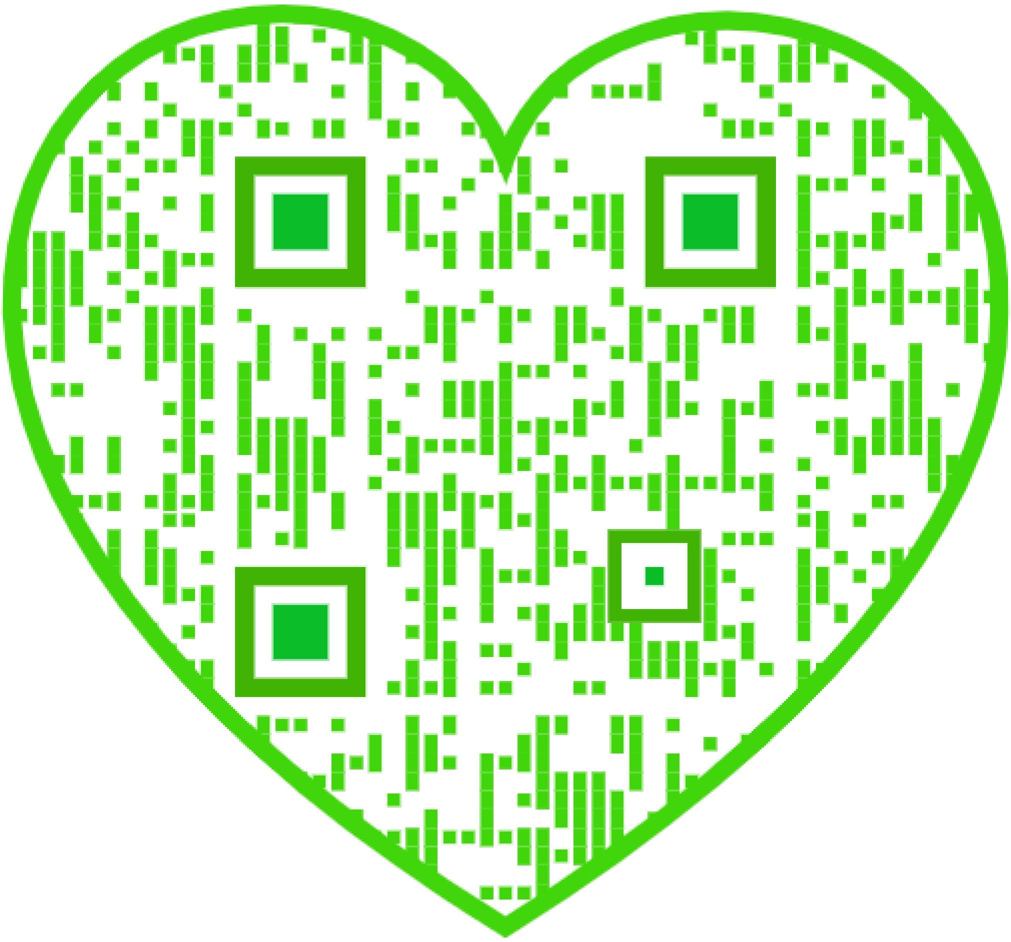

VONDEL.

DERDE DEEL.

Gedrukt by M. H. Binger, te Amsterdam.

Naar M. v. Mierevelt. D. J. Sluyter sculps.

PIETER CORNELISZ: HOOFT.

DE WERKEN

VAN

VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET

ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN

VERKLARING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

M^R. J. VAN LENNEP.

MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

DERDE DEEL.

UITGEGEVEN BY
GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.
1857.

INHOUD.

VAN

HET DERDE DEEL.

Vondels Leven. blz. 1, 26, 27, 34, 35, 37, 40, 46, 47, 49, 52, 53, 54, 62, 68, 72, 78, 82, 85, 92, 94, 96, 99, 100, 101, 103, 105, 108, 110, 115, 119, 120, 123, 125, 132, 133, 134, 138, 139, 141, 144, 147, 150, 152, 156, 159, 160, 161, 163, 166, 168, 169, 170, 172, 175, 176, 182, 184, 187, 189, 190, 193, 194, 195, 196, 198, 202, 204, 206, 209, 212, 265, 267, 269, 270, 276, 278, 280, 281, 282, 287, 289, 294, 299, 304, 307, 309, 310, 313, 314, 318, 319, 324, 439, 440, 441, 444, 445, 447, 448, 450, 452, 453, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 470, 472, 474, 478, 542, 543, 545, 620, 628, 715, 723, 725, 726, 800, 862, 864.

Kritisch overzicht van Sophompaneas . . . . blz. 263

Vertaling van Van Baerles gedicht aan Vondel. . . . . „ 312

Historifche toelichting op Gysbreght van Aemftel . . . . „ 339

Kritisch overzicht van Gysbreght van Aemftel. . . . . „ 426

Kritisch overzicht van Elektra. . . . . „ 540

Kritisch overzicht van de Maeghden. . . . . „ 616

Over een exemplaar van de Gebroeders met eigenhandige toelichtingen enz. van Vondel. . . . . „ 644

Kritisch overzicht van de Gebroeders . . . . „ 711

Kritisch overzicht van Jofeph in Dothan. . . . . „ 796

Kritisch overzicht van Jofeph in Egypte. . . . . „ 858

Nalezing en Aanteekeningen.

WERKEN VAN VONDEL.

Zegefang ter eere van Frederick Henrick. . . . . blz. 5
Den Burgermeefteren enz. van Amftelredam. . . . . „ 7
Zegefang. . . . . „ 9
De Triomfeerende Aemilia. . . . . „ 25
Kniedicht op Barnevelt in den hemel. . . . . „ 26
Op den Weghwijfer ter Saligheyd van Z. Heyns. . . . . „ 27
De Rhijnftroom. „ 28
Aen de Beeck, op de Hofftee van Laurens Baeck . . . . „ 34
Danckdicht aen Jacob Baeck. . . . . „ 35
D' Amfterdamfche Akademi, aen alle Poëten en Dichters, enz. . . „ 39
Amfterdamfche Kakaftorie . . . . „ 50
Text. . . . . „ 52
Rofkam. . . . . „ 57
Harpoen. . . . . „ 62
Medaellie voor de Gommarifte kettermeefter . . . . „ 70
Papieren Geld. . . . . „ 73
Druck-faut in't Pampiere Geld. . . . . „ 77
Uytroep der verloren vryheyd tot Leyden. . . . . „ 79
Een Otter in 't bolwerck. . . . . „ 83
Inwying van den Chriften tempel t' Amfterdam. . . . . „ 86
Op den Bou van den Chriften tempel t' Amftelredam. . . . . . „ 91
Op 't afbeeldfel der felver tempel. . . . . „ 92
Op Amftelredam . . . . „ 93
Hetzelfde veranderd . . . . „ 94
Op Amfterdam. . . . . „ 95
De waerdigheyd van den Broeck. . . . . „ 96
Op Jooft. . . . . „ 96
De Serck van Henrick Goltfius . . . . „ 97
Op den Getrouwen Herder van Bloemaert. . . . . „ 99
Op — Peter Serwouters. . . . . „ 100
Op Trajaen Bokkalijn's kundtfchappen van Parnas . . . . „ 101
Op Haen Kalkoen. . . . . „ 102
Op denzelfden. . . . . „ 103

Trouringk van P. W. Hooft en K. de Vries. . . . . „ 104
De Haven, aen J. Nicolaesz en A. Simons. . . . . „ 106
Blixem van 't Noord-Hollandſche Synode. . . . . „ 109
Decretum horribile. . . . . „ 111
Jaer-getijde van — Oldenbarnevelt . . . . „ 116
Triomf-torts over de neêrlaegh der koninglijcke vloote op het Slaeck. „ 122
Klinck-dicht over d'ondergang van de Spaenſche vloot, op het Slaeck. „ 124
Lijck-offer van Maeghdeburg. . . . . „ 126
Aen den Koning. . . . . „ 132
Op de Afbeelding van Guſtaef Adolf. . . . . „ 133
Inwying der Doorluchtige Schole t' Amſterdam . . . . „ 135
De Doorluchtige Schole. . . . . „ 138
Wellekomſt van den Heer Huygh de Groot. . . . . „ 141
Huygh de Groots verloſſing — aen M. van Reygerſberg. . . . „ 145
Uyt het Stam-boeck van Chr. Kas. . . . . „ 146
Anders. . . . . „ 146
Uyt Hugo de Groot — aen Thuanus. . . . . „ 147
Olijftack, aen Guſtaef Adolf . . . . „ 148
Lijckklaght over Erneſt Kazimir. . . . . „ 151
Stedekroon van Fredrick Henrick. . . . . „ 153
Kinder-lijck. „ 157
Danckoffer aen D. de Willem. . . . . „ 158
Op de ſchrijfkunſt van H. Meurs. . . . . „ 159
Op Denzelſden. . . . . „ 160
Op Judith Kokermans. . . . . „ 160
Antwoord voor H. Meurs, aen A. Ojens. . . . . „ 161
Aen myn Heer den Droſt van Muyden. . . . . „ 162
Aen de Hoffteê van Laurens Baeck. . . . . „ 168
Op C. Anſlo. „ 170
De Bruyloft van Kana — aen G. Anſlo en A. Schouten. . . . „ 170
Vredewenſch aen C. Huygens. . . . . „ 172
Deuntje — aen Mr. C. T. Padbrué. . . . . „ 174
Onverwacht gerucht van des Kardinaels eerſte vlught. . . . . „ 175
Klaghte over Cornelia Vos. . . . . „ 177

Op Johanna Voſſius. . . . . blz. 179
Op Geeraerd Voſſius den jonge. . . . . „ 179
Lijckſang over Dionys Vos. . . . . „ 180
Vertrooſtinge aen Geeraerd Voſſius. . . . . „ 181
Gedachtenis van Geurt D. van Beuningen. . . . . „ 183
Op de Bruyloft van C. Le Blon en E. van den Kerckhove. . . „ 185
Aen Apollonia van Veen. . . . . „ 188
Op het overlijden van Iſabella Clara Eugenia. . . . . „ 189
Aen alle Honde-ſlagers en Honde-beuls. . . . . „ 191
Bede voor het Walen Weeſhuys. . . . . „ 194
Op ons Weeſhuys . . . . „ 195
Ander. . . . . „ 195
Ander. . . . . „ 195
Op het Dolhuis. . . . . „ 196
Op den Zend-brieffchrijver van D. Moſtart. . . . . „ 197
De Roomſche lier — aen D. Moſtert. . . . . „ 198
Aen Antonius Iulus. . . . . „ 202
Groete aen G. Staeckmans. . . . . „ 205
Op de diepzinnige puntdichten van J. Donne. . . . . „ 208
Lijckklaght aen het vrouwekoor, over het verlies van mijn ega. . „ 210
Sophompaneas, of Joſeph in't Hof. Treurſpel . . . . „ 215

De Vertaler aen alle Nederlanders. . . . . „ 217
Perſonagiën. . . . . „ 220
Het Eerſte Bedrijf. . . . . „ 229
Het Tweede Bedrijf. . . . . „ 230
Het Darde Bedrijf . . . . „ 240
Het Vierde Bedrijf . . . . „ 252
Het Vijfde Bedrijf. . . . . „ 260

Beſtand tuſſchen Polen en Sweden. . . . . „ 265
Spore aen Hooft ter voltrecking ſijner Hiſtorie. . . . . . . „ 268
Op den koperen Duym van 't beelt des Hartogen van Alba. . . „ 270
De Muſch van Suſanne Bartelot. . . . . „ 271
Waerſchouwing voor het Muſchken van Suſanne Bartelot . . . . „ 277
Grafdicht op Iſabelle le Blon . . . . „ 278

Vertroofting aen de ouders van Ifabelle. . . . . blz. 279
Op Ifabel le Blon. . . . . „ 279
Op M. Le Blon. . . . . „ 280
Op Denfelven. „ 280
Behoude Reys aen W. Pifo. . . . . „ 281
Sege-fang ter eere van G. van Vinckenroy. . . . . „ 283
Rey van Bacchanten. . . . . „ 287
Geluck aen Geeraerd Schaep. . . . . „ 290
Spiegel van Marie Spieghel. . . . . „ 292
De Bruyloft van J. van de Pol en D. van Gerwen. . . . . . „ 294
Geluck aen M. Pompe en A. van Beveren. . . . . „ 303
Aen C. Huygens, op het overlijden van fijn gemaelin. . . . . „ 305
Op mevrou van Zuylichem. . . . . „ 307
Kafper van Baerles aenfpraeck aen Jacob Baeck. . . . . . . „ 309
Uytvaert van Jacob Baeck. . . . . „ 313
De feeft van H. Bentes en K. Baeck. . . . . „ 315
Graffchrift op Katharine Baeck. . . . . „ 318
Boven de poort van den Schouwburg. . . . . „ 319
In het portaal aldaar. . . . . „ 320
Nog. . . . . „ 320
Boven den fchoorfteenmantel. . . . . „ 320
Nog vier fchouwburgdichtjens. . . . . „ 322
Nog een . . . . „ 323
Ter — gedachtenifse van Nikolaes van Kampen . . . . „ 323
Gyfbreght van Aemftel. Treurfpel. . . . . „ 325

Den Heere Huygh de Groot. . . . . „ 327
Voorfpel van Gyfbreght van Aemftel. . . . . „ 332
Op den Nieuwen Schouburg, aen N. van Kampen. . . . . . . „ 335
Kort Begrijp. . . . . „ 337
Perfonagiën. „ 342
Het Eerfte Bedrijf. . . . . „ 345
Het Tweede Bedrijf. . . . . „ 364
Het Darde Bedrijf. . . . . „ 376
Het Vierde Bedrijf. . . . . „ 385

Het Vijfde Bedrijf. . . . . blz. 399
Lijfwacht voor S. H. Cardinael. . . . . „ 440
Op de fteene Brugh op den Amftel. . . . . „ 442
Op de vertooning des Huwelijx van Hendrick de IV en Maria de Medicis. . . . . „ 445
Op de vertooninge van Berecinthia . . . . „ 446
Op de Blijde Inkomfte van Marie de Medicis. . . . . „ 447
Op het Ooftindifch huys. . . . . „ 448
Op het gerecht van Ooftindifche koopmanfchappen. . . . . . „ 449
Amfterdam — verwellekomt de Koningin . . . . „ 450
Op Neptuun, Merkuur, en d' Amfterdamfche Maeghd. . . . . „ 450
Op den flangeftaf van Merkuur. . . . . „ 451
Op Amfterdam. . . . . „ 451
Op de vertooninge van het huwelijck van François van Medicis en Joanne van Ooftenrijck. . . . . „ 452
Op de vertooning van de fchenckaedje der Keyferlijcke wapenkroone. „ 453
Op de vertooningen van den Rijcxkloot van Vranckrijck. . . . „ 454
Een Ooftindifch fchip, dat de Koningin nae haren naem noemde. „ 455
Op de geboorte des Dolfijns. . . . . „ 456
Op de afbeeldinge van de Koninginne. . . . . „ 457
Op het korporaelfchap des Heeren van Swieten. . . . . . . „ 457
Op den wifkunftigen Willem Blaeu. . . . . „ 458
Op het Graedboeck van Willem Blaeu. . . . . „ 459
Op het Derde Deel van 't Licht der Zeevaert. . . . . „ 460
Blaeuwe fcheentje . . . . „ 461
Deuntje. . . . . „ 462
Op de fchoorfteen van Katharine Blaeu. . . . . „ 462
Op Maria Elifabeth Blaeu. . . . . „ 463
Op het toonneel des aerdrijcks. . . . . „ 463
Fackel van Dr. J. Blaeu en G. Vermeul . . . . „ 464
Op Jacob de Graef. . . . . „ 467
Honighkorf. . . . . „ 470
Op Cornelis Gysbertsz Plemp . . . . „ 471
Op B. Kabrools ontleding, enz. . . . . „ 473

Begin van Rofemonds Treurfpel. . . . . blz. 476
Elektra van Sophokles. Treurfpel. . . . . „ 481
Aen Maria Teffelfcha Roemers. . . . . „ 483
A Gellius en J. Lipfius over Elektra. . . . . „ 487
Inhoud. . . . . „ 488
Perfonagiën. . . . . „ 488
Elektra. „ 489
Breeder inhoud van Elektra. . . . . „ 538
Bede aen het weftewindeke, voor P. van Buren en I. van Gerwen. „ 542
Spierings geftaltwiffeling. . . . . „ 544
Maeghden. Treurfpel. . . . . „ 547
Opdraght aen Agrippine. . . . . „ 549
Inhoud. . . . . „ 553
Perfonagiën. . . . . „ 556
Het Eerfte Bedrijf. . . . . „ 557
Het Tweede Bedrijf. . . . . „ 572
Het Derde Bedrijf . . . . „ 586
Het Vierde Bedrijf. . . . . „ 593
Het Vijfde Bedrijf. . . . . „ 604
Op de Tweedraght der Chrifte Princen. . . . . „ 626
Klaght. . . . . „ 628
Gebroeders. Treurfpel. . . . . „ 629
Den Heere Geeraerd Voffius . . . . „ 631
Inhoud. . . . . „ 641
Perfonagiën. . . . . „ 643
Affiche. . . . . „ 648
Het Eerfte Bedrijf . . . . „ 649
Het Tweede Bedrijf. . . . . „ 656
Het Derde Bedrijf. . . . . „ 670
Het Vierde Bedrijf. . . . . „ 688
Het Vijfde Bedrijf . . . . „ 702
Danckoffer aen den Magiftraet. . . . . „ 709
De Koningklijcke Harp, aen Kornelis van Kampen. . . . . . „ 716
Geboortekrans voor Catrine van Wickevort. . . . . „ 724

Op het krackeel des Droſſaerts — met Mevrouwe van Wickevort. blz. 725
Joſeph in Dothan. Treurſpel. . . . . „ 727
Den Heere Joachim van Wickevort . . . . „ 729
Inhoudt. . . . . „ 735
Perſonagiën . . . . „ 736
Het Eerſte Bedryf . . . . „ 737
Het Tweede Bedryf . . . . „ 741
Het Derde Bedryf. . . . . „ 756
Het Vierde Bedryf. . . . . „ 767
Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 781
Joſeph in Egypten. Treurſpel. . . . . „ 801
Den Heere Joan Vechters. . . . . „ 803
Inhoudt. . . . . „ 809
Perſonagiën. „ 810
Het Eerſte Bedryf . . . . „ 811
Het Tweede Bedryf. . . . . „ 818
Het Derde Bedryf. . . . . „ 833
Het Vierde Bedryf. . . . . „ 843
Het Vijfde Bedryf. . . . . „ 851
Inwying van 't gelaurierde Princebeelt. Op den Schouwburg. . . „ 869
Graffchrift voor den Graef van . . . . „ 865

GEDICHTEN VAN ANDEREN.

Bericht op de vragen vande Amſterdamſche Academi. . . . . „ 41
Hollandſchen Holipodrido. . . . . „ 46
Amſterdamſche Kakademie, door Jacob Cats. . . . . „ 48
Anagramma, door denzelfden. . . . . „ 48
Antwoort (op de vraag der Akademie) door Tesſelſchade. . . . . „ 53
Klinck-Dicht over de verloſſinge van de ſeven Loeveſteynſche Gevangenen. . . . . „ 119
Aan den Heere Huigh de Groot door P. C. Hooft. . . . . . „ 142

Loff-Gedicht op het — Beekje van L. J. Baeck, door Van Baerle —
aen M. en S. Baeck. . . . . blz. 164
Beantwoording, door Jacob Baeck. . . . . „ 167
Op den Duim van Albaes beeld, door P. C. Hooft. . . . . . . „ 270
Sonnet aen Barlaeus, door Jacob Baeck. . . . . „ 308
Ad Justum Vondelivm, door Van Baerle. . . . . „ 311
Gedicht in het Schouwburgportaal, door Jan Vos. . . . . . . „ 320
Mathematifche Queftie, aen S. H. Cardinael. . . . . „ 441
In honore della Christ. regina Maria de Medici, door Tesfelfchade,
met de vertaling, door J. A. Alberdingk Thijm. . . . . . . „ 443
Op een afbeeldfel van Sofokles, door R. Anslo. . . . . „ 541
Op Jofeph in Egypte, door R. Anslo. . . . . „ 800

PLAATSING DER PLATEN.

Het Portret van P. C. Hooft.	Over	den	Tytel.
Het Fac-fimile van het Antwoort (op de vraag van de Akademie). .	„	blz.	54
Het Fac-fimile van Vondels Brief „aen mijn Heer den Drost van Muyden."	„	„	162
Het Fac-fimile van Vondels Kopy van Hugo de Groots Brief uit Parijs, 15 Juni 1635	„	„	212
Zit- en ftaanplaatfen van den Amfterdamfchen Schouwburg, gefticht in 1637	„	„	320
Het tooneel van den Amfterdamfchen Schouwburg, gefticht in 1637.	„	„	„
Gysbreght van Aemftel	„	„	406
Het Fac-fimile van Vondels Brief aan Hugo de Groot, 1639. . .	„	„	546
Maeghden	„	„	600
Een Fac-fimile behoorende by de Gebroeders.	„	„	643
Twee Fac-fimiles behoorende by 't zelfde Treurfpel.	„	„	644
Een Fac-fimile behoorende by 't zelfde Treurfpel en aanvangende met „Hef op, hef op met naer gefchreeuw".	„	„	700
Gebroeders	„	„	706
Jofeph in Dothan.	„	„	776
Jofeph in Egypten.	„	„	848

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

SPOEDIG hadden Vondel en zijn vrienden ſtof om zich te verheugen in de terugkomst van Reäel. Deze had, volgends van Baerle, zijn ontſlag te danken aan de onvermoeide pogingen van Roomschgezinde kooplieden by de vaders Jezuïten te Weenen. Hy was echter op deze plaats behandeld geworden met dien eerbied, welken zijn naam en verdienſten wel geſchikt waren ook een vyand in te boezemen, zoo dat Foppius van Aitzema, destijds Rezident te Weenen, getuigde: „dat hy er kwam als een gevangene, maar er van heenging als een Vorst.”

De vrienden van Reäel hadden een uiterlijke gerustheid getoond:

zelfs vervaardigde Hooft een loos graffchrift op hem, hetwelk aldus luidt:

Het wifpelturig lot
Hem hutfelt, in dit kot,
Gelijk een' dobbelfteen,
Die, ('t zy waar hy belandt)
Geworpen uit ter handt
Zal blijven op de been.

Des niet te min was er groote vreugde, toen men hem in Maart terug zag. „Nu komt de blijdfchap en fnijdt mijn pen van den tongriem," fchreef Hooft aan Tesfelfchade, „om u toe te roepen de goede maar van den Ridder Reäel, daar nu geen maar meer aan is. Zijn Ed. fchrijft my uit Hamburg, dat hy aldaar was aangekomen, om een fchip of tien van oorlog te verbeiden tot zijner herwaards komst en der fortuin, by dewelke hy in een kwaad blaadje fchijnt te ftaan en onder het getal der deugdzamen, die haren haat verdienen, geen fchoon fpel te geven. Zijn Ed. verblijdt zich als uit der helle ontkomen te zijn. Ik weet het, dat UEd. de aderen rijzen zullen van deze verrijzenis. Voor my, het verlangen dubbelt zijn draf en veegt met den voerman heen, nu het de lucht vän den ftal zijner wenfchen in den neus krijgt en fchiet tusfchen elken avond of morgen eene geheele maand in. Ach dat mijn hoop maar geen fchipbreuk lijde als zy in Texel zal zijn, en dat onze gebeden, die hem ten toppunt van eere opheffen, hem maar voor ons niet wegwerpen en zoo diep in de bekommering van lands zaken, dat het ons jaren hengelens koste eer men eens hoek kan hebben aan een half uurtje van zijn aangenaam gezelfchap."

De vrees van Hooft werd eenigermate bewaarheid, doch ten gevolge eener andere oorzaak dan hy had verwacht. Het waren niet de landszaken en dezer beflommering, die voortaan de vrienden van Reäel beletteden „hoek" aan hem te hebben. Nog maar weinige maanden was hy terug gekeerd, of hy trad in 't huwelijk met Suzanna Moor, Weduwe van Hendrik de Picher, in leven vermogend koopman te Amsterdam.

Geen wonder dat deze echt — om eens de woorden van wijlen Mr. J. Scheltema te bezigen — „een hoogen feestdag gaf op den Nederduitfchen Parnas. Huygens, van Baerle, Plemp en anderen befnaarden de Latijnfche lier, Hooft en Vos zongen in 't Nederduitsch." Volgends Scheltema ook Vondel, — ik heb hiervan echter fpoor noch teeken kunnen vinden: — wel, en hier kom ik terug op hetgeen ik ftraks zeide, dat Reäel, federt zijn huwelijk voor zijn vrienden verloren was, zoo dat deze zich herhaaldelijk beklaagden, dat zy zijn omgang misten. „Zeg my toch eens," fchrijft Hooft aan Baeck, „waar de Ridder Reäel verzonken is. Toen hy met de zoolen van zijn voeten ten naaste by tegen de onze kuijerde, was de kloot der aarde te kleen om hem zoo te befchaduwen, of wy werden zijnen glimp gewaar, toen hy in de hel van Weenen lag en fpoelde de vergetelbeek ons nog niet uit zijn gedachte. Nu fchijnt men hem kwijt met lijf en met ziel. Ik denk niet, dat die doorluchtige zinnen,

gelijk ze 't zijner tijd de hebbelijkheid hadden om zich tot omhelzing der grootfte zaken uit te rekken, alzoo zich nu weten in te krimpen, dat ze in een luiermand fchuilen kunnen en zich aan het toeftellen derzelve te koste leggen, gelijk Tasso zeit van een oud foldaat:

De zoete naam van vader en gemaal
Had nu geweeckt zijn brave borft van ftaal."

Een gezach, dat door troepen, van buiten af ontboden, moet gehandhaafd worden, ftaat zelden zeer vast: en het zoû, geloof ik, den Burgemeesteren van Amfterdam op den duur moeilijk zijn gevallen, den tegenftand van Predikanten en Leeken, ook zelfs met behulp van uitzettingen, ontfchutteringen en boeten te overwinnen, hadden niet de zaken van 't Vaderland op dit tijdftip een keer genomen, die fchijnbaar Amfterdam in grooten nood bracht, doch juist ten gevolge had, dat het binnen die ftad de rust herftelde. De Prins lag federt April met zijn leger voor 's Hertogenbosch, en Graaf Hendrik van den Berg, die onlangs Spinola als Veldmaarfchalk over 's vyands leger vervangen had, maakte gebruik van de gelegenheid, dat Gelderland van troepen grootendeels ontbloot was, om, op 23 Julij met een aanzienlijke macht in de Veluwe te vallen. Weldra bedreigde hy Arnhem, en Montecuculi, die de Keizerfche hulptroepen aanvoerde, rukte voort tot aan Amersfoort, 't welk zich fchandelijk overgaf.

Men kan befeffen, welken fchrik deze onverwachte inval binnen Amfterdam moest te weeg brengen. Die ftad, de eenige, die in den tachtigjarigen oorlog van de rampen des krijgs was verfchoond gebleven; waar men was blijven voortgaan met geld verdienen, en waar alleen de ouderen van dagen zich herinnerden, hoe men, ja, in de dagen van Leycester, eens beducht was geweest, toen Tasfis de Veluw bemachtigd had; die ftad waar men zich, zoo ergends, veilig waande, werd nu met overrompeling, met plundering bedreigd; want aan de foldaten van Berg was zelfs geen voorraad verftrekt, en toen hun befchuit en water werd uitgedeeld, het vooruitzicht gegeven, van eens in de „kaaskamer" gekomen, hun hart aldaar op te halen. Doch, dit zij der Regeering van Amfterdam ter eere gezegd, met wakkerheid en beleid kweet zy zich van haar plicht. Niet alleen had zy reeds, op het eerste bericht van den inval, Muiden doen bezetten, maar ook fchoot zy den lande *f* 200.000 voor, overlegde met die van Utrecht de verfterking van den Vechtftroom, en zond volk naar de meest bedreigde plaatfen met gefchut en kruid.

In deze omftandigheden vergaten de meeste burgers hun byzondere grieven om zich in den algemeenen nood te vereenigen. Niet alzoo echter de Predikanten. Smout, die reeds op den Biddag in Mei zich op vrij ongepaste wijze tegen den Prins had uitgelaten, befchuldigde, op een volgenden Biddag, die den 1 Augustus gehouden werd, de Overheid, dat zy door hare handelingen den toorn Gods verwekt had en oorzaak was dat de vyand op de Veluw gekomen was, by dit gezegde nog verfcheiden onbetamelijke uitvallen voegende. Hy werd hierover by Bur-

gemeesteren ontboden, en zijn preek hem afgevraagd, welke hy echter onder allerlei voorwendſelen terughield, terwijl hy 't in zijn antwoorden niet veel beter maakte. Wat de uitkomst hiervan was, zullen wy eerlang zien: de tijdorde brengt ons terug tot de algemeene zaken.

De verrasſing van Wezel, door Otto van Gent, Heer van Dieden, had de kans doen keeren, en de vyanden gedwongen, de Veluwe weder te ontruimen, en den 14 September gaf 's Hertogenbosch zich over. Vondel vervaardigde hierop het navolgende dichtſtuk, een van de treffelijkſte zijner lyriſche voortbrengſelen.

ZEGESANG

TER EERE

VAN

FREDERICK HENRICK,

BOSCHDWINGER,

WEZELWINNER,

Prince van Oranje.

1629.

DEN

E. GROOTACHTBAEREN, EERENTVESTEN,

WIJSEN, EN VOORSIENIGEN HEEREN,

MIJNEN HEEREN

DEN

BURGERMEESTEREN EN REGEERDEREN

DER WIJDBEROEMDE KOOPSTAD

AMSTELREDAM.

GHY Burgervaders van deſe hooghgemelde ſtad,
Die rijck van burgery, van ſchepen, pracht en ſchat,
Verſtreckt des oorlooghs ſiel, het oogh der vrye ſteden;
Waer doorghe in Staetenraed als Goôn word aengebeden,
Geviert van onſen Vorſt, die ſich op God verlaet,
Op u, en op ſijn' deughd, wan't heyr te velde gaet:
Ick bid ontſlaet u wat van 's lands bekommeringen,
Nu d'algemeene vreughd mijn' geeſt bekoort tot ſingen:
Mijn' Sangheldinne volgt het triomfeerend ſwaerd,
Dat Spanjens Monarchy, en Ooſtenrijck vervaert.

Uwe E. onderdaenighſte
I. v. VONDELEN.

3 *Verſtreckt des oorlooghs ſiel:* door „het geld." Nog onlangs had de ſtad gelden verſtrekt.
Het oogh der vrije ſteden: Amſterdam, prat op hare vrijheden, zag naauw daarop toe, ook ten profijte en voorbeelde der andere ſteden.

ZEGESANG.

Wie is hy, dien de lauwer voeght,
En met een aenſicht ſoo vernoeght,
Geſeten op den zegewagen,
Keert weer van vyands nederlaegen?
Is 't oock de ſchutter wiens geweer
De landſmet Python ley ter neer,
Om wien de volcken vrolijck dringen,
Die hupplende het triomflied ſingen?

5 *De Schutter:* Apollo.
6 *Python:* de bekende reusachtige ſlang, door Apollo gedood.

Of is 't d'wtdaeger van de moeyt,
Die Hydraes bloedende aders ſchroeyt:
Wien danckbaerlijck Thebaenſche ſchaeren
Toewijen kercken en autaeren?
Of is 't een held van't oude Room;
Die op den vyandlijcken boôm,
Tot weering van gemeene ellende,
Geluckigh d'oorlooghſtoomen mende?
Of is 't der weereld wonderding,
De Macedoonſche jòngeling;
Die, doen het jonge Tyrus ſchempte,
De zee met 't oude Tyrus dempte,
En ſmoorde ſoo veel ſtofs en puyn,
En Libans cederrijcke kruyn,
Tot dat hy ſtormde wt haeren ſetel,
Die elck te trots was en vermetel?
Neen, 't is geen held van d' oude tijd,
't Is Fredrick henrick, die den nijd
En all' die hem ſijne eer miſgonnen,
Door moedigh worſtlen heeft verwonnen:
Die d'Oldenzeelſche veſten dwong:
Die Weſel innam met een' ſprong:
En Grol heeft tot ſijn' winſt geſtreecken;
Dat tweemael 't leger op ſagh breecken:
Die met ſijn volck te voet te ros,
Verovert heeft 's Hartogenbosch;
Dat tweemael 't leger op ſagh breecken.
O groote winſt van weynigh' weecken!
O temmer van dat woeſt gedroght,
Daer noyt geen kamper tegens moght!
Kan haet en nijd dien brock verduwen!
Kon die moeraſdraeck dan met ſpuwen
Van vier en voncken, vlam en roock,
Met overyſlijck yſren ſpoock,
Sijn' vyand niet ten poel wtjaegen?
Dit ondier, oorſaeck veeler plaegen,
Staegh knabbelde heldenbeen verwoed.

9 *d'Wtdaeger van de moeyt:* Herkules, die alle vermoeienisſen tartte.
10 *Bloedende aders ſchroeyt:* 't is bekend, hoe Herkules de hydra, of veelhoofdige poelſlang, wier koppen telkens weder aangroeiden, naarmate zy afgehouwen werden, overwon door de gapende wonden met vuur te verſchroeien.
18 *De Macedoonſche jongeling:* Alexander de Groote.
29 *Die d'Oldenzeelſche veſten dwong:* dit werd eigenlijk door Graaf Ernst Kazimier verricht.
30 *Met een' ſprong:* „by verraſsing"; wat door Otto van Gent, Heer van Dieden, gedaan werd.
32,35 Beide deze regels ſluiten wederom een geheime hatelijkheid in tegen Prins Maurits, die voor de genoemde vestingen 't hoofd geſtooten had.
38 *Noyt geen kamper:* dubbele negatie, toen nog geöorloofd.

Het leckte Truxis edel bloed,
En vatte (ſchuw van ſtaelen banden)
Graef Hohenlo met yſren tanden.
Maes, Wael en Yſſel, Leck en Rhijn
Vergiftighde het met boos venijn.
Naeſt God ſij lof den roem der vorſten,
Aen wiens granaeten 't is geborſten.
Wie ſou gelooven kunnen, dat
Eene oude en noyt gewonne ſtad,
Gewent te ſwaeyen 't oorlooghſvendel;
Die ſleutel was en grenſegrendel,
En trots als Brabants pylaer ſtond,
En Holland ſcheyde en Brabants grond,
Soo onverſiens, ſoo ongewroken
Geſloopt ſou leggen afgebroken,
Door 't woen des Hollandſchen ſoldaets?
Dat d'eer van Tilburg ſijne plaets
Sou laeten d'eere van Oranjen?
Dat d'oorlooghſſetel van Hiſpanjen,
En Iſabels doorluchte troon
Sou open ſtaen voor Welhems ſoon,
Tot ſchrick van Phlippes bondgenooten?
Breda had een' Baron verſtooten:
't Was billijck dat weer een Baron
Den Bosch moſt ruymen voor dees' ſon:
Dat 's Hartoginneboſch moſt worden
Des Princen boſch, na 's hemels orden.
Ay lieve, ſie doch eens 't gedrang
Van 't vrye Nederland, met ſang
En ſpel voor Hollands heyland krielen:
Hoe burgers en hoe boereſielen,
Hoe oud en jong, hoe vrou en maeghd,
En wie 't gemeene gunſt toedraeght,
Al lachend door malkandren ſwieren:
Hoe vrolijck ſteên en dorpen vieren,
En luyen in 's verwinners feeſt:
Die als een hopman onbevreeſt
En ruſtigh 't heyr vooraen geleyde,
Op 't vlacke van de Mouckerheyde;
Alwaer hem inviel 't waerde lijck
Van ſijnen oom graef Luydewijck;

46 *Truxis:* Ferdinand van Waldburg Truxes, broeder van den verſtooten Keurvorst, die in 1585 by gelegenheid van den aanſlag, door Kleerhaag op den Bosch beproefd, ſneuvelde. Zie HOOFT, *Ned. Hist.* XXII.

56 *Grenſegrendel:* wederom eene dier by Vondel geliefde alliteraties.

62 *D' eer van Tilburg:* Antonie Grobbendonck, die de ſtad verdedigd had.

68 *Een' Baron:* de Prins was Baron van Breda.

Die hier in't harrenaſch gebleven,
Of na den ſlagh gevaen, moſt ſneven
Door Spaenſchen haet, ſoo ſchendigh wreed,
Als hy ſich vroom en eerlijck queet:
Terwijl hy dacht aen deſe dingen,
Gevoelde hy ſcharpe prickelingen,
En wraeck opſiedend 't edel bloed
Verdobbelt ſijnen oorlooghſmoed.
Terwijl hy ſich ten oorloogh ruſte
Soo doodverwt hy de Vlaemſche kuſte.
De ſtarcke ſteên, hoe vaſt bemuurt,
Van Maes, en Rhijn, en Scheld geſchuurt,
Gevoelen 't bange ſweet wtbreecken.
Hy houdſe in twijffel met ſijn' treken:
En Handwerp wacht ſijn heyr aen boord
In't harnaſch. ſchielijck ruckt hy voort,
En draeft op pijp, trompet, en trommel
De Maesbrugh over na den Dommel:
En vroegh voor bot, voor bloeyend blos,
Op 't veld koomt vallen voor den Boſch,
Met ruyterbenden nau om noemen,
Gelijck de byen op de bloemen.
Dit ſagh de grijſe Grobbendonck.
Denck of het als een donder klonck
In d'onverwachtheyd ſijner ooren.
Hy lachte en grenickte wt den tooren,
Doen hy op May den eerſten dagh
Hier Mars den Mayboom planten ſagh:
Maer 't lachen dat verging ten leſte;
Doen hy omringen ſagh de veſte,
Die ſoo veel' rampen had geſtuyt,
En meermaels lachte ons' legers wt:
Die, zedert menſe leſt ontſette,
Noch bet op haer' verſekring lette,
Met ſchans by ſchans, en werck op werck,
Van graft aen graft en hoornen ſterck.
Hier lagh nu d'eer der heeren Staeten.
Flux quam by 't leger der ſoldaeten
Een boerenheyr. men wroet, men ſlaeft:
De bijl die kerft, de ſchup die graeft.
Veel' boſſchen worden omgehouwen
Om eenen Boſch: ſoo veel' landouwen
Geplondert kael van ruyghte en rijs.

96 *Soo doodverwt hy* enz.: „hy neemt den ſchijn aan, als of hy de Vlaamſche kust beſtoken wil."
101 *Handwerp:* Antwerpen.
105 *Vroegh voor bot:* „voor dat het geboomte uitbot, in 't vroege voorjaar."

Geen' veldnymf vlecht nu krans om prijs:
Geen Pan nocht Satyr hoortmen queelen,
Door 't derven van hunn' luſtprieelen
En naere ſchaduw; die Natuur,
Aenqueeckſter van het minnevuur,
Gevlochten had tot vriendlijck vryen,
Boeleeringen, en ſnoeperyen.
De deughd, gewoon na lof te ſtaen,
Sich maeckte een' princelijcke baen:
Sloegh mijlen dijcx door waterplaſſen,
Door diepe meyren en moeraſſen.
Sy ſtiert de vlieten met een' toom,
En damt met kracht den Dommelſtroom:
Sy dar den ouden kil verleyen,
En 't meyr een' nieuwe plaets bereyen,
Daer t'hans de viſſcher ſet ſijn' fuyck,
Beurt 't land de moſſige perruyck
Nu overdroncken in het hooge,
En vraeght: wat God ſcheyd vocht en drooge,
En binnen andren oeverboord
Bedwingt de watren door ſijn woord?
Daer t'hans de viſſchen ſwaenen aeſen
Nu legerpaerden weeligh graeſen:
En om het leger bruyſcht de zee,
Die ſlus onwinbaer maeckt de ſteê.
Dat heet voorby treen Cyrus ſtappen;
Die, met d'Eufraetſtroom af te tappen,
Vermeeſtert 't pratte Babilon,
Soo ras de ruyter waden kon.
'k Sie dorpen hier in't rond gelegen,
Als met een ſnoer aen een geregen,
Met dobble graft, en ſchans op ſchans.
D'ontſetter heeft hier kleene kans.
Ick ſie 's Hartogenboſch vergrooten,
En 't leyt in 's Princen wal beſlooten;
Wiens krunckeligen ommekreys
Verſtreckt een' ſomer ſonnereys.
O Boſchmaeghd, reken tot uw vordel,
Dat met ſoo rijcken legergordel
Uw vryer uwe lenden nijpt.
Wt liefde hy ſijnen degen ſlijpt,
Op dat hy u den grijſe ontrucke,
En 't heylighdom uws bloeſſems plucke.

138 *Een' princelijcke baen:* „Hollandſche dijck." *Kantteek. der oude editie.*
148-150 Zinſpeling op *Geneſis* I: 9.
151 *De viſſchen ſwaenen* voor „de viſchen *en* zwanen."
171 *Den grijſe:* „den grijzen Grobbendonck." Zie vs. 109.

De Chriſte Koningen alom
Begroeten uwen bruydegom:
Soo verre heeft ſijn' kortou gedondert.
De grootſte Vorſten al verwondert
Beſoecken hem van wijd en veer,
Om deel te hebben aen deſe eer:
Soo luyde heeft ſijn trompet gekloncken.
Der Staeten achtbaerheyd geſoncken
Vry laeger dan haer voorigh heyl,
Die overſchrijd 't geſette peyl,
Door 't braef beſtaen van uwen minner,
Den allerſtoutſten ſtedewinner.
Philippes ſend geſanten wt
Om vorderen het vrebeſluyt.
Hy port den Keyſer ſorg te draegen
Om Fredrick van den Boſch te jaegen:
't Welck ſal verplichten kroon aen kroon,
Als waer belegen ſijn perſoon.
Dies ſluytmen, op der vorſten bede,
Met 't rijck van Denemarcken vrede,
Om Spaenſche en Ooſtenrijcxſche maght
Te paeren tegens Hollands kracht.
Soo veel gewoels aenſchout de ſonne,
Tot redding deſer Roomſche nonne.
Te Bruſſel, onder 't Boſch belegh,
Daer twiſtme' om d' appel van't geſegh,
Waer heen met deſe raſerye?
Graef Henrick met veldheerſchappye
Gemoedight, komt ten leſten aen:
De tiger ſal den leeu verſlaen.
Het is hem mogelijck vergeeten
Hoe fel hy werd voor Grol gebeeten.
Met ſchup en ſpaden hy by nacht
Den Dommeldam te breecken tracht:
Maer die het leger onderkruypen
In doods vergetelnat verſuypen,
En 't grof geſchut dat dondert in
't Hooghhartigh heyr der Hartogin:
't Welck moedeloos te rugh moet wijcken.
Wy viſſchen de verdroncke lijcken.
Ia Hollands Hercules en held
Den vyand wacht in't vlacke veld,

191,192 Zie over het fluiten van den vrede met Denemarken. D. II, blz. 674.
196 *Deſer Roomſche nonne:* 'sHertogenbosch.
198 *'t Geſegh:* „'t gezach, het opperbevel".
200 *Graef Henrick:* de Graaf van den Berg. Zie *Verov. van Grol*, vs. 12.

En dart ſijn' veyligheyd miſbruycken.
Hy denckt niet eens om 't oogh te luycken
Ten ſlaep, als of hy waer gewoon
Te waecken eewigh met den goôn.
Hy luyſtert watter word gemompelt.
En als Achil in Styx gedompelt,
En ſcheutvry tegens kling en kloot,
Soo geeft hy ſich op 't ſpitſte bloot:
En leyt ſlechs toe op hoornenwringen,
Op nadren, en op mijneſpringen:
En in die vorſten worſtelplaets,
Verſelt de vroomheyd des ſoldaets,
En wroet, by ſonne en maeneſchijnen,
In ſtof van loopgraef en van mijnen,
Gehaſpelt tot aen 's hemels troon,
Vermengt met vlammen, roock en doôn,
Met colonellen en ſoldaeten;
Die eerlijck hunnen dienſt verlaeten,
Met eenen oock alle oorlooghſramp:
En ſijn door dien ontſteken damp,
Als in triomf voor yeders oogen,
Met Mavors wagen opgetogen,
Op dondertoonen ſijn en grof.
Dit lijckt nu by 't Olympiſch ſtof,
Als een kortouſcheut in mijn' dichten,
By 't ſnorren van geſchote ſchichten;
Al maeckt het Pindarus ſoo fier,
Om ſtijf te ſtoffen op ſijn' lier,
Van Grieckenlands vergode ſielen:
Op 't barnen van geſwinde wielen,
Ten renſtrijd licht gevoert voorwt.
Terwijl de raden van d' affuyt
Op roockend rijſwerck, langs hoe traeger,
Voor deſen Delfſchen blixemdraeger,
Den wegh, door omgewroete duyn,
Opbaenen langs der veſten puyn:
Wtlachend d' oude kinderſtryen:
Die 't groot gevaer der gaelderyen
Waer door mijn held ten hemel gaet,
Aenhooren als een ſotte praet.
Hier volgen Britten, Schotten, Vrancken,
En Duytſchen de Naſſauſche rancken,

224 *Nadren:* hier een term van krijgsbouwkunst.
232 *Die eerlijck hunnen dienſt verlaeten:* d. i.: „die *ſneuvelen.*"
238-245 De zin dezer regels is: „dat deze ſtof oneindig meer waard is bezongen te worden dan de Olympiſche wedſpelen, die Pindarus zoo fier bezong".
248 *Delfſchen:* Frederik Hendrik was te Delft geboren

Bebloed bekrofen en befweet:
Of foo fich ergens Vranck vergeet,
Koomt Briauté den floffen wecken;
Wiens groote fchim in defe plecken
Noch ongewroken waert en fpoockt,
En 't harte fijner landflien koockt,
Om wraeck te nemen aen den woede,
Die hem doorfchoot met koelen bloede,
En verwde valbrugh en ftepoort
Met fprencklen van foo vuylen moord:
Een' ope wond, die lange fmarten
Sal Vranckrijcx eedle en ftrijdbaere harten.
De Bofdraeck 't hoofd opbeurt na Vucht.
En fnoffelt in de bange lucht,
Vermits de watren hem ontfincken.
Sijn' kiefen laet hy grimmigh blincken,
En hoopt vaft elcken oogenblick
Dat hem d' ontfetter hulpe fchick.
De Berggraef fiet geene eer te haelen,
Met binnen 's Princen ftorrempaelen
Het hoofd te fteecken tegens 't fpits,
En vreeft des legers Lynceus Wits.
Hy gaet fijn krijghfheyl elders foecken;
Dies hem de Bofchenaeren vloecken,
En Grobbendonck fijn hartfeer kropt.
Het daeghlijcx quetfen 't gafthuys propt,
En 't kerckhof meft. de Brit en Franffen
Gaen ftrijcken met de Vuchterfchanffen.
Erneft en Willem 't achterft klooft.
De Veldheer kneuft het draeckenhoofd,
En Brero floopt de flincke lenden,
De rechte Pinfen met fijn' benden.
Het ondier woelt en worftelt lang,
Als eertijds defe waterflang,
Die vruchtbaer van doorfnedene aeren,
Niet deede als nieuwe koppen baeren.
Terwijlmen 't eene lid doorvlimt,
Soo leyt een ander hoofd en grimt.

259 *Briauté:* Karel van Briauté, wiens lijfgevecht tegen Leckerbeetjen bekend is. Zie BOR, *Hist.* B. 37.
263 *Den woede:* „den verwoede".
278 *Lynceus Wits:* de vaak genoemde Wachtmeester des legers, Jacob Wijts. Om 's mans waakzaamheid aan te duiden geeft Vondel hem den toenaam van Lynceus, naar den argonaut van de fabel, die zoo fcherpziende was, dat zijn blik door muren heenboorde, ja zelfs door de korst der aarde in de diepten des afgronds drong.
283 *De Brit en Franffen:* deze ftonden onder 't bevel van den Hertog van Bouillon.
285 *Erneft:* Graaf Ernst Kazimier.
Willem: Graaf Willem van Nasfau, Gouverneur van Heusden.
287 *Brero:* Wolfert van Brederode.
288 *Pinfen:* de Kolonel Pinfen van der Aa.
290 enz. Zie op vs. 10

De fprencklen bloeds fijn nieuwe faeden.
O vruchtbaer veld van oorlooghfdaeden!
Maer wat voor een verbaeft gerucht
Veroorfaeckt ons de Veluwvlught?
Ah Aernhem fijtghe in flaep betovert!
Alreede is d' Yffelftroom verovert:
De wollef jaeght uw' fchaepen na,
Tot uwe en tot uw nabuurs fcha.
Wien fal ick defe rampen wijten?
't Moet billijck onfen Prince fpijten,
Dat 't geen hy lang te vooren fpelt
By reuckloos breyn niet meer en geld.
Ghy waert gelijck verftroyde lammers,
Had Hollands harder de Amfteldammers
Om u t' ontfetten niet beroert;
Die voor en na de vlagge voert.
De Burgermeefters van den Yftroom
Handhaeven Vechts en Yffels vrydoom.
De vruchthoorn van Europe ftut
De fteên, en levert wt gefchut,
En kruyt en lood, en oorlooghflieden,
En graen, om 't hoofd den beer te bieden,
Die om den biekorf woelt ontruft,
En laegen leyt de Betuwkuft:
Maer Cazimir en Styrum waecken,
Tot redding der verlegen faecken,
En treffen, volgens 's Princen laft,
Op d' oorden, daer de vyand baft.
De vyand felf die kan getuygen,
Hoe noo den vryen hals wil buygen,
Om op te nemen 't flaeffche juck.
De nood maeckt d' onbeflepe tuck,
De vrygevochte willge flaeven.
Men fiet veel mylen lands begraven,
En fchanffen rijfen fonder end:
Elcx lufthof fonder leet gefchend.
De Vechtvliet opent dijck en fluyfen:
Dies foute en foete baeren bruyfen
En weyden over vee en ftal:

298 *De Veluwvlught:* men weet, dat, tijdens het beleg van den Bosch, de Oostenrijkfche en Spaanfche troepen, onder Montecuculi en den Graaf van den Berg, in de Veluw vielen, en zelfs Amersfoort vermeesterden, het geheele land in ontfteltenis brengende.

308 *d' Amfteldammers:* byzonder loffelijk kweten zich die van Amfterdam te dezer gelegenheid, zoo door het ontfangen en bergen der vluchtelingen, als door het zenden van krijgsvoorraad, benden vrijwilligers en het nemen van verdedigingsmaatregelen. Zie vs. 311 en volgg.

313 *De vruchthoorn van Europe.* „Amftelredam." *Kantteek. der oude editie.*

328 *Begraven* voor „met loopgraven en verfchanfingen bedekken."

330 De zin is: „elk geeft zonder leedwezen, vrijwillig zijn lusthof of landverblijf ten beste, voor zoo verre dit voor de verdedigingslinie noodig is".

Die 't al wil houden waeght het al:
't Is voor den vrydom al ten beſten.
Doch wint hy d'Amerſfoortſche veſten:
Dat veelen ſchielijck vreeſe gaf.
Maer Hattem ſlaet ſijn' ſtormen af,
En Elburgh ſier hem voeder weygert.
Het briefchend paerd komt aengeſteygert
Op Harderwijck: ſijn hoef alree
Het ſtrande ſchud der zuyder zee:
Noch wil 't niet luyſtren na de wetten
Der Keyſerlijcke krijghſtrompetten;
Op dat het onvermogen blijck
Van't Spaenſche en baſterd Roomſche rijck.
Laet Phlips en Ferdinand ſich kittlen
Met overydele eerentitlen:
Of Cuculi wat weeldigh weyt,
's Lands veldheer op ſijn' luymen leyt.
De blijde bo komt aengeronnen,
Die wtblaeſt: Weſel is gewonnen,
Graef Henrick ſiet verbaeſt te rugh,
En ſteent om ſijn' gebroke brugh,
Sijn' koorenſchuur, ſijn' blixemkoker.
Loſano vloeckt hy en den moker,
Die poort en poortſlot brack te ty,
En inliet Didens ruytery.
Prins Henrick looſt ſijn ſchut al tevens.
Al 't land, al 't leger is vol levens.
Men ſwaeyt de Weſelſche banier.
De Vuchter tooren bralt met vier.
O Wolf die paſt voor Mavors wagen!
O Gent, die Gent noch ſult belaegen,
En ſtormen op der Staeten leer,
De muurkroon drucke uw' kruyn met eer.
Die blixem Bruſſel trof van boven,
Doen 't ſich vermetel dorſt beloven,
Eerlange binnen Amſteldam
't Ontſteecken d' overwinningvlam.
O Prins, God heeft u wtgekoſen,
't Geen andre dwaes verreuckeloosen,
Dat brengtghe wederom te recht,

349 *Cuculi:* Ernst, Graaf van Montecuculi, bevelhebber van het Keizerſche leger.
352 *Weſel is gewonnen:* door Otto van Gent, Heer van Dieden. Zie vs. 358.
353 *Graef Henrick:* ... van den Berg.
354,355 Wezel was tevens de *brug*, waarover de vyanden in het land kwamen, de *voorraadſchuur* en het *tuighuis* hunner legers.
356 *Loſano:* Francisco Lozano, een Spaansch bevelhebber en Gouverneur van Wezel.
363 *Wolf:* de overſte Wolf, ſtadhouder van Breevoort.
364 *Gent:* Otto van Gent.

Al ſijtghe aen 's legers ſorg gehecht:
Gh' ontruckt een' ſtad des vyands tanden,
Terwijl hy glory ſoeckt met branden
En blaecken van de boerenhut;
Die naulijcx wind en regen ſchut:
Terwijl hy, van verdriet verbolgen,
De wapenlooſe gaet vervolgen:
Den landman met ſijn ega blood,
De kinders bergende in haer' ſchoot,
Al ſchreyend d' ackers doet verlaeten;
Wt ſchrick der ſchennende Croaten:
Geen ſtrijdbaer ſlagh, maer wreed in't woen;
Als op een duyfken een Griffoen:
Miſſchien in 's vyands heyr betrocken,
Om Holland daermede aen te locken,
Dat onbeluyd de Spanjaerds dolf:
Maer 't geld ons even beer of wolf.
Moſt FREDRICK niet den Boſchdraeck temmen,
Hy ſouſe wacker leeren ſwemmen
Den Yſſel over en den Rhijn.
Sy voelen 't voorſpoock van die pijn.
't Verlies van Weſel komtſe wecken,
En roept: 't is tijd te rugh te trecken.
Vertſaeght verlaetenſe Amerſfoort,
Geplondert tegens eer en woord.
Hun vloecken Cerberus vervaerde;
Vermits al watſe met den ſwaerde
Oyt wonnen, in den Duytſchen ſtrijd,
In Weſels onweer ſchipbreuck lijd.
Noch laeten de beſchote wallen
Van krijgelheyd den moed niet vallen:
Maer ſtreng geparſt van't bitter lot,
Soo vlienſe met gebeên tot God,
En all' ſijne heylgen. 's vollex yver
Aenroept den Euangeliſchrijver
Sint Ian den opperheyligh aen,
Dat hy ſijne hoofdkerck by wil ſtaen.
Men offert op de hooge autaeren:
Men wieroockt tuſſchen kerckpilaeren:
Na Roomſche ſede, en viert alom
Met ommegang, en heylighdom.

388,389 Verſta: „Om Holland (Hollands aarde), die onbeluid (zonder begrafenisplechtigheid) de Spanjaarts bedolf, belust op hen te maken."

404 *Krijgelheyd* is „hardnekkigheid, onverzettelijkheid." *Kriegel*, *krijgel* en *kregel* (van 't praeteritum.) zijn 't zelfde. Zie TEN KATE, D. II, blz. 250.

406 *Soo vlienſe:* d. i.: „zoo nemen zy hun toevlucht."

408 409 *Aenroept . . . . aen:* vreemde en ongeöorloofde herhaling van 't voorzetſel.

414 *Heylighdom;* „gewijde relikiën."

Kapellen, kloofters, kercken ftenen:
Gewijde en ongewijde weenen.
Sy hopen dat op 't allerleft
Geene hemelhulp de heylge veft,
In't allerwterft fal ontbreecken:
Al fchijntfe een weefkind, gants verfteecken
Van menfchentrooft, in dit gevaer:
En hy, die voormaels wonderbaer
Den vyand floegh met duyfend vreefen,
Door een dood lichaem, nau verrefen,
Door 't plompen van een' loffen fteen,
Door 't roeren van een' trom alleen,
Sal middel ter verloffing vinden.
Maer 't is vergeefs, mits weer en winden
Ten dienfte ftaen 't Naffaufch geflacht,
En 't water lofen wt de gracht.
Voor 's Princen godheyd neyght fijne hoornen
De Maes. 't gefchut dat fchud de toornen,
En donderd reys op reyfe los,
En beuckt het bolwerck van den Bofch.
Bellone blixemt met granaeten,
Met ftorm op ftormen wtgelaeten.
De veldheer fiet den zege bly
Ten ende van fijn' gaeldery:
Daer koevoet hamers en houweelen
Volendigen de krijghfkrackeelen.
Soo ras de jongfte mijne fpringt,
De ftad geknielt genade fingt,
En kuft des overwinners handen,
Tot glory der vereende landen:
En word der landen medelid,
Met 't overtreffelijck befit
Van allen vlecken, fteên en dorpen,
Die haer gebied fijn onderworpen:
Dies danckt, ô Staeten, uwen Held,
Die 't onverwinnelijck geweld,
Uw' ftaet ten goên, beftond te kneufen,
In't aengeficht der Bergfche reufen:
Welck' dreyghden met een' trotfe tre
Te ftappen door fijn' legerzee:
Maer die niet fuft voor 't luyde fchreeuwen,

424-426 Deze regels zien op vroegere uitreddingen van den Bosch, veroorzaakt door het wegfluipen van een half dood geflagen portier, het plompen van een fteen, en het ontijdig roeren van een trom.
428 *Mits* is hier „vermits, dewijl."
432 *'t Gefchut dat fchud:* weder een klankherhaling.
434,435 *En beuckt het bolwerck van den Bofch. Bellone blixemt.* fraaie alliteratie.

Dat is de leeu der waterleeuwen;
Die ftal hiel als een ftijl dat pas,
In't perck dat hem bevolen was:
Die noo 't gegreepen wou verliefen,
Doen fuffers ree den aftoght bliefen,
En had beftemt te vlien ter nood,
In eene onfterfelijcke dood.
Waerop fal Spanjen wijders hopen?
Voor Holland leyt heel Brabant open.
Self Henegou en Lutzenborg,
En Namen brandfchat fchaft wt forg.
Ons' vlieten voelen geen' befmetting;
En met een' eenge ftads befetting
Befpaeren wy een legers laft.
De Betuw dar geen' wtheemfch gaft
Den vryen difch met dalers decken.
Soo veele ftarckten, fteden, vlecken,
En waerden voelen ademtoght:
Die eerft door daeghlijcx ramp befocht,
Van loopers, ftroopers, ftokebranden,
Van knijpers, knevlers, ruw van handen,
Alle oogenblick met ope tefch,
Verwachten het getrocken mes
Op bloote keel, de fchuur aen koolen,
Op 't kloppend hart gelaen piftolen:
Dies roepe een yeder, dien dit raeckt:
Een god heeft ons dees' ruft gemaeckt:
Doen Spanjen wou Euroop verbaefen:
Doen d' Ooftenrijcker opgeblaefen,
Had van den Donau met fijn heyr,
Verwinner tot aen't Baltifch meyr,
Gants Duytfchland in fijn bloed verfopen,
En Holland droomde t' overloopen:
Ia ftofte van den hoogen ftoel:
De leeu leyt in den modderpoel
Gefneuvelt, door te veel te willen:
De Bofchkrijgh fal fijn' krachten fpillen.
Nu hang wie wil, tot zegemerck,
In hofgewelf, in fael en kerck

470 *Dar: derf, darf,* „hoeft": „'t is opmerkelijk," zegt HUYDECOPER in zijn belangrijke aanteekening op dit woord, „dat, gelijk wy zeggen *be-hoeven*, van 't geen noodig is, en, van 't geen onnut is, doorgaands *'t hoeft niet*, zonder het voorvoegfel *be*, ook de Ouden, op gelijke wijze, zeiden en fchreven *be-derven* en *derf niet*." Zie HUYDECOPER op MELIS STOKE, D. III, blz. 428-430.

470 *Geen'* is *derde* naamval.

471 *Dalers:* „daalders;" volgends KILIAEN komt deze benaming van *dalen*, dewijl het zilver, waar munt van geflagen werd, uit de *dalen* werd opgegraven. *Quod ex vallibus materia ejus argentea defodiatur.*

477 *Tefch:* „tasch."

482 *Een god heeft ons dees' ruft gemaeckt:* letterlijke vertaling van het Virgiliaanfche: *deus nobis haec otia fecit.*

De Thurenhoutſche ruytervaenen,
Borgoenſche kruyſſen van Maraenen,
En Vlaemſche ſtanderds, die vol moeds
Wel tuygen ſtorting van veel bloeds;
Maer dees' verwinning ſtoot de wolcken,
En ſtreckt tot vrucht der vrye volcken.
Dat ander overſt vry braveer
Met bynaem, en met tyteleer,
En ſtoffe en ſwelle op Aſianer,
En op De Groote, en Africaner;
't Vernoeght ons dat de ſchelle Faem
Hem noemt BOSCHDWINGER by ſijn' naem,
Die als Auguſt komt ingereden.
Bout ſijn' triomfboogh op twee ſteden,
Die als onſloopbre zuylen ſijn,
Waer tuſſchen vlieten Maes en Rhijn.
Fortuyn in't alleropperſte houde
Een' weeghſchael, ſijn van loutren goude,
Die 's Konings ſcepter 's Keyſers kroon,
En 's Tibers mijter luyſterſchoon,
Vind lichter dan Oranjens degen;
Die dees' Meduſe heeft afgeſlegen
Het ſchaedlijck hoofd, doen Pallas mild
Hem ſchonck den kriſtalynen ſchild.
God wil Prins FREDRICK HENRICK ſpaeren,
En rijcklijck recken ſijne jaeren,
En ſeegnen hem met moed en raed,
Die wijſe wetten blincken laet:
Die vaderlijck en recht als ſpeelend,
De burgerlijcke wonden heelend,
Den vyand op de hacken treed
Soo ſchielijck, dat hy 't naulijcx weet,
En doet hem ſtaen tot ſijn' genade:
En haelt met woecker in de ſchade
Van ſijn Breda, om 't welck onnut
Caſtiljens kroon is wtgeput.
Op 't rijſen van Prins HENRICX ſtarre,
Heyn veel geluckiger van verre

495 *De Thurenhoutſche:* waarvan „Thurnhoutſche" by ſamentrekking.
501 *Dat ander overſt vry braveer* voor „dat zich een ander Veldheer verheffe."
503,504 *Aſianer ... De Groote.... Africaner: Aſiaticus, Magnus, Africanus,* tytels aan verſchillende Romeinſche Veldoverſten gegeven.
506 *Hem:* Frederik Hendrik.
508 *Twee ſteden:* 's Hertogenbosch en Wezel.
518 *Den kriſtalynen ſchild:* herinnering der fabel van Perzeus, die, uitgetogen om Meduza het hoofd af te ſlaan, 't welk al wie het aanzag in ſteen verkeerde, van Pallas een gepolijst ſchild ontfing, waarin de gedaante van Meduza terugkaatſte; zoodat hy zijn opzet volbrengen kon zonder de oogen naar haar te wenden.
532 *Heyn:* Pieter Pieterszoon Hein.

Keert van Matance, aen onſe ree,
Als l' Heremijt van Lima deê.
Hoe moſt Havaen uw hart beſwijcken,
Doen ghy uw Konings ſeyl ſaeght ſtrijcken
Voor 's Princen vlaggen al benout?
Doen ghy het ſilver en rood goud
Saeght plondren, en de purperoeghſten,
Die Holland dreyghden te verwoeſten?
De ſchim van Attabaliba
Vernamt, en huppelde om uw' ſcha:
Om datmen hem de zeenwen kerfde,
Die niet door deughd ſijn' ſcepters erfde;
Maer ſchoot met voordeel van geweyr
In't moedernaeckt en weerloos heyr.
Dat heet den draeck op 't harte trapplen,
Den wachter der Heſperiſche applen,
En na'et verovert Indiſch vlies
Hem ſuchten doen, om 't Boſchverlies,
In Liſſebon en oud Siviljen.
De ſchrick ſchud beyde de Caſtiljen,
Als of ons' vloote Carthageen
Hadde wtgeplondert en beſtreen;
Daer ſoo veele afgeſlaefde ſielen
Vol hoops najuychen onſe kielen,
Die bruyſen door den Oceaen,
Met ſchat tot ſinckens toe verlaen:
't Is tijd dat Spanjens beurt ſich wende.
Hier is, hier is het oorlooghſende.
Prins Welhem heeft den grond geheyt,
Sijn naſaet vrydoms muur geleyt
In rood ciment van't bloed der helden;
Niet ſonder raedſman, dienmen ſelden
Ter weereld als een Phœnix ſocht:
Maer Fredrick heeft het werck volwrocht,
En d' opperoverwinnings kroone
Geſet voor Chriſtenrijck ten toone
Op 't ſpits der vryheyd, 't oorlooghs wit.

534 *l'Heremijt:* Jacob l'Hermite, beroemd Zeereiziger.
535 *Havaen:* de Havanna.
541-546 De zin is: „de ſchim van (den Peruaanſchen Koning) Attabaliba vernam het, en verheugde zich in uwe ſchade (o Spanjaart!), omdat men de zenuw kerfde (het goud ontroofde) aan hem, die zijn (Attabalibaas) ſchepter bekwam, niet door oorlogsdapperheid, maar in een ongelijken ſtrijd."
548,549 Zeer eigenaardig vergelijkt de dichter den koning van Spanje hier by den draak, die de gouden appelen bewaakte, en het door hem bemachtigd goudland by den hof der Hesperiden.
562,563 Vergelijk *Verov. van Grol*, vs. 767, 768.

De vryheyd is geleyd in't koſtelijck ciment
Van dierbaer burgerbloed.

562 *Sijn naſaet:* Maurits, wiens krijgsbedrijven de dichter hier alleen als ter loops herdenkt om er zijn lieveling Oldenbarneveld de eer van toe te ſchrijven.
564 *Niet ſonder raedſman:* Oldenbarneveld.

Maer vryheyd, handveſt, wat is dit?
Sijn 't enckle krachtelooſe klancken?
Niet niet, ô edelſte aller rancken!
Laet yeder eygnaer hier af ſijn.
De vryheyd als een' ſonne ſchijn'
Op allerhande ſlagh van menſchen,
Die om 't gemeene beſte wenſchen.
Men maeckt van't Chriſtelijck geloof
Geen' plondering en ſielenroof:
Men onderdruck geen vroom gewiſſe,
Met boeten en gevangeniſſe:
Maer laet God rechter van't gemoed,
Uw Vader ſtorte hierom ſijn bloed.
Soo dat geſchied, ſoo ſal de vrye,
In liefd tot Hollands heerſchappye
Ontvoncken; ſoo ſal yeder een
Om 't beſte bidden van't gemeen:
Soo ſultghe voelen 's hemels ſegen,
Uw' vyand ſchricken met uw' degen:
Soo ſultghe ſijn der vroomen wijck,
Het voorbeeld van gants Chriſtenrijck,
En leven op de tong der geeſten:
Tot datghe moe van aerdſche feeſten,
En levens ſat, uw' ſterflijckheyd
Laet hier beneen van elck beſchreyt.
't Onſterflijck word van Iupijns vogel,
Op gouden wagen met ſijn' vlogel
(Die t' hemwaert neyght, die oirſprong nam
Van Duytſchlands Keyſerlijcken ſtam:
Stam die in ſtanderds aernen ſwaeyde,
Soo dickmael Mavors oorloogh kraeyde)
Gevoert ten hoogen hemel, daer
't Ontmoet de ſalige heldenſchaer,
Den Grootvaer Adolf, met ſijn' neven,
Geſtreden in het eeuwigh leven.
My dunckt ick ſie alree van verr
Sijn aenſchijn ſchittren als een' ſtar,
Wien Holland wieroockt met gebeden:
Om dat hy 't hoofd van 's vyands ſteden
Opofferde als een heyligh pand,
Sijn vaders graf, ſijn vaderland.

599 *Aernen:* „arenden."
603 *Adolf:* Keizer Adolf van Nasſau.
604 *Geſtreden in het eeuwigh leven:* d. i.: „die al ſtrijdende gevallen zijn."

DE

TRIOMFEERENDE AEMILIA,

Princesse van Oranie. [1]

Dus lange was mijn' borſt belegert en beſchoten,
Van angſt en ſorgen voor mijn bruygoms ongeval.
Mijn hart vol breſſen ſprong, met 't ſpringen van den wal.
Ick dacht het ongeluck nu kleynen treft, dan grooten:
Maer doen de veſten vrede, en wy de veſt genooten,
En dat de vreughd opdaeghde, en vulde het overal,
Met juychen, handgeklap, en ſchaterend geſchal;
Doen was mijn' ſiel ontſet van ſchroeven en van ſloten.

Triomfen reede ick toe, en vloogh den Held te moet,
Met geen verganklijck vier, maer Goddelijcken gloed;
Daer Cypris haeren Mars mede is gewoon t'onthaelen:

En 't onverwinlijck hart, dat voor 's lands vrydom vocht,
Daer oorlooghs donderkloot nocht blixem op vermoght,
Verovert werd van Mins onleſchelijcke ſtraelen.

1) In de gewone uitgaven komt dit Sonnet met het jaartal 1630 voor. De onjuistheid dezer opgave bleek al dadelijk, alzoo het gedicht reeds gevonden wordt achter den Zegezang in de afzonderlijke eerſte editie daarvan (p. 25) · „t' Amſtelredam by Willem Blaeu. M. DC. XXIX."

Volgends Brandt was Vondels Zegezang gefteld onder een prent, waarop men den Prins, in een Triumfwagen, gevolgd van zijn helden, de poort van 't Hof zag binnen rijden: boven aan de plaat zag men den hemel, en daarin Keizer Adolf van Nasfau, omringd van een aantal helden uit zijn bloed, en Hendrik IV van Frankrijk. Dan in dit hemelsch gezelfchap was ook Oldenbarneveld afgebeeld. 't Gebeurde, dat iemand, Vondel in een boekwinkel ontmoetende, hem vroeg: „waarom ftelt gy Barneveld onder de Nasfaufche helden in den hemel?" — welke vraag hy zonder zich te bedenken met het volgende kniedicht beantwoordde:

VRAEGHT men waerom Barnevelt
In den hemel word geftelt?
't Is om dat de Predikanten,
Die als heylige Gefanten,
Voor hem baden op 't fchavot,
Voerden foo fijn fiel tot God:
Doen hy, om 't quaed bloed te koelen,
Storf in't Gommarift gevoelen,
In't gevoelen van een fwaerd
Dat geen Patriotten fpaert.

8 *In't Gommarift gevoelen:* Sommige Kontra-Remonftranten beweerden, dat Oldenbarneveld in hun gevoelen, aangaande 't leerftuk der predeftinatie, was geftorven. Men proeve echter de bittere, ontkennende tegenftelling in de twee flotregels.

Onder de gedichten welke Vondel in dit jaar nog vervaardigde, behoort een Lofdicht op een toen in 't licht verfchenen werk van Z. Heins:

OP

DEN WEGHWIJSER TER SALIGHEYD

VAN

ZACHARIAS HEYNS.

MENIGH ydel weerelds kind
Dwaelt in deſen labyrinth,
Afgedwaelt van 't rechte pad,
Verre van behouders ſtad:
En die tracht om recht te gaen,
Dickwils miſt de rechte baen,
Of ſtaet op den drieſprong ſtil,
Weet niet wat hy kieſen wil,
Heel bekommert van gepeyns.
Uyt medoogenheyd toont *Heyns*
Sulcke ſielen 's hemels ſteê,
En geeft haer een wijſer meê,
En een leydſman, dieſe leyt
Na den burg der ſaligheyd.
Billijck moet men ſaligh prijſen,
Die hier wijſt, en ſich laet wijſen.

9 *Gepeyns* is „gemoed, ziel".
15 *Billijck* voor „billijkerwijze".

---

en eenige keurige lierzangen. De eerſte daarvan, *de Rhijnſtroom*, werd opgedragen aan Johan Wolfert Heer van Brederode. Welke de aanleiding tot die opdracht geweest, of hoe onze dichter met dat hoofd des Hollandſchen adels bekend geworden zij, heb ik niet kunnen opſporen. Alleen weten wy uit de opdracht van het „Paſcha" aan den toenmaligen Heer van Jaersveld, dat Vondel niet geheel onbekend was met de boorden van de Leck: en offchoon Jan Michielſe Vaerlaer reeds in 1616 zijn Heerlijkheid weder verkocht had (zie *Nal. en Aant.* I. Deel. blz. 17), is het toch mogelijk, dat hy zich ergends in den omtrek hebbe nedergezet, en dat Vondel er hem nu en dan een bezoek gegeven hebbe, by welke gelegenheid hy zijn hulde heeft kunnen brengen aan den Heer van Brederode, op diens rezidentie te Vianen. Ik waag hier echter maar een bloote gisſing; doch 't zal in allen gevalle den lezer blijken, dat hy in den hier volgenden lierzang tot den doorluchtigen Edelman ſpreekt als tot iemand die hem niet onbekend is.

DE RHIJNSTROOM,

AEN

IOHAN WOLFERT,

Heer te Brederode, Vryheer te Vianen.

DOORLUCHTE Rhijn, mijn foete droom,
Van waer fal ick u lof toefingen?
Mijn treckende geboorteftroom
Ghy koomt uyt Zwitferfche Alpes fpringen,
Als hoofd-aêr der begaefde Euroop.
De Donau, uw afkeerigh broeder,

JOHAN WOLFERT. Reinout van Brederode, Heer van Cloetinghe, Voshol en Asten, volle neef van den beroemden Hendrik van Brederode, den aanvoerder der Verbonden Edelen, had, na diens kinderloos overlijden, aan de Staten van Holland zijn naast en wettig bloedmaagfchap bewezen, en was daarop in 1579 met al de rechten verlijd geworden, welke Hendrik van de Graaflijkheid plach te houden. De oudfte zoon van dezen Reinout, Hendrik geheeten, was gefneuveld by den mislukten tocht tot ontzet van Haarlem; zoo dat de tweede, Walraven III, toen zijn nicht Geertruida in 1590 ongehuwd overleed en hem de goederen Vianen en Ameide naliet, de voornaamfte goederen, welke zijn geflacht van ouds in Zuid-Holland bezeten had, wederom op zich vereenigde; terwijl zijn vader reeds in 1584 te Haarlem overleden was. Deze Walraven werd in 1585 Raadsheer van het hof van Holland, en ftierf in December 1614, by zijn echtgenoote Willemina van Haeften, vrouwe van Nyevelt, geene kinderen nalatende. By uiterfte-wils-befchikking benoemde hy zijn neef Walraven, zoon van zijn broeder Floris, Heer van Cloetinghe, tot zijnen erfgenaam.

Walraven IV, gehuwd met Margareta Maria de Hennin, dochter van den Grave van Brouck en Falckefteyn, en kommandant over een vendel kurasfiers in dienst der Staten, overleed ten jare 1620, in den bloei zijns levens, mede kinderloos, en bracht alzoo de goederen over op Johan Wolfert van Brederode.

Deze Johan Wolfert was de laatfte fchitterende fter aan den glorierijken hemel van zijn geflacht. Als vendrig in dienst getreden, werd hy in 1618, op negentienjarigen ouderdom, hoofd van een vendel voetknechten, in 1633 kolonel van een regiment, en twee jaar later Gouverneur van 's Hertogenbosch en omliggende forten. Later werd hy benoemd tot Grootmeester der artillerie, en eindelijk in 1641 tot Veldmaarfchalk over het volk van oorloge te paard en te voet. Kort voor deze laatfte verheffing gaf hy, met drie fchepen naar Engeland zeilende, een wakker bewijs van zijn heldenaart. Onverwachts door vier kapers van Duinkerken aangetast, fpoedde hy zich, ongewapend en nog in zijn flaaprok, naar het dek, en gaf hy zijn bevelen met zooveel beradenheid en onverfchrokken moed, dat de roovers, niettegenftaande hun overmacht, na een vinnigen ftrijd van byna vier uren, zich genoodzaakt zagen af te houden, en hem zijn tocht ongedeerd te laten vervolgen.

Hy ontviel het vaderland te vroeg: op den 3 September 1655 overleed hy aan de gevolgen der waterzucht, en werd te Vianen by zijn voorouders begraven. Twee malen was hy gehuwd geweest: de eerfte reize met Anna, dochter van Graaf Joan van Nasfau, die hem by haar dood, in 1630, vijf dochters naliet; de tweede met Louiza Christina van Solms, oudfte zuster van Frederik Hendriks echtgenoote: by deze won hy drie zonen en vijf dochters. Van deze drie zonen ftierf de oudfte op tweejarigen leeftijd: de tweede, Hendrik, volgde zijn vader op, doch overleed reeds in 1657 te Amiens aan de mazelen: de derde, Walraven, zonk op den 19 Junij 1679 in 't graf, en met hem de laatfte wettige mannelijke nazaat der Brederoden uit den tak van Walraven den Eerfte.

3 *Mijn treckende geboorteftroom* voor „de ftroom, aan welks oever ik geboren ben, en die mijn genegenheden tot zich trekt."

5 *Der begaefde Euroop:* blijkbaar zweeft hier den dichter de mythifche voorftelling of ook wel de gewone perfoonsverbeelding van Europa, als een vrouw, voor den geest, dat hy het woord hier vr. maakt.

6 *Uw afkeerigh broeder:* de korte *e* wordt aan 't flot der adjectiva in fommige gevallen te recht weggelaten wanneer het fubft. onzijdig is; doch min juist wanneer het mann. is, zoo als hier. *Uw afkeerig broeder* heeft hier niet de overdrachtelijke beteekenis van „de broeder, die een *afkeer*, een hekel aan u heeft," maar de eigenlijke van: „die zich van u afkeert, die een anderen koers neemt."

Nam ooftwaert op fijn' fnellen loop,
Ghy noordwaert; toen een' felve moeder,
Begort van regen ys en fneeu,
U baerde voor foo menigh eeu.

Germanje lagh noch wild begroeyt
Van fijn' Hyrcijnfche wilde wouden,
Tot dat het namaels wiert befnoeyt,
En door de tucht in toom gehouden.
Ten lefte dorft ghy, ftrijdbre Rhijn,
Den Tiber op fijn feeft beftoken;
Die voor u neegh, doen Conftantijn,
Van uwen oever opgebroken,
Ging ftrijcken met den ouden roof
Van Rome en 't Heydenfch bygeloof.

Ghy naemt het juck van Chriftus aen,
Men hoorde uw' vrolijcke oevers fchateren,
En fcheent de heylige Iordaen
Te tarten met gedoopte wateren.
Het Chriften kruys viel uwen rugh
Soo fwaer niet, als weleer te dragen
Den laft van Cefars legerbrugh,
En Drufus, die u dede klagen
Om vijftigh floten fwaer van fteen,
Gebouwt langs uwe kanten heen.

Maer uw geloovigh Chriftendom
Beproeft werd, als het goud in d' oven,
Toen Attilaes verwoede trom
't Geruyfch uws waters quam verdooven,
En verfde met onnofel bloed
En damde uw kil met kuyfche dooden,
En trapte met een droncken voet
Op woefte fteden, leegh gevloden,
Of brande uw hayr af met fijn' toorts,
Beklad en druypend van veel moords.

9 *Begort* is 't zelfde als „bevrucht," doch wordt alleen gebezigd wanneer er fprake is van onwettige bevruchting. De reden dat Vondel hier dit triviale woord bezigt, 't welk anders zelden dan in kluchtfpelen of boertige rijmen voorkomt, is, dat hy hier drie vaders ftelt, *regen*, *ys* en *fneeuw*, en alzoo onkuifche minnaryen, waar ook, naar zijn gevoel, geen ander dan een onkiesch woord by past.

15-20 't Was voornamelijk met de legerbenden uit Galliën en Germaniën getrokken, dat Konftantijn de Groote in 312 Maxentius floeg en zich meester maakte van Rome.

22 is een tusfchenzin.

33 *Attilaes verwoede trom*: in de vijfde eeuw; ik zal gelegenheid hebben daarop terug te komen by de behandeling van Vondels *Maeghden*.

39 *Hayr:* op zeer fchilderachtige wijze geeft de dichter dien naam aan de welig bewasfen oevers van den Rijn.

Ghy ſchreyde met een' heeſche keel
Den hemel aen, om trooſt verlegen,
Die ſond u Karel, 't Rijxjuweel:
Dees kon d' onveylige oevers veegen
Van onduytſch en baldadigh ſchuym,
Gelijck uw Conſtantijn voorheenen.
Doen kreeght ghy uwe randen ruym,
En ſamelde uw' verſtroyde ſteenen,
En ſaeght dien held vol godeſvrucht
Sijn' luſthof planten in uw' lucht.

O onvermoeyde molenaer,
O ſtedebouwer, ſchepedrager,
O rijckſgrens, ſchermheer in gevaer,
Wijnſchencker, veerman, oeverknager,
Papieremaker, ſchaf papier,
Daer ick uw' glori op magh ſchrijven,
Uw water dat ontvonckt mijn vier.
Mijn ſinnen in uw wedde drijven,
En ſpelen als een dartle ſwaen,
Verleckert op uw' wingerdblaên.

Ghy ſchijnt een aerdſche regenboogh
Gekleed met levendige kleuren,
En tart den hemelſchen om hoogh,
Die hierom nijdigh ſchijnt te treuren.
De blaeuwe en purpre en witte druyf
Verciert uw' ſtedekroon en locken,
En muſcadelle wingerdkuyf,
De vlieten ſtaen met wingerdſtocken
Rondom u, druypende van't nat,
En offren elck hun watervat.

Daer is de Mayn, een pijnbergs ſoon,
De Moeſel met haer appelvlechten,
De Maes, die met een' mijterkroon
Om d' eer met onſen Rhijn wil vechten,
De Roer, die 't hayr met riet vertuyt,
De Necker, met een' riem van troſſen,
De Lip, gedoſt met moſch en kruyd
Van overhangend eycke boſſen,

43 *Karel, 't Rijxjuweel:* Karel de Groote.
50 *Sijn' luſthof:* Aken.
55 *Papieremaker:* d. i.: „de papiermolens in beweging brengende."
71 *De Mayn, een pijnbergs ſoon:* om het met pijn- of denneboomen begroeid gebergte waar ze doorkronkelt.
72 *Appelvlechten:* ſchilderachtige uitdrukking voor „appelboomgaarden."
73,74 De Maas loopt evenzeer als de Rijn door Bisdommen.
75 *Vertuyt* voor „bekranst."
76 *Een riem:* een „gordel."

En duyſend andren min van roem,
Bekranſt met loof en korenbloem.

Ghy ſtreckt de voeten aen't gebergt,
Daer ſich de Zwitſers in beſcharmen,
Wanneermen hen om oorloogh vergt:
Ghy grijpt de Noordzee met uw' armen,
Waerin het heldeneyland leyt,
Daer Bato ſich ter nederſette,
En dat ſoo ſchuw van dienſtbaerheyd
Uytheemſche beckeneelen plette,
En deê gevoelen, dat de Rhijn
Geſchapen was om vry te ſijn.

Ghy ſlingert, als de Grieckſche ſlang,
Uw' blaeuwe krullen om de ſtruycken,
En groene bergen breed en lang,
En ſwelleght in ſoo veele kruycken
Van ſtroomen, dat uw lichaem ſwelt
Van waterſucht, en parſt de planten,
En ſchuurt ſoo menigh vruchtbaer veld,
En knabbelt aen de ruyge kanten,
Nu tuſſchen berg en krommen bult,
Nu door een dal, met wijn gevult.

Al is uw eene keel verſand,
Die 't huys te Britten plagh te ſchaven,
Dat nu verdroncken leyt op ſtrand;
De Leck en Yſſel doorgegraven
Vergelden dubbel deſe ſcha,
En leyden u met hooge dijcken
In zee; op dat uw' ongena
De vlacke beemden niet koom ſtrijcken
Met maght van regen, en geweld
Van ſneeu, dat in de ſonne ſmelt.

De heldre en ſtarrelichte vliet,
Die door den hemel vloeyt by duyſter,

85 volgg. In deze regels herkent men den dichter van de zegezangen ter eere van Frederik Hendrik.
91 *Grieckſche ſlang* of „reuzeſlang."
99 *Krommen bult*: „heuvel" wat de Franſchen *mamelon* noemen.
102 *'t Huys te Britten*, „in de verſtoppinge des Rhijns, by Katwijk, onder de duynen geraakt, licht heden verdronken en is niet te ſien, als met een aflandige ſtormwind, uyt den weſten of ſuydweſten, de zee wegſtuwende en deze ruiinen ontblootende," zegt LUDOLF SMITS in zijn *Schatkamer der Nederl. Oudheden*, ter welke gelegenheid hy dit gedicht den naam geeft van „Vader Vondels geſpreck met de Rhijnſtroom." Over den ſtichter en den naamsoorſprong van dat oude kasteel verſchillen de ſchrijvers van gevoelen.
111-114 Om deze regels te verſtaan, dient men zich te herinneren, dat de Po, Italiëns hoofdrivier, en de Nijl, wegens den invloed, welken zy op de vruchtbaarmaking der landen uitoefenen, onder de geſternten geplaatst en aangebeden werden.

Is d' Italjaenfche Padus niet,
Nocht oock de Nijl, Egyptens luyfter,
Neen feker, 't is de rijcke Rhijn,
Wiens viffchen, met een wuft gewemel,
In't onbevleckte kriftalijn
Van eenen onbetrocken hemel,
Met filvre fchubben filverklaer
Als ftarren dolen, hier en daer.

O fuyvre en blancke Rhijnmeermin,
Die my tot ftervens toe kunt kittelen,
Ghy helpt veel fielen aen gewin,
En menigh Graef aen eeretittelen,
En landen aen een' hoogen naem.
Hoe menigh heeft u overtogen,
En met uw' rand bepaelt fijn' faem?
Hoe dickwils faeght ghy met uw' oogen
Het hooghgeboren Hollandfch bloed,
En voelde in't water fijnen gloed?

Het fij ick dan mijn' oogen fla
Op uw biffchoppelijcke torens:
Of met een' lent van vaerfen ga
Bevlechten uwe filvre horens:
Of volg uw' wuften ommefwaey:
Of fing op 't ruyffchen van uw' baren:
Of huppel op mijn' Keulfche kaey:
Of koom door Bafel afgevaren,
Daer ghy Erafmus graffte kuft,
En wenfcht het wijs gebeente ruft.

Het fij ghy 's Keyfers vierfchaer fchaeft
Te Spier, dat fwart van pleyters grimmelt,
Daer Themis grijs en afgeflaeft
Bekommert fit, en 't pleyt befchimmelt:
Het fij ghy brult in't Binger loch:
Of Neerland drenckt met volle vaten,
En groeyen doet van wingerdfogh,
En ydle en fotte forgen haten:
Uw vocht beftelt mijn' veder inckt,
Tot datfe in zee met u verdrinckt.

122 *Die my tot ftervens toe kunt kittelen*: „in 't genot van wier liefde ik gaarne zoû willen fterven."

124 *Menigh Graef aen eeretittelen:* zinfpeling op uitdrukkingen als „de *Rijn*graaf, de Paltsgraaf aan den Rijn," enz.

128-130 d. i.: „Van hoe menig Hollandfchen Edelman is het bloed niet met uwe wateren vermengd geworden."

134 *Uwe filvre horens*: de „krommingen" der rivier.

143 *Afgeflaeft*: *flaven* en *flooven* is hetzelfde; doch 't eerfte nog krachtiger. Zoo *Palamedes*:
„*Die forght*, *en waeckt*, *en* flaeft."

150-160 Deze regels zien op den oorlog, die toen in Duitschland woedde.

Maer, och! ick fchrey mijn oogen uyt,
En fal noch in een vliet verkeeren,
Om datter fulck een Hydra fpruyt
Uyt kerckgefchil en haet van Heeren;
Een helfche Hydra vol vergift,
Die 's Rhijns gefonde en foete boorden
Vergiftight, en gants Duytfchland fchift,
En groeyt in onverfoenbre moorden.
Een lang gewenfcht Verloffer vaegh
Het Rijck van 's Rijcx vervloeckte plaegh.

Hoe moedigh fal de Rhijnfche Leck
Al fchuymend bruyfen langs Vianen,
Wen *Wolphard*, wachter van ons heck,
En d' eere der Naffaufche vanen,
Een jongen Soon geboren word,
In wiens gemoed de goude feden
Der overoudren fijn geftort,
En 's Vaders ftrenge dapperheden;
Een telgh die weder bloeyen doe
Den grijfen ftam van Brederoe.

De Rhijnfche Leck die teere ranck
Daer na met fachter tong fal lecken,
En vrolijck wiegen fonder dwanck;
Om met haer fchaduw te bedecken
De Moeder, die nu met een fchaer
Van fchoone dochtren defen fegen
Verbeyt, en wenfcht om 't blijde jaer,
Gelijck een roofengaerd om regen.
De Hemel bou dien vruchtbren hof,
En helpe my aen Wiegeftof.

163 *Wachter van ons heck* voor „verdediger van onze grens."

170 *Brederoë*: *rode* kan even goed tot *roë* als tot *roô* worden faamgetrokken, en wellicht was Vondel hier indachtig aan de — alles behalve authentieke — overlevering, volgends welke de naam *Brederode* zijn oorfprong zoû hebben in het gezegde van Graaf Aernout tot zijn zoon Sikko: „ik zal u *breede roeden* geven."

171 *Die teere ranck* ftaat in den 4en n. v.

174,175 *Om met haer fchaduw te bedecken De moeder:* dit ftaat met den aanvang der periode in geen behoorlijke verhouding, en men zoû het er voor kunnen houden dat de Lek de moeder met haar fchaduw moet bedekken. De zin is evenwel: „opdat die *teere ranck* (eenmaal) de moeder befchaduwe, befcherme".

175,176 *Een fchaer Van fchoone dochtren:* zijn eerfte vrouw — zie de aant. op den tytel — fchonk hem alleen dochteren.

De tweede lierzang werd toegezongen aan de fchoone Katharina, die nog altijd ongehuwd was [1]).

1) Ik zal by een volgende gelegenheid op de familie Baeck terugkomen en dan tevens haar geflachtlijst mededeelen.

AEN DE BEECK,

OP

DE HOFSTEE

VAN

LAURENS BAECK.

DOORLUCHTE *Beeck*, van bloeyend loof bedeckt,
Die menighmael verftreckt
Een fpiegel voor de fiere Katharijn,
Daer fy den fonnefchijn
Ontfchuylt, en fingt op uwen waterval,
Met liefelijck gefchal;
Wanneer 't bekoorde en vrolijck pluymgediert
Daer onder tiereliert:
Doorluchte Beeck, wel waerom ruyfchtge niet
Haer voor met eenigh lied,
Waer door fy werd gebetert en gefticht,
Om langer niet foo licht
De vierge beê der genen af te flaen,
Die na haer hylick ftaen?
Wat draeghtfe toch op jeughd en fchoonheyd roem?
Wat ftoftfe van een bloem,
Die open luyckt met 's levens dageraed,
En 's middaghs weêr vergaet?
De tijd is fnel, 't onfeker leven kort.
De roofekrans verdort.
Vergankelijck is Venus en haer vrucht:
Men grijptfe maer ter vlught,
En d' ouderdom met naberou verrafcht
Al wie niet toe en taft.
D' ooghappel ftraelt niet eeuwigh klaer en hel.
De rimpel kreuckt het vel,
Dat voor een wijl gefpannen ftond en glad.
De wittigheyd beklad

3 *De fiere Katharijn:* zie D. II, blz. 222.

Met vlecken, en de pruyck met ſneeu belaên,
  Geen vryers locken aen.
Wat vrolijckheyd men dan aen andren ſiet
  Dat ſtreckt tot meer verdriet;
Vermits men ſich ſoo reuckeloos en ſot
  Verſtack van't ſoet genot
Der jonckheyd, die bepaelt, als in een punt,
  Natuur ons had gegund.
Wel is ſy wijs die haeren tijd gebruyckt,
  En voor den hagel duyckt.

29 *De pruyck* voor „'t hoofdhair," als overal.
35 *Bepaelt, als in een punt:* „voor een bepaald tijdperk, maar, dat, door het ſnelle vervliegen der jaren, niet meer dan een *punt* ſchijnt."
38 *Voor den hagel:* „voor dat de ouderdom of grijsheid komt."

Het derde gedicht was een dankdicht aan Katharinaas broeder Jacob, die Vondel in 't late naſaizoen een korf met appelen had t'huis gezonden; en gewis zullen mijn lezers de daarop vervaardigde dichtregelen niet minder goed ſmaken dan hem in der tijd het welkome tafelooft.

DANCKDICHT

AEN

IACOB BAECK,

Rechtsgeleerde.

VOOR SIJNE SCHOONE APPELEN, MY MET EEN GEDICHT TOEGEZONDEN.

GELEERDE en heuſche Iongeling,
  Met uwen appelkorref ging
Mijn hart op, door het groot genoegen
  Aen uw met rijm beſtroyde vrucht;
  Getuyge van d' oprechte ſucht,
Die oyt de *Baecken* tot my droegen.

4 *Aen uw met rijm beſtroyde vrucht:* geestige woordſpeling met *rijm* „het gedicht van Jacob Baeck", en *rijm,* „den ſchitterend witten uitſlag, waarmede de wintervruchten wel bedekt zijn."
6 *Oyt:* „altijd."

Ghy geeft my weder nieuwe ſtof,
Om boven Heſpers gouden hof
Uw vaders boomgaerd te waerdeeren;
Waer in mijn' ſiel ſoo menighmael
Geprickt wierd van een heldren ſtrael,
Om uyt de borſt te quinckeleeren.

Soo veelerley genoten goed
Verplicht mijn overtuyght gemoed
U weder danckbaer te gemoeten,
En met een ſchaemrood maetgedicht
En neergeſlagen aengeſicht
Voor alle weldaên te begroeten.

Uw hofſteê ſtreckt een Helikon:
Uw klare Beeck een Hengſtebron,
Tot laeſnis van mijn' dorſtige ader;
Het ſij ick op mijn' Duytſche wijs
Het huys vol ſchrandre kindren prijs,
Of hunne moeder of den vader.

Mijn geeſt, benevelt en verwart,
Vond t'elckens daer een open hart,
My noodigende, om toe te taſten
Naer hofbancket en lecker ooft,
En wat de boomgaerd meer· belooft
Sijn' altijd wellekome gaſten.

Doen ick vervloeckte waerheyd ſprack
Verſtreckte my uw vaders dack
Een toevlught, als ſelf magen weecken
En deyſden, morrende en verſtoort,
En weygerden ter nood een woord
Voor mijn' onnoſelheyd te ſpreecken.

Uw broeder ſchaft my dickwils koſt
Van Huygens, of den Muyder Droſt,
En blaeckt, gelijck ſijn' gemalinne
In liefde tot de Poëzy,
En ſuyght haer' ſuyvre borſt; en ghy
Laeght jonck en teêr by haer te minne.

30 *Sijn':* verſta· aan zijn."
31 *Vervloeckte waerheyd:* „waarheid, die gevloekt, veroordeeld werd." Hy bedoelt het gebeurde ter zake van „Palamedes."
33-35 Zie D. II, blz. 522.
37 *Uw broeder:* Justus Baeck. Zie Deel II, blz. 158, 226.

Ghy waert mijn broeders reyſgeſel,
En ſaeght de weereld en haer ſpel,
En holpt hem hooge bergen banen,
En vond Urbaen in't gulden jaer,
En naemt de grijſe aeloudheyd waer,
En leerde ſpreecken met Tuſkanen.

Uw breyn ontwart 't verwarde Recht,
En ſtrijckt krackeelen vlack en ſlecht,
En heeft de heelſame artſenyen
Doorkropen, niet ter loop nocht los:
Oock hangt het aen den mond van Vos,
En ſmeet een reecx van d' oude tijen.

Uw aengename tonge ſluypt
Den maeghdeboeſem in, en druypt
Van honigh en bevalligheden.
Ghy ſchift het wijze van het dwaes,
Wanneerghe, met den wijſen Haes,
Door gras en bloemen heen gaet treden.

Maer ſchuwende der ſteden ſmet,
Verſchalcktghe nu met ſtrick en net
Een' vette ſnip, of ſlechte lijſter;
Terwijl uw' ſuſter liedjes ſingt.
Dan 'k wou ghy beyde uw' ſinnen hingt
Aen eenen vrijer of een' vrijſter.

Soo moght ick voor u henengaen,
En ſtroyen 't pad met rooſeblaên
En maeghdepalm, en lauwerieren.
Mijn opgeweckt vernuft, ick wed
Sou dan uw weeligh bruyloftbed
Met puyck van Poëzy vercieren.

43 Zie Deel II, blz 659 volgg.
46 *Urbaen*. Zie D. II, blz. 660.
53 *Vos:* de geleerde Vosſius.
59 *Den wijſen Haes*: de Haes, geneesheer in de Wijk. Zie Deel II, blz. 225.
63 *Slechte lijſter:* „domme lijſter", die zich licht vangen laat.
64 *Uw ſuſter:* Katharina. Uit de omſtandigheid, dat Vondel hier maar van één zuster gewach maakt, kan men opmaken dat de anderen toen getrouwd waren.

Wy hebben hierboven gezien, hoe de Predikant Smout door de Overheid over zijn prediking was onderhouden. Maar ook Cloppenburg liep de berisping niet vrij, en, de gramſchap der Wethouderſchap duchtende over zijn bemoeijingen in de zaak der Schuttersadresſen, week hy de ſtad uit, en werd in den Briel beroepen. Hy ſtierf in 1652, als Hoogleeraar te Franeker.

Middelerwijl verwachtten Burgemeesteren, dat de Kerkeraad iets tegen Smout zoû doen; doch dit gebeurde niet, en Smout floeg zoo weinig acht op de ontfangen vermaningen, dat hy, op 21 November predikende, het nog eens zoo grof maakte, en de Overheden voor geveinsden fchold, die 't ruim zoo erg maakten als vroeger de Koning van Spanje. Hierover op nieuw ontboden, zocht hy wederom de zaak op de lange baan te fchuiven, en achter den Kerkeraad te fchuilen; doch Burgemeesteren begrepen nu een eind aan de zaak te moeten maken, en zonden hem het volgende lakonieke briefjen t'huis:

„Burgermeefters ende Regheerders der Stadt Amfterdam belaften D^s^. Adriaen Smout, om redenen, op morghen voor 't ondergaen van de fonne de Stadt ende de Vryheydt van dien te ruymen, fonder daer weder in te komen, op pene indien hy voor de voorfz. tijdt niet en vertreckt, van door der Heeren Officier daer wtgeleyt te worden. Actum den fevenden January 1630."

„Ter Ord. van Haer E. E.
(Get.) D. Mostart."

De Leeraar vertrok, met een zoogenaamde tochtfchuit, hem door Burgemeesteren toegefchikt, nog diezelfde nacht, onder een grooten toeloop van volk. Een bezending uit den Kerkeraad, met Trigland aan 't hoofd, kwam zich over dat uitzetten beklagen, doch werd zeer uit de hoogte behandeld en met weinig gunftig befcheid teruggezonden.

Een byna gelijktijdige gebeurtenis toonde hoe zeer de hekken federt 1618 verhangen waren. De beroemde Episcopius, broeder van Rem Bisfchop, was niet alleen uit zijn ballingfchap teruggekeerd, maar had ook op den 30sten December in de Remonftrantfche Vergadering te Amfterdam gepreêkt. 't Is waar, de eerdienst was niet afgeloopen zonder dat onrustige lieden pogingen hadden aangewend om die door 't verwekken van gerucht en opfchudding te ftoren; doch deze woeling was de laatfte, en op den 1sten January 1630 bracht hy zijn predikatie zonder de minfte ftoornis ten einde. Reeds hadden de Remonftranten een huis aan de westzijde der Keizersgracht, tusfchen de Leliegracht en Prinfeftraat, gekocht, met het doel om het tot een Bedehuis in te richten, waarin op 31 January door Hermanus Montanus voor 't eerst gepredikt werd. Men morde wel; doch 't verzet was uit. De Regeering had zich, door haar wakkere houding by den inval des vyands in 't vorige jaar, en door de te dier gelegenheid bewezen dienften, zulke aanfpraken op de dankbaarheid niet alleen van den Prins en van de Staten, maar ook van de ingezetenen verworven, en zoo veel in kracht en achtbaarheid gewonnen, dat zy haar zegepraal voortaan als zeker, en haar gezach als voor goed gevestigd befchouwen kon. In de Wethouderfchap hadden in het vorige jaar Oetgens van Waveren en D^r^. Andries Bicker, in dit jaar Jacob de Graef, Van Beuningen en Dirck de Vlamingh van Outshoorn zitting genomen; in Schepensbank Harmen Gijsbertsz. van de Poll, Schaep, Jacob Backer, Joan Huydecoper, Bas, D^r^. Pieter Jansz. Hooft, Kloeck, en eindelijk ook onze vriend Lau-

rens Reael; allen, zoo niet Remonſtrantsch in 't hart, dan toch tot de Staatsgezinde party behoorende; — en de tegenſtand in het lichaam der Vroedſchap was niet noemenswaardig meer.

Doch, handhaafde de Regeering van Amſterdam aan de eene zijde haar gezach tegenover den yver van overmoedige Predikanten, zy begreep, by het *ſystême de bascule*, dat zy toen volgde, evenzeer den yver van haar eigen aanhangers, wanneer die te ver ging, te moeten temperen, en des noods tegengaan. Haar hoofddoel was — en in de Regeering eener ſtad, die door den handel groot was geworden en bloeide, was dit verſchoonbaar, ook al mocht het wat waereldſch ſchijnen: — „vrijheid voor allen," doch daarom ook: „beteugeling van al wat ſtrekken kon om den band der eensgezindheid te breken." Van haar voorſtaan van dit beginſel gaf zy in den loop van dit jaar meer dan één blijk, en meest alle in verband met de geſchiedenis van onzen dichter. Alvorens ik echter het eerſte van die door my bedoelde blijken bybreng, vind ik my verplicht, een weinig op den afgelegden weg terug te gaan.

't Zij in 't laatst van 1629, 't zij in den aanvang van 1630, had de Amſterdamſche Akademie, die, onder de leiding van Coster en Vondel, zich niet onthouden kon, bot te vieren aan een beſtendigen geest van ſtekeligheid en zucht tot ſpotterny, en nu vooral gebeten was op de kerkelijken, die haar zoo heftig van den kanſel hadden doorgeſtreken, een vraag in het licht gegeven, in dichtmaat vervat, en waarvan Vondel de maker was. Die vraag luidde aldus:

D'AMSTERDAMSCHE AKADEMI,

AEN ALLE

POETEN EN DICHTERS

DER

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Liefhebbers van de goude Vryheyd.

APOLL', op Helikon geſeten,
Vraeght al ſijn' heylige Poëten:
  Wat beſte en ſlimſte tongen ſijn?
  Of waerheyd ſaligh maeckt, of ſchijn?
Of dwang van vromen Chriſten-ſielen
Niet ſtreckt om Holland te vernielen?

3 *Slimſte:* niet in den zin van „ſchranderſte," maar, in tegenoverſtelling van 't voorafgaande *beſte* — „ſlechtſte, verkeerdſte." In dezen zin bezigen wy 't woord nog, als wy zeggen „dat ziet er *ſlim* uit: hy maakt het nog *ſlimmer*: de zieke is *ſlimmer*, *verſlimmert* van dag tot dag."

Of vryheyd niet en was de ſchat
Waerom men eerſt in Oorlogh trad?
Of oock in welbeſtierde ſteden
Een Oproer-maecker word geleden?
Of Huyſe-plond'ren veſten ſticht?
Of d'Eed geen Burgery verplicht?
En of ſich Leeraers niet verloopen,
Wanneerſe deſen band ontknoopen?

Wiens antwoord kortſt en bondighſt is,
En klaerſt in deſe duyſternis,
Dien ſullen d'AKADEMI-HEEREN
Met eenen PRINCEN ROEMER eeren:
Daer Pallas, met haer diamant,
In ſne den Veldheer van het land,
Die met 's Hartogenboſch gaet ſtrijcken,
Daer Maurits tweemael of moſt wijcken.

I. v. V.

YVER.

D' antwoorden moeten ingebracht worden, voor den eerſten van Somermaend, ſijnde de dagh onſer verkieſinge, als Apollo *te recht ſal ſitten, om den prijs te geven dienſe verdient.*

De vraag was nog ſtekelig genoeg, hoezeer, gelijk Bakhuizen van den Brink te recht aanmerkt, 1) wanneer wy aan het onderſchrift *Yver* (de zinſpreuk der Akademie) gedenken, wy echter erkennen moeten, dat de byen uit den ouden eerwaardigen byenkorf ditmaal haar ſcherpſte angels niet hadden uitgeſtoken.

Scherp of niet, de vraag wekte dadelijk de heftigſte verontwaardiging by de wederparty, die geen zomermaand (den fatalen termijn) afwachtte, om een tal van antwoorden, het eene nog boosaardiger dan het andere, in 't licht te zenden. Uit die menigte zal ik er maar drie hier ter plaatſe aanhalen, alle merkwaardig, het eene omdat het kennelijk van een geöefende pen was, de beide andere om de perſonen door wie zy vervaardigd zijn.

Het eerſte, waarvan nog o. a. een exemplaar berust op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, kwam in 4 uit met den volgenden tytel:

1) *Vondel met Roskam* enz. blz. 281.

BERICHT

OP DE VRAGEN

VANDE

AMSTERDAMSCHE ACADEMI

OFTE

NARREN-SCHOOL,

INGHESTELT

BY EEN LIT VAN DE BRABANTSCHE KAMER

GHENAEMT:

't Lelieken onder de Doornen.

Ghedruckt int Jaer 1630. *)

KOSTER van Apollos Feeſten,
Koſter van des Amſtels geeſten,
Opgevoet in Helicon,
Droncken van de Helſche Bron:
Derf u Penn' beſtaen te vragen,
Hooger dan u breyn can dragen?
T'is dan tijt dat ghy eens nieſt,
Eer ghy heel u breyn verlieſt.
Siet doch liever d'urinalen
In u ſieck-huys wijde ſalen,
Dat's u ampt; zijt daer een man,
Die de ſiecken raden can.
Soeckt ghy immers dan te weten
Wat my dunckt van u ſecreten?
K'ſegh het mijn op yder vraegh,
Of ick ſchoon geen prijs bejaegh.
Op gerecht dan, van de *Tonghen*,
Word u dit bericht geſongen.

*) Eerst is de Vraag zelve afgedrukt, met ingevoegde cyfers by de te beäntwoorden punten, waarop de hier voorkomende cyfers terug wijzen. Dan volgt het *Bericht*, 't welk wy, even als het daar achter geplaatſte ſtukjen, doen afdrukken, *letterlijk* naar de oude editie, zonder daar iets aan te wijzigen zelfs niet in de interpunktie.

1 *Koſter:* Dr. Samuel Coster.

5,6 „Vraagt gy meer dan gy zelf zoudt kunnen beäntwoorden?"

10 *In u ſieck-huys:* „in 't gasthuis".

13,14 „Begeert gy te weten, hoe ik de raadfels, die gy ſtelt, zal oplosfen?"

16 Uit dezen regel kan men beſluiten, dat het antwoord niet als naar den prijs dingende werd in geſtuurd.

1. T'is de *Beſt*, die God recht eert,
Die de Goden, niet en ſmeert:
Die de waerheyd mint alſt leven,
Sonder Ketters aen te kleven.
2. T'is de *Slimſte Tong* van t' Land,
Die met s'maetheyds laſter-ſchand
God, en d'hooge *Macht* gaet ſchennen,
En tot liegen ſich wil wennen:
Daer van t' Lybertijnſch gebroet,
Daeg'lix haer profeſſi doet.
3. D'hypocrijt die haet de *Waerheyd*,
Bruyct haer ſchijn, maer ſchouwt haer claerheyd.
Pronct dan, met des *Waerheyts* ſchijn,
Wild' gh' int eynd bedrogen zijn.
Maer die t'heyl des ziels wil bouwen,
Moet geen *Schyn* maer *Waerheyt* houwen.
4. Pronct oock met dijn *Vroom* gemoet,
Dat de *Vrome* ſuchten doet:
Dwongmen dan ſoo ſnoode zielen
Soumen daerom *t'Land* vernielen?
Iſt al gout dat goeligh blinct?
T'is dan gout, dat ſchendigh ſtinct.
Sou den Rechter oock verbeuren
Als hy ſou dien dreck wegh keuren?
T'land dat had een ſoeter locht,
Vry ſijnd, van dat vuyl gedrocht.
5. *D'oorloogh'* is noyt aengegrepen,
Om een *Vryheyd* ongeſlepen:
Dat den Vry-geeſt al ſou doen,
't Geen des dwael-ſuchts Geeſt kan broen.
Vryheyd heeft oock hare palen,
Om te ſteuyten t'laſter-dwalen.
Waer was doe de Remonſtrant,
Alſmen *d'Oorloogh* greep by d'hand?
Armijn was doe veer te ſoecken,
Alſmen ſtreed' om *'s Vryheyds* hoecken:
Waerom raeſt dan ſijn gebroet,
Datmen haer groot onrecht doet
Alſmen wil haer oproer ſteuyten?
Want haer doen is niet dan meuyten:

20 *De Goden, niet en ſmeert:* „de afgoden niet dient;" of, wil men: „de magistraten, die de kettery beſchermen, niet bewierookt en vleit."

37,38 De zin is: „zoû dat tot 's Lands bederf ſtrekken, dat men zulke ſchelmen, als ik daar even geſchilderd heb, in bedwang hield?"

45,46 De zin is: „men heeft geen oorlog gemaakt om volkomen losbandigheid te verkrijgen."

51-55 „Waar was Arminius, toen de vrijheids-oorlog begonnen, en het vaderland van vreemde overheerſching bevrijd werd?"

t'Princen-Moorden is haer deucht;
t'Lant-beroeren is haer vreucht:
Oock ſoo zijn de ſtrengſte wetten,
(Die *S'lands* hoogſte *Staten* ſetten
Voor dit volxken tot een toom)
In haer oogen als een droom.
6. Zijnt geen welbeſtierde Steden
Daer d'oproerder wert geleden.
Hoe comt dat dan Amſteldam,
Hier van d'hoogſte prijs bequam?
Daermen *Vond'len*, waert te hangen,
Prijs, en roemt zijn oproers gangen;
Noyt en waſſer vuylder guyt,
Dan ſy houden in haer ſchuyt.
Iſt dan recht, dien mont te ſluyten
Die des Heeren recht wil uyten?
Iſt dan recht, dat wert gehoort
Die, die niet dan zielen moort?
Sluyt en opent dan u Veſten:
Weert de vromen: hout de Peſten:
Siet wat t'eynd u laten ſal,
Van het goede niet met al.
7. *Huyſen plond'ren*, kan niet ſtichten,
Weert dat, Machten, naer u plichten:
Weert de *Moeder* van dit quaet,
Eer dijn ſtaet gantſch ondergaet,
Leert de Meuyters ſtille ſwijgen,
Sult wel ſtilder Borgers krijgen,
Alſmen hierop niet en paſt,
Werd t' gedwee, wel tot een quaſt:
Stopt dien vloed in hare gronden,
K'wed ghy werd in ruſt bevonden.
T'is de Remonſtrantſche pert,
Dat het grauw ſoo gaende wert.
Troubel water doet wel viſſen:
t'Clare water doet wel miſſen:
Hierom ſoect *d'Armijnſche* Geeſt,
Troubel water aldermeeſt.
8. Laet des *Eedes* heyl'ge banden

59 *t'Princen-Moorden:* dit ziet op den aanſlag, tegen Prins Maurits gemaakt.
72 *In haer ſchuyt* voor „in haar omtrek."
73,74 „Is het recht, hun, die voor het recht des Heeren yveren, het zwijgen op te leggen?"
81-92 De zin is: „hoe zeer het plunderen van huizen op zich zelf verkeerd zij, en geweerd behoort te worden, zoo moet men vooral de aanleiding tot muitery tegen gaan, en wanneer men den burgers geen reden geeft, oproer te maken, zullen zy wel ſtil zijn; maar 't is de Remonſtrantſche party *(pert)* die hen heeft getergd."
87,88 De zin is: „past men hier niet op, dan wordt wie anders het meest rustig en gedwee is, kwasterig en lastig."

T'ſaem verbinden hert, en handen,
Van de Borgers int gemeen,
Maeckend' van veel herten een,
Die Gods *Eer* en *Leer* betrachten:
Wie ſal ſulckers doen verachten?
9. Dan de Leeraer hem verloopt,
Als hy ſulck een band ontknoopt.
Maer ſal *d'Eed* den Menſch verbinden
Dat hy ſal ſijn vrient verſlinden?
Droegh wel oyt goe Borgery,
Weer en wapen aen haer ſy,
Om te plagen en te quellen,
Haers gelooves Metgeſellen,
Metgeſellen van een rot,
Metgeſellen van een lot?
T'zijn dan rechte *Kamer-Sotten*,
Die dus met de *Eeden* ſpotten:
Meynen ſoo dat *Waerheyds* kint,
Noch int eynd ſijn *Moer* verſlint.
Daer het *Kind* is voor ſijn *Moeder*,
Steeds een wacker trou behoeder.
Doch deeſſ' leſſ' is veel te hoogh,
In deeſ' *Kamer-Speelders* oogh:
Die veel beter konnen vaten,
10. *Princen-Roomers* van goe maten.
Roomers vol van ſtercken wijn,
Daer van datſe helden zijn.
K'wil doch hier geen prijs behalen,
K'laet den Roomer by deeſ' ſtalen,
Daer hy doch veel beter paſt,
Als by een ſoo ſlechten gaſt.
Doch ick ſou de Penn' wegh leggen,
Maer ick heb noch wat te ſeggen,
Op het ſlot van u gedicht,
Slordigh ſnadigh afgericht,
11. Op dien *Prins* van grooten aerde,
Die wel eer ons *Land* bewaerde:
Die ons ſtaet ſoo heeft verrijckt,
Dat hy niemant hier in wijckt.
Moet hy nu int graf ontgelden,
Daer hy was een *Held* der *Helden*,

103,104 „Maar de leeraar, die zich van den band der Leer losmaakt, verloopt, misgaat zich."
105-112 De zin is: „kan de eed de Burgers verplichten, tegen dezulken het geweer te voeren, die met hen in één geloove ſtaan?"
115-118 Door de *Moeder* wordt hier de kerk *ſampt* haar leeraar, door het *kind* de Burgery verſtaan.
126 *Deeſ' ſtalen:* verſta *gast* (vs 128): de zin is: „ik laat dat zuipen aan hen die er beter tegen kunnen."
133 *Dien Prins van grooten aerde* voor „dien grootaardigen Prins, Maurits."

Dat ghy hem niet waerdich acht
Als een *Prins* te zijn gedacht?
Dat fijn *Naem*, foo werd gefchreven
Of hy waer te kort gebleven,
Int betrachten van fijn *Eed?*
Foey dien Lafter! Foey dat Leed!
Meyndy dat mijn *Heer* fijn broeder,
Die nu is, onf' *Prins* en hoeder,
Sal verdouwen defen fmaet,
Die ghy brenght op fijnen ftaet?
Meyndy met foodanigh quelen
Hem fijn Edel hert t' onftelen?
Meyndy dat fijn Princ'lick hert
Can verdragen fulck een fmert?
Heeftmen hem niet fien beerven,
Naer fijns broeders falich fterven,
Al fijn eer; en al fijn goet;
Al fijn Landen; al fijn moet?
Meyndy dat hy met behagen
Soeckt fijn luyfter te bejagen
Met fijns Broeders Lafter-naem
Met de fchendingh' van fijn faem?
Ey! fiet doch deef' *Yver*-fotten,
Waert de roe, als *Eeren*-motten.
Denckt dat t'bloed van grooten ftaet,
Dickmaels kruypt, daert niet en gaet.
Meyndy vuyle Lodderboeven,
Onfen Prince foo te toeven,
Dat hy hem geheel vergaep,
Aende lonxkens van u Aep?
Dat hy niemand minnen wilde,
Dan de broeders van u Gilde:
Dat hy wierd geheel verfot,
Op het fmeren van u pot?
Daer toe gaet ghy flimme gangen,
Om fijn hert te konnen vangen,
Dat hy aen u Gild alleen,
Sou fijn groote Liefd befteen.
Waer heeft *d'Yver*-Geck gelefen,
Dat hy die alleen fou wefen,
Die de boter vet en dick,

141 Voor: „dat men zoo van hem fpreekt."
149 *Quelen:* „zingen." Zie D. I, blz. 177.
161 *Yver-fotten:* zinfpeling op het woord *yver*, dat de Akademie op haar blazoen voerde.
162 *Eeren-motten* voor „eerbedervers, eerdieven:" de *mot* vereet, bederft toch de ftof, waarin zy huist.
165 *Lodderboeven* voor „liederlijke boeven." Zie over *lodder* D. I, blz. 380.
166 *Te toeven:* „te onthalen, te vergasten." Hiervan *toefdrank*. Zie D. II, blz. 546.

Sou genieten op fijn ftick?
Ey! fiet doch deef' *Yver*-dwafen,
Eygen liefd die doet haer rafen:
Meynen, t'is gewonnen fpel,
Beyd: de kanffen, keeren wel,
En de grijfe tijd fal leeren,
Wie van beyden hem beft eeren:
Of de Kerck: of *Yver* rot,
Dat met God en Goden fpot?

180 *Stick:* „boterham," waarvoor de landlieden het ten onzen tijde nog bezigen.
184 *Beyd:* „toeft! hebt geduld!"
188 *God en Goden;* door *Goden* worden hier de „Prinfen" verftaan. Men ziet uit dit voorbeeld, dat het niet alleen Vondel en die van zijn foort waren, die den naam van *Goden* bezigden, waar het Vorften of hooge perfonaadjes gold; maar dat zulks evenzeer door dezen hoogst-rechtzinnigen pamfletfchrijver werd gedaan.

Daarachter volgt nog:

HOLLANDSCHEN

HOLIPODRIDO

TOT EEN TOEMATE DIENENDE ALS EEN

COLLATIE

VOOR DE

AMSTERDAMSCHE KAMERISTEN.

NEEMT *Koornhert*, t'famen met *Armijn*,
Oock *Menno Simons*, en *Socijn*,
Een ftuck van *Vorft*, en *Bellarmijn*,
Oock wat vant *Libertynfche* fwijn;
Dit hoort te famen als een rot;
Smoort dat by een in uwen pot,

Toemate, *Collatie:* „toegift, *desfert*."
1 *Koornhert:* Dirck Volkertsz. Coornhert.
3 *Vorft:* Coenraad Vorftius. Zie D. II, blz. 146.
Bellarmijn: een beroemd Jezuit, die o. a. over de tijdelijke macht des Paufen fchreef, en tegen wien, even als tegen Vorftius, de pedante en geleerde koning Jacobus I van Engeland te velde trok in gefchrifte.
4 *'t Libertynfche fwijn:* Vondel of Coster.
5 *Een rot:* „een hoop, een mengelmoes."

En ſchaft het dan door uwen ſot,
Voor u gerecht en tafel-lot:
Ick wed ghy werd dan ſoo gevoet:
Ick wed ghy krijcht dan ſulck een moet:
Dat ghy te ſaem op ſtaende voet,
Als bittervogels t'beſte doet,
Om flux te plagen Godes kerck,
Met tongh met dichtens laſterwerck:
Maer beyd; als compt dijns levens perck,
Dan brand Gods vier, oock wel een merck.

Naer dit een beter. Ick leer noch.

7 *Uwen ſot:* „de nar van de Kamer."

Het andere antwoord, of liever een parodie op de eindrijmen der vraag, 't welk insgelijks in 't licht gezonden werd, had tot maker den man, van wien de meeſten mijner lezers een taal, als daarin gevoerd wordt, 't minst van allen zouden verwacht hebben, te weten, den vromen, gemoedelijken Jakob Cats. Wellicht zal het reeds meer dan eens verwondering gebaard hebben, hem in de rij van dichters en ſchrijvers, waarover tot nu toe geſproken is, niet te hebben zien optreden, ja zelfs zijn naam naauwelijks anders dan ter loops genoemd te vinden. 't Is dat Cats, hoezeer ook met Anna Roemers, vooral ſedert haar vertrek naar Dordrecht, bekend, nimmer eenige betrekking ſchijnt te hebben gehad met haar Amſterdamſche vrienden. Tot de Kontra-Remonſtrantſche party behoorende, en vooral nayverig op de Amſterdamſche dichtſchool, die de Dordtſche, waarvan hy het hoofd was, in vele opzichten overtrof, gevoelde hy zich genoopt, zijn wrevel jegends Vondel, die voor de Remonſtranten party trok, en hem als dichter naar de kroon ſtak, te luchten, en deed dit in den volgenden uitval, dien ik uitgeef zonder er een enkel woord tot opheldering by te willen plaatſen.

AMSTERDAMSCHE

KAKADEMIE,

OFTE

GUYT-SCHOOL.

AEN ALLE OF-ETERS ENDE DRONCKAERTS, LIEFHEBBERS VAN DE VOLLE KANNEN.

AL-VOL, op *Heele-Ton* gefeten,
Vraeght al fijn droncke kale Neeten,
Wat befte of flimfte toogen fijn?
Of water droncken maeckt of wijn?
Of drinckens dwang van Bacchi-fielen,
Niet ftreckt om vol-kan te vernielen?
Of fuypery niet was de fchat,
Waerom hy eerft ontftack fijn Vat?
Of oock in wel-bebierde Steden,
Een Bier-verfaecker dient geleden?
Of Huys verdrincken 't lach ontfticht?
Of eed tot drincken niet verplicht?
En of fich dronckaerts niet verloopen,
Wanneerf' om Bier den Broeck verkoopen?

Wiens flemp-mael flofft en flompighft is,
En gaerft tot Dronckaert dreck en pis,
Dien fullen KAKADEMI Heeren,
Met een befmeerden droel-pot eeren,
Daer Bacchus met fijn droncke hand,
In fne den vuylften Fiel van 't Land,
Die foo befpogen heen gaet ftrijcken,
Dat Mors-bel voor fijn ftanck moet wijcken.

ANAGRAMMA.

Nu is, JOOST VAN VONDELENS,
Wijs en heyligh dunckend mens,
In uw naem bevonden,
Sooje fiet,
Datje hiet,
SOTJE VOL VAN SONDEN.

Nacta est patella ſuum operculum.

Nu is de ſlimme Pot gedeckt,
Nu is de Schimper weer begeckt.

I. C.

Gewis, men zoû niet denken, dat het de *goede*, vrome vader Cats, de ſchrijver van het „Tachtigjarig Leven” en van zoovele zedelijke en ſtichtelijke werken, kon geweest zijn, die zich met zulke vuile praat afgaf, en iemand, door wien het niet blijkt dat hy vooraf beleedigd was, op zoo gemeene wijze doorhaalde. Ik zoû dan ook én de nagedachtenis des mans én de kieschheid mijner lezers geſpaard, en dit prulvaers niet in mijn verhaal hebben opgenomen, ware het niet, dat het bereids een historiſche vermaardheid verkregen had, en ik het niet weg kon laten, zonder de geſchiedenis, waartoe het behoort, te verminken, en vooral niet, omdat die weglating den geheelen blaam van wat verder gebeurde op Vondel alleen zoû werpen, terwijl die oorſpronkelijk berustte by Cats. Te recht, mijns inziens, is aan mijn voortreffelijken vriend Mr. G. Groen van Prinsterer verweten, dat hy, van de geſchillen gewagende tusſchen Willem I en zijn gemalin Anna van Saxen, uit kieschheid de brieven heeft teruggehouden, waaruit het misdadige van haar gedrag bewezen en 's Prinſen houding ten haren opzichte gerechtvaardigd werd. Niemand toch behoefde den Geſchiedſchrijver, hoe eerlijk en waarheidlievend ook, op zijn woord te gelooven: vooral niet, waar het niet op feiten aankomt, die hy gezien of van ooggetuigen vernomen heeft, maar waar het brieven geldt, waarvan de uitlegging naar de ſubjectieve opvatting der lezers verſchillen kan. Dat dit laatſte waar is, blijkt uit de geheel tegenſtrijdige wijze, waarop het karakter van Hendrik van Brederode uit zijn brieven beöordeeld is: de een vond daarin ſtof om hem te laken, de ander om hem te prijzen, en ſomtijds naar aanleiding van dezelfde uitdrukking. Het was uit aanmerking van de hier aangevoerde gronden, dat ik begreep, my niet te mogen vergenoegen met de eenvoudige verklaring, dat Cats een vaers ſchreef tegen Vondel, even gemeen van vorm als van ſtrekking: ik moest zulks aan mijn lezers, waarvan velen my hier niet geloofd, of althands gedacht zouden hebben, dat ik de zaak overdreef, door het overleggen van het vaers bewijzen.

Dat Cats in dat vaers zijn pen met morſige en walgelijke ſtraattaal bezoedelt, zoû nog eenigzins aan den ſmaak of liever aan den wanſmaak van zijn tijd zijn toe te geven; maar het ſchelden en razen, dat hy zich veroorlooft, is, hoe men de zaak ook beſchouwe, onverſchoonlijk. Immers, een van beiden is waar: of Vondel was een dronkaart en de *vuilſte ſiel*

van 't Land, en dan was het beneden een man als Cats, hem op dergelijke wijze aan te tasten en zich daardoor met hem gelijk te ſtellen: — of de beſchuldiging was valsch — gelijk zy in de daad op geen grond ter waereld ſteunt, — en dan was de taal, door Cats uitgeſlagen, vuile laster, elk mensch, laat ſtaan iemand in zijn hooge betrekking, ten eenemale onwaardig.

Misſchien had de Penſionaris van Hollands oudſte ſtad, de Curator der Leydſche Hoogeſchool, de gewezen Ambasſadeur aan 't Hof van Groot-Brittanje, de rijke, gevierde en geridderde Cats, zich verbeeld, dat hy zich met een eenvoudig Amſterdamsch winkeliertjen niet behoefde te geneeren, en dien ongeſtraft ten laste kon leggen wat hem goed dacht. Maar hierin had hy buiten den waard gerekend: Vondel was uit zijn aart kitteloorig genoeg, en behoefde niet aangehitst te worden, om van zich af te bijten. Ongelukkig raapte hy, om zijn vyand te beſtrijden, de wapens, waar deze zich van bediend had, uit denzelfden drek op, in plaats van zich in een deftig gedicht te verdedigen tegen den hem aangewreven blaam, of die ſcherpe ironie te hulp te roepen, welke hem by andere gelegenheden zoo gelukkig ten dienſte ſtond. Zijn gedicht, nu een waardige tegenhanger van dat van Cats, luidde als volgt:

AMSTERDAMSCHE

KAKASTORIE,

OF

MUYT-SCHOOL.

AEN ALLE GEESTELIJCKE DOEL-EN DRONCK-VAERS, LIEFHEBBERS VAN BRASSENDE KLASSEN EN EEUWIGHDUURENDE SLEMP-SYNODEN.

T*ap-vol*, op *Doele-ton*. geſeten,
Lands beedlers vraeght, die 't volck op-eeten,
Wat vetſte en ſlimſte logens ſijn?
Of bloed oock ſmaeckt gemengt met wijn?
Of dwanck van Gommers plonder-fielen,
Niet ſtreckt om 't bras-mael te vernielen?
Of ſuypſuypuyt niet was de ſchat
Daer Gommer om op 't wijn-vat ſat?

KAKASTORIE: parodie op *konſistorie*.

1 *Doele-ton:* een ton, als in de Doele te Dordrecht, waar de Synode gehouden, en, als men nagaf, geducht gedronken was.

4 Neuſdoecken in Barnevelts bloed gedoopt, in wijn uytgewrongen, en die tot een triomfe uytgedroncken. *Aant. der O. U.*

Of oock in wijn-en-cijs-vry ſteden
Een bier-Synodes dient geleden?
Of 't glas-uytdrincken 't volck ontſticht?
Of ſchincken, drincken niet verplicht?
En of ſich doel-vaers niet verloopen,
Wanneerſ' om wijn hun ſiel verkoopen?

Wiens doel-feeſt ongebondenſt is,
En Gommer hooghſt ſet aen den diſch,
Dien ſullen KAKISTORI-BEEREN,
Met een Synodes-Roemer eeren,
Daer Dordrechts grootſten olyfant
Mee tart Kolkoentjen aerts-bacchant,
Die met karbonckels ſoo gaet prijcken,
Dat Bacchus ſelf de vlagh moet ſtrijcken.

Qui Curios ſimulant, et Bacchanalia vivunt.

Dat is:

Hy lijckt een ſant en dubbel geus
En voert een roo kalkoenſe neus.
Al ſpeelt de droes de paep in 't ſwart,
Sijn ſnuyt verraet hem, of ſijn ſtart.

Anagram van
IAPICK PRIAEP
ICK PAI PRIAEP.

I. v. V.

PRINCIPIUM.

9 *Wijn-en-cijs-vry ſteden:* dit ſlaat op Dordrecht, als ſtapelplaats der wijnen.

13 *Doel-vaers: Doele-vaders*, Leden van de Synode, even als in het opſchrift *Dronckvaers.*

17 *Kakistori:* zoo ſtaat er in al de my bekende uitgaven, niettegenſtaande het opſchrift *Kakaſtorie* luidt: in eene van beide ſpellingen ſchijnt een drukfout ingeſlopen.
Kakistori-beeren voor *Konſistorie-heeren;* ongelukkige woordverdraaijing, hoedanige nog heden te veel in den geest onzer Natie zijn. Men denke aan het laffe: *Gedupeerde Staten*, enz. enz.

19 *Dordrechts grootſten olyfant:* vermoedelijk wordt hiermede Bogerman bedoeld.

20 *Kolkoentjen:* Trigland.

25 Verſta: „Al kleedt de duivel zich als een Predikant."
Iapick priaep: bynaam, aan Cats, ik weet niet, wanneer, noch door wien, gegeven.

By dit behoorde nog het volgende:

T E X T.

Iaep *Priaep* die peylt de Synodaele Fortuyn,
Of hy tuyn-god magh worden van Grave-duyn,
Om de fnoep-vogels te fien uyt de kriecke-boomen,
Gelijck fijn genan in d' oude Hoven van Romen:
Maer fijn gemoed verflapt, en het hart hem ontfinckt,
Dewijl by-geloof en Roomfche afgodery hier ftinckt.
Noch ftijft hem wat hoops, om dat de Bethelfche Paepen
Alle afgoden lubben, behalven Priaepen.

Paften op den text oyt gloffen,
Hannen paften bet de kloffen
Met de fpille, doen fijn vrou
Lijfken 't garen hafplen fou.
Pijn ift fprack hy, dus te flaven.
Sy fey, bloed van Brouwerfhaven,
Swijght, ghy quaemt van kalis-dijck,
Ghy waert kael, en ick was rijck.
Ift om 't jock, of ift om 't wats-fpel?
Sijt ghy Cats, ick ben het Kats-vel.

Plus ultra.

1,2 „De zin is: *Jaep Priaep* (Jacob Cats) *peilt de Synodale Fortuin* (tracht te onderzoeken by de invloedrijke Predikanten, en voorftanders der heerfchende leer, *of hy tuingod mag worden van Grave-duin* (of hy Raadpenfionaris mag worden van Holland)." Dit ambt was namelijk opengevallen door den dood van Antonie Duyck in September 1629, en tot Kandidaten werden Adriaan Pauw, Cats en Rochus van den Honaart gefteld. Op den eerften was in April 1630 de keuze der Staten gevallen; en Vondel verwijt hier bedektelijk aan Cats, dat deze er moeite voor gedaan zoû hebben, wat echter door den dichter van 't „Tachtigjarig Leven" wordt tegengefproken.

3 *Om de fnoep-vogels te fien: fien* ftaat hier in den zin van „wegdrijven;" de zin is dus: „om voor vogelverfchrikker te dienen."

4 *Sijn genan:* „zijn naamgenoot": de *Priapen* of „tuingoden" werden in de tuinen der Romeinen als cieraden of ook als vogelverfchrikkers geplaatst.

6 *Hier:* te 's Gravenhage, of in Holland, waar meer Roomschgezinden woonden dan in Zeeland, waarvan Cats geboortig, of te Dordrecht, waar hy Penfionaris was.

9-12 De zin is: „indien wy op den *text*, d. i. op de gefchiedenis der kandidatuur van Cats, eenige aanmerkingen wilden maken, dan zouden wy zeggen, dat *Hannen* (Cats zelf) liever *Lijsken* (Elizabeth van Valckenburg, zijn huisvrouw) moest helpen fpinnen, dan zich met ftaatzaken te moeien."

14 *Brouwerfhaven:* de geboorteplaats van Cats.

16 Cats had met zijn vrouw een belangrijk vermogen getrouwd.

17 *Wats-fpel: wats* heeft den zin van „ernst" en ftaat alzoo tegenover *jok.* BREDERO bedient zich van dezelfde uitdrukking in zijn *Moortje*, blz. 21:

So 't Ritfert deedt om 't jocks hy falt wel doen om 't wats.

Zoo ook by J. W. KOOL in *Conftantinus:*

A. *Uyt jocx en dat om reden.*
B. *Al waffet oock* in 't wats, *ick binder mee te vreden.*

Wats is de adverb. genit. van *wat*, even als *iets* van *iet*, en ftaat in gelijke beteekenis tegen *niets* over. Vergelijk het aangeteekende door DE VRIES op den *Warenar*, blz. 103, 104.

18 *Ick ben het Kats-vel:* „ik ben het, die u kleedde."

Het antwoord aan Cats, zoo wy reeds zeiden, in vorm en ſtrekking even afkeurenswaard als 't vaers van den Penſionaris, en alleen eenigzins verſchoonbaar in zoo verre het door den aanval was uitgelokt, was niet het laatſte dat ten gevolge der Vraag van de Akademie in 't licht kwam. Een geheele cyklus van vaerzen, meest alle in denzelfden vorm gegoten, verkreeg daaruit het aanzijn, en het regende ſchimpvaerzen over en weder, waarmede ik echter den lezer hier ter plaatſe niet vermoeien zal, vertrouwende, dat hy reeds meer dan genoeg zal hebben aan de opgedischte ſtaaltjens, en daarom te meer ook het Beſluit billijken, door de Regeering van Amſterdam te dien opzichte genomen. Die Regeering namelijk, in aanmerking nemende, dat dit twistgeſchrijf niet anders kon ſtrekken dan om de reeds zoo hevig opgewekte verbittering nog te vermeerderen, en wenſchende aan dergelijke hatelijkheden voor 't vervolg paal en perk te ſtellen, deed door „mijne Heeren van den Gerechte," by Beſluit van 12 April, alle vragen, met de antwoorden daarop, verbieden.

Intusſchen was er een Antwoord op de Vraag ingekomen, dat, zoo het den prijs niet behaalde, dien althands, volgends bevoegde beöordeelaars van toen en van onzen tijd, dubbel verdiende. Dat Antwoord luidde als volgt:

ANTWOORT.

DE beſte tong die ſtemmen ſmeede,
Zong gode loff, den menſchen vreede.
Die ſwijgent meeſt haer deught betoont,
Is die met vuer d' Apoſtels kront.
De ſnoodtſt' op aerde, deed de menſchen,
Nae godts verborgen wysheyt wenſchen.
De booſte ſprack int heemelrijck,
Myn macht ſy d' hooghſte macht gelijck.
In hun ſticht godt zyn heerſchappyen,
Die met het doen 't gelooff belyen.
Schyn als een drogh en dwael licht, leidt
Wie dat haer volght ter duyſterheit.
De vrome zielen te belaegen,
Kan Hollants zachte gront niet dragen.
De Roomſche geus het ſmekent blad,
Tot Bruſſel, ondertekent had,
Soo wel als d' ander; en verſochter
's Lants vryheyt by, aen 's Kaizars dochter.
Den muiter die geruſtheyt haet
Looſt altyt een geſchickte ſtaet.

6 In latere uitgaven is deze regel veranderd in: *Zoo wijs als God te weezen wenschen.*

Daer d'eene burger 's anders muiren
Beſtormt, die ſtadt en kan niet duiren.
Geen aerdtſche god, off hy wordt by
Een Eedt verknocht: meer ſchuttery.
Wat leeraers ook dien bant ontlitſen
Die kerven 't ſnoer der zeeven flitſen.

Elck zijn Waerom.

Wie was de auteur van dit fraaie en gematigde ſtuk? — In de uitgave van Brandt ſtaan daaronder de letters P. C. H. te lezen, en door allen, die tot heden over de zaak der Akademie-pamfletten geſproken hebben, is het dan ook aan Hooft toegeſchreven: werkelijk ſtraalt er de geest in door van iemand, die warsch is van alle partyſchap en godsdiensthaat, gelijk wy den Drosſaart hebben leeren kennen. — En toch is het niet van Hooft; en hebben de ſchrijvers, die van de zaak gewach maakten, door de kapitale letters misleid, elkander nagepraat. — De vergelijking van een oorſpronkelijk afſchrift van het ſtuk, met den inhoud van een brief, door den Drosſaart omtrent dien tijd geſchreven, heeft my het overtuigend bewijs geleverd, dat ten dezen aan geen dichter, maar aan een dichteres te denken is, en dat die dichteres niemand anders was dan . . . . Tesſelſchade.

Dat oorſpronkelijk afſchrift, hetwelk ter Leydſche Boekery berust, en waarvan ik hiernevens het fac-ſimile geef, is van de hand van Tesſelſchade zelve, en geteekend met haar zinſpreuk: *elck zijn waerom.* Het is door haar, gelijk men ziet, afgezonden met het navolgend adres:

Aen Sr. Jooſt van de Vondeln, woonende in de trouw in de Warmeſtrat om te beſtellen aen myn Heere De Heere Hooft Droſſart tot Muyden. port.

Het was dus blijkbaar beſtemd om door Vondel eerst, en vervolgends door Hooft gelezen te worden, eer het aan de Akademie werd ingeleverd.

Vondels oordeel daarover is ons niet gebleken; dat van Hooft leeren wy kennen uit den volgenden brief: [1])

„Mejofvrouw!

„Als ik naa de prijs van de Academie ſtaan wilde, ik zoude ſtaan „houden, dat de beſte tong [2]) is die van Joffrouw Tesſelſchaas pen. „Want haar uitſpraak heeft niet alleen my wel gevallen, maar mijn „lieffte Helionora zoo wel geſmaakt, dat ze door die lekkernye, tot haare „eerſte liefde tot Poezie bekoort zijnde, ernſtelijk op my verzocht heeft, „ik zoude dat gedicht doch uitſchrijven, 't welk 't eerſt is, dat zy my

1) Hoofts Brieven, 199.
2) Zie het Antwoord: vs. 1.

Aen den Heer Joost vanden
Vondelen ~~[illegible]~~ woonende
inde trouw inde Warmoesstraet
om te bestellen aldaer
[illegible] Haerlem

In Haerlem Groote
[illegible] tot [illegible]

Port
[illegible]

Antwoort

De beste tong die stemmen smeeckt,
Zong godes loff, den menschen vreedt.
Die swyghent meest haer deught betoont,
Is die met vier d'Apostels kroont.
De snoodtste op aerde, daer de menschen,
Naer godts verborgen wysheydt wenschen.
De booste spraeck int hemelryck,
nyd macht sy d'hooghste macht gelyck.
In hun stiert godt zyn heerschappyen,
die met het doen 't gelooff belyen.
Schyn als een droom den dwaele licht, leydt
wie dat haer volght tot duysterheyt.
De vrome sielen te behaeghen,
kan Hollants harte grondt niet draeghen.
De Roomsche geus het smeeckent blat,
tot Brussel, onderteeckent had,
Soo wel als d'ander; den versorgher
's lants vryheyt by, als 's Kaysers borgher.
Den muyter die geruste heyt haelt
loost altyt een geschickte staet.
Dat d'eene burger 's anders muyren
bestormt, die stadt en kan niet duyren.
geen aerdsche god. off hy wordt by
den Geest verknocht: meer schuttery.
wat leeraers ook dien bant ontlitsen
die leerden 't smoor der heylich flitsen

Elck zyn waerom

„zulx in alle haar leeven gevergt heeft [3]). Zy verlangt zeer naa UE. te-„genwoordigheidt, ende alzoo wy rekening maaken in 't eerft van Juny, „de vrienden van de Beverwijk [4]) te verzoeken [5]), zijn ook in meninge „van alsdan UE. met eenen by te koomen, mits dat UE. gelieve ons de „eere te belooven, van met ons naar Muiden te trekken ende te zien, „oft dat geweft ftof tot feftoenen zal uitleeveren. Mijn Huisvrouw ver-„zoekt hartelijk nevens my, dat ons deeze bede niet geweigert werde, „maar UE. gelieve haar zaaken daarnaar te fchikken. Het bygaande „antwoordt op de vraage kan UE., zoo betuttelt [6]) als 't nu is, in 't net „ftellen, ende beflooten aan de Academie overzenden, oft aan UE. zus-„ter [7]) om aldaar ingeleevert te worden. De Roemer verftaa ik, zal door „haare handt gefneeden worden, ende misfchien zucht tot de vrienden „hebben, om niet uit het geflacht van Roemer te gaan. Wij gebieden „ons beide aan UE. ende mijn Heer UE. man, die Godt met alle de „Uwe in eere ende voorfpoedt altijds bewaare, naar wenfch,

„Mejoffrouwe, van

„UE.

„Uit Amfterdam, „gaufch dienftwilligen

„10 van Grafmaandt 1630. „P. C. HOOFT."

Toen ik dezen brief van Hooft las, had ik het ommeftaand affchrift van 't gedicht nog niet gelezen, en verkeerde ik, even als mijn voorgangers op de letters P. C. H. afgaande, nog altijd in de meening, dat hy de maker daarvan was. Wel was my de inhoud van den brief wat duister; doch ik onderftelde, dat het eerfte gedeelte daarvan betrekking had op een antwoord, door haar, en het laatfte op een, door Hooft vervaardigd, en 't welk hy door hare tusfchenkomst wilde afgevaardigd hebben. Doch de fpreuk van Tesfelfchade onder 't ftuk, die niet te pas kwam wanneer 't van Hooft ware geweest, deed een licht voor my opgaan; en nu werd ook de brief my volkomen duidelijk. De eerfte regel daarvan geeft reeds te kennen, dat hy *geen* plan had om naar den prijs te dingen, en uit het laatfte gedeelte leeren wy, dat hy aan Tesfelfchade haar werk *betutteld*, d. i. „nagezien en verbeterd", terugzendt, en haar den weg wijst, hoe zy er verder mede leven moet, er de verwachting byvoegende, dat zy, „Roemers kind", den uitgeloofden „roemer" winnen zal. — Eindelijk, en deze bewijsgrond is niet minder afdoende dan de overigen, het gedichtjen, hoe fraai en kernachtig het zij wat den inhoud betreft, bezit in den vorm iets onnaauwkeurigs, iets duisters, dat aan Hooft nimmer eigen was.

3) Mevrouw Hooft fchijnt dus over 't algemeen niet byzonder veel met vaerzen te hebben op gehad. 't Spijt my, in 't jaar 1832 dezen brief niet gekend te hebben: hy had my ftof geleverd tot een afdoend antwoord aan de Recenfenten, die my doorhaalden, omdat ik in mijn *Amfterdamfche Winteravond* van mevrouw Hooft geen *favante*, maar eenvoudig een fatfoenlijke vrouw gemaakt had.

4) De Baecken.

5) *Sic!* doch 't moet *bezoeken* zijn; anders heeft de zin geen zin.

6) *Betuttelen:* d i.: met tittels voorzien; *mettre les points fur les i*, was een tusfchen Hooft en Tesfelfchade geijkte term voor „verbeteren."

7) Naar alle gedachte valt hier niet te denken aan Anna, die te Dordrecht, maar aan Truitjen, die te Amfterdam woonde, en dus in de gelegenheid was, het gedicht verder aan zijn adres te bezorgen.

Van waar dan de dwaling van Brandt, en de onder het gedicht gestelde letters? Waarschijnlijk zal de goede man onder de papieren van Hooft het afschrift gevonden hebben, dat deze, blijkends zijn brief, er op 't verzoek zijner gade van gemaakt en bewaard had, en het toen, ter goeder trouw, aan den Drossaart hebben toegeschreven. Te gereeder kunnen wy die dwaling veronderstellen, omdat waarschijnlijk het antwoord van Tesselschade nimmer by de Akademie inkwam, en de prijs nimmer gegeven werd. Men lette er op, dat de brief van Hooft van den 10^{den} April gedagteekend, en dus maar twee dagen ouder is dan het Besluit van de Regeering, waarvan ik hierboven gewach maakte. Na de uitvaardiging van dat Besluit zal Tesselschade het vermoedelijk verstandiger geöordeeld hebben, aan de inzending geen gevolg te doen geven.

Indien zy, indien de Akademie zich door de Publikatie der Regeering wellicht eenigzins te leur gesteld hebben gevonden, wy mogen aannemen dat Vondel er zich spoedig in troostte. Hy behoorde tot de zoodanigen die zich niet licht laten ontmoedigen, maar integendeel, zoodra hun aan de eene zijde de weg gesloten wordt, zich aan de andere zijde een pad weten te maken, en altijd meer dan één pijl in hun koker, en meer dan ééne koord op hun boog hebben.

Alsnu den lossen toon van het gewone schimp- en kniedicht of het deuntjen der liedtjenszangers latende varen voor den Horatiaanschen briefstijl, droeg hy aan den Drossaart een meer deftig dichtstuk op, waarin hy zich voornamelijk toelegde op het doorhalen en aan de kaak stellen der (volgends hem) onbekwame en zelfzuchtige Regenten, door welke Oldenbarneveld en die van zijnen aanhang in 't hooge staatsbestuur waren vervangen geworden. Ook hier wist hy, naar zijn gewoonte, reeds in den tytel aan te duiden wat men te wachten had; en, gelijk men zien zal, het gedicht beäntwoordde aan 't geen de tytel beloofd had.

R O S K A M,

AEN

DEN HEER

H O O F T,

Drost van Muyden.

HOE koomt doorluchte Droft, dat elck van Godfdienft roemt,
En onrecht en geweld met defen naem verbloemt?
Als waer die faeck in fchijn en tonge-klanck gelegen:
Of fou 't geen Godfdienft fijn, rechtvaerdigheyd te plegen?
Maer flincx en rechts te ftaen na allerhande goed?
God voeren in den mond; de valfcheyd in't gemoed?
De waerheyd greep wel eer die menfchen by de flippen,
En fprack: uw hart is verr': gy naecktme met de lippen.
De waerheyd eyfcht het hart, en niet foo feer 't gebaer.
Dit laefte fonder 't eerft, dat maeckt een huychelaer;
Die by een cierlijck graf feer aerdigh word geleecken:
Vol rottings binnen, en van buyten fchoon beftreecken.
Soo was uw vader niet, die burger-vader, neen:
Van binnen was hy juift, gelijck hy buyten fcheen.
'k Geloof men had geen gal in defen man gevonden,
Indien, nadat de dood fijn leven had verflonden,
Sijn lijck waer opgefneên. hoe was hy foo gelijck
Dien burgermeeftren, die wel eertijds 't Roomfche rijck,
Door hunne oprechtigheyd, opbouden van der aerde
Ten top; doen d'ackerbou in achting was en waerde:
Doen deege deeglijckheyd niet fpeelde, raep en fchraep;
En 's vyands goud min gold dan een gebrade raep.
Hoe heeft hem Amfteldam ervaren wijs en fimpel:
Een hoofd vol kreucken, een geweten fonder rimpel.

11 *Aerdigh:* hier niet „vernuftig, geestig," maar „juist, eigenaardig."

11,12 Zie MATTH. XXIII, 27.

22 *Gebrade raep:* men kent het geval met den Romeinfchen veldheer Curius Dentatus, die juist bezig was rapen te braden, toen hem de afgezanten der Samniten gouden vaten kwamen aanbieden, om hem om te koopen, en die hun vroeg, of iemand, die zich met zulke fpijze vergenoegde, vatbaar voor omkooping kon geächt worden. Voorts lette men hier op de woordfpeling met het woord *raap* in vs. 21 en 22, en de klankfpeling *raap* en *fchraap*.

23 *Ervaren:* „bevonden." *Ervaren* is echter méér: 't wil hier zeggen „zóó bevonden, tot haar, Amfterdams, profijt."

O beſte BESTEVAÊR! wat waert ghy Holland nut,
Een ſtyl des raeds, doen 't lijf van't ſtocxken werd geſtut:
Op dat ick ga voorby ons Catilinaes tijen:
Doen 't vaderland in laſt, door twiſt der burgeryen,
Ghy 't leven waert getrooſt te heyligen den ſtaet:
En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet,
Ghy geen gedachten had van wijcken of van wancken.
De wees en weduwen, de ballingen u dancken:
Hoe welghe noyt om danck hebt, ſonder onderſcheyd,
Beſcheenen met den glans van uw goedaerdigheyd,
Ondanckbre en danckbre, dienghe kont ten oorbaer ſtrecken.
O ſpiegel van de deughd! o voorbeeld ſonder vlecken!
Noyt ſooptghe 't bloed en mergh der ſchamele gemeent:
Nocht ſtopte d'ooren voor haer rammelend gebeent.
Wat lietghe uw ſoonen na, doen 's levens licht wou neygen?
Indien 't gemeen u roept, beſorgt het als uw eygen.
Soo was uw uyterſte aem ſlechs ware klare deughd;
Daer ghy vermaerſte ſtad, uw kroon meed' çieren meught.
Soo 't land uw vaders deughd ſoo wel had erven mogen,
Als ſijn gedachtenis, 's had ſwaerder ruym gewogen
Dan duyſend tonnen ſchats, en duyſend, en noch bet:
En 'k ſagh de ſwaerigheên van onſen ſtaet gered.
Indien de Spanjaerd ſagh het land van Hoofden blincken,
Hoe ſou ſijn fiere moed hem in de ſchoenen ſincken:
Hoe ſou hy vader Ney opwecken, door gebeên,
Om met ſijn tong dees ſcheur te neyen hecht aen een.
Geen Duynkerck ſou de zee met vlooten overheeren.
Matroos die roovers ras ſou aerſling klimmen leeren;
En 't lage Waterland doen kijcken door een koord,
Dien, dien nu blindeling ons ſlingert over boord,
En viſſchers vangt en ſpant, verwt zeeluy doods van vreeſen:
Soo datter een geſchrey van weduwen en weeſen
Ten hoogen hemel rijſt, uyt dorpen en uyt ſteên.
Wat's d'oorſaeck' vraeght men, wat? die gierigheyd alleen,

26 *Doen 't lijf van't ſtocxken werd geſtut:* in de dagen der Regeeringsverandering door Prins Maurits „Toen hy zijn oude lijf met een ſtoksken by 't gaan moeſt ſteunen, toen was hy zelf nog de ſteun van den Raad." Tegenſtelling, even als vs. 24.

27 *Catilinaes tijen:* de dagen van Leycester en de toen gevoerde burgertwisten.

30 *En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet:* de dichter wil zeggen, dat Kornelis Pietersz. Hooft door Leycester, dien hy hier het *hoofd van eygebaet* noemt, de dood was toegedacht. Zie P. C. HOOFT, *Hist.* pag. 1200 en 1201, waar hy verhaalt, dat aan Leycester veertien van de vroomſte voorſtanderen der vrijheid en getrouwſte aanklevers van 't Huis van Nasſau, onder welke ook de naam van des ſchrijvers vader geſteld ſtond, op de lijst geleverd waren, en dat hy hun een ſchandelijken dood meende aan te doen.

49 *Vader Ney:* Jan Neyen, Generaal van de orde der Minderbroederen, was in 1607 van de zijde van Spanje naar den Haag gezonden om het Beſtand voor te bereiden, dat twee jaren later geſloten werd, en by gelegenheid waarvan hy zich als een bekwaam en ſluw onderhandelaar deed kennen.

50 *Neyen:* „naaien". Wederom eene woordſpeling.

52 *Aerſling klimmen:* „de ladder op naar de galg."

53 *Doen kijcken door een koord:* „ophangen". Zie *Gulden Winckel*, I, blz. 247, vs. 1, 2.

Die 't algemeen verfuymt, en vordert flechs haer eygen:
En fprack ick klaerdre fpraeck, ick forg fy foume dreygen
Met breuck en boeten, of te levren aen den beul.
Want waerheyd (dat's al oud) vind nergens heyl nocht heul:
Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mond leyd.
O kon ick oock die konft: maar wat op 's harten grond leyd
Dat weltme na de keel: ick word te ftijf geparft,
En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de fpon uytbarft.
Soo 't onvolmaecktheyd is, 't magh tot volmaecktheyd dijen
Van dees rampfalige en beroerelijcke tijen,
Waer in elck grabbelt, tot fijns naeften achterdeel,
Schrijft andren toe, en fchuyft op hen de fchuld van't fcheel.
Waer *Cato* levend, die geftrenge *Cato*, trouwen,
Hoe donker fou hy, met een donker paer winckbrouwen,
Begrimmen over-fijds de feylen onfer eeu,
En ringelooren den geringeloorden leeu;
Die fich foo fchendigh nu van rekels laet verbaffen.
Hoe fou hy graeuwen: flux en paft dit af te fchaffen:
Dat weder ingefet. hier ftuurman waer het roer,
En let op 't oud kompas. voort, voort met defen loer,
Die noyt te water ging: hy fal ons 't fpel verbrodden.
En ghy, houd oogh in't feyl. waer heen met defe vodden,
Ghy lompe plompe dief, die 't fcheeps-volck ftreckt tot laft?
t' Hans grijp ick u by 't oor, en fpijcker 't aen den maft.
Waer *Cato* levend, wis, daer fou geen haer aen feylen,
Of 't ging als 't plagh te gaen. wat fou men lands befeylen:
Daer nu de norffe nyd ons flapend feylt voorby,
De loef affteeckt, terwylwe leggen in de ly,
In vaer van fchip-breuck, fchier aen lager wal vervallen.
Het roer den meefter mift, en daerom is 't aen't mallen:
En wilme' op 't dreygement niet letten van den nood,
Soo berg aen't naefte land uw leven in de boot.
Doch 'k hoop een beter, van die gaerne 't befte fagen,
En fucht tot 't vaderland in vromen boefem dragen.
De fulcke vind men noch als parrelen aen ftrand.
De fchaerfchheyd maecktfe dier. indien maer 't onverftand

60 Men denke aan de vervolging ter zake van den „Palamedes."

62 *Heyl nocht heul:* te voegen by de zoo talrijke en by onze natie zoo geliefde fpreekwijzen, waarby twee woorden met dezelfde aanvangletters worden famengevoegd, als: *man en muis*, *rijden en rosfen*, *ruiten en rooven*, *geel en groen*, *huid en haar*, enz. enz.; ook als in vs. 61 *breuck en boeten*.

71 *Cato:* Kato, de *Cenfor*.
Trouwen: ftoplap, om 't rijm. Wat den vorm *trouwen*, *trouwens* betreft, vergelijke men het aangevoerde, *Nal. en Aant.* I, blz. 21.

77 *Dat weder ingefet:* heet, met terugblik op wat voorafgaat: „zorg, dat weder in te zetten."
Waer het roer: „bewaar het roer."

78 *Loer:* „loeris", als wy nu zeggen.

87 *Vaer:* „vrees". Van *vaar* komt *vervaren*, *vervaard*. Of 't is hier, met weglating van het voorvoegfel, voor *gevaar*.

88 *Aen't mallen:* „aan 't flingeren, zonder regel noch ftuur."

Soo weynige alffer fijn erkende in hun' waerdye,
En wijfer heeren liet begaen met heerfchappye,
Men vonder noch genoegh; die niet foo feer en ftaen
Na heerfchen, danfe met 'slands welftand fijn begaen,
En wenfchen tijd en forg en moeyte hier in te fchieten,
En niet een penning voor hunn' dienften te genieten:
Dat fijn niet fulcke, daer ick eerft van heb gefeyd,
Wiens Godfdienft op de tong en op de lippen leyd:
Maer in een vroom gemoed; waer uyt die deughden groeyen,
Die Hollands welvaert eer foo heerlijck deden bloeyen,
In fpijt des dwingelands. wel wilmer noch niet aen?
Of rijm ick, dat een boer dit Duytfch niet kan verftaen?
Neen feker, 't is dat niet. 't fijn koftelijcke tijen.
Het paerd vreet nacht en dagh. in een karos te rijen.
Een Ioffer met haer fleep. de kinders worden groot:
Sy worden op bancket en bruyloften genood.
Een nieuwe fnof komt op met elcke nieuwe mane.
De fluyers waeyen weyts, gelijck een ruyter-vane.
En eyfcht men meer befcheyds, men vraegh het Huygens foon,
In 't koftelijcke mal: die weet van top tot toon
De pracht en fotte prael tot op een hayr t' ontleden.
Hier fchort het. overdaed ftopt d'ooren voor de reden:
En kromt des vromen recht: deelt ampten uyt om loon:
En ftiert den vyand 'tgeen op hals-ftraf is verboôn:
Luyckt 't oogh voor fluyckerye, en onderkruypt de pachten:
Befteelt het land aen waere, aen fcheeps-tuygh, en aen vrachten:
Neemt giften voor octroy: of maeckt den geldfack t'foeck:
En eyfcht men rekening, men mift den fack en 't boeck.
Hoewel het menfchlijck is dat fulcke faecken beuren:
't Heeft dickmael oock fijn reên. dick raeckter meed' te veuren,
Die verr' ten achtren was. kort om dit's onfe plaegh.
't Is, drijft den efel voort: gemeenten-efel draegh:
Het land heeft meel gebreck: dus breng den fack te molen.
Het dryven is ons ampt: het pack is u bevolen.
Vernoegh u, datghe fijt een vry-gevochten beeft:
Is 't na het lichaem niet, foo is het na den geeft.
Tot 's lichaems laften heeft de hemel u befchoren.
Dit paft u bet dan ons. ghy fijt een flaef geboren.
Beft doet ghy 't willighlijck van felven, dan door dwang.
Dus raeckt het flaeffche dier, al hygende, op den gang.
En fweet, en fucht, en kucht. de beenen hem begeven.
Hy valt op beyde knien, als bad hy: laetme leven;
En giegaecht heefch en fchor. de dryvers ftock is doof,

114 *'t Koftelijcke mal:* allergeestigst gedicht van Konftantijn Huygens.
124 *Dick raeckter meed' te veuren:* d. i.: „vaak komt hy er meê vooruit."
137 *Giegaecht: giegagen,* „aenmechtig hijgen"; klanknabootfend woord van 't geluid des ezels.

En tout des efels huyd, en fwetft vaft van't geloof.
Hoe kan een Chriftenhart dees tyranny verkroppen!
Ick raes van ongeduld. en fijnder dan geen ftroppen
Voor geld te krijgen, dat men 't quaed niet af en fchaft?
En dat lands-dievery tot noch blijft ongeftraft?
Of iffer niet een beul in't gantfche land te vinden?
Men vonder eer wel drie, doen bittre beuls-gefinden, &c.
En vraeght men wat ick fegh? dat fegh ick, en 't is waer:
Die 't willens wederfpreeckt, dat is een logenaer.
Dus klaeght de galge, die lang ledigh heeft ftaen prijcken:
Die lang geen krayen 't oogh van groote dieven-lijcken
Wtpicken fagh, en fel van raven werd begraeut,
Die heen en weêr om aes uytvlogen heel benaeut.
Of nu een fnoode Harpy dit averechts wou duyen:
Dat tegens d' Overheên ick 't volleck op wil ruyen,
Om tol en fchot en lot te weygren aen den heer;
Soo lochen ick 't plat uyt. neen feker, dat fij veer.
Gehoorfaemheyd die paft een oprecht ingefeten:
Den heer 't ontfangen weêr rechtvaerdigh uyt te meten;
Gelijck die Haeghfche Bie vereert is met dien lof,
Dat fy noyt honigh foogh uyt ander lieden hof;
Maer na haer eygen beemd, op onbefproke bloemen,
Om nectar vloogh, wiens geur oprechte tongen roemen.
Waer yeder foo van aerd, wat fou men metter tijd
Het arrem efelkijn al laften maecken quijt?
Hoe fou 't aenwaffend juck ontwaffen met den jaren?
Wat worder nu gefpilt? wat fou men dan befparen?
Men had, in tijd van nood, een fchatkift fonder tal.
Maer nu is 't Muyfevreughd, de kat fit in de val.
'k Heb, o doorluchtigh Hoofd der Hollandfche Poëten,
Een kneppel onder een hoop hoenderen gefmeten:
'k Heb wetens niemand in't byfonder aengerand;
Miffchien wie 'k trof, tot nut van ons belegert land:
'k Heb aen uw vaders krans al meede een blad gevlochten,
En noch een fiel geroemt, wiens deughden elck verknochten.
Dit nam fijn oirfprong niet uyt vleyfch-lufts ydelheên,
Der dichtren erfgebreck; maer uyt een rype reên.
Ick wenfchte mijn copy niet fcheelde van het leven;
Soo fou, als 't aenfchijn u de fchilder heeft gegeven,
's Mans deughdige ommetreck hier fweven in de fiel;
Die ftand hiel ongebuckt, doen 't dor gebeente viel.

144 *Men vonder eer wel drie:* dit ziet daarop, dat men, toen Oldenbarneveld werd onthoofd, drie beulen by de hand had.

145 In de afzonderlijke uitgaaf der Hekeldichten is deze regel aldus veranderd:

Sijn twee noch niet genoegh, foo neemt'er twalef paer

waar *twalef paer* is een toefpeling op de 24 rechters van Oldenbarneveld.

157 *De Haeghfche Bie:* dit ziet op Joris de Bie, die aan Reingoud als Thezaurier-generaal opvolgde, en zijn ambt met byzondere getrouwheid waarnam.

Een tweede hekeldicht, van gelijken aart, dat zeer ſpoedig op den „Roskam" volgde, was van dezelfde ſtrekking, maar meer bepaald gericht tegen de kerkelijken.

HARPOEN,

AEN

JONCKHEER LANDESLOT,

Heer van Vryburg.

Ick heb, heer *Landeſlot*, doorreyſend uw gebied,
Daer menighmael vernacht, en veel van Godefried,
Den preker van uw vleck, de boeren hooren roemen,
„Wiens lof ſy met geen kunſt behoefden te verbloemen.
„Wie vond in deeghlijckheyd oyt ſijns gelijcken meer?
„Gode offerde hy ſijn dienſt, ſijn trou aen ſijn landſheer,
„En braght dat woeſte volck tot deughdige bekeering,
„Door voorgang eer dan door ſijn ongetoyde leering.
„Sijn woord was even-eens als een geſegend ſaed.
„Hy was der ſielen ſout. noyt moeyde hy ſich met ſtaet
„Of weerlijcke heerſchappy. het licht blonck uyt ſijn leven.
„Al wat de bybel leert ſtond in ſijn hart geſchreven:
„Ia ſijn godvruchtigh hart, dat was der deughden Kerck.
„Wat drempel hy betrad, daer bleef een heyligh merck.
„Sijn mond was trooſtelijck den aengevochten bedde.
„Wat onluſt reeſſer, dien hy niet met wijſheyd redde?
„Baldadigheyd nam af, ſoo ras hy trad op ſtoel,

1 *Heer Landeſlot:* onder dezen naam verſtaat de dichter 's Lands Overheden.

2 *Godefried:* onder dezen naam verſtaat hy een Predikant, gelijk die naar zijn meening behoort te zijn, geen twistzoeker noch kettermeester, maar een die *vrede in Goddelijke* zaken houdt.

4 In dit gedicht ſtaan, overeenkomſtig de oude uitgave, voor een aantal regels aanhalingsteekens, waarvan de juiste bedoeling zich niet overal bepalen laat. Van vs. 4 tot 24 ſchijnen daarmede de boeren, die een loſſpraak houden op hun Predikant Godefried, ſprekend te worden ingevoerd, en elders, als vs. 33, 64, 86, 105, enz. dienen zy tot aanwijzing van ſpreuken of leſſen — even gelijk zulks meer, o. a. in den *Gulden Winckel* plaats heeft. Doch ten opzichte der „ „ voor vele andere regels geſteld, heb ik de reden daarvoor niet kunnen uitvorſchen, en hebben wy vermoedelijk die alleen te zoeken in de zucht des dichters om op die plaatſen de aandacht des lezers meer byzonder te vestigen.

11 *Weerlijcke:* in de latere uitgaven, en zeer juist, veranderd in *werelts*.
Het licht blonck uyt ſijn leven: d. i.: „door zijn vromen levenswandel toonde hy, dat hy door het licht van boven, het licht der waarheid, beſtraald werd."

14 *Daer bleef een heyligh merck:* „daar liet hy een goeden, ſtichtenden indruk achter."

15 *Den aengevochten bedde:* „den kranke."

„Gerechtigheyd die groeyde, en pleyters werden koel.
„De kroegen ftonden leegh. geen mes werd uytgetrocken.
„d'Oprechtigheyd des mans klonck luyder als de klocken.
„Hy was vernoeght in't kleen, gewilt by arm en rijck,
„En ftondfe bey ten dienft. Sy golden hem gelijck.
„Men fagh hem felden aen der rijcke lieden diffchen:
„Wel moght hy wit fien; maer vermyde d' argerniffen.
Soo lang fijn leven duurde hing 's vollecx hart aen God,
En 't was gehoorfaem fijnen vry-heer *Landeflot.*
Hoe wenfchelijck fou 't fijn voor landen ende fteden,
Indien men nu 't geloof niet na fpits-vondigheden,
Die luttel ftichten, ging waerdeeren al te bot,
„(Verkeerdheyd is 't van't minft te maken 't hooghfte lot)
Maer na 'et beleven: daer foo veel is aen gelegen,
Dat niemand, fonder dit, kan erven *Chriftus* fegen.
„Gewis had Godefried de waerheyd foo gevat,
„En hierom woeckerde hy met yver om dien fchat.
't Getal dat focht hy min, met bidden en met wenfchen,
Als 't pit en merregh van ter deughdgefinde menfchen,
En drong op 't weten niet foo vierigh, als op 't doen.
Dat was de rechte melck om heylgen op te voên.
Waer fulcke voefters fijn, daer bloeyen d'onderfaten :
Daer hoeft de grootfte ftad geen wachthuys vol foldaten,
Om huyfbraeck, plondring, moord, en ftokebrandery
Te bluffen binnen muurs, of fielen-tyranny:
Daer word de Godfdienft niet gevordert, met luyd krijten,
Om 't arm eenvoudigh volck in rotten te doen rijten:
Daer waecken, om een tong foo vele fpieffen niet:
Maer yeder burger wacht op 'tgeen fijn heer gebied,
En voor 't gemeene beft quijt fich een yeglijck Chriften:
Als in d'Apoftel-eeu, die lagen kent nocht liften.
De Kerck is als een kooy vol lamren, als een korf
Vol torteldnyven, daer d'onnoofelheyd om ftorf.
Maer zedert Wolfaerd floegh fijn klaeu in d'oeghft des Heeren,
Veraerden de gemoên in barelijcke beeren:
Dat heught heer *Landeflot* noch heden defen dagh.
Wat dagh verlieper, dat hy niet fijn hartfeer fagh?
De land-lie maeckten van hun heerfchappen tyrannen,
„En tegens 't overhoofd was 't lichaem ingefpannen,
De leden onderling te jammerlijck verdeelt,

18 *Pleyters werden koel:* „twistende partyen kwamen tot bedaren."
24 *Wit fien:* „vrolijk, opgeruimd wezen."
30 Dit fpreekwoord wil hier zeggen: „'t is verkeerd, het meefte gewicht te hechten aan ondergefchikte, min beduidende zaken."
40-42 Zie het verhaalde, II, blz. 578 volgg.
44 *In rotten te doen rijten:* „in oproerige famenrottingen te fplitfen."
51 *Wolfaerd:* „die de *aart* van een *wolf* heeft: een ondeugend Predikant."
52 *Barelijcke beeren:* „openbare, wezenlijke beeren."

En uytgewifcht, in't hart, Gods heerlijck evenbeeld:
Dat Godefried, met fmart en arbeyd, daer in druckte.
Elck riep: dat 's uw: dat 's mijn. elck grabbelde en elck pluckte:
Dies oude *Karften*, die hierom fijne handen wrong,
Kreet: wat al boos vergif verfpreyt een pape-tong!
En 't was waerachtigh waer. wie kan de waerheyd laken?
„Dat allerkleenfte lid befchickt wel groote faken:
„Gelijck de flimme flang, in't heyligh Paradijs,
Wie 't in den wind flaet, word het t' fijner fchade wijs:
Dies loven wy met recht den wackren heer van Schagen,
Die toomt den voerman, voor het hollen van den wagen,
En maeckt hy 't hem te grof, hy befight felf de fweep,
En graeut eens: bengel hou! flus krijghje van de leep.
Hy leert den leeraer uyt een ceêl fijn fchuld bekennen,
Soo word hy handelbaer, en kan de paerden mennen
Op 't Euangelifch fpoor. wat fchiet den man te kort,
Die foo demoedigh, en ten leften faligh word?
Hy leert hem, na fijn ftaf is, fpringen, en niet verder:
Dus is de Schager heer fijn eygen prekers harder.
Rechtfchapen edelman, hoe edel is uw fiel!
Hoe luyfter-fcharp uw oor, op 't rollen van het wiel.
„Al word men uytgeluyd voor godeloofen fchellem:
„Soo fchold *Datheen* wel eer den wijfen held prins *Welhem*.
„De lafter-kunft valt licht: de botfte kanfe beft.
Doen weeldigh Vlaendren was befeten van die peft,

60 *Elck grabbelde:* zie *Roskam*, vs. 68, 69.

Van dees rampfalige en beroerelijcke tijen,
Waer in elck grabbelt, *tot fijns naeften achterdeel.*

61 *Oude Karften:* Karften is hetzelfde als „Gekerstende, Kristen". *Oude Karften* is dus „de oude, vrome Kristen."

61 *Dat allerkleenfte lid:* „de tong". Zie *Jacob.* III : 5, 6.

70 *En graeut eens:* vergelijk *Roskam*, vs 76.

Flus krijghje van de leep: LULOFS verklaart *van de leep geven:* „iemand zoo aftouwen, afkloppen, dat hem van pijn de oogen overloopen, en hy dus traanoogig, *leep*oogig wordt." 't Is mogelijk dat de verklaring juist is; doch my komt ze wat gewrongen, en de fprong van de flagen op het rezultaat wat groot voor. Moet hier *leep* ook wellicht worden opgevat in den zin van *links?* Immers aan al wat van die zijde komt hecht zich iets ongunftigs.

71 *Uyt een ceêl:* uit een foort van inftruktie of programma, waarop de leeraar beroepen is, en die, door hem onderteekend, dus als een fchuldbekentenis voor hem wordt.

78 *Luyfter-fcharp:* fraaie famenftelling. Vergelijk Vondels *Danckoffer aen den Aertsbiffchop van Mechelen*, vs. 45:

Het bloeyend kruys, dat niet verdort,
En uw gehoor, foo luyfterfcharp,
Vereyfchen David, en fijn harp.

79 *Uytgeluyd:* „uitgeklonken, met geweld uitgeroepen." 't Woord heeft echter ook de beteekenis van „iemands einde of uitgang verkondigen", in welken zin men ook nu nog fpreekt van het „uitluiden der kermis." LULOFS herinnert ons op dit woord een tafelgebruik onzer voorvaderen. In Alvaas tijd had men hier te lande bekers of bokalen, waaraan niet, gelijk LULOFS meent, een klokjen hing, maar die zelve als een klok met een klepel waren voorzien, en welke men, na ze op Alvaas verderf geledigd te hebben, omkeerde en er mede bengelde.

80 *Datheen:* Petrus Dathenus, de Pfalmberijmer en doldriftige yveraar, die Prins Willem I, toen deze den Geloofsvrede wilde invoeren, heftig tegenftond en het hem zeer lastig maakte.

82 *Weeldigh Vlaendren:* het was vooral Vlaanderen, dat, ten gevolge der woelingen van Datheen en zijn aanhangers, na onder al de Nederlanden het meest bloeiend Gewest te zijn geweest, tot diep verval geraakte.

Ontfteecken door den ftanck van weynigh boofe pryen,
Verftorf de welvaert, en de ftaet geraeckte aen't glyen:
Tot dat de graeflijckheyd fat deerelijck geftrand.
„Dit ftreckt een heldre baeck, gelijck een fchip op 't fand.
Dies laet, heer *Landeflot*, den breydel niet meer glippen:
Maer muylband Wolfaerds al te lafterlijcke lippen.
„Want foo hy u niet vreeft, foo ziddert ghy voor hem.
„Wanneer uw blixem fuft, foo dondert fijne ftem,
En weckt een onweer, eer het plompe finnen mercken,
Dat op het land een zee gaet boven alle kercken,
En ghy verlaten en vermeeftert fit aen't roer.
Dit wift de Stuurman, die met jonckheer Robert voer.
En met fijn meeftren doen waer over boord gefprongen,
Had hy niet ree geweeft voor putger en kocx jongen.
„Men berreght fchip en goed, door oeffening van tucht:
Want d'ongebondenheyd is wonder nau van lucht,
En fcharp van fnof en reuck, als fommigh flagh van dieren,
En weet haer moed hier na te ftracken en te vieren.
Veel dingen fijn wel nut, maer al en is 't niet fraey.
Een huys verçiert is met een fchoonen papegaey,
Maer fnatert hy te veel, hy is gelijck eene aecxter,
En moeylijck voor 't gefin, gelijck een vuyle kaecxfter.
„Een woord te fijner tyd geuyt, in fuyvre tael,
„Een gulden appel is, in eene filvre fchael.
„De wijfe weeghtfe als goud. Qua klap bederft goe feden.
Dit treft vernaemlijck, die in't openbaer fal reden,

83 *Pryen:* „krengen." Zie *Gruwel der Verwoefting*, vs. 115, 116.

Verbrant die boofe prye,
Sy ftinckt tot in den baerd van uw theologye.

94 *Dit wift de Stuurman, die met Jonckheer Robert voer.* De hier bedoelde *ftuurman* is Oldenbarneveld en *Jonckheer Robert* de Graaf van Leycester. Men weet, dat laatstgemelde, toen hem de waardigheid van Landvoogd over de Vereenigde Nederlanden was opgedragen, van den aanvang af door de Staten, waarvan Oldenbarneveld de ziel was, in alles gedwarsboomd werd, totdat hy het eindelijk moest opgeven. Hy werd naderhand voorgefteld als hebbende naar de vrijheid des Lands geftaan — een vrijheid, waar men toen zelf nog weinig om gaf, daar men er overal meê te koop liep — en dit wordt nog heden ten dage door velen geloofd of naverteld. Dat Leycester de ftreng-orthodoxe theologanten op zijn hand had, was niet gefchikt om Vondel gunftiger over hem te doen denken.

96 *Had hy niet reê geweeft:* de vorm *geweest hebben* was toen nog algemeen in gebruik: eerst een latere wetgeving in de Taal heeft hem eigendunkelijk en zonder reden verbannen.

Putger: Zie „'t Lof der Zeevaert," D. II, blz. 173, vs. 175.

De Wachter van't kajuyt, de Putger, *de Provooft.*

Voor putger en kocx jongen: LULOFS vertolkt dit in zijn *Breedvoerige, den gang der gedachten verduidelijkende omfchrijving voor min geletterden* aldus: „indien hy tegen kajuitwachters en koksjongens niet by de hand ware geweest." Juister, mijns inziens, en meer *verduidelijkend* had hy gefchreven: „indien hy niet had weten te zorgen, dat de kwaê jongens aan boord (hier de Predikanten) den baas niet fpeelden."

98 *Nau van lucht:* „fijn, fcherp van *lucht*". Zoo zegt men „'t luistert *naauw*" voor „'t luistert fcherp." *Lucht* is hier in de daad hetzelfde als *fnof* en *reuck* in den volgenden regel.

100 *Stracken* voor „ftrak maken, fpannen."

101 *Al en is't niet fraey* voor „'t en is niet al fraai," of „'t is alles niet fraai," gelijk wy tegenwoordig, min cierlijk, zeggen.

104 *Kaecxfter:* „fnapfter", van *kaken*, d. i.: „praten, het kakebeen roeren"; gelijk *kakelaarfter* van 't freq. *kakelen.* 't Fr. *caquet* en 't platte *kak maken* is van denzelfden oorfprong.

108 *Reden*, waarvan nog ons *redenaar*, beteekent „fpreken", als nog in 't H. D.

En reeckent dat hy ſal den rechter reeckning doen
Van elck ontuchtigh woord. Nu braeckt men rijp en groen,
Op wettige Overheên, ja ſelfs op alle grooten,
Op nabuur-Koningen, 'slands trouwe bond-genoten:
„Een laſtering ſoo dier den Chriſten mond verboôn.
„Hoe gortigh 't varcken ſij, men roept al ſchoon, al ſchoon,
„Al ſuyver Chriſtendom, met heyligheyd behangen:
En 't hart een ſtinck-poel is, vol padden en vol ſlangen.
„Men dring ſijn naeſten van den oever, om een punt,
„En elck ſijn mede-chriſt de ſaligheyd miſgunt.
't Geſchil word groot geſchat, 't is menighmael een kleentje.
In't ydel beckeneel daer rammelt ſteentje beentje.
„En hierom ſluyt men voor een andren 's hemels poort,
„En die in eer wil ſtaen, moet trecken aen die koord.
De ſchemeringen ſijn verlegen met de klaerheyd.
„Het minſte ſtipken heet noodſaeckelijcke waerheyd.
„Geveynſtheyd ſpeelt haer rol op 't geeſtelijck tooneel.
„Het weerlijck dooptmen met den naem van Gods krackeel.
„Wat kan de lamren rock al huychelaers verſchuylen!
„Maer datter wolven ſijn, barſt uyt wanneer ſy huylen,
En jancken over kruys en miſſelijcke pijn.
Om dat tot 's anderen ruſt ſy wat geteugelt ſijn,
En volgens hunnen aerd geen wreedheyd kunnen plegen.
„De namen van party uyt 's levens boeck te veegen
„(Indien hun deſe macht van boven is vertrout)
„Waer billijck hun genoeg. Nu maeckt die waen hen ſtout,
„Om ſulck een balling van den aerdboôm noch te weeren,
Dien 't onvervalſchte boeck de voetbanck noemt des Heeren.
„Wie ſchreyt niet die dit hoort, of lacht ſich ſlap en moe?
't Is ſeker, roept'er een, 't behoort ons alles toe.

110 *Ontuchtigh:* niet „vuil en onkiesch" of bepaald „boos;" maar eenvoudig „ondeugdelijk, ydel."

112 *Op nabuur-Koningen:* dit ziet op het ſchelden van Smout en anderen op Lodewijk XIII en op ons bondgenootſchap met hem. Maar was het niet eenigzins verſchoonbaar in hen, dat zy die groote vriendſchap met een Vorst, of liever met zijn alvermogenden Minister Richelieu — onder wien hun geloofsgenooten te la Rochelle en elders vervolgd werden — met leede oogen aanzagen?

113 *Soo dier*: „zoo nadrukkelijk."

114 *Al ſchoon* voor „heel ſchoon". Zie het aangetcekende door mijn vriend J. H. HALBERTSMA in den *Overijss. Almanak voor O. en L.* 1838, bl. 304.

114,115 De zin is: „de leelijkſte dingen, mids in hun kraam te pas komende, weten zy op te cieren, en voor rechtzinnig Kristendom uit te krijten."

117 *Om een punt:* „om een punt der leere namelijk."

118 *Mede-chriſt* voor „medekristen", als meermalen. Zoo ook elders *Kristdom*, *Kristliefde*, *Kristkerk*. enz.

120 *Steentje beentje*: het beeld is ontleend van het bikkelſpel. Vergel. *Uytv. van mijn dochterken*, D. II blz. 527, vs. 21, 22. Zy ....*rolde en greep, op't ſpringend elpenbeen,*
De beentjes *van den* ſteen.

123 De zin is: „myſtieke dweepers vinden Gods Woord veel te helder, en brengen er hun nevels in over." Vergelijk *Tegen het verg. der Geest-dr.*, D. II, blz. 574, vs. 56--64.

126 *Weerlijck* voor *waereldlijk.*

129 *Miſſelijcke pijn*: „onaangename pijn."

138,139 Sommigen beweeren, dat Vondel hier bepaaldelijk doelt op een plaats in een boek van den Franſchen Predikant Petrus Molinaeus, waarin deze zegt: „die in Kristus niet gelooft, is Gods zone niet. en derhalve kan hy geen erfgenaam noch rechtvaardig bezitter der aardſche goederen zijn, hoe hy ook moge uitmunten in burgerlijke deugden."

't Geloof is erfgenaem van wereldlijck en geeſtlijck,
„En wie dit niet begrijpt, leeft luttel min als beeſtlijck.
Ick ken de Pauſen wel, die Vranckrijck deelden uyt,
En ſchatten 's Konings erf op predikanten-buyt:
Maer 't is Rochel in't end vry bitter opgebroken.
„Niet datwe met haer val de tanden willen ſtoken:
„Maer toonen, hoe men door verblindheyd ſteygren dar
„In top, om bet vermaert te ſijn als Lucifer,
„Die, van des hemels trans, tot in den afgrond ſtorte,
„Doen God de dartelheyd van ſijne wiecken korte.
Noch heeten 't yveraers, en die 't wel gadeſlaen,
Sien vorſtendommen door dien yver ondergaen.
Al hun betrouwen is een hollende gemeente,
Wiens oproer ſit in't bloed, in't merregh van't gebeente.
Van haer was d'oirſprong, en van haer beducht men 't end,
't En ſij een wijs geval de ſaeck ten beſten wend:
't En ſij dees barſſe ſtof gemengt werd met yet ſmedighs,
Om die te vlyen tot wat dienſtighs en wat vredighs.

141 *De Pauſen:* Vondel doelt hier op de Hervormde Leeraars in Frankrijk, die zich, volgends zijne meening, als heerschzuchtige Pauſen gedroegen, en die hun hoofdzetel hadden binnen la Rochelle, welke ſtad het in 1628, na een langdurig beleg, moest opgeven.

144 *Niet datwe met haer val de tanden willen ſtoken:* een gemeenzame uitdrukking voor „niet dat wy ons in haar val verheugen, of dien als een bagatel behandelen". Gelukkig dat Vondel hier ten minſte eenig voorbygaand mededoogen toont met hen, die (toen nog) zijn geloofsgenooten waren.

145 *Dar* voor „durft;" als meermalen. 't Eng. *to dare.*

146 *Bet vermaert* voor „even goed vermaard."

148 *De dartelheyd van ſijne wiecken: dartelheid* is van *darren,* „durven", en heeft hier zijn oorſpronkelijke beteekenis van „vermetelheid, roekelooze ſtoutheid" (gelijk de tweede tytel van Vondels *Lucifer* luidt) behouden.

149 *En die 't wel gade ſlaen:* verſta: „maar zy, die wel op de toedracht der zaken letten."

152 *Wiens:* vr. gebezigd, als meermalen.

155 *Werd* voor *wordt,* als meermalen.

Yet ſmedighs: „iets weeks, iets dat verzacht, dat handelbaar is."

Hooft uitte op de navolgende wijze zijn gevoelen over het laatfte dichtftuk, in een brief aan zijn zwager Baeck: „De Harpoen is aardig, al zal hy veelen hairig dunken, niet min dan de Roskam. My dunkt hy te genaadiger, omdat hy ieder nageeft wat hem naa komt, en zoo wel voor een goedt betaaler als voor een fcherp maaner gaan magh. Maar verwondert UE., dat die geeft het zoo op groote perfoonaadjen gelaaden heeft? Daaraan ziet gy zijne grootmoedigheit.

Virtutis eft domare quae cuncti pavent.
Hetgeen daar alle man voor zwicht
Te temmen is manhaftheits plicht.

„Kan ook een heerlijk hart zich hooger ophouden, dan met het weiden zijner gedachten door een heerfchappye, gevoert over de geenen, die met eenen graauw aan Keifers en Koningen 't hart in de fchoenen doen zinken. Maak vrij reekening dat marmere zaalen en gulde galeryen niet dan prullen en poppegoedt zijn voor den geenen, die gewendt is over toppen van myters en kruinen van drievoude kroonen te wandelen. Ik zie het wel wat U E. zeggen wil. Dat er weinigen zijn, dien 't gelukt zonder ftruikelen oft aan die heete hoofden zoo veel blaaren in hun voeten te branden, dat het fop de kool niet waardt is, en veelen nutter waar in een houte fchotel over ftraat te kruipen. Te eelder is de kunft en te meer eers heeft hy daar af, die 't loffelijk uitvoeren kan. Niet dat my fchempen en fchieten een ridderlijke hanteering dunkt, oft, gelijk de vliegen op een glas, over 't gladde heenen te loopen, en op 't rompelig ftal te houden; maar, gelijk U E. wel zeit, den verweerden bakhuizen hunne wanfchaapenheit en ezelen hunne ooren te toonen; op hoope dat zy 't zoo klaar niet vindende t' hunnent, oft het een duif geleezen hadt, wat waaters in hunnen wijn doen moogen en kleender leeren zingen.

„Wat anders is my tegens de borft dat men de luiden leelijk en affchouwelijk in 't oog der gemeente maakt, daar zy leer en ftichting by te zoeken en uit te zuigen heeft. . . .

De Godfvrucht 's heemels gaaf is nut voor beft en booft
In voorfpoedt 's menfchen toom, in onfpoedt 's menfchen trooft.

„Maar de Heer van Schagen mogt hem wel een fraaien roemer op de handt zetten [1]) voor de klank van zulk een trompet, als de geene daar hy zijn lof op fpeelt. Ende als hy dat gedaan heeft zal hy nog diep in zijn fchuldt blijven ftaan. Ik beken ook dat my zulke rymen niet alle daaghs voor de neus koomen en daarom als U E. raadt om weet, zal er mijn vingeren naa flikken. Zoo U E. gelieft den vriendt zulks aan te dienen nevens mijn' groetenis, ik zal 't geirne geftandt doen".

De Heer van Schagen nam echter de hem gebrachte hulde niet zoo dankbaar aan als Hooft gedacht had, en zette Vondel geen fraaien roemer op de hand. „Ik vind my" (fchrijft Hooft in d°. 3 Junij aan Baeck) „bedrogen in de meeninge, dat de Heer van Schaagen den fchrijver

1) Met andere woorden: „mag hem wel een fraaie vereering geven". Men denke hier dat ook de uitgeloofde prijs voor het beste Antwoord op de Vraag der Akademie in een *roemer* beftond: wellicht heeft dit hier den fchrijver voor den geest gefpeeld.

van den Harpoen grooten dank zoude weten, en verftaa, dat zijne Ed. met ernft verklaarde, zy zoude hem, wift zy wie hy waare, doen gevoelen, dat haar leedt is, voor alle de werelt uitgekreeten te worden, als een perfoon, die zijnen luft naame in 't draagen van roem, op zulk een verrichtinge tegens zijnen Prediker. Waar aan UE. bevindt, dat de voorzienigen ende wereldwijzen den naam fchuwen, van der partijdigheit meer toe te geeven, als den noodt" [1]. — En deze opvatting van den Heer van Schagen verwondere ons niet: er zijn daden welke men wel voor zich zelven weten wil, maar waar men liever in 't openbaar geen gerucht van wil hebben.— Bovendien valt het niet te ontkennen, dat de perfoonlijkheid zoo van gemelden Heer als van Prins Willem en van Datheen al zeer zonderling te pas gebracht waren in een gedicht, 't welk voor 't overige een allegorie moest voorftellen. Doch het was een gebrek in Vondel, dat hy de kunst niet verftond, zich een ondeugd in 't afgetrokkene voor te ftellen, maar die altijd in verband moest befchouwen met de perfoon die er mede befmet was: — ja, in 't algemeen was het hem onmogelijk, zich op het terrein der verziering te bewegen, zonder nu en dan uitfprongen te doen op het gebied der wezenlijkheid. Dat hinken op twee gedachten geeft aan de *Harpoen* iets onbeftemds en verwards, en belet my de meening van Hooft te onderfchrijven, als zoû het aardiger gedicht zijn dan de *Roskam*, in welk laatfte voortbrengfel een bepaalde gedachte den dichter helder voor den geest zweefde en met kracht en eenvoudigheid werd uitgewerkt.

Op de *Harpoen* en *Roskam* volgde in de maand Juny een nieuw fchimpfchrift, van den navolgenden inhoud:

1) P. C. HOOFT, Brieven, 47.

MEDAELLIE

VOOR DE

GOMMARISTE KETTERMEESTER

EN

INQUISITEUR TE DORDRECHT.

BYTSCHAEP in het geuſe Trenten,
Moeyt u met uw Sacramenten,
Die geknaeght ſijn van de Muys,
Grooten Lands-dief, Hollands kruys.
Wilje wat van hangen kouten,
Hang de jonge en ouwe Smouten,
Hang haer aen uw rechte leer,
Datſe ruſten in den Heer.
Hang een van uw ledematen,
Die tot nadeel van de Staten,
Voor den Duyvel heenen ſeylt,
En het Land aen Vranckrijck veylt,
Die veel ſchatten heeft verſwolgen,
En ſtaegh toeleyt op vervolgen.
Hang de Paep, die d' onderſaet
Eerloos van ſtads eed ontſlaet.

1 *Bytſchaep* voor *wolf*. Zeker Predikant.
Geuſe Trenten: Dordrecht, 't welk V., als de plaats waar de Synode gehouden werd, met Trente, om haar Koncilie vermaard, vergelijkt.
3 *De Muys:* Hugo Muis van Holy, Ridder, Heer van Wonde, Ketel en Spalandt, was Schout en Burgemeester van Dordrecht, Baljuw en Dijkgraaf van Strijen, en achtereenvolgends Lid van ſchier al de Kollegiën van Staat. In 1616 trok hy, nevens Huig de Groot en andere ſtaatslieden, naar Amſterdam, om de Regeering dier ſtad te bewegen tot handhaving van een Staatsbeſluit, onlangs genomen, ſlaande op het verbieden van alle partyſchap, ſcheuring en oneenigheid. Schoon men hieruit meende te mogen opmaken, dat hy een aanhanger was der Staatsgezinde party, bleek aldra het tegendeel, daar hy niet alleen in 1618 deel uitmaakte van de Kommisſie, die de zaak van Oldenbarneveld, Hoogerbeets en de Groot onderzocht, maar ook zitting nam in de Gedelegeerde Rechtbank. Zijn invloed op Prins Maurits bleek daaruit, dat hy hem wist over te halen, in de Regeering te Dordrecht geen verandering te maken; tot reden gevende, dat al de Regeeringsleden aan elkander vermaagſchapt waren, zoo dat de afzetting van geen hunner zonder krenking van allen zoû kunnen geſchieden. Dat dit een en ander weinig geſchikt was om hem genade te doen vinden in Vondels oogen, zal wel niemand bevreemden. Hy was echter in 1626, en dus voor dat dit vaers geſchreven werd, reeds overleden.
6 *Hang de jonge en ouwe Smouten:* zie den *Nieuwjaerwenſch op Smout*, blz. 759.
7 *Hang haer aen uw rechte leer:* Vondel bedient zich hier van een woordſpeling. De *rechte leer* kan evenzeer het „zuivere dogma", als „een rechte (galg-) ladder" beteekenen, en het woord *hangen*, zoo wel als het volgende: *datſe ruſten in den Heer*, kan in beide gevallen van toepasſing blijven.
9-14 Hier wordt François van Aerſen, Heer van Sommelsdijk, bedoeld. Zie *Palamedes*, vs. 262 volgg., namelijk in de *Variant*, D. II. blz. 376.
15,16 Zie den *Boeren Categismus*, D. II, blz. 693, vs. 14, 15.

Vraeghje na de narren-ſtoelen,
Soeck die op de Dortſe doelen,
Daer men van een pape-veeſt,
Maeckt den wiſſen heyl'gen geeſt.
Kan men beter kroegen vijnen,
Als de ſtapel van de wijnen,
In broer Gommers paradijs,
Om te leppen ſonder cijs.
Rijnſche vocht in't lijf te ſlorpen,
Is verkieſen en verworpen.
Gommer is 't verkoren kind,
Wy ſijn negen dagen blind,
Even als de jonge honden.
Sijn 't geen fraeye pape-vonden,
Daer men dus om ſteent en ſucht?
'k Stop mijn neus voor deſe lucht,
Die ons ſtont wel duyſend gulden,
Doen al Gommers prieſters brulden
Recht als Tigers in het woud,
Doen men dreck woegh tegens goud,
Doen mijn heer in't prekers net ſat.
'k Nam geen paep voor een civet-kat,
Daer men noch wat Hoofs af ruyckt,
t'Elckens ſy haer poort ontluyckt.
Nu ſtinckt Gommer als een ander,
Die 't niet ruyckt, die is niet ſchrander.
'k Hoor nu dat de Dortſe maeghd
Gommers dreck van't Raedhuys vaeght.
Maer wat raed om hem te ſuſſen;
Want hy yvert weer om 't kuſſen,
Hy wil met een vuylen beck
Treen ſijn meeſter op de neck;
En dit heet hy 't werreck Godes,
Daerom janckt hy om 't Synodes.
Maer ghy vorſten van ons land,
Houd den rekel kort aen band,
Of hy bijt u in de hielen.

18 *De Dortſe doelen:* waar de Synode gehouden was.

21 *Vynen* voor *vinden* als *kijntjen* voor „kindtjen," waarby wegens de wegſmelting der *d* de vokaal verdubbeld wordt.

22 *De ſtapel van de wijnen:* de *wijnſtapel*, die te Dordrecht was. De vergaderde Synode-leden werden beſchuldigd, zich gedurende hunne vergadering niet weinig te zijn te buiten gegaan in 't gebruik van 't Rijnſche vocht.

24 *Sonder cijs:* daar zy den wijn ter ſtapelplaats dronken, betaalden zy daarvoor geen *cijs* (accijns of impost).

26 *Verworpen* voor *verwerpen.*

27 *Gommer is 't verkoren kind:* „de uitverkorene", volgends 't leerſtuk der predeſtinatie.

37 *Doen mijn heer in't prekers net ſat:* d. i.: „toen Oldenbarneveld in de gevangenis zat."

40 *Ontluyckt: openluikt*, „openſluit, open doet."

51 *Ghy vorſten van ons land:* de Overheden.

Wacht u van die truggel-fielen,
Want ſy knorren ſtaegh om meer,
En verſlinden hunnen Heer.
Sonder knorren, ſonder klagen,
Kunnen ſy een been niet knagen.
Elck die hapt om 't grootſte deel,
d'Een ſiet boven d'ander ſcheel.
Drincken, plengen, ſwelgen, braſſen,
Op Synoden, en in Klaſſen,
Met een wel gebaeckert lijf,
Dat is al hun tijd-verdrijf.
Veel van ſuyverheyd te roemen;
Vrome luyden te verdoemen,
Is by u het reedſte werck.
Lijckt dat oock een Chriſten Kerck?

Gedicht door een vyand van de Loeveſteynſche Inquiſitie.

54 *Die truggel-fielen:* ſamenſtelling vol kracht en uitdrukking: *truggelen* of *troggelen* is „met bedrog ontrooven", waarvan wy nog *aftroggelen, onttroggelen* zeggen; *trog* (vergel. 't H D.) en *bedrog* is 't zelfde.

60 „De een, terwijl hy zelf een brok knabbelt, ziet *ſcheel*, ter zijde, naar dat van den ander." De vergelijking met de beenkluivende honden is mooi volgehouden.

Het uitvaren, 't welk Vondel zich hier veroorloofde, was van dien aart, dat ook zy die anders eene lijn met hem trokken, zich er aan ergerden, en te recht oordeelden, dat zulk ſchrijven tot niets anders dienſtig wezen kon, dan om de wederzijdſche verbittering nog feller te doen ontbranden, en op die wijze aan de Remonſtranten, die hy wilde begunſtigen, meer na- dan voordeel te berokkenen. Zoodanig blijkt althands het gevoelen te zijn geweest van Hooft, immers te oordeelen naar zijn woorden in 't P. S. van den laatst aangehaalden brief: „Alhier", zegt hy, „ontfang ik UE. aangenaame van heden, met de loopmaare, ende medalie, etc. Ik kan den ſtookebranden ter wederzijde niet vergeeven hunne reukelooze dulligheit, daar niet, dan verergering onzer quaale uit komen kan". Niet te onpas vergeleek een ander tijdgenoot zulke gedichten by krijgsgranaten, die zwanger gaan van verderf, en niet baren om ter wereld te brengen, maar om daar uit te helpen.

Vondel, die, naar de getuigenis van zijn levensbeſchrijver, de wonden ten zijnen tijde zoo diep ingeworteld beſchouwde, dat men er wijn en edik in moest wrijven, ſtoorde zich aan geen berisping, maar ging op zijn wijze voort met het uitſtorten van zijn gal in onderſcheiden hekeldichten van meer of minder waarde. Niet onder de minſten daarvan was het navolgende, waarby hy de papieren noodmunten, gedurende het beleg van Leyden geſlagen, met het opſchrift: „voor de vrijheid", tot aanleiding nam:

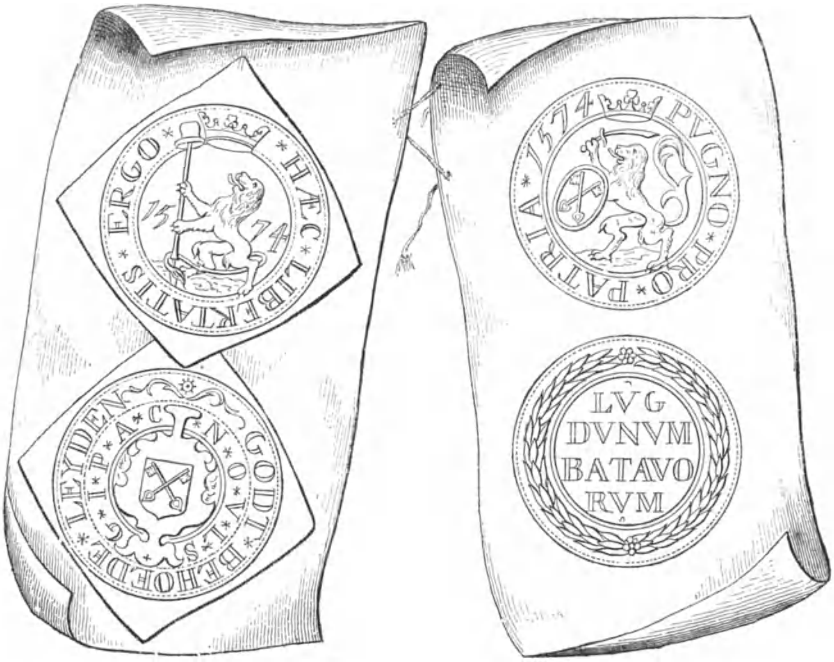

HAEC LIBERTATIS ERGO,

P A P I E R E N G E L D,

GEOFFERT

OP HET

AUTAER VAN DE HOLLANDSCHE VRYHEYD.

Het jaergetijdigh feeſt, in Wijnmaend, by den Rhijn,
Vernieut die burgery, hoe groot die vreughd moſt ſijn,
Doen God ter harten nam het uytgemergelt Leyden,
En, met den Noordwind, joegh een ſpringvloed, op de weyden:
Waerom *Baldeus*, ſiende alle ons galeyen vlot,
Sijn ſchanſſen gaf tot buyt den Amirael *Boyſot.*

Haec libertatis ergo: Met duſdanigh opſchrift, ſijn te Leyden penningen gemunt, geduurende het belegh, tot onweerſprekelijck bewijs, dat men voor Vaderland, en Vryheyd gevochten heeft, en niet om de Gommariſten beuls te maecken, over het geweeten van andren Chriſtenen. *Aant. der Oude Uitgave.*

Het jaergetijdigh feeſt, in Wijnmaend: den 3den October, dag van Leydens ontzet, waarop de volgende regels doelen, en waaromtrent hier in byzonderheden te treden, wel noodeloos zal zijn.

Doen was 't: matroosen roeyt, en vreeſt geen Spaenſe ſuycken:
Vaert ruſtigh in den mond der hongerige buycken:
Smackt brood en haring toe, en wat tot voedſel ſtreckt.
't Schermınckels heyr viel uyt. 't geraemt met vel gedeckt:
Het dor gebeent ſoo lang met ratten, katten, honden,
En paerde vleyſch geſpijſt, verwoed en ongebonden,
Inſlickte, ſonder maet, het geen de hemel gaf:
En all' de ſtad verrees, als uyt een open graf.
De glory van't ontſet ſij Gode toegeſongen:
En eeuwigh, niettemin, leef, op der vromen tongen:
De prijs van *Van der Werf*, die beyde Catoos tart:
Een Burgermeeſter, die den moed van *Burgerhart*
(Die Holland geen ſlavin wou laten van den *Tiber*)
Geërft heeft, en geſtuyt de ſtormen van den *Iber*,
Van peſt en oproer, en geſtrengen hongers nood:
En, voor ſtads VRYHEYD, ſich geoffert aen de dood.
Hoe ſprack hy tegens hen, die door 't lang vaſten kreeten,
En toonden 't mager lijck, al raſende en beſeten:
Mijn eed verplicht mijn trou. 'k ontſegh u deſen eyſch.
Indien u honger perſt, ſlacht my, en eet mijn vleyſch.
Soo kaetſt een rots te rugh 't geweld der woeſte golven.
Soo vryd een harders hart ſijn kudde voor de wolven.
Verwerf, o *Van der Werf!* dien wel-verdienden krans.
Verleenme dichtens ſtof, en geef mijn' vaerſen glans.
Het luſtme nu den naem der helden te vervarſen,
In't aengeſicht van die op hunne tanden knarſen,
En Holland poogen, na 't verſchoppen van den Graef,
Te maecken ſchandelijck een tienmael ſnooder ſlaef.
O Held! die, met uw bloed, den burgerbrand woud bluſſen,
Indienghe nu uw bloed geſchopt ſaeght van het kuſſen,
Vervloeckt, vervolgt, en van verradery beticht,
En op ons vry autaer, de tyranny geſticht,
Ghy ſoud uwe oogen nocht uwe ooren nau gelooven.
Wy klagen 't God, en u, en roepen 't voor den dooven.
Wat uyterlijck geweld niet winnen kon, op 't land,
Word onder deckſel van een ſuyver' predikant,
Behendigh ingevoert, met ongeſtuymigh woelen.
De Duyvel raeſkalt, door 't Orakel van de Doelen,

10 *'t Scherminckels heyr:* de uitgevaste en tot op het geraamte uitgeteerde burgery.
18 *Burgerhart:* verduitſching van (Claudius) Civilis.
24 *Lijck:* „lichaam."
26 Zinſpeling op 't aan v. d. Werff toegekend gezegde tot de burgers, die op overgave aandrongen.
28,29 *Harders hart* — *Verwerf, o Van der Werf:* woordſpelingen.
34 Beter verheert, als verboeft. *A. d. O. U*
36 *Uw bloed geſchopt* — *van het kuſſen:* Frans Pietersz. Duist van der Werff, geb. 26 Dec. 1574, dus maar een paar maanden na 't beleg, was in 1618 Schepen te Leyden, doch werd by de verandering der Regeering op 23 October van die waardigheid ontzet: hetzelfde gebeurde met Bartholomeus Willemsz. van Asſendelft, die met v. d. Werffs zuster Geertrui getrouwd was.
44 *'t Orakel van de Doelen:* de Synode is te Dordrecht op den Doelen gehouden, daer de Chriſtenen verdoemd werden, die Duyvels eigenſchappen, Gode niet darren toeſchrijven. *A. d. O. U.*

Met macht gewapent: en het Trentifche befluyt
Word, op den tytel van hervorming, ingekruyt.
De fpiegels van de deughd, fijn martelaers t'Athenen.
Men hoort op 's Gravenfteyn de Chrifte fielen fteenen.
Griffoenen flaen hun' klaeu in't eerlijck burgers goed.
Men plaeghtfe om 's Heeren Woord, met ballingfchap, en boet,
Men dwingtfe, tegens recht, fich felleve te grieven
Met eed, en leydfe voort, als knevelaers en dieven.
Men geeftfe om een fermoen den plondergeus ten roof,
En krijghflien. dit's de vrucht van 't Gommarift geloof.
Vergeefs hebt ghy geftreen, met WILLEM van Oranjen,
En voor de borft gehad de monarchy van Spanjen.
Een lichte monnick, die fijn kap hing op den tuyn,
Stelt Leyden nu de wet, en maeckt fich 's volcx tribuyn,
En treckt 't gefegh aen fich, met eenen Burgermeefter,
Soo boos als onbefchaemt. elck ziddert'er, elck vreeft'er.
Heeft uwe ftad nu voor *Calvin* de fpeer gevelt?
Heel anders fpreeckt 't gefchrift van't ftom papieren geld.
's Ontfang haer eygen munt, in deughdige betaling:
Die tuyght van VRYHEYD, en verlochent de bepaling
Der lange mantels, en der breed gerande hoên:
Die, onder de gemeent, foo grove logens voên:
En fulck een logentael betreed den ftoel der waerheyd,
En fchept erfduyfternis, uyt middaghs heldre klaerheyd.
Ghy blaffers fchuurt uw poort. geen logen heeft hier kans.
De Leeu die voert 't blafoen der VRYHEYD op fijn lans.
Hy pronckt hier niet vermomt, met Schriftgeleerde grijnfen,
Om VRYHEYD geeft hy fchot en lot, en pacht en chijnfen,
En fweet van al den laft: dus vergt hem niet te veel.
't Is noch het felve dier, dat Phlips greep by de keel:
Dat *Albaes* aenval fchutte, op fijn bebloede tanden.
Men ringeloor het niet, met Synodale banden.
Men nijp het in geen kou van *Loeve-* of *Gravefteyn*.

45,46 De zin is: „de vervolging om 't geloof, op 't Koncilie van Trente voorgefchreven, wordt nu wederom ingevoerd, onder den naam van Hervorming."
47 *Hogerbeets*, d' oprechtigheyd felf, en fijne getrouwe Gemaelin, die degelijcke fiel, fijn in eeuwige gevangenis verftickt: wier bloed noch het verleden jaer, foo bitter vervolgt werd, om immers de Remonftrantfche Chriftenen, met verradery, te brandmerken. O boofwichten! ô Nerones! *A. d. O. U.*
48 *'s Gravenfteyn:* de ftadsgevangenis te Leyden.
56 *Voor de borft gehad:* „voor de borstweering der veste gehad."
57 *Een lichte monnick:* 't Heeft geen kleen bedencken, waerom verloope monnicken, en leerlingen van Iefuyten, in dit land, foo den meefter maecken, boven anderen, gelijck *Fabritius* te Leyden, en *Trigland* nog onlangs t' Amfterdam. *A. d. O. U.*
59 *Met eenen Burgermeefter:* Baersdorp, waarover vroeger.
66 Wy roepen hemel en aerde tot getuygen, over d' onbefchaemde logens der oproerige Predikanten, die, om heerfchappye, tegens hunne wettige Overheyden infpannen. *A. d. O. U.*
68 *Erfduyfternis:* toefpeling op de leer der „erfzonde."
70 Dit ziet op den leeuw, met de lans en den vrijheidshoed, op 't papieren geld afgebeeld.
74 Doen tyrannifeerde Koning Phlips, nu Koning Broeckhoven. *A. d. O. U.*
77 *Kou:* „kooi."

't Wil ruymſchoots weyen: ſulcke koten ſijn te kleyn.
Sijn munt roept dat hy heeft *Voor 't Vaderland* gevochten,
En niet ſijn tuyn alleen voor *Bogerman* gevlochten,
Voor Wael, of Vlaming, die 's Lands ingeboren tergt:
Van wien hy, in ſijn nood', is ſacht geherrebergt.
Ondanckbre vreemdeling, die om uw oproer ſtucken,
Korts naeckt verbannen, tracht uw huyſheer te verdrucken,
En trappelt op het hart uw voeſter-vrou, die elck
Gebaeckert heeft, en opgekoeſtert, met haer melck.
O bittre ſpruyten van dien alſſembittren ſtamme,
Die, naulijcx 't vyer ontvloon, Serveet verwees ter vlamme,
Hoe aerdghe na den ſtruyck, daerghe uyt geſproten ſijt:
Wanneerghe galle braeckt, en in de glaſen ſmijt,
En ſpoockt, als Duyvels, langs de ſtraten op en neder.
Schout *Bont* die graſelt vaſt, en blinckt in't gouden leder,
En, als een tiger, op d' onnooſelheyd verwoed,
Parſt wijn uyt tranen, en laed ſmeer, by 't ſweet en bloed
Der ſchaemle burgers, die ſoo mannelijck ſich queeten:
Die liever eenen arm, op ſchildwacht, wilden eeten,
En met den andren noch verdadigen hun ſaeck,
Als vallen in't geweld des vyands, ſoet op wraeck.
Wat ſijnſe vryer nu als Indiaenſche ſlaven.
Hen pickt geen Spaenſe kray, maer *Gommers* felle raven,
Die praſſen, om het aes van Hollands melleck-koe,
Die boter karnt, en krijght de huyd vol ſlagen toe.
Haer huyd, haer gras, haer ſmeer, haer hoornen pacht betalen:
Noch deedſe 't willigh, moght haer ſiel ſlechs adem halen,
In d' algemeene lucht, vrypoſtigh ongemoeyt.
Maer ah! ſy ſucht vergeefs, vergeefs is 't datſe loeyt.
Men ſlijt den tijd te hoof, met *Claſſicale* grollen.
Men heeft het veel te drock, met Siſyfs ſteen te rollen.
Broeckhoven vangt en ſpant, en graeft aen't Malle gat:
Daer Amſterdam om lacht, die wel beſtierde ſtad:
Wiens VRYHEYD gaet ten Rey, op pijpſpel, trom en ſnaren:

78 *Koten:* m.v. van *kot*, 't zelfde als *keet*, *keut*, wat „kleine ſtede" beteekent, en hier tegen 't *ruime weiden* overſtaat.
79 *Voor 't Vaderland gevochten:* „*Pugno pro Patria*," mede devies der Leydſche noodmunt.
81 Vremdelingen, Puriteynen, en Akervarkens, wroeten den Hollandſchen tuyn om. *A. d. O. U.*
88 't Moet vroeg krommen, dat een goed haeck wil worden. *A. d. O. U.*
92 Schout Bont ſet fijne diefleyders in 't goed der vrome burgeren, die van den Predikanten, en het gepeupel, voor landverraders en Prince-moorders, alleen uyt haet en bitterheyd, worden uytgekreeten. *A. d. O. U.*
92 *Graſelt:* freq. van *grazen*. Thands zegt men „grasduinen."
96-98 Toeſpeling op het, den ſchildwachten op den Leydſchen wal, tegenover de honende Spanjaarden, toegekende gezegde.
100 *Maer Gommers felle raven:* Onverdragelijck is de tyranny der Gommariſten. *A. d. O. U.*
109 *Broeckhoven:* Jacob van Broeckhoven, Burgemeester van Leyden, een der Rechters van Oldenbarneveld.
Malle gat: een opening of doorgraving in de duinen by Katwijk, in 1571 gemaakt, aan welke die naam werd gegeven door hen die aan de mogelijkheid twijfelden om aldaar een waterlozing te verkrijgen.

Wiens Chriſten tempel rijſt, met pylers en pylaren:
Dat lockt d'uytheemſchen, die verbaeſt ſtaen ſtijf en ſterck,
En breyen gunſtigh uyt hun ſegen, over 't werck.
God, God, ſeyt d'Amſtelheer, ſal elcx geweeten peylen.
De VRYDOM ga ſijn gang, en vliegh, met volle ſeylen,
Den Y-ſtroom uyt en in: ſoo word ons veſt gebout:
Soo taſt de koopman tot den elleboogh in't goud.
Geen paep, geen ſtokebrand, magh hier den wervel draeyen,
De tochtſchuyt leyd gereed, voor all' die oproer kraeyen,
Als *Smout*, en *Cloppenburg:* wien nu het herte breeckt,
Soo dick hy, in den Briel, voor ſes paer ooren preeckt:
Om dat hy trouweloos ſijn rotgans Paus wou hullen,
En botſen d'Overheyd met Geuſen aflaetbullen.

Gemunt in Vryſtad, met oude Leydſche ſtempels,
I. V. V.

112 *Wiens Chriſten tempel:* het bedehuis der Remonſtranten.
115 Beroemde regel. — Chriſtelijck beſluyt van den wijſen Raed der vermaerde koopſtad Amſtelredam. *A. d. O. U.*
119 *Geen paep:* hier voor een leeraar in 't algemeen genomen.
121 *Cloppenburg*, *Smout*, en de vier Leydſche Schriftgeleerden, hebben gepoogt, onder ſchijn van Godſdienſtigheyd, d'Amſterdamſche burgers meyneedigh te maecken, om de wettige Overheyd te ſchoppen, en het Gomariſte Pauſdom in te voeren: waerom men ſich oock jammerlijck behelpt met den belachelijcken tytel van Theologiſche Faculteyt. Her wt geck. *A. d. O. U.*
123 *Sijn rotgans Paus wou hullen* ſtaat gelijk met: „zijn haan koning wou doen kraaien."

Onder de Oude Rijmen, in Brandts uitgave van Vondel, gelijk mede in de Amersfoortſche, vinden wy hier bygevoegd de volgende

DRUCK-FAUT

IN'T

PAMPIERE GELD

ALDUS TE BETEREN.

HET kant-ſchrift, by de *h* geſteld,
Van't oude *Leyds* Pampiere Geld,
Is by dien geen, die 't heeft geſet,
Verſuymt: Want hy niet heeft gelet,
Door al te grooten vaerdigheyd,
Op 't ſpeel-woord, Dichters aerdigheyd.
Doen *Koning Phlips*, dat 's recht geſeyd,
Nu *Koning*, Fy, dat 's ſlecht beſcheyd

'tMoet Keutel ſijn. Want 's Konincx beeld
Veel meer als dreck van hem verſcheeld.
Broeckhoven is ſijn naem, niet waer,
En in den Broeck, wat Hof is daer
Toch anders als het Keutels gat?
Daer mee hy op de Sleutels ſat
Van't vrome *Leyden*, van dien tijd
Dat hy 's Lands Vader, door de nijd,
Heeft helpen doemen, dat om reen,
Sijn Maets, en hem, bekent alleen.

S. K.

Merk hier des dichters vaerdigheyd,
En hoe, in't rijmen wonderſcherp,
Hy dartelt met ſijn onderwerp:
Dit is ook de eenige aerdigheyd.

Zoo al een zekere onduidelijkheid van uitdrukking en gedwongenheid van verizfikatie, hoedanige wy van Vondel, althands in dit tijdperk zijns levens niet meer gewoon zijn, ons eenigen twijfel kon doen opperen of dit rijmpjen wel van zijne hand zij, worden wy in dien twijfel verſterkt door de voorletters aan 't ſlot, die waarſchijnlijk van niemand anders dan van Samuel Koſter zijn.

Ook werd aan Vondel toegeſchreven het volgende hekeldicht, van hetwelk hy nochthands evenmin de vervaardiger zal zijn als van het vorige. Immers de bezorger der amersfoortſche uitgaaf, waarin het met een curcijfletter gedrukt en alzoo van de overige ſtukken onderſcheiden is, zegt reeds in eene aanteekening dat het „met alle waerſchijnlijkheid niet van Vondels maekſel is," en bovendien werd het devies, waarmede het onderteekend is, door onzen dichter nimmer gebezigd.

UYTROEP

DER

VERLOREN VRYHEYD

TOT LEYDEN:

LEYDSCHE Roeper met uw becken,
Wilt haeſt door de ſtad eens trecken,
Roept, en klinckt doch over al,
Voor een yeder groot en ſmal;
Roept, hoort, Luyden Vry-geboren,
Vry gevochten, vry verkoren,
Brengt te voorſchijn, brengt ter hand,
't Waerſte goed van't Vaderland.
Laet de gulde Vryheyd blincken,
En ſoo luyd alſt Becken klincken,
Laet aen't koſtelijckſt Land-juweel,
Yeder hebben part en deel.
'k Sal u heerelijck beloonen,
En mijn danckbaerheyd betoonen;
Maeckt maer datter nu ter tijd
Niemand om de Vryheyd krijt;
Wiltſe naerſtelijck op ſoecken,
Achter d' Academy Boecken,
Achter Preeck-ſtoel, achter banck,
Of daer ſy is tegens danck:
Vatſe, Roeper, by de lurven,
(Immers iſſe niet geſturven?)
Vat en brengtſe rechtevoort
Aen de Burgers, daerſe hoort:
Aen de Burgers, die beſloten
Goed en Bloed voor 't Vry vergoten:
Die getravaljeert met Peſt,
En met Honger, hielden 't Neſt:
Die den val des Spangjaerts ſochten,
En de ſaeck daer toe oock brochten,

1 *Met uw becken:* het bekken, waar de omroeper op ſlaat.
18,19 *Achter d' Academy Boecken, Achter Preeck-ſtoel, achter banck* Dit ziet op de 1°) Kontra-Remonſtrantſche Hoogleeraren, 2°) Predikanten, en 3°) Vroedſchappen, die, naar Vondels oordeel, de vrijheid hadden geſnuikt.

Dat ſy wonderlijck ontſet
Leefden na haer eygen wet.
Waer toe dees hartneckigheên?
Waer toe 't Spaens pardon vertreên?
Waerom niet aen d' hand gegaen
Na Jan Janſes ſoet vermaen?
Wat beduyden al 't beſchermen?
Waerom ſoo langduurigh kermen?
Waerom tweemael in de nood,
Alſſer nu noch naeckt de dood?
Tweemael ſagh men haer omringen,
Tweemael in de wapen ſpringen;
't Lijf en alles is verſmaet,
Waerom? om Jan Janſes haet
Op ons vrijen hals te laden?
Om al 't grouwelijck verſmaden,
Om den laſter, hoon, en ſpot,
Met vervolging tot in't kot?
Neen, ten is niet reden-matigh
Dat men alſoo wangelatigh
Worden over ſtuur geſet,

36 *Jan Janſes ſoet vermaen*: In dit gedicht — zegt de bezorger der amersfoortſche uitgaaf — wordt door *Jan Janſe* geenszins *Barnevelt* verſtaen, want die raedde niet tot het aannemen van het Spaenſch Pardon, tot onderdrukking der vrijheid, waervoor hij het leven opgezet heeft. Deeſe *Jan Janſe*, is dan zekere *Jan Janſſe Baersdorp*, met den bijnaem van *Halſleien*. Hij was Burgemeeſter te Leiden in de jaeren 1573. en 1574. nevens *Pieter Adr. vander Werf*, *Cornelis van Noorden* en *Kornelis Klaesz. Brouwer*. Hij zette met zijnen amtgenoot *van Noorden* de quaedmeenenden in den Raedt, geduurende het tweede beleg van Leiden, om de ſtadt aen de *Spaenſchen* over te geeven, en het aengeboden Pardon aan te neemen. *Douza* de Vader ſpreekt eens en andermael van hem en zijne twee quaedtgeſinde amtgenooten *Korn. Klaesz. Brouwer*, dien hij *Clusius*, en *van Noorden*, dien hij *Circius* (eigentlijk de Noordtweſtenwindt,) noemt in zijne *Carmina Leidenſia*, en onder anderen, Lib. II. Od. 2. *Tribunos*

Quos Patrum accitos frequenti
Concilio Bonus ille Circii
Collega, dictus Dimidium tui,
O Leida, Jano progenitus Patre
Et ipſe Janus
Septentrionali tepentes,
Usque recalfaciebat aura.

De zin is dat *Jan Janſz Halſleien*, de Wijk of Bouwmeeſters door zijnen amtgenoot *Corn. van Noorden* reeds aengeſtookt, op 't Raedthuis noch meer tot oproerigheid aenhitſte:

Wederom zegt hij van *Jan van Houten*, Secretaris der Stadt:

Calcaſti animem ſub pedibus metum
Janiqe conatus, gravesque
Circi inimicitias & iras.

Deeze *Jan Janſe* was de Burgemeeſter, welke toen 15 burgers gewapent ten Raedthuize inſtooven, en uit den naem van 300. hunner medeburgeren zeiden, datze voedſel wilden hebben, of middel om het te verkrijgen, met hooge woorden betuigden: *geen ſchuld aen het vergaen der menſchen te willen draegen.*

Douza wederom: *Magna illa totum quaſſarat opidum*
Metu ſuorum Partium & Hoſtium,
Conſiſa defenſore Jano,
Colluvies tunicata vulgi.

Hij was echter in billijk vermoeden van noch 6 of 7 zwijnen ten zijnen huize verborgen te hebben, volgens het verhael van *Dirk Volkertſz. Koornhart. Juſtificatie van de Magiſtraet van Leiden*, uitgegeven 1579.

41,42 *Tweemael:* dit ziet op de twee belegeringen, welke Leyden had doorgeſtaan.

50 *Wangelatigh:* „met een ongunſtig, gram gelaat."

En in Vrydoms Rijck belet.
Sal ons eygen volck ons plagen,
En de Vryheyd dus verjagen,
Dus verplet'ren, dus vertreên,
Anders niet oft Spangjaerts deên?
Roeper, let wel op de gangen,
Of de Vryheyd is te vangen,
Roeper, let oft heel gewis
Binnen 't Slot te houden is?
'k Hoor (my dunckt) haer ſelves ſpreken:
En 't verdruckte Hoofd op-ſteken:
Sal een vry-gevochten Maeghd
Dus ellendigh ſijn geplaeght?
't Roomſche Rijck plagh my te vieren
En ontſagh de Batavieren,
En daer toe de vrye Vries
Meer en meer in vryheyd wies.
Och hoe heeft mijn volck geſtreden,
Och wat heeft het niet geleden
Om 't ontgaen den naem van ſlaef,
By verdrucking van de Graef:
Noch ontbreeckt het niet aen handen,
Om te weeren alle ſchanden,
Al 't geweld en overlaſt,
Dat een Batavier niet paſt.
Heb ick 't Spaenſche Jock verbroken,
En't Toleedſche Swaerd ontdoken,
Moet ick diergekochte pand
Nu noch ſwerven achter Land?
Leyden, is uw munt geſlagen,
Om een nieu vreemd Jock te dragen?
'k Meen het om de Vryheyd was,
Dat men op uw Penning las,
Niet om yemand te verdrucken,
In't gewis of ſulcke ſtucken:
Want neemt ghy de Bruyd alleen,
't Is met anderen gemeen.
Al die ſchot en lot betalen,
Mogen deſe Bruyd in-halen;
Luyter, Menno, Remonſtrant,
Burgers van het Vaderland.
Alle die het met Orangjen

67 *Daer toe:* 't H. D. *dazu*, „bovendien."
72 *De Graef:* Filips van Spanje.
78 *'t Toleedſche Swaerd:* van Alva, hertog van Toledo.
83 *Om de Vryheyd: libertatis ergo.* Zie 't opſchrift boven 't „Papieren Geld."

Houden tegen 't Huys van Spangjen,
  Hebben ſy een vrye Zee,
  Waerom oock het Land niet meê?
Aen een Schip ſoo ſiet men reden
't Hoofd en al de trouwe Leden:
  d'Equipagie gaet ons aen,
  Laet ons meed' ter Schepe gaen.
Roep, helpt ons aen't verlooren,
Om een dicken Duyt t' oirbooren,
  't Waer ghy met papieren geld
  Woud' te vrede ſijn geſtelt?

LIBERTATIS ERGO.

102 *Om een dicken Duyt t' oirbooren*: „om een goed ſtuk geld te verdienen."

Niet minder perſoonlijk dan het vorige, maar geestig van vinding, gelukkig van vorm, en, gelijk Vondel zelf zich uitdrukte:

Gemaeckt om op een brug te ſingen,

is „de Otter in het Bolwerck". De man, die hierby bedoeld werd, was Otto Badius, een Duitſcher van geboorte, die te Amſterdam eerst by de Hoogduitſche, later by de Nederd. Hervormde gemeente, Predikant was geworden. Te gelijk met Smout aldaar beroepen, was hy, gelijk deze, een heftige tegenſtander van alle „Poëten, Orateurs en Politieken". Geen wonder dat hem, als vreemdeling van afkomst, de vinnige aanvallen tegen de borst ſtuitten, waaraan vooral de uitheemſche leeraars van de zijde der dichters waren blootgeſteld. Nergends echter waren zy meer geteisterd geworden dan in Costers treurſpel „Iphigenia", gewis een toonbeeld van boosaardigheid, waarby geen van Vondels gedichten haalt. En echter had Badius het moeten aanzien, dat, ondanks zijn tegenſpartelen, gezegd treurſpel in ditzelfde jaar ten tooneele gevoerd werd, waarin Smout en Cloppenburg de ſtad hadden moeten ruimen, en dat het de beſcherming verwierf dier Overheid, welke zijn ambtgenooten verdreven had. Luide verhief hy zijn ſtem op den kanſel, om de kudde, aan zijn zorg betrouwd, te waarſchuwen tegen de goddeloosheid der Akademie: en de Akademie, altijd verheugd wanneer zy aan haar geſlagen vyanden, de Predikanten, een bitter woord kon toeduwen, haastte zich den haar toegeworpen handſchoen op te rapen. Vondel ſchreef het zangerig volksliedtjen, dat aldus luidde:

EEN OTTER IN'T BOLWERCK.

NA DE WYSE:

Betteken voer na Maryemont.

WEL hoe is *Otjes* hart ſoo groen?
Wel hoe is *Otjes* hart ſoo groen?
Dat hy dus yvert in't ſermoen,
O jeemy, o jeemy.
Om *Boogers* dochter iſt te doen,
Hy preeckt van d'Academy.

Ongs *Otje* is gien ſtomme hongt,
Ongs *Otje*, etc.
Hy woeckert met ſen Mieſters pongt,
O jeemy, o jeemy.
Het quyl dat loopt hum uyt ſen mongt,
Soo ſchelt hy d'Academy.

Dat preken klinckt tot Haerlem toe,
Dat preken, etc.
Elck vreeſt hum as de Roode-Roe,

EEN OTTER IN'T BOLWERCK: men weet, dat Otters groote land- en waterdieren zijn, die geduchte verwoestingen onder de visſchen aanrichten, en tevens weinig goed doen aan de kanten der wateren, waar zy zich onthouden; weshalve er ook groote premiën op de uitroejing van dit ſchadelijk gedierte zijn geſteld.

Betteken voer na Maryemont: een toen veel gezongen en ook uit Bredero bekend liedtjen, waarvan de melodie alzoo populair was.

Otjes hart: Otto Badius was in 1620 tot Hoogduitsch en in 1629 tot Nederduitsch Predikant beroepen. Hy ſtierf den 8 Mei 1664. Onder zijn afbeelding werd het navolgende lofvaers gelezen, van H. F. WATERLOOS.

Dit's Otto Badius, *dien dapperen beſchermer*
Der Godtheit en zijn raat, die midden in den brandt
Van't kerkkrakeel gelijck een Regulus hieldt ſtandt.
Die deught verduurt den tijdt, en't goudt, en't blinkend marmer.
Met recht is Otto dan de hoofdtſtijl van die ſtutten
Die Kristus kerk aan 't Y, voor't wankelen beſchutten.

Zie Holl. Parnas, blz. 167.

Groen: „frisch, wakker, opluikende". Even zoo zegt Elsjen, in de *Bruiloft van Kloris en Roosje*, tegen haar vrijer:
Ik loof, je zoudt me haaſt bekooren,
Je ſchijnt me zoo geweldig groen.

4 *o Jeemy, o jeemy.* Dit telkens terugkeerend referein drukt op kluchtige, maar meesterlijke wijze, het onbehagelijk gejammer en geſteen uit, dat, volgends Vondels voorſtelling, de Jeremiaden van den Predikant vergezelde.

5 *Om Boogers dochter iſt te doen:* Vondel onderſtelt hier — of 't kan werkelijk zoo geweest zijn — dat de Predikant op de dochter van onze meer genoemde kennis Jan Willemsz. Bogaert zijn oog had laten vallen, en, om haar hart en de gunst van den ſtreng rechtzinnigen vader te winnen, zich dus byzonder *yvrig in't ſermoen* toonde.

6 *Hy preeckt van d'Academy:* d. i.: „*over, tegen* de Akademie." Zie vs. 12.

9 *Hy woeckert met ſen Mieſters pongt:* „met het talent, dat hy ontfangen heeft." Toeſpeling op *Mattheus* XXV: 14—29.

13 *Dat preken klinckt tot Haerlem toe:* Bogaert had de ſtad moeten verlaten en zich voorloopig naar Haarlem begeven. Zie Dl. II, bl. 760.

15 *De Roode-Roe:* de „roêdrager van 't Gerecht," of wel: „de beul."

O jeemy, o jeemy.
Hy maket alle Speulers moe,
En hekelt d'Academy.

Wel *Boogers* dochter loopt hum na,
Wel *Boogers*, etc.
En ſeght nou tegens *Otje* ja.
O jeemy, o jeemy.
Wangt kreeghje'm niet 't was ſongt en ſcha,
Soo ſchrobt hy d'Academy.

En aſje gaet na 't Bruylofs huys,
En aſje, etc.
Soo laet vry docter *Coſter* thuys:
O jeemy, o jeemy.
Al is hy Bruydjes Neef incluys,
Hy metſte d'Academy.

Hy ſpeulter nou ſijn Iphigeen,
Hy ſpeulter, etc.
Wel mannen broeders ſijn dat reên,
O jeemy, o jeemy.
't Sijn Fielten ſticken al mit een,
God ſchen deus Academy.

Al baet dat ſpeulen 't Weeſhuys yet,
Al baet, etc.
Dat geeft an *Otjes* Vleeſhuys niet,
O jeemy, o jeemy.
Wat beurt ongs ſpijt en groot verdriet
Van deuſe Academy.

Neen *Otje* ſtraf dit mit Goods Woord,
Neen *Otje*, etc.
Al ſouje mit de tocht-ſchuyt voort,
O jeemy, o jeemy.
Vry *Otje* ſchray iens datme 't hoort
In *Coſters* Academy.

19 ***Loopt hum na*** voor „loop hem na."

21 ***Seght nou tegens Otje ja:*** „geef Otjen uw jawoord."

23 ***Songt*** voor ***zonde***. De invoeging der *g* naar het volksdialekt kwam ons vroeger ook al voor.

25-29 „Verzoek Doctor Coster niet op de bruiloft, al is hy een neef van de Bruid."

30 ***Hy metſte:*** hy ***metſelde***, d. i.: „bouwde, ſtichtte."

33 ***Sijn dat reên:*** „is dat gezonde, betamelijke taal?"

37 ***Al baet dat ſpeulen 't Weeſhuys yet:*** men weet, dat het Weeshuis een gedeelte van de opbrengst van den ſchouwburg genoot.

45 ***Al ſouje mit de tocht-ſchuyt voort:*** „al zoudt gy, even als Smout, de ſtad worden uitgezet en weg moeten varen."

47,48 „Schrei (ſchreeuw) eens vrij uit, zoo dat men 't in de Akademie hooren — en er pret van hebben — kan."

Wel is dit niet ien wongder werck,
Wel is, etc.
Sy hieten ongs de plongder-kerck,
O jeemy, o jeemy.
Och broeders fchout het dongder-perck
Van *Cofters* Academy.

Mocht *Smout* nou op de preeck-ftoel ftaen
Mocht *Smout*, etc.
Hoe fou haer dan de Haegel flaen,
O jeemy, o jeemy.
Jan-rap, in ftee van Monckel-baen,
Sou plongd'ren d'Academy.

Ick woufe faten in den Briel,
Ick woufe, etc.
Dit fpeulen raeckt mijn ongder-fiel,
O jeemy, o jeemy.
Ick hou mier van ien plongder-fiel,
As van deus Academy.

51 *De plongdèr-kerck:* omdat het plonderen door de Kerkelijken goedgekeurd was.
53 *Het dongder-perck* voor „het perk, de fchouwplaats, die door den donder getroffen moest worden."
59 *Jan Rap:* „'t rapalje, 't graauw." Nog fpreekt men van „Jan Rap en zijn maat."
Monckel-baen: de Arminiaanfche Vergadering by den Montalbaanstoren. Zie D. II blz. 578.
61 *Ick woufe faten in den Briel:* daar had zich Cloppenburg neêrgezet na zijn uitdrijving.
63 *Mijn ongder-fiel:* *onderziel* voor „het onderfte, het diepfte, het innigfte der ziel."
65 *Mier* voor *meer.*
Ien plongder-fiel: „een plunderaar." Vondel verlustigt zich hier en elders in fameukoppelingen met 't woord *plonder.*

Dit liedtjen kwam naamloos uit; doch Vondel liep gevaar ontdekt te worden; want een der Onderfchouten kwam, zeker op vermoeden, onvoorziens op de drukkery, daar men met het zetten bezig was. Gelukkig had de zetter de tegenwoordigheid van geest om den vorm, als by ongeluk en uit ontfteltenis over zijn komst, op den grond te laten vallen, waardoor het werk in „pastij" lag en het oogmerk van den Schout verydeld was.

Het huis, door de Remonftranten aangekocht, en waarvan ik vroeger gewaagde, was intusfchen tot een bedehuis vertimmerd, — hetzelfde waarvan nog heden door de Broederfchap gebruik wordt gemaakt — en werd op den 8 September door Episcopius ingewijd. Dit gaf Vondel aanleiding tot het vervaardigen van de navolgende gedichten, waarvan het laatfte onder een afbeelding van de kerk gedrukt en openlijk ten toon werd gehangen.

I N W Y I N G

VAN DEN

C H R I S T E N T E M P E L

T'AMSTERDAM.

OP, op mijn Sang-goddin, fchep adem, in de hoven,
De winter is voorby: de wolcken fijn verftoven.
De finnelijcke May weeft bloemen, tot een huyf,
En mengelt geur en kleur. ick hoor de tortelduyf:
Die, bang voor havick, valck, griffoenen, rave, en wouwen,
In fteenreet en fpelonck fich naulijcx dorft betrouwen.
Het vofken druypftaert, dat den wijnberg heeft gefchent,
En fijnen ftaert foo fier te krullen was gewent.
Al fijn de ganfen fchuw van heylige laurieren,
En vyand van de fwaen: op wiens mufijck fy tieren,
Met heefche keelen, en wanfchickelijck gefchal:
Soo menighmael fy wijckt, in Amftels burreghwal,
De Chrifte maeghden, en de vryers haer gefpeelen:
Wien vryheyd waerder is, als ringen en juweelen:
Daerom en voeght het niet, dat Poëfy en geeft
Verftommen, aen den rey van defe tempel-feeft.
Iehova, die het faed, uyt *Abrams* ftam gefproten,
Had uytgeteeckent, tot fijn lieve bondgenoten,
En van't Egyptifch juck verlicht, op 't ongefienft,
Door *Mofes*, dat verplichte aen een byfondren dienft.
Het ampt des Priefterdoms bekleeden de Levyten.
De bond-kift werd betrout den heyligen tapyten,
En dwaelde, met het heyr: verdadight door 't geloof,
En 't fwaerd: en was fomtijds der Filiftijnen roof:
Tot dat haer Ifrel bergt, met priefterlijcke ftaci,

8 *De finnelijcke May: zinnelijk* heeft hier de kracht van „zinnen-ftreelende, beminnelijke."
4 *De tortelduyf* is hier „de Remonftrantfche Broederfchap."
5 *Havick, valck* enz.: de Kerkelijken.
7 *Het vofken druypftaert:* dit ziet op Reinier Pauw (zie „Reyntjen de Vos", D. II blz. 627), wiens gezach en invloed te Amfterdam omtrent dezen tijd zoodanig verminderd waren, dat men hem niet alleen niet weder tot Burgemeester verkoos, maar dat hy ook in de Vroedfchap niet by machte was, het bouwen der Remonftrantfche kerk te beletten of de vergadering te ftuiten.
9 *De ganfen:* de Amfterdamfche Predikanten, vyanden van de poëzy, van Vondel, Coster en andere Akademisten, hier door de *zwaan* voorgefteld.
20 Verfta: „verplichtte *dat (het zaad uit Abrams ftam)* aan een byzondere dienst *(cultus)*."
22 *Den heylıgen tapyten:* aan 't heilige der heiligen, hetwelk van den Tabernakel met tapijten afgezonderd was en waarin de Arke des Verbonds werd bewaard.

In *Salem*, *Davids* ftad, befchermt voor plonderaci.
De Koning denckend, dat hy affchen was en ftof,
Sprack fchaem-rood: ick bewoon een prachtigh cedren hof:
Maer 's hemels heerlijckheyd, uytmuntend door den luyfter
Der wonderdaden, bergt haer heldren glans, in't duyfter:
Men bou haer een paleys, op Sions vafte rots.
Soo fprekend, klonck de ftem des waren Donder-gods:
O *David*, ftaeck den bou, in uw gemoed befloten:
Ghy hebt, met menfchen bloed, het aerdrijck overgoten:
Uw wijfe na-faet, die de wreede wapens fchorft,
En *Iudaes* fcepter fwaeyt, gelijck een vrede-vorft,
Sal mijnen naem een huys, met hooge daecken, wyen:
En wat hy aengrijpt fal tot *Iakobs* heyl gedyen.
De kracht van dees beloft bleeck namaels, doen de fon
Haer ftralen fpiegelde, in het koor van *Salomon:*
Die felf de bond-kift, op het juychen van de fcharen,
Met pracht, ten tempel voerde, en offerde op d'autaren:
Soo dat, op fijn gebeên, het hemelfch vyer terftond,
Gelijck een blixem, ftorte, en d'offerhand verflond.
De Kerck was vol van God: de ftammen al beladen
Op 't aenficht vallend, hem, met fchrick geraeckt, aenbaden.
Dit bede-huys verknocht de Godheyd, aen't gebed:
De Godheyd wederom d'aenbidders, aen haer wet.
Maer naulijcx ftaet 't gebreck der befte dingen open,
Of 't mifbruyck komt terftond fchijnheyligh ingeflopen.
De reuckeloofe Iood word op fijn voordeel ftout,
En ftoft op dat gefticht, en op 't gewyde goud,
Op Arons borft-gefteent, op Sabatten, en feeften,
Op wieroock, offerhand, en flachting veeler beeften:
De Priefter 't voorhoofd kreuckt: weeft fpreucken in fijn kleed,
Maer 't meeft gehoorfaemheyd weerfpannigh hy vergeet.
O reuckeloos geflacht, die met uw guychel-troni,
Meent God te paeyen door een bloote ceremoni:
Wat ftoft ghy op uw Kerck, met Cherubins bemaelt?
Der heem'len hemel felf Gods grootheyd niet bepaelt:
Sijn voet-fchabel is d'aerd: de hemel is fijn fetel.
Wat flachtghe fchaep, en koey, en kalvers, foo vermetel?
Hy drinckt geen bocken-bloed: fijn almacht alles fchept;

26 *Plonderaci* voor „plundering." By 't gebruik van dit bastertwoord lag V. waarfchijnlijk het *ol es den menfch eylaci*, van Reael in 't hoofd. (Zie D. II blz. 327), en in allen gevalle het gebeurde by den Montalbaanstoren.

32 *Soo fprekend, klonck:* onjuist van konftruktie: er moest ftaan: „hy fprak: — daar klonk" enz.

35 *Die de wreede wapens fchorft* voor „die den krijg doet eindigen."

45 *Beladen:* „belast." Zie vs. 147 en *Matth.* XI: 28.

55 *De Priefter 't voorhoofd kreuckt* voor „zet zijn gelaat in een ernftigen plooi."

56 De zin is: „maar vergeet zijn hoogften plicht, te weten: *gehoorzaamheid.*" Goed! maar aan wie? aan God? of aan de Burgemeesters van Amfterdam? Daarin verfchillen gewoonlijk de *party*-meeningen.

59 *Met Cherubins bemaelt:* d. i.: „verciert met afbeeldingen van Cherubijnen.

Wat op het aerdrijck weyd, wat in de lucht fich rept.
Het luft fijn Majefteyt in tempels nocht in troonen,
Maer in een buyghfaem hart te waeren en te woonen.
Hy roept: befnijdenis nocht voorhuyd geld voor my,
Indien men hart en fin niet breydel en befny.
Maer 't is vergeefs gepreeckt, geroepen en gekreten,
Gewaerfchout en gedreyght, door teeckens en Profeten:
De boofheyd kanckert in; fy heelt door *Smout* nocht falf.
Men knielt voor valfche Goôn; men huppelt, om het kalf.
De dolle fcheurfucht valt aen 't rijten en verwarren:
Men foeckt aen Baäl trooft, aen 't noodlot van de ftarren:
Men fmoockt voor Aftarot: men offert kinders op,
Ia 't fuygeling, ten brand, aen Molochs gruwel-pop:
Men fchend fijn handen aen Gods boden en gefanten:
Men fteenight, vangt en fpant, die deughd en waerheyd planten:
Rechtvaerdigheyd gefchopt, moet kroppen haer verdriet:
De rechter 't vonnis velt, gelijck 't de vorft gebied.
De fonden klimmen hoogh, en darren God aenblaffen:
Hy word geterreght, om hun laftering te ftraffen,
En maeyt, met Babels kling, als in een rijpen oeghft:
En boeyt het overfchot, en laet den tempel woeft.
Doen fteendenfe, aen d'Eufraet, om 't fot en valfch betrouwen.
De hemel gaf in 't end genade, tot herbouwen:
Sy nau gebetert, door de ftramen van de roe,
Hardneckigh keeren hem den rugge t'elckens toe:
Dies houdfe God, door ftraf, geftadigh in den toome:
Nu plaeghtfe Antiochus, nu 't heyr van't maghtigh Rome:
Tot dat Iudea, na 't ontwyen des autaers,
De Kerck weer ryfen fagh, in fpyt des plonderaers;
Recht voor de koomfte van den hemelfchen Meffias:
Die (na fint Ians hoofd was 't bancket van Herodias)
Verruckt, door yver Gods, befocht fijn heylighdom:
Verfteurde 't duyvekoor: ftiet wiffelbancken om,
En dreef de beeften uyt, en riep: men maeck mijn ftede
Tot moord nocht grouwel-kuyl; maer wydfe den gebede.
Wee, Schriftgeleerden, wee, geveynfde Farifeên,
Ontfien door meefterfchap, vermomt met lange kleên;

65 Zie *Handel.* XVII: 24. Men denke aan de ruimte der oosterfche troonen en aan de plaats der openbaring: „wie overwint ik zal hem geven met my te zitten *in* mijnen *troon.*"

71 *Smout:* zie D. II blz. 693. De gedurige toefpelingeu op namen mogen geestig zijn, zy pasfen kwalijk by de deftigheid van de gekozen dichtfoort.

76 *Suygeling:* vergelijk het *Decretum horribile*, vs. 1.

God ruckt d' onnofelheyd van moeders borften af
En fmacktfe in't eeuwigh vyer. o poel! o oopen graf!

77-79 Vervolgingen, tegen de Remonftranten ingefteld.

80 Deze regel ziet op de Gedelegeerde Rechtbank, die Oldenbarneveld veroordeelde, en op Prins Maurits.

85 *Aen d' Eufraet:* „in hun ballingfchap." *Pfalm* CXXXVII.

96 *'t Duyvekoor* voor „hen, die duiven verkochten in den Tempel"— Zie *Joh.* II, 14 — met een flaande op het ftoren der remonftrantfche vergaderingen.

99-110 Zie *Mattheus*, Hoofdftuk XXIII.

Op muggeſiften graegh, en op 't kameel-verſlinden:
Voorſitters aen den diſch: dwael-ſtarren voor de blinden.
Ghy reyſt om zee en land, en woelt, en wroet, en leert:
En broed een duyvels kind, van elck, dien ghy verkeert:
Ghy pronckt, in 't voor-geſtoelt, en dart den hemel ſluyten,
Voor andren menſchen, en blyft ſelf verſtockt daer buyten.
Ghy bout de graven der Profeten, uyt uw ſchat,
En jaeght Godvruchtigheyd, uyt haet, van ſtad tot ſtad:
En ſteeckt met klaeuwen, die van verſchen neerſlagh leken,
De torts aen, die uw burg en tempel aen ſal ſteken.
Dat was het wolve neſt barmhartigheyd gevergt:
Levyt nocht ouderling gebetert, maer getergt.
Verbolgen borſtenſe uyt, als borſſen aen hun keten:
Gods-laſteraer, mutyn, van Belſebub beſeten:
Wijnſuyper, ſondaers vriend, vervloeckt Samaritaen:
Verleyder, die het volck vervoert van Moſes baen,
Den heylgen Sabbat breeckt, en hindert cijs te geven.
Sy raepten ſteenen op, en ſtonden na ſijn leven:
Tot datſe, op 't Paeſch-feeſt, hem, om macht en leer beroemt,
Door ſynodael beſluyt, van *Kayfas* verdoemt,
Verraên van *Iudas*, om 't genot van ſilverlingen,
Door *Salems* landvooghd, by de moordenaers ophingen.
De galgen-berg het bloed des Salighmaeckers ſwelght:
Dies *Titus* ſtad en kerck, ten gronde toe verdelght.
Doen ſpotte 't heydendom, met hun die God beſpotten,
En onder het belegh ſich ſpliſſen, in twee rotten:
Dan wederom in twee, al d'yvraers voor de wet:
Een gouden tytel, ſoo die niet en waer beſmet,
Met kerreckſchennis, doen vaſt daeghlijcx dol en dwaſer,
d'Een, onder de banier van blaeſbalg *Eleaſer*,
Met ſteenbuſch en met ſchicht beſchoot d'omringde ſtad,
En bruyckte 's tempels tin, tot haere ſtorrem-kat.
Sy ſelve branden 't graen: en hoe ſou *d'Arend* wijcken?
De woende tempel ſchaft hem lecker aes van lijcken:
De marckt een kerck-hof word: de ſtraten een woeſtijn:
Op dat, in doodſe plaets, den uyl min ſchuw moght ſijn.
De Chriſten nu verlicht, door 's Euangeli's klaerheyd,
De Godheyd over al aenbid, in geeſt en waerheyd.
De ſchaduw wijckt de ſon. Het heylige is geſteurt:
Wiens voorhang al voor heen was midden doorgeſcheurt,
Doen ons aertſprieſter, na 't verloop van *Arons* uuren:
Sijn afgepijnden geeſt, door vloeyende quetſuuren,
In 's vaders handen gaf: om opgeweckt, weerom

113 *Borſſen: bors* is ſynoniem met „beer." Zie KIL. *in v.*
26,127 De verdeeldheden der Joden onder Johannes, Simon Zelotes en Eleazar, vóór en tijdens het beleg van Jeruzalem door Titus, leze men by JOZEFUS in zijn *Joodſche Geſchiedenisſen.*
133 *d'Arend:* de Romeinſche adelaar.

Aen Godes rechterhand, ſijn eeuwigh prieſterdom,
Als een *Melchiſedech*, in't hemelſch koor, t'aenvaerden:
Als hoofd van ſijn gemeente, in hemel, en op aerden.
Schep moed, belade ſiel, de gramſchap Gods word koel:
En vol betrouwens, kruyp voor dien genade-ſtoel.
Swijght, hutte des beſcheyds, oraklen, en Sibyllen,
Synoden, en Rabbijns: in nood en kerck-geſchillen,
Blijft Chriſtus 's menſchen trooſt, die niemands recht verkort.
Wat Prieſter, wat Profeet was oyt ſoo overſtort
Met gaven van den geeſt? wijck, ſchriftgeleerde ſotheyd:
Lichaemlijck woont in hem de volheyd aller Godheyd.
Waeck op dan, Burgery van't nieu Ieruſalem:
Gehoorſaemt 't woord des ſoons, vereert door 'svaders ſtem:
Aenbid hem, die u, door ſijn ſalving, kan verſtercken:
Vergaep u niet te ſeer, aen prael van ſichtbre Kercken.
De Chriſtelijcke ſchaer, door Goddelijck bevel,
Aen onderlingen plicht verbonden evenwel,
Heeft, na gelegentheyd van vrye of ſlaefſche tijden,
Gepooght des Heeren naem eenſtemmigh te belijden:
En God in ſchuur of huys of tempel aengebeên:
En door gemeenſchap ſich geſmolten onder een.
O redelijcke dienſt, wie weygert aen te bidden,
Daer *Ieſus*, als een duyf, van boven daelt, in't midden:
Dan die van God veraerd, van ydelheyd verſaed,
Als 't vee, het oogh om laegh, en niet ten hemel ſlaet?
Wat oprecht Chriſten ſou dien ſegen willen derven,
Om boeten, ballingſchap, om raſp-huys, en om ſterven?
Den goeden God ſij lof, en Amſtels wijſen Raed:
Dat den verdruckten nu dees tempel open ſtaet:
Dat Chriſte ſielen noch, om Chriſtlijck te vergaren,
Nocht ſchat nocht yver, aen dien tempel-bou, beſparen,
Maer redden ſich, door ſmaed, en allerhande kruys.
Bewaeck, o *Iakobs God*, bewaeck dit bede-huys:
Wilt, met uw vleuglen, dees vergadering bedecken,
En op haer ſuchten een Naſſauſchen Heyland wecken:
Die op ſijn ſchouders tors de poort van Loeveſteyn,
En om-voer, in triomf, dien norſſen kaſteleyn:

149 *Hutte des beſcheyds:* in de latere Bybelvertaling „arke der getuigenis."

166 *Als een duyf:* by verzien is in de zinſpeling het neerdalen *als een duif* aan *Jezus* toegekend. De duif, het beeld des *Heiligen Geestes*, daalde, volgends 't Bybelſche verhaal, *op* Jezus.

170 *Om boeten, ballingſchap, om raſp-huys:* deze regel ſlaat op de vervolgingen, den Remonſtranten aangedaan, toen de toehoorders boeten moesten geven, de Predikanten gebannen werden en, hun ban overtredende, in 't rasphuis werden geſloten, gelijk te Amſterdam met Greve en Prince en te Haarlem met Vezekius gebeurde.

179 *De poort van Loeveſteyn:* te dier tijd zaten aldaar nog zeven Remonſtrantſche Predikanten gevangen. In dit vs. is een zinſpeling op den Israëlietiſchen Simſon. die de poort van Gaza wegdroeg. Zie *Rigteren* XVI: 3.

180 *Dien norſſen kaſteleyn:* ik geloof niet dat V. het bepaald op den „kastelein *pro tempore*" geladen had; maar, in hem, op „alle cipiers der heerſchende party."

Op datwe u loven, en gedrooght van alle tranen,
De machten eeren, als geloovige onderdanen:
Die door Godſaligheyd, en vryheyd van't gemoed,
Dit aerdſche rijck verſmaên, op hoop van't eeuwigh goed.

Pſalm 118.

Dat is van den Heere geſchied, en het is een wonder voor onſen oogen.

OP

DEN BOU

VAN DEN

CHRISTEN TEMPEL

T'AMSTELREDAM.

De ſchaer, die niemand doemt, als dien Gods Woord affondert;
En ſtreckt een pylaer, aen 't bouvalligh Chriſtendom,
Die eeuwigh werd geboeyt, vermoort, verdoemt, geplondert,
En 't opgeleyde kruys geduldigh droeg alom:
Dees veylge ſamel-plaets verworf ten lange leſten.
Bewaer, o Heer, bewaer d'onnooſle lamren koy:
Beſcherm oock *d' Overheyd* van d'Amſterdamſche veſten,
Dat nimmer wrevel-geeſt haer wijſen raed verſtroy:
Op dat wy heylighlijck, en met een goed geweten,
U, na uw heyligh woord, aenbidden onbelet,
En onſen wandel ſoo, na uw geboden, meten,
Dat wy den berg des heyls beklimmen, ſonder ſmet.
Verganck'lijck is de ſtof van deſen tabernakel:
Dies heffen wy ons hart na 's hemels hooge Kerck:
Van waer een ſtem ons wees op Chriſtus, Gods orakel:
Wiens kracht in ons voltoy ſijn aengevangen werck.

1 *Die niemand doemt, als dien Gods Woord affondert:* d. i. „die niemand veroordeelt, of bant, dan die werkelijk door Gods Woord verklaard wordt onder de veroordeeling te liggen." Zeer goed! maar de Kontra-Remonſtranten beweerden wel degelijk, dat zy die door hen veroordeeld werden, ook door Gods Woord werden veroordeeld; — en zoo is 't altijd geweest.

2 *En ſtreckt:* lees: „en *die* ſtrekt."

3 *Die eeuwigh: eeuwig* ſtaat hier voor „gedurig"; de *ſchaar* der Remonſtranten was eerst ſedert *elf* jaar vervolgd geworden, en de eeuwigheid was dus betrekkelijk.

OP

’T AFBEELDSEL

DER SELVER TEMPEL.

De heyligheyd hing noyt in koftelijcke ftof;
Al was de Tempel gants van louter goud gegoten.
Gefmeed van diamant. wie anders denckt, is grof.
Ook werd de Godheyd in Kappel nocht Kerck befloten:
Sy ftraelt in’t heyligh hart: waer dat is, daer is God.
’t Eenkennigh By-geloof wil poppen met de finnen,
En foeckt hem in’t gevaer, en fchelt de wijfheyd fot.
Wie God fluyt buyten ’t hart, die fluyt den Afgod binnen.

3 *Gefmeed van diamant:* dit zal hier waarfchijnlijk moeten beteekenen: „met diamant famengehecht”; in geen geval is de uitdrukking van een tempel, die *gegoten* is van *goud* en — of waarvan ’t goud is — *gefmeed* van *diamant*, gelukkig of klaar te noemen. Of wellicht heeft V. ’t in den zin van „bewerkt” *fabricatum* (van *faber*) gedacht. Men denke ook aan *gefmijde* „een juweelenkastjen.” *Wie anders denckt, is grof: grof* ftaat hier voor „onbefchaafd, dom”; doch mede om ’t rijm.
6 *Poppen met de finnen:* „de zinnen door uiterlijke vertooning ftreelen.”
7 Onduidelijke regel: de zin fchijnt te wezen: „’t Bygeloof zoekt God (alleen) in tijd van nood en befpot hen die wijzer zijn.”
8 Deze regel is alleen meer waard dan ’t geheele gedicht, met de beide voorafgaande op den hoop toe.

De Wethouderfchap bliefde echter, evenmin als by een andere gelegenheid de Heer van Schagen, van den haar toegezwaaiden lof gediend. Zy wilde niet, dat men met haar goedheid pronken zoû, terwijl men in andere fteden den Remonftranten nog lastig viel. Het ftond altijd te vreezen, dat men op een oogenblik dat er nog geärbeid werd om de Staten tot een geftreng handhaven der plakkaten aan te zetten, de gunst, door haar oogluikend aan de Remonftranten betoond, als een honend uittarten der Hooge Landsregeering zoû aanmerken, en zy deed alzoo niet alleen de prent en ’t gedicht ophalen, maar zelfs de koperen plaat op ’t Stadhuis brengen, alwaar ze eenige jaren liggen bleef, tot men die, na ’t meer algemeen veld winnen eener gematigde denkwijze, den eigenaar, den Boekverkooper Abraham de Wees, liet volgen.

In de maand September van dit jaar was Frederik Hendrik, van ’t leger terugkomende, door Amfterdam getrokken en verwacht geweest op ’t flot te Muiden, waar Hooft niet weinig toebereidfelen gemaakt had, om zijn doorluchtigen bezoeker op een waardige wijze te onthalen. Onderfcheidene brieven van hem en meer bepaaldelijk twee daarvan behelzen daaromtrent belangrijke byzonderheden [1]), en uit die beiden — 29 en

1) Zie daaromtrent ook: *Merkw. Kasteelen:* ’t flot te Muiden.

30 Aug. aan Baeck gefchreven — blijkt, dat de Drosfaart te dier gelegenheid ook Vondels medewerking had ingeroepen. Wy lezen althands in den eerften brief: „Wat ik aan Vondelen fchrijf, kan UE. by den ingeflooten zien, denzelven daarnaa·fluiten, en hem behandigen, blijvende Gode bevolen, enz."; en in den tweeden: „Vondelen heeft my geantwoordt. Ik zal hem zelf dienen te fpreeken."— Ongelukkig was de Prins te veel overhaast, en kwam niet te Muiden, zoodat Hooft met zijn beftellingen, en Vondel met zijn gedicht — gefteld dat hy er een vervaardigde — bleven zitten.

In een anderen brief, in 't zelfde jaar door Hooft aan Baeck gefchreven, drukt hy zich aldus uit: „Doctor Kofter plaght Amfterdam een modderpraam te noemen, omdat het rondom in moeren leit. Roemer zaliger zeid' er tegens, dat de natuur voor zijne vailigheit gezorght had, had zy zijn wellustigheit vergeten." — Anders luidden de befchrijvingen, welke Vondel van de ftad gaf.

OP

AMSTELREDAM.

Aen d' Aemftel, en aen 't Y, daer doet fich heerlijck ope
Sy die, als Keyferin, de kroon draeght van Europe,
Amftelredam, die 't hoofd verheft aen 's hemels as,
En fchiet, op Plutoos borft, haer wortels door 't moerafch.

1 *Daer doet fich heerlijck ope:* zoowel HUYDECOPER in zijn *Proeve*, III, 358, volgg., als VAN LELYVELD aldaar, halen talrijke voorbeelden aan, dat Vondel *op* en *open* willekeurig en, naar dat maat, rijm of welluidendheid zulks vorderen, door elkander gebruikt. Intusfchen die verwisfeling is niet eigen aan Vondel en zijn eeuw alleen, maar heeft nog dagelijks plaats; immers zeggen wy evenzeer *opflaan* voor *openflaan*, *opmaken* voor *openmaken*, en beiden *opfcheuren* en *openfcheuren*, *opkrabben* en *openkrabben* enz. De voorbeelden, in de *Proeve* aangehaald, zoû ik met honderden kunnen vermeerderen; doch ik wil my vergenoegen met tegenover het hier ter plaatfe voorkomende er een ander te ftellen, waarin *op* of *open* insgelijks met *doen* is famengefteld, en wel het gezegde van Diederik van Haerlem in den „Gysbrecht", II Bedr. 2e T., tegen den Portier:

Doe *vry* op *en vrees niet*,

en zulks om te doen opmerken, dat in beide gevallen Vondel het byw. juist omgekeerd bezigt als wy thands zouden doen. 't Zij echter verre, dat wy de uitdrukking, zoo als zy in dit fraaie gedicht voorkomt, zouden afkeuren. In tegendeel geeft zy volkomen het denkbeeld terug van een ftadsgezicht, een panorama, dat zich voor den toefchouwer *openfluit;* en ftond hier *fluit* voor *doet*, dan zoû by geen fterveling zelfs de minfte twijfel over de juistheid der uitdrukking oprijzen.

2 *Als Keyferin:* zinfpelende op de Keizerskroon boven 't ftadswapen.

4 *En fchiet, op Plutoos borft, haer wortels door 't moerafch: op Plutoos borst* ftaat hier cierlijk voor „tot in de benedenwaereld, in den ondergrond," en de uitdrukking is met opzicht tot Amfterdam volkomen waar. Immers, terwijl andere fteden op den bodem en dus boven den grond gebouwd zijn, ftaat Amfterdam in een moeras en rust op palen, die door veen, klei, water en aarde heen gedreven zijn, en hoog dichterlijk hier met wortels vergeleken worden, gefchoten tot op de borst van den onderaardfchen God. Wie nu alle mythologie uit de dichtkunst verbannen wil, beproeve eens een ander woord in de plaats van *Pluto* te bezigen; en ik vrees dat de heerlijke regel van Vondel onder die verandering mat en prozaïsch zal worden, in ftede van cierlijk en verheven, als die thands is.

Wat waetren worden niet befchaduwt van haer feylen?
Op welcke marckten gaet fy niet haer waren veylen?
Wat volcken fietfe niet befchijnen van de maen;
Sy die felf wetten ftelt den ganfchen Oceaen?
Sy breyt haer vleugels uyt, door aenwas veler fielen,
En fleept de weereld in, met overlade kielen.
Welvaren blijft haer erf, foo lang de Priefterfchap
Den Raed niet overheert, en blindhockt door de kap.

5 *Befchaduwt van haer feylen:* wederom echt dichterlijk gedacht en uitgedrukt Vergelijk hier: *Zeetriomf der vrye Nederlanden*, vs. 13:

Noyt befchaduwt *Xerxes 't water*
Met foo ftout een overmoed —

en het *Bruiloftsdicht* van *de Witt* vs. 86:

Soo wijd als Bickers vlagh den grooten Oceaen
Befchaduwde.

8 *Sy die felf wetten ftelt den ganfchen Oceaen.* Vergelijk: *Aen G. Schaep*, vs. 44:

Sy fal den ganfchen Oceaen
Doen luyftren na heur wet.

9 *Sy breyt haer vleugels uyt:* dit ziet op de vergrooting of uitbreiding der ftad.
Door aenwas: „ten gevolge van den aanwas."

10 *En fleept de weereld in* voor „de koopmanfchappen, de waren der geheele waereld." Vergel. *Bruiloft J. de Witt*, vs. 87:

Met rijck geladen fchepen,
Die 's weerelds *gouden oeghft in Hollands boefem* flepen.

11 *De Priefterfchap:* „de Predikanten."

12 *Blindhockt door de kap:* „de (priesterlijke) kap den Raad als over de oogen haalt."

Later werd dit gedicht door Vondel uitgegeven met verandering van de beide eerfte en de beide flotregels. Min krachtig echter van uitdrukking en min dichterlijk, naar mijn inzien. Men oordeele:

Het Y en d'Aemftel voên de hoofdftad van Europe
Gekroont tot Keyferin; des nabuurs fteun, en hope;
Amftelredam, die 't hoofd verheft aen 's hemels as,
En fchiet, op Plutoos borft, haer wortels door moerafch.
Wat waetren worden niet befchaduwt van haer feylen?
Op welcke merckten gaet fy niet haer waren veylen?
Wat volcken fietfe niet befchijnen van de maen;
Sy die felf wetten ftelt den ganfchen Oceaen?
Sy breyt haer vleugels uyt door aenwas veler fielen,
En fleept de weereld in met overlade kielen.
De welvaert ftut haer' Staet, foo lang d'aenfienlijckheyd
Des Raeds gewetens dwangk fijn' boofen wil ontfeyt.

1 *Het Y en d'Aemftel voên:* het denkbeeld is: „onderhouden hare welvaart, door de fchepen, welke zy aanvoeren."
De hoofdftad van Europe: „de voornaamfte ftad van Europa."

11 *De welvaert ftut haer' Staet:* deze halfregel is althands minder welluidend dan die V. eerst gemaakt had.

11,12 *D' aenfienlijckheyd Des Raeds*, voor de *Raad zelf*, is gewrongen: de oorfpronkelijke regels waren meer vlak en fiksch in Vondels echten trant.

OP

AMSTERDAM.

DE STAD SPREECKT:

VRAEGHT yemand, wat my maeckt de beurs van Chriſtenrijck?
Waerom de Hanſeſteên my als haer' ſpeelnoot ſetten?
Waerom ick Zeegodin de vlagh voor niemand ſtrijck?
En op- en ondergang gehoorſaemt mijne wetten?
Aenſchou de KROON, daer ik mijn' vlechten meê vercier:
En hoe mijn' kruyn, recht op, de ſtarren gaet doordringen.
Ick ſwets, als andren, niet van harſſeloos laurier:
'k Geef rede en klaer beſcheed van onverzierde dingen.
Het reuckloos Vlaendren hielt ſijn' eygen Graef gevaên:
Onnooſle ſprengklen bloeds de Brughſche ſtraet beſmetten:
Dies ſchoot de vader, heet van wraeck, het harnas aen:
Self Fredrick draeft in't veld om ſijnen ſoon t'ontſetten.
De ſtanderds worden vlugh: de hoef doorwroet het ſtof.
O groote ſtad van Brugh nu ſal 't uw welvaert gelden:
De haven word geſtopt: de koopman neemt verlof.
Doen erfde ick Amſterdam de gunſt des hooghgemelden.
Mijn trouheyd is den Vorſt gebleecken menighwerf;
't Sij dat hy vry was, of in vangenis moſt treuren:
Weſhalve, op dat het ſtreck' tot Bruggelings bederf,
My word bevolen 't hoofd te water uyt te beuren.
De Koning kroont mijn' pruyck, met heyligh diamant,
En ſpreeckt: 'K MAECK U VOOGHDES, TE WATER EN TE LAND.

Geſchreven en uitgegeven gedurende het Burgermeeſterſchap van
JAKOB DE GRAEF,
DIEDRICK BAS,
ANTONI OETGENS,
ANDRIES BICKER.

Uyt P. Scriverius Latijn vertaeld.

2 Anno 1370 in de handveſt van Woldemaer den darden, Koning van Denemarken, en in de Straalſontſche overdraght. *Aant. d. O. U.*
9 *Sijn' eygen Graef:* Maximiliaen van Ooſtenrijck, Roomſch Koning. *Aant. d. O. U.*
12 *Fredrick:* Keyſer Frederick de darde, Anno 1488. *Aant. d. O. U.*
22 Koning Maximiliaen vereert Amſterdam met de Keyſerlijcke Kroon, in 't jaar 1489. den xj. van Sproekelmaend. *Aant. d. O. U.*

Ter afwisſeling bied ik, na dit deftige gedicht, den lezer een paar onbeduidende grollen aan, omtrent dezen zelfden tijd vervaardigd.

Het eerſte was gericht tot Gerard van Broeckhuyſen, hoedemaker van beroep, later klerk ter Sekretarie te Amſterdam, en vader van den beroemden Johan van Broeckhuyſen.

DE WAERDIGHEYD VAN DEN BROECK.

Broeckjen houd uw broeck op geld;
Want ons' Mopſus heeft geſpelt,
Datter noch eens ſeven wijven
Om een broeckjen ſullen kijven.

2 *Ons' Mopſus:* wie met dezen *Mopſus* gemeend wordt heb ik niet kunnen vinden. De zin van 't vaersjen is: „hoû uw waar op prijs; want er is voorſpeld, dat eens nog zeven vrouwen zullen dingen naar de eer van de uwe te worden, even als zeven ſteden over Homerus hebben getwist."

Over het tweede zoû ik een zeer uitgebreid vertoog kunnen ſchrijven, en daarin bewijzen, dat het zinſpeelt op des dichters zoon, Joost, die een zeer onbeduidend wezen was — als wy later zien zullen uit onderſcheiden voorbeelden — en op het vergeefs zoeken van dien knaap naar een vrijſter die van hem gediend bliefde: — of wel, dat hier Vondel zich zelven voorſtelt overal in den ſtrijd der leeringen naar licht zoekende, en in geen der hem bekende vormen van eerdienst eenige gerustheid of zekerheid vindende voor zijn geſlingerd hart; ik wil echter maar aan den lezer overlaten te zeggen wat hy er van denkt.

OP JOOST.

Siet onſe Jooſt
Die ſoeckt, maer vind geen trooſt.

Van meer ernſtigen aart was een gedicht, hetwelk hy omtrent dezen tijd opdroeg aan Diederik Matham. Deze was de zoon van den beroem-

den plaatſnijder Jacobus Matham, en muntte zelf in die kunst uit, vooral in het maken van portretten. De moeder van Matham den vader was getrouwd geweest met den vermaarden Hendrik Goltzius. Op dezen vervaardigde Vondel nu een graffchrift:

DE SERCK

VAN

HENRICK GOLTSIUS.

AEN

DIEDRICK MATHAM.

WIE helptme nu een Grafſtê bouwen,
En kunſtigh op het marmer houwen
Uw Grootvaêrs heerlijckheyd en kunſt,
Die na ſich treckt een yeders gunſt,
Ja teffens oogh en hart der Grooten
Uyt hun doorluchte en hooge ſlooten.
Het doet van verre d'Afgunſt wee
Dat Bayervorſt en Borromé,
Ten roem van Henricks duym en vingeren,
Medalje en goude ketens ſlingeren
Om ſijnen hals. Sy knaeght uyt ſpijt
Des Helds graefyſer, pen, en krijt,
En ſiet, vol drucks (hoe kan het erger?)
In eene ſchael den Nurenberger,

Goltsius. Hy was in 't jaar 1558 te Mulbracht in 't land van Gulik geboren en had zich, van kindsbeen af, zonder hulp of te-recht-wijzing, geöefend in het teekenen, glasſchilderen, etſen en graveeren. Eenige zijner jeugdige proeven waren onder de oogen gekomen van Coornhert, d.e, hoe gebrekkig zy ook waren, er een gelukkigen aanleg in zag, en daarom den vader van den jongeling aanraadde, dezen naar Haarlem te zenden, om er zich, onder zijn leiding en die van Filip Galle, tot de kunst bekwaam te maken: gelijk dan ook gebeurde. Een ſlepende ziekte, die hand over hand toenam en naar geen geneesmiddelen luisterde, deed Goltzius, die zich intusſchen reeds naam verworven had, het beſluit opvatten om een verandering van lucht te beproeven, en zoo reisde hy in 1590 over Duitschland naar Italië, achtervolgends Venetiën, Milaan, Bologna en Florence bezoekende. In 't volgende jaar bereikte hy Rome, deed een uitſtapjen naar Napels, en keerde, na verloop van eenigen tijd, herſteld weder terug te Haarlem, waar hy in 1617 overleed. Hy had op de reis nog grootere vorderingen in de kunst gemaakt, en was overal met lof en eer ontfangen geworden.

8 *Bayervorſt en Borromé:* Willem V, Keurvorst van Beyeren, en de Kardinaal Karel Borromeüs, die beiden den grooten plaatſnijder met gunstbewijzen en eereblijken overlaadden.

14 *Den Nurenberger:* Albert Durer, die van *Neurenberg* geboortig was, en wiens manier de *Gulikker* Goltzius meermalen op eene 't oog bedriegende wijze wist na te bootſen.

En Gulicker, voor haer gesicht,
Gelijck staen, en in evenwight,
Sy moet gedwongen hier bekennen
Hoe twee in't kunstperck t' samen rennen
Na eenen palm, al even stout.
Sy leest'er elders: EER VOOR GOUD,
En siet, om print op print verbolgen,
Hem d'Italjaensche geesten volgen,
En Lukas steken na de kroon;
Het sij men 't Vrouweleven toon',
Of haer den bitt'ren Kruysgangk wijse
Tot daer 't begraven licht verrijse,
En sy, verbijstert van gelaet,
Verbaesder dan de grafwacht staet,
Vermids geen' serck de Fenicxstucken
Van Goltsius kan onderdrucken.
O opperteeckenaer, o Licht
Van uwen tijd! ghy heelt en sticht
Het scheemrende oogh der Christe Leken
Met levendige verwe en streken.
Uw heyligh yser en uw' hand
Breeckt harten, hard als diamant.
Wy voelen hoe Gods dorens pramen,
Oock d'ope wonde en diepe stramen
Van speere en spijcker, en de roên,
Gesleten op der menschen Zoen
En sijn' onnoosle borst en ribbe.
Geen mensch vergold u Kruys en Kribbe,
Soo rijckelijck en net gesneên,
Gesielt in koper, hier beneên;
Maer d'Allerhooghste self, daer boven.
Nu sietghe God niet meer verschoven
In eenen stal, maer in een' glans.
Sijn' moeder eert u met een' krans.
De selve, die haer' Nicht gemoete,
En hoorde des Aertsengels groete
In uwe plaet, ontfangt geen' eer
Of haere vrucht beloontse weêr
Tienduyzendvoud in't ander leven.
Soo word uw' Kunst in't end verheven.

22 *d' Italjaensche geesten volgen:* de „Boodschap aan Maria" van Goltzius is in den stijl van Rafaël, de „Heilige Maagd, Elizabeth bezoekende", in dien van Mazzuola.

23 *Lukas:* Lukas van Leyden, wiens manier Goltzius o. a. in de print van de „Wijzen nit het Oosten" navolgde. De overige regels in dit gedicht zinspelen allen op bekende platen van der grooten meester.

40 *Zoen:* niet om 't rijm voor *zoon;* maar de Dichter beschouwt Kristus als 't *zoenoffer* voor 't zondig menschengeslacht.

Tot de vrienden en kunstbroeders van Diederik Matham behoorde ook Hendrik Bloemaert, een der vier zonen van den beroemden Abraham Bloemaert, en die allen, als deze, voor de kunst werden opgeleid. Frederik, omtrent 1600 geboren, werd een bekwaam graveur, en bracht onder anderen het Teekenboek zijns vaders in plaat; Adriaan werd een goed historie- en portretſchilder; en Kornelis, de jongſte, die in 1603 geboren was en in 1680 te Rome overleed, werd een der vermaardſte plaatſnijders van zijn tijd. Hendrik, de oudſte, ſchilderde portretten; doch ſchijnt daarin ſlechts matig te zijn geſlaagd. Hy maakte ook vaerzen; die echter even vergeten zijn geraakt als zijn portretten. Zijn vertaling van Guarini's „Pastor fide" moet echter niet geheel zonder verdienſten zijn geweest, zoo wy eenige waarde mogen hechten aan de volgende getuigenisſen, ons door Vondel gegeven:

OP

DEN GETROUWEN HERDER

VAN

HENRICK BLOEMAERT,

DOORLUCHTIGH SCHILDER EN POEET.

MAGH men hem niet BLOEMAERT noemen,
Die twee kunſten, als twee bloemen,
Minnelijck te ſamen paert,
En uyt beyde honigh gaert,
Die de biën komen ſtelen,
Waer dees' vloeyt uyt ſijn' penſeelen
En ſijn' penne? ô leckerny!
Puyck van Schilderpoëzy!
Riep ick daedlijck, doen ſijn' dichten
Mijn gemoed aen hem verplichten,
Die met ſijn' Latijnſche tong
Liefelijck als Naſo ſong.
Nu verlang ick dat mijn' ooren
Den Getrouwen Herder hooren,
Die gewilligh ſterven wil
Voor de ſuyvere Amaril.
Jongkheyd, laet Tuſkanen varen:
BLOEMAERT leert in luttel blaren

U in Duytſch het Herderſpel.
Wet uw breyn, en luyſter ſnel
Hoe hy d'eene ſpraeck in d'ander
Kan vergieten, ſoet en ſchrander,
Dat de koelſte ſich vergeet
Aen Guarijn, in't Neerduytſch kleed.

Niet veel meer bekend dan Hendrik Bloemaert als kunſtenaar is Peter Serwouters. Volgends Immerzeel zoû hy omſtreeks het jaar 1574 te Antwerpen geboren zijn en aldaar in 't begin der zeventiende eeuw eenigen roem hebben verworven als graveur. Wellicht was het zijne geboorteplaats, die er aanleiding toe had gegeven dat Vondel hem bezong. 't Zoû my evenwel niet vreemd voorkomen, dat Vondel ten opzichte van de verdienſten van Serwouters misleid ware geweest. Hy maakte wel eens meer lofvaerzen op min waardige voorwerpen, en wanneer men hem dan daarover berispte, was zijn verontſchuldiging, dat hy door de aanbeveling van anderen in wie hy vertrouwen ſtelde, was misleid geworden. Of misſchien hebben wy hier een onregelmatigheid in de ſpelling van den naam, te dier tijde niets ongewoons, aan te nemen, en is die P. Serwouters niemand anders dan de ons bekende P. Serwout, aan wiens ſtift wy de keurige tytelplaat, voor de eerſte uitgaaf van Vondels Gulden Winckel prijkende, te danken hebben (zie D. I, Nal. en Aantt. blz. 32) en is dat zoo, dan is Vondels bekendheid met hem zeer verklaarbaar, en dan verdient ook de kunſtenaar den hem toegezwaaiden lof ten volle.

OP

DEN KUNSTRIJCKEN

PETER SERWOUTERS.

SERWOUTERS, edel door der oudren ſchild en wapen,
Noch eedler door ſijn' deughd, verdiende een yeders gunſt.
Sijn kopren beeldewerck, en penneteeckenkunſt,
Getuygen levend van den geeſt, hem ingeſchapen.
De menſch blijft nimmer hier in eenen ſelven ſtaet:
Nocht is 'er yet dat blijft en nimmermeer vergaet.

Of zekere J. Serwouters, van wien onderſcheiden vrij goede vaerzen voorkomen in de „Hollandſche Parnas" [1] van de familie des Antwerpſchen plaatſnijders geweest zij, durf ik niet beſliſſen.

Ik gewaag daar van „Parnas". Verdiend is de lof, welken hy in het volgende gedicht gefchonken heeft aan dien van Bokkalijn.

1) Amfterdam, by Jacob Lescalje, 1660.

OP

TRAJAEN BOKKALIJN'S

KUNDTSCHAPPEN VAN PARNAS.

STIMULOS SUB PECTORE VERTIT APOLLO.

WIEN 't luft orakels uyt Apolloos mond te hooren,
Begeef fich op PARNAS, daer geen leergierige ooren
Vergeefs beluyfteren de leffen en den raed
Des Gods, die elck berecht na fijnen eyfch en ftaet.
Wie in de weereld wil verkeeren, vranck en veyligh,
En leeren ommegaen met heyligh en onheyligh,
In't hof, en op de merckt, vind hier het onderwijs,
Den Leydfman, die hem leyd voor een' geringen prijs.
Het valt gemacklijck, wat een ander heeft begrepen,
Sich t'eygenen. 't Vernuft, dat dom is, word geflepen
Op defen wetfteen. Welck een heldre fonnefchijn
Verlichte Italien, foo ras als BOKKALIJN
Te voorfchijn quam! elck ftond verbaeft en opgetogen,
En fagh de werrelt aen, maer heel met andere oogen,
Dan oyt voorheenen. O het leeren is een ftut,
En yeder even na, doch niet al even nut.
De befte meefter heeft den minderen afgekeecken.
Maer hier komt BOKKALIJN: ick bid u, hoor hem fpreecken.

TRAJAEN BOKKALIJN. Trajanus Boccalini was van Rome geboortig en zoon van een bouwmeester. Hy begaf zich vroegtijdig aan 't dichten, en werd in onderfcheiden Akademiën aangenomen. Zijn *Raguogli di Parnasfo*, welk werk in 't begin der Eeuw uitkwam, werd met veel toejuiching ontfangen; doch zijn latere gefchriften, inzonderheid tegen de Spaanfche heerfchappy in Italiën gericht, veroorzaakten hem vele vervolgingen.

Wy moeten, zij het onzes ondanks, tot de kerkelijke twisten terugkeeren. Had de Regeering van Amfterdam zich zonder veel moeite van Smout en Cloppenburg kunnen ontflaan, niet zoo gemakkelijk zoû zy

zich maatregelen van gelijken aart tegen Trigland veroorloofd hebben. Deze toch was niet alleen rechtzinnig in de leer, ſtandvastig in zijn yver, maar ook gematigd en mild in zijn taal, voorzichtig in zijn doen en handelen. Vandaar dat hy, hoezeer een warm voorſtander van de zaak der Calvinisten, echter in der tijd de hardheid van Bogerman had afgekeurd, en zich aan de meer gematigden aangeſloten; vandaar dat hy, hoezeer een gezworen vijand van Oldenbarneveld, en van allen die in dezes gevoelen omtrent de onafhankelijkheid van Kerk en Staat deelden, by duurzamen tegenſtand van de Regenten, toch gedurende vier-en-twintig jaar zijn ambt en invloed wist te handhaven. Beurtelings ſcherp en bijtend, of liefderijk en welwillend, wist hy zich even goed door zijne vyanden te doen ontzien, als onverſchilligen tot zich te lokken; en wel wist hy te zorgen, nimmer tegen den vorm te zondigen, en daardoor geen aanleiding tot wezenlijke grieven te geven. Geen wonder dus, dat de geestelijke en waereldſche voorſtanders der Orthodoxie hem als den ſtevigſten pyler hunner party eerbiedigden, terwijl hunne tegenſtanders geen wapen ongebruikt lieten, dat hem treffen kon. Daaronder was er een, 't welk men, geöorloofd of niet, begreep tegen hem te kunnen voeren. Het praatjen, dat hy de Synodus-bokalen niet minder dan de Synodus-artikelen beminde, was rondgeſtrooid; zijn blozende kleur, die hem den naam van „'t kalkoenſche haentjen" had doen verwerven, verſterkte het gerucht; en de brouwer Pieter Evertz, in 't Haentjen, had ſtaande gehouden, hem „op ſtroobiezen" te hebben zien gaan (met welke beſchuldiging men later 't plunderen van des brouwers woning door het gepeupel in verband heeft gebracht). Dat een en ander was genoeg om het vertelſel ingang te doen vinden, of althands om aan de vyanden van Trigland gelegenheid te geven, hem, by gebreke van andere punten van beſchuldiging, voor een volſlagen dronkaart te laten doorgaan. De heftigheid, waarmede hy in der tijd de uitzetting van Smout had opgenomen, en de moeite, welke hy zich thands gaf om de Regeering tot intrekking van haar beſluit te dwingen, gaven Vondel aanleiding om hem ten toon te ſtellen in het navolgende, vrij onkieſche, ſchimpdicht:

OP HAEN KALKOEN.

WIE ſagh oyt gecken ſonder bel?
Kalkoentjen is wat rood van vel
En ſuyver geus,
Om dat de Rhijnſe muſkadel
Met al het ſuyver nat
Van't Heydelbergſe vat.
Treckt in ſijn' neus,

Haen Kalkoen: Trigland. Zie D. II, blz. 581, 585 enz.

En daerom buldert hy ſoo fel,
Als Goliath den Reus;
Wy achtent boert, en kinder-ſpel.
By dronck is hy wat beus;
Maer nuchteren wonder geus.

Bachant had gy niet onbeſchaemt,
En 't geen een' Leeraer minſt betaemt,
Ons Burgemeeſters wel geneyght,
Op 't Raedhuys met een' moord gedreyght:
Men had, o droncke plonder-geus,
U met geen' roo kalckoenſche neus
Op 't openbaer tonneel gebraght,
En als een' Schijtvalck uytgelacht.
Gaet heen nu als een huylebalg,
En hangt ons aen uw' ſuylegalg.

13 *Bachant:* de Bachanten waren vronwen; hier beteekent het woord eenvoudig: „navolger van Bacchus, wijndrinker." Trigland, om zijn kunde en welſprekendheid, vooral ook om zijn invloed by de Landsregeering, als een der wakkerſte ſteunpilaren der Gereformeerde Kerk geëerbiedigd, was voor de nu Staatsgezinde en half-Arminiaanſche Regeering een vrij wat gevaarlijker vyand dan Smout of Cloppenburg. Men kon met hem niet omſpringen gelijk met deze zijn ambtgenooten, en daarom zocht men hem door aantijgingen van dronkenſchap zwart te maken.
15 *Wel geneyght* voor „ten goede geneigd." Of misſchien ook „*well nigh*," „bykans gedreigd."
17 *Plonder-geus:* dit ziet op de plunderingen en baldadigheden door 't graauw in 1627 bedreven, waarvan de predikanten als aanhitſers werden beſchonwd.
19 *Op 't openbaer toneel:* zie Costers „Iſigenia", waarover nader.

OP DENZELFDEN.

Hoort ghy Heeren hoort, ick laet u weten,
't Kalckoenſe Haentjen heeft ſijn wijf geſmeten;
En ſijn' Meyd, die wat ſnar in de beck is,
Sey, Meeſter weetje wel dat onſe Vrou geck is?
Swijght (ſeyde hy) ick volg mijn' ordonnantie,
Om niet ſuſpect te ſijn van tolerantie.

2 *Geſmeten:* „geſlagen."
3 *Snar: Snarren* is volg. KIL. *furere, rixare*, en een *ſnarre* „*mulier maledica, rixoſa.*" *Snar in den bek* is dus wat wy zouden noemen „niet op haar mondtjen gevallen."
5,6 De zin is: „ik ſla mijn vrouw, offchoon ik weet, dat zy niet wijs is; omdat men my anders zoû betichten van partijdigheid ten opzichte van degenen die my dierbaar zijn."

Tot afwisſeling van al dat kerkelijk gehaspel, wil ik hier een paar bruiloftsvaerzen inlasſchen, omtrent dezen tijd door onzen dichter gezongen. Het eerſte klonk ter eere van Pieter Willemszoon Hooft en

Kornelia de Vries. Wie de bruigom was, en in welke betrekking hy tot den Drosſaart ſtond, heb ik nergends vermeld gevonden. Waarſchijnlijk was hy een zoon van Willem Pieterszoon, dien ik op de Regeeringslijsten als Schepen vermeld vind op 't jaar 1592. Het is ook mogelijk, dat hy tot een tak van het geſlacht behoord hebbe die zich te Amersfoort onthield, en met welken Vondels familie, als wy later zien zullen, vermaagſchapt werd. Omtrent de bruid kunnen wy, by de algemeenheid van den naam dien zy droeg, zelfs geen gisſing maken. Gelukkig komt het er te minder op aan, hier te weten wie men voor heeft, omdat het gedicht op zich zelf, en afgeſcheiden van alle toeſpeling op perſonen, allerliefst is, ja een model van een kort bruiloftsvaers.

TROURINGK

VAN

PIETER WILLEMZ. HOOFT

EN

KORNELIA DE VRIES.

GEEN dartel wicht met vlammeſtoocker,
Met taeyen boogh, en ſchichtekoocker,
Heeft Hooft in't hart geraeckt,
En Bruydegom gemaeckt;
Maer 't eerbaer aenſchijn van Korneli,
Daer roode roos en blancke leli
In toonen aen de jeughd
Hoe ſchoonheyd voeght by deughd.
Het kuyſche vyer en blakende oogen
Verſtreckten fackel, pijl, en bogen:
Die Chriſtelijcke gloed
Ontſtack ſijn vroom gemoed.
De brand hem minnetael deed ſpreecken.
Hy viel aen't vleyen en aen't ſmeecken:
Geen moeyte was te veel
Om winnen 't hart kaſteel.

8 *Voeght:* niet „past", maar „in deze Kornelia zich paart aan —"
11 *Die Chriſtelijcke gloed* voor „eerbare, kuiſche gloed; een zoodanige, namelijk, die op een wettelijke wijze wil gebluſcht worden." Het epitheton *Kristelijke* doet hier intusſchen, in verband met de rest, een zonderlinge uitwerking.
16 *Om winnen:* nog de oude, en anders door Vondel niet langer gebruikte vorm. Zoo ook in 't volgende ſtukjen, vs. 54: *om temmen.*

Hier was de kuyſcheyd in belegen.
Sy werd beſtormt langs ſteyle wegen,
En elcke vryers praet
Had kracht, als een' granaet.
Sy wiſt geen' raed om 't vyer te leſſen,
En vond gevaer door ſoo veel' breſſen;
Noch boodſe tegenweêr,
Uyt hoop niet, maer om d'eer.
Hy badſe: lief, genoegh gevochten.
't Is beſt een nut verdragh gevlochten,
En uwe trou verlooft
Aen my, uw wettigh Hooft.
In't end haer boeſems vorſt' ontdoyde,
En al die fiere moed verſtroyde:
Sy trad den held te moet
Behoudens lijf en goed.
Doen ſaghſe wat de ſiel betovert,
En hoe 't geluck haer had verovert,
En onder Hoofts vooghdy
Gehult tot heerſchappy.

17 *Belegen* voor „belegerd," van „beleggen", offchoon de regelmatige vorm van't deelwoord alsdan „belegd" zoû moeten luiden. Doch Vondel maakte algemeen, als wy vaak gezien hebben, geen onderſcheid tusſchen *liggen* en *leggen*.

19,20 *En elcke vryers praet Had kracht, als een' granaet:* „en elk woord, dat de vrijer tot haar ſprak, deed op haar hart dezelfde uitwerking als een granaat, of gloeiende kogel op een vesting."

21 *'t Vyer:* namelijk „dat, 't welk hy in haar hart ontſtoken had."

24 *Uyt hoop niet, maer om d' eer:* „niet met het uitzicht van den vyand af te ſlaan, maar om een eerlijke overgave te kunnen bedingen."

28 *Uw wettigh Hooft:* voor *uw* is te lezen „als". Hy was 't nog niet, maar ſtond er na het te worden.

30 *Verſtroyde* voor „verſtrooide zich," of „werd verſtrooid."

32 *Behoudens lijf en goed:* een gewone formule by de overgave, doch waaraan zich de vrijer waarſchijnlijk maar voor zoo veel 't hem goed dacht, gehouden zal hebben.

Nog minder dan van het vorige echtpaar weten wy van Joan Nikolaasz. en A. Simonsz, mede door Vondel ter gelegenheid van hun huwelijk bezongen. Waar noch de bruigom noch de bruid een geſlachts- of toenaam bezitten en zy alleen worden aangeduid door den voornaam van hun vader achter den hunnen geplaatst, daar zoû het, by de menigvuldige Nikolaasſen en Sijmens, die Amſterdam op dat tijdſtip bezat, niet dan door een byzonder toeval wezen, indien men te weten kwam wie men voor had. Uit het gedicht blijkt, dat Jan Nikolaasz. in krijgsdienst geweest, en kort vóór zijn huwelijk uit Duitschland was terug gekeerd. Het gedicht heeft voor 't overige de verdienſte van zoo duidelijk te zijn, dat ik het onnoodig heb geächt, er een enkele verklarende noot by te voegen.

DE HAVEN,

AEN

JOAN NIKOLAESZ.

EN

ANNA SIMONS.

GAL met honigh overgoten,
Heyligh bitter, minnaers deel,
Naulijcx word uw ſoet genoten,
Of het walleght in de keel.
't Heught den blijden Bruygom noch,
Hoe hy 't Jawoord hoorde ſlippen
Met een' ſucht van Annaes lippen,
Sonder erregh of bedrogh:
't Jawoord, 't welck door open ooren
't Hart ſoo graegh en gierigh dronck,
Dat het ſcheen in vreughd te ſmooren.
O hoe ſoet paert jongk by jongk.
Maer trompet en trommelſlagh
Steurt dat vriendelijck vergaren,
En jaeght Anna door de baren,
Daer ſich kuyſcheyd bergen magh:
Daer geen' teere jofferſielen
Schricken voor geſchrey en moord:
Daer als mieren menſchen krielen,
Op den rijcken Aemſtelboord.
Denck hoe is haer lief te moê,
Dat hy dus ſijn lief moet derven,
En verlaten ommeſwerven.
Godlooſe oorloogh, minnaers roê,
Moet ick, ſucht hy, als veel harten,
Oock beſuuren uwen haet?
Blixem, die met duyſend ſmarten
'T Heerlijck bloeyend Duytſchland ſlaet.
Moet ick 't koſtelijcxte pand
Door gevaerelijcke vlagen
Uwent halven angſtigh wagen,
Over zee en over ſand?
En mijn' weelde en welluſt miſſen

In het quickſte mijner jeughd?
In dees' Noordſche duyſterniſſen,
Daer mijn' ſon my niet verheught?
Daer de wreede wintertijd
Schent met vloeken al mijn roemen,
Al deeſ' bruyloftlijcke bloemen,
Die mijn bed ſijn toegewijt?
't Bedde, dat me ſal gedijen
Tot een doods en droevigh graf.
Om t'ontgaen een eeuwigh lijen
Kies ick tijdelijcke ſtraf.
Maer wat ſterf ick ſonder nood?
Is de wegh dan opgedolven?
Soeck uw leven door de golven,
Door de paden van de dood.
Naulijcx krijght hy die gedachten,
Of het woedende ongeduld
Scheept hem, ſonder af te wachten
Dat de voorwind 't ſeyldoeck vult.
O hoe krachtigh is de liefd,
Die Leander, niet om temmen,
Na ſijn' Hero toe doet ſwemmen.
Sie hoe 't vlot de vloeden klieft.
O Neptuyn, weeſt toch genegen
Deſen vrijer, dienghe voert.
Streel hem met bedaerden ſegen,
Die door 't minnen is beroert.
Maer wy tergen eer den God
Aller buijen door het bidden.
's Bruygoms ſiele drijft in't midden
Van het wilde woeſte lot.
Sie die barrening eens woeden
Op het aengevochten ſand.
Och de zeeman wenſcht om vloeden,
Sonder grond, en vloeckt het land.
Met ſoo ſtoot en kraeckt het hout.
't Hart des ſtuurmans kraeckt met eenen,
Met ſoo gaet het op een ſteenen.
Elck is honderd jaren oud.
En de Bruygom, vol ellende,
Stroyt ſijn' klaghten in de locht;
Lieffte die u voor ſijn ende,
Voor ſijn' dood eens kuſſen moght.
Willigh willigh ſou ick ſoo
In dien ruymen plas verſincken.

38 *Vloeken: Sic* in alle uitgaven. 't Kon echter een drukfout zijn voor *vlocken* (ſneeuwvlokken).

Liefft in enger ftroom verdrincken.
Bruygoms harten fterven noô.
't Water magh het leven bluffen,
Maer geenfins het minnevyer.
Moght ick flechs de lieffte kuffen,
Och ick voer getrooft van hier.
Venus hoorde 't fuchten ras,
En, bewogen door het treuren,
Soo begonfe 't fchip te beuren
Door de barning, door 't gebas
Van die blaeuwe en zeegroen honden,
Die de Noordfche Scylle op hift;
Daer veel fielen fijn verflonden;
Daer de viffcher lijcken vifcht.
Eurus adem fpande 't feyl,
En de hoop van onfen minner,
Die als vrolijck zeeverwinner
Sagh van verre tot fijn heyl
Anna op den oever blaken.
Wacker, riep hy, Palinuur,
Stier den fteven na dat baken,
Na mijn' Noordftar, na mijn vuur.
Anna, die, van tranen nat,
Docht het meyr heeft hem begraven,
Siet hem landen in de haven
Van onf' fegenrijcke ftad.
An grijpt Jan in bey haer armen.
Jan houd An gegrepen ftijf,
En fy drucken vol ontfarmen
Mond aen mond, en lijf aen lijf.
Gal met honigh overgoten,
Heyligh bitter, minnaers deel,
't Suur is al voorheen genoten,
Glij nu lieflijck door de keel.

De twist over den fchutterlijken eed, die welke het afzetten van Smout en Cloppenburg ten gevolge had gehad, die over het recht der Regeering van zitting in den Kerkeraad, en andere meer daarmede in verband ftaande, waren onder dit alles al hooger en hooger geftegen, en in 1631 was de verwarring nog vermeerderd, doordien de Synode, deze reis te Enkhuizen vergaderd, lijnrecht party koos tegen de Amfterdamfche Regeering, en de misnoegden ftijfde in hun verzet. Vondel, niet weinig hierover gebelgd, gaf zijn verontwaardiging wederom lucht in een gedicht, op de oude eindrijmen van de „Vraag der Akademie."

B L I X E M

VAN'T

NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE.

MDCXXXI.

HERARCH, van Kuſſen-ſucht beſeten,
Vraeght ſijn' brood-eetende Profeeten:
Of donder-klocken bengels ſijn?
Of oproer preeckt in Engels ſchijn?
Of Heerenwacht by Harders ſielen,
Niet ſtreckt om 't Biſdom te vernielen?
Of Landvooghdy niet was de ſchat
Waerom dat *Smout* in oorloogh trad?
Of Tochtſchuyt, tegens Preeckſtoels reden,
Ons voeren magh in vreemde ſteden?
Of 't Kruyſte-kuſſen, Kruyſkerck ſticht?
Of Seſſi ons den voet niet licht?
En Leecken groſlijck ſich verloopen,
Die Klercken aen 's lands Recht verknoopen?
Wat Kardinael ſpitſvondighſt is,

BLIXEM. Men ziet dat dit ſtukjen geheel in dezelfde manier is van de „Vraag der Akademie" en bybehoorende ſtukken.

1 *Herarch* voor *Hiërarch*, „opperpriester"; hiermede wordt de Voorzitter van de Synode gemeend. *Van Kuſſen-ſucht beſeten:* „ſtrevende naar de plaats der waereldlijke overheden, *die op't kusſen zaten*; trachtende die overheid onder den duim te krijgen. 't Is mede een woordſpeling die wy in meer pamfletten van die dagen aantreffen, en beteekent *heer-arg* of *erg*."

2 *Brood-eetende Profeeten:* het rijmpjen:

Een profeet
Die brood eet,

werd toen reeds, als nu nog, toegepast op logenachtige profeeten.

3 *Donder-klocken:* klokken, die 't onweer aankondigen (?); de vraag beteekent: „of men het recht niet heeft in de kerk, als door middel van een *klok* of *bengel*, alarm te roepen?"

4 De zin is: „of een oproer, als dat te Amſterdam plaats had, niet wettig mag genoemd worden?"

5,6 De zin is: „of het gezach der Kerkelijken niet te gronde gaat, wanneer de Overheden door haar manſchap de leeraars doen bewaken en zelfs uitleiden?"

9 *Tocht-ſchuyt:* „de ſchuit, die Smout had weggevoerd."

11 *'t Kruyſte-kuſſen:* „het Burgemeesterskusſen," waarop drie kruisſen, het wapen der ſtad, geborduurd waren.
Kruyſkerck: de zin van dezen regel is: „of aan de waereldlijke Overheden het oppergezach over kerkelijke zaken mag worden toegekend?" V. bezigt dit woord om den klankſlag met „kruyſtekusſen", niet in den ſtoffelijken zin van een in kruis-vorm gebouwde kerk, maar in dien van „de kerk of gemeente van Kristus, den gekruiste," of wel in dien van „de kerk onder 't kruis", d. i. „de wederrechtelijk verdrukte."

12 *Seſſi:* „zitting van de Magistraten in den Kerkeraad."

13,14 De zin is: „of het aan leeken (waereldlijke Overheden) niet ongeöorloofd is, klerken, *clerici*, leeraars, te onderwerpen aan het gemeene lands recht?"

15 *Kardinael:* „Predikant."

En blaeſt allarm, en ſlaet niet mis:
Dien ſullen d' Inquiſiti-heeren
Met een' Synodes-brief vereeren:
Waer mee de Paus van Noorder-land
Het Toorntjen in den afgrond bant:
Dat in ons HEYLIGHDOM dar kijcken,
En *Aron* doet voor *Moſes* ſtrijcken.

Procul, ô procul eſte profani,
Conclamat vates.

Dat is:

De Weerhaen kraeyt, van groot verdriet:
Maeck hier den Burgemeeſter niet.
Of ſijtghe van dit parck niet ſchuw,
Soo krijght de Duyvel maght aen u.
Wegh met die politijcke claus,
Dees' ſtoel is voor den Geuſen Paus,
Dees bancken voor ſijn' amen-vaers:
Niet voor een ongewijden aers.

PERSIVS.

. . . . *Sacer eſt locus, extra*
Meiete.

Dat is:

Die aen't heyligh huys wil piſſen,
Moet ſijn' hoed en vrydom miſſen.

I. v. V.

17 *d' Inquiſiti-heeren:* „de leden van de Synode."
18 *Een Synodes-brief:* „een beſluit van de Synode, tegen het uitzetten van Smout en 't nemen van ſesſie."
19 *De Paus van Noorder-land*: de Noord-Holl. Synode, te Enkhuizen vergaderd.
20 *Het Toorntjen:* de Burgemeesters van Amſterdam, wier kamer onder den toren van 't oude ſtadhuis plach te zijn en daarom in de wandeling „het torentjen" werd genoemd.
22 *Aron.... voor Moſes:* dit was de gewone uitdrukking, waaronder in die dagen de verhouding tusſchen Kerk en Staat verperſoonlijkt werd. Naar aanleiding van de woorden, *Exod.* IV vs. 16, koos Coſter dit motto voor zijn *Iſigenia:* „Moſes, ghy ſult Aarons Godt zijn; Aaron, ghy ſult Moſes mondt zijn."
24 *Maeck hier den Burgemeeſter niet:* „ſpeelt hier — in de Synode — den Burgemeester niet."
29 *Amen-vaers:* „Vaders (leden der Synode), die op alles *ja* en *amen* zeggen."
32 *Sijn hoed:* gewone misgrepen verbeurde men in die dagen met „het opperkleed": hier met den *hoed*, als zinnebeeld der vrijheid.

Maar onder al de hekeldichten, door Vondel in deze jaren uitgegeven, was er niet een dat den kerkelijken meer aanſtoots gaf, dan het *Decretum horribile*, waarin hy onbeſchroomd, en met al den gloed der verontwaardiging tegen de leer der Voorbeſchikking, zoo als hy meende dat zy door de Kontra-Remonſtranten werd voorgeſteld, te velde trok.

DECRETVM HORRIBILE.

GRVWEL DER VERWOESTINGE.

GOD *ruckt d'onnooſelheyd van moeders borſten af,*
En ſmacktſe in't eeuwigh vyer. o poel! o open graf!
Waer berg ick my van ſtanck! dar dit gedroght ſijn' pooten
Noch branden aen Serveet? en hem ten afgrond ſtooten,
Als een' Godſlaſteraer; nadien dit ſchendigh boeck
In 'shemels aenſchijn ſpuwt dien gruwelijcken vloeck?
Waer ben ick? onder 't Licht der Godgeleerde lampen?
Of onder Lucifer, in't ſwarte rijck der dampen?
Is dit het nood-lot van't verkoren wierroock-vat?
Is dit de ſiecken-trooſt, en Chriſtelijcke ſchat?
En was die laſter-muyl dus op *Michiel* gebeten?
Of was het om, met eer, ſijn' Spaenſe goude keten,
Die klincklaer ſich, door ſoo veel' roode ſchakels, vout,
Te taecken? ſou men dan, om piſtolette-goud,
Of heldren ſonneglans van Franſche lely-kroonen,
Geen Vaderland verraen, en ſeven Vorſten-troonen?
Maer dit verklaert geen text, nocht mickt op 't rechte doel.
Mijn yver dwaelt van 't ſpoor: hy ſlacht den predickſtoel.
Quackſalvers venten dit vergift noch, voor Triakel.
Dees kinder-duyvel was, een' eeu lang, 's volcx Orakel.
'k Getrooſtme licht, ſoo mans noch derwaert bevaerd gaen:

Decretum horribile. Dit ziet op hetgeen Kalvijn zegt, in zijn *Inſtitutio*, III B., 23 hoofdſt. 7 afd.: „*Fateor*, horribile *esſe* decretum," d. i. „ik beken dat het een gruwelijk beſluit is"; naar den grond van 't woord; „een beſluit dat iemand de hairen te berge doet rijzen."

1,2 Kalvijn zegt in zijn antwoord aan Castalio: „braak nu uw gal-vergif uit tegen God, omdat hy onnozele kinderkens van moeders borſten afrukt en in het eeuwige vuur ſmakt."

3 *Dit gedroght*: Kalvijn.

4 *Serveet*: Michiel Servetus, Spanjaart van Tarragone van geboorte en Geneesheer van beroep, werd te Geneve door de Overheden wegens kettery en verzet ten vure verwezen en op den 27 October 1553 aldaar levend verbrand. Kalvijns bedrijvigheid ten deze, ſchoon misſchien te verontſchuldigen, is toch geenszins goed te keuren.

9 *Verkoren wierroock-vat:* Paulus. *Aant. d. O. U.* — Dan zinſpeelt V. op Hand. IX. 15; doch maakt van 't daar gezegde *vat* (vas, medium, inſtrumentum) eigenmachtig een *wierook*-vat.

11 *Michiel*: Servetus.

14 *Taecken* of *tacken* is „grijpen," 't Eng. *to take*. Zie ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

14-16 Dit ziet weêr op Aerſens. Zie de aant. op de „Medalje" en elders.

18 *Hy ſlacht*: „hy is gelijk aan."

19 *Triakel*, *diertaeckel*, *driaeckel*, *theriak* was een oudtijds zeer beroemd veelmengſel, dat 160 beſtanddeelen bevatte, waaronder opium 't voornaamſte was. De theriak werd een beproefd tegengift geächt by den beet van vergiftige dieren (*theria*). Zie ook KIL. *in v.*

21 *Bevaerd:* „ter bedevaert."

Maer datm'er vrouwen vind, en kan ick niet verſtaen,
Voornamelijck die, met een hartelijck genoegen,
Geſwangert, onder 't hart, oyt ſiel en leven droegen:
En levend tuygen, met hoe hartelijck een' ſucht
Het moederlijck gemoed omhelſt ſijn' lieve vrucht.
Hier uyt heeft *Salomon* het vonnis vlack geſtreecken.
En noch kon hongerſnood dat ſtalen hart-ſlot breecken.
De buyck en luyſtert na geen kinderlijck gekarm.
De honger holt en raeſt, en vult den blinden darm.
Men noem dan dit een moord van ongeſonde ſinnen.
En ſchoon een' moeder ſtaeckt haer ſuygeling te minnen:
Des Scheppers liefde, die 't onſchuldigh ſchepſel kuſt,
En koeſtert en omarmt, word nimmermeer gebluſt.
Dat ſtaet, gelijck een' rots, die ſtormen kan verduuren,
Dit ſlot beſchermt 't Geloof, met diamante muuren.
Hier ziddert niemand, voor de blixems van *Kalvijn*,
Die door het miſbruyck krachteloos geworden ſijn:
Waerom hy mutſerds dient te prachen van de Goden:
Op dat in eere blijf de klapmuts der Synoden.
Want Loeveſteyn, dat ſlacht de Rotterdamſche kerck,
Die ledigh loopt van ſelf. Het volck en maeckt geen werck
Van deeſ' verdoemelijcke moord-predeſtinaci:
Al ſit ſy opgepronckt, met Trentens doele-ſtaci:
Al word de bybel hierom, op een nieu, vertaelt.
Elck walleght van dien draf. die wijn is lang verſchaelt.
Hy ſmaeckt op niemands tong, die lecker is op 't proeven:
En dient ſlechs om het krancke kraem-bed te bedroeven;
Als 't afgepijnde breyn ſich ernſtigh innebeeld:
Wat baetme, dat ick heb een tweeling-vrucht geteelt?
En datſe beyde reyn, door't doopſel, ſijn gewaſſen,
In Chriſtus dierbaer bloed, die koſtelijcke plaſſen?
Men twijffelt, wie van tween, in't ende, word verdoemt.
Men trooſt ons, met een' leer, die gruwelen verbloemt,
En teeder harſſen maeckt, door 't mijmeren, verwarder.
Ah! ſchaepkens! wie van u ſal doolen, ſonder harder,

27 Zie 1. Kon. III: 16-28.
28-32 Hier wordt gezinſpeeld op 't geval, dat eene moeder, door den honger gedreven, haar kind braadde en opat, 'twelk, volgends Flavius Jozephus, by de belegering van Jeruzalem onder Titus, zoû gebeurd zijn; en, volgends de kronijken, ook te Parijs, toen die ſtad door Hendrik IV was ingeſloten.
30 *Den blinden darm:* niet in ontleedkundigen zin, het *coecum*, maar overdrachtelijk: „het hongerige ingewand der verblinde moeder."
31 *Van ongeſonde ſinnen:* „in krankzinnigheid gepleegd."
32-35 Toeſpeling op *Jesaia* XLIX, vs. 15.
39 De zin is: „waarom hy van de Goden (de Overheden) mutſerds (brandſtapels) dient af te vorderen."
40 *De klapmuts:* misſchien de hoed met breeden, ſlappen rand, toenmaals door de geestelijken gedragen.
41,42 Dit ziet op het ontſnappen der te Loeveſtein gevangen Predikanten.
45 *Trentens doele-ſtaci:* „de Dordtſche Synode."
55 Volgg. Klachte van eene Chriſtelijcke kraemvrou, die, tweelingén gebaert hebbende, bekommert is voor hare vruchten, over de kinder-dnyvelſche praedeſtinaci-leere. *Aant. d. O. U.*

In duyftere woeftijn, daer kruyd nocht lover waft?
Daer 't grimmigh ongediert des diepen afgronds baft,
En huylt, en brult, en loeyt; om, fooghe quaemt te fticken
Aen't eerfte fogh, u voort, als wildbraed, op te flicken!
Wie van u beyden is een fnickje van de Hel?
Schept God, als Nero, dan in dit moordadigh fpel
Des Helfchen fchouburgs, vreughd, om fijn' verdoemde flaven,
In't ingewand van beer en tiger, te begraven?
Is God een ftoocke-brand, tot glori van fijn hof?
En luft hem Troje weer, in puyn en glimmend ftof
Te ftorten, met haer' pracht van tempels en gewelven:
En foo veel weefkens, diep in affche, te bedelven?
Is God de krokodil, die 't verfch geboren kind,
Aen d' oevers van den Nijl, voor leckerny verflind?
Daer *Mofes* nauwelijcx in't kiftje, word behouwen;
En drijft, door 't moord-gefchrey der Ifralijtfe vrouwen,
Door lijcken fonder tal. is God een huychelaer,
Die d' Oofter leyd-ftar vleyt, met kerckelijck gebaer?
En verwt het moord-tonneel der Bethlehemfe ftraten?
En fiet de worfteling van vrouwen en foldaten,
Een deerlijck fchou-fpel, noch met lachende oogen, aen?
En pijnight Rachels geeft, by duyfter, op te ftaen?
Om, van kranckfinnigheyd, te fpoocken en te rabbelen?
Het hayr te fcheuren, en den boefem op te krabbelen?
Is God een Moloch, van barmhartigheyd vervreemt?
Die 't offer-popken, in fijn' gloeyende armen, neemt?
En laeft het, aen de fpeen, met oli, vyer en voncken?
Maer dat's genadelijck een flaep-dranck ingedroncken.
Soo ruft het ongewieght: ontflagen van veel fchricks.
Ick raef-kal. plonder-paep, ga doop mijn lam in Styx,
In Kalchas hellevont. het fal Verworpling heeten.
De Raferyen ftaen, met fackelen, als peeten.
Soo word het Plutoos kerck geheylight, als een lid.
Wie rooft mijn arrem fchaep? wie braed mijn hart, aen't fpit?
Wie droopt mijn vleefch, met bloed? wat baetme 's Heeren fuyvel,
Indien mijn wichtje word een fpyfe van den Duyvel?
Of fal het eeuwigh braen? en is het nimmer gaer?
Of is 't een' vledermuys, op 't ongewijd altaer?
Mijn' oogen fijn vol roocx. mijn neus vol fwavel-reucken.
Is dit een' kraem-koets, of een' Belfebubfe keucken?

61 *Een fnickje van de Hel:* d. i.: „een zieltjen, waar de hel naar *fnikt* of *fnakt.*
69 *De krokodil:* Farao. — *Aant. d. O. U.* Farao, die de kinderen der Israëlieten, in de rivier, voor de krokodillen deed werpen.
73 *Een huychelaer:* Herodes. *Aant. d. O. U.*
73 volgg. Zie *Matth.* Hoofdft. II.
78 volgg. Zie *Matth.* II: 17, 18.
79 *Rabbelen:* 'tzelfde als „revelen," verward praten." Hooft heeft ook *rabbeling*, en wy zeggen nog *brabbeltaal.*

Wat galge-trooſters ſtaen daer, achter de gordijn?
Of ſijn 't gewetens-beuls? nu ben ick ſonder pijn.
Hoe dunckt u? is 't geen tijd dat elck die krancke redde?
Op baker-moeder: drijf die docters weg, voor 't bedde,
Met bedſtock, toffels, of met graeuwen: 't is all eens.
't Geloof heeft nimmermeer met wanhoop yet gemeens.
Ghy kinder-vlegels, is dit ſuyver reformeeren?
Of waerheyds dorſchvloer dicht, met logenkaf, ſtoffeeren?
Heeft Naſſau, aen dees' leer, geoffert 's lands trofeen?
Is dit de ſonne, die in modder-poelen ſcheen?
En ruſt hy ſaligh, die het hoofd bergt in dees' kappen?
Is dit uw' galg-leer, met praedeſtinaci-trappen?
En wordt *Goulart*, die voor 't onmondigh wieghſken pleyt,
Van't Walen-heck geſchopt, en 't vrye land ontſeyt?
Nu ſal *Trigland* den ſtoel, aen ſpaenders, ſtucken kloppen,
En, met ſijn' ſpreucken, dees Godlooſe breucken ſtoppen.
Hy bulckt: de Poëſy die bid den Duyvel aen,
Den barelijcken Droes. de wereld moet vergaen.
Dat's recht, *Trigland*, dat's recht. verbrand die booſe prye:
Se ſtinckt, tot in den baerd van uw Theologye:
Die 't aenſchijn Gods begruyſt met ſoo veel ſchoorſteen roets;
Hetwelck de Moor blancket, als oirſprong alles goeds:
Wan hy geknielt, ſlechs beeft, voor dreygende Pagoden.
Hoe noodigh waer hem 't licht van *Bogermans* Synoden,
En 't Euangeli-boeck der Genevoiſche rots:
Verheerlijckt, door den ſtrael der klare kennis Gods?
Wiens glans ſelf *Michael* ter aerde ſloegh, met blindheyd,
Door 't vyer, dat *Guize* ſmolt, tot heyl der bloedgeſindheyd.
Mijn' kraem-ſiel, ſijt getrooſt, ghy hebt op uwe ſy'
Jehova, die uw ſaed al meer bemint, als ghy.
Hy heeft ſijn hartebloed, voor uwe vrucht, vergoten:
En teeckentſe in den boeck der ſaelge bondgenoten.
De hemel is haer erf. hy locktſe, met ſijn' ſtem.
Hy ſameltſe, in den ſchoot van't nieu Ieruſalem,
Veel liefelijcker als een' klock-hen, met haer' wiecken,

101 *'t Is all eens:* „'t is alles 'tzelfde; neem maar wat u eerst onder de hand komt."

109 *Goulart:* Simon Goulart, Predikant der Walſche Kerk te Amſterdam, werd in den jare 1615 in zijn dienst geſchorst, omdat hy tegen de verwerping der kleine kinderen had gepredikt. Doch men lette wel, dat dit door den Walſchen Kerkeraad was gedaan, en vóór de Synode.

108 *Galg-leer:* woordſpeling met „de leêr (ladder) van de galg" en „de leer der predeſtinatie."

110 *'t Walen-heck:* „de Walſche kerk."

117 *Begruyſt:* „beſmeert, bemorst."

123 *Michael:* wederom Serveet. Zie vs. 3.

124 *Guize*: François van Lotharingen, Hertog van Guiſe, door Jean Poltrot vermoord.

125-146 Treffend van ſchildering, duidelijk van ſtijl en vloeiend van verſifikatie is dit ſlot, en ſteekt daardoor vrij wat af by hetgeen voorafgaat; de beſchrijving van de kinderkens in den hemel is den dichter van „Lucifer" waard; en geestig van vinding zijn de ſlotregels, waarmede de dichter op vrij wat deftiger wijze dan hy anders gewoon is, de leer, waar hy tegen te velde trekt, ten ſpot maakt, en na er eerst het affchuwelijke van aangetoond te hebben, nu het nietige, het ydele, het kinderachtige daarvan wil doen uitkomen. Het engeltjen, dat over de leerſtellingen van Beza lacht, is wel een der meesterlijkſte zetten in al de Hekeldichten van Vondel.

Beſchaduwt en beſchermt het ongepluymde kiecken.
De waerheyd is oprecht: ſy hoeft geen plonder-grijns.
Sy toont u 't Paradijs, en d' eer der Cherubijns:
Dat ſijn de ſieltjes, daer uw' ſiel om was verlegen:
Die ſich, als Duyven, op hun witte ſchachtjes, wegen;
Veel witter als de melck, die uyt uw' tepels ſprinckt.
Sy weyen in het goud en hemels-blaeu. hoe blinckt
Hun kuyf en ſachte pruyck, van ingevlochte ſteenen,
Van d' ongenaeckbre ſon der eeuwigheyd beſcheenen.
Dit hang-wieckt, en dat ſwaeyt den triomfanten palm.
Een ander tockt de ſnaer, en weckt yvoiren galm.
Een ander blaeſt de fluyt. een ander goude noten
Uyt rooſe-bladen leeſt. een ander onverdroten
Eet mann'. een ander lept der Englen leckerny.
Een ander lacht, om *Bezaes* kinder-kettery.

HALLELUIA.

133 *Plonder-grijns:* d. i.: „bedekkende, verbergende grijns," *plonder*, *plonje* en *plunje* is 't zelfde. Zie BILDERDIJK, *Geſl. in v.*

135 *Daer . . . om was verlegen:* „waarover . . . was bezwaard."

141 *Hang-wieckt:* een fraai woord en op een rij te plaatſen met „knipoogt, watertandt, trekkebekt" enz.

Ik heb ſtraks gezegd, dat Vondel in het voorgaande dichtſtuk de leer der Kontra-Remonſtranten heeft voorgeſteld zoo als hy die *meende* te zijn; en ik vertrouw, dat hy ten dezen alleen van wat onbedachten yver is te beſchuldigen, en nimmer behoorlijk de leer heeft onderzocht, welke hy beſtreed. Immers de voorſtelling, welke hy hier geeft, als zoû, volgends die leer, een kind van zijn geboorte af verdoemd zijn, is ten eenemale verkeerd. Men leest toch in 't „Beſluit van 't Dortſche Synode:" „Waer uyt claerlick blijckt, dat de ghenen, den welcken ſulcx minſt betaemde, teghen alle waerheyt, billickheyt ende liefde hebben gehandelt, die den volcke hebben willen wijs maecken: *Dat met de leere der Gereformeerde Kercken gheleert wort, dat veele onnoſele kinderkens der gheloovighe van de borſten der Moeders worden afgheruckt, ende tiranníghlijck in het Helſche vyer geworpen, alſoo dat haer noch het bloet Chriſti baten en kan, noch den doop, noch ghebedt der Kercken by haren doop.* Ende wat diergelijcke andere dingen noch veel meer zijn, die de Gereformeerde Kercken niet alleen niet bekennen, maer oock van ganſcher herten met verfoeijinghe verwerpen." — Zoo ook zegt de Synode in 't 17 Art. van 't Eerſte Hoofdſtuk der Leer: „Naedemael wy van den wille Godts uyt zijn woort moeten oordeelen, 't welck getuycht dat de kinderen der ghloovigen heyligh zijn, niet van natueren, maer uyt cracht van 't genaden-verbont, in 't welcke ſy met haere ouderen begrepen zijn, ſoo en moeten de godtſalige ouders niet twijffelen aen de verkieſinghe ende ſalicheyt harer kinderen, welcke Godt in hare kintsheyt uyt dit leven wech neemt."

't Is waar, de bepaling „kinderen der geloovigen," die wijd of naauw kon genomen worden, en die van „godzalige ouders", doen hier niet weinig af; en V. heeft ook minder het oog op de ſofistisch juist bepaalde leer der Synode, dan op dezer onder den volke gangbare gevolgtrekkingen, en op de uitdrukkingen van Kalvijn en anderen. In allen gevalle blijft de voorſtelling der tweelingsvrucht in de geöpperde twijfeling, of niet wel *één van beiden* een verworpeling zoû wezen, onjuist en zonder toepasſing, daar volgens de Synodale leer ze *allebei* òf verkozen òf verworpen zouden zijn.

In toon niet minder dan het vorige, ja voortreffelijker te noemen, was het volgende gedicht, 't welk hy in dit jaar uitgaf, ter gelegenheid van de verjaring der ſtrafoefening, aan Oldenbarneveld voltrokken.

JAER-GETIJDE

VAN

WIJLEN DEN HEER

JOAN VAN OLDENBARNEVELT,

VADER DES VADERLANDS.

ORAKEL.

Quid ſentire putas omnes, CALVINE, *recenti*
De ſcelere, & fidei violatæ crimine?

I.

's LANDS treurſpel weêr verjaert: om wiens gedoemde trouwe,
Als weeu, of wees, in rouwe,
Bedruckt en trooſteloos, treurt Hollands goê gemeent,
Op GROOT-VAERS koud gebeent.

II.

Soo ras d' Aerts-laſtertong van't huychelaers Synode,
Den aerd des Duyvels, Gode
Aenteegh, en had Gods naem, tot ſuyvring van haer ſaeck,
Gebrandmerckt, op haer Kaeck.

Quid ſentire caet. „Hoe denkt gy, Kalvijn! dat men in 't algemeen wel oordeelt over het ſchelmſtuk en de misdaad der geſchonden trouwe?"

6 *Den aerd des Duyvels:* in de latere uitgaven leest men: *den aert des afgronts*, wat minder krachtig is niet alleen, maar zelfs in de daad geen gezonden zin oplevert.

III.

Ontbrack'er 't fegel, om dien gruwel kracht te geven,
Met quetfing van het leven,
En afgemartelt bloed der allervroomfte borft:
Daer Helfche Wraeck na dorft.

IV.

De Bafter-vierfchaer dan, na 't fchoppen van 's volcx Vaders,
Gefchandvleckt, als verraders,
Verwijft ons BESTEVAER, met afgeleefden ftrot,
Te verwen 't Hof-fchavot.

V.

Geduldigh ftapt hy, met fijn ftocxken, na het ende
Van doorgezolde ellende,
Van laft, en barens wee. o banck des Doods! o fand!
Waer toe verfeylt ons land?

VI.

De fiele feyl-vlugh, om, door d' aders, uyt te varen,
Begraeut de trage jaren,
En noopt den ouderdom. Haer friffche jonge moed
Wil bruyfen, door fijn bloed.

VII.

Na onfchuld, en gebed, getrooft voor 't fwaerd te bucken,
Door 's boefems open-rucken,
Sagh elck in't oprecht hart: dat allefins beftreen,
De maet floegh, als voor heen.

VIII.

Hy knielt. ah! ah! hy fneeft, met fleep van nederlagen,
En ftorting aller plagen.
De boôm van Duytfchland kraeckt, en ziddert over al,
Van foo vermaerden val.

IX.

Van foo vermaerden val, befterft de vreughd, en hope,
In't aenfchijn van Europe:

19 *Van laft, en barens wee:* de uitdrukking is by den eerften opflag niet zeer duidelijk; — maar men vergelijke de vaerzen in het *Stockfke* van Oldenbarneveld, Dl. II., bl. 315., vs. 17-19.

Als hy, belaft *van ouderdom,*
Papier en fchriften, overleende,
En onder 't laftigh *lantfpack fteende.*

En de *Geufe-Vefper*, Dl. II., bl. 318, vs. 1.

Had hy Hollant dan gedragen
Onder 't hart....

En men zal zien, dat *last* hier „zwaarte van ftaatszorgen" beteekent, en *barens wee* al de „moeilijkheden verbonden aan het beramen en ten uitvoer leggen der ontwerpen, waarvan de Advokaat als 't ware zwanger was gegaan ten oorbaar des Lands."

o Banck des Doods! o fand! Op het fchavot plach by halsrecht een zandhoop geplaatst te wezen om het fpattende bloed op te vangen. De dichter ontleent aan die omftandigheid een woordfpeling in de volgende zinfnede.

21 *De fiele feyl-vlugh:* later veranderd in: *de ziel, nu zeilvlugh.*

29 *Ah! ah!* veranderd in *„och! och!"*

32 *Soo vermaerden val:* veranderd in: *zoo vermaert een val.*

Euroop gevoelt dien ſlagh. ſy ſucht, en ſit verdooft,
Door 't ploffen van dat Hoofd.

X.

Dat Hoofd, dat heyligh Hoofd, dat ſpring- op ſpring-vloed ſchutte:
Dat Naſſaus glori ſtutte:
Dat Hoofd, dat Spangjen, eer het ſloot ſijn' goude mond,
Op goude bergen ſtond.

XI.

De geeſt ontkerkert, ſagh, van 's hemels hooge deelen,
Den dollen Moord-luſt ſpeelen,
Met romp en kop, en 't bloed verſtrecken, verſch en laeu,
Een roof van't papegraeu.

XII.

Soo kinders, riep hy, ſoo: vermaeckt u, op mijn leſte.
Ick offer 't lijf ten beſte.
Mijn' ſiel, oh! of de Staet verbergt waer, door mijn' dood,
Vind ruſt, in Godes ſchoot.

XIII.

De ſchim was heen, de ſtem, voor wind, oock heen gevlogen.
Wy klaeghden 't aen ons' oogen:
En 't oogh was, na dat Licht, in 't nare nachtgevecht,
De VRYHEYD quijt, en 't RECHT.

ALTA MENTE REPOSTVM.

De tijd en heeft noyt wegh genomen
Den naem, en 't overſchot der vromen:
Want, na dat ſy ſijn overleen,
Soo blinckt hunn' deughd voor yeder een.

I. v. V.

37,38 Deze regels bevatten wederom eene woordſpeling, namel. van „Oldenbarnevelds hoofd" en een „havenhoofd."

43 *Met romp en kop*: *kop* is hier 't juiste woord, in tegenſtelling van het voorafgaande *hoofd*: later is het verkeerdelijk in *hoofd* veranderd.

44 *'t Papegraeu* is verzacht geworden in *plondergraeu*.

47 *Verbergt* voor „gewaarborgd, gered."

Alta mente repostum: „'t blijft in 't diepſte des gemoeds bewaard."

De tijd en, enz. Deze regels zijn in de latere uitgaven achter dit gedicht weggenomen. Ze ſtaan ook als eene navolging van „de Meſopiſche treurſpeeler in zijne Andromache", aan het ſlot der Voorrede van den „Palamedes", Dl. II, bl. 352 en 353.

Opmerkelijk is hetgeen wy by Jacobus Scheltema [1]) lezen met betrekking tot dit gedicht. Na verhaald te hebben, hoe Reael de rampen van het Vaderland had geſchetst in een treffende elegie, gaat hy aldus voort: „Het bleek aan Petrus Burmannus Secundus, uit een brief van Niëllius, dat deze met andere zijner vrienden vergeefsche pogingen hadden aangewend tot wedervinding van dezen klaagzang, als mede, dat de stoutste beelden in het voortreffelijkste meesterstuk van Vondel, beginnende:

's Lands treurſpel weer verjaert,

hieruit ontleend waren."

Hy voegt er in een noot by, dat dit getrokken is uit „geschreven aanteekeningen van een zeer vertrouwden leerling van Burman."

De ontkoming van Niëllius en zes andere op Loeveſtein gevangen Remonſtrantſche Predikanten [2]) moest, als men denken kan, aan onzen dichter niet weinig ſtof tot vreugde geven, en onmiddellijk kwam hy met Coster naar Muiden, om aan Hooft 't belangrijke nieuws mede te deelen. Het gebeurde gaf ſtof tot een klinkdicht, dat onder Vondels Poëzy in de Schiedammer Editie van 1660 is opgenomen. Ook al ſtond er geen *Allengskens* onder, welk motto Vondel nooit gebezigd heeft, zouden de vaerzen zelve genoegzaam verraden, dat het niet van onzen dichter wezen kan. Men oordeele:

1) *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, II, blz. 81.
2) Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* XI. 144 volgg.

KLINCK-DICHT

OVER

DE VERLOSSINGE

VAN

DE SEVEN LOEVESTEYNSCHE GEVANGENEN.

DOOR over-jaerden haet had bitterheyd, in glans
Van yver tot Gods Wet, gewonnen het geweten
Van't baet meeſt lovend' Volck, en was nu al geſeten
Door Prieſt'ren tong' geſtijft, in wreedheyds hooghſte trans.

Daer hieldſe haer woedend'; doch onmaghtig meer te ſchaên;
Dreyghde evenwel met bloed-geverfde ſwepen
Oprechte Onnoſelheyd in muuren dicht benepen,
En regende veel bloeds, van ijl na haer te ſlaen.

Dees' wel gemoed, voor haer, was hevigh in gebeden,
Van wien ſy doen noch leed, en voormael had geleden;
En ſeyde: Haer vyand had onwetende miſdaen:

Tot haer Heer Vader nu bedaerder ſich ontfermde;
En gaf den Hemel laſt, die oock ſich haers erbermde;
En lietſe uyt Loeveſteyn, de wacht ontduyſtert gaen.

Allengſkens.

Zelfs by het bezingen van gebeurtenisſen, waarmede de kerkelijke twisten hier te lande in geen het minſte verband ſtonden, kon hy niet nalaten daarop te zinſpelen. De Markies van Santa Croce, die den Graaf van den Berg als Opperbevelhebber vervangen had, begeerig om zich door een glansrijk feit verdienſtelijk te maken jegends Spanje, had in de maand September een ſterke krijgsmacht, aangevoerd door Graaf Jan van Nasſau en den Prins van Barbançon, te Antwerpen doen ſcheep gaan in vijf-en-dertig vaartuigen, van vele krijgsbehoeften voorzien, en onder 't bevel van Jacob Janszoon Boy van Zierikzee. Het doel was een landing op de Zeeuwſche kusten, en de onderneming was beraamd door een Zeeuwsch Edelman, den Heer van Wisſekerke. Gewis was het merkwaardig genoeg, dat een aanſlag tegen onzen Staat juist beraamd was door een Zeeuw, en onder 't bevel ſtond van een anderen Zeeuw en van een Nasſau.

Zoo bedekt was de onderneming gehouden, dat zelfs Boy er geen kennis van had, voor dat hem Graaf Jan op de Schelde het ſchriftelijk bevel der Infante mededeelde; waarop de zeeman verklaarde, het plan voor onuitvoerlijk te houden. Hy moest echter gehoorzamen; en in de daad, de onderneming ſcheen in den aanvang met den besten uitſlag te zullen bekroond worden. Terwijl de ſchepen de Schelde afzakten, was des Konings leger op Rozendaal gemarſcheerd, eenig volk vooruit zendende naar Prinſenland, om dit te bezetten en aan een aanſlag op de Klundert te doen gelooven, welk laatſte eiland reeds onder water was gezet. De Hollandſche en Zeeuwſche oorlogſchepen, opgezeild zijnde om de vyandelijke vaartuigen te keer te gaan, werden van voor Saeftingen door het kanon des vyands tot beneden Zuidbeveland teruggedreven. Men verwachtte nu een landing op dat eiland; doch 's vyands vloot, het voordeel hebbende van den wind, kwam achter om den Doel door het Saeftinger gat, nemende het getij zoo te baat, dat onze ſchepen beneden winds waren en op het droogе zaten; waardoor zy dezen een getij vooruit kwam, en zoo gezwind voorby Bergen-op-Zoom voer, dat men niet anders dacht of het waren onze ſchepen, tot dat zulks anders bevonden werd. De Prins zond terſtond den Schotſchen Kolonel Morgan, met vier regimenten, naar Tholen, om langs den dijk den vyand

te volgen, die door 't flijk moeften waden om daar te komen; terwijl de fchepen, die in de haven van Bergen lagen, terftond door den Kolonel Maisonneur met 1500 musketiers bemand en zeilreê gemaakt werden. Alle baken op de ondiepten waren alreê weggenomen; waardoor eenigen van 's vyands grootfte fchepen voor Reimerswaal op 't droogc bleven zitten. Graaf Jan belegde nu krijgsraad, of men wachten zoû, tot de fchepen wederom vlot waren, of niet: waarop tot het eerstgemelde befloten werd; 't geen een groot geluk voor dit Land was; daar anderfins de vyand voet aan wal zoû hebben kunnen zetten eer de onzen hem naby hadden kunnen komen. Op de eilanden heerschte groote ontfteltenis: de boeren vluchtten van 't platte land; en in Zierikzee, waar geen bezetting lag, braken de burgers de bruggen af. Echter vatte men, nadat de eerfte fchrik voorby was, goeden moed, en bemande overal fchepen met volk, om die op den vyand af te zenden, hopende hem in zijn eigen net te vangen. Tegen den avond veranderde de wind en begon onzen fchepen te dienen, die met de nacht den vyand achterop kwamen, terwijl de maan zoo helder fcheen als of het dag ware geweest. Weldra vond de vloot van Boy zich van weêrskanten bezet, zoo door de van Bergen-op-Zoom gekomen vaartuigen, onder 't bevel van Kapitein Heerde, die op 's Prinfen jacht gebood, als door de Hollandfche en Zeeuwfche fchepen, onder den Vice-Amiraal Marinus Hollaert, reeds beroemd wegends het aandeel, dat hy in de overwinning voor Gibraltar had gehad. Ongeveer te half elf uur begon het gevecht, waarby de onzen den vyand, onaangezien zijn grof gefchut, moedig aan boord klampten. De ftrijd duurde ongeveer drie uren met gelijke dapperheid aan weêrszijden; tot dat omtrent twee ure een dikke nevel viel, die den vyand met zoodanigen fchrik floeg, dat hy niet meer om vechten, maar om vluchten dacht, aan alle zijden om kwartier riep en zich zocht te redden zoo goed hy kon. Velen verdronken en ettelijke fchepen en floepen werden in den grond gefchoten, en fommige door den vyand zelven in brand geftoken; doch de meefte vielen in onze handen. De lantaarn van den Amiraal Boy werd uitgedaan, en hy zelf benevens Graaf Jan en de Prins van Barbançon fprongen in een kleine roeifchuit en reddeden zich aan 't Prinfenland, van waar zy zich naar Rozendaal by Santa Croce begaven. Wisfekerke verdronk jammerlijk, en maar negen van 's vyands fchepen ontkwamen: meer dan 4000 man, waaronder vele officieren en een belangrijk krijgsmateriëel vielen den Staatfchen in handen; terwijl talrijke vluchtelingen, by Steenbergen geland, aldaar onderfchept werden door de troepen welke de Prins had afgezonden.

Het was deze glansrijke overwinning, gewoonlijk die van 't Slaak genoemd, naar de plaats waar zy bevochten was, welke door Vondel bezongen werd in het navolgende gedicht.

TRIOMF-TORTS

OVER

DE NEÊRLAEGH DER KONINGLIJCKE VLOOTE

OP

HET SLAECK.

'T GEWAPENT Scheld ging t'ſeyl, met dit geſchreeu:
Dat geld, dat geld den Leeu:
Sijn hartebloed, ſijn' ſiel te vet gemeſt,
Doorſchiet hem in ſijn neſt.
Het wacker dier, hoe vreeſlijck datmen riep,
Sich veynſde, als of het ſliep.
De vloot, hierdoor gemoedight, nader quam.
Haer draecken ſpogen vlam,
En ſwavelvyer, granaten, lood, en ſtael;
Des Hollands *Amirael*
Hem noopte, dat hy rees, getergt tot wraeck,
En ſloegh ſijn' klaeu in't Slaeck.

Triomf-torts. Vondel is doorgaands kiesch op het betytelen zijner gedichten. Die tytel moet, naar zijn bedoeling, dadelijk een helder denkbeeld geven van hetgeen men te wachten heeft. Zoo noemt hy zijn gezangen ter viering van de eene of andere overwinning, nu eens een *Zegevuur*, dan weder een *Scheepskroon*, een *Zegekroon* enz. Hier kiest hy het woord *torts*, ons *toorts*, en in beide gevallen 't zelfde als 't Fr. *torche*. (Reeds meer is opgemerkt, dat 't Fr *ch* altijd door ons *ts* wordt teruggegeven). Dit *Triomf-torts* is hier letterlijk 't zelfde als „Zegevuur."

1 *'t Gewapent Scheld ging t'ſeyl:* dichterlijk, en met een ſtoute perſoonsverbeelding, wordt hier, in plaats der vyandelijke vloot, die de rivier afzakt, de Schelde of 't Schelt zelf voorgeſteld als onder zeil gaande. Zoo zegt men nog: *de heele ſtad liep uit* voor „de geheele bevolking der ſtad." *Ging t'ſeyl: te zeil gaan* is min gebruikelijk dan „te ſcheep gaan." Wy zeggen thands: „onder zeil gaan."

2 *Den Leeu:* de *Leeuw* is hier, als in ontelbare gedichten van Vondel, de verperſoonlijkte Republiek.

3 *Sijn hartebloed:* verſta: „(het geldt) het *hartebloed* van den *leeuw.*"
Sijn' ſiel te vet gemeſt: ſiel is hier genomen voor „den Staat zelven," die door den bloeienden koophandel reeds tot een hoogen trap van welvaart geſtegen was, en daarom door den vyand ſchimpenderwijze *vet gemest* wordt genoemd.

6 *Sich veynſde:* meermalen wordt dit woord by Vondel wederk. genomen, even als hy op andere plaatſen *gelaten* zonder *zich* bezigt.

8 *Draecken:* wy zullen dit woord dikwijls door Vondel zien bezigen in den zin van „geſchutvoerend ſchip of vloot."

10 *Des* voor „weshalve, waarom."
Hollands Amirael: Frederik Hendrik, als Kapitein Amiraal en Generaal.

11 *Hem:* „den Leeuw," die zich (zie vs. 6) ſlapende hield.

12 *Sloegh ſijn' klaeu in't Slaeck:* „vatte er post." Hetzelfde echt dichterlijke beeld komt voor in Vondels *Scheepskroon* voor *Van Galen.*

Soû de Leeu van Holland ſlaeuwen
Na een zeegevecht of twee?
Neen, hy ſlaet al weer ſijn klaeuwen,
In de Middelandſche zee,
Onder het Toskaenſche ſtrand,
In het hart van Engeland.

De maen beſweem, beſprenckelt van het nat,
Van breyn en bloed beſpat,
Verdooft van al 't gejammer en 't gekarm,
Erbarm, erbarm, erbarm.
Als Xerxes, ſonder hart, uyt Griecken vloot,
Soo viel Graef Ian in't boot,
Met Barbançon. 't was roey, eer alles blijf.
Marye berg ons lijf.
Die roof bleef ons van ſchepen, volck en ſchut.
Al d'arbeyd was onnut.
Leer, ſtoffer, leer, hoe dat een oogenblick
Veel jaren ſmoort, in't ſlick.
En ghy, die hier te land 't gewiſſe plet,
En doemt uw' eyge wet,
En nijpt, en grijpt: ſie toe, ſie toe, ſie toe;
Rechtvaerdigh is Gods roe.
Patriæque Patrique.
I. v. V.

13 *De maen beſweem:* de ſlag had na zonsondergang plaats, en gedeeltelijk by lichte maan, die echter verduisterd werd door den rook van kruitdamp en door het opſpattende water. Met een echt dichterlijke hyperbole ſtelt Vondel dit voor, als bezweek de maan van ſchrik, zoo werd zy beſpat door bloed, brein en water.

17 *Als Xerxes:* bekend is het, dat de Perziſche koning Xerxes, na met ontzettende overmacht een vruchteloozen aanval op Griekenland beproefd te hebben, terug geſlagen werd, en zich, na het verlies van byna zijn geheel leger, met moeite in een visſchersboot redde, die hem over den Hellespont voerde.

Sonder hart: „moedeloos," *le coeur lui défaillant*, gelijk de Franschman zoû zeggen. De bedoeling kan niet zijn om hier Graaf Jan *gebrek aan hart* toe te ſchrijven; zijn Nasſausch bloed en zijn geheele leven bewijzen het tegendeel; maar hy moest het opgeven; en dat alleen wil Vondel te kennen geven. — Vergelijk hier voorts *'t Lijckoffer van Maeghdeburg*, vs. 168.

19 *'t Was roey:* levendige voorſtelling. Vergelijk *Papieren geld*, blz. 74. vs. 7.

20 *Marye:* de natuurlijke uitroep der Roomsch-Katholijke Zuid-Nederlanders.

21 *Schut* voor *geſchut.*

25 Deze en de drie volgende heftige regels tegen de Kontra-Remonſtranten dorst Vondel in den tweeden druk van zijn lierzang niet plaatſen. Recht geſproken komen zy er ook zonderling by te pas en getuigen alleen van zijn jeukte om er die kerkelijke twisten altijd by te brengen.

26 *En doemt uw' eyge wet:* „de Gereformeerden," wil Vondel zeggen, „hadden voor gewetensvrijheid geſtreden, en zijn nu degene die haar onderdrukken."

Zeer gaarne onderſchrijf ik over dezen meesterlijken lierzang het oordeel van Lulofs: „Persoonsverbeeldingen, krachtige herhalingen, hyperboles, vergelijkingen en verschillende andere rhetorische figuren maken den dichterlijken stijl hier des te stouter en levendiger. De voor het onderwerp bijzonder gelukkig gekozene versmaat bruist er hare korte, afgebroken zinnen als een stortvloed voort. Eene groote deugd van het stuk is ook *deszelfs* beknoptheid."

Nog beſtaat er een klinkdicht op dezelfde overwinning, 'twelk te vinden is in het Tweede Deel van Vondels Poëzy, te Schiedam in de Oude Drukkerye, anno 1660; doch niet in de gewone 4º. uitgave is overgenomen. Waarſchijnlijk hield Brandt het, om het motto, niet van Vondels hand. Ik meen het echter hier geen plaats te moeten weigeren, eensdeels omdat het in allen gevalle aan V. is toegeſchreven geworden: anderdeels om dat ſtijl en verſificatie zoo veel overeenkomst hebben met de zijne, dat ik zelf niet zou aarzelen het hem toe te ſchrijven. Zeker is het motto ongewoon; doch ik heb niemand anders kunnen vinden, die het voerde, en onze dichter, als wy gezien hebben, veranderde meermalen van zinſpreuk.

KLINCKDICHT

OVER

D'ONDERGANG VAN DE SPAENSCHE VLOOT,

OP HET SLAECK.

1631.

GELOOFS prang vierde, van de helſe Raſerijen,
Tot barſtens vol van ſpijt, om 't ſlippen van den Bos,
Verweckte een' tweeden *Schwartz* (ſijn ſchieten ging te los),
Die ſou 't geſchut bet tot vernielen doen gedijen:

Sy port d' *Infante* oock om niet ſonder wraeck te lijen
Dat hare ſtad verciert den Staten-Pijlen-tros.
Dies deckt men 't ruyme Scheld met ſchepen in het gros,
Om 't Secten-land, en die 't verdadight, te kaſtijen.

Maer ſoo *Philippes* Vloot wel eer de moed verloos;

1 *Geloofs prang:* 't zelfde als „geloofsdwang."
2 *Om 't ſlippen van den Bos:* „om 't verlies van 's Hertogenbosch."
3 *Een' tweeden Schwartz:* men weet, dat aan Schwartz de uitvinding van het buskruid wordt toegeſchreven.
6 *Pijlen-tros* voor „pijlbundel."
8 *'t Secten-land:* „'t land, waar de *Secte* heerſcht, die zich van „de moederkerk heeft afgeſcheurd;" of ook: „'t Land, waar verſcheidene ſekten heerſchen."

Mits 't dooren-ſteecken in het vatten na de *Roos:*
Soo ſpatte haer trots nu voor *d' Orange-boom* aen ſtucken.

't Veel-jarigh woelen leyt in eenen nacht gevelt;
Haer Santen ſijn onnut; verloren is het geld:
Soo moet hy varen die de Vrijheyd tracht te drucken.

Die 't al wil, krijght niets.

10 *De Roos:* „Engeland," deze regels zien op de vernieling der *armada* of onoverwinnelijke vloot. *Die 't al wil, krijght niets* behoeft niet zoo zeer als een zinſpreuk des *ſchrijvers* te worden aangemerkt dan als een motto, in 't byzonder op deze *gebeurtenis* van toepasſing, en tegen de Infante gericht.

Terwijl Fredrik Hendrik hier te lande de Spaanſchen met afwisſelend geluk beſtreed, was in Duitschland de krijgskans op eens veranderd. Gustaaf Adolf, Koning van Zweden, ſedert lang daartoe aangezocht, had de banier voor de zieltogende zaak der gewetensvrijheid opgevat, en, in Juny 1630 met eenige duizenden manſchappen in Pommeren geland, de Keizerſche benden voor zich heen gedreven. Zich met Frankrijk verbonden, en de nog aarzelende Duitſche Vorsten overgehaald hebbende om met hem gemeene zaak te maken, ſloeg hy den nog nooit verwonnen Tilly in September 1631 by Leipzig, aldus de ramp wrekende van het ongelukkig Maagdeburg, dat in Mei te voren door gemelden veldheer ingenomen, op zulk een gruwelijke wijze door hem en den bloeddorſtigen Graaf van Pappenheim, bevelhebber zijner ruitery, was geplunderd en uitgemoord. Het was op dien zege, door den Zweedſchen held behaald, dat Vondel het fraaie gedicht vervaardigde, 't welk hier volgt.

LIJCK-OFFER

VAN

MAEGHDEBURG.

ONTSTEECKEN

OP HET HOOGH AUTAER

BY

LEIPZICH,

DOOR DEN

ONVERWINNELIJCKEN KONINGHLIJCKEN HELDT,

GUSTAEF ADOLF,

ARM DER DUYTSCHE VRYHEYDT.

OP Sanggodin, en huw uw' heldenluyte
Aen't zegeſpel der koningklijcke fluyte:
En volg de maet van Saxens trommeldans,
Bohemen vlught, en Sweden wint de kans.
  Fortuyn verkieſt, om d'eeu, uyt ſoo veel koppen,
Een hoofd: om dat, tot walgens toe, te kroppen,
Met rooffchat en triomfen, reys op reys:
Tot glori van een Keyſerlijck palleys.
  Wie met dees' eer bewierroockt vaert ten grave,
Eer hy veraert: bedanck haer voor die gave;
Want menigh, daerſe lang meê heeft gepopt,
Verbaſtert, en ten troon word uytgeſchopt.
  Tilly getuyght van deſen keer der dingen:
Tilly, voor wien de ſloten openſpringen:
Voor wiens geſicht heel Duytſchland ruymt het veld:
Wiens ſwaerd bereyckt den Donau en de Belt.
  Is 't wonder dat ſijn moed te dartel ſteygert,

3 *Saxens trommeldans:* het zegevierend getrommel op de vlakte van Breitenfeld, by Leipzich in Sakſen.
4 *Bohemen:* het heir van den Keizer, die tevens Koning van Bohemen was.
5-8 Wie denkt by deze regels niet — met Lulofs — aan Napoleon I?
11 *Daerſe lang meê heeft gepopt:* d. i.: „die zy lang geliefkoosd, geſtreeld heeft." Zie blz. 92. *Afb. Chr. Tempel*, vs. 6.
16 *Den Donau en de Belt:* het Zuiden en het Noorden van Duitschland. Vergel. *Aen den Droſt.* vs. 22.
Hoe ongelooſlijck 't ſchijnt te ſtuyten dit geweld,
Dat van den Donau *af komt bruyſen in* de Belt.

En ieder ſexe en oude het leven weygert!
Daer d'Elve koockt, door 't gloeyen harer kolck,
Onnoſel bloed van overrompelt volck.
  Daer Chriſtiaen, uyt Brandenburgſe ſtamme,
Met Valckenberg, in d'algemeene vlamme,
Op 't heet autaer, den jongſten ſlagh verbeyd:
En niemand ſwicht, voor dat de nood hen ſcheyd.
  De Rafery, door 's legers wreede tenten,
Van band geſlaeckt, hier alle d'elementen
Oppreſt, ten val van't overoude Stift:
En d'aſch word in den wind en ſtroom geſift.
  Hier ſtond de moeder met haer' ſeven vruchten.
Sy ſtort geen traen, nocht 't hart en kan niet ſuchten.
Sy druckt de borſt met 't ſuygeling, haer krooſt.
De reſte kermt vergeefs, om hulp en trooſt.
  S'is ſtom. dat's God, niet ick, kan u beſchutten.
't Een ſmoort in roock, het ander drenckt in putten.
Het ander ſpringt in't Papenheymſe vyer,
En ſy en 't kleen, in't punt van een rappier.
  De blixem ſchend ſoo boom met tack en wortel:
En d'Arend kluyft ſoo d'opgegrepe tortel.
Haer' pluym verſtuyft, haer teer gebeente kraeckt.
En 't ſieltje ſteent, eer 't aen ſijn' dood geraeckt.
  Des kreunt ſich niet, die Godheyd aller vogelen,
Die 't Roomſe rijck beſchaduwt, met haer' vlogelen:
Schoon d'Oder drenckt den fier gekroonden Leeu,

18 *Oude:* „ouderdom."

19 *Daer d'Elve koockt:* Zie Dl. II. blz. 678. — Hier wordt gedoeld op den brand, die Maagdeburg binnen twaalf uren in de asch leî.

21 *Chriſtiaen:* Christiaan Willem van Brandenburg, Adminiſtrator van het Stift van Maagdeburg, was in den rijksban gedaan en had zich met Gustaaf Adolf verbonden; hy kwam by de beſtorming van Maagdeburg om.

22 *Valckenberg:* aan Frederik van Valkenberg, met de Zweedſche hulpbenden binnen Maagdeburg gekomen. was het bevel over de vesting opgedragen; hy ſneuvelde by de beſtorming.

23 *Op 't heet autaer:* dit ſtaat hier figuurlijk, en beteekent eenvoudig: „in dien fellen krijg, waar zy vielen als dieren die op 't altaar geöfferd worden."

25 *'s Legers wree'e tenten:* ſtaat hier voor „'t leger zelf."

27 *Oppreſt* voor „op elkander prest of ſtapelt." 't Kan ook zijn „dwingt ten ſtrijde."
't Overoude Stift: Maagdeburg was een Aartsbisdom, doch na de Hervorming in Protestantſche handen overgegaan.

29 *De moeder met haer ſeven vruchten:* Vondel zinſpeelt hier op de moeder, waarvan in 't 2de Boek der Makkabeën, Hoofdſt. VII, gewach wordt gemaakt. „Ook hier," wil hy zeggen, „vond men zulke rampzalige moeders, die haar kinderen voor haar oogen zagen vermoorden."

33 De zin van dezen regel is: „de moeder geeft, door haar zwijgen, zoo veel te kennen, als: niet ik, maar God alleen kan u in dezen nood beſchermen."

34 *Drenckt* voor „verdrinkt." Men verſta nochthands: „een paar anderen verdrinken in *putten*," want met één kind ging dat kwalijk.

35 *'t Papenheymſe vyer:* „'t vuur, door de krijgsknechten van Pappenheim geſtookt."

37-40 Aandoenlijke en keurig uitgedrukte vergelijking.

41 *Des kreunt ſich niet: des* is de 2e n.v. van *dat;* zoo zeggen wy nog *deswege* en „van wege dat," *des aangaande* voor „aangaande dat."
Die Godheyd aller vogelen voor „de voornaamſte, de koning der vogelen," hier „de Keizerſche Adelaar". — De zin van den regel is: „de Keizer bekreunt zich niet om de gepleegde gruwelen."

43 *Schoon d' Oder:* de Oder ſtroomt door de ſtreken, waar Gustaaf Adolf, in Pommeren geland, op marsch was.
Den fier gekroonden Leeu: Gustaaf Adolf.

Die over zee ſijn' ſtappen liet in't ſneeu.
Dees' heeft beſlecht, met Pool en Moſkovyter,
Sijn erfkrackeel, en vlamt op Habſburgs myter,
Die Sweden tergt. ſie toe, baldadigh Praegh,
Sijn' mane rijſt, en ſpelt een' toorenvlaegh.
Swijgh Ooſtenrijck, die bruller, uyt den Noorden,
Sal grabblen alle uw' ſtanders, rood van moorden.
Tirol, miſbruyck uw' weelde niet ſoo ſtracks.
Vergeldghe ſoo die noodhulp van den Sax!
't Verdruckte volck dat telt 's verloſſers uuren,
Eer Leypſigh ſiet, van ſijn' verwonne muuren,
Het brieſſend ros vertreen 't geſchudde land,
En ſchrap, om ſtrijd, GUSTAEF en FERDINAND.
O Karels ſoon, wick, wick uw' kracht te vooren
Ghy tart hem, die tot zege werd geboren,
En ſooveel lands geploeght heeft met het ſwaerd,
En acht uw' kroon tot ſijn' triomf geſpaert.
Dees' ſtem verdwijnt, by trommels en trompetten:
Daer vaen op vaen, kornetten op kornetten
Aentrecken, dat de hemel dient geſtut,
En d'afgrond duyckt en davert van't geſchut.
Der Gotten God, die luyſter van mijn eerdicht,
Ter wolcke quam uytbarſten, als een weerlicht,
En blixemſtrael, doen 't lot in twijffel hing:
Eer 't aertſgeweld, in roock en ſtof, verging.
Iupijn, en Mars die woen, met vyer en donder.
Het onweer duurt. de ſon gaet op en onder,
En d'avond groet den Koningklijcken held,
Die 's Keyſers maght verſtroyt, in't bloedigh veld.
Den veldheer en afworſtelaer der jaren,
Beſwijckt het hart, door 't gapen ſijner aren,
En bergt het lijf. hoe draeft hy nu ſoo trots,

46 *Habſburgs myter: myter* ſtaat hier voor „myterſtad", en beteekent het Aartsbisſchoppelijke Praag, de hoofdſtad van Bohemen, thands in het bezit van den Keizer, die afſtammeling was van Rudolf van Habsburg.

47 *Baldadigh Praegh:* Praag wordt hier, gelijk ſtraks *Ooſtenrijck* en *Tirol*, voor den Keizer zelf genomen, die Gustaaf Adolf lang tot den oorlog getergd had.

48 *Sijn' mane:* de manen van den *fier gekroonden Leeuw*.
Een toorenvlaegh: „een vlaag van toorn."

50 *Sal grabblen alle uw' ſtanders:* „zal u al uw ſtanderts ontrukken."

52 *Die noodhulp van den Sax:* de Keurvorst van Sakſen had den Keizer vroeger veel dienst bewezen: thands werden tot dank daarvoor zijn landen verwoest.

56 *En ſchrap, om ſtrijd:* 't woord *ſchrap* hangt af van 't voorafgaande *ſiet;* zoo dat de zin is: „Leipzich ziet Gustaaf en Ferdinand zich ſchrap ſtellen, of ſchrap ſtaan, om ſtrijd tegen elkander te voeren."

63 *De hemel dient geſtut:* ſtoute hyperbole.

65 *Der Gotten God* voor „de Koning der Gothen." De tytel der Koningen van Zweden is, als men weet: „Koning der Wenden en Gothen." Men lette hier wederom op de klankſpeling.

66 *Ter wolcke:* meermalen ſtelt Vondel 't beeld des oorlogs voor onder de gedaante eener *wolk*.

69 *Jupijn, en Mars: Jupijn* is hier de Keizer met zijn Adelaar, en *Mars* is Gustaaf Adolf.

73 *Den veldheer:* Tilly.

74 *'t Gapen ſijner aren:* hy kreeg een aantal wonden in den ſlag.

75 *Trots:* hier ironisch gebezigd.

Die onlangs was een ftrenge geeffel Gods!
 Die d'eerbaerheyd, van moorders uytgetogen,
Verftickt in bloed, fagh fchenden voor fijn' oogen:
Een leemtigh fchuym, een handvol overfchots
Verkrachten en fchoffieren, met veel fpots.
 Hoe luttel dacht hy doen, in 't fpel der pijpen,
Dat Meyburgs faed, in Leypfighs klay, fou rijpen:
En al fijn vee, gemeft op defen ftal,
Door Laplands bijl, moft fchaffen vleefch te Hal.
 Wat gruwel trapt, met Chriften hoofds banieren,
Op maeghdepalm, tot fchennis van laurieren!
En fchaeckt'er weeu en wees haer' roofekrans:
Op 't verfche lijck van vaders en van mans!
 Die tiranny paft Turcken en Maranen.
Ach hemel! ftrem, op 't aenfchijn, defe tranen,
En kuyfchen dau, tot parlen altemael:
Dit fuyver bloed, dees' fprengklen tot korael.
 Ons' Sangheldin heeft luft, met die juweelen
Verciert, voor moordautaer, op treurtomeelen,
Te vieren dien befchreyelijcken dagh:
Die God nocht heyligh kerckenrecht ontfagh.
 Mijn dicht fich fchaemt te leeren grijfe hayren
Den wrevel treen, den overwonnen fparen:
Voor al, voor al der maeghden lieflijck oogh,
Daer Herkules voor offert knods en boogh.
 Gefcheurde pruyck en tranen doen verdwijnen
Die droeve wolck, daer Romers en Sabijnen
In woeden, met een blind en ftreng gevecht.
Waer Venus fchreyt, gaen hooge vloeden flecht.
 Met recht verwelckt die zege, fonder fegen,

79 *Leemtigh fchuym: leemtig* is „vuil, ftinkend."
Een handvol overfchots: „de weinige overgebleven vrouwen."
81 *In't fpel* voor „by 't fpel."
82 *Meyburg:* dit ftaat hier by verzachting en famentrekking voor *Maagdeburg*, gelijk *meid* voor *maagd*.
84 *Laplands bijl:* Gustaaf Adolf, die ook over Lapland heerschte.
Hal: woordfpeling met de ftad *Halle* en de „vleesch*hal*."
85 *Gruwel:* hier, als meermalen, genomen voor „gedrocht, ondier." Vergel. *Veror. van Grol*, vs. 236 Dl. II. bl. 610.
86 *Maeghdepalm* voor „maagden," en tevens met toefpeling op *Maagdeburg*.
87 *Roofekrans* voor „maagdom, kuischheidsbloem."
89 *Maranen:* „Mooren," doch veelal voor „Spanjaarts" genomen.
93-96 Vondel wil hier zeggen, „dat hy de gedachtenis van 't bloedbad, te Maagdeburg aangerecht, wil vieren met treurdichten."
97 *Grijfe hayren:* dit flaat op Tilly, die zeventig jaar oud was.
98 Krachtig, recht dichterlijk; verfta: „dat men zijn eigen wrevel moet onderdrukken en de overwonnenen fparen."
100 De zin is: „waar zelfs een Herkules onderdanig aan was," ziende op zijn minnary met Omfale.
102 *Droeve wolck:* „oorlogswolk."
Romers en Sabijnen: toefpeling op den krijg tusfchen de Romeinen en Sabijnen, over den gepleegden maagdenroof ontftaan, en door de tranen en fmeekingen der vrouwen, die zich tusfchen de ftrijders wierpen, geëindigd.
104 *Slecht* is „vlak, effen"; *geflecht* is „geëffend, met den vlakken grond gelijk gemaakt." De zin is: „de tranen eener beminde vrouw *flechten*, effenen, brengen tot bedaren het meest verbolgen gemoed."

Door maeghderoof en vrouwekracht verkregen.
De Troyſche vorſt ontſagh ſijn' hand te ſlaen
Aen yeders vloeck, daer Troje om moſt vergaen.
Der dieren prins in d'yſre kou, betoonde
Sijn' heuſcheyd, die de bleecke nymf verſchoonde.
Hy lonckt verlieft, op dat aenminnigh beeld,
En quiſpelſtaert, en blaeckt, en vrijt, en ſtreelt,
Dat hart beſit ſoo veel van't edelmoedigh.
Hoe verwt een graef ſijn' ponjerds dan ſoo bloedigh?
Hoe ſleeptmen ſoo Kaſſandren, uyt haer' Kerck?
Hoe ſmet hy ſoo ſijn wapen, en ſijn merck?
Lof Luydewijck, den roem van't Euangeli,
Die ſelf Rochel, ontwijſter ſijner leli,
Genade ſchonck; doen 't merg was uytgeteert,
En, ſonder wraeck, haer' poort en veſt verneert.
Soo wintmen, met de ſteên, der menſchen harten,
Wat balſſem kan nu heelen deſe ſmarten?
Indien de wraeck dan holt, en wederwraeckt:
Hy draeght de ſchuld, die lammers wolven maeckt.
Wat Albaes ſwaerd en fackel heeft gebrouwen,
Sal Nederland en Spangjen eeuwigh rouwen.
De weereld brand, door eenen Faëton,
Die reuckloos ment den breydel van de ſon.
Die ſich, aen't vyer des oorlooghs, niet wil ſengen,
De gal der ſtraf, met honighraet, leer mengen.
De ſondaer kuſt de roe, en blijft haer vriend,
Die lieflijck queſt, wanneer hy 't ſtreng verdient.
Een heelſaem arts, die 't leven noo ſagh ſterven,
Magh ſnijden, niet den krancken gants bederven.
Het Keyſerdom is ingewijt tot heul.
't Verſtreck den volcke een vader, en geen beul.
Indien het volck veroirſaeckt ſulcke wonden;
De heer die biechte en boete oock al ſijn' ſonden.
Hy pars geen' ſiel; hy breeck geen Chriſten Recht.
't Geloof is Gods, geen aerdſchen Keyſers knecht.
O Serklaes, denck uyt helm nocht harrenaſſen

107 *De Troyſche vorſt*: Priamus, die naliet zijn zoon Paris — hier *yeders vloeck* genoemd — te ſtraffen en daardoor oorzaak werd van den Trojaanſchen oorlog en den val zijner ſtad.

109-112 Dit ziet op het bekende vertelſel van den Leeuw te Florence, die, uit zijn kooi losgebroken, een vrouw of maagd (*nymf*), welke hy ontmoette, ſpaarde en liefkoosde.

115 Zinſpeling op Kasſandra, de dochter van Priamus, by de verwoesting van Troje uit Minervaas tempel geſleurd.

117-120 Deze regels zien op Lodewijk XIII van Frankrijk, die, na dat hy de ſtad la Rochelle, den zetel der Hugenooten, had ingenomen, de wallen en muren ſlechten deed, maar de inwoners vrij genadig behandelde.

127 *Faëton:* men weet, dat Faëton de zoon was van Febus, en, zijn vader hebbende verzocht, den zonnewagen te mogen mennen, dit zoo onhandig deed, dat hy de halve waereld in brand ſtak. Zie Vondels „Faëton."

133 *Heelſaem:* „die weet te heelen"; even als *deugdzaam* „die beſtendig deugt"; *werkzaam* „die werkende blijft"; *lijdzaam* „die weet te lijden."

Die moordvleck uyt te ſchuuren nocht te waſſen.
„Uw graffchrift ſij: Tilly (elck ſchrey, die 't hoort)
„Heeft Maeghdeburg verdelgt door maeghdemoord.
Nu ſchuwt hy als een havick ſijnen drijver,
Den klaeu des Leeus der Vinnen, heet van yver:
Die flincks en rechts het al aen flarden rijt,
Wat voorvoets hem dien vetten roof benijd.
Gods arrem maeyt, met ſijn' gerechte ſeyſſen,
Een yſren oeghſt: en deckt den grond van Meyſſen,
Veel mijlen velds, met lijcken ſonder tal.
Vergeefs gevloon: de Dood is overal.
De dood verſlind, en ſcheurt, met ſtale tanden.
Een roode zee die bruyſt, op d' ackerlanden.
De klepper gaet, tot aen den buyck, te wed:
En waſcht ſijn ſweet en ſtof in't laeuwe bed.
Soo dreef de ſné van Alexanders ſabel
Den doodſen ſchrick vooruyt, na Suze en Babel.
De Perſiaen gevoelde, veel te laet,
Wat die vermoght, wiens jeughd hy had verſmaed.
Soo ſtort de bloem en 't puyck des Roomſen adels
By Kannas neer, uyt haer' vergulde ſadels:
En 't Kapitool, alle oogenblicken, hoort
En ſiet verbaeſt Karthago, voor de poort.
Guſtaef aldus met *Naſſau* aengeſpannen,
Op eenen tijd, vermeeſtert twee graef Iannen:
Van welcken d'een, gedreven van den nood,
Te paerde vlught, en d'ander met den boot.
Die neerlaegh kneuſt de hoop der heerſchappye
Van Ooſtenrijcks gedroomde Monarchye.
De Vryheyd, die weêr aêm ſchept, ſonder ſorg,
Looft God, den Held, Keur-Sax en Brandenborg.
De Chriſten Held word in triomf ontfangen,
Beſtuwt met roof, met vanen dicht behangen,
Vereert met lijcken, in hun' tomb geleyt:
Waerom, van vreughd, 't verloſte Duytſchland ſchreyt.

146 *Leeu der Vinnen:* Gustaaf was ook Koning van Finland
148 *Voorvoets:* even goed als *voorhands.*
150 *Meyſſen* voor „Sakſen", dat den Meisſiſchen kring mede bevatte.
162 *By Kannas:* te Cannae verloren de Romeinen tegen Hannibal 40,000 man en de bloem hunner Ridderſchap.
165 *Naſſau:* Frederik Hendrik.
166 *Twee graef Iannen:* Serklaas en Graaf Jan van Nasſau. Zie *Triomftorts*, blz. 123.
168 *Met den boot:* Vondel gebruikt hier het woord onz. en zegt dus *met den boot*, gelijk hy zoû gezegd hebben: „met *den* zwaarde, met *dien* verſtande," enz.
169 *De hoop der heerſchappye:* Oostenrijk vleide zich toen met de opperheerſchappy in Europa.
172 *Den Held:* Gustaaf Adolf.
Keur-Sax: den Keurvorst van Sakſen.
Brandenborg: den Keurvorst van Brandenburg, die, even als die van Sakſen, ſchoon na lang dralen, party voor Gustaaf Adolf gekozen had.

't Zeeghhaftigh Hoofd ſprack danckbaer, na het knielen:
„Dees' wrake Gods ſtreck offer, voor de ſielen
„Van Maeghdeburg: wiens ingetrapte kruyn
„Begraven leyt, in eeuwigh ſmoockend puyn.
Vaer voort *Guſtaef*, ghy vorſtenmorgenwecker:
Ga voer den Paltz, ten berg op, aen den Necker:
En 't vyer des krijghs, met wapens, uytgebluſt,
Wiſch Adolf uyt, en ſchrijf: *Guſtaef Auguſt.*

177 *Na het knielen:* toen de ſlag van Leipzich beſlist was, knielde Gustaaf Adolf ten aanſchouwe van zijn heir op het ſlagveld, en dankte God voor de overwinning.

181 *Vorſtenmorgenwecker:* „die de Vorſten opwekt uit hun vadſigen ſlaap."

182 *Voer den Paltz, ten bergh op:* d. i.: „verhef den Paltz weder tot zijn vorigen luister." Men blijve indachtig, dat de aanleiding tot den dertigjarigen oorlog gelegen was in den Paltz en om het afzetten van zijn Keurvorst Frederik.

184 *Guſtaef Auguſt:* vergelijk *Tot tol*, enz. (Orakel), vs. 12-14. D. II, bl. 689, 690. Den naam van Augustus wil Vondel aan den Zweedſchen Koning gegeven hebben, zoodra deze (zie vs. 183) 't krijgsvuur zal hebben *uitgebluſcht*, dus, met andere woorden, als een tweede Augustus, na jaren oorlogs, den vrede aan de waereld hergeven.

Dit gedicht verſcheen in 4° en in plano, met het motto uit VIRGILIUS *Aeneidos* I. 289 op den tytel:

Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies —

en voorafgegaan door het ons reeds bekende gedicht uit Gottenburg thands met den tytel van *Orakel* voorzien, en met de navolgende toewijding:

AEN DEN KONING.

De diamante knoop van't maghtigh Rooms verbond,
Ten leſten ſwichte, voor den Koninghlijcken degen:
Die weeldigh weyen gaet, in 's triomfeerders zegen,
En Ferdinand verſchrickt op ſijnen eygen grond.

Dit's ſtoffe voor de Faem en haeren kopren mond;
Om Alexanders en om Caeſars lang verlegen,

2 *Ten leſten ſwichte:* de latere uitgave heeft: *moſt entlick zwichten.*

5 *Haeren kopren mond:* de „trompet," waarmede de Faam wordt uitgebeeld.

6,7 De zin is: „terwijl de latere eeuwen van geen helden konden gewagen zoo als de Alexanders en Cezars der vroegere eeuwen."

Terwijl de jonge, voor all' de oude tijden, fwegen,
Eer fy ter wereld foo volmaeckte deughden vond:

Vernuft en dapperheyd een lichaem ingefchapen:
Het een in raedflagh blijckt, het ander in de wapen.
O hemelfch wonderwerck! o overfeldfaem lot!

Wie luft fchept in uw' lof, voltoyt de faeck met fwijgen:
Het menfchelijck begrijp en kan foo hoogh niet ftijgen,
De fterffelijcke tong die ftamelt van een' God.

10 *Het een in raedflagh blijckt:* later omgezet:

In raedflagh blijckt het een.

In de wapen voor „in de *wapenen*," even als wy nog zeggen: „op de *been*," enz. Zie HUYDECOPER, *Proeve* II, 213.

12 *Voltoyt de faeck met fwijgen:* niet „maakt er zich met zwijgen af," maar „acht zwijgen 't best, by't onbereikbare van den lof," volgends den regel van Frans I in zijn bevallig vaersjen op Laura:

Qui te pourra louer qu'en fe taifant,
Car la parole est toujours reprimée,
Quand le fujet furmonte le difant.

Even zoo zegt ook Huyghens van Amfterdam:

Die 't fchicklijkft van my fwijght, heeft allerbeft gefeyt.

13 *Het menfchelijck begrijp en kan foo hoogh niet ftijgen:* later, om het negat. *en* weg te werken, veranderd in:

Geen menfchelijck begrijp kan tot die hooghte ftijgen.

Op de afbeelding van den beroemden held vervaardigde Vondel dit byfchrift:

OP DE AFBEELDING

VAN

GUSTAEF ADOLF,

Koningk van Sweden,

TE PAERDE.

Soo draeft *Gustaef* in't veld, op fpel van fchut en buffen,
Wen hy groothartigh tart den bodem van de Ruffen;
Of tart de fabel van den ftrengen Segemond;
Of 't heyr van Ferdinand, op fijnen eygen grond.
O Praegh, bewaer uw' kroon. 't en fij 't Geluck hem toome,
Hy fal der Gotten Rijck herftellen binnen Rome.

3 *Den ftrengen Segemond:* Sigismundus III, Koning van Polen, die in der tijd aanfpraak gemaakt had op de kroon van Zweden, doch aan wien toen Karel, Hertog van Sudermanland, Gustaafs vader, was voorgetrokken; ten gevolge waarvan tusfchen de beide Rijken een oorlog was ontftaan, die niet ophield dan te gelijk met den dood van beide Vorften.

De haspelingen tusfchen de Regeering van Amfterdam en de Kerkelijken waren ten laatfte geëindigd, ten gevolge van een overeenkomst, waarby aan Smout het behoud zijner wedde als Predikant gewaarborgd werd, mits hy zich buiten de ftad onthield, en zoo lang hy niet elders beroepen werd, wat niet gebeurde; tevens verkreeg de Overheid recht van zitting in den Kerkeraad, waarvan zy echter maar korten tijd gebruik maakte. Intusfchen befloot de Regeering, misfchien uit ontevredenheid over de houding welke de Leydfche Faculteit in de zaak der Schutters had aangenomen, en zeker uit zucht om aan de Predikanten binnen de ftad een foort van tegenwicht te ftellen, een nieuwen ftap te doen, wel gefchikt om aan de Kontra-Remonftranten vrij wat ergernis te geven. Het gold niet anders namelijk dan de oprichting eener School van Hooger Onderwijs. Als aanleiding daartoe gaf men voor, dat de jeugd te vroeg, en eer zy eenige gronden van filozofie gelegd had, van de Latijnfche Scholen naar de Akademiën gezonden, aldaar ligt tot ongebondenheid verviel.

In 1629 befloot men tot het beroepen van een Profesfor in de Filozofie en Historie, en in het volgende jaar tot dat van twee Profesforen, waartoe Burgemeesteren gemachtigd werden. Ook werd toen goedgevonden het S^t^. Agnieten klooster-kerkjen, ftaande op den Oudezijds Achterburgwal, 't welk door de Amiraliteit tot een pakhuis gebruikt werd, in te richten tot het houden van openbare lesfen. De voorgenomen oprichting van een zoodanige Voorbereidende School was echter naauwelijks ruchtbaar geworden, of Leyden, beducht voor de vermindering zijner Akademie, kantte er zich ernftig tegen. Amfterdam voerde van zijn kant aan, dat het niets voor had ftrijdig met de privilegiën der Hooge School: en zoo werd in April 1631 goedgevonden, 't gefchil, voor zoo verre dit het geven van openbare lesfen betrof, te doen verblijven aan de uitfpraak der twee Gerechtshoven. De Kerkelijken, zelfs de buitenlandfche, vonden intusfchen groote zwarigheid in de oprichting der Schole te Amfterdam; en zelfs fchreven Akademiën en Kerken van Zwitferland, dat, volgends hare meening, die nieuwe Akademie nergends anders toe dienen zoû, dan tot een fnooden winkel, niet van rechtzinnigen, maar eerst van Arminianen, en daarna van Socinianen, en vervolgends van de gedrochtelijkfte gevoelens, welke die looze menfchen zich, tot hiertoe, gefchaamd hadden te openbaren. De Gerechtshoven echter verklaarden zich ten voordeele van Amfterdam, dat nu voortging met het werk, en Gerardus Joannes Vosfius, benevens Caspar Barlaeus, die beiden, in 't jaar 1619, van hun ambten by de Hooge School te Leyden verlaten waren, tot eerfte Profesforen beriep, genen in de Historiën, en dezen in de Filozofie en Welfprekendheid. De Doorluchte School of *Athenaeum Illustre*, hoedanig men die gewoonlijk noemt, werd op 8 January 1632 geöpend met een plechtige redevoering, welke de geleerde Vosfius

uitſprak ten aanhoore eener talrijke ſchare. De oprichting dier School, en de eervolle plaats daarby toegekend aan twee mannen die by Vondel in hooge achting waren, moest natuurlijk zijn dichtgeest opwekken, en hy richtte het volgende lierdicht aan den Schepen Harmen Gysbertsz van de Poll, die tot de eerſte Verzorgers der Schole behoorde.

INWYING

DER

DOORLUCHTIGE SCHOLE

T'AMSTERDAM.

AEN DEN HEER

HERMAN VAN DER POL,

Raed en Schepen der selve stede.

OPRECHTE POL, de hemel heeft geſpaert
Uw rimpligh voorhoofd, en beſneeuden baerd,
En ſtaetſitabberd, die ſtads Recht bewaert,
Om noch te tuygen,
Met u, in't ander leven, vrij van leed,
Hoe ghy de bloem der jeughd, te min beſteet,
De ſuyvre borſt van heylige Angeneet,
Met luſt ſaeght ſuygen.
O vrome vader, glori van mijn' luyt,
Uw ſtemme ſteef dit loflijck Raedſbeſluyt.
Nu veeght ghe noch, van vreughd, een kreuckſken uyt,
En word herboren:
Gelijck ſomtijds de gure winter plagh
t'Ontluycken met een' ſomerſonnelach,
En 't hart t'ontdoyen op een' ſoeten dagh,
Als 't was bevroren.
Mijn' ſwaneſchacht, mijn' treckebeckſke drinckt

6 *Te min beſteet:* „by een *min*, voedſter, beſteed."
7 *Angeneet:* het gebouw was oorſpronkelijk aan Sinte Agnes toegewijd: en de dichter onderſtelt hier, dat zy er voortdurend haar beſcherming over blijft uitſtrekken.
11 *Een kreuckſken:* een „rimpel." V. wil zeggen dat de blijdſchap over deze welgeſlaagde poging den grijzaart verjongt, en alzoo de rimpels op zijn voorhoofd doet verminderen.
17 *Treckebeckſke* is hier „de ſchrijfpen, die de letters *trekt*."

Sich droncken in onſterfelijcken inckt:
Ons wapenkroon veel heerelijcker blinckt
Op d'eer der feeſten.
Men ſet de Wijsheyd op den hooghſten trap,
Beſchoncken met den glans der burgerſchap,
En toegejuycht met vrolijck handgeklap
Van brave geeſten.
Nu ijckt de Deughd de ſielen met haer merck.
Nu ſweet men in't Sokratiſch worſtelperck.
Nu bout men aen de ſede-en-redekerck,
Doorgalmt van leering,
Die 't buyghſaem hart der jongkheyd vormt en ſout,
En heylſaem voor verrotting onderhoud,
En inſtort vroegh, 't geen onvermuft veroud,
Door deughds hanteering.
Hier blaeckt het nonnenouter ongedooft,
Hier ſtuyft de Vorſten renplaets, daer men ſlooft.
Partyſchap hier geen' lammen guylen looft,
Tot yemants voordeel.
De pallemtack en lover, nimmer droef,
Word toegeleyt, na Recht, den vluggen hoef,
Die glimt, als goud, na d'uytgeſtane proef,
In't billijck oordeel.
Dit is 't doorluchtigh Argo, 't welck bevracht
Met hemelſch puyck van Ridderlijck geſlacht,
Na d'eere ſtreeft van Kolchos gulde vacht,
Door Nereus weyden.
Hier vind men 't wettigh ſwaerd, dat, buyten hoop,
In ſtucken hieuw den Gordiaenſchen knoop,
Oock 't kluwen, dat, in doolhofs ommeloop,
Ons recht kan leyden.
Dees' ſchoolmeeſtres haer' ſchatten maeckt gemeen.
Sy weet Natuurs geheymenis t'ontkleên,
S'ontleedſe moedernaeckt, van top tot teen,
Voor 's leerlings oogen

31 *En inſtort : inſtort* wordt hier actief gebezigd : 't is de *leering*, die, in *'t hart der jongheid, vroeg* datgene *inſtort*, wat, door het hanteeren der *deugd, onvermuft*, d. i. zonder bedorven te worden, met blijvende frischheid, ook in den ouderdom byblijft."

33 *Het nonnenouter :* de *nonnen* zijn hier de „zanggodinnen". Zie vs. 92.

34 *De Vorſten renplaets* voor „de vorſtelijke renplaats." Zeer gewoon is en was van oudsher de vergelijking van de oefeningen op 't gebied der wetenſchap met die welke de Ouden by hunne feesten hielden : vooral by die plaats hadden op de Olympiſche ſpelen, om hun luiſter vorſtelijk genoemd.

35 *Guylen : guil* is een „oud, ſlecht paard". Zie D. I. blz. 401, 621.

37 *Droef* is hier „nederhangend," naar de oorſpr. beteekenis van 't woord : *never drooping* zouden de Engelſchen zeggen.

41 *Argo :* 't ſchip, waarmede Jaſon en zijn medeſtanders naar Kolchos voeren, om 't Gulden Vlies te winnen.

44 *Nereus weyden :* „de zee."

49 *Dees' ſchoolmeeſtres* voor „deze Doorluchtige Schole."

En wroet, op 's overouden Thales ſpoor,
Haer' grondeloofen boeſem door en door.
De nectartong verleckert 't leerſaem oor,
Op ſoete toogen.
't Geſchichtboeck wacht ſijn' beurt in dees' kappel;
Dat brengt Fortuyns lichtvaerdigheyd in't ſpel,
En toont 'er leeuwenhuyd en Voſſenvel,
Geweld en treken;
Oock hoe men heelt het ingekanckert quaed;
Wat vloecken ſijn, wat ſuylen voor den Staet;
Hoe 't een verrijſt, en 't ander ondergaet
Door landgebreken.
d'Ervaren Chiron bant den blinden Dwerg
Uyt ſijn' ſpelonck en wackren oefenberg;
En voed het voeſterkind met dierenmerg,
Op dat het ſchrapper
Sijn' krachten ſtell' voor 't land van ſijn' geboort,
En verw' den grond des vyands rood van moord;
Of hou in vredehandeling het woord,
Soo wijs, als dapper.
d'Eerwaerde Themis op den rechterſtoel,
In berning van krackeelen even koel,
Verwerpt het valſch, en mickt op 't witte doel,
En ſchift partye.
Het doodſche lijck, dat ſlus lagh uytgeſtreckt,
Nu uyt den yſren doodſlaep opgeweckt,
Bedanckt den God, die 't leven ſchept en reckt
Door artſenye.
De Poëſy, het Goddelijckſt van al,
Spant keel en ſnaer op ſluyſenwaterval,
En trippelt op ſluweelen burreghwal,
Die krielt van ſwanen.
Sy dompelt Baerles hoofd in Aemſtelbron.
Sy ſchept door hem in Holland Helikon.
Ick quinckeleer, beſchaduwt voor de ſon
In lindelanen.
O goude lettereeu! o wijſe lent!
O lucht vol geurs, na 's onweêrs dreygement!
Ick raeſkal, of Apol is hier ontrent
Met negen nonnen,

53 *Thales:* een der zeven Wijzen van Griekenland.
62 De zin is: „welke lieden men heeft te beſchouwen als *vloeken*, welke als *zuilen* van den Staat."
65 *Chiron:* deze Centaur of Paardman was, volgends de fabel, de voedſterheer van Eskulapius en Achilles.
Den blinden Dwerg: „Cupido."
83 *Fluweelen burreghwal:* zoo wordt de O. Z. Voorburgwal, langs welken men tot het gebouw der Doorluchtige Schole toegang bekwam, en nog bekomt, ook genoemd.
91 *Ick raeſkal:* verſterkte uitdrukking, voor „bedrieg ik my?"
92 *Negen nonnen:* „de Muzen."

Die maken tien met hem: of tel ick elf?
Gewiſlijck ja; daer ſienwe Pallas ſelf
Haer heylighdom betrouwen 't hoogh gewelf,
Noch ongeſchonnen.

Ook de meer door ons genoemde geleerde P. Scriverius, of Schrijver, bezong het gebeurde in een Latijnsch gedicht, 't welk door Vondel aldus vertolkt werd:

DE DOORLUCHTIGE SCHOLE

IN

'T KERCKSKEN VAN HEYLIGE AGNES,

T'AMSTERDAM.

De heylige Angenees, gedaelt van hooge ſtammen,
En d'eer te Rome van het maeghdelijck geſlacht,
Word als een lam gekeelt, geoffert aen de vlammen,
Om dat ſy Chriſtus eert, en Jupiter veracht.
En, 't voorhoofd groen bekranſt met onverwelckbre bladen,
Word by 't gewijde volck, by martelaers geboeckt.
Een reyſer faemt 't gebeent, om haer met rouw beladen,
Begraeft het in het Sticht. Maer dat ghy 't daer niet ſoeckt,
Dewijl men Agnes heel ſiet aen den Amſtel leven.
Hier ſchudſe een vollen ſchoot van Roomſen rijckdom uyt.
Wat Romen oyt bedreef, wat haer' geleerde ſchreven,
Haer' wijſheyd word alhier door Agnes weêr geuyt.
Aen ieder ſy belooft het ſorgeloose ruſten,
En wijſt hoe d'oude ſede een plaets hier open ſtaet.
De ſoon van Maja ſelf, ontvonckt in wijſheyds luſten,
Sich in den hengſtebron door Pallas doopen laet.
Dies is het noodeloos te gaen na 't Grieckſch Athenen,

1 *De heylige Angenees.* Zie over deze het gedicht tot haar lof, D. II, en het daar aangeteekende.
8 *Begraeft het in het Sticht:* volgends ſommige ſchrijvers zouden de ſtoffelijke overblijfſelen van Ste. Agnes naar Utrecht zijn vervoerd geworden; doch ook weêr, volgends anderen, van daar weggenomen, naar Normandyen en eindelijk naar Parijs zijn overgebracht.
14 Verſta: „en wijst, hoe hier ook voor de oude talen enz. een leerſtoel is opgericht."
15 *De ſoon van Maja:* „Mercurius." De zin van dezen en den volgenden regel is: „dat ook de volgelingen van Mercurius, t. w. de kooplieden, zich in de oude talen enz. laten onderwijzen."

Of na Italiën, om redenerens kunſt.
't Geen daer te krijgen is, kan Agnes hier verleenen:
Sy ſchaeft het ruwe volck, beſtraeltſe met haer' gunſt.
Wat lacht ghy, Barber, hoe? Al ſijt ghy van vermogen
Seer groot: dees' Agnes kan, indien ſe wil, oock yet.
Sy maeckt de jeughd oock wijs: en wilt ghy 't niet gedoogen,
Sy wijckt in't minſte voor haer' nagebuuren niet.
Sy teelt een waerden oeghſt van geeſten, door haer' leſen
Bequaem en vroet gemaeckt om dragen de bonnet.
Vrees Agnes niet, als of ſe u in den wegh ſal weſen.
Om niet Barbaers te ſijn, is 't eenigh daer ſe op let.
Uyt P. Schrijvers Latijn.

21 *Barber*. hier voor „de Leydſche Akademie." By de ſtichting dier Hooge School was namelijk het voormalige Ste. Barbara klooster ingericht tot Akademie-gebouw. Later, in 1581, werd zy in het konvent der Witte Nonnen overgebracht.
26 *De bonnet:* „de Doctors-muts of kap."
28 Deze regel is, de tijdsomſtandigheden en de eigenlijke aanleiding tot de oprichting der ſchole in aanmerking genomen, zeer tweeduidig van zin. Oppervlakkig leest men er uit: „Wy deden 't alleen om in onzen eigen boezem beſchaving aan te kweeken." De bedoeling is echter: (vs. 27) „Vrees wel niet, dat wy u den toeloop van elders willen ontrooven; maar (28) wy deden 't toch om van u, Ste. Barbara (Leydſche Akademie), niet afhankelijk te zijn." Dat is Vondels eigenlijke meening met *niet Barbaers te ſijn*. Verg. vs. 21.

Hadden de beide aangehaalde gedichten, hoe voortreffelijk ook, geen ander doel dan het verheffen eener heuchelijke gebeurtenis, het vaers, dat Hooft by gelegenheid der inwijding uitſprak, had een tweeledig oogmerk. Pas twee maanden geleden was de beroemde Huig de Groot uit zijn lange ballingſchap terug gekeerd. Den 9den December had hy zich uit Rotterdam in ſtilte naar Amſterdam begeven, waar Vondel hem in het navolgende gedicht verwelkomd had:

WELLEKOMST

VAN DEN HEER

HUYGH DE GROOT,

T'AMSTERDAM,

NA SIJNE LANGDUURGE BALLINGSCHAP.

WAT faelge wind is 't, die van't Leli-ftrand
Den ftroom op, in't ondanckbre Vaderland
Hervoert het Delffche wet-orakel, dat
Gekoffert, als een koftelijcken fchat,
Wel eer de bange Maes afdrijven quam,
Tot dat de Sein het in haer' armen nam,
En fette dat gebergde Gods-kleenood
Met blijfchap op den Koninglijcken fchoot
Des Allerchriftelijckften Luydewijcx,
Die 't herberg fchonck, tot glori fijnes Rijcx;
Op dat het, na 't verftuyven van die wolck
Des drucx verfcheen, tot heyl van't vrije volck,
En 't mifverftand aenfiende 's helds geduld
Hem weder eerde, en riep: het is mijn' fchuld.

De Vader der welfprekendheyd herblonck
Soo weer te Rome, als d' ordenloofheyd ftonck
Van Klodius, die fchadelijcke peft,
Voor 't lichaem van het algemeene beft.
Het treurigh aenficht van den Staet dat lacht.
De fwacke wetten voelen nieuwe kracht.
Self d'ontucht werd befchaemt van't eerlijck licht,
Rechtvaerdigheyd houd vree door evenwight.
De Rede ftemt niets troebel, maer gefond.
Soo vele fte'en befluyten uyt een' mond.

1 *'t Leli-ftrand:* „Frankrijk."

3 *Het Delffche wet-orakel:* „de Groot", als uit Delft geboortig. Men lette tevens op de fpeling met „het orakel van Delphi" der Ouden.

4 *Gekoffert:* namelijk „in een koffer verborgen by zijn ontvluchten uit Loeveftein." 't Staat meteen in verband met hetgeen volgt, omdat men alleen zeer kostbare dingen in *koffers* wegfluit.

9 *Des Allerchriftelijckften Luydewijcx:* men weet dat de koningen van Frankrijk den tytel droegen van *Allerkristelijkfte Majesteit.*

15 *De Vader der welfprekendheyd:* „Cicero", die, aangeklaagd door Clodius, Rome een wijl had moeten ruimen.

21 *d'Ontucht: ontucht* is hier het tegenovergeftelde van *tucht*, en alzoo „ordeloosheid, losbandigheid."

Men taft niet meer in blinde duyfternis,
Der burgren oorbaer 't eenigh doelwit is;
En rept' er ergens een van dwinglandy
Daer ooght men op als hiel hy Spanjes fij'.

O groote fiel, o fon van mijn gefang,
Die weer verrijft, na uwen ondergang,
En ons verheught met defen gouden dagh,
Dien Holland wel met eere vieren magh:
Wat woorden fal de danckbare gemeent
Beft vlijen, als de goudfmid dier gefteent,
Om u t' onthalen op den hooghften trap;
Van 's kerckers ramp na fuure ballingfchap.
O ftalen hart al gloeyend hard gefmeet!
O Groothart, met wat hemelfchen magneet
Beftreeck Standvaftigheyd uw vaft gemoed,
Dat het foo heet van liefde t' onfwaert woed,
En wraeckt de weelde van een aerts-palleys,
En kuft het land fijn' ftrenge ftiefmoer peys.

28 *Daer ooght men op:* wy zouden zeggen: „dien houdt men in 't oog", of wel, „die loopt in 't oog."
34 *Vlijen:* „famenzetten", als de goudfmid doet met kostbare gefteenten.
42 De zin is: „en geeft den vredekus aan het land, dat hem tot een ftrenge ftiefmoeder verftrekt heeft."

Hooft, die nimmer een gelegenheid voorby liet gaan, noch een poging onbeproefd liet, om den doorluchten geleerde van dienst te zijn, wilde thands bewerken, dat hem het profesforaat in de Rechten wierd opgedragen, waarop zeker niemand meer aanfpraak had dan de Schrijver van het werk *de Jure Belli et Pacis.* Vrij duidelijk drukte hy dit uit in het fchitterende gedicht, waarmede hy de Overheid van Amfterdam met de oprichting der Doorluchte School geluk wenschte: en hetwelk men my niet ten kwade duide dat ik hier, als ter zake pasfende, invoege:

AAN DEN HEERE

HUIGH DE GROOT,

OP 'T BEROEPEN VAN TWEE LEERAARS

TER

DOORLUCHTIGER SCHOOLE,

EN

ZIJN' KOOMST TOT AMSTERDAM.

SINT uw geluk zijn' opgang nam,
O hooghgereezen Amſterdam,
En trof uw' eerzucht noit het wit,
Daar nu haar' heerepijl in zit;
Naardien ghy u gingt ſtellen t' ſchrap,
Tot winſt van waarde weetenſchap,
En t' uwer onderrechting riept,
Twee helden, die der dingen diept
En ſteilte afpeilen op een prik,
Van 's hemels kruin in 't hart van 't ſlik.
Noch mangelde aan uw grootheidt wat,
Tot dat het Delphiſch puik in ſtadt
Quam ſtorten uit den boezem Goodts.
Hier mede zijt ghy buiten ſchoots
Van 't alverblindend onverſtandt,
En midden in de zon geplant
Der gloory en voorzienigheit.
Kent dan uw' kans, eer datze dreidt.
Een aardekloot verçiert en drukt
Het ſpanſel uwer kroone. Rukt
Die blaauwe perel van haar' top,
En zet'er 't oogh der wijsheit op
Den overgrooten Huigh de Groot,
Apollos dierbaarſte kleinoodt,

4 *Heerepijl:* „de pijl van den ſchutter*koning*, van hem die 't rechte *wit* treft, en dus het *heere-* of *meester*ſchot doet."

5 *Naardien ghy u gingt ſtellen t' ſchrap* voor „naardien gy alles behoorlijk beſchiktet, wat ſtrekken kon," enz.

8 *Twee helden:* Vosſius en Barlaeus.

12 *Het Delphiſch puik:* de Groot. Zie het vorige gedicht, vs. 3.

18 *Dreidt:* „draait, keert".

19,20 d. i. „boven de kroon, die uw wapen verçiert, prijkt een waereldbol."

21 *Die blaauwe perel:* „de voormelde waereldbol, die azuur is van kleur."

'T welk glad doorkeek, wat Griek, Latijn,
Egyptenaar bekent moght zijn;
Gezuivert boven dien, is meê
En afgefpoelt, in all' de zee
Van 't hof der Frankifch' heerfchappy;
Daar eeuwigh gaat zoo heet een' ty
Van wereldwiffels eb en vloedt,
Dat het een dwaas kan maken vroedt,
En fneedigh flijpen door 't verzoek,
Veer beter dan 't geleerdfte boek.
O blaakende vernuft, zoo puur
Als 't rookelooze ftarrevuur,
Wanneer hem wolk noch fchaduw let!
Ghy ftelt aan krijgh en vreê de wet;
'T wargaaren van 't gerecht ghy fchift;
Verlicht de duifternis der fchrift;
De naamen die uw lof verbreidt
Vergoodt ghy met onfterflijkheidt,
Oft eeuwelijk onzaaligh maakt
De geene die uw oordeel wraakt;
Baardt wonderwerk by wonderdaadt;
En altijds even zwanger gaat.
Maar alle wondren ftreeft verby,
O Lief der deughde, dat, daar ghy
Die groote wonderen bedrijft,
Zoo kleen noch by u zelven blijft.
Dan mits dat ghy u dus verneêrt,
Houdt zich der Eng'len fchaar vereert,
Met zich te draagen onderdaan,
Aan u, en ftaâghs ten dienft te ftaan.

P. C. HOOFT.

25 *'T welk:* dit flaat niet op 't onmiddelijk voorafgaande *kleinoodt*, maar moet tot *oogh* terug gebracht worden.

33 *Sneedigh* voor „fcherp van fnede," en dus overdrachtelijk voor „fcherpzinnig."
Verzoek voor „beproeving, ondervinding."

35 *Puur:* „zuiver."

36 *Rookelooze* „onbewolkte."

37 *Hem* voor *het*, als wy nu zouden zeggen; 't flaat op *ftarrevuur.*

38 *Ghy ftelt aan krijgh en vreê de wet:* dit flaat op het werk van de Groot: *de Jure Belli et Pacis.*

39 *'T wargaaren van 't gerecht ghy fchift:* dit flaat op de Groots *Inleydingh tot de Holl. Reghtsgeleertheyt.*

40 Deze regel doelt op de Groots werken over Bybel-exegefe.

41-44 Dit ziet op zijne twistfchriften, lofgedichten, enz.

48 *Lief der deughde* voor „door de deugd beminde."

51-54 Van die „onderdanigheid" der Engelen heeft de Groot gedurende zijn leven weinig kunnen bemerken, en de „dienften", welke zy hem bewezen hebben, waren fchraal genoeg. Doch waarfchijnlijk moet het hier door Hooft gezegde in esthetifchen zin worden opgevat, en wil hy er alleen mede te kennen geven, dat het brein, de geest van de Groot fteeds door een hooger hemelsch vuur verlicht wordt, 't welk hem, wat verftand en kennis betreft, verre boven alle andere ftervelingen doet uitfchitteren.

Hoezeer ook wellicht de Wethouderfchap gaarne zoû hebben gehoor gegeven aan het verzoek van Hooft, en mannen als Bas, Boom, van Beuningen en Backer, die toen het Burgemeestersambt bekleedden, de Groot ongetwijfeld genegen waren, begrepen zy echter, dat een te groote tegenftand zoû worden opgewekt door de benoeming van een man boven wiens hoofd nog altijd een vonnis van eeuwigdurende gevangenfchap hing. Immers, al had de vervolging tegen min beteekenende lieden opgehouden, de Groot was een der hoofdleiders zijner party geweest, en met kracht yverde men ter Landsvergadering om hem het land te doen ruimen. Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen hadden doorgedreven, dat den Baljuwen en Schouten werd aangefchreven, de Groot in verzekerde bewaring te nemen; en al wat de Regeering van Amfterdam kon doen, was zijn verblijf aldaar oogluikend te gedoogen, of liever, te ignoreeren. De Groot hield zich dan ook ftil te huis, waar zijn vrienden hem kwamen bezoeken, en het liep tot Maart eer hy zich op ftraat dorst vertoonen. Als een merkwaardig bewijs der algemeene achting, welke hy, ondanks zijn gevoelens in 't politieke en zijn vriendfchap met de Remonftranten, genoot, diene zijn ontmoeting met Jan Willemsz. Boogaart. Deze was nu onlangs in de ftad terug gekeerd, en 't gebeurde, dat hy, over ftraat gaande, verzuimde, de Groot, die hem groette, wederom te groeten. Hierover kwam hy zich by de Groot verontfchuldigen, tot reden zijner fchijnbare onbeleefdheid gevende, dat hy het hoed aflichten van dezen befchouwd had als niet hem, maar zekere vrouw, die voor hem uitging, te gelden, en er byvoegende, dat hem veeleer gepast had, iemand als den Heer de Groot eerst te groeten, dan diens groet niet te beäntwoorden. Waarop de Groot van zijn kant betuigde, dat waarlijk een oud-Schepen van Amfterdam zich niet had behoeven te vernederen om zich over zulk een geringe zaak by hem te komen verontfchuldigen.

Intusfchen brachten de vyanden van de Groot het toch zoo ver, dat door de Staten van Holland, met meerderheid van ftemmen, een befluit genomen werd, waarby *f* 2000 op zijn lijf werden gezet, en *f* 500 op dat van elk die hem huisvestte of verbergde. Zich nu niet langer, zelfs te Amfterdam niet, veilig achtende, en niemand om zijnentwil in ongelegenheid willende brengen, vertrok de Groot den 17 April te fcheep naar Hamburg. Het was vermoedelijk gedurende zijn verblijf te Amfterdam, dat Vondel de navolgende vaerzen vervaardigde:

HUYGH DE GROOTS

VERLOSSING.

AEN MEVROU

MARIE VAN REYGERSBERG.

GEWELD van wallen, dubble gracht,
Ontruſte honden, wacht by wacht,
Beſlage poorten, yſre boomen,
Geknars van ſlotwerck, breede ſtroomen,
En d'onvermurwde kaſteleyn
Verſekerden op Loeveſteyn
Den Grooten Huygen, buyten duchten
Van in der eeuwigheyd t'ontvlughten!
Ten waer ſijn ſchrandre gemalin
En druckgenoot en kruyſheldin
Een eerlijcke uytkomſt had gevonden
En hem van lang verdriet ontbonden.
Sy ſprack: mijn lief, mijn levens licht,
(De tranen ſtonden in 't geſicht)
Sal dees ſpelonck uw' glans verſmooren,
En is uw deughd dit graf beſchooren?
Helaes! maer 't is vergeefs geſuft.
Hier helpt geen kermen maer vernuft.
Mijn geeſt ſal nu wat groots beſoecken.
Terſtond verandert hy in boecken.
De ſchildwacht draeght dien vetten buyt
Op hare beê voor boecken uyt.
Een vrou belacht al die haer parſſen,
En laet hen op de tanden knarſſen.
Een vrou is duyſend mannen t'erg.
O eeuwige eer van Reygersberg,
De volgende eeuwen ſullen ſpreken,
Hoe ghy den Haet hebt uytgeſtreken.
Nadatghe op 't droef gevangenhuys,
Gelijck Marye neffens 't kruys,

Mevrou: tytel, die in dien tijd nog zelfs aan geen vrouwen van Regenten werd gegeven. Men zoû hieruit opmaken, dat Vondel dien tytel eerst boven het gedicht ſchreef toen de Groot Ambasſadeur was, wat met het opſchrift van het volgende vaers zonder twijfel het geval was.

19 *Beſoecken* is „beproeven." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT. By de Friezen wordt het nog gemeenlijk zoo gebruikt.

Uw' bruygom, onder moordenaren
Gerekent, troofte heele jaren.
Soo liet de trouwe Michal eer
Haer' lieffſten ſchat met koorden neêr;
Doen Sauls ſwaerden hem beſetten,
Gelijck de jagers 't hart met netten.
Aldus werd Lynceus oock gered.
In ſijn belegert bruylofsbed,
Doen ſoo veel ledekanten ſmoorden
In 't gruwlijck bloed der mannemoorden.
Vergun mijn luyte datſe ſpeel'
Het bergen van ons landjuweel,
In 't onweêr, dat het roer vermande,
Doen 't groote ſchip van Holland ſtrande.

33 Zie 1 *Sam.* XIX : 11 volgg.

37 *Lynceus:* de man van Hypermnestra, eene der vijftig dochters van Danaüs, die, alle op een nacht getrouwd, haar mans in de eerſte bruiloftsnacht ombrachten, en daarvoor de ſtraf ondergingen van in de onderwacreld, eeuwig door, water te ſcheppen in bodemlooze akers. Hypermnestra was de eenige die haar man ſpaarde.

UYT HET STAM-BOECK

VAN

CHRISTIAEN KAS,

DIENAER VAN SIJN EXCELLENTIE

DE GROOT.

EEN *Chriſten-kas* bewaert ter nood:
Ons heyligh landjuweel, *De Groot:*
Doen 't Vaderland hem viel te kleen.
O blindheyd! o verkeerde ſeên?

1 *Een Chriſten-kas*: woordſpeling met de trouwe zorg, die gezegde *Kas* voor zijn heer droeg, en met de kist of *kas*, waarin deze uit Loeveſtein ontkwam.

ANDERS.

WAER lijd een onderdruckte ſtaet
Dat *Caſſius* met *Brutus* gaet?

Caſſius met Brutus: Kas met *de Groot:* flaauwe woordſpeling.

UYT

HUGO DE GROOT.

AEN

THUANUS.

DOORLEES met yver reys op reys het heyligh boeck,
Dat klaer is voor een vroom en oprecht onder-
ſoeck;
Sie naerſtigh van onſe eeu terugh, na d' oude
jaren,
Doen d' eerſte Godſdienſt ſlecht en recht en on-
ervaren
Noch geene konſt verſtreckte: doen 's oorlooghs onbeſcheyd
En Helſche ſtaet-ſucht noch met geen Godvruchtigheyd
Verbloemt werd: doen Gods wet tot betring kort begrepen,
Alleen niet was bekend den Leeraer ſcherp geſlepen,
Maer ſelf 't gemeene volck: doen 't vinnigh School-krackeel
Geen ſaed tot ſcheuring ſaeyde om noodeloos verſcheel;
Maer elck om ſtrijd beminde, en met den geeſt gedreven,
De waerheyd ſtaende hiel, oock met gevaer van 't leven,
En niemand ſocht uyt haet te ſtorten yemands bloed.

FRANCISCUS AUGUSTUS THUANUS: Deze was de zoon van Jacobus Augustus du Thou of Thuanus, Voorzitter van 't Parlement te Parijs en beroemd geleerde. De jonge Thuanus was, even als de Groot, reeds vroeg om zijn geleerdheid vermaard, en klom, nog jong zijnde, van trap tot trap tot de waardigheid van Koninklijken Raad en Rekestmeester en Opziener der Koninklijke Boekery. In weêrwil van zijn groot aanzien, werd hy in verzekering genomen en den 2 September 1642 onthalsd, omdat hy een ſamenzwering, door zijn vriend, den beroemden Cinq Mars, tegen Richelieu geſmeed, had verzwegen. Hy ſtierf met veel ſtandvastigheid op vijfendertigjarigen ouderdom.

13 De ſlotregel heeft geen rijm; doch men bedenke dat het ſtukjen ſlechts een fragment is.

Ook het vertrek van de Groot werd door Vondel niet onherdacht gelaten. Het gedicht echter, waarin hy hem het afſcheid toeriep, getuigde zoo zeer van verontwaardiging en ſprak zulke taal, dat hy het, zich nader bezinnende, niet in het licht dorst geven. De Groot zelf ſtemde toe, dat de maker reden tot beſchroomdheid had: immers hy ſchreef hem in zekeren brief: „UEd. bedenkingen over het dicht op mijn vertrek vinde ik goedt. Zeer quaalijk zou men de ergernis hebben kunnen mijden, en lichtelijk zou men zich zelven quaad doen zonder my goed te doen." — Dit was voorzeker wèl gezien; maar toch mogen wy het betreuren, dat een dichtſtuk, waarin ongetwijfeld de gandſche ziel van Vondel zich heeft uitgeſtort, voor ons op die wijze is verloren geraakt.

Het was in dit jaar, dat de zegevierende wapenen van Gustaaf Adolf, al verder en verder zich verbreidende, ook Keulen bedreigden. En nu toonde Vondel, dat, hoe zeer hy ook Nederlander, ja, Amſterdammer in het hart was, de herinnering zijner geboorteſtad niet by hem geweken was. In een alleraandoenlijkst gedicht wendde hy zich tot den roemruchtigen Veroveraar, om hem te ſmeeken, zijn wapenen niet tegen de grijze Rijnſtad te keeren.

OLIJFTACK,

AEN

GUSTAEF ADOLF,

OM SIJNE MAJESTEYT TE BEWEGEN

DAT SE

KEULEN, MIJN GEBOORTESTAD,

VERSCHOONE.

'T WILD vogelkijn dat ſingt, daer 't onbeknipt is
Al d' ope lucht is mijn:
Noch ſteent het om te ſijn
By 't lieve neſtje, daer het uytgekipt is.
Ick meed; hoewel mijn blijde geeſt vaert ſpeulen
Daer draeyboom ſluyt nocht heck;
Een heymelijcke treck
Verleyt het hart na mijn geboortſtad Keulen.
Daer heb ick eerſt om honigh uytgevlogen,
Ontrent den blonden Rhijn,
Beplant met Rhijnſen wijn;
En als een bie violendau geſogen.
Uyt dit geboortſogh word mijn ſorg gebooren,
Nu 't Zweedſe vaendel vlieght
Daer ick ben opgewieght;

Olijftack. Ook hier wederom drukt de tytel van 't gedicht op uitmuntende wijze de ſtrekking daarvan uit. Vondel biedt hier aan den zegevierenden koning den olijftak aan, het zinnebeeld des vredes, om te kennen te geven, dat hy hem tot vredelievende gedachten wil aanſporen.

1 *Vogelkijn:* bevallige uitgang van 't verkleinwoord, en deftiger dan *vogeltjen.* Zie talrijke voorbeelden van zoodanige diminutieven aangehaald by HUYDECOPER, *Proeve*, I. 34.

4 *Uytgekipt:* d. i.: „uit de *kip* gekomen, uitgebroeid, geboren."

5 *Meed: mede*, „insgelijks."

6 *Daer draeyboom ſluyt nocht heck:* namel. „in het onbegrensde rijk der verbeelding."

7,8 Buiten den *heimelijken trek* van Vondel naar zijn *geboorteſtad Keulen*, ſchijnt reeds in dit gedicht een *heimelijke* trek te ademen naar de Roomsch-Katholieke eerdienst.

12 *Violendau:* zinſpeling op zijn geboorte in een huis waar de *viool* uithing. Zie D. II, blz. 548, vs. 560.

Nu 't grof gefchut vaft dondert in mijn ooren.
Hoe wenfch ick, als een Rhijnfwaen, Mars t' ontmoeten,
En met de borft in ftroom,
Aldus door fang fijn' toom
Te temmen, langs het ftof van paerdevoeten!
De fware fmack van Tyrus trotfe muuren
Deê zidderen in 't rond
Den Afiaenfen grond,
En fchreeude, dat ter weereld niets kan duuren.
't Verflegen Sion laet fijn fchilden hangen.
Het heyligh Priefterdom
Sich ftatigh toereed om
Den dappren triomfeerder wel t' ontfangen.
Hy naeckt in 't end: Iäddus treed hem tegen,
Met Godgewijde pracht
Van 't Kerckelijck geflacht,
Om den gefteurden Veldheer te bewegen.
De jonge krijghfheld blijft verwondert ftaren
Op 't priefterlijck gewaed;
En 't Goddelijck çieraed
Sijn bittre wraeck verweldight tot bedaren.
Hy leeft Jehovaes dieren naem gefneden
In 't voorhoofd, op den hoed.
Hy fiet der fteenen gloed,
Den glans van goude en purpere offerkleeden.
Ootmoedigh ftijght hy van den hoogen paerde,
En eert Gods Priefters felf,
En Salems kerckgewelf,
Met neygend hoofd en afgeleyden fwaerde.
Jerufalem, bekleet met groene meyen,
Hem feeftelijck begroet;
Terwijl hy met fijn' ftoet
Op Davids burg fich vreedfaem laet geleyen.
Soo vreedfaem wenfch ick dat met fluyt en cyter
Mijn Rijckftad u onthael',
Met geeftelijcke prael,
En Roomfen Biffchopftaf, en witten myter:
Dat fy niet fwijm' voor uwen rooden ftander;
Maer hou haer verwe braef,
En groete u, o Guftaef,

21-48 Zinfpeling op het verhaal, dat Alexander de Groote, toen hy tegen Jeruzalem optrok, door den Hoogepriester Jaddus zou ontmoet zijn geworden, en — even als in latere dagen Attila voor Leo — zou zijn terug gedeinsd en de ftad gefpaard hebben. 't Eene verhaal fchijnt al zoo authentiek als 't andere.

27 *Sich ftatigh toereed* voor „zich gereed maakt, met het plechtgewaad tooit."

36 *Verweldight: overweldigt*, „dwingt."

44 *Met..... afgeleyden fwaerde :* wy vinden hier den vorm, waarop ik vroeger wees, met een b.v. n.w. terug.

Als een van God gedreven Alexander.
Ghy ſult haer' grijſen ouderdom verſchoonen,
Wanneer ſe heuſch en mild
U toont den wapenſchild,
Het bloedigh veld, gewijt met goude Kroonen.
Dat 's d'eeuwige eer der Perſſiaenſe Wijſen,
Die met geſchenck en ſtem,
In 't nedrigh Bethlehem,
Den grootſten Koning offeren en prijſen.
Dat 's 't jammerteecken, dat haer oude ſtraten
Gedoopt ſijn ſoo verwoed
In 't kuyſche Maeghdenbloed,
Vergoten van Barbariſche ſoldaten.
Ghy ſult, als eertijds Franckſe en Hunſe rotten
En woedende Attila,
Niet ſluyten uw gena;
Maer harten winnen door bedaerde Gotten.
Soo word aldus uw zege niet beſproken
Van 's dichters ſcharpen ſtijl:
Hier heeft de Gotſe bijl
Den arbeyd der Agrippen afgebroken.
Soo ſweeftghe boven Alexanders vlercken,
Die Pindars wooning ſtut;
Daer mijn geſang beſchut
Een ſtad vol volcks, vol klooſters, en vol kercken.

60 *Goude Kroonen:* van de zoogenaamde Drie Koningen.
72 *Bedaerde Gotten:* in tegenſtelling van de Gothen, die Vondel later in zijn treurſpel *de Maeghden*, onder Attilaas geleide, zal opvoeren, en die alles behalve bedaard waren.
73, 74 De zin is: „in dat geval, wanneer gy u genadig betoont, zullen de dichters, in hun ſcherp afkeurenden ſtijl, later niet van u zeggen, enz."
76 *Den arbeyd der Agrippen:* Keulen werd door Agrippina geſticht; van waar de naam *Colonia Agrippina*, waaruit „Keulen". Zie nader op *de Maeghden.*
78 Alexander, den val van Thebe gelastende, beval, dat men alleen het huis van den dichter Pindarus zou ſparen.

Intusſchen had Frederik Hendrik het beſluit gevormd, Maaſtricht te belegeren, zijn leger in 't veld gebracht en op de Mookerheide vergaderd. Terwijl hy zelf Venlo aantastte, was Graaf Ernst Kazimier, de wakkere Stadhouder van Friesland, op Roermonde, en de kolonel Wijnbergen op Stralen aangerukt. Alle drie de plaatſen gaven zich, tusſchen den 4 en 6 Juny, byna zonder ſlag of ſtoot over; maar de inneming van Roermonde ging vergezeld met de treurige omſtandigheid, dat Graaf Ernst, reeds by het openen der loopgraven, door een musketkogel in het hoofd geſchoten werd en het in negen-en-vijftigjarigen ouderdom beſtierf. Vondel betreurde zijn dood in het navolgende lijkdicht.

LIJCKKLAGHT

OVER

ERNEST KAZIMIR,

GRAEF VAN NASSAU,

Stadhouder van Vriesland.

SIJN tranen kleen bewijs van grooten rouwe,
Soo ſtaeck miſbaer, medoogende gemeent,
En treur, gelijck die trooſteloosſe vrouwe,
Dat marmerbeeld, 't welck ſtom, niet ſucht nocht ſteent.
Het leeft nochtans, maer 't hart dat is geſloten
Van 't bittre wee, van al te ſtreng een nood.
De geeſt bewelt ſit vaſt, en kan niet vloten:
En naulijcx ſcheelt hier 't leven van de dood.
Al eveneens ſat Andromaech beneepen,
Doen ſy helaes! de leide maere ontfing:
Doen Trojes veſt het lijck door 't ſtof ſagh ſleepen,
En 't kermen boven alle daecken ging.
Bedrieghlijck lot des oorlooghs, wy beloofden
Ons ſelven vaſt laurieren na'et belegh
Van 's vyands ſteên; en ah! ghy treft de Hoofden
Des volcks, en rucktſe in hun triomfen wegh.
Triomfen, neen, bedroefde nederlagen,
En ſchipbreuck, die gaet ſtrijcken met de winſt.
De blijſchap word verdruckt door 't jammerklagen.
't Gequetſte breyn weeght meeſt, de zege minſt.
Waer is de deughd, die alle lemmers wette?
Hoe blaeckt ſijn oogh nu niet van 't gloeyend vyer,
Gelijck het deed, doen hy den helm opſette?
Hoe ongelijck is dees nu *Kazimir!*
Die *Kazimir*, die ſtus, ſoo braef te paerde,
Noch draefde met den vluggen hoef in 't ſand:

3 *Die trooſteloosſe vrouwe:* Niobe.
10 *De leide maere: leide* is 't zelfde als *leede*, van *leed*, en beteekent alzoo „droevig, treurig." Vroeger troffen wy ook *leider* voor „helaas" aan als in 't H. D. *Leider leed* is een dikwerf voorkomende ſamenkoppeling.
17-18 De zin is, „dat de overwinning, by Roermond behaald, te duur gekocht was met den dood des Graven, en de vyand daardoor meer won, dan verloor."

En eyfchte fier, met fchitterenden fwaerde,
Den fleutel van het ftrijdbre Gelderland.
Die heldenbaeck, die d'uyterfte gevaren
Was doorgefolt met onverfchrocken moed,
Hoe fienwe nu de grijfheyd fijner hayren
Geverft, geklift van fijn doorluchtigh bloed?
Nu fal hy meer geen fwarte Spanjaerds jagen
In 't vlacke veld; nu fal hy ftad nocht flot
Nocht fchanffen meer beftormen, en belagen,
Of dondren met kortouwen, als een God.
Hy fal voortaen de Veluw niet meer vegen,
Nocht 't woefte fchuym en 't bruyfen van dien vloed
Des dwingelands op fijnen ftalen degen
Afftuyten trots, en fetten voet by voet.
De Hemel wil dees dapperheden kroonen
Met eeuwigh heyl, terwijl wy onvermoeyt
Die danckbaerlijck verdienen aen fijn foonen;
Twee rancken daer des vaders aerd in bloeyt.

28 *Gelderland* is niet de tegenwoordige Provincie van dien naam, maar het eigentlijke Land van Gelder, waar toen het oorlogstooneel was. Opmerkelijk is het, dat noch Gelder, noch Limburg, meer gelegen zijn in de landen waar zy hun naam aan fchonken, en zelfs geen deel meer uitmaken van het Rijk waartoe deze behooren.
32 *Geklift* is „nat gemaakt," van *klisfen* of *klesfen*.
41 *Dapperheden* voor „dappere daden" Vergel. de Rhijnstroom, blz. 33, vs. 168. — Zie over de naamwoorden die het m.v. kunnen aannemen wanneer zy een begrip uitdrukken dat in een aantal byzonderheden bestaat of bestaan kan: Brill, *Holl. Spraakl.* bl. 151.
43 *Verdienen* is hier voor „vergelden", of liever „pogen te vergelden."
44 *Rancken ;* de latere uitgaven hebben *fpruyten*.

Maastricht, nu eerlang berend, werd door den Prins op den 21 Augustus tot de overgave genoodzaakt, gelijk ik ergends gezongen heb,

In 't aanzicht en ten fpijt van 's vyands oorlogsheiren: —

namelijk van het leger van Santa Croce en van dat des Keizerfchen Generaals, Grave van Pappenheim, beiden tot ontzet der fterke vesting aangerukt, en die beiden vruchteloos de liniën des Prinfen hadden aangevallen. Vondel verhief de glansrijke verovering, door Frederik Hendrik behaald, in het volgend gedicht:

STEDEKROON

VAN

FREDRICK HENRICK.

OP

DEN GROOTEN TRIOMF

VAN

MAESTRICHT

EN D'ANDERE STEDEN EN SCHANSSEN.

OP DE WIJSE: *van Periofte.*

DIE bange nacht, doen Alexanders volck
Sich droncken dronck in lecker burgerbloed,
En grimmigh borſt uyt d' onderaerdſe kolck,
Gelijck een ſlang, getrapt van vyands voet,
De lucht beſmet en beemd en waterval
Met peſt en blaeu vergift en groene gal:

Die nacht gedenckt hoe droef de Trichtſe Maeghd
Geſleept geboeyt op haren oever ſat,

Stedekroon: men weet dat het by de Romeinen de gewoonte was, den overwinnaar eener ſtad *een ſtedekroon*, gelijk den muur- of bresbeklimmer een *muurkroon*, den zeeheld een *ſcheepskroon*, te ſchenken.

En d'andere ſteden en ſchanſſen: de plaatſen, kort voor of na de overgave van Maastricht veroverd, als: Roermonde, Sittart, Venlo, Limburg, Valkenburg, Daalhem, enz.

1 *Alexanders volck:* hier wordt bedoeld Alexander Farneſe, Prins en later Hertog van Parma, die in 1578 Juan van Oostenrijk als Landvoogd in de Spaanſche Nederlanden opvolgde, en in 1592 ſtierf. Hy had zich in de nanacht van den 29 Juny 1579 meester gemaakt van Maastricht, waar toen door zijn krijgsbenden een gruwelijk bloedbad werd aangericht. Zie ook vs. 35.

2 *Lecker:* dit woord zoû thands min edel ſchijnen.

6 *Blaeu vergift:* het ſlangegif heet hier, naar zijn loodkleur, blaauw, of ook omdat het met blaauwe plekken doet uitſlaan.

7 *Die nacht gedenckt:* 't is hier het *nox illa meminit* van den Latijnſchen dichter, en 't is my onbegrijpelijk, hoe de anders ſcherpzinnige Lulofs, die 't Latijn hier zelf aanhaalt, zich zooveel moeite geeft om in zijn aanteekeningen, in plaats van de klare en eenvoudige opvatting, een gezochte en duistere aannemelijk te maken. Hy wenſcht namelijk *nacht* niet in den 1en, maar in den 4en nv. te ſtellen, en, vs. 1 gelijk hier, te lezen: „gedenkt die nacht''. Maar dan wordt het de vraag: tot wie de dichter zich wendt? Het is wel gewoon, tot tijdgenooten te zeggen, wanneer men van een gebeurtenis ſpreekt, die in onze dagen voorvalt: „gedenkt dit of dat feit!''; maar zelden zal men, ſprekende van een voorval dat ruim 50 jaar geleden is, iemand verzoeken, het te *gedenken*.

De Trichtſe maeghd: „de ſtedemaagd van Maastricht''

Gedoodverft en door vyer en vloed gejaeght,
En afgewaeckt, en ftrijdende afgemat.
Sy klaeghde 't leed den Vaderlijcken Stroom,
Wiens geeft verfcheen in haer' benaeuden droom.

Een bloedigh fweet brack hem van alfins uyt,
En hing als kralen aen fijn biefenhayr.
Hy fteende, en floegh in 't ende een heefch geluyd:
Mijn Dochter, die op 't oorlooghfmoordautaer
Uw fuchjes en bedruckte traentjes looft,
Grijp moed, mijn kind, grijp moed, en wees getrooft.

't Is waer, ghy fijt de bloem uws maeghdoms quijt,
Dat 's noodlot, en 't belieft den hemel dus.
Maer fus, mijn fchaep, daer koomt een andre tijd.
Soo fpreeckend gaf hy haer een hartekus,
En wifchte met fijn kleed (hy fuchte diep)
Het roode bloed dat langs haer boefem liep.

Daer koomt een tijd (foo voer hy lieflijck voort)
Die reeckening van Spanjen eyfchen fal,
En fuffen 't landgefchrey van defen moord,
En trooften uw langduurigh ongeval:
Dan fal de Wraeck den Spanjaerd, als een haes,
Doen ommezien, en jagen over Maes.

Die held is een beloofde Frederick,
Uw wreecker en befchermer in der nood,
Der vromen fchild, der dwingelanden fchrick.
Dees fal beleeft u koeftren in fijn' fchoot;
Na dat ghy hebt, geketent van Farnees,
Een halleve eeu gekermt flavin en wees.

Al treuren nu uw ftraten doods en woeft,
Ay fie dat met geduldige oogen aen,

9 *Gedoodverft:* „met de doodkleur op 't gelaat."
11 *Den Vaderlijcken Stroom:* „den Maasgod."
12 *In haer' benaeuden droom:* het denkbeeld, om het eene fictieve wezen aan het andere in een droom te laten verfchijnen, hoezeer fraai uitgewerkt, is op zich zelf niet gelukkig te noemen.
13 *Van alfins:* „van alle kanten." Thands wordt het woord meer gebezigd waar het zielswerkingen betreft; b. v. „ik ben *alfins* van uw gevoelen."
19 *De bloem uws maeghdoms:* een ftedemaagd werd, wanneer de ftad, die onder haar befcherming ftond, genomen werd, figuurlijk gezegd, haar maagdom te verliezen. Zoo ook droegen fommige fteden, die nooit genomen waren geworden, in 't Fransch den naam van *pucelle.*
27 *'t Landgefchrey:* „'t gefchrei, dat over 't land heenklinkt". Zoo in de *Kersnacht:*
En weckt een ftad- en landgefchrei.
30 *Over Maes* voor „over de Maas".
31 *Frederick:* hier in zijn beteekenis van *rijksvrede* of *rijk aan vrede.*
34 *Beleeft:* „welwillend."

Soo lang tot dat in Parmaes rijpen ooghſt
  Oranjen koom de ſtrenge zeyſſen ſlaen,
En ſelfs mijn Maes en 't fier beſchanſte Scheld
Sich buygen voor een maghtiger geweld.

Dan ſla op uw' Verloſſer 't blij geſicht,
  En wij hem de verdiende Stedekroon.
Vlecht Boſchloof om de Schildſtar van Maeſtricht,
  En hef hem hoogh in 't goud van Neêrlands troon.
Dan ruym uytheemſch gebroedſel veld en ſlot,
En Brabant kniel' voor Hollands Wapengod.

Ick ſie alreê (mijn geeſten worden vlugh)
  Den blixem, die mijn vochten vliet verſengt,
Alreede tors ick meer als eene brugh,
  Een weeck robijn mijn klaer kriſtal beſprengt.
De gallem baeut 't geſchut na ſonder mond,
En tart het Spaens en maghtigh Rooms Verbond.

Hun antwoord is niet ſchaers van donderkruyt,
  En Mars ſijn rol volſpeelt op 't wreed tonneel,
En d' uytvaert van Kaſtilie word beluyt,
  Met onweer van kortouwen, grof van keel:
De Vryheyd op dit graf haer Standert plant,
In 't aenſicht van Filips en Ferdinand.

Soo word met vyer het eeuwigh vyer gebluſt.
  Soo vreet de vlam des Hemels taye roe,
En Henrick houd de heyrbaen van Auguſt,
  En ſluyt de poort van 't gruwlijk oorloogh toe:
Vaer wel, mijn hart, leer harden, en ſwijgh ſtil:
Soo droop hy door haer armen in ſijn kil.

45 *Boſchloof:* woordſpeling op de eerlaurieren door Frederik Hendrik met de verovering van den Bosch behaald.
De Schildſtar: Maastricht heeft een ſter in het wapen.

51 *Meer als eene brugh:* Frederik Hendrik had tijdens het beleg boven en beneden de ſtad een brug over de rivier geſlagen.

52 *Een weeck robijn:* „bloed". Zoo in de *Kruyſberg*, vs. 11:

De regendropplen ſtrecken ſchoon
Robijnen aan de doornenkròon.

54 *Het Spaens en maghtigh Rooms Verbond:* d. i.: „het machtige verbond tusſchen Spanje en Oostenrijk."

55 *Donderkruyt:* „buskruit."

60 *Filips en Ferdinand:* Filips IV, Koning van Spanje; Ferdinand II. Keizer van Duitschland.

63,64 Keizer Augustus ſchonk der waereld vrede, en by die gelegenheid werd te Rome geſloten wat men verkeerdelijk den tempel van Janus noemt, doch niet meer dan een *poort* was: — waarop hier gezinſpeeld wordt.

65 *Mijn hart, leer harden:* wederom eene, doch hier zeer goede uitwerking doende, woordſpeling. *Mijn hart* ſtaat hier voor „kindlief!"

Steeds yverende om een hooger trap in de kunst te beftijgen, en in aanmerking nemende, dat fchier alle voorname dichters van vroeger en later tijd hun roem in 't byzonder gevestigd hadden door een *epos* of heldendicht, was Vondel reeds voor eenigen tijd tot het befluit gekomen, hun fpoor daarin na te volgen, en verkoos tot zijn onderwerp den tocht van Keizer Konftantijn den Groote naar Rome. Zijn eigen oordeel hieromtrent echter niet vertrouwende, raadpleegde hy de Groot, dien hy voor het orakel aller geleerdheid hield, en zond hem, als een ftaaltjen, den aanvang van 't voorgenomen werk: waarop hy dezen brief ontfing:

„Seer geleerde en treffelijke vriendt,

Ik oordeele dat UE. tot een volkomen Poëma een bequame ftof bedacht heeft, van den toght van Konftantijn naar Rome 't welck foo grooten gewichte heeft mede gebraght in de faaken van de wereld. De Grieken roemen Konftantijn feer hoogh en noemen hem den Apoftelen gelijk. My dunkt dat hy geen quaadt Prins is geweest federt hy de Chriftelijke Religie heeft aangenomen; maar gelijk de Chriftenen hem tot den hemel verheffen, zoo zie ik dat Zofimus, een blindt yveraar in 't Heidenfch geloof, alles opzocht wat hy kon, met recht met onrecht, om hem te doen klein achten. Doch UE. zeit wyffelijk, dat het den Poëten recht is de fauten over te zien, ofte niet te geloven van de geenen, die zy nemen tot ftoffe van haar lof, en tot een voorbeelt van deucht. UE. begrijpt wel dat daar gelegenheit zal zijn om te fpreken van de Heidenfche en van de Chriftelijke kerkgewoonten. Van de eerfte heeft UE. genoeg voorfchriften by de Griekfche en Latynfche Poëten, en de oude uitleggers daarop: ook hebben weinigh voor onfen tijdt daarvan niet onbequaamelijk gefchreven Giraldus en Rofinus. De Chriftelijke kerkgewoonten van dien tijdt kan men zien in de Verdaedignge van Juftinus, de werken van Tertullianus, Cyprianus, de Conciliën van Neocefarië, Gangres, Laodicea, Ancyre en het generaal van Niceën, 't welk, gelijk ook dat van Eleberi in Spanje, en 't eerfte van Arles in Walfchlandt, zijn gehouden ten tijde van Konftantijn. 'T beginfel ftaat my wel, en zoo voortgaande twijffel ik niet aan het duuren van het werk. Godt wil daartoe zijnen zeegen verleenen en UE. met zijn gezin neemen in fonderlinge hoede.

UE. gantfch dienftwillige

17 Augufti 1632.

H. DE GROOT."

Door dezen brief, waarin wederom de zonderlinge belezenheid van den fchrijver doorftraalt, aangemoedigd, zette Vondel zijn arbeid yverig voort. Terwijl hy hiermede bezig was, gebeurde het, dat zijn vrouw van een zoon beviel. Toen men overleide welk een naam het kind zoû gegeven worden, zeide Vondel, wiens geest op dat tijdftip geheel met zijn onderwerp vervuld was: „noem het Konftantijn." — „Konftantijn!" herhaalde de verbaasde huisvrouw: „niet een onzer vrienden of bloed-

verwanten heeft ooit zulk een naam gedragen: waarom zoû 't geen Hans heeten, als zijn grootvader, of Abraham, als mijn broeder, of Willem, als de uwe. Of als het kind dan volſtrekt een vreemden naam moet hebben, geef het dan ten minſte een naam uit de Schrift."— „Wel!" hernam Vondel, wien het gemaal begon te verveelen, en met den wrevel, dien de Poëet ſoms gevoelt tegenover Prozaïsten, al zijn hem die Prozaïsten nog zoo lief en waard: „noem het dan Gad." — Maar die naam geviel der goede vrouw nog minder, en zy ſtemde toe, dat het kind Konſtantijn geheeten zoû worden. Dit verheugde hem zeer, daar hy nu hoopte twee Konſtantijnen na te zullen laten, en den eenen alleen te zullen voortbrengen. In beide opzichten bedroog hem zijn hoop. Wat den papieren Konſtantijn betreft, wy zullen later zien, welk lot hem weêrvoer: en zijn zoontjen ſtierf in zijn eerſte kindsheid, getuige het bevallig lijkdicht, dat hy er op vervaardigde, en 't welk in ieders mond is.

KINDER-LIJCK.

KONSTANTIJNTJE, 't ſaligh kijntje,
Cherubijntje, van om hoogh,
d'Ydelheden, hier beneden,
Uytlacht met een lodderoogh.
Moeder, ſeyt hy, waerom ſchreyt ghy?
Waerom greyt ghy, op mijn lijck?
Boven leef ick, boven ſweef ick,
Engeltje van 't hemelrijck:
En ick blinck' er, en ick drinck' er,
't Geen de ſchincker alles goeds
Schenckt de ſielen, die daer krielen,
Dertel van veel overvloeds.
Leer dan reyſen, met gepeyſen,
Na palleyſen, uyt het ſlick
Deſer werrelt, die ſoo dwerrelt.
Eeuwigh gaet voor oogenblick.

6 *Waerom greyt ghy: greyt* voor „treurt, klaagt."
10 *De ſchincker:* in de latere uitgaven is dit dwaaslijk in *ſchencker* veranderd, waardoor het rijm verloren gaat.
13 *Met gepeyſen:* „met zielen."

Het was gedurende zijn arbeid aan dit werk, dat hy aan des Prinſen geheimſchrijver De Willem, met wien hy door Hooft bekend was geworden, het volgende dankdicht zond wegens een geleend boek.

DANCKOFFER

AEN

DAVID DE WILLEM,

Raed en Geheymschrijver van Zijn Hoogheyd.

De *Willem*, Raed van Willems ſoon,
Die 't goud van ſijn Oranjekroon
Laet blincken door den lauwerhoed,
Begruyſt van ſtof, beſprengt van bloed;
En 't Princelijck genadepand
Verſegelt met uw rechtehand;
Waer mee ſal ick u danckbaer ſijn,
Voor den geleenden Barbarijn?
Die allerminſt barbariſch ſpreeckt;
Als hy den heylgen myter ſteeckt
Ten hemel, uyt ſijn Engels ſlot,
En bromt op aerdrijck, als een God.
De woeſtheyd heeft de rotſen in
Van Griecken, Machomets ſlavin.
't Is met Apollo daer gedaen.
Wie hem wil ſoecken, ſoeck *Urbaen*,
Die op de ſeven bergen pronckt,
En 't Chriſtelijcke hart ontvonckt,
Wanneer hy weyden gaet ſoo breed,
En Kallioop in purper kleed.
Is 't wonder dat de Tiber krielt
Van ſuyvre ſwanen, die, geſielt
Door dit geſalſt vernuft, alree
Gaen bruyſen na de rijcke zee.
O Raedſheer van dien braefſten Vorſt,
My dunckt een Godheyd blaeckt mijn borſt:
En 'k ſoude uw heuſcheyd danckbaer ſijn,

1 *De Willem* ... *Willems:* weder de beſtendige liefhebbery van woordſpeling.
5,6 De zin is: „die 't zegel zet op brieven van *pardon*."
8 *Barbarijn:* men kon meenen, dat Vondel hier van den dichter Barbarino ſpreekt, die in de dertiende eeuw leefde, ware het niet dat de *myter* en het *Engels ſlot* (het kaſteel St. Angelo, de Engelenburg, te Rome) ons aan den geleerden kardinaal Antonio Barberini deden denken, die in 1671 overleed.
12 *Bromt:* „luide ſpreekt, zich met lof doet hooren."
14 *Griecken: Griekenland*, als meermalen.
16 *Urbaen:* de Paus, waarvan Deel II. blz. 659.
20 *Kallioop in purper kleed:* aan Kalliopé, de epiſche muze, ſtof geeft zijn lof (als in 't purper gekleeden geestelijke) te bezingen.
22 *Suyvre ſwanen:* in hun tijd zeker zeer beroemde, maar thands meest vergeten dichters.

Ten deed de groote Conſtantijn:
Indien ick dat godvruchtigh hoofd
Niet ſes paer boecken had belooft;
En nu het Chriſtaenhangend heyr
Niet voerde aen 't Adriatiſch meyr.
Mijn Sangheldin, wanneerſe ſuft,
Ontbeert uw meeſters krijghſvernuft,
En 't breyn des Helds, die d'eer verworf
Dat hy al ſtaende in 't harnas ſtorf.

28 *De groote Conſtantijn:* het heldendicht, waar Vondel aan bezig was.
31 *Chriſtaenhangend* voor „Kristus-aanhangend."
31,32 Hiermede geeft V. te kennen hoe ver hy met zijn heldendicht gevorderd was.
33,34 Wie hier vitten wilde, zoû al licht vragen, of Vondels zangheldin, wanneer ze *niet* ſufte, het krijgsvernuft van Frederik Hendrik bezat; maar hy wil zeggen: „wanneer myn zangheldin ſuft, is het omdat zy „by het ſchilderen der heldenfeiten" in de krijgskunde zoo bedreven niet is als uw meester.
33 *Sangheldin:* fraai voor „zanggodin"?
35,36 Wellicht wordt hier op Ernst Kazimier gedoeld. Zie hierboven blz. 151.

Bekend is het, hoe in de zeventiende eeuw het ſchoonſchrijven, hoezeer meer oefening en geduld, dan wel bepaald genie vorderende, onder de kunſten geſteld werd, ja niet zelden met een lof vereerd, die aan voortbrengſelen van esthetiſche waarde niet of in mindere mate werd toegekend. Onder hen die het in dit vak tot een vrij groote hoogte ſchijnen gebracht te hebben, behoorde zekere Hendrik Meurs. Vondel verhief diens talent op smaakvolle wijze in de navolgende regelen:

OP DE SCHRIJFKUNST

VAN

HENRICK MEURS.

De tong is tolck van 't hart, by tegenwoordige ooren.
De ſtomme pen laet ſich veel duyſend mijlen hooren,
Door 't oogh, en niet door 't oor. s' is d'eelſte, die ick ken.
Ay, kus eerbiedighlijck dat becxken van de pen.

Ook vervaardigde hy deze byſchriften onder 's mans afbeelding en onder die zijner gade.

OP DENZELFDEN.

HIER ſiet ghy Hendrick Meurs, gelijck ſijn aenſchijn leeft:
Maer die wat meer begeert dan ſchaduwen van prenten,
Sla d' oogen op ſatijn, pappier, en perckementen,
Daer maelt hy ſelf ſijn' geeſt, die op ſijn' veder ſweeft.

OP

JUDITH KOKERMANS.

HIER leeft de wederga van JUDITH KOKERMANS,
Die Meurs in 't harte ſtraelt met vriendelijcke voncken.
Sijn veder rijck van geeſt gaet weyden op dat loncken.
Als ſy haer oogen luyckt dan leeft hy ſonder glans.

1 *De wederga*: t. w. „de afbeelding."

Hendrik Meurs was intusſchen beter kopiïst dan ſchrijver, en leende daarom het vernuft van Vondel, om een antwoord voor hem te ſtellen aan zekeren rechtsgeleerde, Abraham Ojens genaamd, die mede een lofdicht op 's mans arbeid had vervaardigd. Dit antwoord luidde als volgt:

ANTWOORD

VOOR

HENRICK MEURS.

AEN

ABRAHAM OJENS,

Rechtsgeleerde.

OJENS, vrijer van de kunst:
't Was uyt oordeel niet, maer gunst,
Dat uw Sanggodin my stelde
By den Fenix van den Velde;
Dat uw wel gestelde lier
My geleeck by Karpentier;
Schrijvers die voor niemant wijcken,
Niemant vreesen, en gaen strijcken
Met de kroone van de Pen,
Daer ick my te kleen toe ken.
'k Sou my selven noch bedriegen,
En met Ikarus gaen vliegen,
Daer de son versmelt het was,
En my stort in Thetis plas:
Maer ick wil van Meesters leeren,
Hunne brave trecken eeren,
En u dancken voor het dicht,
Daer mijn dienst sich voor verplicht.

2 *Uyt oordeel* voor „naar recht, naar verdienste."
4.5 *Van den Velde; Karpentier:* schoonschrijvers van die dagen.

Onder het afdrukken dezer bladen werd ik aangenaam verrast door de ontfangst van een oorspronkelijk handschrift van Vondel, door een minnaar van autografen onder een verzameling van oorspronkelijke brieven van Hooft, Huygens en anderen aangekocht, en een gedicht van onzen dichter vertoonende, by my, en voor zoo verre ik wist, by alle vroegere beminnaren zijner poëzy, ten eenemale onbekend. Noch het gezelschap, waarin het gevonden, noch de kennelijke hand, waarmede het geschreven werd, lieten eenigen twijfel aan-

gaande de echtheid over; en het is tot overtuiging van al wie dienaangaande op mijn verzekering niet zoû willen afgaan, dat ik het *facfimile* van het ftuk hiernevens voeg. Daar het alle dagteekening mist, is de tijd der vervaardiging onzeker; doch, zoo verre ik naar den ftijl oordeele, moet het omftreeks den jare 1625, of vroeger nog, vervaardigd zijn. Het ftaat echter met geen andere gebeurtenis of gedicht in verband, en kan dus, even goed als ergends elders, hier zijn plaats vinden.

AEN MYN HEER
DEN DROST VAN MUYDEN.*

Ghij die als kasteleyn van d' Amfterdamsche vesten
De Voorfteen trou bewaeckt, wij bidden, neemt ten besften
Dat buyten onfe fchuld van uw treurfpelig end
Mij Morpheus heede heeft een fchrick in 't breyn geprent:
En foo een droeve droom is oorfaeck van verblyen
Soo moet u fulx tot vreugd, en fegening gedyen:
Gelyck men fegt een lyck, een doodkist vallen uyt
Op gryfen onderdoom, op tortfen op een bruyt.
Ick fal u flecht en recht het naer gesicht vertoogen,
En niet na dichters kunst opproncken deefe loogen,
Op dat men niet en waen 't is waeckende verfiert,
'T geen waerlyck in de flaep my is door 't hooft gefwiert.
Ick fluymerde als de fon alree was aen 't verhoogen,
En fagh een wreed fchavot opryfen voor myn oogen
Heel dicht, en toefde vast, geprangt door bangen nood
Om u, die foomen fey befuren most de dood.
Ten leften quaemdy daer, myn Heer u niet wilt belgen,

* Dit oudere ftuk, in fpelling afwijkende en daarin ook met zich zelf ongelijk, is letterlijk gevolgd naar het origineel Handfchrift.

1 *Kasteleyn van d'Amsterdamsche vesten:* het gemis van een komma zoû hier al licht den lezer in den waan brengen, dat Hooft werd voorgefteld als *kaftelein* niet van *Muiden*, maar van *Amfterdam*. Doch men leze: „gy, die, als kaftelein, de voorftad van Amfterdam bewaakt.” Muiden werd toen, gelijk nog heden, befchouwd als eene der buiten-vestingen, gebouwd om Amfterdam te verdedigen, of des noods in te toomen. Hierop zinfpelen de regelen, welke Leycester aan Bax als parool medegaf, toen hy hem gelastte Muiden te bezetten:

Siet dat ghy wel bewaert
Den toom van 't groote paert.

3 *Uw treurfpelig end:* zie, omtrent het woord *treurfpelig*, Henricus de Groote D. I, bl. 34, vs. 200.

6,7 *Vallen uyt Op:* d. i.: „beduiden, hebben ten gevolge.” 't Is de nog gewone volksmeening, volgends welke men de droombeelden, om de juiste voorbeduiding te vinden, zoû moeten verwisfelen voor het tegengeftelde: zoo zegt men, als ge van iemand als dood of ftervende droomt, dan beduidt dit zijn lang leven.

Gelyck te wesen 't end des jaers, die troots en aerlyck,
En jong van jaren bloe, beklaeght maer danck en loon,
Als zy gheroemd(?) waer in bruyloft ... woon.
Doch sag ick ... 't ... ... sich ...
Ontstaeltenis ... om ... voor ... te ...
Mijn leven was vol angst, myn lust smolt als de sneeu.
Ick dacht, o goede God, wat kanst ... een leu.
Hier eyndt 't beeld des droombs. Hier drost, God wil u sparen,
En geven uwe tyt soo lang als Nestors jaren,
Of dat uw sangers t'hooghdravens van haer styl
Doe treffen ons gemoed gelyck een scherpe pyl.

L. A. Verplighe.

I. V. Vondelen.

Aen myn Heer den Drost van Muyden

Gij die het kasteleyn van d'Amsterdamsche veste
De voorstad trou bewaert, wij bidde, neemt ten beste
Dat binnen onse schuer van uw treurspel end
Mij morgens ... als schenck in 't breyn geprent:
En soo die droeve droom is oorsaeck van verblijden,
Soo moet u suer tot vreugd, en segening gedyen:
Gelijckmen sage de lijck, die doodt hun 't vallen uyt
Op grijse ouderdom, op toetse op de brug.
Ick sal u slechs de saeck sonder gesien vertoogen,
En niet na dichters kunst 't opproncken deser loogen,
Op dat mij niet en was 't het waerschuwende bevel,
'T gaf waerlijck inde slaep mij is door 't hooft gespeelt.
Ick sluymerde als die son alree was aen 't verhoogen,
En sag als vreemd schavot opgereist voor mijn oogen
Heel diep, ick voelde van, geprangen door bangen moed
Om u, die soomis sou besueren met de dood
Ten lof sijn quaedendaed, mijn Heer u niet wel belijden,
Ick was begeerig om uw redes te verstaen
En drong wat 't dichter aen. Gij saegt ons ...
En spraeckt, niet veel, maer kort: POUR VIVRE IL FAUT MOURIR
Dies toogdy 't wambays uyt, en eer wy 't naeuwlyx sagen
Soo lag uw lyf ter neer daer 't hoofd was afgeslagen,
En wierd aengesien. Ick woude menigmael
Tie ... weder mij u ... in ons tael.
Een wasser op 't tonneel die sich ter neder strackte,
En 't versch gesprongde bloed aen sijn tonge lekte.
Ick twijffelde of gy 't doode uw ... onbevreesd,
Of dat gy liever wat op bloed van ons God...
Een trater voor het volck niet woorden en ...
Uytbeeldende de geen die voormaels is gedaen
Na d'Indiaensche kunst, als Heerscher van ...,
Doos ronde uw vrome dood, uw kort gesprooken reen
Heeft gy menigvoud. uw uytgang ... uw heerlycke

Ick was begeerig om uw reeden te verſwelgen,
En drong vast dichter aen. Ghij ſaegt eens gints en hier,
En ſpraeckt niet veel, maer braef: POVR VIVRE IL FAVT MOVRIR.
Doen toogdy 't wambays wt, en eer wy 't naulyx ſagen
Soo lag uw lyf ter neer daer 't hoofd was afgeſlagen,
En weeder aengeſet. ick wenschte menigmael
Te hebben meer met u geyvert in ons tael.
Een waſſer op 'tooneel die ſich ter neder ſtreckte,
En 't verſch geplengde bloet met ſyne tonge leckte.
Ick twijfelde of hij 't dede wt wreedheyds onbeſcheed,
Of dat hy lecker was op tbloet van ons Poeet.
Een tratter voor het volck met weeſen en gebaren
Wtbeeldende de geen die voormaels is gevaren
Na d' Indiaenſche kust, als Heerſcher van tgemeen,
Dees romde uw vrome dood, uw lest geſproocke reen
Herhaelde hy menigvout. uw wtgang ſcheen my heerlyck
Gelyck te weeſen 't end des geens, die trots en eerlyck,
En jong van jaeren viel, beklaegt met druck en rouw,
Als hy Florenſſen weer in vrijheyd ſtellen wou.
Oock ſag ick in 't verſchiet vele heere ſich verſellen
Getabbaert beſich om meer vonissen te vellen.
Mijn leeven was vol angst myn lust ſmolt als de ſneeu.
Ick dacht och goede God wat leeven wy een Eeu.
Hier hebdy 't beeld des drooms. Heer Drost, God wil u ſparen,
En recken uwen tyt ſoo lang als Neſtors jaeren,
Op dat uw ſangeres t hoogdraven van haer ſtyl
Doe treffen ons gemoed gelyck een ſchutters pyl.

U. E. A. Verplichte.
I. V. VONDELEN.

21 *Wambays:* „wambuis". Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, KIL. en BILD. *Geſl. in v.*

23.24 *Ick wenschte menigmael te hebben meer met u geyvert in ons tael:* dit is echte droomſtijl. In den droom bekommert Vondel er zich heel weinig over, of Hooft onthoofd is, wel, dat hy geen taalſtudie met hem kan voortzetten.

25 *Tooneel:* hier voor „ſchavot."

29-31 Hier kan niemand anders dan Reael bedoeld worden ; — 't geen alzoo een bewijs oplevert, dat het gedicht na diens terugkomst uit de Oost moet zijn gemaakt.

34-36 Het valt moeilijk te giſſen welken jonkman V. bedoelt; want: „noit ſtadt onderwaariger aan ſcheuringen en oproeren, dan Florence eertyds," zegt HOOFT in zijn *Rampſaaligheden der verheffinge van den huize Medicis.*

De nieuw benoemde Profesſor aan het Athenaeum, Kaspar van Baerle, was, gelijk ons reeds gebleken is, even als Vondel, een welkome gast by Laurens Baeck. Waarſchijnlijk had hy op Schey-beeck de najaarsvakantie doorgebracht, gelijk bleek uit een Latijnsch gedicht, door hem vervaardigd tegen het lijstervangen, een gewone najaarsliefhebbery. Doch nu bezong hy ook de beek, die door de hofſtede vloeide, in een zachtvloeiend dichtſtuk, 't welk ik meen dat hier niet te onpas mag worden ingevlochten:

LOFF-GEDICHT

OP HET

EEUWICH-STROOMENDE BEEKJE

VAN DEN HEER

LAURENS JOOSTEN BAECK

AEN

DE JOFFROUWEN

MAGDALENA EN SARA BAECK.

BEECKJE, daer de duyn haer droppen
  't Saem verſamelt in een bron,
Als ſy met haer witte toppen
  Glinſtert in de morgen-ſon,

Beeckje, open al uw' adren
  Die verſcholen gaen door 't ſant,
Wil op myne comſt vergadren
  Al de ſtroompjes van het lant.

Sprengt myn opgetoogen ſinnen
  Met uw heldre waterval,
Soo ſal ick uw loff beginnen
  In het haſelaeren dal.

Beeckje, al de zeegodinnen
  Brengen in uw beeck haer nat,
Al de traentjes van haer minnen
  Soeten in uw waterbad.

Waer Actaeon comen vluchten
  Naer dit beeckjen uit ſyn duyn,
Nooyt en had men hem ſien ſuchten
  Om de hoorens op ſyn kruyn.

Had Apollo willen loopen
  Naer ſyn Daphne by uw ſtroom,

Nooyt en waer ſy wech-geſloopen
Of verandert in een boom.

Had Narcisſus in uw' klaerheyt
Hem geſpiegelt aen uw boort,
Nooyt en waer hy door verwaentheyt
In ſyn eigen liefd' verſmoort.

Waer Leander hier gedompelt
Als hy naer ſyn Ero keeck,
Nooyt en waer hy overrompelt
In de golfjes van dees beeck.

Al de dropjes, die daer dringen
D' een op d' ander door den ſteen,
Doen de minne-aertjens ſpringen,
En verkwikken al myn leen.

'k Sie een dropje van medooghen,
'k Sie een ſtraeltje van uw gunſt,
'k Sie een dropje, dat de oogen
Leert de ſoete lonckjens-kunſt.

'k Sie een ſtraeltje vol van vreden,
'k Sie het ſtraeltje van verſtant,
'k Sie de ſtraeltjens van goê reden,
Loopen uyt het gulle lant.

Beeckje, als men u ſiet vloeyen.
Als men hoort uw ſoet geruyſch,
Voelt men al ſyn geeſtjens gloeyen,
En verhuyſen druck en kruys.

Hier is 't beeckje der Poëeten,
Niet in 't liegend Griekenlant,
Hier heeft Perſeus paert geſmeten
't Hippocreentjen uyt het ſant.

Hier heeft Hooft geſcherpt ſyn veder,
En gewrocht ſyn ſinryck dicht;
Hier ſat Vondel dickwils neder,
Als hy van der aerd gelicht

Drong om hoog door al de wolcken,
Boven bergen, boven locht,
En verliet de aerdſche kolcken,
Van dit beeckjens nat bevocht.

Dit is 't beeckje daer de Baecken
Van het vrouwelyck geslacht,
Altemets haer kransje maken
Vol van geur en deughden kracht.

Lachjens, kusjens, lieve woordtjens
Lusjens sonder arch off list,
Groeyen aen dees waterboordtjens,
Nyt en haet wort hier gemist,

Beeckje, vol van minlyckheden,
Beeckje, vol van vrolyckheyt,
Vloey in allen eeuwigheden, —
Nooyt verdroogh uw' vochtigheyt.

Sleep het leven van de Baecken
Alsoo lang als ghy hier loopt:
Wil niet eer uw stroomen staecken,
Voor dat Baeck syn leven sloopt.

Dan sal Jupiter uw straelen,
Al uw dropjens, al uw nat,
Opwaerts tot de sterren haelen
Boven d'oude Beverstad.

Tot dus verre het gedicht van Van Baerle. Maar wie waren de Magdalena en Sara, aan welke het was opgedragen, terwijl wy vroeger een Katharina en een Dianiera hadden? —Ik wil het den lezer zeggen, en tevens een begaan abuis omtrent den waren naam van laatstgemelde herstellen. Ik had, namelijk, te blind geloof hechtende aan Lulofs en aan zijn voorganger Jac. Scheltema, voor onbetwistbaar aangenomen, dat Dianiere, gelijk zy zeiden, eigenlijk Margarethe heette. Waar zy dit uit gehaald hebben is my onbekend; een authentiek geslachtlijstjen van de geheele familie heeft my op dit punt beter ingelicht, en ik laat het hier volgen. Men zal er uit leeren, dat Dianieres naam toch met een D. begon en de verdooping dus niet zoo groot was.

- LAURENS BAECKE, JOOSTZOON, trouwt: *Debora van Harencarſpel, JacobsD.*
  - CATHARINA BAECKE, trouwt: *Hillebrant Bentes.*
  - JACOB BAECKE, ſterft ongehuwd.
  - JUSTUS BAECKE, Heer van Wulverhorst, ſterft op den 14 December 1681 [1]. Hy was getrouwd met *Magdalena van Erp.*
    - MAGDALENA BAECKE, ſterft ongehuwd.
    - ARNOUD BAECKE, ſterft ongehuwd.
    - SARA BAECKE, ſterft ongehuwd.
    - LAURENS BAECKE, Heer van Wulverhorst, Rentmeester van Klundert, ſterft ongehuwd.
    - DEBORA BAECKE, trouwt: 1e. *Joan Wuytiers,* 2e. *Euſtatius v. Bronkhorst.*
    - JACOBA BAECKE, trouwt: *Godefroy van Edelſteyn,* Baron van Affenburg, Rijks Kamerheer.
    - ADRIANE BAECKE.
    - CHRISTINA BAECKE, ſterft ongehuwd.
  - DEBORA [2]) BAECKE, trouwt: *Cornelis Schouten.*

1) Zoo dit geen ſchrijffout is — waar ik het voor houde — moet de man al heel oud geworden zijn
2) Vondels „Dianier."

Men ziet, de meisjens, wien 't gedicht van v. Baerle werd opgedragen, zijn dochtertjens van Justus Baeck.

Hoe de Baecken met het gedicht van Van Baerle waren ingenomen, bleek uit de beantwoording, welke Jacob Baeck er van gaf.

Soolang myn beeck ſal water hebben,
Soolang het Y ſal vloen en ebben,
Soolang de ſon ons ſchijnſel geeft,
Soolang een menſch op aerd ſal weſen,
Sal uw gedicht ſtaegh ſyn geleſen,
Omdat men weynig ſulcke heeft.

In uw gedicht myn Hof ſal bloeyen,
Met eeuwigh groene ſpruyten groeyen,
Mijn beeck al ruyſchend ſtroomen ſtaegh.
De Veldtgoon ſullen gunſt toe brengen
En droogt nocht kou myn vruchten ſengen
In zijn verloop ſchoon oud en traegh.

De Hof ſal 't onder ſich niet laeten
Syn kindren, die men noyt en haetten,
Sal hy u dankbaer offren weer.

Hy ſeyt, „ſoo vaeck myn blos ſal blikken
„Mijn tack gelaên met ooft of ſtrikken,
„Op lyſtervangſt, beſoeck my, Heer!”

Maer ick ſal ſtaegh in myn gedachten,
Dees aenvangh van ons vrientſchap achten,
Soo waert als myn geboortedagh.
Nu moeyt my dat ghy ſoeckt te ſcheyden,
Vaerwel, 'k ſal haeckende verbeyden,
Dat ick u welkom heeten magh.

Voor mijn vader.

Aen den Wel-wijzen Hooggel. Heere C. Barlaeus, Profeſſor der Philoſophie tot Amſterdam.

16-18 Deze regels doelen op Van Baerles gedicht tegen het lijstervangen. Zie hiervoren blz. 163 volgg.

Vondel liet het er ook niet by, en wenschte de hofſtede, die door Van Baerle bezongen was, met deze eer geluk in het navolgende dichtſtuk.

AEN

DE HOFSTEÊ

VAN

LAURENS BAECK,

TOEN BAERLE HAER MET SIJNE VAERSEN VEREERDE.

O Hofſteê, luſtprieel der wijſen,
Hoe heerlijck ſien wy nu alree
Uw hoogh geboomt ten hemel rijſen,
En kijcken over duyn in zee,
Veel veerder als de Grieckſche Tempen!
Nu kan de tijd uw grooten naem
In geen vergetelpoelen dempen:
Maer eeuwigh ſal uw ſchelle Faem
Sich laten hooren in de wolcken,
Soo lang als *Baerles* maetgeſang
In waerde blijft by alle volcken,
Van 't ooſten tot den ondergang.
Men ſal ſich met uw loof vercieren,
Om dat het onverganklijck leeft,
Gelijck des dichters lauwerieren,

Daer bitſe nijd geen maght aen heeft.
De klare Beeck, uyt ſchorre duynen
Geſproten, om uw ackerland,
Uw vijvers boſch en groene tuynen,
Langs oevers, dicht met ooft beplant,
Te laven, met een lieflijck morren,
Tot datſe valt in 't Wijcker meer,
Die magh verdroogen en verdorren,
Door ongelegenheyd van weer;
Maer t'elckens ſal haer bron ontſpringen,
Doorluchtiger als Peneus bron,
En ruyſchen op dit deftigh ſingen,
Daer *Baeck* ſich bakert in de ſon.
Al koomt die grijſe man te ſterven,
Sijn naem ſal roem nocht leven derven.

17 *Schorre duynen: ſchor* is „droog, dor": zoo zegt men „een *ſchorre* ſtem," „een *ſchorre* hoest", voor een drooge ſtem of hoest: zoo noemt men *ſchorren* by laag water droog vallende aanwasſen op opslibbingen van land aan de oevers der groote ſtroomen, welke later bedijkt tot nieuwe polders worden, zoo als vooral in Zeeland te zien is.
21 *Morren:* 't Lat. *murmurare*, waarvoor men thands het bastertwoord „murmelen" bezigt.
26 *Peneus bron:* een rivier in Theſſaliën, die door de vallei Tempe vloeide, en aan wier oever Apollo Dafne vervolgde.

Hoe beſtendig nog altijd de vriendſchap tusſchen Vondel en de Baecken was, blijkt o. a. uit de omſtandigheid, dat wy telkens in de brieven, omtrent deze jaren door Hooft aan Justus Baeck geſchreven, geſproken vinden van mededeelingen, door Baeck aan Vondel of door dezen aan Baeck te doen: zoo b. v. Br. 353 „wenſchte wel, dat UEd. geliefde van den Vondel aan te zeggen, dat onze overkoomſt noch, voor een wijle, onzeker blijft." Zoo Br. 355 „UEd zal my verſtendigen kunnen. Indien by monde, nevens den Heer Moſtaart en Vondelen, zult hartelijk welkoom zijn."

Onder de vrienden van Vondel behoorden de leden der familie van zekeren Claes Claesz Anſlo, geboren in 1555 te Anſloo, tegenwoordig Christiania in Noorwegen, die zich omſtreeks 1580 te Amſterdam had nedergezet, in 't jaar 1582 huwde, en er in de Egelantiersſtraat het Anſlooshofjen ſtichtte. Deze Anſlo dreef den lakenhandel, en drie zijner zonen werden te Amſterdam overlieden van het lakenbereiders gilde, waartoe Vondel door zijn nering ook behoorde. Dit, en daarby de omſtandigheid, dat zy mede tot de Doopsgezinden behoorden, gaf ongetwijfeld aanleiding tot de betrekking, die tusſchen hen beſtond. De vierde zoon, Cornelis Claesz. Anſlo, werd Leeraar by de Waterlandſche Doopsgezinden, en maakte zich onder zijn geloofsgenooten zeer bekend door zijn menigvuldige geſchriften, rakende twisten onder de verſchillende ſekten der Doopsgezinden in zijnen tijd en byzonder tegen Nittert Obbens. 1) Van dezen Anſlo, die in 1592 geboren was en in 1646

1) Zie verder over hem het *Biogr. Woordenb.* van VAN DER AA. *in v.*

overleed, vervaardigde in dit jaar de beroemde Rembrandt van Rijn een afbeelding, en Vondel daarop het navolgende Byſchrift:

OP

CORNELIS ANSLO.

Ay, Rembrand, mael Cornelis ſtem:
Het ſichtbre deel is 't minſt van hem:
't Onſichtbre kent men ſlechs door d'ooren.
Wie Anſlo ſien wil, moet hem hooren.

Vreemd is het, dat dit het eenige gedicht van Vondel is, waarin Rembrandt voorkomt; — doch Rembrandt, als meer groote mannen, is eerst na zijn dood op prijs geſteld.

Of G. Anſlo, op wiens huwelijk met A. Schouten Vondel het navolgende bruiloftsdicht ſchreef, van de familie des voorgaanden was, durf ik niet beſliſſen. 't Is echter wel waarſchijnlijk.

DE BRUYLOFT VAN KANA.

AEN

GARBRANT ANSLO

EN

ABIGEL SCHOUTEN.

Wie kan harten t' ſamen lijmen
Beter als de groote Hymen,
Die, gedaelt uyt 's hemels ſchoot,
Binnen Kana werd genood.
Hy quam met geen fackel lichten,
Maer met ſijnen wandel ſtichten,
Die by 't menſchelijck geſlacht
Blonck, gelijck een ſtar by nacht.
Sou men blijer Bruyloft wenſchen,

1 De Heidenſche godheid Hymen op de bruiloft te Kana is wederom een ſtaaltjen van de overdrevene zucht naar mythologiſche beeldſpraak.

Als daer God ſich met de menſchen
Koomt verſellen ſoo gemeen,
Om ſijn ſegen te beſteēn?
Kon de Bruyd te Kana ſchreyen,
Doen haer God te bed quam leyen?
Sou 't geſegend Bruylofts-huys
Angſtigh ſijn voor eenigh kruys,
Doen de twee gelieven ſagen
Hem, die 't kruys voor hun quam dragen?
Seker wat een majeſteyt
Braght ſijn tegenwoordigheyd,
Onder 't liefelijck vergaren,
Doen Gods blijſchap ſelf de ſnaren
Stelde van een yeder ſiel,
Die hier feeſt met Englen hiel;
Maer op dat dit uyt ſou ſteecken,
Moſt 'er eerſt de wijn ontbreecken;
Wijn, een oirſaeck van de vreughd;
Wijn, die God en menſch verheught.
Jeſus Moeder ſagh verlegen,
Om na haers Geſalfden ſegen,
Na den wijnſtock hoogh van prijs,
Die in 't weeligh Paradijs
Alles doet van blijſchap ſchatren:
Dees verkeerde ſtracx de watren
In een' dranck, by oud en jong
Smaeckelijcker op de tong
Als die eerſt was ingeſchoncken,
En ſy werden Godlijck droncken:
En dat eerſte wonderwerck
Klinckt noch daeghlijcx in ſijn Kerck,
Waer men ſijnen lof hoort ſingen,
Die ten hemel op koomt dringen,
Van het weſten tot in 't ooſt.
Dit gedijt tot vreughd en trooſt
Voor die paeren met malkandren.
God kan druck in vreughd verandren,
Als hy Kanaes water dee.
Schept dan hart en moed, ghy twee,
Die, door kuyſche trou verbonden,
Al wat u word toegeſonden
Van den hemel, neemt in danck,
Dan wat ſuurs, dan ſoeten dranck.
Garbrant ſij in deughd een ſpiegel
Van ſijn toegevoeghde *Abigel*,

40 *Klinckt* voor „wordt met ophef vermeld."

Brengende op ſijn tijd te pas
Wat hy in de boecken las,
Wat hy leerde van de ſtommen,
Wat hy uyt de heylighdommen
Van de ware wijſheyd broght,
En met luſt en arbeyd ſocht.

Weinig, in vergelijking met de andere jaren, waren in getal de gedichten die in 1633 verſchenen: Vondel was nog te druk bezig met zijn „Konſtantijn," dan dat hy zich van dien arbeid zoû hebben laten aftrekken om opzettelijk eenig nieuw werk aan te vangen: en de enkele gedichten van dien tijd, welke wy bezitten, zijn dan ook gelegenheidsvaerzen, waartoe hy door de eene of andere gebeurtenis bepaald moest worden opgewekt. Van dien aart was de Vredezang, welken hy aan Konſtantijn Huygens toezong, nadat de verovering van Maastricht en de voorſpoed onzer wapenen de Infante had doen overhellen naar vrede, en eerst de Hertog van Aerſchot, vervolgends de beroemde Rubbens naar herwaarts waren overgekomen om daarover te onderhandelen. Vondel, die natuurlijk, als allen die van dezelfde party waren, naar 't einde van den oorlog haakte, gaf dien wensch op deze wijze aan 's Prinſen geheimſchrijver te kennen:

VREDEWENSCH

AEN

CONSTANTIJN HUYGENS,

Ridder, Heer van Zuilichem.

O Ridder die den noyt verwonnen held
Geſtadigh volgt, in 't bloedigh oorlooghſveld,
En ſaeght hem korts, in 't oude worſtelperck,
Beſchieten mijn geboortſtroom, voor Rhijnberck;

Wat portghe my dat ick den leeu ophits,
Die al te heet, op 't ſorgelijcke ſpits,
Sich ſelven waeght, in veldſlagh, en voor veſt,
En ſleept den roof in ſijn doorluchtigh neſt?

1 *Ridder:* Huygens 's Prinſen geheimſchrijver, en als zoodanig hem ſteeds vergezellende.
Den noyt verwonnen held: Frederik Hendrik.
6 *Al te heet:* meer dan eens moest Frederik Hendrik door de Staten-Generaal gewaarſchuwd en gebeden worden, zich in den krijg niet te veel bloot te geven.

Hy ſpiegel ſich veel eer aen Kaſimier,
Die onlangs wierd getroffen van dit vyer.
Hy ſpiegel ſich aen d' eer van Swedenrijck,
Wiens weduw treurt op het gebalſſemt lijck.

Het oorlooghſlot verſchoont nu den ſoldaet,
En lacht, wanneer het opperhoofden ſlaet.
De koegel ſnort d' onedelſten voorby,
En blindling treft de grooten, op een ry,

't Is veylighſt dat ghy den Naſſauwer ſtuyt,
Op ſijnen toght: dus ſtel uw gulde luyt,
En ſtreel den vorſt, dat ſijn gemoed bedaer,
En vrede kies voor oorloogh, en gevaer.

De vrede, een ſchat by veelen onbekend,
Die overtreft triomfen ſonder end.
D'olijf behaeght my boven den laurier.
Wat is de krijgh een woeſt verſlindend dier!

Dat weet het volck, 't welck op de grenſen ſucht,
En eeuwigh kermt, in een benaeude lucht.
Wat heeft het ſchier een eeuwe niet beſuurt.
Elck vecht om peys, maer Neerlands oorloogh duurt.

Het uytheemſch ſchuym d'inlandſche vruchten maeyt.
De zee en 't veld met lijcken ſijn beſaeyt.
De nagebuur die ſchent ons jaerlijcx aen,
Uyt eyge baet, en lacht ſoo wy vergaen.

Vervloeckte krijgh, is 't noodlot, dat dit land
Tot anders ruſt heel Spanje hou aan band;
Soo moeten wy het dragen met geduld,
En achten ons rampſaligh buyten ſchuld.

9 *Kaſimier:* Graaf Ernst Kazimir. Zie *Lijckklaght*, Blz. 151.
11 *D'eer van Swedenrijck:* Gustaaf Adolf.
33-36 Merkwaardige regels, waaruit blijkt, dat toen reeds, by velen en ook by Vondel, het onſtaatkundige bleek van den krijg te willen voortzetten, nu die niet langer werd gevoerd tot verdediging tegen Spanje, maar meer bepaaldelijk ter wille van onze Bondgenooten, inzonderheid van Frankrijk.

In een andere maat, doch met dezelfde warmte, drukte hy zich uit jegends Mr. Kornelis Tymensz. Padbrué, *Muſicyn* van Haarlem:

D E V N T J E.

AEN

Mr. CORNELIS TYMENSZ. PADBRUÉ.

O genoegelijcke *Tymen*,
Als uw tong begint te lijmen,
Op het veld, of in het koor,
Lijmt ghy alles aen uw oor,
Wat in vellen ſchuylt en veeren.
Nachtegalen ſelfs verleeren
Hunnen ſoeten ſang om u.
Geen konijn in duyn is ſchuw,
Harten komen aengeſtooten.
Op uw goude en ſilvre noten
Drijft het Sparen door de ſtad.
In den Hout ruyſcht loof nocht blad,
Nocht geen luchjes in de blaren,
Als ghy ſang en ſpel wilt paren.
Luſtigh Tymen, noch een reys.
Tymen, ſing den oorloogh peys.
Sing, dat *Frederick* ga ſlapen,
Sonder harnas, ſonder wapen,
Sing hem ſonder yſren kraegh,
Sonder helm in 's Graven Haegh.
Sing de ſwaerden in de ſcheden.
Sing de welvaert in de ſteden.
Sing de ſchepen aen de ree.
Sing het onweêr uyt de zee.
Wilje ſingen, ick wil rijmen.
O genoegelijcke Tymen,
Soo mijn ſang geen waerheyd derft,
Ghy ſult ſingen, als ghy ſterft.

PADBRUÉ. Ook de dichter J. Westerbaen wijdde dezen Toonkunstenaar een lofdicht toe. Zie *Bloemkrans van verſch. Ged.*, 1659, blz. 533.

Het belang van den vrede belette echter Vondel niet, belang te ftellen in den voorfpoed onzer wapenen; althands ik vind my onbezwaard, hem het navolgend gedicht toe te kennen, hetwelk in het II Deel zijner *Poëzy* te Schiedam ten jare 1660 gedrukt, voorkomt. Wel is het niet opgenomen in de gewone 4⁰ uitgave, door Brandt bezorgd; doch 't zoû my niet verwonderen, dat fommige der daarin voorkomende regels den dichter na zijn geloofsverandering minder bevallen hebben, en hy daarom zelf 't vaderfchap van zich zal hebben afgewezen. Het motto bewijst hier evenmin iets als dat hetwelk blz. 125 voorkomt, achter den *Triomftorts.... op 't Slaeck*, en toon en manier zijn volkomen Vondeliaansch.

ONVERWACHT GERUCHT

VAN

DES KARDINAELS EERSTE VLUGHT.

WAT Slot, wat Wal, wat Poort, of wat
Onoverwinnelijcke Stad
Was 't, daer voor eerft Paep Ferdinand
Werd vluchtigh tot fijn eyge fchand?
Was 't oock voor Grol, daer Dulckens trots
Befweeck voor FREDRICX Helden rots?
Of was 't de Stad, daer Diedens luck
Sloegh Cuculi met Veluws druck?
Was 't oock de Bos-draeck, die de Held
Van Naffauw, dwang met klaer geweld?
Of was 't in Gelderlands gebied?
Of daer Kaf'mier fijn leven liet?
Of oock 't geweldige Maeftricht?
Daer op het heldige gewricht
Des Prinffen, waerlijck heeft geproeft,

3 *Paep Ferdinand:* 's Konings broeder, de Kardinaal en Aartsbisfchop van Toledo, over wien reeds gefproken is D. II, blz. 554, vs. 795, en blz. 609, vs. 225. Hy was in 1631 tot Landvoogd over de Nederlanden aangefteld ; doch kwam er niet voor 1634 aan.

5,6 Zie *Verov. van Grol*, D. II, blz. 601—624.

7 *De Stad:* Wezel, dat door Otto van Gent, Heer van Dieden, verrast werd, toen Montecuculi in de Veluwe ftroopte. Zie blz. 17, vs. 298.

9,10 Zinfpeling op de Verovering van 's Hertogenbosch door Frederik Hendrik. Zie blz. 5.

11 *In Gelderlands gebied:* onderfcheidene plaatfen, als Venlo, Roermond, Stralen, enz., die toen nog tot Gelder gerekend, en door Frederik Hendrik bemachtigd werden.

12 *Kaf'mier:* zie blz. 151.

13 *Maeftricht:* zie *de Stedekroon*, blz. 153.

14 *Het heldige gewricht:* vroeger fchreef Vondel *heldtfch*. Zie D I, blz. 31, vs. 82, en blz. 332, vs. 300 enz. II blz. 98, vs. 34.

Hoe ydel dat Caftiljen fchroeft?
Of is 't ontrent de Berger ftreeck,
Daer Spinola met fchand af weeck?
Sou 't oock wel Rhijnberck wefen, daer
De Spanjaerds noch 't verleden jaer
Te bévaert op Sint Jakobs nacht,
Soo dapper wierden uytgelacht?
Of is 't een ander? wat wilt 't fijn?
Ey! 't is het Schanfken Philippijn.

Exitus acta probat.

16 *Schroeft* men zoû al licht kunnen denken, dat hier verkeerdelijk *fchroeft* voor *fnoeft* ftaat; doch 't woord ftaat tegenover het voorafgaande *gewricht*. Door een *gewricht* vast te zetten of te *fchroeven*, belet men het zich te bewegen; doch vruchteloos waren de pogingen der Spaanfchen geweest, om de vrije werking van 's Prinfen batteryen voor Maastricht — hier het *heldige gewricht* — te verhinderen.

17 *De Berger ftreeck:* in 1628 was door de Spaanfchen een vruchtelooze aanflag beproefd.

19 *Rhijnberck:* deze ftad ging den 2 Juny 1633 aan Frederik Hendrik over; de daarop volgende regels fchijnen op een omftandigheid te doelen, welke te dier gelegenheid heeft plaats gehad; doch welke het my niet gelukt is, op te fporen.

22 *Uytgelacht:* Vondel fchrijft elders, als wy zouden doen, *uitgelachen*. 't Is hier een licenci.

24 *Het Schanfken Philippijn:* de fchans Filippine werd in September 1633 door Graaf Willem van Nasfau veroverd. — De Kardinaal vluchtte dus hier evenmin als hy voor Grol of eenige der andere genoemde plaatfen gedaan had: en in den tytel zoo wel als elders moet met den *kardinaal* zijn *leger* worden verftaan.

De nu te Amfterdam beroepen Hoogleeraar Gerardus Joannes Vosfius had by zijn vrouw, Elizabeth Junius, dochter van den beroemden Leydfchen Hoogleeraar Franciscus Junius, een zevental kinderen verwekt, doch het ongeluk trof hem, dat hy allen, op eenen na, overleefde. Zijn oudfte zoon, Joannes, die in Engeland ftudeerde, gedroeg zich flecht, werd genoodzaakt naar Oostindiën te gaan en overleed aldaar: zijn dochter Kornelia, die zes onderfcheidene talen verftond, kwam ongelukkig in 't ijs om; haar zuster Johanna ftierf mede in den bloei der jaren, en nog drie andere zonen van hem insgelijks. Den dood van twee hunner, Geraert en Dionys, gelijk ook van de beide dochters, heeft Vondel bezongen. Van Geraert is weinig anders bekend, dan dat hy veel voor de toekomst beloofde. Dionys, in 1612 te Dordrecht geboren, was in zijn tiende jaar reeds in 't Grieksch zoo bedreven, dat hy de meeste fchrijvers in die taal gelezen had en er uittrekfels van vervaardigd. Naar Leyden gezonden, had hy zich aldaar in de Oosterfche talen geöefend. Wy vinden van hem vermeld, dat hy op zijn veertiende jaar reeds al de boeken van 't Oude Verbond in 't oorfpronkelijke gelezen had, en op zijn zestiende het Arabifche woordenboek van Rafalengius vermeerderd in 't licht gaf. Sedert begaf hy zich aan de ftudie der Armenifche, Ethiopifche en verdere Oosterfche talen, gelijk ook aan die der meeste Europefche. Hy vertaalde een werk uit het Spaansch in 't Latijn, om eenige fchijnbaar ftrijdige plaatfen van 't Oude Verbond in overeenftemming te

brengen: tot welken arbeid hem inzonderheid zijn diepe kennis der Talmudiſche en Rabbijnſche ſchriften te ſtade kwam. Ook ondernam hy een overzetting der Jaarboeken van Everhard van Reydt in fraai Latijn, met het voornemen, dat werk tot op zijn leeftijd voort te zetten. Onderſcheidene aanbiedingen om buiten 's lands in andere betrekkingen geplaatst te worden ſloeg hy af; doch hy had zich gereed gemaakt om naar Zweden te reizen, ten einde aldaar bouwſtoffen te verzamelen tot de ſamenſtelling eener geſchiedenis van dat land, toen hy door een ziekte overvallen werd, die hem op den 25 October 1633, in een-en-twintigjarigen ouderdom uit het leven rukte.

De gedichten, door Vondel aan de nagedachtenis der kinderen van Voſſius gewijd, laat ik hier volgen:

KLAGHTE

OVER

CORNELIA VOS.

O jonge ſon, geteelt van d'ouwe,
Hoe word ghy ons ſoo ras ontrooft!
Hoe ſit uw vader over 't hoofd
Gedompelt, aen den Rhijn, in rouwe,
Als aen den Po 't geſlacht der ſon
Weleer betreurde Phaëton?

Wy ſagen hier den avond vallen,
Doen ghy in 't Ooſten opgepronckt
Met ſtraelen, in het Weſten ſonckt,
Niet veer van Leydens hooge wallen.
Een nevel ſonck ons op het hart,
En was de voorbo van uw ſmart.

Wy ſtonden reed met blijde rijmen
Om u te leyden na het koor;
Te volgen het gebloemde ſpoor,
En vrolijck licht van uwen Hymen:
Maer God, aen uwe ſiel verlooft,
Heeft d'aerdſche fackel uytgedooft.

4 *Aen den Rhijn:* zy was alzoo verongelukt op den Rijn, niet verre van Leyden. Zie vs. 10.
5,6 Betreffende Faëton en zijn droevig lot verwijs ik den lezer tot het treurſpel, waarin zijn uiteinde door V. opzettelijk is behandeld.
13-16 Hieruit blijkt dat zy verloofd was.

Een oogenblick heeft ſoo veel gaven,
Gedaelt van 't hemelſch paradijs,
Op u verſlingert, in het ijs
En ſneeu, op 't onverſienſt begraven.
Een waterſlang verbeet die bloem
Van onſe jeughd, der maeghden roem.

Nu ſwijgen al uw ſchelle ſnaren,
D'yvoyre fluyt, de ſoete keel,
Daer 's vrijers goddelijckſte deel,
De ſiel omhoogh op plagh te varen,
Doen ſy ten ooren uytgelockt,
Ghy haer tot in den hemel trockt.

Uw onvolwrochte beelden treuren,
En roepen al: ick ſterf, ick ſterf.
Papier, panneel verſchiet ſijn verf.
Men ſiet geen leven in de kleuren
Van uw tapijten, met de naeld
En ſijde na de kunſt gemaelt.

Nu ſult ghy geeſt nocht wijſheyd ſoecken
In 't Neerduytſch, Franſch, of in Tuſkaenſch,
Nocht u vermaecken in het Spaenſch,
En leſen 't keurighſt uyt de boecken:
Of antwoord geven op 't Latijn
In Duytſch, als u gevraeght ſal ſijn.

Hoe kan uw moeders hart verſwelgen,
Dien al dien al te bittren dranck,
't Ontijdigh miſſen van die ranck,
Het levenſt van haer lieve telgen!
Geen boom en ſcheyt van ſijnen tack,
Als met een ſucht, en met een krack.

Uw ſuſter houd niet op van karmen,
Die hallef dood u ſterven ſagh,
En tot de kin verdroncken lagh
In haer getrouwen broeders armen,
Die driemael, maer vergeefs, beſocht
Of hy uw leven bergen moght.

21 *Op u verſlingert:* „op u verzot, ſmoorlijk verliefd:' — 't woord wordt hier in een edelen zin gebezigd.
23 *Een waterſlang:* hier voor „het water" zelf.
29 *Sy ten ooren uytgelockt:* nomin. abſol.: ſtrijdig met ons taaleigen.
38 *Tuſkaenſch* voor „Italiaansch."
44 *Dien al dien al:* fraaie herhaling, die het ſnikken en nokken der moeder ſchildert.
53 *Beſocht:* „beproefde." De beide zusters ſchijnen door het ijs gezakt te zijn, en ſlechts de eene door den broeder gered geworden.

Uw grootvaer *Iunius*, beneden
In 't open graf, hoort ſtads geſchrey,
En wellekoomt den friſſchen May,
Uit hem gegroeyt, nu afgeſneden:
En niemant die geen tranen ſtort,
Om dat uw jeughd ſoo jong verdort.

55 *Junius:* Franciscus Junius, Hoogleeraar te Leyden.

OP

IOHANNA VOSSIVS.

HIER treckt *Iohanna* yeders gunſt,
Door haer penſeel en ſchilderkunſt,
Na ſich, door deſen ſerck.
Haer nagelaten werck
Beſprengen wy, met traen op traen.
De Dood ſiet geeſt nocht jongkheyd aen.

OP

GEERAERD VOSSIVS,

DEN JONGE.

VERSTAND, in honighraet gedoopt,
Geleerdheyd, daer al 't huys op hoopt,
Had *Geeraerd*, die, ſoo vroegh,
Sijn broeders overwoegh;
En dreyghde alree des vaders Faem
En vlught te volgen, als ſijn naem:
Maer 't hemelſche beſluyt
Trock hem ſijn ſlaghveêr uyt.
Hy viel in 't eerſte van ſijn vlught.
Hier merckt hy 't ſand, gelijck een vrucht,
Vroegh rijp, en vroegh verrot.
Een yeder treckt ſijn lot.

LIJCKSANG

OVER

D I O N Y S V O S.

AEN

KASPER VAN BAERLE.

DOORLUCHTIGE *van Baerle,*
Ghy kostelijcke paerle
Aen Amstels wapenkroon;
Nu helpme 't roukleed dragen,
En *Dionys* beklagen,
Sijn vaders waerdste soon.

Die goudbloem leyt vertreden,
En van den struyck gesneden,
In 't vrolijckst van haer lent.
Wat gaet het sterflot over,
Dat het de beste lover
Van Phebus lauwer schent?

Of trof hem 't heylloos weder,
Om dat de Sweedsche veder
Sijn hand was toebetrouwt;
Die, swanger van histori,
Gustaefs verdiende glori
Beschrijven sou met goud?

Of kon de Nijd niet lijen
Dat hem de Teems quam vrijen?
Of dat hy docht te treên
In onsen *Fredricx* laersen,
Met soete vredevaersen,
Als in triomf voorheen?

Ghy heeregraftgodinnen,
Ghy burreghwals meerminnen,
Besluyt een treurverbond:

2,3 *Paerle Aen Amstels wapenkroon:* in zijn tegenwoordige hoedanigheid van Hoogleeraar aan de Doorluchte Schole. Vergelijk het gedicht van HOOFT, blz. 142

14,15 *De Sweedsche veder Sijn hand was toebetrouwt:* fraaie uitdrukking om te kennen te geven, dat het beschrijven der geschiedenis van Gustaaf Adolf aan Dionys Vossius was opgedragen.

20 *Dat hem de Teems quam vryen.* Zie hierboven blz. 176, 177.

Beſtroyt het lijck met reucken,
En weeft een pel van ſpreucken,
Gevloeyt uyt ſijnen mond.

Bedouwtſe met meedoogen,
En tranen van uw oogen:
Miſſchien of dit verlicht
Soo veel bedruckte vrinden
En geeſten, die hem minden,
En ſchencken dit gedicht:

Al leyt hier 't lijf begraven;
De deughdelijcke gaven
En geeſt van *Dionys*
Sijn boven 't graf gevaren,
By d'uytgeleerde ſcharen,
In 't hemelſch paradijs.

29 *Pel: pellis*, „doodwade." Zie D. II, bl. 548.

VERTROOSTINGE

AEN

GEERAERD VOSSIUS,

Kanonik te Kantelberg.

OVER

SIJN SOON DIONYS.

WAT treurt ghy hooghgeleerde Vos,
En fronſt het voorhoofd van verdriet?
Beny uw ſoon den hemel niet,
De hemel treckt. ay, laet hem los.

Ay, ſtaeck dees ydle tranen wat,
En offer, welgetrooſt en blij,
Den allerbeſten vader vrij
Het puyck van uwen aerdſchen ſchat.

VERTROOSTINGE. Een der bekoorlijkſte en zinrijkſte Gedichten die immer in onze taal geſchreven zijn. KANONIK TE KANTELBERG. Voſſius, die zich op lateren leeftijd zelden of nooit in de toenmalige godsdiensttwisten mengde, had in 1618 een geſchiedenis van de Pelagiaanſche twisten geſchreven, welke hem de gunst van zeer vele invloedrijke geestelijken in Engeland, en onder anderen die van den Aartsbisſchop Laud verwierf, aan wien hy zijn prebende in de hoofdkerk van Kantelberg (Canterbury) te danken had.

Men klaeght, indien de kiele ſtrand,
Maer niet, wanneerſe, rijck gelaên,
Uyt den verbolgen Oceaen,
In een behoude haven land.

Men klaeght, indien de balſem ſtort,
Om 't ſpillen van den dieren reuck:
Maer niet, ſoo 't glas bekoomt een breuck,
Als 't edel nat geborgen word.

Hy ſchut vergeefs ſich ſelven moe,
Wie ſchutten wil den ſtarcken vliet,
Die van een ſteyle rotſe ſchiet,
Na haren ruymen boeſem toe.

Soo draeyt de weereldkloot; het ſij
De vader 't lieſſte kind beweent:
Of 't kind op vaders lichaem ſteent.
De dood ſlaet huys nocht deur voorby.

De dood die ſpaert nocht ſoete jeughd,
Nocht gemelijcken ouderdom.
Sy maeckt den mond des reedners ſtom:
En ſiet geleerdheyd aen nocht deughd.

Geluckigh is een vaſt gemoed,
Dat in geen blijde weelde ſmilt,
En ſtuyt, gelijck een taeye ſchild,
Den onvermybren tegenſpoed.

Ook Barlaeus bezong hetzelfde onderwerp in een Latijnsch lijkdicht.

De dood van den beroemden Burgemeester Gerrit Dirksz. van Beuningen, die mede omtrent dezen tijd voorviel, gaf Vondel het navolgende gedicht aan 's mans neef, den Sekretaris Mostert, in de pen:

GEDACHTENIS

VAN

GEURT DIEDRICKS VAN BEUNINGEN,

Raed en Burgemeester van Amsterdam.

GESTELT TEN DIENSTE VAN SIJNEN NEVE,

DANIEL MOSTERT,

SECRETARIS DER SELVE STEDE.

DOEN *Beuningen* het ſieckbed hiel,
En d'oude en afgeſlaefde ſiel
Het ſwacke lichaem wou begeven,
En ſuchte na het eeuwigh leven;
Verſcheen voor hem, en wel te ty,
De droeve Maeghd van 't ſeylrijck Y.
Haer pruyck, vermaſt van goud en ſteenen,
Die blonck door 't ſwarte lamper heenen.
Sy ſteende, en ſprack voor 't ſtenend bed:
O Diedricks ſoon, ſoo ghy my red,
Soo is 'er hoop. mijn Staet word krancker.
De burgertwiſt vreet in, als kancker.
Mijn goude vryheyd in de klem,
Die hangt aen 't ſtijven van een ſtem.
Ick heb veel Raden, luttel vaders.
Doen ſloegh ſijn hart, en al ſijn aders
Van ſchrick, en vaderlijcke vrees;
En hy verpijnde ſich, en rees
Al hijgende op, en liet den wagen
De krancke leên op 't Raedhuys dragen;
Soo uytgemergelt en gemat:
Niet eens beducht of ſchockend rad
Of winterlucht ſijn tijd moght korten,
En op een nieu hem in doen ſtorten.
De wederſpannigheyd vernam

7 *Vermaſt:* „overladen."
8 *Lamper* of *lanfer:* „zwart floers", hier „rouwfluier."
18-20 Zie over het feit, waarop hier gezinſpeeld wordt, het verhaal van Mw. Bosboom-Tousſaint, in den almanak *Holland*. jaargang 1849, getyteld: *de goede raad van Dr. Gerrit.*
22 *Schockend rad:* de wielen van het rijtuig, dat hem naar den Raad bracht.

Den geeft, die uyt den grave quam:
Een voorſpoock, dat haer' afgang ſpelde.
Men denck hoe 't bitter hart ontſtelde.
De flaeuwe Vroedſchap ſcheen verlicht,
Alleen door *Beuningens* geſicht,
En ſtemde 't eerlijckſt met malkandren.
Soo kon een ſtem de kans verandren:
Soo leeft een grijs en rijp verſtand
Een' oogenblick voor 't vaderland;
Na lange moeyte, en veele jaren.
God wil ſijn bloed en *Moſtert* ſparen.

Onder de aanzienlijke mannen, die Vondel genegen waren, en met wier familie hy gedurende zijn geheele leven is bevriend geweest, behoorde Michiel Le Blon, Agent van de Kroon van Zweden aan 't Hof van Groot Brittanje, doch Hollander van geboorte, en getrouwd met een Hollandſche vrouw, Margreta Houtmans, gelijk wy vernemen uit de opdracht van T. Rodenburghs „Geboorte Christi" enz. aan hen beiden den 15 September 1638 gedaan. Le Blon ſtond in blakende gunst by den beroemden Rijkskanſelier Axel Oxenſtjerne, zoo zelfs dat Reinier Anſlo, in een gedicht op Le Blons verwachte wederkomst uit Zweden, diens vrouw ſprekende invoerende, haar tot haren echtgenoot laat zeggen:

Ghy blijft wel by uw Leydſtar, wijdt beroemt,
By Oxenſtern, dien ghy uw Grootvaer *noemt:*

doch dit kan alleen by manier van ſpreken gezegd zijn; want daar Oxenſtjerne in 1583 geboren werd, is het onmogelijk dat Margreta Houtmans, die in 1633 reeds een huwbaren zoon had, zijn kleindochter kan geweest zijn. Wat echter zeker is, is dat die zoon, Kornelis genaamd, even als zijn vader gebezigd werd in Zweedſche dienst, 't geen hem echter niet belette, oogen te hebben voor een Hollandſche ſchoone en de hand te vragen en te verwerven van Elizabeth van den Kerckhove, dochter van den Heer van Heenvliet, en zuster van den beroemden Joan van den Kerckhove, gezegd Polyander, Heer van Heenvliet, die de Staten onderſcheiden reizen in Gezantſchappen diende en later Grootmeester werd van het Huis van Willem III. Het huwelijk werd in dit jaar gevierd, en wel hier te lande, waar Oxenſtjerne zich thans bevond, gelijk dit uit onderſcheidene brieven blijkt, hem door Hooft geſchreven [1]) bepaaldelijk ter aanbeveling van de Groot. Ter gelegenheid van des Kanſeliers verblijf alhier geraakte ook Vondel met hem in kennis; en dit gaf dezen vrijmoedigheid hem het Bruiloftsvaers op te dragen, dat hy ter gelegenheid van dezen echt vervaardigde.

1) *Brieven* van HOOFT, Uitg. van Huydecoper, Br. 455-461.

OP

DE BRUYLOFT

VAN

CORNELIS LE BLON,

SOON VAN

MICHAËL LE BLON,

Agent der Kroone en Koninginne van Sweden, &c.

GETROUWT MET

IONGKVROU

ELISABETH VAN DEN KERCKHOVE.

AEN SIJNE EXCELLENTIE

AXEL OXENSTERN,

Rijxkantselier.

SUYL en Kantſelier van 't rijck
Dat den Duytſchen grond doet daveren,
En 't gebergt dorſt overklaveren,
Op 't rappier, ſijn ſtale wijck;
OXENSTERN, nu druck het ſegel
Van genade op 's Ionglings ſchuld,
Pijnigende uw taey geduld,
Doen hy dwaelde van ſijn regel;
Doen het Hof, met moeyte, een brief
Uyt hem perſte, in ſoo veel maenden,
Die hem 't pad na 't Bruydſbed baenden.
Schuyf dees ſloſheyd op ſijn lief.
Wijt die ſmet de ſedige oogen
Van ſijn lieve *Eliſabeth:*
Deſe ſtelden hem een wet,
Groot van aenſien en vermogen.
Sonder haer verviel de Staet,
Dien ghy ſtutte, ſoo veel jaren,
Met dat hoofd, vol grijſe hayren,

17 *Haer*· „huwelixwet." — *Aant. d. O. V.*

Even frifch, en rijp van raed.
Eeuwigh menfchevleefch te flijten
Met gebit en klaeu, 't geweer
Van dien Gotfchen Winterbeer,
Schricklijck grimmigh, in het wrijten
Tegens 't Heyligh Arendfneft;
En, terwijl hy groeyt in 't ftroopen,
Pen op pen in bloed te doopen,
Hijght om aêmtoght, op het left.
Eeuwigh veldtrompetten fteecken,
Trommels roeren, nacht en dagh,
Rood van weerlicht, flagh op flagh,
Heet om 's Konings lijck te wreecken;
Valt een diere wraeck, in 't end,
Als fy mift aen bloed en krachten.
Gun dan Hymen oock fijn nachten,
Venus vriendfchap toegekent.
Gun uw dienaers uyt te fpannen,
Om te boeten fulck een fcha
Van des oorlooghs ongena,
En de muren weêr te mannen.
Die aen 't menfchelijck geflacht
Reeden wil, magh niet verfuymen
Ga te flaen fijn Ioffers luymen
Somtijds fuur, en fomtijds facht.
Vryers luyftren na geen maren
Van den Teems, of van de Seyn.
Ay, vergeef het minfieck breyn,
Is het uyt fijn ftreeck gevaren.
Dat men volg het fachte fpoor
Sijner oudren, en de wijfen,
Kan de reden niet mifprijfen.
D'ouden gaen de jongen voor.
Overlegh uw eerfte jaren,
Doen de weerga van uw fiel
't Ieughdigh hart gevangen hiel;
Oirfaeck van 't gefegent paren,
't Welck u holp aen uwen wenfch,

23 *Dien Gotfchen Winterbeer* voor „het Zweedfche krijgsheir."
24 *Wrijten:* „krachtig tegenftreeven."
25 *'t Heyligh Arendfneft:* „het Roomfche keizerrijk."
32 *'s Konings lijck:* dat van Guftaaf Adolf, in den flag by Lutzen gefneuveld.
42 *Die aen 't menfchelijk geflacht Reeden wil:* d. i.: „die nieuwe loten wil *toereeden*, toebrengen aan het menfchelijk geflacht."
45 *Maren:* „tijdingen."
49-51 De konftruktie is: „De reden kan niet misprijzen, dat men 't zachte fpoor en de wijzen zijner voorouderen volge."

Rechte beelden van hun vader.
't Selve vyer ontvonckt ſijn ader,
Die ſich uytgeeft voor een menſch.
Als de bruyloft is voltrocken,
Die de blijde torts ontſteeckt,
Sal de pen, 't geen nu ontbreeckt,
U voldoen met ſtadigh blocken.
Wint hy, midlerwijl gepaert,
't Eerſteling der bruyloftstelgen,
Schenck het, ſonder u te belgen,
Uwen Naem, ſoo wijd vermaerd.
Laet dien jongen AXEL noemen,
En, in dienſt van uwen Soon,
Eer bewijſen aen de *Kroon*,
't Hooghſt waer van uw *Blon* kan roemen.

58 *Rechte beelden van hun vader:* Oxenſtjerne had, behalve twee dochters en een zoon, Gustaaf, die jong ſtierf, nog twee zonen, Johannes, die, in 1611 geboren, Rijksraad en Rijksmaarſchalk werd en in 1642 overleed, en Erik, die, in 1624 geboren, in 1651 Rijksraad werd en in 1654 zijn vader opvolgde als Rijkskanſelier.

59,60 De zin is: „'t zelfde vuur ontfonkt de aderen van al wie mensch wil heeten."

69 *Laet dien jongen Axel noemen:* hy werd, als later blijken zal, naar zijn grootvader, en alzoo Michiel genoemd.

72 *Uw Blon:* uit deze woorden blijkt de innige verkleefdheid, die tusſchen den Kanſelier en den Agent moet beſtaan hebben.

Ook tot dezen zelfden tijd behoort het bevallige gedicht, door onzen dichter toegezongen aan de teekenaarſter Apollonia van Veen. Wie deze was, heb ik niet kunnen ontdekken; het komt my echter niet onwaarſchijnlijk voor, dat zy tot de maagſchap behoorde van de beroemde ſchilders en teekenaars van dien naam. Wy weten dat Rochus van Veen, volgends ſommigen een zoon, volgends anderen een neef van Otto Venius, de ſchilderkunst beöefende, doch meer bepaaldelijk die met waterverw op papier of perkament, en daarin ook een zijner zoons had onderwezen. Zy woonden in de Beverwijk, en brachten hun tijd aldaar door met het ſchilderen van allerlei vogels en andere dieren. Hun kunstverzameling werd er, nadat de laatſte telg uit hun geſlacht geſtorven was, in 1706 openlijk verkocht. Is het nu te veel gewaagd, te gisſen, dat Apollonia een dochter van gezegden Rochus was, en door Vondels herhaald verblijf in de Beverwijk met hem in kennis kwam? Het gedicht luidt als volgt:

AEN

APOLLONIA VAN VEEN,

GEESTIGE TEEKENSTER EN SANGGODIN.

A*pollo*, die op aerde ſiet,
Uyt ſijnen hemelhoogen troon,
En belgt ſich 't allerminſte niet,
Dat ghy, o geeſtige *Apolloon*,
De Sanggodinnen toegewijd,
Na ſijnen naem geheeten ſijt:

Want ſittende, in 't gewijde koor,
Gelijckt ghy, in den blijden rey,
Met ſang en ſpel, een Terpſichoor,
Die, afgerecht op allebey,
Soo ſoet van keel als vingerſnel,
Het ſingen huwt aen ſnareſpel.

De milde Apollo ſaeyde noyt
Soo ſchoone bloemen in de lent,
Als ghy, op ſuyver parckement,
En hagelwitte bladen ſtroyt.
Al watghe treckt, 't ſij menſch of dier,
Dat heeft een goddelijcken ſwier.

Indien het u eens beuren kon
Te ſchildren uwe ſpeelgenoot;
Soo ſet den blixem en de ſon
In 't midpunt van den hemelkloot
Van haer geſicht, dat nu verſchrickt,
En dan den jongeling verquickt:

Soo dat hy luyſtert na heur luym,
En, vliênde 't grimmigh aengeſicht,
Te paerde volgt d'Oranje pluym,
Of voor Rhijnberck, of voor Maeſtricht;
En keert, wanneerſe hem vermagh,
En begenadight met een lach,

17 *Treckt* is „teekent," overeenkomſtig met het Eng. *to draw.*
20 Wie die hier bedoelde ſpeelgenoot was, is my onbekend. 't Schijnt uit de volgende regels dat zy nu eens zuur, dan weder vriendelijk keek naar haar vrijer, en dat deze in de Staatſche ruitery diende.
29 *Wanneerſe hem vermagh:* d. i.: „wanneer zy hem genegen is." *Iemand mogen* zeggen wy nog voor „van iemand houden." Zie *Uitl. Woordenb. op* HOOFT, op *vermogen.*

Merkwaardiger intusſchen dan alle de hier aangehaalde gelegenheidsgedichten is dat 'twelk V. vervaardigde aan het eind van dit jaar, op het overlijden van iemand, die zeker geen recht had, te verwachten dat in het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden een lijkzang op haar gedicht zoû worden: te weten — de Infante Izabella Klara Eugenia. Zy ſtierf op den 1 December van dit jaar, kinderloos, na dat zy haar man tien jaren overleefd, en uit haar eigen recht de Soevereiniteit over de Zuidelijke Nederlanden gevoerd had, in zeven-en-zestigjarigen ouderdom. Door haar dood kwamen die Gewesten weder aan Spanje. Merkwaardig, herhaal ik, is het gedicht dat Vondel op haar ſterven maakte, in meer dan een opzicht. Doch men hoore hem zelven ſpreken.

OP

HET OVERLIJDEN

VAN

ISABELLA CLARA EUGENIA.

AEN HAER SELF.

GODVRUCHTIGE *Iſabel*,
Hoe pijnighde u dees Hel
Des oorlooghs, doen ghy ſocht
Het geen, uw leven lang, u noyt gebeuren moght,
Door d'yverighſte beê:
Ghy ſocht de heylge Vreê,
En vond haer al verblijd,
En greeptſe, maer helaes! voor eenen kleynen tijd!
S'ontglipte u wederom,
En d'ongeruſte trom
En dolle moordtrompet
Verſteurde u, daer ghy laeght in 't vyerigh vreêgebed.
Het ſchrickelijck geluyd
Van 't heylloos donderkruyd
Verdoofde uw ſtem, en joegh
Alſins door Chriſtenrijck den landman van den ploegh,
Den burger uyt de ſtad.
De dorpen leggen plat:

1,31,39 *Iſabel*, *Clare*, *Eugeen*: de drie namen der Vorstin.
7 *En vond haer*: in 1609, by het twaalfjarig Beſtand.
14 *Donderkruyd* voor „buskruit."

De floten ftaen in brand,
En 't wreede krijghfgedroght dat weet van boey nocht band,
Doen kreeght ghy een verdriet
In 't leven, en verliet
De weereld, om den Pais
Te foecken boven d'aerde, in 't Goddelijck palleys.
De Pais had van omhoogh
U, doen ghy quaemt, in 't oogh,
En vloogh u te gemoet,
Ontrent den manekloot, met eenen heufchen groet,
En groenen vredetack,
En kufte uw mond, en fprack:
O *Clare*, mijne vreughd,
Die heerlijck blinckt door 't goud en purper van de deughd;
Weeft welkom, mijn bemind',
En vreedfaem voefterkind,
Wat fochtmen my om laegh,
Daer ick niet duuren kan, als voor een korte vlaegh?
Hier is mijn wiffe wijck,
In 't eeuwigh vrederijck.
Soo fprackfe, en voerde *Eugeen*
In 't faligh rijck des vreeds, waerom fy had geftreên:
Daer wordfe niet geftoort
Door landgefchrey, of moord:
Daer blincktfe nu vernoeght,
Gelijck een nieuw geftarnt, den hemel toegevoeght.
O Chriftelijcke lamp!
Sie neêr in onfen damp:
Verfacht uw Neerlands wee,
En fteeck, is 't mooglijck, eens het bloedigh fwaerd in fcheê:
Op dat men hier beneên
Van witten marmerfteen
U wije een vredealtaer,
Waer voor men, u ten roem, magh fingen, jaer op jaer:
O Vredemoeder, eer
Van Neerland, nimmermeer
Verwelck uw vredelof;
Ghy ftond na vrede in 't aerdfch, en fluytfe in 't hemelfch hof.

40 Zie vs. 6 volgg.
42 *Landgefchrey:* vergel. *Stedekroon* blz. 154, vs. 27.
48 Vondel meent niet „fteek uw bloedig zwaard in de fchede;" want dat zoû kwalijk overeenftemmen met den vredelievenden zin van haar die hy herdacht; maar „zoek den hemel te bewegen dat eindelijk het bloedig oorlogszwaard eens in de fchede geftoken worde."

Gewis kon geen Noordnederlander reden hebben jegends haar perfoonlijk eenigen wrok te voeden. Dit wettigde reeds, dat Vondel, in een tijd

toen men in allen gevalle een Vorst, alleen daarom dat hy Vorst was, gewoon was te eeren, lijktoonen over haar liet hooren. Maar bovendien, zy had den vrede voorgeftaan: en dit moest in zijn oog haar aanfpraak geven op erkentenis.

Reeds vroeg in 't volgende jaar had een gebeurtenis plaats, die aan Vondel ftof verfchafte tot een boertig gedicht. In January overleed de hond van den beruchten Mr. Willem de Bont, vroeger Profesfor in de Rechten te Leyden, en die, in 1619 tot Schout aldaar aangefteld, zich gekenmerkt had door de hevigheid, waarmede hy de Remonftrantsgezinden vervolgde. De Bont had dezen hond op den 20sten Januarij met eenige plechtigheid laten begraven, 't geen tot vrij wat opfpraak aanleiding gegeven had. Vondel kon zoo fchoone gelegenheid niet laten voorbygaan om zijn gal uit te ftorten tegen den vervolger zijner vrienden, en het navolgende fchimpdicht — altijd op de oude rijmwoorden der Akademievaerzen — verfcheen in 't licht.

AEN

ALLE HONDE-SLAGERS EN HONDE-BEULS,

BONDGENOOTEN VAN 'T HONDEKOT, &c.

LIEFHEBBERS VAN DE VRYE HONDE-JAGHT *.

SCHOUDT Hondt op 't hondekot gefeten,
Laet alle honde-melckers weten,
Dat Tyter moet begraven fijn,
Dat hy fal fchencken koeck en wijn,
En met fijn reeckels en fijn fielen,
Begieten 't graf der honde-fielen,
En flobbren uyt het Rhijnfche vat,
En flaen een oxhoofd wijns in 't gat.
De naefte Bloed-hond word gebeden
Met rou-band achter 't lijck te treden,

* Hier van is mij 't volgende bericht ter hand gekomen: de hond Tijter werd gelegt op een fchabel in een matje; zeker hondeken en ettelijke kinderen werden ter begraveniffe verzogt, en quamen in den rouwe; hunne namen werden opgelezen. Twee jonge honden van Tijters maegfchap met rouwhalsbanden van de dienftmaegt gedragen, met een lange fluijer over 't hoofdt, hadden den voorrouw. Daer na volgde de hondt van zekeren Profeffor, die ook van 't maegfchap was, insgelijks in den rouw. De zoon van zekeren Advokaet droeg 't hondeken ftatelijk met een zwart kleet bedekt. Maer de kat die mede te groef was genoot, wilde niet volgen en nam de vlucht. In deze ordre ging men driemael om 't bleikvelt, tot dat men eindelijk bij 't graf quam, 't welk de Cipier onder den peereboom hadt gemaekt. Ondertuffchen trok de fchout de bel, en beluidde den dooden; elk ftond met blooten hoofde, tot dat men den hondt met aerde bedekt hadt, toen gingmen naer huis, fchonk wijn, onthaelde de kinderen met rijftenbrij, pannekoeken en andere lekkernij, en liet hen elk met een koek befchonken weer hene gaen.

Daer *Spier* en *Bout* toe is verplicht,
Al fou het Kerckhof fijn ontfticht.
Oock fal men in de deur opknoopen
Die ongelefen mee durf loopen.

Wie eerft komt ter begraeffenis,
En krijght van rou de kouwe pis,
Dien fullen de Hond-gravers Heeren
Het aldervetfte kalf vereeren,

Men hadt zedert veel praets van die honde begraveniffe; iemant zeide: hebben die van Leiden een mifflag begaen, dat zij een hond ophongen, nu hebben zij hem weer eerlijk begraven.

Dit verhael is getrokken uit een' brief ter dier tijd aen den Heer KORNELIS VAN DER MYLE gefchreven, ziet C. BARL. epist. lib. epist. 234, pag. 500, 501.

Men vindt in eenen Brief van Barleus aen Joachim van Wikkefort, gefchreven den 4 van Maert 1634 wegens deze fraeie historie noch dit volgende.

Ik heb de histori van des Schouts hond geleezen. Hier wordt den dichteren een ruim veld tot bijfchriften gegeeven. 't Komt mij niet gelegen, mijne goede uren aen zulke beuzelingen te koft te leggen. Deeze vaersjes zijn mij van iemand ter hand gekoomen.

Dum miferos duro vexat fub confule cives
Et male damnatas forbet egenus opes;
Deplorat cineres & mollis fata catelli.
Et pecus invifum beftia Prœtor amat.
Dat is:
Schout Hond bemint, betreurt, begraeft zijn vuile beeft,
En kermt: mijn Tijtertje gij zijt'er dan geweeft!
Terwijl de Schrokker, ftout op 't ftrenge burgerhoofd,
t Onrecht gedoemden plaegt, en hunne goed'ren rooft.

Dit heb ik noch van iemand anders gezien:
Excepi fures latratu, mutus amantes;
Sic placui domino, sic placui dominae.
Dat is:
Ik was geen ftomme hond, als dieven ons genaekten,
Maer zweeg als zulken, die in geile liefde blaekten,
Ons huis bezogten; dus in mynen plicht getrou,
Behaegde ik aen mijn' Heer, 'k behaegde ook aen Mevrou.

Ook dit heb ik gelezen:
Viderat alma Themis condi ferale cadaver,
Cuftodemque fuum justa parare cani.
Moxque ait: heu quo, quo ruis, o Refpublica; jura
Quae fuerant hominum fint ea facta canum.
Dat is:
De waerde Themis zag den Schout, die 't recht bewaert,
Zijn' afgeftorven hond bedelven onder d'aerd,
Ach, waer vervaltge toe, ô Nederlandfch Gebied!
Zoo fprakze, dat een hond een 's menfchen eer geniet.

Deze vaersjes zwerven ook onder de hand:
Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni Scipio magne tibi;
Tityrus emeruit, canibus Leidenfibus ortus,
Contiguus poni Praetor inique tibi.
Dat is:
Verdiende een Ennius, uit Rudie gefprooten,
Vermaerde Scipio, naeft u in 't graf geflooten,
Het voegde Tyter ook, een' hond van Leidfchen ras,
Dat hij, ô wreede Schout, in 't graf uw nabuur was.

Vaer wel zeer groote Man: doodt deeze kinders der ftekelige Poëten, alsze u ter hand gekomen zijn. Voor mij, ik heb niet die belagchelijke dingen weinig op. — *Aant. der O. Amersfoortfche Uit.*

1 *Schout Hondt:* met kleine verandering: *Schout Bondt.*

9 *Bloed-hond* is hier een fpeling met „*bloed*-verwant."

11 *Spier en Bout* fijn oom en neef, en naafte Bloedt-honden van Tyterken, het uitverkooren troetelhondeken van Schout Bont. *Aant. d. O. U.*

14 *Ongelefen.* Op de uitnoodigingen ter begrafenis, of zoogenaamde begrafenisbriefjens ftond: „uw naam zal gelezen worden." Wie dus meêging zonder dat zijn naam gelezen was, werd als een indringer befchouwd.

Gefpoogen met de meefte fchand
Van 't aldergrootfte beeft van 't land,
't Welck foo beflobt, beflickt gaet ftrijcken,
Dat het geen menfch meer magh gelijcken.

Nu leyt Bont
Als een hond
Kort in 't kot gebonden,
Kleyn en groot
Doopt hem dood-
Graver van de honden.

Saxo Grammaticus.

Gedruckt by Iofeph van der Nave,
Verlooren drucker van Schouts Hond,
Die geen goe muts en heeft op Bont,
Om dat hy niet moght gaen te grave,
En fetten 't kruyxken aen de mond,
En drincken meed fijn buyxken rond.

15-22 Men zal my hier de analyfe wel kwijt fchelden

Reeds vele jaren was te Amfterdam de Walfche Gemeente in ftand en bloei geweest, toen haar kerkeraad, befpeurende, dat vele arme ledematen kinderen nalieten, die, omdat de ouders geen poorters waren geweest, niet in het Burger Weeshuis konden worden geplaatst, en die, als van ledematen geboren, niet gevoegelijk aan de Aalmoefeniers konden worden overgegeven, in 't jaar 1631 te rade werd, met bewilliging van Burgemeesteren, een eigen Weeshuis op te richten. Men verkoos hiertoe een erf in de Laurierftraat aan de zuidzijde, omtrent in 't midden, tusfchen de eerfte en tweede dwarsftraat, alwaar, uit vrijwillige giften en legaten van eenige Leden der Gemeente, een gebouw met drie voorgevels werd gefticht, 't welk zijn ingang had door een poort, die nog in wezen is, en de Wale-Weespoort wordt genoemd. Van achter had het gebouw zijn uitgang op de Lauriergracht, aan de noordzijde, door een hardfteenen poort, boven welke een duif en eenige weeskinderen waren afgebeeld. Op den 29sten Mei van het jaar 1634 werd de eerfte vergadering der Regenten aldaar gehouden, en op den 1sten July kwamen de weezen er hun verblijf nemen. Het was ten behoeve van dit gefticht, dat Vondel de hier volgende Bede vervaardigde, welke, fraai door Nachtegaal met het penfeel gefchreven, ook nu nog in eene der kamers van het tegenwoordige gebouw, op de Vijzelgracht, te prijk hangt.

BEDE

VOOR

HET WALEN WEESHUYS

T'AMSTERDAM.

AEN ALLE CHRISTENEN.

OCH laet uw mededoogen ſtralen
Op dees van elck vergete ſchaer,
Op 't arme Weeſhuys van de Walen,
Wiens laſt noch aengroeyt jaer op jaer,
Wanneer 't ontfangt met open armen
Die arm ſijn ſonder hunne ſchuld,
De Weeſkens, die om nooddruft kermen,
En voed hen op met groot geduld
In tucht en eerelijcke ſeden.
Wie ſietſe ſonder ſchreyen aen?
Heeft Chriſtus arm voor ons geleden,
Wie kan voorby dees kribben gaen,
En ſtallen, ſonder met den Wijſen,
Te offeren een luttel goud,
Om 't naeckt en hongrigh kind te ſpijſen,
Dat in dit Bethlehem verkout?
Ay ſorgt niet, dat de ſchatten minderen,
Die ghy aen God op woecker geeft,
Door vreemde en ouderlooſe kinderen.
Gedenckt dat God hun vader leeft,
Die in uw weldaed word gepreſen
En 't goed dat nimmer ſal vergaen.
De ſuyvre Godſdienſt is den Weeſen
In hun ellende by te ſtaen.

13 15 Zinſpeling op de „Wijzen uit het Oosten", die het kind Jezus kwamen huldigen. *Matth.* Hoofdſt. II.
14 *Te offeren:* meer heb ik opgemerkt, dat Vondel voor 't woord *offeren* de *e* niet elideert.
17 *Sorgt niet* is „zijt niet bezorgd."
23,24 Zinſpeling op *Jacob.* I. 27.

Schooner en aandoenlijker nog zijn de byſchriften, welke Vondel ten gevalle van het Burger-Weeshuis vervaardigde: het eene prijkt boven de poort naar de Kalverſtraat en luidt als volgt:

OP ONS WEESHUYS.

Wy groeyen vaſt, In tal, en laſt:
Ons tweede Vaders klagen.
Ay, ga niet voort, Door deſe poort,
Of help een luttel dragen.

de beide anderen zijn op de rechtſche en linkſche zijmuren, elk onder de gebeeldhouwde afbeelding van een weeskind, te lezen:

ANDER.

Hier treurt het Weeſkind met geduld,
Dat arm is ſonder ſijne ſchuld,
En in ſijn armoê moet vergaen,
Indien ghy 't weygert by te ſtaen.
Soo ghy geſegent ſijt van God,
Vertrooſt ons uyt uw overſchot.

ANDER.

Geen armer Wees op aerde ſwerft
Dan die der Weeſen Vader derft.
Der Weeſen Vader derft hy niet,
Die Weeſen trooſt in haer verdriet:
Dies ſla uw oogen op ons neêr,
Ons aller Vader trooſt u weêr.

Hoe velen, die de Kalverſtraat dagelijks doordraven, en die nimmer een oog ſlaan op de voornelde opſchriften, en, zoo zy dit al doen, niet droomen, dat die gedichtjens van Vondel, en alleen genoegzaam zouden zijn om 's mans naam te vereeuwigen.

Onder de publieke gebouwen, die, als de beide Weeshuizen, met een dicht van Vondel prijkten, behoorde het toenmalige krankzinnigenhuis, in 1562 door Henrik Pauluszoon Boelens geſticht, en ſtaande aan de westzijde van den Kloveniersburgwal, op een gedeelte van den grond van het voormalige St. Urſelsklooster, op welks overige gedeelte het Spinhuis geſticht was. De ingang prijkte met het ſtads wapen en die van den ſtichter en zijn huisvrouw. Men las er onder:

Dit Godtshuys is geſticht, uyt liefde milt van aert,
En toomt de Dolheyt, die ſich ſelfs, noch niemant ſpaert. 1562.

Het zuidelijkſte gedeelte van 't gebouw, 't welk in 't jaar 1615 getimmerd werd, plach ook een poort te hebben, die ſedert werd toegemetſeld. Daar boven was een basrelief, het voeden van eenige krankzinnigen voorſtellende, die zich in dolhuisjens achter de traliën bevonden, en daaronder las men deze regels:

Die met krankzinnigheydt zijn begaeft,
Worden hier geſpijst en gelaeft.

Algemeen werd dit distichon aan Vondel toegeſchreven: ik verwacht dat mijn lezers verſtandiger zullen zijn, en, zonder dat ik 't hun uitleg, begrijpen zullen, dat de eerſte regel althands nooit door Vondel, noch door iemand die begrip had van maat en taal, geſchreven kan zijn geweest. Maar wel van Vondel, offchoon niet van de treffendſte, waren de navolgende regels, boven den ingang der groote galery geſteld:

OP HET DOLHUIS.

Treê ſacht, en ga geruſt verby.
Hier word ghetoomd de Raſerny —

hetwelk later aldus veranderd werd:

Tree zacht en wandel onbeſchroomt,
Hier wort de Razerny getoomt.

De vriend van Hooft en van Vondel, Daniël Moſtert, had omtrent dezen tijd een ſoort van *Ars Epistolaria*, onder den tytel van *den Nederduitſchen Zentbrieſſchrijver*, in 't licht gegeven. Naar de gewoonte dier dagen gingen aan dit werkjen eenige lofdichten vooraf, onder welke ook een van Vondel, 't welk luidt als volgt:

OP

DEN ZEND-BRIEFSCHRIJVER

VAN

DANIEL MOSTART,

Secretaris van Amsterdam.

O weeligh Amſterdam, mijn hope,
Ghy glori van het ſchoone Europe,
Die dertel ſijt door ſoo veel keurs,
Nu ſtof niet op uw rijcke beurs,
Nocht op ontelbaer tal van ſielen,
Nocht wijde waelen, ſwart van kielen,
Nocht huyſen aen de lucht gebouwt,
Nocht op uw opgeſtapelt goud,
Nocht al den oeghſt van 't vruchtbre Polen,
Nocht d' eere der Doorluchte Scholen,
Nocht Keyſerlijcke wapen-kroon,
Nocht wijſen Raed van aerdſche Goôn,
En al het geen ſoo openbaer is:
Maer juycht, om dat uw Secretaris,
Uw Zend-brief-ſchrijver treed recht door
Op 's Roomſen Burgemeeſters ſpoor,
En volgt den vader van 't wel-ſpreecken,
Soo dat ick hem de ſchaduw reecken
Van *Cicero*, die omme ſiet
En belgt ſich om dien volger niet.
Die, door het voorſchrift van ſijn brieven,
Kan allerhande pen gerieven,
En houden ſoo de rechte maet,
Dat elck ontmoet word na ſijn' ſtaet,

3 *Door ſoo veel keurs:* verſta: „keus van ſchatten", en de zin is : „door dat gy 't maar voor 't kiezen hebt uit al den rijkdom, die zich in uw vesten bevindt." Zie vs. 8 en 9.
6 *Waelen: walen*, voor „wielingen, kolken", ſtaat hier in 't algemeen voor „grachten". Men heeft nog „de Waal", „de kromme Waal". Van hier welligt het ſchijnbaar vreemde dat men te Amſt., in tegenſtelling met elders, van den *wal* ſprekende, 't *water* bedoelt, en *niet* den vasten wal, die er langs loopt, die integendeel *gracht* heet.
7 *Aen de lucht:* „hoog."
9 Dit ziet op den graanhandel van Amſterdam.
13 Verſta: „en al het overige, dat zoo waereldbekend is."
15-20 Van Cicero (den *Roomſen Burgemeeſter* [vs. 16] zooals *Conſul* meer wordt vertaald) beſtaat eene verzameling van treffelijke brieven, doch die hy juist niet met opzet, gelijk Mostart de zijne, vervaardigd en uitgegeven had om tot een hand- of modelboek te dienen

En rechten eyfch van fchrijvers ftoffen.
Uw MOSTART heeft het wit getroffen,
Daer menigh geeft vergeefs op mickt.
Sijn ftijl ftaet vaft en onverwrickt,
Gelijck een fuyl van uw' geftichten.
Ontfang hem onder d'andre lichten,
Daer uwe ftad meê is vereert,
En eer hem, die uw burgers leert.

Dat van Hooft is te vinden in zijn Gedichten, blz. 293.

Cierlijker gedicht fchreef Vondel aan denzelfden Mostert, tot lof van Horatius.

DE ROOMSCHE LIER.

AEN

DANIEL MOSTERT,

Secretaris van Amsterdam.

Wie Flaccus pooght te fteecken na fijn kroon,
Die tart als Pan Apolloos hoogen toon,
En krijght in 't end den welverdienden loon
Van Midas ooren.
De Venufijnfche vogel blanck van pluym
Gaet bruyfen, als een fchip voor wind door 't fchuym,
Of fchept fijn adem op het luchtigh ruym,
En laet fich hooren.
Ghy, *Moftert*, faus van onfe Poëfy,
Beftemde dit niet reuckeloos, doen wy
Verfopen in Latijnfche leckerny
Hem fingen hoorden.

1 Navolging van den aanhef der bekende Ode van Horatius *Lib* IV. *Od.* 2. Zie blz. 202.
Pindarum quisquis ftudet aemulari.
Flaccus: toenaam van den Romeinfchen dichter Horatius.

4 *Midas:* Midas was, volgends de fabel, een koning van Frygiën, die, in den zangwedftrijd tusfchen Apollo en Pan den prijs toewees aan laatstgenoemde, en daarvoor door Apollo met een paar ezelsooren befchonken werd. Zie hierover Vondels liedtjen: *Speelftrijd tusfchen Apollo en Pan.*

5 *De Venufijnfche Vogel:* Horatius, van Venufium geboortig.

9 *Moftert, faus:* woordfpeling, die elders grappig zoû wezen, doch in dit deftig gedicht misplaatst is.

10 *Beftemde dit niet reuckeloos:* „ftemde dit niet op losfen grond toe."

Hy mengelt onverdrietigh hoogh en laegh;
En maeckt de doffe en laffe geeſten graegh,
Door ſonneſchijntjes, of een guure vlaegh
Verweckt van 't Noorden.
Sijn maet is uytgeleert, wanneerſe vrijt:
Sy janckt van hartepijn, of kropt haer ſpijt:
Of pracht om 't mondekijn, of walght, of bijt
Verflete boelen:
Of ſtoeyend op 't onbloedigh veld van Mars,
Verſlijt den ſpaden avond met geſchars:
Of d'oudheyd komt het bloed van minne wars
En vyer verkoelen.
Nu levert hem de milde Klio ſtof
Om op te ſtijgen in het hemelſch hof,
En uyt te meten aller Goden lof
En heerlijckheden.
De Vader, die door winter, ſomer, lent
En herfſt der dingen beurten ſtadigh ment
En wijſlijck matight, is begin en end
Van 's dichters beden.
Tyrannenvlegels oorlooghſhelden Gods
Gewaffen tegens ſtormen als een rots,
En dapper in de weer met ſwaerd en knods
En ſcharpe ſchichten,
Die varen op dien klanck de ſtarren in:
Gewelkomt van 't onſterflijck hofgeſin,
Vooruyt geſpoeyt met uytgeſtreckte kin
En aengeſichten.
Indien het voorhoofd ſet een wijſe kreuck,
Men leeſt 'er in een gonde Godenſpreuck,
Die Delphis voeght, en overtreft in reuck
De rooſenhoeden,
Daer, op haer feeſt, de liefelijcke May
De pruyck meê ciert, wanneerſe gaet ten rey,
Om, in het veld met dertel veldgeſchrey,
Haer vreughd te voeden.
Hy ſchuurt der feylen kanckerigen roeſt,
Die ſtalen glanſſen opvreet en verwoeſt;
En ſaeyt en maeyt een deughdelijcken oeghſt

18 *Zy janckt van hartepijn:* b. v. *Lib.* I. *Od.* 19, 22, 23.
Of kropt haer ſpijt. b.v. *Lib.* I. *Od.* 5, 13. III. 9.
19 *Of pracht om 't mondekijn:* d.i. : „verlangt kusjens van een bevallig mondtjen." b.v. *Lib.* I. *Od.* 18. III. 10.
19,20 *Bijt verfleten boelen:* d. i.: „ſchempt op oude wijven," als *Lib.* IV. *Od.* 13. *Epod.* 8, 12.
21 *Op 't onbloedigh veld van Mars* voor „in minneſtrijd."
22 *Geſchars:* „ſcherts."
25 Zie *Lib.* I. *Od.* 12 enz.
29-32 Zie *Lib.* I. *Od.* 2, 34. III. 7.
33 *Tyrannenvlegels:* zie *Lib.* I. *Od.* 12. II. 1.
51 volgg. zie *Lib.* I, *Od.* 8 enz.

Van jongelingen,
Die met hun ſchoudren ſtutten 't Roomſe rijck,
Den quaên tot ſchrick, den vromen tot een wijck;
Geneyght tot Recht, verhit op 't ongelijck
Den roof t' ontwringen.
Sijn ſchatrend gaſtmael, wel vernoeght in 't kleen,
Onthaelt met ſang den maghtigen Meceen,
Die ſich ontſlaet de ſorgen van 't gemeen,
In koele lommer:
Hier ſchaft de boerediſch geen hooffch banckct,
Met ſlangenſpogh en blaeu vergift beſmet;
Maer veldgerechten, na Pythagors wet,
Bevrijt van kommer.
Wie treurt niet wanneer dees Melpomen treurt;
't Sij datſe de Trojaenſche weelde ſteurt:
Of 't hayr om Varus bloende neerlaegh ſcheurt:
Of deerlijck ſchreye
Op 't natte lijck, noch laeu en verſch geſtrand,
Na wreede ſchipbreuck, op den oeverkant
Daer 't aenhoud, datmen 't doch in 't ſoute ſand
Een graf bereye.
Onnutte ſorgen ſpoelt hy ruſtigh af
Met vernen wijn, dien d'eelſte wijnſtock gaf;
En boet en beſight tuſſchen wiegh en graf
Sijn lieve luſten.
Vermaeckt met friſſchen geur en bloeyend veyl,
Miſhaeght hem 't geen verdrietigh valt en ſteyl.
Sijn hoop die droomt na 's levens licht geen heyl
Als 't eeuwigh ruſten.
Op dit geluyd vaert Ceſar als een God
Ter poorten in, op 't hoogh verheven ſlot;
En voert voor ſich de ſtreng geboeyde rot
Der trotſe necken,
Getuchtight door ſijn ſchitterenden dolck:
Soo word hy opgenomen in de wolck
Des wijſen Raeds en van 't ontelbaer volck,
Vermoeyt van trecken.
Hy ſmaeckt al ſingend, hoe hem is bereyt
Om ſijner vaerſen heylge majeſteyt,

57-60 Zie *Lib.* I. *Od.* I, 9. II. 18. III. 29, 31, 38.
62 *Blaeu vergift:* zie *Stedekroon Maeſtricht.*
63 Zie *den Gulden Winckel*, XXXII. D. I. blz. 215.
68 Zie *Lib.* I. *Od.* 28.
67 Zie *Lib.* I. *Od.* 24, 35. II. 9. III, 2, 5.
74 *Vernen wijn* is „ouden wijn"; *vernen* of *vernigher* is *veteranus.* Zie KIL. *in v.* Zie voorts *Lib.* I, *Od.* 7. III. 21.
77 *Vermaeckt* is hier 't verl. deelw. Zie *Lib.* II, *Od.* 9,11.
81 Zie *Lib.* I, *Od.* 2, 35. III, 5, 14.
89 Zie *Lib.* IV. *Od.* 3.

Een ſetel midden in d'onſterflijckheyd.
Hy klapt ſijn wiecken,
En boven 't wiſſelbare licht der maen
Opſtijgend, durf den jammerpoel verſmaen;
En ſet ſich neffens de Dirceeſche ſwaen,
Den roem van Griecken.
Verheft die goddelijcke luyteſnaer
Het leven der geruſte boereſchaer,
Soo ſamelt Alf de felle woeckeraer
Sijn lomberdgelden,
En krijght een treck tot hofſteên en tot lucht,
Tot ſon en bron en beeck en vee en vrucht,
Geſonden ackerbou, en jaght en vlught
Door boſch en velden.
De horen toet afgrijſlijck, wen hy quiſt,
In dien beſchreyelijcken burgertwiſt,
Het burgerbloed, tot moorden aengehiſt
Van Raſeryen.
Terwijle Rome dus de Romers kruyſt,
Soo lachen Meed en Parthen in hun vuyſt.
De troni is van ſtof en bloed begruyſt
Door 't heylloos ſtryen.
Soo menigh lied, ſoo veelerhande ſlagh
Van ſtof van wijſen, midden in 't gelagh,
Op vriendenwelkoomſt of geboortedagh,
Op Godenfeeſten,
Op ſegeſtaci en gemeene vreughd,
't Gebreck is hier miſmaeckter by de deughd.
Hier ſteent de grijſert: hier krioelt de jeughd,
Gepropt van geeſten.
Hoe dunckt u, *Daniel?* hoe klinckt die klanck?
Ick wed ghy weet uw gantſche leven langk
De vriendelijcke ringelduyven danck,
Die 't wichtje deckten
Met aengedragen myrt en lauwerier,
Daer 't ſachtjes ſliep, belaeght van menigh dier;
Op dat de deun jes der Tuſkaenſche lier
Ons kortſwijl ſtreckten.

95 *De Dirceeſche ſwaen:* Amfion, aldus genaamd naar de bron Dirce, welke op haar beurt haar naam ontleende aan Dirce de vrouw van Lykos, die Antiope, Amfions moeder, gevangen had gehouden, en daarom door Amfion en diens broeder aan de hoornen van een ſtier vastgebonden, ter dood toe rondgeſleept, en in de gemelde bron geſmeten werd. Zie voorts *Lib.* IV. *Od.* 2
97 Zie *Epod.* 2.
105 Zie *Epod.* 7, 16.
110 Zie *Lib.* II, *Od.* 1. III. 6.

Een navolging van Horatius, in gelijke maat als het vorige ftuk, zal hier gevoegelijk haar plaats vinden.

AEN

ANTONIUS IULUS.

HORATIUS: *Tweede Gefang van't Vierde Boeck*

WIE toeleght, o Iulus, met fijn' toon,
Self Pindarus te fteecken na de kroon,
Betrout fich, als de reuckeloofe foon,
Op waffe vlogels;
Daer 't hemelfch vyer het was verfmilte en praem',
Om 't kriftalijn der watren met fijn naem
Te helpen aen de fpiegelnutte faem
Van ftoute vogels.
Held Pindarus komt bruyffen als een vliet,
Die met gedruyfch ten fteylen berg affchiet,
En aengegroeyt van regen, dat het giet,
Op waterkanten,
Befaemt om 't nut van hunnen rijcken ftroom.
Hy bruyft en ftroomt heel diep, en fonder toom,
Verdient den krans van Phoebus lauwerboom
En groene planten;
Het fij hy keur van nieuwe woorden vind,
En door fijn vaers, dat trots is, rolt, of bind
Sich aen geen maet, en wet, en treed gefwind;
'T Sij hemelheeren
Te raede gaen, en drijven op fijn maet,
Of Koningen van 't goddelijcke faed,
Het welck met recht Centauren nederflaet,
En dempt Chimeeren,
Die blaeu vergift uytbraecken, vlam en vyer;

3 *De reuckeloofe foon: foon* moet hier genomen worden in den zin van „jongeling," of het woord beteekent niets. Men zegt wel „*de verloren zoon*," doch dan verftaat men er bepaald by: *uit het Evangelie:* maar *in abftracto* van een *zoon* te fpreken, zonder dat men weet van wien, of zonder dat er van een *vader* gewaagd is, kan er niet door. De hier bedoelde *reukelooze* is Ikarus, de zoon van Dedalus.

5 *Praem, prame:* „neêrdrukke, bedwinge."

6 *Met fijn naem:* Ikarus gaf zijn naam aan de zee, waarin hy nederftortte.

7 *De fpiegelnutte faem* voor „een waarfchuwende fpiegel, nuttig voor ftoute (ondernemende) vogels."

25 *Blaeu vergift:* zie *Stedekroon Maeftricht* en *de Roomsche Lier*, vs. 62.

Het ſij hy looft, die, onder Goden hier
Getelt, met palm van Elis keeren fier
Na huys, vol weelden,
Als worſtelaers, of in den renſtrijd braef
Beſchoncken met een ſegenrijcke gaef,
Die beter is, hoe hoogh een ander draef,
Dan honderd beelden;
Het ſij ſijn klaght den bruydegom beween',
De droeve bruyd ontſchaeckt, en fors ontſtreên,
Of dapperheyd en kracht en goude ſeên
In top verheffe,
Haer Styx benijde, en d' eeuwigh duyſtre hel.
De ſwaen van Thebe, Antoon, ontvlieght ons, ſnel
En hemelhoogh door 't ſwerck, en draeght te wel
Wat ſy beſeffe.
Ick, min begaeft, met moeyte u vaerſen wy,
Vergaêrt als geur, van een Matynſche by
Geſogen uyt den tijm te Tivoly,
Met moeyte, en ſweeten,
Ontrent ſijn woud en oevers, koel en vocht.
Ghy dichter ſult, geſteegen in de locht,
Met trotſer ſtijl, wat Ceſars ſwaerd vermoght
In ſang uitmeeten;
Als hy, met dien verdienden lauwerier
Omvlochten, voor ſijn ſtandert en bannier
Den Gelderſman in ſtaci omvoert hier,
Als triomfeerder
Op 't Kapitool: want nocht de gunſt der Goôn
Nocht 't noodlot oyt op d' aerde yet broght ten toon
Dat beter is en grooter en ſoo ſchoon
Als 's Rijcks vermeerder.
Al quam een eeu van goud, gelijckſe plagh,
Verwacht geenſins yet grooters aen den dagh.
Oock ſal uw ſang ons melden, na den ſlagh,
De blijde feeſten,
De vreughd van Stad en Raed en burgery,
Wanneer Auguſt, de held, ons naeckt ſoo bly,
En Klio weckt met al de poëſy
Der Roomſe geeſten;

41-44 *Met moeyte*: de herhaling van dit woord binnen een verloop van drie regels, bewijst, dat Vondel hier *met moeite* gewerkt, en zich *geen moeite* van nazien getroost heeft.

51 *Den Gelderſman.* Horatius heeft:

Concines majore Poëta plectro
Caeſarem, quandoque trahet feroces
Per ſacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sicambros.

V. vertaalt *Sicambros* met *den Geldersman* alsof het alleen die kleine volksſtam was, welke zich na den Kimbriſchen vloed aan den Rijn in het tegenwoordig Gelderland neêrzette, en waarvan er een hoopjen voor Cezars zegekar uitliep.

Terwijl het recht van pleyten viert en ruft.
Indien ick yet ontvouwe van Auguft,
Dat d' ooren ftreelt en keetlen kan met luft,
Ik fal mijn dichten
Met d' uwe paeren, en, gelukkigh door
Auguftus komft, u volgen op fijn fpoor,
Om met dees wijfe een yegelijcks gehoor
Aldus te ftichten:
O fchoone fon! o loffelijcke glans!
Terwijl de Held vooruyt rijd met den krans.
Dan ftijght ons ftem aldus in 's hemels trans,
Om 't feeft te ftercken:
Iö triomf. De heele Rijckftad fal
Iö triomf vaft roepen met gefchal.
Wy wierroocken den Goden overal
In hunne kercken.
Tien ftieren, foo veel koeyen op een ry
Ontflaen u van uw kerckbelofte, en my
Een teder kalf, gefpaent, aen 's moeders fy
Geweyt by 't grootfte,
En dat, heel ros doorgaens op al fijn vel,
In fijne ftar een blaer voert, wit en hel,
En 't nieuwe licht der maene wonder wel
Op 't hoofd nabootfte.

86 *In fijne ftar:* „in zijn voorhoofd."

Onder de mannen van aanzien en kennis, met wie Hooft in betrekking ftond, behoorde ook Gerard Staakmans, die in de Staten Generaal zitting had wegens Friesland. Hy was, volgends getuigenis van denzelfden Hooft, „een doorluchtigh vernuft, grondigh geoeffent in weetenfchappen, en der kenniffe en vruntfchap waardigh." 1) Aan dezen Staakmans fchreef Vondel, 't is my onbewust ter welker gelegenheid, den navolgenden brief:

1) Br. 104.

GROETE

AEN DEN HEER

G. STAECKMANS,

Staet Generael.

O *Staeckmans*, 't ga u na uw wenſch;
Het ſij ghy d' allerveerſte grens
Der vrije landen ſtercken gaet;
Of, midden in den hoogen Raed
Der Staten, als een ſteen in 't goud,
Den glans van uw vernuft ontvout;
Of helpt, met rijpen raed in 't veld,
Den Veldheer ſtuyten 't Spaens geweld,
En drijven na ſijn eyge veſt.
Geluckigh is 't gemeene beſt,
Wanneer geleerde wijſheyd, d'eerſt',
In aenſien, over 't volleck heerſcht.
Nu roockt van yver mijn papier;
Om dat een hoofd des lands noch vyer
In ſijn beleefden boeſem heeft,
En met ſijn geeſt de ſporen geeft
Aen Nederlandſche Poëſy:
Na dat hy, als een honighby,
Nu ſwanger van het Duytſe rijm,
Uyt puyck van Roomſe en Grieckſe tijm
Sich vol geſogen heeft en ſat;
Soo dat'er ſijn beſchaduwt blad
Na rieckt, waer dat de veder blinckt,
Die nectar geeft, in ſte van inckt,
En voed met maet of mateloos
De ſiel met goddelijcke ambroos.

Staet-Generael: dit is geen tytel, en geen taal. Men was in 1634 *Afgevaardigde ter Staten-Generaal;* men is thands *Lid van de Staten-Generaal;* en de ſamengekomen Afgevaardigden vormden toen, gelijk thands de Leden, het kollegie der Staten-Generaal; — maar dat kollegie was, en is nog, naar den aart van zijn beſtaan en beſtemming, ondeelbaar, en als individueel Lid van 't kollegie had noch heeft iemand eenige qual teit of gezach. Bovendien wilde de naam *Staten-Generaal* eigentlijk zeggen: „de Vereenigde *Staten* van de verſchillende Gewesten" enz. Maar welken *Staat* maakte nu Staeckmans uit?"

2,3,7,9 Staeckmans was onderſcheidene reizen Kommisſaris te velde geweest.

14-19 Uit deze regels mag men opmaken, dat Staeckmans onzen dichter by brief of anderſins had geprezen en tot dichten aangeſpoord.

14 *Een hoofd des lands:* „een die mede aan het hoofd des lands ſtaat;." een tytel, wel niet volkomen te rechtvaardigen, maar toch te vergoelijken, wanneer men let op de macht, welke de Staten-Generaal te dien tijde uitoefenden.

15 *Beleefden* in den zin van „fijn beſchaafden, humanen," die de *humaniora* bevordert.

Huygens had in het vorige jaar een vertaling beproefd der gedichten van Dr. Donne, Deken van St. Pauls te Londen, een bekwamen Engelschen schrijver, van wien, onder koning Jacobus I, eenige scherpzinnige, levendige hekeldichten, in den smaak der Ouden, in 't licht waren verschenen. De vertaling werd aan Tesselschade opgedragen; doch haar niet dan door een omweg toegezonden, gelijk blijkt uit de volgende woorden uit een brief van den vertaler aan Hooft: „De verschimmelde schuld, daervan Juffw. Crombalch vermaent, quyt ick met dees weinige papiers; de kladden daeraf werden 't voorleden jaer, te velde, te schepe, te waghen, te paerde, meest geboren. Tot d'afschriften hebb' ik my nu eerst kunnen verledigen. Magh deze vreemdelingh zoo veel voordeels van sijn Nederlandsch kleedsel genieten, dat hy, door Amsterdam treckende, met UE., de Heeren Reael, Barlaeus, Baeck, Vondelen of anderen, die 't verder lusten en gebeuren moghe, kennis make, en voorts sijn reise op Alckmaer bespoedighe, de ruyme snijder in andermans leder die hem uytreedde, salder sich de meeste gunst af toemeeten. 4 Maart 1634."

Dat Hooft de gedichten althands niet langer onder zich hield, dan noodig was om er een vluchtig oog in te slaan, blijkt uit zijn hier volgenden brief aan Baeck:

„Mijn Heer en Broeder,

„Ik hebbe op gisteren aan den Heere Ridder Reael bestelt zeekere gedichten, uit het Engelsch overgezet, en my door den Heere van Zuilichem toegezonden, om eerst alhier by den voorsz. Heere Reael, UE., Barlaeus, Vondelen en andere liefhebbers, geleezen, daarnaa aan Joffrouw Tesselscha gestuurt te worden. UEd. gelieve de voorsz. dichten van ZEd. Gestr. te vorderen, en voort van handt tot handt te doen wandelen, en entlijk my wederomme te doen hebben. Waartoe my verlaate, blijvende,

„Mijn Heer en Broeder,

UE.

„Amsterdam den 7 van Lentemaandt 1634." „Gansch dienstwillige Broeder P. C. HOOFT."

De afgezonden gedichten wandelden werkelijk van hand tot hand, volgends het oogmerk van den zender. Hoewel de stijl en uitdrukking in vele opzichten verre van gepolijst konden genoemd worden, en de satyres te dien opzichte althands niet voortreffelijker dan die van Vondel en de meesten zijner tijdgenooten, heerschten echter, in die voortbrengselen van Engelsch vernuft, genoeg luim, geest en belezenheid, om ze welkom te doen zijn aan de meesten der geraadpleegde kunstrechters. Wel konden zy niet ontkennen, dat Donne hier en daar duister was, en daar de stijl van Huygens uit zijn aart reeds min vloeiend en helder was, dan b. v. die van Vondel, kon het oorspronkelijke, op zich zelf reeds onduidelijk, niet winnen by de kopy, en ik zoû er aan twijfelen, of Tesselschade het boek wel zonder de hulp van haar geleerde vrienden hebbe verstaan. Hooft, altijd beleefd, drukte zich in de volgende plichtplegingen jegends Huygens uit: „Het Engelsch ooft, van UEd in Hollantsch suiker gesult, heeft

my grootelijx verplicht, door de maghtige ſchaamte, die 't onze boom- of liever aartvruchten aanjoegh, doende verwelken de feſtoenen, by de dochter mijner huisvrouwe, tot fieraadt deezer zaale opgehangen, ende alle andere fiere haaren ſmaack verliezen. Want mijn zwager Schuil, op dat pas hier, en een liefhebber zijnde, daar een' zoetigheit uit zoogh, die hem docht bet te bevangen, als eenigh Rijnſch oft ander nat, daar de lekkertanden gewoon zijn hunne vingers naa te flikken. Nu 't Noorden lieflijkheden uitlevert van die geur, en dus naa onzen mondt, zoo magh Arabië zelf, en 't uiterſte van Ooſten, den zijnen wel toehouden. De geeſt van dien man dunkt my een tijdtgenoot van den zondtvloedt en door een' van de zoonen der andere werelt bezwangert te wezen. Want zoo hoog-vliegende vonden zijn elders, als op den aardbodem, geraapt en meer als mannelijk de kracht van adem en kloekheit van ſpieren, waarmede hy dit ter keel is uitzettende."

Van Baerles oordeel over het werk was niet minder gunſtig. „Ik ben thands," ſchrijft hy aan Huygens, „geheel in uwe vertalingen verdiept. Ik bewonder den maker, niet minder den vertolker. Ik beken, dat ik nimmer in het Minnedicht iets gelezen heb, dat met die kout en geeſtigheid gelijk ſtaat of haar ook maar naby komt. En gy hebt ze zoo overgezet dat ze van u oorſpronkelijk ſchijnen. Hoe goddelijk en verwonderlijk is die toeſpeling op de vlooi (!) hoe liefelijk en hoe krachtig! Als ik den Droom lees, of de Vervoering, raak ik buiten myzelf, en de Drydubbele Geck heeft my byna tot een vierden gemaakt. Ik heb beproefd ze in Latijnſch gedicht over te brengen, maar het is my niet gelukt. Ik beken, dat het Latijn die ſcherpte, die ſpitsvondigheid niet heeft, en het Neêr-duitſch het daarin vooruit is. Bewonderend roep ik uit:

Is ſterfelijk vernuft tot zulke dingen machtig.

„Ik weet niet, of gy iets tot de bevalligheid hebt toegedaan, of dat de kracht der woorden en zinſneden in het Engelſch dezelfde zij: het komt my echter voor, dat uw ſchaduw het beeld moet te boven gaan! Zoodra ik ze herhaaldelijk gelezen en mijn geeſt er meê vervuld heb, zal ik ze den Droſt terug geven, enz."

Ondanks den lof, door Hooft aan Donne en den vertaler gegeven, ſtraalt toch uit den brief, dien ik hierboven heb aangehaald, vooral uit de laatſte zinſnede, door, dat de Drosſaart het werk wel wat al te hoog vond om door een gewoon menſchenverſtand bevat te worden. Vondel, die in duidelijkheid van ſtijl boven de meesten zijner tijdgenooten uitmuntte, en, naar zijn aanleg, geen behagen kon hebben in iets wat maar eenigzins duister of verward was, vond dus ook geen vermaak in de gedichten van Donne, en, min beleefd of meer oprecht dan de Drosſaart, ontzag hy zich niet, in het navolgende luimige vaersjen, aan Tesſelſchade gericht, en Donne, en zijn navolgers, en hun bewonderaars — te perſiſleeren.

OP

DE DIEPZINNIGE PUNTDICHTEN

VAN

DEN ENGELSCHEN POEET

JOHN DONNE,

VERTAELT DOOR

C. HUYGENS.

De Britſe Donn',
Die duyſtre ſon,
Schijnt niet voor yeders oogen,
Seit Huygens, ongeloogen,
Die taelgeleerde Haegenaer,
Die watertant na Kavejaer,
Na ſnoftoback, en ſmoocken,
Die raeuwe herſſens koocken:
Maer dit is ongemeene koſt,
't Is een bancketje voor den Droſt,
En voor ons kameraedje,
Het ſoete Teſſelſchaedje,
O lieve Nymfje Teſſelſchaê,
Verſtaeje 't niet, ſoo ſlae'er nae,
Of laet het u bedieden:
Want dit ſijn hooger lieden,
Dan 't Hooge Lied van Salomon,
Dat geen vernuft oyt vaeten kon,
Dan hooghgeleerde Smouten,

4,5 zijn een tusſchenzin. *Die watertant*, en vs. 6 behoort by *yeders* vs. 3.

6 *Kavejaer :* kaviaar, een ſoort van visch, die, ingemaakt, een zeer krachtigen ſmaak heeft, en alzoo aan ſommigen by uitſtek, aan anderen geheel niet gevalt. Koning Willem I was er een groot liefhebber van.

7 *Snoftoback:* 't woord *ſnuif* is van latere dagteekening.

8 *Die raeuwe herſſens koocken :* „die een prikkel verwekken aan de hersſens, en er daardoor denkbeelden in opwekken."

16 *Lieden* voor *liederen*, als dikwijls.

18 *Vaeten :* krachtiger dan *vatten* en hier tevens bij wijze van woordſpeling met opzet gebezigd, om de gedachte aan ſpijzen, gerechten, gezouten visch enz , die het gedicht doorzweeft, te beter levendig te houden. Zie overigens D. I, blz. 345.

19 *Hooghgeleerde Smouten :* De Predikant Adriaen Smout had over 't Hooglied van Salomon eenige liederen gedicht, en aan Teſſelſchade gegeven; maer zij vonden den geeſtelijken zin, met zulke vleeſchelijke woorden uitgedrukt, datſe ſich ſchaemden zulke zangen voor eerlijke ooren te zingen. *Aant. d. Amersf. Uitg.*

Van langer hand gesouten.
Maer waerom of mijn oordeel laeckt,
Het geen mijn saus, mijn Mostaert, smaeckt,
Die sich niet kan versaden
Met sullecke saladen.
Nu, mannen, eet u selve moe;
Gebruyckt'er eeck en peper toe:
Want wy dees leckernyen
U geensins en benyen.

20 *Van langer hand gesouten:* d. i.: „doorzout in de kennis, in de wetenschap van dergelijke fraaiigheden."

22 Dat gedurig opdisschen van *Mostertsaus* zoû aan een dichter van onzen tijd door de recensenten geducht ingepeperd worden. 't Riekt ook sterk naar valsch vernuft, doch is hier beter te verdragen dan in een zoo verheven lierdicht als de *Roomsche Lier*. Zie hiervoren.

23,24 d. i.: „die er maar niet genoeg van smullen kan."

Indien de goede Tesselschade stof tot vermaak vond in dit geestige vaersjen, weldra vond zy bittere stof tot tranen. Reeds had Hooft zich verwonderd getoond, dat zy hem haar meening omtrent de vaerzen van Huygens niet had medegedeeld, en in Mei aan zijn vrouw, die te Amsterdam eenige boodschappen te verrichten had, een briefjen medegegeven met de woorden: „Tesseltje, leef je nog?" toen deze den brief terugbracht met de tijding, dat haar oudste dochtertjen en haar echtgenoot byna gelijktijdig overleden en te samen begraven waren. Aandoenlijk zijn de verhalen, welke Hooft en Huygens elkander geven van den dubbelen slag, die haar getroffen had 1). Vreemd mag het ons intusschen voorkomen, dat van de vrienden der beminnelijke Weduwe alleen de laatstgenoemde haar een treurdicht toewijdde, 't geen bovendien niet van gemaaktheid is vrij te pleiten 2).

Weldra moest Vondel een gelijke slag treffen als die zijn Alkmaarsche vriendin getroffen had, en het verlies, dat hy leed, ook voor onze letterkunde een onherstelbaar verlies ten gevolge hebben. Nog altijd was hy met rusteloozen yver bezig aan het voortzetten van zijn heldendicht op Konstantijn den Groote, gelijk wy dit leeren uit de navolgende plaats van een brief van Hooft 3) aan Baeck, in d. 12 Sept.: „Ik had verhoopt UE gezelschap hier te hebben, als Dr. Paauw, dien ik verwacht, zal van Alkmaar gekomen zijn, om alsdan een' Poëetsche maaltijdt te houden, mits Vondelen my aangeboden heeft, ons zijn vijfde Boeck der Constantinade voor te lezen." Dan 't was besloten, dat deze epos niet zoû voltooid worden, en 't vervaardigde zelfs niet tot ons zoû komen. Zijn zorgende huisvrouw overleed, en van dat oogenblik af was by Vondel alle lust om verder aan zijn Konstantijn te arbeiden voorby gegaan.

1) Hooft, Br. 415.
2) Korenbl. XVI. 10.
3) Hooft, Br. 436.

Noch den aart der ziekte, die Maria de Wolf in 't graf fleepte, noch den juisten dag van haar overlijden heb ik kunnen te weten komen; doch in het grafboek No. 7 der Oude Kerk, op het Archief te Amfterdam berustende, leest men:

„15 Februarij (begraven) Mayken van de Vondel, huyfsvrouw van Joost van de Vondel, in de Warmeftraat."

Dat Maria een waardige vrouw was, blijkt ook daaruit, dat haar gemis innig en diep door haar echtgenoot werd betreurd, waarvan de hier volgende rouwzang getuigen mag:

LIJCKKLAGHT AEN HET VROUWEKOOR,

OVER

HET VERLIES VAN MIJN EGA.

O heyligh Koor, dat van den mijnen
'tVergaen en onvergaen gebeent
Bewaert, en fachte ruft verleent,
Tot dat de fon vergeet te fchijnen;

Nu groeyt 't getal van uwe lijcken
Door een, dat meeft mijn geeft bedroeft,
En met de lijckfchroef 't harte fchroeft,
Die voor geen jammerklaght fal wijcken.

Nu parft uw harde ferck het kermen
En traenen uyt het hart en oogh,
Om mijn Kreüfe, die om hoogh
Gevaren, fmolt in bey mijn armen:

VROUWEKOOR. Van de dertien chooren of kapellen, in de Oude Kerk aanwezig, droeg een den naam van het „Lieve-Vrouwe Choor," later vereenigd met het „Voetboogfchutters-Choor," waarvan het met een houten hek plach gefcheiden te zijn. Deze twee Chooren, die zich ten Oosten van den Noorder ingang bevinden, zijn kenbaar aan hun glazen, de fraaiften, die in deze kerk of elders in de ftad te vinden zijn. In het eene, ziet men Paulus en Petrus, met den fchenker van 't glas, Burgemeester Jan Claaszoon van Hoppen, in monniksgewaad, en eenige vrouwen: op de glazen, die in 't andere — het eigenlijke Vrouwen-Choor prijken, is s Heeren befnijdenis voorgefteld op het eene, dat door het geflacht der Branden aan de kerk gefchonken is, en op het andere de ftervende Lieve Vrouw, met een waskaars in de handen en een ftoet treurenden om haar heen. Al deze glazen zijn gefchilderd door zekeren Disman, in 't jaar 1555; doch, veel van den tijd geleden hebbende, in de vorige eeuwen wederom, in Brabant, herfteld.

1 *Van den mijnen:* de oude 3e n. v. achter een voorzetfel, waarvan wy meer voorbeelden vinden.

6 *Tot dat de fon vergeet te fchijnen:* verheven en echt dichterlijke uitdrukking voor „tot aan den jongften dag."

7 *Lijckfchroef* voor „lijkkistfchroef."

11 *Kreüfe:* de vrouw van Eneas, welke deze by 't verlaten van 't brandende Troje verloor.

12 *Smolt* voor „ftierf weg." Zoo in zijn gedicht op Roscius, D. II, blz. 212, vs. 14.

[Zy] fmolt aen geeft, en hy gingh met haer adem glippen.

Terwijl ick t'Aquileia ſtreefde
Met Conſtantijn, den grooten held,
Door ſwaerden, op de keel geſtelt,
Door vlam, die na de ſtarren ſweefde.

Ick wenſchte noch om eenigh teecken
Van haer, die als een ſchim verdween;
Wanneerſe my te trooſten ſcheen,
En in den droom dus toe te ſpreecken:

Mijn lieve bedgenoot, dees ſaecken
Gebeuren geenſſins ſonder God.
Vernoegh met uw getrocken lot,
En wil uw heldenwerck niet ſtaecken.

Dat ramp nocht druck uw dagen korten,
Voor dat ghy ſiet, na uwen wenſch,
Den vlughtigen tyran Maxens
Beſtorven in den Tiber ſtorten.

Dan ſal uw ſiel ten hemel draven,
Wanneer het triomfeerend hoofd
't Gewijde ſwaerd, aen God verlooft,
Ontgord, op der Apoſtlen graven.

Beſtel mijn ſterflijck deel ter aerde
In 't Koor der ſegenrijcke Maeghd,
Daer ſulck een ſchaer den naem af draeght,
En die mijn naem oock gaf ſijn waerde.

13 *Aquileia:* Vondel begint hier te zinſpelen op zijn heldendicht. Aquilea was ten tijde des Romeinſchen Keizerrijks een bloeiende koopſtad en ſterke vesting in Opper-Italiën, niet verre van de Adriatiſche Zee en aan den Timaeus. Zy werd, even als Trier, wel eens het tweede Rome geheeten, en ſtrekte een bolwerk des Rijks tegen de Barbaren. Scherp werd hier op den tocht van Konſtantijn naar Rome tegen Maxentius gevochten. Later, in 't jaar 462, werd Aquilea door Attila, koning der Hunnen, geheel verwoest en is thands een onbeteekenend vlek.

19 *Wanneerſe my te trooſten ſcheen:* Vondel voert hier de ſchim zijner echtgenoote in, in navolging van Virgilius, die ook zijn Eneas door de ſchim zijner verloren Kreüze laat troosten.

23 *Vernoegh met uw getrocken lot* voor „vergenoeg u met het lot, dat u ten deele viel."

27 *Den vlughtigen tyran Maxens* voor „den vluchtenden." Marcus Aurelius Valerius Maxentius was de zoon van Maximianus, welke laatſte met Diokletiaan het keizerlijk gezach gedeeld, doch er later afſtand van gedaan had. In het begin der vierde eeuw, had Maximianus het oppergezach in Italiën weten te verſchaffen aan zijn zoon Maxentius, die zich echter door zijn dwingelandy zoo gehaat maakte, dat men Konſtantijn te hulp riep, die met zijn leger optrok, en Maxentius in drie veldſlagen overwon. By den laatſten ſlag, die onder de muren van Rome voorviel, ſtortte Maxentius in 't vluchten van de Milviſche brug in den Tiber.

29 *Ten hemel draven:* „een hooge dichterlijke vlucht nemen."

30 *Het triomfeerend hoofd:* „Konſtantijn de Groote," die, na het verſlaan van Maxentius, in 312 Rome zegevierend binnentrok, en met Licinius Heer bleef van geheel het Keizerrijk.

31 *'t Gewijde ſwaerd:* Vondel noemt het zwaard van Konſtantijn *gewijd* en *aan God verloofd*, omdat hy was opgetrokken als voorſtander van het Kristendom, 't welk hy vervolgends aannam.

32 *Ontgord, op der Apoſtlen graven:* „aflegt op de graven van de Apostelen Petrus en Paulus," beiden, volgends de overlevering, te Rome onder Keizer Nero gemarteld. Zie Vondels Treurſpel *Peter en Pauwels.* — Uit de hier voorkomende regels blijkt, dat, naar het plan van Vondel, zijn epos van Konſtantijn met de vestiging van diens opperheerſchappy te Rome had moeten worden beſloten.

35,36 „Wier naam (Maria) aan zoo velen en ook aan my gegeven werd."

'k Verhuys, van 't aerdsche juck ontslagen,
Om hoogh, in 't hemelsche gebouw.
Besorg de panden van ons trou,
Twee kinders, die ick heb gedragen.

Soo spreeckend weeck sy uyt dit leven.
MARIE, al laet ghy my alleen,
Uw vriendschap, uw gedienstigheên
Staen eeuwigh in mijn hart geschreven.

Hoe veer dees voeten moghten dwalen,
'k Sal derwaert mijn bedruckt gesicht
Noch slaen, daer voor het rijsend licht
Uw bleecke star ging onderdalen.

40 *Twee kinders:* Joost en Anna.
42-44 Hoe eenvoudig en hoe aandoenlijk door eenvoudigheid! Het is de ware smart, die nimmer naar weidsche uitdrukkingen zoekt, doch daarom dieper roert.

De dood van zijn brave vrouw ontnam aan Vondel voor een wijl alle zucht tot den arbeid en geheel den lust om aan zijn Konstantijn voort te werken, gelijk hy dit zelf o. a. getuigde in een brief, dien hy later (4 Sept. 1639) aan de Groot schreef: „mijn moed heeft sedert den dood van mijn salige huisvrouw een' krack gekregen, soo dat ik mijnen grooten Konstantijn moet vergeten, en met iet minders my soecken te behelpen. Ik ben aen de treurspelen vervallen. Als ik mijn' lust in treurstoffen heb geboet, mag ik sien of ik weder aen mijnen Konstantijn valle."

Maar verre van later het epos te hervatten, liet hy 't liggen, en handelde, volgends Brandt [1]), zijn Konstantijn, gelijk Maro zijn Eneas meende te mishandelen. Deze had bevolen, dat men zijn voortreffelijk werk na zijn dood zoû verbranden; maar Vondel scheurde by zijn leven zijn Konstantijn aan stukken: zoodanigen tegenzin had hy, met of zonder reden, in een gedicht gekregen, 't welk hem zoo veel tijds had gekost. Brandt gist, dat terwijl dit werk lang onder handen gebleven, en hy intusschen in de kunst was toegenomen, zijn oordeel, meer en meer geslepen, by het nazien van het geschrevene, daar misslagen in vond, welke hy met zulke scherpe oogen inzag, dat hem de lust tot voortgaan verging, waar zulk een ongenadig vonnis, en 't vernietigen van al zijn kostelijken arbeid, op volgde. Niets bleef er van over, dan eenige stukken en brokken, welke hy sedert in andere werken te pas bracht.

Wellicht had Vondel, door rouw overstelpt, dit jaar geen ander gedicht buiten dat op zijn overleden huisvrouw vervaardigd, had hy niet een byzondere aanleiding daartoe bekomen.

1) Vondels Leven. 8.

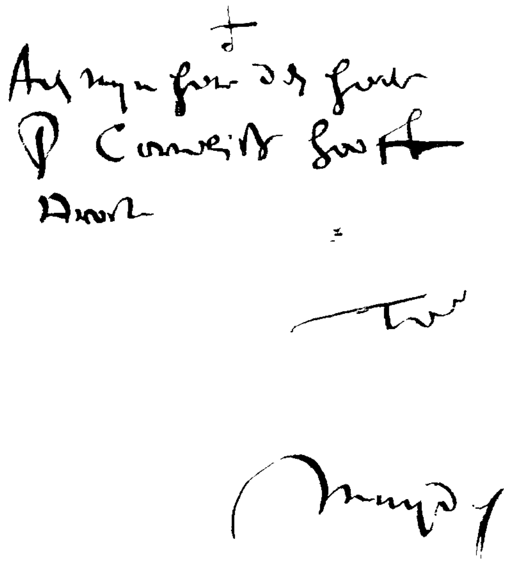

verstant der swarigheid die u [illegible]

oogen, ~~want~~ welcke door arbeidtsaemheid het heel luchter gevolg claer waert is. God
die ons allen onder de wet van de Christelickheid heeft laten geboren worden,
heeft ons wel daerby verstant gegeven, om ons te buigen onder syn
willen, ende ons met het gebruick van de toegelaten dingen te laten genoegen
moet schouwen met ondanckbaerheid ons eigendom toe te schrijven(?) in
dingen maer geschiet is was tot ~~niet~~ onderwijsing(?). Alle twelck gelyck
ick weet dat u E. by hem selver wel can bedencken, ook anders als het
van noode ware dat verstant, soo vinde ick het evenwel dat u E. de
gedachtenis van onse [illegible] heeft ingegriffeert in de herten van allen
die de rechtsinnige diensten bemint. Ende gelyck gemeenlyck de arbeidt
ons afwacht van het alder swaerste gebeuren van ons volk, soo mag ick
dat u E. wel sal doen, ende sich aenstonds begeven tot het voorderen
van het Constantynsche werck, waer van ick yet heel sonderling
verwacht. Wat aengaet de spelen die by de oude Grieken ende
Troianen ende by der selve nakomelingen by de Romeynen gebruikt syn
geweest, ende by andere christenen geweest(?), dat blycke(?) wel
u E. dat by Homerus by tyd van Patroclus begraving, by Virgilius
by tyde van die van Anchises, by Statius tot tyd van die van Archemorus
int breed syn geschreven van die spelen syn daer toen het selve wel
die tot Constantini tyden toe by de andere syn gevestigt gewurt [illegible]
equestris, olim Troia dicta, de quo videndus Sabinus ad V Aen.
quid Siccira(?) vocatur in constitutione Justiniani C. de [illegible]
of ~~by het~~ [illegible] de schouwspelen, die Majuma is genoemt geweest
waervan can yet hebben van Arcadius en Honorius C. de Maiuma
uit de woorden met van Justinianus siet men dat tot syn tydt toe
en overleefen noch lang na ~~Constantinum~~ Constantyn, syn gewoonlyck
gewest by gequalificeerde persoonen, springen te voet, springen
met de peerd, worstelen en het [illegible] sonder schouwen(?): [illegible]
[illegible] dat in alle deser spelen de edele tot te scheppen niet en
can missen: Ende alwaer het dat Constantinum, die de geest
[illegible] bemint heeft, wat doode int gebruik bracht uit de [illegible]
geschiedt, soude ik waer niet weten. alleen moeten daer niet onder
gy ludos gladiatorios, de welcke hy als een goedt Christen heeft
verboden, als te sien in lege unica C. de gladiatoribus tollendis:
de theatrale spelen moeten ook hierin buiten de edele [illegible] als
synde vyl en veracht. D. L. 1. de his qui notantur infamia.
u E. sal niet qualyk doen te [illegible] en werk dat [illegible],
Ende Balduinus heeft gemaekt de legibus Constantini. Hiermede
wil ick eindigen en u E. met myn heer Hooft: doctor Koster en alle
andere van dien staet alle voorspoet wenschen. tot Parys den 15 Junii
1635

u E. dienstwillige H D Groot

t'evolgen met de wagen, singen
swaerdspelen, was by de Grieken
edel, by de Romeynen onedel
en veracht.

Desen brief voor den heer Barlaeus
van het verhael en van syn verstand over de
wonderlyckheyt der menschelycke siele
welck woordt hier ter geleyden gegeven.

Dit most ick u E. mededeelen als [illegible] E. gewillige dienaer
J. v. Vondel

t'Amsterdam 1635 den 18 Junij

Het treurfpel „Sophompaneas", van Huig de Groot, was in 't licht verfchenen en had den kenners van Latijnfche taal en poëzy zulk een genoegen verfchaft, dat zy het met de beste ftukken der Ouden vergeleken. Vondels vrienden, te regt oordeelende, dat niemand beter dan hy in ftaat was, de fchoonheden van 't oorfpronkelijke in cierlijk Nederduitsch terug te geven, en wellicht ook befeffende, dat niets beter ftrekken kon om hem in zijn droefheid eenigfins op te beuren, dan gezette arbeid, fpoorden hem aan, zijn ledige uren aan de vertaling van het Latijnfche treurfpel te befteden. Zelf ingenomen met het werk van den man, wiens voortreffelijke gaven niemand meer huldigde dan hy, liet hy zich te lichter overhalen om zoodanige taak te aanvaarden, waarby hem zijn vrienden Mostert en Joan Vechters de hand boden. Toen het in 't licht kwam verwierf het de algemeene goedkeuring, zoo by de lezing als by de opvoering. Uit het *Berecht* voor den „Salmoneus" blijkt, dat de Princes van Engeland, dochter van koning Jacobus, eene der voorftellingen met haar tegenwoordigheid vereerde. De Groot, er kennis van bekomen hebbende, fchreef in December uit Parijs, waar hy eenige maanden te voren zijn intrede als Gezant had gedaan: „Ik verfta dat Vondel mijnen Sophompaneas d' eere heeft aengedaen van hem met zijn eigen, dat is zeer gelukkige handt in 't Hollandtfch kleedt te fteeken. Ik ben hem grooten dank fchuldig, omdat hy die uit zich zelven beter dingen kan voortbrengen, nu in 't vertalen van de mijne, tot blijk van vriendfchap, zijnen arbeidt befteedt heeft."

SOPHOMPANEAS,

OF

JOSEPH IN'T HOF.

TREUR-SPEL.

VERTAELT UYT HET LATIJN

DES HEEREN

HUYGH DE GROOT.

1635.

Joſeph ſal groeyen, hy ſal groeyen, als een ſpruyt by een bron.

DE VERTALER AEN ALLE NEDERLANDERS.

EER de getrouwe propheet Moſes den Ioodſchen volcke Goddelijcke wetten voorſchrijft, verciert en behangt [1]) hy den ingang van ſijn heyligh werck met de Godvruchtige voorbeelden der oude aertſvaderen; waer onder Ioſeph, mede Sophompaneas [2]) genoemt, als een heldere ſtarre uytmunt, en verſtreckt een ſuyvere ſpiegel der eerſt verdruckte, maer namaels gekroonde deughd en Godvruchtigheyd. Na verloop van ſoo veele eeuwen koomt de Hebreeu op het Roomſche toonneel [3]), en ſpeelt ſijn perſonagie ſoo deftigh in't Latijn, dat d' aeloudheyd ſich des verwondert, en hy onbeteutert neffens haer magh ſtand houden; een eere, die allen ouden ſelfs niet gebeuren magh [4]). Hy koomt, gelijck een ſon, op met de ſonne [5]), en treckt aller leergierigen oogen en ooren tot ſich; d'oogen met ſijn aengebore en onverzierde bevalligheyd [6]); d' ooren met ſijn hemelſche en beſlepe wijſheyd [7]). Hy voert het woord niet als een hoeder van ſchapen, maer als een harder van ontelbare menſchen, en een vorſt des Rijcxs, en leyt eerſt de grondveſten van ſijn kunſtigh gebouw, in 't gelijcken van ſijnen tegenwoordigen by ſijnen voorleden Staet; in 't aenteeckenen van de grondoirſaeck ſijner omſuckelingen [8]); in 't beſchrijven

1 *Verciert en behangt* enz. Cierlijk is de beeldſpraak, welke Vondel bezigt, en waarby hy het boek *Geneſis*, 'twelk als de inleiding is tot het Wetboek der Israëlieten, vergelijkt by een voorportaal met fraaie ſchilderyen en portretten behangen.

2 *Sophompaneas: Zaphnath Phaneah* was de naam, dien, volgends *Geneſis* XLVI, vs. 45, Farao aan Jozef gaf by zijn verheffing tot eerſten ſtaatsdienaar. De Groot verlatijnſchte dien naam, of liever die twee namen, tot Sofompaneas.

3 *Koomt... op het Roomſche toonneel:* met andere woorden: „wordt in een Latijnsch drama bezongen."

4 *Een eere, die allen ouden ſelfs niet gebeuren magh:* 't klinkt oppervlakkig wat vreemd, ja tegenſtrijdig, dat er *ouden* (d. i. oude ſchrijvers) zouden zijn, die *beteuterd* zouden ſtaan neffens de *aeloudheyd*. Het zijn toch de ouden die de aeloudheid uitmaken; doch dit laatſte woord moet hier genomen worden in den zin van: „de klasſieke oudheid, de Gouden eeuw der Romeinſche litteratuur. V. wil te kennen geven dat de Groots Sophompaneas, Latijnſch drama, waardig is naast de beste ſtukken der ouden in eere ſtand te houden, boven vele ſtukken van tijdgenooten dier ouden zelven, als die verloren en vergeten zijn. Of V. prophecy vervuld is?

5 *Hy koomt... op met de ſonne:* dit ſlaat op de eerſte regels van het treurſpel.

6 *Onverzierde bevalligheyd:* daar hier niet bedoeld kan worden „een bevalligheid, die niet uitgedacht is," maar „een bevalligheid zonder geleenden tooi," had er moeten ſtaan: *onvercierde*, even als boven, reg. 2 „*verciert* en behangt." Vondel neemt altijd het onderſcheid tuſſchen *vercieren* en *verzieren* te naauwkeurig in acht, dan dat wy hier niet aan een druk- of althands aan een ſchrijffeil zouden denken.

7 *Hemelſche en beſlepe wijſheyd:* het tweede epitheton ſchreeuwt hier tegen het eerſte: dit doet ons aan iets geheel geestelijks, het andere aan iets zeer materieels denken.

8 *Omſuckelingen:* 't woord ſchijnt in den eerſten opſlag wat triviaal, en toch ware het moeilijk er een te kiezen, dat meer juist en ſchilderachtig ware. *Omdoolingen* zoû, toegepast op Jozef, hier niet dragelijk geweest zijn.

van den aerd der Egyptenaren, en de ſwarigheyd van dien benaeuden tijd, en het middel om die te verduren; in 't beraedſlagen om ſijner broederen genegendheyd t' hemwaert te doorgronden, waer aen het princelijck onderwijs van ſijnen ſoon Manaſſe gehecht word. Daer na opent en ſuyvert hy, gelijck een voorſightigh wondmeeſter, door ſcharpe en bijtende artſenye, de vervuylde en ſtinckende wonden ſijner broederen, omſe dan te verſachten te ſalven en te heelen. Middelerwijl raeckt het volck op hollen, door d' onverſadelijcke geldgierigheyd der goddeloose amptlieden, rechte bloedſuypers der ſchamele gemeente. Hier ſien wy den aenvang en voortgang van burgerlijck oproer, en de bittere vruchten des ſelfs, namelijck den moord der amptlieden en des gemeenen volcx, het ſchendigh plonderen en verwoeſten van Koptos, en 't vervoeren der edelen in ſlaverny, en de wiſpelturige regeeringe en jammerlijcke regeerlooſheyd daer op volgende, met den laſt om dit door krijghſvolck te dempen, en ordentlijck te ſtraffen. Ioſephs vorige wedervaren, Pharoos droomen en geſichten, en den welgeſchickten Staet van Egypten, die anders niet konden op het toonneel komen, worden geeſtigh in ſchilderyen te pas gebroght. Daer op houd Ioſeph in 't byſonder geſpreck met ſijne broederen, en bejegentſe met een ſekere lieflijckheyd, ondermengt met zerpigheyd [9]), en maeckt ſich ſelven bekent; en ſiende hun aller verſlege nederigheyd, en waerachtige liefde en getrouwigheyd tot ſijnen vollen broeder, vertrooſt en omhelſtſe, en laet van blyſchap tranen over hen en Benjamin, en doet alle toeſienders ſoo ſchreyen en tot water ſmelten van beweeghlijckheyd, dat de treurſpeelder den wijſen Euripides (die in 't harteroeren boven anderen uytſteeckt) niet durf wijcken [10]). Benjamin toont mede, dat hy ſijn vaders vreedſame leſſen niet in den wind ſlaet. Endelijck loopt het treurſpel vrolijck na het eynde, met Pharoos geluckwenſchen aen Ioſeph; en de gunſte, het goed, en de vryheyd, die Ioſeph voor ſijnen vader en broederen, en allen den Hebreen by den koning verwerft; het welck met eenen dieren eed beveſtight word: en terſtond met de prophecye van Salomons huwelijck aen Pharoos dochter, en de komſte van den beloofden Meſſias, ſijn vlught voor den tyran Herodes in Egypten, en de beroepinge van Ioden en Heydenen tot het Chriſtelijck geloof, heeft de rol uytgedient des avonds, gelijckſe 's morgens begon. Ondertuſſchen ſingen en ſpelen de reyen der Moorinnen als Engelen Ioſephs loflijcke kuyſheyd, onverwinnelijck in de bloem ſijner jeughd, tegens de bekoorlijcke ſchoonheyd van ſijns heeren gemalin, en wat hem te lijden ſtaet, eer hy ter eere geraeckt: hoe letterkunſt en zeevaert by die van Phenicien gevonden, wat bedorve tijden daer op gevolgt, en van den hemel geſtraft ſijn; ſy ſingen oock van den Nijl en ſijn eygenſchappen, en d'onſekerheyd van des ſelfs oirſprong, daer d'Egyp-

9 *Zerpigheyd: zerp* is „zuur, wrang," en wordt voornamelijk gebezigd waar van vruchten, als druiven, citroenen, geſproken wordt.

10 *Niet durf wijcken* voor „niet behoeft te wijken. Vergel. blz. 21, vs. 470. Zoo zegt VAN HEELU, aangehaald by HUYDECOPER, *Proeve* I, 504.

Dat ſelen wi ſoo helpen weren
Dat ghi V niet dorvet *ontſien.*

tifche neufwijfen foo veel winds om breecken [11]), terwijlfe nutter faecken verfuymen: mitfgaders de fcheppinge der eerfte ouderen, het begin des huwelijcx, en het bloedverwantfchap hier uyt geboren. Boven al blijckt hier Gods wonderbaere voorfienigheyd, die de boofheyd der blinde menfchen, buyten hun wit, weet te befigen en te beleyden tot behoudeniffe van geheele koninkrijcken landen en volcken; en wat al fwarigheyd men fomtijds kan verhoeden door de wijfheyd van eenen eenigen raedfman. Iofephs onwraeckgierige verfoenelijckheyd ftelt hem eer onder den Chriftelijcken doop, als onder de wet der befnijdeniffe. Hy draeght fich als een degelijck vorft, en toont dat mogendheyd en vromigheyd wel kunnen vergefelfchapt gaen, fonder dat de regeerder fich aenftelle, als een die van fchellemftucken en boofe geveynftheyd t' famen hangt, Men hoort hier geen grollen nocht beufelingen, veel min ophitfingen tot weêrfpannigheyd, moorden, rooven, en plonderen; maer de toehoorder word aengemaent tot vrede en vromigheyd; de vorft tot rechtvaerdigheyd en Godvruchtigheyd; de gemeente tot gehoorfaemheyd aen God en den koning, en haere wettige overheyd. Hier is niets dat verre gehaelt, opgetoyt, of geblancket is, maer de leeringen fijn fuyver, gelijck oock de ftijl: de fchildery is natuurlijck levendigh en gloeyende. Ick hier mede vaft in 't vertolcken en rijmen befigh en verruckt [12]) fijnde, liet my fomtijds voorftaen, dat Iofeph, in den treurfpeelder verrefen was, of dat de treurfpeelder Iofephs fpoor moft bewandelt hebben. Secretaris Daniel Moftert, en Ioan Victorijn, beyde Rechtfgeleerden, boden my ruftigh de hand. Wy hebben het Latijn niet al te dicht willen op de hielen volgen, nocht oock te verre van onfen treffelijcken voorganger afwijcken. Maer of wy hier in de rechte mate houden, dat fal het Groote Vernuft (nu na veele rampen en wederwaerdigheyd tot de waerdigheyd van koningklijcke gefantfchap verheven en verheerlijckt, en met gewightige Rijcxfaecken beflommert) kunnen oordeelen, wanneer het fich gewaerdige onfen Neerlandfchen Sophompaneas in fijn ftamelen te berifpen, en hem foo volmaeckt in Duytfch als in Latijn te leveren; wy fullen fijn oordeel als een orakel opnemen, en wenfchen dat d'almaghtige hem lange fpare, en in fijn doorluchtigh ampt fegene met wijfheyd en kloeckhartigheyd, tot eere van Neerland, vereeniging der geheele Chrifte wereld, ende genoegen van veel duyfend eerlijcke fielen, die hem in fijn vaderland wenfchen.

t' *Amfterdam*, CIↃ IↃ CXXXV.
den 1 van Wijnmaend.

11 *Soo veel winds om breecken:* wy zouden zeggen: „zoo veel drukte over maken." Men bezigt evenwel nog heden ten dage het woord *windbreker* zoowel als dat van *windmaker;* fchoon beiden toch onderfcheiden zijn. Een „wind*maker*" is een man van „veel gefchreeuw en weinig wol"; een „wind*breker*" is een „Haantje de voorfte."

12 *Verruckt:* , vervoerd, opgewonden."

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

IOSEPH, mede SOPHOMPANEAS genaemt.

DE REY DER MOORINNEN.

RAMSES, Jofephs Hofmeefter.

IUDAS,
RUBEN, } Jofephs Broeders.

BODE.

SIMEON,
BENJAMIN, } Josephs Broeders.

PHARAO, Koning van Egypten.

STOMME.

MANASSE, Josephs Soon.

Josephs andere feven broeders.

Het tooneel is te Memphis.

SOPHOMPANEAS.

HET EERSTE BEDRIJF.

IOSEPH.

Nu alle duyfternis voorvlughtigh is geweecken,
Soo komt het fonnelicht al weder uytgeftreecken
Met heerelijcken glans, gelijck in't purpren kleed
Een prachtigh bruydegom uyt fijne kamer treed.
De dagh, op fijne beurt, gelijck hy plagh, gerefen,
Getuyght wel klaer van God, en van 't oneyn-
digh wefen;
En fichtbre ftraelen vyers die toonen yeder een,
Al klaerder als fijn goud en fuyver elpenbeen,

1 *Voorvlughtigh:* in den zin van: „vooruit vluchtende" Van gelijken vorm zijn *voorjagen*, *voorvheten*, *voorftralen*. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, uitg. van VAN LELYVELD, D. III, blz. 88.
2-4 Ik behoef naauwelijks te zeggen, dat deze regels letterlijk naar *Pfalm* XIX gevolgd zijn.

Den allerhooghſten God, op ſijnen troon verheven,
In 't ongenaeckbre licht, en eeuwigh duurend leven.
De dagh, en moeyte, en ſorg, beginnen te gelijck.
't Ondraegelijcke pack van dit grootmaghtigh Rijck,
Het welck van Meroë ſich uytſtreckt aen de ſtranden,
En al de laſt van 't land, omarremt van de randen
Des wijd vermaerden Nijls (wiens oirſprong God den Heer
Bekent is) leunt op my, en niemants ſchouders meer.
Laet ſich een ander vry verwondren om gebouwen
Van duurſaem cedren hout, op Liban afgehouwen;
Geboomte en marmerſteen, gerechten ſonder end,
En uytheemſch ſlagh van viſch, den onſen onbekent,
En 't opgejaeghde wild, daer 't Zuyden af magh boogen,
En vogels in het net des Arabiers getogen,
En kleedren van de wol der Seres ons geſtuurt,
En binnen Babylon op 't geeſtighſt geborduurt,
En parlen, blanck als ſneeu, geviſcht op Indus kanten;
Om 't hof, en om den vorſt, ſijn lijfwacht en trawanten:
Al dat is min als niet, al ydelheyd, hoe ſchoon,
En voor ſoo groot een' laſt een al te kleyne loon:
Wat is 't een ſwarigheyd den tulleband te draegen;
Die, onder 't geen, waer door men Pharo moet behaegen,
Een ſekren luyſter heeft, en uyterlijcken ſchijn,
Die in een' man van ſtaet, en die in aenſien ſijn
Vereyſcht word, en waer op 't gemeene volck blijft ſtaeren.
Ick treck wel dienſt van pracht en blinckende Tiären,
Maer ſchep geen' luſt daer in. Hoe ſleet ick met geneught
Wel eer ſoo ſorgeloos en vry mijn jonge jeughd,
Doen ick in 't luchtigh kleed een ſorgloos leven leyde,
En Abrams kudde volgde, in Sichems groene weyde,
En het genoeghlijck dal, dat dau en regen drinckt,
En vrolijck tuſſchen twee geſonde heuvels ſinckt.
Geen koſtelijcke ſpijs mijn' graegen honger boette,
Geen hooffche leckerny; maer 't geen ick eerſt ontmoette,
't Sij dat 'er alruyn bloeyt, of pallemboomen ſtaen,
Wier tack ſich niet en buyght, hoe ſwaer hy haugt gelaen;
Geen Meroëſche wijn mijn dorſtigh hart ververſchte;
Geen dranck oock, dien de Nijl uit ſijne graenen parſte,
En Zythus word genoemt by den Egyptenaer;

23 *Wol der Seres:* „zijde." Seres heetten by de Ouden de Aziatiſche volken uit China's Noorderdeel. De zijdeteelt, weet men, is uit China oorſpronkelijk.

28 *Een al te kleyne loon: loon*, hoewel gewoonlijk, ook by Vondel, onzijdig, wordt hier mann. gebezigd. By Cats vinden wy het in alle drie de geſlachten. Zie Bilderdijk, *Geſl. in v.*

30-33 De zin is: „die (welke tulbant) onder andere dingen, waar Faro op geſteld is, een zekeren luister en uiterlijken ſchijn geeft, hoedanige vereiſcht worden in lieden van ſtaat en aanzien." De herhaling van de woorden *die in* bevordert hier noch de fraaiheid noch de duidelijkheid van den zin.

47 *En Zythus* voor „en *die* Zythus;" de zuiverheid van taal vereischte hier een herhaling van het betrekkelijk voornaamwoord.

Maer eene filvre bron, en altijd fpringende aêr,
Daer onfe vaders felfs fich meê genoegen lieten.
Mijn fpeel- en rinckeltuygh dat waren flechte rieten,
Met wafch aen een gekleeft, waer op ick eer bewees,
En na 's lands wijfen ftaegh den grooten fchepper prees.
Indien de bitfe nijd op my had dit vermogen,
Doen ick noch dicht by huys, en onder vaders oogen,
En by mijn' broedren fchier alleen hem was ontrent;
Indien de droom van 't ampt, waer toe ick fteegh in 't end,
Mijn kindfche onnofelheyd dien bittren haet kon baeren;
Wat hangt my over 't hoofd by defe Egyptenaeren
Te Memphis, nu ick, hier een vreemdlings aengeficht,
Soo groot een' ftaet befit, dat alles voor my fwicht?
Dit volck is bars van aerd, en kitteligh van ooren,
En weygert dickwils 't juck van eygen ingeboren;
Het welck tot meerder moeyt gedijt van hem, die 't woord
Des konings voeren moet. 't Is nimmer als 't behoort:
't En wil geen' toom te kort nocht al te lang gehengen,
Men moet de fachtigheyd van pas met ftrafheyd mengen,
En fien dat fedigheyd verfel de majefteyt.
Dees dingen hebben elck hun eyge fwarigheyd;
Maer boven dat is yet van wightiger befwaren.
Wanneer een fchip voor wind gaet bruyfen door de baren,
Dan word het licht geftiert van een gemeyn verftand:
Maer kunft is 't, als het ruyfcht en barrent op het ftrand,
Als buyen na den toom van 't roer te luyftren weygeren;
Een ftoocker van een' wind den grond der zee doet fteygeren
Tot aen de wolcken toe, en geeffelt al het vlack,
Te houden fijne ftreeck. Egypten, fulck een' krack
Gevoeltghe in defen ftorm, nu 't koren van den velde
Den landman in fijn hoop te leure tweemael ftelde,
En ydele ayren gaf, en halmen fonder faed;
Een plaegh die altijd was gevaerlijck voor den Staet:
Want hongers nood en weet van nergens op te paffen.
Een uytgehongerd volck is al 't gefagh ontwaffen.
Ick loof ten hooghften God en vader, en de bron

56-60 De zin is: „indien een bloote droom van toekomftige waardigheid my als kind reeds zoo veel leeds berokkende, van de zijde mijner broederen; wat heb ik, nu ik werkelijk dien hoogen ftaat bekleed, niet te vreezen van deze Egyptenaren, die in my nog een vreemdeling zien."

63-64 *'t Woord . . . voeren moet:* niet „'s konings Bode', maar „zijn eerfte ftaatsdienaar, Groot-Vizier, hier Jozef zelf.

65 *'t En wil:* later veranderd in: *het wil.*

72-76 *Maer kunft . . . . ftreeck: als het ruyfcht . . . . vlack* (vs. 75) is de lange tusfchenzin.

72 *Als het ruyfcht en barrent op het ftrand. Barnen* is, gelijk men weet, hetzelfde als „branden:" de zin is dus: „als er een zware branding gaat." Zie HUYDECOPER, *Proeve*, D. III, blz. 100 volgg.

73 *Te luyftren weygeren* voor „weigeren te luifteren," is een onhollandfche konftruktie, even gelijk vs. 78 *te leure tweemael ftelde* voor „tweemaal te leur ftelde."

83 *God en vader:* in de latere uitgave ftaat *God den Vader*, en te recht. Ware de eerfte lezing de ware, dan moest op *en vader* ook volgen *en bron.*

Van alles wat 'er word befchenen van de fon,
Dat hy, gefind om forg in dees benaeude dagen
Voor d'arreme gemeente en 't ganfche Rijck te dragen,
Door my uytvoeren wou fijn' wil en wijs befluyt,
En dien befchoren nood ons fpelde lang vooruyt.
De vorige overvloed boet nu 't gebreck der ayren,
En levert ons volop, in defe onvruchtbre jaren:
Want door mijn voorforg leeft Egypten niet alleen,
Maer Syrien roept felf om hulpe met gebeên.
Dit middel vond de vooghd der menfchelijcke faecken,
Om 't geen ick eertijds droomde en fpelde eens waer te maecken.
Mijn Broeders hebben, eer de honger hen vernielt,
Al tweemael onbekent voor my ter neêr geknielt;
Mijn oude vader felf heeft tweemael door mijn broeders
My jammerlijck gefmeeckt, oock fy, die nu mijn moeders
Gewoone plaets bekleed. Ick ben die ftar, dat licht,
Daer vier- en fevenftar voor boogen 't aengeficht:
Voor wie de Son en Maen, tot een eerbiedigh teecken,
Haer goude ftraelen felfs, en filvre horens ftreecken.
Schoon haet en nijd wel eer mijn broeders daer toe broght,
Dat met der dood gedreyght, en voor een' flaef verkocht,
Ick herwaert werd vervoert, in foo veel drucx en fmarte,
'k Vergeet dat altemael, 'k vergeef het hun van harte;
Als die van fachten aerd, van vader opgevoed
Tot deughd, gebeten ben door foo veel tegenfpoed.
Doch 'k ben met recht belaên, of noch in 't hart magh fitten
Een wortel van dien wrock: dies (om eens om te fpitten
Den harden grond, die fich foo diep in 't binnenft ftreckt,
En eertijds met een' mift van veynfen werd bedeckt)
Is 't noodigh op dit ftuck al mijn verftand te wetten.
Dit's d' oirfaeck waerom ick op giftren dede fetten
Meer difchgerechten voor den allerjongfte, en focht
Of ick uyt hun gebaer en wefen mercken moght
Of fy mijn' vollen broêr verdragen en beminnen,
Dan of 'er d'oude haet en veete fteeckt van binnen:
Maer ick en kon het noch niet klaer genoegh verftaen.
Ick moet 'er noch al meer met ernft op houden aen.

91-94 Jozef fchrijft hier alles aan God toe, niets aan zich zelven, en hierdoor wil de fchrijver de nederigheid zijns helds doen uitkomen.

95 *Eer de honger hen vernielt* voor „om voor te komen, dat zy van honger omkwamen." 't Woord *vernielt* is hier niet gelukkig gekozen, en er moest in alle geval of *verniele*, of, nog beter, *vernielde* ftaan.

98,99 *Mijn moeders Gewoone plaets*: zoo ook in 't voorbericht: *fijn vaders vreedfame leffen*; beide met onverbogen voornaamwoord.

100 *Vier- en fevenftar*: een *zeven*gefternte kent men: geen *vier*ftar; maar hy wil eenvoudig zeggen „*elf fterren.*"

108 *Gebeten:* overdrachtelijk voor „gepijnigd, gekweld." In gelijken zin komt *bijten* ook by Hooft voor. Zie *Uitl. Woordenb. in v.*

109 *Belaên:* namel. „met zorg."

120 *Ick moet 'er.... op houden aen:* wederom een min gelukkige regel.

Een opgedichte fchuld van dievery fal 't melden,
En vreefe dat het moght dien jongen 't leven gelden.
Het fchip vaert altijd niet recht uyt voor wind in 't meyr:
't Is fomtijds beter dat het omloop en laveer.
't Is fomtijds groote kunft, om achter lift te raecken.
Ick hoop hen allen vroom te vinden of te maecken.
Manaffe hoor: foo u word d'eene of d'andre tijd,
Wanneer ghy mannelijck, en tot uw jaren fijt,
Een deel van 't Rijck betrout, foo hou dit land te vriende,
En voor uw vaderland, vermits het dat verdiende.
Sie datghe deughd met deughd en weldoen weêr vergeld.
Denck dat de koning is in Godes fteê geftelt.
Uw gulde hoofdwet fij te volgen fijn bevelen,
Gehoorfaem hem te fijn, en trou in alle deelen.
Schuw opgeblafenheyd, en al wat grootf'heyd baert.
Der vorften mogendheyd en gunft fijn bros van aerd.
Een oogenblick die velt d'uytmuntenften ter neder:
Die ftracx geboden gaf vervalt tot bidden weder.
Indien uw hoogheyd word gequetft, gefchied u leed,
Sie dat ghy 't garen elck vergeeft, en 't quaed vergeet;
Nadien wy menfchen fijn. wy ftruycklen allegader
Heel lichtelijck, als blijckt aen onfen eerften vader,
Die door 't verboden ooft te proeven deerlijck fneeft.
God felf word licht verbeên van elck die licht vergeeft,
En meet elck foo hy mat. Ghy moet voor al betrachten
Godvruchtigheyd de hoofd en hooghfte deughd te achten,
En 't fout dat alle deughd voor ftanck en rotting hoed,
Godvruchtigheyd vertreed de dood met haren voet.
Vermij de ledigheyd, wiens aerd is deughd te haeten.
De hooge Staet en 't ampt fich gaerne vieren laeten.
Soo ras een man tot Staet en eenigh ampt geraeckt,
Ontgaet hy niet de Faem, die alles ruchtbaer maeckt;
Dan of 't met fchande fij, of 's volcx prijs en fegen,
Daer aen heeft hy veel maghts, dat is aen hem gelegen,

122 *En vreefe:* „zal 't melden" namelijk.

127 *Manaffe hoor* enz.: dit *princelijk onderwijs* (zie blz. 218) van Jozef aan zijn zoon, die verondersteld wordt tegenwoordig te zijn, moge zeer nuttig en ftichtelijk wezen; het is hier misplaatst en dient alleen om de handeling noodeloos te rekken.

143 *Sneeft* voor „valt, ftruikelt, de wet overtreedt." Zoo in de *Spelen van Sinne*, Gent, 1539 8vo, f. 160

Alfo verre als ghi daerna geleeft hebt,
En in Gods geboden niet ghefneeft *hebt.*

en *Spelen van Sinne*, Rott. 1561 Refer. f. g. 4.

Dat hy daer deur van Gods wet ghinch fneven,

Zie voorts Huydecoper, *Pr.* III. 137 volgg.

145 *Meet* hangt af van 't voorafgaande *God.*

146 *De hoofd en hooghfte deughd:* verfta: „de hoofddeugd, en hoogfte deugd."

150 *De hooge Staet en 't ampt fich gaerne vieren laeten:* een echt Hoogduitfche konftruktie, en waardig om geplaatst te worden naast het heden ten dage zoo gebruikelijke: „zy lieten het zich wèl fmaken." De zin is: „een hooge Staatsambtenaar zoekt nog al licht zijn gemak."

153.154 De zin is: „'t is de fchuld van den man van ftaat of hy gelaakt of geprezen wordt door 't volk." Jozef is hier van een andere leer dan Palamedes in 't ftuk van dien naam.

Maer laet ons, dat ons plicht ten vollen werd voldaen,
Stads ſchuuren nu beſien, en 't opgeleyde graen.

REY.

Aſnethe (die alleene leyd
Op 't ſachte bedde, en ſich vermoeyde,
Met luyſtren na heur' man, die vloeyde
Van aengenaeme lieflijckheyd)

Geſind de ſchade van den nacht
By daegh met ſlaepen in te haelen,
Belaſt ons hier aen dees metaelen
Geſlote poort te houden wacht:

Gelijck wy doen, die herwaert aen
Geſonden van den vorſt der Mooren,
Uyt een doorluchtigh bloed geboren,
Haer trouwelijck ten dienſte ſtaen;

En Nubien verlieten, daer
De Niger ſtroomt, ſoo hoogh in 't Zuyden,
Bewoont van veer gelege luyden,
Gelijck getuyght ons aller hayr;

Dat wy als golven van de ſon
En niet met yſer krullen laten.
Ons platte neuſen wijd van gaten,
En 't ſwarte vel, dat naulijcx kon

Het ſteecken van den ſonneſchijn
Verdragen, daer heur ſtraelen branden,
Ons dicke lippen, daer de tanden
Van wit yvoir omheynt van ſijn,

Getuygen van ons vaderland.
Geluckigh huys, daer man en vrouwe
Verknocht ſijn door gelijcke trouwe,
En daer de ſoon het huwlijcxpand

Uyt 's vaders aenſicht ſchijnt geſneên;
En d'overkuyſche gemalinne
Haer' man verſekert van haer minne,
En hem bemint en anders geen':

En daer de kraemvrou vrolijck leeft
Met hem, en hy (als woeſte heeren
Gewoon ſijn) 's nachts niet loopt boeleeren,
En t'huys geen ſtof tot onluſt geeft:

157 *Aſnethe:* Jozefs vrouw.
Die alleene leyd enz : d. i.: „die (thands) alleen te bedde ligt, en nadat zy zich vermoeid heeft met te luisteren naar het lieflijk onderhoud van haar man, de ſlapelooze nacht wil vergoeden door nu te ſlapen."

175-181 *Ons platte neuſen... Getuygen:* min juist: het Nubiſche negerras is ſchoon, en fraai van vormen, en heeft noch de platte neuzen noch de dikke lippen der negers van de Westkust.

182 *Geluckig huys:* dat van Jozef namelijk, en niet dat van de Nubiërs.

Maer een alleen bemint: dit vroom
En onbefoedelde geweten
Is van geen' geylen luft befeten;
Maer houd fijn luften felfs in toom:

Gelijck hy flaef' en jongling, noch
Soo korts, bedwong de valfche minne,
En vryer was als fijn heerinne;
En d' overfpeelfter haer bedrogh,

Haer naeckte borft, en fchoon gezicht,
En tongh (die eerft wel vriendlijck fmeecken,
Maer ftracx weêr vyer en vlam kon fpreecken:
En wiens gebod hem hiel verplicht)

Verfmaden dorft, gelijck in't meyr
Een harde fteenrots opgewaffen,
Om op geen' ftorm nocht ftroom te paffen,
Nocht bulderen van wind en weer.

Wat wiltghe, feyt hy, dat ick my
Verloope tegens mijnen heere
Door een aertsfchelmftuck, en uw eere
Bekladde, en door die fchelmery

De toegefeyde trouwe breeck,
En tegens Godes wil en wetten,
Mevrou mijn fiele ga befmetten,
En haer in vuyle fchennis fteeck.

O ghy beleyder van den dans
Der ftarren, die de jaergetyen
Alfoo verdeelt en voort doet glyen,
Dat nu met haeren roofekrans

De lente pronckt, 't gewas daer aen
Door hitte rijp word om te plocken,
En dan de herreffts wingerdftocken
Met blaeuwe druyven fijn gelaên,

En dan de vorft het aerdrijck fluyt;
Waerom verdraeghtghe, dat tot 's vromen
Verdrucking fchelmen boven komen?
Een vrou op goddeloofheyd uyt,

En overfpeligh van gemoed,
Den jongling, dienfe 't kleed ontruckte,
Doen haer die heete toght miflukte,
Noch in de boeyen worpen doet,

En leyd haer eyge fchuld op hem,

199 *En vryer was als fijn heerinne:* „en, offchoon flaaf, meer vrij was dan zijn meesteres (die flavin was van haar hartstocht)."
200-205 Konftrueer: „en het bedrog, de naakte borst, het fchoon gezicht, en het gevlei der overfpeelfter verfmaden dorst."
217 *O ghy beleyder:* hier is het niet langer Jozef, die fprekende wordt ingevoerd, maar zijn het de Moorinnen, die haar lied voortzetten.
221 *Daer aen* voor „daarna, vervolgends."

En loert haer' man, en ondertuſſchen
Den rechter treckt met vriendlijck kuſſen
En een beweegelijcke ſtem.

Nu leyd, op ſijnen hals gevaen
Hy, die heel ſchootvry van de kuyſcheyd
(Die by de ſchoonheyd ſelden t'huys leyd)
Gemaeckt, de ſtormen uyt kon ſtaen.

De heylige en oprechte by
De rechte eebreeckers moet verkeeren:
Hoewel hy daer oock weet te leeren,
Wat ſchande huwlijckſchennis ſij.

De kercker is verwonderd om
Sijn' heuſchen mond en rijpe reden,
En om ſijn ingetoomde ſeden.
Sijn ſchaemrood aenſicht maeckt elck ſtom.

De megevangen ſich verſtreckt
Een rechter: wie ſijn' eygen wandel
Wel gade ſlaet, bevind ſijn' handel
Van veel miſhandeling bevleckt.

Gelijck God ſijnen wil niet heel
Verbergt aen d' uytverkore ſcharen,
Soo wil hy dien niet openbaren
Ten vollen aen ſijn erreſdeel.

Als een rechtſchapen oorlooghſheld
De vroomheyd van ſijn ſoudenieren
Gebruyckt op veelerley manieren,
En menighmael te werreck ſtelt;

Soo wil ons aller vader meê
Dien hy bemint in ramp doen harden:
Verhoende datſe niet en werden
Wanhoopigh door al 't hartewee.

Doch hy en laet hen midlerwijl
Niet ondergaen door trooſteloosheyd,
Maer ſtut den lijdſaeme in ſijn brooſheyd
Met blijde hoop, een ſtercke ſtijl.

Alſoo was d'onſe oock even vry,
In 't midden van het nare duyſter,

234 *En loert:* niet *beloert*, maar *fopte;* als meermalen.

242 *Eebreeckers* voor „echtbrekers." *Ehe*, H. D. voor „echt." In 't Groningſche zegt men nog „ehelieden."

249,250 *De megevangen ſich verſtreckt Een rechter:* d. i.: „de medegevangene, Jozefs vroomheid ziende, treedt met zich zelven in 't gerichte." Of 't ziet op Jozefs uitlegging der droomen van Schenker en Bakker, die als ware 't een vonnis voor hen inhield.

252 *Miſhandeling* ſtaat hier voor „verkeerde handelwijze, misgrepen."

253-256 De zin is: „God zal zijn wil aan zijn uitverkorenen noch geheel verbergen, noch geheel openbaren."

258 *Vroomheyd:* „dapperheid."

261-268 Vreemd gekonſtrueerd. Naar den zin moeten vs. 265,266 gelezen worden vóór 263,264.

269 *d'Onſe:* namel. „onze lijdzame, Jozef."

En buyten dwang van yſre kluyſter,
Bevryende andren noch daer by:

Te voren noyt gewentelt in
Begeerlijckheyd, nu onbenepen
Van vrees; en die eerſt had gegrepen
Door ſijne ſchoonheyd ſijn heerin,

Verwon gevangens en cipier,
En was door ſijne gaven ſtercker
Als ſy. Hem werd de ganſche kercker
Alleen betrout: waerom men hier

Uyt ſpelde ſijne heerſchappy:
Gelijck hy noch gevaen regeerde,
En daer de kercker 't licht ontbeerde,
In 't midden van ſijn ſlaverny,

Verſcheen de goddelijcke dagh,
En quam de ſuyvre ſiel verlichten.
Hy ley aldaer den booſewichten
Hun droomen uyt, als of hy 't ſagh;

En wiſt den eenen ſijne dood,
Den andren ſijn ontſlagen leven,
Gelijck 't hem God had ingegeven,
Te ſeggen in den bangen nood.

Soo ſleet die droeve tijd, tot dat
't Geſicht des konings hart deê yſen,
En hy verbaeſt d'Egyptſe wijſen
Vergeefs om raed verſocht en bad;

En uyt den loop der ſtarren 't wit
Van duyſter noodlot pooght te weten,
En maeckt terſtond van boey en keten
Hem los, die tot ſijn onſchuld ſit:

En eert ſijn' duym met diamant,
En kleed hem braef in witte ſye,
En draeght hem op de landvooghdye,
En ſet hem aen ſijn rechte hand.

282 *Noch gevaen:* d. i.: „terwijl hy nog gevangen zat."

290 *Sijn ontſlagen leven* klinkt nog al vreemd en beteekent „zijn leven van de doodſtraf of doodsangst bevrijd."

293 *Soo ſleet die droeve tijd:* hoewel men gewoon is te zeggen: „den tijd ſlijten," waarby 't w.w. bedr. en 't z.n.w. in den 4den n.v. ſtaan; kan men even goed 't w.w. onz. en het z.n.w. in den 1sten n.v. ſtellen, gelijk men zegt: „de tijd vergaat, ſnelt weg, loopt voort" enz.

294 *'t Geſicht:* „welk gezicht?" zoû hier ieder vragen, die de geſchiedenis van Jozef niet kende, en dus niet wist, dat hier van Faroos droomen geſproken wordt. De zin en de taal beiden vereischten hier: *een droomgezicht* of *een droom.*

TWEEDE BEDRIJF.

RAMSES. IUDAS. RUBEN.

RAMSES.

O jongen, dat ick u, dus jong, en al benepen
Van yſre boeyen, moet na 't hooge hof toe ſleepen
Van Sophompaneas, doet ſelf mijn harte wee,
Maer 't is door dwang: mijn laſt brengt nu niet anders meê,
En 'k moet mijn meeſters wil volbrengen, niet bedillen.

IUDAS.

Och Ramſes, moght het ſijn, ick ſou ter nood wel willen
Wat ſpreecken voor dit kind, en voor ſijn ongeval.
Soo 't eerlijck opſicht, en ſijn hart noch ſonder gal,
Dien jongen, van het geen dat hem word opgeteegen,
Niet heel ontſchuldigen, ſoo wil eens overwegen
Wat giſtren is gebeurt. Het geld dat uwe hand
In onſe ſacken ſtack uyt enckel miſverſtand,
En al in Syrien, te verre om na te taelen,
Vervoert werd, daer men 't oock met recht niet weer kon haelen,
Dat brengen wy van ſelf u weder ſonder laſt;
En tot ſchenckaedjen noch het geen tot onſent waſt,
En kleen is van waerdy, hoewel een danckbaer teecken;
Als honigh, artſeny voor veelerley gebreecken,
Amandels, Dadels, Myrrhe en Balſſem: ja indien
De muyl meer torſſen kon, ick meen ghy ſoud dan ſien,
Dat wy niet gierigh ſijn, veel min ons ontrou noemen.

RAMSES.

De ſaeck ſpreeckt ſelf te klaer: hier hellept geen verbloemen,
'k En roer het geld dat ghy betaelde voor het graen,
En in uw ſacken ſtack voorheenen, niet eens aen:
Ons hof dat vloeyt van geld, meer als wy wenſchen konden.
Maer merck, die goude kop, by 's jongens goed bevonden,
Is die, waer uyt mijn Heer gewoon is wijn alleen
Te offren, als hy ſtort ſijn vyerige gebeên

313 *Opgeteegen* is „aangetegen" en even goed als „opgedicht, opgeladen." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v* en hieronder vs. 42?.

320 *En tot ſchenckaedjen noch* enz. d. i.: „en wy brengen nog (bovendien) ten geſchenke enz.'

328 *En in uw ſacken ſtack:* hier vorderde de zuiverheid der taal: „en *dat* in uw zakken ſtak,' daar het *dat*, 't welk in den vorigen regel voorkomt in acc. ſtaat en dus niet als onderwerp van dit w. w. gelden kan.

332 *Te offren:* Evenzoo in *Gijsbreght van Aemſtel:*

Te offren al mijn bloedt.

Waar insgelijks de *e* in *te* niet met de opvolgende *o* ſamenſmelt. Vermoedelijk werd *te*, even als het Eng. *to* (beide voor *tot*), met eenigen, hoezeer dan geringen nadruk uitgeſproken. Zie ook *de Roomſche Lier*, hiervoren.

Voor ſich en ſijn geſin, en verreght God met ſmeecken,
Dat hy hem openbaer, door eenigh helder teecken,
Het geen toekomende is: want God ontdeckt dien man
Verborgendheden, daer geen menſch af weten kan.

IUDAS.

Weet hy verborgendheen, ſoo weet hy, 't kan niet miſſen,
Dat wy onſchuldigh ſijn.

RAMSES.

Doortaſt eens uw gewiſſen,
De waerheyd ſultghe beſt uyt uw gemoed verſtaen:
Maer oordeel ſtuckswijs niet van 't geen ghy hebt gedaen.
Ghy moet den ganſchen loop uws levens wel doorgronden,
Van uwe kindſheyd af. God ſtraft altijd de ſonden
(Want hy langkmoedigh is) niet op de verſche daed:
Maer ſiende datmen 't een op 't ander ſchelmſtuck laed,
Vergeld de lang geſpaerde al met een ſcherper roede.
De reuſen pleeghden lang met ongetemden moede
Hun booſheyd, eer de plas des hemels neder ſeegh
In zee, en weer de zee tot aen de ſtarren ſteegh,
En golven, ſtrand, en duyn, en bergen overvlogen.
Het volleck van dien tijd, dat lang had uytgeſpogen
Sijn booſheyd tegens God, en uyt vermetelheyd
Gelaſtert en gedreyght des hooghſten majeſteyt,
Werd, doen het een gebouw ten hemel op wou haelen,
Geſteurt en ganſch verſtroyt, door warring veeler taelen.
Na dat het van veel bloed en wreedheyd was beſmet,
En tegens de natuur en hare ſuyvre wet
Sich ſelven had verhit, quam God om laegh geſtegen,
En ſtack de ſteên in brand door eenen ſwavelregen.

IUDAS.

Vervloeckt moet Dothan ſijn, en oock de duyſternis
Des grondeloosen kuyls, die naer en ijſlijck is:
En ghy Arabiſch volck, wiens baetſucht van verſading
Nocht van vernoegen weet, waerin hebt ghy geen gading?
Hoe klopt mijn hart: hoe denck ick aen u met verdriet.

RUBEN.

't Gedencktme noch hoe ſeer ick u dat ſtuck ontried.
My dunckt ick ſie hem noch erbarmelijck ſtaen ſmeecken
Sijn broeders; die niet eens hem wilden hooren ſpreecken.

342-345 Hier zweefde den dichter het *lento gradu ad vindictam ſui divina procedit ira* enz. voor den geest.

346-348 Deze Ramſes, hoewel een Egyptenaar, ſchijnt een vroom man en in de „geſchiedenis des menschdoms volgends den Bybel" wèl ervaren.

346 *De reuſen:* niet de *Titans* der Griekſche mythologie, maar „de Enakskinderen" uit *Geneſis*. — De Zondvloed (zie de volgg. vs. vs.) volgde er op.

350 volgg. V haalt hier Babels torenbouw — dien hy mede aan de *boosheid* toeſchrijft — met de historie van Sodom en Gomorra, Adama en Zeboïm, poëtisch vrij dooreen.

360 *Des grondeloosen kuyls:* namelijk „van den put, waarin Jozef geworpen was."

God heeft fijn ftem verhoort, dat druckt ons nu foo fel.

IUDAS.

Berifpen is geen kunft, foo ghy u felven wel
Befiet, ghy fult u meê om uw gebreecken fchaemen.

RAMSES.

Wat mompelt ghy aldus in 't heymelijck te faemen?

IUDAS.

Wy roemen Syrien, een land dat hoogh geacht
De woonplaets heeft geweeft van vaders oud geflacht,
Den nagebuur bekent, door fijne vrome daden,
Daer groote vorften felfs in vaft verbond meê traden,
En wiens oprechtigheyd en deughd al 't land verbreyd
Dat tuffchen den Euphraet en de Jordane leyd.

RAMSES.

Maer 't volleght altijd niet dat juyft de kinders bloeyen
En komen in de deughd der oudren op te groeyen.
't Gebeurt wel dat de geen die van den vromen quam
Door fchelmery ontaert van fijnen eerften ftam.

IUDAS.

O teere fpruyt van onfen bloede,
Nu in uw bloem en eerfte vreughd,
Hoe ongeluckigh is uw jeughd
En jongkheyd, die niet eens bevroede
In welcke rampen datfe leyd
Gedompelt. Aengenaeme kaecken,
Soo foet en liefelijck in 't blaecken,
Als purper over melck gefpreyd:
Gelijck de roos begint t' ontluycken.
O glinftrigh hayr, dat goud verdooft,
Waer in een luchje fpeelt om 't hoofd,
Voor hoe veel flagen fultghe duycken:
Of foo ghy 't leven noch behoud,
Hoe diep en naer leght ghy gevangen,
Met duyfternis en fchrick behangen:
Of in wat land, in wiens gewouwt
Vervoertmen u uyt vaders oogen,
En van uw' broedren alfoo wijd
In flaverny: helaes! ghy fijt
Tot dit verdriet niet opgetogen:
Ghy die van oudren werd geteelt,
Daer koningen fich meê verbonden.
Och vader fal te geene ftonden
Meer aenfien, hoe ghy loopt en fpeelt
Langs 't huys, gedoft met bonte vellen.

381 Judas fpreekt van Benjamin.
396 *Gewouwt* voor „geweld", als meermalen. Zie HUIDECOPER, *Proeve* I, 281.

Ghy ſult, wanneer wy ſijn vermoeyt
Van 't weyden, als de hitte groeyt,
En in het Zuyden ons komt quellen,
Niet met den middaghkoſt, als eer,
Van huys afkomen aengeſprongen;
En mooghlijck ſullen quade tongen,
Die alleſins toch ſijn, u weêr
Een lack opworpen, daer u, arme
En vreemdling, niemants hulp beſcharme.

RAMSES.

Ick prijs u datghe mint uw' naeſten bloedverwant.
De menſchen ſcheelen veel in ſeden: yeder land
Dat heeft ſijn eyge wet, na wil der heerſchappyen,
Of na ſulcx d'oirbaer van de plaets en 't volck kan lyen:
Dees wet heeft alſins plaets, die niet en word geſneên
In cedren hout, metael, of gladden marmerſteen,
Maer ſelf in 't harte ſtaet met d'eyge hand geſchreven
Van hem, die alle ding ſijn oirſprong heeft gegeven.
Wie deſe wet niet kent, die kent ſich ſelven niet.
Self 't wildſte dier bemint, als 't ſijns gelijcken ſiet.

IUDAS.

Ghy ſoud ons op ons ſeer niet beter kunnen raecken.
Maer ſie de landvooghd koomt, die al 't bewind der ſaecken
Van 't Rijck heeft, uyt ſijn huys, met lijfwacht om ſich heen.
Wat raed nu, om geloof te krijgen by de geen',
Die 't aengetegen ſtuck voor vaſt en ſeker achten?
Bekent men 't, wat gena is dan voor ons te wachten?
De wroeging van 't verleên mijn ſinnen ſoo verdooft
Dat ick verſuf, en ſie beſtorven om mijn hoofd.

RAMSES. IOSEPH. IUDAS.

RAMSES.

't Gaet wel: ten leſte werd de rechte man gevonden.
By deſen, dienghe dus geboeyt ſiet en gebonden,
Werd d'offerkop ontdeckt. Ick nam dien eenen meê.
Sijn broeders volghden hem, die vaſt hun hartewee
Betuygen, en vol drucks aldus hun kleedren reten.

IOSEPH.

Verblinde menſchen, hoe, wat durft ghy u vermeten?
Wat baetſucht heeft u toch tot ſulck een ſtuck vervoert?
En kentghe my niet meer, die van Gods geeſt geroert
Al wat verborgen is weet aen den dagh te bringen,

411-414 In deze regels legt Juda zijn vrees aan den dag, dat Benjamin een gelijk onheil als Jozef mocht overkomen.

413 Deze monoloog, mag inderdaad een der meest gelukkige en cierlijke brokken van het geheele dichtſtuk heeten.

En door en door verfta den grond van alle dingen?

IUDAS.

Grootmoedighfte van 't Rijck, de tweede aen Pharoos kroon,
Wat fullen wy (op dat men defe daed verfchoon)
Die met geboge knien voor u ter aerde leggen,
Tot ons verdadiginge en aller onfchuld feggen?
Met wat getuygen ons befchermen, die alree
Sijn overtuyght van hem, die fit in Godes fteê?
Maer ghy die volcken toomt, betoom en laet toch vallen
Uw groote hevigheyd, het fwaerfte ftuck van allen,
Nocht wil niet al het geen ghy wel vermooght en kunt.
Befcherm ons leven toch, dat ghy ons hebt gegunt,
En redde uyt honger: red het weder na ons wenfchen.
Een faeck verheft tot Goôn de fterfelijcke menfchen;
Dat 's op te helpen hen, die flibberden op 't glad.
Maeck flaeven, niet alleen dien defen beker had,
Maer oock fijn vijf paer broêrs, die fich dees ftraf getrooften.

IOSEPH.

't Was eer 't gebruyck en noch by veelen in het oolten,
Dat ftraffe niet alleen de boofwicht felf ontfing,
Maer over ouders, broêrs, en over kinders ging,
En in een felve fchuld vijf heele huyfen raeckten,
Om ftucken, daerfe fich noyt fchuldigh aen en maeckten:
Maer zedert dat my hier dit ampt werd opgeleght,
Soo bloeyde in Pharoos Rijck al heel een ander Recht,
Een Recht dat eeuwighlijck fijn' adem op moet halen.
Elck fondight maer voor fich. De fchrick gaet nu de palen
Der mifdaed niet voorby: al wie mifdoet die boet.
Wie op de mifdaed dan gegrepen is, die moet
Mijn eyge flave fijn. Dat d'andren vry van vlecken
Na hunnen vader vry, die vaft verlanght, vertrecken.

IUDAS.

Hoewel ick, om den glans van uwe majefteyt
(Den koning felf gelijck) en ons gelegendheyd
Niet fpreecken durf; kunt ghy bedwingen uwen toren,
Soo bidde ick, dat ghy u verwaerdight aen te hooren
Genadigh flechs foo veel (toch 't geen in dit geval
Genoegh tot bidden is) ick arrem menfch u fal
Verhaelen. d'Eerfte reys, dat wy gebroeders t' faemen,

443 *De tweede aen Pharoos kroon*: d. i.: „die in rang het eerst op den koning volgt." 't Eng. *the next to the Crown.*

449 *Laet toch vallen* voor „laat toch bedaren." 't Eng. *to abate.* Zoo zegt men ook in 't Fr. *ma colère* tombe *devant fon repentir.*

460 *Maer over :* lees: „maar dat de ftraf over" enz.

465 *Sijn' adem op moet halen:* overdrachtelijk voor „leven."

474-476 De zin is: „*Zoo* bid ik u, dat gy u verwaardigt, flechts zoo veel als ik arm mensch u verhalen zal, genadig aan te hooren."

475,476 *Toch 't geen in dit geval Genoegh tot bidden is:* „doch 't geen in het geval, waarin wy ons bevinden, reeds vereifcht, dat wy u moeten bidden, het u voor te dragen."

Van hongers nood gepaꝛſt, allhier om voorraed quamen,
Berichte ick u, doen ghy verhoorde ons allegaer:
Wy waren alle ſoons van een ſtockouden vaêr,
Die verre boven 't peyl van 't menſchelijcke leven,
In ſijnen ouderdom ſoo lang was overbleven;
Dat, boven ons tien ſoons, hy noch een' andren had,
Die in de bloem der jeughd ſijn luſt was en ſijn ſchat,
Om dat die ſchier in 't end ſijns levens werd geboren;
En noch een eenigh kind, geteelt by een verkoren
En lieve moeder, doen noch onlangs overleên,
Waer by hy d'eerſten ſoon gewonnen had voorheen;
Ghy woud dat wy tot u dien jongen brengen ſouden,
Op dat hy in uw maght en gunſt moght ſijn gehouden.
Daer tegens ſeyden wy, maer 't was vergeeſſche praet:
Dat een gewiſſe dood afknippen ſou den draed
Van vaders leven, quaem hy van dat pand te ſcheyden:
Want ghy en woud, ſoo wy hem ſelf niet voor u leyden,
Ons hooren nochte ſien. Dit was een bitter woord
Voor deſen ouden ſtock; die alſoo ras hy 't hoort
Niet ſpreecken kan: men ſou hem in ſijn traenen waſſchen.
Het grijs Godvruchtigh hayr begruyſde hy met aſſchen
En ſlijck, en ſagh 'er ſwart bekroſen uyt een wijl.
Doen nu al 't graen, het welck gebroght werd van den Nijl,
Verteert was, en wy vaſt malkandren bang aenkeecken,
Vermits de voorraed ſchier verteert begon t' ontbreecken;
Belaſte d' oude man ons wederom om graen
Te reyſen na dit Rijck: maer wy daer tegens aen
Verhaelden uw bevel, het welck men moſt betrachten,
En dat, indien wy niet den jongen mede braghten,
Geen koren meer voor ons ten beſte was. Daer na
Begon die droeve man: mijn trouwe wederga,
Mijn Rachel baerde my twee ſoonen; van die beyde
Was 't d' oudſte, die helaes! van mijne ſijde ſcheyde,
En dien ick zedert noyt meer ſagh, nocht nimmermeer
Gedencke weer te ſien: die leyder noch ſoo teêr
Van een verſlindend dier verſcheurt is en verſlonden,
Gelijck wy trouwen doen uyt uwen mond verſtonden.
Indien ghy nu den jongſte oock van mijn' oogen ruckt,
En het gebeurt dat hy al meê verongeluckt,

482 *Overbleven :* „overgebleven".
496 *Ouden ſtock:* „oude man." Zoo in het tweeregelig gedicht onder op 't blazoen van den ſchouwburg:
De byen ſtorten hier het eelſte dat zy lezen
Om d' ouden ſtock *te voên en d' ouderlooze wezen.*
499 *Bekroſen :* „bemorſt." Dit vs. bevat een vrij tautologiſchen ſtoplap.
514 *Trouwen : trouwens*, als thands meer in gebruik is, ofſchoon dit laatſte, om zoo te zeggen, een etymologisch pleonasmus kan genoemd worden: aangezien de uitgangen *en* en *s* elk op zich zich-zelven adverbiaal-uitgangen zijn. Jakob ſpreekt hier *in plurali* met *wy* voor *ik*, om met het rijm uit te komen.

(Want dickmael word de menſch op 't ſpoedighſt weghgenomen)
Wat ſal my arm oud man al droefheyd overkomen:
Van hartſeer uytgeteert, vol drucx, van 't leven ſchuw,
Sal ick ten grave gaen. Nu bid, nu ſmeeck ick u,
Om deſen grijſen man, nadien ghy oock voor deſen
Een' ouden vader had, ſoo 't eenighſins magh weſen;
Ick bid u om ſijn ſiel, die na dit kind verlangt,
En nergens aen ſoo ſeer als aen ſijn welvaert hangt,
En om ſijn minſte leed het ſwacke lijf ontglipte;
O heyland van dit Rijck, behoeder van Egypte,
Gedoogh niet dat men u den dood des ouden wijt',
Ick bid maeck my uw' ſlaef, in plaets van hem. Ghy ſijt
Verſekert grooter dienſt van my als hem te trecken.
Soo teer een knecht ſal ſlechs een laſt in huys verſtrecken.
Ick bleef by vader borg, en ben voor hem verplicht.
Laet ick ſoo trouweloos niet onder ſijn geſicht
My laeten om mijn woord en mijn beloften maenen:
Dat hy, met ſucht op ſucht en biggelende traenen,
My niet beſtrafte, en ick, wanneer men in den ſchoot
Der aerde hem begraef, heet oirſaeck van ſijn dood.

IOSEPH.

'k Geloof daer is wat aen, na dat ick heb vernomen,
Maer twyfel of het al op waerheyd uyt ſou komen.
Wie lichtlijck borge blijft heeft licht berou daer aen,
Men ſal'er, als het paſt, wat nader acht op ſlaen.

IUDAS.

Hoe groot is uw geluck, ô Joſeph, ſoo ghy 't leven
Ontbeert, om datghe niet in druck ſijt overbleven
Als wy; en ſoo ghy leeft, om dat God ſelf uw leed
Niet ongewroken laet, nocht 't ongelijck vergeet.

REY.

Beooſten aen Egypten leyd
Phenicien, alſins verbreyd
Door twee noch nieuwe vonden;
Dat al de wijſen kibblen laet,
Of ſy tot nadeel of tot baet
Der menſchen dienen konden.

Taäutas naem op wiecken ſweeft,

525 Verſta: „en die (t. w. de ziel des ouden vaders) om 't minſte leed den jongeling geſchied, aan zijn zwak lichaam zien ontvluchten."
530 *Knecht:* „knaap."
535 *Beſtrafte:* moet *beſtraffen* zijn, gelijk ook in de latere uitgave is verbeterd.
541 Hier ſpreekt Juda niet tot Jozef, maar tot zich zelven.
546 *Phenicien:* men weet dat aan de Feniciërs de uitvinding van het letterſchrift en de eerſte ontwikkeling van de ſcheepvaart worden toegeſchreven.
548 *Dat* ſlaat op *Phenicien.*
551 *Taäutas.* De Lat. naam van Thaut of Thot, de godheid der Feniciërs, die als uitvinder der wetenſchappen en dus ook als die van het letterſchrift, waardoor die wetenſchappen verbreid zijn, aangebeden werd.

Door 't geen het eerſt gevonden heeft:
  Want al wat in de baeren
Op aerde in lucht en hemelkloot,
Die 't al verbergt in ſijnen ſchoot,
  En al wat van 't ervaeren

Vernuft des menſchen, 't welck den ſchat
Van 't groote ruym en 't Al bevat,
  Oyt magh gevonden weſen,
Dat beeld het al (ô klaer beduyt)
Met twalef paeren lettren uyt,
  Bekent by dieſe leſen.

Maer 't ſelve volleck nimmer ſtil,
(Of koorts, en dier, en krokodil,
  Die toeleyd op bederven,
Niet volcx genoegh verſlonden) ging
Verzieren noch een ſonderling
  En miſlijck ſlagh van ſterven.

't Begon het ſchuymend pekelſout.
Te ploegen met een hobblend hout,
  Niet langs bekende kuſte,
Maer diep in zee, en veer van honck
Voor wind, en daer de Noordſtar blonck
  Te vaeren, waer 't ſich luſte:

Niet om uythemſchen met ſijn ſtuur
Te haelen al het geen natuur,
  Met luttel wel te vreden,
Vereyſcht, maer overlaên en vol
Van ſchat, te brengen purpre wol,
  Om koningen te kleeden;

En oock den groenen eſmerald,
Die aen der fockren vingers bralt.
  Dit alles is gewaſſen
Uyt goudſucht: dees vervloeckte toght.
(Die eerſt ons leerde op ſtormen, nocht
  Op wind of weer te paſſen,

En op een broſſe en krancke kiel
Te wagen onſe diere ſiel)
  Waer toe brengt ſy de menſchen!
Sy onderſcheyd geen goed van quaed.
De Godſdienſt wijckt voor eyge baet.
  't Is roof al wat wy wenſchen.

De vrybuyt is de beſte waer.
Men roofde 't wel van Gods autaer.

556-558 Zie den *Gulden Winckel*. D. I. blz. 153 vs. 5,6.
Den Menſch, den kleenen Menſch toont u in korter ſtonde,
Kleen zijnde, t' heel begrijp van s' Weerelds groote ronde.

568 *Miſlijck* voor „ongelukkig, noodlottig."

572 *Honck:* „huis," 't Eng. *home.* Waarom is dat woord alleen in de beide ſpreekwijzen „ver van *honk*" en „dicht by *honk*" en in het krijgertjen-ſpelen der kinderen overgebleven?

582 *Fockren:* „rijkaarts"; men zegt nog „een rijke *fokker.*"

Geluckige oude tyen.
Doen d' aerdbey was ſoo wellekoom,
En ſap van ſelfgewaſſen boom
De beſte leckernyen.

Doen al de wereld door een wet
Alleen den menſch was voorgeſet,
Dat 's van geen quaed te weten;
En yeder in eenvoudigheyd
En kuyſcheyd leeſde ſonder kleyd,
In ſtilligheyd vergeten.

Na dat het kleed geraeckte in ſwang,
En d' aerde vruchten gaf door dwang,
Vergreep men ſich uyt toren:
De bloedverwantſchap kon niet ſtaen,
De broeder greep ſijn' broeder aen,
Het maeghſchap ging verloren.

Noch houd de ſtoutigheyd geen' ſtand:
Maer d' aerde voelt haer ingewand
Al bevende ommewroeten.
Men vind het ſtael en d' yſeraêr,
Die beter noyt gevonden waer:
Men maeckt den vrede voeten.

't En bleef'er niet by eene ſiel,
Die door het ſcharpe lemmer viel,
Maer menighten van benden,
Ja heele volcken vielen dick
Verſlagen in een' oogenblick
Door 's oorelooghs ellenden:

En op den naem van weerparty
En oorloogh, nam de ſchelmery
Soo toe in 't alverdelgen,
Dat d' aerde uyt ongeduld verwoed
Verdaghvaerde al den ſouten vloed,
Om alles te verſwelgen.

En boven dat viel uyt de lucht
Een andre zee, met een gerucht
Gelijck de Nijl komt ſtuyven
Van 't hoogh gebergt: oock baete 't niet
Dat wijn geparſt in backen vliet,
Vol ſchuym en ſap van druyven.

De ſchaemte krijght een' krack alom.

596 *Aerdbey:* niet bepaaldelijk onze vrucht dus genoemd: maar in 't gemeen „beziën, vruchten,' die de aarde van zelf opleverde, zonder land- of tuinbouw, als by de latere beſchaving. Men vindt in deze verzen den *locus communis* tot roem van de oude zoogenaamd gouden eeuw, vrij van alle beſchaving, en dus ook van alle kwaad dat er meê verbonden kan zijn; eene eeuw, zoo zy ooit was, er moet geweest zijn nog vóór dat „Adam ſpitte en Eva ſpan."
603 *Kleyd:* voor *kleed:* even als *klein* voor *kleen.* Zonderling, dat in het eene woord de *ee*, in het andere de *ei* de gebruikelijke ſpel- en uitſpraakvorm gebleven is.
626 volgg. Zie *Geneſis* VI volgg.
635-638 Deze regels ſlaan op Noach, Cham en Loth. Zie *Geneſis* IX, 20-27, en XIX, 30-38.

Het kind beſpot den ouderdom
Van 't vaderlijcke leven.
De maeghd den vader neefkens baert.
Wat heeft de welluſt vuyl van aerd
Bedacht, en oock bedreven.

Maer ghy Egyptenaeren, nu
Verheugh ick my te recht met u
En onſe betre tyden,
Wier booſheyd dees doorluchte man
Soo kort in toom houd als men kan,
Om ontucht te beſnyden.

Met ſtrenge wetten, en ontſien,
Een ſpiegel ſtreckt voor veele liên.
Het luſtme hier te beyden,
Daer is wat wightighs op de baen:
My luſt te ſien hoe 't ſal vergaen,
Eer datmen koom te ſcheyden.

638 *De maeghd:* d. i.: „de meid, het meisjen," in tegenſtelling van „gehuwde vrouw." *Neefkens:* 't Lat. *nepotes*, „kleinkinderen."

DARDE BEDRIJF.

BODE, IOSEPH.

BODE.

Daer dat geweſt vol woeſte en wilde menſchen leyd,
En ſich het roode meyr van het Carpaetſche ſcheyd,
Is al het volck in roer, en recht ſich met den degen:
't En paſt op 's Konings woord nocht wet; maer raeſt' er tegen.

IOSEPH.

Dat is een ſchendigh ſtuck, toch nu al lang gemeen
By den Egyptenaers: maer d' arts moet niet alleen
Verſtaen, hoe hoogh de brand der koortſe ſij geſtegen,
En waer 't den ſiecke ſchort, wat ſteeckte hem verlegen
Van pijne kermen doet; maer d' oirſaeck ſien, waeruyt
De groote ſwaerigheyd van deſe kranckheyd ſpruyt:
Dies meld my eerſt waer uyt dit jammer ſij geſproten.

BODE.

De ſwarigheyd begon van amptliên en van grooten,
Die tegens uw bevel het graen uyt eyge baet
Vervoerden buyten 't land, en met een kleender maet
Het landvolck maetten toe, en dagelijcx noch minder.
De rijcke leefde een wijl uyt 's armen nood en hinder;
Want d' arme 't graen verkocht, en leed ſelf hongers nood,
En hongerde na goud veel meerder als na brood.
Doen al het veld nu kael van koren was, begonnen
De lieden 't land ſijn gras en groente te miſgonnen,
En 't vee ſijn daeghlijcx voer; en ſloegen raeu in 't lijf
De ſpruyten en het kruyd: en blind in dit bedrijf,
Verſtonden niet, wat quaed hier eyndlijck uyt moſt komen:
Want alſoo ras het veld ſijn groente was benomen,
Soo ging de ſterfte eerſt aen van 't ruygh en wolligh vee,
Dat ſwart van honger ſagh, en d'oſſen ſtorven meê,
En alles wat natuur tot voedſel had gegeven.
Het uytgemergelt volck liet geenen wachthond leven,
Nocht geenen oyevaer, en beſighde dat pas

660 *Steeckte* voor „ontſteking," of eer voor *ſteek, pijn:* gelijk men nog zegt: „ik heb een hevigen *ſteek* in de zijde."

680,681 De *wachthond* en de *oyevaer* komen hier anders wel wat raar byeen. Men zal te denken hebben aan de Egyptiſche *Ibis*, die in geur van heiligheid ſtond, en dien niet te ontzien was dan wel 't *non plus ultra* van ellende.

Voor ſpijs, wat voort te vuyl om aen te raecken was.
Het geen ick ſegh ſijn ongeloofelijcke dingen.
Met voordacht werd vergift van adders, dieſe vingen,
Van veelen ingeflickt. Sy ſagen doods: elck ſcheen
Een geeſt: het lijf was niet dan enckel vel en been,
En d'oogen ſtonden diep en naer in 't hoofd geweecken:
De beenen onder 't lijf verſlapten en beſweecken.
Sy kropten lang hun leed ſtilſwijgens ſonder klaght.
In 't end begon een deel der luye boevejaght,
Die eerſt oock qualijck dorſt van ſijn regeerders ſpreecken,
In 't vallen van den dagh de hoofden op te ſteecken,
Doen 't ſchemeravond werd, en haelde daer verſteurt
Al op, wat overlang en onlangs was gebeurt:
Of ley op aenhang toe, daer 't volleck met gebeden
(Want menſchen yvren meeſt in tijd van ſwaerigheden)
Sijn wierroock voor 't autaer den Goôn had toegewijd,
En ſprack: wat ſal het end van deſe droeve tijd
En honger ſijn? of ſtaet ons lijdſaem af te wachten,
Tot dat men handgemeen om ſtrijd met volle krachten
Malkanderen verſcheur? de moeder ſelf haer kind
Aen 's vaders ſpit gebraên van een rucke en verſlind?
Ontſietghe ſoo de maght, alleen uyt ſchrick geſproten,
Om dat wy onverknocht ontſien den naem der grooten?
Wie 't al doet ſchricken, ſchrickt voor elleck in 't gemeen.
Al wie dit hoorde ſey het voort aen yeder een,
Waer dat hy quam, en wiſt het breeder te ſtofferen.
Een kleen getal ſloegh voor, men ſou ſich t' uwaert keeren,
En houden aen om hulp: maer dit werd overſtemt.
De meeſte hoop, als wild en woeſt en ongetemt,
Was ongeſtuymiger dan ſelfs de ſtokebranden.
Gelijck een ſtorremwind de bergen aen durf randen,
En rijt 'er ſtucken af, en buldert met geweld,
En eycken uyt den grond geruckt ter aerde velt,
Soo komt het landvolck dol by drommen aengetrocken,
Gewapent in de vuyſt met barrenende ſtocken,
En ſtucken van den ploegh, en opgekrabden ſteen,
En ſchreeut by duyſenden: op op, na Koptos heen;
Daer houd de ſocker hof; daer ſchaft men brood en koren;
Daer luyſtren na ons vuyſt, die na geen woorden hooren.
Soo trock men op: de hoop nam toe van over al:

690 *Luye boevejaght* voor „lui volk, ſlecht geſpuis." *Jaght* ſtaat hier voor „troep, hoop." 't Zijn dezelfden als de *ſtokebranden* van zoo aanſtonds (711); de volksmenners, opruijers, *fainéants, mauvais ſujets*, die niets te verliezen hebben, maar alles te winnen by 't visſchen in troebel water.
691 *Die eerſt:* voor „die de eerſte waren om" enz.
696 *Yvren meeſt:* d. i.: „toonen zich 't vroomſte, 't godvruchtigſte."
704 *Onverknocht* voor „onverſchuldigd, zonder daartoe verbonden te zijn."
716 *Barrenende ſtocken:* „brandend hout."
719 *De ſocker:* hier als ſcheldnaam gebezigd. Zie boven vs. 582.

En veel verwondren ſich om 't ſchrickelijck getal,
Waer dat men henen trock, en ſtercken ſelfs de ſcharen.
Doen ſy in ſtads geſicht nu dicht by Koptos waren,
Soo vloogh men na de poort, die toegeſlooten was:
Men ſtack het vyer in 't hout. De dennen branden ras,
Te lichter, doen een wind met kracht daer in quam bruyſen:
De vlam verſpreyde ſich in d' allernaeſte huyſen:
De voncken vlogen veer. Een ſwarte nevel ging
Sich ſpreyen na de lucht. Terwijl de ſtedeling
Nu toeſchoot, en om 't vyer te bluſſen deed ſijn beſte,
Viel 't landvolck, midlerwijl elck ſchrickte, daer de veſte
Maer paſlijck was beſet, in ſtad met al ſijn maets,
En ſchoot het harnas aen, na dat de ruſtingplaets
Daer van geplondert was; en liet de ſwaerden ſchitteren.

IOSEPH.

Sijn 't amptliên, die alleen d' oproerigen verbitteren,
Of heeft de muyter oock in anderen verdriet?
Of is 't om even, al wie ſchuldigh ſijn of niet?

BODE.

Die dolle menſchen eerſt op d' amptliên fel gebeten,
Niet weynigen van hen verwoed in flarden reten,
Soo dat'er niet een lid ter uytvaert overſchoot.
Een kleen getal ontquam 't, dat in ſpeloncken vlood,
En ſchuylt by 't ongediert, daer 't nauwelijcx kan duuren.
Men viel terſtond daer na oock in de korenſchuuren:
En 't graen (waer meê het volck was langen tijd bewaert
Voor honger, ſoo men 't had georbert en geſpaert)
Onordentlijck gerooft, en ſchendigh weghgedragen,
Verhinderde den nood alleen voor luttel dagen.
Dus ving het oproer aen, maer het geweld verſtoord
Hiel noch geen' ſtand, het ſloegh van quaed tot erger voort,
Gelijck 't in ſieckten gaet. Soo veel geſchoncke wercken,
Gehangen tot een pronck om hoogh in heylge kercken,
Stads ſchatten, en al 't geld, dat yeder had gekiſt,
Verſtreckten goede buyt: ja ſelf de brand en wiſt
Geen raed om met ſijn vlam des roovers ſucht te dooven.
Dus ſagh men een hoop ſchuym in 't brandend Koptos rooven.
De vrygebore jeughd en adel moſt, gevaen
Verkocht vervoert voor ſlaef, den vreemdling dienen gaen.

IOSEPH.

Wie durf dat vrye volck toch koopen?

BODE.

d' Arabieren,
De ſes paer vorſten ſelfs, die dat geweſt beſtieren.

741 *Uytvaert:* „begrafenis."
746 *Georbert* voor „ten nutte gebezigd."

IOSEPH.

Dat onrechtvaerdigh volck behoud noch Agars aerd.
Maer ſegh, hoe Koptos nu met ſijn regering vaert.

BODE.

Het is'er by een ſlagh van heerſſchen niet gebleven.
Sy hebben een' alleen tot opperhoofd verheven,
En walgden ſtracx van hem, en koſen eenen, dien
Sy ſchatteden bequaem om 't krijghſvolck te gebiên,
En lieten ſijn geſagh van mackeren beſnoeyen.
Maer die regering kon al meê niet lange bloeyen.
Men droegh het hoogh gebied doen op aen 't algemeen.
Sy kreeten vaſt om ſtrijd, en raeſden onder een:
De ſtoute hiel het veld: 't en bleef 'er niet by woorden
In 't oproer: 'k hebſe ſelf malkandren ſien vermoorden.

IOSEPH.

'k Verſeker ons de ſege uyt uw verhael alleen.
Op Ramſes, ruck terſtond de ruytery by een:
Berenſe, 'k ſal u ſtracx de hand biên met ſoldaeten,
En onder d' aerde door oock volck in Koptos laeten,
Langs een bedeckten wegh. 't En ſal my niet aen maght
Ontbreecken, om een' ſtorm te levren langs de gracht,
Nocht aen geen ſtorremdack om aen de veſt te raecken.
Wanneer ghy van de ſtad u dus ſult meeſter maecken,
Soo hou uw volck in toom, dat het de burgery
Niet plonder nocht vermoord. De krijghſliên ſullen my
Bedancken, want ick ſal hun moeyte wel beloonen:
De kroon is rijck genoegh. De burgers laet verſchoonen.
Men reecken geene winſt by 't algemeen verlies.
Dat men de rijckſten niet tot ſtads regeerders kies;
Want d' al te rijcken ſtaegh na meerder rijckdom ſtreven,
En weten allerminſt van 't volleck toe te geven,
Maer drijven alles vaſt gelijck hun breyn behaeght.
Kies geen' behoeftige oock, wiens harte word geknaeght
Van bitſe nijd, en haet gelijckheyd; ongebogen,
Onrecklijck, ſiet hy niet als met afgunſtige oogen
Een anders welvaert aen. Door middelbaeren ſtaet,
Van vuyle vreckheyd vry en quiſtige overdaed,
Word beſt een ſtad in ruſt gehouden uyt ellenden.
Ick ſal u graen genoegh van deſe plaetſe ſenden,
Om elck te meten na gelijckheyd met beſcheyd.
Beſet en ſterck al 't ſtrand dat over Cyprus leyd.
En tuſſchen 't roode meyr, Egyptens leſte palen.
'k Verwacht een betere eeu, die op ons hoofd ſal ſtralen,

775 *Berenſe: ſe* is hier „de muiters," en *berennen* is „belegeren."
792 *Onrecklijck:* „die zich niet *rekken* (d. i. plooien, buigen) laat; die niet weet toe te geven."

Als 't Nabateefche volck, dat om ons rampen lacht,
Sal voelen Pharoos arm. Laet d'amptliën, die hun maght
Mifbruyckten, in den nacht des duyftren kerckers treuren;
Oock die ondraegelijck als vyanden verfteuren
Den burgerlijcken vreê, en hand aen heeren flaen;
Schoon d' overheyd fich meê te buyten heb gegaen.
Die ftraf fal allermeeft doen d' overtreders fchromen,
Die niet op heeter daed in gramfchap word genomen,
Maer met een' koelen moed, een vriend van rijpen raed.
Vergeef genadigh hen, dien, van geen graen verfaed,
De hongers nood alleen tot dit vergrijp vervoerde;
Niet die uyt gierigheyd een anders goed beloerde.
Maer die fijn' landfman en fijn vryheyd heeft befpot,
En hier uyt trock gewin en fchandelijck genot,
Laet daer nu fulck een ftraf en vonnis over vellen,
Als daer hy felf meê focht alle anderen te quellen:
Men jaegh hem onder d' aerde in diepe en donckre mijn,
Op dat hy d' uuren tel (daer fon nocht maen en fchijn)
By fijnen arrebeyd, met boeyen om de beenen;
Doch wat de noodruft eyfcht dat fultghe hem verleenen.
Dat hy foo 't vaderland, door fijne fchelmery
Gefchonden, langen tijd een baeck en fpiegel fij.
Befchick dit foo 't behoort. 'k Ga binnen, om van faecken
Te fpreecken met mijn vrou, die mijn huyfhouding raecken.

IUDAS. SIMEON.

IUDAS.

Wat dunckt u Simeon, wat dunckt u? dat's een man!
't Is wonder hoe hy 't al foo wijs befchicken kan.
O hoe rechtvaerdighlijck, hoe billijck weet hy tegen
De mifdaed yeders ftraf te wicken en te wegen!

SIMEON.

Soo lang ick hier voor u in gijfelinge fat
Bevond ick hem altijd foodanigh. t' Elckens dat
Ick hem als fcheydfman fagh met fijn geduldige ooren
Partyen van weerfy en haer krackeelen hooren,
Kon ick noch noyt verftaen, door uyterlijcken fchijn
Van woorden of gelaet, hoe hy gefind moght fijn.
Hy wift fijn oordeel meer te neygen en te buygen

801 *'t Nabateefche volck:* de „Arabieren," waarvan in vs. 758-760 is gefproken.
818 *Daer fon nocht maen in fchijn:* flaet op de *mijn*, in den vorigen regel vermeld.
823,824 Een kluchtig flot van een anders fraaie en verftandige rede.
825 Uit dezen regel, vergeleken met vs. 861, blijkt, dat al de broeders, en dus ook de wacht, die op Benjamin paste, by het vorige tooneel tegenwoordig zijn geweest. Wanneer men daarby in aanmerking neemt, dat ook de Moorinnen (zie vs. 652) waren blijven luisteren, dan moet men tot het befluit komen, dat aan het Hof van Faro, zelfs wanneer er gewichtige *depêches* voor den Landvoogd kwamen, reeds een zeer konftitutionele openbaarheid heerschte.

Na geloofwaerdigheyd, als na getal van tuygen.
Hy nam tot een getuygh 's verweerders wandel aen
En voorigh leven. Op de wetten bleef hy ſtaen
Wel ſtip, 't en waer gena en goedigheyd verkoſen
Een ſachter ſtraf, doch niet ſoo ſacht, dat ſy den booſen
Den ſchrick benam, vermits ſy t' ongebonden was.

IUDAS.

Wat of 't beduyden wil, dat Sophompaneas
(Doen hy ons giſtren ſoo onthaelde ten banckette)
Een yeder aen den diſch na ſijne jaeren ſette?

SIMEON.

Geloofme, 't geenghe meeſt in deſen landvooghd acht
Is 't allerminſt in hem. God heeft een groote kracht
Geſtort in deſen man, een kracht die hem van binnen
Ontdeckt door Godes geeſt, 't geen met vernuft en ſinnen
Geen menſch begrijpen kan.

IUDAS.

Wat galery is dat,
Die driemael loopt om 't hof?

SIMEON.

De koning, rijck van ſchat
En mild, liet die, ſijn' vriend ten dienſt, van ſuylen bouwen
En overzeeſche ſteen, in Griecken uytgehouwen.

IUDAS.

Is 't oock geoorlooft die van binnen te beſien?

SIMEON.

O ja, en 't ſal van u met grooten luſt geſchiên,
Want Pharo ſtelde daer uytnemende ſchildryen,
Van 't puyck der meeſteren; waer in op lange ryen
De vreemdelingen ſien de brave daeden ſtaen,
Die Sophompaneas de Rijcxvooghd heeft gedaen,
Op dat hy roem daer af geniete by ſijn leven.

IUDAS.

Nu laet ons binnen gaen. Men ſal u niet begeven,
Nu vrees niet, Benjamin, weeſt vroed en wel te vreê:
Wy blijven dicht by u, niet veer van deſe ſteê.
En keeren daedlijck weer, ſoo ras wy, deſe ſaecken
Beſchouwende, de deur des landvooghds hooren kraecken.

SIMEON.

Nu laet uw oogen eens gaen weyen in der haeſt.

841 *t' Ongebonden:* d. i.: „al te weinig bindende, te weinig knellende, en daarom te zacht om als ſtraf te kunnen dienen."

854 volgg. Niemand verwondere zich dat Simeon zulk een goede cicerone is, als hy zich in dit tooneel toont te wezen. Hy heeft zeker in zijne gyzeling gelegenheid gehad om den toeſtand en de geſchiedenis des lands goed te beſtuderen; offchoon het dan wel wat vreemd is, dat hy er niet de „*ſnof*" van zoû gekregen hebben *wie* de landvoogd kon zijn.

IUDAS.

Wat wil het, dat die vrou, in 't aenſicht ſoo verbaeſt,
Van groote gramſchap blaeckt, en 't hayr geſleurt laet hangen,
En ruckt den jongeling met nat betraende wangen
Den mantel van het lijf, terwijl hy voor haer vlught?

SIMEON.

Een ſchoone en heerſche vrou, die raeſt met groot gerucht
Om haeren kuyſchen knecht, die byſlaep durf ontſeggen,
En weet van haren hals de ſchuld op hem te leggen,
En ſy bewimpelt 't een met 't ander ſchellemſtuck,
En ſoeckt geloof door 't kleed, dat ſy de deughd verdruck.

IUDAS.

Ick ſie een vangenis daer ſon nocht maen in ſtraelen.

SIMEON.

Hier in moſt hy gevaen een anders ſchuld betaelen.

IUDAS.

Wie of'er wynen uyt drie troſſen perſſen magh,
En ſchenckt'ſe in 's konings kop, op ſijn' geboortedagh?

SIMEON.

Dat is ſoo niet gebeurt, maer 't was een megevangen
Van Sophompaneas, die luſt had en verlangen
Te weten deſen droom, en uyt ſijn prophecy
Verſtont, dat als de ſon ten darden dage bly
En heerelijck verrees, op haer gewoonlijcke orden,
Hy weêr aen 's konings diſch ſou konings ſchencker worden:
En d' uytkomſt van de ſaeck die maeckt het voorſpel waer.
Dan och hoe luttel docht hy deſe weldaed naer:
Want uyt ſijn hechtenis in ſtaet geſtelt, als voren,
En maghtigh, rijck, geſien, verheerlijckt en verkoren,
Belofte, prophecy, nocht vriendſchap overwoegh,
Tot dat de klaere ſon haer roſſen tweemael joegh
Door 's hemels baen, verciert met ſes paer goude mercken,
En Pharo, doen de ſlaep hem ſlaeckte uyt ſijne vlercken,
Van den Egyptſchen Raed der wijſen ſocht vol ſchroom
Een', die hem dienen kon op ſijnen duyſtren droom.

IUDAS.

'k Sie in den kercker noch yet droefs om voor te ſchricken,

870 *Heerſche:* even goed van vorm als *kindsch*, *diefsch*, *boersch*, enz. 't Woord is thands verkeerdelijk door *heerschzuchtig* verdrongen.

887-889 Hier is de losſe ablativus van 't oorſpronkelijke Latijn bewaard gebleven, waardoor de zin in 't N. D. niet recht los loopt. Lees dus hier: „want (toen de ſchenker) uit zijn hechtenis in ſtaat geſteld (was) als (te) voren, en machtig, rijk, gezien, verheerlijkt en verkoren (was, toen) woeg (by hem noch) belofte (noch) profecy (noch) vriendſchap over (of genoeg).

889 *Overwoegh: woeg*, *woog*, *weegde* zijn alle drie als imperf. van *wegen* by de beste ſchrijvers in gebruik. Zie HUYDECOPER, *Pr.* I, 273.

891 *Verciert met ſes paer goude mercken*: „de twaalf hemelteekenen." Deze nadere aanduiding van des hemels baan zoû hier een overtollige ſtoplap zijn, ware het niet, dat zy te kennen geeft, dat hier aan twee *jaren* moet gedacht worden, en niet aan twee *dagen*, gelijk anders uit vs. 890 even goed had kunnen worden verſtaan.

't Sijn vogels ſcharp van beck, die uyt drie korven picken,
Vol koninklijck gerecht: hoe gulſigh ſchenden ſy
En ſlaen hunn' wreeden klaeu in deſe leckerny.

SIMEON.

Dit was oock een geſicht, het welck ſijn' megevangen,
Die eer aen 's konings diſch de ſpijs pleegh aen te langen,
In ſijnen droom verſcheen, en aen een' baſt tot ſtraf
Gehangen, met ſijn lijf den vogelen eten gaf,
Doen 't bloſend morgenrood den darden dagh verweckte,
Gelijck de ſiender hem dit duydelijck ontdeckte.

IUDAS.

'k Sie ſeven koeyen gins verrijſen uyt den Nijl,
Die vet langs 't water logh gaen graſen voor een wijl,
Tot dat uyt vuyl moeraſch gelijck getal van koeyen,
Die dor en mager ſijn, by d' andere vette loeyen.
De magre ſlickt de vette in hare keel. Een veld
Draeght ſeven ayren rijp en vol, waervan elck helt
Geſwollen na den grond. Ick kan u daer oock wijſen
Noch ſeven dor van halm, die uyt der aerde rijſen,
En droogh ſijn, mits de ſon haer ſap heeft ingeſlickt
Door hitte, welcx vergif het rijpe ſaed verſtickt.
Wie ſiet op 't purpren bed dit al van veer geſchieden?

SIMEON.

Het is de koning ſelf, want God hem wil bedieden
Door ſeven ayren ſwaer van ſaed de ſeven jaer,
Die rijck ſijn van gewas; en door de ſevenayr,
Die dor gewaſſen is, ſoo veele onvruchtbre tyen.
Maer niemant kon, dien knoop ontknoopend, hem verblyen,
Als dees, die, uyt den nacht der vangenis geſlaeckt,
Van Pharo hierom werd de tweede in 't Rijck gemaeckt.

IUDAS.

Ick ken hem, die daer ſit op den yvoiren wagen,
En aen den ſijden rock en diamant, gedragen
Aen ſijne ſlincke hand die ſlickert menighvoud;
En aen ſijn halſcieraed, de keten rood van goud.
Al 't volleck knielt voor hem, en looft met ſang en ſnaeren,
En bid den wijſen aen. Maer wat ſijn dat voor ſchaeren
Van driederleyen ſtaet, die elck in orden ſtaen?
Het eerſte ſlagh heeft opgegorde kleedren aen,
Het tweede in 't harnas ſteeckt, bereyd en vroom ten ſtrijde,
Het darde ſlagh van top tot teen in witte ſijde.

901 *Baſt:* „ſtrop" touw van boombastvezels gedraaid.
906 *Die vet langs 't water logh*: min gelukkig voor „die vet en log langs 't water."
918 *De ſevenayr* is, voor zoo ver de zeven airen uit hetzelfde zaad geſproten zijn en dus een geheel vormen, even wettig gevormd als *tweeling*, *drieblad*, *vierhoek*, *duizendpoot*, enz.

SIMEON.

Al 't volleck binnen 't Rijck ſijn zee en grooten vliet
Dat werd in drien gedeelt, doen hy 't den koning ried,
En in 't byſonder elck ſijn eyge werck gegeven.
Het allereerſte ſlagh is 't landvolck, dat ons leven
Met ſijnen arbeyd ſtut; waer van een deel het nat
Des witten ſtrooms, met een geſtadigh draeyend rad,
Om hooge maelt; een deel ('t luyd vreemd in verre landen)
Het deegh met voeten kneed, en 't klay met ſijne handen.
Het tweede ſlagh dat ſijn de krijghſlien, dien hy meê
De wapens handlen leert, in 't midden van den vreê.
Sy graven wal en graft, of leeren al bedropen
Van ſweet, begruyſt van ſtof in volle ruſting loopen:
Of leggen toe, om net te micken op het wit,
Te houwen op een hayr, of met een ſcharp gebit
Het ros te breydelen, en in den ring te rennen;
Of zeyſſenwagens wel en meeſterlijck te mennen;
Of ſteecken legers af, en houden die beſet,
Met wal en graft: dees draeght een ſpringſtock; die ſchiet net
Met boogh en pijl: de ſom met bijlen vechten leeren.
Ghy ſiet'er troepen ſich nu rechts nu ſlincx om keeren,
Nu ſluyten met een' ſwenck, nu oopnen hun geleên.
Het darde ſlagh is toegewijd de heyligheen,
En laſtvry word gevoed van 's konings treſorieren.
Dit wierroockt niet alleen, en offert koey en ſtieren,
Maer vorſcht oock na, op 't ſpoor van Sophompaneas,
Waerom de dwaelſtar deyſt: waerom aen 's hemels as
De ſonne langer mart, wanneer ſe ſtaet in 't teecken
Des Kreefts, en of de Beer blijft even veer geweecken
Van 't Noorder afpunt, daer hy ſtadigh ommevaert:
Waerom een nieuwe ſtar ſich ſomtijds openbaert.
Oock ſoeckenſe uyt den aerd der dingen op te viſſchen
En 't weereldlijck gebouw al Gods geheymeniſſen.
Siet ghy die trecken oock in 't ſand geſchreven ſtaen:
Daer leggenſe over hoop, om op een hayr te raên,
Hoe groot de driehoeck ſij, waerin men kan beſluyten
Des werelds ommering: hoe veel de ring, die buyten
Den aerdboom ommeloopt, ſij grooter als de lijn,
Die door het aerdrijck gaet: wat braeve ſtucken ſijn
Van den Egyptenaer in ooreloogh bedreven,

933 *'t Rijck ſijn zee en grooten vliet:* met den gew. harafraet over de zee (deRoode zee) en den grooten vliet (den Nijl) in 't „Rijck."

933-977. Een meer uitvoerige beſchrijving van al die byzonderheden is by Herodotus te vinden.

951 *De ſom:* d. i.: „het meestendeel, de rest," *la plupart.*

956 volgg. 't Geeft te kennen, dat de Egyptiſche Prieſter-kaste niet alleen als Geestelijkheid de Godsdienst bediende, maar tevens de vertegenwoordigſter was der Wetenſchap; dat beide by uitſluiting haar eigen terrein waren.

963,964 Lees tot recht verſtand *op te viſſchen* achter *Gods geheymeniſſen.*

En hoe geruſt men hier in tijd van vreê kon leven;
Al wat by wetten oyt, tot oirbaer van het land,
Geſtelt werd, en elcx naem, van al wie tulleband
Van Meſors tijden af te Memphis droegh, dat maelden
De prieſters af op ſteen, en hieuwen 't uyt op naelden,
Met ſtomme teeckenen, en niet met letterſpraeck.

IUDAS.

Wat wil dat tafereel toch ſeggen, om wat ſaeck
Of 't volck verbaeſt en doods voor 's vorſten hof komt dringen?

SIMEON.

Men handelt daer met ernſt van treffelijcke dingen.
Het eerſte jaer, doen d' oeghſt ſoo dor op 't veld bleef ſtaen,
Verwiſſelde elck uyt nood ſijn ſlaven voor het graen,
Het welck de koning, mits dees man ſijn' droom verklaerde,
In tijd van overvloed vaſt opley en vergaerde.
Na dat de hongers nood hen drong met grooter wee,
Verkochtenſe al het groote en oock het kleyne vee,
Daer na de weyden, ſlucx hun eyge vryheyd mede.
Soo eygende de vorſt gewilligh en ter bede
De landen langs den Nijl en ſijnen langen plas,
Behalven 't land het welck den prieſtren eyge was;
En al de menſchen (want de vorſt wiſt datſe ſtrecken
En ſijn de kracht des Rijcx) van d' ackren deê vertrecken,
Die hunne voorders lang beſaten, en verſond
Hen allen na den bou van eenen andren grond.

IUDAS.

Het blijckt dat hy wat weet, het ſij door 't openbaeren
Van God en ſijnen geeſt, of door ſijn wedervaeren:
Maer 'k vrees niet ſonder reên dat het ons hindren moght.
Ick wenſchte dat hy min in veelen was verſocht.

SIMEON.

De ruymt van achter aen de wijde galerye

991,992 De in parentheſis gevoegde verklaring ſluit niet met den hoofdzin. Men *verplaatſte* de lieden om de bewoners der onderſcheidene oorden van het Rijk meer als burgers van het *ééne* rijk als 't ware te amalgameren, ook om later geharrewar te voorkomen, als men uit gehechtheid zijn voorvoorvaderlijk erfland mocht terugwenſchen, van waar men nu intusſchen verre verwijderd en afgewend werd. Zoo te handelen was de beſtendige gewoonte der Oosterſche Veroveraars, om 't overwonnen land te beter te behouden. Zoo vervoerde de Perſer de bevolking uit de veroverde Griekſche ſteden. Zoo deed de Babyloniër met het Rijk van *Juda*, gelijk de Aſſyriër vroeger met dat van *Iſraël* had gehandeld, waardoor de Samaritanen in die oorden kwamen en zich met het overblijſſel des ouden volks amalgameerden.

993 *Voorders*: „voorouders, voorzaten."

997,998 De zin van deze regels is by de eerſte lezing niet zeer duidelijk. De verklaring hangt af van de beteekenis, welke men hier aan 't woord *verſocht* moet hechten, en die, wanneer men vs. 995 en 996 raadpleegt, blijkbaar geen andere kan zijn, dan „beproefd." Juda is, en, gelijk hy zelf zegt, niet zonder reden, bevreesd dat de ſchrandere en doorziende Jozef ook van hunne vroegere verkeerde handelingen kennis draagt, en hy er hen voor zal laten boeten; waarom hy wenſcht, dat Jozef minder door tegenſpoed geleerd ware, minder ondervinding had opgedaan. Wil men echter *verſocht* verſtaan in den zin van „belemmerd, geökkupeerd," ik heb er vrede meê; in dat geval zoû Juda willen zeggen: „ik wenschte, dat hy het wat minder druk had; want nu zal hy den tijd niet hebben, om onze zaak goed te onderzoeken; en dat zoû ons tot hinder, tot ſchade, kunnen zijn."

En heeft niet dat u dient, maer ſtreckt een prophecye
Van al wat Pharoos volck bejeegnen ſal, geſtelt
Door laſt van 't Groot Vernuft, dat veele dingen ſpelt.
De tijd ſal leeren 't geen nu duyſter valt om raemen.
Maer het benaeude kind verlangt na ons al tſaemen.

REY.

O Nijl, of 't ſij ghy liefſt alleen
  Den naem van Siris hebt te dragen,
Of Aſtapus, gelijck voorheen
  U d' ouders hieten in hun dagen;
Wiens wuſte vliet geſprongen koomt
  Uyt onbekende en duyſtre bronne,
En diep door 't aerdrijck heenen ſtroomt,
  Daer 't wild en woeſt is ſonder ſonne;

En dan tot dienſt der menſchen weêr
  Te voorſchijn komt, en 't hoofd opſteecken,
En tweemael van de rotſen neêr
  Geſtort, ſijn ſchuymend water breecken,
En bruyſt en ſpliſt ſijn nat in twee,
  En leckt Egyptens kant en gronden,
Tot dat hy ſtreeft en ſchiet in zee
  Door ſeven opgeſparde monden;

Wat ſal ick ſlechte onnooſle maeghd
  Toch ſeggen van verborge ſaecken,
Daer ons geleerden om gevraeghd,
  Krackeel en ydle woorden maecken;
Gelijck wy dickmael hoorden, dat
  Aen 's vorſten diſch ſy reden gaven.
Hoe komt het, dat uw weygrigh nat
  (Gewoon Egypten ſoo te laeven,

Dat het den regen derven moght)
  Niet hooger waſt als vier paer ellen,
Hoewel het Hondſgeſtarnt om vocht
  U ſmeeckt, en menighmael komt quellen?
Geſchied het mits het ſonnelicht,
  Gevoeght met andre ſtarren t' ſaemen,
Een' grooter brand en hitte ſticht,
  En mijn geboorteland het aêmen

Verhindert, door verſmachten dorſt;
  Soo dat door drooghte ganſch geen regen
En laeft der beecken ſchorre borſt?

1002 *'t Groot Vernuft:* Jozef zelf.

1003 *Om raemen:* deze uitlating van *te*, zeer gewoon in de vroegere werken van Vondel, treffen wy nu al minder aan.

1004 *Het benaeude kind:* Benjamin, namelijk, die onder toezicht van de wacht was achtergebleven.

1008 *d'Ouders:* in den zin van „'t voorgeslacht," gelijk wy nog „de vaadren" zeggen. Maar in den mond der Moorinnen, wier *ouders* niet in Egypte woonden, is de uitdrukking min gepast. Daarby vormen *voorheen*, *d' ouders* en *in hun dagen* een ongelukkige tautologie.

1036 *Geboorteland*, der Moorinne, namelijk, Nubiën, waaruit de Nijl in Egypte kwam.

Of ſtrijd Saturnus traegheyd tegen
Mercuurs geſwindheyd, die u vaert
Moet geven? of en heeft de Weſte,
Dat nu ſlechs enckle koude baert,
Geen lentewinden meer ten beſte,

Om uwen ſtroom te ſtuyten van
Den zeekant, en u ſoo te parſſen,
Dat over d' oevers heen, ghy dan
De dorſtige ackers ſoud ververſchen?
Of is uw ſpringaêr toegeſtopt,
En weygert ſy, gelijckſe plaghte,
Uw kil, daer nu geen vocht in dropt,
Te drencken, dat het ſand verſmachte?

Dewijl de vader Oceaen,
Die om den aerdboom loopt, verhindert
De zeen, die tegens Atlas ſlaen,
En haer in hare vaert vermindert;
Soo datſe heymelijcke niet
Door d' aerde heenen kunnen kruypen
By een, op dat uw groote vliet
Het nat der beecken koom te ſuypen.

O neuſwijs volck, 't en ſij 't my miſt,
Ghy onderſoeckt vergeefſche dingen.
De ſchepper, die de watren wiſt
Met ſtrand en oever te bedwingen,
Schiep oock den Nijl, aen ſekre wet
Verknocht, die hy om 's vollecx booſheyd
Verandert, dat het omgeſet,
Eens ophou van ſijn goddelooſheyd.

VIERDE BEDRIJF.

IOSEPH. IUDAS. BENJAMIN.

IOSEPH.

Ontbind den jongen, dat hy ſpreeck met vryer harten:
En ghy, mijn wacht, vertreckt, oock ghy, geſlacht van Swarten,
'k Heb wat met den Hebreen te ſpreecken. Seghme toch,
De man, daer ghy van ſpraeckt, uw vader, leeft die noch?

IUDAS.

Hy leefde noch, doen ick trock na d'Egyptenaeren.

IOSEPH.

Hoe oud is hy?

IUDAS.

Ontrent de honderd dartigh jaeren.

IOSEPH.

Is hy ſoo oud, en noch geſond en wel geſtelt?

IUDAS.

't Is enckel hartewee en droefheyd dat hem quelt.

IOSEPH.

Bedroeft hem dan, dat hy dit kind ſoo lang moet derven?

IUDAS.

Noch is 'er yet, dat hem van quelling ſal doen ſterven.

IOSEPH.

Mijn vader is oock oud, magh 't ſijn, ſegh op, wat is 't?

IUDAS.

Ick ſey 't u, hy betreurt ſijn' ſoon dus lang vermiſt.

IOSEPH.

Door welcke rampen heeft uw vader hem verloren?

IUDAS.

Dat 's Gode alleen bekend, die 't al kan ſien en hooren.

IOSEPH.

Ghy neemt tot tuyge dien, die al 't verborgen weet.

IUDAS.

Noyt broght ons eenigh menſch van hem het recht beſcheed.

IOSEPH.

De tijd ontdeckt ſomtijds veel onbekende ſaecken.

IUDAS.

Och quam eens aen den dagh het geen daer wy na haecken.

IOSEPH.

Ghy wenſcht miſſchien hem weer in 's ouden vaders ſchoot?

IUDAS.

'k En toeſde niet, moght ick dat koopen met mijn dood.

IOSEPH.

Of hem ſijn vader dan ſoo hartelijck beſinde?

IUDAS.

Soo ſeer, dat vader noyt ſijn' ſoon alſoo beminde.

IOSEPH.

Was 't daerom, dat hy vroom niet nijdigh was nocht ſtraf?

IUDAS

Oock om ſijn' goeden aerd, die groote hope gaf.

IOSEPH.

Wat dunckt u van dit land, en Pharoos groote Rijcken?

IUDAS.

't En hoeft voor Syrien in 't minſte niet te wijcken.

IOSEPH.

Behaeght de heerſchappy en ſlagh van dien u niet?

IUDAS.

Te wonder, allermeeſt nu ghy 'er hebt gebied.

IOSEPH.

Soud ghy wel wenſchen hier te woonen met u allen?

IUDAS.

Van harten, om niet weer in hongers nood te vallen.

IOSEPH.

Wat jaeght u dan na huys?

IUDAS.

Ons vader, d' oude man,
Dien daer gelaeten, men geenſins verlaten kan.

IOSEPH.

Of yemant d' oude man wel herwaert ſou beleſen?

IUDAS.

Dat ſtaet alleen aen hem, ick moet gehoorſaem weſen.

IOSEPH.

Miſſchien trock hem wel hier de ſoon dien hy bemint?

IUDAS.

Want dees was oock altijd ſijn lief en waerde kind.

IOSEPH.

Hoe hiet de vader hem? of magh men dat niet weten?

IUDAS.

Men plagh na vaders wil hem Benjamin te heeten.

IOSEPH.

Die brave naem beduyd de kracht der rechte hand.

IUDAS.

Wel kuntghe meê Hebreeus?

IOSEPH.

'k Was eertijds in uw land.

IUDAS.
Wat deê, met oorlof, u dus verre herwaert komen?
IOSEPH.
Een ondier, tegens my met afgunſt ingenomen.
IUDAS.
Men weet tot onſent oock te ſpreecken van die peſt.
IOSEPH.
Verkooptmen vrye liên al meê in dat geweſt?
IUDAS.
Gewoonte en wetten ſcharp die vuyligheyd verbieden.
IOSEPH.
Wat ſietmen tegens Recht en wetten niet geſchieden?
IUDAS.
Wat hier niet word geſtraft, dat ſtraft de hoogſte troon.
IOSEPH.
Nu ſegh ons toch, hoe hiet die lang vermiſte ſoon?
IUDAS.
Och, Ioſeph was ſijn naem.
IOSEPH.
En wat is dat te ſeggen
Op uw Hebreeuſche ſpraeck, indien men 't uyt ſou leggen?
IUDAS.
Geluck en aenwas van den huyſe in 't algemeen.
IOSEPH.
De ſaeck quam met den naem wel ſomtijds overeen.
IUDAS.
Maer d' uytkomſt leert, hy heeft dien naem vergeefs gedragen.
IOSEPH.
Gods maght is niet verkort, dus wilt niet licht vertſaegen.
IUDAS.
Gaef God ons onverwacht een uytkomſt in 't verdriet.
IOSEPH.
Hy gaf 't en geeft het u. Siet hier, mijn broeders, ſiet,
Ick ben die Ioſeph ſelf: d'Egyptenaeren noemen
My anders. Siet hoe God, wiens goedheyd ick magh roemen,
Mijn lot verbetert heeft. Nu denckt om Dothan niet,
Om moordkuyl Arabier nocht wat 'er is geſchied.
Mijn droomen blijcken waer, in deſen ſtaet en eere:
Dat 's my genoegh; dat 's al wat ick van u begeere.
IUDAS.
O edelmoedigh vooghd des Rijcks, want ick my ſchaem
Dat ick u broeder noem, nadien ons daed den naem
Verlochent, en wy niet als broeders u ontmoetten;
Wy knielen weêr vol druck ootmoedigh voor uw voeten,
Doch niet op dat ghy ons voor hongers nood beſcharmt,

1133 *Ontmoetten:* „behandelden."

Maer u bedwingt, ons ſchuld vergeeft, en u ontfarmt:
Dat wil, belieft het u, het vaderlijcke harte,
't Welck afgepijnight is door lang gelede ſmarte:
Of hebt ghy 't liefſt, hy vergt u dit met ſijn gebeên.

IOSEPH.

Laet varen uwe ſorg, nocht bid nu niet om 't geen
Ghy al verkregen hebt; en is 'er yet miſdreven,
Het is een kleyne ſaeck die miſdaed te vergeven.
'k Bemin mijn broeders als een broeder, nu ick vind
Dat ghy ſoo ongeveynſt oock Benjamin bemint,
Het welck ick lang verſocht door ſoo veel ommewegen:
't Verdriete u niet, nadien dees uytkomſt rijck van ſegen
Dit dubbel waerdigh is, en ick met danck erken,
Dat ick door u de naeſte aen Pharoos ſcepter ben.
God die het al beſtiert, en ſorgt voor alle ſaecken,
Wiens nimmer ſluymrend oogh niet moede word van waecken,
En buyten ons beleyd, 't geen hy geraden vond,
Tot uw en vaders heyl my hier voorhenen ſond.
't Is nu het tweede jaer dat honger plaeght dees paelen,
Daer 't omgelegen volck ſijn ſpijs moet komen haelen.
Vijf jaeren wacht men noch, vol druck en hongers nood.
Gaet heen, brengt vader dan, die jammert om mijn dood,
Dees onverwachte maer; dat ick, dien hy verloren
Dus lang gereeckent heeft, alleen niet als herboren
Noch leve, maer oock, hoogh verheven en vermaerd,
Soo groot een' ſchat beſitte, en ghy my even waerd,
Oock deel hebt aen mijn maght, en ſijt mijn ſtaetgenooten.
Laet hem, den rechten ſtam waer uyt ick ben geſproten,
Oock weten, wat geluck hy nu door my al wint:
Dat vader herwaert koom, en ſie met vreughd ſijn kind,
Waer na ſijn harte treckt. Ick ſal ſijn rundren leyden
In 't allervetſte land, en in d' Egyptſe weyden
Doen groeyen Iſaecx vee. Mijn waerde broeders, ach!
'k Omhels met luſt en vreughd u, dien ick noyt en ſagh
In heele twintigh jaer: 't en kan my niet vervelen,
O broeder Benjamin! uw goudgeel hayr te ſtreelen;
Te hangen om uw' hals met bey mijn armen vaſt;
Te ſchreyen, dat mijn vreughd my in mijn traenen waſcht;
Mijn hart beſwijckt van vreughd, ick kan niet langer ſpreecken.

BENJAMIN.

O broeder, wellekom, dien ick mijn' broeder reecken
Van vollen bedde, en dien ick onvermoelijck vind.
O overgroote man, beſcharm my arrem kind:
Beſtier uw' vollen broêr, gelijck deſe onderdanen;
En 'k bid u, laet my toe, dat ick dees teere tranen,

1145 *Verſocht:* hier voor „onderzocht."

Een ongeveynſt bewijs van waere liefde en trou,
Magh ſtorten over u, dien ick omarremt hou.

IOSEPH.

O noyt verwachte dagh, hoe doetghe my verblyen!

BENJAMIN.

Nu routme niet, dat ick betight een poos moſt lyen,
En tot mijn ontſchuld werd geboeyt, en in dit land
Van Sichem werd vervoert, ſoo verre van der hand.

IOSEPH.

Om weten, hoe mijn broêrs ſich neffens u al hielen
Gebruyckte ick ſoo veel liſt. My rout dat ick hun ſielen
En trou niet proeven kon als met uw vrees en ſcha.

BENJAMIN.

Het is een groote ſaeck; dat ghy hen al daer na
Soo ſuyver vond: 'k getrooſt my gaerne deſe ſmarte.

IOSEPH.

Wat was my 't leven ſoet, doen ick hun deeghlijck harte
En hun godvruchtigheyd en hun getrouheyd ſagh!
Ick moet bekennen, dat die aengenaeme dagh,
Doen ick den kercker liet, waer in men my verdoemde;
Doen Pharo en al 't volck my ſijnen vader noemde,
My noyt ſoo aengenaem nocht lief en is geweeſt.

BENJAMIN.

Als ick uw heyl aenſchou verheugh ick in mijn' geeſt.

IOSEPH.

Mijn broeder, al het mijn dat is voor u ten beſte.

BENJAMIN.

Hoe bly waer d' oude man, ſagh hy dit voor ſijn leſte!

IOSEPH.

Hy ſal, hy ſal eer lang en ſonder beyden meê
Ons vreughd deelachtigh ſijn, en komen hier ter ſteê.
Ghy ſult hem haelen gaen, en afgevaerdight worden,
Met ſulck een' braven ſtaet en ſulck een ſtatige orden,
Gelijck geſanten en gebroedren wijd befaemt
Van eenen grooten Vorſt en Rijcxvooghd wel betaemt:
Ons ſal noch tijds genoegh en leven overſchieten
Om lange deſe vreughd te ſaemen te genieten.
Nu is mijn tijd voorby, dat ick den koning vroed
Sou maecken al het geen hy noodigh weten moet;
En wat' er deſen dagh op nieu is voorgevallen.
Mijn lijfwacht, komt en volgt my daedlijck met u allen.

1185 *Om weten:* zie vs. 1003.
1196 *Verheugh ick* voor „ben ik verheugd, verheug ik my."
1199 *Hy ſal, hy ſal:* deze herhaling, die hier overtollig zoû kunnen ſchijnen, is daar en tegen in den mond van den verblijden Jozef zeer natuurlijk. Het ſtotteren en herhalen pleegt veelal plaats te hebben by lieden, die door groote aandoeningen, van welken aart ook, geſchokt zijn.

IUDAS. RUBEN. BENJAMIN.

IUDAS.

Al is het ſoo dat my de goedertierendheyd
Mijns broeders (die al 't geen wat hy heeft toegeſeyd
Godvruchtigh houd) ontſlaet van 't allerminſt te vreeſen;
Noch ſchrick ick ſoo verbaeſt voor 't opſicht en het weſen
Van ſijn onnoſelheyd, miſhandelt door dien ſmaed,
Door d' overtuyging oock der gruwelijcke daed,
My noch te wel bewuſt, dat na ſoo luttel woorden
Naeu uytgeſtamelt, ghy my in een wijl noyt hoorden
Geluyd ſlaen. Benjamin! nu bidden wy, nadien
Ghy allermeeſt by hem gewilt ſijt en geſien,
Om dat een moeder u heeft onder 't hart gedragen,
En uw onnofelheyd en deughden hem behagen;
Bevredigh en verſoen hem met ſijn broêrs: hy ſal
Al wat wy oyt miſdeên, uyt gunſt u te geval,
Van harten lichtelijck vergeten en vergeven.

RUBEN.

Hy ſpreeckt uyt aller mond. Indien wy oyt ons leven
U deden eenigh goed, vergeld dat nu ghy meught:
Dat ſtaet u licht, en 't ſal ons doen een groote deughd.
Verricht dat, ons ten dienſt, het ſal tot alle tijden,
Soo dickwijls ghy 't herdenckt, uw hart en ſiel verblijden.
De vader moet geſond daer voor u weder ſien.

BENJAMIN.

My dunckt 't is noodeloos: nochtans ſoo wil ick biên
Mijn broederen de hand, op dat ick hen behoude.
De vader ſey my dit, doen ick vertrecken ſoude:
Mijn ſoon draegh niemant haet: bemin uw eyge bloed:
Verplicht op 't allerhooghſt door weldoen hun gemoed,
Door weldoen niet alleen, maer mede door verdragen.
Soo droegh ſich Abraham by Loth in ſijne dagen;
Om wien hy ging 't gevaer van eenen ſlagh beſtaen,
Op dat de neef, die nu alreede was gevaen,
Uit 's vyands wreeden klaeu verloſt werd, en 't geluckte,
Doen hy den verſchen roof vier koningen ontruckte:
En om den landſcheys twiſt te mijden, ſoo begaf
Hy 't Ooſten, en vertrock in 't Weſten van hem af.
Soo droegh ſich Iſack oock by Iſmaël uyt minne;

1218 *Noyt* ſtaat hier niet in den zin van „nimmer," maar in dien van „in 't geheel niet," gelijk het mede aldus voorkomt in 't voorgaande tooneel, vs. 1168 en 1195.

1228 *'t Sal ons doen een groote deughd* voor „'t zal ons zeer voordeelig, 't zal zeer goed voor ons zijn." *Deugd* ſtaat hier in zijn eehte en oorſpronkelijke beteekenis; en zoo zeggen wy nog: „dat *deugt* my niet" voor „dat is my nadeelig." *Dat doet my deugd* is een by onze oude ſehrijvers zeer gebruikelijke uitdrukking.

1231 Een Joodſehe wensch, in Joodſehen vorm uitgedrukt.

1243 *Den landſcheys twiſt* voor „den twist over de landſcheiding." Zie *Geneſis*. XIII.

Die, fchoon dees was de foon van Agar de flavinne,
Hem nochtans laftigh viel: en dat ick nu oock roer
Van my, doen Efau meê, mijn wreede en forffe broêr,
My dreyghde met der dood, foo fworf ick met befwaren,
Als balling buytens lands, geheele twintigh jaren,
Op dat fijn grimmigheyd moght flijten meer en meer:
En keerende na huys, foo fette ick hem ter neêr,
Met fmeecken en gebeên, en veelerley gefchencken.
'k Wil niet alleen altijd aen vaders les gedencken,
Maer die getrouwlijck oock beleven als 't behoort.

IUDAS.

Gewiflijck Rachel braght gewenfchte kinders voort.

REY.

Ick heb een blyde Maer gehoort,
Hoe dat ons landvooghd rechtevoort
Sijn ellef broêrs gevonden heeft.
d' Aertfpriefters dochter, in wie leeft
De roem van 't priefterlijck geflacht,
Verblijd fich, dat haer man geacht
En edel is van bloed en ftam,
Ja die van ouds fijn' oirfprong nam,
Daer de klayfpoelenden Euphraet
En Tigris ftroom (die fneller gaet
Als pijl of fchicht) tot tweemael met
Malkandren vredigh gaen te wed.
God nam de klay van 't felve land,
En bootfte met een wackre hand
Die na fijn eygen evenbeeld;
En maeckte hem, die d' andren teelt,
In wien de lange reeckening
Van 't menfchlijck faed ten ende ging.
God tot fijn opperfte oogemerck
Befloot aldus 't fefdaeghfche werck,
En ftaeckte doen fijn' arrebeyd.
Hy blies een geeft vol majefteyt
In hem, en fchiep hem, dat hy 't oogh
Ten hemel fla, en 't hoofd om hoogh:
En korts daer na, op dat de neef
Veel eeuwen na den grootvaer bleef,
Nam hy een ribbe uyt fijne fy:
Waer uyt een fchepfel fchoon en bly,
Een fchoone vrou te voorfchijn quam.
Soo haeft hy fijne ga vernam,

1247,1248 *Dat ick nu oock roer Van my:* „om nu ook van myzelven te fpreken."
1258 *Rechtevoort:* zie HOOFTS *Warenar*, uitg. van DE VRIES, blz. 19. vs. 35.
Ik zal gaen beftellen nu rechtevoort.
en LANGENDIJKS *Cartouche*, II Bedr. 1e toon.
O lieve Sint Niklaas! ik ben benodigt rechtevoort,
Niet om peperneuten, appelen, of vijgen, enz.
't Woord beteekent: „dadelijk, zoo aanftonds, op flag," en in den laatften zin komt het hier voor.
1265 *De klayfpoelenden Euphraet:* de *n* is hier welluidendheidshalve ingevoegd.

En opſchoot uyt die ſoete ruſt,
Sagh hy haer aen met grooten luſt,
En voelde ſtracx ſijn hart en nier
Ontſteecken van het minnevyer.
Soo nam het huwlijck ſijn begin;
Wiens band en goddelijcke min
Alle andre banden, in waerdy
En heyligheyd, gaet veer voorby.
Dus werden kinderen gebaert,
Den vader altijd lief en waerd,
En ſuygelingen aen de borſt
Der moeder, dieſe queeckt en torſt.
De naeſte na dien hartetoght
Is liefd' van broederen, verknocht
Als telgen uyt de ſelve ſaên;
Die met malkandren ſpelen gaen,
Gelijck het paerd by ſijn geſpeel,
Of oſſen onder een gareel.
Och of de Phenix, daer gewis
Maer een af in de weereld is,
Op ſijne vleugels, die ſoo eel
En geurigh riecken na kanneel,
My voerde door de heldre locht,
En in het land der Mooren broght,
By mijnen broedren; daer men van
De hitte naulijcx duuren kan.

Maer ſiet, hoe Pharo daer uyt ſijn paleys komt ſtrijcken,
Met tortſen, die de ſon in klaerheyd niet en wijcken.

1311,1312 *Daer men van De hitte naulijcx duuren kan*: t. w. niet bepaaldelijk by de *broederen* der Mooren, maar *in het land der Mooren*.

VIJFDE BEDRIJF.

PHARAO. IOSEPH. IUDAS. REY.

PHARAO.

Na dat ick u geluck gewenfcht heb, koom ick meê
Begroeten uw gemael, die haer geflacht alree
Door fulcke fwagers fiet in naem en glans vermeeren.
Men kan uw deugden niet met dancks genoegh vereeren.
'k Befit in vreê dit Rijck, dat door u veyligh is.
Egypten weet u danck voor fijn behoudenis,
En ick voor mijne ruft. Ghy fijt mijn vaft betrouwen,
En d' eenige oirfaeck, dat men d' ackers hoopt te bouwen,
Die anders fouden woeft en ledigh ftaen: dies wy
U eeren willen, met die eer en lof, dat ghy,
Na d' Afiaenfche wyfe, om uwe brave daden,
Gefet word in den Stier, in 't veld dat overladen
Van fchoone ftarren ftaet; op dat men aen uw deughd
En groote weldaed denck: gelijckfe noch met vreughd
Aen Mefors vader zelf den ouden Hammon dincken,
Soo dickmael fy by 't Rams geftarrent hem fien blincken.

IOSEPH.

Grootmogende Monarch, 'k heb van uw majefteyt
Genoten foo veel goeds, en gunft en waerdigheyd,
Dat ick uw gaven wil veel liever fien befnoeyen,
Dan dat die in getal vermeerderen en groeyen:
Nochtans word hartelijck dees bede aen u verfocht,
Dat vader, met mijn' broêrs, oock herwaert komen moght
Uit Syriën: fy hoên het vee, om van te leven.
Ontrent de ftad, wiens naem de fon haer heeft gegeven,
Daer leyd een grafrijck land, dat op fijn weyden roemt,
En Gofen word geheel Egypten door genoemt.
Dit land werd noyt gebruyckt van uwen onderfaeten,
Om dat fe onluftigh fijn tot vee, en 't weyden haeten.
Indien men ons geflacht die lege beemden gun,
'k Blijf borge, dat het den Egyptenaer en hun
Tot voordeel ftrecken fal. Het geen wy u vertoogen,
Dat bidden fyliên meê, ter aerde neergebogen.

1323-1330 Faro wil namelijk van Jozef een fterrebeeld maken; een eer, welke Jozef wel kan misfen en waarvoor hy in de volgende regels beleefdelijk bedankt.

1329 *Dincken* met den gewonen klankwisfel voor „denken," gelijk *fchincken*, *wincken* enz.

1338 *De ftad, wiens naem de fon haer heeft gegeven*: „Heliopolis."

1341 *Van uwen onderfaeten*: wederom een ingefchoven *n*, evenals vs. 1265.

IUDAS.

Dat God den koning van Egypten lange ſpaer!

PHARAO.

Staet op, het grafrijck land dat ſchenck ick u, om daer
Te ſaemen neer te ſlaen. De wagens, om te gader
Te voeren 't huyſgeſin en uwen ouden vader,
En ſpijſe, dieghe tot de reys hoeft voor een wijl,
En 't edelſt dat 'er waſt aen onſen grooten Nijl,
Die ſijn den ouden man geſchoncken na uw wenſchen.

IOSEPH.

Vergunme dan oock dit, dat deſe vrye menſchen
(Die ghy hier voor u ſiet, en ſich gewillighlijck
Begeven onder u) toch nimmermeer in 't Rijck
Gedwongen werden, om van hun godſdienſtigheden,
Geërft van hand tot hand, nocht van hun wet en ſeden,
En overoud gebruyck te wijcken eenen voet:
En als 't hun elders luſt te trecken, 't ſij het doet
De ſwarigheyd, die hen in 't eynde moght beloopen;
Of dat ſy elderwaert op yet wat beters hopen;
Dat niemant hen belet te volgen hunne ſucht.
Soo waerlijck hebb' dit land altijd geſonde lucht:
Soo waerlijck hou de Nijl ſijn peyl in 't overvloeyen:
En dat dit Rijck in tal van kindren aen magh groeyen,
En nimmermeer ſijn' ſtaf ontwringe uw oud geſlacht.

PHARAO.

Ick ſweere by dien God, die 't al heeft in ſijn maght,
En alle ding beſtiert, en ſet daer voor te pande
Mijn hoofd en erfgenaem, dat binnen deſen lande
't Hebreeuſche volck altijd ſal blijven by ſijn wet,
En trecken waer 't ſich luſt in vrede en onverlet.
Indien mijn naſaet koom dien hoogen eed t' ontwyen,
Soo moet de Nijl, in bloed verkeert, na ſee toe tyen
Met ongeſtuymigheyd; en aerde en water meê
Van wormen grimmelen; en peſt 't vergiftight vee
Vernielen; kruyd en gras verdorren, 't ſaed verſengen,
De kaele boomen loof nocht vrucht te voorſchijn brengen;
De menſchen met geſwel en ſweeren ſijn bevleckt;
Met helſche duyſternis het aerdrijck overdeckt;
De nachten ſonder dagh vervolgen op malkanderen;
De huyſen kinderloos hun vreughd in rou veranderen:
Is dat noch niet genoegh, dat dan de ſoute ſprinck

1349 *Te ſaemen neer te ſlaen*: te weten: „uw tenten."
1362 *Elderwaert* voor „elders."
1373-1384 De zoogenaamde „plagen van Egypten" en 't verdrinken van een lateren Farao met zijn heir in de Roode Zee, tijdens den uittogt der Israelieten onder Mozes en Aaron, worden hier voorgeſteld als door den vroegeren Farao ingeroepen als ſtraffen op 't ſchenden van zijn eed, tot welks naleving zijn opvolgers mede solidair verbonden waren.
1383 *De ſoute ſprinck*: „de zee, de ſpringzee."

Geen ftranden kenne, en al mijn volck te hoop verdrinck.

IOSEPH.

O rijck Egypten, 't fal u tot veel winft gedyen,
Dat ghy 't Hebreeufche volck, in dees benaeude tyen,
In uwen fchoot ontfangt: want alfoo lang ghy tracht
Te koefteren dit vroom godvruchtige geflacht,
En uytverkoren volck, fult ghy in glori bloeyen,
En boven uwen wenfch u alles toe fal vloeyen,
Natuur u ftaen ten dienft. De tijd fal komen, dat
De koningen des Nijls, foo rijck van naem als fchat,
Sich fullen in verbond met ons geflacht begeven,
En een Egyptfe vrou, op Ifrels troon geheven,
Sal baeren eenen foon, die Ifraël regeer;
Daer tegens fullen dan in Pharoos Rijcken weêr
Verplaetfelingen uyt Hebreeufchen ftamme komen
Bewoonen nieuwe fteên. Wanneer tot trooft der vromen,
De vader van den vrede en van Godvruchtigheyd,
En 's weerelds heyland, lang verkondight en voorfeyd,
Uit 's hemels fchoot gedaelt, op aerde komt verfchijnen,
Sal hy, na fijne vlught, door wouden en woeftijnen,
Hier in fijn ballingfchap huyfvefting foecken gaen.
Hy fal Egyptenaers en mijn Hebreen doen ftaen
Op eenerhande wet; den Godefdienft vermengen,
En leerenfe op een wijs Gode eer en offer brengen.

REY.

Laet ons dat groot geluck toch meê deelachtigh fijn.
Een heyligh hemelfch vyer, hetwelck den fonnefchijn
In klaerheyd overtreft, beftrael de Zuyder landen,
En doe der Mooren hart tot God in yver branden.

1384 *Te hoop:* 't zelfde als „te famen, op een hoop."

1394 *Een Egypfe vrou*: de echtgenoote van Salomo, wier huwelijk door Vondel naar Bartas bezongen werd. Zie D. I blz. 339.

1397 *Verplaetfelingen* „landverhuizers." Vele Israêlieten hebben zich later weder in Egypte gevestigd. Te dezer behoeve werd de Griekfche vertaling van 't O. T., bekend onder den naam van die „der zeventigen," vervaardigd.

1398 *Wanneer* enz. Profetie van de vlucht van 't kind Jezus naar Egypte voor de vervolging van Herodes; en dat (vs. 1404) later èn Hebreën èn Egyptenaars onder de éene Godsdienftbanier van 't Christendom nevens elkander zouden ftaan.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

SOPHOMPANEAS.

De behandeling van het drama op zich zelf te analyzeeren, behoort minder tot de taak, welke ik my heb voorgefteld. Niet den arbeid van de Groot, dien van Vondel ben ik geroepen uit het oogpunt der kritiek te befchouwen. Een woord echter ter rechtvaardiging van onzen dichter — voor zoo verre hy in iemands oog rechtvaardiging behoeven mocht — dat hy dit treurfpel of liever dit blijeindend fpel de eere der vertaling waardig keurde, zal hier niet ongepast fchijnen. Hetgeen het eigenlijke ftuk uitmaakt, is niet anders dan het verhaal van de vergiffenis, door Jozef aan zijn broeders gefchonken, welk verhaal hier gedialogeerd en van weinig meer uitgebreidheid is dan wy het in den Bybel lezen. Te recht intusfchen had De Groot begrepen, dat dit onderwerp op zich zelf ongenoegzaam was om meer dan een tooneel of vijf te vullen, en geen vijf bedrijven, ten zij men, ter aanvulling van het ontbrekende, — gelijk dit gefchied is in de bekende opera, in het treurfpel, „Omasis of Jozef in Egypte," en in andere ftukken over dit onderwerp, — de hoofdgefchiedenis doorvlechte met versierde epizoden, die daarmede al of niet in verband ftaan, of wel aan het Bybelverhaal geweld aandoe en b. v. Jakob voorftellende als met zijn zonen naar Egypte getrokken en aan 't Hof aanwezig of in de nabyheid verwachtende wat verder gebeuren zal. De Groot heeft begrepen, eenvoudig de gefchiedenis te moeten laten gelijk zy was, doch, behalve een hoofd, dat tot inleiding dient, en een ftaart, die de ftrekking heeft om de tevredenheid des lezers of toehoorders over het wel afloopen van de zaak te verhoogen en hem omtrent de toekomst gerust te ftellen, heeft hy een paar tusfchen-tooneelen in het ftuk gebracht, in het eene waarvan een befchrijving gegeven wordt van de beeldengalery of liever het fchilderyenkabinet des eerften ministers van Faro, en het andere het verhaal inhoudt van een opftand des landvolks, door gebrek aan levensmiddelen veroorzaakt. Beide die tooneelen, offchoon zy in den famenhang volkomen konden gemist worden, hebben hun eigenaardige verdienften. De famenfpraak tusfchen Simeon en Ruben, waarin de eerfte met den tweede de galery doorwandelt en hem de verklaring geeft van het daar aanwezige, is vernuftig gevonden en bevat een fchets zoo wel van de zeden en van het leven der Egyptenaren als van de lotgevallen van Abrahams nakomelingen, die hier niet kwalijk is te pas gebracht, en ik geloof, dat, werd immer het ftuk opgevoerd, en hetgeen door Simeon uitgeleid wordt, werkelijk in fchildery voorgefteld, dit tooneel een hoogst gelukkige uitwerking zoû kunnen doen.

Wat het verhaal van den Bode betreft, dit heeft bloot een letterkundige verdienſte als een by uitnemendheid ſchoon dichtſtuk, en in de eeuw van De Groot en Vondel, toen een dramatisch werk, om aanſpraak te kunnen maken op den lof van aan de eiſchen der kunst te voldoen, ten minſten een verhaal van eenige uitgebreidheid moest bevatten, kon het hier bygebrachte niet anders dan ſtrekken om de waarde van het geheel te verhoogen; ja, ik ben overtuigd, dat, behalve den naam des ſchrijvers, en de fikſche wijze, waarop de onderſcheidene karakters geteekend zijn, het dit verhaal van den Bode is, waardoor zich Vondel het meest opgewekt heeft gevoeld om zijn krachten aan een vertolking te beproeven. In zijn arbeid is hy over 't geheel aller-gelukkigst geſlaagd: vele brokken, inzonderheid de geheele rol van Judas, is treffend geverſifiëerd, en op enkele zwakke vaerzen na, waarop in de aanteekeningen aan den voet der bladzijden gewezen is, geloof ik, dat men niet anders dan lof kan toezwaaien aan de wijze, waarop hy zich van zijn taak heeft gekweten. Niet de minſte verdienſte van het ſtuk in mijne oogen is deze, dat het waarſchijnlijk aanleiding gegeven heeft tot de geboorte van „Jozef in Dothan," een van 's dichters meesterſtukken.

Het beſtand, in dit jaar tusſchen Zweden en Polen geſloten, gaf aan Vondel ſtof tot het navolgende gedicht.

BESTAND

TUSSCHEN

POLEN EN SWEDEN.

AEN DANTSICK.

SCHOONE Star van 't vruchtbre Pruyſſen,
Koningin van 't Noords geweſt,
Die de ſevenſtarre leſt
Draeyde op uwen duym, en 't ruyſſchen
Durft verbieden aen d'Ooſtzee,
Als het ſtorremt op uw ree:

Parrel aen de kroon van Polen,
Die ghy eert in ſoet en ſuur:
Bijkorf, groote korenſchuur,
Wie de nooddruft is bevolen
Van ſoo menigh land en Rijck:
Veler menſchen burg en wijck:

Brand nu van uw trotſe veſten
Los al 't ſwangere metael
Dat het als een blixemſtrael
Schittre van het Ooſt in 't Weſten;
Datmen 't, als een donder, hoort
Baldren buldren Zuyd en Noord:

Want de Goddelijcke Vrede
't Swaerd des Gottiſchen ſoldaets,
En de ſabel des Sarmaets
Weder ſegelt in de ſcheede,
Willigh ſonder ſchrick of dwang,
Vijfmael vijf en een jaer lang.

1 *Schoone ſtar:* namel. Dantzig.
2 *Koningin van 't Noords geweſt:* Dantzig is de hoofdſtad van 't gewest van denzelfden naam.
3 *De ſevenſtarre:* de zeven Keurvorſten., tegen wie Dantzig, in 1632 tot Rijksſtad verheven, hare ſtem deed gelden.
4-6 *En 't ruyſſchen* enz. Dantzig is een der ſterkſte vestingen van Noord-Duitschland.
7 De Koning van Polen oefende, onder den tytel van Burggraaf, ook gezach uit op de aangelegenheden van Dantzig.

Vraeghtghe na de rechte reden:
'k Sagh Gultaef en Segemond
Vreedſaem tot een vaſt verbond
In een heldren hemel treden,
En vergeten aerdſch krackeel
Om een ſaliger juweel.

'k Saghſe ruſt voor oorloogh kieſen,
En hoe ſy dien ſachten ſin
In der Englen eendraght in
Hunner kindren boeſem blieſen.
'k Sagh den Vré op elcke kroon
Dalen van den hooghſten troon.

Nu en hoeftghe niet te duchten,
Dat de kleppers ſonder tal
Gaen vertrapplen over al
Ceres oeghſt en goude vruchten:
Datmen 't alles hang en waegh
Aen een droeve nederlaegh.

'k Sie den Wijſſel uyt ſijn kanen
Schudden ſonder tegenſtoot
In uw opgedanen ſchoot
Maght van opgeleyde granen.
'k Hoor uw weelde wederom,
Na het ſwijgen van de trom.

Ladislavs triomfeerde
Doen hy Oſman maeckte vlugh,
En hem uytloegh op den rugh:
Oock doen 't heyr der Scythen keerde
Schendigh met geboge knien,
Om ſijn hof in brand te ſien.

Nu en is 't geen minder ſege,
Dat hy binnen ſijn paleys
Kuſt dien vorderlijcken peys:
Dat de peys hem ſwaerder wege
Als de Koninglijcke ſtaf,
Dien hem 't wettigh erfrecht gaf.

25-30 't Is een ſchoon denkbeeld van den dichter om het ſluiten van het Beſtand toe te ſchrijven aan den invloed van de beide afgeſtorven Koningen, van Zweden en van Polen, thands in beter gewesten verzoend en vereenigd.

43 *Kanen:* „ſchuiten." In 't H. D. is 't woord nog bewaard.

50 *Maeckte vlugh* voor „op de vlucht dreef."

52-54 Lees: „toen het heir der Scythen (Turken) gebukt en verſlagen uit den strijd keerde om het hof van Osman in brand te zien."

Op ſijn heyligh voorbeeld volgen
Alle vorſten van Euroop,
Die geheylight door den doop,
Haten datmen ſmoort verbolgen,
Rood van moord, vermaſt van roof,
't Saed van 't Chriſtelijck geloof.

Dat hem alle Chriſte tongen
Daer voor dancken. dat ſijn lof
Streck der dichtren rijckſte ſtof.
Eeuwigh werd ſijn eer geſongen
In triomf op 't allerblijſt,
Van de monden, dien hy ſpijſt.

Dat, als d'Iſter 't hoofd op ſteecke,
Hy gelijck een ſuyl blijft ſtaen,
Tegens wie de Turckſche maen
Haer gekneuſde hoorens breecke,
En ſy bleeck het godloos bloed
Weder afwaſch in haer' vloed.

73 *Als d'Iſter 't hoofd op ſteecke*: „als de Turken van den Donaukant een aanval beproeven."
73-78 Een overheerlijk dichterlijk ſlot.

Eens weder aan den arbeid geraakt, had een geest als die van Vondel aldra zich opnieuw weten op te heffen uit de dofheid, die hem een tijd lang had overmand, en zelfs was het, als wilde hy den verloren tijd met nieuwen yver weder inhalen. Zoo was dan ook wederom het volgende jaar rijk aan nieuwe dichtvruchten, ofſchoon over 't algemeen van kleinen omvang. In de eerſte plaats vermeld ik de keurige aanſporing aan Hooft, tot het voltooien van zijn reuzewerk der Nederlandſche Historiën.

SPORE

AEN DEN HEER

HOOFT,

TOT

VOLTRECKING SIJNER AENGEVANGEN

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

ALS 't Roomſche nonnevyer, ſoo blaeck uw heylige yver,
Vaer onverdrietigh voort, gewijde Storiſchrijver
Van onſer eeuwen ramp, en flackerend geluck:
't Welck ſomtijds gaf een' blick, in oorlooghſdamp en druck:
Sprack Neêrland, doen ſy Hooft al bevend aen ſagh vatten
Sijn pen, tot waering van verwaereloofde ſchatten:
Nadat ſe, in Poëſy gemat en afgeſlooft,
Voltrecken ging 't geen ons van 't noodlot was belooft:
Dat aen den Amſtelſtroom verrijſen ſou de wreecker
Van onſe ſloffigheyd, en Duytſch en duydlijck ſpreecker:
Die ſelf den Swijger van den ouden Tibervliet
Sou tarten, met ons' tael, en toonen, dat'er niet
Geredent is ſoo rijp van deftige Latijnen,
Of 't licht van Holland dar wel tegens Rome ſchijnen.
Dit werreck eyſcht een God, die ſchicklijck ſcheyden ſal
Dien bayerd, ſoo verward, door allerley geval:
Een' God, die ganſch volmaeckt, en ſonder ſijd' te draegen,
Aenſchout van 's hemels top der ſterffelijcken plaegen:
Soo veel vermaerde ſteên, bedoven in haer' aſch,

1 *'t Roomſche nonnevyer:* het vuur in den tempel van Veſta, dat nimmer mocht worden uitgedoofd, en voor welks onderhouding de Veſtaalſche maagden moesten waken.
2 *Stori:* op zijn Engelsch, voor *historie.*
3 *Flackerend:* 't zelfde als *flikkerend*, doch nog meer het denkbeeld van weifelend uitdrukkende.
5 *Al bevend:* d. i.: „ſchroomvallig", by 't overdenken, welk een reuzetaak hy aanvaardde.
11 *Den Swijger:* Tacitus. — *Kantt. d. O. U.* Hooft, namelijk, ſpitſte zich op de navolging van Tacitus' ſtijl, van wiens jaarboeken hij een Neêrduitsche vertaling gaf.
13 *Geredent* voor „gezegd."
17 *Sonder ſijd' te draegen:* „zonder naar de eene of andere zijde over te hellen, onpartijdig."
18-32 Een korte, maar volledige opſomming der rampen, die 't Land gedurende de eerſte worſteling met Spanje had ondervonden.

Berooft van ſchat en pracht, de kampen van 't gewas:
Heyrlegers tegens een gevoert, door raferye:
De Vrijheyd hier aen 't woên, en daer de tyrannye:
De Koning tegens 't volck: de burgers onderling
In 't harrenas, vermengt met buſſe, ſpies, en kling:
De Graeven op 't ſchavot, en d' Edelliên aen 't vlughten:
Hier 't vyer des Martelaers: de wetten daer aen 't ſuchten:
De Kercken gins in laſt, geplondert van cieraed:
Geloof en breyn geſpliſt: gedeelden raed en Staet:
't Verbond beſwooren, en lichtveerdigh weêr gebroken:
Hier quaed berockent: daer geſponnen: gins gewroken:
Verkrachte kuyſchheyd, en vermoorde onnoſelheyd:
Verraed en oproer: 't juck de ſteden opgeleyd.
Maer wat verpijn ick my u all' d' ellend te noemen:
Eer tel ick 't oeverſand, en al de lentſche bloemen.
Oock is mijn wit alleen te noopen uwen geeſt,
Die op dees heyrbaen draeft, en nijd nocht opſpraeck vreeſt:
Een' heyrbaen die u ſal geleyden na de ſtarren:
Terwijl, om ſnood gewin, hier ſnoode ſielen marren:
Die, als het domme vee, ſlaen d' oogen na beneên,
En hebben 't leven nocht met menſch nocht God gemeen.

20 *De kampen van 't gewas:* d. i.: „de velden (beroofd) van 't gewas."
34 *De lentſche bloemen:* in *lentſche* vinden wy een oude kennis terug uit de eerſte dagen van Vondels dichtleven. Zie daarover D. I, blz. 147, vs. 11.

Ter gelegenheid dat hy aan zijn werk bezig was, verzamelde of ontfing Hooft van verſchillende zijden voorwerpen van allerlei aart, die betrekking hadden tot de perſonaadjen, wier daden hy beſchreef. Zoo was hy onder anderen in 't bezit gekomen van een metalen duim, behoord hebbende aan 't omgeworpen ſtandbeeld van den Hertog van Alva. Het was op dezen duim dat Vondel de navolgende regels maakte:

OP DEN KOPEREN DUYM

VAN 'T BEELD

DES HARTOGEN VAN ALBA,

WEL EER IN'T KASTEEL VAN ANTWERPEN OPGERECHT:

welcke duym daerna in handen des heeren Drossaerts P. C. Hooft is geraeckt.

Uw hand die ſweeft vaſt op uw pluym,
En ſpeelt met Albaes kopren duym:
Maer waer ſy van geen' maght berooft,
Sijn hand ſou ſpeelen met uw Hooft;
Gelijck de lepel met den klos.
O Dwinglandy wat ſijt ghe bros!
Ghy hadt wel eer den duym er op:
Nu ſtreckt uw duym Hoofts ſinnepop.

1 *Uw pluym:* „uw veder, uw ſchrijſpen."
3 *Sy:* „de *hand* van Alba, waarvan in den volgenden regel geſproken wordt."
5 *De lepel met den klos: klos* is hier de houten bal, die met een houten *lepel* werd op en neder geworpen: een ſpel, niet ongelijk aan 't raketten.
7 *Er op:* „op het land", namelijk.
8 *Sinnepop* voor „ſpeelpop."

Van Baerle bezong later ook dezen duim; doch zijn vaerzen bevielen niet aan Huygens: 't geen aan Hooft aanleiding gaf, zelf eens op het onderwerp te peinzen, en zoo ſchreef hy de volgende regels, die als tegenhanger van die van Vondel mogen ſtrekken:

Den Duim, de rechte wederhandt,
Die, eertijds, van ganſch Nederlandt
Zich kuſſen deedt, terwijl hy 't ſchond,
Heeft nu Matroos in zijnen mond
Oft wringt hem, wil hy, in een hol
En bruikt den vinger voor een dol.

6 *Dol:* pen, die in den rand eener ſloep geſlagen, en waar de roeiriem aan wordt vastgemaakt.

Een meer bevallige, offchoon min hiſtoriſche ſtof voor den zanger leverde een ander voorwerp, dat zich ten huize van Hooft bevond, t. w. een muschjen, aangekweekt door de lieve Suzanna Bartelotti, de voordochter van Mevrouw Hooft. Even als de musch van Lesbia door Catullus, werd die van Suzanna in Latijnſche vaerzen bezongen door Plemp en van Baerle. Ik weet niet, of de goede jonkvrouw de taal der geleerden machtig was: in allen gevalle kon zy zich gedeeltelijk troosten, naardien Vondel zich de moeite gaf, het gedicht van laatstgenoemde in zoetvloeijend Nederduitsch te vertalen; het luidt aldus:

DE MUSCH

VAN

SUSANNE BARTELOT.

UIT BAERLES LATIJN VERTAELT.

MUSCHKEN, voeſterkind, te minne,
By de minnelijcke Maeghd,
Vleyertje van uw vriendinne,
Die uw gild den krans ontdraeght,
En hoe kleen, in wetenſchappen
Baes en overvlieger ſijt,
En met tjilpen, hupplen, trappen,
Boertigh picken alletijd
Uw *Suſanne* kunt verquicken,
En doen lachen; en nu ſtout
In de pruyck op 't hoofd koomt picken,
En haer met de tuytjes houd:
Dan van daer om laegh komt vliegen,
En op neck of armen ſit,
Armen, die het ſneeu bedriegen;
En van daer op 't hagelwit
Van haer borſjes alle beyde
Speelen loopt, en ſoeckt 'er ruſt,
Op Cupidoos rechte weyde,
't Lockaes van den lieven luſt:
O mijn Muſch, hoe hooge ſprongen
Doet uw luck: wat lof verdooft
Uwen lof, altijd geſongen
Van 't onſterffelijcke *Hooft.*

1,2 *Te minne, By de minnelijcke maeghd.* Verg. *d' Inwijing der Doorl. Schole* vs. 6.

De bloem der jeughd, te min *beſteet.*

Minne en *minnelijcke* ſtaan hier wederom, als eene dier by Vondel zoo geliefde woordſpelingen, opzettelijk nevens elkander.

11 *In de pruyck:* offchoon 't reeds lang aan onze lezeresſen bekend zal zijn, dient haar herinnerd te worden, dat *pruik* „hoofdhair" beteekent. Zy mochten anders denken, dat de lieve Suzanna werkelijk valſche krullen droeg.

12 *Met de tuytjes* is „by de lokken, vlechten."

21,22 *Hoe hooge ſprongen Doet uw luck. Hooge ſprongen* wordt by de ſchrijvers van dien tijd doorgaans genomen in den zin van „overmoedige handelingen." Zoo zegt Velzen tegen Floris in HOOFTS *Geraert van Velzen:*

Uw hooge ſprongen *zijn, heer meeſter, nu gedaen.*

Even zoo zegt men *verkeerde ſprongen, kromme ſprongen, dwaze, wilde ſprongen* voor „verkeerde, dwaze daden," enz. Hier echter zoû ik *hooge ſprongen* eenvoudig nemen in den zin van „verhevene voorrechten;" zoo dat de zin wezen zoû: „welke hooge voorrechten heeft uw gelukkig lot u te beurt doen vallen," die, namelijk, welke in de overige vaerzen genoemd worden.

Seghme toch, wat jaghtgodinnen,
Boſchgod, Pales, of wat Pan,
Of wat Goyer, ruygh van ſinnen,
Die de neſjes ſteuren kan,
U verkocht ter goeder uuren
Aen de tangre *Bartelot*,
Om in ſpijt van uw gebuuren,
Vogelneſt en muſſchepot,
Tot haer boeſem in te ſluypen?
Of nu d' een nu d' andre knie
Te genaecken? of te kruypen
Langs dees hand, en dan langs die?
't Lichaem te betreên, waer 't ſchoon is,
Met uw korte pootjes? ach,
Een genade, die Adonis
Nocht Menalkas beuren magh.
Sedigh durftghe 't becxken ſtippen
In den onbevleckten mond,
En ontwijd de maeghdelippen,
Sonder vleck, en ſonder wond:
En ghy ſuyght 'er, en ghy leckt 'er
Lecker ſpoghjen, en ghy drinckt
Honighdaeuw, en wijn, ja neckter,
En al wat men ſoeters ſchinckt.
Op de ſchouders laetghe u dragen,
En ſchijnt Iſis ſelf alree,
En wat meer, na uw behagen,
Als de maeghd en moeder meê:
En ghy tjillept haer in d'ooren:
En hoe heet en geyl van min,
Nochtans luyſtert (kan men 't hooren)
Ghy haer ſchaemte en kuyſcheyd in:
En ghy kuſt het roode koontje,
Daer een hoveling op vlamt,
Of een trots Bewindheers ſoontje:
En geen klaeutje 't kaecxke ſchramt.
Ghy belonckt haer heldre lonckers,
Spiegelt daer u ſelven in,
En verbaeſt door veel geſlonckers
Word ontvonckt door eyge min.

25 *Pales:* een akkergodheid.
27 *Goyer:* „inwoner van Gooiland."
39,40 *Adonis, Menalkas:* ſtaan hier eenvoudig voor „herders, minnaars" in 't algemeen.
54 *Heet en geyl van min:* „de musch, namelijk".
59 *Bewindheers ſoontje:* „de zoon van een Bewindhebber," nalmelijk der O. I. Kompagnie.
60 De bedoeling van dezen — wel wat harden — regel is: „in (onder) 't kuſſen laten uw nagels geen ſchrap of krab op het koontjen achter."

Ghy ſiet hier vol wonderheden
'tGlaſen huys aen reys op reys,
'tHof der drie Bevalligheden,
Dat u ſtreckt een braef paleys:
Daer Pyraem, Catul, Leander,
Die in zee ſonck, of Achil,
Schoone Phaon, d'een by d'ander
Wel in herrebergen wil.
Huppelende wel te vrede
Op het nette parleſnoer,
Picktghe t'elckens, treê by trede,
In de perlen, die een boer
Op den oever heeft gevonden
Van Hydaſp, den koſtlen vliet,
Of een ſlaef uyt Indus gronden
Viſcht, en ſijnen meeſter bied.
Komt de honger u bekooren,
Soo verteert uw hart, van ſpijt,
Om dat ghy ſoo lang verlooren
In de harde ſteentjes bijt;
Om datſe u te leure ſtellen.
'tMiſſen van uw onderſtaen
Geeft u oirſaeck u te quellen,
En ghy vlieght 'er af, en aen,
En ghy wiltſe t'elckens hebben,
En ghy wiltſe weder niet,
En ghy grijptſe met de nebben
En verpicktſe, van verdriet.
Kleur en ronde uw oogen rooven.
Uw onnoſelheyd aldus
Doet *Suſanneke* gelooven
Dat ge breyn hebt van een muſch.
Ghy durft wel op 't ſchaemrood laecken,
Dat het reyne bed beſpreed,
Springen, en de koets genaecken,
Daer ſich *Bartelotte* ontkleed;
Daer de ſon ſal onderduycken,
En haer beentjes kruyſſen koomt,
En het licht der ooghjes luycken;

71 *Phaon:* de minnaar van Saffo.
78 *Hydaſp:* de *fabuloſus Hydaspes*, waar Horatius van ſpreekt, nu *Sine-Aba* of „kleine rivier" genaamd, is een tak der Sinde in Oost-Indiën.
Koſtlen: met den ouden adjectivalen uitgang voor *koſtelijken.*
83 *Verlooren* is „vergeefs." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*
86 *Onderſtaen* is „pogen, beproeven." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.*
91 *Nebben:* gewoonlijk neemt men *neb*, *ſneb* of *ſnavel* voor den geheelen *bek;* hier bewijst het mv. dat Vondel het voor de beide gedeelten daarvan genomen heeft; en in de daad vormt zoo wel de boven- als de onderbek ieder een *nebbe*, d. i. „een ſcherpe punt.," op zichzelf.
93 *Ronde* voor „rondheid," gelijk elders *oude* voor „ouderdom."

Daerſe ſoo genoeghlijck droomt;
Daerſe van den ſachten wieger,
Opſchiet, in de ledekant,
En den tjilper en den vlieger,
Na ſich lockt, met mond, en hand.
Leeſtſe rijmen van omhelſen,
Minnebrief, of deftigh dicht,
En het bloedigh ſpel van Velſen,
Daer heur vaders geeſt in licht;
Dan ſchijnt ghy den ſin te vatten.
Maer uw wieckjes ſchud ghy meeſt,
En verkieſt de ſy' der Katten,
Als ſy Batoos treurſpel leeſt.
'k Sie nu treuren droef en druckigh
D' arend van den god Iupijn.
't Kleene Muſchken is geluckigh,
By dat groote vogels ſijn.
Sou Iupijn, die 't al doet trillen,
En de rotſen breeckt, als glas,
Nu niet om ſijn ſcepter willen,
Dat hy oock een Muſchken was,
En den hemel moght verruylen,
Voor de kamer van dit ſlot,
Daer mijn muſchken in magh ſchuylen,
By de blancke *Bartelot.*
Phoebus wenſcht een muſch te weſen,
Wou dees Dafne met hem door:
Peleus ſoon, in muſch verreſen,
Nam 'er geen Briſeis voor.
Paris quam in muſſcheveeren,
Soo hy die Helene kreegh.
Mars ſou in een muſch verkeeren,
Soo dees Venus voor hem neegh.
Flaccus wou een muſch gelijcken,
Gaf dees Lydia gehoor:
Gal uyt muſſchenoogen kijcken,
Had hy deel aen dees Lykoor:
En Tibul met muſſchevloglen
Vloogh by deſe Delia:
Stella (onder andre voglen)
Snorde deſe Hyas na.

109 Dit ſlaat op de minnedichten van Hooft.
116 *Batoos treurſpel:* den *Bato* van Hooft.
138 *Lydia:* de beminde van Horatius.
139 *Gal uyt:* lees: „Gallus wou uit," enz.
140 *Lykoor:* Lykoris, de beminde van den dichter Gallus.
142 *Delia:* de geliefde van Tibullus.
143 *Stella:* Latijnſche dichter, die onder Domitianus leefde, en enkele vogelminnaryen bezong.
144 *Hyas:* de dochter van Atlas. Zie OVID. *Fast.* V. 170.

Elck van hun wenſcht in een muſchken
 Te verandren ſijne jeughd,
Om een byſlaep, om een kuſken
 Van die Maeghd, om al die vreughd.
Aecxſters, groene papegaeyen,
 Hanen van uytheemſchen ſlagh,
Tortelduyven, paeuwen, kraeyen,
 Treurt, ſoo treuren helpen magh:
Watervogels, en faiſanten,
 En ghy al die in de kou,
Sonder hoop, van allen kanten
 Sit betralyt, maeckt nu rou;
Die u moet met water lyen,
 En met haver word geloont;
Daer ons muſchken, t'allen tyen,
 Huys en hof en burg bewoont;
Vry en vranck op ley en panne,
 Spitſe en ſteyle toorens ſweeft,
En de kamer van *Suſanne*
 Tot vertreck en wooning heeft:
En ſich meſt met leckernyen,
 Daer men Ioffrous tafel deckt;
En laet d'arend dat benyen,
 En de duyf, die Venus treckt.
Muſchken, ſchrander, gaeu en aerdigh,
 Uw vernuft en ſnedigheyd
Maecken u de ſtarren waerdigh,
 Daer men u een plaets bereyt.
Ghy beſtiert, dat nimmer faelde,
 Overkunſtigh, na als voor,
Met uw becxken Ioffrous naelde,
 En treckt gaeu de draedjes door.
'k Ga in uw geleerdheyd weyen,
 'k Sie wat *Bartelot* beſchickt,
Die ghy wercken helpt en neyen,
 Als ſy hemde of neuſdoeck ſtickt,
Huyf en ſluyer helptghe ſoomen,
 Die Thalas ſijn Cinxia
Sou vereeren, om te komen
 Aen haer gunſt en haer gena.
Gaet de jongkvrou ſich onthullen,

179 *Neyen:* „naaien", als meermalen.
182 *Thalas... Cinxia.* Livius I. 9 verhaalt — waaruit de Romeinſche huwelijksroep *Talasſio* wordt verklaard — dat by den roof der Sabijnſche maagden ſommigen, eene extra ſchoone geſchaakt hebbende, den vragers, „voor wien deze ware?" toeriepen, dat de geroofde was voor Talasſius (*Talasſio*). Talasſius zoû, zegt V. B., die geroofde, hier „zijn Cinxia" genoemd, willen bevredigen met de ſchoone produkten van Bartelottis naaldekunst, waaraan het muschjen haar hielp.

Ghy ontſpelt haer huyve kap.
'ſ Morgens vlijdghe pruyck, en krullen,
Kemt heur hayr, en ſet heur kap.
Wat magh nu Arachne weven?
Pallas, die de wolle ſpint,
Moet het met haer ſchietſpoel geven,
Nu een muſch d' olijfkroon wint.
Peneloop, hoe kan ick prijſen,
Dat ghy uw tapyten neyt?
't Muſchken laet ſich onderwijſen.
Sie eens, hoe 't borduurt en breyt.
Geeſtigh Muſchken puyck van geeſjes,
Koning, Profeſſoor, en Droſt,
Kroon van uws gelijcke beeſjes,
Kleene najer om den koſt;
Geeſtiger dan alle muſjes;
Die, te Muyden op het ſlot,
Kunt voltojen alle luſjes,
Vreughd en trooſt van *Bartelot*:
Die uw dichter niet verlegen
Laet, maer rijcke ſtof beſtelt,
Soo hy met noch meerder ſegen
Uwen roem op maet vermeld.
'k Moſt uw tjilpen dus verbreyen,
En wat kunſt uw naelde ons gaf.
'k Sal uw uytvaert gaen beſchreyen;
En dit ſnijden op uw graf:

Hier leyt een muſch, Suſannes tijdverdrijf, en bel.
Suſan, het tijdverdrijf der muſch, acht dit voor ſpel.

194 *Neyt.* Zie vs. 29.

299 *Najer*: hieruit blijkt, dat de vorm toen evenzeer was *naaien* en *neien*, gelijk *braaien* en *breien*. Vergel. vs. 196. Opmerkelijk is het, dat van 't eerſte woord alleen de vorm *aai*, van 't laatſte de vorm *ei* in de ſchrijftaal is overgebleven.

213 *Bel:* als ſynoniem van *tijdverdrijf* gebezigd, omdat Suzanna met het muschjen als een kind met een *bel* ſpeelde. 't Woord is echter alleen om 't rijm, en vrij ongelukkig gekozen.

Ongelukkig droeg het muschjen een ondankbaar vogelhartjen onder de veêren: noch de teedere zorgen zijner voedſter, noch de fraaie poëzy waarmede men het vereerde, konden het bewegen onder het gastvrije dak van Hooft te blijven: en, als Hooft ſchreef aan van Baerle, „de mus, opgeblazen van 't lof uwer veerzen, ende misſchien om er haar ooren op 't best van 't ſpel te doen uitſcheiden met zoo zoet een mondt, heeft, eer de gedichten der Heeren Plemp ende Vondel hier konden haavenen, haaren ſtaart gelicht en haare minnaares met eindelooze treurlust geladen. Onuitſchrijflijk is dat ſchreyen van heete traanen, dat kermen, dat misbaar van de twee oudſte meisjens" enz.

WAERSCHOUWING

VOOR

HET MUSCHKEN

VAN

SUSANNE BARTELOT.

BETROU uw ſinlijckheyd en luſje,
Niet al te veel. Het is geen muſje,
Onnooſle Maeghd, dat met u ſpeelt,
Uw ſpoghje ſuyght, uw kaecxkens ſtreelt,
Uw lipjes kuſt, of prickt uw tongſke,
Of blancken hals. 't is Venus jongſke,
Het welck aldus in muſſchenſchijn,
Uw kuyſſchen mond met ſoet venijn
Vergiftight. 't ſal ſich openbaren,
Als 't vyer, door al uw bloed en aren,
Sich over 't ganſche lichaem ſpreyt;
En ghy uw ongeval beſchreyt.
Het is gewoon vermomd te vliegen,
Om ſimple harten te bedriegen.
Gedenck, hoe 't Dido is vergaen,
Doen 't (in geſtalte van Aſkaen,
Na dat het uytſchoot wieck en pluymen)
In haren ſchoot lagh, op ſijn luymen.
Het bytje geeft een honighvliet,
Maer wie en vreeſt den angel niet.
Dat ſchallecke en doortrapte wichtje,
Gebruyckt ſijn becxken voor een ſchichtje.
De veders, blinde *Bartelot*,
Bedecken dickwijls eenen God.
Wie kon Iupijn toch onderkennen,
Bekleet met witte ſwanepennen?
't Is ſorgelijckſt met muſch of ſwaen
En tamme vogels om te gaen.
Dat leert men beſt uit Ledaes klaghten.
Men kan ſich voor een arend wachten,
Die in de lucht uyt rooven vaert,

WAERSCHOUWING VOOR HET MUSCHKEN: de dichter waarſchuwt namelijk Suzanna *tegen* het muschjen.
16 't Venus jongske. waarvan vs. 6 geſproken is.
26 *Witte ſwanepennen*, die hy aangordde om Leda te verſchalken.

En ſelf geen Konings kinders ſpaert.
Sy leggen toe op ondermijnen,
Die anders ſijn, en anders ſchijnen,
Het is oprecht dat nimmer lieght:
Maer valſche verwe en ſchijn bedrieght.

Een treuriger ongeval dan het wegvliegen van een muschjen trof in den zomer van dit jaar het huisgezin van den Agent Le Blon, door het ontijdig ſterven zijner bevallige en beminnelijke dochter Izabella. Hoe dit ſterfgeval Vondel ſchokte, die van haar ouders vele bewijzen van welwillendheid genoten had, moge men opmaken uit de navolgende gedichten.

GRAFDICHT
OP
JONGKVROU
ISABELLE LE BLON.

WIE hoor ick op mijn graf?
Ghy minnaers gaet'er af.
Wat koomt ghy rouwe draegen
En mijne dood beklaegen?
Ay ſtaeckt uw droef geſteen:
Schept moed, en weeſt te vreên,
En wenſcht my niet op aerde
By u te ſijn in waerde.
De weereld die is doch
Vol valſcheyd en bedrogh.
De menſch leeft met beſwaeren
Om ſchatten te vergaeren:
Daer alles, wat men ſiet,
Veel minder is dan niet,
En in 't rechtvaerdigh oordeel
Heeft niemant eenigh voordeel.
Self d' allergrootſte vreughd,
De ſchoonheyd en de jeughd
En kan niet lange duuren.
't Moet al den dood beſuuren:

Hoe maghtigh en hoe rijck,
't Vergaet tot ſtof en ſlijck.
Al wat'er is geboren
Werd aſch, als 't was te vooren.
Ick ruſt hier wel te vreên,
En ben u voorgetreên,
En ſal uw komſt verbeyden,
Om ſonder meer te ſcheyden
t' Ontfangen ſelf van God
Het onvergancklijck lot,
En na een ſaligh ſterven
De ſaligheyd te erven.

32 *Te erven:* zoo ook elders *te offeren*, zonder elisie.

VERTROOSTING

AEN

DE OUDERS VAN ISABELLE.

Mijn Ouders weeſt geruſt,
Ick ben met grooten luſt
Van d'aerde hier geſcheyden,
Om u te gaen verbeyden
In 't hemelſche prieel,
Der vromen errefdeel;
Daer hoop ick mijn behoeder
En oock mijn lieve moeder
t' Aenſchouwen met geneught
In endeloose vreughd,
By d' engelen daer boven,
Die hunnen ſchepper loven.

OP

JONGKVROU

ISABEL LE BLON.

Hier ſluymert *Iſabel le Blon*,
Die, als een rooſje met de ſon,
Blygeeſtigh op haer ſteeltje ſtond,

En riep met een bedaeuden mond:
Wat is de ſchoonheyd? wat 's de roem
Der jongkheyd anders, als een bloem?
Dit was haer eerſte en leſte leer,
Doen ſweeghſe ſtil, en ſprack niet meer.

4 *En riep:* de latere uitgave heeft: *en ſprak.*
8 Deze regel is later aldus veranderd: *En voort verwelckt ſoo ſeeghſe neêr.* Cierlyker, omdat het beeld van het *roosjen* alzoo beter bewaard blijft.

Van Michiel le Blon werden twee afbeeldingen vervaardigd, het eene door den beroemden Van Dijck, het andere door den min bekenden ſchilder Baudrigeen of Bandrigeen. Vondel vereerde die met de navolgende byſchriften:

OP
DEN HEERE
MICHAEL LE BLON,
Agent der Koninginne en Kroone van Sweden, by den Koningh van Groot-Britanje.

Dus maelde Bandringeen *Le Blon*,
Agent der Swedenrijckſche ſon
In Karels overmaghtigh hof.
Hy ſchept ſijn eer uyt 's Meeſters lof.

2 *Der Swedenrijckſche ſon:* namelijk van Kristina, de *zon* (koningin) van 't Rijk van Zweden.

OP DENSELVEN
DOOR
DEN RIDDER VAN DIJCK
GESCHILDERT.

Als Dijcks penſeel ſijn kunſt en geeſt op 't rijckſt ſal toonen,
Verwacht dan *Michael* geſchildert met een band,
Waer mee hy drie en vier doorluchte Koninghſkroonen,
In vriendſchap t' ſamenbind, en houd in goed verſtand.
Le Blon, ghy lacht, en vraeght: wat band heeft dat vermogen?
Vergeef het my, *Agent*, uw lippen, en uw oogen.

De Westindiſche Maatſchappy had zich ſedert eenige jaren in Brazyl weten te vestigen, ja — inzonderheid door het beleid en de dapperheid van den Kolonel Christoffel Artiſchofski — het grootſte gedeelte van dat Gewest vermeesterd. De Vergadering van Negentienen, welke het beſtuur over de Maatſchappy voerde, werd hierom te rade, aan 't hoofd van een zoo aanzienlijk wingewest ook een man van aanzien te plaatſen, en droeg de Landvoogdy op aan Graaf Joan Maurits van Nasſau, den wakkeren kleinzoon van den ſtichter der Unie. Deze begaf zich in October, aan 't hoofd van drieduizend man, naar Amerika ſcheep, alwaar hy in het volgende jaar aankwam en aanmerkelijke voordeelen behaalde. Het verhaal zijner verrichtingen aldaar behoort niet te dezer plaatſe: en zoo ik van zijn tocht in 't voorbygaan gewach make, het is alleen om te vermelden, dat hy naar Brazyl vergezeld of althands ſpoedig gevolgd werd door den Geneesheer Willem Piſo, dien hy tot zijn lijfarts gekozen had. Vondel zong aan gemelden geneesheer het hier volgende gedicht als afſcheid en heilbede toe:

BEHOUDE REYS

AEN

W I L L E M P I S O,

GRAEF MAURITS VAN NASSAU'S DOCTOR.

STAENDE OP SIJN VERTRECK

NA

BRESIJL.

O *Piſo*, die, tot 's Graven heyl,
Na 't ſuyckerland, Breſijl, gaet varen,
Gewenſchte wind die vare in 't ſeyl,
En voere u veyligh door de baren,
En ſette u vrolijck op het ſtrand,
Daer Naſſau nu ſijn vaendel plant.

Geen menſchenvreter knaegh uw been:
Geen koegel quets geſonde leden,
Daer 't roockt en hagelt om u heen:
En is'er kracht in mijn gebeden,
Soo ſmette u geen vergifte lucht:
Soo volge uw ampt een goed gerucht.

9 *Daer 't roockt en hagelt:* t. w. „daar 't kruitvuur *rookt* en 't kogels *hagelt.*"

Gods ſegen vloeye in d' artſeny,
Die ghy tot 's meeſters quael ſult bruycken,
En wat ghy voorneemt, dat gedy
Soo wel, dat wy in Holland ruycken,
Hoe Maurits Grafelijcke gunſt
Beſchenckt uw koſtelijcke kunſt.

De ſege, die de Vorſt behaelt,
Word dan uw ſorge toegeſchreven;
Uw eer met ſijn triomf bepaelt,
Door ſoo veel Indiaenſche ſteden,
En over al den Oceaen,
Van ſchat en ſchepen overlaên.

Uw pillen wijcken dan in faem
Geen Roomſche Piſoos nocht hun boonen,
Wier oude en lang bekende naem
Noyt quam ter ooren hun, die woonen
In d'andre weereld wijd en ſijd,
Ontdeckt by onſer oudren tijd.

Dat wenſcht u mijne Poëſy,
Waer na uw drooge lippen dorſten.
Dat wenſchen hartelijck met my
Soo veel geleerde en brave borſten,
Die deerlijck op den oever ſtaen,
En ſterven, nu ghy t'ſeyl moet gaen.

25,26 De tegenſtelling van *pillen* met *perſonen* is niet gelukkig.
26 *Roomſche Piſoos:* het geſlacht van Pizo was te Rome vermaard. Men weet, dat Horatius zijn *Ars poëtica* aan de Pizoos van zijn tijd opdroeg.
Boonen: Piſo beteekent eigenlijk een *erwt*, en geen *boon;* maar, *'t kwam zoo in 't rijm te pas.*
36 *En ſterven:* als of er na Pizoos vertrek, geen Geneesheer hier te lande overbleef! doch hy meent misſchien ſterven van verdriet over zijn heengaan.

De wenſchen, door Vondel ten behoeve van den arts geuit, werden in zoo verre vervuld, dat hy behouden in 't vaderland terugkeerde: althands vond ik zijn naam in het register der *Inſpectores* van 't *Collegium Medicum* te Amſterdam op 't jaar 1655. Of hy na zijn terugkomst de oude kennis en vriendſchap met Vondel onderhield, durf ik niet beſliſſen: 't is echter niet onwaarſchijnlijk, te minder omdat zijn doorluchte beſchermer — als wy later zien zullen — onzen dichter niet ongenegen was.

Nog vervaardigde Vondel in dit jaar een treffelijk lied op het vieren van het ſchuttersfeest aan de Demer onder het patronaat van Gilles van Vinckenroy. Daar my noch deze perſoon, noch de aanleiding tot het gedicht gebleken zijn, geef ik het zonder verdere verklaring.

SEGE-SANG

TER EERE

VAN

GILLIS VAN VINCKENROY,

Burgemeester, Twaelfman en Keyser van den edelen Kruys-boge.

SANG.

Nu giet de molenrijcke Demer
Meer waters, uyt ſijn glaſen eemer,
En ruyſcht en bruyſcht, gelijck de zee,
Door Haſſelt, ſijn verheughde ſteê,
En langs de vruchtbare oevers neder.
Hy drijft en dobbert, op de veder
De Burgemeeſterlijcke faem;
En VINCKENROYS doorluchte naem
Laet achter ſich ſijn eycke bouten;
Braverende al die ſich verſtouten
Te ſchieten, Ridderlijck en fraey,
Na d'eere van den Papegaey,
Braverende de ſtrenge handen,
Die oyt den eedlen Kruys-boogh ſpanden,
Den Kruys-boogh, die den vogel treft,
En deſen ſchutter vijfmael heft
Op 's Konings troon, in drie paer ſchoten,
Tot blyſchap van ſijn gildgenooten.
Drie goude vogels, op de borſt
Van onſen ſchutterlijcken Vorſt,
Getuygen, hoe hy, boven andren
Bedreven, driewerf, na malkandren,
Den prijs, ja Cæſars lauwer ſtreeck.

TEGEN-SANG.

De wapen-haſelaer word bleeck

1 *Demer:* een riviertjen, dat zijn oorſprong neemt niet verre van Maastricht en voorby Sichem, Haſſelt en Aerſchot loopt; waarna het zich vereenigt met de Deile en, vandaar naar en door Mechelen vloeiende, aldaar fluit aan de Nethe.
4 *Haſſelt:* een klein ſtadtjen in het thands Belgiſche gedeelte van 't Hertogdom Limburg gelegen.
9 *Eycke bouten:* „*bouten* of bogen van eikenhout."
19 *Drie goude vogels:* drie behaalde eereprijzen.
24 *De wapen-haſelaer word bleeck:* de boom, van welks takken (of *telgen*, zie vs. 26) de *wapens* (pijlen) geſneden waren, waarmede Vinckenroy de overwinning had behaald. Hoewel *groote vreugd* gewoonlijk hem dien zy treft *blozend* en niet *bleek* doet zien, is dit laatſte woord echter niet ongelukkig gekozen; daar boombladeren wel kunnen verbleeken, maar moeilijk blozen.

En doods van fchrick, en kan niet fwelgen
Dien roem gefchoncken aen fijn telgen,
Terftond noch groen en bly van loof.
Hoe menigh vlamde op fulck een roof
Vergeefs: hoe heet hoe vyerigh blaecken
De broeders, om het hart te raecken,
En een alleen gewint den prijs.
Wat jaer ontfing, op fulck een wijs,
Oyt Burgemeefter, op 't gedommel
Van trommelflagh en holle trommel,
En 't fwencken der ontvouwe vaen;
Daer ree de meye-boomen ftaen
Voor 't huys geplant, en heldre kranffen
De ftaet verçieren, met hun glanffen
Van flickrend goud en lachend groen.
Nu rieckt hier juyft in haer faifoen
Des Keyfers fchild-roos wit ontloken.
Sijn Kamer, noyt van vleck befproken,
En vreedfaem, noodight d' andre dry,
En al den Raed, en burgery,
Om haren Twalef-man te groeten:
Stadhuys en huyfen krijgen voeten.

TOE-SANG.

Om ongelijck en overlaft
En woeft geweld, dat langfaem paft
Op recht en reden, af te keeren,
Vergaert d' ontfagelijcke Tucht
Verftroyden, onder een gehucht,
En buurt, en dorp, die haeft vermeeren,
En groeyen endlijck tot een borg,
En heele ftad, door 's wijfen forg,
Voorfien van wetten, Overheden,
En burgerloon, en fcherpe ftraf:
Maer godvergeten moedwil gaf
Om Overheyd, nocht wet, nocht feden,
Nocht ftraf, en randde oock fteden aen;
Dies quam de noodweer op de baen,

34 *Trommelflagh en holle trommel:* bevat in de daad hetzelfde denkbeeld; doch V. woû hier waarfchijnlijk door die herhaling de klanknabootfing langer volhouden.
35 *Swencken:* „heen en weder zwaaien," by wijze van begroeting.
38 *De ftaet* voor „de *ftaetfie*," ten zij 't een drukfout zij voor: „de *ftraat*."
46 *Stadhuys en huyfen krijgen voeten:* d. i.: „zoo wel de Leden van de Vroedfchap als de burgers haasten zich, den Overwinnaar te gaan begroeten."
47 In dezen *Toezang* fchetst de dichter den oorfprong der wapenoefeningen, als ontftaan uit de noodzakelijkheid om zich tegen moedwillige aanrandingen te verzetten.

En wapenhandeling der vromen,
Om landgedroghten te betoomen,
Met knods, en ſwaerd, en ſpiets, en boogh:
Doen droop het quaed den ſchelm in 't oogh.

SANG.

Men ſocht de wapenſchool te ſtijven
't Olympia met groene olyven,
Ter eere van Alkmenes ſoon:
Gelijck de ſwaen haer heldentoon
Verheft, op 't worſtelen, en rennen,
En vuyſtkamp, daer ſich Vorſten wennen
Ten oorloogh, in een wolck van ſtof,
En damp van ſweet, onthaelt met lof,
En loof, van Elis verſch gevlochten,
Voor hen die andren overmoghten,
Met arm, of vuyſt, of voet, of hoef,
Soo dick de deughd quam op de proef.
Oock vierde Æneas 't jaergetijde,
En oeffende, getrooſt en blijde,
De Troyſche helden, op het ſtrand.
Eurition, vol yvers, ſpant
Sijn taeyen boogh, en ſchiet den vogel,
Die in de wolcken, op ſijn vlogel,
Vaſt ſweeft, en drijft, van boven neêr;
En huppelt, nu hy 't hand-geweer
Van God Apollo magh hanteeren.
De Goden ſelfs hun ſchutters eeren:
De hemel draeght ſijn ſchuttery.

TEGEN-SANG.

Dit ging van ouds in ſwang: en wy
Braveren noch op ſulcke braeven,
En ſagen dickwijls Vlaemſche Graeven
Den Kruys-boogh handelen, om ſtrijd.

62 *Landgedroghten:* geen wezenlijke *monſters*, als de Hydra of de Python, maar „roovers en ſchelmen."
64 *Doen droop het quaed den ſchelm in 't oogh:* „toen keerde het leed, door hem aan anderen toegedacht, tegen hem zelven terug."
65-67 De zin is: „men ſtelde, ter bevordering van den wapenhandel, de Olympiſche ſpelen in, ter eere van Herkules."
68 *De ſwaen:* Pindarus, die de Olympiſche ſpelen bezong.
70 In deze regels ziet men dat den dichter de vaerzen der eerſte Ode van Horatius voor 't oog gezweefd hebben:

Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum
Collegiſſe juvat: metaque fervidis
Evitata rotis palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad Deos.

77 *'t Jaergetijde:* namelijk dat van 't overlijden zijns vaders Anchiſes.

De vijfde Karel, ſoo benijd
Om ſijn geluck, ſagh Bruſſel ſpringen,
En hoorde 't volck triomfe ſingen,
Rondom ſijn fieren boogh: gelijck
Sijn ſoon, de ſon van Ooſtenrijck,
Die, in den zee-ſtrijd van Lepante,
Sich tegens Selims mane kante,
De pen van Loven loven liet,
Hoe net de ſoon en vader ſchiet.
d' Infante volgt hun ſpoor van achter,
En mickt en klinckt, en velt, niet ſachter
Dan haren grootvaer, 't groene hout,
Gelijck een Amaſoon; en bout
Haer eer op 't Keyſerlijcke voorbeeld;
Hoe averechts de manſchap oordeelt
Van vrouwen, ſonder hart, en moed.
Heldin, ghy eerde uw ſtrijdbaer bloed,
Door uwe boogh-pees, oock door d' Orden
En koorde, die u lenden gorden.

TEGEN-SANG.

QUINTIJN, die, trouwer dan een ſchild,
De ſtad beſchut, en 't Kruys-booghs Gild,
Daer Engelen voor menſchen waecken;
Beſchut hem, die op 't eerlijck ſpoor
Der Keyſeren en Vorſten, voor
Sijn burgers treed: beſchut de daecken
Der ſtad, voor 's oorlooghs fellen brand:
Beſcherm den Rijcx-vorſt Ferdinand,
En Rhijn, en Maes, ſijn rijcke ſtroomen;
Soo menighwerf een ongeval
En landplaegh dreygen berg, en dal,
En ſteên, en dorpen op te komen.
De Burgemeeſter ſtrale en blinck,
Gelijck de puyckſteen, in een ringk,
Wat raed en daed een man behoeven,
Die uytſteeckt, door ſoo brave proeven,
En d'ampten door ſijn deughden eert,
Terwijl hy ſich en 't volck regeert.

36 *Sijn ſoon, de ſon van Ooſtenrijck:* Don Jan van Oostenrijk, de verwinnaar by Lepante.
99 *De pen van Loven:* een lofdicht, door een Leuvensch Hoogleeraar op de boogſchietersbekwaamheid van Don Jan vervaardigd.
111 *Quintijn:* een Romein, die in 't Jaar 287 te Augusta, de toenmalige hoofdſtad van Vermandois, den marteldood voor 't Christelijk geloof onderging.
118 *Ferdinand:* waarſchijnlijk Ferdinand II.

Eindelijk dichtte Vondel dit jaar nog een vrolijk Bacchantenlied:

REY VAN BACCHANTEN.

DOEN Bacchus lagh en ſliep,
In Ariadnes armen,
Euoe, Euoe,
Al 't leger ſong en riep.

De zee en 't eyland klonck
Van bommen, en cymbalen,
Euoe, Euoe,
Wat voeten had, dat ſpronck.

De Saters danſten voor,
Op 't ſchreeuwen der Menaden,
Euoe, Euoe,
Neptuyn lagh op ſijn oor.

Sileen, het volle vat,
Verſopen op ſijn eſel,
Euoe, Euoe,
Wiſt naulijcx waer hy ſat.

Sijn eſel hiel den trant,
Gods ſchildknaep ſat en ronckte,
Euoe, Euoe,
Het dier had meer verſtand.

Sileen reed averechts
En, als hy was aan 't vallen,
Euoe, Euoe,
Dan ſtutten hem ſijn knechts.

Wie hand ſloegh aen den thirs,

2 *Ariadne:* eene der dochters van Minos, Koning van Kreta, die aan Thezeus het middel aan de hand gaf om, na 't verſlaan van den Minotaurus, uit den beroemden Doolhof te geraken. Met hem gevlucht, was zy door hem op 't eiland Naxos verlaten, en vervolgends door Bacchus tot zijn gemalin verkoren.

5 *'t Eyland:* Naxos.

13 *Sileen:* Silenus was de medgezel of ſchildknaap van Bacchus; zie vs. 18. Hy wordt voorgeſteld als een dikke, dronken, naakte grijzaart, met wijngaartbladen bekranst, en rijdende op een ezel.

18 *Gods ſchildknaep* voor „de ſchildknaap van *den* God," van Bacchus; zoo ook *Herſcheppingen*, I, 290: *De zommigen beſtemmen Jupyns beſluit en* voên Godts *gramſchap;* doch verkeerdelijk, daar *God*, zonder lidw., alleen van den *waren* God gezegd wordt.

Moſt maghtigh ſijn te veegen,
Euoe, Euoe,
Een beker met een ſnirs.

De ſpietſen, groen van blaên,
Vaſt drilden hene en weder,
Euoe, Euoe,
Geen boxvoet recht kon ſtaen.

De Nymphen hallef naeckt
Met ongeſnoerde vlechten,
Euoe, Euoe,
Van Bromius geraeckt,

Die hadden, met haer kleed,
De ſchaemte oock uytgetogen,
Euoe, Euoe,
Wat Sater was dit leed?

Soo ſleten ſy dien nacht,
En doen de dagh quam rijſen,
Euoe, Euoe,
Sliep Bacchus warm, en ſacht.

De bruyd ſloegh d'oogen op,
Daer quam de ſon uytſtralen,
Euoe, Euoe,
Wie ſagh oyt ſchooner pop?

De bruygom loegh haer toe,
En kuſte mond en wangen,
Euoe, Euoe,
De bruyd nam 't al in 't goe.

Nu dochtſe om Theſeus niet,
Den trouweloofen vryer,
Euoe, Euoe,
Die haer op ſtrand verliet.

26 *Veegen:* „glazen te *veegen,*" voor „ſnel met een teug, als met een *veeg* te ledigen," plach hier te lande een zeer gemeenzame uitdrukking te zijn. Zoo luidt ook het liedtjen in het kluchtſpel: *de Bruiloft van Kloris en Roosje:*

Uw kannen te leegen,
Uw glazen te veegen
Is 't eenigſte zoet.

28 *Met een ſnirs* voor „met één teug." *Snars, ſnirs, ſnorren* zijn verwante worden, en geven alle het denkbeeld van „iets dat ſnel geſchiedt."

36 *Van Bromius geraeckt:* Bromius is een der toenamen van Bacchus. *Van Bromius geraeckt* beteekent hier zooveel als „van wijn bevangen."

48 *Pop* voor „beeld." Zie Bilderdijks *Geſl. in v.*

49 *Loegh* voor *lachte.* Zie Huydecoper *Proeve*, I, 375, die *loegh* als den wettigſten vorm van 't imperf. aangeeft, hoewel in zijn tijd door *lachte* verdrongen.

52 *Nam 't al in 't goe:* „nam alles wèl op," zouden wy zeggen.

S'omhelſde een beter lot,
In haren ſchoot gevallen,
Euoe, Euoe,
Den vriendelijckſten God.

De wijnſtock wies om 't bed,
En hing van troſſen ſwanger,
Euoe, Euoe,
Het mager ſtrand werd vet.

De myrt beſloegh den grond,
Een luchje blies violen,
Euoe, Euoe,
En roosen uit ſijn mond.

Maer endlijck afgeſlooft
Van kuſſen en omhelſen,
Euoe, Euoe,
Nam hy haer kroon van 't hoofd.

Hy ſmeetſe na ſijn troon.
De ſteenen werden ſtarren.
Euoe, Euoe.
Hoe heerlijck blinckt haer kroon!

Daer hangtſe noch te pronck,
Tot haer gedachteniſſe.
Euoe, Euoe,
Sijn lief dees glori ſchonck.

74 *De ſteenen werden ſtarren:* het nog onder Ariadnes naam bekend geſternte.

De verkiezing van Dr. Gerard Schaep tot Burgemeester kon aan Vondel niet dan aangenaam wezen; daar gemelde Regent, als onder de voorſtanders der „Arminiaenſche Santen” behoorende [1], natuurlijk zeer hoog by hem ſtond aangeſchreven. Bovendien is het waarſchijnlijk te achten, dat onze dichter te zijnen huize geen geheel onwelkome bezoeker was. De huisvrouw van Schaep, Maria Spieghel, was een dochter van Laurens Janszoon Spieghel, en haar oudoom was des ronden Roemers vriend en Vondels beſchermer, de beroemde Hendrik Laurenszoon Spieghel, over wien ik vroeger geſproken heb [2]. Vondel had haar, en haar beide zusters, van welke Hillegonda met Michiel Pauw gehuwd was, en waarover nader, voorzeker als jonge meisjens gekend, en zoo er al, door verloop van tijdsomſtandigheden, eenige afſtand was

1) Zie Deel II, blz. 593.
2) Zie Deel I, blz. 14–17.

gekomen tusſchen twee van de mooiſte en rijkſte erfdochters van Amſterdam — nu beide met hoogstaanzienlijke Regenten getrouwd — en den eenvoudigen winkelier uit de Warmoesſtraat, die niet eenmaal poorter was, de oude kennis zal toch in 1637 niet geheel afgeſleten zijn geweest. Wat hiervan zij, zoo wel Schaep als zijn vrouw mochten Vondel dank weten voor de keurige gedichten, welke hy hun toezond, en welke ik hier laat volgen.

GELUCK

AEN DEN HEER

GEERAERD SCHAEP,

MET SIJN BURGEMEESTERSCHAP.

EEN heerelijcker glans bequam
De wapenkroon van Amſterdam,
Doen ghy beklomt den hoogen trap
Van 't eerlijck Burgemeeſterſchap:
Wat gaf de ſon een blijden ſchijn,
Doen *Schapen* Herders ſouden ſijn
Van menſchen, en de kudden voên
Met bloemen, kruyd, en klavergroen,
En drenckenſe aen den Amſtelvliet;
Daer die in 't Y vol ſchepen ſchiet.
Regeeren voeght niet alle man,
Maer een die tegens moeyte kan,
En tegens laſt en arbeyd trots
Is opgewaſſen, als een rots:
Die met een onbeteutert hart
't Geweld van 's weerelds baren tart.
Dees houd ſijn ſinnen in den dwang,
En gaet reght door den reghten gang,
En maeckt (wie geemlijck mort of knort)
Dat elck by 't Reght gehanthaeft word.

6 *Doen Schapen Herders ſouden ſijn:* wederom viert Vondel bot aan zijn zucht tot woordſpeling.

De grijſe Romers haelden vroegh
Soo dappre Helden van den ploegh,
En hebben ſoo hun naem verbreyd,
En d' oude veſten uytgeleyd.
De deughd, na 't micken, treft haer wit,
Als ſulck een op drie kruyſſen ſit,
Die d' eerſte opreghtigheyd gelijckt,
En geen Sabijnſchen tabberd wijckt.
Dees ſtad aen ſulck een bloed betrout,
Heeft ſoo te water uytgebout
(Dat eerſt ſlechs netten droegh en torf)
Haer Beurs, die, als een byenkorf
Vol byen, nu van Koopmans krielt.
Hoe vele vloten ſijn vernielt
Door vloten op Heer Gijſbreghts erf,
En arrebeydſaem timmerwerf
Getimmert. Hoe getrou en mild
Heeft ſy ten ooreloogh geſpilt
Haer ſchatten, om haer vrijdoms wijck
Om hoogh te heffen, uyt het ſlijck:
Dies danckt haer noch de heele Staet.
Indienſe ſlechs geen ſijgang gaet,
Nocht afwijckt van der oudren baen;
Sy ſal den ganſchen Oceaen
Doen luyſteren na heure wet;
Van daer de daghtorts uyt haer bed
Des morgens rijſt, tot daerſe daelt,
En 't hoofd by Thetis onderhaelt.
De krijgh, na eenen fellen eyſch,
Sal baren liefelijcken peys.
Dan worden wreede wolven tam.
Dan ſult ghy vrolijck, op den Dam,
Den Veldheer, in 't geweer verwacht,
Verwellekomen, uyt ſijn jaght.
Terwijl de tijd die feeſt vertreckt,
En u de ſorgh in 't bedde weckt;
Daer uw Marie, vry en ſtout,
Het woord der burgerye houd,

21,22 Zeer waar: dit was o. a. met Cincinnatus het geval; maar het voorbeeld is er niet te beter om gekozen; want Schaep was, in weerwil van zijn naam, niet van het veld gehaald.
28 *Sabijnſchen tabberd:* hier wordt op Numa gezinspeeld, den Sabijnſchen koning van Rome; of wel ſtaat *Sabijnsch* hier als ſynoniem van *Romeinsch* — aangezien de Romeinen grootendeels, immers volgends de Legende, uit Sabijnſche moeders waren voortgekomen — en *Romein* is wederom — naar den ſmaak der eeuw — ſynoniem met al wat voortreffelijk is.
32 *Haer Beurs:* in 1608.
36 *Timmerwerf:* hier onz. gebezigd.
46 *De daghtorts:* „de zon, Febus."
53 *Den Veldheer:* Frederik Hendrik, die bezig was Breda te belegeren.
57 *Marie:* Maria Spieghel.
Verſta: „ten voordeele der burgery het woord voert."

En ſtreckt, als ſy haer vaerſen leeſt,
't Affetſel van Oom Spieghels geeſt;
Terwijl ghy elck en haer beſchut;
Werd u gewenſcht al 't geen het nut
Van 't algemeen vereyſcht, en dat
Ghy leeft, in 't leven van uw Stad.

59,60 Dat Maria Spieghel werkelijk vaerzen maakte, blijkt ook uit het navolgende lofdicht, haar toegezongen door Jan Vos:

Dus ziet men Spiegels beelt, de ſpiegel aller oogen,
Waar oordeel, huiszorg, tucht en trouw in zijn te zien:
De luiſter van de deught wordt nooit met damp betoogen.
Zy lag by Pallas, om de leedigheidt te ontvliên,
Op 't ſteil Parnas te ſchool, in 't oog der zanggodeſſen.
Zoo wierdt zy aan het Y de tiende zanggodin.
Wie 't brein wil ſcherpen leent zijn oor aan wijze leſſen.
Haar glans en ſchranderheidt, twee pijlen van de min,
Deurwonden Kortenhoef, dat hem de borſt deed blaaken,
Een dubb'le pijl heeft macht om tot in 't hart te raaken.

Al laten wy nu uitdrukkingen van *Tiende Zanggodin*, *Pallas*, *Drie Bevalligheên* en andere, die in dit en in Vondels gedicht voorkomen, en die tot in het begin dezer eeuw nog algemeen geijkt waren, in hare waarde, dan kunnen wy, naar my voorkomt, toch wel aannemen, dat Mevrouw Schaep geen gewone vrouw moet geweest zijn. — Ook op de afbeelding van haar echtgenoot vervaardigde Vos een byſchrift, en ſchreef insgelijks een grafſchrift op haar.

60 *'t Affetſel:* „de kopy, de afdruk". Vergelijk den beklaagzang aan C. Huygens, vs. 84.

SPIEGEL

VAN

MARIE SPIEGHEL,

GEMAELIN

VAN

BURGERMEESTER

GEERAERD SCHAEP.

O *Spieghels* kind, terwijl uw ſchoone ſchijn
Reght voor u leeft, in ſuyver kriſtalijn,
En ghy u toyt, van vleck en miſſtal ſchuw,
Soo ſpiegelt ſich de minnegod in u.

Hy ſiet ſijn torts, ſijn koocker, ſijnen boogh,
Sijn lodderlijck in uw bekoorlijck oogh;
Waarmede ghy doorſtraelde 't jeughdigh hart
Uws bruydegoms, doen hy uw vryer werd.

1 *Uw ſchoone ſchijn: ſchijn* ſtaat hier voor „ſpiegelbeeld, weerkaatſing, weerſchijn."
2 *In ſuyver kriſtalijn:* „in 't heldere kristal van den ſpiegel," of „in zuiver water."
3 *Miſſtal: ſtal* is „ſtand, gedaante, leest:" — *misſtal* is alzoo hetzelfde als „misſtand, onbevallige vorm, wat niet cierlijk noch behagelijk ſtaat."
6 *Sijn lodderlijck: Lodderlijck* wordt hier als ſubſt. genomen voor „het *lodderlijke*, d. i. behagelijke, liefdeverwekkende voorkomen des *minnegods*."

Als ghy daer na gebruyckt, tot 's levens toom,
Het ſedeboeck van Henrick, uwen oom,
En voor uw ſiel den Harteſpiegel hangt,
Waer van uw hart verlicht ſijn wet ontfangt;

Dan leert ghy, hoe de ſedigheyd en deughd
By vrouwlijck beeld en lichaems ſchoonheyd veught:
Hoe ware deughd, in wel gedaen geſtalt,
Als ſteen in goud, het ooge meer gevalt.

Ghy overleght, wat wel, wat niet betaemt,
En verft de wang met eerbaerheyd en ſchaemt.
In dat cieraet verluſtight ſich uw geeſt,
Die Poëſy als bloemen t'ſamenleeſt;

En 't eelſte puyck tot eenen ruycker ſchickt,
Waermede ghy uw waerde *Schaep* verquickt,
Als die vermoeyt van landſaeck of geſchil
Sijn lief ontmoet, daer 't hart by ruſten wil.

Dan heldert hy ſijn voorhoofd van de kreuck,
En word vermaeckt met aerdigheen of ſpreuck,
En hoort: hoe wel 't een hoofd der reghtren ſtaet,
Dat het niet paſſe op 's vollecks gunſt of haet.

Dan ſtapt ghy, als vrou Porcia, hem voor,
En wijſt uw man uw eyge grootvaers ſpoor,
Dien Amſtels Raed verkoos tot Vrijheyds mond,
Doen ſy ſich wees en ſonder vader vond:

Doen hy verſtreckte een Cato van ſijn tijd,
Waer van ick roem dat ghy de dochter ſijt,
Niet ſlechtelijck geſproten uyt dat bloed,
Maer uyt ſijn aerd, en eerelijck gemoed.

'k Sie Pallas, gaet ghy ſonder ſuſters treen:
Verſelt ghy haer, 'k ſie drie bevallijckheen,
Of ſulcke drie, als Paris voor ſich had,
Doen hy beducht in ſijne vierſchaer ſat.

14 *Veught:* dialektverſchil voor *voeght.*
15 *In wel gedaen geſtalt: geſtalt,* hier onz. genomen, is 't zelfde als „ſtal, ſtand, vorm, gedaante": *wel-gedaen geſtalt* ſtaat alzoo tegenover *misſtal.* Zie vs. 3.
16 *Steen* voor „edelgeſteente."
29 *Porcia:* deze was de dochter van Kato van Utika en de gemalin van Brutus den moordenaar van Cezar; zy werd beroemd door haar belezenheid, kloek verſtand en vastheid van karakter.
30-32 Jan Laurenszoon Spieghel werd Lid van den Raad by de omwenteling van 1578. Hy weigerde in 1581 met zijn amhtgenooten Jakob Janszoon Bannink, Jacob van Campen, Jan Laurenszoon en Jacob Franszoon, aan Prins Willem I als hooge Overheid den eed te zweeren. Geen wonder, dat hy hoog by Vondel ſtond aangeſchreven.
33 *Sulcke drie, als Paris voor ſich had:* de drie godinnen Juno, Pallas en Venus, die voor Paris om den prijs der ſchoonheid twistten.
40 *Beducht:* d. i.: „voor de gramſchap der godinnen, die den prijs niet wegdroegen."

Reeds vroeger 1) hebben wy gezien, dat tot de voornaamſte beſchermers van onzen dichter behoorde de Schepen en Raad Harmen Gysbertsz. van de Poll. Deze had onderſcheiden zonen, die allen, offchoon zy de jaren der eerſte jeugd reeds lang voorby waren, nog ſteeds ongehuwd bleven, tot groot verdriet van hun grijzen vader, die reeds vreesde, dat zijn geſlachtsnaam met hen te niet zoû gaan. Eindelijk ſcheen een hunner, Jan genaamd, die den 17 April 1597 geboren was, te begrijpen, dat het nu langzamerhand tijd voor hem werd, een vrouw te zoeken. Hy wendde zich te dien einde tot Duifjen van Gerwen, die, in 't begin van 1618 geboren — zy werd althands den 18 January van dat jaar in de Oude Kerk alhier gedoopt — nog maar negentien lenten had doorgebloeid en dus naauwlijks de helft van zijn ouderdom had. Zy ſloeg echter zijn aanzoek niet af, en hun huwlijk, op den 9 Juny gevierd, gaf aan Vondel ſtof tot het navolgende bruiloftsdicht.

1) Deel II, blz. 521.

DE BRUYLOFT

VAN

DEN HEERE

JOAN VAN DE POL

EN

DUYFKEN VAN GERWEN.

IN'T noorden van de ſtad, daer 't Y de palen ſchuurt,
En draeght een maſtrijck boſch, is een onvruchtbre buurt,
Een guren ſuren hoeck, die nimmermeer den wagen
Des dageraeds het licht de weereld toe liet dragen:
De winter houd'er hof, en ſtaet gelijck een ſtijl,
En wijckt den ſomer niet, als voor een korter wijl.
Onwilligh groeyt'er loof, en watmen groen magh noemen.
De lent en ſchildert hier geen ſpickelige bloemen,
Of tulpen ſchoon van verf, daer Bloemaerts hart aen hangt,
Tot dat hy met Narcis een ſchijn in 't water vangt.

3 *Een guren ſuren hoeck:* de Ykant, die aan den noordewind is blootgeſteld.
3,4 d. i.: „die de zon nooit ziet opgaan."
9 *Bloemaert:* een der ſchilders van dien naam. Zie blz. 99.

Het woelt'er dagelijcx met laden en met loffen
Van afgehouwen hout en heele Noordfche boffchen,
Geftapelt hemelhoogh; waer door de fonnefchijn
Van 't weften word gefchut, en nergens, als met pijn,
En fomtijds by geval alleen, word ingelaten
Van lieden, die, om winft, het licht des hemels haten,
En buyen fijn gewoon, en hagel, fneeu, en vorft,
En tarten Venus vyer met hun bevrofe borft.
De ftrenge jeughd en paft op vryen nocht op huwen,
En flaet den tijd voorby, en leert'er Hymen fchuwen:
En of de minnegod om 't jaer hier doet een keer,
Geen boefems vatten vlam: al rieckt de plaets van teer,
Sijn torts kan qualijck brand in dit gewefte ftichten.
Sy fijn gelijckerhand gewapent voor fijn fchichten,
En flaen de vleyery en praetjes in den wind:
Dies Cypris nimmer hier twee harten t' famen bind,
't En waer om feven jaer eens bruyloft werd gehouden.
't Is altijd tijds genoegh. fy fuffen en verouden:
Of gevenfe wat fchijns van vrijen, 't is uyt fpel
En nauwelijcx uyt ernft. het doet hen wonder wel,
Indienfe op hun verfoeck noch worden afgeflagen.
Onftadigh is hun min, gelijck de fomervlagen.
De finnen fijn verlet door dagelijcx gewoel.
Sy woonen 't Y te na, en blijven waterkoel,
Gelijck de koele ftroom, en hun gedachten ebben
En vloeyen heen en weêr. wat foum' er doch aen hebben?
In 't kort, 't is wonder, dat een buurt, die 't leven derft
Het welck van Venus vloeyt, niet eens heel uyt en fterft.
Ick fie de weereld doods, en omgewroet van mollen,
Indien men liefdeloos de jaren heen laet rollen.
  Hier was 't bekende huys van onfen grijfen *Pol*,
Den degelijcken man, wiens ooren altijd vol
Bedruckte klaghten fijn, en dick om rufte wenfchen,
Wanneer hy word omringt van radeloofe menfchen:
Het fij hy, onder dack, foo veer van 't volleck, duyckt,
Het fij hy, op fijn tijd en pas, de ftraet gebruyckt,
En na het raedhuys treed, dat lang van hem befeten,
Van fijn oprechtigheyd en onbevleckt geweten
Getuygeniffe geeft, foo lang het eere fchat,
Dat yemant heb geleeft ter eere van fijn ftad.
Van ftaetfucht wift hy noyt of yemant te benijden.
Wat overfchot van deughd men in bedorve tijden
Moet foecken, vindmen hier nog heel en onverminckt

31 *Het welck van Venus vloeyt:* dat door 't huwelijk wordt voortgeplant."
47 *Lang van hem befeten:* „waar hy lang, als Schepen en Raad, gezeten had."

In hem, daer 't fweemffel felf van Romulus in blinckt,
Soo feer als hy verfcheelt van ftrijd en broedermoorden,
Die niet een kind en quetft met wercken of met woorden.
Gemeenfaem, elck ten dienft, een yeder even na,
En wie fijn ampt verfuymt, hy flaet fijn uuren ga.
De reghtbanck fagh hem dick, als mond van 't Reght, beladen
Met d'uytfpraeck van 't gereght. De fes en dartigh Raden,
De Burgermeefters felfs getuygen 't, en men weet
Hoe hy fich voor den Staet en goude vrijheyd queet:
Met wat een eer hy wierd van fijnen dienft verlaten,
En weder aengefocht. hoe fchamen fich de ftraten,
Waer langs 't oproerigh volck hem landverrader fchold,
Doen trouweloofheyd meer dan eere en eeden gold.
Nu was hy, als een kleed, in dienft der ftad gefleten,
En treurde fonder ga, verlangende eens vergeten
Te flijten ampteloos het weynige overfchot
Des levens, dat hem noch vergunt moght fijn van God.
Hy fat nu doof, verdooft van al 't langduurigh fchreeuwen,
Dat hy, als vader, vooghd, en man van wees en weeuwen,
Veel jaren achter een geduldigh had gehoort.
De fwackheyd van het lijf die ftuwde hem vaft voort
Na 't graf. hy was getrooft al 's levens luft te fterven,
Soo hy 't verlaten moght, met hoop van wettige erven
Te fetten in fijn erf en 't vaderlijcke leen:
Maer laes! fijn moed die fonck: de hoop daer toe was kleen;
Vermits fijn foonen bey tot noch toe Hymen vlughten:
Dat deê die oude ftock en goede vader fuchten.
'T Alwetend Wefen riep, op 't fuchten defes mans,
De Teelfucht endelijck tot fich na 's hemels trans,
Van waer fijn alfiende oogh der menfchen doen aenfchoude,
Met forge dat hy 't al in fijnen ftand behoude.
Ghy, fprack hy tegens haer, die op mijn wencken paft,
En over ftammen waeckt, en heyt de huyfen vaft,
Door teelen fonder end, hoe hebtghe foo veel jaren
De forgen over 't bloed der *Pollen* laten varen?
Hoe hebtghe 't vroom geflacht, het algemeen tot nut,
Niet door een brave ranck verheerlijckt en geftut?
De dood die knipt bykans den draed van 's ouden leven,
Ghy fiet hoe hy vergaet, en hoe fijn beenen beven,

54 *'t Sweemffel felf van Romulus:* waarom van Romulus, daar de dichter zelf in den volgenden regel erkent, dat de goede man er niets van had? Als er dan toch by *fub-* en *opreptie* een Romein moest bygefleept worden, waarom dan geen beter voorbeeld van gelijkenis gekozen?

55 *Broedermoorden:* volgends de overlevering floeg Romulus zijn broeder Remus dood.

59 *Als mond van 't Reght:* als Schepen.

63 *Hy wierd van fijnen dienft verlaten:* by de verandering der Regeering door Prins Maurits, in 1618.

64 *En weder aengefocht:* in 1629, toen hy in zijn vorigen rang, ja op zijn ouden eed, weder werd ingelaten.

En hoe hy over 't graf van ſijn geſelſchap helt,
En met den minſten ſtorm ter aerde leyd gevelt.
Ga toe dan met der haeſt, en laet geen tijd verloren.
Ick heb ſijn oudſten ſoon een ſchoone Bruyd beſchoren,
Een *Duyfken* ſonder gal, een weerga ſoet van aerd;
En ſoo ghy 't onderſtaet, ick ſieſe ras gepaert.
Ick ſal d'afkeerigheyd uyt hun gemoeden bannen,
En hen eendraghtelijck in uwen wagen ſpannen.
 De Teelſucht op dat woord terſtond na d'aerde vloogh,
En trof den jongen *Pol*, uyt *Duyfkens* blinckende oogh,
Met eenen ſcharpen pijl, aleer hy 't ſelf vermoede.
De wonde ſat in 't merg, hoewelſe niet en bloede.
Het bloed begon te ſiên, door 't heymelijcke vuur.
De jongeling bevond de ſtralen van natuur
Veel maghtiger dan oyt. hy liet ſijn handel loopen,
En dacht om vaders huys, nocht koopen en verkoopen:
Maer ley op kuſſen toe, en vriendelijcken kout,
Op loncken en gevley. de liefde maeckt hem ſtout.
Sijn eenigh wenſchen is om in haer gunſt te raecken,
Hy keurt de woorden uyt, die maeghdekens doen blaecken,
En is in vyerigheyd ſich ſelven ongelijck,
En vordert nacht en dagh den bouw van Venus Rijck.
't Is wonder hoe de min de menſchen kan verkeeren,
En in ſoo kort een tijd ſoo veele dingen leeren.
De minne wet het breyn, en ſet de ſinnen ſchrap,
En leert in hare ſchool ons deughd en wetenſchap,
Ootmoedigheyd, geduld, en ſedige manieren:
Te hopen ſonder hoop: een anders luymen vieren:
Te dienen ſonder loon: te ſwichten, te beſtaen:
Gewillighlijck geboeyt in ſlaverny te gaen:
Te derven om 't genot, en ſterven en verrijſen:
Den maghteloosen geeſt met roock en wind te ſpijſen.
Sy weckt de tragen op uyt hunnen droom, en vraeght,
Of niet een friſſche jeughd, een wackre en heldre maeghd
In aengenaemheyd ſelf de ſonne gaet te boven?
Of koſtelijcker bloem, in 't puyck van alle hoven,
Gevonden word als dees, daer *Pol* nu 't oogh op ſlaet?
Om haer is 't dat hy peynſt, al waer hy gaet of ſtaet:
Het ſij het morgenrood verlicht de groene kruyden;
Het ſij de groote torts de hoofden braed in 't ſuyden;
Het ſij die achter duyn in 't ſoute water ſinckt;
Of ons by nacht ontſchuylt, en voor een ander blinckt.
Mijn *Pol* is op ſijn *Duyf* verſlingert, als een doffer.
Hy heeft geen ander hart als 't hart van ſijne joffer.
Verſuft hy, daer het loof hem voor de ſon beſcharmt,

115 volgg. Allerliefſte beſchrijving der liefde, en wel waardig onthouden te worden.

Hy ſiet hoe groen 't geboomt malkanderen omarmt,
Den lindeboom den Yp, den wilgetack den elſen;
Hy wenſcht terſtond ſijn lief te kuſſen en 't omhelſen.
Siet hy den bloeſſem aen, ſoo liefelijck van lucht;
De maeghdom rieckt hem toe, en ſijn beloofde vrucht.
Soo hy een klare ſtar ſiet flickren in het doncker,
Hy denckt om 't lachende oogh, en 't hemelſche gefloncker
Van 't minnelijck geſicht, en ſuyver diamant
Dat in haer aenſchijn gloeyt. hy ſmoort van heeten brand.
Soo hy twee paerden ſiet een ſelven wagen trecken,
Hy denckt om 't ſachte juck: en ſiet hy treckebecken
Twee duyven op een ſlagh, niet ongelijck van kuyf,
Hy raeſt, hy is ontruſt, en roept om ſijne *Duyf*,
En geeft ſich op de vlught, en krijght geſwinde wiecken,
En weet waer dat ſy is te raden en te riecken,
En valtſe moeyelijck, en weetſe t' ondergaen.
Sy ſiet haer vryers trou en grooten yver aen,
En krijght genegentheyd, en andere gepeynſen,
En wenſcht gepaert te ſijn: maer 't hart wil t' elckens deynſen,
Uyt teere bloodigheyd, en jeughdelijcke ſchaemt;
De reghte bloſentheyd die ſoo een maeghd betaemt,
En ſchooner is dan 't rood op haer ontloke wangen.
De wil ſou overſlaen, maer blijft in twijffel hangen.
Het jawoord, dat de gunſt te met na voor toe drong,
Is rijp en in den mond, maer 't hapert op de tong,
En kan 'er qualijck uyt. doch wat baet tegenſtrijen?
Wie met den hemel vrijt, die heeft voor wind in 't vrijen,
En raeckt de haven in behouden met gemack;
Gelijck dees Bruygom deê, doen ſy het jawoord ſprack,
En met een ſucht ontfing ſijn aengebode trouwe,
En aen ſijn ſijde ging, gelijck ſijn echte vrouwe.
  Leef lang, geluckigh paer, en beſigh uwen tijd,
En treck getrooſt te velde in deſen eerſten ſtrijd,
En mengel onder een triomf en nederlagen:
Ghy ſult hier over ſmart nocht over wonden klagen.
Het is een lieve luſt, die nimmermeer verveelt.
Wie vreeſt voor ſulck een dood, die 't eeuwigh leven teelt.
Nu droom niet anders dan van harten te verovren.
De ſoete koele May beſtroyt uw bed met lovren,
En bloemen ſonder tal, en lacht u vrolijck aen.
De ſon, om uwent wil, ſal ſpader onder gaen.
De ſchaemte heb hier uyt, en moet geen kaecken verwen.
Ga mengel bloed met bloed, en *Pollen* en *van Gerwen*.

153 *En valtſe moeyelijck:* d. i.: „en beſtormt haar gedurig met zijn aanzoeken en beleefdheden."
En weetſe t' ondergaen: „en weet haar te belezen, voor zich te winnen."
164 *Wie met den hemel vrijt:* lees „met *byſtand* van den hemel."

Daer volge, beurt om beurt, een dochter na een ſoon.
De liefde is niemants laſt, ſy is haer eyge loon.
Ick ſie den erfgenaem den kleenen *Pol* geboren,
Eer negenmael de maen verwiſſelt haren horen.
Ick ſie hoe grootvaêr 't kind vaſt kuſt, en wel gemoed
In bey ſijn armen vat, en met dees woorden groet;
Terwijl de tranen vaſt van blijſchap ſtaen en hangen
In d'oogen en op 't vel der rimpelige wangen:
 De Roomſche Pol en was nocht kon ſoo blij niet ſijn,
Doen hem geboren werd het ſoontje Salonijn,
(Waer op Auguſtus ſwaen de goude tijden ſpelde)
Als ick met deſe vrucht, het leſte dat my quelde.
Mijn lang gewenſchte neef, Gods wille moet geſchien.
Hy hael my in ſijn ruſt, nu ick u heb geſien;
De weereld viel te kleen, en ſat te nau verdrongen,
Soo d'oude niet en weeck, en lietſe weêr den jongen.
Mijn voorgang ſij uw ſpoor, en word geen weldoen moe.
Aldus ſpreeckt oude *Pol:* de jonge lacht hem toe.

189 *De Roomſche Pol:* Aſinius Pollio, Konſul en Redenaar te Rome. Hy bloeide voor en onder Augustus en verwierf zich veel roem, zoo in den krijg dien hy tegen de Dalmaten en ſtaande de burgertwisten voerde, als door zijn geſchriften, van welke er echter geene meer zijn overgebleven.
190 *Salonijn:* Saloninus, aldus genoemd naar de ſtad Salone, welke Pollio had ingenomen toen hem dit zoontjen geboren werd.
191 *Auguſtus ſwaen:* Virgilius, in zijn beroemden herderszang, die op de geboorte van dit kind geſchreven werd:

Magnus ab integro ſaeclorum naſcitur ordo,

Eer wy van het bezongen echtpaar afſtappen, zij hier nog vermeld, dat Jan van de Poll in 1646 Raad der Stad werd en in 1653 Burgemeester. Tot de Staatsgezinde party behoorende, zag hy zich op den 10 September 1672 door Prins Willem III ontſlaan, en overleed den 20 September 1678 op zijn hofſtede, genaamd Zonnenberg, in de Buikflooter-meir. Zijn vrouw was twintig jaren voor hem, op den 11 December 1658, geſtorven. Merkwaardig is het, dat hun kleinzoon, mede Jan geheeten, het Burgemeesterſchap van 1718 tot 1744 bekleedde, zoo dat de vier geſlachten — Harmen Gysbertsz. was Lid van den Raad geworden in 1595 — juist honderd vijftig jaren in het bewind zaten. Voor 't overige is de vrees van den grijzaart, dat zijn geſlacht zoû uitſterven, tot op heden toe ydel gebleken te zijn.

Dat Jan van de Poll werkelijk langen tijd een tegenzin in 't huwlijk gehad moet hebben, blijkt uit het navolgende byſchrift, 't welk Jan Vos vervaardigde op het afbeeldſel van Duifjen van Gerwen, door van der Helst geſchilderd:

Dus pronckt van Gervens glans als 't lichaam zal verdwijnen,
Maar zoo de verf verdwijnt behoudt haar deugdt noch ſtandt.

De deugden blinken als de zon geen meer zal ſchijnen.
Zoo wist zij 't hart van Pol, ſchoon hy de huwlijksbandt
Altoos ontworſtelt was, *tot liefde te verplichten.*
De deugdt en ſchoonheidt zijn twee ſcherpe minneſchichten.

Het byſchrift, dat dezelfde dichter op de afbeelding van haar man vervaardigde, luidt aldus:

Dus ziet men Pol, die burg der trouwe burgerijen,
Die raadt geeft op zijn tijdt en ſtandt houdt in gevaar.
Zoo plag zijn Vaader voor het burgerrecht te ſtrijen.
Want deugdt ontziet geen nijdt noch gal van laſteraar.
Hadt Roomen, by Auguſt, de Pollen tot een waapen,
Het Y durft op de zorg der Pollen veiligh ſlaapen.

Wy hebben gezien 1) hoe Reael, ſedert zijn huwelijk in 't jaar 1629, zich aan den omgang met zijn voormalige vrienden eenigſins had onttrokken, om geheel voor zijn huisgezin en voor zijn ambts- en handelszaken te leven. In 1630 Lid van de Vroedſchap geworden, had hy mede niet weinig aandeel gehad aan de ſtichting der Doorluchte School, en voorts de Stad gediend in de betrekkingen van Weesmeester, Schepen en Kommisſaris tot de wisſelbank, welke hem in 1633, 1634 en 1635 waren opgedragen geworden. Behalve met de bemoeijingen aan zijn post van Bewindhebber en aan zijn kantoor verbonden, had hy zich ook voortdurend met beſpiegelingen omtrent de wiskunde, zijn hoofdliefhebbery, bezig gehouden, een belangrijk werkjen „over den magneetſteen en de magnetiſche kracht der aarde" geſchreven, en onlangs (in 1636) een gewichtige uitvinding van den beroemden Galileus Galilei — om de lengte op zee te vinden — by de Staten-Generaal ter tafel gebracht, die hem, met Willem Blaeuw, Martinus Hortenſius, Golius en Izaak Beeckman, in kommisſie ſtelden om de zaak te onderzoeken. Dit had aanleiding gegeven tot een allerbelangrijkſte briefwisſeling tusſchen hem en Galilei, welke echter, ten gevolge van het overlijden van de meesten die in de zaak betrokken waren, tot geen bepaalde gevolgen leidde [2]).

In zijn huisgezin was Reael gezegend geweest: zijn huisvrouw had hem twee zonen geſchonken, Laurens en Bartholomeüs, die de ſchoonſte verwachtingen gaven voor de toekomst: en Reael had alle redenen om zich gelukkig te noemen, toen zich op eens het uitzicht voordeed, dat hy zijn ſtille en rustige levenswijze weder tegen een drukke en woelige — hoezeer dan ook glansrijke — loopbaan verwisſelen zoude. Filips van Dorp, de Luitenant Amiraal van Holland; had zijn ontſlag bekomen.

1) Bl. 3.
2) Zie Scheltema, *Redevoering over de verdienſten en lotgevallen van* Laurens Reael, geplaatst in zijn Geſchied- en Letterkundig Mengelwerk, D. II, en ald. blz. 105—109.

Zoo weinig had deze zich bemind gemaakt in zijn bediening, dat het graauw hem te Veere mishandeld had en de aanzienlijken op zijn verwijdering hadden aangedrongen. „Te bidden is het,” ſchreef Hooft, „dat het ſcheeprijkſt en ſtrijdbaarſt volk aan een Amiraal met hart en harſſenen geraake” 1).

Nu werd een zestal bekwame perſonen aan den Prins voorgedragen, om daaruit een nieuwen Amiraal te kiezen. De twee eerſten op deze lijst waren Reael en Marten Harpertszoon Tromp: en daar de Staten van Holland den eerstgemelde met byzonderen aandrang by den Prins aanbevolen, was het hoogstwaarſchijnlijk, ja genoegzaam zeker, dat hem deze luisterrijke bediening zoû worden opgedragen. Het behaagde echter der Voorzienigheid anders. Een beſmettelijke ziekte, die omtrent dezen tijd in Amſterdam woedde, trof ook zijn huis. Zijn beide zoontjens werden eensklaps aan zijn hoop en aan zijn hart ontrukt, en die treffende ſlag deed hem zoo zeer aan, dat hy eerlang tot geheele wezen- en lusteloosheid verviel, zoo zelfs, dat verſcheidene brieven, waaronder een van Galilei, ongeöpend bleven liggen. By de ongeſteldheid van zijn geest kwam een heete koorts zich voegen, die op den 10 October een eind maakte aan zijn nuttig en werkzaam leven.

Algemeen was de rouw over dit verlies. Reygersbergh ſchreef aan zijn zwager de Groot: „het is een zware ramp voor de Stad, het Land, de maatſchappy, maar vooral voor zijn vrienden, waaronder ik my geenſins als den minſte reken.”

Vreemd is het, dat, terwijl andere dichters hun ſmart over dit afſterven uitdrukten, Vondel en Hooft, beiden zoo innig aan Reael verbonden, geen enkelen treurtoon aan hun ſnaren ontlokten. Wellicht had de rouw hun hart te diep vervuld, dan dat het zich in vaerzen lucht kon geven.

Velen onder onze voorvaderen uit de gouden eeuw van Frederik Hendrik hebben zich roem verworven: niet een heeft dien wellicht meer verdiend dan Reael. Staatsman, dichter, hoveling, wiskundige, taalkenner, zeevoogd, huisvader, koopman, regent, al die hoedanigheden, hoe verre uiteenloopende, ja hoe ſchijnbaar tegenſtrijdig, vereenigde hy, en in alle blonk hy uit. Van zijn godsvrucht, zijn braafheid, zijn beminnelijk karakter, dat gulheid en vrolijkheid aan deftigen ernst wist te paren, getuigen allen, die hem gekend hebben: en de afbeelding van zijn ſchoon mannelijk gelaat levert nog een ſpiegel van de edele ziel, welke daarin moet gehuisd hebben.

Tromp bekwam nu — en tot heil van 't Vaderland — de hooge betrekking, die aan den overledene was toegedacht geweest.

1) *Brieven* No. 164.

Komt mijn gisfing, dat Vondel te zeer getroffen was door den dood zijns vriends, om diens nagedachtenis te bezingen, aan den lezer min waarfchijnlijk voor, zoo wil ik er een andere wagen, t. w. dat hy afwezig was en andere zaken in 't hoofd had. Zeer mogelijk is het, dat hy voor een korten tijd het gevaar der befmetting ontweken zij: althands is het niet ongeloofbaar, dat hy zich in 't laatst van dit jaar by zijn oude kennis en vriendin Anna Roemers, de echtgenoote van Van Wefel, te Dordrecht bevond. Deze gisfing is by my opgekomen, om dat wy een bruiloftsdicht van hem vinden, omtrent dezen tijd vervaardigd, op het huwlijk van twee Dordtenaren. De bruidegom was Michiel Pompe, Heer van Meerdervoort en Kortambacht, die op 22 January 1613 geboren, op den 16 July van dit jaar 1637 door Karel I van Engeland tot Ridder geflagen was, by gelegenheid, dat hy, met een diplomatieke zending belast, zich te Londen onthield. De bruid was Adriana van Bevere of de Bevere, in 1618 geboren, oudfte dochter van Kornelis de Bevere, Ridder, Heer van Strevelshoek, West-Ysfelmonde, en de Linde, Burgemeester van Dordrecht, Raad en Rentmeester van Zuidholland, enz. Daar noch van Pompe noch van zijn gade in de vroegere of latere gedichten eenig gewach wordt gemaakt, en het alzoo raadfelachtig zoû blijven, hoe Vondel er toe gekomen ware, hun echtverbintenis te bezingen, indien hy niet door een toevallig verblijf te Dordrecht met hen in kennis ware gekomen, geloof ik, dat wy geen te vermetele gisfing wagen, door aan te nemen, dat dit verblijf — langer of korter — omtrent dezen tijd plaats vond. Het gedicht luidt als volgt:

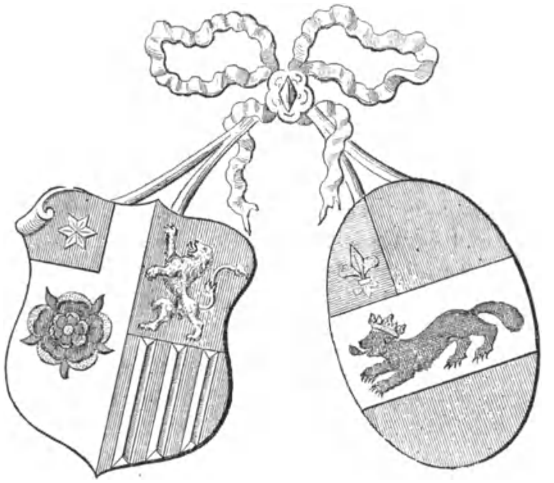

GELUCK

AEN

DEN HEERE

MICHIEL POMPE,

EN

MEVROU

ADRIANE VAN BEVEREN.

DE fiere Venus voert met roem nu Karels woord,
En ſchrijft, met meerder reght, om 't heerlijckſt *Meerder voort;*
Nadien ſy *Pompe* perſt, in 't bloeyenſt van ſijn leven,
Met haren pijl geraeckt, na Strevels-hoeck te ſtreven;
Uyt liefde tot ſijn gade, en minnelijcke Bruyd.
Geen Paris quam ſoo blij, met ſijn geſchaeckten buyt,
Van Lacedemon af, na Troje toegevaren,
Als hy, van Brittenland, te Dordrecht, om te paren,
Met d' uytgeleſe Maeghd, de ſuyvere *Adriaen,*

2-4 *Meerder reght — meerder voort — Strevels-hoeck — ſtreven:* woordſpelingen.
1,2 De zin is: „Karel I had Pompe tot Ridder verheven: Venus helpt hem verder voort."

Die Theems en Merwe ontvonckte, en al den Oceaen,
Door 't lonckende oogh, waer 't ſchip de baren door ging bruyſen.
Nu paren, in dit paer, de heerelijcke Huyſen,
En ſtammen groot van naem. De Vader ſtaet verblijd,
Dat hy die hooge hoop noch ſchept, in ſijnen tijd,
En ſiet, van veer, ſijn bloed, op ſijnen voorgang, ſtappen
In eerlijck ampt op ampt, in Burgermeeſterſchappen,
Geſantſchap, en in Raed, en met een rijp verſtand,
Sich quijten voor den Staet, en d' eer van 't Vaderland.
Beſegelt 's Vaders hoop, geluckige gepaerden,
En treed in 't worſtelperck, en oorlooght ſonder ſwaerden.
't Beſtand en duur niet lang, indien ghy 't ſomtijds ſluyt,
En ramp noch voorſpoed bluſſche uw ſoete vriendſchap uyt.

Michiel Pompe werd in 1638 Schepen, in 't volgende jaar Gekommitteerde tot de Amiraliteit van Zeeland, doch ſtierf reeds den 9^{den} December 1639.

Dat Vondel, al bezong hy Reael niet, geenszins ongevoelig was aan de rampen, die zijn vrienden troffen, blijkt uit de aandoenlijke en treffende rouwklacht, welke hy in ditzelfde jaar aan Konſtantijn Huygens toezong, na dat deze het ongeluk had gehad, zijn beminde echtgenoote, Suzanna van Baerle, door den dood te verliezen.

AEN DEN HEER

CONSTANTYN HUYGENS,

RIDDER, HEER VAN ZUYLICHEM,

Raed en Secretaris van Sijn Hoogheyd.

OP HET OVERLIJDEN VAN SIJN GEMAELIN,

MEVROU

SUSANNE VAN BAERLE.

Is Zuylichem een ſtercke ſuyl,
Hy wanckel niet, nocht wroet den kuyl
Van 't graf, waer in ſijn Ega leyd
En ſlaept, en wacht op d' eeuwigheyd,
Niet open, nocht verſteur Gods acker,
En roep ſijn lijckrou t' elckens wacker.

Het treuren baet den doode niet,
En voed des levenden verdriet.

1 *Is Zuylichem een ſtercke ſuyl.* Zeker zoû het ons tegenwoordig vrij zonderling, zoo niet ergerlijk, voorkomen, zoo iemand een rouwbeklag met een woordſpeling aanving. Doch behalve dat daarin, als wy reeds honderdmaal gezien hebben, in die dagen niets vreemds was, en Huygens minder dan iemand recht zoû gehad hebben, Vondel deswege een verwijt te doen, zoo is die woordſpeling te dezer plaatſe gelukkig gekozen, of liever, zy bood zich geheel ongezocht aan. 't Is als wilde de dichter zeggen: „Uw naam alleen, Zuilichem! moet u reeds aanleiding geven, u in tegenſpoed krachtig te gedragen."
Zuylichem. Huygens was — ik geloof dit nog niet gezegd te hebben -- Heer van Zuilichem, Zeelhem en Monnikeland.
5 *Verſteur: verſteuren*, of alleen *ſteuren*, is „overhoop halen, verontrusten."
Gods acker : den „akker, waarop het ſterfelijke gezaaid wordt om in onſterfelijkheid te herrijzen." Zoo noemt Klopſtock de begravenen:

Saat von Gott gesaët dem Tage der Garben zu reifen.

En op gelijke wijze zegt Schiller:

Dem dunkeln Schooss der heil'gen Erde
Vertrauen wir der Hände That,
Vertraut der Sämann seine Saat,
Und hofft, dass sie entkeimen werde
Zum Segen, nach des Himmels Rath.
Noch köstlicheren Saamen bargen
Wir traurend in der Erde Schooss,
Und hoffen, dass er aus den Särgen
Erblühen soll zu schönerm Loos.

In 't gemeenzame leven heeft echter de uitdrukking *Godsakker* voor „kerkhof" nooit wortel kunnen vatten, en zelfs ſtuit zy ons in romans en vaerzen als een ſentimenteel Germanisme. En te recht, want zy rust in den grond op een valsch en onbybelsch denkbeeld. Maar dit uit een te zetten ware hier ter plaatſe minder gepast.
6 *Lijckrou:* „het leed, de rouw over de afgeſtorvene."
7,8 Schoone en ware regels.

Al ſocht ghy ſchoon met Charons ſchuyt,
Eurydice, en al kon uw luyt
De harp van Orpheus ſelf verdooven;
Ghy ſpeelt haer geeſt niet weder boven.

En waer dit mooghlijck te geſchien;
Ghy ſoud niet laten om te ſien,
En haer verlieſen, nat beſchreyt,
Daer 't licht en naere duyſter ſcheyd.
Uw morgenſtar ſou u ontſincken,
Daer onſe ſon begint te blincken.

Wat moeyt ghy 't onverbidſaem hol:
Uw ſchoone bloem is in haer bol
Gekropen om weêr op te ſtaen,
Daer haer geen hagelſteenen ſlaen,
Nocht al te heete ſtralen rooſten.
Ghy kunt u met d' affetſels trooſten.

d' Affetſels, daer haer ſiel in leeft
Haer geeſt en ſedigheyd in ſweeft.
De menſch, die, na het oogh, vergaet,
Herleeft, onſterflijck in ſijn ſaed.
Al ſchijnt de ſerck 't geſicht te hinderen;
Men ſiet de Moeder in haer kinderen.

Der kindren wackere oogen ſijn

9 *Al ſocht ghy ſchoon* voor *alſchoon gy zocht:* een by de dichters gebruikelijke en zeer geöorloofde tmeſis. *Alſchoon* is *al ofſchoon:* even wettig als *al-hoewel.*

Charons ſchuyt: Charon was de bekende veerman, die de zielen der afgeſtorvenen naar de onderwaereld voerde, en met wien Orfeus mede zich inſcheepte om zijn Eurydice terug te halen.

14-16 De zin is: „en al ware het u gelukt, uw gemalin uit het ſchimmenrijk terug te voeren, gy hadt niet kunnen nalaten, even als Orfeus, naar haar om te zien en haar dan weer te verliezen."

10 *Eurydice:* zie over de fabel van Orfeus en Eurydice het bekende gedicht van Vondel, getyteld „*Orfeus.*"

16 *Daer 't licht en naere duyſter ſcheyd:* d. i.: op de grens tusſchen de onder- en de bovenwaereld.

Jam luce ſub ipſa
Immemor, heu, victusque animi reſpexit,

zegt Virgilius. *Georg.* IV, 490.

17 *Morgenſtar: Stella,* gelijk Huygens zijn vrouw noemde en bezong.

19 *'t Onverbidſaem hol:* „de onderwaereld", van welker koning, Pluto, Virgilius, in zijn verhaal van Orfeus en Eurydice getuigt, dat hy zich door geen gebed vermurwen liet:

Nesciaque humanis precibus manſuescere corda.

Vondel bezigt willekeurig de achtervoegſels *ſaem* en *lijk* door elkander.

20-23 „Een fraai beeld, en goed volgehouden," gelijk Lulofs te recht in zijn uitgave van dit gedicht aanmerkt.

24 *d'Affetſels. Afzetſel* wordt door Vondel veelvuldig gebruikt in den zin van „kopy, afdruk, nabootſing": zoo noemt hy het gedicht, waarin hy de hoedanigheden van Koningin Kristina van Zweden bezingt: *'t affetſel der koninckliјke prente:* zoo de kleindochter van Michiel le Blon, „*'t affetſel* van haer grootvaders *ſiel.*" Zoo zegt Adam tegen Eva (*Adam in Ballingſchap*):

Laet onſe affetſels *jaer op jaer van ons getuygen.*

en zoo troffen wy ook vroeger *afzetter* voor „ſchilder" aan.

27,28 Heerlijke, ware en fraai uitgedrukte gedachte.

De ſpiegels en het kriſtalijn,
Waer in der ouderen gelaet
En ſchijn en aenſchijn voor ons ſtaet:
't Sijn onverzierde ſchilderyen,
En verwen, die ons hart verblyen.

32 *Kriſtalijn:* het „kristalhelder water". Zoo ſpreekt V. in zijn *Tafelkrans* van een *narcis in kriſtalijn*, voor „in een glas met water."
34 *En ſchijn en aenſchijn: ſchijn* is hier „ſpiegelbeeld, reflektie;" *aenſchijn* „uiterlijk voorkomen, aangezicht."
35 *Onverzierde ſchilderyen:* d. i.: „echte ſchilderyen," in tegenoverſtelling van kopyen.

Hy vervaardigde ook op de overledene het volgende grafſchrift.

OP

MEVROU VAN ZUYLICHEM,

SUSANNE VAN BAERLE.

SY SPREECKT:

WAT ſchreyt mijn Vaſthart hier, en ſtaet gelijck een poſt,
En ſmilt van druck altoos.
Ghy troude een bloem, een Roos,
Suſanne; en wiſt ghy niet dat die verwelcken moſt?

1 *Vaſthart:* vertaling van *Konſtantijn* of liever van *Conſtans*.
Gelijck een poſt: „roerloos, ſtijf als een ſtaak, ſtijl of *post* van een gebouw."
2 *Van druck altoos* voor „geheel in druk." Zoo zegt Vooren ook tegen Gysbrecht:
hier is geen hoop altoos, —
voor „hier is volſtrekt, geheel geen hoop."

Hetzelfde lot, dat Vondel en Huygens trof, was ook dat van Van Baerle geweest. In 1635 was hem zijn vrouw ontvallen. Hy had haar innig betreurd, en aan zijn ſmart in vrij wat gezwollen ſtijl lucht gegeven: ja wanneer wy den opgeſmukten en dwazen brief lezen, waarin hy aan Huygens het beklagelijke voorval mededeelde 1), dan komen wy allicht met Prof. van Vloten 2) tot de gevolgtrekking, dat zulk een ſmart te luidruchtig was, en, ſpijt alle betuiging van het tegendeel, te cierlijk en te gezocht in haar redeneertrant, om diepgeworteld en onover-

1) BARLAEI *Epistolae*, pag. 615-619.
2) *Teſſelſchade en hare vrienden*, blz. 17.

koomlijk te zijn. Het beeld der aangebedene Barbara was ſpoedig genoeg, zoo niet uit de herinnering, dan althands uit het gemoed van haar welbeſpraakten echtgenoot verdwenen. Ook was het niet zoo zeer de perſoon, als wel de kunne zijner gade, wier gemis hem het meest deed zuchten. Men behoeft tot bewijs hiervan alleen het klaagdicht te lezen, dat hy, maar weinige dagen na den dood zijner echtgenoote, aan een vriend richtte, die in gedwongen geestlijke eenigheid leefde en die hem een troostdicht had toegezongen:

Etſi mihi dilectae deploras fata maritae,
Balthaſar, et viduo condoluiſſe potes,
Plus doleas ſi ſacra thori, ſi gaudia noſſes,
Baſiaque a thalamis non aliena ſuis.
Heu miſer! in gelido languent tibi corpora lecto
Heu miſer! ignavo nox tibi tota perit [1]).

Men houde hierby in 't oog, dat Van Baerle een man was van 51 jaar, en vader van zeven kinderen! Een voegzamer antwoord gaf hy op den navolgenden raad, hem door Jacob Baeck gegeven:

1) *Epistolae*, pag. 649.

SONNET

AEN DEN

WELWYSEN HOOCHGELEERDEN HEER

C. BARLAEUS.

Die wesens, Goodts en Geest en oorſaakx aert kund melde',
Wat lichaem heeft, 't vergaen, het worden, ſielens macht
Tijt, plaats, beweeging, heemel, ſon, en dagh, en nacht,
Wat 't Aertrijck vaſt, wat eb' en vloeden wetten ſtelde.

Die 's werelts wondren weet uyt 't menſchlijk lijf te ſpelde'
Dat hoed voor ſieckt', geneeſt en geeft het nieuwe kracht,
Die in 't geloof geſterckt, met liefd en hoop doorwracht,
De ſiel hebt en gemaeckt 't puyck van de Christenhelde '.

Zyt door u wysheit, Baerle, Godlyck meer als menſlijk,
Maer achtje lichaams nut geoorloft en ook wenſchlijk
Wraekje de Eenſaemheyt en ſoekj' een wedergae?

'T gebed en wens u volght van al die deught beminnen
Maar wat is waerd genoech voor u ſoo eedle ſinnen?
Niet isſer of 't moet zijn de wyze *Tesſelſcha.*

Op de hofſtee by de Beverwyk.
den XIII May MDCXXXVI.

Van Baerles antwoord was in cierlijk Latijn, en werd door Vondel aldus vertolkt:

KASPER VAN BAERLES
AENSPRAECK
AEN
JACOB BAECK,
Reghtsgeleerde.

DOEN HY HEM RIED TE HERHUWEN.

UYT HET LATIJN VERTAELT.

O Baeck, de Baeck van eerbre ſeden,
Die met een ſchrandren geeſt verciert
En veelerley bevalligheden,
Uw heylge voeſter Themis viert:
Wiens tong met honigh is begoten,
En ſap van duyſend aerdigheên
En in uw boeſem draeght beſloten
De wetenſchappen, en al 't geen
De jonckheyd leert van minnetreecken:
Wat wiltghe my tot huwen raên?
Wat wiltghe een wyſer hart ontſteecken,
En in Cupidoos boeyen ſlaen?
De lieve Barber och! die bluſchte
In haren arm mijn kuyſche vlam;
Doen ick niet vruchteloos haer kuſte,
En aen den naem van vader quam;
Soo wel gepaert als 't hart moght wenſchen.

'k Heb my gequeten, als een held.
'k Voel nu de bloem der jeughd verslenssen,
En d' allereerste hitte smelt,
En leert my met der tijd bedaren.
My voeght geen min; maer deftigheyd.
Mijn waerde Baeck, dit voeght uw jaren:
Dit is uw werck, en Venus vleyt
En noodight u. de roode kaecken
Der maeghden sijn met u gedient.
Uw jeughd is rijp, uw bloed aen 't blaecken.
Ghy sijt der maeghden reghte vriend.
Ga toe, de vlugge minnestoocker
Bestelt u wapens en geweer:
Treck pijlen uit een vollen koocker,
En tref de vrijster, u tot eer.
Het minnekoosen past uw sinnen;
My wijse woorden: uw gesicht
Ontfonckt de jeughd: uw oogen minnen.
Nu hecht op my geen wulpsche schicht.
Uw May die bloeyt noch ongeschonden;
Mijn bloed verkoelt. ghy, in uw kracht,
Verbeyd de vrolijcke avondstonden,
En ick verslijt den naren nacht
In eensaemheyd. De Kraemgodesse
Verheuge u met een jonge spruyt:
Ick heb volleerd mijn huwlijcx lesse,
En munt door seven kinders uyt.
'k Wil u dat ampt dan overgeven.
Op, vryer, na de vrijster toe,
En kus haer, dat de kuskens kleven,
En streel, en word geen kussen moe,
En spreeck: mijn echt moet wel gedyen,
Mijn liefste eerlange swanger gaen.
Ick onbequaem tot dartel vryen,
En om mijn ega noch belaên,
Legh hier de wapens neêr met vreden:
's Is voor dees tijd genoegh gestreden.

't Was echter by Van Baerle niet gemeend geweest. Hy was van hoogst minzieken aart, en men kan hem in zijn brieven aan zijn vrienden dien aart zien blootleggen tot onkiesch wordens toe: reeds na eenige maanden zijn die brieven vol toespelingen op den treurigen staat, waarin hy verkeert, en vult hy b. v. een geheelen brief aan Hooft met klaagredenen dienaangaande. Deze had hem patrijzen gezonden.

„Dat zijn vogels voor u," antwoordt hy: „zwanen, duiven, patrijzen, musfchen, want zy zijn den echt gewijd, welks kusfen, gekoos, omhelzingen en genot naar hun voorbeeld gevolgd zijn; — maar mijn vogels zijn uilen en vleermuizen en ander nachtvogelte, aan huilen, krasfen en fteenen gewoon [1])." En aan Van der Mijle fchrijft hy: „zonder vrouw is het leven der mannen dat van ballingen: — zonder vrouw kwijnen en zuchten zy en loopen met gefcheurde en vuile kleêren en flechte fchoenen: zonder vrouw is hun keuken koud, even als hun bed" enz. enz. [2]).

Ik haal, om zooveel Latijn niet te fchrijven, de ergerlijkfte plaatfen niet aan. Geen wonder echter, dat hem Hooft, nu de zaken zoo ftonden, alras niets beter had weten te fchrijven, dan: „om er geen doekjens om te winden, ik wenfchte UwE. wel een befcheiden plaatsvulfter van uwe waarde, zalige Barbara, die zich niet eens daaraan fteuren zoû."

Niet lang echter duurde het, of de fchrandere Huygens had ontdekt, dat Van Baerle niet alleen den wensch, door Hooft geüit, begeerde te vervullen, maar ook den raad op te volgen, hem door Baeck gegeven, met andere woorden: dat hy het oog gewend had naar de fchoone Alkmaarfche weduw. Het bewijs daarvan leverde juist het ontwijkend antwoord, dat hy toezond op een brief van zijn Haagfchen vriend: „Welk een beweging maakt gy over niets, mijn Huygens! omdat ik een week gedichtjen flaak voor de geprezene Tesfelfchade, denkt gy, dat ik op haar verliefd ben! Ik ben zeker geen fteen, als ik by haar zit; maar ik ben ook geen nafta, dat maar zonder aanraking in brand vliegt: ik ben koud geworden, mijn vriend! met de jaren klimt ook mijn bezadigdheid [3]).

Intusfchen bewees het vervolg, dat dit maar uitvluchten waren. 't Schijnt echter dat van Baerle in zijn nieuwe huwlijksplannen door een voorbeeld wilde gefterkt worden: en van daar, dat hy zich tot Vondel wendde, en dezen poogde te bewegen, den arbeid aan zijn heldendicht op Konftantijn te laten varen, en liever een jonge vrouw te nemen.

AD

J V S T V M V O N D E L I V M

CUM A

CONSTANTINO ET HELENA

AD AMORES IPSVM REVOCAREM.

Vondeli, mea quo toties interprete Mufa
Teutonico populis geftit ore loqui:
Vondeli, Batavæ decus et laus prima Camœna

1) *Epistolae*, p. 627.
2) Ibid. p. 636.
3) Briev. 438.

Fontis inexhaustum flumen Apollinei:
Sperne truces vultus, tibi quos Maxentius offert,
Gestaque per Latium bella cruenta solum.
Cur Licini cantare minas et castra laboras?
Aut Helenæ sacras ante sepulchra faces?
Cur Constantino gaudes comes ire per orbem?
Et magnum mundi sistere sede Ducem?
Da veniam bellis. satis est scripsisse renatum,
Exstincta veterum relligione, Deum.
Paulisper jam vive tibi. tibi quære maritam,
Et post castra, velis mitia castra sequi.
Quin aliam thalamis Helenam genialibus infer,
Verbaque quæ recites mollia dictet amor.
Ipse tuos canta plectro leviore furores,
Et viduæ loculos ingeniumque tuæ.
Sic tibi Constantinus eris, sic conjuge lætus
Finge Minervinam te sociasse tibi.
Invenies signum, quo possis vincere. verum
Ne tibi sit conjux crux, sapienter ama.

Dat is:

Mijn Vondel, gy wiens lier den weêrgalm van mijn snaren
Zoo vaak herklinken deed in Nederduitsche maat!
Mijn Vondel, eer en roem van Hollands dichterscharen,
Wiens onnavolgbaar lied onze ooren nooit verzaadt!
Wat pijnigt gy u af, de gruwlen af te beelden,
Die dwingeland Maxens in langverloopen tijd
Of wrevele Licijn aan 't zuchtend Rome teelden,
De toortsen, 's Heeren graf door Helena gewijd!
Wat volgt gy over de aard den trotschen zegewagen
Van 's waerelds opperheer, roemruchten Konstantijn!
De ware God regeert: de Heidnen zijn verslagen:
Dit zongt ge: 't zij genoeg: 't moge uw voldoening zijn.
Werp weg de krijgsbazuin: uw cyther klink van vrede.
Leef voor u zelven, zoek een lieve gezellin:
Verlaat de legerplaats voor zoeter legerstede,
En fluister Liefde zelve u zachte deuntjens in.
Wees zelf uw Konstantijn: zoo ge uw Heleen moest derven,
O! in een nieuwe gaê herleef weêr uw Heleen.
Zing, als gy door Gods gunst dit heil u mocht verwerven,
Van d' echtelijken kamp de blijde zaligheên.
Zoek, zoek als Konstantijn het teeken u te ontdekken,
Dat u den zege spelt, waarin gy overwint 1);

1) Men weet, dat volgends de overlevering aan Konstantijn een *kruis* aan den hemel verscheen met de woorden: „in dit (teeken) zult gy overwinnen."

Maar wees — opdat u nooit die gade een kruis moog' ſtrekken,
Bezadigd en bedaard by 't geen ge u onderwindt.

Vondel volgde de helft van den gegeven raad: hy liet den arbeid aan zijn Konſtantijn varen; offchoon niet om aan de uitzichten te voldoen, welke Van Baerle hem geöpend had. Immers hy hertrouwde niet: — en Van Baerle evenmin: welke moeite hy er ook voor deed.

Omtrent dezen tijd was het, dat beider vriend, Jakob Baeck, overleed. Zwaar trof Vondel die ſlag, en hy drukte zijn leedwezen daarover uit in den volgenden klaagzang:

UYTVAERT

VAN

JACOB BAECK,

Licentiaet in de Reghten.

AEN

NIKOLAES VAN DER HAES,

OUD PROFESSOR.

Nu is, natuurgeleerde Haes,
Dees eedle ſiel van Baeck (die aes
Van deughd en wijſheyd uyt den mond
Der wijſheyd ſocht, en altijd ſtond
Na nutte en wijſe wetenſchap)
Geſteygert op een hooger trap,
Daer ſy, bevrijt van duyſternis,
In hare kennis gaet gewis,
En een veel klaerder licht ontſing
Als hier, doenſe op uw ſijde hing.

Hier ſtond haer 't onderſoecken vry,
Hier ſooghſe, als eene leckre By,

Nikolaes van der Haes. Kan deze dezelfde zijn als de zoo dikwijls genoemde Geneesheer in de Beverwijk? Vs. 106 van het hier volgende bruiloftsgedicht ſchijnt dit te bevestigen, en het kleine verſchil in den naam kan niets bewijzen in een tijd, toen men elken naam op onderſcheiden wijze ſpelde: alleen de tytel van *Profesſor* zoude hier twijfel kunnen doen ontſtaan.

Het ſap van uytgeleſen geur,
Uyt allerhande bloem en kleur.
Het lichaem achte ſy gering,
Of 't quijnde, en dagelijcx verging,
In al te vyerigh eene vlam,
Wanneerſe ſlechs haer eyſch bequam.
De hef des lichaems, en het grof
Moſt dienen om een betre ſtof.

Aldus verkracht men klay, en kluyt.
Soo bout men 't merg des ackers uyt.
En, in dien arbeyd al te graegh,
Verlieſt de klont in 't leſt heur vaegh.
Het onverſadelijck gemoed
Op wijſheyds vruchten al te ſoet,
Verhaeſt ſich ſelf, om 't rijck genot
Des letter-oeghſts en haeſt ſich tot
d' Onſterflijckheyd, die boven ſweeſt,
Wanneer 't hier eens den ſmaeck af heeft.

Het aerdſche deel op ſijnen rugh
Geraeckt, en alle geeſten vlugh,
Nu willen ſcheyden ſonder pijn,
Soo onbelemmert alſſe ſijn,
Aen lijm nocht taeye ſenuw vaſt.
't Geraemt bedanckt dien waerden gaſt;
Den geeſt ſijn huyſwaerd, die beleeſt
Hem voor een wijl geherberght heeft:
De Geeſt verlaet het huys van been,
En klapt de vleugels tegens een.

19 *De hef:* „het min edele gedeelte, het ſchuim." Thands bezigt men 't woord alleen in de uitdrukking: „de *heffe* des volks."
21 *Aldus verkracht men:* d. i.: „maakt men krachteloos, berooft men van kracht."
24 *Vaegh:* „friſchheid."
30 Lees: „wanneer het eens den ſmaak weg heeft van de vruchten der wijsheid."
31-33 Lees: „wanneer het lichaam zoo zwak is geworden, dat het ter aarde zinkt, en de geest daarentegen, meer en meer vlug geworden, opwaarts zoekt te ſtijgen." Het beeld is gelukkig voorgeſteld en kenrig volgehouden.
36,37 Lees: „het lichaam bedankt den geest voor zijn gezelſchap: de geest wederom het lichaam voor de huisvesting."

Niet lang echter duurde het, of aan het huis van Baeck werd de rouw in vreugde verwisſeld. De „fiere Katharijne", die zoo lang weêrſtand geboden had aan alle aanzoeken van vrijers, liet zich eindelijk vermurwen door de gebeden van Hillebrand Bentes, een aanzienlijk Amſterdammer, doch omtrent wien ik geen andere narichten heb kun-

nen bekomen, dan dat hy ten jare 1629 mederegent van het Aalmoesſeniers Weeshuis daar ter ſtede was geworden. Waarſchijnlijk was hy met Jacob Baeck zeer bevriend geweest: en wy zouden uit het navolgende bruiloftsdicht van Vondel kunnen opmaken, dat de voorſpraak van den ſedert overleden broeder niet ongunſtig by de zuster gewerkt had.

DE FEEST

VAN

DEN HEERE DIRECTEUR

HILLEBRAND BENTES

EN

JOFFROU

KATHARINE BAECK.

SCHOON d' een na d' ander vaſt de Minne gaf ſijn reght,
Noch ſleet Katrijn den tijd des levens buyten echt.
De ſon had negenwerf haer hemel omgevaeren,
En Ceres negenwerf het hayr gehult met ayren,
Terwijle Bentes leefde op heur genade alleen,
En in den wind ſagh ſlaen ſijn klaghten, en gebeen.
De kamer, daerſe ſliep, beſloot haer kuyſche ſinnen,
Verbonden aen den dienſt der ſuyverſte Godinnen,
Aen Pallas, en Diane, en Veſte; om wie ſy hier
Een lamp van bergkriſtal ontſtack met eeuwigh vyer.
Nocht Venus, nocht de min, nocht Hymen moght 'er duuren.
De kuyſcheyd deſer Maeghd was witter dan de muuren,
Waer meê ſy zat bemuurt, vernoeght met deſen roem,
Dat ſy dees Godheên ſchonck heur maeghdelijke bloem.
Maer doen de hemel, die haer yver had genoten,
In 't end voltrecken wou 't geen boven was beſloten,
Verſcheen de Maeghd, daer ſy in heur ſlaepkamer ſat,
Haer trouſte Broeder ſelf, die langs 't gemeene pad

9 Zie over de dienst van Vesta het aangeteekende op de *Spore aen Hooft*, vs. 1.
18 *Haer trouſte Broeder:* Jakob. Zie vs. 44.

De weereld had verſmaed, en 's weerelds ydelheden,
En 't vaderlijcke huys ſich heel in rou ſien kleeden.
De kamer roock van geur, en blaeckte door den brand,
Die affcheen van de torts in ſijne ſlincke hand.
Een kleed, ſoo blanck als ſneeu, geſlingert om de leden,
Hing met een eedlen ſwier van boven tot beneden,
En rijck beſaeyt met goud van ſtarren, ſonder tal;
Gelijck de hemel blinckt, en eeuwigh blincken ſal.
De ſlaepen van ſijn hoofd, verlicht door deſe glanſſen,
Sich lieten om en om met eenen krans bekranſſen
Van bloemen, ſonder naem, verſamelt daer omhoogh,
En kunſtigh geſchakeert, gelijck een regenboogh:
Al vaſte verwen, die verwelcken nocht bevrieſen,
En ſich, om ſchooner kleur, alle oogenblick verlieſen,
En ſpelen ſoo in 't licht van dien gemaeckten dagh,
Dat qualijck menſchlijck oogh hier oogh op houden magh.
Hoe bly, hoe welgedaen ſagh ſy dien lieſſten Broeder!
Hoe anders, als doen hy van Vader en van Moeder
En al ſijn Vaders huys vernoeght ſijn affcheyd nam,
Na dat een koorts, ter ſluyck, door eene onſichtbre vlam,
Al 't lichaem had verteert en naeulijcx om te leven
Wat ſiels in vel en been en ſchinckels was gebleven.
De Suſter vreeſde in 't eerſt, en midlerwijl verheughd
Vermengde ſich de ſchrick in d' onverwachte vreughd.
Sy haeckte en blaeckte om hem t' omhelſen, en te kuſſen,
Maer 't hart wert t' elckens ſlaeu, en Jakob ondertuſſchen
Genaeckende, verdreef met eenen heldren blick
Uyt heur verbaeſt gemoed dien ingebeelden ſchrick,
En opende ſijn mond met ſulcke lieflijckheden,
Gelijckſe was gewoon ſijn trooſt en wijſe reden
Te drincken met haer oor, eer hy, tot haer verdriet,
Om een onſterflijck kleed, het ſterfelijck verliet.
Gedeelte van mijn ſiel (ſoo ſprack de Geeſt ten leſte)
'k Verlaet d' onſterflijckheyd, en dael in dit geweſte,
Uyt liefde, die ik noch u toedraegh, na mijn dood;
Niet ſoo gelijck weleer, maer duyſendmael ſoo groot.
De liefde gloeyt om hoogh al anders dan op aerde.
Wy geeſten ſchatten daer het maeghſchap na ſijn waerde,
Beminnen ſonder gal, en wenſchen, in dien ſtaet
Des hemels, u noch nut te ſijn met rijpen raed.
Het opperſte beſluyt miſhaeght dat ghy uw jaeren
Dus koel en eenſaem ſlijt, en leyd u op te paeren
Met hem, die lang genoegh ſijn tijd in ſlaverny
Om u heeft doorgebroght. 'k verſeker u, dat hy

36 *Hoe anders:* het *quantum mutatus ab illo* van Virgilius; maar hier op gunſtige wijze.

De reghte weêrga is, en met fijn aerd en feden
Uw feden foo gelijckt, dat geene oneffenheden
Uw onderlinge ruft verfteuren fullen, foo
Ghy 's hemels raed voltreckt. wat fchaemte maeckt u bloô?
Wat verftfe met een gloed van roofen beyde uw kaecken?
De koelte had haer tijd: nu is het tijd te blaecken
Van ongeveynfde min, en ruftigh en goedrond
Te drucken hart aen hart, te vlyen mond op mond,
Te loncken hand aen hand, en lip op lip te kleven.
Wat weygertghe dien Held uw hand en trou te geven,
Nadien uw huwelijck van 't noodlot is gefmeed
Op 't anbeeld van Gods Raed? begeef, in Venus eed,
U onder Bentes vlagh. hy fal u veyligh voeren,
Niet onder het geweld van oorelooghfrumoeren,
Waer van de weereld waeght, wanneer de felle dood
In eenen hagel fpoockt van yfer en van lood;
Maer in een foet gevecht, en oirfaeck van veel levens,
En aerdfche faligheên, en leckre luften t' evens:
Daer ghy opluycken fult uyt aengenaemen luft,
En den gewenfchten loon der wederliefde kuft,
Een jonge Katharijn, of Bentes, of te gader
Een dochter en een foon, die moeder en den vader
Affetten foo volmaeckt, dat uwe fchildery
By dit gefielde beeld een fchim en fchaduw fij.
Ghy moet op defe wijs voortaen den Goôn behagen.
De tijd lijd geen vertreck, en alle Geeften klagen
Daer boven allermeeft om 't fpillen van den tijd,
En kennen fijn waerdy, wanneer hy hen ontglijd.
Sy wenfchen, moght het fijn, den eerften tijd te koopen,
Om nutter te befteên. fy fien de ftarren loopen,
En rennen om den ring van defen duyftren kloot,
Behangen met den damp, die eerft mijn oogen floot
Voor 't hemelfche geficht, en hinderde te dringen
In 't allerbinnenfte des boefems aller dingen.
Al wat op 't aerdrijck fchuylt ontdeckt fich daer al ftil.
Hier fiet men nauwelijcx door een papieren bril.
Daer vat een oogenblick ontallijcke gedachten.
Daer fchijnt een langen dagh, gevolght van geene nachten.
Men leyd 'er 't oor te weeck op 't goddelijck gefang
Der heem'len, die op maet geftadigh gaen hun gang,
En danffen, dat fy 't veer in lieflijckheyd afwinnen
De toverende keel der fingende Meerminnen.

72 *Dien Held:* niet dat Bentes, zoo verre my althands bewust is, eenige heldendaden verricht had; maar *held* ftaat hier voor „jongeling, minnaar, wakkere borst."
81 *Aengenaemen:* fommige uitgaven hebben *kittelenden.*
88 *Vertreck* is „uitftel."
91 De zin is: „zy (de geesten der afgeftorvenen) wenfchen, dat het in hun vermogen ware, den op aarde doorleefden tijd terug te koopen, om dien nuttiger te kunnen befteden."

Natuur ontkleed ſich daer heel naeckt van top tot teen.
Hier toonde my mijn Haes niet als d' ontdeckte leên.
Self 't allerwijſte breyn bekent om hoogh ſijn botheyd,
En noemt dees letterkunde en wijſheyd loutre ſotheyd.
Ons Themis, die 't geſicht aen geene letters hecht,
Ontvout en ſchift'er net het onreght van het Reght,
Het heyligh Reght, 't welck hier beneden is te ſoecken,
En blind word opgeviſcht uyt eene zee van boecken,
Waer in 't verſtand verſinckt, en dickwils ſchipbreuck lijd.
Maer dit loopt buyten ſpoor. mijn laſt gaet niet ſoo wijd.
Mijn Suſter, 'k ſie ghy wenſcht t' omhelſen uwen Broeder,
Maer al vergeefs. ick ga. omhels mijn oude Moeder,
En Vader noch voor my. omhels uw Bruydegom.
Soo ſprack hy, en verdween, en liet haer droef, en ſtom.
Sij ſagh hem, doenſe ſich tot kuſſen wou verpijnen,
In haere ledekant, met ſijne torts, verdwijnen,
Gelijck een Bruyloftsgod, en ſloegh van angſt een galm.
't Geſin ſchoot toe, en vond den vloer al groen van palm
En loveren beſtroyt, en trooſte de verlegen,
En nam dit voorſpoock aen: en wenſchte 's hemels ſegen
De nieugewijde Bruyd, die, na dien ſtorm beland,
Den blijden Bruydegom haer trou gaf met haer hand.

106 *Mijn Haes*: de doktor in de Wijk. Zie D. II blz. 225.

Hoe lang Katharina met haar echtgenoot leefde is my onbekend; dat zy hem een zoon ſchonk blijkt uit het grafſchrift, hetwelk ik hier geef, als te kort om er op terug te komen, en tevens als het laatſte gedicht, dat onze dichter op een Lid uit het geſlacht der Baecken vervaardigde.

GRAFSCHRIFT
OP
KATHARINE BAECK,
GEMAELIN VAN DIRECTEUR
HILLEBRAND BENTES.

Al deckt dees ſerck Katrijn, ſy leeft in 't eenigh krooſt,
Sijn Moeders ſchildery, ſijn Vader Bentes trooſt.

De Brabantſche kamer „*Wt levender Jonst*" was, ſedert de ſtichting van Costers Akademie, meer en meer in verval geraakt, en eindelijk geheel te niet gegaan. De Oude Kamer, hoezeer de meest verdienſtelijke van haar Leden tot de Akademie waren overgegaan, had nog lang den ſtrijd volgehouden, doch was eindelijk, in 1632, door bemiddeling van Burgemeeſteren, met de Akademie vereenigd geworden. In het jaar 1635 had het Weeshuis een derde gedeelte van het erf en getimmerte, met de kleedingen en andere benoodigdheden, tot de ſpeelplaats behoorende, aan het Oude-Mannenhuis verkocht. De twee Godshuizen namen toen het beſluit, de Akademie, die maar van hout was opgeſlagen, en voor welke een loods ſtond, die in den jare 1631 aan een ſteenkooper was verhuurd geworden, te hertimmeren. Volgends de beſchikking van Burgemeesteren, moesten de kosten van dit werk voor twee derde deelen door het Weeshuis, en voor een derde deel door het Oude-Mannenhuis gedragen worden, welke Godshuizen dan ook een dergelijk aandeel in de opbrengsten van het ſpelen hadden. De Akademie van Coster had, van haar eerſte oprichting af, tot blazoen gehad een Byekorf met het woord YVER; maar nu vond men goed om gemeld blazoen met dat van de Kamer *In Liefde Bloeyende* ſamen te voegen, en van de twee zinſpreuken deze eene te maken: „door yver" of „yver in liefde bloeiende." De kosten der herbouwing beliepen in het geheel *f* 29103 en eenige ſtuivers. Zy werd in 't laatst van 't jaar 1637 voltrokken, en ſedert dien tijd aan de Akademie de naam van „Schouwburg" gegeven. De bouwmeester, de beroemde Nikolaas van Kampen, had den lof ingeöogst van, uit aanmerking der enge ruimte waarover hy te beſchikken had, een treffelijk gevaarte te ſtichten: en met recht zong Pels van hem, in zijn „Gebruik en Misbruik des Tooneels," dat hy

Het werk,
Schoon klein van omtrek, groot en wyd, gelijk een kerk
Dee ſchijnen en 't gemak so met de welſtand paarde,
Dat dit gebouw, verſierd met zulk een pracht, en waarde,
Gelijk so braaf een' kunſt en groot een' ſtad betaamt,
Een meeſterſtuk verſtrekte en Schouwburg werd genaamd.

Men trad er binnen door een hardſteenen poort van de Doriſche orde, boven welke het navolgende distichon van Vondel in gouden letters was uitgehouwen:

De weereld is een ſpeeltooneel,
Elck ſpeelt ſijn rol en krijght ſijn deel. —

terwijl het woord SCHOUWBURG boven het fronteſpies te lezen ſtond.

Noordwaarts in deze poort had men het kantoor, waar het geld voor den toegang ontfangen en de loodtjens uitgegeven werden: daar boven ſtonden buitenwaarts twee lantarens en binnenwaarts de borst-

beelden van Herakliet en Demokriet. Vervolgends ging men, over een vierkante plaats, door een andere poort, in een ruim portaal, waar zuidwaarts de ingang zich bevond naar de woning van den kastelein en een ſpreekvertrekjen. De fronteſpies dezer tweede poort rustte op twee kolommen, boven welker kapiteelen insgelijks twee lantarens geplaatst waren. De woning van den kastelein beſtond uit verſcheiden wel ingerichte vertrekken. In het portaal daarvoor hingen drie gedichten: een van Vondel, luidende:

Geen kind den Schouburgh laſtigh ſij.
Tobackspijp, bierkan ſnoepery,
Nocht geenerley baldadigheyd.
Wie anders doet, word uytgeleyd.

Een van Jan Vos:

De Godsdienſt roept de Ziel: het lijf de zorgh voor 't leven:
Elck heeft haar eygen tyt: wie die hier tegen ſtreven.
Wie tyt in tyden vint, wort geen tooneel ontzeyt
Zoo leert men door het ſpel noch deught in ledigheyt.

En nog een van Vondel:

Tooneelſpel quam in 't licht tot leerſaem tijdverdrijf,
Het wijckt geen ander ſpel, nocht koninklijcke vonden.
Het bootſt de weereld na: het ketelt ſiel en lijf:
Het prickeltſe tot vreughd of ſlaet ons ſoete wonden:
Het toont in 't kleyn begrijp, al 's menſchen ydelheyd,
Daer Demokryt om lacht en Heraklyt om ſchreyt.

Aan de zuidzijde van het portaal was een ruime opgang naar de kamer der Regenten, rondom met kasſen voorzien, en van boven koepelsgewijze bepleisterd. Boven den ſchoorſteenmantel las men Vondels regels:

Geluckigh [1]) is het Lant
Daer 't kind ſijn moer verbrant.

Voorts was dit vertrek voorzien met afbeeldingen van verſcheiden oude Godheden, die van de Kamer *In Liefde Bloeyende* waren overgebleven.

Wat de zaal zoo wel als het tooneel betreft, men zal daarover, beter dan door eenige beſchrijving, kunnen oordeelen door de nevensgaande afbeeldingen, waarby ik alleen nog het volgende heb op te merken:

Men ziet, by de vergelijking der beide afbeeldingen, dat de konſtruktie van deze ſchouwburgzaal in vele opzichten van die onzer hedendaagſche theaters verſchilt, voornamelijk daarin, dat, terwijl men thands

1) In de gewone uitgaven lezen wij voor *geluckigh* het woord *gezegent*.

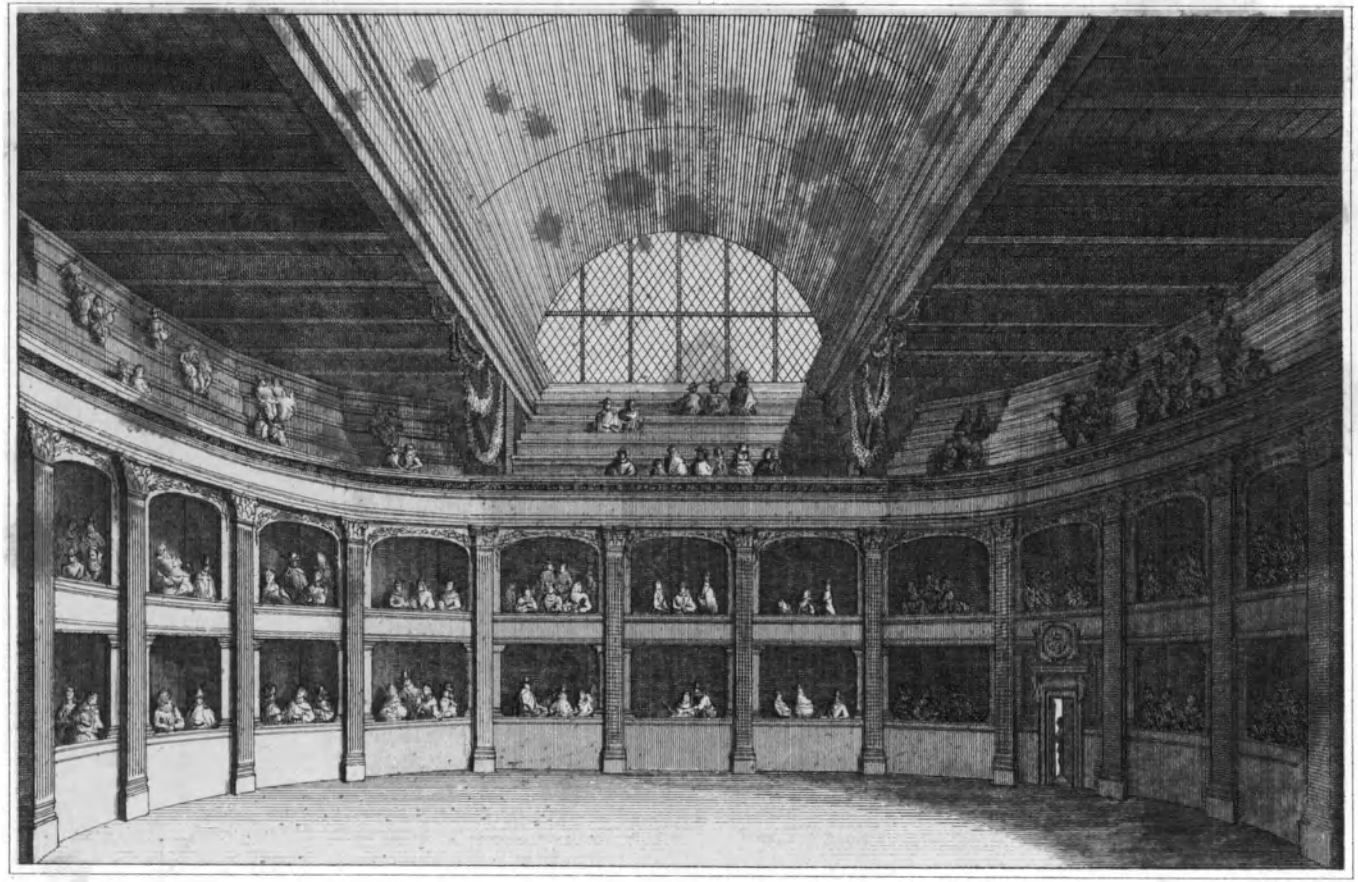

Steendr. v. Chs. Binger.

ZIT-EN STAANPLAATSEN VAN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, GESTICHT IN 1637.

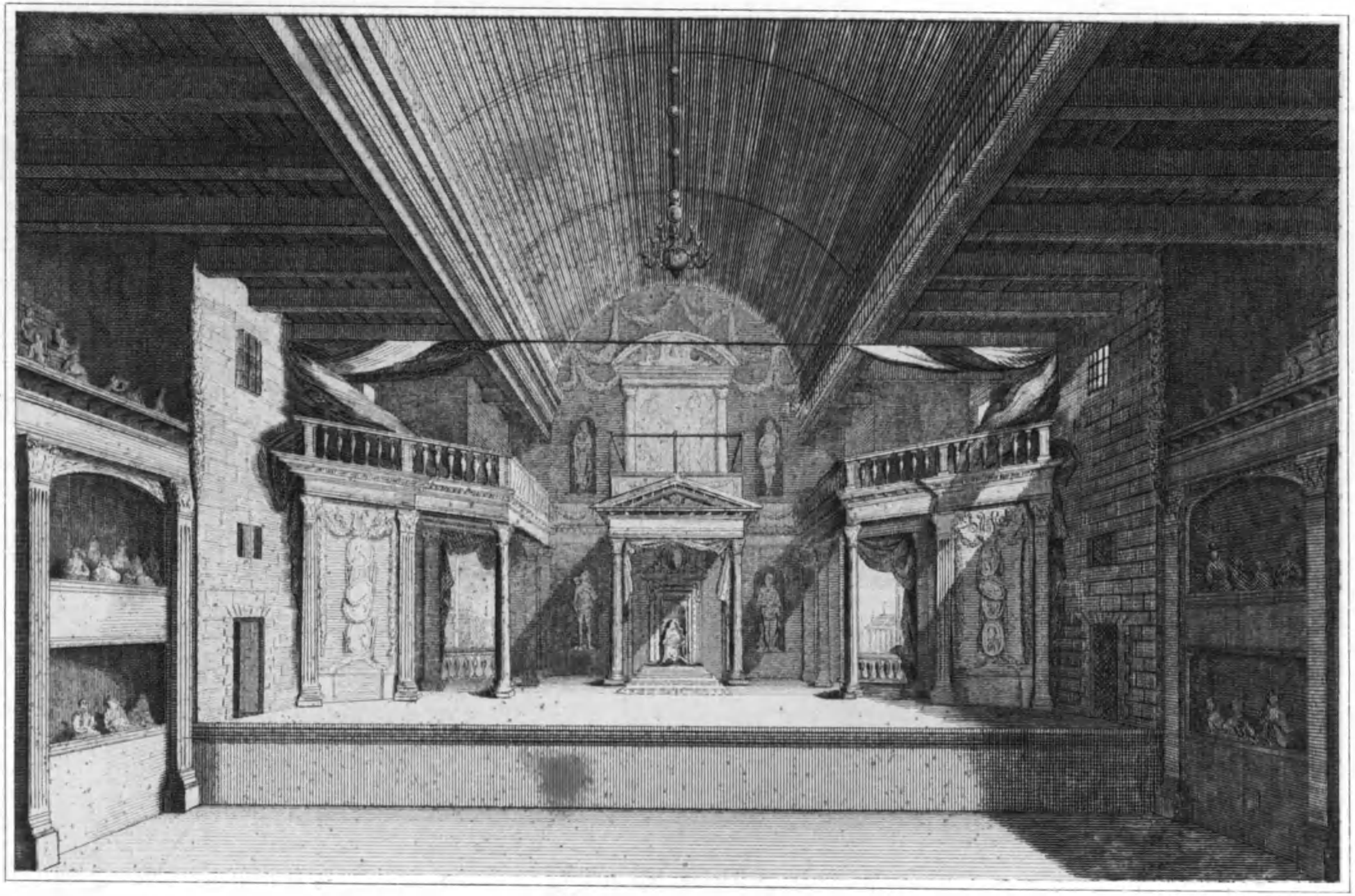

Steend[r] v. Ch[s] Binger.

HET TOONEEL VAN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, GESTICHT IN 1637.

de zaal, waarin de toefchouwers zich bevinden, een eigen zoldering heeft en door een voorportaal van het tooneel wordt afgefcheiden, hier daar-en-tegen zaal en tooneel een geheel vormen, dezelfde zoldering met balken en middelgewelf van 't een tot het andere einde doorloopt, en de zitplaatfen der toefchouwers daar eindigen, waar het eerfte zijfcherm begint, zonder dat het tooneel zelfs door een zoogenaamden Harlekijnsmantel wordt afgefloten. Wat men thands den „bak" heet, is hier door een opene ruimte vervangen, zonder zitplaatfen, en waar de kijkers alzoo genoodzaakt waren te ftaan, — doch in vergoeding vrijheid hadden, heen en weder te loopen: iets wat niet moet geftrekt hebben om de ftilte gedurende de vertooning te bevorderen. Alleen de loges, in twee gaanderyen boven elkander tusfchen cierlijke pilasters geplaatst, wijken in vorm en grootte niet af van de hedendaagfche. De bovenfte gaandery, uit vaste oploopende banken beftaande, zoo wel als het groote halfronde venfter, doen ons eer aan een kerk of bedehuis denken dan aan een fchouwburg: en terwijl men tegenwoordig by het bouwen van theaters er zich op toelegt, het daglicht op alle wijzen buiten te fluiten, is hier daar-en-tegen blijkbaar zorg gedragen, daarvan party te trekken: zoo dat, dewijl men toen te vier ure begon te fpelen, een groot gedeelte van 't ftuk — althands gedurende drie vierden van 't jaar — by daglicht zal hebben kunnen vertoond worden: een merkbaar voordeel, in zoo verre de bezuiniging van uitgaven aangaat.

Wat het tooneel betreft, men ziet daarin vooral een groot verfchil met de hedendaagfche. Het dekoratief ftaat vast, doch is zoodanig ingericht, dat het naar verkiezing — en met behulp van een weinig verbeeldingskracht by de toefchouwers — onderfcheiden lokaliteiten kan voorftellen. Op de eerste zijmuren — want zijfchermen kan men ze niet noemen — is een gevangenis afgebeeld: en wanneer het tooneel nu een gevangenis moest voorstellen, liet men het gordijn, dat onmiddelijk achter die zijmuren om een dwarsftang geflingerd was, vallen. Werd het noodig, dat een der perfonaadjen van een ftadsmuur of een toren of uit een venfter fpreken moest, dan ging hy op eene der aan weêrskanten aangebrachte galeryen ftaan: en viel de handel in de open lucht voor, dan werd dit aangeduid door de tooneelisten te laten opkomen uit de opene ruimte tusfchen de kolommen, die een uitzicht naar buiten opleveren. De troon, die, even als de rest, vast ftond, werd veelvuldig gebezigd, en fpeelde het ftuk elders, dan in een paleis, dan had men vrijheid, dien weg te denken. Vertoonde men een kluchtfpel, dan werd weder het gordijn achter de gevangenis nedergelaten, en de voorgrond door 't aanbrengen van eenige meubelen in een gewoon vertrek herfchapen. Men ziet, de toeftel was nog zeer eenvoudig en *primitief* en alle optifche illuzie ontbrak; — doch die kwam men daar ook niet zoeken, en werkelijk beftaat hierin het grootfte verfchil tusfchen den toenmaligen en den hedendaagfchen fchouwburg, dat het prikkelen der zinnen, 't welk nu als het hoofdvereischte wordt aangemerkt, te dier tijd niet in aanmerking kwam. Het ftuk zelf, als drama

of poëetiſch voortbrengſel, kwam in aanmerking, en het overige was een byzaak, waarover zich niemand veel bekommerde.

Niet lang echter — haasten wy ons er dit by te voegen — bleef deze ſtaat van zaken voortduren. Aldra begon men, voor ſtukken, waarvan men goede ontfangſten verwachtte, opzettelijke dekoratiën te vervaardigen: 't zij door het aanbrengen van een gebouwden toeſtel, 't zij door het beſchilderen van doeken, die dan voor den troon werden opgehangen. Het zal ons, by volgende gelegenheden, blijken, dat ook menig treurſpel van onzen dichter met nieuwe dekoratiën werd opgeluisterd.

Ik heb gemeend, dat deze korte uitweiding over de gedaante en de hulpmiddelen van het toenmalige tooneel niet ongepast ware; daar zy den lezer de gelegenheid aanbiedt, om zich een klare voorſtelling te geven van de wijze, waarop de tooneelſtukken werden opgevoerd, en van het verband, dat er beſtond tusſchen de dramatiſche werken van die dagen en de lokaliteit waar zy vertoond werden. De omſtandigheid, dat byna elk belangrijk voorval niet aanſchouwelijk voorgeſteld, maar in een verhaal beſchreven werd, had natuurlijk ten gevolge dat er minder uiterlijke toeſtel noodig was dan thands, nu men *actie*, geen *declamatie* begeert; en wederkeerig waren de dichters, by mangel van de noodige hulpmiddelen, wel gedwongen, zich van het aanbrengen van zoogenaamd theatraal effekt te onthouden.

Verder ſchreef onze dichter te dezer, of by een latere gelegenheid nog de navolgende ſchouwburgdichtjens: waarvan het eerſte nog in 't begin dezer eeuw onder den byenkorf op het voorſcherm van den ſchouwburg te lezen ſtond.

De Byen ſtorten hier het eêlſte datſe leſen,
Om d'ouden ſtock te voên, en ouderlooſe weeſen.

Het ſij ghy ſpeelt voor ſtom, of ſpreeckt,
Let altijd in wat kleed ghy ſteeckt.

Twee vaten heeft Iupijn. Hy ſchenckt nu ſuur, nu ſoet,
Of matight weelde en vreughd met druck, en tegenſpoed.

Het ſpel heeft ook ſijn tijd, wanneer 't de tijd gehengt.
't Vermaeckelijk en nut word hier van pas gemengt.

VERBIE de lieden het tooneel,
Soo loopt 'er ſevenmael ſoo veel.
't Verboden wil men allermeeſt,
En tegenſtreven noopt den geeſt.
Wie dan den YVER bluſſchen wil,
Sie door de vingers, en ſwijgh ſtil:
Want word ghy op uw ſeer geraeckt,
Soo denck: ick heb t 'er na gemaeckt.

De afbeeldingen, waarvan wy hier kopyen geven, waren oorſpronkelijk met byſchriſten voorzien. Onder die van het Tooneel ſtond het gedicht van Vondel, hierboven aangehaald, en beginnend: *Tooneelſpel quam in 't licht*, enz.

Onder de andere het navolgende gedicht op Van Kampen:

TER

EEUWIGER GEDACHTENISSE

VAN

NIKOLAES VAN KAMPEN,

Stichter des Schouburgs,

IN DEN JAERE MDCXXXVII.

'T ONTBREYDELEN der jeughd, nocht godloos voedſel van
Vervloeckte afgodery, en al wat ſy verdichte,
Maer ſtichtigh tijdverdrijf was 't ooghmerck van dien man,
Die, tot een oefenſchool van deughd, den Schouburg ſtichte;
Der arme Weeſen trooſt, der Ouden ſtock en ſtaf.
Soo ſchrijft Pompejus niet, maer Kampen op ſijn graf.

3 *Stichtigh* voor „ſtichtelijk," als meermalen.

6 *Pompejus:* deze had te Rome een grooten ſchouwburg geſticht: — de dichter wil echter dien naam niet aan Van Kampen toeëigenen, omdat de ſchouwburg te Rome — volgends het uitgedrukte in de vorige regelen — diende tot bederf der jeugd en tot voorſtelling en bevordering van afgodery, terwijl die, welke thands opgericht werd, een oefenſchool der deugd moest ſtrekken. *O Utinam!*

Aan Vondel was het opgedragen, een treurſpel te vervaardigen, waarmede de nieuwe Schouwburg zoû worden ingewijd; en wenſchende te dier gelegenheid een ſtuk te doen opvoeren, hetwelk meteen een plaatſelijk belang had, en waarin hy ſtof mocht vinden, den luister en roem van Amſterdam te verheffen, zoo meende hy hierin het best te zullen ſlagen, wanneer hy, door navolging van Virgilius, hetgeen deze van den ondergang van Troje zong toepasſelijk maakte op een verzierde verwoesting van Amſterdam, ter wrake van den moord aan Floris V gepleegd. De Schouwburg zoû geöpend en het treurſpel opgevoerd worden omtrent de Kersdagen — en met die bedoeling had de dichter dan ook de kataſtrofe van zijn ſtuk op Kersnacht doen invallen; maar de tegenkanting van ſommigen, die zich ergerden aan 't vertoonen der Roomſche kerkzeden, was oorzaak dat een en ander een poos werd opgehouden, zoodat het ſtuk niet voor den 3[den] January in 't volgende jaar geſpeeld werd. Het verwierf niet alleen herhaalde toejuichingen, maar genoot ook de eer — in de dramatiſche jaarboeken misſchien eenig — om, ſedert dien tijd en nog voortdurend, met het einde en 't begin van elk jaar, zoo te Amſterdam als ook (later) te 's Gravenhage en te Rotterdam, te worden opgevoerd.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

D'ONDERGANGH

VAN

SIJN STAD

EN

SIJN BALLINGSCHAP.

TREUR-SPEL.

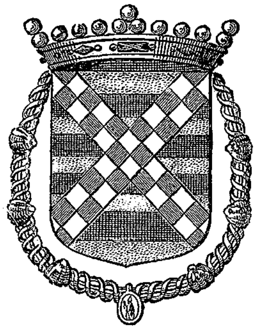

1637.

Urbs antiqua ruit.

DEN HEERE

HUYGH DE GROOT,

GESANT DER KONINGINNE EN KROONE VAN SWEDEN,

BY

DEN ALLERCHRISTELIJXSTEN KONING,

LUYDEWIJCK VAN BOURBON,

Koning van Vranckrijck en Navarre.

MIJN HEER,

HET rijſen van onſen nieuwen Schouburg, gevordert [1]) door de Heeren Weeſvaders, en inſonderheyd door den yver des Raedſheeren Nikolaes van Kampen, niet onbedreven in Boukunſt, en liefhebber van alle fraeye geeſten en wetenſchappen, dede onſen luſt rijſen, om dit aenſienelijck gebouw in te wijen met eenigh werck, dat deſe ſtad en Burgery moght behaegen: waerom wy voor onſe ſtoffe uytkooſen de jammerlijcke verwoeſting van Aemſtel-

1) *Gevordert:* niet „geëiſcht," maar „bevorderd," als meermalen.

redam, en ballingſchap van Gijſbreght van Aemſtel, doenmaels Heer der ſelve ſtede:

Genus a quo principe noſtrum: [2])
De reghte ſtam Van Amſterdam.

Het is kennelijck dat d' aeloude Dichters pooghden de gedichten den volcke ſmaeckelijck te maecken met ſaecken te ververſchen [3]), die hunne Vorſten en voorouderen betroffen. Homeer verhief de daeden en rampen der Grieccken, ſijne landſlieden, en trompette wat geduurende en na het belegh van Troje gebeurde. Maro geleyde Æneas, na Priams ondergang, van Xanthus aen den Tiber, en huwde het Latijnſche aan het Trojaenſche geſlacht, waer uyt de Romers ſich roemen geſproten te ſijn. Silius voert den Puniſchen, Lukaen den burgerlijcken oorloogh. De poëten onſer eeuwe volgen der aelouden voetſtappen. Taſſo doet der Chriſtenen ooren na hem luyſteren, terwijl hy Buljons Chriſtelijcke dapperheyd voor Ieruſalem ſingt. Ronſard kittelt de Vrancken met ſijnen Francus, Hektors oir, den ſtam der Franſche koningen: en Hooft de Droſt van Muyden ſtreelt d' Amſterlanders en ſijn geboorteſtad, in Velſens treurſpel, met de voorſpelling van de Vecht; en de Baethouwers [4]) met ſijnen Baeto, der Katten vorſt, van wien de Baethouwers, nu Hollanders [5]) genoemt, hunnen oirſprong reeckenen: en onder de Grieckſche tooneeldich-

2) *Genus a quo principe noſtrum.* Deze woorden zijn ontleend aan VIRGILIUS, *Aeneid.* III, vs. 168.
3) *Te ververſchen:* „onder een nieuwen, friſchen, behagelijken vorm voor te ſtellen."
4) *Baethouwers:* d. i.: *baat* (winst) *houders:* deze afleiding was vernuftig gevonden en pasſend bygebracht op een tijdſtip, toen de Nederlanders zich zulke onmetelijke winſten verwierven. Een beter inzicht in de taal heeft ons echter geleerd, dat Batavieren zooveel beteekent als „bewoners der *bat-ouwe, (Betuwe)* d. i. „goede grond," in tegenoverſtelling van *Veluwe, vaal-ouwe,* „vale, dorre grond."
5) *Nu Hollanders:* hier blijkt, hoe algemeen men, reeds in 1638, het geheele Gemeenebest in de provincie Holland zag. Vondel wist toch dat de eigenlijke Batavieren *daar* niet gewoond hadden.

ters hangen Sophokles, Euripides en Æſchylus doorgaens om Ilium, en wat daer aen vaſt is, gelijck wolcken om het gebergte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe t' Argos, en elders, en ſmelten tot traenen van droefheyd, of raecken aen 't hollen [6]) van dolligheyd, en ydele inbeeldingen:

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris,
Cum fugit, ultricesque ſedent in limine dirae. [7])

Gelijck het Pentheus docht, wanneer ſijn breyn aen 't glyen
Geraeckte, dat hy ſagh ontelbre Raſeryen,
Twee Thebens in de lucht, twee ſonnen klaer van ſtrael:
Of Agamemnons ſoon Oreſtes, t' elckemael
Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met ſchrick bevangen
Hy vlood voor 's moeders geeſt, verſien met ſwarte ſlangen
En tortſen, daer de Wraeck den drempel dight beſet.

Het en is oock de reden niet ongelijck. [8]) dat onſe eyge ſaecken ons meer ter harte gaen, dan die van vreemden en uytheemſchen. Beneffens dit inſicht prickelde ons hier toe de genegenheyd, om eens (waer het mogelijck) den ſchoonen brand van Troje t' Amſterdam, in het geſicht ſijner ingeſetenen, te ſtichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens, die een vyer ontſtack, dat geuriger

6) *Of raecken aen 't hollen* enz. Men zie in dezen regel niet zoo zeer een verwijt aan de Griekſche Treurſpeldichters, voor wie Vondel, als bekend is, een grooten eerbied koesterde, als een veroordeeling van de onderwerpen, welke zy behandelden.
7) Deze vaerzen zijn uit de *Aeneis* IV. 469-473.
8) *Het en is oock de reden niet ongelijck:* met andere woorden: „het ligt ook in de reden."

en heerlijcker blaeckt dan de Hemelſche vlam, die den fenix verteert; gelijck hy d' eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons luſt (ſijn wy des waerdigh) laegh by der aerde te ſweven: en uyt wiens aſſche, eens om de honderd jaeren, een fenix [9]) te voorſchijn koomt, dien ick nu met den vinger niet hoef te wijſen, nadien de glans van ſijn pennen alle de weereld in d' oogen ſchittert. Wy bouden dit treurſpel op de gedachtenis, ons by de ſchrijvers en de faem daer van nagelaeten; en ſtoffeerden en bekleeden de ſaeck na de wetten, regelen en vryheyd der poëſye; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en miſdeden, 't en waer miſſchien in talrijckheyd van perſonagien [10]), dat wy qualijck konden vermijden, ſonder het werck ſijnen eyſch te weygeren. Of eenige Amſterdammers moghten walgen van den ſwaren val hunner muuren, en 't verſtroyen der vorouderen te hooren; ſoo word die bittere naſmaeck verſoet, door Raphaëls voorſpelling van de heerlijcke verrijſeniſſe der verdelgde veſten en verſtroyelingen; dat wy nu op 't allergeluckighſte beleven, onder de wijſe regeering der tegenwoordige Burgemeeſteren, die het gemeen beſte boven hun eygen behartigen, en geenen oorloogh prijſen, dan die om vreede gevoert word [11]). Ick vermat my verwaendelijck dit uwe Exc. op te dragen, en dat te vrypoſtiger, overmits uwe Exc. van den treurigen

9) *Een fenix:* de Groot zelf.

10) *'t En waer miſſchien in talrijckheyd van perſonagien.* Volgends de zoogenaamde regels van Aristoteles, moesten er in een behoorlijk drama niet meer dan ten hoogſten zeven perſonen optreden. Een dergelijk getal ſtelde de Tweede klasſe van het Konink1. Ned. Inſtituut als *maximum* toen zy in der tijd een eereprijs uitloofde aan het best geſchreven Treurſpel. Wy zullen er tegenwoordig echter geen verwijt meer over richten tegen Vondel, maar integendeel hem er over prijzen, dat hy zich in deze zaak aan de tooneelwet niet geſtoord heeft.

11) *Geenen oorloogh... dan die om vreede gevoert word.* De lof, hier aan Burgemeesteren toegezwaaid, was in Vondels mond geen vleiery; ook hy zag — gelijk uit al zijn geſchriften blijkt — met leede oogen het voortzetten van den oorlog aan, en dit te meer, naarmate zijn hart ſterker naar zijn Zuid-Nederlandſche taal- en ſtamverwanten trok.

tooneelftijl, die de hooghdravenfte, en onder allerley flagh van fchryven de kroon fpant, niet afkeerigh en fchijnt; gelijck blijckt by den gekruyften Chriftus, eertijds in vryheyd [12]), federt by de Thebaenfche dochter in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Iofeph in ballingfchap geteelt, en van ons, foo wy beft konden, op het Nederduytfche tooneel gebragt, tot ftichtelijck vermaeck defer loflijcke burgerye, en en van alle eerlijcke lieden. Wy vertrouwen dat dit uwe Exc. te min fal mifhagen, aengefien hier, onder de oudfte en treffelijcxfte edelen en bondgenooten, niet oneerlijck in 't harnas fneuvelt de ridder Heemfkerck [13]), een adelijcke en manhaftige ranck, uyt dat bloed, waer van uwe Exc. fijn brave afkomft telt. Ick offer dan uwe Exc. in fijne ballingfchap mijnen Gijfbreght van Aemftel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uyt medoogen, die eer medoogen dan gramfchap waerdigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

t' Amfterdam, CIↃ IↃ C XXXVII,
de XVI *van Wijnmaend.* [14])

uwe Exc. ootmoedige dienaer

JOOST VAN DEN VONDEL.

12) *By den gekruyften Chriftus, eertijds in vryheyd* enz. *By* is hier: „door." — De zin is by den eerften opflag niet duidelijk, en zulks alleen door het gemis der twee monofylben: *door u:* Vondel wil zeggen, dat het treurfpel van den gekruisten Christus door de Groot was gefchreven toen hy zich nog in vrijheid bevond, dat van de Thebaanfche dochter in zijn gevangenis, en het treurfpel van Jozef (door Vondel vertaald) in zijn ballingfchap.

13) *Heemfkerck*, enz.: Hugo de Groot, Heer van Noordhoorn enz., geboren in 1511 en vijf malen Burgemeester van Delft, was in tweede huwelijk getrouwd geweest met Elfelinge van Heemskerck, by welke hy twee zonen verwekte, van wie de jongfte, Johan Hugo, in 1554 geboren en op den 3 Mei 1640 te Delft overleden, de vader was van den grooten Hugo. Zie de *Levensfchets van Mr. Pieter de Groot*, door JAN JOHAN PIETER CORNETS DE GROOT, te 's Gravenhage by Gebroeders Belinfante in 1847 gedrukt (doch niet in den handel).

14) *'t Amfterdam* enz. Deze aanwijzing van plaats, dag en jaartal, zoowel als de onderteekening, komen niet voor in de uitgave by Joost Hartgerfen, maar werden reeds opgenomen in den mede nog in 't jaar 1638 uitgegeven verbeterden druk by Smient.

VOORSPEL

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL,

AEN

Schout, Burgemeesters, Schepens, en Raed

VAN AMSTERDAM.

De trotſe Schouburg heft ſijn ſpitſe kap
Nu op, en gaet de ſtarren naderen,
En wellekoomt met dartel handgeklap
Al 't Raedhuys, en ons wijſe Vaderen.
Het heyligh Raedhuys wijd den Schouburg in,
En wacht met ſijn aendachtige ooren,
Soo vyerigh als Karthagoos Koningin,
Beluſt het droef verſlagh te hooren,
Hoe Ilium van Argos werd verplet,
En door de torts in d' aſſche raeckte:
Dat ſoeter, dan al 't Afrikaenſch bancket
De tong, haer leckre ſinnen ſmaeckte.
Het nieu tooneel drie eeuwen ſpringt te rugh,
Om Aemſtels veſten te verſtooren,
En bout de wreedheyd eene breede brugh.
't Aeloude Troje word herboren,
En gaet te gronde in 't gloeyende Amſterdam.
Onſe Aemſtel ſal een Xanthus ſtrecken,

5 *Heyligh Raedhuys*: *heilig* ſtaat hier niet in de beteekenis, welke tegenwoordig meer uitſluitend aan 't woord gehecht wordt, maar in den zin van 't Lat. *ſacer*, en geeft te kennen, dat het Raadhuis een plaats was, waar niemand komen mocht, dan die er behoorde, en waar het *vulgus* geen ſchendige handen aan ſlaan mocht.

7 *Vyerigh* behoort by het volgende *beluſt*.

12 *Haer leckre ſinnen*: *lekker* is hier gebezigd in den zin van „kieskeurig en weelderig." Zoo zegt men nog: „lui en *lekker*," en gebruikt men 't woord in gemeenzaam geſprek als tegenſtelling van „lusteloos."

Geverft van bloed: de Kermerlandſche vlam,
Als 't Griecxſche vyer, de daecken lecken.
't Beſtormt ſtadhuys dat ſweemt na Priams hof.
Hoe kort kan 's weerelds pracht verandren.
Hoe ſtuyftſe wegh voor wind in roock en ſtof.
Kriſtijnen ſtrecken hier Kaſſandren,
By 't hayr geſleurt. De Biſſchop Goſewijn
Beſprengkelt als Priaem d' autaeren:
Daer Pyrrhus woed en moord, in Haemſtees ſchijn,
En geen Klaeris nocht grijſe hayren
Verſchoont. De helſche en goddeloofe Vries
Geen ſnoode Ulyſſes wijckt in booſheyd.
Noyt leê Heleen door 't ſchaecken dit verlies,
Dat door des ſchenners trouweloofheyd
Vrouw Machteld deê. De ſchalcke Voſſemeer
Bootſt Sinons aerd na in 't ſtoffeeren.
Het ſwanger paerd van Troje baert 'er weer
De krijghſlien, die de kans doen keeren.
Heer Gijſbreght draeght ſich als Anchiſes ſoon,
En word door tegenſpoed niet ſlapper:
Sijn deughden ſtaen in top voor elck ten toon,
Niet min Godvruchtelijck als dapper.
Prooſt Willem ſtort in 't Prieſterlijck gewaed,
Als Panthus, Phebus prieſter, neder.
Vrou Badeloch, die op Kreüſe ſlaet,
Verbeeld ons, hoe getrou en teder
Oprechte liefde in rampen is belaen
Met haer beminde wedergade.
In Veenerick herleeft de kleene Afkaen,
Waermeê de held op Gods genade
Sich ſcheep begeeft, en op een beter wacht:
Dat wy ter goeder uur beleven,
Nu Amſterdam en 't Aemſtelers geſlacht
Sijn kroon ten Hemel heeft geheven.
Soo eens de vreê ons ſcheeprijck Y beſtrael,
En 't oorlooghs onweer ruſt van ruyſſchen,

29 *De helſche en goddeloofe Vries:* Grobber, eigenlijk, als wy later zien zullen, „de Grebber" genaamd, en die de Westfriezen, tijdens Floris' gevangenſchap, tegen 't Muiderſlot aanvoerde.
34 *Stoffeeren:* „verdichten, opſmukken, liegen."
41 *Prooſt Willem:* Willem van Aemſtel, van wiens dood vs. 1201 volgg. geſproken wordt.
49 *Op een beter:* verſta hier onder *lot.*

Kieſt gants Euroop dees ſtad tot Amirael:
En 'k ſie eer lang ons ſilvre kruyſſen
Beſaeyt met goud van ſtarren eerſt ontdeckt,
En 't wapen, tot een Hemelſch teecken,
Om hoogh, van miſt nocht aerdſchen damp bevleckt,
Den Zeeheld hart en moed in ſpreecken,
Daer hy, beducht door 't gieren van de naeld,
In d' yſzee drijft en dwaelt.

56 *Ons ſilvre kruyſſen:* voor „'t veld van de zilveren kruizen."

OP

DEN NIEUWEN SCHOUBURG,

AEN

DEN RAEDSHEER

NIKOLAES VAN KAMPEN.

WY bootſen 't groote Rome na in 't kleen,
Nu KAMPEN beſigh is met bouwen,
En na den hemel vaert met hout en ſteen.
Geſchut nocht donders van kortouwen
Verſteuren hem, terwijle Spinola
Van boven ſiet ſijn maenden krimpen
In 's Princen weecken, en hoort in Breda
Ons kort ſijn lang belegh beſchimpen.
De Boukunſt bloeyt in 't midden van 't gevecht,
En opent Schouburg en tooneelen:
Daer ſtrijckt de grijſe Raed het voorhoofd ſlecht,
En word door droeve en blijde ſpeelen
Verquickt: daer groeyt onſe Amſterdamſche jeughd,
Die in haer ſchick den bouheer prijſen:
Soo dat ſijn naem op 't ſchatren van haer vreughd,
Tot in den boogh om hoogh koomt rijſen,
En ſtuyt 'er op, en barſt ten venſtren uyt.
Pompejus ſou ſijn eer benijden,
En Scaurus ſelf, vernamen ſy 't geluyd,
Dat, na'et verloop der eerſte tijden,

5-8 Men weet, dat het beleg van Breda, door Spinola den 20 Aug. 1624 aangevangen, tot op den 2den Mei 1625 duurde. Frederik Hendrik berende de ſtad op den 20 July 1637 en dwong haar tot de overgave den 10 Oktober van 't zelfde jaar, zoodat hy tot het winnen daarvan ongeveer evenveel weken bezigde, als Spinola maanden: waarop Vondel hier op zeer eigenaardige wijze zinſpeelt.
11 Verſta: „daar ſtrijkt de grijze Raad de rimpels van het voorhoofd glad."
18 *Pompejus:* zie de noot op het gedicht aan Van Kampen, hier boven blz. 323.
19 *Scaurus:* Marcus Aemilius Scaurus deed, ten tijde van zijn Bouwmeesterſchap, te Rome een ſchouwburg oprichten, die al de vorigen in pracht en grootte overtrof.

Hun faem verdooft; mits 't oude Rome vlack
Ter aerde plofte met ſijn wallen,
En 't yſſelijck gevaerte kreegh een' krack,
In puyn begraeven of vervallen.
De krijgh ſiet heyligh nocht onheyligh aen:
Wat kan 'er tegens ſtaen?

21 *Mits:* ſtaat hier voor „vermids", of „dewijl."
23 *Yſſelijck* voor „geweldig, ontzettend groot."

KORT BEGRIJP.

GYSBREGHT van Aemſtel, Heer van Aemſtelredam en Aemſterland, met meer treffelijcke Heeren en Edelen, om het vangen van Graef Floris, die den ouden Adel verdruckte, en Vrouw Machteld van Velſen, ſijn ſuſters dochter, ſchendigh verkrachte[1]), lang in ballingſchap omgeſworven hebbende, quam, na de dood van 's Graeven erfgenaem, weder t' Aemſtelredam: maer de Graeffgeſinden, (waer onder Kennemers en Waterlanders de verbitterſten waren) belegerden hem in ſijn ſtad een rond jaer lang, en om die te vermeeſteren, verzierden ten leſte eenen aenſlagh, en gelieten ſich offe aftrocken. Die van de ſtad vervolgden hen een ſtuck weeghs, en broghten Voſmeer, den doortrapten ſpie, uytgemaeckt[2]) om d' Aemſtelredammers te bedriegen, gevangen. Deſen, van Gijſbreght ondervraeght, werd het leven geſchoncken, en belaſt het rijſſchip, genoemt het Zeepaerd[3]), (waer in het puyck van Ridderen en Knaepen, en de bloem der Krijghſlieden met den Reus verborgen laegen) te helpen inhalen. Ter middernacht, ſijnde Kerſnacht, eer de maen op, en terwijl de Burgery ſonder achterdencken ter Kercke in haeren yver opgetrocken was, overweldighde de verborge laege

1 *Schendigh verkrachte:* men weet, dat aan deze oude volkslegende geen waarde te hechten is.
2 *Uytgemaeckt:* d. i.: „afgezonden," in welke beteekenis het o. a. ook by Hooft, zoowel in gunſtigen als min gunſtigen zin vrij dikwijls voorkomt. Hier moet er echter de ongunſtige beteekenis van *clam submis us. ſubornatus*, gelijk KIL. het verklaart, aan gehecht worden. *Zich uitmaken* vinden wy ook by Hooft voor „vertrekken," en 't is even wettig van vorming als „zich opmaken."
3 *Genoemt het Zeepaerd:* dat Vondel hier aan het ſchip den naam van „'t zeepaard" laat dragen, is, gelijk een ieder gemakkelijk begrijpen zal, om de gelijkenis nog nader te bewaren tusſchen dit beleg en dat van 't oude Troje, waar de ſtad door middel van een „houten paard" met krijgslieden gevuld, werd genomen.

de Haerlemer poort, en Vosmeer stichte brand in 't rijsschip en door al de stad; waer op Diedrick van Haerlem met sijn krijghsvolck, dat sich heymelijck in 't Kathuysers klooster onthiel, en voort Willem van Egmond met het gantsche leger, 't welck spade in den avond weder keerde, binnen ruckten. Broer Peter [4]), deken van de groote Kerck, braght d' eerste tijding op het huys, soo mevrou van Aemstel over haeren droom en gesicht vast bekommert was; dies de Heer van Aemstel, gevolgt van de reedste Bloedverwanten en Bondgenooten, na den Dam vloogh, en daer en elders orde socht te stellen, en Kerck en Marckt te beschermen, doch al vergeefs: waer van Badeloch bescheyd kreegh door sijnen Broeder Arend. Het Raedhuys middelerwijl bestormt en vermeestert sijnde, raeckte Gijsbreght van daer in het Klaerisse-klooster, begeerigh om Bisschop Gosewijn van Aemstel, sijnen oom, en d' Abdis Klaeris van Velsen, sijn nicht, te bergen; het welck sy weygerden. De vyanden op d' Abdy aenvallende, dwongen den Heer over den binnen-Aemstel te vlughten. Hy aldaer de nieuwe sijde verloren, en d' oude mede in brand siende, en hoorende de Ruytery de Doelebrugh over trecken, weeck na den Burg met eenen hoop vlughtelingen, en verhaelde sijn gemaelin het overige van sijn wedervaeren; gelijck oock de Bode kort daer op hem verslagh dede, hoe het met d' Abdye en al de stad voort afgeloopen was. Terstond dede men van 't slot eenen uytval, en werd binnen gedreven, met verlies van Arend van Aemstel, dien de broeder doodlijck gewond boven broght, daer hy datelijck den geest gaf. Stracx quam de Heer van Vooren het huys opeysschen, het welck Gijsbreght hem rustigh afsloegh. Maer terwijl hy yverde om Gemaelin en Kinders met allen den gevlughten scheep te doen gaen, en voor had self het huys te verdedigen, verscheen 'er Raphael, een der seven Engelen, die hem vermaende sich met allen den sijnen te water en na Pruyssen te begeven, en daer een stad, die noch Holland heet, te stichten, en vertrooste den Godvruchtigen held, met de voorspelling der toekomende grootheyd van Aemstelredam, en 't geluck sijner nakomelingen; en daer op verliet Gijsbreght het slot.

Het tooneel is voor en in de stad en op het huys. Gijsbreght van Aemstel doet de voorrede. De Reyen bestaen uyt Amsterdamsche maeghden, Edelingen, Klaerissen en Burgsaten. Het treurspel begint na middagh ten drie uuren, en eyndight in den morgenstond.

4 *Broer Peter*: reeds in de uitgave van 1659 by *de Wees* leest men hier *Heer Peter*. Vermoedelijk was het Vondel by de vervaardiging van zijn treurspel nog niet bekend, dat aan het ambt van „Deken" de tytel van *Heer* verbonden was.

Tot recht verſtand van de gebeurtenis, die hier in het treurſpel voorgeſteld wordt, diene nog de navolgende

HISTORISCHE TOELICHTING.

De ſtof van het treurſpel is ontleend aan een verhaal van Beka, waarmede de overlevering overeenſtemde. Dit verhaal behelst, dat Gysbrecht van Aemſtel, na den dood van Graaf Jan I, binnen Amſterdam is teruggekeerd en de ſtad rondom heeft bevestigd met houten bruggen en torenburchten; maar dat de Haarlemmers en Waterlanders hem verdreven. en de bruggen en ſterkten tot asch verbrand hebben.

WAGENAAR, in zijn *Beſchrijving van Amſterdam*, II Deel, I Boek, blz. 52—63, dit verhaal naauwkeurig onderzoekende, heeft er op goede gronden de onwaarſchijnlijkheid van bewezen, en bovendien getracht den oorſprong daarvan uit de echte ſtukken en geſchiedenisſen van dien tijd aan te toonen.

Ook VAN SPAEN, *Hist. der Heeren van Aemſtel*, §. 58, 29, houdt Bekaas verhaal voor onnaauwkeurig, en meent dat „hy den vader toegeſchreven heeft, wat tot den zoon behoorde.”

't Blijkt bovendien ontegenzeggelijk uit den brief van Jonkheer Willem (van Oostervant) van 22 Mei 1304 — door WAGENAAR uitgegeven, I Deel, I Boek, blz. 126, — dat de Heer van Aemſtel, die na den dood van Graaf Jan binnen Amſterdam is teruggekeerd, Jan van Aemſtel was; terwijl de naam van Gijsbrecht niet genoemd wordt.

Zoo veel men uit de verſchillende berichten kan opmaken, heeft zich het gebeurde op de volgende wijze toegedragen.

Jan van Aemſtel, Gijsbrechts zoon, heeft geen dadelijk deel genomen in den aanſlag tegen Graaf Floris V, en is ook deswege niet vervolgd (VAN SPAEN, § 29). Jonkheer Willem onderſcheidt hem in den brief van 22 Mei 1304 bepaaldelijk van de moordenaars van Floris. Maar de verbeurdverklaring van zijns vaders goederen kon hem niet onverſchillig zijn, en niets was natuurlijker, dan dat hy pogingen aanwendde om zich in het bezit te herſtellen. In die pogingen kon hy onderſteuning vinden, behalve by de uitgeweken Edelen, ook by de vyanden van Holland, gelijk toenmaals Bisſchop Willem en Gwy van Vlaanderen waren. Daarby nog was Jan van Renesſe, het wakker opperhoofd der Zeeuwſche ballingen, zijn byzondere vriend. En het zal zekerlijk ten gevolge van zoodanig een poging zijn, dat wy Jan van Aemſtel in het voorjaar van 1304 werkelijk binnen Amſterdam vinden, vergezeld van eenigen diergenen, die Floris hadden vermoord.

Wanneer hy in Amſterdam gekomen zij, is onzeker: mogelijk in 1301. In dat jaar toch deed Bisſchop Willem een inval in 't Land van Aemſtel, en het is te vermoeden, dat Jan van Aemſtel, wiens belangen daarby zoo naauw betrokken waren, daaraan ook deel heeft genomen. Hy zal dan te Amſterdam gebleven zijn; terwijl de Bisſchop zijn veldtocht vervolgde en eerlang — 4 July 1301 — in een gevecht verſlagen werd.

Zekerder is het, dat hy zijn vaderlijke veste niet met geweld heeft behoeven in te nemen, maar dat de Amſterdammers hem hebben ingehaald, gelijk de brief van Jonkheer Willem uitdrukkelijk zegt. Ook waren de omſtandigheden hem allezins gunſtig, om geruimen tijd in het ongeſtoord bezit te kunnen blijven; want de Graaf van Holland had toenmaals de handen vol werks met de Vlamingen en Zeeuwen. Maar de verlosſing van Holland uit de handen zijner vyanden, binnen eene week (26 April—1 Mei 1304), volbracht door Witte van Haemſtede en Nikolaes van Putten en Stryen, maakte het Jan van Aemſtel ondoenlijk, zich in zijn Heerlijkheid te handhaven: hy week over Utrecht naar Gelderland.

De wraak des Graven van Holland, of eigentlijk die van zijn zoon, trof nu Amſterdam. Het vonnis was geſtreng. Maar juist die geſtrengheid, en de woorden zelve van den brief — dat Jonkheer Willem zich voorbehield om de ſtad te doen boeten voor hetgeen zy misdaan had jegends hem, jegends de ſtad Haarlem, jegends de Kennemers en Waterlanders, en jegends anderen — geven ſterk vermoeden, dat het by de weder inneming van Amſterdam niet vreedzaam is toegegaan, dat de ſtad zich eenigen tijd tegen den Graaf heeft verdedigd, dat er werkelijk een belegering door Haarlemmers, Kennemers en Waterlanders heeft plaats gehad, en zy daarom ſtreng geſtraft werd met het afbreken harer bruggen, het ſlechten harer vesten, het verliezen van vrijheden en rechten, en het opbrengen van dubbel gruitgeld.

Het blijkt derhalve, dat, volgends de Geſchiedenis, niet Gijsbrecht maar Jan van Aemſtel de held van het treurſpel had moeten zijn; want al wilde men ook aannemen, dat de vader den zoon kan hebben vergezeld, zoo blijkt het echter ddidelijk, dat deze laatſte de hoofdperſoon der onderneming is geweest

Deze verwisſeling van den hoofdperſoon door den dichter, kan hem evenwel niet als een feil verweten worden, en is zelfs niet als een dichterlijke vrijheid te beſchouwen; het verhaal van Beka en de overlevering beide zijn oorzaak geweest eener dwaling, die eerst door later onderzoek is aan het licht gekomen.

Wat de voorſtelling van perſonen en zaken betreft, deze is geheel ingericht naar de verbeelding des dichters, en volgends het recht en de vrijheid, ten allen tijde aan dichters toegekend. Doch dat Vondel bovendien het onaanzienlijke Amſtelredam van 1304 als eene reeds aanzienlijke, rijke en handeldrijvende ſtad voorſtelde, daartoe vond hy zich gedrongen, eensdeels om daardoor aan zijn publiek van de zeventiende eeuw behagen te geven, als ook omdat het „aeloude Troje" moest worden „herboren" en „onze Aemſtel een Xanthus ſtrecken, geverwt van bloed;" — maar bovenal, ondat het onderwerp den hoogen treurſpeltoon behoorde waardig te zijn.

Met kwistige hand heeft dan ook de dichter de verzieringen aangebracht, waardoor hy begreep den luister van zijn dichtſtuk te kunnen verhoogen; — en zoo wel is hy daarin geſlaagd, dat zijn voorſtelling den toeſchouwer, die van de geſchiedenis onkundig is, in den waan moet brengen, dat alles werkelijk zoo geweest is, als het hem wordt voorgeſteld. En toch is die voorſtelling, hoe bekoorlijk ook, geheel buiten de waarheid.

Tot grondſlag zijner voorſtelling van Amſterdam heeft de dichter gekozen de groote

houtſneêkaart van Cornelis Anthoniszoon, uitgegeven in 1544, die wel de oudſte is die beſtaat, maar die toch de ſtad vertoont zoo als zy was 240 jaren later dan het tijdſtip, waarop het ſtuk ſpeelt. — Om deze afbeelding nu verder op te cieren, laat de dichter daarop eenige ſtralen vallen van den luister, waarmede het machtige Amſterdam van zijne dagen ſchitterde. En ten einde over het geheel een waas van aêloudheid te werpen, die 't weder eenigzins in verband ſtelt met den tijd der gebeurtenis die vertoond moet worden, tracht hy zich by de aanhaling van feiten, die buiten de handeling vallen, zoo ſtreng mogelijk aan de Geſchiedenis te houden: — gelijk dit nader uit mijne aanteekeningen op het treurſpel zelf herhaaldelijk zal kunnen blijken.

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD, Vader van 't Kathuyfers Kloofter.

AREND VAN AEMSTEL, Gysbreghts Broeder.

VOSMEER, de fpie.

REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.

WILLEM VAN EGMOND, Veldheer.

GYSBREGHT. Reeds in de uitgave van 1659 vinden wy dezen naam *Gijsbrecht* gefpeld. — Vondel fchijnt by de voorftelling van Gysbrecht en de zijnen gevolgd te hebben de geflachttafel der Heeren van Aemftel, door W. VAN GOUTHOEVE opgefteld, en die ook door TOBIAS VAN DOMSELAER achter zijn *Leven en Daden der Heeren van Aemftel* gevoegd is. Mogelijk heeft hy ook het geflachtregister dier Heeren, dat door Buchelius is famengefteld, nagezien. De dichter heeft alzoo gebruikt wat hem ten zijnen tijde ten dienfte ftond. Maar die ftukken zijn niet naauwkeurig. Eerst in het begin dezer eeuw heeft de Rijks-vrijheer VAN SPAEN over de geflachtrekening van het Huis van Aemftel een beter licht verfpreid en daarin meer orde gebracht. Volgends dezen geleerde was Gysbrecht niet, gelijk door de vorige fchrijvers was aangenomen, de *derde*, maar de *vierde* Heer van Aemftel van dien naam, en geboren niet later dan 1235 — zie *Historie der Heeren van Aemftel*, § 28: — zoo dat hy by den dood van Floris ruim 60 en by de inneming van Amfterdam byna 70 jaren oud is geweest. Vondel ftelt hem echter — „na de vryheyd der poëzye" — als een man voor in de kracht zijner jaren. Dat hy hierin afwijkt van de Gefchiedenis, die Gysbrecht reeds in 1296 een „oud, fimpel man" noemt, is te verfchoonen — en hetzelfde heeft BILDERDIJK in zijn *Floris de Vijfde* gedaan, waar Gysbrecht als een jongeling voorkomt; — maar Vondel is ook in wederfpraak met zich zelven. Immers hy laat Gysbrecht, vs. 96 en 97, zeggen:

Ick heb Graef Floris trou gehanthaeft by zijn' ftaf,
Soo lang hy fat vervooght en niet een woord kon fpreecken.

Waaruit volgen zou, dat hy ten tijde van des Graven minderjarigheid, d. i. voor 1266, reeds op zoodanigen leeftijd was, dat hy de voogdyfchap kon bekleeden: — en toch na den dood van Jan I treedt hy op als een man van middelbaren leeftijd, die wel de vorften heeft zien opkomen en verdwijnen, maar zelf niet verouderd is.

WILLEBORD, *Vader van 't Kathuyfers Kloofter*. De Kathuizers, of, zoo als men meer gewoonlijk en beter fchrijft, Karthuizers, hadden oorfpronkelijk in Holland drie kloosters, een by Geertruidenberg, een by Delft, en een te Amfterdam. Dit laatfte werd echter eerst ten tijde van Aelbrecht van Beyeren gebouwd, toen deze Ruwaard over Holland was — en dus ongeveer vijftig of zestig jaar na den tijd, waarin de gebeurtenis, in dit treurfpel bezongen, verondersteld wordt te hebben plaats gehad. Het gebouw ftond buiten de (toenmalige) Haarlemmerpoort; doch werd by de uitlegging van 't jaar 1612 binnen de ftad betrokken.

AREND VAN AEMSTEL. Deze was de tweede zoon van Gysbrecht III: en, met een jonkvrouw van Heuckelom getrouwd, erfde hy de goederen van Ysfelftein, (zie het aangeteekende op vs. 172), voerde het wapen dier Heerlijkheid, en werd de ftamvader der Heeren van Ysfelftein en van Mijnden. Hy deelde niet in 't eedgefpan tegen Graaf Floris, daar hy reeds in 1291 overleden was. Zie VAN SPAEN, *Hist. van het Huis van Ysfelftein*, § I.

VOSMEER. Belachlijk is het, dat fommigen, o.a. in der tijd de fchrijvers van den *Tooneelkijker*, in dezen een Edelman, ja zelfs een Baanderheer hebben willen zien. Ik geloof nader te zullen kunnen aantoonen, dat Vondel in hem een eenvoudigen gelukzoeker heeft willen voorftellen.

WILLEM VAN EGMOND. Deze was, in 't jaar 1296, een der yverigfte vervolgers van des Graven moordenaars. Hy belegerde meer dan eens Kroonenburg, in welke laatfte plaats Velzen en anderen gevangen werden, en hielp de zaak van Graaf Jan I getrouw onderfchragen. Hy overleed in 1304. Ook de verwoesting van het flot en land van Aemftel in 1203 is onder het bevel van een Egmond gefchied, wat wellicht den dichter tot de keuze van dien naam geleid heeft.

DIEDRICK VAN HAERLEM, Maerſchalck.

HOPLIEDEN.

POORTIER VAN 'T KLOOSTER.

REY VAN EDELINGEN.

BADELOCH, Vrouw van Aemſtel.

BROER PETER, Deken.

BONDGENOOTEN.

REY VAN KLAERISSEN.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL, Biſſchop van Uytrecht.

KLAERIS VAN VELSEN, Abdis.

REY VAN BURGSATEN.

DIEDRICK VAN HAERLEM. Deze edelman, uit een der oudſte geſlachten van Kennemerland geſproten, was Drosſaart van Muiden, en ſneuvelde in Zeeland, in den ſlag tegen de Vlamingen. In een brief van 1303 verpandt Graaf Jan II het Ambacht van Sloten aan Dirk van Haarlem Simonszoon.

REY VAN EDELINGEN: deze is de oudſte vorm; de woorden „Edelen" en „Edellieden" zijn eerst van latere dagteekening.

BADELOCH. Vondel ſtelt haar voor als een dochter uit den Huize van Woerden. De Geſchiedenis vermeldt haren naam niet: wel een zuster van Gysbrecht, Ba.. geheeten, dat Badeloch kan zijn, en die met Herman van Woerden getrouwd was. Zie VAN SPAEN. *Hist. d. H. v. A.*, § 13.

BROER PETER. In de uitgave van 1659 ſtaat „*Heer* Peter." Zie de noot op bladz. 338.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL. Deze was de zoon van Aegidius van Aemſtel, die de ſtamheer van den oudſten tak van Mijnden en de broeder van Gysbrecht II is geweest. Zich tot den Geestelijken ſtand begeven hebbende, werd hy in 1225 Proost van St. Jan te Utrecht, en in 1232 Domdeken van Keulen. In 1249 werd hy met eenparige ſtemmen door 't Kapittel tot Bisſchop van Utrecht verkozen, doch had niet lang genot van die waardigheid. Hy was een zeer goed man, doch onbekwaam om den last van de regeering te dragen; althands hy zag zich gedrongen in 1250 van den zetel afſtand te doen en dien in te ruimen aan Hendrik van Vianden.

KLAERIS VAN VELZEN. De dichter voert Klarisſe van Velzen, Gerrits dochter, op als moeder van 't Klarisſen klooster en laat, by de overrompeling van dat geſticht, haar — „Machtelts kind" — hetzelfde lot wedervaren van Floris' zoon, 't welk haar moeder van Floris zelven had ondergaan. Dat deze dochter van Velzen werkelijk beſtaan heeft, leert ons onder anderen COMMELIN, die in zijn *Beſchrijving van Amſterdam*, D. I, blz. 123, een brief mededeelt van Graaf Willem III, gegeven in 1325, waarby deze Graaf verklaart te „gheven Clariſſen, Gheryts dochter van Velſen thien pont Hollandts 'sjaers tote haeren lijve alſoo verre als ſi ghienen Man en neemen.... ende waer dat ſaeke dat ſi eenen Man name, ſoo ſoude ſi deſe voorſeyde Rente quyt te weſen." — Uit dezen brief blijkt 1°) dat hetgeen Gozewijn vs. 961, 962 zegt:

Klaeriſſe, reyne maeghd,
Die t' onreght noch den haet van vader Velſen draeght —

letterlijke waarheid bevat: want er beſtond een dochter van Velzen, die Klarisſe heette; zy was ongehuwd; en zy droeg „den haet van vader Velſen," dewijl de behoeftige omſtandigheden, waarin zy blijkbaar verkeerd heeft, het gevolg moeten geweest zijn van de verbeurdverklaring van haars vaders goederen: — 2°) dat voor 't overige de voorſtelling van deze Klarisſe in het treurſpel historisch onjuist is, vermits zy in 1304 te Amſterdam niet is omgekomen: 3°) dat in den brief van geen van hare bloedverwanten, dan alleen van haar vader gerept wordt; hieruit, en omdat nergends van eenigen zoon van Velzen melding is gemaakt, valt met eenige waarſchijnlijkheid op te maken, dat zy Velzens eenig kind is geweest, en dat haar moeder niet meer leefde, hetgeen ook ſamenſtemt met de overlevering, die in het treurſpel gevolgd is: — 4°) dat dit jaargeld aan Klarisſe gegeven werd eerst 29 jaren na den val van haar huis. Indien men nu mag aannemen, — waartoe de geſtelde voorwaarde in den brief aanleiding geeft — dat zy in 1325 nog in den bloei des levens was, zoû daaruit volgen, dat zy ten tijde van den moord van Graaf Floris nog een kind geweest is. Zy zal dan, by de ramp, haar huis overkomen, door vrienden of betrekkingen zijn geborgen en verzorgd, en later, toen deze haar ontvallen waren, in behoeftige omſtandigheden zijn geraakt, waardoor zy dezen onderſtand noodig had en, door voorſpraak van „Henrycaerde van Brederode ende van andere goede luiden", ook verkreeg.

Abdis: in de latere uitgave ſtaat *Moeder van 't Klaeriſſen klooſter.*

REY VAN BURGSATEN. Deze, zoo wel als de VLUGHTELINGEN, hieronder vermeld, komen in de uitgave van 1659 op de lijst der Perſonaadjes niet voor, en worden in het treurſpel vervangen door den REI VAN EDELINGEN.

BODE.

VLUGHTELINGEN.

DE HEER VAN VOOREN, met den Trompetter.

ADELGUND, Gysbreghts Dochter.

VEENERICK. Gysbreghts Soontje.

RAPHAEL, een der feven Engelen.

STOMME.

KATHUYSER.

EGMONDS SOLDATEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTELS DIENAERS.

WITTE VAN HAEMSTEE, Graef Floris onechte Soon.

De Heer van Vooren. Deze was Gerrit van Voorne, Burggraaf van Zeeland, uit het Grafelijk Huis van Holland voortgefproten, en een der machtigfte en vermogendfte Edelen van zijn tijd. Zie over hem mijn *Strijd met Vlaanderen*, van welk dichtftuk hy een der hoofdperfonaadjen uitmaakt, en het aldaar aangeteekende.

Adelgund. Veenerick. In 't 5e Bedrijf genoemd:

De huwbare Adelgund, d' onnoofle Veenerick.

Twee kinderen van Gysbrecht zijn bekend, Jan en Elizabeth: Jan, die eigentlijk de held der hier voorgeftelde gebeurtenis had behooren te zijn, was thands wel boven de 25 jaren oud, want reeds in 1290 verfchijnt hy als borg in zekeren giftbrief. Elizabeth was reeds in 1287 non in het klooster der Witte Vrouwen te Utrecht.

Stomme. Van deze wordt in den druk van 1659 geen gewach gemaakt.

Kathuyser: deze treedt alleen op, om Willebord in het tweede tooneel te vergezellen.

Witte van Haemstee: daar deze in het geheele ftuk, zoo als het door Vondel gefchreven is, niet optreedt, noch optreden kan, is zijn vermelding hier ter plaatfe een bewijs, dat, reeds by de eerfte voorftellingen, het zoogenaamde ftomme tooneel van de verwoesting des kloosters aan den volke vertoond werd.

Met recht mogen wy het betreuren, dat Vondel, zonder dat de Gefchiedenis hem daartoe de minfte aanleiding fchonk, den edelen en ridderlijken held, door wiens moed Noord-Holland, in eene week tijds, uit de macht der Vlamingen verlost werd, als een booswicht heeft voorgefteld, voor wien geene wandaden te affchuwelijk zijn. Hoe men ook over de vrijheid denken moge, welke in vele opzichten den dichter gefchonken wordt, nimmer kan die zoo verre gaan, om aan perfonen, die geleefd hebben, in ftrijd met hun aart en handelingen, gruwelen toe te dichten, waarvan niemand ooit gedacht heeft hen te befchuldigen, ja, welke zy zelfs niet hebben *kunnen* bedrijven. Immers hoe kon Haemfteê Gozewijn hebben doodgeftoken, die reeds vóór zijn geboorte overleden was? of Klarisfe binnen Amfterdam gefchoffeerd en vermoord, die nimmer aldaar gewoond, en nog jaren daarna geleefd heeft? of graffteden omgehaald, die nog niet beftonden? Ik heb, in mijn *Strijd met Vlaanderen*, gepoogd, op het voetfpoor van mijn onvergetelijken vader, een verdiende, hoezeer dan ook zwakke hulde te brengen aan:

den zoon van dien Floris zoo goedig,
Hem, het beeld van zijn vader in houding en oog,
En niet min dan zijn vader kloekmoedig.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

HET EERSTE BEDRIJF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

HET Hemelfche gereght heeft fich ten lange leften
Erbarremt over my, en mijn benaeude veften,
En arme Burgery; en op mijn volcx gebed,
En dagelijcx gefchrey, de bange ftad ontfet.
De vyand, fonder dat wy uytkomft durfden hopen,
Is, fonder flagh of ftoot, van felf het veld verlopen.
Mijn Broeder jaeght hem na. Sy neemen vaft de wijck,

1 *Leften:* veranderd in *lefte.*
2 *Erbarremt:* „ „ *ontferremt.* — *Veften:* in *vefte.*
Mijn benaeude veften: het flot aan den Amftel, waar een goed deel van het ftuk gefpeeld wordt, beftond ongetwijfeld nog in 1304; doch is waarfchijnlijk ten zelfden jare geflecht. — Het heeft geftaan aan den Nieuwendijk, omtrent de Dirk-van-Hasfeltsfteeg, waar men in 1564 de grondflagen van de torens gevonden heeft. Ook fpreken verfchillende vroegere befchrijvers van Amfterdam van oude dikke muren in dien omtrek, en onder anderen van een ouden fteenen trap, wat meer naar de Vrouwefteeg heen, in den grond gevonden. Zie LE LONG *Reform v. Amft.* p. 109 volgg., waar men de verfchillende berichten byeen vindt. — Uit het vervolg van het treurfpel (vs. 850) blijkt echter, dat de dichter een andere plaats aan het flot heeft toegekend, te weten den Schreiershoek: — waarin hy een meening volgde, die ten zijnen tijd beftond en ook by anderen wordt aangetroffen.
4 *De bange ftad ontfet:* in 1304 was Amfterdam reeds een ftad. In de keur van Gwy van Henegouwen, gegeven in 1300 of 1301, heet zy „*poirte* van Aemftelredamme."

En vlughten haeſtigh langs den Haerelemmer dijck.
Soo ſtuyft de zee voor wind met haer gedreve golven.
Soo ſaghmen menighmael een kudde wreede wolven,
En felle tigers vlien, voor 't yſſelijck geſchreeu
Van aller dieren vorſt, den hongerigen leeu,
Om niet al levendigh en verſch te ſijn verſlonden
Van hem, die op ſijn jaght geen aes en had gevonden.
Hoe ſnel, hoe onverſiens is deſe kans gedraeyt?
Alhier, daer 't leger lagh, is 't veld alſins beſaeyt
Met wapens en geweer, verbaeſt van 't lijf gereten,
Van ingebeelden ſchrick, en uyt der hand geſmeeten,
Om ſonder hindernis te vlieden langs den wegh.
Ja op 't verjaeren ſelf van 't jaerige belegh
Word d' afgeſtrede muur van 't lang belegh ontſlaegen.
Hoe ſal het gantſche land van ons verloſſing waegen!
De Kermerlander had met Waterlander dier
Geſworen duyſendwerf, dat hy met ſwaerd en vyer
Vernielen ſou eerlang de menſchen en de daecken,
En tot een kerreckhof en aſch en puynhoop maecken
Mijn oud mijn wettigh erf, en delven al mijn eer
In eenen poel, tot wraeck van Floris hunnen Heer:
Om wiens vervloeckte dood ick lijde ſoo onſchuldigh,
Als yemant lijden magh, doch draegh mijn kruys geduldigh:
Of ſoo ick ſchuldigh ben, en heeft het my gemiſt,
't Is uyt onnoſelheyd, en ſonder arg of liſt.
Neef Velſen, lang getergt, van eyge wraeck geprickelt,
En Woerden hebben my hier liſtigh in gewickelt,
En 't ſchoonſte voorgeſtelt, en eerſt de ſaeck verbloemt

8 *Den Haerelemmerdijck*: t. w. den dijk, buiten de ſtad, langs het Y, — die tot in 1631 de gewone landweg was van Amſterdam naar Haarlem — en niet dat gedeelte, hetwelk, ſedert binnen de muren getrokken, eene der hoofdſtraten van Amſterdam geworden is.

16 Veranderd in: *Hier*, *daer het leger lagh.*

20 *'t Jaerige belegh.* Hoezeer men, naar aanleiding van Jonkheer Willems brief van 22 Mei 1304, geloof moge ſlaan aan een beleg van Amſterdam, zoo kan dit evenwel geen *lang beleg* geweest zijn, en verre van een jaar, kan het zelfs geen maand hebben geduurd. Immers den 22 April waren nog de Vlamingen meester van byna geheel het Graafſchap, en dus Amſterdam nog buiten nood, en reeds den 22sten Mei was de ſtad ingenomen en had haar vonnis ondergaan. — Maar zoowel dit *jaerige belegh*, als de met list verzonnen aftocht des vyands en het overrompelen der ſtad door middel van een ſchip waarin krijgsvolk verborgen lag, het deerlijk verwoesten en verbranden van Amſterdam, ja zelfs de vlucht van Gysbrecht over zee, behooren allen tot die verzieringen, waarmede de dichter „de ſaeck" ſtoffeerde en bekleedde „na de ...... vryheyd der poëſye", en die, vreemd aan de historie van Amſterdam, ontleend zijn aan de verwoesting van Troje. Want „beneffens dit inſicht" om den nieuwen ſchouwburg „in te wijen met eenigh werck, dat deſe ſtad en Burgery moght behaegen," prikkelde den dichter „de genegenheyd, om eens den ſchoonen brand van Troje t' Amſterdam, in het geſicht ſijner ingeſetenen, te ſtichten."

23 *Dier* behoort by het onmiddelijk daarop volgende *gezworen.* 't Is: „met een duren eed gezworen." Zie vs. 53.

29 *Ick lijde ſoo onſchuldigh:* aan zijn *dood*, ja, voor zoo verre hy daar perſoonlijk niet aan handdadig was, maar zeker niet aan het vloekgeſpan, noch aan het plan om hem naar Engeland te voeren.

33 *Neef Velſen.* Gerard van Velzen was getrouwd geweest met Machteld, dochter van Herman van Woerden: en Badeloch, de huisvrouw van Gysbrecht, wordt voorgeſteld als uit hetzelfde huis geſproten. Zie vs. 760.

Met wonderbaeren glimp: maer 'k heb hun wit verdoemt,
Soo dra, als ick verſtond, hoe grof ſy ſich vergreepen,
Met den gevangen Graef op Engeland te ſcheepen,
En ſloegh dien voorſlagh af, ten beſte van 't gemeen,
En ried de Ridderſchap en al de groote ſteên
Te roepen, om den Vorſt ſijn' moedwil te beſnoeyen,
En geen uytheemſche maght nocht Koningen te moeyen,
Nocht overzees geweld te haelen in het land;
Veel min het hoofd des lands te helpen aen een' kant:
Waer uyt een ſpringvloed is van ſwaerigheên geſproten,
Die over ſteden ging en vaſt geboude ſloten,
En dorpen ſonder end, en menſchen ſonder tal,
Van allerhande ſtaet, dien 't eeuwigh ſmarten ſal.
Noch hiel de wraeck geen' ſtand, en gaf ſich noyt te vrede,
Al had ſy uytgeroyt, ten negenſten gelede,
Wat Velſens ſtam beſtond, of van ſijn maeghſchap ſcheen.
De nieuwe Ridderſchap en ſteden in 't gemeen

38 *Op Engeland:* later veranderd in: *naer Engeland.* — Men weet, dat Woerden, Velzen en andere eedgenooten, na Graaf Floris buiten Utrecht gevangen te hebben genomen, aan welk verraad Gysbrecht, ondanks zijn betuiging (vs. 31, 32), medeplichtig was, hun gevangene naar 't Muiderſlot voerden, met het voornemen om hem van daar te ſcheep naar Engeland te voeren en aan zijn vyand, koning Eduard, over te leveren; in welken toeleg zy zich verhinderd ziende door het te wapen toeſnellende landvolk, zich met den Graaf op de vlucht begaven en hem, uit vrees, dat hy hun ontweldigd worden zoû, onderweg laaghartig vermoordden.

40 *De Ridderſchap en al de groote ſteên* worden hier voorgeſteld, alsof zy reeds ten tijde van Floris, even als toen Vondel leefde, de landsregeering uitmaakten. Wel vindt men, dat in de tweede helft der XIIIde eeuw, de groote ſteden in Holland, op het ſpoor van die van Vlaanderen, eenig deel aan ſtaatszaken begonnen te bekomen, als o. a. het medezegelen van verbonden of verdragen; doch van *Staten* vindt men eerst later gewach gemaakt, en zelfs tot in de XVIe eeuw werden zy niet anders beſchouwd dan als lichamen, ſamen geroepen om van raad te dienen en beden toe te ſtaan, maar by wie geen regeeringsmacht berustte. Intusſchen zullen wy over zijn wanbegrip den *dichter* niet lastig vallen, als wy zien, dat de *historieſchrijvers* van die dagen, die toch beter hadden kunnen weten, evenzeer aan anderen en aan zich zelve zochten wijs te maken, dat de Graven van ouds hun gezach van de Staten des Lands (Ridderſchap en Steden) ontleenden. Zie b. v. HOOFT, in de eerſte regels zijner *Nederl. Histor.* enz.
Wat in Vondel echter, ook zelfs in zijn ſtelſel, min verſchoonbaar ſchijnt, is, dat hy het doet voorkomen, alsof Gysbrecht zoû aangeraden hebben, de *ſteden* op te roepen, om de *macht te beſnoeien* van een Vorst, tegen wien de adel juist geen grootere grief had, dan het begunſtigen dier ſteden en het bevorderen van haar bloei. Doch tot zulke verwarring van denkbeelden bracht het gebrek aan kennis van onzen vroegeren politieken toeſtand. En zijn onze hedendaagſche zoogenaamde vrijzinnigen niet nog vrij wat minder te verſchonen, wanneer zy b. v. Oldenbarneveldt en de Witt voorſtellen als voorſtanders van het recht der Gemeenten?

41 *Den Vorſt ſijn' moedwil:* met den gen. parafr. voor „'s vorſten moedwil." Zoo nog „Pietgijſenbrug" voor „(Piet Gijs zijn brug) de brug van Piet Gijsz."

44 *Aen een' kant:* zuiverder van vorming dan het later meer gebruikelijke „van kant."

49 *Noch hiel de wraeck geen' ſtand:* namelijk onder Jan van Avennes, later Graaf Jan II, die de moordenaars van Floris en hunne aanhangers vervolgde.

50,51 *Uytgeroyt, ten negenſten gelede, Wat Velſens ſtam beſtond:* dat dit *niet geſchied* is, blijkt klaar uit een brief van Graaf Willem III, gegeven in 1325, en hierboven aangehaald bl. 343.
Toen leefde Klariſse van Velzen, Gerrits dochter, en ontfing een jaargeld van den Graaf.

52,53 *De nieuwe Ridderſchap en ſteden in 't gemeen Verbonden ſich* enz. Zulke verbintenisſen hebben werkelijk plaats gehad, als tusſchen Graaf Jan I en den Bisſchop van Utrecht, den 29 Septemb. 1197 (AREND, *Alg. Geſch. des Vaderl.* II. 1 St. p. 395), tusſchen de beide Graven Jan van Holland en Jan van Henegouwen en de Hollandſche en Zeeuwſche ſteden den 27 Oct. 1299 (*Ibid.* p. 403). Ook werd in 1303 weder een dergelijk verbond aangegaan door eenige Edelen, (VAN WIJN op WAGENAAR III, bl. 39), dat zy „Gysbreght van Aemſtel, Herman van Woerden en Gerard van Velzen en alle dieghene die van hem commen ſijn of commen ſullen, emmermeer helpen of ſtarken ſullen in gheenre maniere," met byvoeging, „dat ſy ſe ſouden helpen houden met al hunne maght uyten lande." Ik vermoed, dat met deze woorden gezien wordt op Jan van Aemſtel, die zich binnen Amſterdam geworpen had. Zie hierboven blz. 339.

Verbonden ſich wel ſtreng, met diergeſwooren eeden,
Handtaſting en geſchrift, dat ſy beſeeglen deden,
Van nu in eeuwigheyd, met onverſoenbren haet,
Aen Woerden, Velſens bloed, en Aemſtel, deſen ſmaed
Te wreecken, en van ſoen te reppen nocht te roeren.
Ons maeghſchap ſit verdruckt, durf ſchild nocht wapen voeren,
En geeft gewilligh ſchot en lot, om ſoo geruſt
Te leven, en de glans des Adels blijft gebluſcht.
Hier holp geen tuſſchenſpraeck van Koningen en Heeren.
Men wou mijn trouwe ſtad noch 't onderſt boven keeren,
Met Burgery met al, wat my is hou en trou.
De hoop was, dat de tijd allengſkens ſlijten ſou
De bitterheyd des volcx, en d' oude wrock verſterven:
Waerom ick my getrooſte in ballingſchap te ſwerven
Veel jaeren achter een. Of ymmers, doen de Soon
Van Floris werd gehaelt in aller ſielen troon,
Verhoopte ick, ſonder laſt van deſe Burgerye,
Te keeren in 't beſit en d' erref heerſchappye

54 *Handtaſting:* „handſlag."

58 *Ons maeghſchap ſit verdruckt, durf ſchild nocht wapen voeren.* De dichter verkeert hier in een dwaling, welke hy met een aantal ſchrijvers gemeen heeft. De maagſchap van Aemſtel is niet verdrukt geweest en is het wapen blijven voeren. Alleen de ſchuldigen zijn getroffen. Gysbrecht en zijn nakomelingſchap hebben voor altijd het land verlaten, doch hun adeldom in Gelderland en Kleefsland behouden. Ook Otto van Aemſtel en Arend van Benskoop hebben, wegens perſoonlijke deelneming aan het eedgeſpan, het land moeten ruimen. Maar de Heeren van Yſelſtein en van Mijnden, beide takken van Aemſtel, bleven met behoud hunner ſtamwapens in eer en aanzien. VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.* § 43. De Heeren van Mijnden zegelden in de 14e eeuw met het volle wapen van Aemſtel, hetwelk zy voorts, ſedert het laatſte vierendeel dier eeuw, met Ruwiel hebben gequartileerd. Nog een andere tak voerde in de 14e en 15e eeuw den naam van Aemſtel in Holland en Utrecht (*ibid.* § 40). In 't begin der 15e eeuw vindt men in de Regeering te Amſterdam Gijſe of Gijsbert van Aemſtel en Dirck van Aemſtel.

61 *Hier holp geen tuſſchenſpraeck van Koningen en Heeren.* Van zulk een bemiddeling ten behoeve der Edelen, die ſchuldig werden gehouden aan den dood van Floris V, is geen blijk, ten ware de dichter doelde op Dirck en Loef van Kleef, wien men nagaf, dat zy voor 't ſlot Kroonenburg gekomen waren om de daar gevluchte of belegerde Edelen te redden of te beſchermen, of wel op den Graaf van Gelre, die hun ook niet ongunſtig ſchijnt geweest te zijn.

62 *Men wou mijn trouwe ſtad noch 't onderſt boven keeren.* Men vindt niet, dat aan Amſterdam eenig leed wedervaren zij ten gevolge van 's Graven moord, vóór 1304, toen de ſtad geſtraft werd voor 't inhalen van Jan van Aemſtel en diens helpers.

67,68 *De Soon Van Floris:* Graaf Jan I.

70,71 *d' Errefheerſchappye Van Vecht en Aemſtelſtroom.* Deze woorden zijn gelukkig gekozen, als met een losſen trek de ligging en het gebied der Heeren van Aemſtel aanduidende; want werkelijk hadden zy hun voornaamſte bezittingen in de ſtreken die door deze beide rivieren beſpoeld worden. Die bezittingen echter met juistheid te bepalen is thands niet meer mogelijk: de gedaante des lands is in den loop der eeuwen merkelijk veranderd, hier door het inbreken der wateren, daar door het bedijken van polders: de namen zelfs der plaatſen, in oude charters of brieven voorkomende, zijn dikwijls niet meer te herkennen: ook zijn die bezittingen gedurende de twee eeuwen, dat men de geſchiedenis der Heeren van Aemſtel min of meer kan volgen (de 12e en 13e), niet altijd dezelfde geweest. Zoo veel blijkt uit de historie, dat de Heeren van Aemſtel, vroeger of later, het gebied hebben gevoerd over Aemſtel, onder welken naam men ten naastenby zal moeten verſtaan de landſtreek, die thands beſlagen wordt door de ſtad Amſterdam, de gemeenten Ouder- en Nieuwer-Amſtel, Diemen, Muiden, Weesp, de ſtreek langs de Vecht tot Breukelen, de Bijlmerlanden, Mydrecht, Benskoop, Polsbroek, Achterſloot, Eyteren of Yſelſtein: voorts dat zy huizen bezaten te Utrecht en te Loenen, tienden te Bodegraven, goederen in Gooiland, 't Gein, Replikerweerd, Hoenkoop, Lopik, Schalckwijk, Opburen en elders. Sommige dier bezittingen waren allodia, andere Stichtſche leenen. By het verdrag van 1285 moest Gysbrecht aan Floris V afſtaan zijn rechten op Gooiland, Muiden en de Bijlmerlanden. Daarenboven droegen Gysbrecht en Arend alle hunne allodiale goederen aan den Graaf op en ontfingen ze van hem weder ten rechten leen. In het vredesverdrag den 29 Septemb. 1227, te Veere geſloten tusſchen Jan I en

Van Vecht en Aemſtelſtroom: dan laes! 't is al om niet.
En was 't om my alleen, het was een kleen verdriet.
Ick liet my ſelf van lid tot lid in ſtucken ſaegen,
En nam op my alleen de gruwelijcxſte plaegen,
Die oyt tyran bedacht; was dan de ſchuld geboet,
En ſprackmen daer meê vry mijn al t' onnoſel bloed,
Mijn lieve Gemaelin, en willige onderſaeten.
Ick wou, om hunnent wil alleen, mijn leven laeten,
En ſpringen in een' poel, en ſtoppen deſe wel,
En dempen met een' ſprong de nimmerſatte hel.
Dat weet hy, die het al beſightight uyt den hoogen,
En wat in duyſter ſchuylt, met ſijn alſienden oogen,
Ontdeckt tot op den grond, en alle harten kent.
Waerom hy oock mijn Reght gehandhaeft heeft in 't end,
En met den ſegekrans my heerlijck begenaedight,
En tegens al de maght der vyanden verdaedight;
Die licht ſlaen in den wind van ouds genote deughd,
Waer aen wy volck en vorſt verplichten van ons jeughd
Soo yvrigh, ſonder oyt van trouwe te veranderen.
Mijn vader heeft geſtreckt een hoofd van Waterlanderen
En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
(Hoewel door nood geparſt) vervolgt den Adeldom,
En aller vyandſchap op ſijnen hals gelaeden.
De Koning Willem ſou getuygen van ſijn daeden,
Indien hy eenmael moght verrijſen uyt het graf.
Ick ſelf heb Floris trou gehandhaeft by ſijn' ſtaf,
Soo lang hy ſat vervooght, en niet een woord kon ſpreecken,
'k Heb hem ſijn vaders dood reghtvaerdigh helpen wreecken:
Het Koninglijck gebeent ontdeckt, den Vries getemt,
En, als geheymen raed, in al ſijn heyl geſtemt:

den Bisſchop, komen nog weder Weesp, Muiden, „'t goet bi der Vecht" en de Bijlmerlanden voor als voormalige bezittingen van den Huize van Aemſtel. — Ook de Heerlijkheid Mijnden was een afdeeling van de Heerlijkheid van Aemſtel; doch daarvan reeds in vroeger tijd (op 't einde der 12e eeuw) afgeſcheiden, ten behoeve van Heere Aegidius van Aemſtel, den broeder van Gysbrecht II. De Loosdrechten behoorden hier mede toe.

82 *Met ſijn alſienden oogen.* Veranderd in: *met zijn doorzichtige oogen.*

90 *Mijn vader* enz. Niet zijn *vader*, maar Gysbrecht IV zelf is de hoofdman der Kenmers, Westfriezen en Waterlanders geweest in hun bekenden opſtand van 1268. Gysbrecht III was reeds in 1252 overleden. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 13.

94 *De Koning Willem ſou getuygen van ſijn daeden.* Dit is juist: toen Graaf Willem II tot Roomsch Koning verkozen was, is Gysbrecht III een der Nederlandſche Edelen geweest, die hem volgden en in zijn leger dienden: in 1248 bevond Gysbrecht zich voor Keizersweert. Zie VAN SPAEN *Hist. der H. v. A.*, § 11. Dat evenwel 's Konings genegenheid tot het Huis van Aemſtel niet zeer groot was, blijkt uit hetgeen kort daarna met Bisſchop Gozewijn is voorgevallen.

96,97 Onder de voogden van Floris V wordt Gysbrecht van Aemſtel niet genoemd.

98 *'k Heb hem ſijn vaders dood* enz.: in den oorlog namelijk tegen de Westfriezen.

99 *Het Koninglijck gebeent ontdeckt.* Zie hierover mijn romance: *Graaf Floris eerſte krijgstocht.* By dien tocht kan echter Gysbrecht niet tegenwoordig zijn geweest; want hy zat toen in Zeeland gevangen. Immers heeft deze veldtocht tegen de Westfriezen plaats gehad in 1282, en Gysbrechts gevangenſchap heeft geduurd van 1278 of liever van 1280 tot 1285.

100 *En, als geheymen raed, in al ſijn heyl geſtemt.* Gysbrecht van Aemſtel en Herman van Woerden zijn door Floris tot zijn Raden aangeſteld; maar men leest niet, dat Gysbrecht zijn *geheime* raad ge-

Met Brero voor de vuyft het Vlaemfche heyr geflaegen,
En in Kafant met kracht den ftanderd wegh gedraegen;
Doen Guydo nijdigh was, dat Floris, al t' uytheemfch
Gefint, fijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems,
En Vlaendren Walchren focht te trappen met fijn rotten.
Oock voer ick over zee, om hem de kroon der Schotten
Te fetten op het hoofd, hoewel het anders viel.
Ick ftond den Graef en 't volck ten dienft met lijf en fiel,
En noch verfaemeltmen in 't harnas foo veel troepen,
Die over Amfterdam en Aemftel wraecke roepen,
En brullen nacht en dagh, en fien niet, hoe de vlam
Van defen fellen brand haer' eerften oirfprong nam
Uyt Floris geyle borft, en 't fchandelijck omhelfen,
En fchennen van mijn Nicht, die fchoone bloem van Velfen;

weest is: en wat het „ftemmen in al zijn *heil*" betreft, dat deed onze Aemftelheer toch niet, toen hy mede zijn ftem gaf om den Graaf gevangen te nemen.

101,102 *Met Brero* enz. Het was in 1295, dat de Westfriezen, onder Dirk van Brederode, den Vlamingen, die zich in het land van Kadzant hadden nedergeflagen, een nederlaag toebrachten. Zie MEIERI *Chron.* Het is my echter niet gebleken, of Gysbrecht zich by den tocht bevond.

103,104. De dichter fchrijft het ontftaan van den krijg toe aan het *nijdigh* zijn van den Vlaamfchen Graaf Guido of Gwy, omdat *Floris fijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems.* Maar de oorlog, hier bedoeld, was enkel een gevolg van vroegere twisten met Vlaanderen, en er waren andere oorzaken dan het huwelijk van Jan van Holland met Elizabeth van Engeland. Zie AREND, *Algem. Gefchied. des Vad.*, Deel II, 1e ftuk, blz. 334 en 355, 355—359, 360—362. De befchuldiging, dat Floris *al t' uitheemfch gezind* was, ziet op zijn verbonden met den Koning van Engeland. Zeker is 't, dat Floris geen middelen onbeproefd heeft gelaten, om zich naauw te verbinden met Koning Eduard: en zoo hierby al ftaatzucht en eigenbelang in 't fpel mogen gekomen zijn, het valt echter niet te ontkennen, dat de vriendfchap met Engeland van groot belang was voor zijn onderdanen. De handel der Hollanders en Zeeuwen op Engeland was destijds reeds zeer bloeiend, en de Engelfche wolftapel te Dordrecht leverde belangrijke voordeelen op. — In 't laatst zijner regeering echter heeft Floris zich meer naar den Franfchen Koning gewend; doch dit niet zonder gewichtige redenen. Eduard handelde trouwloos met Floris, door zich aan te fluiten aan diens geflagen vyand, Gwy van Vlaanderen, en benadeelde de Hollanders, door den wolftapel van Dordrecht naar Brugge over te brengen. Hierover wilde de Graaf zich wreken, door ook met Eduards vyand, den Koning van Frankrijk, een verbond aan te gaan. Dit verbond werd door Floris tot ftand gebracht met medewerking van Hollandfche en Zeeuwfche Edelen, en hy hield het in de toenmalige omftandigheden te zijn in het ware belang zijner ftaten. En dit was het ook, indien men als waarheid moet aannemen, dat de heerschzucht van Eduard zich uitftrekte naar het gezach over Floris' landen. 't Verbond met Frankrijk mocht zulke uitzichten verydelen; de fpijt en wrok, die de Engelschman daarover gevoelde, waren zoo hevig, dat Floris daarvoor met zijn leven heeft moeten boeten.

106 *De kroon der Schotten.* Na den dood van Koning Alexander van Schotland dongen onderfcheidene Vorften, allen aan hem vermaagfchapt, naar zijn kroon. Edward Baliol, Robert Bruee en onze Graaf Floris waren onder hen degene die 't meest in aanmerking kwamen. Laatstgemelde liet zich echter afkoopen. Uit de Gefchiedenis blijkt intusfchen niet, dat Gysbrecht, 't zij by den tocht in 't land van Kadzant, 't zij by dien van Floris naar Schotland tegenwoordig zoû zijn geweest.

113,114 *'t Schandelijck omhelfen, En fchennen van mijn Nicht, die fchoone bloem van Velfen.* De overlevering aangaande het verkrachten van Velzens vrouwe is ongetwijfeld zeer oud. Zy is beurtelings geloofd en beftreden, ja ook uitgeteekend; want DOMSELAER heeft goedgevonden er in zijn *Leven en Daden der Heeren van Aemftel* een plaat van te geven! Echter blijft het na veel lezens en fprekens nog altijd by WAGENAAR: „'t geval blijft twijfelachtig, fchoon 't niet voor ongeloofelijk moet gehouden worden." *Vaderl Hist.*, III, blz. 69. Die twijfelachtigheid ftrekt zich thands zelfs tot den *naam* der vrouw uit. Naar het oud gevoelen was zy *Machteld* van Woerden, de doehter van Herman, en daar deze Badeloch van Aemftel tot vrouw had, zoo was ook Velzens vrouw Gysbrechts nicht. Maar volgends een oud liedtjen over dit onderwerp, 't welk ontdekt is op een fchutblad van een gefchreven rijmbijbel van Jacob van Maerlant, en afkomftig uit het laatst der 14e of 't begin der 15e eeuw — dus eene eeuw nadat het feit zoû gepleegd zijn — heet Velzens vrouwe *Izabelle* van Benthem. Daar-en-tegen wordt die *Hildegonde* genoemd in 't Register der Leenkamer. Zie VAN WIJN op WAGENAAR, III St., bl. 33, en AREND, *Alg. Gefchied. des Vaderl.*, II Deel, I St., bl. 368. Nog verdient het opmerking, dat de naam *Izabel* ook bekend is in een ander oud liedtjen, waarvan J. ORLERS, de befchrijver van Leyden, een affchrift heeft gezien — zie DOMSELAER,

't Verongelijcken van den Adel in ſijn Reght,
Beſworen met ſijn' mond. Verblinde menſchen, ſeght,
Indien geen wrock en wraeck uw oogen en verblinden,
Soud ghy niet ſtofs genoegh tot Aemſtels onſchuld vinden?

t. a. p. blz. 68, 69 — doch daar wordt gegeven aan een byzit van Floris. — Mogelijk zoû in deze naamsverwarring nog wel een uitweg te vinden zijn, indien voor 't overige de duisternis ware opklaard, die omtrent het feit zelf heerfcht. Neemt men de oude overlevering als waarheid aan, dan wordt daardoor opgehelderd, waarom Velzen en Woerden — in weerwil van de weldaden, die zy van den Graaf ontfangen hadden — zich by zijn gevangenneming en dood zoo verbitterd en wreedaardig hebben betoond, en waarom zy met Aemftel fteeds als de hoofden van het eedgefpan worden genoemd. Verwerpt men het geval geheel, dan wordt het moeilijk te verklaren, waardoor het gekomen zij, dat het gerucht daarvan reeds in of kort na Floris' tijd zoo algemeen verfpreid was. Ja, men leest by oude fchrijvers, aangehaald by DOMSELAER, *t. a. pl.* blz. 67. (Zie ook WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, III, blz. 91), dat Velzen, na de overgaaf van Kroonenburg, voor al 't volk een belijdenis zijner misdaad heeft afgelegd, en men kan veronderftellen, dat hy toen openlijk den vermoorden Graaf van Holland van 't bedoelde kwaad kan hebben beticht, waardoor de overlevering onder 't volk zoû zijn gekomen.

115 *'t Verongelijcken van den Adel.* Zeker is het, dat Floris V de vriend des volks was, en gevallen is door den haat der Grooten, die aan deze voorftelling hun zegel hebben gehecht door hem *der Keerlen God* te noemen; en de dankbare liefde, welke de gemeente hem toedroeg, blijkt ook uit de geestdrift, waarmede zy na zijn gevangenneming, op de been kwam en te wapen vloog om den beminden Graaf uit de handen der Edelen te verlosfen. Intusfchen, hoe waar deze voorftelling zij, men moet ook jegends de Edelen billijk zijn, en in 't oog houden, vooreerst, dat een deel van den lof, aan Floris toegekend wegens het begunftigen der opkomende burgeryen, eigentlijk toekomt aan den tijd, waarin hy leefde: voorts, dat 's Graven volksgezindheid ook tevens in een onaffcheidelijk verband ftond met het ftreven naar uitbreiding van eigen macht en grootheid, waartoe het kortwieken der Edelen noodig, en het bevoorrechten van burgers zeer dienftig was: en, eindelijk, dat wel dit kortwieken der Edelen door Floris, doorgaands, en met het oog op de gevolgen, lofredenaars en de gekortwiekte Edelen, als vernederde dwingelandtjens, weinig genade — hebben gevonden by de nakomelingfchap, maar dat toch dit kortwieken, te dier tijd tegenover de Edelen zelve, meermalen was een onrechtvaardigheid, een werkelijk *verongelijcken van den Adel in ſijn Reght.* — Hetgeen met Gysbrecht zelven gebeurd was moge dit ftaven. De Graaf van Holland had geen gezach over den Heer van Aemftel, wiens Heerlijkheid buiten Holland lag en onafhankelijk was; maar laatstgemelde was wegens fommige „Gerichten" leenroerig aan het Sticht. Toen nu de zwakke Jan van Nasfau den Bisfchopszetel bekleedde, poogde Gysbrecht die banden los te knoopen, en floot zich te dien einde naauwer by den Graaf van Holland aan. Floris had te gelijk het plan gevormd, om de omliggende onafhankelijke Heeren, waartoe ook Aemftel en Woerden behoorden, tot manfchap te dwingen of hunne bezittingen aan de Graaflijkheid te brengen, en was evenzeer genegen voet in 't Sticht te bekomen. Hy trad dus met Gysbrecht en diens vrienden in verbintenis (1274), maar ftookte heimelijk in den twist, en toen het (in 1275) zoo verre gekomen was, dat er een openlijke krijg tusfchen Gysbrecht en den Bisfchop was losgebroken, kwam Floris den laatfte krachtdadig te hulp en zette Gysbrecht met zijn beide broeders in de gevangenis. Daarop leverde hy den Bisfchop zoodanig eene rekening van oorlogskosten over, dat hem daarvoor de bezittingen van Gysbrecht werden in handen gefteld. En toen de broeders, in 1288, hunne vrijheid terug bekwamen, gefchiedde dit niet zonder afftand van het eene deel hunner goederen, terwijl zy voor het andere deel den Hollandfchen leenband op zich moesten nemen. Zoo kortwiekte Floris de Edelen. Men leest het hier vermelde by VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 18, 23.

117 *En verblinden:* de zoo bevallige negatie *en* — hier echter, achter *oogen*, minder gelukkig geplaatst — werd in de latere uitgaven veranderd in: *dus.*

118 *Soud ghy niet ſtofs genoegh tot Aemſtels onſchuld vinden?* Boven de grieven, welke de Edelen in 't gemeen tegen Floris V hadden, of meenden te hebben, had Gysbrecht in 't byzonder nog de volgende:
De handelwijze van den Graaf omtrent hem van 1274 tot 1280, byzonder in de zaak van het flot te Vreeland;
De veeljarige gevangenfchap, met zijn beide broeders van Floris ondervonden, zonder ander recht daartoe dan dat van den fterkfte;
Het in-bezit-nemen door Floris, tijdens die gevangenfchap, van Gysbrechts goederen in „Nardingerlant" (Gooiland);
De harde voorwaarden van 't verdrag van 1285;
Den dwang, dien Floris hem nog in 1291 aandeed, om alle brieven, rakende goederen in „Nardingerlant", die hy van den Roomsch-Koning Willem, den Paus, en den abt van St. Paulus, in handen had, aan den Graaf over te leveren;
En — indien er grond is tot het verhaal — ook het fchenden zijner Nicht, de Velzens vrouwe.
Bovendien kan nog tot eenige verontfchuldiging van Gysbrecht dienen:
Dat het niet blijkt, dat hy aan den *moord* des Graven heeft deel gehad;
Dat hy — naar de algemeene getuigenis — weinig loosheid bezat, en door Woerden in de famenzweering gelokt was. Zie vs. 33 en 34.

Hoe ſochtmen hem van ouds te maecken tot een' ſlaef!
Wat leed hy niet al leeds van Biſſchop en van Graef!
Men wou ſijn loflijck bloed in 't Biſdom niet gedoogen.
d' Aertſbiſſchop aen den Rhijn kon met ſijn nijdige oogen
Niet aenſien ons geluck, gaf Goſewijn de ſchop,
En ſette ſijnen Neef den hoogen Myter op.
Wy ſtreden om den ſtaf, tot datſe my en Woerden,
Aen weerſij van ſijn' paerd, tot een triomfe voerden
In Uytrecht, met veel ſmaeds, van yeder aengehoort.
Men heeft my 't Vrelandſch ſlot ontweldight, hem Montfoort.
'k Beken het ſlot was my met voorwaerde opgedraegen,
Maer nergens om gebout, dan om mijn land te plaegen.
'k Heb 's Graeven vangenis wel ſeven jaeren lang
Beſuurt, en Swaenenburg noch afgeſtaen door dwang.
Mijn erf in leen verkeert, en manſchap moeten ſweeren;

Daar-en-tegen is hy niet vrij te pleiten van:
De misdaad van felonie, eedbreuk of ontrouw jegends zijn Leenheer, uithoofde van 't verdrag van 1285. (Zie VAN SPAEN, t. a. p. § 26.);
Een huichelend en verraderlijk gedrag te Utrecht op den 23 Juny 1296. En daar Gysbrecht genoemd wordt een „oud, ſimpel man", komt men tot het vermoeden, dat ook dit hem door zijn zwager Woerden was ingegeven.

121 *Sijn loflijck bloed:* Gozewijn. Zie de noot op blz. 343.

122 *d' Aertſbiſſchop aen den Rhijn.* Die van Keulen, namelijk, die den zetel voor zijn neef Hendrik van Vianden begeerde. Bovendien zag de Roomsch-Koning Willem van Holland ongaarne een Aemſtel aan 't hoofd van het Sticht, en zoo verbonden zich beiden met den Pausſelijken legaat Capochi, om Gozewijn tot den afſtand te dwingen.

125 *My en Woerden.* Gysbrecht had zich, behalve met Woerden, ook met den Graaf van Gelre en de Heeren van Goor, van Voorst en van Almelo verbonden tegen Bisſchop Hendrik. Een beſlisſende ſlag werd geleverd naby Utrecht op den 16den July 1252, die ten voordeele des Bisſchops uitviel, en waarna aan Aemſtel en aan Woerden de vernedering ten deel viel, die in bovenſtaande vaerzen is uitgedrukt. Echter werden zy, op verzoek van Koning Willem en van den Aartsbisſchop van Keulen, in vrijheid geſteld. Onzeker is het echter, of deze Gysbrecht zij geweest de III of IV; maar het eerſte is meer waarſchijnlijk.

128 *Men heeft my 't Vrelandſch ſlot ontweldight, hem Montfoort. Hem* is hier Woerden.

129,130 Na den ſlag van 16 July 1252 viel de Bisſchop in de Veluwe om Gelre te tuchtigen, die Gysbrechts bondgenoot was geweest; en uit den buit, dien hy daar behaalde, ſtichtte hy het ſlot Vreêland, om den Aemſtelheer in bedwang te houden. Zie *Batavia Sacra*, II, 195. Jan van Nasſau, de zwakke opvolger van Hendrik, verpande later ditzelfde ſlot juist aan Gysbrecht, die daardoor meester van de Vecht werd; gelijk hy (de Bisſchop) ook het ſlot Montfoort in handen ſtelde van Woerden, tot wiens beteugeling het dienen moest. Op de klachten der Stichtſchen, en vooral wegens een tol, dien Gysbrecht te Vreêland hief, beſloot eindelijk de Bisſchop het ſlot terug te vorderen, en bood Gysbrecht de pandpenningen aan; maar deze weigerde. De Bisſchop wilde hem met de wapens dwingen; maar werd zelf door Aemſtel en Woerden geſlagen by Zoeterenge. Nu kwam Floris tusſchen beiden en eindigde, met eerst Vreêland, daarna Montfoort in te nemen, Gysbrecht met zijn broeders in de gevangenis te zetten, en Herman van Woerden het land uit te jagen.

131,132 *'k Heb 's Graeven vangenis wel ſeven jaeren lang Beſuurt.* Volgends 't oud gevoelen, van 1278 tot 1285, waarvoor ook WAGENAAR (*Amſt.* I.) bewijzen bybrengt. Maar 't blijkt, dat Gysbrecht nog in 1279 in 't bezit van Vreêland was, en dat Floris den 28sten April 1280, en ook nog in de volgende maand, voor het ſlot lag. Het zoû dus niet meer dan een vijfjarige gevangenis geweest zijn. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.*, § 20, 21. — Vreemd mag het in den eerſten opſlag ſchijnen. dat Floris niet alleen Gysbrecht, maar ook zijn broeders, waarvan de een zelfs een geestelijke was, gevangen zette; doch dit wordt opgehelderd door de opmerking van den laatst aangehaalden geleerde, dat de ware oorzaak van den oorlog is geweest de tegenſtand van de Heeren van Aemſtel tegen het verdrag van 25 July 1279, waarby de Bisſchop het gezach en de inkomſten van 't Sticht in 's Graven handen ſtelde: § 20.

132 *Swaenenburg.* Hierdoor heeft men wel eens een kasteel of ſlot onder Polanen verſtaan, misleid door de gelijke benaming, welke ook nog heden ten dage het Rijnlandſche Huis te Halfweg Haarlem draagt. Het ſlot, waarvan hier en later, vs. 486 en 1672, sprake is, was in Waterland, aan de overzijde van 't Y, of op den wal van Amſterdam zelf gelegen, als wy nader zullen aantoonen.

133 *Mijn erf in leen verkeert.* Dit is geſchied in 1285. Om zijn vrijheid te herwinnen, moest Gysbrecht de onafhankelijkheid, welke hy van zijn voorvaderen beërfd had, opofferen, en leenman van Holland worden.

Daer ick eerſt God alleen, en anders geene Heeren
En kende in mijn gebied, nocht reeckeninge gaf.
Noch dringtmen evenwel op my ſoo ſtijf en ſtraf.
Doch Haerlem draeght met reght de grootſte ſchuld van allen.
Dat om ſijn voordeel wrockt, en wenſcht mijn ſtercke wallen
Te flechten tot den grond, in ſchijn van 's Graeven ſaeck,
En weet ſijn baetſucht loos te decken met de wraeck,
Miſbruyckt hier toe den Zeeu, de Hollanders en Vrieſen,
Om door mijn grootheyd niet aen eere te verlieſen.
Soo leyd de ſaeck by my, en daer op ga ick aen,
En heb in 't ſwaer belegh de ſtormen uytgeſtaen,
En dagh en nacht voor aen geworſtelt op de wallen.
't Vermoeyde volck geſterckt, en ruſtigh uyt gevallen:
Mijn' Broeder Ot gequetſt ſien ſterven in mijn' ſchoot:
Krackeelen neer geleyd: in brand, in waters nood,
Gelijck een vader my voor 't algemeen gedraegen.
En noyt beſweeck mijn moed in droeve nederlaegen:
Nocht blies 'k my ſelven op in voorſpoed, nocht ſocht roem
In 's vyands ondergang: hoe noode ick vyand noem
Die onverſoenelijck ſich tegens my verſetten,
En wenſchen met mijn bloed hun blanck geweer te ſmetten.
'k Vergeef hen deſe feyl, en die onwetenheyd,
En ſtel my in ſijn hand, die Reght van onreght ſcheyd,

135 *En kende:* veranderd in *Oit kende*

137 *Haerlem.* Hier wordt geenszins de Maarſchalk bedoeld, die in 't volgende Bedrijf optreedt, maar de Stad, die nayverig was op den aanwakkerenden bloei van Amſterdam. Vergelijk vs. 420.

Ook by andere ſchrijvers der 17e Eeuw vindt men ſomtijds op dien wrok gezinſpeeld, b. v. by J. COMMELIN, in DOMSELAERS *Beſch. v. Amſt.*, III Boek, blz. 214, of M. FOKKENS, *Beſch. v. Amſt.*, blz. 36. Voor dezen vermeenden haat van Haarlem tegen Amſterdam, waarvan de overlevering hier ter ſtede in de 17e Eeuw nog vrij levendig blijkt geweest te zijn, is het moeilijk een voldoenden grond uit de Geſchiedenis op te ſporen. Men kan de oorzaak toch niet wel zoeken in gebeurteniſſen der 15e eeuw, toen het land van Aemſtel meermalen door de Kenmers is geteisterd. Of moet men denken aan den krijg van 1304? Of aan de Hoekſche en Kabbeljauwſche tijden, toen in beide ſteden wel eens verſchillende partyen de overhand hadden? Of aan den Spaanſchen tijd en hetgeen toen tusſchen Haarlem en Amſterdam is voorgevallen? Of wel aan dit alles te ſamen?

Volgends ſommiger meening, zoû de overlevering aangaande den wrok van de Haarlemmers tegen de Amſterdammers dagteekenen van omſtreeks 1480, toen Amſterdam zoû worden bemuurd, en waarvan een tijdgenoot — de ongenoemde ſchrijver, door Pontanus uitgegeven — zegt, dat de Amſterdammers daartoe verlof moesten verwerven van de Haarlemmers, deels tot weder opzeggens toe, deels onder zekere lastige verbinteniſſen. WAGENAAR heeft dit vrij duister bericht pogen op te helderen. *Amſt.* I Deel, I Boek. blz. 55—59. De moeilijkheden, die den Amſterdammers toen door die van Haarlem ſchijnen te zijn in den weg gelegd. en niet zoo ſpoedig uit het geheugen raakten, kunnen den grond hebben gelegd tot de bedoelde overlevering.

Intusſchen komt het my voor, dat voor den nayver tusſchen buurſteden dikwijls geen andere grond te vinden is, dan dat zy buurſteden zijn. Zoo vindt men in onze Geſchiedenis herhaalde twisten tusſchen Kampen en Zwolle, tusſchen Dordrecht en Rotterdam, tusſchen Arnhem en Nymegen, tusſchen Middelburg en Arnemuiden, enz. enz.

143 *En daer op ga ick aen:* d.i.: „en daarop verlaat ik my." Een gelijke kracht heeft ook *afgaan* in uitdrukkingen, als b. v. „gy moogt veilig *afgaan* op zijn beloften."

147 *Mijn' broeder Ot:* Otto van Aemſtel was Gysbrechts broeder niet, en is ook niet te Amſterdam geſtorven. Hy was de zoon van Egbert, wiens vader, mede Egbert geheeten, de broeder was van Gysbrecht II. Hy werd in 1296 gebannen, wegens medeplichtigheid aan de ſamenzweering, en is te Antwerpen begraven. Zijn geſlacht heeft in Brabant gebloeid tot in 't midden der 17e eeuw en wellicht nog later. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. van A.* § 39.

148 *In waters nood:* veranderd in: *in hongers nood.*

155-156 *En die onwetenheyd, En ſtel my in ſijn hand:* veranderd in: *en domme onwetenheyd. Beveel my in zijn hant.*

En ftreckt in 's Hemels ftoel der onderdruckten troofter.
Maer 'k fie den vader daer van ons Kathuyfers kloofter
Genaecken van ter fij, op dat hy my begroet.
Hy fchijnt om ons geluck verheughd en wel gemoed.
'k Sal beft verftaen uyt hem, die noyt en was befproken,
Waerom het leger fij dus fchichtigh opgebroken.

WILLEBORD. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD.

Mijn welgeboren Heer, de foete Jefus fij
Met u en uwe ftad, en fta u eeuwigh by,
In allerhande nood. De Broeders van ons orden,
En ick, fijn foo verblijd, als of we levend worden
Getrocken in den troon van Gods volmaeckte vreughd.
Ons kloofter fingt en klingt, en is niet meer verheughd
Op 't allerhooghfte feeft en heyligh jaergetye,
Het welck de kercke viert ter eere van Marye,
Die fuyvre Moedermaeghd, of Chriftus haeren Soon,
Die ons verlofte aen 't kruys, en droegh een doorne kroon,
Als nu, om uwent wil, die van de wreede plaegen
Des goddeloofen krijghs verloft fijt en ontflaegen:
Nu al uw vyanden verbaeft fijn doorgegaen,
En laeten tenten, tuygh, en hunne hutten ftaen,
En alles, wat fy meer uw volck ten befte geven.
'k Geloof, Gods Engel felf die heeftfe weghgedreven,
Als 't heyr des Affyriers, die fijn vermeetle ftem
Hifkia hooren liet, tot voor Jerufalem:
Het welck in eenen nacht foo wonderlijck verkeerde,
Doen een, die 't al regeert, dat ftoffen hem verleerde.
Hoe menigh dreygement, en vloeck heb ick gehoort?
Wat heeftmen gift en gal gebraeckt, en brand en moord
Getiert, en 't gantfche jaer gefcholden en gekreten,
Niet anders, of fy u met tanden wouden eten?
d' Een fette u levendigh geketent op een rad:
Een ander rolde u naeckt in Velfens fpijckervat:

161 *Die noyt en was:* veranderd in: *die nimmer was.*
162 *Sy:* veranderd in: *is.*
170 *Het welck de kercke viert:* de latere uitgave heeft: *Geviert van al de kerck.*
171 *Die fuyvre Moedermaeghd:* later veranderd in *De:* — 't geen meer uitdrukt: „de maagd by uitnemendheid."
Of: veranderd in *en.* — Deze beide veranderingen, hoe fchijnbaar nietig ook, zijn niet zonder beteekenis, wanneer men bedenkt dat de eerfte uitgave voor, de tweede na Vondels overgang tot de Roomfche Kerk gefchiedde.
178 *Gods Engel felf* enz.: de latere uitgave, heeft cierlijker: *Godts Engel heeft den vyant wechgedreven.*
181 *Wonderlijck* ftaat hier voor „wonderdadig." Hier is zinfpeling op de wonderdadige verlosfing van Samaria uit de hand van Sanherib. 2 *Kon.* XVIII en XIX. 2 *Chron.* XXII.
187 *Levendigh geketent*, beter in de latere uitgaven: *levende en geketent.*
188 *Velfens fpijckervat:* DOMSELAER haalt in zijn *Leven en daden der Heeren van Aemftel* een menigte oude fchrijvers aan over Velzens dood. Volgends den eenen zoû hy na gevangen genomen te zijn

Een ander wou uw hoofd, uw beckeneel, vergulden,
En vatten in fijn goud. 't Was byſter hoeſe brulden,
En deelden bloed voor wijn, uw vleeſch voor voedſel uyt,
En keven om 't geraemt, en dongen na uw huyd,
En wouden die getout op eenen ketel ſpannen,
Tot endeloofen ſchrick van ſchelmen en tyrannen.
Maer God ſij eeuwigh danck, die hunne booſheyd ſchut.

GYSBREGHT.

Dien d' opperſte beſchermt, die heeft een vaſte ſtut.
Godvruchte vader, dat u God en Chriſtus loonen,
Nadien de Broeders ſich met u ſoo gunſtigh toonen
Te mywaert. Ick vertrou uw vyerige gebeên
Die hebben dagh en nacht voor mijne ſtad geſtreên,
De ſtormen afgekeert, en 't vyer van onſe daecken;
Want waepens ſijn onnut, ſoo d' Englen niet en waecken,
En 't yverigh gebed van 't geeſtelijcke volck.
Wat hing u over 't hoofd een ſwarte en donckre wolck
Van ſwaerigheên, terwijl hier 't leger heeft gelegen?
Ghy ſijt niet miſgedeeld in 's oorlooghs milden ſegen.

WILLEBORD.

Geen hayr is ons gekrenckt, geen overlaſt gebeurt.
Men heeft het kloofter noyt in ſijnen dienſt geſteurt.
Wy hebben ſtaegh volhard in onſen ouden yver.
De boomgaerd leed geen ſcha aen vruchten, nocht de vyver
Aen viſſchen, nocht de kerck aen d' allerkleenſte ruyt.

GYSBREGHT.

Wie heeft dan des ſoldaets baldaedigheyd geſtuyt?
Wat hiel ſoo kort in dwang die breydeloofe gaſten?

WILLEBORD.

Met geen inlegering wou Egmond ons belaſten:
Behalven dat hy ſelf en ſijne lijfwacht meê
(Die altijd tuchtigh is) hier nam ſijn legerſteê,
En boven onſe poort liet aenſlaen 's Graeven waepen,
Daer wy in ſekerheyd geruſt op moghten ſlaepen.

GYSBREGHT.

Dat doet my wel, gelijck een liefelijcke lucht.

op het ſlot Kroonenburg, waar hy zich tegen de troepen van den Graaf van Kleef had verſchanst, over de ſtraten van Delft gerold zijn geworden in een vat, met ſpijkers en mesſen van binnen beſtoken; volgends een ander levend op een rad gezet en onthoofd; of — volgends anderen — geradbraakt. Uit al hetwelk DOMSELAER tot het ſchrander beſluit komt, dat „hy eerst in 't ſpijkervat gerold, daarna geradbraakt en eindelijk op een rad gelegd, 't hoofd afgeſlagen en dit op een pen daarboven uitgeſtoken is." Hy zoû dan zeker wel goed dood geweest zijn: en toch blijkt het, dat diezelfde Gerard van Velzen zeven jaren later nog leefde. Zie aant. op vs. 52. Waarſchijnlijk, dat onze ſchrijvers, zoo niet in zijn gevangenis, echter in zijn opgevolgde ſtraf, zich bedriegen, en dat hy, op zijn best genomen na een korte gevangenis, zal zijn ontſnapt. VAN WIJN op WAGEN. III St., blz. 39.

190 *En vatten in fijn goud:* later veranderd in: *En vatten het in gout.* Intusſchen is *vergulden* en in *goud vatten* hier een pleonasme of een kontradiktie.

191 *En deelden:* veranderd in: *Zy deelden*, gelijk vs. 192. *En keven* in: *krackeelden:* — waardoor de hier min cierlijke herhaling van *en* vermeden wordt.

Ick felf en al de ftad was meeft om u beducht,
En vreefden ofghe lang verjaeght waert en geplondert.
Maer vader, fegh my eens: een yeder is verwondert,
Waerom 't verbittert heyr foo onverfiens vertrock,
En liever niet volharde in 't opfet van fijn' wrock.

WILLEBORD.

Verwondert u niet eens, de nood heeft hen gedrongen.

GYSBREGHT.

Mijn burgers laegen ftil, en 't leger onbefprongen.

WILLEBORD.

Van buyten wel, maer niet van binnen, dat ghy 't weet.
Het wintert fel, wanneer 't een ondier 't ander eet:
Soo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hcoren,
Al 't geen ick heb gehoort met dees mijn eygen ooren,
En met mijn oogen felf gefien noch defen dagh?

GYSBREGHT.

Godvruchte vader, fpreeck, ick luyfter na'et verflagh.

WILLEBORD.

Na dat ick d'Overften een wijl had hooren mompelen
Van Amfterdam, al ftil, by duyfter t'overrompelen,
Rees tuffchen Diedrick felf en Egmond een krackeel,
Dat uytborft meer en meer, en yeder trock een deel
Van 't krijghfvolck op fijn fy, en focht het ftuck te ftijven,
En na fijn eyge hoofd den aenflagh door te drijven.
Veel hoplien yverden te fliffen het gefchil.
Maer Diedrick ftijf van kop, die nimmer luyftren wil
Na reden, nocht befcheyd, en 't veld behoud met kryten,
Werd trotfer, overmits de lange Klaes van Kyten,
De Sparewouwer Reus, foo onbefchoft als groot,
In alles wat hy dreef hem hulp en byftand bood,
En Egmond met fijn klock, en grove ftem vervaerde,
En dreef hem met een vuyft, dat hy een wijl ter aerde
In fwijm lagh en voor dood. Die moedwil en die hoon,
Den veldheer aengedaen, ging veelen aen hun kroon,

228 *Wanneer 't een ondier 't ander eet:* veranderd in: *Wanneer een wolf den and'ren eet.* En ongelijk beter: immers het beeld, dat Willebord hier gebruikt, wordt veel levendiger en krachtiger, wanneer een bepaalde dierfoort genoemd wordt, dan wanneer maar van ondieren in 't algemeen wordt gefproken.

232 *Godvruchte:* veranderd in: *Eerwaerde.*

235 *Diedrick felf:* veranderd in: *Diederick,* met weglating van het onnoodige *felf.*

240 *Stijf van kop:* de latere uitgave heeft: *hard van hooft.*

243 *De Sparewouwer Reus:* een historifche perfonaadje, waarvan niet alleen de oude kronijken gewach maken, doch waarvan men nog het vaêm op de kerk van Sparenwoude kan zien afgeteekend. Hy fchijnt echter een zeer vreedzame boer geweest te zijn, en lang niet zulk een wreede en gevaarlijke kaerel als hoedanig hem Vondel in dit treurfpel affchildert. Doch Vondel had gelijk zich van hem te bedienen, als ik nader hoop aan te toonen.

245 *Klock* voor „keel," of liever „'t holle keelgeluid zelf," in Vondels tijd nog gemeen, toen men zeide: „een *klok* opzetten" voor „een keel of ftrot opzetten." Wy zeggen ook: „een ftem als een klok."

246 *En dreef hem met een vuyft:* verbeterd in: *hem dreef met eene vuift.*

En ſonder het ontſagh des Reuſen fel gebeten,
Men had malkanderen terſtond in 't hayr geſeten,
En onder een banier malkandren aengerand.
Men raeſde een heele weeck. De haet, het miſverſtand,
En miſvertrouwen wies. Daer ſporrelden de ſinnen.
Men vreesde min de ſtad, en meer verraed van binnen:
Tot dat al d' overſten verſaemelden heel ſtil
In 't klooſter, deſen dagh, tot ſlechting van 't geſchil:
Doch al vergeefs: men was veel eer geſint te vechten,
En dees oneffenheyd met degens te beſlechten,
Dan recklijck, en bedaert, te luyſtren na verdragh.
Ick trad'er in den hoop, gelijck ick ſomwijl plagh,
En ſprack hen toe, en broght aldus hen aen 't bedaeren:
Manhafte hoplien, God wil 't leger lange ſpaeren,
In onderlingen peys, het eenigh dat'er magh
Uw' vyand, wie 't oock ſij, gedijen tot ontſagh.
De tweedraght is een peſt, die allen ſtaet te ſchroomen.
Gedenckt dat u de ſtad, die 't rieckt, op 't lijf ſal koomen.
Wat middel is'er, om den Aemſtel 't hoofd te bien,
Nu elck, wantrouwigh, d'een na d'ander om moet ſien?
Ghy ſijt, aleer men 't gift, geſlaegen of gevangen.
Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat reghte gangen
Kan d'arme kudde gaen? dus maeckt een kort beſluyt.
Verdraeght het ſcheel, of ſchort den krijgh, en ſcheyd'er uyt,
En keert van waer ghy quaemt. Waer toe veel wercks begonnen?
Berockent ſoo veel ſpels, als 't niet word afgeſponnen?
Ick merckte dat mijn raed niet weynigh en vermoght.
Men nam mijn woorden in. Sy kregen achterdocht,
En ſorge voor gevaer van uw verſteurde wallen,
En dat de burgery en landſaet uyt moght vallen.
Daer liep een kleen gerucht, ghy waert al op de been.
De doodſchrick quam'er in. Men ruckte 't heyr by een.
Men brack al heymlijck op, en ſonder eenigh teecken
Van horen en trompet, of hut in brand te ſteecken.

GYSBREGHT.

Ghy hebt de ſtad, en my geen kleenen dienſt gedaen:
Een deughd, die nimmer ſal uyt mijn gedachten gaen.
Gedenck my in 't gebed, voor uw autaer, ten goede.

251 *Malkandren aengerand:* in de latere uitgave ſtaat: *wraeckgierigh aengerant;* wat ongelijk cierlijker luidt.
252 *De haet:* veranderd in: *De twiſt.*
269 *Aleer men 't giſt:* veranderd in: *eer 't iemant giſt.*
272 *Verdraeght het ſcheel* voor „legt den twist by" *Scheel* is „geſchil, krakeel."
274 *Berockent — afgeſponnen:* door deze woorden, die hier eigenaardig tegenover elkander ſtaan, wordt in dezen eenen regel het beeld, van het ſpinnen ontleend, volkomen uitgewerkt.
275 *En:* veranderd in *hier.*
277 *Verſteurde:* veranderd in: *geſteurde.*
285-288 Vier ſlepende regels achter elkander Dit doet Vondel meer, wanneer er een nieuw tooneel, met onderſtelde tooneelsverandering, plaats heeft. Vergelijk vs. 605—608.

WILLEBORD.

De lieve Jeſus neem u eeuwigh in ſijn hoede.

AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. VOSMEER.

AREND.

Heer broeder ſijt geruſt, en luyd van vreughd de klocken.

GYSBREGHT.

Waer is het heyr? hoe veer waert ghy hen nagetrocken?

AREND.

Ontrent een booghſcheut weeghs aen geen ſy Slooterdijck.

GYSBREGHT.

Hoe ging 't u op den toght?

AREND.

Sy ſtoven algelijck
Voor uyt, als voor den wolf een kudde onnooſle ſchaepen.
Mijn volck hoefde op dien toght geweer nocht eenigh waepen,
En keert met rijcken buyt. De Kermers ſcheenen ſtom:
Want hoemen 't vechten ſocht, ſy ſaegen niet eens om,
En reckten vaſt hun pad, van dooden ſchrick beſeten.

GYSBREGHT.

Noyt kraeyde haen, als hem de kam was af gebeten.
Een dogh en baſte noyt, maer droop, als hy 't verloor,
Met ingetrocken ſtaert, en hangende ooren, door.
Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

AREND.

't Is eener uyt de vlught van 't vlughtige geveugelt,
Gegrepen buyten dijcx, alwaer hy ſtack in 't ſlick.
Hoe beeft hy! 't aengeſicht ſiet doods en bleeck van ſchrick.
Hy is geſleept, geſleurt, en heeft veel ſmaeds geleden.

GYSBREGHT.

Een woedende gemeent en ſtaet in reght nocht reden,
Wenſe yemant over magh. Men breng hem hier voor my.
Wie ſijtghe? waer van daen?

288 *Hen:* veranderd in *het*, meer grammatikaal wellicht, doch minder levendig.

289 *Ontrent een booghſcheut weeghs aen geen ſy Slooterdijck.* Onzeker is het, of in 1304 het dorp Sloterdijk reeds beſtond; men vindt er geen gewach van gemaakt dan na het midden der 15e eeuw. Het dorp Sloten is veel ouder en reeds in de 11e eeuw bekend. Zie WAGENAAR, *Amſterd.* V Deel, II Boek, blz. 233

293 *De Kermers:* Vondel bezigt naar verkiezing de vormen *Kermer*, *Kennemer* en *Kennemaer*.

295 *Van dooden ſchrick:* misſchien een drukfeil: de latere uitgave heeft: *van doot͏ſchen ſchrick.*

297 *Een dogh en baſte* enz.: Wederom heeft, om de negatie *en* te vermijden, Vondel hier den regel veranderd, en gezet:

Noyt baſte een dogh, maer droop heel ſtil, enz.

299 *Aen.* II. 57.

Ecce, manus iuvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant.

300 *'t Is eener:* oude vorm, ook nog by 't volk gebruikelijk. De latere uitgave heeft: *Het is een.*

301 *Alwaer hy ſtack in 't ſlick:* veranderd in: *Daer ſtack hy in het ſlick.* Waarſchijnlijk om het min welklinkende van *ſtack in 't ſlick* te vermijden.

306 *Waer van daen?* dit klonk Vondel wat plat, en hy veranderde 't in: *Uit wat land?*

VOSMEER.

Heer Gyſbreght, ſtrafme vry.
Ick ben van 's vyands volck, en waerdigh om te ſterven.
'k Heb meê geſocht uw ſtad en burgers te bederven,
En duyſendmael verdient een ſchandelijcke dood.
Ick geef my in uw hand, geparſt door hoogen nood.
Mijn ramp wil Kennemer en Waterland behaegen,
Maer 'k ſal de dood van u met minder pijn verdraegen
Dan van mijn eyge volck, dat ſich ondanckbaer toont,
En mijn' getrouwen dienſt ſoo onreghtvaerdigh loont.

GYSBREGHT.

Wat ſijtghe voor een gaſt? of in wat land geboren?

VOSMEER.

Ick ben een Goyers kind, vervallen in Gods toren,
Te Haerlem opgevoed, 'k ontliep mijn oudren vroegh.
Mijn vader vielme hard, want ickme paſlijck droegh.
'k Heb al mijn leven lang gevolleght vreemde Heeren,
En buyten moeten 't geen ick t' huys niet woude leeren.
De bittere armoe heeft mijn herſſenen gewet.
'k Heb menigh ſtuck verziert, en 't lijf daer na geſet,
Om door een braeve daed of aenſlagh op te raecken,
En door een anders ſcha eens mijn fortuyn te maecken:
Maer altijd heeftſe my den rugge toegewent;
Doch noyt ſoo dwars als leſt. Het noodlot, ick beken 't,

307 *Aen.* II. 77.

Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcunque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.

308 *Bederven:* juister is het latere: *verderven.*

311 Vergel. VIRGILIUS *Aen.* II. 104:

Hoc Ithacus *velit, et magno mercentur* Atridae.

312 *Pijn:* veranderd in: *ſmert.*

316 *Ick ben een Goyers kind:* hoogst waarſchijnlijk ſpreekt Vosmeer in dit gedeelte van zijn verhaal de waarheid. In allen gevalle is het een gelukkige greep van den dichter, dat hy dezen „doortrapten ſpie, uytgemaeckt om d' Amſterdammers te bedriegen", en wien Gysbrecht te goedgeloovig in zijn dienst ontfangt, zich voor een Gooier laat uitgeven. Immers Gysbrecht had vroeger bezittingen in Gooiland gehad, die Floris V in 1280 zich zelven had weten toe te eigenen. De Gooiers waren dan, voor een deel ten minſten, Gysbrechts oude onderdanen. En nu verkrijgt hetgeen hier tusſchen hem en Vosmeer voorvalt een zweem, als of er by den Heer nog eenige genegenheid voor zijn voormalige onderzaten, en eenig goed vertrouwen in hem herleefde. Gelijke gevoelens jegends hemzelven ſchijnt hy ook te onderſtellen in den Gooier, wanneer deze zich (vs. 342 en volgg.) aan zijn genade overgeeft en hem het „verraed" belooft te „ontdecken." — Van welke ontdekking echter „Heer Gyſelbreght" het ſlachtoffer werd.

317 *Te Haerlem opgevoed:* de latere uitgave heeft: *te Laren opgevoed.* Doch mijns inziens verdient de eerſte lezing de voorkeur. Dat een *Gooiers kind* zoû zijn opgevoed te *Laren*, dus in Gooiland, daarin ſteekt niets dat de moeite waardig was om verteld te worden: wel, dat hy, offchoon in Gooiland geboren, zijn opleiding te Haarlem kreeg, en zulks omdat hy „zijn ouders vroeg ontloopen" was.

318 *Paſlijck:* even als: „maar redelijk," by eufemisme voor „vrij ſlecht." Zoo zegt men nog: „'t is maar *pasſelijk* met de zieke."

323 *Op te raecken:* d. i.: „er boven op te raken."

326 *Het noodlot:* later heeft de dichter het Heidenſche Noodlot veranderd in het Kristelijker *Godts ſchickinge.* Wel is waar, de eerſte lezing ſchijnt beter het denkbeeld terug te geven van een wilden gelukzoeker, die van God noch zijn gebod weet, en alles aan een blind geval wijt; maar men houde in 't oog, dat de listige ſpie het vertrouwen van Gysbrecht wil winnen, en daartoe moet aanvangen den boetvaardige te ſpelen, en op die wijze het medelijden en de vergevingsgezindheid des vromen krijgshelds gaande te maken.

Is ſtercker dan de menſch, of ſijn geboorteſtarre.
En of ons breyn yet bout, dit ſtoot het al om verre,
Met eenen dartlen voet. Met wat een liſtigheyd,
Met wat een' rijpen raed was d' aenſlagh aengeleyd,
Om te vermeeſteren uw lang beſtormde muuren.
Soo Voſmeer na ſijn' ſin dat ſchip had mogen ſtuuren,
Gelijck het by hem lagh, ſy hadden, het is waer,
Gewonnen in een uur door liſt, dat in een jaer
Door uyterlijck geweld nocht ſtormen werd verovert.
Het ſchijnt dat d' Overſten verblind ſijn en betovert.

GYSBREGHT.

Sta op, en heel my niets van alles wat ghy weet.

VOSMEER.

Nu ben ick immers vry van Hollands dieren eed,
En Egmond kan my hier niet heeten of verbieden.
Hy dreyghtme met de dood, en parſtme hier te vlieden.
Mijn aenſlagh is verbrod en ydel en onnut.
Heer Gyſelbreght, gena. Ick geef my in uw ſchut.
Ghy kuntme, wiltghe ſlechs, een vriend en vader ſtrecken,
Nadien ick u 't verraed volkomen wil ontdecken,
En hoe 't geſchoren lagh in 's krijghs geheymen raed,
Tot ondergang van u, en uwen heelen Staet.

GYSBREGHT.

Ontbind den knecht, ſoo magh hy onverhindert ſpreecken.

VOSMEER.

De hoplien wenſchten dick het leger op te breecken,
Nadien met ſtorm op ſtorm, en endeloos gevecht,
Het heele ronde jaer, niet meer was uytgerecht
Dan moeyte en volck geſpilt, en tijd onnut verſleten:
Het welck ſoo menighmael den veldheer werd verweten;
Een ſmaed die laſtigh viel: en hiel hem niet verplicht
Sijn eer en eed, hy had ſijn ancker lang gelicht:
En och, of 't waer gebeurt een goede wijl te voren,
My waer dit ongeluck, nocht onheyl noyt beſchoren:
Want 't is een maend geleen, dat ick hem heymlijck ried

328,329 *Dit ſtoot het al om verre, Met eenen dartlen voet*, moest veranderd worden in: *Zy ſtoot het al om verre, En gaet een andren gangh.*

338,339 *Aen.* II. 157.

Fas *mihi Graiorum ſacrata reſolvere* iura,
Fas odisſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt, teneor patriae nec legibus ullis.

341 *Verbrod:* later veranderd, maar niet verbeterd, in, *miſluckt.*

342 *Gyſelbreght:* de echte vorm, waarvan *Gysbreght* de kontraktie is. Het vr. is *Gisela.*

347 *Aen.* II, 146.

Ipſe viro primus manicas atque arta levari
Vincla iubet Priamus.

348-356 *Aen.* II, 108.

Saepe *fugam Danai* Troia *cupiere* relicta
Moliri, et longo feſſi discedere bello.
Fecisſentque utinam!

356 *Noyt:* veranderd in: *niet*

Te maecken, op mijn woord, een ende van 't verdriet,
En ſoo hy was geſint een luttel volcx te waegen,
Ick wou hem in de ſtad op bey mijn handen draegen,
En ſtappen ſelf voor aen, en maecken hen het ſpoor.
Ick opende mijn wit, en ſloegh het middel voor.
'k Had ſomtijds door de graft, by duyſter nacht, geſwommen,
En al de wacht beſpied, en 't groot rondeel beklommen,
Dat aen den hoeck van 't Y uw ſtercke ſtad bewaert.
Hier laegen Blijden in, en ander krijghs gevaert.
'k Nam aen, en 't kon geſchien, door muur door al te booren
Reght waterpas, ſoo ſtil, dat niemant my ſou hooren.
Wanneer nu door de breuck een krijghſman heenen moght,
Sou 't braefſte puyck, hiertoe geloot en uytgeſocht,
De graft, daerſe ondiepſt is, met rijs op Kerſnacht dammen,
En kruypen in 't rondeel, om d'eerſte poort te rammen,
Als d'afgewaeckte wacht gevelt lagh en vermoort.
Het heyr dan over dam, en door geramde poort,
Aen 't nederhouwen, wat op ſtraet ſich openbaerde,
Terwijl de burgery kappel en kerck bewaerde.
En 't was te nacht de tijd, en vraeghtghe na bewijs?
Ghy ſiet, hoe daer een ſchip, het Zeepaerd, leyd, vol rijs;
Het welck men door de vlught verſuymt heeft en vergeten.
Wat werd'er niet al tijds met kibbelen verſleten?
De hoofden laegen vaſt ellendigh overhoop.
Men ſchoof de ſchuld op my. 'k Had menſchen vleeſch goedkoop:
Nocht wiſt niet wat ick dreef: ſy ſouden 't niet gehengen,
Dat ick het volck ſoo licht ſou op de vleeſchbanck brengen,
En jaegen in hun dood. Dus ging 't aen d'eene ſy:
Aen d'andre ſtemdemen eendraghtelijck met my:
Terwijl verliep de kans, en d'aenſlagh die bleef ſteecken.
Doen ſochtender een deel hun leed aen my te wreecken.
Daer quamen, ſonder ſlot, veel klaghten t'mijnen laſt.
Ick was een tovenaer, en daer op raeckte ick vaſt,
En moſt, door pijn geparſt, al 't opgedichte melden.
Men doemde my ter dood, en heden ſou 't my gelden:
Maer giſtren avond brack een vriend mijn boeyen los.
Ick vlughte langs den dijck gelijck een hollend ros,
Doch hiel'er niet, uyt angſt van 't leven te verlieſen.
Ick ſloegh ter ſijen af, en ſchoot'er in de bieſen,

363 *Somtijds:* later verbeterd in: *ſomwijl.*
364 *'t Groot rondeel:* men ſchijnt hierby te moeten denken aan den H. Kruistoren, later Haringpakkerstoren. De naam van Rondeel zoū wel beter paſſen aan het Kamperhoofd; maar dit kan niet bedoeld zijn, vermits het aan de tegenovergeſtelde zijde der ſtad lag. Evenwel waren, in 1304, zoo min de H. Kruistoren als het Kamperhoofd aanwezig. Beiden dagteekenen van de bemuring in 't laatst der 15e eeuw.
387 *En d' aenſlagh die bleef ſteecken:* veranderd in: *En d' aenſlagh bleef vaſt ſteecken.*

En ſtack in diep moeraſch al den verleden nacht.
Sy trocken my voorby. Ick hielme ſtil, en ſagh 't;
Tot dat uw burger quam de Kermers na gevlogen.
Ick riep om hulp, en werd uyt het moeraſch getogen:
Want anders was ick daer gebleven en verſmoort.
Doch ſoo ick ſterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
Aen wie ick 't heb verdient, dit laſtigh leven laeten,
Dan by mijn eyge volck, die my met onreght haeten.

GYSBREGHT.

Ga heen, ick ſchenck u 't lijf. 't En is geen ſtraffens tijd.
Wy ſijn van onſen hals den grooten vyand quijt.
'k Ontfang u in mijn dienſt, en ſal u wel betaelen.
Ga help terſtond het rijs en 't Zeepaerd binnen haelen.
De kou begint, en is noch veer van haer vertreck.
In 't wachthuys en op 't ſlot is hout en brand gebreck:
Men maghſe ſtracx verſien, en barnen 't rijs tot aſſchen,
Soo kunnen ſy hier meê de veſten niet verraſſchen.
Ick hoor de Goyer doet de waerheyd niet te kort,
Want ſijn vertelling ſtemt met vader Willebord.

REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.

Nu ſtelt het puyck van ſoete keelen,
Om daer geſangen op te ſpeelen,
Tot lof van God, die op ſijn' troon
Geſeten is, ſoo hoogh en heerlijck,
Van waer hy ſien kon, hoe begeerlijck
Het Sparen ſtack na Aemſtels kroon.

Hoe wraeck met ſwaerden en met ſpeeren
De torenkroon van 't hoofd wou ſcheeren
Der ſchoone en wijdvermaerde ſtad,

397 *En ſtack in diep moeraſch:* *Aen.* II. 135.
Limoſoque lacu *per* noctem *obſcurus in ulva*
Delitui.

400 *Uyt het moeraſch:* veranderd in: *uit diep moeras.*

405 *'t En is:* veranderd in: *het is.*

407 *Aen.* II. 149. *Noster eris.*

421,422 Vergel, EURIPIDES *Troj.* vs. 796. Ed. Valcken.
'Αλλὰ συν ὁπλοφοροις
'Αιματι....
'Αρμασι και Ψαλιοις

422-425 Hier vertoont de dichter ons het Amſterdam van zijnen tijd, de machtige en beroemde „koopmarckt van Euroop," beſloten in haar achttien bolwerken, als in een gordel van vestingwerken, en vervuld met de ſchatten der vier waerelddeelen. Weinig, voorwaar, geleek daarop het Amſterdam van 1304. Om te beöordeelen, hoeveel aanſpraak het toen op den bynaam van *ſchoon* gehad moge hebben, ſla men een paar bladzijden op in WAGENAARS *Amſt.*, V Deel, I Boek, blz. 127, en leze daar, hoe nog in Keizer Karels tijd de huizen van hout waren, gepekt en geteerd, met daken van ſtroo of riet; nog in de 16e eeuw was de westzijde van het Rok-In met varkenshokken vercierd (III Deel, IV Boek, blz 322), en waren over het Damrak, Rok-In en andere grachten in de ſtad ſekreten getimmerd (V Deel, I Boek, bl. 161). Doch *vesten* had de ſtad in 1304; want in den brief van 22 Mei werd haar opgelegd „alle hare *vesten* te ſlechten."

En rucken door geweld van benden
Der veſten gordel van haer lenden,
En plondren haer kleenood en ſchat;

En ſchenden d'edele en getrouwe,
Gelijck de ſchender Velſens vrouwe,
Wel ruym ſoo waerdigh als Heleen
Den brand van een herboren Troje,
En krijgh, die 't overſchot verſtroye,
Na datmen jaeren heb geſtreên.

Waer is de Reus met al ſijn ſtoffen,
Die Gyſbreghts ſtad ter neer wou ploffen,
En om haer muur ſijn' armen ſlaen?
Wat ydle ſchrick heeft hem geſlaegen?
Wat ydle vreeſe magh hen jaegen,
Die nu met ſchande ſtrijcken gaen?

't Is tijd de kercken te ſtoffeeren,
Te danſſen, en te bancketteeren,
En met een' uytgelaeten geeſt
Dees blijſchap aen de vreughd te huwen,
Die vrolijcke englen ons vernuwen
Met ſang, op Gods geboortefeeſt.

Treck in, ô Aemſtel, treck nu binnen,
Die ſonder ſlagh kunt overwinnen.
Treck in, ô braeve burgery,
Die u ſoo moedigh hebt gequeten.
Geen eeu en ſal uw eer vergeten.
De hemel ſta u eeuwigh by.

427 *En ſchenden d' edele en getrouwe.* Den naam van *getrouwe* geeft Vondel niet ten onrechte aan Amſterdam: zoo getrouw toch waren de Amſterdammers aan hun ouden Heer, dat zy, nog verſcheidene jaren na den val van zijn Huis, „dieghenen waren, die Janne van Aemſtelle inhaelden," waarvoor zy zoo zwaar boeten moesten. 't Is, wegens de ſchraalheid der berichten, moeilijk te beöordeelen, of er ook, behalve gehechtheid aan het Huis van Aemſtel, eenige andere reden beſtaan hebbe, die de Amſterdammers bewoog, zich zoo gereedelijk in de armen van dien Heer te werpen: ontevredenheid b. v. met hun toenmaligen toeſtand kan daartoe veel hebben bygedragen. En voor zoodanige ontevredenheid laat zich wel eenige oorzaak aanwijzen. Na den moord van Floris en de vlucht van Gysbrecht, en meer bepaald by den vrede, den 29 Sept. 1297 tusſchen Graaf Jan I en Bisſchop Willem geſloten, kwam het geheele Land van Aemſtel aan Holland. Amſterdam, toen reeds een handelplaats en met Graaflijke handvesten begiftigd, moest wel terſtond inzien, dat in deze vereeniging met Holland veel voordeel voor den aanwas van zijn koophandel gelegen was: ten minste het toonde later daarvan zeer doordrongen te zijn, tòen men in 1346 Gravin Margareet liet beloven, dat de ſtad nimmermeer van de Graaflijkheid zoû geſcheiden worden — zie WAGENAAR, *Amſt.*, II Deel, II Boek, blz. 130, — en die belofte, in 1355, door Hertog Willem deed hernieuwen. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der ijzeren kapel, bl.* 23. 't Is dus te vermoeden, dat de ſtad die vereeniging met Holland op 't einde der 13e eeuw al terſtond zal hebben op prijs geſteld. En wat gebeurde nu in 1300? Amſterdam en Aemſtelland werden door Graaf Jan II als een afzonderlijke Heerlijkheid aan zijn broeder Gwy opgedragen. Zie WAGENAAR, *Amſt.*, II Deel, I Boek, blz. 49. Dit moet den Amſterdammers onaangenaam zijn geweest, en hoe zeer Gwy zijn nieuwe onderdanen aan zich poogde te verbinden door hen te beſchenken met Keuren en Voorrechten, zoo is het niet-te-min mogelijk, dat hun ontevredenheid met dien toeſtand een voorname oorzaak is geweest, waarom zy, naar verandering hakende, Jan van Aemſtel inhaalden.

428-432 De zin is: „Velzens vrouwe, die, vrij wat meer dan Heleen, waardig was, dat om harent wille een nieuw Troje verbrand, en, na jaren ſtrijds, een krijg gevoerd werd, die 't overſchot vernielde."

432 *Heb:* verbeterd in: *heeft.*

HET TWEEDE BEDRIJF.

WILLEM VAN EGMOND. DIEDRICK VAN HAERLEM. HOPLIEDEN.

EGMOND.

Wy ſijn by 't klooſter weer, daer Willebord in vreê
Met al de broeders woont, en ſtort ſijn avondbeê.
't Sal noodigh ſijn dat wy den hoplien openbaeren
Hetgeen op handen is.

DIEDRICK.

't Is tijd, ſy wiſten gaeren,
Wat hier van weſen magh. Verlos hen van die pijn.

EGMOND.

Manhafte hoplien, hoort; wy hebben, onder ſchijn
Van onderling krackeel, een' aenſlagh voorgenomen.
Om beter tot ons wit op eenen ſprong te komen.
Men heeft daer op het heyr van daegh te rugh gevoert;
Maer dat en is het niet, waer op de veldheer loert,
Nocht 't geen men onder 't volck veel daegen hoorde mompelen.

455 *Wat hier van weſen magh:* verbeterd in: *wat heimlijck by ons broeit* — en: *die pijn* in: *de pijn.*

Ons wit is, dese nacht den vyand t' overrompelen,
Nu hy fich veyligh acht, en buyten krijghs gevaer.
Voor 't opgaen van de maen, ('t en duncke niemant fwaer)
Sal 't leger meefter fijn van poorten en van veften.
Wat is 'er dan voor u een rijcke buyt ten beften!
Hoe fultghe weyden gaen op 't flot en in de ftad!
Soo yemant ftreeft na eer, ick toon hem 't reghte pad,
De heyrbaen van de deughd, om moedigh op te fteygeren.
Sy offert u den prijs, 't en fij 't uw handen weygeren.
Wie ruftigh is die fpreeck, en hou de waepens reê.
Wie fich flaeuhertigh vind, dat die te rugge treê.
Ick heb my op dit ftuck met weynigen beraeden,
En 't Zeepaerd, 't welck eerft lagh aen 't Y, met rijs doen laeden,
Opdat 'er de foldaet geruft in fchuylen moght.
De Sparewouwer Reus, met yver aengefocht,
Ging met de bloem des volcx en 't puyck van al de grooten
Te nacht grootmoedigh fcheep, op 't noemen van de loten:
Mijn Broeder Wouter felf, Vianen, met de forg
En hope van fijn huys: Abcou en Ryfenborg,
Put, Grobber, Kuylenburg, met Arckel, Borfflen, Vooren,
En 's Graven foonen beyde: en 't fchip, nadat wy hooren
Uyt ons doortrapten fpie, is al in ftad gehaelt,
Door Voffemeers beleyd. Soo dat 'er niets en faelt
Dan nu te nacht, foo ras fy poort en floten breecken,

476-478 *Aen.* II. 17.

Votum prò reditu fimulant; ea fama vagatur.
Huc delecta virûm fortiti *corpora furtim*
Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentes uterumque armato milite complent.

479 *Mijn broeder Wouter.* Deze, volgde zijn broeder, na diens kinderloos overlijden, op als hoofd des geflachts. Hy overleed in 1321.

Vianen. Hubert van Vianen, uit het Huis der Heeren van Kulemborg afftammende, was een van hen, die Baerte van Aemftel op 't flot Ysfelftein belegerden. Zie 't aanget. op vs. 1727.

480 *Abcou:* wie hierdoor bedoeld wordt is niet klaar: het flot te Abkoude behoorde van ouds aan de Heeren van Aemftel.

Ryfenborg: waarfchijnlijk een Stichtsch edelman: my is althands in Holland geen plaats of kasteel van dien naam bekend.

481 *Put:* hiermede kan niet anders dan de beroemde Gerard van Putten bedoeld worden, die de Vlamingen in 1304 verfloeg. Zie over hem mijn *Strijd met Vlaanderen.*

Grobber: hier wordt Claes de Grebber bedoeld, een Waterlandsch Edelman, en 's Graven hof- of kamerdienaar, *een cnape wel vermeten*, gelijk MELIS STOKE hem noemt. Hy was de aanvoerder der Waterlanders en Westfriezen, die op de tijding van 's Graven gevangenneming toefnelden en het Muyder flot te zee en te land omcingelden. Waarom hy vs. 1189, 1228 en 1765 zoo affchuwelijk moest worden voorgefteld, is my niet gebleken.

Kuylenburg: wie de hier bedoelde Heer van Kuilenburg geweest zij, durf ik niet beflisfen.

Arckel: hiermede kan bedoeld worden Jan IX van Arkel, die als pelgrim naar Jeruzalem reisde, en van wien ik in mijn *Voorouders*, Deel V, gefproken heb: of een der andere Heeren uit dit Huis.

Borfflen: Floris van Borsfelen, zoon van Wolfert, die in 1298 vermoord werd: hy wordt hier echter min juist onder de medeftanders van Egmond genoemd; zijn goederen waren verbeurd verklaard en hy ten lande uitgeweken.

Vooren: Zie de noot onder de lijst der *Perfonagien.*

482 *'s Graven foonen:* met den eenen wordt Haemftede bedoeld: wien Vondel met den ander gemeend heeft is my onbekend.

483 *Uyt ons doortrapten fpie:* daarmede kan Vosmeer niet bedoeld zijn, wien Egmond nog niet gefproken had; ten zij Egmond meene te zeggen: „naar wy opmaken uit hetgeen onze doortrapte Vosmeer ons heeft doen weten.”

En Swaenènburregh vyert, te letten op dat teecken,
En voort met alle maght te volgen op het licht
Des ſchrickelijcken brands, dien Voſmeer binnen ſticht.

HOPLIEDEN.

De Veldheer geef ſlechts laſt, aen ons ſal 't niet gebreecken.

EGMOND.

Waer ſalmen beſt een deel van 't oorlooghſvolck verſteecken?

DIEDRICK.

't Kathuyſers klooſter is ons 't reedſt, het leyd hier by.

EGMOND.

Dat volck is lieffſt verſchoont, en van inlegring vry.

HOPLIEDEN.

't Is voor een korte wijl.

EGMOND.

Een Godſhuys ſoo t'ontwijen:
Ick heb het lang verſchoont.

DIEDRICK.

Laet my daer meê betijen.
Ghy hoplien, voert terwijl den voortoght herwaert aen:
Wanneer ghy koomt, ſoo ſal het klooſter open ſtaen,
Of 't moſt my aen de maght, dat ſweer ick hen, ontbreecken.

EGMOND.

Ick gae terwijl na ſtad, om Voſmeer noch te ſpreecken,
Die ter geſette tijd koomt ſwemmen door den boom.
Verſteur de broeders niet, maer hou u wat in toom,
Nocht roept niet luyd, men moght uw ſtem te verre hooren.

DIEDRICK.

Een Krijghſman laet ſich niet van paepen ringelooren.

POORTIER. DIEDRICK VAN HAERLEM. WILLEBORD.

POORTIER.

Wie klopt'er?

DIEDRICK.

Doe vry op, en vrees niet. 't Is uw vriend.

POORTIER.

't Is avond, en een tijd daer ons geen vriendſchap dient.
Koom morgen vroegh by daegh.

DIEDRICK.

Wat ſal ons hier gebeuren?
'k Segh anderwerf, doe op.

486 *En Swaenenburregh vyert:* *Aen.* II: 256.

Flammas *cum regia puppis*
Extulerat.

Een kasteel aan 't Y, van 't welk een uitgeſtoken lantaren of ander vuur tot aanvalſein moest ſtrekken. Zie het aanget. op vs. 1672.

488 *Dien Voſmeer binnen ſticht:* veranderd in: *Door Voſmeers toorts geſticht.*

502 *Niet van paepen:* veranderd in: *van geen paepen.*

POORTIER.

Men opent hier geen deuren
Soo ſpade, ga uw gang. Koom morgen tijdigh weer.

DIEDRICK.

Ick ſegh voor 't leſt, doe op, en doet ghy 't niet, ick ſweer.

POORTIER.

Wie ſijtghe, die dus raeſt, als wild en uytgelaeten?
Wy dochten langer niet om ruyters nocht ſoldaeten.
Heer Maerſchalck, wel hoe dus? wat jaeght u hier ſoo ſpa?
Men ſloegh u 't heyligh kruys, doen 't leger optrock, na.
'k Geloof niet dat ghy ons al weder ſoeckt te quellen.
En koomtghe dus alleen? waer ſijn uw rotgeſellen?

DIEDRICK.

Ick koom alleen. Waer is uw meeſter Willebord?

POORTIER.

Ter Kercke, daer hy vaſt, en ſijn gebeden ſtort.

DIEDRICK.

Ga roep hem, want ick moet dien goeden vader ſpreecken.

POORTIER.

O Jeſus, ſta ons by, dit is een miſlijck teecken.
Ick heb gebelt. hy koomt. ga roep den vader, ſlucx.
Soldaeten brengen ons heel ſelden veel gelucx.
Wy ſienſe noo van voor, en allerlieffſt van achter.

DIEDRICK.

Al wie een Hopman huyſt, die heeft een trouwen wachter,
En ridderlijck beſchut, en hoeft geen poort nocht ſlot.

POORTIER.

De beſte wachter is de ſtercke en groote God,
Die nimmermeer en ſlaept, en luyſtert na ons ſuchten.
Wy bidden ſtaegh om peys, en haeten krijghſgeruchten,
En hooren met verdriet het kraeyen van dien haen.
In oorloogh houden eerſt abdy en klooſter aen.

DIEDRICK.

Ghy ſat hier in 't belegh voor allen moedwil veyligh.

POORTIER.

Wy weeten 't Egmond danck, en houden hem voor heyligh.
Daer is de vader ſelf, ſoo bleeck en afgevaſt.

518 *Een miſlijck teecken:* het woord *mislijk*, dat thands het gelach opwekt en daarom by de opvoering meestal vermeden wordt, is hier toch zeer gepast, en beteekent eenvoudig: „kwalijk, verkeerd, niet goed."

519 *Ga roep den vader, ſlucx:* dit bevel wordt in de latere uitgave in den mond van den Maarſchalk gelegd; het past echter even goed in dien van den Poortier, die onderſteld wordt, het te geven aan een der dienende Broeders, die op 't bellen verſchenen is.

531 *Daer is de vader ſelf, ſoo bleeck en afgevaſt.* Hoe de Karthuizers het vasten verſtonden, vertelt Walich Sieuwertsz in zijn „Roomſche myſteriën ondeckt," Amſt. 1604, p. 68. Zy waren, zegt hy, „den gheheelen vaſten ſonder ſuyvel, alſoo dat in plaetſe van haeren Rhysſchen Brye van Melck te koocken, als ſy tot andere tijden wel deden, naemen ſy een groot deel ponden amandelen, pel-

WILLEBORD.

Heer Maerfchalck, wel, wat nu?

DIEDRICK.

Ick koom by u te gaft.

WILLEBORD.

Ghy fijt my wellekoom, al koomt ghy ongebeden.
'k Verwachte u t' avond niet, en luyfter na de reden
Dat ghy dus fchichtigh keert: daer is wat meer aen vaft.

DIEDRICK.

'k Verfoeck alleen aen u, en dat door Egmonds laft,
Of ick wat Krijghfvolck magh te nacht in 't Kloofter leggen.
Het is een Krijghfmans beê, ghy mooghtfe niet ontfeggen.

WILLEBORD.

'k Geloof ghy deunt met my.

DIEDRICK.

't Is errenft, en geen fpel,
En Egmonds eyge laft, hy gafme dit bevel.

WILLEBORD.

Hoe falmen dit verftaen? heeft Egmond dat bevolen?
Hy ftack noyt Godfhuys aen, nocht focht fich by de kolen
Te warmen van dat vyer. 't is enckel misverftand.
Ghy fijt my wellekoom, mijn heer, daer is mijn hand.
'k Sal u en uwen ftoet gewilligh innelaeten:
Maer 't Godfhuys op te doen baldaedigen foldaeten
Of ruytren, 'k ly het niet: 'k vermagh 't met geen gemoed.
Het kloofter is Gods erf, en Jefus eyge goed.
Wie Kloofters raeckt, die raeckt den appel van Gods oogen.
Heer Overfte, geloof 't is buyten ons vermoogen.

DIEDRICK.

't Is om een uur of twee te doen, ten hooghften dry.
Ick blijf u borg, en hou uw Kerck en Kloofter vry
Van overlaft en fcha, en fal de boofheyd ftraffen.

WILLEBORD.

Met Krijghfmans borreghtoght en heb ick niet te fchaffen,
Al was 't de Veldheer felf, ick fey 't hem in 't gefïcht.

den de felvighe, ende ftieten die wel cleyn in eenen grooten fteenen mortier, ende vermengden die met goet Enghels Bier, ende dat door eene teemfe ghellagen zijnde, koockten fy in defe amandel-melck, in plaetfe van foete-melck, haeren Rys, foo veele als daer toe van noode was, om eenen goeden dicken Brye te maecken. — Daer benevens fo moeften defe Monicken in de Vaften haere lichamen noch meer ghewelt aendoen, met leckere oly-koecken (die fy feer delicaet felfs wisten te backen) met vygen, rafijne, craekelingen, en deughelijcke vaftens cost te eeten ende daertoe goede Franfche wijn te drincken — dat fy in 't gemeen fo mager waeren als Daffen en Mollen, gelijc hare aengefichten dat wel te kennen gaven. — Ende dat ick van defe Brye fchrijve en is gheen fabel noch gheen verfiert dingh, want ick daer felfs by ende omtrent ben geweeft als die ghemaeckt werde, ende waeren de amandelen ende de Rys, die men tot dat gherecht ghebruyckte, door mijne handen ghepaffeert, al eer die int Cloofter quamen."

536 *'k Verfoeck alleen aen u:* de latere uitgave heeft *op u:* een vorm, waarop reeds gewezen is, door Vondel en zijn tijdgenooten meermalen gebezigd, doch thands byna geheel in onbruik.

Dit is een overoud, en Vorftelijck gefticht,
Verforgt in krijgh en vreê met fegelen en brieven,
Dat wie het quetft, gedenck een' Vorft des Rijcx te grieven,
Die feyd: hy raeckt mijn kroon wie 't Godfhuys yet mifdoet.
Sint Andries is 't gewijd. 't en paft geen Krijghfmans voet.
't Sij veer dat Diedrick nu 's Kathuyfers vyand werde.
Twee Alexanders felfs, de vierde en oock de derde,
Gelijck de tweede Urbaen beveftighden dit flagh
Van Godfdienft, daer men Bruyn wel d'eer van geven magh.
Ja op dat geen gerucht fou fteuren ons gemoeden,
Magh niemant defe plaets, beneden honderd roeden,
Betimmeren, veel min befwaeren met den laft,
Dien d'oorloogh na fich fleept, of eenigh oorlooghfgaft.
Wy ftaen op Keyferlijcke en Paufelijcke wetten.

DIEDRICK.

De wetten fwijgen ftil voor waepens en trompetten.
De nood breeckt wet: ghy mooght op geene wetten ftaen.

WILLEBORD.

Ontwijd ghy dan 't gewijde?

DIEDRICK.

Als David heeft gedaen,
Doen hy voor Sauls fwaerd te Nobe quam gevloden,
En fijnen honger boete aen priefterlijcke brooden,
Dat niemant en vermoght 't en waer 't gefalfde hoofd.

WILLEBORD.

De ftoute Ufia werd reghtvaerdelijck berooft
Van fijn gefondheyd, doen hy 't heylighdom ontwijde.
De Priefters hebben God en d'Engelen op hun fijde.
Dit is het errefdeel dat ons te beurte viel.
Hy laed des Graeven vloeck rampfaligh op fijn fiel,
Die 't Godfhuys in fijn Reght en vrydom wil-verdrucken.
Hebt ghy een' aenflagh voor, 't en kan u niet gelucken.

DIEDRICK.

Hoe luyd des Graeven vloeck, dat ick u wel verfta?

WILLEBORD.

Dat aller Heyligen toorne en eeuwige ongena

556 *Dit is een overoud, en Vorftelijck gefticht.* Daar het geheele Karthuizerklooster in 1304 uit de lucht gegrepen is, moet men ook hetgeen later Willebord van dat gefticht ftaat te „prevelen" zoo naauw niet nemen. Wel heeft Hertog Aelbrecht het klooster in 1393 gefticht en rijkelijk begiftigd, waarvan natuurlijk „zegelen en brieven" voorhanden waren; — maar, dat het ook privilegiën van den Keizer zoû hebben gehad, of dat het verboden zoû zijn geweest, deze plaats beneden honderd roeden te betimmeren, daarvan heb ik hy geenen fchrijver de bevestiging gevonden.

557 *Verforgt in krijgh en vreê:* later omgezet in: *Verzorght in vrede en krijgh.*

564 *Bruyn:* Bruno, de ftichter der Karthuizer-orde in het jaar 1084. De dichter fchijnt de ftichting der orde met die van het Amfterdamfche klooster te hebben verward, en heeft dus dit laatfte drie eeuwen ouder gemaakt dan het was.

573 *Voor Sauls fwaerd:* niet verbeterd in: *voor 't zwaert van Saul.*

575 *En vermoght:* beter dan het latere *oit vermoght,* omdat *oit* te onbepaald is, maar *en* op den tijd flaat, toen de gebeurtenis plaats had.

Alleen niet treffen ſal den kinderen en den vader,
O gruwel! maer hy moet met Judas, Gods verrader,
Met Lucifer en al ſijn engelen vergaen,
En ſchaemrood en verdoemt voor Jeſus vierſchaer ſtaen.
't Is ſchrickelijck. begint uw hart noch niet te beven?

DIEDRICK.

Ja 't klooſter heeft dien vloeck den Landſheer voorgeſchreven.

WILLEBORD.

Het ſij daer meê ſoo 't wil, men opent nu geen poort.
't Is Kerſmis, 't Klooſter viert Gods vrolijcke geboort,
De hooghſte feeſt van 't jaer; dus laet dit werreck ſteecken.

DIEDRICK.

Kathuyſer, hier en geld geen prevelen, nocht preecken.
Bewilligh mijn verſoeck, en ſta mijn bede toe,
Of anders ly dat ick het ongebeden doe.
De tijd verloopt, 't is ſpa: daer komen mijn ſoldaeten.

WILLEBORD.

'k Getrooſt my eer de dood, dan ick dit toe ſal laeten.
Wat wilt ghy 't Helſche vyer op uwe halſen laên?

DIEDRICK.

t' Sa mannen, vaert vry voort, en ſteeckt het Klooſter aen,
't Is koud, ſoo mogen wy ons by de kolen warmen.

WILLEBORD.

Och Maerſchalck, hou gemack, en wil u doch erbarmen:
't En is geen Chriſten menſch, die brand in Klooſters ſticht.
Al wat het Godſhuys heeft, huyſveſting, vyer en licht,
En ſpijs en dranck, het is voor 't krijghſvolck al ten beſte.

DIEDRICK.

Nu mannen, treckt vry in, treckt voor, ick blijf de leſte.

VOSMEER. WILLEM VAN EGMOND.

VOSMEER.

Ick koom al heymelijck geſwommen door de grachten.
Waer ſammelt Egmond nu? hy ſou my hier verwachten.
't Is doncker. ick ben nat, en klippertand van kou.

EGMOND.

Wel waer of Voſmeer blijft? ons afſcheyd was, hy ſou
Verſeker op dees uur alhier ſich laten vinden.

VOSMEER.

Hier is de man al ſelf. die ſich durf onderwinden
Een' aenſlagh vol gevaers, moet paſſen op ſijn tijd.

594 *Kathuyfer, hier en geld:* Willebord was vader in 't klooster, en 't was dus minder juist begrepen van Vondel, om deze woorden, toen hy van 't gebruik der dubbele ontkenning had afgezien, te veranderen in: *Kathuizerbroêr, hier gelt.*

600 *'t Sa mannen:* veranderd in: *Voort mannen.*

602 *En:* veranderd in: *och!*

603 *'t En is:* in: *Het is.*

EGMOND.

Weeft welkoom, braeve borft. nu blijckt het, datghe fijt
Een Krijghfman, op wiens woord men wel een kerck magh bouwen.
Hoe hebt ghy 't met den heer van Aemftel al gebrouwen?

VOSMEER.

Soo geeftigh, dat'er niets aen defen aenflagh faelt.
De burgery heeft felf het Zeepaerd ingehaelt,
Met fangen en triomf, als die van Troje deden.
Ick ftuurde en hiel het roer: maer 't oorlooghfvolck beneden
En liep geen kleen gevaer. de bodem florpte 't nat,
Door 't ftooten op een pael, waer door een yeder fat
In 't water tot de knie, en vreefde te verfticken.
Het ongemack was groot, noch durfde niemant kicken:
Doch 't leck geraeckte dight, en ftopte wonderbaer
Van felf: doen broght de hoeft ons weder in gevaer;
Vermits men 't fchor geluyd befcheydelijck kon hooren.
Soo God niet had verdooft des Amfterdammers ooren,
Wy waren van ons ftem en eyge keel verraen.
Ick gaf my felven moed, en hief eens ruftigh aen

618 *Het Zeepaerd.* By deze voorftelling heeft de dichter niet alleen voor oogen gehad het Trojaanfche paard, maar ook dat andere fchip met rijshout, waarmede een andere Heer van Egmond in 1480 Dordrecht verraste — en het turffchip, door middel van hetwelk Breda werd genomen. Ten einde men zie, hoe naauwkeurig in vele opzichten Vondel het verhaal der verrasfing van Dordrecht gevolgd zij, laat ik dit hier volgen zoo als VAN BALEN 't in zijn *Befchrijving van Dordrecht*, blz. 792, geeft.

„Heer Jan, namaals eerfte Grave van Egmond (die men uyt fmaat mank Jan noemde), Slot-voogd van Gornichem, daar fich de Kabbeljaufe van Dordrecht meeft by onthielden, was aangebrocht, dat Adriaan Janfz. Schout van Dordrecht, eenige fchandelijke woorden t' fijnen nadeel hadde gefproken. Waarop Heer Jan hem liet weten, dat hy zijn Stede wel zoude bewaren, want hy van meening was binnen Dordrecht te komen, niet by nacht, maar by fchoonen dage, en doen hem rede geven van 't gene hy hem te na hadde gezeyd. Dit wierd van den Schout in de wind geflagen en de ftad derhalven kwalijk bewaard. Heer Jan van Egmond rufte heymelijk toe twee Maas-fchepen, geladen met Rijs, daar onder in verborgen lagen 150 Engelfche, onder Hopman Thomas Aurifz en voorts eenige andere knechten, en hy zelver, met Jonkr. Anthonis, Basterd van Braband, Stad-Voogd van Rotterdam; Jonkr. Michiel, Heeren Jansz, jonge Broeder van Bergen op Zoom, Otto van Egmond, namaals Heere van Kenenburg; en met hem veel Kabbeljaufche Ballingen van Dordrecht die t' federd 1477 uyter Stede geweken waren, onder andere, Saris van Slingeland, Sarifz; en zijn 's avonds laat, den 5 van Gras-maand, 1480 t' fchepe gegaan, en kwamen 's morgens aan de Waterpoort, 't Groote-Hooft, aan, gelijk ofze in de Oude Haven hadden willen varen. Den eenen fchipper, Jan Matthyfz, was in Dordrecht wel bekend; den Schout Adriaan Janfz. daar doen zijnde, vraagde hem wat hy geladen hadde? hy zeyde, Rijs, en allerley Goed dat ik haast zal loffen: en dezelve binnen gegaan zijnde, werd de Lueze gegeven, die was *Vierjarig Rijs, Rijft op in Godes Naam:* en daarmede de verborgene opftaande, zijn wel Gewapend, fnellijk de Stad ingelopen, hebbende elk een witte Nuesdoek om de armen, en kwamen tot voor 't Stadhuys, dat toen op, en naast de Tollebrug ftond, al eer zy wederftand vonden. De Schout, Onderfchout, Burgermeefter Gillis Adriaanfz, en de Burgers, hem haaftelijk Wapenende, fijn haar Vyanden tegen gegaan om die weder te verdrijven. Den Burgermeefter hadde uyt haaftigheyd een Koperen Pot, in plaats van Helmet op zijn hoofd geftolpt, en komende gelopen, zeyde tegen Heer Jan van Egmond: Mank Jan wat doeje in mijn Stad? En werd daarop met den Onder-Schout verflagen: welk de moed dede verliezen; elk 't op een Vluchten ftelde en na een goed heen-komen omfach," enz.

618,619 *Aen.* II. 238.

Pueri circum innuptaeque puellae
Sacra canunt, *funemque manu contingere* gaudent.

621 *En liep geen kleen gevaer:* veranderd in: *In 't fchip liep groot gevaer.*

627 *Befcheydelijck* is „duidelijk". Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.* Vergel. ook vs. 874.

628 *Aen.* II. 54.

Et, fi fata Deûm, fi mens non laeva fuisfet.

Te ſingen, dat het klonck, ſchoon hart en nieren krompen.
Dan trantelde ick van kou: dan viel ick eens aen 't pompen.
Soo raeckten wy in ſtad, daer als een waterval
Al 't volleck ſchoot-na 't ſchip, van ſtraet en burreghwal.
De geeſt van oud en jong door een ſcheen uytgeſpannen.
Men broght het Voſmeer toe met kroeſen en met kannen.
Maer 't ſagh'er deerlijck uyt, doen Gijſbreght liet gebien,
Men ſou de naeſte poort en 't ſlot van rijs verſien:
Want door het lang belegh, en door de koude daegen
Was al de torf verbrand. ick holpſe ruſtigh draegen,
En ſcheen de gaeuſt van al, in 't bangſte van dien nood:
Want had het lang geduurt, de ſolder waer ontbloot,
Waer onder 't Krijghſvolck lagh gedoken in ſijn laegen;
Doch d'avond viel heel kort, en ick begon te klaegen,
En hielme gantſch vermoeyt, en riep: van daegh genoegh
Geſlaeft, men ſtaeck het werck, en vall'er morgen vroegh
Met nieuwe kracht op aen. het is nu tijd van vieren,
Nadien ghy van den ſchrick der Hollandſche banieren
Genaedigh ſijt verloſt, en ick'er 't lijf af broght.
Ick ſchonckſe vry gelagh, en gaffe geld, en ſocht
Geveynſt den arrebeyd tot 's morgens uyt te ſtellen.
De tijd en lijd nu niet u alles te vertellen:
Hoe ſlecht het in het ſchip en onder 't Krijghſvolck ſtond,
En elck verſcheelde, en wat een yeder raedſaemſt vond:
Hoe ickſe menighmael door dreygement deê ſwijgen,
En konſe, om 't leven ſelf, niet aen 't bedaeren krijgen:
Hoe Arckel, ſeer verkoud, ſijn' eyge ponjaerd bloot
Geſet had op den ſtrot, en trooſte ſich de dood,
Om al ſijn mackers niet door 't hoeſten te verklicken.
Nu ſchort'er dat wy elck ons werreck voort beſchicken.
Het Zeepaerd, ſwanger van gewapenden, ſal gaen
In arbeyd, en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
Ontrent ter middernacht, verloſſen, als de kercken

646 *Men ſtaeck het werck, en vall'er morgen vroegh Met nieuwe kracht op aen:* later veranderd in:
Men valle aen 't werck, na'et hooghtijt, 's morgens vroeg.
Het wachthuis is verzien.

650 *Ick ſchonckſe:* veranderd in: *Men ſchonckze.*
En ſocht: in: *ick zocht.*

651 *Tot 's morgens:* veranderd in: *om 't hooghtijt.*

652 *En lijd:* veranderd in: *gehengt.*

653 *Hoe ſlecht het in het ſchip:* ter vermijding van dat *het in het*, veranderd in: *Hoe zorghlijck het in 't ſchip.*

654 *En elck verſcheelde:* d. i.: „verſchillende gevoelens uitbracht."

655 *Door dreygement deê ſwijgen:* vermoedelijk misvielen Vondel die drie *d-s;* althands hy verbeterde: *Door dreigen holp aen 't zwijgen*

657 *Arckel:* hier heeft den dichter voor den geest geſpeeld wat met Matthijs Helt gebeurde, die een van de mede ingeſcheepten was in het turfſchip van Breda.
Seer verkoud. Vondel ſchreef later: *heel verkoud:* wat hier meer kracht heeft en beter het „door en door verkoud" uitdrukt.

663 Men vindt hier wederom de voorſtelling van Amſterdam in de 16e eeuw. In 1304 had Amſterdam niet meer dan eene kerk, die van S. Nikolaas, nu de „Oude Kerk" genoemd. Eerst in 1408

Op 't hooghtijd ſijn gepropt van menſchen, die 't niet mercken:
Dan ſal de laegh in twee gedeelt, eer 't yemant hoort,
Terſtond vermeeſtren gaen de Haerelemmer poort,
En rammenſe met kracht: en ick, om u te lichten
Van veer, ſal daedlijck brand in 't holle Zeepaerd ſtichten,
Dat midden in de ſtad by d' andre ſchepen leyd.

EGMOND.

De Maerſchalck wacht op u in 't Klooſter, al bereyd
Terſtond met duyſend man de muuren in te trecken,
En 't leger leyd niet veer. ick ga het hen ontdecken.

VOSMEER.

En ick al weer na ſtad. nu Veldheer, pas op 't ſtuck.

EGMOND.

God geef, dat u en my dees aenſlagh wel geluck.

REY VAN EDELINGEN.

Wy Edelingen, bly van geeſt,
Te kercke gaen op 't hooge feeſt
Den eerſt gebooren Heyland groeten,
En knielen voor de kleene voeten
Van 't kind, waer voor Herodes vreeſt:

Het kind waer voor een ſtarre rijſt,
Die Wyſen met haer ſtraelen wijſt
De donckre plaets van ſijn geboorte,
En leyd hen binnen Davids poorte,
Daer d'allerhooghſte 't laeghſte prijſt.

Het Ooſten offert wieroock, goud

werd de ſtad kerkelijk in twee parochiën verdeeld. Zie P. SCHELTEMA *Arch. der ijzeren kapel*, blz. 61.

664 *'t Hooghtijd:* de inneming van Amſterdam had plaats in de maand Mei, en dus niet op Kersnacht.

665 *De laegh:* „het in hinderlaag gelegde krijgsvolk."

666 *Vermeeſtren gaen:* verbeterd in: *vermeeſteren.*

De Haerelemmer poort. De hier bedoelde poort ſtond waar nu de nieuwe Haarlemmerſluis ligt, doch is eerst in 't laatst der 15e eeuw geſticht. Evenwel heeft er nog een andere Haarlemmerpoort geſtaan, die ook „Nieuwendijkspoort," en „Wintmolenſyde-poirthuys" genoemd werd, waar nu de oude Haarlemmerſluis ligt. Deze poort was daar in 1336, blijkends den brief van Graaf Willem III van 12 Mei 1336, aangehaald door WAGENAAR, *Amſt.*, I Deel, I Boek, blz. 29; maar van haar beſtaan in 1304 is geen bewijs.

676 *Hooge feeſt:* veranderd in: *hooghſte feeſt.*

679 Zie *Math.* II: 3, 7, 8; 12, 13 volgg.

680-684 *Math.* II. 2; 9, 10.

680 *Een ſtarre rijſt:* verbeterd in: *een ſtar verrijſt.* Want *rijzen* ſluit het denkbeeld in zich van 't opkomen van iets dat vroeger lager gezien was; terwijl *verrijzen* een geheel nieuw oorſpronkelijk opkomen uitdrukt, en dit ook beter ſtrookt met de opvatting van het Bybelſche verhaal in Vondels tijd.

685-689 Dit koeplet is later aldus veranderd:

Het Ooſten offert wieroock, gout,
En bittre myr. de gave ontvouwt
's Kints Godheit, prieſterdom, vol waerde,
En zijne ſterflijckheit op d'aerde.
Hier leght hy, die 't al heeft gebouwt.

Vondel heeft naderhand begrepen, dat de offergaven aan 't kind Jezus gebracht geenszins konden dienen tot levensonderhoud, maar dat zy ten zinnebeeld ſtrekten van zijn verhevene beſtemming gelijk het in 't Oosten gewoonte is een perſoon van aanzien nooit te naderen met leege hand.

685 *Math.* II. 11.

En myr, tot 's levens onderhoud
Van hem, die, neergedaelt van boven,
In 't arme Bethlem leyd verfchoven,
Hoewel hy alles heeft gebout.

't Gevogelt, dat op wiecken fweeft,
Sijn neft, de vos fijn holen heeft,
En woont in bergen en in boffchen:
Een ftal van efelen en offen
Den Schepper naulijcx herberg geeft.

De kribbe hem een wiegh verftreckt,
Die 't aerdrijck met den hemel deckt,
En elleck dier beftelt fijn voeder.
O kind, ghy fijt, gelijck uw moeder,
Met pracht nocht hoovaerdy bevleckt.

Hier voert de neergedaelde God
De trotfe weereld om met fpot
In fijn triomf, tot fmaed der hoven:
Hier voert hy 't nedrigh harte boven
Met hem, in 't onverwinbre flot.

Hier fchuylt dat godlijck aengeficht,
Waer uyt de fonne fchept haer licht,
En alle ftarren glans en luyfter.
Hier leyd hy fonder glans in 't duyfter,
Die Englen tot fijn' dienft verplicht.

Des hemels reyen wiegen hem
In flaep met hunne foete ftem,
Die noyt van vaeck en was befchoten,
En weckt het hoofd van alle grooten,
In 't koningklijck Jerufalem.

689 Hier en vervolgends — zie vs. 694, 696, 697, 700, enz. — is doorgaande identifiëering van de perfoon van Christus, zelfs van het *kind* Jezus, met den eenigen „God", den Jehovah des O. T. Zulks naar de konfequentie van de in Vondels eeuw gemeen geldende opvatting; welke konfequentelijke doordrijving foms tot de vreemdfte, ja befpottelijkfte voorftellingen leidde, zoo als o. a. de anders keurige Latijnfche elegiën van den pater Jezuit Sidrionius Hosfchius al zeer curieufe aanbieden en ook by onze Holl. dichters en fchrijvers niet weinige voorkomen.

690-692 Vrij leelijke en gewrongen konftruktie, voor „'t Gevogelte heeft zijn nest, de vos heeft zijn holen."

690 Zinfpeling op een later gezegde van Jezus.

693 *Een ftal van efelen en offen:* verkeerd! hier wordt een koe- of ezelftal bedoeld; maar dan moet het zijn „een ftal *voor* ezelen en osfen." Het meervoud kon hier nimmer te pas komen. 't Is waar, dat zy dit niet zullen gevoelen, die *paardenftal*, *hartenkamp*, *peerenboom*, *hoedenmaker*, *vinkenbaan*, *muizenval*, *kraaiennest*, enz. enz. fchrijven; als ware by die woorden eenigszins fprake van een zeker getal *paarden*, *harten*, *peeren*, *hoeden* enz., en als ftrekte het eerfte woord niet alleen om het laatfte te qualificeeren. 't Is wonder, dat men nog geen *appelenboom*, *Koeienpoort*, *Zwijnendrecht*, *kleerenkas*, *bierenglas*, *Engelenland*, *voetenvolk*, *eierenboer* is gaan fchrijven! Men zie wat ik hierover heb geplaatst in het *Magazijn voor Ned. Letterk.*

De voorftelling van dien *ftal* is hier westersch en dus minder juist. Zie *Lukas* II, vs. 7.

696 *Job* IX : 8.

Zie *Ps.* CXLVII : 9 en CIV : 27, 28, enz.

697 *En elleck dier beftelt fijn voeder;* de zin is: dat „Hy, aan wien de kribbe ten wieg verftrekt, het voeder beftelt aan elk dier." Zie de noot op vs. 689.

703—704 Veranderd in:

Het nedrigh hart voert hy naer boven.
Met hem in 't hooghgeboude flot.

710 Leg den nadruk op *hem*, dan wordt de zin volkomen duidelijk.

710,711 Welligt zinfpeelt dit op *Lukas* II, 13, 14.

Auguftus Rijck verlieft fijn eer:
De Roomfche fcepter reyckt niet veer:
Het Ooft verfmaed Latijnfche naemen:
Maer dees beheerfcht het al te faemen,
Oock daer de fonne neemt haer' keer.

De hemel 't aerdrijck en de hel
Die luyftren fcharp na fijn bevel,
En ziddren voor de fuyvre wetten,
Die hy door viffchers laet trompetten,
En blaefen over duyn en del.

De doecken daer dit kind in leyd
Is 't purper van fijn Majefteyt,
Waer in de harders hem aenfchouwen,
Dien God de fielen komt vertrouwen;
Gelijck van ouds was toegefeyd:

Dat God fijn kudde weyden fal,
En hoên voor ramp en ongeval,
En na'et verdwaelde fchaepken vraegen,
En dat op fijne fchouders draegen
Met vreughd by 't overigh getal.

Hier is de wijfheyd ongeacht:
Hier geld geen adel ftaet nocht pracht.
De hemel heeft het kleen verkoren.
Al wie door ootmoed word herboren,
Die is van 't hemelfche geflacht.

Ghy die der Vorften harten leyd,
Gelijck een beeck, en fchift en fcheyd
Het licht van dicke duyfterniffen;
Laet den tyran fijn' aenflagh miffen,
Die den onnooflen laegen leyd.

721 *Die luyftren fcharp:* verbeterd in: *Scherp luifteren.*
722 Jezus' meest genoemde Apoftelen, Petrus, Johannes, waren visfchers van beroep.
724 *Duyn en del:* echt *Hollandfche* uitdrukking: *dalen* noemt men de laagten tusfchen *bergen; dellen* die tusfcheu *duinen.*
732 Min juist veranderd in: *En naer het afgedwaelde vraegen.*
725,726 *De doecken... Is 't purper.* Hier moest ten minften ftaan: *Zijn 't purper.* Zie *Lukas* II: 7.
725-734 Een fchriklijk lange zin, uit kleine zinnentjens famengefteld, en die een paar reizen gelezen dient te worden eer men hem recht vat.
727 *Lukas* II: 16.
728,729 *Math.* I. 21. *Luc.* I. 31, volgg.
732-734 Zinfpeling op eene gelijkenis van Jezus. Zie *Lukas* XV: 3—7.
735 Volgg. *Luc.* XVIII: 17. en doorgaande.
739 *Die is van 't:* veranderd in: *Is van het:* — Vondel had beter gedaan dit gedicht, 't welk zeker een onrijpe vrucht van zijn jeugd is, of geheel te veranderen, of hier niet te plaatfen tusfchen de heerlijke poëzy van zijn *Gysbrecht*, waar tegen het met zijn gewrongen konftrukties en kwalijk faamgeregen teksten een misfelijk kontrast maakt. Behalve dien was het als Rei eerder gefchikt om door Kathuizers dan door Edelingen gezongen te worden.
740,41 Spreuk. Sal. XXI: 1.
742 *Gen.* I: 4[b].
744 *Math.* II, 16.

HET DARDE BEDRIJF.

BADELOCH. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER. BONDGENOOTEN. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Ick had ſoo haeſt niet aen mijn pronck en Kerſnachts kleeren,
Om in de Kerck met al de ſtad te triomfeeren
Voor God, die 't leger dreef van d' aengevochten wal,
En ſich vernedren quam in Bethlems armen ſtal;
Of 'k raeckte in eenen ſtoel aen 't ſluymren en aen 't droomen,
En ben benaut en bang uyt mijnen ſlaep gekomen,
Gelijck de dau getuyght, die op mijn kaecken leyd.

GYSBREGHT.

Wel lieffte, wat is dit? hoe ſietghe ſoo beſchreyd?

745 *Soo haeſt:* veranderd in: *zoo dra.*
Mijn pronck- en kerſnachts kleeren: veranderd in: *mijn beſte en hooghtijts kleêren.*
748 *Verned'ren:* verzacht tot: *verneêren.*
749 Om de welluidendheid veranderd in: *Of raeckte aen 't ſluimeren en droomen.*
751 *De dau:* „het zweet."
752 *Wel lieffte, wat is dit?* veranderd in: *Mijn halve ziel, wat's dit?*

Wat nevel van verdriet beſwalckt uw blinckende oogen?
Sta ſtil, mijn lief, ſta ſtil; uw Gyſbreght ſalſe droogen.
Nu kus hem eens, en ſegh, wat is het dat u ſmart?

BADELOCH.

My leyd, 'k en weet niet wat, een ſwaerigheyd op 't hart.
Ick heb in mijnen ſlaep yet ſchrickelijcx vernomen.
Een droom beſwaert mijn hart. geſichten doenme ſchroomen.

GYSBREGHT.

De droomen ſijn bedrogh. ghy vreeſt uyt miſverſtand.

BADELOCH.

Nicht Machtelt, dochtme, ſtond voor mijne ledekant,
Bedruckt, en in dien ſchijn, waer in ſy, by haer leven,
My dick haer hartewee te kennen plagh te geven,
Wenſe in haer traenen ſwom, en van geduld berooft
De handen deerlijck wrong, en 't hayr trock uyt heur hoofd,
De blancke borſten krabde, en ſcheurde 't kleed aen flarden,
En ſagh begruyſt van ſtof, ſoo dat ick 't nau kon harden,
Nocht hooren al 't gekarm, en jammerlijck miſbaer,
Nocht 't ſchelden op den graef, voor ſchelm, geweldenaer,
Verkrachter van een vrou, ſoo kuyſch, ſoo welgeboren.
Helaes! ſy quam my niet in die geſtalt te voren,
Waer meê haer ſuyvre ziel, van droefheyd afgepijnt
In 't leven, nu voor God en d'Engelen verſchijnt,
Met eenen pallemtack in haer ſneeuwitte handen,
En in het ſneeuwit kleed, en oogen, die nu branden
In 't Hemelſch Paradijs, als ſtarren aen de lucht.
Ick ſprackſe al ſchreyende aen, na eenen diepen ſucht,
O adelijcke ſpruyt van 't huys wel eer te Woerden,
Om welcker ongelijck de Helden oorloogh voerden,
Dat oorloogh, 't welck, na dat ghy in den Hemel trockt,
Soo onverſoenelijck tot noch toe ſmoockt en wrockt:

754,755 Hoe jammer, dat deze bevallige, natuurlijke regels, die zoo innig de teederheid des echtgenoots uitdrukken, aan Vondel te gemeenzaam, te weinig klasſiek hebben toegeſchenen, of dat hy wellicht by overreding door preutſche critici, er toe gekomen is, hier in de plaats te ſchrijven het zwierige:

En heeft den hemel van uw aenſchijn dus betogen?
Nu zijt geruſt en zegh, enz.

756 *My leyd, 'k en weet niet wat:* dit naar *'k en weet niet wat* heeft later plaats gemaakt voor: *my leght, helaes, my leght.*

760-763 *Nicht Machtelt* enz. *Aen.* II, 270.

In ſomnis, ecce, ante oculos moestisſimus *Hector*
Viſus adesſe *mihi*, largosque effundere fletus.

761-775 Vergel. SENECA, *Troas:*

Non ille vultus flammeum intendere iubar,
Sed fesſus ac dijectus & fletu gravis
Similisque nostroſquallida obtectus coma.

763 *Wenſe in haer traenen ſwom:* later: *Toen ze in haer traenen ſmolt.*

771 *Waer meê:* de latere uitgaven hebben: *Gelijck..*

777 *Van 't huys wel eer:* verbeterd in: *van 't hooge huis*: door welke verandering deze regel een der fraaiſte en welluidendſte is van dit verhaal, t welk wederom zijn gelijke naauwlijks heeft in onze taal als voorbeeld van muzykale diktie.

Wat oirſaeck drijft u hier op ongeruſte paeden?
Of koomtghe om onſent wil, met ſwaerigheyd belaeden,
Om d'uwen by te ſtaen, in 't kommerlijck belegh?
Nicht Machtelt, 't is vergeefs: de vyanden ſijn wegh.
Wat treurtghe? wy ſijn vry van laegen, van beſpringen:
Dus hellep ons om hoogh by God triomfe ſingen.
Omring uw pruyck met licht, in ſteê van lauwerkrans,
En ley der Englen rey met vrolijckheyd ten dans.
Sy ſchudde 't hoofd, en ſcheen van gramſchap te veranderen
In 't aengeſicht, en ſloegh de handen van malkanderen,
En ſteende, en ſuchte ſwaer, en borſt in 't end dus uyt,
Maer met een heeſche keel en dof en ſchor geluyd:
Onnooſle, ſijtghe nu van vyanden ontſlaegen?
En ſlaeptghe ſoo geruſt? en vreeſtghe niemants laegen?
Daer ghy, om mijnent wil, op 't alleruyterſt ſijt,
En naeſt aen uwen val? op op, 't en is geen tijd
Van ſlaepen, het is tijd na andere geweſten
Te vlieden van dit huys. De vyand heeft de veſten.
De ſtad die ſtaet in brand, het is met haer gedaen.
Oom Gyſbreght heeft vergeefs ſijn Burgers voorgeſtaen.
Geen tegenworſtelen nocht ſtrijden magh u baeten.
Gods heylgen hebben Kerck en Outers lang verlaeten.
Op op, berg Goſewijn, voor al mijn eenigh pand,
Klaeris, mijn ſoete ſorg, aleer d' Abdye brand,
Of eenigh booſwicht haer miſhandel en miſbruycke,
Na ſijn vervloeckten luſt, en ſy haer oogen luycke.

786 *Dus hellep ons om hoogh:* verfraaid door de invoeging van twee letters: *Dus help ons nu om hoogh.* Het was ook niet noodig, van *help* twee ſylben te maken, daar er toch een vokaal volgt.

787 *Pruyck* is in *hooft* veranderd.

788 *En ley der Englen rey met vrolijckheyd ten dans.* Welk een bevallige rythmus: dat *ley*, *rey*, *hey*, met die tusſchenklinkende *l-s*, noodigt als 't ware tot den dans uit.

795 *Daer ghy, om mijnent wil, op 't alleruyterſt ſijt:* zeker een toeſpeling op Troje en op de...... *teterrima belli cauſa;* maar ook ten opzichte van vrouw Machtelt en van Amſterdam verdedigbaar. Wanneer een tijdgenoot van Floris V, Lodewijk van Velthem, ſchrijft:

Andere ſeggen (dat om eene vrouwe quam)
Dat men hem ſijn leven nam, enz.

dan kon ook onze dichter zonder bepaalde verdichting zeggen, of laten zeggen, dat om harentwil de ſtad op 't uiterst was.

796-804 Vergel. SENECA, *Troas:*

Dispelle ſomnos, inquit et natum eripe,
O fida conjux: lateat; haec una est ſalus.
O mitte ſletus. Troja quod cecidit gemis?
Utinam jaceret tota. festina, amove,
Quocumque nostrae parvulam ſtirpem domus.

797 *Het is tijd* enz. *Aen.* II, 289.

Heu! fuge, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros; *ruit alto a culmine Troja.*

799 *De ſtad die ſtaet:* veranderd in: *De zeeſtad ſtaet.*

802 *Gods Heylgen: Aen.* II, 351.

Exceſſere omnes, adytis arisque relictis,
Dî, *quibus imperium hoc ſteterat.*

804 *Mijn ſoete ſorg:* veranderd, ik weet niet waarom, in: *Mijn eenig kint.*
Aleer d' abdye brand: — in: *Eer 't heyligh klooſter brand*, omdat het klooster geen Abdy was.

Al ſijn de ſtraeten dight beſet en naeu bewaert;
'k Sal Gyſbreght, ongequetſt van ſpiets of eenigh ſwaerd,
En ſonder eene nop van 't kleed door 't vyer te ſengen,
Geleyen, en geſond op deſen drempel brengen.
Verlaet dan flucx dit ſlot: ſteeck af, op Gods gena,
En geef u zeewaert in, aleer het word te ſpa.
Al d' Englen ſullen u voor ſtormen en voor ſtranden
Behoeden, en de vloot behouden doen belanden.
Gedenck eens, welck een ſchrick mijn ſlaeprigh hart beving.
Mijn hayr dat rees te berg, en aen een yeder hing
Een druppel nats: het ſweet begon my uyt te breecken.
Mijn lijf werd kil als ys. Ick wou, en kon niet ſpreecken,
En ſchoot uyt mijnen droom, al bevende en bevreeſt,
Greep toe, en ſocht vergeefs t' omhelſen haeren geeſt,
Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uyt mijn oogen,
En liet my heel verbaeſt, en van het ſpoock bedrogen.
Dit is het datme ſteurt, en in de ſinnen ſpeelt.

GYSBREGHT.

't Is louter ydelheyd, die ſich het breyn verbeeld.

BADELOCH.

Och of het ydel waer! ick heb mijn uur verſlaepen,
Om na de Kerck te gaen. 't Is ſpade.

BROER.

Waepen, waepen.

BADELOCH.

Beſcherm ons, goede God, behoed ons voor gevaer.
'k Hoor onraed. Och ick ſorg mijn droom is al te waer.

GYSBREGHT.

Broer Peter, wel hoe dus? wat port u ſoo te roepen?
Wat jaeght u hier by nacht?

BROER.

God lof, dat ick de troepen
Des vyands ben ontvloon, ter dood toe afgemat.

GYSBREGHT.

Wat vyand? hoe? ghy raeſt.

808 810 *Aen.* II, 632.

Ducente deo flammam inter et hostes
Expedior: dant tela locum, flammaeque recedunt.

812 *Aleer het word te ſpa*: aan dezen regel is meer levendigheid bygezet door dien te veranderen in: *Voort! voort! eer 't wort te ſpa.*

816-818 *Aen.* II. 774.

Obſtupui, ſteteruntque comae, et vox faucibus hae ſit.

817 *Begon:* hiervoor heeft Vondel later den zachteren vorm *begoſt* verkozen.

818 Zoo ook *kon* in *koſt*.

820-823 *Aen.* II. 790.

Lacrimantem, et multa volentem
Dicere, deſeruit, tenuesque recesſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra *comprenſa* manus, effugiti mago, etc.

821 *Wegh vlogh*: verſterkt in: *wechſtoof.*

BROER.

De vyand is in ftad.
Het is met Amfterdam en met fijn hooge wallen
Gedaen, fy is de wraeck in 't end te buyt gevallen.
De gruwelijcke Reus heeft eene poort vermant.
Het Zeepaerd loft fijn vracht, en Vofmeer fticht den brand,
In 't midden van 't gevecht, met fchimpen en braeveeren.
De wachters vechten flaeu, en fien hen niet te keeren.
Het leger treckt vaft in met duyfenden, een maght
Soo groot als Waterland noch oyt te velde braght,
En Kennemer en Vries, en Zee- en Holland t' faemen,
Met allen die, op ons gebeeten, herwaert quaemen.
De Kerſnacht heeft gedient tot dit verraeders werck,
Beftaen voor maenefchijn, doen 't volleck in de Kerck
Met offren befigh was, en fingen in de kooren;
Vermits de ftad vol vreughd, als Chriftus fcheen herboren;
Wy weder uyt de muyl der bleecke dood verloft.
Vergeefs heeft dit belegh u foo veel fweet gekoft,
En bloed en arrebeyd, nu alles loopt verloren.

GYSBREGHT.

Ick fal terftond om hoogh gaen fien van Schreyers toren.
Ghy dienaers, brengt mijn' helm en harnas by der hand.

BADELOCH.

Helaes wat gaet my aen in defen droeven ftand!
Is dat triomf? heet dat fijn vyanden verjaegen?
Nu kentmen Haerlem eerft: nu blijcken Egmonds laegen.
Nu lachenfe om mijn ftad, foo lang van hen benijd.
Mijn goede vrome man gaet quynen, en verbijt
Sijn leed des daeghs, en brengt de nachten door met waecken,

832,833 *Aen.* II. 325.

Fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Juppiter Argos
Transtulit; incenſa Danai dominantur in urbe.

836-840 *Aen.* II. 328.

Arduus armatos mediis in moenibus adſtans
Fundit equus, *victorque* Sinon incendia miscet,
Infultans.
...... *Vix* primi *praelia tentant*
Portarum vigiles, *et* caeco Marte *refistunt.*

846 *Vermits:* later veranderd in: *terwijl.*

850 *Aen.* II. 302.

Summi fastigia tecti,
Adſcenſu ſupero nunc atque arrectis auribus adſto,

Schreyers toren: een der torens van het flot. Vergelijk het aanget. op vs. 2. Vondel volgt hier wederom de overlevering, die in zijn tijd beftond. Het is echter niet wel te denken, dat de toren in 1304 reeds aanwezig was. Hy draagt het jaartal 1569; doch is ouder; want hy komt voor op de kaart van Cornelis Anthonisz in 1544; ook wordt de „Schreyhoeck vermeld in een Keur van 1512, aangehaald by WAGENAAR, *Amſt.*, II Deel, VI Boek, blz. 74. Waarfchijnlijk is hy van gelijken ti d als de St. Anthonies poort op de Nieuwmarkt, die, blijkends het opfchrift in den ouden fteen, gefticht is in 1488.

854 *Aen.* II. 65.

Accipe nunc Danaûm inſidias, et crimine ab uno
Disce omnes.

Ick vind hem menighmael met traenen op de kaecken:
En vraegh ick, wat hem deert? hy ſucht, en antwoord niet,
En kropt ſijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.
Hoe veel geluckiger ſijn arme en ſlechte dorpen,
En hutten laegh gebout, min ſtormen onderworpen
Dan eenigh Heeren huys, dat door 't geboomte ſteeckt,
En daer het bulderen des winds ſijn kracht op breeckt.
Weet hier van eenigh menſch, ick weet 'er van te ſpreecken:
Als ick den ganſchen tijd mijns levens overreecken,
Van mijne bruyloft af, van dat ick ſat verlooft:
Wat ſtormen ſijn my niet gewaeyt al over 't hoofd?
Wat toren is ſoo hoogh, van waer ick deſe baeren
En zee kan over ſien van al mijn wedervaeren?
En wie ſagh noch het end van dien begonnen ſtrijd?
Hier meê ga ick mijn man, naeſt God mijn toevlught, quijt.

BROER.

Geduld Mevrou, geduld. God proeft ſijn uytverkoren.

GYSBREGHT.

Ick kan beſcheyelijck en klaer 't geklicklack hooren,
En 't rammelen van 't ſtael: 't geluyd koomt dichter by.
De Schepen branden al, en ſchitteren in 't Y,
En in de Diemermeer en alle burreghwallen.
Ick ſagh het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen.
En 't naeſte huys daer aen dat ſtaet in lichten brand.

860 *En dubbelt:* in de latere uitgaven ſtaat: *verdubbelt.*

861-864 Herinnering aan HORATIUS, *Lib.* II, *Od.* X, vs. 9, sqq.

Saevius ventis agitatur ingens
Pinus; et celſae graviore caſu
Decidunt turres: feriuntque ſummos
Fulmina montes.

868 Deze vaersregel is later veranderd in:

Wat ſtormen waeiden my niet ſedert over 't hooft?

869,870 *Van waer ick deſe baeren En zee* veranderd in: *Van waer mijn oogh de baren, De zee.*

871 *En wie ſagh:* verbeterd in: *En wie ziet.*

876 *De Schepen branden al, en ſchitteren in 't Y. Aen.* II, 312.

Sigaea *igni freta late* relucent.

877 *Alle burreghwallen:* de wateren der Stad waren in de eerſte helft der 14e eeuw, behalve Y en Aemſtel, de *Haven*, d. i. „het Damrak," en de *Graft*, die later „de oude Gracht" en nu „de O. Z. Voorburgwal" genoemd is. Bovendien nog drie of vier „ſpuyen" en de „binnen grafte," waarin wel geen ſchepen zullen gelegen hebben.

878 *Jan Witten gevels:* in het handvest van 9 December 1342, waarin de palen der ſtads vrijheid worden omſchreven, leest men: „op die vestſide van der poerten an Jans Witten hofſtede" — volgends het fac-ſimile uitgegeven door de IIe Klasſe van het voormalig Kon. Ned. Inſtituut. Dat het woord *hofſtede* een *erve* beteekent, blijkt uit den brief van Hertog Aelbrecht van 27 Oct. 1387, by DOMSELAER, VI Boek, blz. 130, waar men leest: „eenigh huys dat men breeckt van der Hofſtede daer op 't ſtaet." — De dichter heeft echter van Jans Witten hofſtede een heeren huis gemaakt, waarmede hy Amſterdam in 1304 reeds verciert. — Gemelde Jan Witten zoû zijn tijd dan wel zeer zijn vooruitgeloopen; want nog twee eeuwen later woonden de rijke en vermogende poorters dezer ſtad in houten huizen, en moesten zy door het Gerecht gedwongen worden zich ſteenen huizen te doen bouwen. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der ijzeren kapel*, bl. 161.

878,879 *Aen.* II. 310.

Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus; jam proximus ardet
Ucalegon.

879 *En 't naeſte huys:* veranderd in: *Het naeſte huis.* — *Dat ſtaet:* in: *ſtaet rede.*

De klocken kleppen vaſt. de heele waterkant
Die is in rep en roer. het bloedigh ſwaerd gaet weyen.
Men ſteeckt'er de trompet. men hoort de menſchen ſchreyen.
Brengt hier mijn harrenas. t'ſa dienaers, ſchaft geweer.
Al wie in 't harnas ſterft, die ſterft met krijghſmans eer.
Waer vrienden in den nood? waer ſijn ons Bondgenooten?

BROER.

Voor 't huys vergaeren vaſt de beſten van de grooten.
Als Heemſkerck, die vol vyers om uwe ſuſter quam,
Oudshooren en Polaen, hoe grijs hy is en ſtram,
En Swieten, Teylingen, en Waermond en uw Broeder,
En Kuyck en Kraeyenhorſt. geen tigers ſijn verwoeder,
Om aen te gaen op roof.

GYSBREGHT.

Men roep hen voor den dagh.

BONDGENOOTEN.

Mijn Heer, 't is vechtens tijd, ſoo vechten helpen magh.

881 *Die is:* veranderd in: *Is al.*
882 *Aen.* II, 313.
Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.
883 *'t Sa:* veranderd in: *voort.*
884,885 *Aen.* II, 314.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis;
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum ſociis *ardent animi. Furor iraque mentem*
Praecipitant; pulchrumque mori *ſuccurrit* in armis.
886 Later: *Voor 't huis vergaderen de treflijckſten, de grooten.*
887,888 *Aen.* II, 341.
Juvenisque Coroebus
— — — — — — — — — — —
Venerat, *in'ano Caſſandrae* incenſus amore.
en vs. 435. *Quorum Iphitus aevo*
Jam gravior.
Al de hier genoemde perſonen dragen ja, hiſtoriſche namen, en ſommige onder hen behoorden tot de tegenſtanders van Graaf Floris; doch zy kunnen daarom toch wel niet gerekend worden voor te ſtellen „dieghenen, die dien grave Floreaſe mettehant vermorede," en die zich met Jan van Aemſtel in Amſterdam wierpen. Kennelijk heeft hier de dichter met dien ſleep van Edellieden den luister van zijn Held willen verhoogen; gelijk het nog in zijnen tijd de gewoonte was, dat Groote Heeren zich met een ſtoet van minder Edellieden omgaven.
887 *Als Heemſkerck:* later: *Heer Heemſkerck.* Omtrent dezen tijd leefde Gerrit van Heemskerck; doch hy overleed eerst in 1322; en wat hier van zijn vrijaadje met Gysbrechts zuster en van zijn ſneuvelen vermeld wordt, is alleen verziering van onzen dichter.
Uwe ſuſter: Gysbrecht was in 1304 — zoo hy toen, gelijk in Juny 1303, nog leefde — ruim 70 jaren oud. Die zuster, op wie de „ridderlijcke held" zoo verliefd was, zal dan ook wel een oude vrijſter of weduwe geweest zijn.
888 *Oudſhooren:* wy vinden op dezen tijd een Diederik van Oudshoorn vermeld, die in 1325 overleed. *Polaen:* Jan van Waſſenaer, Heer van Polanen, overleed in 1317.
889 *En Swieten:* veranderd in: *Heer Zwieten.* Omtrent dezen tijd leefde Gerrit Emmersz. van Swieten, van welken ik echter geen byzonderheden vind aangeteekend.
Teylingen. Dirk van Teylingen, uit het Huis van Brederode geſproten, zag nog by zijn leven, wegens zijn medeplichtigheid aan 's Graven moord, zijn goederen verbeurd en aan de Graaflijkheid gebracht. Zijn moeder was een dochter van Herman van Woerden.
Waermond: Jacob van der Woude en van Warmont moest in 1269, wegens zijn aandeel in de ſamenzwering tegen graaf Floris, uit den lande wijken; doch toen hy in 1303 in een ſtrijd tusſchen de Stichtenaren en de Heeren van Montfoort, Viane, Duvenvoorden, enz., aan deze laatſten goede dienſten bewezen had, verkreeg hy door hunne voorſpraak zijn goederen terug en verzoende zich met den Graaf. Hy overleed echter in 't zelfde jaar.
890 *Kuyck:* door dezen wordt de Heer van Kuik bedoeld, de beruchte handlanger van koning Eduard van Engeland, en de voornaamſte bewerker van den aanſlag tegen Floris geſmeed.
Krayenhorſt: deze Heer, en zelfs de plaats van waar hy moet gekomen zijn, zijn my onbekend.
Geen tigers: veranderd in: *geen leeuwen.*

Wy ſijn getrooſt met u te leven en te ſterven.

GYSBREGHT.

Ghy ſult in eeuwigheyd by God uw loon verwerven,
Voor deſen trouwen dienſt, in mijnen leſten nood.
Ghy ſiet hier anders niet voor oogen dan de dood:
Doch ſooghe ſijt geſint den vyand te verletten,
Soo veel als mooghlijck is, en 't leven op te ſetten
By ſtad en burgery, ſoo volghtme, dat 's u voor.

BONDGENOOTEN.

Wy volgen algelijck, en houden 't ſelve ſpoor.

BADELOCH.

Beſchermt mijn' lieven man, dat bid ick, vroome Heeren.

AREND.

Vrou ſuſter, ick beloof 'k ſal ſonder hem niet keeren.

REY VAN KLAERISSEN.

O Kersnacht, ſchooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
Dat in uw duyſterniſſe blinckt,
En word geviert en aengebeden?
Sijn hooghmoed luyſtert na geen reden,
Hoe ſchel die in ſijn ooren klinckt.

Hy pooght d'onnooſle te vernielen,
Door 't moorden van onnooſle ſielen,
En weckt een ſtad en landgeſchrey,
In Bethlehem en op den acker,
En maeckt den geeſt van Rachel wacker,
Die waeren gaet door beemd en wey.

Dan na het weſten, dan na'et ooſten.
Wie ſal die droeve moeder trooſten,
Nu ſy haer lieve kinders derft?
Nu ſy die ſiet in 't bloed verſmooren,
Aleerſe naulijcx ſijn geboren,
En ſoo veel ſwaerden rood geverſt?

Sy ſiet de melleck op de tippen
Van die beſtorve en bleecke lippen,

897-899 *Aen.* II, 348.

Juvenes, fortisſima frustra,
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido
Certa ſequi...... *ſuccurritis urbi*
Incenſae : moriamur, et in media arma ruamus.

898 *Is:* verbeterd in: *zij.*

902 *Vrou ſuſter ick beloof:* veranderd in: *Mevrou betrou me vrij.*

909 Deze fraaie regel is later geheel bedorven door de verandering:
Hy pooght onnooſlen te vernielen.
En deze domme verandering brengt ons tot de overtuiging, dat onze dichter den vroegeren druk wel herzien, maar den herdruk niet zelf van zetfouten gezuiverd heeft. Met *d'onnooſle* wordt „het kind Jezus" bedoeld, en dat meerv. *onnooſlen* zonder lidw. beduidt volſtrekt niets.

909 Volgg. Zie *Math.* II : 16-18.

918 *Die ſiet:* misſchien om de asfonance veranderd in: *hem ziet.*

919 *Aleerſe:* later verbeterd in: *Vergaen die naulix.*

Geruckt noch verſch van moeders borſt.
Sy ſiet de teere traentjes hangen,
Als dau, aen druppels op de wangen:
Sy ſietſe vuyl van bloed bemorſt.

De winckbrau deckt nu met ſijn booghjes
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die ſtraelden tot in 't moeders hart,
Als ſtarren, die met haer gewemel
Het aenſchijn ſchiepen tot een' hemel,
Eer 't met een' miſt betrocken werd.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen,
En tellen ſoo veel jonge bloemen,
Die doen verwelckten, eerſe noch
Haer friſſche bladeren ontloken,
En liefelijck voor yeder roken,
En 's morgens droncken 't eerſte ſogh?

Soo velt de zeyn de korenayren.
Soo ſchud een buy de groene blaeren,
Wanneer het ſtormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde ſtaetſucht brouwen,
Wanneerſe raeſt uyt miſvertrouwen!
Wat luyd ſoo ſchendigh dat haer rout!

Bedruckte Rachel, ſchort dit waeren:
Uw kinders ſterven martelaeren,
En eerſtelingen van het ſaed,
Dat uyt uw bloed begint te groeyen,
En heerlijck tot Gods eer ſal bloeyen,
En door geen wreedheyd en vergaet.

935 *Doen:* veranderd in: *vroegh.*
939 *Zeyn:* veranderd in: *zicht.*
950 Deze regel is wederom, ter vermijding der dubbele ontkenning, veranderd in:
En door geen tiranny vergaet.

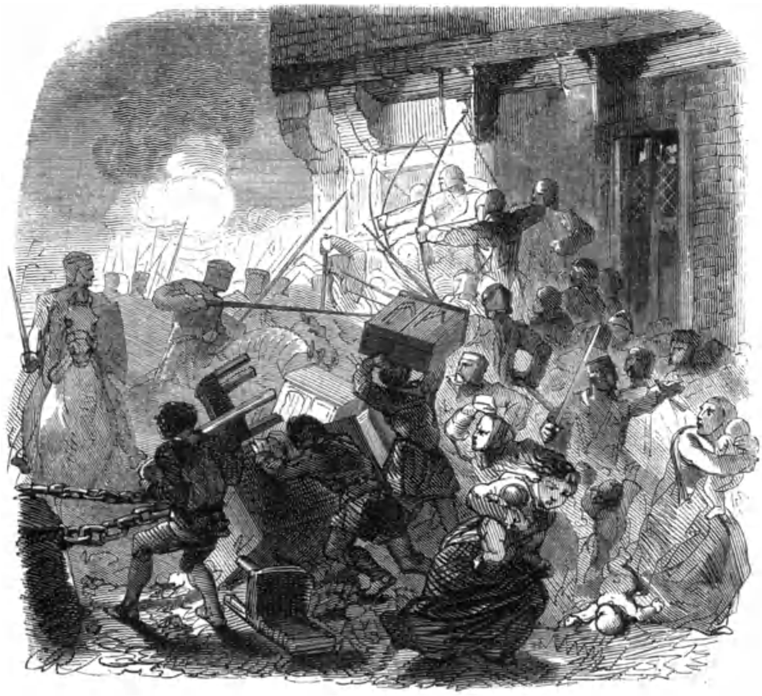

HET VIERDE BEDRIJF.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL. KLAERIS VAN VELSEN. REY VAN KLAERISSEN.
GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

GOSEWIJN.

Het loopt met Amſterdam, gelijck ghy hoort, ten ende,
En wy verwachten deel aen d'algemeene ellende,
't En ſij dat elck van ons ſich daetelijck verſie.
Voor my, 'k ben oud en traegh: my voeght niet dat ick vlie,
Soo veele moeyte en is het leven my niet waerdigh.
Belieſ het God, hy koom, ſijn dienaer ſtaet al vaerdigh:
Hy hael my in ſijn' troon en aengenaeme ruſt.
Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven luſt,
En in het bloeyenſt ſijt van uwe jonge jaeren;
Set ghy 't op vlughten aen, of Jeſus u wou ſpaeren,

958 *Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven luſt:* veranderd in: *maer ghy, mijn dochter, wien het leven beter luſt.*

'958-960 *Aen*, II, 638.

Vos o, quibus integer aevi,
Sanguis, ait, ſolidaeque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitate fugam.

En helpen in der nood. Klaeriffe, reyne maeghd,
Die t'onreght noch den haet van vader Velfen draeght;
Begeef u op de vlught: al d'andren fullen volgen.
De vyand, blind van wraeck, is bitter en verbolgen,
En allermeeft op u. O Moeder, vlught voor heen.
Ick fal u byftand doen met traenen en gebeên,
En volgen met mijn hart, daer my geen voeten brengen.
Ga henen, Machtels kind, of God het wou gehengen
Dat ghy geborgen werd: 'k ben meest met u begaen.

KLAERIS.

Och vader Gofewijn! waer fietghe my voor aen?
Begaf ick u in nood hoe fou dat my betaemen?
Ghy fijt mijn maeghfchap doch, na vleefch en geeft te faemen.
Sou ick u hier alleen verlaeten tot een' roof,
Die my een vader ftreckt, en 't Chriftelijck geloof
My in het herte prent, van kindfbeen af herbaerde,
Den geeft verfterckte, en 't lijf in reynigheyd bewaerde?
'k Verlaet u nimmermeer.

REY.

Dit outer is ons wijck.

GOSEWIJN.

O edel maeghdeken, hoe fijtghe foo gelijck
Van aerd die Klaere felf, na wie ghy heet Klaeriffe!
Waer vind ick onderfcheyd in dees gelijckeniffe?

966 *Ick fal u byftand doen:* veranderd in: *Ick help u in dien noot.*

967 *En volgen:* veranderd in: *En volge u.* — Navolging van OVIDIUS *Epist.* 18, v. 30.
Et quo non posfum corpore, mente *ferar.*

971 *Begaf ick u in nood:* veranderd in: *Zoo ick u dus begaf.*

975 Deze regel is later aldus veranderd:
In 't herte prente, vroegh van kintsbeen af herbaerde.

977 *Dit outer is ons wijck: Aen.* II. 523.
Haec ara tuebitur omnes.

978-986 Ter opheldering van het hier door Gozewijn vermelde diene het navolgende verhaal, getrokken uit *Het Leven van de H. Clara, Maghet, Patroneffe der Clariffen.* An. 1253. *Wt oude registers* „Op eenen tijt trock door de ftadt Affifium den leger vanden Keyfer Fredericus een groot vyant vande H. Kercke; ende inden felven waren veel ongeloovige Sarazijnen: ende alfoo 't kloofter van S. CLARA was buyten de muren vande ftadt; foo vielen fy 't felve aen als vyanden Godts, ende van het Chriften geloove, om dat te berooven, te bederven, ende te doen alle quaedt dat fy konden. De bedruckte ende benouwde dochteren ghinghen 't felve fegghen aen hare heylighe Moeder, die om hare kranckheyt wille was in 't fieck-huys: ende fy vertrooftede haer met groote ftilligheydt ende betrouwen; ende dede haer felven draghen aende poorte van 't kloofter, ende legghen in't ghefichte vande vyanden, hebbende voor haer in eene filveren cuftodie het alderheylighfte facrament. Aldaer hare knien booghende badt fy den Heere met groote devotien ende overvloedighe tranen, dat hy niet en foude toelaten, dat defe fijne dienftmaeghden, in fijne liefde opghebracht, ende die om fijnen wille hadden verlaten alle liefde des wereldts, fouden ghelevert worden aen die beeften die daer waren. Als fy haer ghebedt voleyndt hadde, wierdt daer eene ftemme uyt den hemel gehoort, die feyde: *Ick fal haer altoos bewaren;* ende d'ongheloovighe die op de muren gheklommen waren, wierden verfchrickt ende vervaert, ende vielen daer af, ende liepen wegh; latende den roof, die fy meynden in hunne handen te hebben. Ende de Heylighe beval hare dochteren, dat foo langhe fy leefde, foude fwijghen de jonfte, die Godt haer hadde ghedaen met de hemelfche ftemme. Ende om de devotie die S. CLARA hadde tot het H. Sacrament, wordt fy gefchildert met eene ciborie in de handt. Vergel. 12 Aug., bl. 152 volgg. van het IIe. D. der *Generale Legende der Heylighen, verf. wt de H. Schrifture, Oude Vaders, ende Regifters der H. Kercke, door* PETR. RIBADINEIRA *ende* HERIBERTUS ROSWEYDUS, *Priefteren der Soc. Jes.*" Antw. Verduffen, 1649.

Doen 't Sarafijnfche heyr vermeefterde al de ftad,
Daer finte Klaere was, wat deedfe doch? fy trad
Grootmoedigh in de poort van 't kloofter, daerfe woonde,
En fagh den vyand wegh, foo ras hy fich vertoonde:
Haer moed, haer fterck geloof, en yverigh gebed
Verftreckte haer een fwaerd, en harnas, en helmet.
Ghy mooght dan, nu ghy hebt die felleve gedachten,
Met my, voor dit autaer, de vyanden verwachten.
Maer treckme (dat mijn dood fij veer van fchande en fmaed)
Eerft aen dit lamme lijf mijn prachtighfte gewaed,
Gelijck een' Biffchop voeght, aleer fy ons verraffchen.
Set my den mijter op: hy fal niet qualijck paffen
Op mijn gefalfde kruyn. Breng hier den gouden ring,
En fteeck aen defe hand, die beeft, den vingerling,
Daer ick de bruyd van 't Sticht, de Roomfche kerck meê trouwde.
Geef my den harderftaf, tot fteunfel van mijn oude,
Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en geweyt.
'k Heb noyt de teeckenen van 't Bifdom afgeleyt
Met wil, maer door bedwang: al leef ick als gebannen;
Al maeckte ick Henrick plaets, en Willem, en twee Jannen.
En 't waer een kleen verlies, al hadmen my verkort
In naem en eer, was flechs geen Chriften bloed geftort,
En foo veel faeds vertreen van menfche en paerdevoeten.
Moft niet 't onfchuldigh volck de fchuld der Heeren boeten.
Nu kinders fet u hier, en dat een yeder Non

982 *Wat deedfe doch:* verfraaid in: *hoe droegh ze zich?*

990 *Aen dit lamme lijf mijn prachtighfte gewaed:* veranderd in: *aen dit ftramme lijf mijn ftaetighfte gewaet.*

991 *Aleer fy ons verraffchen:* veranderd in: *eer krijgflien ons verraffen.*

995 *De bruyd van 't Sticht, de Roomfche kerck.* De Kerk, waarmede Gozewijn, by zijn wijding tot Bisfchop geächt werd een geestelijk huwlijk aan te gaan, werd ten zijnen opzichte geperfonifiëerd in het Bisdom van Utrecht, in het Sticht, 't welk dus in dichterlijken en geestelijken zin kon gezegd worden zijn *Bruid* te zijn geweest.

996 *Oude:* „ouderdom".

998-1000 Behalve dat niet Amfterdam, maar Keulen, de wijkplaats is geweest, waar Gozewijn *als gebannen* leefde, en dat hy ook het jaar 1304 niet beleefd heeft — zie de aant. op vs. 1021 — is al wat in deze regels en in vs. 1066-1068 door hem gezegd wordt, zuivere gefchiedenis. Niet *met wil, maar door bedwang* heeft hy in 1250 de Bisfchoppelijke waardigheid nedergelegd, en het was de *ftaatzucht*, zoo van den Roomfch koning Willem als van den Keulfchen Aartsbisfchop, die daartoe, aanleiding hadden gegeven. Gozewijn wordt genoemd een „oprecht, eenvoudig en goedaardig man," eigenfchappen, welke Utrecht niet te dikwijls in zijn Bisfchoppen vond, en dus wel reden gaven hem „gelijk zijn vader" te eeren.

1000 *Al maeckte:* veranderd in: *Al ruimde.*
Hendrick: Hendrik van Vianden, zoon van den Grave van Vianden. Hy bouwde het flot te Vreeland (zie het aangeteekende op vs. 130), en leide den grond van den nieuwen Utrechtfchen Dom. *Willem en twee Jannen:* de tiranny van de vaersmaat gedoogde niet, dat de hier bedoelde Bisfchoppen werden genoemd in de orde waarin zy elkander zijn opgevolgd. Na den dood van Hendrik van Vianden, die, volgends de meeste fchrijvers, in 1267 voorviel, werd Jan van Nasfau tot zijn opvolger verkozen, die na een twintigjarig beftier, door vele onlusten en verwarring gekenmerkt, in 1288 afftand van zijn zetel deed. Hy was opgevolgd door Jan van Syrik, uit het Grafelijk Huis van dien naam gefproten. Deze was het, die het flot van Vreeland, dat door zijn voorganger aan Gysbrecht verpand was, wederom opeischte en hem ontweldigde, zie vs, 128. Na dat Jan van Syrik in 1296 tot Bisfchop van Toul was benoemd, volgde hem op Willem Bertholt, uit den machtigen ftam der Heeren van Mechelen, die in 1301 fneuvelde in een krijg tegen fommige Leenmannen van het Sticht. Zie wijders over hen *Batavia Sacra* II.

Met my den loflang fing van oude Simeon.

REY.

Nu gun, ô God, op fijne bede
Na uw belofte, uw' knecht verlof;
Op dat hy reys van hier met vrede
Om hoogh na'et Hemelfche vredehof;

Nadien ick met mijn eygen oogen
Den algemeenen Heyland fagh,
Die als een fon fchijnt uyt den hoogen;
Daer yeder fich in verblijden magh:

Een fchoone fon; die met haer ftraelen
Het blinde Heydendom verlicht,
En Jacobs huys en Ifrels paelen
Verheerlijckt, en noch veel vafter fticht.

GYSBREGHT.

Dat God u allen fpaer! is 't hier noch tijd van fingen!
De vyand fackt vaft neer, om 't Kloofter te befpringen.
Oom Gofewijn, koom hier; en fijt ghy oud en traegh,
Gedoogh dat ick u op mijn beyde fchouders draegh.

1006,1007 Van dezen lofzang vinden wy onder de Gezangen, in de gewone uitgaven van Vondels Poëzy voorkomende, een andere lezing; aldus luidende:

SIMEONS LOFZANGH.

Wijze: Bedrukte harteke.

Nu gun, o Godt, op zijne bede
Naer uw belofte, uw' knecht verlof,
Op dat hy reis' van hier, in vrede,
Om hoogh na 'et hemelfch vredehof.
Nadien ick met mijn eigene oogen
Den algemeenen Heilant zagh;
Die, als een zon, fchijnt uit den hoogen,
Waer in zich elck verblijden magh;
Een fchoone zon, die met haer ftraelen
Het blinde Heidendom verlicht,
En Ja obs huis en Ifrels paelen
Verheerlijckt en noch vafter fticht.

Men ziet, dat hier de vierde, achtfte en twaalfde regel verfchillen van die welke in het Treurfpel voorkomen. Waarfchijnlijk heeft de wijze, waarop zy gezongen werden, hier een fylbe meer vereifcht, die echter, al mocht zy overeenkomen met de zangmaat, in 's dichters ooren in disharmony was met de vaersmaat, en daarom in de afzonderlijke uitgaven van den lofzang door hem weder verworpen en op eene ander zangwijs gezet werd. Men leert er op nieuw de zorg uit kennen, waarmede Vondel zijn gedichten behandelde, en naarden eisch wist te wijzigen. Achter een uitgave der „Harpzangen" (in 1657) vinden wy nog een derde lezing, waarby de vierde regel als in het treurfpel luidt, doch de achtfte en twaalfde aldus ftaan:

Waerin elck een *zich verblijden magh,*
Verheerelijckt en noch vafter fticht.

1021 *En fijt ghy oud en traegh:* veranderd in: *ghy fijt ftockoud en traegh,* en zeker, hierin vergiste Vondel zich niet: immers Gozewijn, die reeds in 1225 als Proost van St. Jan te Utrecht voorkomt, zoû in 1304, zoo hy toen nog geleefd hadde, wel om en by de honderd jaren oud zijn geweest. Doch hy was in 1267 reeds overleden en in zijn waardigheid van Proost van St. Jan opgevolgd door zijn neef Willem, den broeder van onzen Gysbrecht. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.*, § 42. Wat voorts den tytel van oom betreft, dien Gysbrecht aan Gozewijn geeft, de Bisfchop was hem niet meer dan *oncle à la mode de Bretagne;* Gozewijns vader, Aegidius van Aemftel, Heer van Mijnden, was de oom van Gysbrechts vader, Gysbrecht III, en de broeder van Gysbrecht II, die in het eerfte derde deel der 13e eeuw leefde.

Klaeriffe Nicht, ghy ſult my volgen met dees reyen,
Waer God of 't goed geluck ons allen wil geleyen.
Nu vader, volgh mijn raed. De vyand woed en raeſt.
Wie 't leven bergen wil, die berg het in der haeſt.

GOSEWIJN.

Gemack, mijn trouwe Neef, ghy mooght dees moeyte derven.

KLAERIS.

Wy ſijn aleens geſint, en wel getrooſt te ſterven.

GYSBREGHT.

Hoe nu? heeft God my dan, door water en door vyer,
Door ſpiets en ſwaerd, gered, en menigh blanck rappier,
Dat ick den Biſſchop noch ſou voor 't autaer ſien ſlaghten,
En in het laeuwe bloed de Nonnekens verkrachten?
Dat werde nimmer waer. O Goddelijck geſlacht!
Nicht Machtels geeſt verſcheen mijn lieſte deſen nacht,
En my belaſte een ſtem haer kind en oom te bergen.
Haer ſchimme waert om u, en moet ick 't u noch vergen?
En maecktghe ſelf uw ſiel noch ſchuldigh aen dien moord?
De krijghſlien ſijn niet veer van deeſe klooſterpoort;
Die leyd met eenen ſlagh ter aerde neer geworpen.
Dees godgewijde vloer ſal 't kuyſſche bloed haeſt ſlorpen.
Het krijghſvolck nadert vaſt: ick hoor het aen 't gedruys.
Ick bid om ſijnent wil, die levendigh aen 't kruys
Om ons genagelt hing, voor Sions wreede muuren:
Ick bid u, om ſijn hand- en voet- en hartquetſuuren,
En om de doorne kroon, die 't hoofd verplette en brack,
En om de ſcharpe ſpeer, die in ſijn ſijde ſtack;
Vergunme deſen trooſt, in ſoo veel ſwaerigheden,
Dat ick uw leven berg: ô vader, dat ick heden
Onſchuldigh blijven magh aen uwer aller bloed.
Dit eenige is mijn wenſch: en kan ick uw gemoed
Door ſmeecken nocht gebeên nocht bittre traenen buygen
Soo roep ick God en al ſijn heylgen tot getuygen,
Dat geenerley gevaer, nocht ſelf de felle dood
My hinderden uw lijf te bergen in den nood.

GOSEWIJN.

Ghy hebt godvruchtigh, neef, u neffens ons gequeten.
Wy ſullen 't nocht voor God nocht Engelen vergeten.
Den grooten God alleen ſij eere in 't Hemelrijck.
Wy bidden u, ſta op. Ghy doet ons ongelijck,
Dat ghy ter aerde knielt voor ſterffelijcke menſchen.
Hoe ſou ick ſchooner dood na'et lange leven wenſchen,

1031 Deze regel is later welluidendheidshalve aldus omgezet.
Dat ick den Biſſchop noch voor 't outer zou zien ſlaghten.

1035 *En my belaſte een ſtem:* later omgezet in: *Een ſtem belaſte my.*

1046 *Speer:* veranderd in: *ſpiets.*

Dan hier voor martelaer, op dese heylge steê,
Te offeren mijn bloed, in 't vyerighst van mijn beê:
Op 't allerhooghste feest van Gods geboortemisse.
Waer of de dood vertreckt? ick heb een reyn gewisse,
En haeckte lang te gaen na aller sielen bed;
Al zedert dat ick uyt mijn' setel werd geset,
Doen Uytrecht, dat den vorst, gelijck sijn' vader, eerde,
Door staetsucht opgeruyt, my wars den neck toekeerde:
Van die tijd was ick al dit lastigh leven moe.

GYSBREGHT.

Daer is de vyand self. Ick vliegh na boven toe,
En sal soo lang ick magh, de kloosterpoort beschutten,
Of mijne hulp noch kon uw leven onderstutten.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Heer Broeder, wel wat's dit? hoe keertghe dus alleen?
O God, waer blijft mijn Heer? is hy gebleven?

AREND.

Neen.

BADELOCH.

Wat tijding brengtghe dan? segh op, is hy gebleven?

AREND.

Ick liet hem voor 't Stadhuys gesond en noch in 't leven.

BADELOCH.

Helaes! waer magh hy sijn? mijn troost, mijn hoop, mijn hoofd.
En keertghe sonder hem? dat hadghe niet belooft.

AREND.

Versla u niet, maer toef. Ghy sult hem haest aenschouwen.

BADELOCH.

Dat toeven valtme bang. Och was hy slechs behouwen,
In 't onweer, daer het schip in zee drijft sonder roer.
Ick bid, verhaelme doch al 't geen u wedervoer.

AREND.

Ghy eyscht een' swaeren eysch. Wie sou daer niet voor gruwen?

1062 *Te offeren:* ook hier laat Vondel, gelijk wy by eene vroegere gelegenheid reeds deden opmerken, de *e* niet wegsmelten, offschoon het volgende woord met een klinker aanvangt; en werkelijk, zoo dit ooit vergund is, is het met de *e* van het woord *te*, waarin zy de *o* van 't Engelsche *to*, de *u* van 't H.D. *zu* vervangt, en dus niet geheel als een stomme *e* kan worden aangemerkt.

1064 *Vertreckt:* „verwijlt, vertoeft."

1081 *Daer het schip*: voorzeker vreesde Vondel dat men onder *schip* niet verstaan zoû, „het schip van staat" — voor zoo ver het beperkte gebied van Aemstels heer „een staat" mocht heeten — en veranderde hy het daarom in: *dat de staet.*

1083-1086 Evenzoo doet VIRGILIUS, *Aen.* II. 2. Aeneas zijn verhaal van den ondergang van Troje aldus beginnen: Infandum, *regina*, jubes renovare *dolorem*.

En, wat verder, vs. 6.

Quis talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi,
Temperet a lacrymis!

Het ſal ons hartewee, en droefheyd ſlechs vernuwen.
Wie hoort dit treurſpel aen, die niet ſijn traenen laet?
Al ſtond hier Grobber ſelf, of 't heyloos baſterdſaed,
Het waer onmogelijck dat hy dit hooren konde.
Het is een nieuwe ſlagh in mijne verſche wonde.
Oock ſteecken we alle bey noch midden in den druck,
En wachten op den ſlagh van 't uyterſte ongeluck,
Ten ſij het God verſie, en ſet de wraecke paelen:
Doch nu ghy 't ſoo begeert, hoor toe, ick ſal 't verhaelen.
  Wy quamen niet ſoo haeſt ontrent den Middeldam,
Daer wat vergaering was van burgren, men vernam
Hoe 't ingetrocken heyr de nieuwe ſy alreede
Vermeeſtert had, en 't volck onnutten weerſtand dede;
Dies Gyſbreght liet gebien, men ſou in vaerdigheyd
De bruggen, daer de ſtad ſich reght in 't midden ſcheyd,
Verbranden, en voor al den Middeldam beſetten;
Om 's vyands overkomſt daer mede te beletten,
En datmen d'oude ſy moght vrijen voor gevaer,
Schoon of het Krijghſvolck van de nieuwe meeſter waer.
Hy ſellef was de voorſte, om elleck moed te geven.
En ging daer op met ons na merckt en raedhuys ſtreven,
En broght met al ſijn maght de burgers op de been,
Die ruckten hier en daer van alleſins by een.
Men ſpande ketenen, voor 't haeſtige verraſſchen.

1086 *'t Heyloos baſterdſaed*: hy bedoelt Witte van Haemſtede.

1088-1092 *Aen.* II, 10.

> *Sed, ſi tantus amor caſus cognoscere nostros, ...*
> *Quamquam animus meminisſe horret, luctuque refugit,*
> *Incipiam.*

1093 *Den Middeldam:* zeer juist ſtelt de dichter dit punt als de vergader- of loopplaats voor der burgery: 't is van ouds het middelpunt, de kern der ſtad geweest. Deze dam, in de 13e eeuw gelegd, heette toen de *Ameſtelledamme* (Handveſt van 1275), waarvan de naam der ſtad: ook eenvoudig de Damme in de tweede helft der 14e eeuw, toen de ſtad reeds ſterk was uitgedegen, de *Middeldam* (Handvest van Albrecht van Beyeren 27 Oct. 1387), en ſinds de 17e eeuw, doch verkeerdelijk, de *Vijgendam*, welke naam behoorde aan het deel van het Damrak dat bezuiden de Zoutſteeg ligt.

1096 *En 't volck:* veranderd in: *het volck.*

1098 *De bruggen, daer de ſtad ſich reght in 't midden ſcheyd:* omdat de dichter Amſterdam teekent volgends de kaart van 1544, heeft hy hier *vijf* bruggen bedoeld, die toen alle van hout waren, als: „de Nieuwe-, de Oude-, de Pape-, de Lange- en de Roode- of Doelebrug." Maar in 1304 beſtond nog maar hoogstwaarſchijnlijk alleen de Oudebrug. — Na deze zijn de Papebrug en de Langebrug de oudſte. De laatſte heeft denkelijk in of kort na 1342 beſtaan, terwijl WAGENAAR (*Amſt.* III Deel, I Boek, bl. 238), een brug, die in 't midden der 14e eeuw de „tweebrugge" genoemd wordt, voor dezelfde als de Papebrug houdt.

1100 *Daer mede:* veranderd in: *waer 't mooghlijck.*

1101 *En datmen de oude ſy moght vrijen voor gevaer:* dewijl de eerſte bebouwing dezer ſtad begonnen is aan die zijde, die nog de Oude heet, zoo is de oorſprong der benamingen van Oude en Nieuwezijde, voor de beide groote deelen ter wederzijden van den Binnen-Aemſtel, 't Rokin en 't Damrak, niet duister. — Tot in de 15e eeuw was ook nog een andere benaming in zwang: de Oude zijde werd de *kerkzijde* genoemd, omdat daar de Oude en vroeger eenige kerk van Amſterdam geplaatst was: — de Nieuwe heette de *windmolenzijde*, naar een molen, die reeds in 1336, toen die zijde nog weinig betimmerd was, ſtond een eind weegs bezuiden de plek, waar nu de oude Haarlemmerſluis ligt. Zie *Brief van Graaf Willem III*, by WAGENAAR, *Amſt.* I Deel, 1 Boek, blz. 29.

1107 *Men ſpande ketenen:* nog in de vorige eeuw werden de toegangen tot den Dam 's nachts met

Men ſtopt den toegang dight met ſacken, kiſten, kaſſen,
En alles watmen reedſt kon vinden by der hand.
Doen vlogen wy met hem te ſaemen na den brand,
Om, waer het mogelijck, daer orden op te ſtellen:
Maer laes! het was te ſpa. Wat mond kan u vertellen
Den ſuuren arrebeyd van deſen naeren nacht,
En met hoe groot een' moord die over word gebraght?
De dooden leggen vaſt langs burreghwal en ſtraeten.
Geen kruyſwegh die niet dight beſet is van ſoldaeten.
Men ſiet'er alleſins verbaeſtheyd, en men hoort
Sich mengen onder een bloedſtorting, brand en moord.
De groote aeloude ſtad, vermaert in oorelogen,

yzeren kettingen afgeſloten, en dit gebruik beſtond reeds in de 16e eeuw. Ook by oproer werden deze ketenen by dag geſpannen; doch men liet dan eene zijde vooreerst open, om langs dien weg het volk van den Dam te drijven

1112-1115 Zoo vervolgt Aeneas by VIRGILIUS II, 361.

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet?

En vervolgends II, 364.

Plurima perque vias ſternunter inertia paſſim
Corpora.

1115 *De dooden leggen vaſt:* veranderd in: *Men zagh de doôn geſtroit.*

1116 *Beſet is:* veranderd in: *bezet was.*

1119-1122 Zoo zegt Aeneas: *Aen.* II, 363.

Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos.

1119 De dichter ſchildert hier Amſterdam af, gelijk het was, toen zijn *Gysbrecht* ten tooneele verſcheen voor „Burgemeeſteren en drymael twalef Raeden." — Niets in deze beſchrijving past op 1304, behalve alleen het woord „ſcheeprijck," mits ook dit in verhouding tot de kleinheid der plaats worde opgevat. De ſcheepvaart der Amſterdammers was reeds in 1275 van eenig belang, en vroeg in de 14e eeuw voeren zy over de Zuiderzee en langs Maas en Schelde. *Aeloud* kon Amſterdam allerminst genoemd worden: 't was pas vier of vijf jaar geleden, dat „Aemſtelredamme" eene „poirte" geworden was. Zie VAN WIJN *over de Keur van Gwy van Henegouwen*, en Mr. J. D. MEYER *over de Poorterijen.* En ook als dorp is het in geen ander ſtuk bekend dan in het Handvest van 1276. De *grootte* van Amſterdam in 1304 is niet naauwkeurig bekend; doch laat zich wel ten naastenby bepalen. In het Handvest van 9 December 1342 zien wy, dat de vrijheid der „poerte" toen bepaald was tusſchen de beide Voorburgwallen, toenmaals de Oude gracht genoemd. De uitgebreidheid in 1304 beperkt zich dus ook tot de beide ſtrooken gronds, die ter wederzijden van het Damrak en Rokin tot aan de Oude- en Nieuwezijds Voorburgwallen reiken; maar hiervan moet nog een goed deel worden afgetrokken. Immers ten zuiden van den middeldam kan zich de ſtad in den aanvang der 14e eeuw niet ver hebben uitgeſtrekt; want de Kalverſtraat was nog in 1342, blijkends het Handvest, grootendeels een *laan*, gelegen in een land, dat „Yſebrantsland" genoemd werd, en die laan ſchijnt nog al eenige lengte te hebben gehad; daar de „uteren egghe" daarvan wordt aangewezen als de grenspaal der ſtads vryheid, „op der Wester ſide:" — en de „nesſe, ieghens der lane over" (nog de Nes genaamd en juist tegenover de Kalverſtraat gelegen), was een laag, waterig ſtuk gronds, dat omſtreeks 1400 nagenoeg geheel met kloosters betimmerd werd, en dus waarſchijnlijk vóór dien tijd weinig of niet bewoond was, behalve het noordelijkst gedeelte naby den Middeldam, dat van ouds „Gansoirde" heette, zekerlijk naar de Ganzen, die in deze waterachtige plek gehouden werden. — Wenden wy ons nu ten noorden van den Middeldam, dan vinden wy in de Warmoesſtraat de plek, die 't eerst en meest bewoond is geweest. Maar ook hier was nog vry wat open ruimte. Omtrent de Oude Kerk lag, nog lang na 1304, veel Warmoesland, dat zich uitſtrekte tot aan den Zeedijk, en waarvan de Warmoesſtraat haar naam heeft bekomen. Zie WAGENAAR *Amſt* III Deel, II Boek, blz. 314. Daarnevens had men de „Liesdelle" (later verbasterd in „Niezel"), d. i. *del* of *laagte* met *lies* (lisch of biezen) begroeid, — die later tot bleekvelden diende. Zie COMMELIN, blz. 195, 6. En ſlechts weinig verder ontmoet men het Y; want dit water ſpoelde toen weinig benoorden de Oudebrug. Zie WAGENAAR, *Amſt.* III Deel, 1 Boek, blz. 231. Aan de westzijde van het Damrak moeten nog zeer weinig burgerwoningen hebben geſtaan; want daar bevond zich toen nog 't ſlot van Aemſtel, dat echter eerlang verdwijnen zou. Het blijkt ook uit de brieven van Graaf Willem van 1333 en 1336, aangehaald by WAGENAAR *Amſt.* I Deel, 1 Boek, blz. 29, dat dit deel der ſtad eerst in dien tijd meer betimmerd begon te worden. Amſterdam ſchijnt alzoo in 1304 het dichtst bewoond te zijn geweest in

Soo ſcheeprijck, en voor wie ſich ſee en ſtroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur, en Rijcken tot ontſagh,
Gaet plotſelijck te gronde, en ſinckt met eenen ſlagh.
Wy worden niet te min door wanhoop aengedreven,
Dat menigh Graeffgeſinde en Kermer koſt ſijn leven:
En 't Aemſterlandſche bloed en ſneuvelt niet alleen.
De lijcken groeyen aen, en leggen onder een,
Met 't aenſicht na de ſtraet gekeert of op hun ruggen.
De kennis van den wegh, van ſtegen, ſtraeten, bruggen,
En ſtads gelegenheyd, by 't ſchijnſſel van de maen,
Die quam ons vry te baet, en hiel de drommen ſtaen
Der vyanden, die dick het ſetten op een loopen.
Dan ging'er eens een deur, en dan een venſter open.
Wy groeyden in getal en moed, en ruckten voort,
Of 't mooghlijck had geweeſt de Haerelemmer poort,
Die overweldight was, met dooden te verkroppen,
En weer met kracht al wat in ſteê was uyt te kloppen;
Maer quamen veel te ſpa. De naeu ontſlipte wacht
Verhaelde ons, hoe alreê de voortoght met de kracht
Der Ruytren binnen was: wie ſou daer tegens mogen?
En ofmen hier en daer een brugh had opgetogen,
Men reghte weynigh uyt. De brand nam immer toe.
d'Ontſteltheyd was te groot. Men wiſt niet waer, of hoe.
Mijn broer, Prooſt Willem, quam, geladen onder d'armen
Met overſchot van 't kruys des Heylands: helpt beſchermen
Ons hoofdkerck, rijck gebout ter eere van Katrijn,
En Jeſus Moeder ſelf. O burgers, bergt Kriſtijn,
Heer Gyſbreghts ſuſter doch; en naulijcx kon hy ſpreecken.
Ick hebſe in 't vrouwe koor al bevende verſteecken,
En raeckte naulijcx uyt. De Reus die is'er veur.
Men hoort ſijn ſtem. Hy loopt met boomen op de deur.
Om Gods wil, gaet de kerck op 't hooge feeſt ontſetten.
Wy ſchieten derwaert aen, om 't onheyl te beletten,

den omtrek van den Middeldam, en verder langs de tegenwoordige Warmoesſtraat, oudtijds Kerkſtraat, tot aan of iets voorby de Oude kerk; wellicht ook reeds langs een deel van het Water en rondom „die plaetſe," nu den Dam.

1123-1125 Aeneas vervolgt: *Aen.* II, 367.

Nec ſoli poenas dant ſanguine Teucri;
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus,
Victoresque cadunt Danaï.

1129 *By 't ſchijnſſel:* niet verbeterd in: *by ſchijnen.*

1130 *Die quam ons vry te baet:* veranderd in: *Quam dapper ons te baet.*

1143 *Prooſt Willem:* Willem, derde broeder van Gysbrecht, was Proost van St. Jan te Utrecht. Hy was echter reeds in 1292 geſtorven. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 13.

1145 *Ons hoofdkerck, rijck gebout ter eere van Katrijn:* dit is alzoo de *Nieuwe* kerk. Doch deze was niet geſticht voor 1408. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der ijzeren kapel*, bl. 61.

1146 *Kriſtijn:* een perſonaadje, uit Vondels verbeelding voortgeſproten. De Geſchiedenis vermeldt maar eene zuster van Gysbrecht, die met Herman van Woerden was getrouwd. Zie de *Geſlachttafel by* V. SPAEN, *Tab.* 1.

1149 *De Reus die is 'er veur:* veranderd in: *De Lantreus is er veur.*

Als beeren, die, by nacht van honger uytgejaeght,
Gebeten ſijn op roof. Wy vliegen onverſaeght
Door vyer en ſwaerden heen, om 't al voor God te waegen:
Maer vinden voor ons komſt de kerckdeur opgeſlaegen,
En hooren eenen galm, die uytbarſt over ſtraet,
En over al de ſtad, en God voor 't voorhoofd ſlaet,
In ſijnen hoogen troon, als eer de kerck der Joden.
d'Autaeren en het koor ſijn opgehoopt met dooden.
Wat bleef'er ongeſchent! wat kreegh'er niet een krack!
't Gevlughte volleck ſit op trans, gewelf, en dack,
En bied noch tegenweer, en quetſt ons ſelfs met ſteenen
En hout, uyt miſverſtand. Men hoort de vrouwen weenen
En kindren, die vol ſchrick krioelen hier en daer,
De binnetranſſen langs. De kaerſſen op 't autaer
Sijn ſommigen gebluſcht, en ſommigen die blaecken.
De kerreckſchenners woên, en paſſen wat te raecken,
En vechten om den buyt, en plondren 't al, oock ſelf
Het Marianum, dat te pronck hing van 't gewelf,
Word afgeruckt. Men ſet in 't glibbrigh bloed ſijn ſtappen.
Men torſt'er kelcken uyt, kaſſuyffelen en kappen,
Die ſtijf ſtaen van geſteent, van parlen en rood goud,
Om 't heerelijckſt, als 't plagh, wanneermen hooghtijd houd,
En koor en outerkleen. De Kerſnacht lagh in ſtucken.

BADELOCH.

Hoe ging 't u met Kriſtijn? hoe moſt dit Gyſbreght drucken!

AREND.

En my, bedenck dat eens. Hoe ſtaet my 't ſchouſpel voor!
Men ſleepteſe by 't hayr uyt ons Lievrouwe koor,
Om d' armen dun en teer met koorden ſtijf gebonden.
Hoe diep ging dit in 't hart, die na haer huwlijck ſtonden:

1153 *Als beeren:* even als de *tigers* vs. 890 in *leeuwen*, zijn hier wederom de *beeren* later in *tigers* veranderd.

1156 *Opgeſlaegen* is *opengeſlagen.*

1157-1159 De zin dezer regels is by den eerſten opſlag niet zeer duidelijk, en de konſtruktie verkeerd. Hoe kan een *galm* God *voor 't voorhoofd ſlaan?* En nog wel *als de kerk der Joden?* De bedoeling is, dat God zelf op dat geſchrei en gekerm met deernis bewogen is, even als Hy dit vroeger was, toen de tempel te Jeruzalem vernield werd.

1162-1164 *Aen.* II, 410.

Hic primum ex alto delubri *culmine telis*
Nostrorum obruimur, oriturque miſerrima caedes
Armorum facie et Graiarum errore *jubarum.*

1178,1179,1182 Min gelukkig is hier de navolging der cierlijke regels van VIRGILIUS, *Aen.* 403.

Ecce trahebatur paſſis *Priameia virgo*
Crinibus *a templo Casſandra* adytisque Minervae,
Ad coelum tendens ardentia lumina *fruſtra*,
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

1178 *Ons Lievrouwe koor:* de Lieve-Vrouwen-Kapel ſtond aan de zuidzijde der kerk. Zy werd in 't jaar 1488 door *Meeus Gerbrandszoon* en *Catrijn* zijn moeder geſticht, die toen weinig droomden, dat er byna twee honderd jaar vroeger een jonkvrouw van Aemſtel uit geſleept was.

Doch Heemſkerck meeſt, die dol dit langer niet verdroegh,
Doen ſy na 's Hemels troon haer blaeckende oogen ſloegh.
Wy ſloten ons wel dight, en volgden hem altſaemen,
En rucktenſe uyt de maght des knevlers. Daer op quaemen
De Gelderſchen, de Zeeu, de Vries en Kennemaer
Van alleſins te hoop, vol ſpijts, op 't groot miſbaer,
En om d'ontruckte maeghd. Men ſagh'er 's Graeven ſoonen,
Men ſagh'er d'Egmonds ſelfs en Diedrick meê ſich toonen
Om 't moedighſte, elck om 't ſeerſt, met Grobber helſch van aerd.
De winden buldren ſoo, al eer het weer bedaert,
Des winters tegens een, en weten van geen ſtrijcken,
En ſetten in gevaer de dammen en de dijcken,
Door 't parſſen van den vloed. De vyand werd te ſterck,
En groeyde, en deê met kracht ons deyſen uyt de kerck,
En wijcken na den Dam, om verſch te ſijn geſteven.
Neef Heemſkerck had by 't koor alreê den geeſt gegeven,
De Ridderlijcke held en eere van ſijn' ſtam.
Polaenen viel'er by, die hem te hulpe quam,
En niemand weeck in moed nocht billijckheyd van oordeel,
En Kuyck hem ſeer gelijck. De deughd en had geen voordeel.
Het heylighdom van 't kruys den Prooſt deê weynigh nuts.
Geen ſtool beſchutte hem, nocht geen vierkante muts,
Nocht geen godvruchtigheyd kon Jeſus prieſter helpen,
Doen wy, ô Willem broer, uw bloed niet moghten ſtelpen,
Daer ghy te ſneuvlen quaemt, reght over 't hoogh autaer.

1181-1194 *Aen.* II, 407.

Non tulit *hanc ſpeciem* furiata mente *Corœbus*,

en vs. 409.

Conſequimur cuncti *et* denſis *incurrimus armis*,

voorts vs. 413.

Tum Danai gemitu *atque* ereptae virginis *ira*
Undique collecti, invadunt acerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis:
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt.

Om te weten hoe het met Kristijn afliep, 't geen uit het verhaal van Arend niet blijkt, leze men vs. 1415, 1416, waar gezegd wordt dat Haemſtees arm nog warm was van haar bloed.

1185 *De Gelderſchen:* deze hadden hier niet behooren genoemd te worden; zy hadden met de Hollandſche oneenigheden niet te ſtellen; en veeleer ſchijnt hun Graaf den gevluchten Edelen niet ongunſtig te zijn geweest. Vermoedelijk heeft de herinnering van 't leed, 't welk Amſterdam in het eerſte gedeelte der 16e eeuw van de Gelderſchen heeft moeten verduren, den dichter bewogen, hen mede onder de vyanden van Amſterdam te tellen.

1189 Daar *elck om 't ſeerſt* eigenlijk een herhaling is van 't voorafgaande *om 't moedighſte*, is het later veranderd in: *in dien ſtrijt.*

1190 *Al eer het weer bedaart:* veranderd in: *eer 't bijſter weêr bedaert.*

1196-1199 Zoo zegt Aeneas, *Aen.* II, 424.

Primusque Coroebus
Penelei dextra divae armipotentis ad aram
Procumbit; cadit et Ripheus, justisſimus unus
Qui fuit in Teucris et ſervantisſimus aequi.

1200 *De deughd en had geen voordeel:* veranderd in: *Hier had de deugd geen voordeel.*

1202,1203 Navolging van *Aen.* II, 429.

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, *nec Appollinis* infula *texit.*

BADELOCH.

Wat hoor ick hier al leeds! hoe voel ick my ſoo naer!
Verhael my evenwel al d'overige ellende.
't Begin vernoeghtme niet. 'k Verlang met ſchrick na'et ende.
Hoe kon mijn droeve man ſoo ſcheyden van ſijn bloed?

AREND.

In ſoo veel rampen hiel hy al den ſelven moed,
En yverde om den Dam te houden onbeſweecken,
Waer langs de vyand ſocht geweldigh in te breecken:
Gelijck een waterſtroom geweld doet op een ſluys,
En elcx gehoor verdooft met yſſelijck geruys.
De deuren van de ſluys ſich kanten tegens 't wringen
Des ſpringvloeds, voor een wijl, tot dat ſy open ſpringen,
En geven 't water ruymt, den vloed den vrijen toom:
Die wint dan veld, en ruckt de wortels met den boom,
En huys en hof om veer, en ſet de laege landen
In eene baere zee, met groene en nieuwe ſtranden.
Dus ging 't na datmen wel een heel uur lang den Dam
Verdaedight had, ſoo dra de Burgery de vlam
Ten daecke van de kerck ten hemel uytgeſlaegen,
En 't heerelijck gebouw ſagh branden lichter laegen,
En hoorde 't moordgeſchrey des volcx, dat oud en jong
Van boven, om het vyer t'ontgaen, te barſten ſprong,
Of in de ſpietſen viel ter aerde. Dit geſichte
Benam hen al den moed. De helſche Grobber ſtichte
Met een gewijde torts den brand in 't heyligh dack.
Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en ſtack!
Doen was het elck voor ſich, een yeder berg ſijn leven.
Mijn broeder riep, ick ſou my ſlucx op 't ſlot begeven,
En ſijne Gemaelin en kindren gade ſlaen.
Hy ſelf weeck op 't ſtadhuys, en bleef de leſte ſtaen.
Ick werd op wegh verlet, en koom den Burg bewaeren,
En hoop de goede God ſal mijn'heer Broeder ſpaeren.

BADELOCH.

Een hopeloofe hoop. Och Gyſbreght, lieve heer,

1213-1220 *Aen.* 11, 496.

Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit.

1213 *Geweld doet:* veranderd in: *geweld baert.*

1214 *Geruys:* later verſterkt in: *gedruisch.*

1215 *De deuren van de ſluys ſich kanten:* veranderd in: *De deuren kanten zich geweldigh.*

1217 *Den vloed den vrijen toom:* dat dubbele D. V. D. V. heeft Vondel by 't herlezen blijkbaar mishaagd: althands hy ſtelde in de plaats:

Den ſpringhvloet vryen toom.

1230 *Dat hem de moord niet eer en ſtack!* voor „dat hy niet eer omkwam." Een uitdrukking, nog in den mond van 't volk bewaard.

Ick reecken hem al dood, en fie hem nimmer weer.

REY VAN BURGSAETEN. BADELOCH.

Waer werd opreghter trou
Dan tuffchen man en vrou
Ter weereld oyt gevonden?
Twee fielen gloende aen een gefmeed.
Of vaft gefchakelt en verbonden
In lief en leed.

De band, die 't harte bind
Der moeder aen het kind,
Gebaert met wee en fmarte,
Aen haere borft met melck gevoed,
Soo lang gedraegen onder 't harte,
Verbind het bloed.

Noch ftercker bind de band
Van 't paer, door hand aen hand
Verknocht, om niet te fcheyden,
Na datfe jaeren lang gepaert
Een kuyfch en vreedfaem leven leyden,
Gelijck van aerd.

Daer foo de liefde viel,
Smolt liefde fiel met fiel,
En hart met hart te gader.
De liefde is ftercker dan de dood.
Geen liefde koomt Gods liefde nader,
Nocht fchijnt foo groot.

Geen water blufcht dit vuur,
Het edelft dat natuur
Ter weereld heeft ontfteecken.
Dit is het krachtighfte ciment,
Dat harten bind, als muuren breecken
Tot puyn in 't end.

Door defe liefde treurt
De tortelduyf, gefcheurt
Van haer beminde tortel.
Sy jammert op de dorre ranck
Van eenen boom, verdrooght van wortel,
Haer leven langk.

Soo treurt nu Aemftels vrou,
En fmelt als fneeu van rou

1238 Deze regel is meer in overeenftemming gebracht met den voorgaanden door de verandering: *Ick reken u al doot, en zie u nimmer weêr.*

1260 *De liefde:* veranderd in: *die liefde.*

1262 *Nocht fchijnt foo groot:* de latere uitgave zegt meer ftellig: *noch* is *zoo groot.*

1276 *En fmelt:* in de latere uitgave ftaat: *en fmilt*, wat meer de onzijdige vorm is, gelijk *fmelten* de bedrijvende.

Tot water en tot traenen.
Sy reeckent Gyſbreght nu al dood,
Die, om ſijn ſtad en onderdaenen,
Sich geeft te bloot.

O God, verlight haer kruys,
Dat ſy den held op 't huys
Met blyſchap magh ontfangen,
Die tuſſchen hoop en vreeſe drijſt,
En ſucht, en uytſiet met verlangen
Waer dat hy blijſt.

BADELOCH.

My dunckt ick hoor gerucht. daer roept een aen de poort.
God lof, het is mijn heer. ick heb ſijn ſtem gehoort.

1284 *Die* hangt af van 't voorafgaande *zy*.
1286 *Waer dat hy blijft:* later veranderd in 't meer cierlijke: *Waer Aemſtel blijft.*

HET VIJFDE BEDRIJF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BODE.

GYSBREGHT.

Mijn lief, hoe hebtghe dus uw oogen uytgekreten?

BADELOCH.

Nu ghy behouden ſijt, is al mijn leed vergeten,
Mijn trouwe bruydegom, mijn hoofd, mijn trooſt, mijn ſchat:
Nu ghy behouden ſijt, wat geef ick om de ſtad,
Om al des weerelds goed! hoe ſijtghe hier gekomen?

GYSBREGHT.

Na dat de vyand nu den Dam had ingenomen,
Nam ick en 't overſchot na'et Raedhuys toe de wijck,
En hiel hem ſtaen met kracht, als water voor den dijck;
Wen 't landvolck opgeklept ſich ſoeckt by nacht te redden,
En brengt vaſt ſoden aen, en ſteenen, paelen, bedden
En bulſters, en al 't geen den zeedijck ſtutten kan,
Daer die is doorgeweeckt; en ſweet met alle man.
Dat ſpeet den grooten Reus, die liet ſich vreeſlijck hooren,

En ftack met hals en hoofd, gelijck een fteyle toren
En fpitfe, boven 't volck en alle hoofden uyt,
En fcheen een Olyfant, die omfnoft met fijn' fnuyt.
Sijn fpietfe was een maft in fijne grove vingeren.
Ick fagh hem man op man gelijck konijnen flingeren
Wel driemael om fijn hoofd, gevat by 't eene been,
En kneufen dan den kop op ftoepen of op fteen.
Hy kan met fijnen pols een' burgwal over fpringen.
Hy proeft op grendelen de deughd der ftaele klingen,
En hout met eenen flagh door yfer en door ftael,
En proeft fijn beckeneel op poorten van metael.
Hy fcheen een Polyfeem, het krijghfvolck fcheen fijn kudde.
De toren van 't ftadhuys beweeghde fich en fchudde,
Soo dick hy op een' poft, of op den gevel ftiet.
Hy vreefde Herkles knods nocht Samfons vuyften niet.
De Kermers volgen hem, en Noorderlandfche knechten.
Men voert den ftormbock aen: men gaet de ladders reghten,
En klimt, met d'eene hand ten gevel uytgeftreckt,
In d'ander met den fchild, die hals en hoofd bedeckt
Voor eene hagelbuy van fteenen hout en pijlen.
Ons jeughd, daer tegens aen, die wentelt heele ftijlen
En eycke ballecken, en uytgelefen hout,
En wat'er is van ouds tot pracht en prael gebout,
Van boven in den hoop; en offe luttel hoopen,
Soo dient het om hun huyd ten dierften te verkoopen,
En Burgemeefteren en Raeden voor te ftaen,

1305 Deze befchrijving van 's Reuzen fpietfe fchijnt ontleend aan VIRGILIUS *Aen.* III, 656, waar van Polyfemus gezegd wordt:

Ipfum inter pecudes vasta fe mole moventem
Pastorem Polyphemum ....
Trunca manu pinus regit.

1308 *Den kop:* hier heeft Vondel later de uitdrukking meer deftig willen maken, door te zetten; *het hoofd;* doch er niet op gelet, dat nu dit woord tweemaal in twee regels voorkomt.

1311 *En hout:* veranderd in: *houwt fel.*

1318-1326 Vergelijk hier *Aen.* II, 441.

Obfesfumque acta testudine limen.
Haerent parietibus fcalae, postesque fub ipfos,
Nituntur gradibus, clypeosque ad tela finistris
Protecti objiciunt, prenfant fastigia dextris.
Dardanidae contra turres ac tecta *domorum*
Culmina convellunt.

En verder vs. 448.

Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt.

1327 *Burgemeefteren en Raeden:* Vondel dwaalt hier en op andere plaatfen geheel in zijn eigen eeuw terug. Welk denkbeeld moet hy zich toch gemaakt hebben van een ftad, die een Gysbrecht van Aemftel tot *Heer* heeft, doch nog bovendien een *Overheid*, uit *Burgemeefteren* en *Raden* beftaande, en aan welke de *eed* gedaan wordt. 't Is waar, Amfterdam had in 1304 een Schout en Schepenen, die onder den Baljuw van Aemftelland ftonden, gelijk dit blijkt uit de Keur van Gwy van Henegouwen en uit de rekening van Bernd van Dorenweerde, Baljuw van Aemftelland, medegedeeld door WAGENAAR, *Amft.* III, blz. 270; en ook wordt in dezelfde rekening gewach gemaakt van eenen „Raed van Ameftelredamme;" maar men houde in 't oog, vooreerst, dat de Schout en Schepenen, in allen gevalle door den Heer werden aangefteld, en bepaaldelijk met de zorg voor rechtspleging en politie werden belast; ten anderen, dat die Raden oorfpronkelijk alleen, gelijk hun naam aanduidt, *confiliarii* waren en geen Overheidsperfonen: en ten derde, dat in allen

Tot quyting van den eed haer overheyd gedaen.
Men ſiet'er ſelf het bloed der overheyd verhitten,
En ſtijven de gemeent: behalven die hier ſitten
Blootſhoofd, en half gekleed, en ſonder weer te bien,
Van ſwacken ouderdom; en durreven wel ſien
Soo eerelijck een dood kloeckhartigh onder oogen;
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
Een deel der burgery beneen met hellebaerd
En ſabelen en ſpiets de poort en muur bewaert.
Ick ſteegh den toren op, die boven 't dack koomt rijſen,
In 't midden van 't ſtadhuys, van waer men u kon wijſen
De tenten om de ſtad, en hoe al 't leger lagh,
En van wiens trans men flaeu den Dom van Uytrecht ſagh,
By klaer en helder weer. 'k ſagh hier uyt hoeſe ſtreden,
En met den ſtorrembock de poort geweld aen deden,
En ramden reys op reys, verdaedight door een dack
Van ſchilden dight gevoeght. de deur gaf krack op krack.
Wy ſtelden flucx in 't werck de diſſels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in ſtucken alle ſtijlen,
En ſtieten ſpitſe en al 't gevaert van boven af;
Het welck een' ſlagh en roock de marreckt overgaf,
En maeckte een vreeſlijck loch in ſoo veel yſre koppen;
Dat anderen terſtond, gevoeght in orden, ſtoppen.
Terwijle ſtack de kerck de naeſte huyſen aen.
Van daer begon de vlam in 't leyen dack te ſlaen
Van 't Raedhuys, en de roock en ſmoock verblinde ons oogen.

gevalle, toen deze rekening gedaan werd, de rechte Heer van Aemſtel voortvluchtig was en de nieuwe Heer (Gwy) afwezig, en alzoo verpligt plaatsvervangers te hebben, die de Heerlijkheid voor hem beſtuurden. — De naam van Burgemeesteren komt niet voor dan in de 15e eeuw.

1335-1336 *Aen.* II, 449.

Alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores.

1337-1340 *Aen* II, 460.

Turrim, in praecipiti ſtantem, *ſummisque ſub aſtra*
Eductam tectis, *unde omnis Troia videri*,
Et Danaûm ſolitae naves, *et Achaïa castra.*

Het ſtadhuis, waarvan de dichter hier ſpreekt, is hetzelfde, dat, toen hy dit ſchreef, op den Dam ſtond, en in 1652 door brand vernield werd. Ongetwijfeld had Amſterdam ook in 1304 een ſtadhuis; vermits er een gebouw noodig was, waar Schout en Schepenen vergaderden en recht ſpraken. Maar waar 't geſtaan heeft, is onbekend; de overlevering zegt: in de ſteeg tegen over de Oude Zijds Kapel. — Met zekerheid weet men, dat in 1418 het ſtadhuis op den Dam ſtond. Zie den brief by COMMELIN, bl. 254. En waarſchijnlijk zal het oudſte Stad- of Rechthuis van Amſterdam onaanzienlijk en niet van andere woningen te onderſcheiden zijn geweest. Toen met de tweede helft der 14e eeuw de ſtad hooger in aanzien ſteeg, zal men het Stadhuis op „die plaetſe" (den Dam) gebouwd hebben, 't welk wy daar in 1418 vinden.

1342,1343 *Aen.* II, 492.

Labat ariete *crebro*
Janua, *et emoti* procumbunt cardine postes.

1345-1350 *Aen.* II, 463.

Aggresſi ferro circum, quo ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus; impulimusque: ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, et Danaûm ſuper agmina late
Incidit. Ast alii ſubeunt.

De poort befweeck. het volck quam rafende ingevlogen.
'k Was al mijn vrienden quijt, en ftond verbaeft en ftom.

BADELOCH.

En faeghtghe doen noch niet na vrou en kinders om?

GYSBREGHT.

In die verbaeftheyd fcheen een wolcxken uyt den hoogen
En Goddelijcke glans te blincken voor mijn oogen,
En uyt die heldre wolck quam eene ftemme voort.
Ick heb het licht gefien, en felf de ftem gehoort:
O Gyfbreght, laetghe nu Klaers uw nicht verlegen?
Magh u oom Gofewijn, die grijfe, niet bewegen?
En fteltghe huys en vrou en kindren in gevaer?
Doen fchrickte ick, en fteegh af, en packte my van daer,
Door een' verholen gang, die uytkoomt in een' kelder.
'k Aenbad het heyligh licht, dat voor my ging foo helder.
Ick raeckte op ftraet, en quam gevaerlijck in d' abdy.
Maer niemant gaf gehoor, nocht luyfterde na my,
Die tegens 't noodlot aen noch reuckeloos wou wrijten,
En boven op het dack my in het uyterft quijten:
Want eer ick boven quam, lagh poort en poft om veer:
Dies gleê ick by een touw in 't kloofterfchuytjen neer,
Dat juyft noch achter lagh, en 'k voer den Aemftel over.
Daer klom ick op een' boom, nu dor en fonder lover,
En luyfterde, en fagh toe, hoe 't met d'abdy verging.

1356 *Aen.* II. 595.

Quid furis? aut quoniam nostri tibi cura recesfit?

1357-1359 *Aen.* II, 589.

Cum mihi fe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulfit
Alma parens.

1357 *Een wolcxken:* veranderd in: *een nevel.*

1361-1363 *Aen.* II, 596.

Non prius adfpicies, ubi fesfum aetate parentem
Liqueris Anchifen? fuperet conjunxne Creüfa,
Ascaniusque puer?

1367 *En quam gevaerlijck in d' abdy:* hy wil zeggen: „ik kwam *met levensgevaar*, of althands: *niet zonder gevaar* in de abdy." Misfchien omdat het min naauwkeurige der uitdrukking Vondel zelf by 't nalezen hinderde, of ook omdat het gebouw geen *abdy*, maar een *klooster* was, heeft hy later den regel aldus veranderd:

En quam in 't kloofter vranck en vry.

Uit Gysbrechts verhaal blijkt duidelijk, dat het klooster, waarvan hy fpreekt, ftond aan de Nieuwe Zijde, niet verre van de Doelebrug. Het kan alzoo het klooster van St. Klara in de Nes niet zijn, gelijk door JACOBUS KONING is beweerd geworden in zijn Redevoering over dit treurfpel, voorkomende in WITSEN GEYSBEEK *Apollineum* II, p. 30: — 't welk in 1454 in wezen was; maar het Klarisfen klooster, dat eerst in 1513 gefticht is „langhs de veften by den *Heylighenwech*, zich uitftreckende tot de Regulierspoirte." Zie SCHELTEMA, *Archief der IJzeren kapel*, blz. 149 — op de plaats waar men nu het voormalig Rasphuis, het ftads-Gymnafium en het Klooster vindt. De dichter gebruikt evenwel een kleine vrijheid in de plaatfing van dit klooster; hy laat het van achteren aan „den Aemftel" — d. i. het Rokin — uitkomen, terwijl het aan de westzijde van de tegenwoordige Kalverftraat ftond. Op de plaats, door Vondel bedoeld, ftond al in de 14e eeuw het oude Jorishof, reikende van de St. Jorisfteeg tot de Olieflagersfteeg, hoewel toen nog buiten de ftad.

1369 *Tegens 't noodlot aen:* veranderd in: *tegen 't ongeval.*

1375 *En fagh toe, hoe 't met d' abdy verging:* veranderd in: *Hoe 't met Gods kloofter voort verging.*

My docht dat ick 't mifbaer met bey mijn ooren ving,
En fagh, doen ick een poos verbaeft had fitten proncken,
Een' dicken roock en fmoock, en na den roock de voncken.
Ick hoorde paerdevolck, dat langs de Doelebrugh
Quam trapplen na ons toe. mijn voeten werden vlugh.
Men had, o groot verfuym, dees brugh niet afgefmeten.
Ick vloogh'er heen, en focht te ftillen die vaft kreeten,
En gaf hen moed, en wou de ruyters houden ftaen:
Sy fouden achter my de brugh in ftucken flaen,
Of fteecken die in brand: maer niemant durfde 't wagen.
Oock fagh ick d' oude fy nu branden lichter lagen;
Een voorbo van het geen was naderhand gebeurt,
En dat de Middeldam alreê moft fijn gefcheurt:
Dies gaf ick 't op, en voort de ganfche ftad ten beften,
En waerfchuwde yeder een, en gafine langs de veften
Na'et flot toe, met een' fleep van menfchen arm en rijck,
Een' troofteloofen hoop, die herwaert neemt de wijck.

BODE.

Moft ick den Biffchop noch fien fterven en d' abdiffe?
Och vader Gofewijn! och reyne maeghd Klaeriffe!

GYSBREGHT.

Hoe is het mogelijck dat ghy 't hebt konnen fien?

BODE.

't Is mooghlijck, guntghe my dat ick u daer op dien.
Doen Heemfkerck Borffelen gevelt had voor uw oogen,
Lagh 't lijck ter fijden 't koor, in eenen hoeck getogen,
Na dat ick in den drang des vyands my verftack,
Mits ghy te rugge weeck, en viel dat pas te fwack.
Soo dra men, om den brand, de groote kerck moft ruymen,
Ontwapende ick den doode, en fette helm en pluymen
Van Borffelen op 't hoofd, en toogh fijn rufting aen,
En bond het fwaerd op fy; om in dien fchijn te gaen

1377 *Verbaeft* is hier geen fynoniem met „verwonderd" in welken zin het thands meestal gebezigd wordt. *Baefen* wordt door KILIAEN verklaard door *delirare*, *errare*, en nog heden is by ons het frequentativum *bazelen* in gebruik. *Verbaasd* ftaat dus gelijk met „verfuft, verfchrikt, verflagen", en wordt hier dan ook in dien zin gebezigd.

1379 *De Doelebrugh:* deze brug beftond zeker niet in 1304, maar dagteekent van 't midden der 14e eeuw. Daar de Lange brug (voor de Takfteeg) reeds vroeger beftond, zoo werd deze tweede brug over 't Rok-in genoemd: „de Lange brug by Regulierspoort," en ook „de Roode brug." De naam van *Doelebrug* kan onmogelijk in zwang geweest zijn voor 1522, omdat eerst toen de Kloveniers-Schuttery is opgericht, naar welker Doele die naam ontftaan is.

1391,1392 *Aen.* II, 797.

Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
Collectam exilio pubem, miferabile vulgus.

1393 *d' Abdiffe:* hier is het woord, waarfchijnlijk om 't rijm, behouden gebleven.

1400 *Weeck — viel:* veranderd in: *weeckt — vielt.*

1401 *De groote kerck:* hier wordt de *Nieuwe* Kerk bedoeld; maar de naam van de *Groote Kerk* behoorde aan de *Oude*. Zie WAGENAAR, *Amft.* II.

1402-1404 Ontleend aan VIRGILIUS, *Aen.* II, 391.

Deinde comantem
Androgei galeam, *clypeique in igne decorum*
Induitur, *laterique Argivum* accommodat enfem.

Ons vyanden befpien, en letten hoe men 't maeckte.
Ick volgde Haemftee na, doen hy in 't kloofter raeckte,
En vloogh de kerckdeur in, daer Gofewijn noch fat,
In 't midden van den rey, die even vyerigh bad,
En door een vaft geloof op God foo moedigh fteunde,
Dat niemant fich het woên der vyanden en kreunde.
Hy fcheen een fon gelijck, en fy de klaere maen;
Al d' andren ftarretjes, die bly ten reye gaen,
En juychen om dees twee, daer fy haer glans uyt fcheppen,
Men faghfe naulijcx yet dan kuyfche lippen reppen.
Maer Haemftee vaert hem toe met opgeftroopten arm,
Beklad en rood, en van Kriftijnes bloed noch warm,
En vat hem by den baerd met d' eene, met den degen
Gereed in d' ander hand, bebloed en bloot. mit ftegen
De Nonnen op, en geen, hoe lieflijck van gemoed,
Die geen leeuwin geleeck, wanneerfe brult en woed,
Vermits de jaeger 't neft wil plonderen en berooven.
Soo quam oprechte trou en eedle gramfchap boven.
Sy worftelen een wijl. Klaeris fet voet by voet,
Omarremt Gofewijn, omringt van haeren ftoet.
Wie fou 't godvruchtigh hoofd een hayr befeeren konnen,
Omheynt met eenen muur van godverloofde Nonnen,
Geftrengelt arm in arm? ô Chriftelijcken knoop!
Ick fie de deughden felfs, Geloof, en Liefde, en Hoop,
Met haere fufteren, die tegens Ondeughd ftrijden,
En nae den fege ftaen door kruys en medelijden.
De vyand ftond verfuft, en deyfde om defe faeck:
Maer 't aenfien van Klaeris beweeghde 't hart tot wraeck,
En braght hem in den fin den moord van fijnen vader,
En dat fy d' afkomft was van Velfen den Verrader.
Hy blaeckte, en kreegh een koorts, en door die koortfe dorft
Na haer en Aemftels bloed, en ftiet eerft door de borft
Met fijn bemorfte poock dan d' eene Non dan d' ander.
Sy vielen overhoop, en lagen by malkander
In 't rond, gelijck een krans van roofen wit en rood.
Doen ftond Klaeriffe daer by Gofewijn, ontbloot
Van menfchelijcke hulp. ghy foudfe bey fien proncken,

1410 *En kreunde:* veranderd in: *bekreunde.*
1412 *Starretjes, die bly:* veranderd in: *ftarren, die met vreught.*
1417,1418 *Aen.* II, 552.

Implicuitque comam laeva, dextraque *coruscum*
Extulit . . . . enfem.

1418 *Mit:* veranderd in: *toen.*
1421 *Vermits:* veranderd in: *dewijl.*
1427 *ô Chriftelijcken knoop:* even als by de Latijnen wordt hier aan den vocativus de vorm van den accufativus gegeven.
1430 *Medelijden* ftaat hier niet in de alledaagfche beteekenis van 't woord, maar in die van „gemeenfchappelijk lijden." *Meelijdend* vindt men ook by HOOFT voor „mede lijdend".
1437 *Bemorfte poock:* veranderd in: *bebloeden dolck.*

Als bloemen op haer' ſteel, in eenen beemd, verdroncken
Van eenen rooden plas. d'een ſuchte noch, en d'een
Vertrock het hoofd, die d' arm, en deſe noch haer been.
Een ander had den geeſt ſoo daetelijck gegeven.
De Biſſchop, ſchoon hy ſtond op d'oever van ſijn leven,
En toomde ſich niet in, van gramſchap en van rou:
Uw vader ley de hand wel eerloos aen een vrou,
Maer ſoop noyt vrouwenbloed, of is daer om gelaſtert.
Dus blijckt het, datghe ſijt een overwonnen baſterd,
Na lichaem en na geeſt, nu ghy uw' aerd betoont
Aen nonnen, die altijd in 't woeden ſijn verſchoont.
En d' ander antwoord hem: ghy ſult die eedle Reyen
Als baſterdbiſſchop dan gaen volgen en geleyen.
Hardneckige, legh nu den valſchen mijter neer.
Soo ſprack de baſterdſoon, en ruckte hem om veer
Met ſtoel met al in 't bloed: de mijter viel'er mede.
Klaeriſſe viel'er by, doen ſy haer beſte dede,
En hiel hem even ſterck om ſijnen hals gevat,
En ſcheen gevormt albaſt, met purper overſpat.
Hy duwde 't bloedigh ſwaerd in 's grijſen loome ſyde,
Tot aen 't verguld geveſt. ſoo ſaghmen eer, ten tyde
Van 't blinde heydendom, voor 't aengeſteecken vyer,
Met 's prieſters mes gekeelt een' witten offerſtier
Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranſſen decken.

GYSBREGHT.

Hoe droegh Klaeriſſe ſich?

BODE.

Sy holp den degen trecke
Uyt 's ooms gewonde ſy, en ſette hem terſtond

1443 *D'een — en d'een* enz.: namelijk: „der nonnen."

1446,1447 *Aen* II, 533.

Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur.
Non tamen abſtinuit, nec voci iraeque pepercit.

1447 *En toomde ſich niet in:* veranderd in: *Betoomde zich niet eens.*

1448-1452 *Aen.* II, 540.

At non ille, fatum quo te mentiris, *Achilles*
Talis in hoste fuit Priamo, ſed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exſangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.

1450 *Overwonnen* voor *overgewonnen*, „buiten echt gewonnen."

1454 *Baſterdbiſſchop:* dezen ſcheldnaam duwt Haemſtede aan Gozewijn toe, omdat deze, offchoon van zijn waardigheid afgezet, zich nog verſtoutte, de uiterlijke teekenen daarvan te dragen. Zie vs. 123, 124, 998—1000.

1456 *De baſterdſoon:* veranderd in: „het *bastertzaet.*"

1461,1462 Byna letterlijke vertaling van *Aen.* II, 553.

Ac lateri capulo tenus abdidit enſem.

1461 *Loome ſyde:* veranderd in: *ſtramme zijde.*

1465 *Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranſſen decken:* later veranderd in: *met gulde hoornen, en wiens rugh de kranſſen decken.* De vergelijking echter, hoe ſchoon ook op zich zelve, en niet hinderlijk by de lezing, doet by de voordracht altijd een onaangename gewaarwording ontſtaan, zoo wel by den tooneelſpeler, die na een levendig en roerend verhaal van 't geen hy aanſchouwd heeft, op eens in den deklamatietoon moet overſlaan — als by den toehoorder, wien die ſchildering als koud water op 't lijf valt, den indruk bedervende van wat vooraf is gegaan.

Den mijter op het hoofd, en kuſt den bleecken mond.
Hy opent pijnelijck ſijn half geloken oogen,
En ſietſe noch eens aen, en ſchijnt met haer bewogen,
Die hem ſijn oogen luyckt. hy geeft den leſten ſucht.
Sy vangt den veegen geeſt, en die benaeude lucht,
En ſwijmt een poos van druck. maer Haemſteê, eerſe weder
Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet'er ſchendigh mee ſijn' godvergeten luſt.
S'ontwaeckt in 't ende, en word van 't ſchellemſtuck bewuſt,
En roept: mijn bruydegom, ſie neder hoe ick lije,
En hoemen my ſchoffeert. o ſuyvre maeghd Marije!
O Klaere, aenſchoutghe dit? vrou Machtelt, ſie uw kind.
De booſwicht ſlaet heur klaght en woorden in den wind.
Gelijck een vogel grijp 't gepiep der ſimple duyven,
Wen hy'er uyt de vlught een vaſt krijght in ſijn kluyven.
Ga henen, ſeyd hy, klaegh uw moeder uwe ſmart.
Hy trappeltſe op den buyck, en op 't benaeude hart,
Dat haer het bloed ten neus en monde uyt quam gevlogen,
En ſy den doodſnick gaf, en ſloot die hemelſche oogen,
En uytging ofſe ſliep, in 's Biſſchops open arm.

BADELOCH.

Hoort God dan langer niet na'et jammerlijck gekarm
Van ſijn verkore ſchaer? of luſt het hem de booſheyd
Te ſtijven in haer quaed, door ſijne ſtraffelooſheyd?

GYSBREGHT.

Was doen ſijn moed gekoeld van alle ſchendery,
En d'oude wrock gepaeyt?

BODE.

'''t En bleef er noch niet by.'''
Niet verre van 't autaer, vereert met rijcke gaeven,
Stond een albaſte tombe: in deſe lagh begraeven
Het koſtelijck gebeente en d'overheylige aſch
Van een, die om 't geloof aen God gemartelt was;
Daer moſt de ſnoode ſchelm ſich ſelven noch aen wreecken.
't Is wonder, als God ſwijght, dat dooden niet en ſpreecken.
Hy ſchon en ſloegh'er aen ſijn klaeuwen vuyl van bloed,
En brackſe toornigh op met grooten overmoed.
Terſtond quam hem een geur en yet wat lieflijcks tegen:
Maer die verwaten menſch, wat ſou ſijn hart bewegen?

1489 *Van ſijn verkore ſchaer:* in de latere uitgaven ſtaat: *van zijn gewijde bruit.*
1493-1504 Deze nieuwe gruweldaad aan Haemſtee toegedicht, dient alleen om plaats te vergunnen aan de navolging van: *Aen.* II, 512.

Aedibus in mediis, nudoque ſub aetheris axe,
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.

1493 *Hy ſchon:* veranderd in: *Hy ſchonze.*
1500 *Toornigh:* later veranderd in: *brullend.*

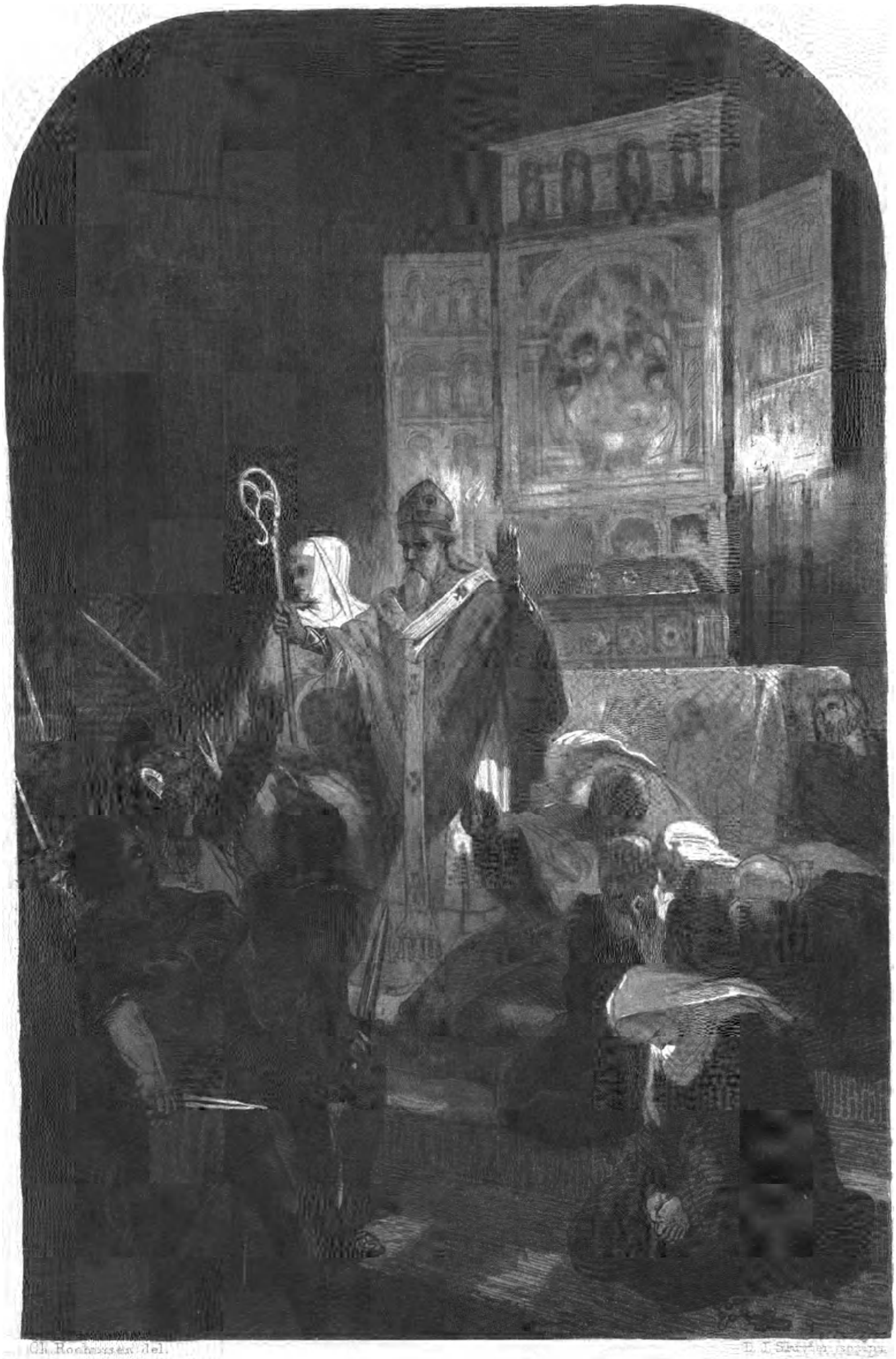

Ch. Rochussen del.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

5e Bedrijf

Hy vaert al voort, en ſtroyt de beenen hier en daer,
En ſmijt de tombe in twee, en breeckt 't gewijde autaer,
En doet terſtond den brand in 't dack van 't klooſter ſteecken.
Het vyer nam d'overhand, waer voor de plondraers weecken.
Ick quam ontrent de Beurs, te water uytgebout,
Nu half gebrand, en ſagh al 't ſilverwerck en goud,
Geplondert heylighdom, tapijten en ſchildryen,
Schaerlaken en fluweel, langs heen de gaeleryen
Geworpen overhoop, daer Grobber hiel de wacht.
De vlamme ſpeelde in 't goud, en ſchitterde by nacht.
Men ſagh'er by een ſchaer van weduwen en weeſen,
Bekreten en bedruckt, en die noch arger vreeſen.
Soo raeckte ick onbekent door 't krijghſvolck heen by 't ſlot,
Tot berging van mijn lijf. 'k vertrou my u en God.
De wind ſteeckt op, men hoort hem in de vlammen bruyſen.
Een zee van gloed verdrinckt al d'overige huyſen.
De burg lijd laſt. 't waer beſt dat ghy een' uytval deed,
En dan de brug afbraeckt.

GYSBREGHT

Mijn broeder ſtaet gereed.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER. VLUGHTELINGEN.

BADELOCH.

Wat ſienwe te gemoet? de burgſaet koomt gevloden.
Mijn man loopt weer te rugh, en ſoeckt vaſt by den dooden
Sijn' broeder, dien hy miſt, en al te trou bemint,
En niet verlaeten ſal, 't en ſij dat hy hem vind,
En levendigh of dood magh torſſen op den rugge,
In 't uyterſte gevaer. daer ſloopenſe de brugge.

1503 *Hy vaert al voort:* veranderd in: *vaert grimmigh voort.*

1505 *En doet terſtond den brand in 't dack van 't klooſter ſteecken:* veranderd in: *Gebiet terſtond den brant in 't klooſterdack te ſteecken.*

1507 *De Beurs, te water uytgebout:* de Amſterdamſche Beurs in 1304!! — De eerſte ſteen tot de Beurs, die, op 't Rok-in, *te water uitgebouwd* werd, is gelegd den 29 Mei 1608. Voor dien tijd hielden de kooplieden Beurs in de open lucht op de Nieuwe Brug, en was 't wat al te winderig, dan liepen zy de Warmoesſtraat in; ſoms, by heel guur weer, in de O Z. Kapel, of wel in de Oude Kerk.

1508-1514 *Aen.* II, 761.

Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Custodes lecti, Phoenix et dirus Ulixes,
Praedam asſervabant. Huc undique Troïa gaza,
Incenſis erepta adytis, menſaeque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque vestis,
Congeritur. Pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.

1517,1518 *Aen.* II, 758.

Ilicet ignis edax ſumma ad fastigia vento
Volvitur; exſuperant flammae; furit aestus ad auras.

VLUGHTELINGEN: hiervoor ſtaat overal in de latere uitgaven: *Rey van Edelingen.*

Helaes! wat gaet my aen? waer vinde ick mijnen heer?

AREND.

Och broeder, laetme los.

GYSBREGHT.

Hoe is 't?

AREND.

'k En kan niet meer.

BADELOCH.

Hoe is het, Arend broer?

BROER.

Nu doe ons eenigh teecken.

AREND.

Ick ben den adem quijt. ick kan niet langer ſpreecken.
Mijn hart beſwijckt door 't bloên. ick heb mijn' plight voldaen,
Mijn vaderlijcke ſtad ten ende voor geſtaen,
Na dat ick had ſoo lang in ballingſchap geſworven.
Heer broeder, 'k neem verlof, en als ick ben geſtorven
Soo voer, indienghe moet verlaeten deſe plaets,
Mijn lijck met u, op dat de wraeckluſt des ſoldaets
Het niet onteer, en gun het een gewijde ſtede.
Gedenck mijn ſiel voor God, ô prieſter, in uw bede.
Ick ſchey, ick ſwijm, ick ſterf. mijn tijd is hier geweeſt.
Och vrienden, bid voor my. ô God, ontfang mijn' geeſt.

BROER.

Hy is al dood, en heeft gena by God verworven.

GYSBREGHT.

Hy is met vollen roem in 't harrenas geſtorven,
En volgt ſijn' broeder Ot in 't hemelſch vaderland,
En triomfeert by God.

BADELOCH.

Ghy miſt uw reghte hand.

VLUGHTELINGEN.

Nu ſal hy ſich voortaen ten uytval niet beledigen,
Nocht 't Vrelandſch ſlot nocht dit met ſulck een' moed verdedigen,

1528 *'k En kan niet meer:* veranderd in: *ick kan niet meer.*

1533 *Na dat ick had ſoo lang in ballingſchap geſworven.* Niet alleen heeft Arend niet in ballingſchap *kunnen* zwerven, daar hy reeds vijf jaren voor den moord van Floris overleden was; maar ook zijn Huis te Ysſelſtein is in eer en aanzien gebleven; ja Arends kleinzoon, ook Arend of Arnoud geheeten, is in 1307 of 1308 getrouwd met de nicht van Graaf Willem III, Maria, bastertdochter van Gwy van Henegouwen, den Bisſchop van Utrecht en Heer van Amſterdam. Zie VAN SPAEN, *Hist. van het Huis van Ysſelſtein* § 4.

1541 *Hy is al dood:* hiervoor heeft de nu Katholijke Vondel later geſchreven: *Hy is bereght.*

1542 *Met vollen roem:* later veranderd in: *met krijghſmans eere.*

1545 *Sich — beledigen* beteekent niet „zich eenige kwetſuur of ongemak op den hals halen", maar „zich verledigen, bezig houden." Zie ook 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, by wien 't woord in gelijken zin dikwerf gebezigd wordt.

1546 *'t Vrelandſch ſlot:* het ſlot te Vreêland heeft Arend voor Gysbrecht verdedigd tegen den Bisſchop, en den Graaf van Holland, in 1279 en 1280, na welks overgave zijn gevangenſchap in Zeeland is gevolgd, die tot 1285 duurde. Andere oorlogsfeiten van Arend zijn niet bekend.

Nocht 't Amſterdamſche Reght beſchutten met ſijn ſwaerd,
Of draeven voor het heyr op eenigh brieſchend paerd,
Om prijs en eer in 't ſtof door ſweet en bloed te winnen.

GYSBREGHT.

Men treck het lichaem uyt, men draegh den doode binnen.

DE HEER VAN VOOREN MET DEN TROMPETTER. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

VOOREN.

Mijn Heer, uw ongeluck is ons van harte leed.
Wy ſtaen voor deſe graft tot ſtorremen gereed.
't Waer tijd en meer dan tijd, dat ghy u kort berade,
En gaeft het huys voort op, met hope van genade,
En ſchutte d'ongena. ick eyſch 't in 's Graven naem,
En dat door Egmonds laſt.

GYSBREGHT.

Ghy eyſcht dat ick 't my ſchaem.
'k En ſchey'er ſoo niet af, als met mijn eyge leven,
En eer ick ſterref ſal noch menigh met my ſneven.

VOOREN.

Is 't eere dat een held ſich ſelf verreuckeloos?

GYSBREGHT.

Men houd de plaets op hoop.

VOOREN.

Hier is geen hoop altoos.
Met houden is hier niet met allen uyt te reghten.

GYSBREGHT.

Dat maghmen dan beſien. wy ſullen'er om vechten.

VOOREN.

't Was vechtens tijd, aleer de vyand uwe ſtad,
De poorten en de veſt noch heel vermeeſtert had:
Doen alle klocken brand en moord en onraed klepten,
En burger en ſoldaet om 't ſeerſt hun handen repten:
Nu die verweldight ſijn, het Raedhuys afgebrand,
En wat in 't harnas blonck, geſneuvelt en vermand,
Is 't al vergeefs het ſlot en overſchot verdaedight.
Bera u kort, ghy word noch mooghlijck begenaedight.

GYSBREGHT.

't Is mijn gewoonte niet te bidden om gena.

1548 Deze regel is veranderd in : *Of draeven door het heir op een luid brieſchend paert.*
1556 *En dat door Egmonds laſt:* veranderd in : *Door veltheer Egmonts laſt.*
1557 *'k En ſchey :* veranderd in: *ick ſchey.*
1563 *Aleer :* veranderd in : *eer noch.*
1564 *Noch heel:* veranderd in : *geheel.*
1570 *Noch mooghlijck:* veranderd in: *misſchien noch.*

VOOREN.

't Is wijſheyd dat men ſich ſomwijl te buyten ga,
En ſijn gewoonte ſtaeck, en ſtel 't gevaer voor oogen.
Sy kieſen 't beſt van twee, die beter niet en mogen.

GYSBREGHT.

'k Verwacht een uytkomſt dan, en geef het op aen God.

VOOREN.

Wat uytkomſt wachtghe toch? ghy ſult terſtond dit ſlot
Van alle kanten ſien beladdren en beſpringen.

GYSBREGHT.

Men ſalme van het Y ſoo lightelijck niet dwingen.
Ick heb noch hier en daer veel vrienden op mijn hand.
Mijn toeverlaet, naeſt God, dat is de waterkant.

VOOREN.

Geloofme, 'k ſoeck u niet met woorden te verſaegen,
Ghy ſult het van dien kant ſoo heerlijck op ſien daegen,
Met ſchuyten ſonder tal, eer u de ſon beſchijn.
Wat riemen voert of ſeyl heeft d'amirael Perſijn
Beſlaegen in ſijn' dienſt by Vries en Waterlanderen.
Al 't omgelegen volck ruckt haeſtigh by malkanderen,
En treckt vaſt op den brand van kerck en toorens aen.
Hoe is het mogelijck die maght te wederſtaen,
Met ſoo een hand vol volcx, dat door de nederlaegen
Der verſch vernielde ſtad vol ſchricx is en verſlaegen?
Ghy vielt, 't is waer, van 't ſlot, op uwen vyand uyt:
Wat holp 't? men dreef u in. ghy waert ſoo kort geſtuyt,
En keerde op uwen burg met roo bebloede koppen,
Van vreeſe datmen u den toegang toe moght ſtoppen.

GYSBREGHT.

'k Ontfing geen leed, alleen mijn boeſem ſagh bemorſt
Van bloed, vermits een kay, geſlingert langs mijn borſt,
Het vel had afgeſchuurt, en effen 't vleeſch gewreven.
Geen angſt en dreef ons meer dan wy ons ſelven dreven.

VOOREN.

Daer niet gewonnen word is 't ydel datmen ſtrijd.

1572 *Somwijl:* veranderd in : *uit nool.*
1579 *Hier en daer:* veranderd in : *overal.*
1580 *Dat is de waterkant:* veranderd in : *is Y en waterkanl.*
1584 *d'Amirael Perſijn:* Claes Perſijn, Heer van Waterland, zie vs. 1673, werd in Duiveland in den jare 1305 verſlagen. Intusſchen heeft de dichter hier ongetwijfeld Jan Perſijn bedoeld. Deze wordt, hoezeer — volgends VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 22, — zonder grond, gewoonlijk aangemerkt als eenigen tijd voor 1282 Heer van Amſterdam te zijn geweest; doch in allen gevalle was hy reeds in 1283 overleden. Zie WAGENAAR, *Amſt.* II Deel, 1 Boek, blz. 36. Zijn hoedanigheid als Heer van Waterland ſchijnt het te zijn, die den dichter aanleiding gegeven heeft, om hem „Amirael" te noemen.
1585 *Beſlaegen in ſijn' dienſt:* d. i.: „tot zijn dienst gedwongen door er de hand aan te *ſlaan*" of „geprest." 't Woord *beſlaan* wordt ook door HOOFT meermalen in dien zin gebruikt. Zie *Uitl. Woordenb. in v.*
1598 *Geen angſt en dreef ons meer:* veranderd in : *Geen doodsſchrick dreef ons meer.*

GYSBREGHT.

Een krijghſman wint genoegh, al wint hy niet dan tijd.

VOOREN.

't Was raedſaemſt by verdragh, en niet uyt nood gegeven.

GYSBREGHT.

Mijn moeder leerde my, dat ick geen' raed ſou leven
Met vyanden, waer van men 't argſte moet vermoên.
Mijn heer, ick heb uw' raed voor dees tijd niet van doen.

VOOREN.

Mijn meeſters harte treckt na alle braeve helden,
Die voor hun eere en erf ſich vroom ter weere ſtelden.
d'Onmaetigheyd van wraeck, gepleeght na Velſens dood,
En heeft hy noyt beſtemt, noch yemants ſchuld vergroot.
Ick ken hem, als my ſelf: hy mint u .in 't byſonder.

GYSBREGHT.

Hy mint my, als het blijckt, en keert het bovenſte onder.
Hy mint my avereghts. ſijn liefde ſtaet ons dier.
Wie heeft de ſtad vernielt, verwoeſt met ſwaerd en vyer,
En al den nacht gewoed, als wild en uytgelaeten?
Wie ſtopt den Aemſtel toe met dooden? wie de ſtraeten?
Waer ſietmen niet de vlam van dien geſtichten brand?
Wat grafſtee, wat autaer, wat kerck heeft 's roovers hand
Verſchoont? wat heylighdom, kapellen, kloofters, Nonnen
Sijn van die klaeuwen niet geſchandvleckt en geſchonnen?
Op dat ick niet en rep, hoe gruwlijck de ſoldaet
Na'et ſchennen martlen durf den Godgewijden ſtaet;
Daer al de volgende eeu met laſter van ſal ſpreecken,
En dat Gods ſtreng gereght te ſijner tijd wil wreecken.

VOOREN.

Dit, leyder! was een nacht vol ramps, vol ongevals:
Maer datmen d' overſten wil ſchuyven op den hals
Al wat'er is miſdaen by krijghſlien ſonder orden,
En die door geen geſagh in toom gehouden worden,
By die gelegenheyd; dat lijd de reden niet,
Nocht leert d'ervaerenheyd, en is wel meer geſchied;

1602 *Geen' raed ſou leven: raad leven* en *raadplegen* is 't zelfde. Zie vs 1891.

1605 *Mijn meeſters harte* voor „het hart van hem, die my zendt." Een machtig Baron, als de Heer van Voorne, zoû geen Egmond „zijn meester" genoemd hebben.

1608 *En heeft hy:* veranderd in: *heeft Egmont.*

1617 *Kapellen, kloofters, Nonnen.* Er kunnen te Amſterdam in 1304, behalve de Oude Kerk, ook een of twee kapellen hebben beſtaan. De overlevering noemt als zoodanig de O. Z. of St. Olofskapel, door Vondel in zijn Inwijding van 't Stadthuis de *zeekapelle* genoemd. WAGENAAR heeft echter de ſtichting dier kapel terug gebracht tot het midden der 15e eeuw, *Amſt.* III Deel, II Boek, blz. 421; daar-en-tegen gelooft hy, dat de Lieve-Vrouwe kapel, die op den Nieuwendijk geſtaan heeft, zeer oud, en wel de kapel van 't ſlot is geweest, *ibid*, blz. 310. Volgends ſommiger aanteekening beſtond in 1304 reeds een klein Minderbroeders-klooster te Amſterdam. Zie LE LONG, *Reform. van Amſt.*, bl. 180. Anders vindt men geen bewijs van kloosters hier ter ſtede voor 1389, toen het klooster der Oude Nonnen geſticht werd.

1619 *Hoe gruwlijck de ſoldaet:* verbeterd in: *Hoe gruwzaem zijn ſoldaet.*

1622 *Wil wreecken: wil* heeft hier — als meer by Vondel, de beteekenis van „zal", gelijk in 't Eng.

Byſonder daer het hart van wraeckluſt was beſeten.
Wie keert een' dollen leeu, na'et breecken van ſijn keten?
Hy volght ſijn' wreeden aerd, en vlieght met eenen loop,
En grabbelt blindeling den reedſten uyt den hoop.
Wanneer 't verbolgen ſwaerd eens raeckt uyt 's krijghſmans ſcheede,
Het keert'er langſaem in, en acht gebod nocht bede,
Siet Vorſt nocht Veldheer aen. het ſwaerd, getergt van wraeck
En gramſchap, vind in 't bloed des vyands ſoeten ſmaeck.
De duyſternis des nachts maeckt alle ding oock gruwelijck:
Dan ſchijnt het, watmen daeghs ſich ſchamen ſou, min ſchuwelijck,
In dees bloed dronckenſchap, en blinde en dartle luſt,
Die tot een voncxken toe al 't licht van reden bluſcht,
Van tamme menſchen maeckt onredelijcke dieren.
Men moet, men wil of niet, dan 't heyr den teugel vieren.
Mijn Meeſter, doen hy eerſt voor uwe veſten quam,
Wou wel bemaghtigen den muur van Amſterdam,
Maer dien tot in den grond ſoo ſchendigh te verdelgen
Was noyt ſijn wit, en 't valt hem bitter te verſwelgen:
Hoewel het krijghſreght hem verſchoont, hy verreght niet
Het uyterſt van ſijn Reght, en ſtraft noch met verdriet:
Is tot verſachting en verſchooning meer genegen,
Dan al te ſtijf te ſtaen op 't punt van ſijnen degen.
Verſchoon uw leven doch, en gun dees eere aen my.

GYSBREGHT.

Ick ben met eenen dood voor al mijn leven vry.
Vertreck, en wacht u my meer tijdingen te brengen.
'k Getrooſt my al wat God u toelaet te gehengen.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BROER PETER. VLUGHTELINGEN. ADELGUND. VEENERICK. BODE. RAFAEL.

GYSBREGHT.

Wy gaven Vooren kort en duydelijck beſcheed.
Ghy hoort, hoe 't krijghſvolck ſtaet tot ſtorremen gereed:

1632 *Den reedſten:* d. i.: „die het eerst by de hand was, den eerſten den besten." Zie ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*
1633 *Eens raeckt:* veranderd in: *geraeckt.*
1637-1642 Vergelijk SENECA *Troades*, vs. 279-286.

Regi frenis nequit,
Et ira, et ardens hostis, et victoria
Commisſa nocti. quidquid indignum aut ferum
Cuiquam videri potuit, hoc fecit dolor
Tenebraeque, per quas ipſe ſe irritat furor
Gladiusque felix, cuius infecti ſemel,
Vecors libido est.

en het aangeteekende op de *Amſt. Hecuba*, Dl. II, blz. 251, vs. 425 volgg.
1641 *Van tamme menſchen maeckt:* veranderd in: *uit tamme menſchen ſchept.*
1645 *Maer dien tot in den grond:* veranderd in: *maer in den grond de ſtat*, en te recht: het was wel de *muur*, maar niet zoo zeer de *ſtad* zelve, welke Egmond verdelgen wilde.
1656 *Hoe 't krijghſvolck ſtaet tot ſtorremen gereed:* deze regel klonk Vondel min welluidend in 't oor, en hy ſchreef later: *Hoe 't oorloghsvolck tot ſtormen ſtaet gereet.*

Waerom het noodigh waer, aleer ſy 't huys beſluyten
Van achter met een vloot van ſchepen en van ſchuyten,
My van onnut geſin, en die geen weer en biên,
t'Ontſlaen, en met de bloem der mannen te voorſien,
Die maghtigh ſij 't geweld des vyands af te keeren,
Het welck ons koomt aen boord met ſtorrembrugh en leeren.
Mijn lieffte, geef u ſcheep, al is het ſcheyden pijn,
't Is noodigh, Peter ſelf die ſal uw leydſman ſijn,
En dit gevlughte volck en u en uwe kinderen
Vervoeren na een plaets, daer niemant u kan hinderen.
Getrooſt u daer een wijl te wachten, tot dat God
Ons weer te ſaemen breng, en gun een beter lot.

BADELOCH.

Helaes, wat ga ick aen? wat koomt my weder over?
Waer ſendghe my? mijn lief, Perſijn den grooten roover
Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert
Uyt Swaenenburg, daer hy des Graeven vlagge voert?

1657 *Aleer ſy 't huys:* veranderd in: *eer zy dit huis.*
1661 *Die maghtigh ſij:* veranderd in: *die machtigh is.*
1664 *Peter ſelf die ſal uw leydſman ſijn:* veranderd in: *Peter zal uw trouwe leitsman zijn.*
1666 *Plaets:* veranderd in: *wijck.*
1670 Jan Perſijn, Heer van Waterland, de vader van Claes Perſijn, die hier bedoeld wordt, had, even als zijn voorvaderen, Waterland als een leen bezeten, doch in 1282 aan Graaf Floris V opgedragen en weder in leen ontfangen. Hy was later met Amſterdam door den Bisſchop van Utrecht begiftigd geweest, en ſtierf in 1291. Het is dus die Heerlijkheid van Aemſtelland wier derving vs. 1673. bedoeld wordt.
1672 *Uyt Swaenenburg:* vergelijk vs. 132 en 486. Het blijkt duidelijk uit hetgeen voorafgaat, dat men hier niet heeft te denken aan het Gebouw te Halfweg-Haarlem, 't welk tot Gemeenelands-Huis dient van Rijnland, en aldus genoemd is naar de zwanen, die de ſtijlen van den ingang vercieren. Immers, indien Badeloch, volgends den last van haar echtgenoot, de vlucht moest nemen, kon zy dit niet anders doen dan naar de zijde van de Zuiderzee, het Y af, en dus juist in tegenovergeſtelde richting als die waar het Rijnlandſche Zwanenburg gelegen is. De woorden: *waer ſendghe my? — Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert uyt Swaenenburg*, wijzen op een kasteel, 't welk aan de oost- of zeezijde was gelegen, en vanwaar de vlucht verhinderd kon worden. Doch ook vs. 486 wederſpreekt het gevoelen als ware hier aan het Zwanenburg op Halfweg te denken. Daar toch waarſchuwt Egmond de Hoplieden, te letten op het teeken, dat door het *vyeren* (vuur ontſteken) van Swaenenburg gegeven zoû worden. Nu zoû het in de eerſte plaats zonderling zijn geweest, hen, die Amſterdam ten Oosten hadden, opmerkzaam te maken op een teeken dat ten westen, achter hun rug, zoû gegeven worden; doch in de tweede plaats kon het teeken, dat de aanſlag, door Vosmeer beraamd, gelukt was, alleen gegeven worden door een vuur, dat uit, of althands tegenover Amſterdam werd ontſtoken, en geenszins uit het verre van daar gelegen Halfweg-Haarlem. By dit alles komt nog dat het Zwanenburg te Halfweg naar alle waarſchijnlijkheid zijn naam eerst na de vertimmering in 1660 bekomen heeft, en dus niet alleen in Gysbrechts dagen, maar zelfs in die, waarin Vondel zijn Treurſpel ſchreef. nog niet beſtond. De Heer Mr. W. J. C. VAN HASSELT heeft dit in het Tijdſchrift *de Gids*, jaargang van 1848, no. 9, blz 480 en volgg., overtuigend aangetoond.

Er valt dus alleen te vragen, welk Swaenenburg heeft de Dichter dan bedoeld?

En nu komen twee gebouwen van dien naam in aanmerking. Het eene zoû, volgends SOETEBOOM, door de Heeren van Perſijn van Waterland gebouwd zijn, om hun onderhoorigen in bedwang te houden, en alzoo tegenover Amſterdam. In een Handvest van den jare 1273 op *Onzer Vrouwen nativitatis*, voorkomende in de *Handvesten en Privilegiën van Monnickendam, Waterland met den aencleven van dien*, 1624, blz. 26 en 27, verbiedt Johan van Perſijn, Ridder en Heer van Waterland, „de luyden van Waterland, om immer weder uit hun land, zonder zijn bevel, het zij tegen de Vrieſen, hetzij tegen eenig andere lieden, die onder den hemel leven, ten ſtrijd te trekken," en voegt er by: „voort Swanenborch loven wy nimmermeer weder van ſteen te maecken of weder te timmeren. Ende waert, dat wyt deden, dat veer van ons moet weſen, ſoo waer die vrede ende geleyde van ons in der Vrieſchen lot." Welk verdrag o. a. ook bezegeld werd door Graaf Floris van Holland, door Simon Ridder van Haarlem, en door Gerrit (Gysbrecht) van Aemſtel. Men weet, dat Gysbrecht in den jare 1268 aan het hoofd der Waterlanders, Kenne-

't Verdriet hem ſulck een ſlot en vaſten burg te derven,
Die ongereghte gift. uw ſaed, uw wettige erven
Te bluſſchen in haer bloed, is al ſijn wenſch en wit,
Op dat hy onverlet volharde in 't nieu beſit.

mers en Westfriezen, onderſcheiden ſtrooptochten gedaan (zie vs. 90), en toen ook Vreêland belegerd heeft. Wat is er waarſchijnlijker, dan dat hy toen ook Swaenenburg, het eigendom zijns vyands, in handen gekregen, bemachtigd en behouden had. Maar by den zoen, dien hy gedwongen werd aan te gaan, had hy het weder moeten afſtaan: gelijk hy dit vs. 132 verhaalt. — Het gezegde in dezen regel kan alzoo wel niet anders dan op dit Swaenenburg in Waterland worden toegepast.

Maar hieruit volgt nog niet, dat ook vs. 486 en vs. 1472 dit zelfde ſlot bedoeld wordt. Men zoû nog kunnen aannemen, dat Perſijn uit zijn kasteel van over het Y op zijn vyand loerde, om hem den aftocht langs het Y te betwisten; maar hy kon moeilijk van over 't Y een fein geven, dat de aanſlag binnen Amſterdam gelukt was. Wy moeten alzoo hier denken aan een kasteel binnen Amſterdam zelf: — en ook dit beſtond. Ik neem, ter aanwijzing daarvan, de woorden van het hierboven aangehaalde vertoog van Mr. W. J. C. VAN HASSELT over.

„In de vergrooting der stad van het jaar 1593 werden ook begrepen de Zwanenburgwal en de Zwanenburgstraat: — zie WAGENAAR, *Amst.* II deel, Boek 4, blz. 195 en 196. Van waar die namen? — Oudtijds hield de stad Amsterdam, even als zoo vele andere steden, een zeker getal zwanen, waarover het oppertoezigt aan een pluimgraaf, welk ambt gewoonlijk door een der Burgemeesteren werd waargenomen, was opgedragen. Hij had een bewaarder onder zich. WAGENAAR deelt ons in de Bijlagen van het 1e Boek van het Derde Deel zijner Geschiedenis van Amsterdam eene ordonnantie van Burgemeesteren, van den jare 1549 mede, voor Willem Huysman, bewaarder *van der stede zwaenen.* Het pluimgraafſchap werd in November 1672 opgeheven, en de zwanen, die toen bestonden, gesteld ter beschikking van Heeren Thesaurieren der stad. Uit de bovengenoemde ordonnantie van 1549 blijkt, dat de stede-zwanen in den winter moesten bewaard worden in de nabijheid van de Regulierspoort (thans de Munt), en bij de portiers gedurende dat faizoen gevoederd worden.

„Six van Chandelier, die in de eerste helft der XVII eeuw bloeide, zingt:

De trotse hagelblanke swaan
Najaade in Amstels waterlaan,
Die aan de lindewortels lekt,
Is van de poortwacht dicht omhekt.

„Zij hadden hier tegen de stadsmuren in den Amstel een hok, „hetwelk," zegt WAGENAAR, *Amst.* VII stuk, blz. 172, „indien ik mij niet bedriege, met het vergrooten der stad, naderhand hoogerop in den Amstel verplaatst is, en den naam aan den Zwanenburgwal en Zwanenburgstraat gegeven heeft."

„Volgens deze meening zouden de Amsterdammers der XVIde eeuw de nieuwe gracht en straat liever Zwanenburg-wal en Zwanenburg-straat, dan Zwanenhok-wal en Zwanenhok-straat hebben genoemd. Het eerste klinkt dan ook zeker beter, en zij handelden hierdoor alsdan taalkundiger, dan de wetgevers van onzen leeftijd, die van elken *Meyer*, *Schultz* en *Dorpsſchout* een' *Burgemeester* hebben gemaakt, en hierdoor van elken opgezetene ten platten lande een' *burger*, zoodat elk dorp een *burg* is geworden. Een *zwanenhok* is toch eene bergplaats voor zwanen, eene plaats, waar zij voor weêr en wind veilig zijn, een *borg.*"

„Het is echter opmerkelijk, dat in de uitlegging van en na 1593 zoo vele plaatsen zijn begrepen, die den naam van *burg* dragen; behalve den *Zwanenburgwal*, *Blaauwburgwal*, *Montelbaansburgwal* (thans Oude Schans), *Groenenburgwal*, ook *Verwersgracht* genaamd, en *Huiszitten-* of *Leprozenburgwal*, ook onder den naam van *Turfgracht* bekend, den *Grimburgwal*, later *de Oude-* en *Nieuwezijds Voor-* en *Achterburgwallen* (daaronder den *Fluweelenburgwal*, nog later, bij de vergrooting van het jaar 1480, den *Kloveniersburgwal*, vindt men *Rapenburg*, *Uilenburg* en *Vlooijenburg*, met de grachten, straten en stegen van die namen, waar bij de vergrooting van den jare 1658, behalve de *Nieuwe Rapenburgergracht* en de *Roeterburgwal*, nog *Kattenburg*, *Wittenburg* en *Oosburg* bijkwamen. Veroorloof my eene gissing.

„Langs de bolwerken en de muren der stad stonden eertijds zeer vele kleine torens en rondeelen. Zie slechts de kaart van 1482. Tusschen de *Regulierspoort* (thans de *Munt*) en de *Jan Rodenpoort*, telde men er vijf. Die torens, burgen, πυργοί, hadden, even als later de bolwerken, verschillende namen; zoo had men den *Leeuwenburg*, den *Uilenburg*, en waarschijnlijk ook den *Rapenburg*, den *Zwanenburg*, enz. Toen bij de uitlegging der stad, vooral in den jare 1600 tot 1613, die torens, die burgen, werden gesloopt, is het niet te verwonderen, dat de grachten, straten en stegen, welke in de nabijheid werden aangelegd, hare namen van de gebouwen, die aldaar geſtaan hadden, ontleenden. De *Cloveniersburg*, veelal *Swygh-Utrecht* genaamd, die aan den *Cloveniersburgwal* zijnen naam heeft gegeven, op den hoek van den Amstel en de *Doelenſtraat*, is nog een van die menigvuldige torens of burgen, die destijds rondom de stad stonden. Zoo ook de *Schreyerstoren*. De *Zwanenburgwal* en de *Zwanenburgerstraat* hebben dan niet, zoo als Wagenaar beweert, hunne namen van een zwanenhok, maar van den toren, den burg, die eertijds

BROER.
Mevrou, ſijt wel getrooſt, ick ſal u ſelf geleyden.

op den ſtadsmuur langs den Amſtel heeft geſtaan, en de *Zwanenburg* werd genaamd, ontvangen; hoezeer het wel mogelijk, ja hoogst waarschijnlijk is, dat deze burg dien naam ontleende van de ſtads-zwanen, die aldaar haar hok hadden. Maar die naam kan ook eene herinnering zijn geweest van het oude kasteel *Swanenburg*, eens, even als Amſtelland zelf, in het bezit van eenen der Heeren van Amſtel.

„Dat gedeelte der *Staalſtraat*, betwelk tusſchen de Verwerſtraat en den *Zwanenburgwal* is gelegen, beſtaat uit ſlechts drie huizen, alle onder één dak, en kennelijk uit ééne hand gebouwd. Het middelſte huis heeft in den gevel een' ſteen waarvan gij hier eene getrouwe afteekening ontvangt.

„Aan weêrszijde van dien steen is een andere; op den regter staat ANNO, op den linker 1640. — Het Zwanenburg, dat die steen u vertoont, is geen *zwanenhok*, het is welligt een *burg*, een *toren*, zoo als er weleer op de stadsmuren stonden: of het is een burg, een kasteel, een slot, met torens en transen. — Welk *Zwanenburg* moet het voorſtellen? Wat had het met de in de nabijheid gelegene gracht (wal) en straat van dien naam te maken?"

„Nog dertig à veertig jaren geleden, hadden nog zeer vele huizen dezer stad een' steen in den gevel, waarop het een of ander ſtond uitgehouwen. In de nieuwe uitlegging, na 1658, was dit wel niet zoo algemeen, maar echter, vooral in de straten, nog zeer gebruikelijk. In de oude stad was elk huis van zoodanig eenen steen in den gevel voorzien. Die steenen dienden om de huizen te onderscheiden, en daar de nommers van latere dagteekening zijn, werden die huizen in de overdragt-brieven door de afbeeldingen op die steenen aangeduid: vele geslachten hebben hunne namen aan die steenen te danken. Onder die steenen waren er verscheidene, die met veel zorg waren bewerkt, en naauwkeurig het afgebeelde voorwerp voorstelden. Wilt ge een voorbeeld? In een huis op den *Oudezijds Voorburgwal* bij de *Oudezijds Armsteeg* (vroeger) No. 142, zult ge op eenen steen eene der beste afbeeldingen van het slot van Egmond vinden. Zoo ook vindt men op de *Leprozengracht* een steen, waarop een slot, onder den naam *Rustenburg*, zeer goed is uitgehouwen."

My komt het nu meest waarſchijnlijk voor, dat op dit Swaenenburg, dat binnen Amſterdam gelegen was, door Vosmeer, of hen die binnen de ſtad geſlopen waren, een vuur ontſtoken moest worden tot ſein aan Egmond en de zijnen: — en offchoon met het Swaenenburg, in vs. 1672 genoemd, even goed, gelijk ik gezegd heb, het ſlot in Waterland kan bedoeld zijn geweest, zoo kan Vondel evenzeer den burg binnen Amſterdam meenen. Wy weten, dat de goederen der Heeren

GYSBREGHT.

'k Neem oorlof met een' kus.

BADELOCH.

'k En ſal van 't huys niet ſcheyden
Nocht ſcheep gaen ſonder u, mijn heer, mijn waerde man.

GYSBREGHT.

Ick volg u eer ghy 't weet.

BADELOCH.

Daer weetghe luttel van.

GYSBREGHT.

De ſtroom is wijd genoegh, al ſtoptmen deſe haeven,
Een ſchuyt ontſlipt het light.

BADELOCH.

Men ſal u hier begraeven,
Beſtulpen onder 't puyn, ick ſie dit huys in brand.

BROER.

d'Onſterfelijcke God heeft alles in ſijn hand.

BADELOCH.

Och of de goede God ſich mijner wou erbarmen.

BROER.

Mevrou, betrou op hem, hy kan ons wel beſcharmen,
En voert ſijn eygendom door water vyer en vlam.

BADELOCH.

Gelijck de brand getuyght van 't gloeyende Amſterdam.

BROER.

't Is ſijn gehengenis, wie durf ſich daer in mengen?

BADELOCH.

Wanneer ons leed geſchied, dan ſal hy 't oock gehengen.

GYSBREGHT.

Mijn lieve gemaelin, ghy ſtelt u 't ſwaerſte voor.

BROER.

Uw droefheyd houd geen maet, 't benevelt breyn geen ſpoor.

VLUGHTELINGEN.

Nu vollegh raed, Mevrou, en laet u doch geſeggen.

ADELGUND.

Och moeder lief, wat raed? ſy komen 't huys beleggen.
Bewaer mijn reynigheyd, mijn maeghdelijcken ſtaet.

van Amſterdam na den moord van Floris aan Perſijn waren geſchonken — in 't oog van Badeloch een *ongerechte gift* — en zeer aannemelijk is het, dat Perſijn, na de inneming der ſtad, zich haastte des Graven vlag op een der voornaamſte burchten te planten.

In elk geval maakt zich Vondel ſchuldig aan een anakronisme. Het ſlot der Perſijnen in Waterland was reeds voor 1273 verwoest, daar Jan van Perſijn in 1273 beloofde, het niet weder te zullen opbouwen. Het kon dus in 1304 niet meer beſtaan. En wat het Swaenenburg op de ſtadswallen betreft, dit was in dit laatſte jaar nog verre te zoeken.

1678,1679 *Aen.* II, 675.

Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum.

1685 *Erbarmen;* veranderd in: *ontfermen.*

BADELOCH.

Och dochter, moeders trooſt is krancke toeverlaet.
De klockhen deckt vergeefs het ſidderende kiecken
Voor den doortrapten vos met ſchaduw van haer wiecken:
Hy grijptſe beyde, en ſtroyt de pluymen in den wind,
En koelt ſijn' luſt, en ruckt de moeder van het kind.

GYSBREGHT.

Sult ghy dan oirſaeck ſijn dat beyde uw kinders ſneven?

BADELOCH.

Ick ſou om eenen man wel bey mijn kinders geven.

GYSBREGHT.

Beweeght uw krooſt u niet, dit jongſken kleen en teer?

BADELOCH.

Niet luttel, maer mijn man beweeghtme noch al meer.

VEENERICK.

Wat ſchreytghe moeder lief? ſijt ghy bedroeft om vader?

BADELOCH.

Om vader ſchrey ick, kind, om u en ons te gader.

GYSBREGHT.

Uw moeder keert ſich niet aen u nocht uwe ſmart.

BADELOCH.

Met ſmarte baerde ick 't kind, en droegh het onder 't hart.
Mijn man is 't harte ſelf. 'k heb ſonder hem geen leven.
'k Sal u, om lief nocht leed, beſwijcken nocht begeven.
'k Beloofde u hou en trou te blijven tot de dood.

GYSBREGHT.

't Is oock getrouwigheyd, wanneer men ſcheyd uyt nood.

BROER.

Men ſcheyd om beters wil, om weder te verſaemen.

BADELOCH.

Indien ick van hem ſchey, wy komen nimmer t' ſaemen.

BROER.

Ghy ſcheyde menighmael, en ſaeght hem weer geſond.

BADELOCH.

'k En ſcheyde noyt, daer 't ſoo bedroeft geſchapen ſtond.

BROER.

De weerhaen van de kans ſeer lightelijck kan keeren.

BADELOCH.

't Verkeerde noyt ſoo ſnel, of 't was om my te deeren.

BROER.

't Was beſt de kinders dan in ſeeckerheyd gebroght.

1698 *Voor den:* later: *voor een.*
1709 *Mijn man is 't harte ſelf:* zeer juist verbeterd in: *Mijn man is zelf het hart.*
1710 *Beſwijcken:* hier als activum genomen.
1716 *'k En ſcheyde:* later: *ick ſcheyde.*
1717 *Seer lightelijck kan keeren:* later: *kan lichtelijck verkeeren.*

BADELOCH.

't Was beſt, en hielme niet de band des echts verknoght.

BROER.

Een vrou gedijt tot laſt: ſy weet niet uyt te reghten.

BADELOCH.

Beſtelme ſlechs een ſwaerd, ick ben bereyd te vechten,
Te ſterven aen de ſy van mijnen vromen man.

GYSBREGHT.

Ghy hebt een vrouwen hart.

BADELOCH.

Neem eens de proef daer van.

Heldinnen ſtonden eer als onbeweeghde poſten.
De faem van vrouwen roemt die ſtad en volck verloſten.
Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrou vermagh,

1727,1728 Gysbrecht was in 1304 reeds, als wy gezien hebben, ruim 70 jaar oud: hoe oud moet dan zijn moeder niet geweest zijn, toen zy die verdediging op zich nam, waaromtrent wy by MELIS STOKE, II Deel, IV Boek, vs. 106 het navolgende lezen:

Heer Wolfaert (van Borſelen) die wort te rade|
Dat hi quam metten Grave
In Hollant| eñ nam hier ave
Raet| wat men doe beſt dade.
Doe wort men aldaer te rade|
Eñ docht hem goet int ghemene|.
Dat men Ghijsbrecht van Yſelſtene
Ombode| dat hi den Grave
Yſelſteine ſijn huys op gave|
Want hijt te lene van hem hilt;
Eñ hijtſelve beſitten wilt
Tſinen behoef| ſijn orloghe duere;
Eñ recht op de zelve uere,
Dattie orloghe ware gheent|.
Soude hijt weder ongheſcent
Eñ ongheſchaedt hem dan gheven;
Eñ alle ſticken| diere bleven|
Soude hi hem ghelden ſcadeloes.
Ghiſebrecht ſeide| dat hi altoes
Sijn huus niet rumen zoude;
Eñ hi ſinen rechten Here woude
Altoes weſen trouwen gherne.
Den Grave ſlaets nn tonberne.
Rumedic thuus| dat ware ſcande.
Jane ben ic Marſcalc vanden lande
Van s' Biſſcops weghen| mijns Heren|
Icne mocht niet doen met eren.
Verganghe mi alſt mach vergaen.
Doe de Grave dit hadde verſtaen|
Vraghedi heren Wolfaerde doe|
Wats weſen ſoude? Hi ſpracker toe:
Ghi ſult ghebieden herevaert|
Eñ doen beligghen thuus ter vaert|
Eñ laten thuus niet begheven|
Eer ment op hevet ghegheven.
Men ſalre bliden maken ſterke|
Eñ anegaen met groten werke|
Met catten eñ met even hoghen.
Sine ſullent niet ghehouden moghen.
Men ſalt hem winnen over thovet.
Mijn herte des niet ne ghelovet|
Dat ſijt moghen houden langhe|
Sine moetent opgheven bi bedwanghe.

Wanneer ſy Yſſelſteyn verdaedight jaer en dagh.

BODE.

Ick waerſchuw u, mijn heer, eerwe overrompelt worden.
De triomfeerder ſtelt ſijn vendels in ſlaghorden,
En d'eer van d'eerſten ſtorm verguntmen aen den Vries,
Die groote reedſchap maeckt: ons dient geen tijdverlies.
Men voert de ſtormbrugh aen: men ſteeckt'er de trompetten.
't Is over tijd de muur en torens te beſetten.

GYSBREGHT.

Al lang genoegh gemart: voort, voort, de nood die preſt.
Gehoorſaem uwen heer, en kus hem eens voor 't leſt.

BADELOCH.

Seer gaerne, braeve held, vergunme ſlechs een bede,
En ruck, het is mijn wil, dit lemmer uyt der ſcheede,
En ſtoot het door dees borſt, en doop het in dit bloed.
't Is beter dat ghy 't ſelf dan Vries of Kermer doet,
Als ick u heb den geeſt ſien geven door uw wonden,
Mijn ſoontje ſonder hoofd, mijn dochterken geſchonden,

Dus wart men te rade daer.
Ende corteliken daer naer
Wort Ghiſebrecht ſelve ghevaen/
Dat hebben ſine ghebueren ghedaen /
Her Hubre:ht eñ ſine maghe/
Diere dicke op leiden laghe;
En hildene vaſte op Kulenborch.
Nu moet dat wijf allene de ſorghe,
Vanden hu e draghen voert. —

. . . .

Joncfrou Beerte was ſo ſtout/
Dat ſijt om geenre hande gout/
Haer huus/ op wilde geven/
Noch doer vriende / noch doer neven;

. . . .

Dus lachmenre ſo langhe voren
Dat Joncfrou Beerte/ als wijt horen/
Boet thuus op/ daer ter ſtede /
Behouden lijf ende lede
Der gheenre/ diere waren binnen/
De men levende mochte bekinnen.

Uit dit verhaal van STOKE ziet men, dat dit beleg van Ysfelſtein nog onder de regeering van Jan I plaats had, en wel in 1297; voorts, dat de hier genoemde Beerte of Baerte de vrouw was van Gysbrecht van Ysfelſtein, en deze laatſte wederom een Leenman en Maarſchalk des Bisſchops van Utrecht; zy kan alzoo de moeder van onzen Gysbrecht niet zijn geweest, en Vondel heeft zich door een gelijkluidendheid van namen laten misleiden. Immers wy weten, 1o, dat Gysbrechts moeder ook Bertrade of Bertrande heette, 2o. dat zy Ysfelſtein, of liever het goed, dat later dien naam verkreeg, aan haar zoon Arend bracht. Hieruit heeft Vondel wellicht opgemaakt, dat Baerte of Bertrande in tweede huwelijk gemelden Gysbrecht van Ysfelſtein tot man had. Doch latere naſporingen hebben de zaak tot klaarheid gebracht. De hier bedoelde Baerte of Berta was de Jonkvrouw van Heukelom, en de vrouw van Gysbrecht van Aemſtel en Ysfelſtein, die de zoon was van Arend, Gysbrechts broeder. Zie VAN SPAEN, *Hist. v. het Huis v. Ysfelſtein.* De Heerlijkheid, hoezeer eerst aan Borſelens vrouwe geſchonken, is naderhand aan den rechten Heer weder terug gekomen.

1732 *Die groote reedſchap maeckt: reedſchap* of *gereedſchap maken* is ſynoniem met „toebereidſel." Wanneer men tusſchen twee goede, echt Hollandſche woorden te kiezen heeft, is het treurig, dat men zich met een Hoogduitsch woord behelpt en ſpreekt van: „*aanſtalten* maken." — Voor het bovenſtaande komt in de latere uitgave voor: *Die 't volck in orden ſtelt.*

1735 *Voort, voort, de nood die preſt:* veranderd in: *dewijl de noot u preſt.*

1738 *Uyt der ſcheede:* veranderd in: *uit de ſchede.*

En hoor al 't huys vervult met brand met moordgefchreeu:
Soo fterf ick noch uw vrou, geen kinderloofe weeu.
Soo magh mijn kind of ghy noch bey dees oogen luycken,
Nadien ick 's levens licht niet langer kan gebruycken.

GYSBREGHT.

O gruwel, Badeloch, ben ick van fulck een' aerd,
Dat ick een vrou, en noch mijn eyge, met mijn fwaerd,
Soo eerelijck voor haer, voor kinderen, en maegen,
En defe goe gemeent, mijn leven lang, gedraegen,
Vermoorden fou, gelijck een gruwelijck tyran?
Soo ben ick langer niet uw bedgenoot, uw man:
Soo hebt ghy onbekent dus lange my verfleten,
En ick mijn Chriftendom verfaeckt, mijn' plicht vergeten.
Hoe laetghe fulck een woord uw' kuyfchen mond ontgaen?
Of wiltghe, dat ick u altfaemen fal verraen,
En my aen uwe dood en fchennis fchuldigh maecken?
't Is tijd om weer te biên. de vyanden genaecken.
Het godloos bafterdfaed, beweeght door geen mifbaer,
Dat onfe nicht Klaeris van Velfen, voor 't autaer
En 't kruyfbeeld, in 't geficht haers bruydegoms, verkrachte,
En trappelde op den buyck, en om den doodfnick lachte,
Sal daetlijck defen burg verovren al verwoed.
Ick fal mijn vrou, mijn faed, fien in malkanders bloed
Verfticken. Haemftee fal 't in eenen beker fchincken,
En dat, foo laeu als 't is, den vader op doen drincken:
Op dat d'ontrufte geeft doorwaer het ingewand,
En pijnigh voor fijn dood het los en vlot verftand.
Waer fijtghe dienaers? waer mijn lijfwacht? waer mijn knaepen?
Brengt herwaert mijn geweer. op mannen, waepen, waepen.
Het is de jongfte dagh, en met dit huys gedaen.
Noch fal het wraeckeloos foo niet te gronde gaen:
Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.
Koomt volgme, daer we flus in 't harnas befigh waren,
In 't midden van den moord. 'k gevoel een nieuwe kracht.

BADELOCH.

Waer wiltghe heen? u felf verdrincken in de gracht?
De brugge brand vaft af. of hebtghe voor te fterven,
Soo neem ons t'faemen meê: hier fijn uw wettige erven,
De huwbare Adelgund, d'onnoofle Veenerick.
Mijn hayren ftaen te berg; mijn harte klopt van fchrick.
Och vader, 't is mijn fchuld, en weeft foo niet verbolgen.
Bedaer wat. ick ga fcheep. ick fal den Deken volgen

1746 *Kan:* later: *magh.*
1762 *Op den buyck:* kiefcher is het latere: *op het hart.*
1763 *Verovren al verwoed:* veranderd in: *veroveren verwoet.*
1765 *Haemftee:* veranderd in *Grobber.* Zeker vond Vondel, dat hy Haemfteê al genoeg bezwaard had.
1777 *De brugge:* veranderd in: *de flotbrugh.*

Te water en te land: hy voerme waer 't hem luſt,
Of na den wilden Yr, of aen de Noordſche kuſt.
Nu vrees ick geen gevaer, nocht geen uytheemſche ſtranden.
Ick neem verlof: ick ga: ick kus voor 't leſt uw handen.
'k Gehoorſaem u, gelijck een Chriſte vrouwe paſt.
Ick ſchrey en klaegh vergeefs. och mannen, houd hem vaſt.

VLUGHTELINGEN.

Mijn Heer, erbarrem u, om uw bedruckte vrouwe:
Sy luyſtert na uw raed. ſy ſwijmt, ſy ſterft van rouwe.

ADELGUND.

Och vader, moeder ſterft. wat leyder gaet ons aen?

VLUGHTELINGEN.

't En ſij ghy u bedaert, het is met haer gedaen.

BROER.

Om Gods wil, geef gehoor. ghy ſiet hoe ſy u minnen.

GYSBREGHT.

Wat raſery is dit! wat onverſetbre ſinnen!
Men reght met jammeren nocht jancken hier niet uyt:
De traenen doen 't hem niet. de wreedheyd word geſtuyt
Met dapperheyd en moed. waer laet ghy u vervoeren!
Al 't kermen is onnut: men moet de handen roeren.
Scheep, ſcheep. nu ſijt getrooſt, mijn lief, de tijd is kort.

BADELOCH.

Voor 't ſcheyden, laetme toe dat ick mijn bede ſtort.
Broer Peter, bid voor my, dat God dees arme ſchaere
Door ſijnen Engel ſtuure, en mijnen heer bewaere.

BROER.

Ghy die der vromen ſchild en wiſſe toevlught ſijt,
En van den hemel af den jammerlijcken ſtrijd
Der menſchen gade ſlaet, en ſiet de ſteden daelen,
En wentelen, en ſet de heerſchappyen paelen;
Erbarm u over dit bedruckt belegert ſlot:
Beſcherm 't reghtvaerdigh hoofd, en berg het overſchot
Der uytgeroyde ſtad, genoodſaeckt door de baeren
In lange ballingſchap, op Gods gena, te vaeren.
Ghy hebt het huyſgeſin van Noah wel behoed,
Dat op de baeren dreef, en hoogen watervloed;
Doen 't water immer wies, tot daer de ſtarren blonckeu;
Doen 't hemelhoogh gebergte en alle ſpitſen ſoncken,
En al de weereld lagh in eene baere zee
Gedompelt over 't hoofd, en kende ſtrand nocht ree.

1784 *Den wilden Yr:* in de dagen van Vondel was Ierland nog weinig bekend, en de inwoners werden als halve wilden beſchouwd. Nog in onze dagen hoort men dit gezegde wel als ſpreekwoord.
1789 *Erbarrem u:* veranderd in: *Ontferm u toch.*
1791 *Wat leyder gaet ons aen?* veranderd in: *wat gaet my leider aen?*
1792 *'t En ſij ghy u bedaert:* veranderd in: *'t En zij gy wat bedaert.*
1801 *Bid voor my:* verbeterd in: *bid voor ons.*

Ghy troofte door de duyf die overbleve fielen.
d'Olijftack fey haer aen, hoe alle waetren vielen.
Vertrooft ons desgelijcx in droeve ballingfchap.
Ghy weet daer van de maet, en kent den leften ftap.
Uw geeft die blaefe in 't feyl: uw heylige Engel ftiere
Het roer, en fette ons op, daer elck u vrolijck viere.

RAFAEL.

O Gyfbreght fet getrooft uw fchouders onder 't kruys
U opgeleyd van God. 't is al vergeefs dit huys
Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
't En waer met Amfterdam foo verre noyt gekomen:
Dus wederftreef niet meer uw trouwe gemaelin.
Verlaet uw wettigh erf, en quel u nergens in.
Al leyd de ftad verwoeft, en wil daer van niet yfen:
Sy fal met grooter glans uyt afch en ftof verrijfen:
Want d' opperfte beleyd fijn faecken wonderbaer.
De Hollandfche gemeent fal, eer drie honderd jaer
Verloopen, fich met maght van bondgenooten ftercken,
En fchoppen 't Roomfch autaer met kracht uyt alle Kercken,
Verklaeren 't Graeflijck hoofd vervallen van fijn Reght,
En heerfchen ftaetfgewijs; het welck een bits gevecht,
En endeloofen krijgh en onweer fal verwecken,
Dat fich ganfch Chriftenrijck te bloedigh aen wil trecken.
In 't midden van den twift, en 't woeden nimmer moe,
Verheft uw ftad haer kroon tot aen den hemel toe,
En gaet door vyer en ys een andre weereld vinden,
En dondert met gefchut op alle vier de winden.
Uw afkomft midlerwijl en fal niet onder gaen,
Maer eeuwigh adelijck en eerelijck beftaen,
Op floten en in fteên, en loffelijck regeeren,
En Aemftels oude naem en fal geen roem ontbeeren;
Als uw naemhafte ftad haer' Schouburg open doet
En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet
Den BURGEMEESTEREN, en driemael twalef RAEDEN,
Gefeten op uw' fchild, van kruyffen overlaeden.

1825,1826 *Aen.* II. 777.

Non haec fine numine Divûm
Eveniunt.

1826 *'t En waer:* veranderd in: *het waer:* en, om dezelfde reden, vs. 1843 *En fal niet:* in: *zal geenfins*, en vs. 1846 *En fal geen roem:* in: *zal geenen lof.*

1843 *Uw afkomft midlerwijl en fal niet onder gaen:* wie de afkomst van Gysbrecht is, die niet is ondergegaan, heeft VAN SPAEN in zijn *Historie der H. v. A.* § 36, 37, 38, duidelijk aangewezen. „De nakomelingen van Heer Gysbrecht van Amftel," zegt hy, „zijn niet uitgeftorven en bloeijen nog ten huidigen dage (1807)", en hy noemt, de zijliniën voorbygaande, twee hoofdtakken: het Huis Heeckeren tot Nettelhorst en het vorftelijk Huis van Salm-Anhalt.

1847-1849 Door deze vaerzen wordt het treurfpel in verband gebracht met de plechtigheid, waarvoor het eigentlijk was beftemd en vervaardigd: de inwijding van den nieuwen Schouwburg op den 3den January 1638: waarby Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden in hun ambtsgewaad tegenwoordig waren.

1850 *Gefeten op uw' fchild:* de dichter ftelt alzoo hier, dat het wapen van Amfterdam afkomftig was van het fchild van Aemftel, dat goud was met vier zwarte balken, en een geruit St. An-

Dus geef u haeſtigh ſcheep: 't is tijd, want ſonder God
En onſe hulp, 't was omgekomen met dit ſlot.
Ick ſal u met een' miſt en dicken nevel decken,
En voorgaen met mijn' glans, en 't volck een leydſtar ſtrecken,
In 't midden van den ſtroom. ſchep moed, en wanhoop niet,
Maer volg gehoorſaem nae het geen u God gebied.
Sijn wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruyſſen,

dries-kruis van keel en zilver daar over heen; en die voorſtelling heeft de waarſchijnlijkheid voor zich. Immers uit al hetgeen WAGENAAR — *Amſt.* III, blz. 12 — aanvoert, om de gisſing van Van der Wilp aannemelijk te maken, dat het Amſterdamſche wapen afkomſtig zoû wezen van Perſijn, wordt niet opgelost, waarom al de Amſtellandſche wapenborden zulk een opmerkelijke overeenkomst vertoonen. Want Ouder-Amſtel voert vijf zilveren kruisſen, Nieuwer-Amſtel vier, Amſterdam drie, en Waverveen twee, allen op keel-zwarte ſchilden; doch de dorpen toonen dwarsbalken, terwijl de ſtad daar-en-tegen een paal voert. Indien 't nu al bewezen ware, dat Jan Perſijn eenigen tijd het rechtsgebied over Amſterdam heeft gevoerd, dan nog weerſpreken de drie dorpswapens de meening, dat hun Amſterdamſche broeder een Perſijnsch ſchild tot vader zoû hebben; want die dorpswapens kunnen niet aan Perſijn worden toegeſchreven, daar deze Heer die dorpen nooit bezeten heeft, als WAGENAAR zelf erkent, blz. 14. Die overeenkomst wordt echter zeer natuurlijk, wanneer men een gemeenſchappelijken oorſprong aanneemt en dien, met onzen dichter, in het wapenbord van Aemſtel zoekt.

1853 *Aen,* I 411.

> *At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,*
> *Et multo nebulae circum dea fudit amictu,*
> *Cernere ne quis eos, neu quis contingere posſet.*

Vergel. ook hetgeen Machtelt in den droom aan Badeloch zegt, vs. 888 volgg.

1857-1859 *Aen.* II, 780.

> *Longa tibi exſilia, et vastum maris aequor arandum.*
> *Et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva*
> *Inter opima virûm leni fluit agmine Thybris.*

1857-1861 Er beſtaan twee verſchillende overleveringen aangaande het oord, werwaarts Gysbrecht is gevlucht. De een zegt, dat hy naar Pruisſen is gegaan en er de ſtad *Holland* geſticht heeft; de andere, dat hy geweken is naar het ſlot Doornenburg, in de Over-Betuwe. Van de eerstgenoemde overlevering is geen ander ſpoor te vinden dan in de vaerzen zelve. Zie WAGENAAR, *Amſt.* II Deel; I Boek, blz. 64, VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.*, § 33. WAGENAAR poogt te bewijzen, dat zy niet van waarſchijnlijkheid ontbloot is, hoewel men moet erkennen, dat hy die waarſchijnlijkheid niet zeer hoog opvoert. Het ſchijnt, dat hy de andere overlevering niet gekend heeft. — DOMSELAER hield het reeds in 1665 voor waarſchijnlijk: „dat niet anders, dan de onkundigheit van onzen Heer Gysbrechts ſchuylplaats, en de naam van dit ſtedeken Hollandt, oorzaak tot dit gevoelen gegeven heeft," t. a. p. II Boek, blz. 149. — Ook is het in zich zelf niet waarſchijnlijk, dat Gysbrecht, die in 1297 in Vlaanderen was en toen reeds omtrent de 62 jaar oud moet geweest zijn, die ook door de kronijkſchrijvers een oud, ſimpel man genoemd wordt, zulk een lange en moeilijke reis zoû hebben ondernomen. — De naam van de ſtad, Holland, bewijst voor de overlevering niets: op velerlei andere wijzen kunnen Hollanders, naar Pruisſen getrokken, die ſtad gebouwd hebben. Maar dat Gysbrecht de ſtichter zoû zijn, luidt inderdaad vreemd. Hy toch was eigenlijk geen Hollander, en in hetgeen hy van de zijde van Holland had ondervonden, lag waarlijk geene reden voor hem, om dien naam in zijn ballingſchap als een liefelijke herinnering te vereeuwigen.

De andere overlevering heeft oppervlakkig meer ſchijn van waarheid. Niet, dat ik eenig bewijs zoû willen halen uit de omſtandigheid, dat men nog heden, in het ſlot Doornenburg, tegen den muur van een der vertrekken, het wapenbord met 32 kwartieren en het geſlachtregister van het Huis van Aemſtel vindt, als mede een afbeelding van Gysbrecht in gips aan den zolder — zie *Gelderſche Volks-almanak* 1838, — en daar te boven, op een ruime opkamer het beroemde ſchilderſtuk, de vlucht van den Heer uit zijn brandende ſtad voorſtellende, een ſtuk, dat wezenlijke verdienſten heeft en waarvan de kleuren voortreffelijk zijn bewaard gebleven. Die afbeelding echter bewijst niets: zy is meer kunst dan waarheid, en heeft hierin eenige overeenkomst met het treurſpel: immers Amſterdam heeft er byna de tegenwoordige uitgebreidheid, en nog meer torens, dan het heden ten dage bezit. Maar bovendien is haar aanwezigheid te dier plaatſe, zoo wel als die van het wapenbord, juist daaruit te verklaren, dat het ſlot Doornenburg in de tweede helft van de 16e eeuw gekomen is in 't bezit van het Huis van Aemſtel en Mijnden, door het huwlijk van Joost van Aemſtel van Mijnden, Heer van Loenreſloot, ter Aa en Oudekoop, met Wilhelmina van Voorst, aan welke laatſte dit ſlot uit de nalatenſchap harer moeder, Joſina van Gent, ten deel viel. Joost ſtierf in 1615: en zijn tweede zoon, Zweder, werd Heer van Doornenburg. Hoogstwaarſchijnlijk is het deze geweest, die de ſchildery heeft laten vervaardigen. Zie Mr. A.

Daer uyt het Poolfch gebergt de Wijffelftroom koomt ruyffchen,
Die d' oevers rijck van vrucht genoegelijck befpoelt.
Verhou u daer, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.
Ghy fult in dit geweft een ftad, Nieu Holland bouwen,
En in gefonde lucht, en weelige landouwen,
Vergeten al uw leed, en overbroghten druck;
Waer door uw nafaet klimt den berg op van 't geluck.

BROER.

Sijt ghy dat Rafaël? fijt ghy dat felf, die beyde
Tobias en fijn Bruyd foo veyligh t' huys geleyde?
Of liever die gefant des hemels, die foo klaer
Voor Mofes trock, gelijck een vyerige pilaer?
Of die den vromen Loth noch bergde, eer 't vyer van boven
De ftede ftack in brand? of die den gloenden oven
Verkoelde, en broght'er gaef drie jongelingen uyt?
Wy volgen op uw licht. wy fien 't is Gods befluyt.

GYSBREGHT.

Nu buygh ick my voor God, mijn lief, mijn uytverkooren:
Nu weyger ick geenfins nae uwen raed te hooren,
En legh hier 't harnas af. hier baet geen tegenweer:
Nu God dit huys verlaet, en geld er fwaerd nocht fpeer.
Al 't volck ga voor, dan 't lijck, en niemant hoef te vreefen;

W. ENGELEN, *Wandelingen door Gelderland*, blz. 129 en 130; VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. Mijnden*, § 19, 20.

Wy hebben alzoo uit al wat zich op Doornenburg bevindt, dat op het Huis van Aemftel betrekking heeft, volftrekt niet terug te blikken op eenig bezoek van onzen Gysbrecht te dier plaatfe; — maar toch is het meer waarfchijnlijk, dat hy op zijn leeftijd naar Gelre zal getrokken zijn, welks vorftengeflacht van oudsher in goede bondgenootfchap met het zijne geleefd had, dan naar het verwijderde Pruisfen. Het is bovendien in Gelre en Kleefsland dat zijn naaste afftammelingen geleefd hebben. In die ftreken heeft men gedurende de 14e, en in de eerfte helft der 15e eeuw. Heeren en Vrouwen van Aemftel gekend.

Gysbrechts zoon, Jan van Aemftel, bezat goederen en gerichten in de Betuwe, onder anderen de Heerlijkheid Nyerlede — zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 31. Hy woonde in Gelderland en hield by de gefchillen tusfchen Graaf Reinout en zijn zoon de zijde van den ouden Graaf — *ibid* § 32. De zoon van Jan, Heer Willem van Aemftel, verliet Gelderland, en huwde in 't land van Kleef. Zijn weduwe werd nog in 1395 de vrouwe van Aemftel genoemd — *ibid* § 34. Zijn oudfte dochter, Elizabeth, gehuwd met Dirk van Wisch, liet flechts eene dochter na, Anna van Wisch, die in 1445 kinderloos overleed. Deze Anna verkocht in 1442 haar ouderlijk huis te Kleef, achter de Groote Kerk gelegen, 't welk in de 17e eeuw door den toenmaligen eigenaar, den Vrijheer van Spaen, werd vertimmerd. „Zeer waarfchijnlijk verftrekte het huis tot een verblijf aan de Heeren van Aemftel, en wie weet, of Gysbrecht daar niet geftorven zij?" vraagt de Heer van Spaen — *ibid* § 35.

Heer Willems jongfte dochter, Aleid van Aemftel, ftierf in 1446. Zy was de laatfte van den naam van Aemftel in het land van Kleef — *ibid* § 36. Van hare twee zonen, Mathias en Ludolf van Schoneveld, genaamd Graesdorp, ftammen de beide meergenoemde hoofdtakken af. Zie vs 1843.

1864 Hier liet Vondel, na zijn geloofsverandering, deze vier regels op volgen:

Valt u 't verwoeften der godtsdienftigheit te laftigh,
Volhardt by 't out geloof en Godts altaer ftantvaftigh
Op 't fpoor der ouderen, u moedigh voorgetreên,
Zoo draeft men reght naer Godt, door alle ftarren heen.

Deze regels echter hangen niet alleen als een overtollige lap aan de rest, maar behelzen bovendien, in den mond eens Engels, al een zeer dwaze waarfchuwing. 't Was toch wat ver den tijd vooruit loopen, om in 1304 Gysbrecht aan te manen, dat hy gerust, in de 16e eeuw, by 't oude geloof kon blijven.

1873 *Nu buygh ick my*, enz. *Aen.* II, 704.

Cedo equidem, nec, nate. tibi comes ire recufo.

Ick ſelf met mijn geſin ſal d'allerleſte weſen.
Broer Peter, 'k bid u, taſt dit heyligh kruyſbeeld aen,
Dat voor mijn' oudren lang heeft op 't autaer geſtaen,
En my is aenge-erft. ick ſtorte in tijd van vrede
En oorloogh menighmael hier voor mijn vyerge bede,
Soo wel des nachts als daeghs. hoort mannen, hoort nae my.
Wanneermen uyt den ſtroom en Pampus raeckt voorby,
Soo doet ter ſlincke hand in zee ſich op wat weyland,
Dat Marcken heet van ouds, een laegh en viſſchers eyland,
Het welck een klooſter draeght genoemt Mariengaerd,
Een rijcke en oude abdy: wy ſullen derrewaert
Ons ſpoen, voor wind voor ſtroom, met riemen en met ſeylen,
En daer de vloot voorſien, en voorraed ommedeylen,
En leven wijder raed. gaet ſcheep, in die geſtalt,
Gelijck ick heb belaſt.

VLUGHTELINGEN.

Helaes! hoe bitter valt
Het ſcheyden van ſijn land, daer alles loopt verlooren!

BROER.

De liefde tot ſijn land is yeder aengebooren.

BADELOCH.

Verdelgde ſtad, wy gaen, en komen nimmer weer.

GYSBREGHT.

Vaer wel, mijn Aemſterland: verwacht een' andren heer.

1879 *Broer Peter, 'k bid u*, enz. *Aen.* II, 717.

Tu, genitor, cape ſacra manu patriosque Penates.

1883-1889 *Aen.* II, 712.

Vos, famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egresſis tumulus templumque vetustum
Deſertae Cereris, juxtaque antiqua cupresſus,
Religione patrum multos ſervata per annos;
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.

1887 *Een klooſter... genoemt Mariengaerd:* dit klooster behoorde, even gelijk het geheele eiland Marken en de ſtad Monnikendam, aan de abdy van Mariëngaarde (*Hortus S. Virginis*) in Friesland, die het van de Perſijnen gekocht had, voor zoo verre het haar niet reeds toebehoorde. Een en ander werd haar echter ontnomen, en de ongelukkige monniken werden in zee geſmeten, op last van Keizerin Margareta, Gravin van Holland, nadat haar broeder, Graaf Willem IV, door de Friezen by Staveren was verſlagen.

1896 *Vaer wel, mijn Aemſterland: verwacht een' andren heer:* die *andere Heer* was Gwy van Henegouwen, wien reeds in 1300 de Heerlijkheid geſchonken was door zijn broeder Graaf Jan II, en die in 1301 ook Bisſchop van Utrecht werd. Na de gebeurtenisſen van 1304 is Gwy weder Heer van Amſterdam en Aemſtelland geweest; hy komt als zoodanig voor in 1305, 1306 en 1307, in de oude rekening van den Baljuw Bernd van Dorenweerde, aangehaald door WAGENAAR, *Amſt.* III, p. 270. De oorlog dien Bisſchop Gwy in 1311 te voeren had tegen de Stellingwerver Friezen, en waartoe hy de hulp van zijn neef, den Graaf van Holland, noodig had. gaf aanleiding, dat in hetzelfde jaar Amſterdam en Aemſtelland weder aan Holland kwamen. De afſtandsbrief is geteekend den 11den October 1311.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

De opdracht van het treurſpel aan de Groot werd door dezen op de navolgende wijze beäntwoord:

Mijnheer!

„Ik houde my zeer geobligeert aen UE. beleeftheit ende groote affectie tot my, de welcke ſchier alleene, immers nevens weinige van die landen ſoeckt te verzoeten mijne geleden ſwaericheden, ende te vergelden mijne onbeloonde dienſten. Ick heb uwe gaven ende werken altijdt ten hoochſte geeſtimeert. Soo ick van dit werk ſoude ſeggen dat ick gevoele, ſoo ſoude ick mogen verdacht ſijn off ick de eer die my is geſchiedt door de toeeigening daerdoor ſoude willen erkennen, 't welck ick noch daer mede nochte op andere wegen en ſie te konnen doen nae behooren. By anderen wil ick wel ſpreecken vande geluckige uitkieſing van deze in de daedt waerachtige, maer by UE. ſchoon gecierde geſchiedeniſſe, de ſtadt van Amſterdam, daer dit werck is gemaeet ende vertoont, eigentlijck toecomend; de ſeer wel voegende ſchickinge van alle deelen van het eerſte tot het laetſte, wijze leeringe, teere hartroeringe, vloeiende doch wel verknochte veerzen. By UE. ſal ick niet anders ſeggen, dan dat ick Amſterdam voor geluckig houde, ſoo veele daer ſijn die dit werck nae ſijne waerde connen ſchatten. Den Coloneeſchen Œdipus van Sophocles, de biddende vrouwen van Euripides, hebben Athenen noit grooter eere aengedaen dan Amſterdam hier mede geniet. Ende alſoo ick vertrouw, dat dit werck onſterffelijck is, ſoo derf ick daaruit verhoopen, 't gunt my mijne eigen wercken niet en derven toeſeggen, dat mijn naem ſal blijven levende in een ſtadt, die ick ten hooghſte altijdt heb geëert. Groote danckbaerheit ben ick UE. ſchuldigh; de welcke ick in mijn hart onverzeert wil bewaeren, tot dat ick eenige gelegentheit vinde om de zelve met 'er daedt te doen blijken. Tot Parijs den 28 Mey 1638.

UE. Dienſtwillige ende danckſchuldige

H. DE GROOT."

Ruimer lof kon zeker niet op kiefcher en fmaakvoller wijze worden toegedeeld: en dat de Groot niet vleide, bewijst hetgeen hy aan Vosfius fchreef over hetzelfde onderwerp:

„Vondel heeft my vriendtfchap gedaen dat hy een treurfpel van treffelijcken inhoudt, voeghelijcke fchickinge en overvloedige welfpreeckentheit aen my, als eenigen fmaek hebbende in zulke dingen, heeft toegeeigent. Ook verheugh ick my dat mijn naem, op wat wijze het ook zy, by u beiden wordt levendig gehouden. 't Waeren onverftandige menfchen, die in een treurfpel, handelende van een gefchiedeniffe, al drie hondert jaeren geleden, het vertoonen van de gewoontens dier tijden niet wilden toelaten: eveneens als die van Geneven, die in den Franfchen druk van Comienaeus overal daer verhaelt wordt dat de koning van Vrankrijk ter miffe ging, het woordt avondtmael in de plaets van miffe ftelden. Ook hebben zich Aefchylus, noch Euripides niet gefchaemt den aenfchouweren de Barbarifche godsdienften te vertoonen: d' eerfte in zijn treurfpel van de Perfen, d' ander in zijn Iphigenia in Tauren. Doch daaruit kan men zien hoe weinig zy zijn, die van zulke dingen wel kunnen oordeelen."

En ook nu nog, na meer dan twee eeuwen, onderfchrijven wy het oordeel door De Groot over Vondels treurfpel geveld.

Van al de treurfpelen van Vondel, is *Gysbrecht van Aemftel* het eenige dat aan het tooneel gebleven is; maar het is ook bovendien, voor zoo verre my bekend is, onder al de ftukken, waarvan de jaarboeken van eenig volkstooneel gewagen, het eenige dat, federt den tijd der vervaardiging, jaarlijks, onafgebroken en telken jare by herhaling, ten gehoore van een altijd belangftellend publiek, is opgevoerd geworden. Het is daarby het eenige, waarvan elk eenigzins befchaafd Nederlander, zoo niet geheele brokken, althands ftellig ettelijke regels van buiten kent.

Deze feiten gelden op zich zelve meer dan alle loffpraak zoû kunnen doen: — en bykans zoû men er, ten betooge der voortreffelijkheid van het kunstgewrocht, mede kunnen volftaan; doch het is niet zoo zeer mijn taak, te bewijzen, wat geen bewijs meer behoeft, dat „Gysbrecht van Aemftel" een dichterlijke fchepping is van hooge waarde, als veeleer aan te toonen, waarin zijne voorname waarde beftaat, en door welke verdienften het zich byzonder onderfcheidt, in 't kort de hoofdreden op te geven, waarom het zich, alleen onder al de treurfpelen van Vondel, op het repertoire gehandhaafd heeft.

Die reden is niet daarin gelegen, dat het, als *drama*, al de overigen zoû overtreffen. Integendeel moet het, uit dat oogpunt befchouwd, naar mijne meening althands, onderdoen voor den „Lucifer", voor den „Adam in Ballingfchap", voor den „Jozef in Dothan" en voor de „Leeuwendalers". Evenmin is die reden te zoeken in de omftandigheid alleen, dat het onderwerp geheel plaatfelijk is, en den lof van Amfterdam benevens de voorfpelling zijner grootheid betreft: er zijn meer ftukken vervaardigd, waarin die ftof behandeld werd, en die toch nimmer een blijvenden opgang gemaakt hebben. — Wel mag men de reden, uit den aart van het onderwerp geput, niet voorbyzien; maar men behoort, naar mijne overtuiging, er voornamelijk by in 't oog te houden, dat niet een van al de treurfpelen van Vondel zoo vele en

veelfoortige verdienften paart: en dat in den „Gysbrecht", — behalve het boeiende en aanlokkende van 't onderwerp — heerlijke befchrijvingen en wegflepende verhalen, levendige famenfpraken, kernige gezegden, lieflijke reien, aandoenlijke toeftanden, fijne karakterfchildering, luisterrijke tooneeltoeftel, meer dan in eenig ander ftuk zich vereenigen, om de ooren, de oogen, den geest en het hart des toefchouwers geftadig op aangename, onderhoudende en leerrijke wijze, en met geftadige afwisfeling, te boeien, te vermaken, te verrukken.

Dan het is niet genoeg, hier eenige loftuitingen op elkander te ftapelen, die op zich zelve als ydele klanken en *fesquipedalia verba* konden worden aangemerkt. Het is mijn taak, gelijk mijn plicht, aan te toonen, dat in die loftuitingen niets overdrevens gelegen is: en hiertoe diene de afzonderlijke befchouwing van de onderfcheidene verdienften van het treurfpel — tot welke befchouwing ik thands overga, en wel in de eerfte plaats tot die van het drama als zoodanig.

By de behandeling van zijn onderwerp ftelde Vondel zich, blijkends zijn eigen woorden in zijn Voorfpel, twee zaken voor: het verheffen van den roem van Amfterdam, en: het navolgen, of liever het aanfchouwelijk maken eener parafrazis van de befchrijving van Trojes ondergang, zoo als die in het tweede Boek der *Aeneïs* is bezongen. Ter bereiking van dit dubbel oogmerk koos hy zich een historisch feit tot onderwerp; een feit, dat echter op zich zelf naauwlijks de gelegenheid fcheen aan te bieden om er eenig voldoend gebruik van te maken: — wat toch was het oude burchtflot, in 't moeras aan den Aemftel gelegen, in vergelijking met de machtige koopftad, zoo als zy zich in 1637 voordeed? — wat het beleg, of zelfs het verwoesten van dat flot, in vergelijking met de tienjarige belegering en de fchrikkelijke vernietiging van Priams veste? Doch hier, waar de historifche waarheid weinig of geene bouwftoffen opleverde, zoû 's dichters verbeelding het ontbrekende aanvullen. Hy ftelde zich het Amfterdam van 1300 voor — en zoo zegevierend was de kracht zijner poëzy, dat hy lezer, hoorder, toefchouwer, de kritiek zelve dwong, hem zijn fictie te vergeven niet alleen, maar hem in die voorftellingswijze te volgen — niet zoo als het werkelijk was, een verzameling van eenige lage woningen, befchermd of beheerfcht door een adelijk flot, maar als toen reeds een machtige, fcheeprijke, handeldrijvende, door geheel Europa vermaarde plaats, het Amfterdam van zijnen tijd reeds volkomen gelijk. En met die fictie was alles gevonden.

Wat een tweede historifche onwaarheid betreft, waaraan hy zich fchuldig maakte, en waarop in mijn aanteekeningen op het treurfpel reeds meer dan eens gewezen is, de voorftelling van Gysbrecht als een toonbeeld van ridderlijke vroomheid, uit een dubbel oogpunt is zy nog lichter te verfchonen dan de eerfte. In de eerfte plaats toch, eenmaal het Amfterdam van Gysbrecht met een ftad als Troje gelijk ftellende, moest hy natuurlijk geneigd en geleid zijn om Gysbrecht zelf tot een *pius Aeneas* te maken. Maar ten anderen waren zijn verontfchuldiging van Gysbrechts handelingen en zijn vergoelijking van de famenfpanning tegen Floris gegrond op de wijze van beschouwing, door de toenmalige fchrijvers met betrekking tot dien Graaf fchier algemeen gevolgd, een befchouwing, ter goeder trouw door hem als de eenige ware aangenomen.

Maar buiten deze twee afwijkingen van de historifche waarheid, waarvan de eerfte door zijn doel, de tweede bovendien door zijn overtuiging verfchoond, zoo niet gerechtvaardigd, wordt, houdt hy zich voor 't overige, waar 't op feiten en *data* aankomt, geftreng aan de Gefchiedenis, en valt alleen op de appreciatie van

eerstgemelde nu en dan iets op te merken: — gelijk een en ander reeds door my te zijner plaatſe is aangetoond en betoogd. Nimmer dan ook heb ik den „Gysbrecht" herlezen, zonder my te verbazen over de uitgeſtrekte belezenheid des ſchrijvers, zijn bekendheid met alle oude kronijken en overleveringen, en zijn yzervast geheugen. Immers, om al de feiten, waarvan hy melding maakt, zoo terſtond te pas te hebben en te brengen, moet hy ze in 't hoofd gehad hebben. Een geſchiedſchrijver kan by zijnen arbeid zich met woordenboeken, bronnen en *adverſaria* omringen, en die by elken regel, voor hy dien nederſchrijft, raadplegen: een dichter kan dit niet, of hy loopt groot gevaar, dat onder 't naſlaan alle dichtvüur hem verlaat, en de gedachten, welke hem door 't hoofd ſpelen, alle orde, verband en gloed verliezen. Reeds herhaaldelijk en by andere gelegenheden heb ik op die uitgebreide wetenſchappelijke, vooral historiſche kennis onzes dichters gewezen; doch er kan nimmer genoeg op gewezen worden, als op een leerrijk voorbeeld voor alle jeugdige dichters. Mochten ook zy zich wel in 't hoofd prenten, dat waar men zich er toe zet een dichtwerk te ſchrijven, dat een blijvende waarde hebben zal, poëtiſche verbeelding op zich zelve niet genoeg is; doch dat het plicht is, vooraf al wat tot het onderwerp betrekking heeft, of wat daarover geſchreven is, wel te onderzoeken, na te ſlaan, te lezen, te herlezen, en zich eigen te maken, zoo dat hetgeen zy weten moeten hun onder 't werk van zelve voor den geest komt, en hun bekendheid met hun ſtof door elken regel heenſchemert.

Misſchien maakt deze of gene de aanmerking, dat, zoo in 't algemeen belezenheid een nuttige en prijzenswaardige zaak is, zy minder op hare plaats is in een werk, waarvan de bedoeling meer is te bewegen, dan te onderwijzen, meer op het gemoed dan op het verſtand te werken. — Ik kan de aanmerking maar in zekere mate beamen, en ik acht haar geenszins van toepasſing op het tooneelſtuk waarvan thands ſprake is. Dat ſtuk toch ontleent een groot gedeelte van zijn waarde uit de lokale kleur die over 't geheel verſpreid is; door de mededeeling van zoo vele byzonderheden betreffende de handelende perſonaadjen, zoo wel die op het tooneel als achter de ſchermen hun rol vervullen, leeren wy hen beter kennen, hun bedrijven juister beöordeelen, en wordt onze belangſtelling in hen verhoogd. Alleen daar is geleerdheid overbodig, ja nuttelooze ballast, waar zy te onpas wordt aangebracht, of als een prachtige lap gebezigd wordt om naaktheid en armoede te bedekken. Maar in den „Gysbrecht" ſtrekt zy alleen om de ſchildery te voltooien en alzoo het genot te vermeerderen. Hebben wy eenmaal de fictie, die aan het ſtuk ten grondſlag ligt, aangenomen, dan verſchaft dit laatſte, door de levendigheid en helderheid der historiſche voorſtelling en den rijkdom der historiſche byzonderheden, ons, behalve de andere meer aesthetiſche genietingen, nog al het vermaak dat wy vinden by de lezing van een goeden historiſchen roman. En te recht zeide iemand, wien niemand zal beſchuldigen als te veel met poëzy en poeëten ingenomen te zijn geweest, Mr. J. D. Meyer [1]), dat Vondel zich in zijn „Gysbrecht" een voorlooper getoond had van den nog niet geëvenaarden meester in 't vak, Sir Walter Scott.

Bereikte onze dichter zijn doel door in zijn „Gysbrecht" een treffelijke historiſche voorſtelling te leveren, niet minder ſlaagde hy als navolger van Virgilius. Waar en waarin hy, zoo wat den handel zelven als wat dichterlijke gedeelten, gedachten of enkele regels van den Latijnſchen ſchrijver betreft, dezen gevolgd is, heb ik in de aanteekeningen aangewezen, en den lezer daardoor in de gelegenheid geſteld, om te vergelijken en zelf zijn oordeel daaromtrent op te maken. Wilde ik hier in

1) *Verhandelingen*, 2de Bundel, blz. 96.

nadere byzonderheden treden, ik zoû in herhalingen vervallen en mijn betoog nutteloos rekken.

Maar nu bezit, behalve de beide door Vondel nagejaagde en door ons opgemerkte hoofdverdienften, zijn „Gysbrecht" er nog een derde, namelijk die van genoegzame dramatifche waarde te bezitten, om daardoor alleen ook zoodanigen lezer, wien noch oude gefchiedenis ter harte gaat noch de *Aeneis* bekend is, te boeien. Het aanwijzen daarvan is mijn taak, en daartoe zij het my vergund, het ftuk vluchtig met u te doorloopen.

Het begint wederom met een alleenfpraak of voorrede, en, offchoon een expozitie, door twee of meer perfonen gegeven, altijd verkieslijker ware, wie zoû die keurige alleenfpraak, dat meesterftuk van verfifikatie, waarin al wat de toefchouwer noodig heeft te weten tot recht verftand van 't geen volgen zal, zoo helder, zoo levendig en geleidelijk tevens wordt uiteengezet; waarin de plaats, waar de handeling aanvangt, zoo fchilderachtig wordt aangewezen, de loop der gebeurtenisfen, die vooraf zijn gegaan, met zoo veel orde en uitvoerigheid wordt ontwikkeld, en het karakter van den vromen held zoo juist bepaald. Maar zijn wy, na Gysbrecht gehoord te hebben, met het feit bekend gemaakt, dat de ftad „van 't lang beleg ontflagen is," wy weten nog even min als hy *waarom het leger is zoo fchichtig opgebroken?* en die reden wordt hem en ons gegeven door den vromen en gemoedelijken, maar eenigzins praatzuchtigen en ydelen Karthuizer Proost. In niet meer dan twee tooneelen treedt vader Willebord te voorfchijn; doch zy zijn genoeg om den man volkomen te leeren kennen, den echten kloosterheer, wiens waereld zich binnen zijn „met zegelen en brieven" voorziene kloostermuren bepaalt, die zich, ja, verblijdt over de verlosfing van Amfterdam, en deswege den Heer der plaats ook gaarne zijn gelukwenfchingen brengt; doch die zich vooral daarin verblijdt, dat, ondanks al de rampen van den krijg, „de boomgaard geen fchade leed aan vruchten,

Nocht de vijver
Aen viffchen, nocht de kerck aen de allerkleenfte ruyt"; —

die voor alles naar rust verlangt, en hoe dapper ook ftrijdende voor zijn privilegiën, toch lijdzaam toegeeft, zoodra hy begint te vreezen, dat, by langer tegenftand, het klooster, „de appel van Gods oogen," 't ontgelden zoû. Met welk naïef zelfbehagen verhaalt hy zijn verfchijning als een vredeftichter tusfchen de twistende krijgsoverften, zijn redevoering, en de uitwerking, welke hy vermeent te hebben te weeg gebracht: — en hoe vernuftig is dit verhaal aangebracht, waardoor Gysbrecht voorbereid wordt om geloof te flaan aan de logens, welke hem Vosmeer later zal opdisfchen, en die volkomen daarmede in overeenftemming zijn. Die perfonaadje van Willebord is niet uit Virgilius overgenomen: integendeel vervult by dezen de priester Laokoon een volkomen tegenftrijdige rol; want hy komt de Trojanen waarfchuwen tegen de lagen der Grieken; terwijl Willebord zonder erg Gysbrecht in zijn goed vertrouwen fterkt; — doch te meer vinden wy aanleiding om Vondel, wegens de invoering van deze oorfpronkelijke perfonaadje met zijn geheel eigenaardig karakter, den lof, die hem toekomt, niet te onthouden.

Het optreden van Arend van Aemftel met zijn gewapend krijgsvolk zet nu levendigheid aan het tooneel by. Kort en eenvoudig is het bericht van den tocht. Een min oordeelkundig fchrijver zoû niet verzuimd hebben, Arend een omftandig en opgefmukt verhaal van zijn bevinding te doen geven; by Vondel maakt hy zich met enkele woorden er af, gevolgd door een geestige, en in deze omftandigheden zeer natuurlijke fcherts van den opgetogen Gysbrecht.

Meesterlijk wederom is de „ſchalke Vosſemeer" geſchilderd, wiens verhoor nu volgt. Ik weet niet, hoe in der tijd de ſchrijvers van den „Tooneelkijker" er toe gekomen zijn, in dezen een Ridder, ja zelfs een Baanderheer te willen zien. Daar gelaten dat in dat geval Vondel, altijd zoo naauwkeurig, niet nagelaten zoû hebben ons den waren naam van dien Baanderheer op te geven (want de naam van Vosmeer, welken hem niet alleen Egmond, vs. 484, maar ook Broer Peter, vs. 836, geeft, is blijkbaar alleen uitgedacht om 's mans listigen aart te ſchilderen) — zoo is het niet waarſchijnlijk dat een Edelman van rang er zich toe zoû laten vinden, al de waagſtukken te bedrijven, die de ſpie uitricht: de grachten by winterkoû herhaaldelijk over te zwemmen, in 't diep moeras al de nacht te ſteken, voor ſtuurman en ſjouwerman te ſpelen, enz. — En eindelijk, zoû een Edelman geen gevaar hebben geloopen door iemand, hem in geboorte en ſtand gelijk als Gysbrecht, herkend te worden? By deze gronden, geput uit het al of niet waarſchijnlijke der zaak, voegen er zich nog meer afdoende, uit de taal en houding van de perſoon zelve ontleend. Niet tegen Gysbrecht alleen voert hy den toon van den deemoedigen gevangene, van den gelukzoeker van lage afkomst, maar ook later, waar hy tegen over Egmond ſtaat en zijn masker had kunnen afleggen, ſpreekt hy, wel minder deemoedig, maar toch altijd als de man uit het volk, en de afſtand tusſchen hen is uit de woorden die zy tegen elkander wisſelen, op te maken. Terwijl Egmond Vosmeer aanſpreekt als een „brave borst," een benaming welke men aan een ondergeſchikte geeft, zijn de uitdrukkingen van Vosmeer tegen over den Veldheer, ja, gemeenzaam, doch het is de drieste gemeenzaamheid van den mindere, die zich verdienſtelijk gemaakt heeft jegens zijn meerdere, en het hem doet gevoelen. — Neen, Vosmeer is niet anders dan wat hy zegt te zijn, „een Goyers kind," die zijn ouders ontloopen is, en al zijn leven lang vreemde heeren gevolgd en door eens anders ſchaê zijn fortuin heeft zoeken te maken! Het is juist door hierin de waarheid te zeggen, door zich niet voor te doen als één heilige, die Gysbrechts gunst verdient, maar als een ſchavuit zonder eer of geweten, die het verderf der ſtad gezocht heeft en er zich op beroemt, dat hy den argeloozen Heer van Aemſtel misleidt. Hy kan als de Manlius van La Fosse zeggen:

Sous mon audace, Albin, je me cache à ses yeux.

Maar met hoeveel ſluwheid weet hy, door zijn ſchijnbare oprechtheid of liever brutaliteit, Gysbrechts zwakke zijde aan te tasten, hem te vleien en een beroep op zijn grootmoedigheid te doen: hoe geestig — gelijk hy 't zelf later aan Egmond vertelt — zich het zoogenaamde geheim van den aanſlag te laten ontlokken, en daardoor, tevens met de lijfsgenade, het doel zijner zending volkomen te bereiken En toch — hier zit juist de verdienſte in der voorſtelling — al bedriegt hy Gysbrecht, hy bedriegt den opmerkzamen lezer niet, die zijn betuigingen wantrouwt, en al twijfelt of de blijde juichtoonen, door de Amſterdamſche Maagden aangeheven, niet ſpoedig in kreten van angst en rouw zullen veranderen. — Die Rei der Maagden is een juweel van welluidende en zangerige poëzy.

Reeds dadelijk in het Tweede Bedrijf ziet de lezer zijn vrees verwezenlijken, en verneemt hy, hoe de aftocht der belegeraars niet meer dan een krijgslist was, beſtemd om de Amſterdammers in ſlaap te wiegen, en op eenmaal het lang beöogde doel te bereiken. Egmond ontvouwt zijn plan aan de hoplieden: en hy doet dit met die kort- en klaarheid, welke den bekwamen Veldheer kenmerken. De toeſpraak, waarmede hy hun moed zoekt aan te vuren, is een waar model voor een proklamatie, en zoû in alle tijden en onder alle omſtandigheden geſchikt zijn de beste uitwerking te doen.

Zeer gelukkig kontrasteert hier met den man van hoog befchaafde vormen, gelijk Egmond wordt voorgefteld, de Maarfchalk Diederick van Haerlem, dien wy reeds door Willebord hebben hooren beftempelen als

hard van hoofd, die nimmer luyftren wil
Nae rede nocht befcheyd, maer 't veld behoud met krijten.

De weinige woorden, welke hy met den Veldheer wisfelt, bewijzen reeds, dat de geveinsde twist, waarvan de Proost gewaagd had, al licht tot een wezenlijken zoû kunnen overflaan.

Allergeestigst befchreven is de ontmoeting tusfchen Diederick en den Portier; en vervolgends met den Vader Willebord. De angst der beide Geestelijken, de predikatie door den vromen Proost gehouden, de fpreuken, welke de twistende partyen elkander naar 't hoofd werpen, de kerkelijke en militaire welfprekendheid en hoogmoed tegen over elkander gefteld, dat alles is met een waarheid gefchilderd, die onovertrefbaar is. Even aanfchouwelijk en vermakelijk is het verflag, 't welk Vosmeer daarna aan Egmond geeft, aangaande den uitflag der list, waarmede hy den Heer van Aemftel heeft verfchalkt. Geheel dit Tweede Bedrijf is vol vuur en leven, en hoewel de toon van het treurfpel er niet in verloren gaat, is die niet onvermengd met een komisch element, dat er natuurlijkheid aan geeft, welke echter nergends in boerfche platheid ontaart.

Wat den Rei van Edelingen betreft, die het Tweede Bedrijf van 't Derde fcheidt, ontwijfelbaar is hy het minfte brok uit het geheele dichtftuk; en ik zoû zeker durven ftellen, dat het als een vroeger vervaardigde en hier ingelaschte ftoplap kan worden aangemerkt.

Een behagelijke afwisfeling, na hetgeen vooraf is gegaan, biedt het huislijk tooneel aan, waarmede het Derde Bedrijf geöpend wordt. Onnoodig is het, iets te zeggen tot lof van den Droom van Badeloch, als meesterftuk van poëzy genoeg vermaard: doch wat ik niet mag nalaten op te merken, is, dat, terwijl in vele andere dramatifche voortbrengfelen zoodanige droomen alleen zijn ingevoerd om een fraaie tirade te verkrijgen, die van Badeloch daar-en-tegen volkomen past in de geheele fchildery, en zich even goed op natuurlijke als op aesthetifche gronden laat motiveeren. Natuurlijk is hy; want hetgene wat zy flapende vernomen heeft fluit zich volkomen aan 't geen zy byna onmiddelijk na het ontwaken verneemt: en wien onzer is het niet gebeurd, reeds in den droom die klanken te hooren, die geftalten te zien, welke by 't ontwaken ons gehoor of gezicht troffen? Doch ook als bovennatuurlijke verfchijning is de geest van Machtelt hier op zijn plaats en een voorbereiding tot die inmenging van hoogere wezens, waarvan ook de volgende Bedrijven zullen getuigen.

Het opkomen van den ademloozen Deken, zijn afgebroken verhaal, de jammerklachten en bezorgdheid van Badeloch, de maatregelen, door Gysbrecht genomen, zijn toefpraak tot de faamgeroepen bondgenooten, dat alles is weêr vol vuur en leven.

Hebben wy in de vorige tooneelen het krijgsmansgewoel in 't open veld bygewoond, of de teedere liefde tusfchen man en vrouw gefchilderd gezien, wy vinden ons thands weder op een geheel ander terrein verplaatst namelijk tusfchen de gewijde kloosterwanden, waar het kerslied wordt aangeheven. Dat kerslied heeft een eer genoten, welke zelden aan eenig brok uit een dramatisch voortbrengfel is te beurt gevallen, van namelijk door de Kerk te zijn overgenomen: — en zeker zal niemand ontkennen, dat het die eer verdiende; — maar zeker ook om die zelfde reden is het, even als de daar op volgende *Lofzang van den ouden Simeon*, van het tooneel gebannen.

Was vader Willebord een type van den kloostervoogd, vader Gozewijn is het even zeer van den ſtatigen kerkvoogd. Gene ſpreekt als een beſchaafd burgerman, die een geletterde opvoeding genoten heeft; deze als de man van hooger afkomst en rang: — gelijk hy dan ook overeenkomſtig Vondels plan het evenbeeld van den grooten Koning Priamus moet voorſtellen. Er is iets ongemeen waardigs en plechtigs in de wijze waarop de Bisſchop de Abdisſe en hare Nonnen aanmaant zich aan het dreigende gevaar te onttrekken, in zijn berusting in haar beſluit om met hem het martelaarſchap af te wachten, in zijn kalmte tegen over Gysbrecht, die hem redden wil: — en niet minder fraai en bewegelijk is de wanhopige yver van dezen om hem tot andere gedachten te brengen geſchilderd.

In het volgende tooneel — want de opvolging der Bedrijven ſtemt niet met die der tooneelsverandering over een — verpoozen wy ons van al het gewoel, dat het ſtuk tot op dat oogenblik vervuld heeft, om te luisteren naar het verhaal van de jammeren, door ſtad en burgery geleden, gelijk het ons achtereenvolgends door Arend, door Gysbrecht en door den Bode gegeven wordt. Wy hebben hier de navolging van de *Aeneis* tot in de kleinſte byzonderheden; doch met in-acht-neming van 't verſchil tusſchen eeuw en plaats, en bovendien geſtoffeerd met een aantal ſchoonheden van den eerſten rang, welke wy niet by Virgilius vinden. Onder deze noem ik: de heerlijke beſchrijving der Groote kerk: die van den Spaerewouwer reus: die van de verdediging van 't ſtadhuis: en die van de nonnen, om Gozewijn verzameld. Al wie eenig gevoel voor echte poëzy bezit zal in die drie verhalen telkens nieuwe ſchoonheden ontdekken, en, indien zy al geächt kunnen worden den gang van het ſtuk eenigzins te vertragen, het is my niet gebleken, dat zy immer, mits zy goede tolken vonden, eenigen toehoorder, die maar een greintjen ſmaak bezat, hebben verveeld. Merken wy op, dat zy nog in 't midden worden afgewisſeld door den fraaien rei der Maagden, die de kracht der huwlijksliefde bezingen, en door de treffende ontmoeting tusſchen Badeloch en haar reeds verloren geächten echtgenoot.

In het laatſte Bedrijf krijgen wy wederom handeling, en volgen elkander de meest dramatiſche toeſtanden op: eerst de dood van Arend van Aemſtel, in den ſtrijd gevallen en ſtervende opgevoerd om een laatst en aandoenlijk afſcheid van de zijnen te nemen: daarna het onderhoud tusſchen Gysbrecht en den ſluwen diplomaat Vooren, die 't kasteel komt opeiſchen: — een tooneel, zoo meesterlijk, zoo kunſtig, dat zelfs Witſen Geysbeek, de Zoïlus, die niet afliet de tanden ſtomp te knagen aan Vondels roem, er geen feil in vinden kon, en er niets anders op wist te bedenken, dan dat het niet van Vondel was — och, ware dit zoo! Nederland zoû een grooten dichter meer tellen: — voorts, den zoo aandoenlijken twist tusſchen Gysbrecht en zijn gade, die zich noch door zijn bedreigingen, noch door de vermaningen van Broer Peter en de Edelingen wil laten overhalen om haar man te verlaten. — Wat dien Broer Peter betreft, ook hy is weder geheel anders voorgeſteld dan de overige geestelijken, die in het treurſpel voorkomen: hy doet zich meer voor als een ſoort van huiskapellaan, die alleen ſpreekt waar het hem gevergd wordt, of waar hy oordeelt, dat zijn raad van nut kan wezen, en zich voor 't overige beſcheiden op den achtergrond houdt.

De verſchijning van den Engel, die aan Gysbrecht het bevel brengt om zich in te ſchepen, is door velen gegispt, die den regel van Horatius:

Nec Deus interſit niſi dignus vindice nodus —

hier van toepasſing beſchouwden. Ik meen echter het invoeren van een hooger

wezen eenigzins te kunnen rechtvaardigen. Vooreerst is die tusſchenkomst reeds vroeger in het ſtuk voorbereid. In den droom heeft Machtelt aan Badeloch de beſcherming van Gods Engelen toegezegd: later, na den val van 't Stadhuis, ziet Gysbrecht een „heldere wolk," waaruit een „ſtem" voortkomt: en door dit een en ander is alzoo reeds aangewezen, dat Gysbrecht en de zijnen zich onder den invloed en de beſcherming der geestenwaereld bevinden: terwijl van den droom tot de onzichtbare ſtem en van deze tot den zichtbaren Engel een *climax* valt waar te nemen, die aan den eisch der kunst voldoet. Dan, in de tweede plaats, komt Rafaël niet ongeroepen uit de lucht vallen; maar wordt zijn verſchijning gemotiveerd door het voorafgaand gebed van Broer Peter, en is het de ſchuld van Vondel niet, indien dit gebed ten tooneele wordt weggelaten. Eindelijk, ten derde, houde men wel in 't oog, dat het ſtuk niet kon eindigen alleen met het vertrek van Gysbrecht en de zijnen uit Amſterdam, wat een vrij koud en dor ſlot zoû wezen. Niet Gysbrecht, de Stad zelve is de hoofdperſoon van 't ſtuk, en nu moest, na de vermelding van haar verwoesting, de voorſpelling van haar toekomstige grootheid volgen, wilde men den toeſchouwer niet onvoldaan heen zenden. Die voorſpelling nu kon door geen minderen mond dan dien eens Engels gedaan worden; en zy maakt dan ook het voornaamſte doel uit van Rafaëls toeſpraak. Die toeſpraak ſtort vertroosting en rust in de geſchokte gemoederen van Gysbrecht en de zijnen, en geeft aanleiding, dat de kalme ſtemming, onder de perſonen ontſtaan, en waarmede het treurſpel eindigt, zich ook aan den tevreden geſtelden toeſchouwer mededeelt.

Ik heb, by het wijzen op de voortreffelijke ſchildering der karakters van de onderſcheidene perſonaadjen, opzettelijk tot nog toe gezwegen van dat van den hoofdperſoon: en zulks omdat deze wel een afzonderlijke beſchouwing vereiſcht.

Naar een byna algemeen gevoelen, is Gysbrecht in den grond eigentlijk een misſelijke held: — de man, die altijd en overal te laat komt: die zijn tijd beſteedt met, waar hy handelen moet, op torens en in boomen te klimmen: — in 't kort, die 't verdient, dat hem zijn ſtad ontnomen worde.

Deze beöordeeling van den armen Gysbrecht heb ik honderden malen gehoord: en dat niet uit den mond van ontevreden *critici*, van vitters of bedillers, maar uit dien van onbevooroordeelde lezers of toeſchouwers, uit dien van mans en van vrouwen, van inlanders en van vreemdelingen, ja uit dien van menſchen die voor 't overige hoog liepen met Vondels treurſpel, en het half van buiten kenden. — En toch is, naar mijne beſcheiden meening, die beöordeeling geheel onjuist en onbillijk. Ik hoop ook by mijn lezers de overtuiging hiervan, die by my beſtaat, te doen geboren worden: en men vergunne my daarom, nog eenmaal met hen het geheele ſtuk, voor zoo verre het op den held betrekking heeft, te doorloopen.

In de alleenſpraak van Gysbrecht wordt hy geenszins afgeſchetst als iemand, die traag in 't handelen was of 't gevaar ontweek. Van het tegendeel getuigt de opſomming zijner feiten, vs. 96—108, 144—150; 't is waar, het is hier zijn eigen getuigenis, waarmede wy te doen hebben; doch deze bedenking, welke in 't gewone leven geldig zoû zijn, vervalt, wanneer wy bedenken, dat Vondel hier geenszins verdacht kan worden, Gysbrecht andere woorden in den mond te leggen, dan die met de waarheid volmaakt overeenkomſtig zijn.

In het derde Bedrijf, wanneer Gysbrecht verneemt, dat de vyand in ſtad is, dan, 't is waar, is 't eerſte wat hy doet, den Schreyerstoren te beklimmen. Doch men vergete niet, dat hy, als 't opperhoofd der belegerden, alvorens een uittocht te doen, moet weten, wáár en hoe groot de nood is, en op wat wijze hy best de ver-

dediging zal befturen: en dat hy te dien einde geen beter middel kon by de hand nemen, dan van uit de hoogte den ftaat van zaken te gaan overzien: — en evenmin vergete men, dat hy, om geen tijd te verliezen, voor hy naar boven gaat, gelast, dat men zijn helm en harnas in gereedheid houde. Lang blijft hy dan ook niet op den toren: en de toefpraak tot bemoediging zijner wapenbroeders duurt niet langer dan den tijd, waarin men veronderftellen kan, dat hy de wapenen aangordt.

Hy begeeft zich hierop ten ftrijde, en wat vinden wy nu aangaande zijn verrichtingen vermeld?

Vooreerst, in het verhaal van Arend: dat hy verftandige maatregelen neemt om het verder doordringen des vyands te beletten, (vs. 1097—1102); —
dat hy zelf de voorfte was, „om ieder moed te geven," (vs. 1103); —
dat hy, na in de Groote kerk deel genomen te hebben aan den ftrijd, in al die rampen denzelfden moed behield en den Dam bleef verdedigen (vs. 1210, 1211); welke verdediging hy een uur lang vol hield (vs. 1221, 1222), en dat hy op het Stadhuis week, na 't laatst te zijn ftaan gebleven: — al hetwelk zeker niet van flaauwheid getuigt.

't Is waar, in 't verhaal van Gysbrecht zelven lezen wy, dat hy wederom op een toren klom, vs. 1337, en wel op dien van 't ftadhuis; — doch hieruit mag men het gevolg niet opmaken, dat hy zulks deed om zich aan 't gevecht te onttrekken: integendeel, dat hy het alleen deed om beter den tegenweer te kunnen befturen, blijkt uit vs. 1345 en volgende, waarin hy vertelt wat door hem en zijn medeftanders verricht is. Dat hy niet meer boven op den toren, maar beneden by den ftrijd was, blijkt uit de omftandigheid zelve, dat hy weg kwam: 't welk in 't eerfte geval wel onmogelijk geweest ware.

In het klooster gekomen, poogt hy niet alleen den Bisfchop en de overigen te redden; maar wil zelfs nog roekeloos wrijten tegen 't noodlot en de kloosterpoort verdedigen (vergel. vs. 1368 en 1369 met vs. 1070 en 1071), hoewel hy op dat oogenblik zich geheel alleen bevindt.

„Geheel alleen!" hoor ik daar roepen door hen die 't ftuk hebben zien vertoonen: „en hy komt met zijn helbaardiers op: en dadelijk nadat hy als een bloodaart *naar boven* is geloopen, ftormen zijn gewapenden binnen en vechten tegen de Kennemers en Waterlanders, dat het een aart heeft! Waarom nam hy geen deel aan dat gevecht?" —

Het doet my leed, Mijn Heer! of Mejuffrouw! die de aanmerking maakt; maar ik kan Gysbrecht alleen verdedigen uit hetgeen ik in het treurfpel lees, en niet uit hetgeen gy hebt zien vertoonen. Het is mijne fchuld niet, zoo men, en ik geloof al federt onheuchelijken tijd, in 't klooster een gevecht voorftelt, dat daar geen plaats gehad heeft, noch heeft kunnen hebben; gelijk het my weinig moeite zal kosten te bewijzen:

Vooreerst: uit de verklaring van Gysbrecht vs. 1355:

'k Was al mijn vrienden quyt en ftond verbaeft en ftom; —

vervolgends uit het geheele verhaal van zijn tocht van 't raadhuis naar 't klooster (vs. 1357—1367), waar hy beftendig in de eerfte perfoon fpreekt en niet melding maakt van iemand die hem zoû vergezeld hebben; —

Voorts, uit zijn vraag aan den Bode, vs. 1395:

Hoe is het mogelijck dat ghy 't (fterven des Bisfchops) *hebt kunnen zien?*

tot welke vraag geen reden hoegenaamd zoû geweest zijn, indien er gevochten ware in 't klooster; want dan zoû er niets bevreemdends in zijn, dat een der volgelingen van Gysbrecht aan den ftrijd ontkomen ware na den moord gezien te hebben; —

Uit de omſtandigheid, dat de Bode met geen enkel woord van eenigen ſtrijd in 't klooster gewach maakt; maar integendeel van een onverhinderd binnentreden van Haemſteê met zijn troepen.

Van waar dan die vertooning?

Heel eenvoudig daarvan, dat men den ſtrijd, die in de *Groote kerk* plaats had gehad en door *Arend* verhaald wordt, óf verward heeft met den inval in 't *klooster*, dien de *Bode* verhaalt, óf, „om 't ſpektakel," beiden in een heeft geſmolten: — in beide gevallen een groote dwaasheid begaan heeft, waar Vondel of zijn Gysbrecht niet voor behoeven te boeten.

Was Gysbrecht werkelijk *alleen* in 't klooster, waaraan, hoop ik, nu niemand meer zal twijfelen, dan was het integendeel een bewijs van wakkerheid, dat hy gaf, door *naar boven* te vliegen, dat is, „boven de kloosterpoort," om deze tot in 't uiterst te verdedigen: een daad, welke hy niet ten uitvoer kon brengen omdat, eer hy boven kwam „poort en post om veer" lagen. — Dat hy toen by het touw in 't kloosterſchuitjen nedergleed, en den Aemſtel overvoer, om zich aan een wisſen en nutteloozen dood te onttrekken, bewijst niets tegen zijn moed: en dat hy op een dorren boom klom, om den afloop van 't treurſpel te vernemen, even min. In 't geen hy verder onderſtaan wil, te weten de Doelebrug verdedigen tegen de aantrekkende ruiters (vs. 1379—1385) vinden wy wederom een bewijs van 's mans wakkerheid, die alleen voor den nooddrang zwicht. 't Is waar, de moed van Gysbrecht gaat met kalm overleg gepaard; doch men vergete niet, dat zulks in een Veldheer ook betaamde, en dat de held van Vondel niet op Achilles, maar op Eneas is gemodelleerd. En al ware al het aangevoerde nog geen bewijs genoeg van Gysbrechts dapperheid en krijgsmansdeugd, dan zou de taal, door hem tegen den Heer van Vooren gevoerd, wanneer deze het ſlot komt opeiſchen, alsmede de lof, welken zijn vyand zelf hem geeft (vs. 1591,1592), hem de kroon moeten opzetten.

Daar „Gysbrecht van Aemſtel" het eenige treurſpel is van Vondel dat nog wordt opgevoerd, zal een enkel woord ook over de wijze dier opvoering niet ongepast zijn. Veel is daarin, ten opzichte van den uiterlijken toeſtel reeds verbeterd; en de tijd heugt my, dat noch de rei der Amſterdamſche Maeghden, noch die der Edelingen werden opgezeid, 't geen omtrent den eerstgemelden nu ſedert ongeveer veertig jaren, omtrent den laatſten eerst ſedert korten tijd geſchiedt. Doch wat te bejammeren valt, is, dat men zich nog ſteeds bedient van een zoogenaamde gekastigeerde uitgave, waarby Vondel op 't jammerlijkst verminkt is geworden. De bedoeling was zeker loffelijk; doch zy werd onhandig uitgevoerd. Men wilde, om geen ergernis aan ſommige overkeurige lieden te geven, de woorden God, Kristus, enz. uit het treurſpel lichten: voorwaar geen gemakkelijke taak, waar het een ſtuk gold, waarin, behalve een Engel, vier geestelijken optreden, en kerkplechtigheden gevierd worden; doch die taak werd nog bovendien op de meest onoordeelkundige wijze volbracht. Waar hy er anders geen raad op wist, ſmeet de verhanſelaar er geheele brokken uit: zoo (b. v. vs. 169 tot 171) waar het feest dat gevierd ſtaat te worden, wordt gepreciſeerd: zoo (vs. 178 tot 182), waar de zoo juiste vergelijking wordt bygebracht tusſchen het verdrijven van Sanheribs en dat van Egmonds leger: (vs. 195 tot 203), die het beleefdſte antwoord van Gysbrecht op de gelukwenſchingen van den Proost behelzen: — in de ſamenſpraak tusſchen Haerlem en den Poortier (vs. 503—506), in die met den Proost (vs. 571—590): uit de toeſpraak van Gysbrecht aan Gozewijn (vs. 1041—1046), uit het tooneel met den Bode (vs. 1487—1490): eindelijk uit het laatſte tooneel het gebed van Broer Peter vs. (1801—1822), zijn

toefpraak aan Rafael (vs. 1865—1872), en de bewaargeving van het kruisbeeld (vs. 1879—1883). — Dit was zeker nu 't minst bezwarende; — hoezeer op enkele plaatfen het rijm niet langer uitkwam en er dus een regel moest ingefchoven worden. Op andere plaatfen, waar het alleen een enkel woord was, 't welk men begreep dat aanftoot geven zoû, werd dit woord tegen een ander verwisfeld, en hierdoor, niet zelden, of de zin of 't vaers verknoeid. Zoo werd (vs. 167):

de troon van Gods *volmaeckte vreughd* —
de troon van de *volmaekte vreughd*,

wat niet uit te fpreken is, even min als „de *geboortenisfe*" voor „Gods *geboortenisfe*" (vs. 7063). Zoo werd (vs. 316) Gods *toren* „uw toren" (wat klinkklare wartaal is); zoo het klooster dat (vs. 549) *de appel van* Gods *oogen* genoemd was, 't geen wellicht eenigen indruk op Diederik had kunnen maken, *de appel van* onze *oogen*, wat hem zeker vrij onverfchillig was; zoo moesten de vier fraaie regels, waar het Derde Bedrijf mede begint, faemgefmolten worden in de lamme:

Ik trok nog nauuw mijn befte en hoogtijds kleêren aan
Om in de kerk met al de ftad te feeft te gaan: —

zoo het natuurlijke *God lof!* van Peter (vs. 830) in het flaauwe *'k Ben blij* veranderd, enz., enz. Dan ik zoû misbruik maken van 't geduld mijner lezers, indien ik al de dwaze varianten wilde opgeven. Slechts deze twee tot een toegift. Rafaël zegt aan Gysbrecht, dat hy zijn fchouders onder 't kruis moet zetten, hem opgelegd door *God*. In de uitgave volgends welke gefpeeld wordt, is dit laatfte veranderd in „door *'t lot*" (!) En zulke dwaasheden legt men een *Engel* in den mond, om ergernis te voorkomen! En, of dit niet genoeg ware laat de verhanfelaar (vs. 1856 en 1857) Rafaël zeggen,

Volgh gehoorzaem nae hetgeen ik *u gebied.*
Mijn *wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruiffen.*

Hier hebben wy alzoo een Engel, die, tegen de natuur van alle Engelen, niet Gods wil, maar zijn eigen wil komt verkondigen!

Al dwaasheden genoeg, zal men zeggen; — maar, neen! de ergfte moeten nog komen. Het was niet genoeg, dat de veroordeelde woorden verbannen werden, waar zy als eigen namen voorkwamen; ook zelfs in de famenftelling of als byvoegelijke woorden mochten zy niet blijven beftaan. *Gods huis* moest in *klooster*, *Godsdienft* in *eerdienft*, *Goddelijk* of *Kriftelijk* in *deugdelijk*, *Kriften menfch* in *deugdzaam menfch*, *Kriften bloed* in *fchuldloos bloed*, *Kriftenrijk* in *Europa*, en de *Godvruchtigheid* van Proost Willem (vs. 1203) in *onverfaagdheid* (!) veranderd worden. Doch de kluchtigfte verandering is die welke in vs. 1834 voorkomt. Daar vertelt de Engel, dat de Hollandfche Gemeente, na 300 jaar, dus in de 16e eeuw, zich vereenigen zal

En fchoppen 't Roomfch autaer *met kracht uyt alle kercken:*

de vermelding van dit historisch feit zoû, waande men, ergernis kunnen geven, en zoo werd in de plaats gefteld:

En weeren 't ongeloof *met kracht uit alle kercken* —

wat óf klinkklare wartaal, óf een zeer flecht kompliment aan de Roomsgezinden was, en zeker meer gefchikt om hen te ergeren, dan de regel zoo als die oorfpronkelijk luidde.

Eindelijk nog laat men by de opvoering Gysbrecht, voor dat hy zich na den Rei: „*Waer werd oprechter trou*," ten tooneele vertoont, de beide volgende rijmen uitgalmen:

Getrouwe burgery en willige onderzaten,
Gehoorzaamt uwen Heer . . . . en wilt hem binnenlaten.

Deze befpottelijke regels fchijnen niet van den verhanfelaar: zy komen althands niet in diens uitgave voor. Wie er de maker van is, is een raadfel, even als hoe men er toe is gekomen, het inlasfchen daarvan noodig te keuren. Immers: het gezegde van Badeloch

My dunckt ik hoor gerucht, daer roept een aen de poort.
God lof het is mijn Heer, ick heb fijn ftem gehoord!

heeft geen zin ter waereld meer en bewijst althands niet voor de fijnheid van haar gehoor, na dat geheel het Publiek niet alleen de ftem van Gysbrecht vernomen, maar hem twee volle regels heeft hooren uitfpreken.

Omtrent dezen tijd leefde te Amfterdam zekere Sybrand Hansz. Cardinael, welken laatften naam hy eerst later fchijnt te hebben aangenomen, daar alleen de beide eerfte namen voor het eerfte van de door hem uitgegeven werken voorkomen. De man was van Harlingen, en een groot rekenmeester, gelijk de hier achter volgende tytels van de door hem in 't licht gezonden boeken fchijnen te getuigen. Men oordeele:

„Honderd geometrifche queftiën met hare folutiën door Sybrandt Hansz. van Harlinghen Reeckenmeefter tot Amfterdam. t' Amfterdam. Ghedruckt by Jan Jansz. op het Water in de Pas-Caert". 8°. 118 pag. Met meetkunftige figuren (houtfnede) in den tekst. Dit werk ftaat achter de „Practijk des Landmeeters door J. Lems en J. P. Dou."

„Arithmetica ofte Rekenkonft. Haerlem 1639." kl. 8°.

„Mathematifche ofte Wiskonftige bewys-redenen, waarmede bewefen wort, dat de Aerdcloot ftil ftaet, en de fonne dagelijcx en jaerlijcx fijnen loop doet; naer de leeringhe van Ptolomaeus. Teghen het gevoelen van N. Copernicus, dat den Aerdcloot fijnen daghelijckfchen loop foude doen, en de fonne ftil ftaen in 't midden van de vafte fterren-Hemel. Door Mr. Sybrandt Hansz. Cardinael Reecken-Meefter tot Amfterdam. t' Amftelredam." 4°. 31 blz. met astronomifche fig. in den tekst.

„Het tweede School-Boeck van Mr. Sibrand Hansz. Cardinaels Arithmetica. Daer in geleert worden de voornaemfte Rationale Rekeninghen, dewelcke daer voorvallen om te doen in het gebroken. Mitsgaders oock hoe men den Regel van Dryen fal wercken in de gebroken getalen. t' Amfterdam. Ghedruckt by Jan Bouman, Boeckverkooper op 't Water, op de hoeck van de Vrouwe-Steegh; in de Lelije onder de Doornen 1669". kl. 8°. 142 blz.

Hy ftond by zijn tijdgenooten in groote achting; althands J. H Jarichs van der Ley, in de voorrede van „Het gulden Zeeghel des grooten Zeevaarts, Leeuw. 1615," zegt van hem „dat Sybrand Hanffen een Vriese wt de Zeeftadt Harlinghen feer vermaert in de tel- en meet-conft heeft onlancks noch 100 feer conftige geom. queftien laten wtgaan".

Op dezen Cardinael vervaardigde Vondel het navolgende dichtftukjen, waarby, zoo als dit meer by hem het geval is, de lof met fcherts doormengd wordt.

LIJFWACHT

VOOR

MEESTER

SYBRAND HANSSEN CARDINAEL,

DEN VRIESCHEN EUKLIDES.

AEN SIJN SCHOLIEREN.

De Vrieſche Euklides hangt alleen
Van cijferletters hecht aen een,
Bewaert toch Sybrand met u allen,
Bewaert dien Rekenſchat getrou:
Viel Cardinael van 't plat, hy ſou
Aen cijferletters ſtucken vallen.

Nog eerder zouden wy geneigd zijn, te gelooven, dat Vondel by dit voorgaande ſtukjen geen ander doel had, dan den draak te ſteken met den Rekenmeester, indien zeker ander vaers, mede Cardinael betreffende, en opgenomen in de uitgave van Schiedam 1647, bl. 201, werkelijk van Vondel is. Ik voor my meen er aan te moeten twijfelen, omdat het niet in de latere uitgaven is opgenomen. Wat den aart van het verſchil aangaat, of wie I. H., D. V. S. en J. C. zijn, heb ik tot heden niet kunnen ontdekken.

MATHEMATISCHE QUESTIE.

AEN

MEESTER

SYBRAND HANSZ. CARDINAEL.

Reecken-meester tot Amsterdam.

OVER HET VERSCHIL, VOOR-GEVALLEN TUSSCHEN I. H. TER EENRE ENDE D. V. S. BENEVENS I. C TER ANDERE SIJDE, BEGREPEN IN DE BOECXKENS, BY HUN LUYDEN RESPECTIVE, NU ONLANGS UYTGEGEVEN.

O Cardinael die u verſtaet op 's Hemels Starren,
En door de Reecken-konſt veel warring kont ontwarren,
Ontwart dit kluwen oock, en reeckent of 't Getal
Dat noyt bekent en was, u uytkomſt geven ſal
Om in 't geheymſt, en het diepſinnighſt aller ſaecken,
En deſe hun verſchil de reghte grond te raecken.
Dan ſoo ghy nae de kunſt daer in geen uytkomſt ſiet,
Soo bid ick dat u doch de moeyte niet verdriet,
Om eens een ſchrand're Vries te willen Divideeren,
Met een ervaren Boer, en wel te obſerveeren
Of het product geen Pool te voorſchijn brengen ſal,
En 't overſchot verſmelt tot nul of niet met al.
En als ghy 't ſoo bevind, ſoo kont ghy deſe luyden
(Ter liefde van de Konſt) de reghte grond beduyden
Doch ſoo haer twiſt-ſucht dan noch niet geneſen is,
Soo legh vrij voor dat volck de garden in de pis.

Ter gelegenheid, dat men in 't jaar 1633 het groot Rondeel by de voormalige Regulierspoort had geſlecht, en dit laatſte vervangen door een groot burgerhuis, 't welk, tot logement ingericht, nog dien naam draagt, had men ook begrepen de lange houten brug, welke zich aldaar bevond, te moeten doen vervangen door een ſteenen brug. Deze was nu voltooid en ruſtte op acht zware zuilen, die zeven bogen vormden; welke zuilen niet op den bodem van den Amſtel ruſtten, maar op roosterwerk geſticht waren, dat door zware ingeheide palen gedragen werd. Hierop zinſpeelde Vondel in de twee navolgende regels, die boven den middelſten boog werden geſteld:

OP

DE STEENE BRUGH

OP DEN AMSTEL.

Acht ſuylen op de ry, een brugh van ſwaeren laſt,
Begrond den Amſtel niet, en ſtaet allijck wel vaſt.

2 *Begrond:* d. i.: „rust niet op den *grond*, raakt den grond niet".

Maria de Medicis, weduwe van Hendrik IV en moeder van den regeerenden Koning van Frankrijk, Lodewijk XIII, had, op het aandrijven van den toen alvermogenden Minister Richelieu, het Rijk moeten verlaten. Zich een tijd lang in Brabant hebbende opgehouden, kwam zy in den zomer van 1638 naar Holland over, met oogmerk om de bemiddeling der Staten te verzoeken in de geſchillen tusſchen haar en den Koning haar zoon. Terwijl zy zich hier ophield, deed zy een reis door de voornaamſte Hollandſche Steden. Naauwlijks was de Wethouderſchap van Amſterdam van haar oogmerk verwittigd geworden, of de noodige toebereidſelen werden gemaakt om haar op de luisterrijkſte wijze te ontfangen. De vinding en regeling der vermakelijkheden, by die gelegenheid te geven, werd aan Dr. Coster opgedragen. Hooft had mede een ontwerp van feestviering gevormd, als blijkt uit den brief, door hem op den 22 Augustus aan van Baerle geſchreven: [1])

„...Naardien de Heer Koſter eenen *anderen* vondt heeft opgeworpen, om de intrée der Koninginne te verheerlijken, zoo mogen wy denken, dat wy ten minſte de geneught van 't naavorſen gehadt hebben, gelijk de wijze man die naa den wortel van den boom dolf, om te begronden hoe de vijgen zoo uitneemende zoet waaren; tot dat zijn' dienſtmaaghdt hem quam zeggen, dat ze in een pot gelegen hadden, daar honigh in geweeſt was. Waar mee zy kleinen dank behaalde, by hem, dien 't liever zouw geweeſt zijn, onwetende te blijven, om de luſt van 't jaagen naa wetenſchap. Evenwel ons ontwerp behaeght my wel zoo zeer als dat van Doctor Koſter; ende te bet om de braave veirzen van U. E. in 't Latijn, ſampt om degene die Joffrou Tesſelſcha daar op gerijmt heeft

1) Hooft *Brieven,* 593.

in 't Duitſch en Italiaanſch. [1]) Doch U. E. en de Heer Moſtaart zullen verre beſt daar van kunnen oordeelen, in 't genieten van den herfſt haars gezelſchaps, die met de vruchten overkomt. Zoo de Koningin, gelijk U. E. verwaant, door de ſteden en over den Haage gaat, wil 't nog al een wijl aanloopen, eer men haare Majeſteit tot Amſterdam zal zien. 't Verdriet my, uit zucht tot de eere der ſtadt, dat zy alle toeruſtingen zal moeten gering achten, ten opmerke van 't geen zy in Italië en Vrankrijk, jaa in Brabandt, aanſchouwt heeft. Eene der onthaalingen, die, mijns bedunkens, meeſt by haar zouden geacht worden, zoude een' treflyke muzijk zijn. Overzulks, ('t zy de Heeren zich der koſten ontzien) waar het wel raadzaam eenige vermaarde konſtenaars uit andre ſteden t'ontbieden, ende daar in te volgen den raadt van den Orgeliſt Meeſter Dirk Sweeling, wiens gelyk ik meine dat zy nooit gehoort heeft; zulks hy tot een fraai ſieraadt der ſtadt zal dienen. Konde men Joffrou Teſſelſcha en Franciſca bewegen, ende teffens die ſtijve ſtem van Rotterdam, om wat mildt met den rijkdoom haarder gaaven te zijn, ende zich, daardoor

1) Het Italiaanſche vaers luidt als volgt:

IN HONORE

DELLA CHRISTIANISSIMA REGINA

MARIA DE MEDICI,

ALLA ENTRATA SUA FELICE NELLA CITTÀ

D'AMSTERODAMO.

Qual per le terre Phrygie gia beata
Si vidde andar la Madre delli Dei,
Tal per Ollanda paſſi hor adorata,
MARIA Augusta: Augusta piu di lei,
Quanto di piu gran Genitori nata
Di veri numi il ſecol noſtro bei.
Aggradi, alta Regina, i baſſi honori:
Che coſi ſuole il Ciel, mirando a i cu ori.

Aldus overgezet door den Heer J. A. ALBERDINGK THIJM:

TER EERE

VAN DE ALLERCHRISTELIJKSTE KONINGIN

MARIA VAN MEDICIS,

BIJ HARE BLIJDE INKOMSTE TER STEDE VAN

AMSTERDAM.

Als eens, voor het volk, in de frygiſche ſtreken
De zalige moeder der Goôn trok voorbij,
Zoo ging thands door Holland, bij 't huldegroet-ſpreken,
Doorluchte Maria. Doorluchtre dan zij,
Naar grootere Goden uw vaderen bleken,
Zoo zegent ge onze eeuw met een Godhedenrij.
Neem, hooge Vorſtin, onze needrige hulde:
Zoo deed ſteeds de Hemel, die 't harte vervulde.

Vergelijk verder BARLAEUS *Blijde Inkomst*, Holl. vert., blz. 66 en 81.

een' groote ftadt te verplichten, haare Majefteit zouw zich misfchien verwonderen, dat Italië haar in Hollandt bejegende. Een fchouwfpel is 'er dat haaren oogen nergens gebeurt is, oft zal mogen gebeuren: de meenighte van fcheepen, die men haar behoort te vertoonen, ende 't fpel te eindigen met geklap van 't balderende gefchut. Welk geluit, uit haar ooren, zouw kunnen fpoelen de weêrfmaak, die zy, zoo ik duchte, in onze muzijk zouw gevonden hebben. U. E. gelieve deze mijne bedenkingen voor te draagen aan de Heeren Moftaart ende Kofter; famt, oft het niet oorbaar waare, twee verfcheide vertooningen te doen, te weeten d'onze en die van den Heer Doctoor. Ik gebiede my aan U. E. enz."

In een brief, aan denzelfden eene week later gefchreven, komt Hooft op de zaak terug:

„....Dat zij UEd. geirne iets van de Kaifarlijke kroon op 't Amfterdammer waapen hoorden zingen, dunkt my zoo vreemdt en verre uit den wege niet; gemerkt de Koningin gefprooten is uit Maximiliaan, den geever van dat fieraadt, die haar derde grootvaader geweest is. Men zouw hem kunnen ten toon ftellen, in bedrijf van 't kroonen der ftadt; en de Koningin daarby, in 't voeghlijkfte gewaadt, met deze woorden: *Instar dei;* oft anderfins, gelijk Uwer E. verheeve geeft veel beter zal weeten te verzieren. In allen gevalle waar 't goedt, verfcheiden pijlen tot zijn boogh te hebben. Want alle Majefteit wil zelden gezien zijn: ende zoo de Leyenaars Berecinthia voor den dagh brengen, de haare zal verwelkt wezen en nouw toonbaar t' Amfterdam. Doch, hoe konftigh een zanger ook, 't is (ik belijd het) quaadt queelen met heefche keel. Maar die van UEd. moefte boven maate fchor wezen, zoo haar de ftem der Meereminne van Teffel niet gladden konde, en gaalijk maaken, wen zy flechts eens begint te neuriën

Facundum concute pectus.

Indien wy morgen verneemen, dat de Koningin op Woensdagh oft Donderdagh zekerlijk verwacht wort, ik leg ons toe, den hoop te vermeeren, en overmorgen t' Amfterdam te zijn" enz.

In deze brieven, en in 't byzonder uit het zeggen, dat het goed is, „verfcheiden pijlen tot zijn boogh te hebben", ftraalt nog al de wensch door van Hooft, dat men zijn ontwerp van feestviering niet geheel ter zijde zoû ftellen. Ik durf echter niet beflisfen, of men er zich by 't vastftellen van 't programma van bediende. Wat daarvan zij, de Koningin reed den 31 Augustus uit den Haag en kwam dien avond te Haarlem. Burgemeesteren van Amfterdam zonden terftond den Penfionaris Willem Boreel derwaarts, om haar Majesteit te verzoeken, de ftad met haar tegenwoordigheid te vereeren, terwijl aan haar keus gelaten werd, zulks te water of te land te doen. Zij verkoos het laatfte en vertrok, op Woensdag, den 1 September, naar Amfterdam, vergezeld van de Princes van Oranje en van een aanzienlijken ftoet Edellieden en Vrouwen. Omtrent het Huis ter Hart lag een groote menigte fpeeljachten, langs 't Y derwaarts gezeild, en cierlijk uitgeftreken met vlaggen en wimpels. Een der prachtigfte

was voor de Koningin geſchikt, die echter in 't rijtuig bleef, en den dijk langs reed (de ſtraatweg beſtond toen nog niet) tot aan de Vrijheid der ſtad, waar zy, door een Eerewacht te paard, geleid door Kornelis van Davelaar, Heer van Petten, verwelkomd, en onder klokgelui en 't losſen van 't geſchut de ſtad werd binnen geleid. Binnen de Haarlemmerpoort en langs de ſtraten, welke de Vorſtin moest doortrekken, ſtonden twintig Vendelen Schutters geſchaard. Aan de poort werd de Koningin ontfangen door den Kolonel en Oud-Burgemeester Andries Bicker, en de Burgerhoplieden Pieter Reael, Gerbrand Janszoon Pancras, Oud Schepen en Raad, en Jacob Bicker, Bewindhebber der O. I. Maatſchappy. De ſtoet, voorafgegaan door de jeugdige ruiters, en gevolgd van een gedeelte der Schuttery, kwam langs den Nieuwendijk op den Dam, trok aldaar door een eerepoort, die 't Koggeſchip, het oud zegel der ſtad, droeg, en waaronder de bruiloft van Koning Hendrik IV met de Koningin was afgebeeld, en eenige regels van Barlaeus, als volgt door Vondel vertaald, tot toelichting:

OP

DE VERTOONING DES HUWELIJX

VAN

HENDRICK DE IV

EN

MARIA DE MEDICIS.

HIER trout 't Hetruriſch bloed de hand, die 't lemmer paſt,
En ſtijght door huwelijck op 's weerelds hooghſte toppen;
En Hendrick aen haer ſijde, al blanck geharrenaſt,
Verwacht uyt haeren ſchoot gekroonde Konings koppen.
Ay ſie, 't is Herkules, 't is Pallas, die hier ſtaet.
Hy ſtut met dapperheyd de Rijcken; ſy met raed.

1 *Hetruriſch:* Etruriën, in 't Gr. Tyrrhenia, later Tuscia, is het tegenwoordige Toskanen, waarover de Medicis gezach voerden.

Van hier ging de ſtoet door de Warmoesſtraat en Niezel en voorts, langs de oostzijde van den Fluweelenburgwal, tot voor de Oude Doelenſtraat, waar een andere eerepoort ſtond, met een hoogen en

cierlijk geſchilderden gevel, voor welken dit halve vaers van Virgilius te lezen was:

Laeta Deûm partu.

Na 't opſchuiven der gordijnen, zag men hier de Koningin, in de gedaante van Berecynthia, op een zegewagen, die, nevens haar, haar vorſtelijke kinderen voerde, en door vier maagden, de vier waereld-deelen voorſtellende, vergezelſchapt werd. Deze vertooning werd door een Latijnsch gedicht van Barlaeus verklaard, 't welk Vondel aldus vertolkte:

OP DE VERTOONINGE

VAN

B E R E C I N T H I A.

LÆTA DEUM PARTU.

BLIJDE MOEDER VAN DE GODEN.

ALs eertijds Berecinth, ſoo wijd befaemt door 't baren
Van vele Goden, reed door Phrygiaenſche ſteên;
Soo kom, ter goeder uur, geſegent ingevaren
De poort van Amſterdam, tot blijſchap van 't gemeen,
O groote Koningin; ſla over al uw oogen:
Mijn kercken, mijn gebouw, en torens trots van ſtand,
Mijn havens dight beſet, getuygen mijn vermogen.
Ick ſwerf den aerdboôm om, te water en te land.
De beyde weerelden my haer ſchenckaedjen ſtieren.
En d' oude, en nieuwe word hier op haer' prijs geſtelt.
Uw Grootvaêr ſchonck my eer, om mijnen ſchild te cieren,
Sijn Keyſerlijcke Kroon. nu wenſch ick 't hooghgemelt
Geſchenck met danckbaerheyd ſijn Nichte te vergelden;
Te toonen dat ſijn deughd noch in mijn harte ſtaet.
Soo ſtond ick in de gunſt van deſen Held der helden,
Uw' man; ſoo komt uw Soon my jaerlijcx noch te baet.
Nadien ghy nu (dat 's meer) ſelfs Goden hebt gedragen,
Vergeefme, indien ick poogh hun Moeder te behagen.

1 *Berecinth:* een der namen van Cybele, de Moeder der Goden, als vereerd op den berg Berecynthos in Frygiën.
9 *Stieren:* dialektverſchil voor *ſturen*, nog in de volkstaal gebruikelijk.
11 *Uw Grootvaêr:* Maximiliaan van Oostenrijk, van wien Maria de Medicis afſtamde door haar moeder Johanna, dochter van Keizer Ferdinand I.

Tegen over den wagen vertoonde zich wederom het Koggeſchip, 't welk een maagd voerde, Amſterdam verbeeldende, die zich eerbiedig boog voor de Koningin. Tot opheldering dienden de regels van van Baerle, aldus door Vondel overgezet:

OP

DE BLIJDE INKOMSTE

VAN

MARIE DE MEDICIS,

T'AMSTERDAM.

OP DE KONINGIN EN DE STAD.

HARE MAJESTEYT

ONTFING van Thetis groote Heeren
Tot ſwagers, die de zee regeeren.

DE STAD IS

Allengkſens van een lage veſt
En kleen gebied dus hoogh gewaſſen
Soo datſe nu des hemels aſſen
Bereycken kan, en ooſt en weſt.

DE KONINGIN IS

Moedigh op de Goôn, haer ſoonen,
Al verciert met Konings kroonen,
Die te ſijner tijd om hoogh
Sullen cieren 's hemels boogh.

DE STAD

Komt billijck lof en danck om haer lieftallige aerd,
Om dat de vreemden daer, als in hun land, verkeeren;
Om dat wy wijd en ſijd ons geven op de vaert,
En tot in d' ijſzee toe in 't noorden gaen laveeren,
Ontdecken onbeſchroomt de veergelege landen,
Ons eertijds tot een' ſchrick: dat wy den dorſt verſlaen
Met bruyſenden Oront, en ſchuymende Rodaen,
En ſijn, gelijck een volck, verknocht door eendraghts banden.

7 *Moedigh op de Goôn, haer ſoonen:* andere vertaling van den halven regel van VIRGILIUS: *laeta Deûm partu.*
17 *Oront:* de Orontes is een rivier in Syriën, uit den Libanon ontſpringende.
Rodaen: de Rhône.

De Koningin, zich nu naar ’t Prinſenhof begeven hebbende, werd er begroet door de vier Burgemeesteren, Pieter Hasſelaer, Abraham Boom, Antoni Oetgens van Waveren en Albert Koenraad Burg, verzeld van de twee Penſionariſſen, Willem Boreel en Kornelis Boom. — Men kan hier uit afleiden, hoe zeer het denkbeeld der Soevereiniteit reeds by de Stad was ingeworteld, dat de Overheden de Koningin niet te gemoet waren gegaan, maar, als haar gelijken, tot hunnent verwelkomden. De Koningin nam haar intrek in ’t Prinſenhof, de Princes in ’t huis van den beroemden koopman Elias Trip. Het wachtwoord werd door de Koningin, zoo lang zy in de ſtad was, gegeven, en was den eerſten avond „Maria.” Ten volgenden dage geleidden Burgemeesteren haar door de ſtad, en onder anderen naar ’t Oostindisch huis, waar een banket was toebereid, alleen uit Indiſche gewasſen en voortbrengſelen beſtaande. Hier werden wederom Latijnſche vaerzen van Barlaeus gelezen of opgehangen, aldus door Vondel vertaald:

OP HET

OOSTINDISCH HUYS.

FORTUYN trock over zee, en ging nae Ooſten bruyſen,
En hiel in Indien ten lange leſte ſtand;
Daer was ſy wellekoom in der Molucken huyſen,
By Memnons Koningen, verbonden hand aen hand.
De Dageraed ontſloot ſijn kamers voor ons kielen.
Daer werden Hollanders van Mooren wel onthaelt.
’t Was niet genoegh dat ſy in Neêrland ’t veld behielen;
Sy ſeylden ’t aerdrijck om, ſoo wijd de ſonne ſtraelt;
Vermaeckt om dat de ſon getuyghde van hun daden,
Soo verre en ſoo uytheems. Ons Holland ſtreckt een ſchuur
Voor Indiaenſch gewas. Het Noorden heeft geladen
Al ’t geen het Ooſten teelt. Al wat het hemelſch vuur
Des ſomers koockt en braed, bewaert, in dit geweſte,
De kille wintervorſt, die vyer uyt peper kaeut.
Arabië geeft ons ſijn wieroockvat ten beſte.
De handel met den Pers tot noch toe niet verflaeut.

4 *Memnons Koningen:* geen zeer duidelijke of begrijpelijke benaming voor „Oosterſche Vorſten.” Memnon was, volgends de fabelleer, de broeder van Aurora.
7 *Sy:* de Hollanders.
14 *Die vyer uyt peper kaeut:* d. i.: „die zich met peper verwarmt.”

Hy mangelt ſijne ſijde, en ſijn kottoene waren.
Het groote Java deelt ons ſijne ſchatten meê,
En China 'tporceleyn: wy Amſterdammers varen
Al waer de Ganges looſt ſijn wateren in zee;
Al waer de winſt ons voert, nae alle zeên en kuſten.
Gewinſucht liet tot noch geen havens onbeſocht.
Wy deelen met den Taegh de zee en 't land, en ruſten
Ten oorloogh tegens een', die alles overmoght.
Wie twijfelt, ſta maer 't oogh op ſchanſſen, ſteên, en wijcken,
Ick wijs hem andre ſteên, een ander vaderland,
Daer andre ſtarren ſijn. ſoo wiſſelt men met Rijcken:
Soo koopt de weereld ſich, en ſtreckt 't verkochte pand:
Aldus word d' oeghſt gemaeyt op wijd verſpreyde gronden,
Heel Indien in een Ooſtindiſchhuys gevonden.

17 *Hy mangelt:* d. i.: „hy geeft in ruil."

OP HET GERECHT

DER

OOSTINDISCHE KOOPMANSCHAPPEN,

VOOR 'S KONINGS MOEDER AENGERECHT.

Des Konings Moeder ſtond gelijck voor 't hoofd geſlagen,
Om d' ongemeene ſpijſe, en proefde met haer' mond
Het Indiaenſch bancket, daer ſy den diſch ſagh dragen
Het edele gewas van 's aerdrijcx Morgenſtond,
De vrucht des Arabiers, de Perſiaenſche waren.
Sy proeft met grooten ſmaeck welrieckend pijpkaneel,
't Verquickende gerecht, dat Ooſterſche ackers baren.
Sy rieckt de vruchtbaerheyd van 's weerelds ander deel,
De wieroock, balſſem, myrrhe, als heylige offergiften,
Een yeder op ſijn plaets: het een haer oogh behaeght.
Het ander ſmaeckt de tong. wie ſal partyen ſchiften?
Hier pleyten Reuck en Smaeck, terwijl men rieckt en knaeght
Men at op Thetis feeſt noch noyt dees leckernyen.
Jupijn werd noyt genood op diergelijck bancket;
Nocht Ceſar, doen hy quam het Kapitool opryen
Met ſegenrijcken roof, van 's vyands bloed beſmet.
De weereld, ſeyde een man, die Griecken Koſmos heeten,
Nood Koſmus dochter dus op haer bancket ten eeten.

17 *Koſmos:* Griekſche naam voor „waereld," bygebracht om een woordſpeling met den naam van Mariaas vader te verkrijgen.

Op den derden dag vermaakte men de Koningin met nieuwe vertooningen, die, tusſchen de Lange- en Doelebruggen, waar de gracht op 't breedst is, op een eilandtjen, uit de veenen derwaarts gevoerd, in eene nacht vervaardigd waren. Het Vorſtelijk Gezelſchap zat met Schout en Burgemeesteren in eene ſloep; en terwijl deze door de Grimnesſeſluis kwam uitvaren, ging de Osſeſluis, daar recht over, open, en liet een Neptuun op zijn ſchelpwagen door. Hy werd gevolgd van Merkuur in een kogge: voor in zat de Amſterdamſche Maagd, die de Koningin met eenige dichtregelen begroette, waarvan hier de vertaling volgt:

EEN SCHOONE MAEGHD,

UYTBEELDENDE

AMSTERDAM,

VERWELLEKOOMDE DE KONINGIN MET DESE VAERSEN.

MET welck een offerhand ſal ick den hemel dancken,
Dat my beſoecken komt de grootſte Koningin,
Die bey de weerelden beſchaduwt met haer rancken,
En my een voorſpraeck ſtreckte, en trouwe Noodvriendin
By Vader en by Soon, in hare heerſchappye?
Weeſt overwellekoom, geſegende Marye.

OP

NEPTUUN, MERKUUR,

EN

D'AMSTERDAMSCHE MAEGHD,

DIE DE KONINGIN, OP HET ROCKIN, ONTMOETEN, EN BEGROETEN.

DE Zeegod, grijs van kop en kin, en ſtraf van oogen,
Die met ſijn ſpitſe vorck opborrelt uyt den vloed,
En in een vloocke ſchulp van monſters word getogen,
Daer waternymphen vaſt hem ſtrecken tot een' ſtoet;
Merkuur, des koopmans God, beleyder van den handel,
Die met ſijn gladde tong nu koopt, en dan verkoopt,

Vloocke is hetzelfde als „vlottende, drijvende."

En wiſpeltuur in gunſt, en light van aerd en wandel,
Veroorſaeckt, dat de winſt nu ſtand houd, dan verloopt;
En deſe ſchoone Maeghd, die met een nedrigh weſen
Sich neyght eerbiedighlijck; dees Godheên algelijck
Verwellekomen hier de ſchoone, d' uytgeleſen
Onſterflijcke Godin van 't Franſche koningrijck.
Sy ſtorten over haer een' algemeene ſegen.
De Zeevooghd draeght haer op 't geſagh der gantſche zee,
Van alle wateren, en hobbelende wegen;
Soo veer van Sein, of Teems, of Spanjes veerſte reê
De Scepters van haer wijd gevreeſde kindren reycken,
Der Goden Taelman wijd ſijn Stad dees Koningin,
En hare Lelien, tot een gehoorſaem teycken:
Maer d' Amſterdamſche Maeghd, ons Stroom- en Zeeheldin,
Van Zee- en Handelgod geſtut, vernedert blode
Dees Koopgoôn voor Marie, en haer alleen voor Gode.

16,17 Omdat haar zoon Koning van Frankrijk, en hare dochters Koninginnen van Engeland en Spanje waren.
18 *Der Goden Taelman:* Merkuur, die tot bode en tolk der goden ſtrekte.
21 *Blode* voor „zedig." De zin is: „zy doet déze goden zich beleefd voor Maria, en Maria alleen voor God buigen."

OP

DEN SLANGESTAF VAN MERKUUR,

WAERMEDE

Hy geeſten, doods van verf, uyt Plutoos jammerpoel
Verdaghvaert, of hen drijft nae 's afgronds duyſtren ſtoel.

OP

AMSTERDAM.

Keer om de Stad: s' is boſch van onder, en gebout
Op boomen, onlangs noch gehaelt in 't Noordſche woud.

De ſloep, die haar voerde, werd toen geroeid naar de noordzijde van het eilandtjen, waar, onder een grooten zegeboog, nieuwe vertooningen plaats vonden: eerst het huwlijk van François de Medicis en Joanna van Oostenrijk, vader en moeder der Vorſtin, met deze vaerzen:

OP

DE VERTOONINGE VAN HET HUWELIJCK

VAN

FRANÇOIS VAN MEDICIS,

Groot Hertog van Toskanen,

EN

JOANNE VAN OOSTENRIJCK,

KEYSER FERDINANDS DOCHTER.

FRANÇOIS, Toſkaenſche Vorſt, hier treed ghy op 't tooneel,
Met d' eer van Ooſtenrijck, Joanne, uw uytverkoren.
Hier trout uw halve ſiel noch eens haer ander deel.
Waer uyt Hertogen en regeerders ſijn geboren.
Door huwelijcken rijſt de Son van Medicis,
En ſteeckt haer ſtarren aen, die ſtralen van ſich ſchieten,
Haer heldre ſtarren, daer Maria een van is,
Die door de gunſt van God, die elck niet magh genieten,
Geen blijde moeder word, ſoo menighmael ſy baert,
't En ſij van Koningen. dat 's baeren; dat 's beklijven:
Dat 's 't aerdrijck geregeert door haer geſlacht en aerd.
Dat heet door hylicken de koningkrijcken ſtijven.

9 *Geen blijde moeder word:* de dichter wil niet zeggen, dat „zy *geen* blijde moeder wordt," maar, dat, „telken reize als zy moeder wordt, zy koningen baart."

Toen — volgends de ſuggeſtie van Hooft — Maximiliaan, Amſterdam beſchenkende met de keizerlijke kroon, met dit byſchrift:

OP

DE VERTOONING

VAN

DE SCHENCKAEDJE

DER

KEYSERLIJCKE WAPENKROONE.

MAXIMILIAEN ſpreeckt:

O AEMSTELERS, die, wijd te water en te land,
Verkoopt, en koopt, en wint, en winnen doet veel andren,
En ſtutte 's oorlooghs laſt, het ſij oock van wat kant,
En hoe veel vyanden my druckten met malkandren;
't Sij my Venetien, of Vlaendre dreyghde uyt haet,
En Brugh ſijn' eyge Vorſt en landſheer hiel gevangen;
Aenvaerd ons goude Kroon, der Keyſren hoofdcieraed,
En wil die, tot een loon van uwe deughd, ontfangen,
Dat ſy in 't midden ſta by leeuwen, rood van goud,
Voor den nakomeling, om met die eer te proncken.
Ghy triomfeert ter zee met vlugh en ſeylbaer hout.
Ons Keyſerlijcke Kroon ſij u uyt gunſt geſchoncken.
Te lande blinckt mijn kroon, en word alom gevreeſt:
Maer uwe Schildkroon blinckt te water allermeeſt.

5.6 Toeſpeling op de oorlogen, door Maximiliaan gevoerd.
6 *Brugh*: Brugge, waar Maximiliaan in 1486 een geruimen tijd gevangen werd gehouden.
7 't Is reeds meer aangemerkt, dat Maximiliaan, toen nog maar Roomsch Koning zijnde, geen Keizerlijke kroon kon geven.
11 *Seylbaer hout*: „hout, dat geſchikt is zeilen te dragen" (*to bear sails*).

Aan de zuidzijde van 't eilandtjen, werwaarts de ſloep toen gevoerd werd, zag men den ellendigen ſtaat van Frankrijk onder Hendrik III en den bloeienden onder Hendrik IV in vijf grootſche vertooningen afgebeeld, en aldus toegelicht:

OP

DE VERTOONINGEN

VAN

DEN RIJCXKLOOT VAN VRANCKRIJCK

ONDER

HENRICK DE III GESCHEURT,

DOOR

HENRICK DE IV GEHEELT EN HERSTELT.

ALS Vranckrijck jammerlijck den Rijcxkloot ſiet gereten
Door burgerlijcken krijgh, en 't land gedeelt in twee,
De Vorſten handgemeen, en hart op hart gebeten,
Den Koning ſelf vermoort; doet dit haer herte wee;
Om dat de Kloot des Rijcx met kracht leyd afgeſmeten
Van ſulcke ſchouderen, waer op ſich elck verliet,
En d' aſſen uit de naef geheven: dies bekreten
In dien benaeuden ſchijn het nae den hemel ſiet,
En ſmeeckt Jupijn om hulp, en al de groote Goden,
En wacht van boven trooſt in dien vervallen Staet.
Pomoon, en Bromius, en Ceres weghgevloden,
En van het ſwaerd verdruckt, en Venus, bloot van raed,
Met d' andre Godheên ſtaen bedruckt aen Vranckrijcx ſijde.
De Goôn erbarmen ſich om die verlege ſchaer,
Verdaghvaerden Borbon, dat hy hen al bevrijde,
En op ſijn ſchouders neem' den laſt van 't Rijcxgevaêr.
Triton met Mavors helpt den Held, op Vranckrijcx bede,
Waer hy door hun beleyd de vyanden verſtoort:
Soo word het rijck geheelt door langgewenſchten vrede.
Navarre, ſterck van hals, den Rijcxkloot onderſchoort,
Set d' aſſen in de naef met kracht: ſoo word herboren

4 *Den Koning ſelf vermoort:* Hendrik III.
11 *Pomoon:* de godin der tuinen en lusthoven.
Bromius: Bacchus, de wijngod.
Ceres: godin van den oogst.
15 *Borbon:* Hendrik IV.
20 *Navarre:* wederom Hendrik IV.

De ruft van 't oude Rijck: foo bloeyen alle fteên,
De kercken, en het land weêr heerlijck, als te voren.
De Vreê keert wederom. Aftrea gaet bekleên
Haer' troon en eerften Staet: gevlughte Goden keeren
Uyt hunne ballingfchap in 't voorige befit.
Dit word u hier vertoont: dit wil Alcides leeren,
Daer hy 't gerabraeckt land weêr fet in fijn gelid,
En heelt 't gefplifte Rijck, gelijck dees ftommen fpreken.
Met reght word Henrick dan by Herkules geleken.

24 *Aftrea*: de Vreêgodin.

Toen werd het gezelfchap vermaakt door een waterftrijd, tusfchen tien matroozen, in witte linnen kleeding, met roode mutfen op 't hoofd, die elkander met handfpaken te keer gingen, en uit de fchuiten in 't water deden tuimelen. Tegen den avond voer men door de St. Antonis Sluis, naar 't Y; waar de Koningin, op de Oostindifche werf, een fchip zag afloopen, aan 't welk zy, op verzoek van Burgemeesteren, een naam gaf, en wel dien van Maria de Medicis, waarop de navolgende regels werden gemaakt:

EEN OOSTINDISCH SCHIP,

DAT DE KONINGIN NAE HAREN NAEM NOEMDE,

MAGH NU SEGGEN:

Maria is mijn naem, mijn toenaem Medicis:
Het ftreck' tot gunft, is 't niet tot mijn behoudenis.

Den volgenden dag ging zy in ftilte eenige winkels bezoeken, en verkreeg ontflag voor een gevangene, die een onwilligen manflag begaan had. Op Zondag 5 September nam zy — weder op 't Prinfenhof — affcheid van Burgemeesteren, en trok weg, terwijl men haar op dezelfde wijze, als men haar had ingehaald, uitgeleide deed.

Ook de vriend van Vondel, Mr. Joan Vechters of Victorijn, leverde byfchriften op de vertooningen. Wy vinden die o. a. verzameld in den „Hollandfchen Parnas”, in 1660 door T. van Domfelaer uitgegeven. blz. 213—215.

Op den dag dat Maria Amſterdam verliet, beviel de Koningin van Frankrijk van een Kroonprins. Barlaeus bezong deze gebeurtenis in Latijnſche vaerzen, welke Vondel, even als al de vorige, vertaalde:

OP

DE GEBOORTE DES DOLFIJNS,

GEVALLEN JUYST TEN SELVEN DAGE,

EN OP DIE UURE, DOEN MARIE DE MEDICIS UYT AMSTERDAM VERTROCK.

GELIJCK de ſtarren ſtaegh verrijſen, weder dalen,
Veranderen van beurt door op en ondergaen,
En nu in d' een, en dan in d' andre weereld ſtralen;
Alleveneens, terwijl de koningklijcke raên
Ontvoeren Amſterdam de ſtarre van Florenſſen,
Verſchijnt 'er aen de Sein een Son, een ander licht,
En d' Erfgenaem des Rijcx, tot heyl en trooſt der menſchen,
Geboren juyſt dien dagh, doen wy het aengeſicht,
De Majeſteyt en glans van Medicis verloren:
Op d' uur, dat Amſterdam betreurde haer vertreck,
Was 't hooghtijd te Parijs, daer een Dolfijn geboren
Gantſch Vranckrijck juychen deed met opgeheven neck.
Leef lang, Mariaes neef: dat Hollanders en Vrancken,
Van uwe Lelien geſegent, u bedancken.

5 *De ſtarre van Florenſſen:* Maria de Medicis.
11 *Een Dolfijn:* naderhand Lodewijk XIV.

Gedurende haar verblijf hier te lande, had zich de Koningin, op verzoek van Burgemeesteren van Amſterdam, en ter gedachtenisſe aan het bezoek, waarmede zy de ſtad vereerd had, laten afſchilderen door den beroemden Gerard Honthorst 1), welk afbeeldſel, door haar aan de Wethouderſchap vereerd, na den aanbouw van het nieuwe Stadhuis op den Dam, aldaar voor den ſchoorſteen werd geplaatst, en thands nog te zien is in 't voorvertrek van Burgemeesters-kamer. De navolgende dichtregelen zinſpelen op dat kunstwerk:

1) Lees hierover de bevallige novelle van Mev. Bosboom-Toussaint, getyteld: *Het Huis Honſelaarsdijk.*

OP

DE AFBEELDINGE VAN DE KONINGINNE,

DOOR HONTHORST GEDAEN,

EN VAN HARE MAJEST. AEN DE BURGEMEESTERS VAN AMSTERDAM VEREERT.

De groote Medicis, een Moeder van drie kroonen,
Quam dus, ter goeder uur, ſich in ons Stad vertoonen.

Behalve deze ſchildery behield de ſtad nog een herinnering van haar bezoek in een ander ſchildery, voorſtellende de ſchutters-vendels van den Kolonel Bicker, geſchaard ſtaande tot onthaal der Koningin. Het vervaardigen van dit kunstwerk was opgedragen aan Jacob Sandrart, een ſchilder, die in Duitschland uit Nederlandſche ouders geboren was, en van wien ik gelegenheid zal hebben meer omſtandig te gewagen.

Omſtreeks 1636 te Amſterdam gekomen, verwierf hy zich al ſpoedig aldaar beſchermers en beſtellingen. Vondel ſchijnt veel werk van hem gemaakt te hebben; althands wy zullen nog meermalen onzen dichter met lof van hem hooren ſpreken. Op het voormelde Doeleſtuk vervaardigde hy het navolgende byſchrift:

OP

HET KORPORAELSCHAP

DES HEEREN

V A N S W I E T E N,

OP DE DOELEN, GESCHILDERT DOOR SANDRART.

De Vaen van Swieten wacht om Medicis t' onthalen;
Maer voor ſoo groot een ſiel valt Dam en merckt te kleen,

Op het Korporaelſchap: men late zich hier niet misleiden door het woord korporaal, noch denke, dat men hier te doen heeft met de perſoon, die in het krijgswezen op den onderofficier in rang volgt: *korporaal* beteekent letterlijk „lijfwacht," en het *korporaalſchap* is alzoo hier hetzelfde als de lijfwacht, „*garde d'honneur*" (van Maria de Medicis).

Des Heeren van Swieten: de Kolonel Andries Bicker was Heer van Swieten — natuurlijk door aankoop, want hy behoorde geenszins tot het ſtamhuis van dien naam; maar 't was reeds toen in de mode geraakt, dat de vermogende kooplieden, nu zy het gezach en de macht in handen hadden bekomen, zich door het aankoopen van Heerlijkheden en het aannemen van den naam daarvan, aan den ouden adel poogden gelijk te ſtellen, en alzoo een ſlagboom te plaatſen tusſchen hen en hunne minder door het lot begunſtigde medeburgers.

1 *De vaen van Swieten:* „het vendel — of liever de vendels die onder den Heer van Swieten ſtonden."

En 't oogh der burgery te ſwack voor ſulcke ſtralen.
Die Son van Chriſtenrijck is vleeſch, nocht vel, nocht been:
Vergeef het dan Sandrart, dat hy haer maelt van ſteen.

5 Deze regel is onduidelijk: het ſchijnt dat Sandrart, in plaats van de Koningin zelve, haar ſtandbeeld had afgebeeld.

Op den 18 October van dit jaar overleed, in zeven-en-zestig jarigen ouderdom, de beroemde wiskundige Willem Janszoon Blaeu, die, als leerling van Tycho Brahe, zich, door het ſchrijven en uitgeven van talrijke en hoogst verdienſtelijke werken over de zeevaart en ſterrekunde, een grooten naam had gemaakt. Met het geſlacht van Hooft verzwagerd — de moeder van den Drosſaart heette Anna Blaeu — was hy ook met Vondel bevriend, die, gelijk ons dit zoo ſtraks nader blijken zal, op een gemeenzamen voet by hem en zijn zonen verkeerde. Een voortreffelijke afbeelding van Blaeu, door J. Falck, werd met een Latijnsch gedicht van Barlaeus vereerd, en met dit byſchrift van Vondel:

OP
DEN WISKUNSTIGEN
WILLEM BLAEU.

Men ſoeck volckomen breyn vergeefs, en vind er geen;
En ſelden een vernuft alleen bequaem tot een;
Noch ſeldener een man bequaem geacht tot velen:
Het ſchijnt Natuur heeft luſt haer gaven te verdeelen,
Maer trof in Blaeu een ſtof tot veelerley bequaem.
Soo draeght de Wiſkonſt moed' op ſijnen grooten naem.

3 *Seldener* voor „zeldzamer."

Op twee van 's mans werken fchreef Vondel de navolgende klinkdichten:

OP HET GRAEDBOECK

VAN

WILLEM BLAEU.

GHY die ten Noorden nu daelt by de bleeke fchimmen,
Nu in 't geficht krijght 't fchip, waer over Tifis waeckt;
Nu weftwaert fpoed, daer 't licht fijn groote daghvaert ftaeckt;
Nu daer de morgenftar haer pruyck heft uyt de kimmen:

En die dick buyten 's weeghs geflingert door 't vergrimmen
Des woelten Zeevooghds, die 't de kielen bange maeckt,
Niet weet, hoe verre of nae ghy afdwaelt, of genaeckt,
Den Evenaer, die d' een noch d' andere As fiet klimmen:

Aenvaert mijn onderwijs, 't welck wijft waer ieder licht
Van God geplant fij juyft in 's hemels aengeficht.
Ick ftreck den Zeeman ftaegh een baeck en helder vuurwerck.

Dwaelgeeften, leght ghy toe te dwalen wijd en fijd,
En wilt ghy feecker fijn van plaets, en uur en tijd;
My tot uw' ftuurman neemt, uw wyfer, en uw uurwerck.

1 *Ghy:* „de zeevarenden."
1—4 De zin dezer vier regels is eenvoudig: „gy, die u naar alle hemelftreken wendt."
2 *Tifys:* de ftuurman der Argonauten.
9 *Mijn onderwijs:* het Graadboek wordt hier fprekend ingevoerd.
12 *Dwaelgeeften* ftaat hier eenvoudig voor „zwervende reizigers."

OP

HET DERDE DEEL

VAN'T

LICHT DER ZEEVAERT.

WAs nu de Straet geveeght van hun die luttel ſtuyten,
De Middellandſche zee benaeuwen vroegh en ſpae,
En trecken hun gewin uyt vromer lieden ſchae,
En tergen God, en 't Reght met ſteelen en vrybuyten;

De Straetſche handelaer gaf geen twee kop're duyten
Uyt vreeſe van gevaer; 't verſeeckren bleef haeſt nae:
De Koopman ſliep geruſt, terwijl op Gods genae
Hy wiſſelt in katoen, en Zy ſijn zilvre kluyten,

Want angſt voor ſchipbreuck is van yeders hart geſtreken,
Nu 't Licht der Zeevaert blaeckt, en helder is ontſteken;
Men vreeſt er nocht Charybd nocht Scyl, nocht plaet, nocht banck,

Nature, die jeloers angſtvallighlijck ons banden,
Met klippen onder zee, van Turcxe en Griecxe ſtranden,
Moet dulden, dat wy daer gaen landen vry en vranck.

1 *De Straet:* t. w. die van Gibraltar.
Die luttel ſtuyten: „die niet veel deugen;" hy bedoelt hier de Algerijnſche zeeroovers. Zie vs. 4. De uitdrukking leeft nog in de volkstaal.
8 *Kluyten* voor „geldſtukken." 't Is van ouds onzer natie eigen geweest, daaraan in den platten ſpreektrant allerlei benamingen te geven, en zoo hoort men nog van „ſchijven, platen, moppen, koeken" enz. enz. ſpreken.
14 *Vry en vranck:* d. i.: „zonder avary of ſchade."

Het laatſte der hier genoemde werken werd door Hooft insgelijks met een klinkdicht vereerd, te vinden in zijn Gedichten, 148.

Ik heb zoo ſtraks gezegd, dat Vondel gemeenzamen omgang had met de kinderen van Willem Blaeu: en hiervan getuigt zoowel de omſtandigheid, dat elk hunner by verſchillende gelegenheden tot onderwerp ſtrekte aan een of meer zijner gedichten, als wel de ſchertſende toon, welken hy zich ten opzichte althands van twee hunner veroorloofde. De tweede zoon van Blaeu, Kornelis geheeten, ſchijnt in zijn jeugd tegen-

ſpoed gehad te hebben in zijn minnaryen: althans daarop doelt de navolgende grap van onzen dichter:

BLAEUWE SCHEENTJE.

BLAEUTJE ſou een meyſje drucken:
Maer de kunſt en wou niet lucken:
Blaeutje kreegh een blaeuwe ſcheen,
En hy liep al hinckend' heen.
Blaeutje, met jou blaeuwe ſcheentje,
Lieve treurt doch niet om eentje.
Hebje een blaeuwe kous van doen?
'k Hebber noch van goed fatſoen.

1 *Drucken:* woordſpeling met het beroep van boek- en plaatdrukker, dat Blaeu uitoefende, en tevens met het *drukken*, „omhelzen," *premere*, van een meisjen.

7 *Een blaeuwe kous:* niet een *blue ſtocking*, een *blaauw-kous*, waardoor wy thands een *ſavante* verſtaan, maar een *kous* die 't *been* van *Blaeu* past, en welke Vondel, als winkelier in kouſen, best in ſtaat was te leveren.

Het is my niet gebleken, of deze Kornelis Blaeu dezelfde perſoon is, als de overbrenger van een brief, door Hooft in d° 1 Julij 1634 [1]) aan Jakob Wijts geſchreven, en met de navolgende aanbeveling door hem voorzien: „Brenger dezes is een geſchikt en geleerdt jonkman, my in maagſchap beſtaande; de vaader Willem Blaeu, een ſchrander wiskunſtenaar, leerling van Tycho Brahe, genoeg vernaamt en zoude het bet zijn als 't hem luſte. My waar lief, zoo UEd. hem een goedt woordt kon leenen, maar leeder veel, dat zy hier in iets deed, dat eenigzins aanſtootelijk, oft haar tegen de borſt mocht wezen, enz."

Het tweede ſtaaltjen van Vondels vrolijken toon tegenover de Blaeuwen ſpreekt uit het volgende gedichtjen, 't welk ik bekennen moet, meermalen in de gewone uitgave van Vondels Poëzy gelezen te hebben, zonder recht te vatten, wat er de wezenlijke aardigheid van uitmaakte: en ik ben overtuigd, dat het met andere lezers hetzelfde geval zal geweest zijn, voor zoo verre zy namelijk niet wisten, tot wie het vaersjen betrekking had — wat my het toeval heeft doen ontdekken. Eene der dochters van Willem Blaeu, Lucia, en by verkorting Sijtjen geheeten, werd namelijk ten huwelijk aangezocht door Philips van den Gyſen, zeepzieder

1) Br. 424.

te Delft, en het is nu op de beroepen, door den vader van het meisjen en door den minnaar uitgeöefend, dat Vondel in dit gedichtjen op vrolijke wijze zinſpeelt:

DEUNTJE.

Doe een abel Delvenaertje
Quam by Sijtje; ſeyſe, vaertje,
Dees wil drucken ſtijf en ſterck,
Help de landſknecht doch aen werck,
Eerje lang hem ſoud verletten,
'k Wil met hem den druck opſetten:
'k Laet den ſonne-wijſer ſtaen
Voor de wijſer van de maen.
Phlips ſey, 'k ben een ſeepe-koocker:
Wel (ſey Sijtje) benje een ſtoocker:
'k Heb in 't ſtoocken geen verdriet:
Stoock vry dat de ketel ſied.

2—5 Wederom dezelfde woordſpeling als in 't vorige gedichtjen. Sijtjen zegt tegen den ouden Blaeu: „geef dezen landsman, dezen man, die van buiten komt, en die op het *drukken* geſteld is, daartoe toch de gelegenheid (door hem namelijk my tot vrouw te geven)."
7 *De ſonne-wijſer:* die in den gevel van het huis van Blaeu prijkte.
7,8 De zin van deze beide regels, is: „ik wil mijns vaders huis voor dat mijns Delvenaartjens verlaten."
9 *Een ſeepe-koocker:* „een zeepzieder."

Meer ernſtig en deftig is het opſchrift door Vondel geſteld boven den ſchoorſteen van een andere dochter van Blaeu:

OP DE SCHOORSTEEN

VAN JOFFROU

KATHARINE BLAEU.

De heylighe Eendraght is het ſout,
Dat huys en ſtad in weſen houd,
Sy ſtelt d' oneffenheên gelijck,
En baert een goddelijck muſijck,
Het welck den geeſt en 't lijf verheught.
Een Wijſe kent en eert haer deughd.

Aandoenlijk is het korte grafschrift op eene derde zuster:

OP

MARIA ELISABETH BLAEU.

Hier ruſt Maria, ſnel verdort.
De tijd der ſchoonſte bloeme is kort.

Vermaarder nog dan Willem Blaeu maakte zich zijn oudſte zoon Joan, die met zijn broeder Kornelis het beroep zijns vaders voortzette, en den roem verwierf van de vermaardſte boekdrukker zijner eeuw te zijn. Zijn Stedeboeken en vooral zijn Atlas waren door geheel Europa vermaard, en de laatſte werd door Vondel bezongen in het nevensgaande gedicht:

OP

HET TOONNEEL DES AERDRIJCKS,

OF

DEN NIEUWEN ATLAS,

UYTGEGEVEN DOOR DE BLAEUWEN.

De weereld is wel ſchoon, en waerdigh om t' aenſchouwen:
Maer reyſen heeft wat in. de koſten vallen ſwaer:
Men magh den Oceaen niet al te veel betrouwen:
De bergen ſteygren ſteyl: de boſſchen ſien te naer;
De ſtroomen gapen wijd, om overheen te ſtappen;
De mijlen recken ſtaegh: de landen ſtrecken veer:
De Rijcken tegens een, gedeelt door vyandſchappen,
Die ſtaen in 't harrenas, en trecken hun geweer:

De bittre kou verkleumt: de hitte braed de leden:
De lucht die hangt vol damps, of moord met felle peſt.
Men vind ongaſtvry volck, en onbewoonde ſteden,
Woeſtijnen, daer gediert des nachts verlaet ſijn neſt,
En brult, en huylt, om roof, en aes van vee of menſchen:
Het ſand beſwaert den gang: de ganger hijght, en roockt,
Op 't ongebaende pad: dan is 't vergeefs te wenſchen
Om den verlaten haerd, daer moeder eten koockt.
O reyſgeſinde geeſt, ghy kunt die moeyte ſparen,
En ſien op dit Tooneel de weereld, groot en ruym,
Beſchreven en gemaelt in kleen begrijp van blaren.
Soo draeyt de ſchrandre kunſt den aerdkloot op haer' duym.

14 De *ganger:* thands alleen maar gebezigd in ſamenſtellingen als: „voet*ganger*, bedevaart*ganger*" enz.

Ook het huwelijk van Joan Blaeu, van welks viering de tijd my niet gebleken is, werd door Vondel op de volgende wijze bezongen [1])

1) Ook door Barlaeus, in een Latijnsch gedicht. Zie BARL. *Poëm:* 520.

FACKEL

VAN

D[R]. JOAN BLAEU,

EN

GEERTRUYD VERMEUL.

De wackre Blaeu ſloegh 's avonds ſpae
Het gulden heyr des hemels gae,
En monſterde alle ſtralen,
Die vaſt ſtaen, of verdwalen;

Als Venus, dochter van Jupijn,
Hem in een' ongemaeckten ſchijn
Verſcheen, en quam voor oogen,
Daer hy ſtond opgetogen.

9 *In een ongemaeckten ſchijn:* d. i: „zich voordoende in haar natuurlijken ſtaat, als Mingodin."

Sy ſprack: mijn allerwaerdſte ſoon,
Die luſt hebt in der Goden troon
En 't eeuwighdurend leven
Met uwen geeſt te ſweven;

Al lang genoegh met ongemack
Gedragen 't aerdſch en hemelſch pack,
En Herkles naegetreden,
En Atlas wijde ſchreden.

Al lang genoegh tot 's vaders trooſt
Sijn' ſwacken ouderdom verpooſt;
't Is tijd om eens te hooren
Nae 't geen u is beſchoren.

Ick wijs u nae de goude ſtad,
Daer is voor u een eedle ſchat,
Een ſchoone Maeghd ten beſte.
Treck heen nae deſe veſte.

Ghy ſult 'er vinden aen de Gou
De lieve lang beloofde trou,
En u in hare kaecken
En heuſch onthael vermaecken.

Of deyſtſe met bevreeſden gang,
Ick ſalſe met een' minneprang
Bedwingen tot mijn wetten,
En 't harde hart verſetten.

Soo ſprack de moeder van de min,
En liet hem met verbaeſden ſin,
(Terwijle ſy ging ſtrijcken)
Verbaeſt ten hemel kijcken.

Sijn boeſem brande ſtracx van hoop,
Die hem den luſt van ſtarrenloop
En 't ſchrander hemelmeten
Benam, en deed vergeten.

14 *'t Aerdſch en hemelſch pack:* hier „de moeite der ſtudie van de aardrijks- en ſterrekunde."
15,16 *Herkles. Atlas.* Atlas werd gezegd den hemel te torſchen, en van daar ook, dat een werk over ſterrekunde, en later ook een verzameling van kaarten, een *atlas* genoemd werd. Herkules ſchijnt hier meer als reiziger genoemd te worden :

Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

17 *'s Vaders trooſt:* van W. Blaeu, den ſchrijver over de Zeevaartkunde, enz.
21 *De goude ſtad:* „Gouda."
34-36 *Met verbaeſden ſin.... Verbaeſt ten hemel kijcken* is een ongeöorloofde tautologie; of wy moeten met het eerſte *verbaeſden*, het ſynoniem „verſlagen" verſtaan, en dan is 't een woordſpeling.

Ghy handelt paſſer, boogh nocht kaert,
O Blaeu, wat of u wedervaert?
  Nocht Tichoos wijſe boecken:
  Ghy gaet uw weêrga ſoecken:

En Venus voorgang maeckt het ſpoor,
En wijſt u met haer ſtarre voor,
  En opent Geertruys armen,
  Genegen tot ontfarmen.

Geluck, ô blijde Bruydegom!
In Hymens vrolijck heylighdom.
  Uw Bruyd heeft u geneſen.
  Laet ſy uw ſpiegel weſen.

Nu ſtaroogh op geen ander licht
Als dat 'er ſtraelt uyt haer geſicht.
  Nu ſtaroogh op haer oogen,
  Die alle ding vermogen.

Nu druck, in 't kuſſen even kloeck,
Met mond op mond een minneboeck,
  Nu druck met inckt van weelden
  Een huys vol minnebeelden.

43 *Tichoos wijſe boecken:* de werken van den beroemden ſterrekundige Tycho Brahe.
59 *Weelden: weelde* neemt zoo min als *vreugde*, *leed*, *genot*, *ſmart*, *blijdſchap*, *nood*, *rouw*, *zaligheid* een meerv. aan, wanneer het een toeſtand beteekent. Waar het echter meer eene aandoening beduidt, is het meerv. by ſommigen dezer woorden door het gebruik gewettigd. Hier kan de *n* ook paragogisch zijn.

De onzekerheid, waaromtrent ik verkeerde ten opzichte van den juisten tijd der vervaardiging van de gedichten aan de Blaeuwen heeft my genoopt, die by elkander te voegen, 't geen ik onderſtel dat ook den lezer niet onaangenaam zijn zal. Alvorens ik echter van Joan Blaeu afſtap, wil ik hier nog byvoegen, dat hy in den jare 1651 tot Schepen en Raad verkozen werd, en zijn drukkery, die vroeger op de Bloemgracht, by de derde Dwarsſtraat, had geſtaan, in 1666 overbracht naar de voormalige Latijnſche School, ten noorden der Nieuwe Kerk. Maar weinige jaren had zy echter geſtaan, toen zy, op den 22 February 1672, ongelukkig verbrandde, by welk ongeval de letters en platen van den vermaarden Atlas en der Stedeboeken vernield en, naar men berekende, een ſchade van wel *ƒ* 382,000 geleden werd. Joan Blaeu overleefde deze ramp niet lang, als te zijner tijd zal gezegd worden.

Op den 6 October van dit jaar overleed de Burgemeester Jacob de Graeff, en werd door Vondel met het volgende graffſchrift herdacht:

OP

DEN HEERE

JACOB DE GRAEF.

Heer van Polsbroeck, Burgemeester van Amsterdam.

De tytel maeckt alleen geen Graef,
Maer die fich uytert ongeveynft
Voor 't Vaderland, gelijck hy 't peynft,
In alle tijden even braef.
Hoe fchrijft party fijn graffchrift dan?
Hier flaept de Graef, de vrome man.

2 *Uytert:* d. i.: „by herhaling, voortdurend *uit.*"

Daar nu de dichter van de leden uit dit geflacht toen en later en hen later allen herhaaldelijk bezong, zal het niet ongepast zijn, hier een kort overzicht te geven van de voornaamfte lotgevallen, die hun den weg tot de hoogfte waardigheden binnen Amfterdam hadden gebaand.

De „de Graeven" waren oorfpronkelijk uit Tirol, waar zy den naam van „von Graben" hadden gevoerd, op grond waarvan zy dan ook later — op den 19 Julij 1677 — door Keizer Leopold by open brief in den adeldom bevestigd werden. Onzeker fchijnt het, wie de eerfte uit dit Huis is, die zich te Amfterdam had nedergezet. Zeker is het, dat Jan Pietersz. de Graeff reeds in de eerfte helft der zestiende eeuw op de Regeerings-lijsten voorkomt. Diens zoon, Dirck Jansz. de Graeff, in 1529 geboren, was met de aanzienlijkfte familiën aldaar ter ftede vermaagfchapt — zijn tweede vrouw was een dochter van den Burgemeester Jan Claesz. Kat — en bovendien met tijdelijke middelen ruim gezegend: zoo dat hy aan den bloei en luister van de ftad, waarvan hy Regent was, aanzienlijke fommen had kunnen toewijden. Dan de voorfpoed, dien hy genoot, moest voor een wijl in ramp en tegenfpoed verkeeren. De Graeff was de belangen en inzichten van Prins Willem I toegedaan, die, wanneer hy in Amfterdam overkwam, gewoon was zijn intrek by hem te nemen in zijne woning, gelegen op het Water, tusfchen den Dam en de Papebrug, waar de „Keizer" uithing, — en zoo moest de verwachte komst van Alva te Amfterdam, voor hem te vreezen zijn. Nog was hy echter in de ftad aanwezig, toen de vlucht reeds

een gevaarlijke onderneming was geworden: nog wilde hy de gewichtige betrekkingen niet verlaten, hem door het vertrouwen der burgery geſchonken: nog het voorbeeld niet volgen van zoovelen zijner medeleden in de Vroedſchap, die reeds het dreigend gevaar ontweken waren. Eindelijk zwichtte hy voor de tranen zijner vrouw, het dringend aanzoek zijner vrienden, bovenal de hartelijke en met kracht van redenen vervulde brieven van zijn naastbeſtaande Kornelis Boelensz. Deze had reeds vroeger zijn verblijf overgebracht naar Emden, en een ſom van zestig duizend gulden, aan de Graeff behoorende, op diens verzoek derwaarts mede gevoerd. Laatstgemelde verliet nu met zijn vrouw en vijf kinderen zijn vaderſtad, en trok naar Oostfriesland, waar zoo velen zijner vrienden vóór hem een toevluchtsoord gevonden hadden.

Wel was hy nu het gevaar ontkomen, dat van Alvaas zijde dreigde; doch andere rampen wachtten hem in zijn ballingſchap. Zijn vrouw bezweek van hartzeer en verdriet, en werd verre van haar vaderſtad begraven. Een fraai gebeiteld grafgeſteente in de kerk van Emden bewaart nog haar naam.

De zaak der vrijheid zegevierde eindelijk in de Nederlanden; en met zoo vele anderen keerde de Graeff naar Amſterdam terug, waar hy by de omwenteling van 1578 als een der Burgemeesters werd aangeſteld. De lasten, verbonden aan de veelvuldige ambtsbetrekkingen, welke men hem voortdurend opdroeg, werden hem eindelijk te zwaar, zoodat hy zich naar Haarlem ter woon begaf. Hy keerde echter, na eenige rust genoten te hebben, op herhaalden aandrang zijner medeburgers, tot zijn geboorteſtad en tot het ambtelijk leven terug, tot dat hy den 25 Julij 1589 overleed.

Dirck Jansz had zijn zoon Jacob in achttienjarigen ouderdom achtergelaten. Gelukkig vond deze een raadsman en voogd in den boezemvriend zijns vaders, Kornelis Boelensz., die met vaderlijke genegenheid voor hem waakte, zijn ſtudiën aan de Leydſche Hoogeſchool met zorgvolle oogen gadeſloeg, en hem, na volbrachte ſtudiën, een buitenlandſche reize liet doen in 't gezelſchap van den vermaarden Justus Lipſius. Geen wonder, dat, met zulk een leidsman, de jonge de Graeff overal een gunſtig onthaal genoot, en de gelegenheid verwierf om veel te zien, te hooren en op te merken. Van die reis in 't jaar 1597 teruggekeerd, zocht hy den band van dankbaarheid, die hem aan Boelensz. verbond, nog te verſterken door diens dochter Alida tot zijn levensgezellin te verkiezen.

Even als zijn vader deelde ook hy al ſpoedig in 't vertrouwen der Burgery. Reeds in 1598 werd hy tot Schepen aangeſteld, in 1603 tot Lid der Vroedſchap, en acht jaar later tot Burgemeester verkozen. Hy moest echter toen, als den vereischten ouderdom van veertig jaren nog niet bereikt hebbende — al verſchilde het maar eenige weken — voor de hem bewezen eer bedanken. In 1613 echter nam hy de hem wederom aangeboden waardigheid aan, welke hy nog vier malen bekleedde. Als

een bewijs hoe hy de belangen der Burgery boven zijn eigene behartigde, diene het navolgende feit:

Er beſtond een voornemen om de ſtad ten derdenmale uit te leggen, en onderſcheiden Leden van den Raad, die eigendommen hadden buiten de ſtad gelegen op den grond in de voorgenomen uitlegging begrepen, vleidden zich reeds een belangrijke winst te doen, wanneer die eigendommen van ſtadswege zouden moeten worden aangekocht. Toen echter de zaak by de Vroedſchap in beraadſlaging werd gebracht, deden Kornelis Pietersz. Hooft en de Graeff het voorſtel, die perceelen over te nemen op een ſchatting van deskundigen, door het Gerecht te benoemen. Hevig was de tegenſtand van hen die op een openbaren of onderhandſchen verkoop gerekend hadden, en zich door den voorgeſtelden maatregel het beloofde voordeel zagen ontgaan; doch de beide Burgemeesters beſtreden, met klem van redenen, zoodanig winstbejach ten koste der Stad. Eenigen der Raadsleden deelden in hun gevoelen; terwijl de overigen morrende de vergadering verlieten, en weldra hun wrok en wrevel koelden, door te bewerken, dat Hooft en de Graeff in 't volgende jaar niet als Burgemeesters werden herkozen.

In den Raad bleef de Graeff echter de belangen der Stad behartigen tot aan het jaar 1618, toen hy door Prins Maurits, by gelegenheid der Regeerings-verandering, werd ontſlagen.

Wat ons in die mannen der 17^{e} eeuw treft, wat hen over 't algemeen zoo zeer van de meesten hunner nakomelingen onderſcheidt, is hun grondig wetenſchappelijke vorming. Niet een Staatsman van die dagen, die niet zijn bepaalde ſtudie gemaakt had van de eene of andere wetenſchap. Zoo hebben wy gezien, hoe Reael uitmuntte in de wiskunde: zoo weten wy, hoe de Groot god- en rechtsgeleerde by uitnemendheid was: zoo was Tulp geneesheer, Blaeu aardrijkskundige: — en zoo behoefde ook de Graeff, toen hy voor een tijd van het tooneel der ſtaatkunde was afgetreden, niet met zijn ledigen tijd verlegen te zijn; maar mocht dien aan zijn hoofdliefhebbery, de ſcheikunde, wijden. Gemeenſchappelijk met zijn vriend Pieter Janszoon Hooft, had hy vroeger reeds een kunstſtuk vervaardigd, dat onder den naam van *perpetuum mobile* aan Kornelis Janszoon Drebbel, van Alkmaar, werd toevertrouwd, om het naar Engeland te voeren, welks Koning verlangd had, het te zien. By gelegenheid dat de Koningin het bezichtigde, deed zy, wellicht door een der raderen onvoorzichtig te behandelen, het uurwerk ſtil ſtaan: en Drebbel, ofſchoon hy zich voor den maker had uitgegeven, was niet in ſtaat het ongemak te verhelpen; — terwijl de ware uitvinders, uit ontevredenheid op Drebbel, zich ongezind toonden, het gebrokene te herſtellen. — Zy ſtichtten nu een fabriek van chemikaliën, die hoogelijk geroemd werd, en die den lust uitmaakte van de Graeff, tot dat hy, na den dood van Prins Maurits, weder tot de Burgemeesterlijke waardigheid geroepen werd, welke hy in 1628, in 1630, 1631, 1633 en 1637 bekleedde. Ook die van Gekommitteerden Raad van de Staten van Hol-

land en Westfriesland was hem meer dan eenmaal opgedragen. Hy had het genoegen, nog voor zijn overlijden zijn zoon Kornelis, van wien ik later meermalen zal moeten gewagen, in Stads-betrekking werkzaam te zien. Hij was — by aankoop — eigenaar geworden van de vrije Heerlijkheid van Zuid-Polsbroek, onder IJsſelſtein gelegen.

Van vrolijken aart was een liedtjen, dat Vondel in dit jaar uitgaf, maar zonder dat my gebleken zij, by welke gelegenheid:

HONIGHKORF.

WIJSE: *Engelsche fortuin.*

GELUCKIGH die te prijck ſat, eerſe ſtorf,
En proeven moght dien leckren Honighkorf,
Vol dau, vol geur van bloeſſem, bloem en kruyd.
Elck vlieght 'er in, en niemant ſcheyd 'er uyt.

Ay, ſwijgh, die Korf heeft luſt, en ongerief,
En ſoet, en ſuur, en beyde leed en lief;
Die milde Korf ſtaet yeder even nae;
Maer menigh tergt en vergt hem met ſijn ſchâe.

Gebruyck den Korf, miſbruyck den Honigh niet.
Wie matigh ſlickt heeft onluſt nocht verdriet;
Dies maeck de Bruyd het hoofd niet kranck, nocht ſeer:
Al quetſt de Bie, de Honigh heelt het weêr.

1 *Die te prijck ſat:* d. i.: „die de Bruid was." By onze voorouders was het de gewoonte, dat een Bruid, op de receptiedagen gezeten was op een verhevenheid, terwijl er een kroon, eierlijk van bloemen, linten en klatergoud opgemaakt en niet ongelijk aan die, welke men thands voor de winkels der haringventers ziet als de nieuwe haring in 't land is, boven haar hoofd was opgehangen. Men noemde dit dan: *te prijk* of *te pronk* zitten, welke uitdrukking ons nog dikwijls in de gedichten van Vondel zal voorkomen.

Zwaar drukte op onzen dichter het afſterven, op 't einde dezes jaars, van zijn waardigen en geleerden vriend, Cornelis Gijsbertz. Plemp. Ik heb reeds vroeger [1]) gewach gemaakt van de zonderlinge achting, welke deze by de Hoofts genoot; doch het is niet twijfelachtig, dat tusſchen hem en Vondel een nog inniger betrekking beſtond. Die betrekking was ontſtaan na den jare 1630, toen Plemp, de oefening der

1) D. II. blz. 159.

rechten moede geworden, den mantel aan den ſpijker gehangen, den Haag verlaten en zich te Amſterdam had nedergezet. Hier was hy in den echt getreden met Geertruid Dobbes, uit een Amſterdamsch geſlacht geſproten, doch toen te Haarlem woonachtig, gelijk dit blijkt uit het huwlijksgedicht, door Hooft hun toegezongen. Te Amſterdam, waar hy omtrent de Lange Brug woonde, bracht Plemp zijn dagen rustig door met de beöefening der poëzy en met ſtille letteroefeningen. Uit de Latijnſche gedichten, die in het voormalige Stadhuis prijkten boven den ingang der boekery, en waarby de bezoekers tot orde werden aangemaand, alsmede uit de omſtandigheid, dat eenige boeken door hem by uiterſten wille aan die Inſtelling werden vermaakt, blijkt zijn belangſtelling in de wetenſchap en in de eer zijner geboorteſtad. Op Vondel bracht hy, ſedert zijn vestiging aldaar, de vriendſchap over, welke hy vroeger voor diens broeder Willem gevoeld had, en hun gemeenzaamheid wies niet weinig, vermits onze dichter hem geſtadig kwam raadplegen, en party trekken van zijn geleerdheid en veelzijdige kennis. Er valt niet aan te twijfelen, of by die bezoeken moest het geſprek meermalen vallen op theologiſche punten, en evenmin is het te verwonderen, dat Plemp, vooral by het beſpeuren, hoe de hairkloveryen in de Nederlandſche Kerk Vondel begonnen te verdrieten, hem langzamerhand een anderen weg heeft pogen op te leiden, en de eerſte grondſlagen gelegd, waarop eerlang door anderen zoû worden voortgebouwd.

Zelfs reeds het ſlot van het grafſchrift, dat Vondel op Plemp vervaardigde, heeft een Roomsch Katholijke kleur.

OP

CORNELIS GYSBERTSZ PLEMP,

LICENTIAET IN DE REGHTEN.

D'OVERLEDEN ſpreeckt.

MINERVE, by den Donauſtroom,
Hiel mijne jongheyd by den toom.
Vrou Themis weeſme by de Loir
Haer heyligh Reght, en billijck ſpoor.
Polymnia mijn' geeſt verſoop
In klanck en galm; en Kallioop
In heure klare Hengſtebron,

1,2 Hieruit blijkt, dat hy, in zijne jeugd, te Weenen of elders aan den Donau, moet geſtudeerd hebben.

3,4 Met andere woorden: „Ik ſtudeerde te Orleans in de rechtsgeleerdheid."

Soo lang mijn ader drincken kon.
Doch boven Poëſy en ſnaer
Omhelſde ick yvrigh 't Roomſch autaer,
En hing om ſtaet nocht ſnood genot,
Mijn hart aen niemant dan aen God,
En Jeſus nimmer feylbre ſtem.
Hier ruſt nu Plemp. ay, bid voor hem.

Plemp liet twee zonen na, waarvan de een een beroemd advokaat werd: met beiden bleef Vondel, gelyk ons dit uit het vervolg blijken zal, tot aan zijn dood toe bevriend; gelijk mede met Vopiscus Fortunatus Plemp, van wien het my niet gebleken is, in welke betrekking hy tot Cornelis Gijsbertsz. geſtaan heeft. Hy was, als deze, een Amſterdammer en geboren den 23 December 1601, zoo dat hy een zoon van den Latijnſchen dichter zoû kunnen geweest zijn, indien men aanneemt, dat deze, voor zijn huwlijk met Geertruid Dobbes, getrouwd is geweest, waarvan echter geen bewijzen voorhanden zijn. Wie dan ook zijn vader moge geweest zijn, zeker is het, dat Vopiscus Fortunatus zich, eerst te Gent en te Leuven in de beginſels der wetenſchappen, en later, te Leyden, in de geneeskunde geöefend heeft: in welke wetenſchap hy, ſedert naar Italiën gereisd zijnde, te Bononiën tot Doctor bevorderd werd. Van hier te Amſterdam terug gekeerd, beöefende hy een tijd lang de geneeskunde, ten dienſte zijner medeburgeren, tot dat hy, in den jare 1633, door de Aartshertogin Iſabella Klara Eugenia tot het Hoogleeraarambt in de geneeskunde op de Hooge School te Leuven beroepen werd, waar hy met Anna Maria van Dive getrouwd, en op den 12 December des jaars 1671 overleden is. Hy heeft verſcheiden geneeskundige werken geſchreven en in 't licht gegeven, en, onder meer, Cabrolius' *ontleding des menſchelijken lichaams* in 't Nederduitsch overgezet: op welke vertaling Vondel het navolgende lofdicht heeft gemaakt:

OP

B. KABROOLS

ONTLEDING DES MENSCHELIJCKEN LICHAEMS,

VERDUYTSCHT DOOR

V. F. PLEMP,

NU PROFESSOOR TE LOVEN.

EERTIJDS voerde 't Grieckfch gewelf
In fijn voorhoofd KEN U SELF,
Als een Goddelijcke leffe
Van die wijfe Schoolmeeftreffe:
'T Selve leert nu d'Artfen-School
Van den fchranderen Kabrool,
Wiens vernuft met pit van reden
't Menfchlijck lichaem gaet ontleden,
Van den top af tot den teen;
Dies de Latinift voorheen
Van dien arbeyd hem moft dancken;
Tot dat Plemp, een eer der rancken
Van Galeen en Hippokraet,
Tot des Nederduytfchen baet,
Defe fchatten uyt het duyfter
Brengend, met een rijcker luyfter,
Toonde, dat hy was een ftut
Tot fijn krancken Landfmans nut;
Wiens gedachten fich nu wennen
Om te reght te leeren kennen,
Wat de Menfchenhuyd omvangt,
Waer de Menfch van 't famenhangt:
Hoe Gods Wijfheyd diep gaet waren
Door ons Seenen, door ons Aeren:

1 *'t Griekfch gewelf:* de tempel van Apollo te Delfi.
2 *In fijn voorhoofd:* „op het frontefpies, in den voorgevel."
Ken u felf. γνῶθι σεαυτόν, de zinfpreuk, die op den gevel des Delfifchen tempels gefchreven ftond.
4 *Die wijfe Schoolmeeftreffe:* Minerva? — of de priesteres van Apollo? — Dit is niet zeer duidelijk.
10,11 De zin is: „weshalve zy, die Latijn verftonden, hem dank moesten weten voor het werk, dat hy gefchreven had."
12 *Rancken* voor „telgen, navolgers."
13 *Galeen en Hippokraet:* twee beroemde artfen, de eerfte by de Latijnen, de tweede by de Gricken.
24 *Seenen:* „zenuwen."

Hoe het kunſtige geraemt
Alle kunſtenaers beſchaemt.
Soo nu yemant door dees wennis
Van den trap der ſellefkennis
Stijght tot kennis van Gods Troon,
Soo eyſcht Plemp geen' ander loon.

27 *Wennis*, *wenst*, *gewente* en *gewoonte* zijn 't zelfde. 't Hangt te ſamen met vs. 19.

Vondel had in dit jaar een treurſpel vervaardigd, hetwelk de beruchte Mesſalina, echtgenoote van den Romeinſchen Keizer Claudius, en haar onzinnig huwelijk, gedurende het leven van haar man, met den Romeinſchen Ridder C. Silius, tot onderwerp had. Dit ſtuk was bereids ter opvoering gereed gemaakt en gerolleerd 1), toen het door een noodlottig toeval op zij raakte. Toen de tooneelſpelers, in 't byzijn van den dichter, voor de eerſte maal hun rollen lazen, om te weten, of elk de zijne goed verſtond, vond men er, die den inhoud van 't treurſpel maar niet konden vatten, noch begrijpen, hoe Mesſalina tot zulk een dolle uitſporigheid had kunnen vervallen. De dichter, hen willende onderrichten, zeî, meer eenvoudig dan voorzichtig: „Stelt, dat deze of gene Prins — dien hy noemde — een nar was, en de Princes, terwijl hy ergens was heengereisd, ondertusſchen met een raadsheer wilde trouwen". Om deze uitlegging en gelijkenis werd in 't eerst gelachen; maar daarna begonnen eenige domme en losſe tooneelſpelers in hun drinkgelagen tegen elkander te zeggen: „Zoû dit ſpel ook op dien Prins ſlaan? Misſchien is Claudius die Prins, en Mesſalina die Princes, en Silius zulk een Heer" — dien zy, onder andere grooten, die de Princes op hare reis naar zekere ſtad vergezelden, dwaſelijk uitkipten. Dit praatjen liep eerst onder de ſpelers en werd, zoo ongerijmd als het was, door ſommigen, die onzen dichter niet gunſtig waren, verder uitgeſtrooid, tot dat het den Regenten van 't Weeshuis ter ooren kwam. Deze begaven zich terſtond op den Schouwburg, en maakten zwarigheid in 't ſpelen van een ſpel, dat zoo ſchendig misduid werd. Vondel, hier kennis van krijgende, ſtond eerst verbaasd, doch merkte al ras waar de ſchoen wrong, en vreesde nu, dat uit zulk een dwaze praat en misduiding, die op geen ſchijn van waarheid ruſtte, nochtans iets kwaads tot zijn nadeel mocht ontſtaan, daar men toch het beste verdraaien, en uit alle bloemen vergif kan zuigen. Na eenig overleg ging hy naar de drie ſpelers, die voor Mesſalina, Silius en Narcisſus zouden ſpelen, en eischte hun rollen terug, onder voorgeven, daar iets in te willen veranderen of verbeteren. Hierdoor kon men 't ſpel, daar hy nu de voornaamſte rollen machtig was, niet door den druk gemeen maken: 't welk hy wenschte te voorkomen. Hy onder-

1) Zoo ſchrijft Brandt, en te recht. 't Woord is klaar en krachtig, en in allen gevalle beter dan het belachlijke en onduitſche *inſtudeeren*.

drukte alzoo het ftuk, gebruikte eenige der beste brokken daarvan in andere treurfpelen, en verbrandde de rest.

Nog een ander treurfpel, mede een vrouw tot hoofdperfoon hebbende, had hy omtrent dezen tijd begonnen. Het onderwerp was insgelijks getrokken uit de Romeinfche gefchiedenis, hoe zeer dan uit een later tijdvak.

Alboyn, koning der Longobarden, die in de zesde eeuw leefde, had zich voor de Romeinen zeer geducht gemaakt, ten gevolge van een verbond, door hem aangegaan met de Franken, Hunnen, Bulgaren en Sarmaten. Na den dood van zijn eerfte gemalin Klodorinde, een dochter van den Frankifchen Koning Klotharius, trouwde hy met Rozamunda of Rozemond, een dochter van Kunamundus of Kunemond, Koning der Gepiden, dien hy in een veldflag overwonnen en verflagen had, en wiens bekkeneel hy in goud had doen vatten en er een drinkfchaal van vervaardigen. Na 42 jaar in Pannoniën, dat hy mede onder zijn gehoorzaamheid gebracht had, te hebben geregeerd, liet hy in 568 dat gewest onder de befcherming der Hunnen, zijn bondgenooten, en trok met een groot leger in Italiën, waarheen hem, volgens het bericht van fommige gefchiedfchrijvers, de Romeinfche Veldheer Narfes had geroepen, ten einde wraak te nemen over een beleediging, hem aangedaan door Sofia, gemalin van Keizer Justinus II. Alboyn veroverde een groot gedeelte van Opper-Italiën, en werd voor de muren van het door hem belegerde Pavyen, door zijn krijgsvolk uitgeroepen tot Koning van Italiën. Niet lang echter genoot hy die eer; want, toen hy in 574 te Verona een groot feestmaal aanrichtte met zijn Vorften en Krijgsoverften, liet hy het bekkeneel van den verflagen Kunemond te voorfchijn komen, en bracht het zijner gemalin toe, zeggende, zy zoû eens uit haar vader drinken. Dit ging haar zoo ter harte, dat zy voornam deze beleediging uit te wisfchen in 't bloed des Konings: 't welk zy ook, met behulp van haar minnaar, den hoveling Peredeus, en Helmiges, des Konings kamerling, ten uitvoer bracht: waarop zy, met Peredeus en met al haar fchat, naar Ravenna by 's Keizers ftadhouder Longinus vluchtte.

Dit tot verftand van het hier volgende fragment, al wat er van Vondels treurfpel is overgebleven:

BEGIN

VAN

ROSEMONDS TREURSPEL.

HET EERSTE BEDRIJF:

PAUSELIJCK GESANT.

EEN manfhart kropt fijn nijd, die uytbarft by de vrouwen.
Sophia, wat al leeds hebt ghy Gods Kerck gebrouwen,
Met eenen fchimpfcheut (ach een fchimpwoord vry gering)
Die Narfes, door het hart, aen fijn vijf finnen ging,
En, als een pijl, uw tong foo los en bits ontglipte;
Waer door fijn eerfte trou, uyt wraeckfucht overwipte,
En fchende Alboin, der Langebaerden hoofd,
Den Roomfchen op het lijf. Italie berooft,
Geknevelt, afgebrant, gefchoren, en gefchonden,
Van Goth, Alaen, en Hun, gevoelt, in verfche wonden,
Helaes, een' nieuwen flagh, van d'overfnoodfte fmet,
Die, van het Baltifch ftrand, fich had met kracht gefet
In 't vet Pannonie; van waer fy, met dees vreemden,
Avaer, Bulgaer, Sarmaet, en Sax, op al de beemden
Van Po en Arnus viel, in een veel eedler wey,
En aen de wolcken dreef dit jongfte landgefchrey.
Sophia, oordeel nu, of ghy wel, by uw leven,
Dit opgefette web van Narfes af fult weven.
Dit aes (van dien befneên gebefight tot een' toom
Der Gotten, reys op reys) regeert nu aen den ftroom
Des Ticiners, op 't hof; gebied, dat elck dit kenne,

3 *Met eenen fchimpfcheut:* Sofia zoû namelijk aan Narfes, die een gefnedene was, hebben doen aanzeggen, dat hy de wapenen nederleggen en met haar vrouwen moest komen fpinnen, aangezien hem namelijk het rokken beter paste dan het krijgswapen; waarop hy haar ten antwoord gaf: hy zoû een rokken opzetten, 'twelk zy zoo licht niet af zoû fpinnen. Hierop doelt hetgeen wy lezen vs. 18 en vs. 37.

7,8 *En fchende.... op het lijf:* d. i.: „en joeg op het lijf, op den hals."

13 *Sy:* t. w. „de fmet;" Alboin met zijn legerbenden.

19 *Dit aes:* t. w. Alboïn.

Van dien befneên: het is nog twijfelachtig, of de Narfes, die de Longobarden in Italiën riep, dezelfde wezen kan als de beroemde gefnedene, die na Belizarius de legers van Justinianus deed zegevieren; immers deze zoû in 568 reeds een zeer hoogen ouderdom moeten hebben bereikt.

20-21 *Den ftroom des Ticiners:* de Ticino of Tefino.

21 *Kenne* heeft hier de beteekenis van „erkenne."

En drijft, tot voor de poort van Rome en van Ravenne,
Juſtijns beſettingen te ſteên en ſloten uyt,
En niemant heeft het hart dat hy dit euvel ſtuyt:
Want wat quam Ticinum ſijn tegenſtand te ſtade,
Als 't, na drie jaer, ſijn poort opſette, ter genade
Des wreeden Langebarts, die met dat gruwelwoord
Sijn ſwarte ſiel verſwoer aen 's overwonnens moord?
En ſeecker, had het paerd, ten intre van de wallen,
Uyt mededoogen, niet dien vloeck te voet gevallen;
De ſtad waer reê, in bloed en roock en vyer, vergaen,
Vergeten; en geen menſch ſou Ticinum ſien ſtaen
Ter ſtede, daer 't noch ſtaet, om onder 't juck te ſweeten.
Oock hebben dierte en peſt ons ſenuwen geſleten:
En yeder lands-aerd van dit mengſel maeckt ſich ſterck,
En acht ſich mans genoegh, gantſch Chriſtenrijck een werck
Te rockenen, dat niet kan worden afgeſponnen,
Als met een' ſwaren toght. De Gotten, in Narbonne,
En Spanje; en oock de Hun (die ſterck den Donaukant
Voor Alboïn bewaeckt, in 't ingeruymde land)
Beloofden, op ſijn trom, in 't harnas aen te ſtappen.
Vier Franſche Koningen, ontſaghbre ſwagerſchappen,
Handhaven deſen Vorſt, in 't overheert bewind,
Uyt gunſt tot d' eerſte vrou, hun ſuſter, Klotſuind;
Hem van Klotaer, in echt en eygen, opgedragen,
Om ſoo veel dapperheên, getoont in trotſe ſlagen:
En wat'er overſchoot, nae 't ſlaen van Koenemond,
Wiens bloed ſijn koets herwarmt; dat bergde ſich terſtond,
Uyt ſchrick, in ſijnen eed, en volleghde te gader
Den man van Roſemond, ſoo troulijck als haer' vader.
Wat reſt'er, tegens dit onkneuſbare aertsgeweld,
Voor ons, dan dat men God, die 't onweêr wetten ſtelt,
Geduldighlijck het ſtuur des Rijcks bevele, in 't midden
Van 't bulderen; en, met ſchenckaedje, ſchatting, bidden,
Terwijl vermurwe en ſtreel dien grooten Dwingeland,
Tot hindring van meer quaeds: waerom ick, een geſant
En mond van Paus Joan, ten dienſt der myterkroone,
Van Ticinum den Vorſt hier navolg, te Verone;
Alwaer dees onderdruckte en bange burgery

25 *Ticinum:* Pavyën.

26 volgg. Verbitterd door den hardnekkigen tegenſtand welken Pavia hem gedurende drie jaren geboden had, zwoer Alboyn dat hy de ſtad tot den grond ſlechten en zelfs geen grijzaarts en vrouwen ſparen zoû. Nadat hy haar eindelijk bemachtigd had en haar door de poort van den H. Johannes binnen woû trekken, ſtruikelde zijn ros, waarom hy zich door zijn gevolg, dat zulks voor een noodlottig voorteeken hield, liet bewegen de ſtad te verſchoonen, die tot het jaar 774, toen zy door Karel den Groote veroverd we d, de zetel van de Longobardiſche regeering bleef.

42 *Swagerſchappen:* hier dichterlijk voor „zwagers."

44 *Klotſuind* of Kloderinde. Zie boven.

57 *Paus Joan:* namel. Johan de derde.

Dien Heyden vieren ſiet het vrolijck jaergety
Der ſege, op Audoïn, in 't bloedigh veld, bevochten.
O Heyland, wil ons eens van deſe landgedroghten
Verloſſen, door de vuyſt van een' reghtſchapen held.
Maer och! ghy meet het perck van elck ſaiſoen, en ſmelt,
Wanneer uw ſon genaeckt, dees ſneeujaght uyt den Noorden.
't Is u bekent, of God met Langebartſche koorden
Het Ooſten temmen wil, van wien het Weſten lijd
Meer wrevels en meer hoons dan oyt van Geet, of Scyth:
Want of de Boſphorus braveert het hoofd der vlieten,
Den Tiber, lang verdruckt, 't ſal God in 't end verdrieten.
God vry 't Latijnſche Reght, ſchuyf 't Griecxſche juck van hier,
En ſmijt (behaegh het hem) dees landroede eens in 't vyer.

De volgende Perſonagien leeren hun rol.

72 *Dees landroede:* de legaat bedoelt hier Alboyn, en gewis dacht Vondel, by 't bezigen van 't woord *landroede*, aan Attila, mede een *geeſel* of *roede* Gods genoemd.

Het mislukken zijner „Meſſalina" ſchrikte Vondel niet af van het vervaardigen van tooneelſtukken, en met rusteloozen yver begaf hy zich weder tot nieuwen arbeid. Intusſchen hield hy zich niet alleen bezig met het maken van vaerzen, maar ook met het nazien van die van anderen. Huygens had in den aanvang van het jaar 1639 zijn „Dagwerck" voltooid en aan Hooft ter beöordeeling toegezonden, met vrijheid om er ook het gevoelen van andere deskundigen over in te winnen. Dat dit werkelijk plaats had, blijkt uit het antwoord, dat hy van Hooft ontfing:

„Mijn Heere,

„UEd. Geſtr. dagwerk deedt my daatlijk heiligavondt neemen van ander werk. Ik ſcheidd' er niet uit, eer 't uit was, uitgezeidt bedt en taafel; ende beſteld' het voorts aan den Heere Barlaeus. Deez' houdende noch zijn' kaamer, vondt goedt het daar gezaamentlijk te doorzien met de Heeren Mostart, Baak, en Vondel, die nevens my eenige avondtuuren daaraan beſteedt hebben. Maar de vergaadering hieldt zoo wel geen ſtreek, dat ik ieder beletten kon, 't gedicht eens naa zich te neemen, om het in 't bezonder voorts te leezen. Moſtaart en Vondel hebben iets aangeteekent dat den taalſchik betreft; op dat UEd. Geſtr. overweege, oft zy zich dien aangaande met ons vergelijken konde [1]; dewyl 't wel pasſen zoude daar in eenen gemeenen voet te volgen. Evenwel kan ik niet alles voor vol aanvaaten wat hun behaagt: ende Vondel dunkt my zomtydts knorven in de biezen te zoeken [2]. Wijders, aan

1) D. i.: „of zy te dien opzichte zich met onze zienswijze kon vereenigen."
2) D. i.: „tot in het overdrevene aanmerkingen te maken." *Knorven in de biezen zoeken* is 't Lat. *nodum in ſcirpo quaerere.*

zoo blinkenden dagwerk den dag te verbieden, waare jammer, ook, mijns gevoelens, een verlooren toeleg, gemerkt het met de fcherpe ftraalen zijner aardigheidt de dompigfte duifterheidt konde doen verdwijnen, en midnacht tot middag maaken. Mijn arme geeft, hoewel alleenlijk geftelt (en dit nog quaalijk genoeg) om maatvry geluidt te flaan [3]) heeft zich nochtans verpijnt de verdroogde rijmpen te doen inkt geeven [4]). De fpringaader van den Heer Barlaeus bruift met wel een and'ren toon [5]). Deezes onderfcheidts zal UEd. Geftr. aan de bygaande reegelen gewaar worden, gelijk zy 't zonder twijfel verwacht heeft. De Heeren Moftert en Vondel hebben ook iets belooft. Dat (meen ik) zal haaft volgen, ende altydts uwe gebooden, wen z' hem gebeuren moogen.

„Mijn Heere,

„Uwer Ed. Geftr.
„verplichtfte ootmoedigfte dienaar
„P. C. HOOFT."

„Uit Amfterdam
„den 21 van Sprokkelmaandt 1639.

Voorzeker, ik zoû wel gaarne om een hoekjen geftaan hebben, om de redekavelingen dier fchrandere vernuften af te luisteren, en vooral om te vernemen welke „knorven" Vondel zoo al in de „biezen" zocht. My dunkt, het had niet dan vermakelijk en leerzaam kunnen zijn. — Dat Mostart aan de belofte voldeed, welke hy had gegeven, blijkt uit den volgenden, mede aan Huygens gefchreven brief:

„Mijn Heere,

„UEd. Geftr. zal door den Heere Wijts ontfangen hebben het gedicht van den Heer Moftart. Op zijne ende Vondels aanteekeningen heb ik, by mijnen laatften, gezeidt mijn gevoelen; ende vinde my daarin nog meer gefterkt door Uwer Ed. Geftr. wederleggingen, die, nevens 't wederleidde, hier by te rugge keeren. Ik heb Vondel by wijlen gemaant om yets op UEd. Geftr. loflijk dagwerk, ende laastmaals t' antwoordt gekreegen, dat hy een quaadt oog gehadt hadt, ende in twee oft drie pogingen geen rijmluim kunnen treffen. Nu bragt hy, op gifter, in mijn afweezen, 't gedicht, dat hierby gaat. Het oordeel daarover zy Uwer Geftr. bevoolen, ende in haare befte jonfte.

„Mijn Heere

„Uwer Ed. Geftr.
„verplichte ootmoedigfte dienaar
„P. C. HOOFT."

„Uit Amfterdam den 14 van
„Lentemaandt 1639."

3) D. i.: „alleen geftemd om in proza te fchrijven."
4) D. i.: „vaerzen te fchrijven." Dit ziet vermoedelijk op het gedicht, dat Hooft ter eere van die van Huygens vervaardigde, 'twelk te vinden is bl. 288 zijner Gedichten.
5) Zie BARLAEI *Poëm.* II. 205.

En nu zoude my niets aangenamer zijn, dan het gedicht, 't welk Vondel, in weêrwil van zijn „quaadt oog" en zijn mangel aan „rijmluim," op het „Dagwerk" van Huygens vervaardigde, hier aan mijn lezers mede te deelen; — maar ongelukkig is het nergends te vinden: noch in eenige uitgave van Vondels werken, noch in die van Huygens: ſchier onverklaarbaar is het, dat juist dit gedicht, 't welk, uit hoofde van den man, aan wien het gericht was, van de gelegenheid, waarby het vervaardigd werd, en van de kennis, welke mannen als Hooft, van Baerle, Mostert en Baeck er aan droegen, zeer bekend had kunnen en moeten zijn, zoo jammerlijk is zoek geraakt.

Het blijkt uit den brief van Hooft, dat de omgang en taaloefening tusſchen Vondel en de vrienden nog immer ſtand hield. Ook met de zoons van Vosſius had onze dichter naauwe kennis aangeknoopt, en bepaaldelijk ſtond hem de geleerde Izaak Vosſius by in het vertalen der „Elektra" van Sofokles, een arbeid, tot welken Vechters zijn vriend had aangeſpoord, en waarmede deze den welverdienden lof der geleerden en taalkenners inoogstte. Hy droeg dezen arbeid op aan onze oude kennis Tesſelſchade.

E L E K T R A

VAN

S O P H O K L E S.

TREVR-SPEL.

GHESPEELT IN DE AMSTERDAMSCHE SCHOUWBURG,

IN NOVEMBER, 1639.

1638.

Sola Sophocleo tua Carmina digna Cothurno.

Sola Sophocleo. caet: d. i.: „uw liederen zijn alleen den treurfpeltoon van Sofokles waardig." De plaats is ontleend aan VIRGILIUS *Ecl.* VIII, *vs.* 10. De lezer zal opmerken, dat van dezen tijd af tot aan zijn dood toe, Vondel naauwelijks een gedicht van eenig aanbelang meer fchrijft zonder het met een motto uit Virgilius te vercieren. Hy was bezig, dien dichter te vertolken, wat hy tweewerf volbracht, en hy had hem dus in 't hoofd.

AEN DE

WIJZE EN VERNUFTIGE IOFFROUWE

Maria Tesselscha Roemers,

WEDUWE

VAN

WIJLEN HEER

ALARD KROMBALCK.

WIJZE EN VERNUFTIGE JUFFROUW!

GELIJCK een vryer met overlegh, en oordeel zijn hart, en liefde zet op een jonge vryſter, die, om haere natuurlijcke ſchoonheid, aengebore bevalligheid, en voegelijck cieraed, bekoorlijck is; eveneens kreegh ick een' treck tot deze princes Elektra, of liever Electa, een uitgeleze dochter, uit dien naemhaftigen [1]) koning, en gezongen [2]) veldoverſte, Agamemnon, geboren; en herboren uit de harſſenen van dien Atheenſchen en zegenrijcken veldheer, Sopho-

1) *Naemhaftigh: haftig* of *haft* is „hebbende, houdende, deelnemende aan." Zoo is *krijgshaftig* „die (op wakkere wijze) aan den krijg deel neemt," *manhaftig* „die mannelijke deugd bezit," *ernsthaft* „die ernst bezit," *waarachtig*, 't zelfde als *waarhaftig*, „die de waarheid vasthoudt, die de waarheid heeft," in welken zin men zegt: „God is *waarachtig*." *Naamhaftig* is alzoo „die naam heeft, die beroemd is." Vergelijk HUYDECOPER. *Proeve* II, 151.

2) *Gezongen:* wy zouden zeggen: „bezongen."

kles, die haer, tot verwondering zijner en der navolgende eeuwen, van ouds, op het tooneel, te voorſchijn broght,

> Met vaerzen, ſchoejende op den leeſt
> Van zijnen goddelijcken geeſt.

Meeſter Ioan Victorijn [1]), in wiens mond Elektra beſtorven is, prickelde ons zoo menighmael hier toe aen, tot dat wy het ten leſte waeghden, en deze doorluchtige Ionckvrouw, op onze wijze, Neerlandſch ſpreecken leerden, met hulpe van dien hooghgeleerden Iongeling, Iſaak Voſſius; een loos vos, en wacker vernuft, om het Grieckſche wild, hoe diep en duiſter het oock verborgen zij, op te ſnuffelen. In dit treurſpel woelen veelerleie hartstoghten, gramſchap, ſtoutigheid, [2]) vreeze, bekommeringe, haet en liefde, trouw en ontrouw, droefheid en blyſchap, elck om't hevighſte. Men hoort hier klaere vertellingen, gewightige beraedſlaegingen, gezonde gezoute leeringen, en goude ſpreucken. Dit vervat inzonderheid het geen den ſterflijcken menſchen ten allerhooghſten oirbaer is, naemelijck, dat Gods uitgeſtelde ſtraf endelijck ſchelmen en booſwichten rechtvaerdighlijck achterhaelt; welck leerſtuck het zout, en een van de zenuwen der godvruchtigheid ſtreckt. Æſchylus, Sophokles, en Euripides hebben, alle drie om ſtrijd, van deze ſtof gehandelt. Nadien wy deze ſchilderyen zelfs, die de heldere middaghzon niet ſchroomen, voor Nederduitſchen ten toon ſtellen, zal 't onnodigh zijn, in 't byzonder, en ten nauwſten, te ontvouwen alle d'onnavolgelijcke kunſt, die in dat aeloude werckſtuck, by opmerckende verſtanden, kan waergenomen worden. Alle leden dezer edele en koningklijcke maeghd zijn gelijckmaetigh, en onberiſpelijck, gelijck oock de verwen der welſprekendheid kunſtighlijck in 't Griex verdreven. Men ziet 'er niet wanſchapens, en alle deelen van 't minſte tot het meeſte hangen hecht te zaemen, en vloeien zonder dwang uit malkanderen. Hoe men met de zinnen hier dieper doordringt,

1) *Victorijn* of *Vechters*, van wien vroeger herhaaldelijk is geſproken. Zie Deel I, 656. III 213.
2) Tegenovergeſtelde van „bekommering of vreeze."

hoe zich meer wonderen openbaeren, en t' elckens yet anders, en 't geen men te voren over 't hoofd zagh. Walgelijcke opgeblaezenheid, waer van Griecken en Latynen hoe aelouder, hoe vryer zijn, heeft hier nergens plaets; oock geen wifpeltuurigheid van ftijl, en de tooneeldichter is overal zich zelven gelijck, en geeft te kennen dat'er een veldheer infteeckt. Toeftel en redenen zijn gepaft naer de perfonagien, elck naer den eifch levendigh uitgebeelt. Hebbenwe 't geen door tijds langduurigheid, en het menighvuldigh omfuckelen, van hand tot hand, uitgewifcht, gevlackt, of verbafterd zij, eer verdonkert dan verlicht, men ontfchuldige ons, die tegens ons geweten niet moedwilligh dochten te mifdoen. Men bejegent plaetfen zoo duifter als raedfels, waer over d' uitleggers noch met zich zelve, noch met anderen overeen ftemmen, en in 't uitleggen hemel en aerde verfchillen. Oock is 't onmogelijck de redenen wel te binden, indien men gehouden zijnde de Grieckfche koppelingen ftip te volgen, niet met een ruim geweten wat vrymoedigh daer over heenen durf vaeren. Rijm en maet, waer aen de vertolcker gebonden ftaet, verhindert oock menighmael, dat de vertaelder niet zoo wel en volmaecktelijck nafpreeckt, 't geen zoo wel en heerlijck voorgefproken word; en yet van d'eene tael in d'ander, door eenen engen hals te gieten, gaet zonder plengen niet te werck: een zaeck die ghy, wijze en vernuftige Ioffrouw, maghtigh zijt te oordeelen, door ondervinding in 't vertaelen van uwen Tufcaenfchen Taffo, zoo menighmael ghy voor Ierufalem, met zijnen dapperen Buljon, dien Chriften oorlogh voert; waer over wy, met anderen vaft verlangende, eens hopen te vieren 1), zoo dra uwe hand het heiligh graf, met d'yverige pen, gelijck Godefroy met den gewyden zwaerde, hebbe bemaghtight. Uwe bezigheid ondertuffchen by poozen wat uitgefpannen zijnde, om de fnede van vernuft en zinnen, door het al te ftadigh blocken, op een zelve werck, niet te verftompen, verquickt en zegent zomtijds den Hollandfchen Par-

1) *Te vieren*: „vreugdevuren te ontfteken." De hoop werd echter niet vervuld. Zie D. II, 157.

nas met eenen lieflijcken en aengenamen dauw, van aertige ſpitsvondigheden, en geeſtige bloemen, en druckt uwe ſchrandere gedachten, in verſcheide taelen, geluckighlijck uit, en koomt zelve op welgeſtelde toonen van leckere poëſy al zoetelijck en zachtelijck aen, gelijck het luiſterende hart naer den kittelenden galm van luiten en fluiten; waerom wy onze Elektra, voor uwe voeten, als aen eene der hemelſche zanggodinnen, opofferen, en wenſchen te blijven,

Wijze en vernuftige Joffrouw,

Uwe E. allerminſte dienaer

J. V. VONDEL.

t'Amſterdam, 1639. den 19en van May.

Aulus Gellius in het zevenfte boeck, en vijfde hoofdftuck van zijn Attifche Nachten.

In Grieckenland was een wijd vermaert tooneelfpeelder, die in gebaer, bevalligheid, en heldere uitfpraeck alle anderen overtrof. Men noemde hem Polus: Hy fpeelde der doorluchtige poëten treurfpelen meefterlijck, en onbeteutert. De dood benam hem zijnen zoon, op wien hy al zijn hart gezet hadde. Toen hem docht dat de rouw uit, en zijn kind genoegh beweent was, begaf hy zich weder tot de kunft, om wat te winnen. Zullende in dien tijd t' Athenen Sophokles Elektra fpeelen, moft hy quanfuis Oreftes doodbus en gebeente draegen. Het inhoud van dit treurfpel brengt mede, dat Elektra, quanfuis haer broeders overfchot draegende, befchreit en betreurt de dood des genen, dienze meent by ongeval omgekomen te wezen. Polus dan Elektraes rouwkleederen aentreckende, haelde zijn zoons gebeente en doodbus uit den grave, en gelijck of hy Oreftes noch omhelfde, bootfte zoo die droefheid na, niet met eenen gemaeckten fchijn, maer natuurlijcke lijckklaghten, en waerachtige traenen, en verweckte door dit middel, onder het fpelen, zijn eige droefheid. 1)

Juftus Lipfius, het licht der geleerdheid zijner eeuwe, fpreeckt door Langius, in het eerfte boeck van zijn Standvaftigheid, aldus:

Men zeit van Polus, dien vermaerden tooneelfpeelder, toen men t' Athenen zoude fpeelen het fpel, waer in men droefheid moft uitbeelden, dat hy heimelijck zijn overleden zoons gebeente en doodbus op het tooneel broght, en den geheelen fchouwburg met waerachtigen rouw vervulde.

1) Hoe meer ik het bovenftaande verhaal gelezen heb, hoe minder ik my heb kunnen voorftellen, dat het waarheid behelst. De ondervinding toch van alle ervaren tooneelfpelers, welke ik immer op dit punt geraadpleegd heb, is fteeds eenftemmig geweest, dat zoo dra zy zich met hun rol zoodanig vereenzelvigen, om te vergeten, dat zy bloot een perfonaadje *voorftellen*, en door hun kunst de natuur moeten *nabootfen*, zy verloren zijn. Een wezenlijke natuurkreet doet, tusfchen die, welke door kunst zijn uitgebracht, dezelfde valfche en verkeerde uitwerking als een degelijke trap, of werkelijk vloeiend water, tusfchen gefchilderde dekoratiën. Hetzelfde geldt ten opzichte van den redenaar: wil hy roeren, wil hy fchokken, hy zorge zich niet te laten mede flepen door zijn onderwerp, en blijve zelf koud, waar hy zijn hoorders warm wil maken: — of hy loopt groot gevaar van belachlijk, of voor 't minst onverftaanbaar te worden. Aan een kanfelredenaar, die klaagde dat zijn toehoorders hem niet verftonden, en verzocht, van my te mogen weten, hoe hy dit kwaad zoû verhelpen, voegde ik toe: „Het geheim is zeer eenvoudig: in de eerfte plaats, zet vooral punten op de i, en, in de tweede plaats, denk niet *om* 't geen gy zegt, maar alleen *hoe* gy 't zegt. 't Zal u toch niet baten, al verkondigt gy de verhevenfte waarheden in de meest uitgezochte taal, zoo niemand iets mede draagt van 't geen gy hem op 't hart hebt willen drukken." — Het fpreekt van zelve, dat al het bovenftaande alleen betrekking heeft tot voordrachten van gefchreven of van buiten geleerde ftukken. By de improvizatiën geldt het *pectus est quod difertos facit*, en kan fomtijds alles afhangen van de innerlijke beweging des gemoeds, die zich in woorden lucht geeft.

INHOUD.

In deze fabel word de grijze Voeſtervader of Leermeeſter vooraen geſtelt, die Oreſtes ontdeckt al 't geen t'Argos gebeurde. Want Elektra, een groothartige dochter, verzend haren broeder Oreſtes, noch een kind heimelijck geſtolen, en den voeſtervader gelevert, naer Phocis, by Strophius, van waer hy endelijck, twintigh jaeren na 's vaders dood, wederkerende, wraecke neemt over zijn vaders moord.

De Fabel word t' Argos geſpeelt. De Rey beſtaet uit inlandſche Maeghden. De Leermeeſter ſpreeckt de voorrede.

PERSONAGIEN.

LEERMEESTER.
ORESTES.
ELEKTRA.
REY VAN INLANDSCHE MAEGHDEN.
CHRYSOTHEMIS.
KLYTEMNESTRA.
ÆGISTH.
PYLADES, EEN STOMME PERSONAGIE.

E L E K T R A.

LEERMEESTER.

O zoon van Atreus zoon, die 't opperfte gezagh
In 't Grieckfche leeger had, toen hy voor Troje lagh,
Nu zietghe zelf het geen, daer ftaegh uw hart naer haeckte.
Dit's Argos, d' oude Stad, daer uw gemoed om blaeckte.
Dit 's 't woud van Iö zelf, dat dolgeprickelt dier.
Het Wolfsveld van Apol, den wolvenfchrick, is hier,
En dees vermaerde kerck, die Argos Iuno wijdde,
Rijft ginder hemelhoogh, aen uwe rechte zijde.
Oreft, wy zijn geraeckt, daer ghy nu Pelops Stad,
Het rijck Mycænen, ziet, en 't Hof met moord beklad;
Van waer ick eertijds, toen uw Vader raeckte om 't leven,

5 *Iö dat dolgeprickelt dier:* men weet, dat Iö in een koe veranderd en naderhand door Juno, uit minnenijd, met razerny geflagen werd.
6 *Het Wolfsveld van Apol:* het *Lyceum*, een open plaats, aan Apollo, den wolvendooder, toegewijd.

U, die my van Elektre, uw zuster, werd gegeven,
Heb weghgedragen, stil gebergt, en opgevoed,
Tot datghe maghtigh waert te wreecken Vaders bloed.
Orest, en Pylades, mijn huisvriend, nu met zinnen
Eens haestigh overleit, hoe wy dit best beginnen;
Nadien de voglezang zoo schel, en zoetgebeckt,
In 't kriecken van den dagh, de zon ten bedde uitweckt,
En ree de zwarte nacht de starren heb verdreven.
Eer zich dan eenigh mensch ga buitens huis begeven,
Zoo overlegh het stuck; want wy zijn t' zaemen daer.
Dien aenslagh dient gespoeit, en 't marren geeft gevaer.

OERESTES.

Mijn waerdste dienaer, o wat is door menigh teecken
Uw onvervalschte zucht te mywaert klaer gebleecken!
Want eveneens, gelijck een edelmoedigh paerd,
Hoe oud het zij, nochtans in onspoed niet veraerd
Van zijnen tuck, maer briescht met opgesteecken ooren,
Zoo vangt ghy 't stuck zelf aen, en noopt ons, als met spooren:
Derhalven zal ick u ontdecken mijnen zin.
Nu luister scherp, en is'er yet ontijdighs in
Mijn reên, verbeter dat; want toen ick God ging spreecken,
Te Delphis, op wat wijze ick Vaders dood moght wreecken,
Ried my Apollo zelf, en antwoorde op mijn vraegh,
Dat ick niet met een heir, maer heimelijcke laegh
De moorders straffen zou rechtvaerdighlijck aen 't leven.
Nadien die God my dan dees antwoord heeft gegeven,
Ga by gelegenheid bespieden, hoe het staet
Ten Hove, en wat'er toch al by hen ommegaet,
Opdat ghy ons ontdeckt, en meld uw wedervaeren.
Ten Hoof zal niemant u, die omzworft zoo veel jaeren,
En grijs zijt, en ontmunt, meer kennen kunnen, nocht
Uw uitheemsch kleed, en draght geeft niemant achterdocht.
Geef u voor vreemdling uit, en ga voor een' Phocenser,
Die afgevaerdight werd van hunnen Phanotenser;
Want dat's hun beste vriend, en trouwste bondgenoot.
Ga boodschap hen, en sterck met eede Orestes dood;

13 *Gebergt* en *geborgen* worden door V. en door meer van zijne tijdgenooten naar willekeur gebezigd, al naar mate het met het rijm uitkomt. Het ongelijkvloeiende part. is nochthands 't verkiestlijkst. Zie HUYDECOPER, *Proeve* Uitg. v. v. LELYVELD *in v. Bergen.*

27 *Tuck: tuck* is „trek", en van daar zoo wel „een poos tijds" als „afkomst." Zie BILDERDIJK *Gesl. in v.* Zoo spreekt ook nog de hengelaar van „tuk hebben" voor „beet hebben", als de visch aan zijn snoer *trekt.*

31 *Toen ick God ging spreecken:* ongewoon is het bezigen van 't woord *God* zonder artikel, wanneer van een heidensche Godheid gesproken wordt. *Spreken* staat hier voor „raadplegen."

32 *Te Delphis:* Lat. vorm. 't Is de *ablat. loci* van Delphi.

41 *Ontmunt:* even als een versleten muntstuk, waarvan de *effigies* niet meer te erkennen is.

43 *Phocenser:* een inwoner van Focis, een landstreek ten noorden van Beotiën, by de Golf van Korinthen.

44 *Van hunnen Phanotenser:* door een inwoner van hun stad Fanote." Fanote was een burgt in Phocis gelegen aan den Parnassus.

Hoe hem de renzucht broght, daer Griecken renfeeſt hielen,
Aen 't ſneuvlen, en ten val, met barrenende wielen.
Laet dit uw boodſchap zijn, na dat mijn Vaders graf
Gekroont zij, naer den raed, die ons 't Orakel gaf,
Met afgeſneden hair, met offerwijn te plengen,
Zoo zie ons hier te moet; wanneerwe medebrengen
Die kopre bus, in ruight geſtopt, gelijckghe weet:
Op dat men door gerucht, met waerheids ſchijn bekleed,
En blyde tijding hen bedriegelijck verraſſche;
Hoe 't lichaem van Oreſt verbarrent zij tot aſſche:
Want dood te heeten deert my toch op geene wijs,
Indien ick leef, en zoo met grooter eer verrijs.
Ick kan een' nutten klanck niet laſtren noch miſprijzen.
'k Heb menighmael gezien, dat doodgeheete wijzen
Het hoofd met meerder roem verhieven in hun lucht;
En hoop oock deſgelijcks, na dit geſtroit gerucht,
Voor mijne vyanden verſcheenen, van zoo verre,
Te blincken, op een nieuw, gelijck een klaere ſtarre.
Maer o mijn Vaderland, en vaderlandſche Goôn,
Verwellekoomtme zoo, en baent den wegh zoo ſchoon,
Dat d' aenſlagh my geluck; en ghy mijn erfpaleizen,
Laet my met ſchande niet van dezen bodem deizen;
Nadien ick u ter liefde, en van de Goôn geport,
U waſſchen koom van 't bloed, op uwen troon geſtort.
Maeckt my nu eigenaer der Koningklijcke goeden,
En heiland van dit huis: dat bid ick. Nu aen 't ſpoeden,
Stockoude man, volvoer het geen u is belaſt.
Wy gaen oock; want 't is tijd, en 't is de tijd, die vaſt
Het meeſte zeggen heeft in menſchelijcke zaecken.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch!

LEERMEESTER.

Mijn zoon, ick hoor genaecken,
Daer binnen, zoome dunckt, een dienſtmaeghd, die dus ſteent.

ORESTES.

Zou 't wel Elektra zijn, die om heur rampen weent,
Wat dunckt u? zullen wy vertoeven, om te weten
Waerom zy klaeght?

LEERMEESTER.

Geenſins, men moet zich niets vermeeten
Te doen, voor dat men hebbe Apolloos laſt voldaen.
Men vang van Vaders lijck, en moordgety eerſt aen;
Want hier aen hangt de kracht, en zege van dien aenſlagh.

70 *Goeden* voor *goederen*, als veel malen.
72 *Heiland*: „verlosſer, redder, heilbrenger."
83 Een regel, die 't rijmwoord mist: — een zeldzaamheid by Vondel.

ELEKTRA.

O koeſterende bron der daegen,
O lucht, geparſt om 's aerdrijx korſt,
Hoe dickwils hoorde ghy my klaegen,
En ſlaen voor mijn gekrabde borſt;
Wanneer de morgen was herboren:
Want al wat 's nachts bedreven word
Gezin en ledekanten hooren,
In dit paleis, met bloed beſtort;
Daer ick betreur mijn Vaders euvlen,
Die niet, op den uitheemſchen boôm,
Door wreeden oorloogh quam te ſneuvlen;
Maer door mijn Moeder, los van toom,
En door Ægiſth, onkuiſch van zede.
Dees kloofden 't Koningshoofd zoo ſtout
Met d' yſre moordbijl, ſcherp van ſnede;
Als d' ackermans een eick in 't woud.
En, o mijn Vader! o mijn ſmarte!
Zoo ſchelmſch, zoo ſchendigh omgebroght,
Niet een neemt uwe dood ter harte:
Maer ick zal mijn gejammer, nocht
Mijn kermen, en geſchrey niet ſtaecken,
Zoo lang de zonne rijze, en dael,
En ſtarren aen den hemel blaecken:
En even als een nachtegael
Beſteent het plondren, van zijn jongen,
Zal ick, voor Vaders Hof, en poort,
My laeten hooren onbedwongen,
Zoo luide, dat het yeder hoort.
O onderaerdſche heerſchappyen!
O aerdſche Godstolck, gaeuw en kloeck!
Gods Dochters, felle Raezeryen,
En ghy, ontzaghelijcke Vloeck,
Slaet d' oogen neder. koomt ons redden.
Aenſchouwt dien ongerechten moord,
En die ter ſluick een anders bedden
Berooven; koomt, en helpt hen voort.
Koomt ſtraft mijn Vaders nederlaegen,
En ſtuurt mijn' Broêr. ick ben te zwack,
Om langer dus alleen te draegen
Mijn' druck, een al te laſtigh pack.

REY.

O Kind der jammerlijckſte Vrouwe,

92 *Mijn vaders euvlen* voor „mijn vaders rampen."
113 *O aerdſche Godstolck*: „Merkurius, die als *tolk* de bevelen van Jupiter op *aarde* verkondigde."
115 *Vloeck*: Nemeſis. 't Gr. heeft letterlijk: „Godin der Vervloekingen."

Elektra, droeve Dochter, ach!
Waeromme quijntghe, nacht en dagh,
Van onverzaedelijcken rouwe,
Om Agamemnon, eer verdaen
Door lift en fchalckheid, noit verwoeder,
Van uwe goddelooze Moeder,
En met haer booze hand verraên?
De donder fla hen, en wil 't wreecken;
Indien 't hier vry ftaet zoo te fpreecken.

ELEKTRA.

O fpruit, van vroomen voortgebroght,
Koomt ghy my troofteu in ellende?
Ick weet het wel. 't zijn welbekende
En dingen lang by my bedocht:
Maer 'k wil niet laeten te beweenen
Mijn Vaders jammerlijcke dood.
Laet my begaen, ghy die in nood
My byftaet, om al 't goed voorheenen
Van my genoten. laetme toch.
Ick ben verloren. och och och!

REY.

Ghy zult nochtans met al dit krijten
En kermen Vader op zijn' ftoel
Uit den gemeenen jammerpoel
Niet wecken, maer u zelve flijten
Door endelooze droefenis,
En ongeneezelijcke fmarte.
Wat lichtenis verwacht uw harte
Uit leed, dat niet te boeten is?
Wat ftaetghe, door geduurigh klaegen,
Naer 't geen ghy niet vermooght te draegen?

ELEKTRA.

Een zot vergeet zijn ouders haeft,
Die omgekomen zijn zóo fnoode:
Maer 't vogelken, de zomerbode,
Dat altijd Itys Itys raeft
En kermt, gelijckt my ganfch in dezen.
Rampzaelge Niobe, o ick acht

136,137 *Welbekende en dingen lang by my bedocht:* verkeerde konftruktie, voor „'t zijn dingen, wel bekend, en die ik lang overdacht heb."

150 *Lichtenis* voor „verlichting."

156 *'t Vogelken:* de nachtegaal, of Filomele. Hier wordt zy echter even als vs. 107 met haar zuster Procne verward. Deze toch, en niet Filomele, had haar zoontjen Itys omgebracht. Zie OVID. *Metam.* VI. vs. 413.

159 *Niobe:* de Koningin van Thebe, die trotsch op haar veertien kinderen, Latona, die er maar twee had (Apollo en Diana), befchimpte, en tot ftraf daarvoor al haar fpruiten door deze beide Goden zag nederfchieten en vervolgends zelve in een fteen veranderd werd.

U een van 't goddelijck geſlacht.
Ick acht u een Godin te wezen,
Die yſlijck in een ſteenen graf
Roept, wee en wach, en laet niet af.

REY.

O Dochter, onder die verſchoven
Gaen treuren, zijt ghy 't van uw' ſtam
Alleen niet, die dit over quam;
En nochtans gaetghe in rouw te boven
Uw ganſche maeghſchap en uw bloed,
Daer binnen, als Iphianaſſe,
Chryſothemis, en d' onvolwaſſe,
Die ſtil zijn ramp betreuren moet.

ELEKTRA.

Oreſt, van hoogen ſtam geboren,
Ter goeder uur zult ghy ten toon
Eens, op Iupijns verheughden troon
Gekeert, tot Koning zijn gekoren,
Van 't wijd vermaert Myceenſch gezagh.
Ick kinderlooze, en ongehuwde,
En ongeluckige, en geſchuwde,
U wachtende, van dagh tot dagh,
Met droeve traenen op de kaecken,
Verga terwyl van al 't verdriet;
Maer ghy gedenckt mijn weldaên niet,
Noch d' ongelijcken die u raecken.
Wat valſche maren hebben wy
Van u niet, reis op reis, vernomen?
Ghy dreight, en zult te voorſchijn komen,
Maer zet uw komſte aen eene zy.

REY.

Hou moed, mijn Dochter, tot het ende.
Iupijn, met zijn alwetende oogh,
Die 't al beſtiert, zit daer om hoogh.
Beveel hem uwe groote ellende,
En weeſt op henliên, dien ghy haet,
Niet ongeduldighlijck gebeten,
Ghy zult nochtans dit niet vergeten.
De tijd is langzaem van beraed:
En Agamemnons zoon, te Kriſſe,
In 't weiland, vlughtigh door zijn lot,

163 *Wee en wach:* een alliteratie vrij algemeen by de oude dichters.
169 *Iphianaſſe:* De naam, dien de epische dichters aan Ifigenia geven.
196 *Kriſſe:* de hoofdplaats van het rijk van Strofius, den vader van Pylades, by wien Orestes was opgevoed.

Kan wel eens keeren, oock de God
Des afgronds, en der duifterniffe.

ELEKTRA.

Een groot gedeelt van 's levens tijd
Is door, en noch zal hy verfchijnen,
En ick, die ouderloos ga quijnen,
Heb niet een' vriend die voor my ftrijd,
Noch kracht genoegh, om 't quaed te keeren:
En moet, gelijck een kamenier,
Verfchoven, Vaders kamer hier
Bedienen, en in flechte kleeren,
Die my niet voegen, heenen gaen,
En dus voor lege tafels ftaen.

REY.

O droeve fpraeck van Vaders komen,
En wederkomfte uit Priams oord.
O naere kreet, die in dien moord
Uit Vaders kamers wèrd vernomen;
Toen hy dien flagh met d'yfre bijl
Op 't hoofd ontfing. Bedrogh bedocht het.
De Liefde trof hem, en volbroght het.
Zy ftroiden fchricklijck in der yl
Een fchelmfch gerucht, en waren reede,
Als of een God of menfch dit deede.

ELEKTRA.

O dagh, dien ick vervloeck alleen,
Het zij wat dagh oock dat'er rijze;
O nacht, o moordbancket en fpijze,
Wat brouwt ghy ons al zwaerigheên?
Wat fnooder dood is hy geftorven,
Toen twee verraêrs hem randden aen.
Die klaeuwen hebben 't my gedaen,
En met mijn' Vader my bedorven.
De groote God des hemels zet
Hen dit betaelt, en ftraf rechtvaerdigh,
Noch maeck hen eenige eere waerdigh
Die met dit fchelmftuck zijn befmet.

REY.

Zie toe, verloop u niet met fpreecken.
Of mercktghe niet uit welck een' ftaet
Ghy, tot uw eige fcha, en fmaed,

198,199 *De God Des afgronds en der duifterniffe*: lees hier — of deze woorden hebben geen zin — met terugflag op vs. 191: „Beveel hem uwe ellende, en ook den God des afgronds (Pluto) enz."

216 *De Liefde:* dat wil zeggen: „Klytemnestraas overfpelige liefde voor Egisthus." De woorden *trof hem en* ftaan hier alleen om den regel te vullen.

218,219 *En waren reede*, *Als of een God of menfch dit deede:* verfta: „en gingen met zoo veel beleid te werk, dat het fcheen of geen onmenfchen, maar een God of mensch het deed."

Vervalt, en blijft van gunſt verſteecken?
Ghy baert, door wraeckzucht, die u drijft,
U zelve vyanden en hinder.
Het is geen wijſheid, dat een minder
Met maghtiger krackeelt en kijft.

ELEKTRA.

Ick word geperſt van 't ſchendigh lijen.
Ick weet het wel, en ken mijn' kop;
Maer 'k zal mijn leven lang, mijn' krop
Uitſchuddende, niet konnen mijen
Mijn ſcha, om 't ſchendigh moordgeſchrey:
Want wanneer, om mijn' rouw te zachten,
Heb ick een trooſtlijck woord te wachten
Van dees gelieven allebey?
Van wien die pit heeft achter d' ooren?
Mijn trooſterſſen, verlaetme toch.
Verlaetme vry. dees droefheid, och!
Is niet te dempen noch te ſmooren.
Mijn zwaerigheid duurt voor altoos,
Zoo is 't geklagh oock endeloos.

REY.

Maer 't is uit gunſt, dat ick's my moeie:
Gelijck een trouwe moeder doet,
Op dat uw wellende gemoed
Niet d' eene ellende uit d' ander broeie.

ELEKTRA.

Nu zeghme, met wat maet, hoe kort
Zou ick mijn jammer zien geſleten?
Is 't voeghlijck dooden te vergeten?
Wien heeft Natuur dit ingeſtort?
Ick zou geen' roem van hen begeeren:
Noch by een wederga gevoeght,
Niet vreedzaem leven, noch vernoeght;
Indien ick moſt met luchte veeren
Gaen vliegen over het verdriet
Des moordkreets, die al 't Rijck vervaerde.
't Is waer, de doode is ſtof, en aerde,
En aerde zijnde, en anders niet,
Zal eeuwighlijck ellendigh leggen.
Zou daerom, die dien moordſlagh gaf
Niet draegen zijn verdiende ſtraf?

241 *En ken mijn' kop:* vrij plat, voor „ik weet, dat ik hoofdig ben." Zie vs. 644.
247 *Dees gelieven:* dit zou op Klytemnestra en Egisthus ſlaan, maar 't ſtaat niet in 't Gr. en 't ſtrookt ook weinig met hetgeen volgt.
248 *Die pit heeft achter d' ooren:* d. i.: „die gezonde hersenen heeft." *Pit* duidt nu eens *verſtand*, dan weder *hart* aan, al naar 't geplaatst is.

Wat had de Schaemte dan te zeggen?
Godvruchtigheid, voortaen veracht,
Had uit by 't menſchelijck geſlacht.

REY.

O Dochter, ick koom hier in aller yl gevlogen,
Zoo wel door mijnen plicht als uwen druck bewogen;
Indien ick qualijck ſpreeck, zoo win het vry: 'k zal nu
Gevolleghzaem terſtond my buigen onder u.

ELEKTRA.

O Vrouwen, 'k ſchaem my des, dat ick, dus bang te moede,
U overlaſtigh val. neemt mijn gekerm ten goede.
Dit perſt de nood van 't hart: want zekerlijck, hoe zou
Een Koningklijcke ſpruit, een hooghgebore Vrouw
Dit ſtaecken, daerze, nacht en dagh, geen' aêm kan haelen,
En vaders ongeluck verrijzen ziet, en daelen.
Vooreerſt al 't geemme van mijn Moeder, uit wiens ſchoot
Ick in de weereld quam, bejegent is zoo ſnood.
Daerna verkeer ick vaſt in 't eigen Hof mijns Vaders,
Met zijne moordenaers, en ſchendige verraeders,
En word van hen beſtiert, en moet van henliên ſtaegh
Mijn' noodruft, en mijn' koſt genieten alledaegh.
Oock denckt eens, hoe dien dagh met droefheid word geſleeten,
Als ick Ægiſth moet zien, op Vaders troon gezeten,
Met Agamemnons kleed bekleed, en veel cieraeds,
En drincken offerwijn ons Huisgoôn toe ter plaets
Daer zy hem broght om hals: maer 'k zie, wie zou't gelooven?
Een hoofdſchand, die noch verre alle andre gaet te boven,
Dien ſnooden moorder zelf, in Vaders plaets, het bed
Met mijn bedorven Moêr (indien ick zonder ſmet
Haer Moeder noemen magh) die by hem leit, onteeren,
En haer te goddeloos met zulck een ſmet verkeeren;
Geen Raezery ontzien, maer lachen welgemoed
In al dees gruwelen, die zy bedrijft en doet.
Zy ziet het moordgety te moet met groot verlangen;
Dien dagh, toen zy met liſt mijn' Vader kreegh gevangen,
En zoo om 't leven holp. wanneer die dagh verjaert,
Dan ſteltze danſſen in: dan ſlaght zy onbezwaert
De ſchaepen, die, ter maend gekeelt, voor d' outers bloeden,
Ter eere van dees Goôn, die haer tot noch behoedden.
Ick ongeluckige dit ziende, in ons paleis,
Verſmelt, en zucht, en ſchrey, en vloecke reis op reis
Mijn Vaders moordbancket, en moordmael, zoo zy 't heeten.
En ſtondme 't ſchreien vry, en had ick eens gekreeten

288 De zin is: „en dagelijks den moord, aan haar vader gepleegd, als voor haar oogen ziet opdagen en weder verdwijnen."
290,291 *Staegh, alledaegh.* Treurige ſtoplappen!

Zoo lang, als 't hart wel luſt: want deze trotſe Vrouw
Beſchimpt al mijn miſbaer, en jammerlijcken rouw:
O hellevloeck der Goôn, miſt ghy dien overleden
Alleen, en treffen u alleen dees zwaerigheden?
Dat dy de hagel ſla: dat d' onderaerdſche gloed
En Pluto geve, dat ghy eeuwigh balcken moet.
Aldus beſchimptze my: maer als zy heeft vernomen,
En krijght een lucht, en rieckt dat Broeder ſtaet op 't komen,
Dan ſtaetze zinneloos by my en ſtampt, en raeſt:
Is dit niet uw bedrijf, die ſteelwijs in der haeſt
Oreſtes my ontdroeght? maer denck vry 'k zal 't eens ſtraffen,
Gelijckghe wel verdient. zoo hoort al 't Hof heur blaffen.
Haer lieve Bruigom ſtaet aen heure zy, en ſchent,
En hitſt heur aen: die bloed, en oirzaeck van d' ellend:
Die met de vrouwen treckt te velde, en aen den reie:
Maer ick, die midlerwijl Oreſtes vaſt verbeie,
Dat hy dit onweêr ſtil, verga in mijn verdriet:
Want ſammelend, bederft hy 't geen ick hoop, en niet
Verhoop: en o Vriendin, hoe kan ick, dus gedreven,
My maetigen in rouw, of recht godvruchtigh leven?
In quaede zaecken moet de hooge nood my raên,
Die raed een' quaeden wegh en omwegh in te ſlaen.

REY.

Wel zeghme, durftghe dus by uwen ſtiefvaêr wrocken?
Of als hy dit niet hoore, en zij van huis getrocken?

ELEKTRA.

Met reden. denck dit vry, was hy niet uitgegaen,
Dat ick voor deze deur geruſt zou blijven ſtaen.
Hy is naer buiten toe.

REY.

Zoo durf ick met u kouten,
Is 't waerheid, 't geenghe zeght.

ELEKTRA.

Ghy mooght u vry verſtouten.
Ægiſth is nu niet t' huis, dies vraegh al wat u luſt.

REY.

Zoo vraegh ick, watghe zeght, en wat u zij bewuſt
Van Broeders wederkomſte, of van zijn langzaem wachten?
Berichtme van dit ſtuck.

ELEKTRA.

Wie zou zijn zeggen achten?
Hy zeit veel, en volvoert niet eens het geen hy zeit.

REY.

Een die wat groots beſteeckt is traegh in zijn beleid.

316 o *Hellevloeck* enz. Dit zijn de woorden van Klytemnestra, welke Elektra hier aanhaalt.

ELEKTRA.

Maer ick was ſlof noch traegh, in 't bergen van zijn leven.

REY.

Hou moed. hy is te vroom, om vrienden te begeven.

ELEKTRA.

'k Vertrouw dit, anders was 't met my geheel gedaen.

REY.

Nu zwijgh, Chryſothemis koomt uit den huize gaen,
Uw Zuſter, van een bed en ouderen geboren
Met u. zy draeght, het geen den afgrond is beſchoren,
Lijckoffer naer het graf.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe roeptghe voor de poort
En op de plaets zoo luide, o Zuſter, dat men 't hoort?
Kan u 't verloop des tijds niet leeren anders zingen,
En uw oploopendheid, die ydel is, bedwingen?
'k Beken wel, dat ick mede, als ramp voorhanden is,
Bedruckt ben, en bedroeft; en had ick maght, gewis
'k Zou daedelijck, wat hart ick henliên draegh, doen blijcken.
Nu wil ick liever 't zeil in tegenſpoed wat ſtrijcken,
En ſchijnen ſtil te ſtaen, en hen geen ongenoeght
Te brouwen, en wou wel dat ghy u oock zoo droeght.
Het geen ghy drijft is recht, en niet het geen ick oordeel.
'k Beken 't; maer ſtaet het vry, zich naer het meeſte voordeel
Te ſchicken, zoo is 't reên, dat elck dien wegh ingaet,
En hen gehoorzaem zij, daer 't hoogh gezagh by ſtaet.

ELEKTRA.

't En ſtaet niet wel, noch luid niet eerlijck by den vroomen,
Dat ghy vergeet het bloed van wienghe zijt gekomen,
En dus voor Moeder zorgt: want al wat ghy terſtond
Tot mijn vermaening zeid, dat hebtghe uit haeren mond,
En uit u zelve niet. ick geef u keur van beide:
Ghy ſtemt dien doodſlagh toe, dien ick tot noch beſchreide:
Of kennende het leed van Vader, u zoo lief,
Hebt geen gedachtenis van hem, om 't ongerief.
Ghy zeght wel, ſtond de maght aen u, de daed zou ſpreecken,
Hoe ghy hen haet; en ick vaſt bezigh, met beſteecken
Van al, wat tot dees wraeck vereiſcht word, krijgh van u
Geen hulp, en word hier door van dezen aenſlagh ſchuw.
Zoo koomt de ſuffery ons rampen noch vermeeren.
Maer 'k bid u, leer my toch, of laet ik zelve u leeren.
Wat voordeel geeft het my, indien ick 't huilen ſtaeck?
Ick leef, maer nauwelix. dat 's my genoegh. ick maeck

370 *En dus voor Moeder zorght:* d. i.: „en dus party trekt voor moeder, t. w. door Elektra tot gehoorzaamheid aan haar aan te manen.
Terſtond: d. i.: „te dezer ſtond, zoo even."

Hen 't leven zuur, en eere aldus dien overleden;
Indien men hier door gunſt verwerreft daer beneden.
Maer ghy, die my belijd, dat ghy die moorders haet,
Die haet hen met den mond; maer houd het in der daed
Met vadermoordenaers. Al ſchonck men my geſchencken,
Daer uw gemoed op vlamt; ick liet mijn trouw niet krencken,
Noch heulde met zulck ſlagh. ga heenen. zet u vry
Ter tafel, daer het vloeit van Hooffche leckerny,
En overdaed van ſpijs. wat noodrufts, zonder wroegen,
Vernoeght my meer. kunt ghy u dus ten Hove voegen,
Om 't lief genot van eer; zy hangtme geenſins aen.
En waertghe zelve wijs, ghy zoud die oock verſmaên.
Nu paſt het, datghe niet, naer uwer trouwſten hoeder,
Uw Vaders Dochter heet, maer troetelkind van Moeder:
Zoo zal uw ondeughd klaerſt ten toon voor yeder ſtaen;
Wanneerghe Vaders aſch, en maeghſchap hebt verraên.

REY.

Om Gods wil, vaer niet uit; want in het overwegen
Van 't onderling geſpreck veel voordeels is gelegen,
Zoo elck van wederzij zich dient met 's anders toon.

CHRYSOTHEMIS.

O Moeders, ick ben dit van Zuſter al gewoon,
En had dit niet gerept, 't en waer uit groot erbarmen;
Nadien ick weet wat ramp haer naeckt, om al dit kermen.

ELEKTRA.

Zegh op, wat ramp? want ick zal hier niet tegens zijn,
Al raeckte ick oock daer door in noch bedroefder ſchijn.

CHRYSOTHEMIS.

'k Zal zeggen 't geen ick weet. zoo ghy niet ruſt van huilen,
Zal 't hof u, buiten 's lands, al levendigh, verſchuilen
In een gevangenis, daer nimmer 's hemels lamp
In ſchijne, en ghy met recht mooght jancken, om uw ramp.
Nu ſpreeck, of zwijgh hier na, wanneerghe raeckt in lijden.
Nu kuntghe, wiltghe noch, dees zwaerigheid vermijden.

ELEKTRA.

Zoo hebbenze over my dees ſtraf beſtemt alree?

CHRYSOTHEMIS.

Zoo dra Ægiſth van 't land in 't Hof koomt, en in ſteê.

ELEKTRA.

Wel laet hem in der yl om deze reden keeren.

385 *Daer beneden:* namel. „in de onderwaereld."

394 *Om 't lief genot:* „om 't *u* lief genot."

403 *o Moeders:* zoo ſpreekt Chryſothemis den Rei aan. De rei als „perſonagie" ſpreeckt in 't enk., doch wordt als beſtaande uit meer dan een perſoon in 't meerv. aangeſproken.

404 *En had dit niet gerept* voor „en had deze zaak niet aangeroerd." *Reppen* is „roeren," *tangere.* Later is het w.w. van een tranſit. in een neutr. veranderd, en zegt men: *van iets reppen,* doch min naauwkeurig.

CHRYSOTHEMIS.
Ellendige, wenſcht ghy om 't geen u zelf kan deeren?
ELEKTRA.
Hy koom, indien hy dit beginnen wil, in ſtad.
CHRYSOTHEMIS.
Op datghe in lijden raeckt? waerom begeertghe dat?
ELEKTRA.
Op dat ick wijd en zijd van u werd weghgedreven.
CHRYSOTHEMIS.
Zoo ſcheptghe geen vermaeck in 't tegenwoordigh leven?
ELEKTRA.
Wiſt ghy hoe bly ick leef, ghy zoud verwondert ſtaen.
CHRYSOTHEMIS.
Het waer zoo, ſtelde ghy het wijſlijck daer naer aen.
ELEKTRA.
Ay, leerme niet, dat ick mijn vrienden moet onteeren.
CHRYSOTHEMIS.
Niet dit, maer datghe hoort naer henliên, die regeeren.
ELEKTRA.
Leer my niet, watme voeght: bezorg u zelf voor al.
CHRYSOTHEMIS.
't Is loflijck, dat men niet door reuckeloofheid val.
ELEKTRA.
Men val, zoo 't wezen moet, door Vaders wraeck ten leſte.
CHRYSOTHEMIS.
Neen, Vader, weet ick wel, houd zelf ons dit ten beſte.
ELEKTRA.
Die woorden hebben lof by menigh onverlaet.
CHRYSOTHEMIS.
Beweegh ick u noch niet te luiſtren naer mijn' raed?
ELEKTRA.
Ganſch niet, noch denck het niet. zou ick zoo breinloos doolen?
CHRYSOTHEMIS.
Ick ga dan heen mijns weeghs, gelijck my is bevolen.
ELEKTRA.
Waer heen? waer brengtghe nu dees offerkannen heen?
CHRYSOTHEMIS.
Ick gietze op Vaders graf, door Moeders laſt alleen.
ELEKTRA.
O haetelijckſte menſch, hoe ſpreecktghe toch, ghy ſnoode.
CHRYSOTHEMIS.
Ghy meent, ick gietze op 't graf, uit laſt van die hem doode?
ELEKTRA.
Wat bloedvriend leert u dit? Wie is 't, dien dit behaeght?

420 Onjuist van uitdrukking. De zin is: „opdat ik zoo ver mogelijk van u verwijderd worde."
428 *Door Vaders wraeck:* dat wil zeggen: „door Vader te wreken."

CHRYSOTHEMIS.

Een nachtſpoock, zoo my dunckt, maeckt Moeders hart verſaeght.

ELEKTRA.

O Vaderlijcke Goôn, nu helpt dees arme weeze.

CHRYSOTHEMIS.

Schept ghy wat harts, wat moeds uit deze haere vreeze?

ELEKTRA.

Vertel 't gezicht, en 'k zal 't u zeggen, zoo ick kan.

CHRYSOTHEMIS.

Ick weet'er nauwelix of maer een luttel van.

ELEKTRA.

Verhael het. weinigh reên die hadden dick 't vermogen,
Dat zy den menſch weleer of redden, of bedrogen.

CHRYSOTHEMIS.

De roep gaet, datze zelf ons' Vader weêr vernam,
Die, nu de tweede mael, zich met heur paeren quam,
En grijpende den ſtaf des Rijx, weleer gedraegen
By hem, maer nu gevat van die hem heeft verſlaegen,
Dien plantte, en uit dien ſtaf verrees een groene plant,
Die met haer ſchaduw deckte al dit Myceenſche land.
Dit heb ick uit den mond van eenen, die 't my melde,
En tegenwoordigh was, daer zy haer' droom vertelde,
Aen d'opgereze zon. ick weet'er meer niet af,
Dan datze my, uit ſchrick, gezonden heeft naer 't graf.
Nu bid, nu ſmeeck ick u, by Vaders eige Goden,
Dat ghy gehoorzaem volght mijn raeden, en geboden,
En niet zoo reuckeloos u zelve ſtort ter neêr.
Verjaeghtghe my, vergeefs roept ghy uw Zuſter weêr.

ELEKTRA.

Mijn waerde Zuſter, wacht u toch. het zou niet paſſen
Te gieten 't geenghe draeght op Vaders graf, en aſſchen;
Want dit kan nimmer recht, noch vroom noch billijck zijn,
Dat zoo een vrouw, als zy, een vyandin, met wijn
En offervaten doe des dooden graf beſprengen.
Ga pleng het onderwege, of ga het elders brengen.
Verberg het diep in 't zand, op dat het Vaders ruſt
Niet ſteure, en deze zaeck hem nimmer zij bewuſt:
En laetze dit juweel voor heure graffte ſpaeren,
Om t' offren, als haer geeſt beneden zij gevaeren:
Nadien dees goddelooze en godvergete vrouw
Zelf eenige oirſprong is van alle dezen rouw,
En met vervloeckten wijn noit d' aſch heeft overgoten

440 *Dees arme weeze:* hier meent Elektra zich zelve mede.

454 *Aen d'opgereze zon:* het was een gewoonte by de Ouden, hun droomen aan de zon te vertellen, ten einde alzoo de gevaren af te wenden, waarmede zy zich bedreigd achtten.

469 *T' offren:* hier bezigt V. het partikel *te* voor *offren* weer apokopisch.

Des geenen, dienze moorde, en holp ten afgrond ſtooten.
Bedenck met wat een gunſt, en minnelijck gelaet
Die doode ontfangen zal 't geſchenck van die hem haet;
Van die zoo eerloos hem vermoorde, en heeft geſchonden,
En waſcht met offerwijn het bloed, dat uit de wonden
Van zijn' gekloven hoofd quam ſpringen op haer lijf.
Of meentghe, dat dit boet haer gruwelijck bedrijf?
Geenſins, dies ſtaeck dit werck, en laet u onderrechten,
En ſny veel liever af de tippen van uw vlechten,
En 't zachtſte hair van my, die naulix adem ſchep.
Dit is gering, nochtans ick wij hem, 't geen ick heb,
Dit offerhair, en oock mijn riem, doch niet met ſteenen
En parlen geborduurt. ga kniel voor hem, met eenen
Vermaen hem, bid, en ſmeeck, dat van beneên al ſtil
Hy zijnen vyanden toch eens opkomen wil,
En dat de kleene Oreſt verflaeuwe, noch verſlappe,
Maer levend met den voet op 's vyands hoofden trappe;
Op datmen 't graf bekroon met een gaefrijcker hand
Dan tegenwoordighlijck, in dezen droeven ſtand:
En 'k hou het voor gewis, het is van hem gekomen,
Dat Moeder zagh, by nacht, dees ſpoockery, en droomen.
Maer Zuſter, nietemin doe dit, tot nut van my,
En u; ten dienſt van hem, tot eer van hem, dien wy
Beminnen, boven al de menſchen, die hier woelen;
Ten dienſt van Vaders geeſt, gedaelt in 's afgronds poelen.

REY.

Dees Dochter ſpreeckt zeer vroom. ghy Dochter zijtghe vroed,
Volbreng dit.

CHRYSOTHEMIS.

'k Zal het doen. een reedlijck ſchepſel moet,
Om 't geen rechtvaerdigh is, niet twiſten, noch krackeelen,
Maer 't werck benaerſtigen. terwyl ick uw beveelen,
Vriendinnen, dan volbreng, zij zwijgen yeders plicht:
Want was ons Moeder yet van dit geſpreck bericht,
Wy zouden (hou ick vaſt, dies wilt dees woorden ſtaecken)
Hier door in groot gevaer, en zwaerigheid geraecken.

REY.

Spel ick geen verzierde zaecken,
Uit een hoofd vol ydelheid,
'k Zie, gelijck men heeft voorzeid,
De gedreighde ſtraf genaecken,
Met rechtvaerdigheid, en maght
Toegeruſt, en in heur kracht.

484 By de Grieken was het gebruikelijk dat de rouwdragenden als uiterlijk teeken hunner droefheid zich het hair afſneden en hun tooi aflegden. Het offeren aan de dooden werd door hen op gezette tijden in acht genomen, maar geſchiedde ook op onbepaalde tijden.

Kind, zy zal eerlange komen;
Dat's mijn hope, nu ick hoor
Tuiten in mijn luiſtrende oor
Deze liefelijcke droomen:
Want der Griecken Vorſt vergeet
D'yſre bijl niet, die zoo ſneed
Van weerzijden ſcherp om 't even,
En hem ſchendigh broght om 't leven.

Uit haer ſchrickelijcke laegen,
Daerze ſtil verborgen lagh,
Springt Erynnis voor den dagh.
Tal van yſre voeten draegen
't Monſter, nimmer woedens moe:
Met veel klaeuwen taſt het toe:
Want met haer is 't omgekommen,
Die het ſchendigh bruilofsbed,
Op de feeſt van bloed beſmet,
Schaemte en eerloos heeft beklommen;
Dies ick vaſtelijck betrouw,
Dat dit onberiſplijck droomen
Niet voor euvel heb genomen
Al het roepen dezer vrouw
Over ons, die ingeſpannen
Wrocken tegens dees tyrannen.
Al het raemen, al 't beſcheid
Van 't gedroom is ydelheid,
Kan men uit dien droom niet raeden,
Daerwe nu me zijn beladen.

Pelops renſtrijd lang geleden,

518 Verſta: Van weerszijden even ſcherp.

522 *Erynnis:* lees *Erinnys* „de godin der wrekende ſtraf," 't zelfde als „de furiën."

531-535 Vrij onverſtaanbaar. Er ſtaat in 't oorſpronkelijke, „dat deze droom niet ydel zal zijn, en de uitwerking zal nederkomen op de bedrijvers der misdaad."

536-539 De zin is: „men zoû voortaan aan droomen niet meer hechten, indien dit nachtgezicht geen gunſtige uitkomst voor ons had."

540 *Pelops renſtrijd:* Enomaus, koning van Piza was door de godſpraak gewaarſchuwd, dat hy ſterven moest zoodra zijn dochter Hippodamea in 't huwlijk trad, Daarom legde hy aan alle jongelingen die om haar hand kwamen werven de voorwaarde op, dat zy met hem aan een renſtrijd moesten deel nemen, in welken hy hen van achteren doorſtak. Nadat reeds velen op deze wijze waren omgekomen, verzocht ook Pelops om Hippodameaas hand, welke hem onder 't zelfde beding werd toegezegd. Pelops echter wist Myrtilus, den wagenmenner van Enomaus, om te koopen dat hy de wielen van den wagen zijns meesters los op de as zette, waardoor deze in het renperk omver viel en door Pelops verwonnen werd. Nu bezitter van de dochter en het rijk des vorſten van Piza, moest Pelops aan Myrtilus de hem toegezegde belooning ſchenken, namelijk de helft van het door hem verworven land, doch in plaats daarvan liet hy hem in zee werpen. De vloek, welken Myrtilus, by zijn ſterven, over het huis van Pelops uitſprak, werd aan het gandſche geſlacht van diens oudſten zoon Atreus vervuld, en daarop wordt door den dichter hier gezinſpeeld,

Oirzaeck van veel zwaerigheden,
Och hoe dier ftaet ghy dit land;
Sedert Myrtilus, aen ftrand,
In de baeren werd vergeten;
Na dat hy ter neêr gefmeeten
Werd van 't gouden rad in 't veld
Met een jammerlijck geweld.
Sedert nam de groote ellende
Van dit droevigh hof geen ende.

KLYTEMNESTRA.

Nu rinckelroitghe vaft, en fpringt weêr uit den band,
Vermits Ægifthus juift niet hier is by der hand,
Die u gemeenelijck verplicht hiel aen 't betaemen,
Op datghe buitens huis geen vrienden zoud befchaemen.
Nu hy naer buiten is, heeft Moeder geen ontzagh.
Nu maecktghe, by elck een, my zwart met uw beklagh;
Als of ick met een juck van onrecht u belade,
En u, en al uw doen, vermetelijck verfmade:
Hoe wel ick u vermij; want of my nu, en dan,
Wat quaeds ter ooren koomt, ick rep' er naulix van.
Ghy durft my dagelix wel bits in 't aenzicht bijten,
My Vaders dood alleen, en niemant meer verwijten:
Hoewel ick 't wel beken, 'k heb hem ter neêr geleit,
Doch niet alleen, dien flagh gaf hem Rechtvaerdigheid.
Gebrack 't u niet aen brein, ghy zoud my hulp beftellen;
Nadien uw Vader zelf, om wien ghy u gaet quellen,
Uit zoo veel volx alleen uw eige Zufters ziel
Durf offren aen de Goôn! hoe bang my 't baeren viel,
Weet ick, niet hy, die haer geteelt heeft, niet gedraegen.
Maer om wat reên moft hy den Goden dus behaegen?
Om der Argiven wil? wel wat lagh hen daer aen,
Dat juift mijn Dochter moft naer 't bloedigh outer gaen?
't Gefchiede om Broeders wil, om Menelaus beden.
Heeft hy dan niet om 't ftuck verdiende ftraf geleden?
Had Oom niet by Heleen twee kinderen geteelt?
't Waer beter dat men die geflaght hadde, en gekeelt,
Als eige kinderen dier oudren, om wier zaecken
Men heen naer Troje voer. of hyghden 's afgronds kaecken
Meer naer mijn Kinderen, dan naer zijn Broeders bloed?
Uw Vader moordgezind, had die uit zijn gemoed
De kinderzucht gejaeght, en voer die in de kinderen

550 *Nu rinckelroitghe: rinkelrooien* is „zich met den rinkelbom vermaken," en van daar eenvoudig: „zich met veel drukte vermaken."
566 *Uw eige Zufters:* van Ifigenia, door Agamemnon, toen hy naar Troje zou ftevenen, aan Diana geöfferd, om een gunftigen wind te bekomen. Zie vs. 599—615.
574 *Oom:* Menelaus, de broeder van Agamemnon en de echtgenoot van Helena, Klytemnestraas zuster.

Van Menelaus, om zijn eigen zaed te hinderen?
Is niet dat Vaders hart onreedlijck, en veraerd?
Zoo ſchijnt het my, al gaet mijn oordeel niet gepaert
Met uw verſtand. ick weet my zou geen ſtem ontbreecken,
Indien die doode Maeghd zelf opzagh, en kon ſpreecken:
Waerom ick, om dit ſtuck, in 't minſt geen droefheid maeck.
En achtghe, dat ick dool, die recht heb in dees zaeck,
Beſtrafme, daer ick 't hoor.

ELEKTRA.

Ghy zoud niet kunnen zeggen,
Wat uwe bitſheid my niet al te laſt durf leggen;
En geeftghe my verlof, 'k zal, van onze Iphigeen,
En Vader, ſpreecken met beſcheidenheid, en reên.

KLYTEMNESTRA.

'k Vergun 't u. was ick zoo altijd ontmoet te voren,
Uw Moeder had u noit zoo dick gedreight, uit toren.

ELEKTRA.

'k Zal 't zeggen. ghy bekent dien manſlagh nu recht uit.
Waer ſprack oit vrouw een woord, dat ſchandelijcker luid?
Hy heeft met recht. of niet dien neerſlagh dan geleden.
Ick zegh, ghy broght hem om heel godloos, tegens reden.
Maer 't aenraên van dien boel en zijn vervloeckte min
Heeft u zoo veer gebroght. ga vraegh de Jaghtgodin,
Diane eens, om wiens wil, en om wat ſmaed te wreecken,
Zy 't ſchrickelijcke weêr in Aulis op deed ſteecken.
Of zoud ghy 't liever zelf uit mijnen mond verſtaen,
Nadien men 't nu niet kan vernemen uit Diaen?
Mijn Vader, zoo ick hoorde, op zekren tijd uit jaegen,
In 't woud van dees Godin, joegh op uit ruighte, en hagen,
Een ſchoon geſpickelt hart, het welck hy doodlijck trof,
En treffende verliep in 't roemen zich te grof;
Dies dees Godin verſtoort, d' Achaiers vloot verlette,
Opdat de Vader zelf, tot boete van die ſmette,
En dit geſchoten dier, zijn Dochter offren zou.
Dit offer eiſchte zy, en zonder 't offer wou
Zy 't leger noch naer huis, noch Troje laeten vaeren.
De Koning deed zijn beſte, om deze Maeghd te ſpaeren,
En marde lang, maer moſt, geperſt van overal,
In 't end daer aen, doch niet zijn' Broeder te geval.
Genomen (dat ick 'koom, daer ghy het liet voor dezen)
Mijn Vader wou zijn' Broêr hier in te wille wezen;
Moſt ghy hem daerom doôn? ay zeghme, naer wat wet?
Zie toe, zie toe, dat ghy het volck geen' regel zet,

598 *Dien boel:* Egisthus.
616 Lees; „dat ik het door u gezegde eens aanneme."

Die namaels allereerſt u rouwe, en dapperſt raecke:
Want zullen wy, uit haet, en onderlinge wraecke,
Malkandren randen aen, zoo denck, dat ghy gewis
Eerſt ſterven zult, indien'er recht by rechtbanck is;
Dies zoeck geen uitvlught, daer die nergens word gevonden:
En wiltghe, zegh, waerom ghy nu dus ongebonden
Volhard, aen uwen boel, en moordenaer verknocht,
Die Vader, och! met u, om lijf, en leven broght,
En kinders teelt by u; terwijl ghy onverdroten
Het krooſt, van 't eerſte bed zoo eerelijck geſproten,
Verjaeght. hoe zou ick toch u loven in die zaeck?
Of zeghtghe: Dochters moord vereiſcht die wederwraeck;
Zoo ſpreeckt uw mond het geen hy eer behoort te ſchuwen.
't Misſtaet, om Dochters wil, aen vyanden te huwen:
Doch 't voeght niet wel, dat ick u leere, of yet verwijt,
En hard ontmoet, nadien ghy mijne Moeder zijt.
Ja 'k hou u te gelijck Vooghdes, en Moeder beide
Te wezen, over my, die zulck een leven leide,
En om uw' bedgenoot, en uwent wil vaſt zucht:
Gelijck die droeve Oreſt, uw handen naeuw ontvlught,
Zijn leven deerlijck ſlijt, om wien met harde woorden
Ghy my zoo dickwils ſcheld, als of, om u te moorden,
Ick hem hadde opgevoed: ja ſtond dit in mijn maght,
Denck vry, het zou geſchien; dies houme vry verdacht,
En ſcheldme tegens elck voor koppigh, en quaedaerdigh,
En onbeſchaemt van mond: want ben ick laſtrens waerdigh,
Om die gebreecken, denck: Elektra aerd naer dy.

REY.

Ay zie, zy zwelt om 't hoofd, maer of 't met reden zij,
Dat kan ick niet bevroên.

KLYTEMNESTRA.

Wat ſtraf zal haer betoomen,
Die dus haer Moeder ſcheld, van wie zy is gekomen,
En noch zoo jongh, en wulpſch? wat dunckt u zouze niet
Wel ſchaemteloos beſtaen?

ELEKTRA.

Hoe wel ghy 't niet en ziet,
Zoo weet nochtans, dat wy ons dezer woorden ſchaemen.
Wy weeten wel, wy doen 't geen kindren niet betaemen,
En ganſch ontijdigh zij. maer 't ingewortelt zaed,
De haet, dien ick u draegh, verrucktme tot dit quaed:
Want d' eene ſchande geeft aen d' andre ſchande voedſel.
Men leert het quaed van 't quaed.

KLYTEMNESTRA.

O ſchaemteloos gebroedſel!

620 *En dapperſt raecke:* d. i.: „en u zelve het hevigst treffe.“

Mijn woorden, en mijn werck u ſchaffen laſtrens ſtof.

ELEKTRA.

Dat zeght ghy zelf, niet ick. ghy ſpint het werck zoo grof,
En 't werreck baert krackeel.

KLYTEMNESTRA.

Ick zweer by ons Godinne,
Zoo dra Ægiſthus keert, en treed ter poorten inne,
Word u die ſtoute mond eens degelijck geſnoert.

ELEKTRA.

Nu wordghe wederom van gramſchap weghgevoert.
Ghy laet my 't ſpreecken toe, en wilt'er niet naer hooren.

KLYTEMNESTRA.

Zult ghyme hinderen, in mijn' gerechten tooren;
Nadien ick u vergun te ſpreecken zoo geruſt.

ELEKTRA.

'k Verhinder 't niet. 'k beveel 't. nu raes, zoo lang 't u luſt.
Geef mijnen mond geen ſchuld. 'k zal ſtom uw gramſchap vlughten.

KLYTEMNESTRA.

Ghy die rondom my ſtaet, aenvaerd deze offervruchten,
Op dat ick van dien ſchrick, die al mijn leên ontzet,
Ontſlagen werde. Apol, die op de huizen let,
Verhoor mijn ſtille be: want ick ſtort geene bede
By vrienden, noch men magh niet alles, hier ter ſtede,
Ontdecken, nademael Elektra by my ſtaet;
Op datze, met veel klaps, uit nijd, my over ſtraet,
En al de ſtad niet draegh. verhoorme goedertieren,
In 't geen ick nu verzoeck. o wildſchut, ſchrick der dieren,
Zoo dit geſpoock van bey mijn droomen, u vertelt:
En 's nachts geſien, geluck en geene rampen ſpelt;
Volvoer het: ſpelt het quaed, zoo keer het op de quaeden,
En al ons vyanden: en ſchoon'er zijn, die raeden
En ſtaen, door loos bedrogh, naer mijn bederf, hun wit;
Zoo ſchopme nochtans niet uit zulck een rijck bezit:
Maer gunme, dat ick, ſtaegh behouden, magh bewoonen,
In mijn onnozelheid, het hof van Atreus zoonen;
Regeeren met hun ſtaf; verkeeren, naer mijn' luſt,
Met vrienden, dien ick ken, en leven zoo geruſt,
By mijne kinderen, dien ick uit haet noch tooren
Verdruck. o ſchrick van 't woud, Apollo, neigh uw ooren,
Naer uw zachtmoedigheid, tot mijn gebeên, en my.
Verleen ons, al het geen wy bidden, en wat wy
Verzwijgen, weetghe toch, die, als een God, daer boven,
Doorziet al wat'er is; gelijckwe recht gelooven,
Daer Jupiters geſlacht het alles ziet, en weet.

LEERMEESTER.

Uitheemſche vrouwen, zeght, wie geeft my beſt beſcheed,
Of dit gebouw het hof zij van Ægiſth, uw' koning?

REY.

Mijn vriend, ghy raed het juiſt. dit 's zijn paleis, en wooning.

LEERMEESTER.

'k Geloof dit 's zijn gemael. zy ſchijnt de Koningin.

REY.

Zy is 't gewiſſelijck.

LEERMEESTER.

Ick groet u, o Vorſtin.
Ick koom van uwen vriend, en breng u, en met eenen
Ægiſth, zoo blyde een mare, als yemant broght voorheenen.

KLYTEMNESTRA.

'k Aenvaerd het geen ghy zeght. maer wou wel eerſt verſtaen,
Wat man het zij, die u geſtiert heb herwaert aen.

LEERMEESTER.

Uw vriend, Phanoteus zelf, om geen geringe zaecken.

KLYTEMNESTRA.

Wat magh dit zijn? ick weet hy zoecktme te vermaecken.
Een vriend, zoo lief als hy, die brengt niet onliefs voort.

LEERMEESTER.

Oreſt is dood. daer hebt ghy 't nu in 't kort gehoort.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh dier! nu ben ick ganſch verloren.

KLYTEMNESTRA.

Wat zeghtghe vreemdeling? zegh op, en ſtop uw ooren
Voor deze.

LEERMEESTER.

'k Zeide, Oreſt is dood, en zegh het noch.

ELEKTRA.

Helaes! ick ben omhals. 't is uit met my. och! och!

KLYTEMNESTRA.

Vaer voort, ghy Bo, vaer voort, en wil voor niemant ſchroomen,
Vertel my, op wat wijze Oreſt zij omgekomen.

LEERMEESTER.

Mijn boodſchap brengt dit meê. ick zal 't u al verſlaen.
Oreſtes quam, gelijck als anderen, ter baen,
In die vermaerde plaets van Griecken, om te deelen
De glori, die men haelt in Delphis ridderſpelen.
Na dat de roeper luid ten loopſtrijd daeght het tal,
Waer van de dapperſte de prijzen winnen zal,

704 *Phanoteus* is eigenlijk geen perſoonsnaam, maar de Fanotenzer van vs. 44.
708 *Dier:* ſtaat hier voor „maagd," als meermalen.
714 *Verſlaen:* „verſlag geven."
717 *Delphis ridderſpelen:* de Pythiſche ſpelen, die volgends de mythe door Apollo zelf, nadat hy de reuzeſlang, Python verſlagen had, waren ingeſteld.

Vlieght d' eedle jongeling vooruit met zulck een felheid,
Dat alle omſtanders zich verwondren om zijn ſnelheid.
De loopſtrijd was zijn' aerd gelijck, die niet bezweeck,
Voor dat hy trots het lot des overwinners ſtreeck.
En om te krimpen, 't geen wijdloopigh ſtof zou geven;
'k Zagh diergelijcke kracht in niemant al mijn leven.
En ghy weet zelf, hoe al 't vijfjaerigh ſpel verhaelt,
En ons, van tijd tot tijd, zoo breed zij afgemaelt.
Na dat de rechters nu door hunnen roeper riepen,
Dat hy den loopprijs won voor al die met hem liepen,
Noemde al de menight ſtrax Oreſtes by zijn' naem,
Den zoon van Atreus zoon, die, groot van naem en faem,
Dat heir in Griecken had verzaemt, en opontboden.
Zoo droegh 't zich toe: want als d' onſterfelijcke Goden
Gezint zijn leed te doen een' ſterfelijcken man,
Onmooghlijck is 't, dat hy dien ſlagh ontvlughten kan.
Dit bleeck, toen 's andren daeghs de zon de zeen en landen
Beſchijnende, de beurt des renſtrijds was voorhanden.
Oreſtes quam'er met veel wagenridders aen.
Achaien zondt'er een'. men zagh'er een' Spartaen,
Noch twee uit Lybien, op wagens met twee paerden.
Hy zelf, de vijfſte, ging niet koel met hen aenvaerden
Met braeve Theſſalers het vlugge wagenſpel.
De zeſte, een Ætolier, had roſſen geel van vel.
De zevenſte quam uit Magneſien, vol hitte.
Maer d' Ænianer reed hier d' achtſte met twee witte.
De negenſte verliet Athenen, Pallas ſtad.
Beotien voer meê, en dreef het tiende rad.
Na datze vaerdigh ſtaen met hun gezwinde wielen,
Een yeder op zijn plaets, naer dat de loten vielen,
Getrocken zonder nijd door hen, die zijn gezet
Tot wachters over 't ſpel, zoo ſteeckt men de trompet:
Daermede voortgeruckt, en elck 't gareel geſpannen.
Gebrieſch van paerden mengt zich in geroep van mannen.
Men ſchud de toomen vaſt. men raeſt van ongeduld:
Zoo dat de wagendrift de gantſche renbaen vult,
Gehaſpelt ſtof de lucht. zy worden ingewickelt,
En warren onder een. elck drijft, elck roept, elck prickelt
Zijn hijgend paerd om prijs, waer naer het al verlangt,
En 't ſchuim verſpreit, om ros, en wiel, en wagen hangt.
Oreſtes, achter opgezeten, heet op 't winnen,
Trock vaſt den diſſelboom naer zich, oock 't paerd van binnen,
En gaf het buitenſt bot. de wagens dus gement,

724 *En om te krimpen:* „en om in 't kort te verhalen."
742 *Theſſalers:* „Thesſaalſche paarden."
756 *Gehaſpelt ſtof de lucht* voor „gehaspeld (door elkander dwarrelend) ſtof (vult) de lucht."

Die ſtreefden, in het eerſt, noch heel, en ongeſchent:
Maer toen een Aeniaen, met zijn geſpan aen 't hollen,
Zich keerde, en, na zesmael, recht toe recht aen, quam rollen
Op ons Barceeſche raên, geraeckte men dat pas
Van d' eene ramp in een, die noch veel arger was.
Hy ſtorte, en al die in 't Kriſſeeſche renperck reden
Vervulden 't perck, daer zy in ſtucken rabreuck leden.
De ſchrandre Athener zagh 't. hy ſtaeckte zijnen vaert,
Begaf zich buiten om, en wiſt met wiel, en paerd
Het midden, daer het barnt van wagenen, te mijden.
Maer uw Oreſtes quam de leſte, en ſpader rijden,
Met groote hoop naer prijs: en ziende neffens hem
Geen andren, noopte vaſt de hengſten met zijn ſtem,
En vloogh d' Athener naer. elcks kleppers, ſnel als veugels,
Geraeckten zy aen zy met evenſnelle teugels;
Dan weder d'een, en dan een anders kop wat voor.
Oreſtes had dus lang noch veiligh 't wagenſpoor
Gemaeckt, tot dat hy liet den ſlincken teugel glijen,
En raeckende onverziens den perckpilaer, in 't rijen,
Vermorſelde zijn as, en viel van boven neêr,
Gewickelt in den toom. door 't vallen van den Heer
Verſtroide het geſpan, in't heftighſte van't jaegen.
D' aenſchouwers, die hem dus zien ſneuvelen, beklaegen
Dien Jongeling, zoo groot en onvertſaeght van ziel,
Gelijck d' ellende was, die hem te beurte viel.
Hy word geſleept geſleurt, langs d' aerde, al 't renpad heenen,
En ſteeckt by wylen noch ten hemel bey zijn beenen,
Tot dat men, in hun' loop, de dulle roſſen ſtuit,
En dien gevallen red: maer laes! hy ziet'er uit,
En leit'er zoo bebloed, dat zelfs der vrienden oogen
't Ellendigh aengezicht, noch zwinxel kennen mogen.
Men brande 't lijck tot ſtof. Phanoteus ſtelde ras
Twee mans, die, in een kleine en kopre doodbus, d' aſch
Van 't groote lichaem u nu brengen tot een gaeve,
Op dat men 't in dit land, zijn vaderland, begraeve.
'k Verhael u dit zoo 't voer. 't verhael ontſtelt my, ach!
Die 't zagen, tuighden, dat noit menſch yet droevers zagh.

REY.

Och Pelops ſtam! ghy ſtort met al uw tacken neder.

KLYTEMNESTRA.

O Jupiter, wat hoor, wat hoor ick hier al weder?

766 *Barceeſche raên:* „de raderen van den wagen des Lybiërs (zie vs. 740) of inwoners van Barka."
769 *Rabreuck* of *radbreuck:* een fraai doch ongewoon woord van dezelfde vorming als *ſchipbreuk* enz. Deze in-een-ſmelting van *rad* tot *ra* heeft men ook in *rabraken* en *rapaard:* „rolpaard."
785 *Sneuvelen:* „vallen."
793 *Zwinxel:* „zweem."

Hoe zal ick deze maer beſt noemen, quaed of goed?
Z'is my ten minſte nut. 't valt bitter voor 't gemoed
Met druck en hartewee te ſlijten al zijn jaeren.

LEERMEESTER.

Mevrouw, bedroeft ghy u om deze nieuwe maeren?

KLYTEMNESTRA.

Het kinderbaeren is een laſt, en ongenught,
Want geene moeder haet heur ſchadelijcke vrucht.

LEERMEESTER.

Zoo breng ick u vergeefs nu tyding van dien doode.

KLYTEMNESTRA.

Geenſins, want ghy verſtreckt my een loofwaerdigh bode
Van hem, mijn halve ziel, dien 't luſte te verſmaên
Zijn voeſters, en mijn borſt, en liefſt wou balling gaen.
'k Heb ſedert dat hy 't land verliet, en was vertrocken,
Hem noit gezien, die, niet ophoudende van wrocken,
En vreeſlijck dreigend, my den vadermoord verweet;
Zoo dat ick nimmer dagh noch nacht geruſt verſleet,
Noch ſlaepen kon. my docht, zy ſtonden naer mijn leven:
En heden is my eerſt uit mijn gemoed gedreven
Dien ſchrick voor hem, en haer, dat my aen't harte trof:
En deze Elektra zoogh, gelijck een peſt in 't hof,
Mijn hartebloed; maer nu van ſchrick en angſt ontſlaegen,
Hoop ick voortaen geruſt te leven al mijn daegen.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch! Oreſt, moet ick in nood
Beklaegen uw ellende, om datghe, na uw' dood,
Noch lijden moet dien ſmaed, en 't laſteren van Moeder?
Betaemt u dit?

KLYTEMNESTRA.

'k Verſma met recht, en reên uw' Broeder,
Niet u.

ELEKTRA.

Hoor Nemeſis, wie 't lijck met ſmaed belaſt.

KLYTEMNESTRA.

Zy heeft het al gehoort, en zoo gelijck het paſt,
En voerde 't heerlijck uit.

ELEKTRA.

Braveert nu vry uw' kindren,
Dewijl 't geluck u dient.

KLYTEMNESTRA.

Zult ghy my dit verhindren?
Of zal 't Oreſtes doen?

ELEKTRA.

Wy zwichten bang, en ſchuw,
En hinderen u niet.

KLYTEMNESTRA.

O vreemdeling, ’k zou ’t u
Beloonen, wiſtghe haer dat ſnatren te verleeren.

LEERMEESTER.

Mijn boodſchap is beſchickt. het is nu tijd te keeren.

KLYTEMNESTRA.

Geenſins. want hoe zou my, of dezen trouwen heer,
Die u heeft uitgeſtuurt, dit paſſen, datghe weêr
Vertrockt, zoo ononthaelt: dies ga met my hier binnen.
Laet deze voor de deur vergadren haere zinnen,
En treuren over ’t leed van haer en haer geſlaght.

ELEKTRA.

Dunckt u, dat wy bedruckt, met al te groot een klaght,
’t Rampzaligh ongeval van uwen zoon beweenen?
Helaes! daer gaetze nu al bly en lachend heenen.
Wee my ellendigh menſch! Oreſt, mijn lieve broêr,
Ghy brengtme voort om hals, door ’t geen u wedervoer.
Door uwe dood is my de hope voort bezweecken,
Dat ghy weerkeerend my, en Vaders dood zoud wreecken.
Waer wende ick nu mijn’ tred? ick eenzaem, zonder hoofd,
Ben vaderlooze wees, en van mijn’ Broêr berooft.
Nu moet ick zien mijn jeughd in ſlaverny verſlenſſen,
En dienen de gehaetſte en ſnoodſte van de menſchen,
Den vadermoordenaers: gedijtme dat tot lof?
Neen, ’k woon voortaen niet meer by hen in ’t zelve hof,
Maer wil, voor deze deur, berooft van al mijn magen,
Gaen leggen, en aldus verſlijten al mijn dagen.
Laet een van ’t hofgezin, en dien ’t niet laſtigh val,
My doodſlaen, daer ick hem noch voor bedancken zal:
Want ick ben ’t leven moe: ’k verlang niet meer naer ’t leven.

REY.

Waer of de blixem van Jupijn,
Waer of de klaere zon magh zijn,
Dat zy dit ongelijck verdraegen?

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Mijn kind, waer toe dit klaegen?

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Nu krijt niet al te luid.

ELEKTRA.

Ghy moordme.

856 Wederom een rijmelooze regel, waardoor ’t getal weer in ’t effen komt.

REY.

Hoe? legh my dit uit.

ELEKTRA.

Indienghe my, die ben bedorven,
Noch hopen doet op dien geftorven,
Zoo zultghe mijnen rouw flechs voên,
En my noch grooter hartzeer doen.

REY.

Amphiaraus, die vol zorgen
Voor 't oorloogh heimlijck zat verborgen,
Werd van zijn vrouw, die 't was vertrouwt,
Om eene keten, rood van goud,
Verraden, en beneên gevaeren,

ELEKTRA.

Och och!

REY

Quam hy noch openbaeren

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Dit fchendigh ftuck daer na.

ELEKTRA.

Kreegh Eriphyl heur ftraf?

REY.

O ja.

ELEKTRA.

't Is waer. Alcmæon voortgekomen,
Heeft wraeck van 's vaders leed genomen:
Maer niemant denckt helaes! om my,
En die 't zou doen raeckt aen een zy.

REY.

Wat treffen u al ongelucken!

ELEKTRA.

Ick ken de rampen, die my drucken,

867 volgg. Amfiaraus, een beroemd waarzegger, zoon van Apollo en Hypermnestra, had by de jacht op het Kalydonifche zwijn en den tocht der Argonauten zijn moed bewezen; doch aan den tocht der zeven tegen Thebe wilde hy geen deel nemen, wijl hy voorzag, dat hy er het leven by moest infchieten. Voor Adrastus, die hem tot medebevelhebber verlangde, hield hy zich fchuil; doch Polynices wist zijne echtgenoot Erifyle met het noodlottige halsfnoer van Harmonia om te koopen, dat zy hem haars mans fchuilplaats verried, en dezen tot het deelnemen aan den krijgstocht overreedde. Amfiaraus nu geen kans meer ziende, om zich aan het gevaar te onttrekken, belastte zijn zonen met de wraak van het aan hem gepleegde verraad. Toen Amfiaraus met de zijnen door de belegerden van de wallen teruggeflagen was, werd hy, op 't oogenblik dat hy door den vijand gedood zoû zijn, door de aarde, welke Jupiter met zijn blikfem van een had doen fplijten, met ftrijdwagen en al verzwolgen. Nadat de Epigonen, by den tweeden veldtocht tegen Thebe, waaraan ook Alkmeon, de zoon van Amfiaraus, deel nam, de zege behaald hadden, en Alkmeon te weten kwam, dat zijn hebzuchtige moeder zich ten tweeden male en nu door den mantel van Harmonia had laten bekoren, haar zoon tot den gevaarvollen krijgstocht aan te wakkeren, volvoerde hy de wraak, hem door zijn vader bevolen, en vermoordde zijn moeder, waarvoor de Furiën hem vreefelijk ftraften.

De lange ontelbre zwaerigheên,
Die t'zaemenloopen, en tot een.

REY.

'k Weet wat ghy zeght, geſtadigh banger.

ELEKTRA.

Vertrooſt Elektra dan niet langer,
Nadien'er geen......

REY.

Wat zeghtghe toch?

ELEKTRA.

Al d' overige hulp, tot noch
Verwacht, beſtond alleen in loten
Van adelijcken ſtam geſproten,
De tijdgenooten van Oreſt.

REY.

De dood valt elck te beurt in 't leſt.

ELEKTRA.

Och dat de dood oock trof hen allen,
Als hem in 't renperck neergevallen.
Och datze oock warden in den toom.

REY.

't Vertreckt eer deze ſtraffe koom.

ELEKTRA.

Wie ſtraft dit? hy in vreemde landen,
Die word niet van mijn eige handen......

REY.

Och och!

ELEKTRA.

Hy leit'er al, hy leit
Van ons begraeven, noch beſchreit.

CHRYSOTHEMIS.

Mijn allerliefſte, ick koom hier haeſtigh aengevlogen,
Vergeet al mijn cieraed. ghy ziet mijn vreughd in d' oogen.
Ick breng een blyde maere. uw jammerlijcke ellend,
Al uw geleên verdriet, en droefheid neemt een end.

ELEKTRA.

Van waer hebt ghy wat trooſt voor mijne quael vernomen?
Ick zie geen menſch te moet, die my te hulp zou komen.

CHRYSOTHEMIS.

Zoo waer als ghy my ziet, Oreſtesbroêr is hier.

ELEKTRA.

Beſchimptghe uw lot, en my? o zot en arrem dier!

885 *Nadien er geen .. wreker overblijft*, wil zy er byvoegen.
894 *'t Vertreckt:* d. i.: „het duurt nog lang."
896 Dit vs. vormt met de beide volgg. één zin, even afgebroken door het beklag van den Rei. Verſta: „hy wordt in vreemde landen niet van mijn eigen handen begraven hy ligt er al, van ons noch begraven noch beſchreid."

CHRYSOTHEMIS.

Ick zweer by Vaders hof, ick zegh het niet vermeten
Uit ſchimp, hy is hier by. wy zeggen 't geenwe weeten.

ELEKTRA.

Rampzalige, wat menſch heeft u 't verſtand berooft,
Dat ghy zoo lichtelijck zijn' dwaezen klap gelooft?

CHRYSOTHEMIS.

Ick heb het van my zelve, en niet van hooren ſpreecken.
'k Geloofde toen ick zagh geen een onfeilbaer teecken.

ELEKTRA.

Waer meê bewijſtghe dan het geenghe zaeght? wat voed
Uw hope met die koorts, en ongeneeſbren gloed?

CHRYSOSTHEMIS.

Ick bidde u by de Goôn, wil eerſt mijn rede hooren,
En noem my dan vry wijs, of zetme by de dooren.

ELEKTRA.

Zegh op, nadienghe hier zoo zeer toe zijt beluſt.

CHRYSOTHEMIS.

'k Zal zeggen al het geen waer van ick ben bewuſt.
Toen wy naer 't oude graf van onzen vader ſpoeiden,
Vernam men endelijck, hoe melleckbronnen vloeiden
Noch verſch en eerſt geplengt van zijnen graftop af,
En allerhande ſlagh van bloemen over 't graf,
En Vaders kiſt bekranſt. ick ſta' gelijck een ſtomme,
Om dit gezicht, en zie verbaeſt een poos rondomme,
Maer zie hier niet een' menſch ontrent, die my verraſch:
En ziende dat het hier heel ſtil, en veiligh was,
Genaeckte ick 't graf heel dicht, daer lijckhout, rijs, en ſtocken
Op een geſtapelt zijn, en 'k zagh gekrulde locken,
Noch verſch van 't hoofd geſneên hier hangen: maer zoo ras
Ick dit bevond, mijn hart noch veel ontſtelder was;
Om dat mijn broêr Oreſt, de lieffſt van al die leven,
Voorhanden, my dit hair wou tot een teecken geven.
Ick vat het aen, en gaf wel geen bedroeft geluid;
Nochtans zoo borſten my van vreughd de tranen uit:
En toen geloofde ick vaſt, en nu geloof ick mede,
Dat niemant dit cieraed gebroght heb hier ter ſtede
Als hy: want wie zou't doen, behalven ick, en ghy?
Ghy deed het niet, en 'k weet dit koomt oock niet van my:
Want hoe zoud ghy 't beſtaen, die zonder rouw, en vloecken
Niet uit dit hof kunt gaen de Goôn, en 't graf bezoecken?
Noch dit raeckt Moeder niet: en deed zy 't, deze daed
Kon niet verborgen zijn. het is Oreſts cieraed,

909 *'t Verſtand berooft:* hier ſtaat *be*roofd zeker voor *ge*roofd, als meermalen; of anders zoû er het voorzetſel *van* by behooren; of wel is *beroofd* voor *benomen* gebezigd.
916 *De Dooren:* de „dwazen." 't H. D. *Thoren.*

Mijn Zuſter, nu ſchep moed. Fortuin te wiſpeltuurigh,
Blijft in een zelve huis niet ſtadigh, noch geduurigh.
Zy die voorhanden is ons veel gelux belooft.

ELEKTRA.

'k Heb overlang beklaeght uw zinnelooze hoofd.

CHRYSOTHEMIS.

Wat zegtghe? komt uw hart dit hoorende, niet boven?

ELEKTRA.

Ghy weet niet watghe zeght, noch watghe zult gelooven.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe weet ick niet het geen ick met mijn oogen zie?

ELEKTRA.

Verdwaelde, hy is dood, en alle teeckens, die
Ghy van zijn welvaert zaeght, zijn ydel. 't is verloren,
Dat ghy noch hoopt.

CHRYSOTHEMIS.

Wee my, hoe quam u dit ter ooren?

ELEKTRA.

Ick heb het uit den mond van die hem ſterven zagh.

CHRYSOTHEMIS.

Waer is die vreemde man? ick ſta verwondert, ach!

ELEKTRA.

In 't hof, en wellekom by Moeder, nu genezen.

CHRYSOTHEMIS.

Wee my ellendigh menſch! wiens offer zou 't dan wezen?
Wie goot dit over 't lijck, eer ick het graf bezocht?

ELEKTRA.

'k Acht dat dit teeckens zijn, die yemant heb gebroght
Tot een gedachtenis van dezen droeven doode.

CHRYSOTHEMIS.

Wee my ellendigh menſch! ick docht een blyde bode
Te ſtrecken in der yl, niet denckende dit pas,
Dat zulck een ongeluck ons overkomen was:
Maer komende, verneem ick nu, dat tot ons plaegen,
En ongevallen noch een ander zij geſlaegen.

ELEKTRA.

Zoo is 't er meê geſtelt, en volgtghe mijnen raed,
'k Wed ick u redden zal uit dien bedruckten ſtaet.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe dat? kan ick het lijck doen leven, als te voren?

ELEKTRA.

Ick zegh dit niet. ick heb mijn zinnen niet verloren.

CHRYSOTHEMIS.

Wat wiltghe dat ick doe, in dit ons ongeval?

ELEKTRA.

Het geenghe kunt, en 't geen ick u vermaenen zal.

CHRYSOTHEMIS.

Indien 't ons redden kan, ick zal'er niet voor ſchroomen.

ELEKTRA.

Men kan tot dit geluck niet zonder arbeid komen.

CHRYSOTHEMIS.

Ick zie het wel, en zal verduren wat ick kan.

ELEKTRA.

Zoo hoor nu, wat ick ra, en volg mijn' raedſlagh dan.
Ghy weet, wy zijn berooft van vrienden, en van magen,
Met een' van alle hulp, ons van de dood ontdraegen,
En zijn verdruckt alleen ſlechs over van 't geſlacht.
Zoo lang mijn Broeder leefde, en bloeide, en werd geacht,
Verhoopte ick, dat hy eens zijn Vaders moord zou wreecken.
Nu hy verſcheiden is, moet ick u moed inſpreecken,
Op datghe niet verſloft, met my, uw eigen bloed,
Dien vadermoordenaer te dooden: want ick moet
Nu ſpreecken, en kan u niet heelen mijn gedachten.
Wat ſloft ghy? of hoe lang wilt ghy op uitkomſt wachten?
Ghy die niet anders doet dan ſchreien, altijd nat
Van traenen, om ons erf, en dien beroofden ſchat.
Wat doetghe meer, dan dat ghy ongehuwt uw jaeren
Vaſt doorbrengt met verdriet, tot uwe gryze hairen?
Ghy hoeft uw leven niet te hopen op 't genot
Van erf, of huwelijck. Ægiſth is niet zoo zot,
Dat hy gedoogen zal, dat uwe of oock mijn erven
Vermeerderen, om hem in 't ende te bederven:
Dies zooghe mijnen raed te volgen zijt bereit,
Zoo zal voor 't allereerſt d' eer van godvruchtigheid,
Aen Vaders lijck, met een' aen Broeders graf bewezen,
U niet ontſtaen. daerna, gelijckghe word geprezen,
Als een, die geen ſlaevin, maer vrygeboore zijt,
Zoo zultghe dezen naem oock draegen onbenijd,
En huwen naer uw' ſtaet: want elck bemint de braeven.
Begrijptghe niet, hoe hoogh ons beider Faem zal draeven,
Zoo ghy mijn' voorſlagh volgt? wat vreemde, of burger, die
Ons krijght in 't oogh, zal u en my niet loven? zie,
Ay zie, mijn vriend, dat zijn die zuſters, die te gader
Herſtelden in zijn' ſtaet het hof van heuren vader;
Die op haer leven niet eens paſſende, en vol moeds,
Haer vyanden in weelde opquamen onverhoeds.
Een yegelijck behoort eerbiedigh haer t' ontfangen.
Een yegelijck behoort op feeſten met gezangen
Te loven heuren naem, en onverſaeghden aerd,

996 *Ontſtaen* is „ontgaan, miſſen". Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.* Men denke ook aan de uitdrukking „by ontſtentenis."

1006 *In weelde:* verſta: „die in weelde verzonken lagen."

In ſteden, daer het volck van overal vergaert.
Dien lof en roem zal elck ons bey te zaemen geven,
Noch lang na onze dood, en midlerwijl wy leven:
Zoo dat in eeuwigheid onze eer niet kan vergaen.
Dies, Zuſter, laet u toch van uwe Zuſter raên.
Verweer uw Vaders eer. verweer uw' Broeder mede.
Verlos u zelve en my van rampen. dat 's mijn bede;
En overlegh, en denck, hoe ſchandelijck het ſtaet,
Dat vry geboren bloed in ſlaeverny vergaet.

REY.

In zulcke zaecken is voorzichtigheid van noode,
Die 't zeit, en die dit hoort.

CHRYSOTHEMIS.

O vrouwen, deedze zoo de
Voorzichtigheid vereiſcht, zy deed gelijck 't betaemt,
En had, eer zy noch ſprack, dier woorden zich geſchaemt:
Want waerom ſtaertghe op my, zoo ſtout, en zoo vermeten.
En portme tot dit ſtuck? of hebtghe zelf vergeten,
Dat ghy een dochter zijt, geen man tot zulck een werck?
Uw handen zijn te teêr, de vyanden te ſterck.
Fortuin begunſtight hen, en ſchuwt ons, en gaet heenen.
Wie zulck een man beſpringt, dien ſpringt het voor de ſcheenen.
Wat kans, wat hoop is hier? zie voor u, watghe maeckt,
Dat ghy miſdoende, niet in grooter jammer raeckt,
Zoo yemant dit verneemt. wat heil kunt ghy verwerven,
Dat ghy naer eere ſtreeft, en eerloos koomt te ſterven?
Ja zelf de dood is niet zoo haetelijck, noch ſnood,
Dan dat men ſterven moet een altijdvliende dood.
Dies bid ick u, eer wy ellendigh ommekomen,
En ons geſlacht verga, wil toch uw gramſchap toomen,
En 't geenghe hebt gezeit, zal ick in ſtilligheid
Verzwijgen, als een zaeck van niemant oit gezeit.
't Is tijd, en meer dan tijd, om weder te bedaeren;
Nadienghe niets vermooght, zoo wacht u uit te vaeren,
En hou gevolleghzaem den maghtigen te vriend.

REY.

Gehoorzaem. wijſheid, en voorzichtigheid die dient
Den menſch op 't allerhooghſt.

ELEKTRA.

Ghy ſpreeckt, gelijckwe dachten.
Ick wiſt het wel, dat ghy mijn bede zoud verachten,
En zal dan 't ſtuck alleen volvoeren, en beſtaen:
Want deze daed magh hen niet ongeſtraft vergaen.

CHRYSOTHEMIS.

Och hadghe 't hart gehad, toen Vader quam te ſneven,
Ghy had al watghe woud met yver doorgedreven.

ELEKTRA.
Aen hart ontbrack 't me niet, 't ontbrack my aen vernuft.
CHRYSOTHEMIS.
Volhard dan, zooghe wilt, als een die nimmer fuft.
ELEKTRA.
Ghy leertme dit, en houd geen hand aen deze zaecken.
CHRYSOTHEMIS.
Wie 't quaed neemt by der hand, kan daer niet goeds af maecken.
ELEKTRA.
'k Bemin wel uw verftand, maer haet uw fuffery.
CHRYSOTHEMIS.
'k Verdraegh dit, oock wanneer ghy loflijck fpreeckt van my.
ELEKTRA.
Ghy zultme nimmermeer uw lafheid hooren prijzen.
CHRYSOTHEMIS.
De tijd die volgt is lang, en zal het vonnis wijzen.
ELEKTRA.
Ga heenen, want ghy hebt geen hellepende hand.
CHRYSOTHEMIS.
Zy is behullepzaem, maer ghy hebt geen verftand.
ELEKTRA.
Als ghy by Moeder koomt, verklick dan al mijn treken.
CHRYSOTHEMIS.
Ick ben met zulck een haet noch niet op u ontfteecken.
ELEKTRA.
Ay zie eens watghe my niet doet tot fmaed, en fpijt?
CHRYSOTHEMIS.
'k Verfma u niet, maer wenfch dat ghy voorzichtigh zijt.
ELEKTRA.
Is 't recht dat ick u volge, en doe naer uw begeeren?
CHRYSOTHEMIS.
Wanneerghe wijflijck raed, dan zultghe my regeeren.
ELEKTRA.
Hoe hard is 't, dat die geen die wel fpreeckt zich vertaft?
CHRYSOTHEMIS.
Ghy geeft het quaed zijn' naem, en zijt'er zelf aen vaft.
ELEKTRA.
Hoe zoo? fchijn ick u yet met onrecht te verklaeren?
CHRYSOTHEMIS.
Wat wel gefproken word, kan fcha noch hinder baeren.
ELEKTRA.
Ick wil die wetten niet beleven met geduld.

1049 *'t Ontbrack my aen vernuft:* namelijk omdat zy nog te jong was.

1065 *Zich vertaft:* d. i.: „mistast, zich vergist, zich bedriegt", hier namelijk „in de perfoon", terwijl Chryfothemis haar andwoordt, dat zy zich zelve „bedriegt" ten aanzien ter omftandigheden. *Mistasten* of *zich vertasten*, is 't Fr. *se méprendre* en 't Eng. *to mistake one'felf.*

1069 *Beleven:* hetzelfde als „naleven". Zie KIL. *in v.*

CHRYSOTHEMIS.

Zoo ghy dit doet, ick weet dat ghy my prijzen zult.

ELEKTRA.

Ick wil het doen. geen ſchrick zal nu mijn opzet weeren.

CHRYSOTHEMIS.

Is 't waer? zult ghy van raed verandren noch verkeeren?

ELEKTRA.

Ick weet niet ſnoders als een valſche en quade raed.

CHRYSOTHEMIS.

My dunckt, dat ghy het geen ick zegge niet verſtaet.

ELEKTRA.

Dit is niet nieuw. ick heb dit lang al voorgenomen.

CHRYSOTHEMIS.

Ick ga dan heen mijns weeghs, nadienghe ſchijnt te ſchroomen
Te loven mijnen raed, en ick uw quade zeên.

ELEKTRA.

Ga in. 'k ben niet gezint te volgen uwe reên,
Hoe zeer ghy hier naer haeckt met hartelijck verlangen.
Een dwaeze jaeght het wild, dat nergens is te vangen.

CHRYSOTHEMIS.

Ghy zult mijn overlegh (zoo u geen brein ontbreeckt)
Noch loven, maer te ſpa, als ghy in droefheid ſteeckt.

REY.

Hoe koomt het toch, dat wy aenſchouwende
De ſchrandre vogels in de lucht,
Met zulck een' grooten treck, en zucht
Haer kleen gebroedſel onderhouwende,
Niet met onze afkomſt zijn belaên.
Maer by Jupijn, en zijne ſchichten,
By 't hemelſch Recht, zy zullen zwichten,
En jammerlijck eerlang vergaen.
O Faem der weereld, ſtil d' Atryden,
En hun gekerm, gehoort dat pas,
Het kermen, dat een voorbo was
Van een veel ſchandelijcker lijden.

Dewijl de zaecken nu daer binnen
Zoo qualijck ſtaen, het hof beroert,
De kinders, tegens een gevoert,
Malkandren helpen noch beminnen;
Die droeve Elektra dus alleen,
En ganſch verlaeten, heen en weder
Gedreven, jammert op en neder,
En treurt om 's Vaders zwaerigheen,
Gelijck een nachtegael; om 't even

't Zij datze leef, of't licht ontbeer,
Als zy twee moorders velt ter neêr.
Hoe kan een edel hart zoo leven!

Geen eedle ſpruit laet zich verdrucken,
Noch wil, by yeder een veracht,
Haar faem en koninglijck geſlacht
Beſchaemen door oneerbre ſtucken.
O kind! o dochter vol verdriet!
Hoe treft u d'algemeene ellende,
Op datghe 't ſchelmſtuck wreeckt in 't ende,
En dubblen lof hier door geniet,
En werd genoemt, na d' ongevallen,
Het wijſte en beſte kind van allen.

Ick wenſch dat wy u mogen loven,
Wanneerghe rijck, door uwe daed,
Zoo laegh ghy onder henliên ſtaet,
Zoo veer uw' vyand raeckt te boven:
Nadien ick merck, hoe dwers het lot
U tegenvalt; hoewel uw zaecke
Gerechtigh blijckt, en roept om wraecke,
Nadatghe lange zijt beſpot.
Men hoope elx deughden op malkandren,
Ghy overtreft in dit al d' andren.

ORESTES.

O vrouwen, wijſt men ons, en gaenwe, zoo 't behoort?

REY.

Wat zoecktghe? waerwaert ſtreckt uw komſte in dezen oord?

ORESTES.

Ick heb Ægifthus hof een wijl gezocht met dezen.

REY.

Ghy zijt oock niet verdoolt. men heeft u recht gewezen.

ORESTES.

Wie boodſchapt onze komſt hier binnen, daerze alree
Verlangen, uur op uur, en wachten naer ons twee?

REY.

Dees Joffer, die het paſt dees tijding eerſt te bringen.

ORESTES.

Ga vrouw in 't hof, en zegh: Phocenſer vreemdelingen
Verzoecken met Ægifth te ſpreecken, magh 't geſchiên.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh dier! 'k geloof dat deze liên
Ons brengen wis beſcheid van 't geen ons quam ter ooren.

ORESTES.

Ick weet niet, watghe hier voor tijdingen mooght hooren.
Ick koom van Strophius den gryze in dit geweſt.
Hy vaerdighde my af met tijding van Oreſt.

ELEKTRA.

Wat's dat? ô vreemdeling! ick ſchrick om deze reden.

ORESTES.

Wy brengen 't overſchot van dezen overleden,
In deze kleene bus, gelijck ghy zelve ziet.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch! nu zie ick met verdriet
Mijn tegenwoordigh leed: nu zie ick 't met mijn oogen.

ORESTES.

Indien Oreſtes val u raeckt uit mededoogen,
Zoo weet dat deze bus zijn overſchot bevat.

ELEKTRA.

Ick bid u, by de Goôn, o vreemdling, geefme dat,
Op dat ick handel 't geen, waer in hy leit beſloten;
Op dat dees aſch van my met traenen overgoten
Magh werden, en ick my, en al mijn bloed beween.

ORESTES.

Nu hael het voor den dagh, en geef haer dit, als een
Die hem noch vyandſchap, noch haet ſchijnt toe te draegen;
Maer zijn vriendin moet zijn, of een der naeſte magen.

ELEKTRA.

Gedachtenis van dien ick hiel
Voor d' allerliefſte van de menſchen,
Kleen overſchot van Broeders ziel,
Ghy koomt niet 't huis, gelijckwe wenſchen;
Gelijck ick hoopte, toen ick u
Als balling zond in vreemde landen.
Oreſtesbroer, ick draegh dy nu,
Die ſtof, ja niets zijt, op mijn handen.
Ghy waert een aertigh kind weleer,
Toen ick, tot berging van uw leven,
U elders zond, zoo wijd en veer.
Och had ick eerſt den geeſt gegeven,
Eer ick u met dees handen ſtal,
En midden uit die moordellenden
Al bevend ſtierde, om 't ongeval
'T ontvliên, by vreemde, en onbekenden;
Zoo hadghe, toenmaels omgebraght,
Met Vader, op een' dagh, genoten
Het graf van 't vaderlijck geſlacht:

1139 *Strophius:* de Koning van Focis, en vader van Pylades, den boezemvriend van Orestes.

Maer nu 's rijcks balling, en verſtooten,
Moſt ghy, op dien uitheemſchen grond,
Dien ſchrickelijcken ſmack gevoelen;
Daer ghy uw Zuſter niet en vond,
Noch zy 't geſleurde lijck kon ſpoelen;
Noch met heur waerde handen 't bloed
Afwaſſchende, met offer eeren;
Noch door het lijckhout, en zijn' gloed
Zoo 't voeght, de grove ſtof verteeren:
Maer vreemden hebben dit verricht.
Rampzalighe, komt ghy dus weder?
Helaes! hoe weeghtghe nu zoo licht?
Hoe heb ick u, noch kleen, en teder,
Zoo vruchtloos opgevoed met ſmart?
Hoewel ick 't dede met verlangen,
Dies over Zuſter meer uw hart
Als over Moeder heeft gehangen.
't Waer zot, dat een van 't hofgezin
Van uw opvoeding zich beroemde.
Ghy waert alleen by my te min,
Die ghy altijd uw Zuſter noemde.
Dit alles houd al t' effens nu
In eenen dagh op met uw leven.
Alle andre dingen zijn met u,
Gelijck een buy, voorby gedreven.
Uw Vader is oock voort, ons hoofd,
En heden is mijn tijd verſtreecken.
De Dood heeft my van u berooft:
Maer onze vyanden die ſteecken
Den kop al lachende in de lucht,
En onze liefdelooze Moeder
Is dol van vreughd, om dit gerucht;
Zy, om wiens wil, o waerde Broeder,
Ghy my zoo dickwils trooſte in nood,
En heimlijck liet een hart inſpreecken,
Dat ghy ten leſte eens Vaders dood
Rechtvaerdighlijck zoud komen wreecken:
Maer nu heeft uw rampzaligh lot,
En 't mijn dit alles weghgenomen;
Nu wy, in plaetſe van 't genot
Uws lieven aenſchijns, aſch bekomen,
En ydle ſchaduwe, en bedrogh.
O wee! o wach! ick ben verloren.
O deerlijck lichaem! och och och!
Oreſtesbroêr, mijn uitverkoren,
Hoe heb, hoe heb ick u verruckt

Naer zulcke doodelijcke wegen?
Hoe hebtghe my verongeluckt,
Mijn Broêr, mijn hoofd tot my genegen?
Hoe ſleeptghe my met u ten val?
Ontfang my, òm by u te ſchuilen,
Die zijt, als ick, ganſch niet met al;
Op dat ick, na dit ſtadigh huilen,
By u magh woonen, daer beneên:
Want alzoo lang ick was hier boven,
Had ick het al met u gemeen:
Maer 't licht voor my nu toegeſchoven,
Die merck, dat voor begraeve doôn
Noch druck noch droefheid zij geſchapen,
Zoo wenſch ick by u met der woon
In 't zelve graf altijd te ſlapen.

REY.

Bedenck, Elektra, dat uw Vader en uw heer,
En Broeder ſterflijck was; dies zucht niet al te zeer.
Wy moeten altemael in 't graf, en d'aerde duicken.

ORESTES.

Och och! wat zegh ick beſt? wat reên zal ick gebruicken?
Ick kan mijn tong niet meer bedwingen. och och och!

ELEKTRA.

Wat wiltghe zeggen? ſpreeck, wat droefheid let u toch?

ORESTES.

Elektra, zijtghe dit, ghy wijdvermaerde vrouwe?

ELEKTRA.

Ick ben die zelve noch, maer ſteeck in grooten rouwe.

ORESTES.

Helaes! wat zie ick hier mijn hartewee aen u?

ELEKTRA.

Ghy vreemdeling, zegh op, waerom verzuchtghe nu?

ORESTES.

Hoe is uw lichaem dus verandert, en vervallen?

ELEKTRA.

Beklaeghtghe my alleen? of raeckt uw klaght ons allen?

ORESTES.

Hoe treckt men ongehuwt u op tot mijn verdriet!

ELEKTRA.

Ghy vreemdeling, waerom verzuchtghe, als ghyme ziet?

ORESTES.

Om dat ick niet eens wiſt wat rampen u omringen.

1221 *Hoe hebtghe my verongeluckt* voor „my in 't ongeluk gebracht." Het w.w. is anders intrans. in gebruik.

1247 *Hoe treckt men ongehuwt u op: optrekken* is „opvoeden, opbrengen." 't H.D. *erziehen* komt met dat *optrekken* 't meest overeen.

ELEKTRA.

Hoe weetghe 't geenghe zeght? hoe weetghe deze dingen?

ORESTES.

Om dat ick zie, hoe ghy om veele ellenden treurt.

ELEKTRA.

Noch zietghe 't allerminſt van 't leed, dat my gebeurt.

ORESTES.

Wat ſnooder ongeval kan yemant wedervaeren?

ELEKTRA.

Om dat ick leven moet by felle moordenaeren.

ORESTES.

Met wien? wie zijnze toch? wat zijn 't voor looze liên?

ELEKTRA.

By vadermoordenaers, dien ick gedwongen dien.

ORESTES.

Wat menſch bedwingt u dus tot deze nood, en ſmarte?

ELEKTRA.

Ick heet haer Moeder, maer zy heeft geen moeders harte.

ORESTES.

Wat? dwingtze u met heur hand? miſguntze u dat ghy eet?

ELEKTRA.

Met ſlagen, met verdriet, en allerhande leed.

ORESTES.

Wel is 'er niemant, die u voorſtaet, op uw bede?

ELEKTRA.

Niet een, en die'er was, diens aſſche brengtghe mede.

ORESTES.

Rampzalige, 'k zie u met medelijden aen.

ELEKTRA.

Geen menſch, behalven ghy, was oit met my belaên.

ORESTES.

Om u, en om uw leed, ick my zoo veer verpijnde.

ELEKTRA.

Ghy koomt niet hier, als een van ons namaeghſchap zijnde?

ORESTES.

'k Zou 't zeggen, wiſt ick dat u dees ten dienſte ſtaen.

ELEKTRA.

Zoo doenze. ſpreeck recht uit. niet een zal u verraên.

ORESTES.

Zoo zet die doodbus neêr. ick al 't u zal belijen.

ELEKTRA.

Neen, by de Goden, neen. laet my hier meê betijen.

ORESTES.

Gehoorzaem. 't zal u niet berouwen, zoo ghy 't doet.

ELEKTRA.

Ick bidde, ontneemme niet dit allerwaerdſte goed.

ORESTES.

Legh af, ick ly het niet.

ELEKTRA.

Wee my, om deze gaeve.
Oreſt, miſgunt men my, dat ick uw aſch begraeve?

ORESTES.

Spreeck anders, want ghy zucht, en jammert zonder reên.

ELEKTRA.

Is 't onrecht, dat ick noch mijn' dooden Broêr beween?

ORESTES.

Ghy ſpreeckt van hem niet recht, maer ongerijmt, en ſnoode.

ELEKTRA.

Was ick dan zoo onwaerd voor dezen by dien doode?

ORESTES.

Geenſins onwaerd, maer dit gaet u in 't minſt niet aen.

ELEKTRA.

Dat ick Oreſtes draegh, en 't lichaem dus vergaen?

ORESTES.

Dit is Oreſtes niet, maer 't word zoo voorgegeven.

ELEKTRA.

Waer is dan 't graf van dien ellendigen gebleven?

ORESTES.

't Is nergens, want die leeft hoeft geen begraefenis.

ELEKTRA.

Wat zeghtghe, jongeling?

ORESTES.

Ick zegh gelijck het is.

ELEKTRA.

Hoe? leeft die man dan noch?

ORESTES.

Indienghe my ziet leven.

ELEKTRA.

Zijt ghy 't?

ORESTES.

Bezie dien ring van Vader overbleven,
En leer of 't waerheid zij, of valſch.

ELEKTRA.

O blijdſte dagh!

ORESTES.

Mijn allerlieffte, ick ben 't, zoo 'k waerheid ſpreecken magh.

ELEKTRA.

O ſtem! heb ick u hier?

ORESTES.

Nu luiſter naer geen maeren.

ELEKTRA.

Heb ick u by de hand?

ORESTES.

Ick wensch dat ghy veel jaeren
My hebben mooght als nu.

ELEKTRA.

O ghy bemind geslacht,
Poortreffen, dit 's Orest, zoo langen tijd verwacht,
Die dood geheeten werd, en levende is verscheenen.

REY.

Ick zie 't, mijn kind, en moet met u van blyschap weenen.

ELEKTRA.

O kind, o spruit, my oit zoo waerd,
Als oit een moeder heb gebaert,
Nu zijtghe weergekomen.
Nu vondghe, dieghe zoud.....
Nu keertghe, en hebt vernomen,
En ziet haer, dieghe woud.....

ORESTES.

Wy zijn by een, maer wacht al stille.

ELEKTRA.

Wat is er?

ORESTES.

Zwijgh, om beters wille.
Zoo zal uw stem ons niet verraên.

ELEKTRA.

Maer by die eerbaere Diaen,
Ick zal niet suffen, noch verflouwen,
Voor zulck een menighte van vrouwen,
Die binnen strecken moeders stoet.

ORESTES.

Zie toe, in vrouwen is oock moed,
Gelijck d'ervaerenheid u leerde zoo waerachtigh.

ELEKTRA.

Helaes! ghy maecktme noch 't bekende stuck indachtigh.
Dat altijd brockt en wrockt, en geen verzoening lijd.

ORESTES.

Ick weet het wel, maer als de tijd
Voorhanden is, denck dan om 't wreecken.

ELEKTRA.

't Is altijd tijd van dit te spreecken.
't Komt altijd wel te pas met my.
Nu staetme naulix 't spreecken vry.

ORESTES.

Dat zegh ick oock, dies wil dit spaeren.

1298 *Dieghe zoud:* t. w. *vinden.*
1300 *Dieghe woud:* t. w. *zien.*
1101 *Brockt:* „als een brok in de keel zit."

ELEKTRA.

Wat zal ick doen dan rechtevoort?

ORESTES.

't Is nu geen tijd van uit te vaeren.
Met veele woorden, dat men 't hoort.

ELEKTRA.

Van wien word dit niet wel genomen,
Dat ick, dewijl ghe zijt gekomen,
In ſte van ſpreecken, ſtille zwijgh,
Nu ick u buiten hope krijgh?

ORESTES.

Ick quam, toen my de Goden dreven,
Dat ick me zou naer huis begeven.

ELEKTRA.

Och och! waer laet ick mijn geneught?
Dit ſtrecktme noch tot grooter vreughd,
Dat u de Goden herwaert braghten.
Ick zal 't voor een orakel achten.

ORESTES.

Betoom uw vreughd zoo onverhoopt,
En 't hart dat hier van overloopt.
Ick vrees uw vreughd zal ons bezwaeren.

ELEKTRA.

Och Broeder, na zoo veele jaeren,
Verſchijntghe op dees gewenſchte ſteê,
Daer ghyme ziet vol hartewee,
Bedruckt en ſmelten in mijn traenen.

ORESTES.

Wat wiltghe my hier meê vermaenen?

ELEKTRA.

Ghy zultme niet berooven van
Dees vreughd, die 't hart niet vatten kan,
Nu my uw aenſchijn magh gebeuren.

ORESTES.

'k Zou my hierom op andren ſteuren.

ELEKTRA.

Zijt ghy te vrede?

ORESTES.

Zou ick niet?

ELEKTRA.

Vriendinnen, 'k heb in mijn verdriet
Een onverwachte ſtem vernomen.
Ick was alreede ſtom van ſchroomen,
En nu een wijl zoo ver gebroght,
Dat ick 't geſchrey niet draegen moght:
Nu houde ick u, o mijn behoeder.

Nu hebtghe my, o lieffte Broeder,
Getoont uw trooſtlijck aengezicht,
Uw aenſchijn, my zoo lief als 't licht,
't Welck ick in zwaeren druck gezeten
Noch eenigh hartzeer zou vergeten.

ORESTES.

Laet vaeren al hetgeen u voordeel geeft noch my,
Of ghy het weet of niet. wat Moeders ſchelmery
Belangt, ick weet het wel, hoe zy zich heb gedraegen,
En hoe Ægiſth zoo dol ons erfgoed door kan jaegen,
Dat weghſmijt, of te koſt aen ydle dingen leit.
Terwijlghe dit vertelt verloopt gelegenheid
En tijd; dies zeghme, 't geen men noodigh moet bezorgen:
Waer wy opdonderende, of heymelijck verborgen,
Dees blyde vyanden beſt dempen op het pad,
Waer langs men haer verwacht. vooral draeght zorge dat
Ons Moeder niet bemercke uit bly gelaet noch reden,
Wanneer we te gelijck, en beide binnen treden:
Maer huil, om 't loos gerucht, dat u ter neder ruckt.
Het word eerſt lachens tijd, als d'aenſlagh ons geluckt.

ELEKTRA.

Mijn Broeder, 't zal geſchiên, gelijck ge hebt beſloten:
Want ick heb deze vreughd van u alleen genoten,
En niet my zelf gemaeckt, en woû geenſins om veel
Yet doen, 't geen ſtrecken moght tot Broeders achterdeel,
Noch tegenwoordigh heil in 't allerminſt yet achten.
Ghy weet wel, en verſtaet, wat onſliên ſtaet te wachten,
En hebt gehoort, hoe nu Aegiſth naer buiten is,
En Moeder binnen 't hof; en hou dit voor gewis,
Dat zy uit mijne vreughd het allerminſt zal weeten;
Want 't hart van binnen is van ouds op haer gebeten.
Wanneer ick u aenſchouw, dan zullen ſtadigh aen
Bedruckte traenen my van vreughd in d' oogen ſtaen;
Want hoe waer 't mogelijck, dat wy niet ſchreien zouden,
Die op een' zelven wegh u dood zien, en behouden;
Het welck zoo zeldzaem is, dan of men ſchoon vernam,
Hoe Vader levendigh weêr uit den grave quam;
'k Zou niet gelooven dit een ſpoockery te wezen,
Maer dat hy in der daed waerachtigh waer verrezen.
Dewijlghe dezen wegh dan ingeſlagen zijt,
Zoo doe al 't geenghe wilt; want ick had nu ter tijd
Alleen en onverzelt twee ſtucken voorgenomen;
My braef te redden, of met glori om te komen.

1372 *Achterdeel:* „nadeel."
1380 Verſta: „De tranen van bedruktheid nu veranderd zijn in vreugdetranen."

ORESTES.

Zwijgh ſtil, zwijgh ſtil. ick hoor een uit den huize gaen.

ELEKTRA.

Koomt binnen, gaſten, koomt, nadienghe hebt gelaên,
Het geen men noo nochtans een plaets vergunt hier binnen.

LEERMEESTER.

Ghy zotten, zijtghe bey berooft van brein en zinnen,
Noch draeghtghe zorgh voor 't lijf, mits u 't verſtand ontbreeckt,
Dat ghy niet riecken kunt in wat gevaer men ſteeckt?
Wat rampen om ons ſtaen? indien ick deze deuren
Niet gaeuw bewaeckte, uw raed, en raedſlagh waer te veuren
Ontdeckt, eer ghy uw' voet daer binnen had gezet.
Nu is dit ongeval door mijne zorg belet.
Ga in. zwijgh ſtil. 't is tijd uw vreughd den mond te ſnoeren.
Dit ſtuck lijd geen vertreck. de lof leit in 't volvoeren.

ORESTES.

Wel zeghme dan, hoe is 't in 't hof, en daer ontrent?

LEERMEESTER.

Het is'er zoo geſtelt, dat niet een menſch u kent.

ORESTES.

Broght ghy hen tijding, hoe ick raeckte om lijf, en leven?

LEERMEESTER.

Men rekent u voor dood. ghy word al dood geſchreven.

ORESTES.

Gedyt hen dat tot vreughd? wat zeggenze toch al?

LEERMEESTER.

Dit dient eerſt uitgevoert, eer ick 't u zeggen zal.
Zoo 't noch ſtaet, is'er niets dien grooten aenſlagh tegen.
Het ſtaet'er wel, oock daer 't niet wel meê is gelegen.

ELEKTRA.

Wie is dit? by Jupijn, ay zeghme, zoo 't u luſt.

ORESTES.

Wel kentghe dezen niet?

ELEKTRA.

Niet dat my is bewuſt.

ORESTES.

Wel weetghe niet, wiens trouw ick eertijds werd bevolen?

ELEKTRA.

Wat zeghtghe daer? wat man?

ORESTES.

Die my weleer geſtolen
Naer Phocis heeft gevoert, door Zuſters kloeck beleid.

1402 *Vertreck:* „uitſtel."
1408-1410 Verſta: „Eerst moet de onderneming gelukt zijn, eer ik het u zeggen zal. Gelijk het nu ſtaat, is er niets onzen aanſlag in den weg. Voor ons ſtaat het er goed, al is het daar ook niet goed, d. i. al gebeurt daar ook nog zooveel kwaad".

ELEKTRA.

Dien ick getrouw bevond, en tot mijn' dienſt bereid,
Toen 't op een weiflen ging, wanneerze Vader moorden?

ORESTES.

Dat is die man. verra my niet met veele woorden.

ELEKTRA.

O langgewenſchte dagh!
O eenige behoeder
Van Vaders huis, ach ach!
Hoe zijtghe met mijn' Broeder
Gekomen, hier ter ſteê?
Zijt ghy 't, die hem bewaerde,
En my, in 't hartewee
En leed, dat ons bezwaerde?
O allerliefſte hand!
O allerwaerdſte voeten!
Hoe waertghe in dezen ſtand,
Wanneerghe my quaemt groeten,
Zoo vreemd, zoo onbekent?
Waerom moght ick niet weeten,
Wat lot u herwaert zend?
Ghy deedme doodzweet zweeten,
Door deze droeve maer;
Nochtans quaemt ghy my nader,
Tot redding van 't gevaer.
Ick groet u, als mijn' vader,
Ick zie mijn Vaders geeſt.
Ghy waert, nu ick 't verzinne,
Die, wien ick heden meeſt
Vervloeckte, en nu beminne.

LEERMEESTER.

Hou op, ick ben vernoeght. Elektra, zwijgh, en ſtaeck
Dees reen; daer is noch tijds genoegh, om van die zaeck
Te ſpreecken. ghyliên die te zaemen zijt geſpannen,
't Is tijd, om werck te ſpoen, terwijl nu geene mannen
Daer binnen in het hof by Klytemneſtra ſtaen.
Indienghe dit vertraeght, zoo zultghe moeten ſlaen,
En vechten tegens haer, en die wat meer vermogen.

ORESTES.

Mijn Pylades, dit ſtuck dient langer niet vertogen.
Ga binnen, en aenbid de Goôn, die Vaders zael
Bewoonen, zoo als zy bewoonen dit poortael.

ELEKTRA.

O vorſt Apollo, weeſt genadigh

1450 *Vertogen:* „uitgeſteld, vertraagd."

Dien jongeling, en hen, en my,
Die naer gelegenheid geſtadigh
Met zidderende handen dy
Vereerde. Apollo, ſchrick der dieren,
Ick eiſch, zoo hartelijck ick magh,
Val neêr, en koom uw Godheid vieren,
En bid, begunſtigh dezen ſlagh,
En raedſlagh. toon, hoe ghy van boven
Noch ſtraft de ſchelmery der hoven.

REY.

Ay zie, hoe Mars naer binnen ſchiet,
Terwijl zijn bloed van tweedraght zied.
Alree zijn d' onontvlughtbre blaffers,
Der booze ſchellemſtucken ſtraffers,
Naer binnen toe, zoo dat mijn ſchroom
Niet meer zal hangen aen dien droom.
Des dooden helper gaet daer heenen,
Op zijn bedriegelijcke beenen,
En met zijn punt noch verſch beſmet,
Naer Vaders rijcken troon, en bed:
Maer Majas zoon, de ſchalcke bode,
Verbergt die wraecke van den doode,
Tot dat de booſheid ſtort ter neêr.
Hier geld, hier geld geen ſamlen meer.

ELEKTRA.

O waerde vrouwen, toeft. laet niemant zich verroeren.
De mannen zullen ſtrax dien aenſlagh uit gaen voeren.

REY.

Hoe zoo? wat doenze nu?

ELEKTRA.

Dees ciert voor 't graf een pot,
En deze ſtaen'er by.

REY.

Ghy waeckt voor deur en ſlot.

ELEKTRA.

Op dat Ægiſthus ons niet onverhoeds koom vinden.

KLYTEMNESTRA.

Och och! de huizen zijn ganſch leegh van trouwe vrinden,
En vol van vyanden.

ELEKTRA.

Vriendinnen, hoortghe niet?
Dat 's een, die binnen roept.

1465 *D'onontvlughtbre blaffers:* de Furiën — gelijk men althands uit 't Grieksch moet opmaken — die, als wraakgodinnen, Orestes naar binnen vergezellen.
1469 *Des dooden helper:* „de wreker des vermoorden (Agamemnons)."
1473 *Majas zoon:* Merkurius.
1474 *Verbergt die wraecke:* d. i. „verbergt voor aller oog den wreker, wien hy tot geleide ſtrekt."

REY.

My dunck ick hoor daer yet,
Dat onverdraeghlijck is te hooren.
Ick ſchrick. wat koomt ons hier ter ooren!

KLYTEMNESTRA.

O my ellendigh menſch! Ægiſth, waer zijtghe nu?

ELEKTRA.

Daer roeptze weêr.

KLYTEMNESTRA.

O Zoon, o Zoon, erbarrem u.
Erbarm u over my. Erbarm u over Moeder.

ELEKTRA.

Maer ghy erbarmde u niet om Vader, noch om Broeder,
Die van hem was geteelt.

REY.

O ſtad! o afkomſt, ach!
Hoe ſchend, en hoe verdelght u 't noodlot dezen dagh?

KLYTEMNESTRA.

Wee mijn quetzuur! o lagen!

ELEKTRA.

Verdubbel deze ſlagen.

KLYTEMNESTRA.

Wee anderwerf! wee my!

ELEKTRA.

Het ga Ægiſth, als dy.

REY.

't Zal gaen, gelijckghe wenſcht. de dooden leven weder;
Want dien de moord nu lang geworpen heeft ter neder,
Die neemen wederwraeck, met een verſteurt gemoed,
Van hen, die oorzaeck zijn van al 't vergoten bloed.

ELEKTRA.

Zy zijn nu by der hand, en hunne handen leken
Van 't bloed, door Mars geſtort; en naulix kan ick ſpreecken,
Oreſtes, hoe het is.

ORESTES.

't Gaet binnen noch al wel.
Zoo 't recht is 't geen ick uit Apolloos antwoord ſpel.
Z' is dood. zijt onbevreeſt. ghy zult voortaen geen tijden
Beleven, datghe leed van Moeder hoeft te lijden.

REY.

Houd op. ick zie Ægiſth. hy koomt, en is hier by.

ELEKTRA.

O zoon, ga wegh, ga wegh. ziet ghy dien man? dat 's hy.
Ghy hebt hem in uw maght. hy koomt verheughd van buiten.

REY.

Gaet naer de binnendeur, op datghe mooght beſluiten

Het geen noch ovrigh zij.

ORESTES.

Vertrouw ons deze zaeck.
Wy zullen, 't geenghe denckt, voltrecken deze wraeck.

ELEKTRA.

Zoo haeſt u.

ORESTES.

Ick ga heen.

ELEKTRA.

Ick zal het voort bewaeren.

REY.

't Zal goed zijn, dat men hem inluiſter deze maeren.
Zijn' ooren aengenaem, en 't geen betreft zijn' ſtaet.

AEGISTH.

Wie van u weet van 't volck, daer dit gerucht af gaet,
Waer deze gaſten zijn van Phocis, deze boden,
Die tijding brengen van Oreſtes, onzen dooden,
Die rabreuck, zoo men zeit, nu korts in 't renperck leed?
Ghy korts hardneckigh dier, geef my hier op beſcheed;
Dewijl dees dingen u, veel meer als yemant, ſmarten.
Ghy kunt het zeggen, want dit gaet u meeſt ter harten.

ELEKTRA.

Ick weet het wel. zou my dit wezen onbekent?
Zou ick niet weeten, hoe mijn Broeder omgerent,
In 't renperck raeckte om hals?

AEGISTH.

Waer zijn die vreemdelingen?

ELEKTRA.

Hier binnen, daerze hen met groote vreughd ontfingen.

AEGISTH.

En zeidenze, dat hy geſtorven was alree?

ELEKTRA.

Zy zeiden 't niet alleen, maer toonden 't lichaem meê.

AEGISTH.

Wel is dit by der hand, dat wy 't aenſchouwen mogen?

ELEKTRA.

Dit deerlijck ſchouwſpel kuntghe zien met bey uw oogen.

AEGISTH.

Ghy boodſchapt my veel vreughd, en zijt dit ongewoon.

ELEKTRA.

Verheugh u, zooghe vreughd kunt ſcheppen uit dien doôn.

AEGISTH.

'k Gebiede dat men zwijgh, en deze deuren open,
Op dat Argivers, en Myceners, die noch hopen
Op zulck een' ydlen trooſt, aenziende Oreſtes lijck,
Zich buigen voor mijn' ſtaf, en onder 't juck van 't Rijck;

En merckende, dat hier niet tegens ſtaet te vechten,
Zich laeten, bang voor ſtraf, van my voortaen berechten.

ELEKTRA.

Ick ſchickme naer den tijd, die leertme meer verſtaen,
Naer wijzer luiſtren, en hen aen de hand te gaen.

AEGISTH.

Jupijn, wat zie ick hier! dit kan geen nijd ontſtijgen.
Maer is dit haetelijck, 'k heb liever dat te zwijgen.
Neem ſtrax het deckkleed af, dat in den wege leit,
Op dat mijn neef van my voor 't leſt noch werd beſchreit.

ORESTES.

Neem zelf het deckkleed af, dit zal u beter voegen,
Die luſt hebt dit te zien, om d'uwe te vernoegen,
Met deze maer.

AEGISTH.

Ghy ſpreeckt zeer wel. 'k gevoel als ghy.
Is Klytemneſtra t'huis, men roep haer hier voor my.

ORESTES.

Zy is heel dicht by u, zie nergens elders heenen.

AEGISTH.

Wee my! wat zie ick hier!

ORESTES.

Wat vreeze doet u ſteenen?
Of welck een kentghe niet?

AEGISTH.

Ellendige, ick ben vaſt,
En midden in hun net. Wie heeftme dus verraſt?

ORESTES.

Strax wiſtghe niet, dat ghy al levend ſpraeckt met dooden.

AEGISTH.

Och dat's Oreſtes ſtem. ick ſpreeck met dien gevloden.

ORESTES.

Hoe wis ghy ſpellen koſt van ouds, noch miſte u dat.

AEGISTH.

Helaes! wy zijn om hals. helaes! wy zijn gevat.
Laet ons ten minſte noch yet zeggen watwe kunnen.

ELEKTRA.

Neen Broeder, by de Goôn, ghy zult hem niet vergunnen,
Dat hy yet wyders ſpreeck, noch tijd met woorden reck.
Ick kan niet zien, dat dit tot eenigh voordeel ſtreck,
Dat zulck een veege noch zijn hope langer voede;
Maer dood hem in der yl, en, warrem van den bloede,
Begraef hem buiten 't Rijck, gelijck het billijck is;
Op datme dit verlos van alle droefenis,
En mijn geleên verdriet.

ORESTES.

Nu haeſt u, tre naer binnen.
Het geld uw' hals. hier is met woorden niet te winnen.

AEGISTH.

Maer waerom rucktghe my hier in, uit elcx gezicht?
Hoe dus? is 't werreck goed, wat maeckt u ſchuw van 't licht?
Waerom berooftghe my niet openbaer van 't leven?

ORESTES.

Gebie niet. ga, daer ghy mijn' Vader eerſt deed ſneven,
Dat ghy daer mede ſterft.

AEGISTH.

Moet ick dees zaelen zien,
En wat van Pelops oit gebeurde, en zal geſchiên?

ORESTES.

Ga voort. ick ſpel u niets of 't zal zich openbaeren.

AEGISTH.

Wat roemtghe? uw Vader was in 't ſpellen onervaeren.

ORESTES.

Ghy ſmijt veel uit, en doet terwijle niets. ga voort.

AEGISTH.

Nu leyme.

ORESTES.

Ga zelf voor. ga voor, door deze poort.

AEGISTH.

Op dat ick u niet zou ontvlieden noch ontvlughten?

ORESTES.

Op datghe niet en ſterft met blyſchap, en genughten,
Zal ick dees bitterheid vermeerdren: want het paſt,
Dat een gerechte ſtraf geweldenaers verraſt,
Die tegens 't heiligh Recht vermeetlijck zich verzetten,
Op dat de booſheid niet meer menſchen zou beſmetten.

REY.

O Atreus afkomſt, hoe bezwaerlijck zijtghe in 't end
Geworſtelt, en geraeckt door allerleye ellend,
En uitgeſtaen verdriet, tot deze vryheids zegen,
Een vryheid op die wijs geluckighlijck verkregen.

1565 *Tre naer binnen.* Op het Grieksch tooneel mocht geen bloed geſtort worden.

BREEDER INHOUD

VAN

E L E K T R A.

Na dat alle vorften van Grieckenland, overmits het fchaecken van Helene met eede verbonden, in Aulis verzaemelt waren, om met gemeene maght het ongelijck, hen van den Trojanen aengedaen te wreecken; werd Agamemnon veldheer over het ganfche leger gekoren. Toen dees, beluft op de jaght, in 't naefte woud, een zeker uitmuntende en gefpickelt hert, der Godinne toegewijd, gefchoten had; verlette de Godes, om dit fchendigh ftuck gefteurt, de geheele vloot door onweder, zulcx datze noch wederkeeren, noch den opgezetten toght volvoeren konden. De legerwichelaers, met het orakel dezer Godheid raed levende, zeiden, dat haere verbolgenheid niet bedaren kon, ten ware Agamemnon, in ftede van 't gedoode hert, zijne dochter Iphigenia offerde, gelijck 't gebeurde. Zoo dra de koning, na de verwoefting van Troje, weder t'huis quam, werd hy van zijn gemaelinne Klytemneftra, door 't ingeven van Ægifthus, met wien zy, geduurende den krijgh, boeleerde, afgemaeckt. Elektra, een groothartige dochter, om haer vaders neerflagh gebeten, en verbittert, en beduchtende, datze met Oreftes den zelven gangh moghten gaen, verzond het kleene kind ter fluick naer Phocis, by Strophius, om daer opgevoed, en tot zijn jaeren gekomen wezende, t' eeniger tijd van daer, tot vaders wraecke, te mogen opdonderen. Maer toen, na het verloop van veele jaren, terwijlze dagelix van hare moeder veel hoons moft uitftaen, niet zekers van Oreftes vernam, en de hoop van hare verloffinge uit was, leide zy toe om 't uiterfte te wagen. Zy ging Chryfothemis, de zufter, aen met gebeden, gramfchap, dreighementen, en voort op allerleye wyze, om haer, by mangel van Oreftes wederkomfte, te brengen daer toe, datze gezaementlijck met hare eige handen 's vaders moordflagh zouden ftraffen: doch de zufter, laffer van geeft, wickte haer eigen vermogen tegens de zwaerigheid van dit beftaen, en dreef, dat dit geen maeghdenwerck was; datze van alle toeverlaet ontbloot, tegens 't geweld der tyrannye niet opmoghten; en floegh veel andere bedenckingen voor, waer mede zy zich verontfchuldighde, en van dit voornemen pooghde te doen afftaen Elektra, die even geftreng by het voorige opzet bleef, en by het geen, waer toe de gelede wederwaerdigheid, en godvruchtigheid tegens den vader haer aenmaende, en prickelde; achtende eerlijcker het leven daer voor op te zetten, dan zulck een godvergeten fchelmftuck over 't hoofd te zien. Ten lange lefte, in het

twintighfte jaer na den vadermoord, na zoo veele hoop en wanhoop over en weder, word Oreftes met Pylades heimelijck t' Argos van zijnen leermeefter en opvoeder gebroght, die om, volgens het onderwijs van Apolloos Orakel, dit befteck bequaemer en veiliger uit te voeren, Klytemneftra valfche tyding brengt van haer zoons dood; hoe hy in den Pythifchen renftrijd omgekomen en verongeluckt zij, en zy brengen (om dit met geloofwaerdigheid te ftoffeeren) te voorfchijn de doodbus, waer in Oreftes afch quanfuis begraeven leit. De Koningin, vrolijck om den dood des geenen, dienze met fchrick, als een wreecker van zijn vaders bloed, te gemoet zagh, braveerde, en befchimpte, nu baeldaediger als voorheenen, Elektra, die gedaurighlijck haer broeders ballingfchap en ellende beweende. Maer Oreftes endelijck geraeckt met een broederlijcke genegenheid t' haerwaert, leit het momaenzicht voor haer oogen af, en maeckt zich aen zijne zufter bekent; en zy helpen Klytemneftra [die, terwijl Ægifthus in de voorftad gegaen was, het huis alleen bewaerde] van kant. Ægifthus van buiten inkomende, en alreede geruchten van de aenkomfte der Phocenfer gaften en Oreftes omkomen gehoort hebbende, werd Klytemneftraes lijck getoont, 't welck men, terwijl het bedeckt was, voor Oreftes lichaem aenzagh. De bedriegery nu ontdeckt zijnde, holpmen hem, ter zelve plaetfe, daer hy 't Agamemnon klaerde, aen een zijde, tot een rechtvaerdige vergeldinge zijner fchelmeryen.

GESLACHTBOOM VAN AGAMEMNON EN ÆGISTHUS.

JUPITER.

TANTALUS.

PELOPS.

ATREUS.	THYESTES.
AGAMEMNON.	AEGISTHUS.
ORESTES.	

KRITISCH OVERZICHT

VAN

E L E K T R A.

HET onderwerp van dit treurſpel, de moord van een moeder door haar eigen kinderen, en nog wel een moord, die als een loffelijke daad wordt voorgeſteld, is niet alleen ſtuitend en afſchuwbarend voor het Kristelijk gevoel, maar zoû zelfs in Griekenland niet geduld zijn geweest, ware niet het feit als historisch aangemerkt, en waren de Grieken niet met de vertelling zoo gemeenzaam geweest, dat hierdoor de daad in hun oogen had opgehouden eenigen afſchrik meer te verwekken. Ware dit niet het geval geweest, dan twijfel ik of eenige redenen van verſchooning, — b. v. dat het hier het wreken van den moord eens vaders gold, dat Klytemnestra voor haar kinderen als een onnatuurlijke moeder had gehandeld, zelfs dat de moord op uitdrukkelijken last van Apollo geſchiedde — genoegzaam zoû zijn geweest om de moordenaars in de oogen van een Grieksch gehoor genade te doen vinden. En toch is dit het geval geweest: anders zouden niet, behalve Sofokles, ook Eſchylus en Euripides, en wie weet hoe vele andere treurſpeldichters meer, wier werken niet tot ons gekomen zijn, diezelfde ſtof beärbeid, en, ook by verſchil van behandeling, dezelfde *ſituatie* behouden hebben. Gewis hebben alle drie begrepen, dat zy een bekend historisch feit niet voor welonderrichte toeſchouwers konden bewimpelen, en dat elke poging om het gruwzame daarvan te verzachten, alleen zoû ſtrekken tot vermindering van het tragisch effekt. De denkbeelden, welke men toen koesterde omtrent het onverbiddelijk gezach van het noodlot, moesten het hunne bydragen om het yzingbarende en afſchuwelijke van een moedermoord, in koelen bloede beſproken en begaan, te verminderen.

Is men eenmaal met het onderwerp verzoend, dan is voor het overige het treurſpel van Sofokles voortreffelijk. De inleiding is een meesterſtuk van beleid in het aanwijzen van den tijd, waarop, de plaats, waar de gebeurtenis voorvalt, en van den draad, die het weefſel des geheelen gedichts moet vormen. De droefheid van Elektra is onvergelijkbaar ſchoon en aandoenlijk voorgeſteld: haar karakter is met volkomenheid geſchetst in haar tooneel met Chryſothemis. Een ſchitterenden toeſtand vooral en een verrasſende uitwerking levert de herkenning op tusſchen broeder en zuster. In een woord, de behandeling van het geheele kunstgewrocht is zoo natuurlijk, zoo keurig, zoo verheven, zoo vol van treffende wendingen, dat de belangſtelling van den

aanvang tot het einde gedurig klimmen moet. Wy behoeven ons dan geenszins er over te verwonderen, dat een man van gekuischten ſmaak, als Vechters, met de Elektra dweepte, en dat een dichter als Vondel zich gereedelijk door hem liet overhalen om het werk van Sofokles te vertalen. — Die onderneming was niet gemakkelijk, en hy ontveinst zich daarvan de zwarigheden in zijn opdracht niet. Over 't geheel echter mogen wy haar welgeſlaagd noemen; offchoon het niet te ontkennen valt, dat de zucht om het oorſpronkelijke met de meeste naauwkeurigheid terug te geven, hem nu en dan belemmerd heeft, en op enkele plaatſen iets gewrongens en ſtijfs te weeg gebracht. Waarſchijnlijk ware zijn vertaling beter, en ſtellig aangenamer te lezen geweest, indien hy die minder als een gewetenszaak had behandeld. In ſommige tooneelen intusſchen, vooral in dat tusſchen Elektra en Orestes, ſtreeft hy Sofokles op zijde, en niet geheel ten onregte zong Reinier Anslo, in een gedichtjen op een marmeren afbeeldſel van Sofokles, op Vondels overzetting doelende:

Dus ziet men Sophocles, zoo dapper met het wapen
Als ſchrander met de pen, van marmerſteen geſchapen;
Maar wie hem hooren wil, hoe hy t'Athenen zong,
Moet luyſtren na de maat van zijn Electra's tong.

Duifjen van Gerwen, die in 1637 met J. van de Poll getrouwd was [1]), had een zuster, die in dit jaar met zekeren P. van Buren trouwde, ter welker gelegenheid Vondel het navolgende bruiloftsdicht vervaardigde, uit hetwelk wy althands zoo veel te weten komen, dat de Bruidegom in de Warmoesſtraat woonde en dus een buurman was van onzen Dichter.

BEDE AAN HET WESTEWINDEKE,

VOOR

PIETER VAN BUREN,

EN

IDA VAN GERWEN.

LAEUW en lieflijck Weſtewindje,
Voorbô van't gevleugelt kindje,
Vader van de zoete maend,
Die de drooge paden baent,
En beſtroit voor Venus wagen,
Na de gure en zure vlagen,
Als het al van minne praet;
Kom, beſtroi de Warmoesſtraet
Met meer lov'ren, met meer bloemen
Dan mijn zwanepen kan noemen.
Vraeghtghe noch wat dit beduit?
Buren zal zijn ſchoone Bruid
Met de roozen op haer wangen
In het vrolijck huis ontfangen,
Op den zegenrijcken galm.
Stroi nu onder kuiſchen palm
Wit liguſtrum en viooltjes
Voor de maeghdelijcke zooltjes,
Die al bevende uit het koor
Treên op 't ongewoone ſpoor
Derwaert, daer de maeghden ſpreiden

1) Zie blz. 294.

't Bed, daer Ida op moet ſcheiden
Van den bloeſſem, die zoo waerd
Zy voor Buren heeft geſpaert;
Die door 't ſtadigh minnepricken
Nu gevaer loopt van te ſticken
In den jeughdelijcken brand,
Op de nieuwe ledekant,
Zoo ghy met uw koelen aeſſem
En verquickelijcken waeſſem
't Paer, dat vierigh treckebeckt,
Niet bevochtight, niet en leckt.
Trooſtze dan die zieltjes ſpinnen,
Onder 't web van 't weeligh linnen.
Laef met aengenamen douw
Venus beemd en ackerbouw,
En ververſch de roozetippen
Van de lieve leckre lippen,
Die, in 't kuſſen onverzaed,
Zich verpijnen, zonder maet.
Laet u d'arbeid niet verveelen,
Want zy zullen bloemen teelen,
Schooner dan de ſchoonſt, die vaſt
In uw Aemſtelhoven waſt.
'k Wou mijn bede langer maecken,
Maer met putjes op de kaecken
Lacht de Bruid in haren geeſt,
En die lach verciert de feeſt.

28 *Ledekant:* vr. als „bedſtede", offchoon 't woord, als afkomstig van 't Fr. *lit-de-camp*, onz. of althands mann. zijn moest.

Wellicht woonde zekere Spiering, op wien Vondel mede een bruiloftslied zong, evenzeer in de buurt van onzen Dichter. Zeker komt de naam, offchoon in Amſterdam over bekend, niet voor onder de regerings-familiën en evenmin onder die van Vondel. Daar noch de voornaam van den Bruidegom, noch de geſlachtsnaam der Bruid in het hier volgende gedicht voorkomen, zoo valt het moeilijk eenige verdere ophelderingen aangaande hen beiden te geven:

S P I E R I N G S

GESTALTWISSELING.

ZELDEN ſpeurtmen geeſt en ſchoonheid
In een lichaem. d'ongewoonheid
Van een ſchepſel, zoo volmaeckt,
't Hart der jongelingen raeckt,
Als met uitgeſchote ſchichten.
Had de hemel liever lichten,
Als een paer bruine oogen zijn,
In een geeſtigh maeghdekijn,
't Alleredelſte aller menſchen;
Niemant zou de zon verwenſchen
Voor dien wenſchelijxſten ſchat,
Zonder weêrga, zonder dat.
Wie zou niet van minne blaken?
Pallas lippen, Venus kaken,
Cypris oogh, Minervaes mond.
Redme, redme, 'k ben gewont,
Riep een Spiering in de vloeden.
(Overwonnen van de gloeden,
En verſchalckt in Venus fuick;
Toen hy Geertruid haer perruick
Op den waterkant zag toien)
Wie verwondert zich dat Troien
Om een ſchoonheid leit vergaen?
Minnevier ſteeckt water aen.
Lieflijck lockaes voor ons viſſen.
Vierbaeck in dees duiſterniſſen.
Te vergeefs is 't dat ick zucht:
Want uw leven dat is lucht,
't Mijn is water, doch voor dezen:
Nu wil 't vier en water wezen:
Zoo ick een van beide derf,
Wat is 't wonder dat ick ſterf?
'k Beur het hoofd niet uit de ſtroomen:
Ghy en kunt tot my niet komen.
't Onderſcheid is veel te groot.

18 *Gloeden:* verkeerd: *gloed* is een dier woorden die geen meerv. hebben, of waarvan de beteekenis in 't meerv. verandert, gelijk *min*, *zaligheid*, *wellust*, *goed*, enz.

't Onderſcheid is zelf de dood.
Doch is ſterven mijn verlangen.
Schoonſte, trecktme: 'k ben gevangen.
Schoone, 'k bid u om genâ.
Venus ſloegh zijn klaghten gâ,
En verleende flux den viſſe
Menſchelijcke ſtalteniſſe.
Spiering, overzeldſaem ding!
Als een jeughdigh jongeling,
Quam opborrelen van ondren.
Geertruid zweem ſchier van verwondren,
En beweeght door 's vryers nood,
Nam hem op in haren ſchoot.

Doch die bruiloftsdichten waren ſlechts verpozing van ſtrengeren arbeid: dit bleek aldra, toen Vondel zijn *Maeghden* in 't licht gaf, een geheel oorſpronkelijk tooneelſtuk, evenzeer de opmerkzaamheid trekkende door de ſtoutheid der vinding als door de kracht van behandeling en den rijkdom der poëzy, en 't welk hy opdroeg aan zijne geboorteſtad Keulen.

Beiden de „Elektra" en de „Maeghden" werden door den ſchrijver aan de Groot gezonden, met den navolgenden brief, die alsnog onder de papieren van Papenbroch ter Leydſche boekery aanwezig is, en waarvan wy hier tegen over het *fac-simile* geven.

„Mijn Heer,

„Ick zende uwe Ex^{tie}. hier twee treurſpelen, een van St. Urſels Maeghden, gedicht ter eere van Keulen, mijne geboorteſtad, ende Sophocles Electra, vertaelt met hulpe van Iſaac Vosſius. Ick offer uwe Ex^{tie} 'tgeen ick vermagh en niet hetgeen ick ſoude willen. Sedert de dood van mijn zalige huisvrouw heeft mijn couragie eenen krack gekregen, zoodat ick mijnen grooten Conſtantijn moet vergeten en met yet minders my zoecken te helpen [1]). Ick ben aen de treurſpelen vervallen en heb noch een ongedruckt leggen van Silius en Mesſalina [2]), en één ten halven voldaan [3]) van Sauls zeven zonen, die by [4]) die van Gabaon opgehangen werden [5]), zijnde mijns bedunkens het volmaeckſte argument van een tragedie, dat wy uit de H. Boecken ſouden mogen nemen en uitkiezen. Als ick mijnen luſt in treurſpelen hebbe geboet, magh ick zien, of ick weder aen mijnen Conſtantijn valle:

1) Deze en de volgende zinſnede had ik hiervoren, blz. 212, reeds aangehaald, doch uit Brandt, die de oorſpronkelijke — wat my by de aanhaling nog onbekend was — niet zuiver terug geeft.
2) Hieruit blijkt dat Vondel toen nog geen bepaald plan had om dit treurſpel te onderdrukken."
3) voor „voltooid"
4) voor „door".
5) de „*Gebroeders*."

middelerwijl gelieve uwe Ex[tie] dit voor lief te nemen, tot dat wy yet grooters vermogen. — De Profesſor Hortenſius [1]) is overleden, dat UEd. wel zult verſtaen hebben. Hy was een man van groote hope en wenſchte niet om het leven, maer om 2 of 3 maenden uitſtel om zijn gaſlagingen over den diameter van de groote Hemellichten der wereld [2]) na te laten. Wy verwachten uwe E. gemalin hier t'Amſterdam, daer wy na verlangen, en hoope de eere te genieten van haer te ſpreeken. Ick gebiede my in Uwe E. goede gunſte, en wenſche Uwe E. al 'tgeen de vyanden Uwe E. misgunnen, en ben te altyde

t'Amſterdam 1639, Uwe Ex[tie] onderdanige Dienaer,
den 9 van Herfstmaand. Jooſt van den Vondel.

Aen mijn Heere den Heere Hugo de Groot,
gezant van de kroon van Zweden.
tot Parijs.
Met een paxken in blaeuw pappier gebonden."

Het antwoord van de Groot luidde als volgt:

Mijn Heer,

Ick dank UE. voor uwe ſchenkaadje, twee werken waardig zulk een werkmeeſter. Sofokles Electra is altijd gehouden geweeſt voor uitnemende onder des treffelijken mans Treurſpelen. Ik heb by wylen wel gedacht van dezelve in 't Latijn te ſtellen, gelijk ik tot Hamburg zijnde gedaan heb Euripides Tauriſche Iphigenia, dewelke ik nu onlangs gezonden heb aen mijn' broeder de Groot. In S. Urſula heeft UE. boven zijn gelukkig verſtant ook getoont een zeer loffelijke genegenheid tot zijne geboorteplaatſe, dewelke ik geluk wenſche met ſulk een ſpruit, en wenſche UE. lang leven, geſontheid en geruſtheid van gemoet, om niet alleen zoodanige als deze zijn, maar ook grooter ſtukken ten dienſte, nut en luſt van alle Nederlanders voort te brengen. Tot Parijs den 22 October 1639.

UE. gantſch dienſtwillige
H. de Groot.

(wat lager ſtond:)

„Nadat ick dit geſchreven hadt heb ick de twee ſtukken ten einde toe gelezen, en vinde in Elektra de zin en de hooghdravenheid van Sophocles wel uitgedrukt. In Sinte Urſel verwonder my over de kloeke vinding, ſchikking en beweeglijkheit".

Zien wy nu, in hoeverre de lezer inſtemt met het oordeel van de Groot.

1) Martinus Hortenſius, ten jare 1605 te Delft geboren en in 1634 te Amſterdam tot Profesſor in de Wiskunde aangeſteld. Hy werd door Gasſendi hoog geprezen, doch volgends Descartes verſtond hy de meetkunde niet.

2) *Der wereld* ſtaat hier in den 3 n. v. en hangt af van *na te laten.*

Myn Heer

Ick zende uwe Exc.tie hier twee exemplaren van St Urselen Maeghden, gedicht ter eere van Keulen myne geboortestadt, neffens Sophocles Electra, vertaelt met hulp van Izaack Vossius. Ick achte uwe Exc.tie zyn ick schuldigh en niet hebbe ick uwe zenden willen. Indien de dood van myn zaligen huisvrouwe heeft myn voornaemste werck hierachter gestelt, zoodat ick mynen grooten Constantyn moet vergeten, en met yet minders my zoecken te behelpen. Ick by anders toeverzicht bevallen, en heb noch een ongedruckt exemplaar van ~~[illegible]~~ Silius en Marcellinus, en een tot Paleys verhael van Jan. Zulcx Tragedie by die van Grabanus uytgesproken werden, zynde mynes bedunckens fyn verwarde argumenten. Ick een Tragedie dat my uit de H. boecken zoude mogen dienen en verkiezen. Als ick myn leven in dienstveel hebbe gebruict, magh ick zien, of ick voorts myn Constantyn volvoere, misschien geliefde uwe Exc.tie dit voor 't laetste, tot dat my yet grooters vermagh. De professor Hortensius is overleden, dat uwe E. wel zal verstaen hebben, zynde een man van groote kennis, en onder hem wel een leeraer om 't ... te wiskunde, om zyn verlangingen over dees ... de groote Hemelsfeeren ... med na te gaen. Noch verwachten uwe E. gemalin hier t'Amsterdam, daer wy na verlangen en hoopen deze te genieten van haer te vernemen. Ick gebiede my in uwe E. goede gunste en wensche uwe E. al 't geen ~~[illegible]~~ de ... uwe E. ... en begeert altyd.

t'Amsterdam 1639
de 9 van Herfstmaend.

uwe Exc.tie onderdanige dienaer

Joost van den Vondel.

+

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Paryż

[illegible]

MAEGHDEN.

TREUR-SPEL.

῾Υμᾶς τ᾽ ὀνήζω, τὺς δέ τε βλάψω θανών.

[Door mijn ſterven zal ik u voordeel aanbrengen, hun ſchade doen.]

1639.

Mediisque in millibus ardet.

[„Zy ſchittert uit in 't midden der duizenden."]

Dit gelukkig gekozen motto is ontleend aan VIRGILIUS *Aen.* I. 495.

OPDRAGHT

AEN

AGRIPPINE.

O AGRIPPIN, gemytert met Drie Kroonen,
Die zittende als op eenen regenboogh,
Kunt teeckenen van Roomſche aeloudheid toonen
En rekenen uw herkomſt van zoo hoogh;
Ghy roem des Rijns, vergeef ons datwe naderen
Uw Biſſchops ſtoel en Raedhuis, groot van faem,
En wyden u ons Maeghdelijcke bladeren,
Beſlagen met SINTE URSULS gouden naem:

1 AGRIPPIN: *Colonia Agrippina*, Keulen, als geſticht door Agrippa. Zie vs. 802, 804. *Gemytert met Drie Kroonen:* als *keizerſtad*, en als zetel van een *keurvorst*, en van een *aartsbisſchop;* doch meteen met zinſpeling op de „Drie Koningen," wier gebeente aldaar vertoond wordt.

2 *Op eenen regenboogh:* de Godheid wordt doorgaands, inzonderheid op afbeeldingen van 't Laatſte Oordeel, voorgeſteld als zittende op een regenboog. Vandaar, dat de regenboog als de verhevenſte zetel, als de zetel by uitnemendheid beſchouwd wordt.

3 *Teeckenen van Roomſche aeloudheid:* als door Agrippine geſticht, en ook, als werkelijk nog oudheden uit den tijd der Roomſche of Romeinſche keizeren bevattende.

7 *Maeghdelijcke bladeren:* in deze woorden ſchuilt de dubbele zin van: „*bladeren*, die nog *ongerept*, d. i.: *onbeſchreven* zijn," en „*bladeren*, die over den marteldood der *maagden* handelen."

8 *Beſlagen:* dichterlijk, voor „beſchreven," en ook omdat er *gouden naem* op volgt en men met of in goud „beſlaat".

Befchreven met den Koningklijcken bloede
Van haer, en van haer Ellefduizendtal,
Gemartelt, en geflaegen met Gods Roede,
In 't aengezicht van uwen ouden wal.
D'inboorling is in zijne wiegh gehouden,
En bakermat, hoe kan ick die voorby?
Al wordt de melck der Moeder niet vergouden,
Van 't kind; dit ftrek ten allerminfte dy
Een klein bewijs van mijn genegentheden,
En groote zucht tot mijn geboorteplaets;
Daer ick, nu ftijf een halleve eeuw geleden,
Eerft ryzen zagh den glans des dageraeds.
Wy volgen dus de leidftar der aelouden.
Wy volgen in hun fchaduw, flechs van veer,
De Grieken, die hun boortefteden bouden
Zoo lang voor ons met onnavolgbaere eer.
Euripides, die wyze, 't wyze Athenen
Deed fchreien, om het moederlijck gefchrey

10 *Haer Ellefduizendtal.* Waarfchijnlijker is de lezing, volgends welke er in 't geheel maar twee maagden zouden geweest zijn, *Urfula* en *Undecemilla* (een naam die aan een elfde dochter gegeven werd, als *Quartilla*, *Sixtilla* aan de vierde of zesde), die den marteldood ftierven, en zoû de onkundige, wien de zucht om de dingen te vergrooten bovendien een verkeerden bril opzette, in plaats van *Urfula et Undecemilla*, *virgines*, (de maagden Urfel en Undecemilla), door 't verkeerd fpellen van den laatften naam en 't verplaatfen der komma, gelezen hebben *Urfula*, *et undecim mille virgines* (Urfel en elfduizend maagden), en op die wijze het getal niet onaardig vermeerderd. 't Onwaarfchijnlijke van een hofftoet, uit elfduizend maagden famengefteld, fpringt in 't oog, en 't zoû althands reeds op zich zelf een mirakel zijn, volgens 't gevoelen van den Franschman, die op de aanwijzing uitriep: *Impoffible! Dans toute la France il n'y en a pas autant!*

11 *Gods Roede:* men weet, dat Attila den naam droeg van: „den geefel," of eigenlijk „den [dorsch-] vlegel Gods."

13 *In zijne wiegh gehouden:* 't Eng. *beholden to*, „er aan verplicht, verknocht." De uitdrukking „er *in* gehouden" klinkt echter min gewoon.

14 *Bakermat:* een woord, door ieder gebruikt, door de meesten echter niet meer verftaan. De *baker* of minnemoer plach oudtijds — gelijk men dit nog op oude platen zien kan — op een *mat*, naast het kraambed te zitten, en daarop het kind te reinigen en ftil te houden.

15 *Der Moeder:* ftaat hier in den 3en n.v. als afhangende van *vergouden.*
Vergouden voor „vergolden", als meermalen; zoo ook in de „Maeghden" vs. 966 en elders. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, I. 281.

16 *Dy:* Vondel bezigt hier weder eens dit federt lang door hem ter zijde gezette voornaamwoord; doch hy fpreekt er, even als hy vijftig jaar vroeger deed, zijn moeder mede aan.

19 *Stijf een halleve eeuw:* „ruim vijftig jaren." Vondel was nu 56.

23 *Boortefteden:* met weglating van het voorvoegfel *ge*, als meermalen.

Der Biddenden, die om haer zoonen ſteenen,
Opdat men hen een uitvaert toeberey.
't Hooghdraevend dicht van Sophokles geleide
Het levend lijck van Oedipus naer 't graf,
Te Kolon, daer die blinde balling ſcheide
Van Antigoon, heur vaders oogh en ſtaf.
Wy zingen hier van Sphinxen, noch Oedippen,
Noch heimlijck graf, waarvan Koloner yſt;
Maer tuigen klaer, met ſtomme Maeghdelippen,
Van Urſuls aſch, daer Kolens roem uit rijſt.
Dees ſtof kan ruim 't gebreck van geeſt vergoeden.
Hier ſtort niet een Makaria ter neêr,
Maer Duizenden, al zalige gemoeden,
De dood getrooſt, alleen tot Chriſtus eer.
Hier tarten geen gewapende Scythinnen
Achilles, daer Pentheſilea ſtreeft;
Maer waepenlooze en ſtrijdende Heldinnen
Dien wreeden Hun, voor wien al 't aerdrijck beeft.
Geen Amazoon is met die hoop gebleven,

27 *Der Biddenden*: in dit treurſpel zijn het de vrouwen en moeders der voor Thebe gevallen helden, die Thezens, opperhoofd van Athene, komen ſmeeken, de wapenen tegen Thebes Koning, Kreon, op te vatten, en aan de geſneuvelden in Attika een graf te ſchenken, 't welk men hun in het Thebaanſche land weigerde.

29 *'t Hooghdraevend dicht van Sophokles*: in zijn Edipus Coloneus.

30 *Het levend lijck:* omdat hy, blind zijnde, niet meer aan zijn leven had.

32 *Haer vaders oogh en ſtaf:* als *geleidſter* haars *blinden* vaders.

33 *Oedippen*, voor *Edipusſen*, met een verdubbeling der *p:* hoedanige verdubbeling des medeklinkers by de Ouden, om de maat te vinden, zeer gewoon is. Ter wille van maat of rijm lieten onze dichters den uitgang der Lat. en Gr. eigennamen wegvallen en vormden alsdan het meerv. naar de regelen onzer ſpraakkunst. Zoo Homeer-Homerus, Lyſip-Lyſippus, enz.

34 *Koloner* voor „*de* Koloner"; verkeerdelijk is hier het lidwoord weggelaten.

35 *Met ſtomme maeghdelippen:* Vondel wil niet zeggen, dat hy „met maagdelippen ſpreekt; maar dat de zwijgende lippen der gemartelde maagden nevens hem getuigen."

38 *Makaria.* In het treurſpel van Euripides, de Herakliden, offert Makaria zich op ter redding van de overige kinderen van Herkules. Men merke op dat V. in de Gr. eigennamen ook de Gr. ſpelling behoudt.

39 *Gemoeden* voor *gemoederen*.

42 *Pentheſilea:* Koningin der Amazonen, door Achilles gedood, en op welke het aan het hoofd van dit treurſpel geplaatſte Latijnſche motto ſlaat.
Streeft wordt zelden dus op zich zelf ſtaande gebezigd: 't ſtaat hier voor „vooruitſtreeft."

44 *Dien wreeden Hun:* Attila.

Voor Trojes veſt, als mijne Koningin;
Die, na heur dood, gekroont in 't eeuwigh leven,
Nu heerſcht met God, alle eeuwen uit en in.
Geen Hengſtebron magh haelen by de beecken
Van 't eedle bloed der Joffren hier gevelt,
Dit bloed, waer mee ge hebt uw' Schild beſtreecken,
Uw Schild, die nog van 't Elleftal vermelt.
Driekoningsſtad ontfang mijn Maeghdenoffer,
Al breng ick dien in geen Driekonings koffer.

J. VAN VONDEL.

46 *Mijne Koningin:* Urſel.
51 *Uw' Schild:* „uw wapenſchild." Dit kan wellicht zinſpelen op de *twaalf* vlammen, welke men op het wapenſchild van Keulen vindt; *elf* maagden en Urſel.
54 *Driekonings koffer:* koffer, waar de reliquiën der „Drie Koningen" in bewaard worden, en die nog te Keulen vertoond wordt.

I N H O U D.

De Koning van Britanje 1), nu Engeland, verzocht ernſtigh door Gezanten, voor zijnen eenigen Zoon Konaen, na den doop Æthereus, genaemt, ten huwelijck Urſul, eenige Dochter van Maurus, of Deonot, Koning van Kalidonien, nu Schotland: maer het verzoeck werd t'elckens belcefdelijck afgeſlagen; eenſdeels, om d'ongelijckheid van den Godſdienſt; d'een Chriſtenſch, en d'ander noch Heidenſch zijnde; anderdeels, om dat de Kalidoonſche Princes voorgenomen hadde alleen haeren hemelſchen en geenen aerdſchen Bruidegom, te hehagen. D'aenzoeckers van 't huwelijck zich het afſlaen belgende 2), en voor onverdraegelijcken hoon inkroppende 3), dreighden endelijck Deonot, met alle maght gewapent, op te komen, en de geweigerde Maeghd met den zwaerde te haelen: waerom de Vader der Princeſſe verlegen, te raede ging met zijne Dochter, die van boven verlicht, door zonderlinge openbaeringen, hem ried het huwelijck te ſluiten, op voorwaerde, dat de Vorſt van Britanje de bruiloft drie jaeren lang zoude uitſtellen, om zich middelertijd tot het Chriſten geloof te bekeeren, en de Bruid met eenen ſtoet van tien, en haer zelve, en elck van de tien met noch duizend, maeckende te zaemen het getal van ellef duizend Maeghden of Staetjofferen te verzien, om met dat gezelſchap Rome te bezoecken; op hope dat middelerwijl de liefde des vryers zoude verkoelen, of God door andere middelen zijn voornemen met haer uitvoeren. Met dit heding 4) werd het huwelijck, en zedert de bevaert of reis, den Rijnſtroom op, aengegaen. Na dat mevrouw Urſul te Rome alles, niet zonder merckelijcke vruchten 5), verricht hadde, keerdeze weder, vergezelſchapt met Paus Cyri-

1) *De Koning van Britanje:* lees hier — dewijl Engeland te dier tijd nog in onderſcheiden Rijken verdeeld werd: „*een* koning van Britanje," gelijk eenige regels verder: „*een* Koning van Kaledoniën."

2) *Zich het afſlaen belgende: belgen* met een dubbelen verbogen naamval is thands min gebruikelijk; doch 't is even regelmatig als „zich iets ſchamen, zich iets vermeten," enz. Zie

3) *Voor onverdraegelijcken hoon inkroppende:* niet „*ver*kroppende," 't welk zoû beteekenen, dat zy door geen uiterlijk blijk aan den dag legden," dat zy zich beleedigd gevoelden; terwijl juist hetgeen volgt aantoont, dat zy er wel degelijk blijk van gaven. De uitdrukking geeft zoo veel te kennen als ſtond er: „wien de weigering als een ondragelijke hoon *in den krop* ſtak."

4) *Met dit beding* enz. Uit den aart van dit beding blijkt juist het onwaarſchijnlijke van het opgegeven getal. 't Is toch niet aan te nemen, dat een vorst, die heiden, en bovendien de ſterkſte was, zich een zoodanige voorwaarde zoû laten voorſchrijven door den zwakkeren Kristen vorst, en uit zijn — toen nog weinig bevolkt — land elf duizend elf maagden wegzenden, geſteld, dat zy er al te vinden waren geweest.

5) *Vruchten* voor „goede, voordeelige uitkomſten." Zoo zegt men ook „*vruchten* van iets trekken," voor „voordeelen." In den zin echter waar 't hier in genomen wordt, bezigt men 't woord anders doorgaands in 't enk. *vrucht*, en beſchouwt het dan als een collectivum.

acus, die, niet zonder openbaeringe, zijn ampt verliet, en met meer andere geeſtelijcke en wereldlijcke perſonagien; ontmoetende op den wegh den Bruidegom Æthereus, met haere moeder, en zijn jongſte zuſter; alle mede van het toekomende lot bewuſt, en eendraghtigh, gelijck alle anderen, gezint met de Koningklijcke Maeghd naer de martelkroon te ſtaen en te ſtreven. Met dit opzet dreef men den Rijn af in der Hunnen laege, haer van den tyran Attila 6) (toen Agrippine hard belegert hebbende) geleit, door 't ophitſen, en de waerſchuwingen der Heidenſche Burgemeeſteren, en Overſten, Juliaens bloedvrienden, te Rome; op Urſul, en haer gezelſchap niet weinigh verbittert. D'aertsbiſſchop Aquilin 7), en Burgemeeſters van Keulen, tyding van Koningin Urſuls gevangenis krygende, lieten in ſtad niet na, met gebeden, raedſlaegen, en alle mogelijcke middelen, der Maeghden behoudenis te behartigen. Zoo dra Attila de Koningin in 't leger zagh, werd hy, door haere ſchoonheid en bevallickheid, van raezende minne ontſteecken, en arbeide door zijnen Aerts Offervinder 8) en Legerwichelaer Beremond, om haer van Chriſtus af te trecken, en door 't aenbieden van zijn Kroon en huwelijck te bekooren, doch al vergeefs. Iuliaen, zijn Maerſchalck, en Beremond, hem voorſtellende, wat gevaer het leger liep, met alle deze bekoorlijcke Ioffrouwen, konden den Veldheer zwaerlijck brengen tot het bewilligen van't ombrengen der Maeghden, en allerzwaerlijckſt om de Kalidoonſche Vorſtin 9), op wie hy verſlingert was, van kant te helpen: maer ten leſte van hun aengeprickelt, en door hoogen nood gedreven, leide hy, al ſchoorvoetende, de koningklijcke Maeghd op eenen heuvel, van Overſten en Kornellen omringt, van waer Urſul alle haere Maeghden, en Kruisgenooten, in regementen gedeelt, als in ſlaghorden ſtaen, en van het gewapende krijghsvolck omcingelt zagh. Na datze den Tyran eenigen van d' uitſteeckenſte perſonagien, dicht voor haer gebroght, hadde getoont, en kundigh gemaeckt, onweldighde hy haer de Kruisbanier, en trapteze met voeten: de Koningin hem hierom beſtraffende, en zijn moordadigheid verwytende, werd met eenen ſchicht doorſteecken. Het voet en paerdevolck ziende den Veldheer den blooten degen zwaeien, hetwelck de moordleus, en 't gezette teecken was, viel onder deze weerlooze ſchaepen, als wilde woeſte dieren, en holp haer jammerlijck om 't leven. Dès avonds, na den moord, werden de veſten, nu vol ſchrick door dit gezicht, d'elfſte mael, van 't ganſche leger t'effens, aen alle kanten, zoo vreeſſelijck beſtormt, en beſprongen, dat de Stad in gevaer ſtond van overweldight te worden, ten waere de Geeſten der Martelaeren en Martelareſſen verſchynende, de vyanden geſtuit, ten deel in 't leger gejaeght, en ten deel op de vlught geholpen hadden. De Keulſche Ridderſchap daer op uitvallende, en beſpiedende, hoe reuckeloos Sinte Urſuls lijck bewaerd werd en het krijghsvolck vaſt verliep, overviel het overſchot der verſmoorde, verdroncke, en ſlaeperige Katten 10) in 't leger, en voerde de doode geluckighlijck in Stad; daer d'Aertsbiſſchop, en Burgermeeſters het lichaem der Heilige Martelaereſſe, openbaerlijck ten toon zetten, voor

6) *Den tyran Attila:* volgends anderen zoû het Gauuo zijn geweest, in 382 met zijn Hunnen ter onderſteuning van Keizer Gratianus tegen Maximus getrokken, die Urſel en haar gevolg overviel.

7) *d'Aertsbiſſchop Aquilin:* St. Aquilinus, of Solinus, ſtierf in 473, en zijn voorganger mede in de vijfde eeuw: de naam van den Bisſchop, die tijdens het martelaarſchap van Urſel te Keulen leefde, is niet bekend.

8) *Offervinder:* een uitdrukking, die ons meer zal voorkomen, en waarmede V. hem bedoelt, die uit de ingewanden der geöfferde dieren, of andere dergelijke teekenen, den wil der Godheid weet te raden, of te *vinden*.

9) *De Kalidoonſche Vorſtin:* 't moest in elk geval *de Kaledoonſche* zijn; waarſchijnlijk heeft hier aan Vondel het *Kalydon* der Grieken door 't hoofd gemaald.

10) *Katten.* Ik twijfel of de Katten, een volk, 't welk Tacitus by Rijn en Wezer plaatst, in den tijd van Attila nog onder dien naam bekend waren; zy worden hier voorgeſteld als vormende een hulpbende der Hunnen.

de ganſche gemeente, die bykans moedeloos en afgemat, door een algemeen gebed des Aertsbiſſchops, trooſt en ontzet verzocht van boven, van waer daetelijck de Geeſt der zalige Maeghd, omringt van al haer gezelſchap, met eenen hemelſchen glans verſcheen, en bekent maeckte, hoe de Hunnen van haer en haer gezelſchap, eerſt op de veſten gekeert, ten deel aen 't verloopen gebroght, en daer na in 't leger verbaeſt gemaeckt zijnde, voort opgebroken waren: met eenen voorzeggende den dood des Tyrans, en tot welck een grootheid, geluck, en glori de Stad Agrippine, door allerhande rampen, namaels zoude ſteigeren: waer op d'Aertsbiſſchop God den Verloſſer danckte, en, by wijze van voorſpellinge, Sinte Urſuls lijck heerlijck ten grave geleide, en alle behoorlijcke eere en dienſten toewijde.

Het treurſpel begint met den dagh, en endight in den avond. Het tooneel is t'Agrippine. De Rey beſtaet uit Agrippiners.

PERSONAGIEN.

AQUILIN, Aertsbiſſchop van Keulen.

BURGEMEESTERS.

BODE.

ATTILA, Koning der Hunnen.

JULIAEN, Veldmaerſchalck.

URSUL, Koningin van Brittanje.

REY van Agrippiners.

BEREMOND, Aertsoffervinder, en Legerwichelaer.

Sinte Urſuls Geeſt.

Sinte Æthereus Geeſt.

AQUILIN: zie noot 7 op den *Inhoud.*
Burgemeeſters: een gewoonte by de ſchrijvers der zeventiende eeuw, om alle ſteden ook uit den oudſten tijd, van *Burgemeeſters* te voorzien, en deze te bekleeden met dezelfde macht en waardigheid als de Bickers of de de Graeven van hunnen tijd.
ATTILA. Zie noot 6 op den *Inhoud.*
IULIAEN. Uit hetgeen V. in den *Inhoud* zegt van Juliaans „*bloed*vrienden te Rome," ſchijnt men te moeten opmaken, dat deze Juliaan te houden is voor een Romein, in dienst van den Koning der Hunnen.
URSUL, *Koningin van Britanje:* door haar huwelijk met Konaan of Aethereus.

M A E G H D E N.

HET EERSTE BEDRYF.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS.

AERTSBISSCHOP.

O CONSTANTIN, die nu, by God, een waerder kroon,
Een' eedler fcepter draeght, bezit een' hooger troon,
En heerelijcker Rijck, dan eertijds hier op d'aerde,
Toen ghy 't verwezen bloed verlofte met den zwaerde,
Gezegent zelf van God in uw manhafte vuift;
Op dat zijn heiligh zaed voortaen niet meer gekruift
Zou werden, als het vlood verzierde en valfche Goden,

1 *Conftantin:* t. w. Konftantijn de Groote.
7 *Verzierde:* „verdichte."

By 't goddelijcke Recht, zoo hard, zoo ſcherp, verboden;
Ghy Held, die 't aerdſch paleis om 't hemelſch hebt geruimt;
Wat baet het toch, dat ghy den ganſchen Rijnſtroom ſchuimt
Van woeſte vyanden, en Heidenſche tyrannen,
Eendraghtigh tegens God, en Chriſtus ingeſpannen?
Nadien die felle Scyth, en Noordvorſt opgeweckt,
Germanje niet alleen, maer 't aerdrijck overtreckt,
En, paſſende op gebergt, noch duinen, nochte ſtranden,
Gaet overweldigen, en ſchenden alle landen,
Die Gode, en zijnen zoon oit waren onderdaen.
Onnoodigh was 't Maxent, en Maximin te ſlaen;
Dewijl de Noorman, ruim zoo wreed, en moordbaldaedigh,
De Chriſte Kerck vervolgt, de Neroos maeckt genaedigh,
Al d'oude gruwlen weêr op heilooze outers zet;
De ziel, in 't klaerſte bad gewaſſchen, weêr beſmet
Met ongeloof, verdruckt 't geloof der eerſte Vaderen,
Ons dreight met vier en ſtrop, en opent Ieſus aderen;
Als of te luttel bloeds geſtort werd, toen de dwang,
En dolle tyranny drie eeuwen ging in zwang.
De vierige Matern, een leerling van Sint Peter,
Wees deze Stad vergeefs tot God, en op een beter;
Zoo Got, of Hun Gods diſch, in rood tiras, en bloed
Des Martelaers geſticht, magh trapplen met den voet,
En op het ſmoockend puin gaen huppelen, en draeven,
Waer onder uw gemeent leit levendigh begraeven.
De Vindſter van het Kruis, dat zoo veel harten treckt,
Uw Moeder, heeft vergeefs met louter goud gedeckt
De kerck van Gereoen, en 's Gulden Martlers drempel;
Indien een roovers klaeuw dien Godgewijden tempel
Zal plondren, en 't rood goud, en ſchitterend geſteent,
En ſtroien in den wind der Heiligen gebeent,

10 *Schuimt:* cierlijk, voor „zuivert, bevrijdt."

13 *Noordvorſt:* Attila kwam niet uit het Noorden, maar veeleer uit het Zuidoosten; doch zoo telt men in Engeland en Frankrijk nog het zuidelijker gelegen Oostenrijk onder de Noordſche Mogendheden.

18 *Maxent en Maximin:* beiden behoorden tot de Romeinſche vorſten, die 't Kristendom vervolgden.

19 *De Noorman:* hier is de uitdrukking ſtellig verkeerd; daar men by *Noorman* altijd denkt aan iemand die uit *Noorwegen* afkomſtig is.
Moordbaldaedigh: vreemde woordkoppeling voor „baldadig in 't moorden."

20 *De Neroos maeckt genaedigh:* d. i.: „de Neroos genadig, zachtzinnig doet ſchijnen, door hen in gruweldaden te overtreffen."

21 *Gruwlen:* hier in denzelfden zin gebruikt als meermalen in de H. Schrift, t. w. voor „afgoden."

27 *De vierige Matern:* Maternus was, volgends de overlevering, een leerling van Petrus, en bracht die van Keulen en Trier tot het Kristendom. Geſtorven zijnde, zoû hy door toedoen des Apostels weder opgewekt, en in 't jaar 130 voor de tweede reis overleden zijn. Hy wordt als de eerſte Bisſchop van Keulen aangemerkt.

29 *In rood tiras en bloed* voor „in het *tiras* (cement) van *'t bloed.*" Zoo elders:
De vryheijt is geſticht in 't koſtelijck cement
Van dierbaer burgerbloet.

33 *De Vindſter van het Kruis:* Keizerin Helena, de moeder van Konſtantijn. Men ſchrijft haar niet alleen het vinden van het kruis van Kristus, maar ook het ſtichten toe van kerken te Keulen en te Trier, waar zy zich zoû hebben opgehouden.

35 *Gereoen:* zendeling en martelaar, na Maternus gekomen.

En afch, met zorgh bewaert. waer toe de marmerzercken?
De toetfteen? het albaft? zoo veel vermaerde wercken?
Gevaerten, trots gebouwt met fchatten en vernuft?
d'Autaeren zijn onnut, waer voor zelf d'afgrond fuft,
En ziddert. waer toe lamp, en kandelaer ontfteecken?
Op dat het den foldaet niet zou aen licht ontbreecken,
Na'et overrompelen van poort en wal, by nacht?
Wanneer hy, tempelen oploopende met kracht,
Kappel, en koor ontbloot van dierbre Heilighdommen.
Hoe fnellijck velt men 't hoogh, zoo langzaem opgeklommen!
Waer bergt mijn fchaepskoy zich, in 't uiterfte gevaer?
De myter valt voortaen mijn' ouderdom te zwaer.

BURGEMEESTER.

Eerwaerdfte Vader, hoe? my dunckt aen al dit klaegen,
Ghy beeld u zelven in ons droeve nederlaegen,
En fpelt alree den val der Stad, 'twelck God verhoe.
Ghy waert, in al 't belegh, nog noit zoo bang te moe,
Noch zwichte, fchoon of al de klocken onraed klepten;
Dies Raed, en Burgery, in 't vechten, hope fchepten,
En moed uit uw gelaet, en voorhoofd even bly:
Ja nergens leed men laft, d'Aertsbiffchop quam 'er by,
En fteef met raed en daed de mannen, op de muuren;
Dat waer hy flechs verfcheen, daer moght geen vyand duuren,
Maer ftoof, gelijck het ftof, te rugh voor zijn gezicht.
Waer hy zijn oogen floegh, fcheen yeder blick een fchicht,
Die 't grimmigh harte trof, en 't leger broght aen 't wijcken.
Eerwaerdfte Vader, hoe? zoud ghy ons nu bezwijcken?
Wy hebben mannelijck tien ftormen uitgeftaen,
Geen elffte zal 't ons doen: hy koom vry echter aen.
't Ontbreeckt aen volck noch trouw. 't ontbreeckt aen hart noch (handen.
Men heeft voor dezen oock Agripftad aen zien randen:
Maer hoe 't Vitel bequam, getuight ons Houtvaertfeeft,
Het welck men jaerlix viert; wanneer Marfil zijn geeft

42 *Waer voor zelf d'afgrond fuft:* niet voor het onnut zijn der *autaeren*, maar voor de *autaeren* zelve. *D' afgrond* ftaat hier voor „de hel, de duivel".

64 *Zoud ghy ons nu bezwijcken:* zoo ook *Herfcheppingen* XI. vs. 443.

De tongh is fpraeckeloos en wil en kan niet fpreeken
En bloet en fpartelt tot de kraghten haer bezweeken.

Hooft, *Henrik de Gr.*, blz. 7, *dat zy nimmermeer der goede zaake* bezwijken zouden. En meer anderen, aangehaald by Huydecoper, *Proeve* blz. 89—92. De vorm is cierlijk en gepast.

66 *Geen elffte:* zoo, elders, *zevenfte*, enz.

68 *Agripftad:* door Agrippa gefticht.

69 *Vitel:* Vitellius werd naby Keulen door het Romeinfche leger tot Keizer uitgeroepen; doch de ftad door de Batavieren, die tegen Rome opgeftaan waren, bezet.

69-78 Om deze regels te verklaren dient men met de overlevering van Keulen bekend te zijn. My is het, ondanks alle pogingen, niet gelukt, te vinden, op welk voorval hier gedoeld wordt, noch wie die *Marfil* was, die de benden van *Vitellius* terugdreef en tot wiens eere het *houtvaêrtfeest* gevierd werd.

70 *Marfil zijn geeft:* oude fpreekvorm, thands geheel boersch klinkende, en veroordeeld; ook nu minder by V. voorkomende.

Noch om zijn tombe danſt; terwijlwe met ons allen
God loven in triomf, en, juichende om de wallen,
Gedencken aen dien Held, die Ridderlijcke ziel:
Hoe hy, gelijck een leeuw, die brult, ter poorte uit viel,
De voorſte was, in ſtreng beleggers voor te jagen,
En keerde gelauriert, gezeten op den wagen,
Van paerden, wit als ſneeuw, getrocken t'zijner eer,
Die ons tot erfgoed liet zijn hart, en oud geweer.

AERTSBISSCHOP.

De Burgemeeſter kan mijn' geeſt niet zeer vermaecken
Met een gelijckenis van ongelijcke zaecken.
Het leger van Vitel valt veel te licht en dun,
Gewogen tegens heir, en heirkracht van den Hun;
't Geweld, daer geen geweld ſchijnt tegens opgewaſſen.
Het vruchtbaerſte geweſt van menſchen (beſt zou 't paſſen
Dat ick hen dieren noemde, in menſchelijcken ſchijn)
Door 't welck de Tanais loopt, waermeê d'Europers zijn
Van hunnen nagebuur, den Aſiaen, geſcheien,
Zend krijghsvolck uit, als mut, en ſterckt zich met livreien
Des Konings Valamir, en 't heir van Harderick,
Vermaert ten ooreloogh, en veeler landen ſchrick.
Hieronder mengen zich de Duringers, en Zwaven,
En Marckmans, met al die zich onder Scythen gaven,
En vleiden de Fortuin van Attila, wiens maght
Tot zijn gehoorzaemheid de forſſe Gotten braght,
De Rijcken reegh aen een, en zegenrijck ten leſten,
Zich meeſter-maeckend, ſtreeck de ſluierkroon van 't Weſten.
Stoot die zijn' ſtaelen kop voor deze glaze Stad?
Neen Aquileia, 'twelck de zee te baete had,
Ja onverwinbaer ſcheen, en drie jaer uit kon harden,
Verſcheurde hy, als ragh, en ſpinneweb, in flarden,

86 *De Tanais:* of „Don." 't Woord wordt hier met twee lettergrepen uitgeſproken.

88 *Als mut: Zoo vol als mud,* hoort men ook wel hier en daar; doch daar ſchijnt het woord een andere beteekenis, misſchien als in 't Eng. die van „modder" te hebben.
Livreien: „wapenkleuren." — Zie HUYDECOPER, *Proeve* II. 255 volgg.

89 *Valamir — Harderick:* omtrent deze bondgenooten van Attila weet ik niets te vermelden. Vondel legt hier, als vs. 69-78 en op vele andere plaatſen, een belezenheid aan den dag, wel geſchikt om gemoedelijke navorſchers tot wanhoop te brengen.

91 *Duringers:* de inwoners van Thuringen.
Zwaven: de Zwaben of *Sueven,* d. i.: „zwevende, zwervende", onder welken naam reeds vóór onze jaartelling een talrijke volksſtam Germanje overſtroomd had.

92 *Marckmans:* of Marcomannen, een Zwabiſche volksſtam, die in de vijfde eeuw door de Hunnen geheel ten onder gebracht en uitgeroeid werd.

94 *Gotten:* de meest beroemde volksſtam der vierde en vijfde eeuw, die aan geheel zuidelijk Europa de kracht zijner wapenen deed gevoelen en Spanje onder zijn gebied bracht.

96 *De ſluierkroon van 't Weſten:* d. i.: „de rijkskroon van 't Westersch Keizerrijk, die niet *open,* maar gesloten of *overſluierd* was.

98 *Aquileia:* een voorheen zeer beroemde en machtige ſtad, in Opper-Italiën aan de ſamenvloeiing van de Anſa en de Torre gelegen, en welke men het tweede Rome plach te noemen. Attila nam in 452 de ſtad in en verwoestte haar ten eenen male. Door Narſes herbouwd, werd zy in 590 nogmaals verwoest door de Longobarden.

Met zijn bloeddroncke kling, 't gelogen zwaerd des Gods:
Ick rep geen zwacker ſteên, op veer na niet zoo trots.
O landſtad, droogh van graft! ick zie uw' grondveſt ſpatten.
't Geduurig ſtormen moet de beſte burgers matten.

BURGEMEESTER.

Wy zijn dien Dwingeland noch voor een wijl getrooſt.
Wie weet hoe 't midlertijd wil daegen uit het Ooſt?
De zon zou Martiaen den Keizer eer verdrieten,
Dan tegens 't godloos Hoofd het harnas aen te ſchieten.

AERTSBISSCHOP.

O Rijn, een krancke trooſt, in 't bitterſt van uw ſmart.
De Boſphorus zit zelf beneepen en benart
Van overal, en heeft te vyand de vier winden.
Hy bid, en ſmeeckt om hulp al zijn gelijckgezinden.
De Perſiaen van 't Ooſt, de Viſigot van 't Weſt,
In 't Zuiden de Vandael, in 't Noord dees Hunſche peſt
Hem dreigen, elck om 't felſt. wie zou 't verduuren kunnen?

BURGEMEESTER.

Hy fluit beſtant met drie, en demp dan eerſt dees Hunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wat hoor ick voor gerucht daer buiten, op de ſtraet?

BURGEMEESTER.

Hier koomt een drommel volx. hier komt een Bo.

AERTSBISSCHOP.

Men laet
Hem daedlijck binnen ſtaen. Wat wil ons wedervaeren?
Mijn geeſt voorzeit niet goeds. ick vrees voor quade maeren.

BODE. AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTER.

BODE.

Gelooft zij God, dat ick dien klaeuw des doods ontſprong.
Noch liever oud en grijs geſtorven, dan zoo jong.

AERTSBISSCHOP.

Wat tyding? wat's er gaens?

BURGEMEESTER.

Wat tyding breughtge? Bode.

BODE.

Ick zweet van al 't gedrang. qua tyding maecktme bloode.

AERTSBISSCHOP.

Zegh op. wie lijdt'er laſt? waer lijd mijn Biſdom nood?

BODE.

Vrouw Urſul is in 't net met haer geheele vloot.

110 *De Bosphorus:* het Oosterſche Keizerrijk, dat van alle zijden bedreigd werd.
113 *De Viſigot:* de Westergothen hadden Spanje vermeesterd en bedreigden van daar het Keizerrijk.
114 *In 't Zuiden de Vandael:* de Wandalen, mede een zwervende volksſtam, waren in 427 naar Afrika overgeſtoken, waar zy Karthago hadden ingenomen, en een rijk gevestigd.

AERTSBISSCHOP.

Die zwaerigheid heeft my, als lood, op 't hart gelegen.
Noit tygers, op hun jaght, onnoſler kudde kregen.

BURGEMEESTER.

Och Urſul, komtghe zoo den ouden Maurus t'huis?
Hoe laedghe op uwen hals dit zwaer en laſtigh kruis?

AERTSBISSCHOP.

Verhael ons 't ganſche ſtuck.

BURGEMEESTER.

Hef aen, om tyd te winnen.

BODE.

Ick zal vrouw Urſuls toght van deze kaey beginnen,
En leien haer te Rome, in 't Pauſelijck paleis,
Van Rome weder hier; nadien ick al de reis
Het Ioffrenleger volgde, uit luſt tot zien en hooren.

BURGEMEESTER.

Begin, wy luyſtren toe.

AERTSBISSCHOP.

Al is 't met droevige ooren.

BODE.

Van Keulen quam de vloot, voor wind, en onvermoeit,
Te Bazel aen, waer door dit blonde water vloeit,
En ſnijd de ſtad in twee doch ongelijcke deelen.
De Biſſchop Panthalus ontfing dees Reisgeſpelen
En Koningklijcke Maeghd met een beleeft gemoed.
Men liet de ſchepen hier, en gaf zich voort te voet
Naer Rome, 's weerelds hoofd, tot dat men ons kon wijzen
Die ſloten hoogh gebouwt, daer zeven heuvels rijzen,
Ontrent den Tibervliet. Maer nauwelix vernam
Ons komſt Cyriacus, haer landsman, of hy quam,
In Goddelijck geſtalt, met alle Kardinaelen,
En Kerckelijcke pracht, dees Koningin onthaelen.
Hy opende het hof, en offerde al zijn' ſchat,
En ley 't verwelkomt heir in 't beſte van Gods Stad.
Om kortheid rep ick niet, hoe veel verlichte Maeghden,
Beſprengkelt van zijn hand, het eeuwigh licht behaeghden:

128 *Noit tygers, op hun jaght, onnoſler kudde kregen:* min gewone, doch cierlijke en dichterlijke konſtruktie voor: *Nooit kregen tygers op hun jacht onnozeler kudde.*

129 *Den ouden Maurus:* haar vader.

140 *Panthalus:* St. Panthalus wordt gezegd in 238 Bisſchop van Bazel geweest te zijn. Wie ten tijde van Urſel die waardigheid bekleed kan hebben vind ik echter niet.

146 *Cyriacus, haer landsman:* ik heb den naam van dezen niet op de lijst der Pauſen van Rome kunnen vinden, en evenmin, onder de naaste opvolgers van Leo, een Schot van geboorte, noch een, die op de wijze als in dit treurſpel wordt voorgeſteld zoû aan zijn end gekomen zijn.

147 *Alle Kardinaelen:* ik meen te mogen twijfelen of deze — althands in den hun later toegekenden rang — ten tijde van Attila reeds bekend waren.

151,152 De taal brengt hier mede, dat de *verlichte maeghden* aan *het eeuwigh licht behaeghden:* de bedoeling, blijkbaar uit de volgende regels, is, dat die *joffers* een geestelijk kleed aannamen, zie vs. 347, 348; de wijze van uitdrukking is echter niet gelukkig, noch duidelijk.

Wat Joffers, aen Gods Stoel verbonden door haer bloed,
Dien band verdubbelden door een verzet gemoed.
Na datze Vatikaen, d' Apoftolijcke graven,
De kercken rijck gebouwt, en opgepronckt met gaven,
Der Heilgen overfchot bezichtight, en bezocht,
De bevaert, God belooft, ten vollen had volbroght,
Met vaften, en gebeên, met waecken, en met traenen;
Begonze 't kuifch geflacht met ernft op te maenen,
Te ftaen op haer vertreck. wy groeien in getal
Van beiderleie kunne. een Maeghd ontvonckt het al,
Ontfangt het al, en keert den neck geen' laegh geboren,
Noch draeght op hoogheid moed. zy heeft het bey verkoren.
Cyriacus, op 't licht dat hem de hemel gaf,
Steegh van Sint Peters ftoel, en hooge trappen af,
En werd haer kruisgenoot. men dencke of 't nijd verweckte,
By 't Heidendom, daer zy een heldre leidftar ftreckte,
Voor menigh dwalend hart. Nu bid ick, luïfter toch,
Wat ons gebrouwen word van 't Heidenfche bedrogh.

AERTSBISSCHOP.

Wy luiftren toe met zorg, dat hier geen ramp uit kome.

BODE.

De Burgemeefters zelfs, en Overften te Rome
(Maximiaen heet d'een, en d'ander Africaen)
Om 't eenigh Konings Kind behendigh te verraên,
Te bluffchen 't zuiver licht, beginnen t'ondervraegen,
Wat wegh zy veilighft acht, en leggen looze laegen,
Met valfchen fchijn; gelijck weleer Ieruzalem
Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem,
En ondertuffchen zwoer den Heiland te vernielen,
Al waer het oock door 't bloed van veel onnoofle zielen.
Men reifde in 't end. op wegh ontmoet de Bruid van pas
Den Bruidegom, die van haer lot verzekert was,
En om de martelkroon zijn goude kroon wou geven.
Zijn Vader, oock befprengt met water, had dit leven
Verlaten, wel vernoeght. zijn Moeder, oock verlicht,
Met al haer Dochteren, behartighde haer' plicht.
Hy broght Daria meê, zijn Schoonmoêr, nu gerufter
By Urful, 't eenigh pand, en oock zijn jongfte Zufter.

154 *Een verzet gemoed: verzet* ftaat hier in den zin van „bekeerd." Van waereldsch, dat zy vroeger waren, werden zy nu geestelijk.

155 *Na datze: ze* ftaat hier op Urfel.

164 *Zy heeft het bey verkoren:* d. i.: „zy heeft in haar gevolg zoo wel hooggeboren perfonaadjen als lieden uit een minderen ftand." Onder *het* versta men: *het* hooggeborene en *het* geringe volk.

172 *De Burgemeefters:* de Konfuls, welke onvertaalbare naam by onze fchrijvers van de 17e en 18e eeuw doorgaands met „burgemeester" wordt overgezet. — Ik vind echter geen der beide hier genoemde perfonen op de lijst der Konfuls genoemd. Zy fchijnen, zoo wel als de Paus Cyriacus, tot het gebied der legende te behooren.

177,178 *Gelijck weleer Ieruzalem Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem:* dit ziet op de vragen, door Herodes aan de Wijzen uit het Oosten gedaan. *Matth.* II: 7, 8.

Zoo keerden wy gezond te Bazel voor de ſtad:
Daer d' Aertsheldin op 't hoofd van eenen heuvel trad,
Omvlochten met een krans van ellef duizend Maeghden,
En mannelijcken ſtoet; dien 't wonderlijck behaeghden
Heur aenſchijn aen te zien. zy wenckte. elck zweegh terſtond.
Toen ſprack een God, of geeſt door heur' begaefden mond:
Getrouwe, die mijn vaen gevolgt zijt van Britanje;
Toen onlangs t'Agrippijn, het hoofd van laegh Germanje,
De zoete en zachte ſlaep mijn harſſenen beving,
Verſcheen my in den droom een ruſtigh Iongeling.
'k Verſchoot in 't eerſt, en deê mijn oogen ſlaepende open.
Zijn vleugels, bont van pluim, van mann' en nektar dropen.
't Gekrulde en gouden hair by locken nederhing.
En 't hagelwit gewaed, met goud gezoomt, ontfing
Door 't ſlingeren een' zwier van boven tot beneden,
Niet minder aengenaem dan zijn volmaeckte leden.
Hy ſprack: o Maeghd, die luſt in 't hemelſch leven ſchept,
Het onvergangklijck goed voor 't aerdſch verkoren hebt,
En ſtreeft naer eeuwige eer, ghy zult dees reis voltrecken,
Maer op uw wederkomſt dit veld hier by bedecken,
Met uw gewijde ſchaer, en ſteigren zoo naer God,
Die u beſchoren heeft een onwaardeerbaer lot.
Zoo ſprack hy, en verdween. Wie nu door oorloghsmaren
Zich vind bezwaert met my den Rijnſtroom af te varen,
Die kies een veiligh pad, na dat het heur behaegh.
Mijn wenſch is met dees vaen, die ick onwaerdigh draegh,
Dees Kruisvaen in de hand te ſcheiden uit dit leven.
Toen riep al 't heir: niet een van ons zal u begeven.
Wy wenſchen om die dood, wy treên in Iezus eed.
Zoo maeckte een yeder zich, als tot een hooghtijd, reed.

AERTSBISSCHOP.

O mannelijck geloof, in maeghdelijcke ſcharen!

BURGEMEESTER.

't Was ymmers wijd verſpreit dat wy belegert waren,
En Attila den ſtroom met brugh en palen ſloot.

BODE.

Al wie naer boven voer, die waerſchuwde Urſuls vloot,
En ſpelde 't onweêr al, het welck men op zagh komen,
Maer bluſchte 't vier niet uit. het opzet was genomen.
Men voer met voordacht recht den vyand in de mond,
Die op dees Ioffers vlamde, en krijghsvolck opwaert zond,
Op den verwittighbrief van Africaen geſchreven,
En van Maximiaen, ophitſers van hun neven.

200 *Mann' en nèktar:* 't Bybelſche en mythologiſche byeen: — deze ſamenkoppeling kenſchetst volkomen de eeuw, waarin Vondel leefde.

228 *Ophitſers van hun neven:* zie wat in den *Inhoud* is gezegd, betreffende de bloedverwanten, die Attilaas veldheer Juliaan te Rome had,

Men rande ons aen. men dreef al ftil langs d'overzy
Des Rijns, langs Duitfch, de Stad, voor zonnefchijn voorby,
Eer 't yemant werd gewaer. Toen ftack men endlijck over,
Naer 't Hoofd van 't leger toe, en ick ontfloop dien roover,
Met dezen Hunfchen rock verkleed, en onbekent.
De Dwingeland verwacht mevrouw nu in zijn tent.

BURGEMEESTER.

Wat raed om den Tyran dien vetten roof t'ontrucken?

AERTSBISSCHOP.

Men vang van Iezus aen, miffchien of 't wou gelucken.
Dat alle de gemeent, gefcheiden uit haer werck,
Het Raedhuis uit zijn ampt, 't gemoed met vaften fterck,
En vierige gebeên. Dat kercken, en kappellen,
En kloofters 's volcx gebeên godvruchtighlijck verzellen;
En, offrende op 't autaer, God klagen heuren nood,
Tot redding, of tot troost der aengevochte vloot.

ATTILA. IULIAEN.

ATTILA.

Ghy hebt die lichte vracht van Ioffren dan gegreepen?

IULIAEN.

Al Nymfen, elck om 't fchoonfte, en Venus met haer fchepen.
God Mars verleende u noit een' vriendelijcker buit.
Zoo 't krijghsvolck moght begaen, elck zocht zijn gading uit.

ATTILA.

Waer raecktenze in uw net zoo reuckloos met haer allen?

IULIAEN.

Ontrent daer in den Rijn de Moezel koomt gevallen.

ATTILA.

Zijn 't mans, en vrouwen bei?

IULIAEN.

'τ Zijn Ioffers blanck en fchoon,
De mans meeft wapenloos.

ATTILA.

U werd noch fpits geboôn?

IULIAEN.

Daer werd noch zwaerd noch pijl getrocken noch gefchoten.

ATTILA.

Men hoorde een veldgefchrey?

IULIAEN.

Een' zang van fpeelgenooten,
Gelijck of eene Bruid van Koningklijcken ftam

242 Ná dezen regel wordt het tooneel buiten de ftad verplaatst, naar het legerkamp van Attila.
244,245 *Venus—Mars:* men had in Vondels dagen nog geen denkbeeld van andere valfche goden dan van die der Griekfche en Romeinfche fabelleer. De vermelding van Venus, Mars en andere goden, wier namen in dit ftuk veelvuldig voorkomen, moge dus niemand ftuiten.
250 *U werd noch fpits geboôn?* voor „men heeft u toch wederftand geboden?"

Haer' lieven Bruidegom met vreughd in d'armen quam.
Hier onder mengde zich de wedergalm der klippen,
Langs d'oevers van den ftroom. op 't roeren van de lippen
Dreef 't water langzaem af, en luifterde naer 't lied,
Waermeê de Maeghderey Gods Roede welkoom hiet,
Daer Chriftenrijck om fchreit. zy fcheenen niet gevangen,
Maer, nu in vryer ftaet, om 't fterven te verlangen.

ATTILA.

't Is van 't hardneckigh flagh, dat naer zijn oudren aerd,
En liever met de borft en boezem loopt in 't zwaerd,
En 't fpits voor haer gevelt, dan ongequetft daer neffens.
Hoe droegh zich 't Hoofd der vloote, als ghy die vloot al t'effens
Beknelde in uwe fuick, en leid van land aen boord?

IULIAEN.

Vergeefme dit vergrijp. 'k beken 't, ick werd bekoort,
Zoo dra ick Urful zagh van verre zich vertoogen.
Men vraegh niet, hoe 't my ging, toen ick haer onder oogen
En nader quam. zy ftond (wat was 't een trotfe ftand!)
Op 't voorfte fchip, en hiel de Kruisvaen in de hand;
Gekroont met diamant, en met robijne roozen;
Maer fchooner bloncken dees', die op heur kaecken bloozen,
En blaecken allerfchoonft, wanneer een eerbre fchaemt
Het edelfte van bloed op elcke wang verzaemt.
Op haren boezem ftraelde en fpeelde met zijn vieren
Een gonde Kruis, verzet met blaeuwe puickfaffieren.
Een weeligh luchje fpeelde, en vloogh vaft af en aen,
En vulde nu het zeil, en krulde dan de vaen,
Gehecht aen 't Standerdkruis, daer zy haer' trooft in ftelde.
Dit was al 't wapentuigh, de fpeeren dieze velde.
Maer 't oogh, een fcherper fpeer, doorpriemde my mijn hart.
Het purpren kleed, gevoêrt met witte armijnen, werd
Van dertle windekens by wijlen opgeheven.
De leli, en de roos, van goud in 't kleed geweven,
Ontftaecken t'elckens dan haer' luifter aen de zon,
Die onder ging van fpijt, en niet verdragen kon
Den weerglans van dit licht, 'twelck opging uit den Zuien,
En brack door nevels heen, en oorlooghs regenbuien.
Waer 't eere als fchande, ick had den oorlogh uit den zin
Gezet, om zoo een puick, en fchoone vyandin.

ATTILA.

Ghy fpreeckt'er af met fmaeck, en fchijnt bykans t'ontvoncken.
Zy waer met vloot met al veel nutter ftrax verzoncken,

267 *Vertoogen* voor „vertoonen."

276 *Verzet:* van dezelfde vorming als „verguld" en beteekenende „*over*zet" over zijn geheele oppervlakte bezet met puikfaffieren.

282 *Witte armijnen* voor „hermelijn." Het is 't Fr. *hermines;* men weet dat de hermelijnen voering uit de aaneengehechte huiden der hermelijntjens beftaat.

Dan herwaert aengevoert; veel nutter ſtrax verſmoort.
Waerom hebt ghy dit ſchip niet in den grond geboort?

IULIAEN.

Dat was my niet geboôn. mijn laſt broght dat niet mede.

ATTILA.

Men breng haer hier voor my.

IULIAEN.

Zy komt, en maeckt zich reede.
Ick trad vooruit, en hoop dat u mijn dienſt behaeght.
Daer komen mijn Kornels, en offren u de Maeghd.

IULIAEN. URSUL. ATTILA.

IULIAEN.

Nu ſtaetghe voor mijn' Heer, die laſt gaf u te vangen.

URSUL.

Noit bleef een vry gemoed in yemants ſtricken hangen.

ATTILA.

Die vryheid moght u licht ten beſte niet vergaen.

URSUL.

Indien ick qualijck ſpreeck, men wijs mijn feilen aen.

ATTILA.

Men kan hier d'eerſte reis met feilen 't lijf verbeuren.

URSUL.

Wie zich onſchuldigh kent zal om geen ſterven treuren.

ATTILA.

Ghy ſtoft te jong. zie toe, en ſterf niet al te dra.

URSUL.

Zoo 't ſlibbren van mijn tong uw rechtbijl quam te na,
Of quetſte, ick ben 't bereit met dezen hals te boeten.
Is 't anders, ſtelme weêr in ſtaet op vrije voeten.

ATTILA.

Wie zijtghe? van wat land? hoe jong? wat jaeght u hier?
Met dezen langen ſleep door water en door vier,
En midden door t gevaer van 't omgewroet Germanje?

URSUL.

Monarch, ghy ziet hier 't oir van 't Kalidoonſch Britanje,
Het land van mijn geboorte, indien ick zonder roem
Van my, of yemants eer te mindren, my dus noem,
Die liever Urſul heet. mijn oude, veertien jaeren,

315 *Mijn oude* voor „mijn onderdom," als meermalen.
Veertien jaeren: jong genoeg voor een meisjen uit het noorden, waar de ontwikkeling niet zoo vroeg geſchiedt, en die — zie het voorbericht, en vs. 325 en vooral vs. 334 — al langen tijd gevreën is. Intusſchen mag ik hierby niet nalaten tevens aan te merken, dat in Vondels dagen niet alleen, maar zelfs nog in het laatst der vorige eeuw, de vrouwen veel jonger trouwden dan tegenwoordig. Mijn grootmoeder werd op haar twintigſte jaar de bruid, en ieder vond, dat zulks ſchrikkelijk laat was. Vele van hare tijdgenooten — en dit is niet by manier van ſpreken gezegd — ſpeelden nog, in 't kraambed liggende, by voorkeur met de pop. Zoo hoorde ik verhalen van een moeder van tusſchen de 16 en 17 jaren, die, met haren eerſteling op den arm, zich met het bikkelſpel vermaakte, onder voorwendſel dat zulks voor het kind geſchiedde.

Gevalle Gode alleen. ick quam niet hier gevaeren,
Noch liet mijn Vaderland, en Vader over zee,
Noch voerde een' grooten ſleep van eedle Maeghden meê,
Uit reuckeloozen luſt, gelijck 't u vreemd magh geven.
Een hooger oirzaeck heeft my tot dees reis gedreven.

ATTILA.

Wat oirzaeck dryft u noch zoo verre, en zoo uitheemſch?

URSUL.

Een Prins, een eenigh Zoon des Konings van den Teems,
Noch Heidenſch en vervreemt van 't zaligh merreckteecken,
Al raezende van minne, en 't minnevier ontſteecken,
Hiel by mijn' Vader lang door zijn gezanten aen,
En boodme t'elckens trouw. men bad hem af te ſtaen,
Nadien ick voor had, God te dienen al mijn dagen,
En geenzins d'ydelheid der oogen te behagen;
Maer 't weigren was vergeefs. hy dreighde ſterck en ſtijf
Ons endlijck met zijn heir te vallen op het lijf,
Door 't pricklen van dien hoon. mijn Vader viel verlegen,
En ging 't gewightigh ſtuck met zinnen overwegen.
Ick ried het huwelijck op voorwaerde aen te gaen,
Nam uitſtel drie jaer lang. de Prins zou zich beraên
Met Iezus prieſteren; zou 't Heidendom verwerpen;
Al 'tgeen mijn Godsdienſt eiſcht zich laeten inneſcherpen.
De Bruigom zou de Bruid met een getal van tien,
Van oude, en zede als zy verzorgen, en verzien:
Dan elck van 't elleftal met duizend tot haer Reien,
Om 't oir van Deonot naer Rome te geleien.
Zoo werd ick met beding verbonden en verknocht.
Zoo won ick tijd, of tijd zijn' zin verzetten moght,
En ſmoorde in tijds dien krijgh, eer 't oorloogh werd geboren.
Dit dreefme naer den Rijn. dit gaf mijn' toght de ſporen.
Ick heb aldus verkoelt des Ionglings eerſte vlam.
Hy trockme te gemoet, en keert waer langs ick quam.
Veel Maeghden, op de reis beſprengkelt op haer hoofden,
Gehoorzaemheid aen God, en zijn autaer beloofden;
Gelijck dees braeve Prins, nu eens gezint als wy,
Om Chriſtus wil verzwoer zijn blinde afgodery.

ATTILA.

Zoo roemtghe noch van volck en Vorſten te bekeeren?

URSUL.

Ick roem alleen in God, dat hem de menſchen eeren.

ATTILA.

Ghy voert van land tot land een doodelijcke ſmet.

URSUL.

Een Chriſtelijcke lucht, gezond voor 't quijnend bed.

ATTILA.

Wy weeten, hoe ghy u te Rome hebt gedraegen.

URSUL.

Wy weeten, wie u ſchryft, en aenhitſt tot dees laegen.

ATTILA.

Ghy ſtijft d'oproerigheid met dien ontelbren hoop.

URSUL.

Ick ſtuit het oproer zelf, in 't hardſte van zijn' loop,
En voe geen leeringen dan die naer vrede ſmaecken.

ATTILA.

Ghy pooght het ſlechte volck uw laſtren diets te maecken.

URSUL.

Zoo 't laſtren is, al 'tgeen men avrechts laſtren noemt.

ATTILA.

Met ſchijn van Godsdienſt word uw ydle drift verbloemt.
Men magh uw' aenhang noch gelooven, noch vertrouwen.
Men zorgt, men vreeſt.

URSUL.

Voor wie? voor wapenlooze vrouwen?
Voor Maeghden zonder maght? voor mans, berooft van zwaerd?

ATTILA.

Wat vrouwen konnen doen, bleeck eertijds aen dien aerd
Der Amazonen wel, die met geweld van ſchaeren,
Europe, en Aſien zoo verre meeſter waren,
Bekrijghden elck met meer dan mannelijcken ſtijl,
De borſten zetten af, en beeten met de bijl
Den ſtroom Thermodoön, en onzen Tanais open,
In 't hartje van den vorſt; bedorven 't al met ſtroopen,
Verſtickten 't manbre zaed, eer 't naeuw geboren was;
Dat ick van Lemnos zwijgh; daer zulck een groote plas
Van bloed vergoten werd, door dochter, en door moeder,
Verſchoonende noch man, noch kind, noch vaêr, noch broeder.
Quam Cyrus, Herkules, en Iazon voor den dagh,
Zy tuighden levendigh wat vrouwvolck al vermagh.

URSUL.

D'oprechtſte Godsdienſt leert geen menſchen te verkorten,
Aen middelen noch eer, veel min hun bloed te ſtorten;
Die leert ons d'Overheid, alwaer 't een dwingeland,
Te dienen, in al 't geen zich tegens God niet kant.

ATTILA.

Heeft niet uw Kruisbanier beoorlooght onze Goden,
En Rome zelf verdruckt?

360 *Uw laſtren: laster* ſtaat hier in den zin van „logen, verkeerdheid."

366-378 Waar haalt de woeste Hun al die geleerdheid van daan? zoû men ſchier vragen, met een parodie op de vraag van Kamacho.

URSUL.

Een Vorſt dien 't werd geboden,
Als 't glinſterende Kruis hem in de lucht verſcheen.

ATTILA.

Gehoorzaeme aerd, wanneer 't u aen gelegentheen
Noch mangelt; maer zoo ras het tijd is, om te ſpreecken,
Dan krijghtghe laſt van God, om d'ooren op te ſteecken;
Dan houdghe woord noch trouw, en zet uw' zetel vaſt.
De weereld overlaên, en van uw juck vermaſt,
Heeft onder u geſteent, en deerlijck moeten zuchten.
Hoe dick zagh d'Iſterſtroom ons grijze Wichlaers vlughten,
En d'Offervinders zelfs, beſtorven als de dood,
Met Heilighdom en Goôn geladen in den ſchoot,
Gevangen en vermoort, na'et plondren en berooven:
Dat leerde ons nimmermeer uw' aenhang te gelooven.
Trawanten, leit haer wegh. grijpt toe, en doet haer ſpoên.
'k Zal letten wat my ſtaet met dit geſlacht te doen.
Onſterflijck aengezicht, ick moet my toornigh veinzen,
Maer Venus uit haer' troon ziet Attilaes gepeinzen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Aertsprieſter, eertijds opgevaren
In 't hemelſch koor, daer maght van Engelen
Haer keelen, onder fluit en ſnaren,
Met kittelende galmen mengelen;
Daer ghy den Vader ſtelt te vrede,
Met d'allerheilighſte offerhande,
En aldoordringenden gebede,
En zet uw bloed voor elck te pande;
Verloſſer, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genaede.

TEGENZANG.

Ghy weet hoe u die hitte rooſte,
Toen d'Engel, van Gods troon gezonden,
U, aen de Cederbeeck, vertrooſte,
En balſſem goot in zoo veel wonden,
Waer van ghy ree de voorſmart voelde,

384 *Een Vorſt:* „Konſtantijn de Groote."

386 *Gehoorzaeme aerd: aerd* ſtaat hier voor „ſlag, ſoort, ras." De zin is: „gy toont u zeer gehoorzaam of gedwee, zoo lang u de gelegenheid ontbreekt om u te doen gelden."

401 *Aertsprieſter:* „Kristus."

409 en 419 *Ga om hoogh te raede:* de uitdrukking is verkeerd. Kristus, zelf *verloſſer* zijnde, en in den regel zoo aangeſproken, behoeft niet by iemand te *rade te gaan*. Bovendien geeft de ſamenvoeging van 't woord *verloſſer* en *verlos*, daar 't eene op eeuwigen, 't ander op tijdelijken nood ſlaat, iets dubbelzinnigs aan de geheele periode.

413 *Aen de Cederbeeck:* zie *Lukas* XXII, 43.

Toen doodzweet vaſt in bloed verkeerde,
Het bloed, dat 's Afgronds gloed verkoelde,
Na dat ghy u aen 't Kruis verneêrde.
Verloſſer, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genaede.

TOEZANG.

't Getal der Martelaren
Na zoo veel marteljaren
  Is mooghlijck nog niet vol.
Vergaen dees Maeghden t'zaemen,
Zoo ſtaen met rood heur naemen
  In Jezus martelrol.

HET TWEEDE BEDRIJF.

ATTILA. BEREMOND.

ATTILA.

Zoo Venus, 't hemelſch moe, uit luſt om aengebeden
Te werden hier beneên, met menſchelijcke leden
Haer Godheid noit bedeckte; of eenigh ſterflijck volck
Verſcheen; gelijck de Zon, met eene dunne wolck
Betrocken, zomtijds zich vertoont voor 's menſchen oogen,
Op datze haeren glans, en ſchijn verdragen mogen,
Zoo doet zy 't nu, en heeft vermomt het aerdrijck in,
En koomt voor my, in ſchijn der ſchoone Vyandin;
Een licht zoo ſchoon, als oit op d'aerde blonck van boven,
Om al wat naer de kroon der ſchoonheid ſteeckt te dooven.
O aengebede Zon, hoe helder ging de dagh

In mijnen boezem op, zoo dra als ick u zagh!
Hoe ſmolt erfvyandſchap, en onverzoenbre veede;
Die ons verplicht, met onherroepelijcken eede,
Te vloecken 't Chriſten bloed, en nimmer, openbaer
Noch heimlijck, in verbond te treên met hun autaer.
Dit hart, dat giſtren noch verbittert deze wallen
Beſtormde, is my met zwaerd, en beuckelaer ontvallen,
Voor 't hemelſch aengezicht der Goddelijcke Maeghd;
Om wie my liever vre dan ooreloogh behaeght:
Gelijck God Mars, dien wy met menſchenoffer eeren,
Weleer, om zijn Godin, zich zomtijds niet wou keeren
Aen veldſlagh, noch belegh, maer ſmeet de wapens neêr,
En maeckte zijn vriendin vooghdes van zijn geweer.
Nu ga ick langer niet met ooreloogsgedachten
Meer zwanger, noch legh toe op 't vullen van ſtads grachten,
Op 't rammen van den muur, of torens dick gemetſt,
Noch quets geen vyands borſt; maer voel mijn borſt gequetſt,
En doodelijck gewond van d'aengename bogen,
Waer mede dees Diaen de zielen door haer oogen
Zoo treft, dat kunſt noch kruid die wonden heelen kan.
Wat ſuf ick voor dees Stad! men vlie, men treck'er van.
Het Maeghdenleger houd het mannenheir belegen.
Al wat ick zie, de krijgh, en 't krijghsvolck, ſtaetme tegen.
Mijn quijnende gemoed, verwonnen van de Min,
Geeft zich gewilligh op aen deze Koningin.
Zy bindme met een ſnoer, gevlochten van haer vlechten,
En voerme zoo in Stad. ick geef het zonder vechten.

BEREMOND.

Hoe nu? gelijckt die ſtem naer Nimroths grooten neef,
Gods Roede, die den ſchrick in alle Vorſten dreef,
En om Europe niet alleene koomt krackeelen,
Maer eiſcht de weereld noch twee overige deelen,
Door 't heiligh oorloghsrecht van Mars bebloede kling,
Die hy van Mavors zelf, tot dit gebruick ontfing.
Wat ſchutter ſchiet een' pijl, 't en zij uit uwe kokers?

439 *Veede:* de oude uitgave heeft verkeerdelijk *vrede.*

440 *Met onherroepelijcken eede:* zoo 't ooit vergund is, dat de ſnede van een vaers in 't midden van een woord valle, dan is 't achter het voorvoegſel *on,* waar een ſterke klemtoon op valt niet alleen, maar dat ook verwisſeld kan worden met *niet.*

453 *Gemetſt:* als meermalen, en zoo als men in Vlaanderen nog zegt, voor *gemetſeld.*

459 *Belegen:* van *beleggen,* „belegeren", offchoon 't dan, naar de hedendaagſche gewoonte, *belegd* zoû moeten zijn.

461 *Mijn quijnende gemoed:* Hier heeft, om 't metrum het adj. een achtergevoegde *e;* doch ſpraakkunſtig is deze vorming met hêt voornw. even gewettigd als met het bep. lidw.

465 *Nimroths grooten neef:* Attila eigende zich in zijn brieven en openbare ſtukken den tytel toe van: „Attila, zoon van Bendemus, *naneef van den grooten Nimrod,* opgetrokken en gevoed binnen Engaddi, door Gods genade Koning der Hunnen, Meden, Gothen, Dariërs, de ſchrik van het heelal, en de Geeſel Gods."

Is d'aerde uw aenbeeld, zijn uw vuiſten niet de mokers,
Die 't al vermorſelen, en brijzelen, als glas?
Wat meeren overſtaptghe niet, gelijck een' plas?
Men hoorde Illyricum verwonnen deerlijck ſchreien,
De Thrax, en Macedoon, en Myſie, en Achaien.
Al wat aen deze zy van d'Alpes ackers bouwt,
In dal, of op gebergt zijn eige kracht miſtrouwt.
Ghy hebt Heſperien, en Gallien doen roocken;
Den Donau, en den Rijn de horens knap gebroken,
En maeide met uw zein, met eenen ſlagh, om veer,
Al wat'er 't hoofd opſteeckt, aen 't Adriatiſch meer.
Zou zulck een God zich aen een waſſe pop vergaepen,
En reuckloos zijn fortuin in haren ſchoot verſlaepen?
De Goden hoeden ons voor zulck een laſterſtuck.

ATTILA.

Alcides zelf droegh wel het zachte minnejuck,
Ley leeuwshuid af en knods, voor lieve goelijckheden,
En ſtond naer joffrengunſt met vleiende gebeden.
De boogh wil in den krygh niet ſtaegh geſpannen ſtaen.

BEREMOND.

Het minnen is in 't end hem jammerlijck vergaen;
Toen hy van Dianier onweetend werd vergeven,
Door 't offerheınd, met gift van Neſſus bloed bewreven.
De welluſt heeft gevaer, en duizend zorgen in.
Het zwaerd des Krijghs verroeſt by 't wapentuigh van Min.

ATTILA.

Och Beremond, mijn oogh zou al te deerlijck doolen,
Indien 't meer ſchoonheid zagh in Keulens gloende kolen,
Dan in de kolen, die in Urſuls aenſchijn ſtaen.
Indien het zwymen van dees Stad, dees halve Maen,
Beſprengkelt van den Rijn, meer lofs werd toegeſchreven
Van my, dan 't geen men ziet in Urſuls aenſchijn leven.
Zy mengt eerbiedigheid met een vrypoſtigheid.
Het vriendelijck gelaet, verzelt de majeſteit.
Al dooldeze onbekent, noch zou men zien en hooren,
Dat dees van Konings bloed, en ſtam moſt zijn geboren.
Men wenſch die vrouw geluck, die haer ter weereld braght,
En 't ſchip dat herwaert dreef met zoo een' ſchat bevracht.
Z'ontſchuldighde zich zelf, toen d'oogen my bekoorden,

475,476 Alle, landen door Attila veroverd of geplonderd; doch ſtellig niet vóór den tijd, waarop het beleg van Keulen kan hebben plaats gehad.
480 *Knap* voor „zeker, ſekuur, zonder herſtel."
483 *Pop* voor „beeld." Zie BILD. *Geſl. in v.*
485 *Laſterſtuck:* „verkeerd, ſchendig ſtuk."
501 *Zy mengt eerbiedigheid met een vrypoſtigheid:*

J'aime ſuperbement et magnifiquement.
Ces deux adverbes joints font admirablement,

zegt Beliſe in MOLIÈRES *Femmes Savantes:* doch hoe kon Vondel zulk een regel ſchrijven?

Of zy mijn Majeſteit onweetende met woorden
Gewond had, ja voorwaer wel doodelijck gewond,
Met die begaeſde tong, met dien koraelen mond.
Die Meeremin wou juiſt dees oevers niet vermyen,
Om my, op 't vaſte land, dees ſchipbreuck te doen lyen.

BEREMOND.

Ick moet, o Vorſt, met u bekennen, dat die geen,
Die Urſul zonder min aenſchouwt, eer marmerſteen,
Of harde rots gelijckt, uit Kaukaſus gehouwen,
Dan eenigh menſch, dien wy rechtſchapenheid vertrouwen.
Waer vind men in al 't heir zoo ſtout een' oorlooghsman,
Die koel en liefdeloos dat aenſchijn aenzien kan?
Hoewelze, door den drang der kryghsliên, ingetogen,
En ſchaemrood heenen treed, met neêrgeſlagen oogen;
Den dartlen ſtraf ontmoet, den zedigen beleeft,
En niemants vlam, noch vier het minſte voedſel geeft.
Maer evenwel een' held ten ſcepter opgewaſſen,
En 's weerelds heerſchappy, zou 't al te qualijck paſſen
Te ſlibbren in het veld, en buiten 's oorlooghs baen,
Tot argernis des volcx, dien onwegh in te ſlaen.
Ghy zijt in 't Scytiſch heir van kindsbeen opgetogen,
Hebt uit uw voeſters borſt dien ſtrijdbren aerd gezogen.
Een beucklaer was uw wiegh, de kille ſtroom uw bad,
Geweer uw poppetuigh, en eerſte kinderſchat;
Voortaen het ridderſpel, een weeligh paerd te temmen,
Den Donau op zijn ſmalſt, dan wyder overzwemmen,
En leeren hitte en kou verduuren zonder pijn.
Uw zwangre Moeder zagh, hoe yemant, in den ſchijn
Van Mars, haer vrucht het zwaerd quam binden op de zyde,
En u tot zijn autaer, van uw geboorte af, wijdde.
O onverwinbre Vorſt, bedenck eens wie ghy zijt,
Wat ampt ghy nu bekleed. noch laet ons dit verwijt
Niet ſnyden in het hart, dat Attila aen 't ſuffen,
Zich van een Chriſte non in 't bedde laet verbluffen.

ATTILA.

Och Offervinder, 't oor is voor die rede doof.

BEREMOND.

Bega geen legerſchand, noch brandmerck 't Hunſch geloof.

ATTILA.

't Geloof moet in een' Vorſt wat dulden en gehengen.

BEREMOND.

Hy magh zich in geen echt met heiloos bloed vermengen.

ATTILA.

Zy zal door hooger hoop zich voegen naer ons wet.

511 *Die Meeremin:* zy was niet op een *meir*, maar op een *rivier:* 't is waar, zy kwam van over zee.
530 *Uw poppetuigh:* „uw ſpeelgoed."

BEREMOND.

Hardneckige aerd volhard in d'aengebore ſmet.

ATTILA.

Ick wacht haer vaſt. miſſchien laet zy heur dwaeling varen.
Daer komtze. quijt uw ziel, of ghy heur kunt herbaren,
Terwijl ick ſpreecken ga mijn Maerſchalck Juliaen.
De Goden laeten dit naer mijnen wenſch vergaen.

BEREMOND. URSUL.

BEREMOND.

Doorluchtighſte Vorſtin, de Vorſt heeft my geboden
U ten autaer van Mars, uit zijnen naem, te nooden,
Door deernis met uw vloot, en Maeghdelijcken ſtoet.
Nu kuntghe, wiltghe noch, het Koningklijck gemoed
Verzachtende, zoo veel geboeide zielen ſlaecken,
Door eens het outerbeeld met wieroock te genaecken.
Bera u kort, dewijl de krijgh geen uitſtel lijd.

URSUL.

Hetzij ghy Wichelaer, of Offervinder zijt,
Wat vergtghe my, 'tgeen ſtrijd met ons gewoone zede?
Ick heb my al beraên, en ben in God te vrede.

BEREMOND.

Te vrede? weetghe niet wiens Goden ghy beſtrijd?

URSUL.

Uw Afgoôn, ick beken 't.

BEREMOND.

Zoo gaetghe 't leven quijt,
't En zij ghy Chriſtus naem verzweert voortaen te noemen,
En eert die rechte Goôn, waer op wy Hunnen roemen.

URSUL.

Wy roemen eenen God, die alles heeft gebouwt.

BEREMOND.

Dien blooden dooden God, gehecht aen 't ſchendigh hout?

URSUL.

Dien oock, die alle maght door 't ſterven heeft verworven.

BEREMOND.

Der Scythen Goôn zijn noit begraeven noch geſtorven.

URSUL.

't En waer miſſchien Iupijn, wiens graſſte Kreten eert.

BEREMOND.

Iupijn met Mars om hoogh alle andre Goôn regeert.

URSUL.

Neen Chriſtus heerſcht om hoogh met zijnen lieven Vader.

559 *Zede* : hier enk. gebruikt, als by V. meermalen.

BEREMOND.

Wiens eenige afkomſt werd verkocht door dien verrader?

URSUL.

Een Vader, die ons vrijt door dit verkochte goed.

BEREMOND.

Door 't ſtorten van zijn Kinds onnozel hartebloed?
Hoe kan een Vaders hart zijn afkomſt zoo vergeeten?

URSUL.

Hoe kan Saturnus zelf zijn eige vruchten eeten?

BEREMOND.

Wie droegh 't begraeven kind herlevende in Gods ſchoot?

URSUL.

Wie voerde uw' Herkules ten hemel, na zijn dood?

BEREMOND.

Uw rot verſlind, en ſnijd het menſchevleeſch aen deelen.

URSUL.

Neen ghy, na'et moorden, ſtroopt uw vyands beckeneelen,
De huid al warm van 't been, vergult die tot een' kop,
Verzwelgt het laeuwe bloed: verkropt uw' helſchen krop
Met vrouweborſten, zoet van ſmaeck, met manneſpieren;
Min redelijck dan zelfs de wilde woeſte dieren,
En 't al verſlindend woud, dat noit at zijns gelijck.

BEREMOND.

Wy Scythen offren Mars ſlechs vyanden van 't Rijck,
Die zich aen onze Goôn, en Koningen vertaſten.

URSUL.

Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemſche gaſten,
En paeien de Godin met lillende ingewand,
Van menſchen zonder ſchuld, een gruwzaeme offerhand.
Ick zwijgh van kindervier; van die, om ſcheel van Goden
Vol haets, den nagebuur ter offermaeltijd nooden,
Op kruiswegh, en by kerck, vol glans van pijp en zang,
En harden 't, nacht en dagh, wel zeven etmael lang.
Met nuchtren zinnen dan, na'et huppelen en danſſen,
Malkandren onderling, by tafelen en kranſſen,

583,584 Urſel maakt hier de Hunnen tot menſcheneters: de beſchuldiging is wat kras; doch een nieuw bewijs van de begrippen in Vondels tijd, toen men aan elk byzonder en min bekend ras van Heidenen al de dwalingen en gebruiken toeſchreef, die by de onderſcheidene Heidenſche volkeren verſpreid werden waargenomen.

588 *Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemſche gaſten*: dat is wederom wat hard, aan den held der Nevelingen, den dapperen krijgsman uit de vijfde eeuw, onmenschlijkheden te wijten, die in den tijd van 't beleg van Troje plaats vonden.

591 *Kindervier*: d. i: „een vuur, waarin kinderen verbrand worden, en dat alzoo, in zekeren zin, met kinderen geſtookt wordt."

591,592 *Om ſcheel van Goden Vol haets*: 't is niet zeer duidelijk, of met *ſcheel* hier „geſchil" of „verſchil" wordt gemeend. In het eerſte geval ontbreekt er nog een woord tot ronding van den zin, en moet men er uit begrijpen: „om het geſchil van Goden, die elkander haten, te *ſlisſen*": in het andere geval luidt de beteekenis eenvoudig: „uit hoofde zy verſchillende Goden aanbidden;" welke laatſte verklaring my, vooral omdat er tusſchen de nageburen werkelijk een ſtrijd ontſtaat — zie vs. 596—599 — de meest ware voorkomt; doch altijd blijft in de uitdrukking eenige duisterheid over.

Gezeten in den baerd: een yeder vuiſt een klaeuw,
Vol oogen, en vol bloeds; en, na dien moord, al raeuw
Den doode nagebuur half levende opgegeeten.
Quanſuis de Godheid ſmaeckt die koftelijcke beeten.
Zoo voed het Heidendom een eeuwigh moordkrackeel.
Zoo maeckt het van de kerck een fchricklijck moordtooneel.

BEREMOND.

Uw Prieſters paeien God noch daeghlix op d'autaeren
Met been, en brein, en bloed, waer in de zielen waeren;
Een leckre ſpijs, een dranck, die boven nektar ſmaeckt.
Wie 't Hunſch geſlacht dan ſcheld, en menſcheneeters maeckt,
Gelijck 't gerucht nu loopt, die maeckt hen nog wat beters
Dan 't Chriftenvolck, met recht gefcholden Chriſteneeters.

URSUL.

Ons Prieſters luiſteren naer geen' verzierden vond,
Maer naer d'onfeilbre ſtem, 't Orakel van Gods mond,
Naer Jezus, 's hemels tolck, d'almaghtige, en alwijze,
Die, onder fchijn van weite, en wijndruif, tot een fpijze,
En dranck, zijn lijf en bloed, des nachts, gaf, aen den diſch,
Zijn jongren. Heidenſch brein, dat Gods geheimenis
Noch mond gelooft, durf bits ons Chrifteneeters noemen,
Om met die laſtering zijn' moordluſt te verbloemen:
Maer zoo door ons autaer des Hooghften eer verkort,
Of eenigh menſch, aen lijf of lid, beledight word,
Zoo ruim ick 't veld van zelf, en geef u dit gewonnen.

BEREMOND.

By u verheft men hoogh de zuiverheid der Nonnen,
En echteloozen ſtaet, met hoop van dubbel heil;
Daer midlerwijl de faem geen ander volck zoo geil,
Noch hitfigh ſcheld dan dit, 't welck, op de vont geteeckent,
Zelf overſpel geen fchand, noch bloedfchand fchennis rekent;
't Welck, onder fchijn, dat elck de Godheid offer brengt,
De lampen dompt, terftond in 't honderd zich vermengt,
En acht geoorelooft een blinde en donkre ſchennis.

URSUL.

Een maeghd aen God verlooft, als ick, heeft ganſch geen kennis
Aen zulck een vreemde tael, die ghyliên beſt verftaet.
Dit weet ick, waer een Hun of Got zijn klaeuwen ſlaet,
Al roockende van moord, daer blijft niets ongeſchonden.
Hun dartle moedwil ftaet aen kerck noch koor gebonden.
De wyde weereld waeght van 't Iofferengeſchreeuw.
En wat mijn heir belangt; des winters viel noit ſneeuw

597,598 *Een yeder vuiſt een klaeuw, Vol oogen:* wy zouden zeggen: „een ieder knijpt een hand dicht, vol" enz.; doch de uitdrukking: „een *klaauw vuisten*" is, vooral waar het een voorſtelling van ongemeen woeste en verdierlijkte volkeren geldt, ongemeen ſchilderachtig en dichterlijk.
623 *Op de vont geteeckent* voor „by den doop genoemd," of eenvoudig „gedoopt."

Zoo zuiver, uit de lucht, op uw Rifeeſche bergen,
Als Urſuls Maeghden zijn, die ſneeuw en hagel tergen.

BEREMOND.

Beleefde Maeghd, ghy ſtreckt u zelve een laſtigh juck.
Geluckigh ſtond uw ſtaet, begreept ghy uw geluck.

URSUL.

Ontdeckme mijn geluck, waer in het zij gelegen.

BEREMOND.

In 't hart van Attila, tot Urſuls hart genegen.
Val Mars terſtond te voet, uw' dooden ongod af.
Verbid dees bange Stad van haer gedreighde ſtraf.
Beſcherm uw eigen lijf, met eenen d'andre troepen.
Aenvaerd des weerelds kroon: ghy wordt'er toe geroepen.
Britanje waer te kleen voor zulck een groote ziel,
Op wie het keurigh oogh des grootſten Konings viel.
Al 't leger offert u zijn beuckelaers, en ſpeeren,
Ghy kunt dit oorlooghsſpel in Bruiloftsſpel verkeeren.
Hoe beurt uw Eiland dan ten hemel zijnen kop!
Hoe haelt dit huwelijck uw' ſtam zoo hoogh in top!
Nu ghy op 's Vorſten troon zoo trots te prijck gaet zitten,
En paert de wapenen der Hunnen met uw Britten.
De heerelijckſte kroon beſtraelt alree uw hoofd.

URSUL.

Uw aenzoeck koomt te ſpa, by een aen God verlooft.
Ick heb een' Bruidegom, een eenigh' Zoon, verkoren,
Den ſchoonſten, die noch oit van vrouwen werd geboren;
Den maghtighſten, die oit een Konings troon bezat:
Den rijckſten, die oit roemde op onuitputbren ſchat;
Den goedertierenſten, die yemant viel genadigh;
Getrouw in zijn belofte, in liefde, en min geſtadigh;
Dat's Jezus, dien ick min, en voor wiens kroon ick ſtry.

BEREMOND.

Hier koomt al weer een vlaegh, de zelve raezery.
Ontſtelde harſſens, och! hoe zal ick u genezen?
Verſmaed ghy Attila? wie kan toch grooter wezen?
't Geſtarrent ſuizebolt, het aerdrijck beeft voor hem.
De baeren van de zee gaen glippen voor zijn ſtem.
Zijn ſcepters reicken, van Mæotiſche moeraſſchen,
Tot aen de golven toe, die Atlas voeten waſſchen.
In 't Noorden hy den kop des Yſbeers ſtucken ſlaet.
In 't Ooſten deiſt voor hem de ſchuimenden Eufraet.
In 't Zuiden zweeten Nijl en ſtrand der Africaenen.
Verſmaedghe 't godlijck hoofd van zoo veel onderdaenen?

669 *Stucken ſlaet:* min gewoon voor „aan ſtukken ſlaat" of „ſtuk ſlaat."
670 *De ſchuimenden Eufraet:* hier ſtaat de *n* ingevoegd, eenvoudig tot het voorkomen der ſamenſmelting. Ware het een Vlaamſche vorm van den nomin. dan moeſt er ook *den* voor *de* ſtaan.

URSUL.

'k Verſma dat gruwlijck hoofd, dien borſteligen baerd,
Dien platten neus, 't gezicht, dat ongediert vervaert,
Dien muil, die Jezus bloed verzwolg met droncke togen.
De tyranny ziet hem ten norſſe en dwaelende oogen
En aenzicht uit. 'k verſma dat zwijnshair van dien Scyth,
Daer d'aerdboôm niet alleen, maer God om hoogh van lijd.
't Onnozel zoghlam zal met wreede wolven paeren,
De bloode tortelduif in 't arendsneſt vergaeren,
Het kiecken, en de vos gaen treên in een geſpan,
Eer ick Gods trouw verzaeck, om zulck een aertstyran.

BEREMOND.

Zoo u de Veldheer niet gedreight had, heet van tooren,
Toen ghy hem flus begroete, en eer beweeſt, mijn ooren
Die zouden ongebelgt niet hooren zulck een ſmaed,
Dien Grootvorſt aengedaen, die naer uw huwlijck ſtaet.
Vorſtinnen weeten, hoe men Koningen bejegent,
En wat heur paſt, die min met kroonen zijn gezegent:
Dies bid ick, toom uw moed, geſteurde Koningin.
Aenvaerd dit wieroockvat, het pand van 's Konings min.
Vergun my toch dees eer, dat ick uw ziele redde,
Uw lijf met een, en ley zoo ſchoon een Bruid te bedde.
Vat aen dit wieroockvat, en nader het autaer,
Een toevlught, en een wijck, in 't uiterſte gevaer.

URSUL.

Vergeef het my, o God, heb ick dees reine handen
Beſmet door wieroockreuck voor afgod Mars te branden.
Ben ick van Wichelaers verraeden, en verraſcht:
Heb ick my ſchandelijck bezoedeld en vertaſt.
Daer leit het godloos vat, gebrijzelt en gebroken.
Genade, o God, indien ick 't offer heb geroken.
Mijn Bruigom, heb ick oock, op dit afgodiſch feeſt,
Door 't wieroockvat verzaeckt den trouwring van uw' Geeſt?
Wat Rijn, wat ſtroom, wat meer, wat grondelooze plaſſen
Vermogen lijf en ziel van deze vleck te waſſchen?
Meſſias, ſlaeptghe nu? en vaertghe niet beneên?
Ghy hebt weleer de ſlang den neck en kop vertreên.
Vertre dit loos ſerpent, dat door vervloeckte wetten
Uw kuiſche zielen durf bezoedlen en beſmetten.

BEREMOND.

O Vader Mars, Iupijn, Merkuur, en Herkles, ziet,
Wat durf dit heiloos zaed, wat gruwlen doet het niet?
Verdaedight, het is tijd, uw heilige offerdiſſen,

699 Het blijkt uit dezen regel, dat zy het wierookvat, haar door Beremond aangeboden, alleen heeft aangenomen om het te verbrijzelen; doch zelfs voor die aanraking, hoezeer met een goed doel geſchied, begrijpt vergeving te moeten vragen.

Uw beelden, tempelen, uw zielgeheimeniſſen,
En d'offervaten, uw' autaeren toegewijd.
O Goden, toont dat ghy geen blinde Goden zijt;
Gelijck d'erfvyanden, die uwen dienſt verzwoeren,
Dit daeghlix in den mond, en op de tonge voeren.
Gequetſte Goden, toont, dat ghy uw haeters haet,
En die uw Godheid ſchend niet ongeſchonden laet.

ATTILA. BEREMOND. IULIAEN.

ATTILA.

Hoe roeptghe zoo verbaeſt? begintze niet te wijcken?

BEREMOND.

Daer vlught dat helſch gedroght: daar heenen gaetze ſtrijcken.
Men volg heur na. men ſtraf dit laſterlijck bedrijf.
Moet ons godvruchtigheid dit lyden van een wijf?
Van een die achter land de landen gaet beroeren,
En op haer zyde treckt al wat zy aen kan ſnoeren?
Dit wieroockvat getuight van haeren overmoed.
Daer leit het neergeſmackt, getrappelt met den voet,
Geborſten, en geblutſt, in ſte van aengebeden;
Gods wieroock hier en daer in ſlyck en ſtanck vertreden,
In 't aengezicht van 't beeld, van onzen Vader Mars.
Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars.
Hy heeft het gruwelſtuck alree den neck geboden.
Rechtvaerdighſte, waeck op. verdaedigh 't Recht der Goden.

ATTILA.

Hebt ghy haer niet verzet, en gafze niet wat bots?

BEREMOND.

Zy luiſterde naer my, gelijck een doove rots
Naer 't ruiſſchen van de zee. wie zagh oit yet verkeerders?
Zy luiſterde, gelijck, naer 't prevlen des bezweerders,
De ſlang, die met den ſtaert zorgvuldigh d'ooren ſtopt.
Z'is, tot de keel toe, dicht van Chriſtus lucht gepropt,
In dwaeling opgegroeit. zy ſchuwt gezonde ſpijzen,
Als doodelijck vergif, en ſpreeckt 'er van met ijzen.

ATTILA.

Een jong ſcholier hoeft tijd, en klimt van trap tot trap.

730 *Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars*: daar wy de tooneelaanwijzing misſen, is het niet duidelijk, of het hier bedoelde afgodsbeeld zich werkelijk door eigen beweging *omgekeerd* heeft, dan of de Priesters het, om den Koning te misleiden, hebben *omgezet*. Beide is mogelijk: immers nog in de dagen van Vondel geloofde men niet, dat de Heidenſche goden bloot verdichte ſcheppingen waren van 's menſchen brein, maar dat het wezenlijk beſtaande geesten waren, die zich onder bepaalde namen lieten dienen, ja, in hun ſtandbeelden woonden, gelijk wy dat later in Vondels *Samſon* door Dagon zullen zien doen. In deze onderſtelling was het aannemelijk, dat Mars, vertoornd over den ſmaad, hem door Urſel aangedaan, zijn ſtandbeeld bezielde en van het *gruwelſtuk* afwendde.

733 *Gafze niet wat bots*: zie Deel I, blz. 330.

BEREMOND.

De kruick houd allerlangſt den reuck van 't eerſte ſap.
De puimſteen brijzelt eer den diamant tot mortel,
Dan ghy dit ſteeckligh zaed, dit onkruid, met den wortel
Geheel en al verdelgt. de booſheid hecht te vaſt,
Die in gebeente, en merg van jongs op groeit en waſt.
Dit wulpſche brein durf ſtout dien gryzen baerd bedillen.
Die haer verzetten wil, zal tijd en arbeid ſpillen.

ATTILA.

Mijn Venus, mijn Godes, benydghe Adoon uw min?

BEREMOND.

Miſſchien tot uw geluck. wie zijn doodvyandin
Het bed vertrouwt, behoeft gewiſſe en vaſte borge.
Dat zy, als Belus zaed, hem prieme noch verworge,
Die, droncken van den moſt, in haeren arrem ſlaept.
't Autaerboeck van dit rot verhaelt een ſtuck dat gaept,
En ſlaet op deze zaeck: men magh het overwegen.
't Aſſyriſch leger hiel een Ioodſche ſtad belegen.
Een uitgemaeckte Weeuw komt liſtigh uit in 't end
Naer 't leger, en bekoort den Veldheer in zijn tent,
Die luttel docht, dat zich 't Hebreeuſche volck wou wreecken.
Zy munt in ſchoonheid uit. z'is prachtigh uitgeſtreecken,
Met perlen en geſteent. een aengenaeme geur
Van myrrhe rieckt het hair en alle leden deur.
Hy moe gedanſt, en heet, verwacht zijn lief in 't bedde.
Die ſchalcke, op datze zich en hare burgers redde,
Na'et ſamlen, grijpt in 't end, zoo ſchelmſch, als onvervaert,
Daer Holofernes ronckt, met d'eene hand het zwaerd,
Dat aen de bedſteê hangt, met d'ander hand de locken,
En houwt hem 't hoofd van 't lijf, en zoo naer ſtad getrocken,
Met dezen vetten roof; die 's morgens, als het daeght,
Ter muren af, den ſchrick in 't ganſche leger jaeght,
En 't heir verſtroit. geloof, dit zijn van haer gezellen.
Zy vlammen op de muis, en vaele muizevellen:
Zoo ſchelden zy den Hun, om zijn gewoone draght.
Wie weet wat deze vloot u brouwen wil by nacht?
In wat verſtand zy ſtaen met dees beneepe wallen?
Hoe 't zij, dit Maeghdenheir my geenzins kan gevallen.

742 Beremond toont zich hier meer met de oude letterkunde bekend dan men van een Hun verwachten zoû, by zijn citaat van het

Quo ſemel est imbuta recens, ſervabit odorem
Testa diu.

Even zoo toont hy, vs. 756 en volgg. zijn belezenheid in de Apokryfe Boeken.

752,753 *Belus zaed* is Nizus, door zijn gevader Semiramis omgebracht.
Het hier verhaalde ziet tevens op het lot, dat Attila naderhand trof.

754 *'t Autaerboeck*: namelijk: het *Breviarium romanum; Feria quarta, Septembris.*

756 volgg. Zie het Boek *Judith*, onder de apokryfen des O. T. Hoofdſt. VIII—XV.

757 *Uitgemaeckte Weeuw.* Zie over *uitgemaeckt*, Deel II, blz. 431.

Trock vrouwvolck oit met mans zoo ſterck op legers aen?
Dees Urſul ſpeltme krijgh, met haer gekruiſte vaen.
Waeck op, eer zy uw tent gewapent overrompelen.

IULIAEN.

't Is overwegens waerd. de Hoplien mogen mompelen,
Dat Attila niet meer in 's oorlooghs renbaen loopt,
Noch 't brieſchend paerd van Mars met ſcharpe ſporen noopt
De laffe ſoudenier, getreên in 's meeſters ſtappen,
Zal, ſluimrende op de wacht, van dagh tot dagh verſlappen;
De Keulſche Burgery herſcheppen aêm en moed.
De Koning zie wel toe, en raem een' vaſten voet.

ATTILA.

Mijn hart gevoelt de Liefde en Oirbaer t'zamen ſtryen.
Beſluit ghy met u beide. ick laet u twee betyen.
Beraemtghe, dat men geen van 't Maeghdenleger ſpaer,
Zoo wil ick dat men noch de Koningin bewaer.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

O Agrippine, 't hoofd der Belgen,
En alleroudſte Stad na Trier,
Daer Ubien met Roomſche telgen
Gevlochten werden, toenze hier
Gejaeght, den Rijnſtroom overvoeren,
Om woeſt geweld te wederſtaen,
En, voor Vipſaen, uw' Vader, zwoeren
Auguſt, zijn' Schoonvaêr, onderdaen
Te blyven, als zy Caeſar deeden:
Ghy Rijnſtad zijt, gelijck een klip,
Veel ſtormen moedigh doorgeſtreden,
Van ouds, en lang eer Mark Agrip
(Spijt Maes en Moezel, uw gebuuren)
Ley d'eerſten grondſteen van uw muuren.

TEGENZANG.

Ghy werd naemhaftiger door zijne
Doorluchtigheid, en danckt hem noch.
Ghy baerde uw Voeſter, Agrippyne,
Gekoeſtert met uw druivezogh;
Gewieght op 't ruiſſchen uwer Beecke;
Dies zy u heuren naem vereert,
En, trots al d'omgelege ſtreecke,
Met eenen bouwtroep u vermeert.

788 *Ick laet u twee betyen:* „ik draag u de beſchikking, de bereddering dezer zaak op." Zoo zegt *Diederick* in *Gysbr. v. Aemſt.*, II Bedr. 1 toon.

Laet my daer meê betyen:

d. i.: „laat my daar meê omſpringen'

797 *Vipſaen:* Marcus Vipſanius Agrippa, de gunſteling van Keizer Augustus, de verwinnaar der Ubiërs, en een der voortreffelijkſte mannen van zijn tijd.

Toen ſcheen, door 't ſteigren uwer wallen,
Al wat den Rijn, uw' ſtroom, bevocht,
Een nieuwe ſchrick op 't hart te vallen.
Ghy werd begroet en aengezocht.
Al die naer 's Tibers vriendſchap ſtonden
Gezanten aen uw Vaders zonden.

ZANG.

Ghy waert van aenvang Rome in zeden,
En ſtraeten, en gebouw gelijck.
Ghy had uw Capitool, betreden
Van Raed en Ridder, ſtreckte een wijck
Den bangen balling met uw grachten.
Trajaen ontfing hier kroon en ſtaf,
En ghy uw driemael vijf geſlachten,
Die hy u met veel vrydoms gaf;
Om op het burgerlijck te paſſen,
En raed en oorloogh te bekleên.
Dees Adel, zedert aengewaſſen,
Gaet moedigh op zijn ſchilden treên,
Verdient door prijs, in krijgh geſtreecken,
Of ſteeckſpel, daerze niemant weecken.

TEGENZANG.

Maer uwe glori ging veel verder,
Dan d'eer van 't Keizerlijck verbond,
Toen d'eerſte Apoſtel, en Aertsharder
U zijn' Scholier Materren zond;
En uwe Burgers, tam als ſchaepen,
Gebogen voor 's Aertsbiſſchops ſtaf,
Hem offerden geweer en wapen,
En, zweerende Teutates af,
Oock Hezus gruwelijcke autaeren,
Gekriſtent werden op hun hoofd,
En ſtonden zedert als pylaeren,
Van kerck of Godsdienſt noit berooft,
Gelijck veel omgelege landen,
Herſmet door bloedige offerhanden.

ZANG.

Ghy volgt der wyze Vadren regel.
De ſleuteldrager, Gods poortier,
Bewaeckt uw poort, bewaert uw zegel,
Aen parckement, of op pappier;
Ghy zelf der Heiligen gebeenten,
En 't overſchot des Martelaers,

824-828 Trajanus werd te Keulen door Nerva tot diens ambtgenoot in 't keizerrijk verheven en beſchonk de ſtad met onderſcheiden voorrechten. 't Schijnt, dat hy dit beleid der regeering aldaar aan zoogenaamde *Quindecimviri* of „vijftienmannen" opdroeg, uit wie de Patriciſche familiën van Keulen ſtamden.

836 *Materren* voor *Matern* (zie vs. 27), even als *hellem* voor *helm*, *kerren* voor *kern*, enz.

840,841 *Teutates-Hezus:* hier komt Vondel iets nader aan de waarheid, en hebben wy voor 't minst met geen Romeinſche, maar Galliſche godheden te doen.

In goud, en zilver, en geſteenten,
Verlicht van lamp, en waſſekaers.
Ghy eert de Mauren, en Thebaenen,
Die 't veld bebloedden, om de Stad,
En ſtreên met omgekeerde vaenen,
In 't perck, daer Jezus voor hen trad.
Kappellen, cellen, klooſters, kercken
U meer dan muur of torens ſtercken.

TEGENZANG.

Benijde Stad, waer toe geboorte
En aenwas van uw' ouden wal
Geroemt? nadien men, voor uw poorte,
Vaſt dreight dit Ellefduizendtal,
En u met facklen, zwaerden, koorden;
Nu 's oorlooghs onweêr ijſlijck raeſt,
En ſchricklijck buldert, uit den Noorden,
En in den brand der huizen blaeſt.
Wat baeten u de gryze hairen?
Wat baet der mannen arrebeid?
Wat kercken, klooſters, of autaeren?
Indien een Hun, Gods vyand, zeit,
Als 't licht uw ſmoockend puin beſchyne:
Op deze plaets ſtond Agrippyne.

855 *De Mauren en Thebaenen:* hier ſchijnen twee Keulſche martelaars bedoeld te worden, van wie ik echter nergends de geſchiedenis heb kunnen vinden. Ik ken een St. Maurus; doch die leefde later, en in Anjou.

857 *Met omgekeerde vaenen:* d. i.: „zonder weerſtand te bieden, met de punt van het vaandel naar beneden gekeerd."

873 *Beſchyne:* om 't rijm, voor *beſchijnt.* Dezelfde fout begaat de anders zoo keurige Boileau, waar hy ſchrijft:

Echo n'est plus un ſon qui dans l'air retentisſe,
C'est une nymphe en pleurs qui ſe plaint de Narcisſe.

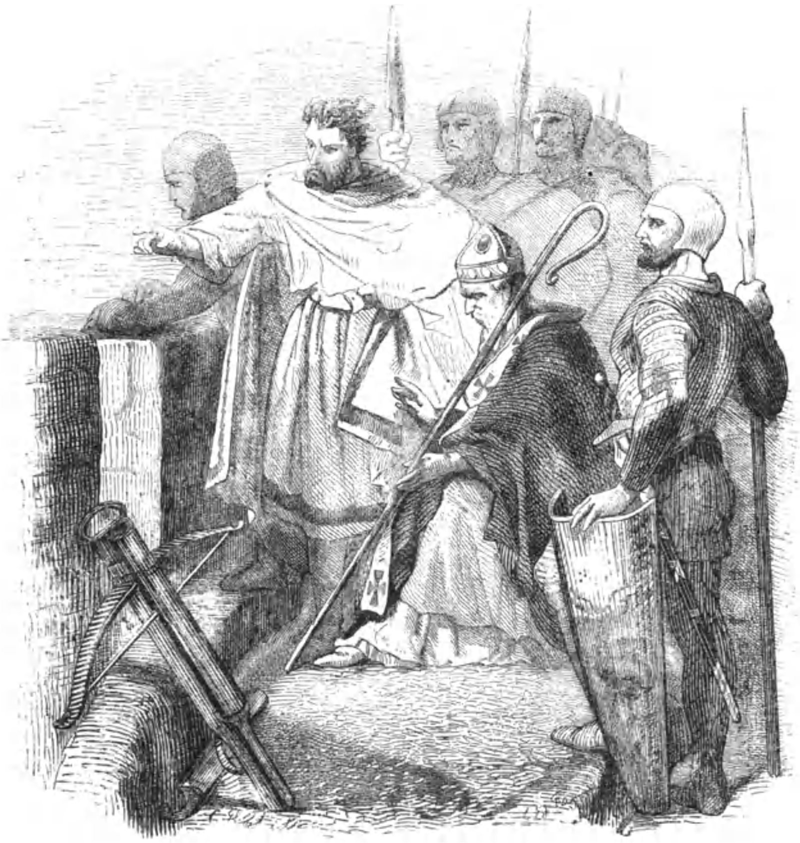

HET DERDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. AERTSBISSCHOP. REY VAN AGRIPPINERS.

BURGEMEESTER.

Klim zacht, vermoeide Vorſt. geef my uw rechte hand.
Nu zet u hier. dees trans heeft over 't platte land
Zijn uitzicht. ick verneem alree des Konings tenten.
Ick zie het Maeghdenheir, verdeelt aen regementen,
Als in ſlaghorden ſtaen.

AERTSBISSCHOP.

O Jezus, trooſt uw volck.
Waer ſtaenze?

BURGEMEESTER.

Naer den Rijn.

AERTSBISSCHOP.

Beneên die heldre wolck?

BURGEMEESTER.

Al recht.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe God, hoe kuntghe dit verdraegen?

BURGEMEESTER.

De vyand heeft een zeiſſenwagenburg geſlaegen
Naer Stad toe, als een wal, die ſtoot haer voor de borſt.
Het voetvolck van weerzy, gelijck een yſre korſt,
Bedeckt de lendenen. de ruiter, op de hielen
Van achter, kleed den rugh van dees gedoemde zielen.

AERTSBISSCHOP.

Zoo ziet men voor de banck een ſtomme kudde ſtaen,
Terwijl de ſlaeger zich gereed maeckt, om te ſlaen,
En mes en reedſchap ſlijpt.

BURGEMEESTER.

Wat middel om beſchermen?
Wat raed? men hoort de Stad, en alle dochters kermen,
Van torens, muur en poort. het grimmelt'er van liên.
De daecken zitten zwart, om 't ſchouwſpel aen te zien,
Zoo verre d'ooghſtrael reickt door eenen nevel traenen.
Hoe ſtillen wy 't gekrijt van zoo veel onderdaenen?
Men wringt de handen vaſt met jammerlijck miſbaer.
Men krabt den boezem op. de handen gaen in 't hair.
Men kan het volck van wal, noch ſteile torens weeren.
Dit kermen moght ten leſte in oproer wel verkeeren.
D'oploopende gemeent vervloeckt de hoofden vaſt.
't En zij men middel raem, ick zie de Stad in laſt.

AERTSBISSCHOP.

Toen dit verwaten Hoofd gereed ſtond met zijn ſchaeren,
Om daetelijck, daer Paeuw, en Mincius vergaeren,
Te zetten over ſtroom, recht toe naer Vatikaen,

882 *Een zeiſſenwagenburg:* hier valt, even als in vs. 440, doch op min verdedigbare wijze, de ſnede in 't midden van een woord: ik zeg, op min verdedigbare wijze, want hoe men nu ook zijn best doet om den regel te lezen, men krijgt nooit anders dan

De vyand heeft een zeis — 'n wagenburg geſlagen —

immers het is onmogelijk de eerſte vijf woorden in een adem, en zonder rust, te lezen.
De zeisſewagens waren groote legerwagens, welker raderen met zeisſen voorzien waren en, op den vyand indringende, een ſchrikkelijke ſlachting aanrichtten. De wagenburg diende ook tot verſchanſing van het legerkamp.

883 *Haer:* „de *maeghden.*"

886 *Dees gedoemde zielen* voor „deze ter dood, ter ſlachting gedoemde wezens"; 't woord *zielen* is hier min gelukkig gekozen.

888 *De ſlaeger:* ondichterlijk woord, 't welk hier de Bybelſche en dichterlijke gedachte bederft.

889 *Reedſchap* voor „*gereedſchap*", met eene gebruikelijke weglating van het voorvoegſel.
Om beſchermen: ik zoû hier op de weglating van *te*, waarop vroeger dikwijls gewezen is, niet verwijzen, hoewel ze in Vondels werken uit dezen tijd zelden meer voorkomt; doch ik *moet* wijzen op de verkeerde weglating van 't woord *hen*, of *haar*, waardoor 't w. w. *beſchermen* nu als 't ware in de lucht hangt.

892 *Om 't ſchouwſpel aen te zien:* door de uitlating der woorden „van menſchen," of „van toekijkers," zijn 't nu eigenlijk de *daken*, die 't ſchouwſpel bekijken.

902 *Paeuw* voor *Po.*

En 't heiligh Capitool, zat elck om 't zeerſt belaên.
Geheel Italien, verlaeten, en verlegen,
Zagh deerlijck uit om trooſt: maer alle harten zeegen,
Behalven 't leeuwenhart van Leo, die den Stock
En Vlegel van Gods Stoel groothartigh tegens trock,
Met zijn' gekruiſten ſtaf; gehult met myterſtraelen;
Gevolgt van Biſſchoppen, en pracht van Kardinaelen,
En ſchutte op zijnen ſtaf dien vreeſſelijcken ſlagh,
Ia broght den ſchrick in 't hart, dat God noch menſch ontzagh.
'k Voel Leoos yver brand in mijn gemoed verwecken.
Men laetme ſlechs begaen. ick wil hem tegens trecken,
Zoo daetelijck. 't is tijd. men laetme ſlechs begaen.
Ick wil met mijn gezicht dien Baziliſk verſlaen.

BURGEMEESTER.

De kudde geeft zoo licht den Harder niet ten beſten.

AERTSBISSCHOP.

Quam Aniaen niet weêr behouden in zijn veſten?
Schold hy dien Heremijt dat dreygement niet quijt?
Heeft Lupus zoo zijn ſtad, zijn ſchaepskoy, niet bevrijt?

REY.

Verlaet de Harder ons de kudde zal verſtroien.

BURGEMEESTER.

Die bloedmuil zwoer met tack, en wortel uit te roien,
En met zijn winterbijl te ſlechten, vlack als ſlijck,
Dit doornen boſch, het welck den Roomſchen tot een wijck,
En oorlooghszetel ſtreckt. hy ſcheld een boſch van doornen
Dees Stad, om datze draeght een kroon van ſpitſe toornen,
Op haer gezalfde kruin. zy dreigenze algelijck,
Om haer getrouwigheid aen Rome, en 't Roomſche Rijck,
Welx maght de Noorman zwoer te kneuzen, en verdelgen.

AERTSBISSCHOP.

Ick kan 't in eeuwigheid verduwen noch verzwelgen,
Zoo koel, zoo ſchandelijck, en zonder weer te bien,
Met goeden oogen dus, dit treurſpel aen te zien.
Een yeder volg zijn' zin: ick wil my zelven quyten.

906 *Alle harten zeegen* voor „bezwemen, flaauwden."

907-912 Deze regels ſlaan op een verhaal, dat, toen Attila in 451 tegen Rome optrok, Paus Leo de Groote hem zoû zijn tegengetrokken en door het gezach zijner achtbaarheid tot den terugkeer genoopt zoû hebben. Omtrent deze gebeurtenis zijn de geſchiedſchrijvers het vrij oneens. Zeker is het echter dat Attila van Rome een belangrijk losgeld ontfing.

918-919 Welke *Aniaen*, of welke *Heremijt* hier bedoeld worden, heb ik niet kunnen ontdekken, zoo min als den zin dezer regelen. — Wel zijn my perſonen in de geſchiedenis onder de hier vermelde namen bekend; doch op geen hunner kan het hier vermelde ſlaan.

920 *Lupus:* deze was Biſchop van Troyes en bevrijdde, door zijn voorſpraak, de ſtad van Attilaas geweld.

921 *Verſtroien:* om 't metrum doch tegen den aart der tale onzijdig genomen.

929 *De Noorman:* min juiste benaming, als reeds vs. 19 is opgemerkt.

Te kneuzen, en verdelgen: zie, over 't weglaten van *te* by een tweeden infinitivus, HUYDECOPER, *Proeve*, II, 62.

BURGEMEESTER.

Men zalme nimmermeer flaeuwhartigheid verwijten.
Zoo wil ick liever zelf ('t is tijd om werck te ſpoên)
Met al ons Ridderſchap, een' ſtercken uitval doen,
En midden in den drang met al dees Maeghden ſterven;
Zoo blijckt het noch, dat wy noch hart noch yver derven.

REY.

Zoo waer de Burgery een lichaem zonder hoofd.
Wy zijn noch niet geheel van ons verſtand berooft.
De Burgers zullen u dat nimmermeer vergunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wy moeten gaen, en doen altzaemen watwe kunnen.
Dit ſchichtigh ſtuck vereiſcht een kort en ſnel beraed.
Stijght af met my, ick hoor al weêr gerucht op ſtraet.

IULIAEN. ATTILA. BEREMOND.

IULIAEN.

Ick heb, om vader Mars met heiloos bloed te zoenen,
De maeghdevloot gedeelt in ellef Legioenen,
Omringt met ruitery, en voetvolck, in 't gezicht
Der Stad, die vol geſchreis genade zingt, en zwicht.
Men wacht op uw bevel, om ſtrax dien roof te ſlaghten.

ATTILA.

Men dient, om Urſuls wil, een dagh of twee te wachten.

IULIAEN.

De nood verbied het u. het krijghsvolck ſtaet en vlamt,
Op dit bekoorlijck ſlagh. het krijghsvolck raeſt, vergramt
Dat 's Konings oogen vaſt naer Urſuls oogen draeien,
En zy van 's oorlooghs oeghſt geen minnevruchten maeien.
Indienghe 't Recht vertreckt, dit heir van wachten moe,
Van geilheid aengeport, taſt lichtlijck daedlijck toe.
Ghy zult de dapperheid de zenuwen afſnyen,
En langer niet met Mars, maer onder Venus ſtryen,
Met eenen laffen hoop. der Joffren vleiery
Zal 't leger om doen ſlaen, en trecken op haer zy.

ATTILA.

Och Juliaen, de Min verbied dit bloed te ſtorten.

BEREMOND.

Ghy zult der Goden, oock uw eigen eer verkorten.
Waer ſuſt nu Attila, die, met gelaerſden voet
Eens ſtampende, van ſchrick den aerdboôm davren doet?
Zijt ghy 't niet, in wiens deughd wy Scythen zijn gehouden?
Die 's grooten Cæſars ſtoel zijn' moedwil hebt vergouden?
En doen bekennen, dat al 't Noorden roemen magh,
Hoe Rome niet meer zij onwinbaer, als het plagh?

Ick wou den Koning wel ['t belief hem op te mercken]
Met een niet veer gezocht en levend voorbeeld ſtercken.
Uw' voorzaet zelf, die zege op 't godloos bloed bevocht,
Werd uit den Joffrenroof, de bloem daer uit gezocht,
Een ſchoone maeghd vereert. Die krijghsheld, zoet op 't minnen,
Docht langer om geen kroon, maer ſlechs om 't hart te winnen
Van 't allergoelijckſt beeld, dat in zijn harte lagh.
Een Vorſt, die 't al gebood, een boel naer d'oogen zagh,
Werd ſlaef van zijn ſlaevin. zy bond het zwaerd in ſcheede,
Met vlechten van heur hair, en oorelooghde in vrede;
Waerom het heir getergt, in 't ende aen 't morren viel;
Dat hy verwijſt, niet meer de rechte heirbaen hiel;
Het Rijck veel afbreuck leed, ja ſchendigh moſt vervallen,
Ten waerm'er in verzagh. zy ſtonden met hun allen
Gereed, om tot de keur van een rechtſchapen hoofd
Te gaen, 't en waer de Vorſt der Wyzen raed gelooft,
En 't oproer daedelijck geſtuit had, en bejegent
Met Venus wederga, met ſchoonheid rijck gezegent;
Betoonende, dat zy, met recht beminnens waerd,
Noch niet verbaſterd had zijn' eerſten heldenaerd;
En leggende eene hand op 't hoofd, de Schoone onthoofde
Met d'ander, en dit vier in 't bloed der boelſchap doofde.
Dat voorbeeld ſtreck een baeck, en ghy den onderdaen
Een ſpoor. men vang van u dien Maeghdenoffer aen.
Dan Urſuls doode lijf aen eenen pael geſlaegen,
Om door 't gezicht de Stad verbaeſtheid aen te jaegen;
En als de zonne zinckt voor d'opgereze maen,
De ganſche maght van 't heir gedreven ſtewaert aen,
Om met een' avondſtorm dees zidderende wallen,

971 *Uw' voorzaet:* het is mogelijk, dat een feit, als het hier verhaalde, door dezen of genen Scytiſchen Vorst bedreven zij; doch dit weet ik, dat het verhaald wordt van Mahomet II, den beroemden Vorst, die 't Oosterſche Keizerrijk te onder bracht. Vernemende, dat zijn liefde tot zekere Irene, een zeventienjarige Griekſche ſlavin, die hem vereerd was, by zijn krijgslieden het vermoeden had doen ontſtaan, als zoude hy om harentwille het beleg van Konſtantinopel minder krachtig doorzetten, bracht hy haar voor zijn leger te voorſchijn en ſloeg haar 't hoofd af. Wellicht was V. dit verhaal bekend, zonder de namen der daarin betrokken perſonen, en daar Turk en Scyth by hem namen van eenerlei beteekenis waren, zal hy vrijmoedigheid gevonden hebben, het toe te pasſen op een Scythiſchen voorzaat van Attila.

985,986 Lees: „de oproerigen geſtuit had, door hen te gemoet te gaan, vergezeld met haar, die in ſchoonheid aan Venus gelijk was."

990 *Boelſchap* voor „boel, minnares," in welken zin het by V. en by andere bekende ſchrijvers herhaaldelijk voorkomt, niet alleen by dichters, maar ook by prozaſchrijvers. Zoo b. v. by HOOFT *Henr.* blz. 63, *alhoewel hem de doodt van twee natuurlijke kinderen ende twee* boelſchappen *was overgekomen.* ALDEGONDE R. Byencorf VI, 4: *datmen geene Prieſters miſſe hooren en mach, die men weet een byſlaep* of boelſchap *te hebben.*

Naar den aart der taal zoû 't woord „overſpel" moeten beteekenen, in welken zin ik het alleen vinde by HERCKMANS B. I. vs. 1107.

Dat hy in boelſchap *zich ter liefd' van haer vermenghden*
En teelt den Telegoon —

en by PELS *Dichtkunſt* vs. 619.

Een hof-nar, die by Grooten
In 't hof verkeert, en daer een boelſchap *heeft ontdekt.*

HOOFT gebruikt in dezen zin 't woord *boelaedje.*

Vol ſchrix, door zoo veel moords, al t'effens t'overvallen.

ATTILA.

Ick zweer het by mijn hoofd, 'k en zal niet minder zijn,
Dan eenigh voorzaet was, al waer het ſlechs in ſchijn.
Als ick dien degen zwaey, zoo pas mijn ſpoor te volgen.
De Min woed allerfélſt, wanneerze word verbolgen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parſſen,
En met een' rooden dauw vervarſſchen
Dit veld, dat om vervarſſing ſchreit.
Gods ſnoeimes ſtrecken zwaerd, en ſpieſſen;
Zijn wijnberg 't Ellefduizendtal,
De druiven, die hy parſſen zal,
En aen den wijnſtock Jezus wieſſen.
De paerdevoet dreight in dees druif
Te trapplen met bloeddroncke hoeven
(Helaes hoe drucken ons dees ſchroeven!)
Dat hen het ſap om d'ooren ſtuif.
Die moſt wil ons te bitter ſmaecken,
Maer alle Hunnen droncken maecken.

TEGENZANG.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan ſtellen yeders lyen.
Hy zet den merckpael van den ſtrijd.
Hy geeft by beurte zon en regen,
Dan zonneſchijn, dan regenvlaegh.
De zonne ſchijnt niet alle daegh,
Noch juiſt wanneer 't ons valt gelegen.
Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweêr weet zijn tijd, en ſtonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden,
Wat voorvalt onder 't hemelſch dack.
Gods roeden, die het lichaem plaegen,
Zijn bezems, om de ziel te vaegen.

TOEZANG.

Ghy zalige Englen altemael,
Ten dienſt der vromen, uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een ſchael.
Koomt, ſchept het ſap der zuivre bezen,

1306 *Dit veld, dat om vervarſſing ſchreit:* namel. „om uitkomst van de verwoesting door den vyand aangericht."

1034 *Bezen:* het meerv. van *bezie* is *beziën*, en van *bes*, *besſen*, gelijk *mesſen* van *mes*, *cypresſen* van *cypres*, *princesſen* van *princes*, *godesſen* van *godes*, enz. De vorm *bezen* is en blijft af te keuren.

En mengelt dit, dat bidden wy,
Met bittre traenen, die wy ſchreien.
Daelt neêr, onſterffelijcke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquickt ons, midden in doods pijnen,
En parſt uit alſem puick van wijnen.

HET VIERDE BEDRIJF.

ATTILA.

'k Belaſte mijn Kornels de Koningin te brengen;
Hoe zeer de Liefde raed heur leven te verlengen.
Was nu mijn borſt kriſtal, men zagh hoe 't waer geſtelt,
In 't hart van Attila, dat kleene en enge veld
Voor Liefde, en Eer, die daer met maght te velde komen,
Uit bittre vyandſchap, en punt, noch ſnede ſchroomen.
O hand, zoud ghy dien dolck wel durven domplen in
Dien boezem, en die borſt der lieve Vyandin?
Zoud ghy dat witte ſneeuw met purper durven mengen?
Kan Min die wreedheid zien? of ymmermeer gehengen,
Dat zy haer oogen luick? twee zonnen, daer de zon,
Op 't klaerſte van den dagh, niet tegens opzien kon.
Kan Min gedoogen, dat de kille Dood ontdoie
Dit ſneeuw van 't aengezicht? dat die met rijp beſtroie
Die roozen op de wang, en ſluit dien rooden mond,

Vol geurs? gelijck een hof, wanneer de morgenftond
Met aengenamen dauw de bloemen, en de kruien
Bevochtight, en verquickt, en ademt uit den Zuien.
Neen, Attila uw minne is zoo noch niet verkoelt,
Dat ghy heur harte wond, en zelf geen wonde voelt.
Ghy zoud, in Urfuls borft, uw eigen hart doorfteecken.
Hoe kon uw vyandin zich mackelijcker wreecken,
Dan door uw eige vuift beflechten dit krackeel?
Dees heuvel, die hier rijft, zal die een moordtooneel
Verftrecken, in den ring van hopliên en kornellen?
Zal die het bloembed zijn, daer ick my fchrap moet ftellen,
En houwen Venus roos van haeren teeren ftruick?
Op dat de lent befchrey het koftelijckfte puick,
't Welck in den roozegaerd eens Konings werd geboren?
Zal Venus voet nu bloên van dezen yfren doren?
Ick zelf een doren zijn in haer' gequetften voet?
Op dat der bloemen zon, uit zulck een edel bloed,
Verryze, tot vermaeck, en nut, en dienft der menfchen.
Mijn oogen zullen die dees leli zien verflenffen,
En fterven, op het bed van deze groene zoôn?
Zal ick die blonde pruick haer goude Koningskroon
Ontluiftren, en dit hoofd, wel waerd mijn kroon te voeren,
Na'et fneuvlen oock aen 't fnoer van Nimroths zege fnoeren,
By d'andre Koningen, en koppen, dien mijn kling,
Gelijck een ftaele wind, door neck en ftrotten ging?
Neen Attila, ghy mooght dit hemelfch zaed niet fnooren;
Ghy moet nochtans, en hebt autaer, en Goôn gezworen,
En met geftaefden eed uw trouw aen 't Rijck verplicht.
Zult ghy nu eer en eed vergeetende, zoo licht
Verwaereloozen d'eer, door dapperheid verworven?
Is d'eerfte vromigheid in uw gemoed geftorven,
Dat ghy, die noit voor ftroom, noch bergen ftilftaen bleeft,
Niet, blanck in 't harnas, voort ftads graften overftreeft,
Noch draeght de ftorremleer de voorfte aen 's vyands wallen,
En klimt, en wenckt uw volck, om moedigh aen te vallen?
Zult ghy, in 't hart geprickt van Cypris geilen ftrael,
Uw triomfeerend heir verftrecken een fchandael,
Dat over bergen klinckt, en grondelooze plaffen?
Zult ghy in 't aengezicht der Stad ontharrenaffen

1092 *Een fchandael:* meermalen gebruikt Vondel dit woord, als b. v. in OVID. *Her. ch.* I. 924. X. 478, enz. 't Schijnt, dat hy het voor Nederduitsch hield, en afkomftig van *fchande*. Zoo ook TUINMAN, die tweeërlei *fchandaal* aanneemt, 't eene van Griekfchen, 't ander van Duitfchen oorfprong. Dan ten onrechte: *fchande* en *fchandaal*, offchoon in klank en beteekenis elkander gelijkende, hebben een wijd verfchillenden oorfprong. 't Eerfte is van *fchaden*, *fchaën* en letterlijk *fchaënde*, d. i. „fchade aanbrengende"; 't ander is 't Lat. *fcandalum*, of liever 't Fr. *fcandale*. Zoo ook is *fchandeloos*, 't welk by onzen dichter veel voorkomt, en 't geen, zoo 't van *fchande* afkwam, „vrij van fchande" zoû beteekenen, eenvoudig 't Fr. *fcandaleux*, „ergerlijk." Zie HUYDECOPER, *Proeve* I. 388.

Dit braef gewapent volck, dat in zijn volle krits
Gereed ſtaet, om'er in te vliegen met zijn ſpits?
Maer hoe? ick raes, ick raes, en ben niet wel by zinnen.
Rechtſchapen krijghsman kan geen eer aen vrouwen winnen,
Inzonderheid wanneer zy weerloos ſtaen, en bloot.
De Liefde, aen d'eene zy, aen d'andre zy, de Nood
My trecken, elck om 't ſtijfſt; gelijck de herreſſtbuien
Beſtoocken, reis op reis, van 't Noorden en van 't Zuien,
Een hoogh gewaſſen eick, die over boſſchen ziet,
En diep in Taurus rugh zijn taeie wortels ſchiet.
Hy kraeckt vaſt, en beſtroit den grond met blad en lover,
En helt ter ſlincke hand, dan weêr ter rechter over.
Zoo word mijn vlotte geeſt gedreven heen en weêr.
Maer hier koomt Beremond. hy loopt vaſt op en neêr.

BEREMOND. ATTILA.

BEREMOND.

Schep moed, doorluchtſte Held. doe nu voor yeder blijcken,
Dat ghy alleen niet zijt een Koning van veel Rijcken,
Maer oock van uw gemoed; dat liefde tot uw' Staet
En glori vrouweliefde al veer te boven gaet.

ATTILA.

Aertsoffervinder, och! ick legh te diep verzoncken.

BEREMOND.

Grijp moed, een oogenblick, en daer mede is 't gekloncken.

ATTILA.

O zuuren oogenblick, hoe ſtreef ick u voorby?

BEREMOND.

Sta vaſt een' korten ſtoot. zet liefde aen d'eene zy.

ATTILA.

En of ick in dien ſtrijd ten middewegh bleef ſteecken?

BEREMOND.

Ghy zorgt vergeefs. ick zal u hart, en moed inſpreecken.

ATTILA.

De liefde ſtaet en dreight, en maeckt mijn hart vervaert.

BEREMOND.

't Is ingebeelde waen, en geen bedenckens waerd.

ATTILA.

De Geeſt zal, na haer dood noch waerende, zich wreecken.

1095 *Krits* voor „*kreits*," of liever voor *krijt*, dat het eigentlijke woord is, en „ſtrijdperk" beteekende. Wy vinden 't woord *krits* ook by NIC. FONTANI *Triumphs-Trompet — op 't Veroveren van 's Hert. Boſch* (1629) vs. 159.

Dat al des Werelts Crijts *moet duycken onder een.*

Zie over *krijt*, *kreits*, *kriſſen*, *kraſſen*, enz. het aangemerkte door HUYDECOPER in zijn *Proeve* III, 52 en volgg. en het daarop aangeteekende van LELYVELD.

BEREMOND.
Zoo Mars zijn wieroockſchuld niet eerſt met Urſul reken.
ATTILA.
De minne na liefs dood brand feller in 't gemoed.
BEREMOND.
Men dooft die in haer aſch: men bluſcht die in haer bloed.
ATTILA.
De traenen zullen my geſtadigh ſtaen in d' oogen.
BEREMOND.
Ghy zultze aen 't heiloos lijck, en aen heur kleedren droogen.
ATTILA.
Hoe ſcheid een minnend hart zoo noode van een vrouw!
BEREMOND.
Die u zoo ſchendigh ſchold, om d' aengebode trouw?
ATTILA.
De liefde is doof, en blind, en kan het al verdraegen.
BEREMOND.
De liefde tot uw eer geneeze u van dees plaegen.
ATTILA.
Men ſla yet eerlix voor, dat Staet noch eere koſt.
BEREMOND.
Men waerſchuwt u van Rome, en ſchrijft u poſt op poſt.
ATTILA.
Is nu de Staet zoo veel aen eene Maeghd gelegen?
BEREMOND.
Zy won in 't eerſt uw hart, nu grijptze naer dien degen.
ATTILA.
Dien draegh ick op de zy, gelijck een vroom ſoldaet.
BEREMOND.
Zijt ghy'er meeſter af, gebruick dien niet te laet.
ATTILA.
'k En wil met Urſuls bloed het zwaerd van Mars niet ſmetten.
BEREMOND.
Zy ſmet 't autaer van Mars, zijn' godsdienſt, en zijn wetten.
ATTILA.
't Beſmette zwaerd zou ſtaegh noch bloên voor mijn gezicht.
BEREMOND.
Verſchoontghe 't heiligh zwaerd, zoo priem haer met een' ſchicht.
ATTILA.
Mijn ſchicht, zal die het bloed der overſchoone lecken?
BEREMOND.
Grijp moed. ick zal'er een' uit uwen koker trecken.
ATTILA.
Ja treck'er een', die my dit bange hart afſteeckt.
BEREMOND.
Aenvaerd dien ſchicht, noch noit in yemants bloed geweeckt.

ATTILA.
'k Aenvaerd hem blindeling. 'k gevoel mijn onvermogen.
BEREMOND.
Zy komt met uw Kornels. ſtoot toe, en ſluit uw oogen.

URSUL. ATTILA. BEREMOND.

URSUL.
Ontzichbre Vorſt, 'k verſchijn al weêr, op uw ontbod,
En wacht van uwer hand mijn toegeleide lot.
ATTILA.
Men telt uw mannelijcke en Maeghdelijcke troepen.
'k Heb zommigen voor my gedaghvaert, en doen roepen.
Men kan het ganſche heir, van dezen heuveltop,
Met zinnen overzien, en tellen kop voor kop.
Klim op. 't is tijd. men moet my d'uitgepickte wyzen.
Ghy zult hen voor dees kruin al t'eſſens zien verryzen.
Daer ſtaet uw leger nu in zijnen vollen krits,
Omcingelt van mijn heir, gewapent met het ſpits.
Mijn krijghsliên zouden eer verlieft dan toornigh worden,
Op zoo veel aenzichten, al vierkant in ſlaghorden,
Zoo ſchoon en braef, als oit Scythin te velde broght.
Vier regementen voor, en vier tot achtertoght,
In 't midden drie, dat 's elf, die elck een Kruis opſteecken,
Behalven 't middelpunt; daer ſchijnt alleen t' ontbreecken
Uw trotſe Kruisbanier, die paſt'er wonder by.
Het mannevolck verſtreckt de vleugels van weerzy.
De rechte vleugel draeght al geeſtelijcke kleeren.
De ſlincke wieck beſtaet uit weereldlijcke Heeren.
URSUL.
O Ellefduizendtal, den hemel toegewijd,
Heldinnen, die voor d' eer van 't Rijck der Englen ſtrijd;
Ghy Hoofden van Gods heir, verlicht van 's hemels ſtraelen;
't Zij amptelooze Paus, Aertsvaeders, Kardinaelen,
Aertsbiſſchoppen, met al dees Kerckelijcke pracht
En prael; 't zij Koningklijck, of Vorſtelijck geſlacht,
Baroen, of Edelman, altzaemen Jezus knechten,
Gevoert in 't martelveld, om zege te bevechten:
Ick groet u duizendmael, in 't loflijck worſtelperck.
Vecht nu voor Chriſtus naem: ghy draeght zijn heiligh merck.
Uw zielen zullen, na dien veldſlagh, breed gaen weien,
En vaeren God te moet met roode lievereien.

1148 *Van uwer hand:* met de ſterke buiging van den 2en. n. v.: thands nog gebruikelijk in de uitdrukking „van goeder hand."
1178 *Roode livereien:* „bebloede kleederen."

ATTILA.

Nu dien my op mijn vraegh, met kort en klaer befcheed
Hoe komt dit reifbaer volck zoo koftelijck gekleed?
Hier vloeit al 's weerelds fchat by een van allen kanten.
Hier flickert Indien met al zijn diamanten.
't Is al fchaerlakenrood, al purper, dat'er blaeckt,
Al fijn en louter goud, al zilver, dat'er kraeckt.

URSUL.

Ghy ziet verzaemt een volck van tweederleie ftanden,
't Welck op den hoogen dagh, en 't hooghtijd nu voorhanden,
Ter eere van het onbegrypelijck DrieEen,
En dat almaghtigh Hoofd, ten hemel in geftreên,
Op 't allerheerlijckft dus voor u koomt uitgeftreecken.
Want fchoon zy amptloos zijn, noch leenen zy het teecken
Van hun verlaeten ampt, op dat die zichtbre prael
Gods vyanden, door 't oogh, tot in het hart toe ftrael,
En krachtigh overtuigh 't hardneckige geweten.

ATTILA.

Ghy Chriftenen weet ruim uw ftucken uit te meeten.
Wie voert de Maerfchalck hier zoo dicht voor my ten toon?
Wie is die grijze kop, die met een fluierkroon
Zijn' myter driemael kroont, van fteenen overlaeden,
En van karbonkelen; vermaft van zijn gewaeden,
En fchitterenden ftaf, die driemael is gekruift,
En goude fleutels draeght in zijne flincke vuift?

URSUL.

Dat is Cyriacus, het Hoofd der Chrifte bende.

ATTILA.

Een hoofd vol majefteit. my docht dat ick het kende.
Hoe zweemt hy naer dien God, die, by den Eridaen,
My onder oogen trad, en fchielijck af deed ftaen
Van d' opgezetten toght; toen met den blooten zwaerde
Een Godheid boven hem, voor bey mijn oogen, waerde,
En blixemde. hoe is hy Leo zoo gelijck!
Hy fchijnt geboren, niet gekoren, tot zijn Rijck,
En Opperpriefterdom. maer meld my dees twee andren,
Die, ftemmigh achter hem, gepaert ftaen by malkandren,
Wier borftftroock met een trits van Kruiffen hangt gelaen.

1180 *Reifbaer:* zou eigenlijk beteekenen: „wat bereisd kan worden," en zoo zegt POOT te recht, blz. 397.

Fenicië vondt vroeg op zee een reisbaer *padt.*

Even zoo zegt men ook nu nog: „*reisbaar* weer" voor „weer, waarin men gefchikt reizen kan." *Reisbaar* wordt intusfchen reeds by oude fchrijvers gevonden in de beteekenis van „reizende." Zoo vindt men in de *Handvesten* van Grave Jan van Henegouwen, by J. VAN OUDENHOVEN, Zuidholl. bl. 510; „'t En ware datter yemant ware ofte quame die *reysbaer* ofte *weeghbaer* ware, die magh keeren ende gaen fijns weeghs fonder misdoen." Waar *reysbaer* en *weeghbaer* beteekenen, „die op *reize*, die onder *weg* is." Zie HUYDECOPER, *Proeve* III 371, volgg.

1203 *Dien God:* Paus Leo. Zie vs. 1207.

URSUL.

Men kent d' Aertsvaders dus, en d' een heet Kaſſiaen,
Dien ick te Rome vond, en, met zijn wyze Griecken,
My volgende, verſtreckt een ſlaghveer aen mijn wiecken;
Een, dien geleertheid noch godvruchtigheid ontbreeckt;
Een helder licht, daer elck zijn harſſens aen ontſteeckt.
Hy heeft de nevelen van menigh oogh geſchoven,
En toonde 't onderſcheid van 't vatten, en gelooven.

ATTILA.

Daer ſtaet een Jongeling, recht achter hen, in 't wit,
Vry ſchotigh, ſchoon van leeſt, twee oogen, zwart als git,
De baerd breeckt effen uit. een ruighte ſchijnt de kaecken
Te kleên met goude wol. de heldre ſteenen blaecken,
Als ſtarren, in de kroon, die hy zoo treflijck ſpant,
En d' eedle ſcepter paſt te voeghlijck in zijn hand.

URSUL.

Ghy hebt den Bruidegom geſchildert naer het leven.
Dat is Æthereus, die, met my afgedreven,
Niet meer naer my, maer naer een rijcker huwlijck ſtaet.
Hy heeft, dus jong van jeughd, gewraeckt het wulpſch gelaet.
Zoo ſtroopt de ſchrandre ſlang haer huid in ſcherpe heggen.
Hoe wenſcht hy, om Gods Rijck, dien rijcxſtaf neêr te leggen.
Hy groetme noch van veer, voor d'allerleſte reis,
Tot wederziens by God, in 't hemelſche paleis.
Schep moed, mijn trooſt, ſchep moed. wy zullen haeſt vergaeren,
En 't ſterflijck hier beneên, om hoogh 't onſterflijck paeren.
Zy groeten elck om 't zeerſt, en worden my gewaer.
Mijn Kruisgenooten, zet u ſchrap op 't hoogh antaer.
Al d'Englen geven u den zegen, en 't geleide.

ATTILA.

Twee vrouwen vatten daer een jongſken tuſſchen beide,
Als of 't Gezuſters zijn, indien ick recht bevroey,
Bedaeght van oude.

URSUL.

Al recht, mijn Moeder, en mijn Moey,
Met haren kleenen zoon, na mijnen Bruigom volgen.

1212 *d'Aertsvaders:* „de Patriarchen of Kerkvoogden.."
Kaſſiaen: er zijn onderſcheidene martelaren geweest, die den naam van Kaſſianus droegen, doch daar zy voor Attilaas eeuw leefden, kan hier niemand anders bedoeld worden dan Johannes Kaſſianus, die, van Scythiſche afkomst, doch te Athene geboren, zijn jeugd in de kloosters van Kanaän doorbracht, met den abt Gerardus Egypte bezocht, en later de vriendſchap en 't vertrouwen van Chryſoſtomus genoot, in wiens belang hy naar Rome reisde, waar hem eerst de Paus Innocentius, later Paus Leo zeer in eere hielden. Hy ſchreef de *collationes Patrum* in XXIV, en een werk de *incarnatione Chriſti adverſus Neſtorium* in VII Boeken. Dat hy echter St. Urſel verzeld, of zelfs ergends als martelaar zoû geſtorven zijn, heb ik nergends gevonden.
1218 *'t Onderſcheid van 't vatten en 't gelooven:* „'t onderſcheid n.l. van een ondeworpen geloof en van zoodanig een, dat op tastbare overtuiging gegrond wil zijn.
1220 *Schotigh: ſcheutig:* „vlug". Zie KIL. *in v.*
1239 *Bevroey* voor „*bevroede,*" gelijk *ſpoeien* voor *ſpoeden;* de gewone ſamentrekking is echter zonder de *i.*

Mijn Moey heet Gerafijn, die, over den verbolgen
En woeften pekelplas, my aen den Teems bezocht,
En Ætna liet, door brand tot dezen Maeghdentoght.

ATTILA.

Wie proncken achter haer met ongevlochte tuiten?

URSUL.

Vier deughden in den aerd, alreede huwbre fpruiten.
Haer Dochters alle vier, die dus ter bruiloft gaen.

ATTILA.

Men ziet dit Elleftal, als met een halve maen
Van ellef Maeghdekens, van achter braef gefloten.

URSUL.

Die ftrecken voor Kornels van 't heir der Kruisgenooten.
Zy treden dus vooruit. en voeren 't leger aen.

BEREMOND.

Mônarch, ontruck haer toch die fchandelijcke vaen.

ATTILA.

Legh af 't fchandael, waermeê ghy achter land loopt zwerven.

URSUL.

Rechtfchapen vaendrigh moet en wil by 't vaendel fterven.

ATTILA.

Ontzeghtghe my dees vaen, die 't leger fchande aendoet?
Daer leit de vaen, en 't Kruis. ick trap het met den voet.

BEREMOND.

't Gaet wel. verzet haer zoo die onverzetbre zinnen.

URSUL.

Ghy broedermoorder, moft dien Maeghdemoord beginnen
Met zoo een fchendigh ftuck, als 't fchenden van het Kruis.
Zoo komen u met recht Gods plagen t' effens t' huis.

BEREMOND.

Word een Monarch nu dus van zijn flaevin verfproken?
Stop toe dien laftermond.

ATTILA.

Ick heb mijn leed gewroken.
Zy leit'er toe. zy zwijmt, zy fterft. zy geeft den geeft.

BEREMOND.

Ghy quijt u als een Held. zoo viert men Mavors feeft.

1244 *Door brand:* d. i.: „door vurige begeerte." 't Woord is hier waarfchijnlijk gekozen omdat er juist van een vuurfpuwenden berg gewaagd werd.

1245 *Tuiten:* „hairvlechten."

1249 *Braef: braaf* is in den grond een bastertwoord, zoo goed als *bravade*, *braveeren*. 't Is oorfpronkelijk van 't Spaansch *bravo*, dat volgends MENAGE van 't Lat. *probus* zoû komen. 't Heeft thands in deze laatfte beteekenis het burgerrecht bekomen; offchoon 't hier by Vondel nog voorkomt in den zin van „kloek, *ferm*." GRIMM zegt dat het eerft in de 17e eeuw, gedurende den dertigjarigen oorlog door de foldatentaal in Duitschland in gebruik fchijnt gekomen te zijn.

1253,1255 *Schandael, fchande:* hier blijkt nog klaarder wat reeds op vs. 1092 is aangemerkt.

1258 *Broedermoorder.* Attila had in 444 zijn broeder Bleda, zijn deelgenoot in het oppergezag, doen ombrengen, onder voorgeven dat zulks op een goddelijk bevel gefchiedde.

MAEGHDEN.

(Vierde Bedrijf.)

ATTILA.

Nu krijghsliên, valt'er aen, ghy ziet mijn fabel zwaeien.
Zoo moet men Vader Mars met Maeghdenoffer paeien.
Daer briefcht de dertle hengft op trommel en trompet.
Daer gaet hy in een zee van brein en bloed te wed.

BEREMOND.

Ghy kunt de feeft van Mars niet koningklijcker vieren.
Een ander paeit Jupijn met honderd witte ftieren;
Ghy Mars met vyanden van 't menfchelijck geflacht,
Bij duizenden. 't gaet wel. het offer is volbraght.
De Veldheer, die verflapt van minne werd geoordeelt,
Beneemt alle achterdocht door zoo een levend voorbeeld.

ATTILA.

Kornels, men recht dit lijck, voor 't ondergaen van 't licht,
Terftond aan eenen pael gebonden, in 't gezicht'
Des muurs, om door dien fchrik 't hardneckigh volck te dwingen
En yeder hou zich reed, men zal de Stad befpringen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Waer zijn de maeghden? waer de vrouwen,
Die zich van fchreien nu onthouwen?
En niet met ons heur hart uitklaegen,
Om dees bedroefde nederlaegen?
Men hoorde, eer noch trompetten gingen,
En trommel floegh, dees Maeghden zingen;
Terwijlwe fmolten in ons traenen.
Men zeit dat zich de veege zwaenen
Noch met een' lofzang dus vermaeken,
Wanneerze zien de Dood genaecken.
Na'et zingen gaenze, zonder kermen,
Malkandren kuffen, en omarmen.
Hier fcheiden tweederleie ftaeten,
Die zich op eenen God verlaeten.
Hier ziet men Vorften, en Vorftinnen,
En Koningen, en Koninginnen,
Ja Paus, Aertsvaders, Kardinaelen,
Aertsbiffchoppen, en Priefters praelen
Met 's weerelds allergrootfte fchande,
Verwezen tot een offerhande,
In 't aenzicht van zoo veel tyrannen.
Hier groeten maeghden, vrouwen, mannen,
En jongelingen vaft malkandren,
En 't aenfchijn weet van geen verandren:
Niet eene heeft haer verf verfchoten.
Verwanten, vrienden, fpeelgenooten,
Een yegelijck voor ander vlugge
Bied 's weerelds ydelheid den rugge.
De Hunnen ftaen van fpijt en zwellen,

Als zy zich in geleden ftellen,
En in flaghorden, om door lyden
De maght der weereld te beftryden.

TEGENZANG.

De Hun zijn' blancken degen zwaeide,
Toen Urfuls vaen niet langer waeide:
Dit was de moordleus, en het teecken.
De trommels flaen, trompetten fteecken.
Het krijghsvolck, op trompet en trommel,
Komt t' effens ploffen in den drommel
Der Maeghden, bloot en zonder waepen:
Gelijck in eene kudde fchaepen
De hongerige wolven vaeren,
En geene met hûn tanden fpaeren.
Den ruiter komt van achter rijden.
Het voetvolck parft heur van weerzijden.
De Maeghden ftaen als Gods gebonden.
Zy fneuvlen moedigh, daerze ftonden.
Zy kuffen noch de paerdevoeten,
Die lijf en ingewand doorwroeten.
Zy kuffen dees geverfde klingen,
Die door den rugh en d'armen gingen;
Dees pylen, die den boezem wonden.
De zom verfcheiden mond aen monden,
En, zonder kryten, zonder karmen,
Al lachende in malkanders armen;
Dat zelfs der krijghsliên harten krompen.
Hier rollen hoofden, ginder rompen.
Daer drijven afgefnede borften,
Hier brein en bloed, die haer bemorften.
Hier ziet men armen, beenen flingren,
Daer handen, voeten, teenen, vingren.
De Hun, als hy dees dooden plondert,
Zich om heur eerbaerheid verwondert;
Vermits die kuifche en eedle zielen
Met mond en borft op d'aerde vielen.

TOEZANG.

Zoo gaet het Chriftus uitverkoornen.
Zoo groeit de leli onder doornen;
De roos op fcharpe doornehaegen.
Zoo treckt men zegen nit de plaegen.

1308 *Geleden: lid* heeft in 't meerv. *leden*, en alzoo is ook *geleden* te rechtvaardigen. Volgends 't gebruik echter zegt men *geleden*, wanneer het woord *artus*, *gelederen* wanneer het, gelijk hier ter plaatfe, *reeks* beteekent.

1312 *Toen Urfuls vaen niet langer waeide*: *waeide* is de oude regelmatige vorm; gelijk *jaegde* en *vraegde*, waarvoor later *woei*, *joeg* en *vroeg* zijn in de plaats gekomen. Vondel bezigt beiden: als b. v. in *Gysbr. v. Aemftel*: III Bedr. vs. 868. Uitg. van 1659.

Wat ftormen waeiden *my niet jedert over 't hooft.*

en in *Palamedes*: III Bedr. vs. 897.

Was oirzaeck dat de vloot der Frygen overwoey.

Zie HUYDEC., *Proeve* III, 181, volgg.

1323 *Als Gods gebonden*: verkeerd: er moest ftaan of: *Gods gebondene,* of *Gode gebonden.*

1330 *De zom* voor *jommige.*

Geen ackers worden zoo gezegent
Als Urſuls Veld, van bloed beregent.
In deze zee gaen d'Englen baden.
Dit zijn de purpere gewaeden,
Daer Jezus bruiden zich meê kleeden,
Wanneerze naer heur staci treden.
Dees roode druppels, zijn robynen
Die boven licht, hier doncker ſchijnen.
Men drinckt by God uit goude koppen,
Verzet met dees geſtremde droppen.
Dit zijn de rechte lievereien,
Om d'allervroomſten t' onderſcheien.
Zoo triomfeert men overwonnen.
Men vind geen koſtelijcker bronnen,
Dan die uit 's Martlers adren ſpringen.
Dees ſluiers paſſen hovelingen,
Die tot het hemelſch hof behooren.
Zoo ſtrecken 's vyands punten ſpooren,
Om 't Chriſtelijck gemoed te noopen,
Veel ſpoediger naer honck te loopen,
De renbaen aller Martelaeren.
Dies ſtaeckt dit treuren, droeve ſchaeren.
Geleit met vierige gebeden
Het Maeghdenheir, nu doorgeſtreden.
Daer zy het al ten hemel wencken.
Noch dood noch vyand kan u krencken.
Ghy ziet de zon in 't water daelen,
Om op te ſtaen met blyder ſtraelen.

1366 *Honck*: *honk* is „have, huis," 't Eng. *kome*, als meermalen gezegd is. Nog gebruikelijk in de gemeenzame ſpreekwijzen: „dicht by honk" en „ver van honk." *Honk* is mede nog bekend by de ſpelen der jongens.

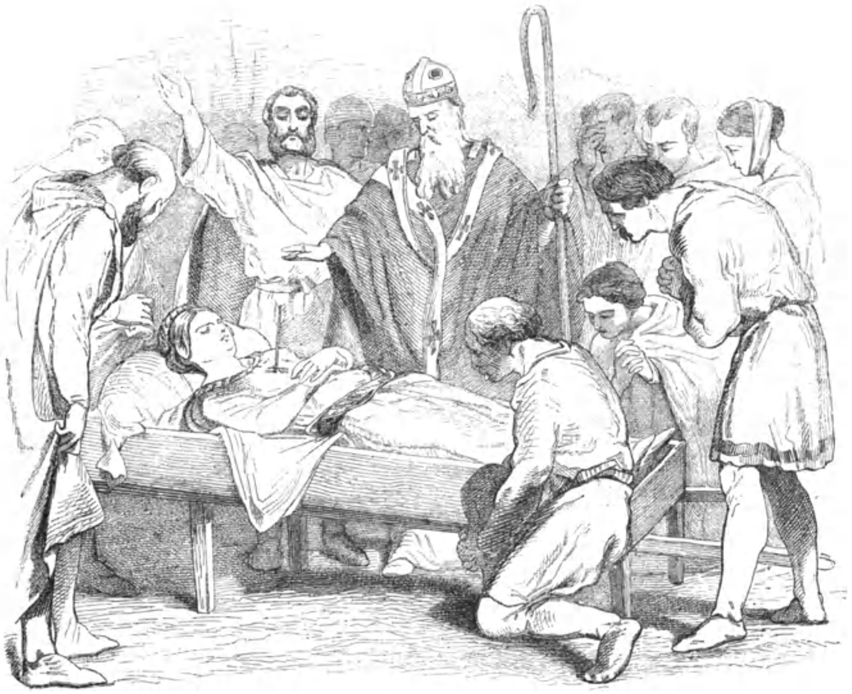

HET VIJFDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. BODE.

BURGEMEESTER.

Hoe 't quam, dat Attila het hoofd zoo plotſling ſtiet,
Met dezen elfſten ſtorm, begrijpt mijn brein noch niet;
Terwijl ick, by 't klincket, verwacht, ontrent de wallen,
Ons Ridderſchap, om 't lijck van Urſul uitgevallen.

BODE.

Zy komen, met dien buit geladen, naer de Stad.

BURGEMEESTER.

'k Geloof het nauwelix. O Jezus, loon hen dat.
Wie durf't verbeten Lam, met bloênden muil gedraegen
In 't hongerige neſt, dien wreeden wolf ontjaegen?

BODE.

De ſpie verkondſchapte ons, hoe 't lijck in Manfrits tent
Te zorgloos werd bewaert door 't Kattenregement;
Dat van den ſtorm vermoeit, en dapper aen 't verloopen,

1383 *Manfrits tent:* Manfrid wordt hier voorgeſteld als een overſte der Katten.

Geen legerpoorte ſloot, maer lagh naer Stad toe open.
Dit gaf de Borſten moed. wy nadren altemet.
Verneemen man noch paerd op ſchildwacht uitgezet.
Wy zien vaſt hier en daer de herreſſtvieren roocken.
D'een leit op ſtroo, en ronckt, met oogen toegeloken,
Verdroncken in den wijn. een ander drinckt, en druipt
Van moſt, en voelt niet eens dat hem de ſlaep bekruipt.
De zommigen den buit verdobblen, en verſpeelen.
Een ander hallef naeckt zijn wonden zoeckt te heelen.
De wagens ſtaen'er by, zom heel, zom half gelaên.
Hier leunt een ſpeer, daer hangt een ſchild of ruſting aen.
De vlammen ſchittren vaſt in helmen, en ſtandaerden.
De ruiters altemael, geſtegen van hun paerden,
Verzuimen hunnen plicht, gelijck de voetknecht doet.
Toen Liſkerck dit vernam, ontſtack zijn edel bloed,
Veel hitſiger dan oit op Keulens trotſe muuren,
Noch t'avond van zijn bloed, en druipende quetzuuren
Geverft, daer hy den Hun manhaftigh wederſtond,
En, hoe vermoeit, het zwaerd niet eenmael af en bond.
O telgen, voortgeteelt van Roomſche en Duitſche ſtruicken,
Die niet om pracht, ſprack hy, maer eerlijck te gebruicken,
Het harnas geſpte aen 't lijf, en degens gorde op zy;
Hier is gelegentheid. een yeder volge my,
Om onze erfvyanden, dees Katten, die, als ſlaeven,
Zich onder 't Hunſche juck zoo ſchandelijck begaeven,
Betaelt te zetten 't leed, van ouds her aengedaen
Den Ubien; toen, na veel jammers, uitgeſtaen
Van woeſt geweld, zy heul aen Cæſars ſcepter vonden.
Dit 's Manfrits regement. ghy ziet den hengſt gebonden
Vaſt graezen by zijn tent, waer in hy ſtormens moe,
Houd ſchildwacht op tapijt, met bey zijn blicken toe.
Wie zagh oit ſchooner kans in al 't belegh geboren?
Mijn mackers, dat 's u voor. met gaf hy 't ros de ſporen.
Al d'andren op dat ſpoor hem rennen achter aen,
Het open leger in. wat kon 'er tegens ſtaen?
Wy ploften onverziens in 't honderd, in den drommel,

1393,1395 *De zommigen — zom.* Wy vinden hier en vs. 1330 drie vormen van dit woord gebezigd, geene van welke thands meer in gebruik is.

1400 *Liſkerck:* de overſte der uitgetogen Keulſche benden.

1404 *Niet eenmael af en bond:* hier vinden wy wederom de zoo bevallige, by Cats zoo geliefde, en by Vondel zoo zeldzaam voorkomende negatie.

1407 *Geſpte-gorde:* de weglating van de ſluit-*t* is in 't enk. te verſchoonen; doch hinderlijk in 't mv.

1411-1413 Om deze regels recht te verſtaan diene men zich te herinneren, dat, volgends de overlevering, Keulen geſticht werd door de *Ubiërs*, die eerst in Hesſenland woonden, doch door gedurige oorlogen met de Hesſen, of *Katten*, als V. hier beweert, zich, 35 jaren voor K. geb. hadden genoodzaakt gevonden den Rijn over te trekken, waar zy gunst vonden by Agrippa, en Keizer Augustus hun de velden der Kondruziërs en een deel van die der Eburonen en Menapiërs inruimde.

1421 *Drommel:* 'tzelfde als *drom*, gelijk wy thands zeggen.

Voor 't fteecken van trompet, voor 't roeren van de trommel
Des ronckenden foldaets. eer 't yemant hoorde of zagh
Gevoeldenze onze Ieughd niet eerder dan den flagh,
En 't yzer op den hals. dat was het zeker teecken.
En daer meê wapen, moord, en klocken opgefteecken.
Zoo overvalt op zee een onverwachte vlaegh
Den zeeman, daer hy flaept, en verre leit te laegh,
Als, onzacht opgeweckt, hy 't zeil begeert te ftrijcken,
En bulderende wind, en golven niet bezwijcken,
Voor dat het fchip gefloopt te gronde gaet, en zinckt.
Hier wordt'er een verrafcht, terwijl hy zit en drinckt,
En braeckt den wijn, en 't bloed, en mengtze met malkanderen.
Een ander wil zijn fpel te fpa in ernft veranderen,
En word, terwijl hy fpeelt, het fpel en 't leven quijt.
Een ander, vaft in flaep, van 't waecken word bevrijt.
Een ander grijpt zijn zwaerd, of zet zich in geleden;
Maer word van 't punt geraeckt, of van den hoef vertreden.
Een ander, die zijn quael verbond, met luttel harts,
Van 't fchichtigh zwaerd geheelt vond noit gezwinder arts.
Op 't roepen midlerwijl, op dit erbarmlijck fchreien,
Terwijl Agrippaes jeughd, zoo ftout, zoo breed, gaet weien,
Komt Manfrit uit zijn tent gefprongen, half gekleed,
Met eene hellebaerd, en fchuimbeckt byfter wreed,
En fchreeuwt: wy zijn noch niet verbafterd van onze oudren.
Hy brengt een' flagh, maer 't hoofd dat hangt op beide fchoudren
Gekloven midden door van Lifkercks gladde kling,
Die hem te fnel ontmoete, en ruftigh tegens ging,
En zonder famlen fprong uit zijnen hoogen zadel,
De tent van Manfrit in, beftuwt van Keulfchen Adel,
En haelde'r Urfuls lijck, en fmeet het op zijn paard.
Toen daetlijck 't leger uit, en zoo weêr ftedewaert
Door dick door dun gejaeght, van bloed, en zweet bedropen.
Bezet de poort, en wal, en zet de poort wyd open.
Zy komen met het lijck. al 't leger raeckt in roer,
En was ten deel gevloôn. ick boodfchap u hoe 't voer.

1437 *Geleden.* Zie de aant. op vs. 1308.
1439 Versta: „een ander, die zijn wonde, bijkans uitgeput, verbond."
1442 *Agrippaes jeughd*: de „Keulfche jongelingfchap."
1444 *Met eene hellebaerd.* Zoo ook in *Gysbr. v. Aemftel*, IV Bedr.

Een deel der burgery beneên met hellebaerd
En fabelen en fpiets en poort en muur bewaert.

De hellebaard was echter noch in de dagen van Attila noch in die van Gysbrecht bekend: 't is het Spaansch *alabarda*, en minder een krijgsgeweer, dan een byzonder wapen, hetwelk ten kenmerk ftrekte niet alleen aan deur- en lijfwachten, maar ook aan den hopman; — waarom het dan hier ook aan Manfrit wordt gegeven.

1446 *'t Hooft*: t. w. dat van Manfred.
1450 *Keulfchen Adel*: wy hebben dit woord reeds meer ontmoet: 't levert een nieuw bewijs, hoe men in Vondels dagen reeds „Patriciaat" en „adel" begon te verwarren. *Een Keulfche adel*, en dat nog wel in de 4e eeuw, is, recht gefproken, onzin; doch dat kon V. niet weten.

BURGEMEESTER.

Manhafte Jongeling, die, zonder eens te flaeuwen,
Dien kostelijcken roof hebt uit die staele klaeuwen
Des Noordschen Beers geruckt; uw Ridderlijcke daed
Blijft in geheugenis, zoo lang de dageraed
De duisternis verdryft, zoo lang de starren daelen,
En duicken, voor den glans van levendiger straelen.
Sinte Ursul zal u niet vergeeten in Gods Rijck,
Daer zy, Gods blyde Bruid, voor d'Englen zit te prijck.

IULIAEN. ATTILA. GEEST VAN SINTE URSUL. GEEST VAN ST. ÆTHEREUS.

IULIAEN.

Hoe heeft de Noordzy zich zoo schandelijck gedraegen?

ATTILA.

Hoe liet de Zuidzy zich zoo schandelijck verjaegen?

IULIAEN.

Trompet noch trommel werd gesteecken noch geroert,
Voor dat men 't stormgevaert had stewaert aengevoert,
En wat tot storremtuigh en reedschap kon verstrecken.
Al 't voetvolck quam vooraen, de ruiter achter trecken,
En noopte met zijn paerd ook 't hart des soudeniers,
Om den belegen muur t' ontginnen met meer viers.
De nieuwe maen ging op, dat was 't gezette teecken,
Om met een veldgeschrey altzaemen op te steecken.
Zoo ging het stormen aen, hardneckiger dan oit.
Het hagelde geweer. het veld werd dicht bestroit
Met pylen, die de lucht verduisterden, en vlogen,
En snorden van de pees der afgeschote bogen.
Men broght den storrembock met eene schildpad aen,
Geweld daer muur noch poort, noch toren voor kan staen.
Al 't vrouwvolck in de weer zich weert met traen en vlammen,
Met peckreep, ziedend kalck, en steenen, om het rammen
Te hindren. heet gevecht maeckt heete harssens dol.

1457 *Manhafte Jongeling:* t. w. Liskerck.

1471 *Om den belegen muur te ontginnen. Belegen* zoû het d. w. zijn van *beliggen*, indien zoodanig w.w. bestond. Van *beleggen* — hier 't bedoelde woord — komt regelmatig *belegd* of *beleid*. Intusschen geneerden zich noch Vondel, noch byna eenig ander schrijver van zijn tijd, om de verbuiging der woorden *liggen* en *leggen* juist omgekeerd te nemen als wy het thands doen, gelijk wy daarvan talrijke voorbeelden kunnen vinden by HUYDECOPER, *Proeve* III, blz. 143 en volgg. *Ontginnen* staat hier in zijn oorspronkelijke beteekenis van „opensnijden, openen." Om een land te *ontginnen*, moet men aanvangen met er het ploegyzer of de spade door te laten gaan; en om een muur te *ontginnen*, er een bres in maken.

1479 *Schildpad: testudo*, *schildendack,* zie vs. 1488, stormtuig, by de oude volkeren in gebruik, of liever, soort van dak, waaronder het stormtuig veilig was tegen de vernielingsmiddelen, die van binnen werden aangewend.

1481 *In de weer zich weert: zich weert* is „zich verweert." De uitdrukking is gelukkig en cierlijk. *Traen en vlammen* voor *vlammende traen,* d. i. „kokende olie," een gewoon verdedigingsmiddel, o. a. door die van Alkmaar tegen den Spanjaart met vrucht gebruikt.

De mannen fneuvelen. de graften raecken vol.
Men ftrijd eer reuckeloos als met verftand en orden,
Uit bitterheid, van wie zy aengedreven worden.
Gewight van fteenen rolt, en tuimelt van den wal,
Op 't fchildendack, dat floopt, door eenen zwaeren val;
Dat kraeckt, en knarft, en huilt. noch ziet men niemant fuffen.
Men laet zich door veel moords in 't rammen niet verbluffen.
De levendige treed terftond in 's dooden plaets.
In 't end bezwijckt de muur, door 't aenftaen des foldaets,
En ftort met roock, en puin, en groot gedruis ter aerde;
Die davert van dien flagh, als ofze Reuzen baerde,
En weer in arbeid ging. het puin vervult de gracht,
En baent den wegh in Stad: die fchijnt in 's legers maght
Te ftaen, daer over ons de veften vreeflijck gaepen.
'k Zagh d' Agrippiners blanck op ftraet, in volle waepen,
Getrooft het Hunfch geweld t' ontfangen fterck en ftijf,
Als my, gelijck een koorts, een grilling reed door 't lijf.

ATTILA.

Wat grilling quam u aen? hoe is u 't hart ontzoncken?

IULIAEN.

My docht, dat in die breuck des muurs dees Mannen bloncken,
Die flus verflagen, nu verfcheenen wederom
Tot wraecke van dien moord. 'k Zagh Urfuls Bruidegom,
Dien wackren Jongeling, den wyden mond der muuren
Bezetten, met die zelve en vloeiende quetzuuren,
Ontfangen van mijn hand, toen ick, verfteurt van moed,
Hem aengreep by zijn kleed, en flibbren deed in 't bloed
Van 't grijs en Pauflijck hoofd, het welleck, voor zijn oogen,
Doorfteecken van mijn zwaerd, zich mede quam vertoogen,
Tot wraeck van 't ongelijck, met eene heefche ftem;
Gelijck die dubble wolck van Mannen achter hem,
De moede Burgery quam byftaen, en verpoozen.
Men zagh'er zom gebaerd. men zagh'er baerdeloozen,
En jong, en oud. elck had zijn eigen handgebaer,
Een kruis, of ftaf, of torts, of zwaerd. 't gefpoock ftond naer,
En vreeffelijck by nacht. de krijghsman aen het dutten,
Wijckt af, verloopt, en ick zoeck hen vergeefs te ftutten.

ATTILA.

Nu merck ick, 't is geen droom, noch harffenfchildery.
Het heeft niet weiniger gefpoockt aen onze zy.
Ick, om geweer en moed van 't oorlooghsvolck te flypen,

1498 *'k Zagh d' Agrippiners blanck op ftraet, in volle wapen:* 't woord *blanck* ziet hier op de wapenrusting der Agrippiners, en men moet deze regel lezen, als ftond er: „'k zag de ftraat blank van Agrippijners in volle wapenrusting." De draai aan den zin gegeven is Latijnsch, en in onze taal af te keuren, niet alleen om dat zy met hare eigenfchap niet ftrookt, maar ook als onduidelijk.

1520 *Niet weiniger:* in 't H. D. bewaarde, by ons in onbruik geraakte comparativus van *weinig*.

Hadde opgezet eens zelf de torens aen te grypen,
En greep, in 't bits gevecht, na zoo veel tegenſtand,
Den ſtanderddrager zelf den ſtanderd uit de hand
Met d'een, met d'ander hand de lange ſtorremladder,
En riep: men volg mijn ſpoor. wie eerſt van allen radder
Kan ſteigren, achter my, en ſchrap in 't heetſte ſtaen,
Dien magh onſterflijcke eer, noch muurkroon niet ontgaen.
Hier rijſt het Capitool. hier is de wedergade
Van Rome. ſchats genoegh, tot boete van uw ſchade,
Geleden in 't belegh. val aen, ick wijs u 't ſpoor.
Mijn Arend met de kroon, mijn Aſtur vlieght u voor.
Het vier ontſtack. men zagh hoe aller oogen glommen.
Ick recht de ladder zelf, en daedlijck opgeklommen:
Mijn regement my na, en zoo de zege ontgoſt.
Een yegelijck ſoldaet hiel ſtand, gelijck een poſt.
Ick zwaey den degen vaſt. ick ſchreeuw vaſt moord, en wapen,
Vrybuit, en brand. val aen, nu wreeck u eens rechtſchapen.
De Burgery verflaeuwde, in tegenweer te bien.
De wal en Stad was ons: wanneer ick op zijn knien.
Een oud eerwaerdighſt Man zagh vallen, in het midden
Der Prieſteren, en met gevouwe handen bidden.
Op dat gebed, helaes! verſcheenme ſtrax mijn Min,
Met haer doorſchote borſt. die ſchoone Koningin
Verſcheen met dees quetzuur, die verſch noch deerlijck bloede.
Hoe werd mijn hart zoo bang, dat ſtrax zoo grimmigh woede!
De ſtanderd zeegh, en viel, met eenen viel de moed.

IULIAEN.

Verſcheenze ſlechs alleen?

ATTILA.

Met een' ontelbren ſtoet
Van duizenden beſtuwt, en met die zelve Zielen
Die, van den hoef getrapt, door zwaerd en ſpeeren vielen.
Zy trad my in 't gezicht, en dochtme ruim zoo ſchoon,
En ruim zoo groot als ſlus. haer diamante kroon
Verlichte ſtraet en wal, door 't ſchitteren der ſteenen,
En 't kroonegoud, gelickt en goddelijck beſcheenen

1532 *Mijn Arend met de kroon, mijn Aſtur:* dat Attila een arend in zijn banier gedragen hebbe, en dat die Arend den naam van Aftur voerde, ſteunt zeker op een geboekſtaafde overlevering; want Vondel was te naauwgezet om zoo iets te verzieren; ik heb er echter geen melding van gevonden in een der ſchrijvers die van Attila gewagen, voor zoo verre ik in de gelegenheid ben geweest, die na te lezen.

1535 *Ontgoſt:* van *ontginnen.*

1543 *Mijn Min:* ik herinner my niet, het woord *min*, in den zin van „beminde, geliefde", gelijk hier, elders te hebben aangetroffen.

1544 *Met haer doorſchote borſt:* zy was wel met een *ſchicht* omgebracht, die Beremond — zie vs. 1142 — uit Attilaas koker getrokken had, doch daarmede niet *doorſchoten*, maar *doorſtoken*, als blijkt uit vs. 1146 en uit vs. 1252—1263. *Doorſchieten* met een pijl of ſchicht kan ſlechts op een afſtand geſchieden, en hier was een ſoort van worſteling vooraf gegaan.

1554 *Gelickt:* dit woord behoort by het in vs. 1556 volgende *tongen:* de konſtruktie is echter vrij gewrongen.

Van eenigh godlijck licht, dat met een' ronden kring
Van tongen, rood als vier, om 't heiligh hulfel ging.
My docht ick zagh dien fchicht noch in haer herte fteecken,
Daer 't laeuwe bloed langs fcheen op d' aerde neêr te leecken.
Ick ftondt'er ftijf en ftom. al 't krijghsvolck zagh op my.
De Liefde en Schrick van d' een, de Schoone aen d' andre zy.
Noch drong ick ftewaert in met zidderenden degen.
Maer waer ick quam, alom vloogh Urfuls Geeft my tegen
Met haere ftanderd vaen. haer Maeghden overkuifch
Bejegenden mijn volck met dadeltack, of kruis,
Of maeghdewaffe kaers, voor wie de krijghslien vielen,
En vloden hier en daer. zy zat my op de hielen,
Of ftond voor mijn gezicht. veel troepen vloôn verbaeft;
Dies ick den aftoght blies, want d' aftoght was ons 't naeft.

URSUL.

Nu treffen den Tyran al 's hemels dreigementen.

AETHEREUS.

Nu Juliaen vervolgt in d' aengefteecke tenten.

ATTILA.

Och Juliaen, wat raed? hier koomt het zelve fpoock.

IULIAEN.

Hou ftand, 't is ydelheid, en wind, en ftof, en roock,
Of een ontfteecken damp, die fchichtigh zal verdwynen.

URSUL.

De zonne zal voortaen uw hutten niet befchynen.

IULIAEN.

Hou ftand, 't is ydelheid, die eer verftuift dan ftof.

URSUL.

Des legers kreits verftreck den Hun een kerreckhof.

IULIAEN.

Wie zijtghe, die by nacht ons quellen komt, en plaegen?

AETHEREUS.

Slechs wind, en roock, en damp, en ftof, om uit te vaegen.

IULIAEN.

Indienghe niet ontvlught, ick ftel mijn zwaerd te werck.
Wat of de veldheer doet?

ATTILA.

Ick fchrijf met kool een perck,
Tot mijn verzekering, en zal 't met vloecken wyen.

IULIAEN.

Daer komt het yflijck fpoock, en durf het overfchryen.

ATTILA.

Is 't wonder dat mijn hair hier door te berge rijs?

URSUL.

Bevrieft uw hart noch niet zoo ftijf en kil als ijs?

ATTILA.
Och Urſul, laetme gaan. och ſpaer den Koning 't leven.
URSUL.
Tyran, uw vuiſt heeft my dien ſchicht in 't hart gedreven.
ATTILA.
Och Urſul, laetme gaen, vergeefme toch dien moord.
URSUL.
Wy Geeſten eiſſchen wraeck. de hemel is verſtoort.
AETHEREUS.
Durft ghy, aertsmoordenaer, u langer hier vertrouwen?
IULIAEN.
Wijck af, ick zal u 't hoofd van buick en ſchoudren houwen.
AETHEREUS.
Heeft wind, en roock, en damp, en ſtof nu buick en hoofd?
IULIAEN.
Daar leit de Geeſt. ick heb hem 't beckeneel geklooft.
AETHEREUS.
Noch leeft de Geeſt. uw zwaerd is veel te plomp van ſnede.
IULIAEN.
Och goede Geeſt, vertreck, laet Juliaen met vrede.
ATTILA.
Och Juliaen, wat raed? nu weet ick geen verblijf.
URSUL.
Gods ſtraffe volgt Gods Roe, gelijck de ſchaduw 't lijf.
ATTILA.
Het zweet breeckt uit. wie moet voor dit gezicht niet yzen?
Princes, ick zal my nu genadiger bewyzen.
URSUL.
Gelijckghe zijt gewoon, die 't al verwoeſt en ſtroopt.
En Chriſtenrijck in 't bloed der Martelaeren doopt.
Verbeeld u niet, dat God uw' moedwil wil verſchoonen.
Ick zal u 't halve hoofd van uwen Manfrit toonen.
Daer ziet ghy 't van het lijf geſneden, en noch nat.
De Ridderſchap valt uit, met al de ganſche Stad.
De tenten ſtaen in brand. uw volck verloopt te ſpade.
't Vergoten bloed roept wraeck. 't is uit met Gods genade.
De ganſche Stad valt uit. al 't leger ſtaet in vier.
ATTILA.
Wat zienwe, Juliaen? wat aenzicht zienwe hier?
't Is Manfrits eigen hoofd. verwacht geen ander teecken.
Och Juliaen, 't is tijd als d'andren op te breecken.
Och Juliaen, breeck op, met d'overige maght.
't Is veiliger gevloôn, dan 't uiterſte verwacht.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS. REY VAN AGRIPPINERS.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe Ridderſchap, zet hier de doodbaer neêr,
En 't Heiligh Lijck. 't word ſpa, oock valt de wegh te veer.
Voor eerſt genoegh, tot dat men 't lichaem voort geleide,
En op het ſtaetelijckſte een uitvaert toebereide,
Gelijck de heiligheid van zoo een Heiligh voeght.
Maer dit toeſchietend volck bleef al den nacht miſnoeght,
Indien hun oogen zelfs de doode niet eerſt zagen.
Men ſchuif de doodkiſt op. daer leitze nu verſlagen,
Die vrome Kruisheldin, en ſtut van 't eeuwigh Rijck.
Ghy Vaders van de Stad, ghy Burgers algelijck,
Om Gods wil, ziet toch eens, ghy maeghdekens, en vrouwen,
Koom leeck, en prieſter, koom de Koningin aenſchouwen.
Zy ſchijnt niet dood, noch oock den ſlapenden gelijck,
Maer levend lachtze u toe. hier leit een Bruid te prijck;
Wiens ziel in 't hemelſch koor, voor d'Engelen, ging trouwen
Den ſchoonſten Bruidegom. waer zagh men oit gehouwen
Uit marmer eenigh beeld, of lijck dat witter was.
Zoo leeft d' albaſte pop in d'ebbenhoute kas.
Noch ſchijnt de purpre mond gebeên tot God te morren.
De roos, op elcke wang, weet noch van geen verdorren.
Het hair behoud zijn' geur, ja krachtiger dan oit.
Zoo hadze zich voor 't leſte om Jezus opgetoit.
Zy heeft dien mond niet eens vertrocken, om de ſmarte
Des doods, toen haer de Dood de tanden zette in 't harte,
Met dien verwoeden ſchicht. geweerhaeckt hangt hy noch
In haer gequetſte borſt, zoo wit, als melck en zogh;
Gemarmert van het bloed, dat uit de wonde vloeide,
En maeckte een' rooden vliet, waer in de ziele roeide
En zeilde, en vloogh voor wind, voor ſtroom, recht hemelwaert,
Der zielen haven in, beſchut voor 't Hunſche zwaerd.
O wreede ſchicht, te wreed op zoo een teere ſpruite!
't Was wonder dat uw punt niet weder af en ſtuite,
Of ſtomp werd, op 't gezielt en levendigh albaſt
Der Kalidoonſche Maeghd, en hechtghe noch zoo vaſt,
In 't middelpunt van 't hart? maer waerom 't hart geſchoten,
Och edel hart! en niet een ander deel doorſtooten?
Neen, billijck is 't, dat zy, aen 't Paradijs verlooft,
Oock werde in 't hart gemerckt; gelijck 't gemartelt Hoofd,
Haer Heiland, dien de ſpeer in 't hart ging, door de zyde.
Onwetende eerde u dus, die u dees eer benyde.
O allerzaligh ſt lijck, ons allen voorgetreên,
En in het bloedigh perck met Jezus doorgeſtreên.

1631 *Morren* voor „mompelen."

BURGEMEESTER.

Zy triomfeert by God, met wien zy zich vereende,
Met al haer Duizenden, die, op de ſtarren treênde,
Nu omgaen met den kloot, aen 's hemels gouden boogh,
En, boven zon en maen, braveeren daer om hoogh
Gods vyanden, die niet onſterfelijcke zielen,
Maer ſlechs het ſterflijck lijf des Martelaers vernielen.
Het veld, dat door dien moord verwildert leit, en woeſt,
Gemeſt met bloed, en merg, teelt nu een' rijcken oeghſt,
Daer God de vrucht af maeit, en vult zijn ruime ſchuuren
Met garven zonder tal.

REY.

Wy tellen daeghlix d' uuren,
Ja elcken oogenblick, in 't uiterſte gevaer,
Dat Jezus ons verlos. 't verlangen valt ons zwaer.

AERTSBISSCHOP.

O waerde Burgery, de hemel wil u ſtercken.
Gedenck, ghy ſtrijd ter nood voor huizen, en Gods kercken;
Ghy ſtrijd voor lijf en ziel, voor Gods gerechte zaeck,
Voor 't algemeen geloof. ſchep moed. beveel de wraeck
Den allerhooghſten troon: hy bleef noit Dwingland ſchuldigh
De lang gedreighde ſtraf. volhard, beveel geduldigh
Hem d' uitkomſt van 't gevecht. de hemel weet zijn tijd.
Men triomfeerde noit dan na den bangen ſtrijd.
Nu dorſcht Gods ſtraffe hand den droeven ingezeten.
De vlegel breeckt niet eer voor dat die is verſleeten.
Gods oordeel ſcheid aldus het koren van het kaf;
Al dreunt'er 't ganſche Sticht, gelijck een dorſchvloer, af.
Wy zitten noch beſchermt, en met beſlote muuren.

REY.

Argentoraet, en Trier, en Tongren, ons gebuuren,
Zijn al in d'aſch geleit, en in den grond vergaen.
Indien een ſtercker valt, hoe kan een zwacker ſtaen?
De blixem met geweld gedreven op de toppen
Van toornen, en van kerck; het bloed, by roode droppen,
Geregent hier en daer; de tortſen in de lucht;
De wolcken vol geſchreis, en oorelooghsgerucht;
Het hemelſche gezang, het loeien uit de kooren,
Gaen zwanger van al 't leed, dat daeghlix word geboren.
Ons veſten gaepen vaſt, en waren ſlus vermant.
Wy hoorden dien Tyran vaſt brullen moord en brand.

1678 *'t Ganſche Sticht:* namelijk „het aartsbisdom van Keulen."

1680 *Argentoraet:* „Straatsburg," dat echter juist niet onder de allernaaste buurſteden van Keulen behoorde.

1683-1688 Zulke voorteekenen, die ons herinneren aan 't geen Jozefus en Hegezippus verhalen aangaande de wonderen die plaats hadden voor de verſtoring van Jeruzalem — werden nog in Vondels tijd onaffcheidelijk geächt van alle noodlottige gebeurtenisſen. Wie twijfelt, ſla GODFRIEDS *Kronijk* maar eens op, die er vol van is.

De maght der Burgery begon al uit te ſpatten.
De Hun zal ſtrax den ſtorm met meer gewelds hervatten,
En booren door de breuck in Stad, die open leit.
Ick zie, hoe 't grimmigh zwaerd langs marckt en ſtraeten weit,
En neervelt, wat het vind. ick hoor ons vrouwen krijten.
'k Zie dochters aengezicht en bloote borſten rijten,
Met hangende perruick geſchonden en geſleurt.
Ick zie dees Stad in brand, en als een kleed geſcheurt.
Nu zal ons Beeck van 't bloed der menſchen overloopen.
Men ſluit de poort vergeefs, de muuren leggen open.

BURGEMEESTER.

Godvruchtigh Licht, verlicht het volck met uw gebed.
Wy knielen al met u, en hopen op ontzet.

AERTSBISSCHOP.

Aendachtige gemeent, hou op, hou op van ſchreien.
Ick zie, om 't hoofd van 't lijck, een vlam van tongen weien,
En lecken Urſuls kroon. ay zie, hoe ſchoon het ſpeelt.
Ick zie noch meer, een wolck, die zich daer boven deelt,
En zwanger van Gods glans vaſt arbeid door te breecken.
Schep moed, mijn volck, ſchep moed. dit is geen ydel teecken.
Wy zijn alree verhoort. nu langer niet geſchroomt.
De wolck gaet op. wat Zon of hier te voorſchijn koomt?
Wat ſtarren of dit zijn, die voor en achter krielen?
Gewis 't is Urſuls geeſt, beſtuwt met Martelzielen,
Met zoo veel duizenden, als ſlus geſneuvelt zijn.
Ick ken die Kruisbanier. 't is ſpoock, noch droom, noch ſchijn.
Wy weckten haeren geeſt met ons eendraghtigh ſmeecken.
Zy wenckt ons. luiſter toe. daer vangt zy aen te ſpreecken.

SINTE URSUL.

Ghy Agrippiners, ſtaeckt dit jammerlijck geſteen.
Ick hebbe op uwen muur met al mijn heir geſtreen,
En ging dien Dwingeland in zijne tent beſtoocken.
Al 't leger vlught met hem, en is voort opgebroken.
De blixemſtrael, die brand in alle hutten ſticht,
Vergunt den Hun geen' tijd, dat hy zijn hielen licht.
Ganſch Keulen, met den dagh in 't leger uitgevallen,
Sleept eenen grooten roof in zijn verloſte wallen.
Die woedende Tyran, zoo wijd en zijd gevreeſt,
Zal 's nachts, in 't bruilofsbed, op 't vrolijckſt van zijn feeſt,
Smoordroncken van den wijn en 't bloed, allengs gedroncken,
Daer zijn beſtorve bruid hem reutlen hoort, na'et roncken,
Haeſt braecken 't godloos hart, en ſmooren in zijn bloed,
Dat tegens Chriſtus Kerck, en Gods autaeren woed.

1725-1729 Volgends ſommige ſchrijvers werd Attila, na met Hedike, dochter van den Koning der Baktrianen getrouwd te zijn, in de eerſte bruiloftsnacht door haar omgebracht.

Laet u 't geleden leed noch jammer niet bedroeven.
God wou uw hart door 't vier des oorlooghs dus beproeven.
Beftelt ons lichaemen ter aerde, zoo 't behoort.
De hemel zal uw' Dom, uw Raedhuis, en uw poort,
Van hier, in tijd van ramp, en tegenfpoed, vertrooften.
Verwacht in uwen fchoot het Drietal, dat van 't Ooften
Zich boogh voor d'arme kribbe, en offerde zoo mild;
Drie Kroonen dan gevoert in eenen rooden fchild:
Drie Kroonen zullen braef op onze Armijnen paffen.
Ick zie der muuren kreits hoe langer wyder waffen,
Door allerhande ramp; d'Aertsbiffchop, in den top
Van 't Keizerrijck te keur, om een' gekroonden kop;
En 't Heiligh Agrippijn, door tegenfpoed verzochter,
Volharden, als een echte oprechte Roomfche Dochter.

AERTSBISSCHOP.

Verloffer, zijt gelooft, die d'eer behoud in 't veld,
En Englen zonder tal, en Martelgeeften ftelt
Tot wachters van de Stad. wy buigen ons, wy groeten
SINTE URSUL en heur heir. wy offren aen heur voeten
Geen wieroockvat vol reuck, maer 't hart vol danckbaerheid.
My dunckt ick zie alree ons veften uitgeleit.
Sinte Urfuls Veld daer in getrocken, en begrepen,
De Keulfche Maeghden maght van fteenen t'zaemen fleepen,
En bouwen haer een kerck, zoo yverigh als oit.
Gezegent zij Klemaet, die Gods gebouw voltoit.
Drie zilvre tomben, rijck van Indiaenfch gefteente,
Begraeven in 't autaer, beveelt men haer gebeente,
't Lijck van Cyriacus, en 't lichaem van Konaen;
Waerop men, onder fpel en koorgezang, voortaen
Den hemel eeuwigh danckt, met heilige offerhanden,
Daer gulde kandelaers, daar gulde lampen branden.
Noch feeft noch ommegang ontfta dees Maeghdekerck;
Daer elck haer ruftbed hebbe, en haer gewyden zerck.
Men berg al 't overfchot in eene goude kamer;
En haer gedachtenis zij Keulen aengenamer
Dan endelooze fchat: maer d'afch, en Maeghdeftof
Zich fpreiende, vereifcht een grooter kerreckhof
Dan d'aldergrootfte Stad. men grabbelt om dees bloemen.
De Teems zal zelf een ftad naer een der Maeghden noemen.
Zoo leven, na de dood, die 't leven hier verfmaên.
Zoo koomt de glori t'huis, die naer geen glori ftaen.

1743 *Verzochter:* om 't rijm, voor *meer verzocht*, d. i. „meer beproefd"; doch even verkeerd als „beproefder" geweest ware.

1754 *Klemaet:* deze perfoon is my onbekend.

1768 *De Teems zal zelf een ftad naer een der Maeghden noemen.* Ook hier moet ik een ? plaatfen. Misfchien was er onder die 11011 een *Londina*.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE MAEGHDEN.

By de beoordeeling van dit Treurfpel zal men, geloof ik, verftandigst doen, met, even als de Dichter, de overlevering, waar het op gebouwd is, gaaf en zonder nadenken aan te nemen, en zich zoo min mogelijk tot historifche nafporingen te begeven of op anakronismen te letten. Zeker is het, dat Vondel eer lof dan berisping verdient voor de moeite, welke hy zich gegeven heeft, om alle byzonderheden omtrent de gefchiedenis, zoo van Attila als van Keulen, op te graven, en dat het ftuk op elke bladzijde de bewijzen vertoont van verbazende belezenheid; — doch van een anderen kant moet ik niet verzwijgen, dat het er niet beter door geworden is, en dat, zoo belezenheid op zich zelve nuttig en verdienftelijk is, zy tot die eigenfchappen behoort, welke men best doet, zoo min mogelijk te vertoonen. Wie een dichtftuk fchrijft, moet in de eerfte plaats en voor alles er naar ftreven, helder en verftaanbaar te zijn; en wanneer de aandacht van lezer of hoorder geftadig wordt geftoord en van het hoofdonderwerp afgetrokken door de vermelding van perfonen en zaken, welke hy nooit heeft hooren noemen, dan gaat voor hem de indruk, dien het dichtftuk verwekken moest, grootendeels verloren. Er beftaan weinig poëtifche voortbrengfelen, die in fchoonheid van vormen, in rijkdom en gloed van fchildering, in fijnheid van gevoel, in alles, in een woord, wat de voortreffelijkheid van een dichtftuk uitmaakt, kunnen wedijveren met de Lalla Rookh van Thomas Moore: en toch zoû het oneindig meer behagen, indien de naauwkeurigheid in het vermelden van Oosterfche gewasfen, dieren, produkten, gewoonten, enz. er niet zoo kwistig in verfpreid ware, en men niet gedurig verplicht was, tot recht verftand van den text, de aanteekeningen te raadplegen.

Behoudens dus de hierboven gemaakte aanmerking, is het Treurfpel, dat wy thands befchouwen, allezins gefchikt om de aandacht te boeien en treffende indrukken te weeg te brengen. Men vindt er, by keur van uitdrukking, rijkdom van gedachten, behagelijke afwisfeling, fraaie karakterfchildering en luister van voorftelling in vereenigd. De expozitie wordt ook hier wederom niet in een lange alleenfpraak, maar in een foort van beraadflaging tusfchen den Aartsbisfchop en de Burgemeesters van Keulen gegeven. In dien Aartsbisfchop vinden wy niet weinig gelijkends met den goeden

vader Willebrord uit „Gysbrecht." Dezelfde naïeve, eenigzins beuzelachtige bekommering over zijn kerk-ruiten, zijn boomgaard en zijn vijver, die den Vader van 't nederige Karthuizer klooster kenmerkt, drukt ook den hooggeplaatften Aquilinus ten opzichte van de fchatten in de St. Gereoens kerk verzameld. Intusfchen zoû men met eenig recht kunnen vragen, of Vondel niet beter hadde gedaan, in dit eerfte tooneel de rollen om te keeren, en in ftede van een mistroostigen, beängften Geestelijke te fchilderen, die door de waereldlijke Overheden wordt opgebeurd, liever wat meer neêrflachtigheid by de Burgemeesters te onderftellen, en daar-en-tegen den Aartsbisfchop te doen wijzen op een mogelijke verlosfing der ftad uit haren nood, langs wegen, verborgen voor 't oog der menfchen, doch aan den Almachtige bekend en door Hem reeds voorbereid. Aquilinus, als een tweede Jojada tot een anderen Abner [1]) gefproken hebbende, zoû ongetwijfeld een meer waardige en zijn ftand meer voegende rol gefpeeld hebben.

Even min als de Aartsbisfchop, doet zich de Bode, die in 't volgende tooneel het gevangen nemen van Urfel en haar ftoet door de Hunnen, komt verhalen, van een voordeelige zijde kennen. Hy bekent reeds by de eerfte woorden die hy fpreekt, dat hy geen lust in 't martelaarfchap heeft, en liever *oud en grijs, dan zoo jong* fterft. Deze gehechtheid aan 't leven van den vluchteling was in Vondels plan wel noodig om zijn verfchijning binnen Keulen te motiveeren; doch zy vernedert den man in de oogen, die Urfels moedwillig ftreven naar den marteldood als iets loffelijks befchouwen, en vermindert daardoor den indruk, welken anders zijn zoo cierlijke befchrijving van den reistocht beftemd was te weeg te brengen.

Wy worden nu verplaatst in de legertent van Attila; want de inhoudsopgave, voor het ftuk geplaatst, is in zoo verre niet naauwkeurig, dat zy het tooneel voorftelt als uitfluitend *te* Agrippine: en, wat meer is, indien wy uit vs. 234 niet leerden, dat „de Dwingeland mevrouw in zijn tent verwachtte", wy zouden by de *lezing* niet zoo dadelijk begrijpen waar wy ons bevonden. Deze mindere naauwkeurigheid is vreemd by Vondel, die anders altijd zoo juist de plaats der handeling aanwijst of omfchrijft.

De nu volgende tooneelen tusfchen Attila en zijn Veldheer, en tusfchen den Koning en de Maagd, zijn keurig gefchreven. Het was een gelukkige gedachte, reeds den ruwen Juliaan gevoelig te maken voor het fchoon van Urfel, en daardoor de liefde voor te bereiden, welke Attila voor haar opvat, en niet minder dezen laatfte eerst zijn genegenheid te doen verbergen, om zoo doende zijn karakter als Vorst beter op te houden. Ook de Offervinder, waar hy vervolgends den Koning poogt af te brengen van zijn liefde voor de Kristen maagd, is treffelijk gefchilderd en fpreekt — van zijn ftandpunt befchouwd — verftandige taal. Minder gelukkig komt my de wijze voor, waarop Urfel, in haar onderhoud met Beremond, diens redeneringen poogt te wederleggen, en ik ben niet zonder fchroom, dat, zoo de redetwist van een onpartijdig ftandpunt kon beöordeeld worden, haar betoog nog zwakker dan dat des wichelaars zoû bevonden worden. Immers, verre van de waarheid en voortreffelijkheid van het Kristendom te bewijzen, zoo beäntwoordt zy meest alle tegenwerpingen van Beremond, door aan te voeren, dat hetzelfde wat deze in de Kristen Godsdienst belachlijk of verkeerd vindt, evenzeer in de Heidenfche plaats heeft. Zoo b.v. verdedigt zy het feit, dat Kristus begraven is, omdat dit ook met Jupiter gebeurd is: zoo het verfchijnfel, dat God den dood zijns Eengeboornen heeft toegelaten, met de omftandigheid, dat

[1]) RACINE, *Athalie.* Act. I.

Saturnus zijn kinderen wel opät: zoo de hemelvaart van Jezus met die van Herkules. Voorts is het hinderlijk, wanneer aan Urfel een echtverbintenis met Attila wordt voorgeflagen, haar het affLaan van dit voorftel voornamelijk te hooren gronden op het *gruwelijk hoofd,* den *borftelігen baard,* en den *platten neus* van Attila. Daar zy, een aan God verloofde maagd, den Heidenfchen Vorst toch niet zoû begeerd hebben, al ware hy een Engel van fchoonheid geweest, is de vermelding van zijn fyzieke afzichtelijkheid in haren mond onnoodig, ja ongepast en onkiesch. Wy moeten Vondel echter over de min gelukkige wijze, waarop hy deze *disputatie* behandeld heeft, niet te hard vallen, wanneer wy bedenken, dat de theologifche polemiek van zijn tijd minder beftond in een wederkeerig liefderijk vermanen, te-recht-wijzen en overtuigen, dan in een heftig fchelden en tieren: en het is dan ook niet meer dan natuurlijk, dat Urfel, in plaats van verder te argumenteeren, of eenige pogingen aan te wenden om den Wichelaar te bekeeren, van woorden tot feitelijkheden overgaat, en het haar aangeboden wierookvat aan ftukken flaat — Meesterlijk daar-en-tegen, en Vondel weder volkomen waardig, is het volgende tooneel, waarin Beremond en Juliaan elk van hun ftandpunt aan Attila raden, tot behoud van zijn gezach, de Maagden op te offeren: en uit de natuur gegrepen zijn uitroep aan 't flot:

Zoo wil ick dat men toch de Koningin bewaer.

'T Is Orosman, wanneer hy roept:

Laisfez furtout, laisfez Zaïre en liberté.

In het derde Bedrijf vinden wy ons wederom binnen Keulen, en wel op een torenplat, van waar de Burgemeesters met den Aartsbisfchop het Maagdenleger gadeflaan. Dat die goede Aartsbisfchop, die veel praat, maar weinig doet, het voornemen opvat, om, op het voorbeeld van Leo en Lupus, den dwingeland in perfoon te gemoet te gaan, en *dien bazilisk met zijn gezicht te verflaan,* is prijzenswaardig; maar fchooner zoû het geweest zijn, indien dit plan, al ware 't maar door een begin van uitvoering, gevolgd ware: nu dit geen plaats heeft, kon het geheele tooneel gerust worden gemist.

Met een fprong worden wy wederom in 't leger overgebracht, waar zich nu Attila door de redenen en *citaten* van Juliaan en Beremond laat overhalen, om noch de Maagden, noch des noods de Koningin te fparen. Die tooneelen, en de tweeftrijd van Attila, in zijn alleenfpraak vermeld, zijn fraai en waar van fchildering. Urfel met haar geheelen ftoet verfchijnt nu voor hem, en gewis zoû de theatrale voorftelling van

dit reifbaer volck, zoo koftelijck gekleed,

naar de befchrijving, die er van gegeven wordt, eene der luisterrijkfte zijn, welke eenig ftuk immer had aangeboden. De ftijl, waarin dit tooneel gefchreven is, is de majesteit van het tooneel zelf volkomen waardig. Wel wordt het fchijnbaar kalm en deftig onderhoud tusfchen Urfel en Attila wat fnel door den dollen moord gevolgd; doch het was menschkundig, aan den Dwingeland, nu Beremond plotfelings tusfchen beiden komt en hem waarfchuwt, aan Urfel haar kruisvaan te ontrukken, geen nieuwe vertoogen in den mond te leggen. By zijn nog fteeds brandende hartstocht voor zijn fchoone vyandin, moest hy of terftond of geheel niet op haar woeden. Hy haast zich, haar met zijn fchicht te doorfteken, bewust, dat hy haar by de minfte aarzeling fparen zoû.

Het verhaal, in het vijfde Bedrijf, van den uitval door de Keulfche jongelingfchap gedaan, is wederom geheel in Vondels trant gefchreven, en levert een nieuw bewijs van zijn onovertrefbaar talent in 't aanfchouwelijk voorftellen van gebeurtenisfen.

Alleen zoû een vitter kunnen vragen, waarom die Keulſche Ridderſchap — zie vs. 1378 — wel om 't *lijk*, maar niet om de *levende* Urſel haar dapperen uitval waagde, en is het jammer, dat de twee hoofdperſonen van 't verhaal, Liskerck, de aanvoerder der Keulenaars, en Manfrit, de bevelhebber der Katten, hier voor 't eerst genoemd worden, zoo dat hun beſtaan den lezer geheel onbekend is en hun lot hem geen belangſtelling inboezemt. Ja, wat den eerstgemelde betreft, wy vinden zelfs in vs. 1400, waar voor 't eerst van hem gewach wordt gemaakt, niet de minſte aanduiding van de hoedanigheid, welke hy bekleedt, en mogen eerst uit vs. 1450 opmaken, dat hy den *Keulſchen Adel* aanvoert.

Niet minder fraai, en uit den aart der zake nog levendiger, is het volgende tooneel, dat ons weder in het legerkamp der Hunnen overbrengt, en waarin Attila en Juliaan beurtelings vragen en ophelderen, hoe de beſtorming, aan twee zijden der ſtad beproefd, zoo ſchandelijk mislukt is. De verſchijning der geesten van Urſul en Aethereus, welke hierop volgt, is beſtemd om ijzingwekkend te zijn, doch doet, althands op my, een tegenovergeſtelde uitwerking. Dat ſchriklijk bang zijn, dat ſchrijven van een kring met kool, en dat vechten tegen ſpooken, maakt Attila en zijn Maarſchalk tot belachlijke figuren en het geheele tooneel tot een poppekast-vertooning. Don Juan houdt zich in *le Festin de Pierre* nog beter tegen over zijn ſteenen gast. Plechtig daar-en-tegen en indrukwekkend is het laatſte tooneel, waarin het lijk van Urſel binnen Keulen ten grave gevoerd wordt, en haar ſchim de bevrijding der ſtad en de luisterrijke toekomst, die Keulen bereid is, komt verkondigen.

Van de Reien heb ik geen melding gemaakt. Zy ſtaan in dit ſtuk op zich zelve en nemen geen deel aan de handeling. Voor 't overige zijn zy voortreffelijk van diktie en laten zich met telkens vermeerderend genoegen lezen.

Mocht men vrij algemeen inftemmen met den lof, dien de Groot, in zijn hierboven 1) aangehaalden brief aan „de Maeghden" gaf, en die alleen de dramatifche behandeling van het onderwerp gold, het onderwerp zelf was aanftootelijk in de oogen van velen, die, ook in de wijze, waarop Vondel het had opgevat, en in talrijke plaatfen van het ftuk een ingenomenheid zagen met de zeden en gebruiken der Roomfche Kerk, en een overhelling naar hare leer, die hen ergerde en bedroefde, en die hen fterkte in een vermoeden, reeds by het aanfchouwen van den „Gysbrecht" in hen opgekomen, dat hy geneigd zoû zijn, die leer te omhelzen. Weldra bleek het, dat dit vermoeden gegrond was. De geloofsverandering van onzen hoofddichter, van een man, die reeds van bezadigden leeftijd was, en als vroom en oprecht bekend ftond, is een te belangrijk keerpunt in zijn gefchiedenis en een te merkwaardig feit op zich zelf, dan dat wy er niet meer opzettelijk by zouden ftil ftaan.

Volgends Brandt plach zeker rechtsgeleerde „van goeden geloove" 2), die langen tijd met Vondel gemeenzaam verkeerd had, te verhalen, dat onze dichter, zijn echtgenoote nu voor ettelijke jaren verloren hebbende, zijn oog geworpen had op een welgegoede weduw van de Roomfche gezindheid, en dat hy, geen andere kans ziende om haar te behagen, by zich zelven begon te overleggen, of hy haar met geen goed gemoed in dat ftuk zou kunnen volgen: dat hy in 't eerst, met dien rechtsgeleerde en andere vrienden van die zaken fprekende, alles in twijfel trok, en eindelijk beweerde, dat er geene zekerheid op 't ftuk van godsdienft was, ten ware men een onfeilbaren Rechter, in al wat in gefchil ftond, op aarde erkende; alzoo een Stedehouder van Kriftus; dat dit eindelijk uitkwam op den Paus als nazaat van de Roomfche Kerk met haar gezach: te meer, omdat eenige Priesters en andere Geestelijken, hopende een man van zulk een vermaardheid te winnen, krachtig op hem werkten: dat eindelijk dit voornemen hun gelukte, en te lichter, dewijl Vondel zijn verftand, gedachten en zinnen van jongs af zoo vlijtig aan 't rijmen en dichten had ten beste gelegd, dat hy zeer onkundig was in 't ftuk van de godsdienst. Zoo kwam hy, volgends 't verhaal diens berichtgevers, tot de Roomfche Kerk, zonder dat nochthands het huwlijk, waar hy naar ftond, en dat hem eerst aan 't twijfelen bracht, eenigen voortgang kreeg.

Ik heb die vertelling aangaande de hoofdreden, welke Vondel zoû hebben bewogen de leer der Roomfche Kerk te omhelzen, niet kunnen noch willen verzwijgen, eensdeels omdat zy in de befchrijvingen van zijn leven voorkomt, anderdeels, omdat zy, als nader blijken zal, ter goeder trouw en naar aanleiding van een beftaand feit ingang kan gevonden hebben; doch ik moet my haasten er by te voegen, dat ik,

1) Blz. 546.
2) Geloofwaardig.

wat my betreft, die reden niet als de ware, veel min als de eenige, kan aannemen. De ongenoemde Rechtsgeleerde moge dan al een man „van goeden geloove" zijn geweest: 't komt my voor, dat hy zich in deze zaak te „licht van geloove" heeft betoond. Wy zijn veelal gewoon, aan de daden van onze medemenfchen byoogmerken, en zelden zoodanige die hun tot eere verftrekken, toe te fchrijven: en er is geene daad, waaromtrent de waarheid dezer ftelling fterker geldt, dan geloofsverandering: omdat deze doorgaands aan hen, die aan de leer, vroeger door den afvallige beleden, getrouw blijven, zoo onbegrijpelijk en buitenfporig fchijnt, dat zy die alleen kunnen verklaren uit oorzaken, die buiten de zaak zelve liggen. „Hoe kan," zoo ftel ik my voor, dat de Gereformeerden van die dagen zullen hebben geredeneerd, „hoe kan iemand, die zoo knap is en zoo helder denkt als Vondel, hoe kan die geloof hechten aan de Roomfche fabelen, en op zijn ouden dag de leer verlaten, waarin hy geboren en opgevoed is? Suf is de man niet, dat blijkt uit de gefchriften, die hy levert. Voordeel of nut kan het hem in zijn zaken ook niet aanbrengen; in tegendeel het kan niet misfen, of hy moet er de gunst door verliezen van de Regenten en van zijn voormalige befchermers. Daar fteekt gewis wat achter. Zoû 't ook wezen kunnen, dat hy de hand van deze of gene welgeftelde Roomfche weduwe hoopt te bekomen, en, op die wijze, zijn zaken, die, naar wy hooren, federt den dood zijner vrouw niet zoo voorfpoedig meer gaan, zoekt te herftellen! Daar is er eene, van wie hy reeds lang werk gemaakt heeft, en die hem misfchien wel zijn geloofsverandering tot voorwaarde van hare toeftemming heeft gemaakt. Dat zal het wezen!' — En zoo komt het praatjen in de waereld en gaat rond en wordt eerlang als onbetwistbare waarheid aangenomen. —

Intusfchen, er beftaat doorgaands eenige aanleiding tot alle praatjens, en zoo zoû het feit, dat Vondel omtrent dezen tijd zijn hof aan een Roomsgezinde weduwe gemaakt had, waar kunnen zijn, al ligt daarin nog niet de grond van zijn geloofsverandering — waarover nader. De Heer Alberdingk Thijm, die zeker niet de bedoeling had, een blaam te dezer oorzake op onzen dichter te werpen, heeft 1), in een befchouwing van Dr. van Vlotens werk: „Tesfelfchade Roemers en hare vrienden", niet alleen de overhelling van Vondel tot een nieuwen echt als bewezen aangenomen, maar zelfs gegist, dat het welgegoede weeûwtjen niemand anders geweest is dan de beminnelijke vrouw, aan welke hy zijn „Elektra" opdroeg en later, onder den naam van Euzebia, zijn „Peter en Pauwels" toewijdde: — Tesfelfchade zelve. Zoo zeer is gemelde gefchiedvorfcher van deze gedachte doordrongen geweest, dat hy die nog nader en breeder ontwikkeld, ja aanfchouwlijk heeft voorgefteld in een bevallige, half romantifche, half historifche fchets. 2) Ik wil niet ontkennen, dat hy gelijk kan hebben in zijn gisfing:

1) In „de Tijd," N. Holl. Courant, van 19 en 21 January 1853.
2) In den Katholieken Almanak van 1854.

en zeker had Vondel even goed recht om op Tesfelfchade verliefd te wezen als Huyghens en van Baerle; — hoe wel het niet waarfchijnlijk voorkomt, dat de Amfterdamfche winkelier uit „de Warme-ftraat" kans zoû gehad hebben om te flagen, waar de Haagfche Staatsdienaar en de deftige Profesfor vergeeffche moeite deden: doch ik zie niet in, dat de gronden, door den Heer Thijm bygebracht, tot iets meer dan een gisfing brengen kunnen. De „opdrachten" op zich zelve bewijzen niets dan warme en oprechte genegenheid en vriendfchap, hoedanige federt jaren tusfchen Vondel en Roemers dochter beftaan had, en nu nog verfterkt werd door gelijkheid van geloof; — maar verdere of nadere aanwijzingen van een wensch by Vondel om dien vriendfchapsband met een nog naauweren te verwisfelen, kan ik niet ontdekken. Er is zelfs niet het minfte blijk voorhanden, dat zy elkander bezochten; want ik mag hier niet als een feit ftellen, wat de vernuftige fchrijver uit verbeelding teekent, en die bezoeken, waar de Heer Thijm van gewaagt, welke Vondel, als hy naar zijn zuster te Hoorn trok — N. B. in 't voorbygaan — by Tesfelfchade op haar *Belvedère* buiten de Kennemerpoort te Alkmaar bracht, komen my vrij apokryf voor 1). Met dat al, te dezen opzichte geldt het bekende *fi non è vero, è bene trovato.*

Dan, toegegeven dat Vondel een tweede vrouw zocht, en dat hy Tesfelfchade tot dien rang wilde verheffen, zoo vind ik nog geen vrijmoedigheid, om daarin 't zij de hoofd-, 't zij zelfs een byoorzaak van zijn geloofsverandering te zoeken: vooreerst, omdat ik ongaarne by menfchen, aan wie ik achting toedraag, een onedele drijfveêr veronderftel: ten anderen, omdat Vondel gedurende zijn geheele leven een kordaatheid in zijn handelingen en een onverfchilligheid omtrent geldzaken heeft aan den dag gelegd, waarmede een baatzuchtige handelwijze, als die hem toegefchreven wordt door den rechtsgeleerde „van goeden geloove," in lijnrechten ftrijd is, en eindelijk, omdat wy, ter verklaring van 's mans overgang tot de Roomfche Kerk, onze toevlucht niet behoeven te nemen tot het zoeken van eenige bykomftige oorzaak. Wy hebben alleen zijn karakter en zijn aanleg te befchouwen, om er den fleutel voor te vinden.

Vondel — dat is ons uit al zijn handel als uit zijn werken gebleken, was gemoedelijk vroom, en bovendien van Bybelkennis doorvoed; maar eigentlijk alles behalve een theoloog. Van de beftaande kerkgefchillen had hy niet dan oppervlakkige denkbeelden: en zijn befchouwingen van het Kalvinistifche 2) zoo wel als van het Remonftrantfche ftelfel zijn — als de lezer dit meer dan eens heeft kunnen opmerken — alles behalve juist en helder. Dit was daaraan toe te fchrijven, dat hem van alles wat naar theologifche hairklovery zweemde de walg ftak, en hy zich niet opgewekt gevoelde, zich daarin te begeven, en de voornaamfte gefchilpunten met naauwgezetheid te onderzoeken. Daardoor

1) De Heer Thijm fchijnt weinig in 't oude Westfriesland gereisd te hebben: anders zoû 't hem bekend zijn geweest, dat men, om van Amfterdam naar Hoorn te reizen, nooit „door Alkmaar trekt."
2) Zie o a. het aangeteekende op het *Decretum Horribile.* D. III. blz. 115.

bevond hy zich op een geheel ander ſtandpunt dan de Hervormden van dien tijd in 't algemeen, by wie eigen onderzoek in hun geheel beſtaan was ingeweven, en die, geletterd of niet, over 't geheel zeer goed t'huis waren in de theologiſche vraagpunten van den dag. En toch gevoelde Vondel behoefte aan pozitief geloof: behoefte om zich by een kerkgenootſchap aan te ſluiten. Hem was het onmogelijk, zich, gelijk Hooft dat kon doen, buiten onmiddelijke verbintenis met eenige ſtellige leer te blijven, en een half Kristendom, gehuwd aan de Heidenſche wijsbegeerte, waarmede zich de Drosſaart te vrede ſtelde, was voor Vondel niet genoegzaam, noch kon voldoening ſchenken aan zijn gemoed. Van daar moest van zelve een geneigdheid by hem ontſtaan, om tot die belijdenis zijn toevlucht te nemen, welke hem rust en bevrediging ſcheen aan te bieden, ook al mocht hy zich in den aanvang niet vereenigd hebben met al hare leerſtukken. De Roomſche Kerk bood hem een ſchuilplaats aan, waarin hy zich aan de twisten, welke de Hervormden verdeelden, voor altijd kon onttrekken.

Hier kwam nog dit by. Al had hy zijn leven grootendeels in Amſterdam geſleten, hy was van afkomst en herinneringen een Zuid-Nederlander, en het kunstgevoel, dat van ouds de Belgen gekenmerkt heeft, doorſtroomde ook hem de borst. Geene natie, by welke de artistiſche ſtrekking zoo onmiskenbaar op het geloof werkt, als by de Belgen, en ook in Vondel verloochende zich die werking niet. De kerken, aan de Roomſche eerdienst gewijd, met hare cierlijke bouworde, met hare beelden, met hare ſchilderſtukken, met hare gedenkteekenen, met hare plechtigheden en optochten, met hare pracht en haren luister, moesten het gevoel van den dichter treffen, en op een gemoed, bewerktuigd als het zijne, een indruk maken, welken hy in de naakte bedehuizen der Hervormden, onder 't aanhooren van drooge, langwijlige, duistere, meest in ellendigen ſtijl vervatte en niet zelden door gekijf en ſcheldwoorden ontcierde predikatiën, hoedanig toen de meeste waren, nimmer ontfangen kon. Een tweede, en voor hem niet minder krachtige aanleiding om van kerkgenootſchap te verwisſelen.

Voegt hierby, in de derde plaats, de aandrang van yverige en bekwame vrienden. Vechters (of Viktorijn) die zoovele jaren — ja men kan zeggen, ſedert de dagen hunner vroegſte jongelingſchap — Vondels boezemvriend geweest was, beleed de Roomſche godsdienst: met Tesſelſchade, met de Plempen, kundige en ervaren lieden, met vele anderen onder Vondels bekenden was dit insgelijks het geval. Het kan niemand wonder baren, dat zy hem tot een prozeliet zochten te maken van een geloof, 't welk zy zelve oprechtelijk en innig voorſtonden: het is evenmin wonder, dat zy hem eerlang aan 't wankelen brachten. Immers, terwijl zy aan de eene zijde ſtonden, wie onder Vondels vrienden en bekenden ſtond er aan de andere zijde, genoeg bekwaam en aan hem gehecht, om hem voor afval te behoeden? Met de godgeleerden uit de Protestanten leefde hy op een ſlechten voet: mannen als Hooft en van Baerle bewogen zich meer in de Heidenſche, dan

in de Kristen waereld: de Groot was afwezig en helde zelf tot het Pausdom over: en wat de Remonſtrantsgezinden betrof, het was meer hun politieke dan hun godsdienſtige denkwijze die zijne ſympathiën ſchijnt gewonnen te hebben. Niet vreemd is het alzoo, dat hy langzamerhand onder den invloed zijner Katholijke vrienden geraakte. Door hen waarſchijnlijk kwam hy in kennis met een der bekwaamſte en verdienſtelijkſte Roomsgezinden van zijn tijd. Deze was Leonardus Marius, een Goezenaar van geboorte, zeer ervaren in de oude talen, die eerst Preſident van de Hollandſche kweekſchool te Keulen was geweest, en later te Amſterdam tot Pastoor van de Oude Zijde en Overſte van 't Bagijnhof was aangeſteld. Eens hier wonende, had hy zich de voornaamſte bedieningen, als het Deken- en het Vikarisſchap van Haarlem zien opdragen. Talrijke geſchriften getuigen van zijn kennis en belezenheid; doch daarby ſchijnt hy een groote mate van ſchranderheid en overredingskracht te hebben bezeten. Niet alleen kwamen ook zelfs vele onroomſchen hem in moeilijke gevallen raadplegen, maar ook wist hy, volgends de getuigenis van de la Torre, verſcheidenen, zelfs onder de aanzienlijkſte familiën, tot de Roomſche Kerk te brengen, gelijk mede zekeren Predikant, Jakob Ouzeels genaamd. Het was voor dezen Marius, dat de eer bewaard was, ook een prozeliet als Vondel voor zijn Kerk te winnen. Niet plotſlings had echter die overgang plaats, en wie aandachtig de werken van Vondel, zoo voor als na dien tijd geſchreven, gade ſlaat, zal kunnen bemerken, dat hy daarby volgends overtuiging te werk ging. Immers, van 't jaar 1630 af, worden wy langzamerhand een wijziging gewaar in de door hem uitgedrukte gevoelens, een trapswijze verandering van politieke zoo wel als godsdienſtige meeningen. De krijgsbedrijven tegen Spanje ſtrekken niet langer tot onderwerpen zijner lier: na het bezingen der verovering van den Bosch ſchijnt hy omtrent de rechtvaardigheid onzer zaak tot andere gedachten gekomen te zijn: en offchoon hy niet zoo verre gaat om den vyand den zege toe te wenſchen, van vrede en verzoening met dezen klinkt zijn lied, en 't zijn liever voortaan Zuid-Nederlanders dan Nasſauſche helden die hy bezingt. Zeker mysticisme, vroeger vreemd aan zijn zangen, dooradermt nu zijn poëzy, en vertoont zich al ſterker en ſterker, tot dat eindelijk zijn gedichten reeds blijken dragen, dat hy van godsdienst veranderd is, alvorens hy nog openlijk zijn vroeger geloof heeft afgezworen: en, eenmaal openbaar tot de Roomſche Kerk overgegaan, geeft hy deze ruime ſtof om zich op deze aanwinst te verhoovaardigen; want tot zijn dood toe betoont hy zich haar warmen aanhanger en verdediger. Zelfs de Hervormde levensbeſchrijvers erkennen, „dat hy, eenmaal overgegaan zijnde, niet geveinsdelijk, maar in vollen ernst het Pausdom heeft aangehangen, de regels en ceremoniën daarvan ſtipt onderhouden, en, buiten opſpraak, naar de leer der Roomſche Kerk geleefd heeft.” [1]) En nu, 't zij men den ſtap door hem gedaan toejuiche of veroordeele, moet men zich niet

1) *Vondels Leven*, blz. 46.

gedrongen voelen toe te ftemmen, dat een dus langzaam voorbereide overtuiging, die in een langdurigen levensloop nimmer weder aan 't wankelen gebracht wordt, maar in tegendeel fteeds vaster en vaster geworteld blijkt te zijn, eenigen eerbied verdient, en dat hy lichtvaardig handelt, die, zonder ftellig en afdoend bewijs, een befchuldiging van baatzucht, of van welke aardfche en waereldfche bedoeling, dan ook, tegen Vondel durft opwerpen?

De krijg, die federt eeuwen tusfchen de Turken en de bewoners der zuidelijke ftreken van Europa gevoerd was, en de overmacht, welke het Ottomanifche Rijk, onder de leiding van kloeke en dappere Sultans, boven de Katholyke Staten begon te verwerven, kon aan Vondel, vooral na de meerdere belangftelling, welke die Staten hem, federt hy zelf Katholyk was, moesten inboezemen, geheel niet onverfchillig zijn: en van daar een gedicht, 't welk hy in 't licht zond, ten einde de Vorften der Kristenheid aan te fporen, hun onderlinge twisten te vergeten, en zich te vereenigen tot een nieuwen kruistocht tegen den gemeenen vyand, die onder Amurath een leger op de been had gebracht, grooter dan een zijner voorzaten ooit onder zijn bevelen had gehad, met welk leger hy een inval in Europa deed, en zich als een tweede Attila door plunderingen en verwoestingen geducht maakte. Dit gedicht, hetwelk hy tevens met de Maeghden uitgaf, en dat fchier in alle uitgaven onmiddelijk daarachter te lezen ftaat, luidt als volgt:

OP

DE TWEEDRAGHT

DER

CHRISTE PRINCEN

AEN

JESUS CHRISTUS.

De Chriſte Princen zitten vaſt
Malkanderen in 't hair.
Gauſch Chriſtenrijck vervalt in laſt,
En 't uiterſte gevaer;
Als 't ſchip, dat met gekerfden maſt
Flus ſchipbreuck lijden zal,
En drijft naer lager wal.

De felle Turck, die Chriſtus kruiſt,
Ziet ons krackeelen aen.
D'erfvyand lacht nu in zijn vuiſt,
En hoopt den klaeuw te ſlaen,
Van bloed geverft, van ſtof begruiſt,
In 't hart van 't blind gevecht,
Dat hy 't geſchil beſlecht.

Zoo 't hem gelucken magh naer wenſch
Met zijnen woeſten hoop,
Dat hy 's geloofs verzwackte grens
Op 't ongezienſte ſloop',
En vel en vil zoo menigh menſch;
Help God! wat wil 't een dagh
Van rouw zijn en beklagh.

Gelijck een ingeborſten ſtroom
Zal 't ingelaten heir
Verdrencken al den Duitſchen boôm,
En bruizen als een meir,
En ſpoelen den bebloeden toom
Te Keulen in den Rijn,
Die zal zijn wedde zijn.

Zelf d'andre·weereld (daer men met
Den hoofde nederwaert
De voeten tegens d'onze zet)
Zal hooren al vervaert,
Hoe wy door 't zwaerd van Machomet
Gevallen zijn, ten ſpot
Der vyanden van God.

Dan voelt men hoe men heeft gefaelt,
En uit den Burgertwiſt
En brand verdoemden roof gehaelt,
En wolven opgehiſt
Naer Chriſtus ſchaepskoy: dan betaelt
Men zelf zijn eige roe,
En ſchreit en zucht zich moe.

O Jesus, keer dit voorſpoock af,
Verdrijf die duiſtre wolck.
Herplant veel eer op 't heiligh Graf
Door uw geloovigh volck,
Den Turcken tot gerechte ſtraf,
Den ſtanderd van uw' naem,
Op dat zich d'afgrond ſchaem'.

Op dat die bloedhond, yeders vloeck,
Met ingetrocken ſtaert
Gelijck een rekel Mecha zoeck,
En aen zijn' eigen haerd
In eenen onverlichten hoeck
Zich uitſtreck' naer zijn' luſt,
En laet uw Rijck in ruſt.

Wy voegen by dit ook om de kunſtige vaersmaat merkwaardige gedicht een daarby behoorende

K L A G H T.

De Turcken, 't is ſchande,
  Europe beſtryen,
Te water te lande.
  Wie zal ons bevryen?
Zy trecken vaſt heenen
Den ſtroom op naer Weenen.
  De Keizer ſta vaſt.
O Chriſte vrijheid, ghy zijt in laſt.

Meer algemeen genoegen dan „de Maeghden" gaf het Treurſpel „de Gebroeders," hetwelk onze dichter nog in den loop van ditzelfde jaar voor de drukpers gereed had, en dat met het jaartal 1640 verſcheen.

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

1639.

Fuimus Troes.

[Wy Trojanen zijn er geweest.] *Aen.* II. 325.

DEN

WELWIJZE EN HOOGHGELEERDE

HEERE [1]),

GEERAERD [2]) VOSSIUS.

PROFESSOR DER HISTORIEN,

IN DE DOORLUCHTIGE SCHOLE DER WIJD VERMAERDE KOOPSTAD

AMSTERDAM. [3])

DOORLUCHTIGE MAN,

DIT jammerlijcke treurſpel van Sauls nakomelingen blixemt en dondert noch in de oogen en ooren der Grooten, als met eene gedurige ſtemme van den verwaten en ter helle gedoemden Phlegias [4]), brandſtichter in Apolloos kerck te Delphis,

Discite juſtitiam moniti, & non temnere Divos. [5])

1) *Den welwijze en hooghgeleerde Heere.* De uitgave van 1650 heeft: *den zeer eerwaerdigen en voortreflijcken Heere;* dit was de tytel, die Vosſius, als Kanunik van Kantelbergh, toekwam.

2) *Geeraerd:* in de latere uitgave *Geeraert*, zoo als doorgaande de eind-*d* in *t* is veranderd.

3) *Profeſſor* enz. In plaats van dezen tytel lezen wy in de latere uitgave *Kanonick der Aertsbiſſchoppelijcke Kercke te Kantelbergh.*

4) *Phlegias:* de latere uitgave heeft *Flegias,* zoo als doorgaande de *ph* in *f* is veranderd. Flegias was een zoon van Mars, en de fabel verhaalt van hem, dat hy, uit wraak jegends Apollo, die zijn dochter Coronis bezwangerd had, diens tempel te Delphi in brand ſtak, ten ſtraffe waarvan hy door dezen God met pijlen gedood werd, en in de onderwaereld hevige folteringen lijden moest.

5) *Diſcite* enz.: *Aen.* VI. 620. Deze en de overige Latijnſche regels, die in 't vervolg van deze opdracht voorkomen, worden in de latere uitgave gemist. Vermoedelijk begreep Vondel, dat Vosſius ze genoeg in het hoofd had, om de herinnering niet te behoeven.

Leert rechtvaerdigheid betrachten,
En geen Godheid te verachten.

Hoe veel waerheids aen deze Heidenſche fabel zij, of niet, ymmers in de heilige bladen des Propheeten Samuëls blijckt het zoo helder [1]), als waer het met zonneſtraelen beſchreven, hoe Koning Saul en de zijnen, door ongehoorzaemheid, hooghmoed, wrevelmoedigheid, kerckſchennis, meineedigheid en wreedheid van de koningklijcke heirbaene der godvruchtigheid en rechtvaerdigheid afdwaelende, eeuwigh van kroon en ſcepter berooft, rampzalighlijck omgekomen, en van den hemel geſtraft zijn, zonder dat het verloop der jaeren de miſdaed verſchoonde, of uitwiſchte. Het tegendeel openbaert zich in den godvruchtigen nazaet en dapperen krijghsheld David, die, gelijck een zon, onder de verlichte Koningen, geblonken heeft, wiens gedachtenis noch heden, over den ganſchen aerdbodem, ja in den hemel blinckt, en altijd blincken zal, en wiens zonderlinge deughden en daeden niemant zonder den geeſt, waer mede zijn hoofd van boven gebalſemt en overgoten was, niemant zonder zijne goddelijcke harp en ſnaren kan volprijzen. Zeker al waer ons van dien Held niet meer als deze treurſtof overgebleven, men hadde ſtofs genoegh, om uit dit ſtael alleen zijne overige groothartigheid en volmaecktheid te oordeelen [2]): want word d' aertsvader [3]) Abraham, om het offeren zijns eenigen zoons, zoo hoogh gezet; wat plaets van eere verdient hier de Propheet, en Koning David? Abrahams ſtrijd viel eerſt zonder twijfel ſchrickelijck, overmits de natuurlijcke band van vader en zoon, zoo veel ſtercker bind, als die van David, en zijn aen-

1) *Helder:* veranderd in *klaer*.

2) *Oordeelen:* wy zouden thands zeggen „*be*oordeelen." *Oordeelen* als tranſitivum was echter vroeger zeer gebruikelijk. Zoo vinden wy in de H. Schrift: *Joann.* VIII: 50. *Daer is een dieſe ſoeckt ende oordeelt.* 1 *Cor.* IV: 4. *Maer die my oordeelt is de Heere. Matth.* VII: 1. *En oordeelt niet, opdat ghy niet geoordeelt en wort.* En honderd plaatſen meer.

3) *D'Aertsvader:* in de uitgave van 1650 ſtaat: *den Aertsvader*.

gehuwt maeghſchap: en in dat deel laet het den eerſten vry winnen, indien men hier alleen op blijft ſtaroogen: maer let men, hoe verdacht dit ſtuck David en zijn kroon kon maecken, by zijne doodvyanden, en laſteraers; recht of hy zelf in dit werck zocht, 't geen God, by die gelegentheid van Gabaon, [1]) zocht, en oock belooft hadde, naemelijck, te verdelgen Sauls geſlacht, dat Davids Rijck kon beroeren, en Iuda door Davids ſtoel te beveſtigen; zoo dunckt my, dat deze d'andere zwaerigheid, in de weeghſchael van een doorzichtigh oordeel, ophaelt, of ten minſte betaelt zet: en ick word geperſt uit te roepen:

Utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor Patriae [2]).

't Zij dat nakomeling dit laecken zal of loven,
De liefde tot het volck en vaderland ſta boven.

Hoe kort en beknopt d'onfeilbaere pen, in 't beſchryven van dit treurſtuck zij, noch drucktze klaerlijck [3]) genoegh uit, 't geen Ieſſes zoon ontſchuldight, te weten: de uiterſte nood [4]) der driejaerige drooghte, en dierte, hem perſſende God [5]) raed te vraegen: Gods naeckte antwoord zelf, tot laſt van Saul, en zijnen huize: Sauls meineedigheid, en ſchijnheiligheid, in 't ombrengen der bondgenooten en vreemdelingen; en de bloeddorſtigheid zijner zoonen in dit ſtuck, of in andere ſtucken betoont: Davids bekommeringe en arbeid, om dit t' ontgaen, aengeteeckent in twee vraegen, om de Gabaonners op andere wyze te paeien: het begenadigen van Mephiboſeth, en zijn zoon-

1) *Van Gabaon zocht:* in de latere uitgave ſtaat „*aen* Gabaon," en te recht: *zoeken* heeft hier de beteekenis „van *verhalen* aan of op iemand."
2) *Utcunque* enz. *Aen.* VI. 823.
3) *Klaerlijck:* veranderd in *klaer*.
4) *De uiterſte nood:* veranderd in: *den uiterſten noot.* Beiden zijn te verdedigen: in 't eerſte geval is het „*de nood*, die *ontſchuldight*," in 't andere hangt *den noot* van 't voorafgaande *druckt uit* af.
5) *God:* in de latere uitgave wordt te recht de dative vorm *Gode* aangenomen.

tje Micha, om Ionathan den eed ongequetſt te houden; en ten leſte 's Konings goede genegenheid, in de uitvaert van Saul, en zijn zoonen en neven. Behalven dit alles zeit de moederlijcke en ongelooflijcke zucht van Riſpe, in 't bewaecken der dooden, al ſtilzwygende, hoedanigh eenen ſtorm zy den Koning gelevert hebbe, om haere lieve vruchten te verbidden: want men rekent, datze van den aenvang der Lente tot Herbſtmaend, ymmers ongetwyfelt eenen langen tijd, dieren en vogels van de lichaemen afkeerde. Overlegh met eenen, hoe Michol, over haere zuſter Merobs kinders als moeder ſtaende, zich quyten moſt: ja overlegh liever eens alle omſtandigheden t'effens: Gods antwoord; d'eiſch der Gabaonneren; de dierte, en nood der gemeente; het maeghſchap van ſchoonvader en voorzaets beddegenoot, dochter, kinderen, kinds kinderen, en noch een lid verder; de verlegenheid der Gebroederen, elck met zich zelven en om anderen, broeder om broeder; ooms om neven, en neven om oomen; vader om kind, het kind om den vader; moeders en moeien om kinders, en neven, en kinders om moeders en moeien; de genote weldaeden, en gezworen eeden; Davids goedaerdige gemaelin, de getrouwe Michol; de gedachtenis des allergetrouwſten Ionathans, en d'onnoozelheid van den ongevalligen [1]) Mephiboſeth, en zijn noch onnoozeler zoontje Micha; de vervloeckte wijze van ſterven [2]); het langwyligh vertrecken [3]) der uitvaert; Riſpes ellendigh zitten nacht en dagh by 't gerecht; de plaets des gerechts, op den bergh, langs de heirbaen, op de grens van Benjamin en Ephraim, in Sauls vaderland, in 't gezicht van zijn hof en

1) *Ongevalligen:* „onbevalligen", namelijk wegens zijn lichaamsgebrek.

2) *De vervloeckte wijze van ſterven:* naar de oud-Testamentſche leer: „Vervloeckt is een yegelijck, die aan hethout hangt.." 2 *Gal.* III. 13.

3) *Vertrecken:* „uitſtellen."

geboorteſtad, een prieſterlijcke en koningklijcke ſtad, in 't aenſchijn der Bondkiſte, en Cherubinnen;

Sunt lacrymae rerum, & mentem mortalia tangunt. [1])

Hier beſchreit men 'ſ weerelds zaecken,
Die den menſch aen 't harte raecken.

Hier word ick beluſt, om door Rubens, de glori der penſeelen onzer eeuwe, een heerlijck en koningklijck tafereel, als een treurtooneel, te ſtoffeeren. Hy valt aen het teeckenen, ordineeren, en ſchilderen, nocht zijn wackere geeſt ruſt eer het werkſtuck voltoit zij. David zit'er zwaermoedigh op den hoogen troon. Men ziet'er, door een poort in't verſchiet, de drooge dorre en dorſtige landouw quijnen. Boven in't gewelf van 't prachtige marmeren en cederen hof zwieren zommige Engelkens, die, naer de gewoone zinrijckheid des allervernuftighſten Schilders, elck om ſtrijd bezigh zijn, om net uit te beelden, 't geen ter zaecke dient. 't Een ſchijnt het vonnis der Gebroederen uit een halfingerolt blad te vellen. Een ander geeft met een geſlote waterſpuit te kennen dat de hemel geſloten zij. Een ander beduid met een dompige fackel, een ander, met eenen waeier in 't aenzicht waeiende, hitte en benaeuwtheid. Twee andere ſchijnen twee ſtammen uit te beelden, te weten: het een, dat, vrolijck van opzicht, met kroon en ſcepter in top vlieght, Iuda; het ander, dat, verbaeſt en treurigh van gelaet, en met den hoofde neerwaert vallende, naer de vallende kroone grijpt, Benjamin. Andere maecken een yzere keten klaer, om der miſdadigen halzen te ſluiten. Een ander druckt met weeghſchael en

1) *Sunt lacrymae*, enz. *Aen.* I. 462.

zwaerd de rechtvaerdigheid der ſtraffe uit. Sauls verweze nakomelingen ſtaen voor den rechterſtoel, en zien zeer deerlijck, overmits Bénajas den lammen Mephiboſeth en het kleentje Micha, op het wencken van 's Konings oogen, en wijzen des uitgeſtreckten ſcepters, uit den hoop treckt; terwijl de Gabaonners met wraeckgierige en gloeiende aengezichten, aen d'eene zijde, op hun recht dringen, en aen d'andre zijde hem [1]) benaeuwen het miſbaer en de traenen der allerbedrucktſte Michol; waernevens de ſtockoude weduwe, al bevende met de rechte hand op haer ſtoxken, en met de ſlincke op de rechte ſchouder van hare kamenier leunende, met een lachende aenſchijn meld, datze, van rouwe aen 't mijmeren geſlaegen, niet weet watze zeit.

Sed nullis ille movetur [2])
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit;
Fata obſtant, placidasque viri Deus obſtruit aureis.
Ac veluti annosam valido cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipsa heret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus, aſſiduis hinc atque hinc vocibus, heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet; lacrymae volvuntur inanes.

Maer hy al even ſtijf weet nu van geen erbarmen,
Noch keert zich 't allerminſte aen traenen, noch aen karmen.
't Orakel ſchiet'er voor. God zelf verſtopt althans

1) *Hem:* den Koning.
2) *Sed nullis,* enz. *Aen.* IV. 438.

Het oor des anderſins gezeggelijcken mans:
En eveneens gelijck op Liban 't winterweder
Beſtormt den dicken ſtam van een' bejaerden ceder
Van overal, zoo dat'er bergh en boſch af kraeckt,
En 't gieren van den boom een bed van bladen maeckt:
Die al te hecht gegroeit in d'aerde, ſchiet te wonder
Zijn tacken juiſt zoo hoogh als taeie wortels onder;
Zoo word de held al ſtaegh door 't roepen hier en daer
Geſolt, en hoe behart een felle ſtrijd gewaer;
Maer 't opzet even vaſt niet eens verzet door ſchreien.

Een zeker Godgeleerde laet zich duncken [1]), dat wy David te lang doende deizen, en hier medoogend uitbeeldende, tegens de voegelijckheid miſdoen. David, zeit hy, was al te bereid Gods bevelen te gehoorzaemen, noch maeckte zoo veel wercks van den verworpen Saul en zijne kinderen niet, om die ſtraf zoo lang te vertrecken. Maer voor ons ſpreecken verſcheide dichters, die Abraham, voor het opofferen van Iſaak, aldus afmaelen. Voor ons ſpreecken Davids eige lijckklaghten en traenen, over Saul en zijn zoonen; de wraeck over hun vervolgers; oock zijn eigen mond: *Is 'er noch yemant van Sauls huis overgebleven, aen wien ick barmhartigheid doe, om Ionathans wil:* voor ons ſpreeckt het begiftigen en begenadigen van Mephiboſeth met al zijn vaders have, en 't onthael aen 's Konings tafel: oock die klare woorden: *Doch de Koning ſpaerde Mephiboſeth* &c. *om des eeds wil:* ja dat meer en onwederſpreeckelijck is, voor ons ſpreeckt het gebed zelf des allervolmaecktſten ende gehoorzaemſten

1). *Laet zich duncken* voor 't eenvoudige „meent," of „oordeelt." Zoo zegt V. in den Inhoud van den „Palamedes": „Agamemnon *liet zich voorſtaen*, dat zijn eer en hoogheit door het gezagh van deze man gequetſt... werd." Volgends HUYDECOPER, *Proeve* II. 310, heeft *zich laten dunken* een nog krachtiger beteekenis, en wordt dan gebezigd, als de inbeelding zoo hoog ſtijgt, dat zy vermetelheid en trotsheid wordt.— Van daar ook *laatdunkendheid*.

Davids, Iefus Chriftus, op den Olijfbergh geftort: *Vader, is het niet mogelijck, dat dees kelck van my ga, 't en zij ick dien drincke, zoo gefchiede uw wil.* Het ftemt eer met de voegelijckheid David met barmhartigheid te bekleeden, als van alle menfchelijcke genegenheid te ontblooten; behoudens dat de gehoorzaemheid, ten lefte d'overhand behoudende, het Orakel getrouwelijck uitvoere.

Ick moet by deze gelegenheid ter loop aenroeren, dat luiden, van geen geringe geleertheid, en wetenfchap, zich luttel met poëzije bemoeiende, by wylen al te naeuwe en ftrenge keurmeefters zijn, over deze kunft, en niet wel begrijpen, hoe die te teer en te edel zij om zulck een harde proef uit te ftaen, zonder een groot deel van haere aertigheid en luifter te verliezen. Men moet haer inwilligen [1]) een voegelijck mifbruick, of liever een noodige vryheid; gelijck die in meer kunften, zonderling in Schilderije en Muzijcke, vereifcht word. De Schilder, hoewel hy niet anders als een nabootfer van de Natuur zij, verziert [2]) nochtans dickwils eenige byvallende fchaduwe, daerze natuur weigert, [3]) om 't ander werck bet te doen voorkomen: of maelt naeckten en andere cieraeden [2]), die de hiftorie eenen welftand byzetten. Zoo leit het penfeel oock zijn oordeel te werck in 't leggen en wel fchicken der verwen, die zich beft onderling verdraegen. Muzikanten huwen heele aen halve toonen, en zoete aen wrange geluiden, om het gehoor met meer zoetigheids en bevalligheids te kittelen. Het gelijcken der dingen tegens malkanderen is van groot vermogen, en geeft de zaeck, die in zich zelve de zelve blijft, terftond een ander aenzicht. Evenwel is ons niet onbewuft, dat in 't herhaelen en vertoonen van gefchiede-

1) *Men moet haer inwilligen:* hier is Vondel aan het *Pictoribus atque poetis* indachtig geweest.
2) *Verziert... cieraeden:* wederom de verfchillende lette s, by verfchil van beteekenis.
3) *Daerze natuur weigert.* Deze woorden zijn in de latere editie uitgelaten.

niſſen, beſchreven met die zuivere en ſneeuwitte duiveveder [getrocken als uit den vleugel der hemelſche Duive, die, aen den oever der Iordane, op dat van heiligheid ſtraelende en gedoopte hoofd des onbeſmetten nederdaelde] een zonderlinge maetigheid en ſaechachtige eerbiedigheid dient onderhouden; terwijl men in weereldlijcke hiſtorien, noch meer in heidenſche verzieringen, ruim ſchoots [1]) magh zeilen. Wy achten hier mede op gelet te hebben: gelijck ons zulx oock eertijds van eenen grooten Apollo [2]), als van een Delphiſch Orakel, werd in de ooren gebeten.

Toen wy, beluſt op bybelſtof te wercken, de gewijde bladen doorſnuffelden, behaeghde ons, boven alle andere, deze Hiſtorie, ſtof leverende (gelijck wy alree ten deele hebben aengeroert) tot een allervolmaecktſte ſlagh van Treurſpelen, en waer in wy dorven roemen betoont te hebben, hoe het ons niet aen goeden wille, maer aen maght ontbrack, om alles naer den eiſch toe te ſtellen, en te voltoien. Wy volghden de goude regels, die de Heer Profeſſor [3]) in onze gedachten druckte, te weten: *'t Geen Gods boeck zeit* [4]) *noodzaeckelijck, 't geen het niet zeit ſpaerzaem, 't geen hier tegens ſtrijd geenſins te zeggen.* Evenwel nadien dolen menſchelijck, leeren oneindelijck zij, verſtoutten wy ons dit te onderwerpen het doorluchtige oordeel des geenen, die, op den top der geleertheid geſteigert, van boven met arends oogen al wat van redelijck brein begrepen kan worden naeuw doorkeken heeft, en wiens Herkuliſche en onnavolgelijcke arbeid het verlangen aller leergierige geeſten pijnight, en treckt en tockelt met de vierige hope naer die diamante keten aller Hiſtorien,

1) De latere editie voegt hierachter: „*doch altijt binnen de palen der waerſchijnelijckheit.*"

2) *Eenen grooten Apollo:* Huig de Groot, als uit het woord *grooten* en uit het opvolgende *Delphisch* (toeſpeling op zijn geboorteplaats Delft) blijkt.

3) *De Heer Profeſſor:* de latere uitgave heeft *de Heer Kanonick:* een blijk hoe, na zijn geloofsverandering, deze geestelijke tytel hooger by Vondel gold dan die van Profesſor.

4) *'Tgeen Gods boeck zeit* enz.: een zeer wijze leer, en welke het ons eenigzins verwonderen mag, dat Vondel, later heeft laten ſtaan.

wiens begin aen den eerſten, en wiens einde aen onzen tijd vaſt is, en waer aen elcke eeuw een kunſtige ſchakel verſtreckt. Uwe rijcke ſchatkamer van boecken en papieren heeft, neffens andere gunſtige vernuften, dezen wercke geen voedſel geweigert, maer heuſſelijck bygezet het eerſte gezicht uwer koſtelijcke aeloudheden en bedenckingen [1]) op tooneelſpelen en andere poëzy, gelijck wy dan in meer dingen, voorhenen by ons uitgegeven, het gemoed niet luttel verbonden houden aen uwe beleefde geleertheid, en geleerde zoonen; en ſchatten deze ſchatrijcke en vermaerde Koopſtad geluckigh, overmits zy hare doorluchtige Schole op uwe en Baerles wijſheid en geleertheid, als op twee pijlaren ſtichtende, een gewenſcht huwelijck van Letter- en Koophandel of Pallas en Merkuur maeckte, tot eere nut en vermaeck dezer loflijcke burgerije, en hare jeughd. Maer, Doorluchtige Man, ick hebbe, om zelf yet te ſcheppen en te leeren, water in zee gedragen, en geſchenen den Profeſſor [2]) te willen leeren. Vergeef toch deze vermetelheid, en dat uwe opgetogenheid zoo lang beneden verlet word, van my, die het zich tot geen geringe eere rekenen zal, altijd te mogen bereid ſtaen voor

uwen E. alderverplichtſte leerling
en dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

t' Amſterdam, den 29 *van*
Slaghtmaend, 1639.

1) De latere editie heeft *gedachten.*

2) *Den Profeſſor:* veranderd in: *de wijsheit.* Wat of Vondel -- of misſchien wel Vosſius — tegen dien tytel van Profesſor had?

I N H O U D.

KONING David, na een driejaerige dierte, geboren uit gebreck van regen, God raed vraegende, door d' aertspriefterlijcke geheimenis, Urim, en Thumim; en verftaende, dat de moord van Saul, en zijne afkomft eertijds begaen, onder fchijn van yver, en godsdienftigheid, aen de Gabaonners [1]), oirzaeck der landplaege zij [2]); zoeckt hunne nakomelingen (een overfchot der Amoreen, ten tijde van Jofua met eede in zijne befchuttinge aengenomen) te verzoenen, op dat het land wederom gezegent werde van hunlieden, die, om Sauls gedachtenis, tot weerwraeck van 't ongelijck, geheel te verdelgen, noch goud noch zilver, noch yemant anders eifchen, maer zeven mannen van zijnen bloede, om hen voor Gabaä, Sauls geboorteftad, voor de Bondkift op te hangen. De Koning, Mephibofeth, Jonathans zoon, en Micha, Mephibofeths zoontje, verfchoonende, om den eed, dien hy den Vader gezworen hadde, levert den Amoreen Armoni, en Mephibofeth, by Rifpe, Sauls beddegenoot, geteelt, oock Michols vijf zoonen, of die zy, zoo men gelooft, voor zoonen aennam, en Adriël, Barfillaïs zoon, by Merob, haere oudere zufter, won. De Gabaonners dan hingen deze zeven,

1) *De Gabaonners* — en lager ... *Gabaä.* By hen, die niet volkomen thuis zijn in de Bybelfche Gefchiedenis, mocht hier deze gelijkluidendheid van namen een misbegrip doen ontftaan, en hen in den waan brengen, dat door de Gabaonners inwoners van Gabaä worden verftaan. Dit zoû ondertusfchen geheel verkeerd zijn, en tot voorkoming van een dergelijke opvatting, diene hier de navolgende opheldering. Gabaä, of Geba, was niet verre van Jeruzalem gelegen, en de twaalfde ftad van het eerfte lot des ftams Benjamins. Zie *Jozua* XVIII: 24. Zy werd later den Leviten toegeftaan. — Gabaon of Gibeon, het woonverblijf der Gabaonners, lag op een eenigzins meer verwijderden afftand van Jeruzalem, en was de eerfte der veertien fteden die volgends het tweede lot aan den ftam van Benjamin toevielen. Zie *Jozua* XVIII: 25. Zy werd mede aan de Leviten gefchonken, en wordt herhaaldelijk in de H. Schrift genoemd. Gabaä kan alzoo als een middelpunt tusfchen Jeruzalem en Gabaon befchouwd worden, en de plek, waar de dichter hier David van de eene en de Gabaonners van de andere zijde komende, elkander laat ontmoeten.

2) *Zij:* veranderd in *is*, en, naar ons taaleigen, te recht

of twee en vijf gebroeders, op den bergh. in 't begin des garſten oegſts. Riſpe, Ajas dochter, ſpreide op de ſteenrots, by het gerecht, eenen zack, om, hier zelve 's daeghs de vogels, 's nachts de dieren van de doode lichaemen te keeren, tot dat de regen zoude vallen. De Koning dit hoorende, beſloot, dat hy, zoo dra het, tot een teecken dat God verzoent was, regende, het gebeente, van Saul en zijne zoonen, te Jabes in Galaad ruſtende, en van Bethſan eertijds ter ſluick daer gebroght, te laeten haelen, en te gelijck met den lichaemen der gehangenen te Zela, onder Benjamins ſtamme, in 't graf des oudgrootvaders Kis, te begraeven. Dit is getrocken uit Samuels tweede, en Joſephus zevenſte [1]) boeck der Joodſche aeloudheden.

Het tooneel is te Gabaä.) De Rey beſtaet uit Prieſteren. Het Treurſpel begint effen voor en endight met den dagh.

1) *Zevenſte:* de gewone vorm van het *num. ordin.* in Vondels tijd, en zeker even regelmatig van vorm als *zevende.*

2) De hiſtorie wordt verhaald II *Sam.* XXI: 1-14. Daar wordt Gabaä niet als het tooneel genoemd, noch is de aanwezigheid der Bondkist aldaar uit het verhaal op te maken. De dichter heeſt zijne voorſtelling van de gebeurtenis gevormd en gegeven.

Perſonagien.

Abjathar, *Aertspriester.* — Harmen van Velt.
Rey van Priesteren. — ~~Frans Schuijling~~s. bruiloft
David, *de Koning.* — Jan Lemmers.
Levyten. — Adam Carels.
Gabaonners. — Thomas de Keijser.
Benajas, *Overſte der hofbenden.* — ~~Paulus Pieters~~. bruiloft
Rispe, *Sauls en Abners weduwe.* — Isaak v. der Bilt.
Michol, *de Koningin.* — Jacob Heins de Villiers.
De Gebroeders. — Jan Meerhuijsen.
Mephiboseth, *Ionathans zoon.* — ~~[illegible]~~. [illegible]
Joab — Jan Babtist

Zangers.
Barent van Hoorn.
Jacob Willemsz.
Jan Noorderman
Hein Noorderman.

Lith. Etabl. v. Emrik & Binger Haarlem.

PERSONAGIEN.

ABJATHAR, Aertspriefter.

REY van PRIESTEREN.

DAVID, de Koning.

LEVYTEN.

GABAONNERS.

*)

BENAJAS, Overfte der hofbenden.

RISPE, Sauls en Abners weduwe.

MICHOL, de Koningin.

DE GEBROEDERS.

MEPHIBOSETH, Ionathans zoon.

*) De *Perfonagie* van Joab is hier tusfchen in de oude editie overgeflagen, door V. in zijn Exemplaar van onderen bygevoegd. Waarfchijnlijk is het, dat, nadat het ftuk gedrukt was, doch vóór de opvoering, een gedeelte van de rol van Benajas door Vondel opzettelijk daarvan afgefcheiden is en aan Joab gegeven, misfchien alleen ten einde daarmede een tooneelfpeler te gerieven, die niet was ingedeeld. — Zie ter plaatfe in het ftuk. — Te meer kracht bekomt dit vermoeden, wanneer men bedenkt, dat de akteurs vroeger, behalve een geringe doorloopende bezoldiging, genoten wat men in 't Fransch noemde *des feux*, d. i. een afzonderlijke betaling voor elke keer dat zy optraden; een gebruik, waarop V. zinfpeelde, toen hy in zijn hierboven blz. 319 aangehaald distichon fchreef:

Elck fpeelt zijn rol en kryght zijn deel.

Het was dan ook uit dien hoofde, dat een fchrijver, om de fpelers te vriend te houden, doorgaands zoo veel perfonen mogelijk in zijn ftuk bracht, zoodat *elck zijn deel* kon bekomen. — Het gebruik hield, meen ik, ftand tot in het laatst der vorige eeuw.

In een exemplaar van „de Gebroeders" (zijnde een eerste druk, 1640), my ten geschenke verleend door wijlen mijn achtenswaardigen vriend Jan Schouten, welk exemplaar door Vondel zelven gebruikt en met enkele geschreven aanteekeningen voorzien is, komen, achter de namen der personaadjen, die der Tooneelspelers voor, door wie de rollen zijn vervuld geworden: deze laatsten zijn op een ingevoegd blad papier met Vondels eigen hand — blijkens het hier tegenover geplaatst *fac-simile* — geschreven.

[Abjathar.] „*Harman van Ilt.*" Van dezen schrijft tengnagel in zijn meergenoemd werk:

Daer 's van Ilt, die van geen bingel
Maer een man wou zijn genood,
En hy zag gelijk een ingel, [engel],
Als ik somtijts hem ontbood:
Nu eens buyten, dan eens binnen,
Nu eens daer, en dan weer hier;
Sildermint hy kon zo ninnen [lepperen, drinken]
't Was dan wijn, of 't was dan bier.

[Rey v. priest.] „*Frans Schuylingh.*" Deze schijnt vervangen te zijn geworden door een ander, wiens naam alleen met enkele letters aangeduid schijnt, doch die tevens de rol van Rispe heeft vervuld.

[David.] „*Jan Lemmers.*"

[Levyten.] „*Adam Carels.*" Omtrent deze beide tooneelisten heb ik niets kunnen vinden.

[Gabaonners.] „*Thomas de Keyser.*" Van dezen zegt tengnagel:

'T ciercel onzer eeuw toneelen,
Tomas Keyzer, meen ik, die
Ziel en zinnen pleeg te streelen,
Ik, als Keyzer, naad'ren zie
Die de werelt zo verbeelde,
Stem noch uytspraeks weerga had,
Zelf ook met zijn wesen speelde,
Als hy maer 't toneel betrad.

En nog op een andere plaats:

Daer 's de Bray, die 't al verbeelde,
Joffer, Hoer, of Koningin,
TROTS ALS KEYZER KEYZER SPEELDE
Speelde hy voor Keyzerin.

Uit deze regels blijkt, niet alleen dat Thomas de Keyser hoofdrollen vervulde, maar tevens, dat hy als de eerste akteur van 't land werd beschouwd. Uit dit een en ander zouden wy een van beiden moeten opmaken, of dat in 1639 of 1640, toen 't

04 [illegible]

De ark

moet als een vierkante kist zyn, lang twee cubiten en een half, breed ende hoog een cubit en een half (een cubit is twintig duymen #breedte) over all vergult, en rondom boven en onder met lysten. Ze moet hebben aen elke zyde twee ringen, daer twee vergulde handboomen door gaen. Boven op het deksel moeten staen twee kinderkens, vergult, [illegible] met de [illegible], die in plaetse van armen elk twee vleugels hebben, die tegen malkander staen in gelyckenis van een gevogelte.

De kandelaer

moet vergult zyn met zeven takken, onder aen de voet als een [illegible], want [illegible], dan een knoop als een kelck, daer uyt een lely spruyt, en daer boven een appel, uyt welcken de zeven takken spruyten, een recht op, en d'andere 6, aen elke zyde drie, wat geboogen, die alle zeven drie knoopen als kelckens hebben, en boven een appel met bloemen, daer een lamp op staet in gedaente van een menschen oog. Zy woog een talent oft 125 pond goud.

De priesters

moeten alle in ~~[illegible]~~ in ~~[illegible]~~ linnen rocken gekleed zyn, met een witte tulband op't hooft, en een witte gordel om 't lyf.

De hooge priester

Boyden #vol oogen;

moet een witte onderrock hebben met witte mouwen#; daerboven moet een hemelsblauwe rock zyn, daer de schellekens en granaetappelen aen hangen, en boven die moet de lyfrock zyn, geborduurd met goud, hemelsblauw, purper, scharlaken en witt door malkander. De borstlap moet van de zelve stoffe zyn. De zelve moet een span vierkant zyn, daer in vier rygen gesteenten, elke rij van drie; d'eerste, een robyn, een topaes groen, en een karbonkel oft kristal, [illegible] als goud. De tweede rij een smaragd, zaphier oft hemelsblauw, en diamant. De derde rij, een hyacinth, een agaet en een amethist. De vierde rij had een turkoys, een sardonix, en een jaspis. Onder de steenen in den borstlap een vierkant [illegible] [illegible], dat men daer uyt haelen kan. [illegible] een witte tulbant, daer boven op zyn hooft moet hy hebben een [illegible] gemaekt moet ~~[illegible]~~ staen met een hemelsblauwe [illegible] [illegible] op zyn voorhooft, daer in staen moeten in een vergulde plaet op zyn voorhooft [illegible] letteren קדש ליהוה

~~[illegible]~~ het gebruyck [illegible]

oft gewrocht

met veel gelve stoff

1. robyn. topaes. karbonkel.
2. Smaragd. Zaphier. Diamant.
3. Hyacinth. Agaet. Amethist.
4. Turkoys. Sardonix. Jaspis. Beryll

קדש ליהוה

De borstlap.

moet aen elke syde, een gouden ringh hebben; en de twee bovenste
ook aen gedraeyd goud kettinghen, die boven op de schouder vast
gemaekt word onder de Sardonix steenen, daer van, op elke schouder een is,
en door de onderste ringen moet een hemels-blauwe snoer gaen, dat het
wedersyden met een ringen, die aen den eyfrock onder boven den gordel vast
gordel sluyt, moet gemaekt word.

De hooge priester

moet dan hebben tot syn kleeding volg. Exod. 28.

1 Een fyne linne witte onderrock tot de voeten toe, daer ooghjens
in gewerkt. Af. 39.
2. Een hemels-blauwe rok tot middel toe, daer de vergulde schelletiens
en granaetappelen van hemelsblauw, purper en scharlaken ~~[illegible]~~
onder aen hangen, beneden om boort. Af. 31.32.33. & 39.
3. De eyfrock geborduerd van goud, hemelsblauw, purper, scharlaken en
fyn getwynde linnen. Af. 6 & 7.
4. Een ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ elke schouder een Sardonix steen in goud gevat. Af. 9.
5. Den borstlap van de selve stoff met twaelf steenen, daer in. Af. 15. &c.
6. ~~Twee~~ Twee gulde gedraeyde kettinghens, om op de schouder te hechten. Af. 22.
7. Twee hemelsblauwe snoeren, om den borstlap aen den eyfrock te hechten. Af. 28.
8. Den riem geborduerd als den borstlap. Af. 8. & 39.
9. Een witte tulband van fyn linnen. Af. 39.
10. Een gouden plaet met een hemels-blauwe snoer vast gemaekt voor
aen den tulbant. Af. 36.

toedeckel met geborduursel.
de gode priesters kleedinge volgens
deze bijgaende beschrijvinge.
twee blancke bassijnen.
2 andere bassijnen
6 witte linnen rockjes voor de priesters
6 witte linnen mutskens met vlengen.
een opene kroon voor david.
een helm.
een ringkraag.
de ~~ark~~ goud kist met de cherubinen
de kandelaar.
de net
t'soldaetjes op de troon.
een tapijt daer op.
de rots of berg. als de sijde staen t'stan
seven staken met seven touwen.
een cleyn spiegeltjen
een groote ketting met seven leden.
twee bolsters.
een kruikjen
wit en swart floers voor rijsen.
een kittelsol.
trompetten.
wierook vat. vlekte.

de speelemeijden schreven op haer
eenes Instrumenten dit bijgaende
musijk stuk geschreven.
ende vande priesteren op
sijn tomme gesongh.
met 4 partijen.

ftuk het eerst gegeven werd, de Keyfer nog eerst federt kort aan het tooneel was; of dat de rei der Gabaonners als een hoofdrol werd befchouwd.

[Benajas.] „*Paulus Pierfon.*" Voor dezen, ons onbekenden fpeler, fchijnt ook een ander, en wel die met zijn onleesbaren naam, te zijn opgetreden.

[Rispe.] „*Ifaak Verbieft.*"

[Michol.] „*Jacobus de Villi\ers?*)"

[Gebroeders.] „*Jan Meerhuyfen.*" Betreffende deze drie heb ik niets kunnen vinden.

[Mephiboseth.] *Ifaac Vos.*" Deze fchijnt in de plaats te zijn gekomen van dengene wiens naam doorgefchrapt is: de voornaam van dezen laatften is niet zeer leesbaar: zijn andere fchijnt *Parker* te luiden.

[Joab.] „*Jan Babtift.*" Ook dezen ken ik niet: hy fpeelde voor de perfoon van *Joab.*

De vier „*Zangers: Barend van Hoorn, Jacob Willemfe, Jan Noofeman en Jelis Noofeman,*" zijn my niet bekend.

Uit deze lijst blijken intusfchen twee byzonderheden: de eerfte, dat toen nog de vrouwerollen door mans werden vervuld: de andere, dat de reien niet opgezegd, maar gezongen werden.

Na deze lijst der tooneelisten, die in 't ftuk optraden, volgen nog twee blaadtjens, mede van Vondels hand, en waarvan ik mede het *fac-fimile* hiernevens voege, met een afdruk ten behoeve van hen, die 't oorfpronkelijke niet vlug genoeg kunnen lezen.

„DE ARK"

„moet als een vierkante kift fijn, lang twee cubiten en een half, breed ende hoog een „cubit en een half (een cubit is vierentwintig duymen of fes handen breette), over all „verguld, en rondom boven en onder met lijften: ze moet hebben aen elke zyde twee „vergulde ringen, daer twee vergulde handboomen door gaen. Boven op het dekfel „moeten ftaen twee kinderkens, verguld, een meyfken met een knechtken, die in plaetfe „van armen, elk twee vleugels hebben, die tegen malkander flaen in gelykenis van „een geftoelte.

„DE KANDELAER"

„moet verguld fijn met zeven tacken, onder aen de voet als een mans dije, dan een „knoop als een beeker, daer uyt een lely fpruijt, en daer boven een appel, uyt welken „de zeven tacken fpruyten, een recht op en d' andere fes, aen elke zyde drie, vry wat „gebogen, die alle zeven drie knoopen als beekers hebben, en boven een appel met „bloemen, daer een lamp' op ftaat in gedaante van een menfchen oog.

„Zij woeg een centenaer oft 125 pond goud.

„DE PRIESTERS"

„moeten alle in witt' linne rocken gekleed fijn, met een witte tulband op 't hoofd, „en een witte gordel om 't lyf.

„DE HOOGE PRIESTER"

„moet een witte onderrock hebben met witte mouwen beyde vol oogen; daerboven moet „een hemelsblauwe rock fijn, daer de fchellekens en granactapplen aen hangen, en

„boven die moet de lyfrock ſijn, gebordnurd oft gewrocht met goud, hemelsblauw, pur-„per, ſcharlaken en witt deur malkander. De riem moet van de zelve ſtoffe ſijn. De „borſtlap mede van de zelve ſtoff moet een ſpan vierkant ſijn, daer in vier rygen „geſteente, elke ryg van drie; d' eerſte, een robyn, een topaes groen, een karbonkel „ofte chryſolyth, geel als goud. De tweede rijg een ſmaragd. zaphier ofte hemels-„blaeuw, een diamant. De derde ryg, een hyacinth, een agaet, een amethiſt. De „vierde ryg had een turkoijs, een ſardonix, een jaspis. Onder de ſteenen in den „borſtlap een vierkant chriſtalyne ſpiegelken, dat men daer uyt haelen kan.

„Op zijn hoofd moet hy hebben een witte tulbant, daer voor aen met een he-„melsblauw ſnoer achter vaſt gemaekt moet ſtaen een vergulde plaet op zyn voor-„hooft, daer in ſtaen moeten in het hebreeuſch deeze letteren: קדש ליהוה "

Ter zijde ſtaat, tot verduidelijking:

„1 Robyn. Topaes. Karbonkel.
„2 Smaragd. Zaphier. Diamant.
„3 Hyacinth. Agaet. Amethiſt.
„4 Turkoijs. Sardonix. Jaspis.
„Beryll.
„ קדש ליהוה "

Voorts op de keerzijde, als ter nadere aanwijzing:

„DE BORSTLAP"

„moet aen elke eynd een goude ring hebben, in de twee bovenſte elk een gedrayd „goud kettingxken, dat boven op de ſchouder vaſt gemaekt word onder de ſardonix-„ſteenen, daer van op elke ſchouder een is, en door de onderſte ringen moet een „hemelsblaeuw ſnoer gaen, dat ter wederzyden mede aen ringen, die aen den lyfrock „effen boven den riem oft gordel ſtaen, vaſt gemaekt word.

„DE HOOGE PRIESTER"

„moet aen hebben tot zyn kleeding volg. Exod. 28.

„1. Een ſyne linne witte onderrock tot de voeten toe, daer oogjens in ſpeelen. vs. 39.

„2. Een hemels-blauwe rock totte middel toe, daer de vergulde ſchellekens en gra-„naatapp'len van hemelsblaeuw, purper en ſcharlaken onder aen hangen, beurt om „beurt. vs. 31, 32 33 en 34.

„3. De lijfrock geborduerd van goud, hemelsblaeuw, purper, ſcharlaecken en fyn „getwernde linnen. vs. 6, 3, 7.

Ber[illegible]l.

„4. Op elke ſchouder een Sardonixſteen in goud gevat. vs. 9.

„5. Een borſtlap van de zelve ſtoff met twaelf ſteenen, daer in. vs. 15 enz.

„6. Twee gulde gedrayde kettingxkens, om op de ſchouder te hechten. vs. 22.

„7. Twee hemelsblaeuwe ſnoeren, om den borſtlap aen den riem te hechten. vs. 28.

„8. Een riem geborduerd als den borſtlap vs. 8 en 39.

„9. Een witte tulband van fyn linnen. vs. 39.

„10. Een goude plaet met een hemels blaeuw ſnoer vaſt gemaekt voor aen den „tulbant. vs. 36.

Op het derde blaadtjen ftaat:

„Toeftel in de Gebroeders.

„De hoge priefters kledinge volgens defe bygaende befchryvinge.
„twe blicke bafuijnen.
„2 andere bafuijnen.
„8 witte linnen rocken voor de priefters.
„8 witte linnen mutfkens. met vronghen.
„een op de kroon voor david.
„een helm.
„een ringkraag.
„de bondkist met de cherubinnen.
„de kandelaar.
„de nis.
„'t foldertjen op de troon.
„een tapijt daer op.
„de rots of berg aen de fijde van 't ton. [ceel]
„feven ftaken met feven touwen.
„een cleijn fpiegeltjen.
„een groote ketting met feven leeren.
„twe bolpefen.
„een krukjen.
„wit en fwart floers voor rifpe.
„een kitte fol (?)
„trompetters.
„wierook vat."

„ *Verte*"

Op de keerzijde ftaat:

„De fpeeluyden fpeelen [lees: hebben] op haer blaas Inftrumenten dit bijgaende „mufijkftuk gefpeelt. ende vande priefteren op het toneel gefongen. met 4 partijen."

Uit deze kurieuze ftukken kan men zien, dat reeds toen voor de zoogenaamde *mife en fcène* naauwlettende zorg gedragen werd, en dat, zoo er al het een en ander aan de juistheid van 't kostuum mocht falen — een *ringkraag* zal wel in de tijden van David geen deel uitgemaakt hebben van de krijgsmonteering — zulks meer aan de mindere bekendheid met de kleederdracht der ouden dan aan den yver en goeden wil van het toenmalige fchouwburgsbeftuur zal gehaperd hebben. Hoe jammer is het, dat het *bijgaende mufijk ftuk* verloren is geraakt: het zoû nog al aardig zijn, dit in onze dagen, nu de vierftemmige muzijk zoo in de mode gekomen is, weder eens te doen uitvoeren.

Maar het is niet genoeg, dat ik in ftaat ben, de namen der akteurs in de „Gebroeders," benevens den tooneeltoeftel, mede te deelen; ik kan hier, om alles te voltooien, op de volgende bladzijde ook de *affiche* byvoegen, die insgelijks in mijn exemplaar tegen over de flotrei van 't vierde Bedrijf is ingevoegd.

I. V. VONDELS

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

'T GERECHT des Hemels haet het gruwlijck bloed-vergieten.
Verdelght al Sauls huis en zijn gedachtenis.
Al ſchijnt het aen den tijd hier jaren lang t' ontſchieten,
Hoe lang de wraeck vertreckt, zy komt in 't end gewis.

Ten vier ure preſijs.

G E B R O E D E R S.

HET EERSTE BEDRIJF.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN.

ABJATHAR.

De wackre haen heeft lang den huisman opgekraeit.
De ſtarren aen de lucht zijn bleeck, en dun gezaeit,
En voor de morgenſtarre en haere komſt geweecken.
Het licht genaeckt allengs, en arbeid door te breecken.
Een ongezonde damp benevelt, als het plagh,
Het Ooſten, 't welck ons dreight met eenen bangen dagh,
Die 't landſchap rooſten koomt met gloeiende gareelen.

Ick heb gerucht gehoort van muilen, en kameelen,
En mannen, onder aen den bergh, in 't naeſte dal.
Dat 's my een wiſſe bo, de Koning is 'er al,
Die giſtren ſchreef, dat hy, voor zon, en haer geboorte,
Hier zelf te Gabaä zou wezen aen de poorte.
'tIs tijd en meer dan tijd, dat wy hem tegens gaen,
Om in den dieren tijd yet noodighs voor te ſlaen.
De heirbaen valt te lang. dit voetpad loopt veel nader.

REY VAN PRIESTEREN.

D' Aertsprieſter ſtygh beneên. wy volgen allegader.

DAVID. LEVYTEN.

DAVID.

Daer rijſt de zon, gevlackt met bloed in 't aengezicht,
En koomt met haetelijck en ongezegent licht
Den jammerlijcken ſtaet der omgelege plecken
En haer gelegenheid al wederom ontdecken.
Wy zullen voort te voet gaen klimmen met de zon.
Levyten, die my volght van Sion, Gabaon,
En Nobe, en andre ſteên; koomt, geeft u aen mijn zyen.
Zoo moet ons deze reis, een godsreis, welgedyen.
Zoo geef d'almaghtige ons eene uitkomſt in der nood.
Zoo open God alweêr zijn' vaderlijcken ſchoot,
Gelijck hy is gewoon, voor zijn verlege knechten;
Op datze hem een kroon van danckbre galmen vlechten.
My leit een zwarigheid, my leit wat op de leên.
Mijn hoop ziet licht te moet, maer door een' nevel heên.
Hy, die den hemel veeght, en 't onweêr doet bedaeren,
Wil in mijn miſtigh brein het weder op doen klaeren.

LEVYTEN.

Wie daelt'er van den bergh, gelijck een nieuwe ſtar,
Die ondergaet? dit ſchijnt d'Aertsprieſter Abjathar,
En Arons dubble ry met witte linne rocken.

11 *Voor zon, en haer geboorte:* volgends ons ſpraakgebruik zegt men niet: *voor dag*, *voor huis*, *voor wagen;* maar wel: *voor dag en dauw*, *voor huis en ſtal*, *voor wagen en kar;* en naar dien regel is dan ook de hier gebezigde, anders eenigzins vreemd luidende ſpreekwijze te verdedigen. Abjathar bedoelt eenvoudig te zeggen: „voor zonsopgang," doch de wending, die aan den volzin gegeven wordt, is niet gelukkig, en verdient geen navolging.

16 *D'Aertsprieſter ſtygh beneên*: „afſtijgen, afklimmen, enz." zijn vormen, die, offchoon eigenlijk een tegenſtrijdigheid inſluitende, van oudsher door het ſpraakgebruik gewettigd zijn. Evenzoo zegt men ook „naar *beneden* ſtijgen," enz. De uitdrukking „beneden ſtijgen" is echter ongewoon.

21 *Wy zullen*, enz. Men moet zich hier een tooneelsverandering voorſtellen — die echter by de opvoering in de dagen van Vondel geen plaats had — of liever een ontzettend groot tooneel, 't welk een berg voorſtelt, op welks top Gabaä gelegen is. By den aanvang van het ſtuk worden Abjathar en de priesters veronderſteld uit Gabaä te komen en den berg af te dalen, ten einde den Koning te gemoet te gaan. Nu verſchijnen van een geheel anderen kant David en de Levieten uit het dal, en ſtijgen den berg op, zoo dat zy de priesters halverweg te gemoet komen.

24 *Een godsreis:* d. i.: „een reis, voor de dienst van God ondernomen," of wel „een Gode behagelijke reis." Zie vs. 45 en volgg.

Hy koomt, gelijck een God, alleen vooraen getrocken,
Op 't allerftaetelijckfte, en fchittert met den gloed
Van borftgefteente en riem en tulband ons te moet.
My dunckt ick hoor alreê, terwijl hy aenkoomt praelen,
Den galm van zijn gewaed, gezoomt als met cymbaelen,
En zie, hoe 't voorhoofd ftraelt van fchrift, waer uit ick raem
En fpel Gods Majefteit, en aengebeden naem.

DAVID.

Hy koom met zegen aen, in dees vervloeckte tijden,
En jaegh roo wangen aen die Sions heil benyden.
Getrouwe God, ghy weet, ick koom in dit geweft
Alleen ten dienft uws volx, en om 't gemeene beft;
Verleenme, dat dit ftrecke uw majefteit ter eere,
En ick niet ongetrooft van dezen heuvel keere.
De blinden zoecken heul aen ydle wichlery,
Uit ftarren, vogelvlught, of andre raezerny
Van fpoock, of ingewand, en vezelen van dieren,
En al wat ongeloof met logens kan vercieren.
Wy zoecken trooft aen u, die 't al zijn voedfel geeft,
En op de vleugelen der Cherubinnen zweeft;
Dies laet dit opzet u gevallen, en behaegen,
En begenadigh ons, nu wy u komen vraegen.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN. DAVID.

ABJATHAR.

De ftam van Juda bloeie in David zonder end.

REY.

De ftam van Jeffe groeie in David ongefchent.

ABJATHAR.

Dat hem noch donderflagh noch hagelbuie treffe.

REY.

Dat hy zijn kruin en kroon tot aen den hemel heffe.

DAVID.

Ghy priefterlijcke fchaer, die van Gods yver blaeckt,
En hier voor 't heilighdom, de goude Bondkift, waeckt,
De hemel zegene u, voor dezen morgenzegen.
God zegen dees landouw met eenen verfchen regen,

40 *Gezoomt als met cymbaelen:* het opperkleed van den hoogepriester was, van onderen, met fchelletjens behangen.

44 *En jaegh roo wangen aen:* min gelukkige uitdrukking voor „en doe hen fchaamrood worden."

49 *De blinden:* t. w. „zy, die *geestelijk* blind zijn:" alzoo „de ongeloovige heidenen." Zie vs. 52.

58 *Ongefchent:* dezen vorm van 't participium vinden wy ook in de *Herfchepp.* I. vs. 797. Zie ald. HUYDECOPER, *Proeve*, I. blz. 175—181.

60 *Kruin en kroon:* een opzettelijke famenvoeging van woorden die met dezelfde letter aanvangen, hoedanige onze taal er veelvuldige aanbiedt, en welke ons fpraakgebruik gaarne aangrijpt. Zoo „man en muis, bier en brood, huis en hof, kap en keuvel, ruiten en rooven." enz. enz.

En fpreie een' vruchtbren dauw op dorpen, en op fteên.
Hoe koomtghe zoo bedruckt geftegen naer beneên?
En waerom biggelen de traenen langs uw wangen?
Wel Arons zonen, hoe? hoe laetghe 't hoofd dus hangen,
Verzwaerende den laft, dien ghy alleen niet draeght?
Of druckt u weêr wat nieuws? laet hooren wat ghy klaeght.

ABJATHAR.

De nood, gezalfde Vorft, befchermer der gemeente,
De dierte, en hongers nood in 't rammelend gebeente
Van 't magere uitgeteerde en quynende Ifraël,
Een fchim, een' geeft gelijck, en enckel been, en vel.
Dit jammer heeft geduurt drie jaeren na malkanderen.
De drooghte duurt, de lucht weet noch van geen veranderen.
De huisman ploeght vergeefs, al d'ackers leggen woeft.
De zaeitijd, onbeloont van een' ondanckbren oegft,
Schreit deerlijck, jaer op jaer, den hemel aen; dien 't maenen
Van menfchen en van vee, en 't zuchten, en de traenen
Van den gefpleten grond, en dorftigh loof en gras
Geleckt, niet meer vermurwt, als of hy koper was.
De rups en fpringkhaen eet het bloeifel met de knoppen,
En plondert al 't gewas. van d'allerfteilfte toppen
Der bergen, tot het diepft der dellingen, al 't land
Leit van den Zuiden wind of gloende zon verbrand.
De korenmaeiers zien verroeften hunne zeiffen.
De burger, als hy koomt den landman garven eiffchen,
Of oly, of olyf, of vijgh, of druif, of wijn,
Of dadel, of granaet, verneemt in welck een' fchijn
D'onvruchtbre wijnbergh ftaet: hoe d'acker hem bejegent,
En aenziet zoo bedruckt. dan keert hy ongezegent
Met lege handen t'huis, en kropt, verkropt van rouw,
Zijn hartewee, uit zorgh voor zijn bekrete vrouw,
En arme kinderen, d'een ouder, d'ander jonger,

65 *En fpreie:* later *Godt fpreie.*

68 *Laetghe:* later *Laet ghy;* en meermalen dus verwisfeld.

78 *Oegft* zoû niet op *woeft* kunnen rijmen, indien onze voorouders niet, gelijk men het maar niet fchijnt te willen begrijpen, de *g* in de uitfpraak altijd verzacht, zoo niet geheel weggefmokkeld, hadden. Wilden zy haar doen hooren, dan verfterkten zy haar met de *h*.

81 *Van den gefpleten grond:* van waar, in dit voor 't overige zoo heerlijke, dichtftuk dit lamme halfvaers, dat men niet lezen kan, zonder onwillekeurig den nadruk op het toonlooze *den* te doen vallen. Vondel had immers kunnen fchrijven: *Van d' opgefpleten grond?*

85 *Dellingen: dellen* of *dellingen* zijn eigenlijk duinvaleien. — Dit was, naar 't fcheen, aan een mijner bloedverwanten onbekend, die een ftrook lands gekocht hebbende, die van ouds den naam droeg van *duin en del*, zich haastte, op het hek, dat er den toegang toe verfchafte, en waar boven die naam gefchilderd ftond, de *e* in een *a* te verwisfelen. Hy fchreef namelijk wat in zijn oog een wanfpelling was, aan de onkunde van den dorpsfchilder toe, en bewees alleen zijn eigen onbekendheid met onze taal en hare eigenaardigheden. *Dalen* heeft men alleen waar men *bergen* heeft, *dellen* liggen tusfchen *duinen*, en daarom is de uitdrukking, door Vondel hier gebezigd, offchoon in poëzy verfchoonbaar, niet de juiste.

92 *Ongezegent:* beteekent hier alleen: „zonder te hebben bekomen wat hy verlangde," dus „zonder *zegen* op zijn tocht."

93 *Kropt, verkropt van rouw:* de herhaling van *kropt* is ftout, maar ongemeen krachtig van uitwerking.

Hem ſchreeuwende te moet, geperſt van bittren honger,
Als jonge zwaluwen, die ſchier verſtickt, helaes!
Aenhygen ’t moede paer, dat t’huis koomt zonder aes.
De nood ſtaet op den top en ’t uiterſte geſteigert.
Wy ſtorten te gelijck zoo ghy handreiking weigert,
En niet in Kanaän een tweede Joſeph ſtreckt.
Ghy hebt met uwen ſchild zoo menighmael bedeckt
De Vaders, die om trooſt voor ’t heilighdom verſchijnen.
Ghy hebt het Rijck beſchut voor wreede Philiſtijnen,
En Gods geſlacht verloſt; ’twelck God hier over roemt,
En David, onder hem, der ſtammen heiland noemt:
Maer al uw dapperheid en eere gaet verloren,
’t En zij ghy ’t leven ſtut met water, en met koren;
Want ’t is vergeefs beſchermt zijn volck, en onderdaen,
Indien men hen van dorſt en honger laet vergaen,
En ruimt Gods vyanden, rechtvaerdigh uitgedreven,
Dees Rijcken in, die God zijn erven had gegeven.

DAVID.

Aertspriester, yveraer voor d’ eer van Abrams God,
Die u verheerlijckt heeft met zoo een heerlijck lot;
Wat klaeghtghe my in ’t lang der ſtammen nood en ſmarte?
Ick weet dit al te wel. ick treck dit meeſt ter harte.
Dees zwaerigheid raeckt my en mijnen ſcepter meeſt.
’k Heb Moab, Amaleck noch Ammons zwaerd gevreeſt,
Maer wel dit ſcherpe zwaerd des hongers. wie kan ’t vlughten?
Wie God ontvliên? ick breng de dagen door met zuchten,
De nachten zonder ſlaep, uit zorgh voor ’t algemeen,
En zocht met offerhande en vaſten en gebeên
En traenen menighmael het heil der dorre landen:
Maer d’ allerhooghſte ſlaet beloften, offerhanden
En gaven in den wind. ghy zelfs kunt tuigen, hoe
Ick yverde voor ’t volck, en wenſchte, dat Gods roe
Den herder ſtrafte, in ſte van deze onnooſle ſchaepen.
Nu ’t anders niet magh zijn, is ’t beſt, dat elck zich waepen
Met nederigh geduld, gelijck d’ Aertsvaders deên,
Die elck, geperſt als wy, met dezen vyand ſtreên.
Ick ben een ſterflijck menſch, geen God, die ’t gras laet groeien,
En ’t aerdrijck op zijn tijd met regen kan beſproeien.
Die ’t ſtomme vee voeragie en raven aes beſtelt,
In ’t weezeneſt, heeft weêr en wind in zijn geweld.

106 *Heiland* is hier „helper, heilaanbrenger, beſchermer,” doch krachtiger dan die alle.
108 *’t Leven:* verſta „van uw volk,” als uit de twee volgende regels blijkt.
114 *Zoo een:* later *zulck een.*
133 *Voeragie:* ſamengetrokken van „voederaadje,” en een echt Nederduitsch woord, waar de Franſchen hun *fourage* van gemaakt hebben, ’t welk men, als ’t met meer uitdrukkingen gaat, dom genoeg, weder van hen ontleend heeft.
134 *In ’t weezeneſt:* „in ’t nest van jonge raven.”

Die Vader magh zomwijl zijn kinderen beproeven,
En weigeren een poos, 't geen zy tot noodruft hoeven,
Hem is 't bewuſt waerom: doch eer het word te ſpa,
Daelt hy van boven neêr met hemelſche gena,
Op dat die met meer ſmaecks in 't uiterſt werd genoten.
Zoo ſnoeit de hovenier zijne al te dartle loten,
Op dat de wijngaerd zelf met eene milder ranck
Hem in de druiveſne voor zijnen arbeid danck'.
't Geen nadeel ſchijnt, in 't oogh van een benevelt oordeel,
Gedijt tot vruchtbaerheid, en wenſchelijcker voordeel;
Dies laet ons, onder 't juck van luttel tegenſpoed,
Niet morren, om de hoop op een veel grooter goed.

ABJATHAR.

D'ervaeren arts beklaeght alleen niet 't krancke bedde,
Maer zoeckt de bron van 't quaed, op dat hy 't heele, en redde.
Wat hindert ons, dat wy met God te raede gaen?

DAVID.

Dit 's d'oirzaeck van mijn komſt. men ving noit beter aen.
Ick volgh u, zy aen zy, daer ghy my heen zult leien.

ABJATHAR.

Ghy Prieſters, volght ons ſpoor met ſtichtelijcke reien.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Toen 't ongehoorzaem zaed van Kis,
Begaen om d'uitkomſt van den ſlagh
Nu voor de hand te weten,
Door droom noch borſtgeheimenis
In Gods geheimeniſſen zagh,
Noch licht kreegh by Propheten,
Zocht hy zijn' trooſt aen toverſpel,
En vraeghde t'Endor aen den geeſt
Wat hem zijn hoop beroofde,
In 't end verrees 'er Samuël,
Die hem, nu deizende, en bedeeſt,

152 Achter dezen regel ſtaat in mijn exemplaar met Vondels hand geſchreven:
„ingaende wort de toeſang vande prieſteren geſongen en van de ſpecluijden geſpeelt."
En onder aan de bladzijde:
„de vertooning. van de bondkiſt en kandelaer. en de toeſang. word aldus van de prieſters ge-„ſprooken."
In het eerſte zal waarſchijnlijk met *toeſang* het eerſte en tweede gedeelte, de Zang en Tegenzang, van den Rei zijn bedoeld. Daarop volgde de „vertooning" der bondkist en kandelaar, waarby de „*Toezang*" geſproken werd. *Die* „vertooning" echter getuigt ook niet van de juistheid der *miſe en scène*, dewijl de vertoonde voorwerpen ſteeds in het allerheiligſte moesten blijven, buiten 't oog van 't ongewijde publiek, zelfs van de gewone geestelijken, alleen zichtbaar voor den opperpriester in functie, terwijl ze by vervoer met kleeden dicht omhuld werden.
155 *Voor de hand:* „voor 's hands, vooraf.'
156 *Borſtgeheimenis:* het raadplegen van God door des Hoogepriesters borstlap, de Urim en Thummim („Lichten" en „volmaaktheden", naar de eigenaardigheid der oude Hebr. taal beteekenende: „het „volmaakte licht.")
163 *Deizende, en bedeeſt:* dit ſlaat op *hem* (Saul).

Een' dageraed beloofde.
't Was Samuël, of 't werd gelooft,
Om 't zyden kleed, en 't grijze hoofd.

TEGENZANG.

Wat ſteurtghe mijn' geruſten ſlaep,
En roept my uit het naere graf,
O Vorſt van God geſlaegen?
Ghy ſpaerde koe, en ram, en ſchaep,
En Agags hoofd, gedoemt ter ſtraf,
En zult 'er ſtraf om draegen.
Ick zie den purpren rock geſcheurt,
En David op den troon geſtelt.
Ghy zelf met uwe zoonen
Gevelt, geſtroopt, beſchimpt, geſleurt,
Daer 't heir bedeckt het roockend veld,
Zult morgen by ons woonen.
Zoo ſprack de geeſt, en nam de wijck.
De Vorſt was 's andren daeghs een lijck.

TOEZANG.

Doch Jeſſes uitgeleze ſpruit,
Begaen om d'uitkomſt van zijn lot,
Na drie verlege jaeren,
Ziet naer geſpoock noch wichlaer uit,
Maer zoeckt godvruchtigh raed by God,
Die d'oirzaeck kan verklaeren,
Waerom dees dierte Jakob praemt.
Wie God betrouwt zit niet beſchaemt.

167 *Steurtghe:* later *ſteurt ghy.*
187 *Praemt:* 't zelfde als *prangt.* 't Lat. *premit.*

HET TWEEDE BEDRIJF.

REY VAN PRIESTEREN. GABAONNERS.

REY.

Ghy Gabaonners quaemt noit zoo van pas als nu,
Op 't Koningklijck ontbod. de Koning wacht naer u.

GABAONNERS.

Wat antwoord heeft de Vorſt op zijn verzoeck gekregen?

REY.

't Waer kunſt dit juiſt te raen, deze antwoord word verzwegen.

GABAONNERS.

Is 't een geheimenis, die niemant riecken magh?

REY.

Het zij dan wat het wil, 't is anders als het plagh.

GABAONNERS.

D'omſtandigheid heeft dick 't verborgen aengewezen.

192 *Deze antwoord:* vr. genomen, als meermalen. Verg. HUYDECOPER, *Proeve*, I. blz. 122 en volgg.

REY.

Der heeren boecken zijn te doncker om te lezen.

GABAONNERS.

Zoo vraegen wy vergeefs naer uitkomſte, en beſcheed?

REY.

Met recht vergeefs. waerom? ghy vraeght meer als men weet.

GABAONNERS.

Zoo kan men uit uw' mond geen wiſſe tijding krijgen?

REY.

Al wat verborgen is, dat moet men wel verzwijgen.

GABAONNERS.

Zoo meld ons nu alleen het geen u zij bekent.

REY.

Zoo 't ſpreecken veiligh zij.

GABAONNERS.

Hier is geen menſch ontrent.

REY.

D' Aertspriester met den Vorſt trad met verſaeghde zinnen,
Daer in 't Levijtſch gewelf ons goude Cherubinnen
Met heldre vleugelen de Bondkiſt met haer' ſchat,
Als ſteene tafelen, het manne in 't gulden vat,
Aärons mandelſtaf en Moſes wetboeck deckten,
Of den genadetroon, waer over zy zich ſtreckten.
D'Aertspriester ſtond en bad. de Koning volghde hem.
De wedergalm verried des bidders ſchelle ſtem.
Onzichtbre zon, die ſtraelt van aller heemlen hemelen
In d'aerdſche duiſternis, waer in d'aerdwormen wemelen,
En kruipen in het ſtof, waer van zy zijn gemaeckt
Zoo bros, dat alles ſmelt wat al te ſtout genaeckt
Uw onbegrypelijck onendigh eeuwigh wezen,
En Godheid, waer voor zelfs de zeven Englen vreezen,
En tſidderen, daer zy, gebogen en bereit,
Gehoorzaemen den laſt der oppermajeſteit:
Uw huisvriend Moſes dorſt zich nauwelix vertrouwen
Uw Godheid met een' blick van achter eens t' aenſchouwen;
En wy vermetelen, zoo menighmael beſmet,
Door 't overtreên van 't perck der donderende wet,
Beſtaen uw voetſchabel en zetel noch te naderen,
Daer ghy u zetten woud, tot trooſt en heil der Vaderen,
En ſtrecken hun in nood een vaſte toeverlaet:

198 *Men:* later: *ick*.
206 *Steene tafelen:* de latere editie heeft, fautief: „ſteenen, Tafelen."
207 *Aärons mandelſtaf:* zie *Numeri* XVII: 8, 10.
219 *Uw huisvriend Moſes* luidt wat al te familiaar; beter ware geweest het echt Bybelſche „uw dienstknecht Mozes."
222 *Donderende wet:* hier laat V. David ſpreken als een Nederlandsch Gereformeerde der 17e eeuw: de „donder" der Wet, tegenover de „genade" van 't Evangelie.

Wy raedeloozen gaen, o God, by u om raed,
En ſmeecken, nu bykans uit onzen aêm gekreeten,
Door 't ſmarten uwer roede, op Iſrels rugh geſleeten:
Erbarm u over 't volck. gedenck aen 't oud verbond,
Be-eedight, hoogh en dier, met onvervalſchten mond,
En ley ons tot die Wel, waer uit dees drooghten vloeien;
Op dat men d'aders ſtoppe, en d' ackers weer aen 't bloeien,
Wy u, al zingende, gaen offren d'eerſte vrucht,
En met een' danckbren reuck beroocken al de lucht.

GABAONNERS.

Zoo worſtelt men met God. dat bidden doet my hopen.
De kopren hemel dreunt. zijn ſloten ſpringen open.

REY.

'k Verzeker 't u. my docht ick hoorde een groot gedruis,
Gelijck een ſtorremwind, waer van het ganſche huis
En d'aerde en wat'er was beweeghde, en loeide, en brulde.
Na'et onweer daelde een wolck, die al het huiskoor vulde,
En zwanger van een' gloed in 't ende aen 't baeren quam.
Dat zette zich, gelijck drie kringen, eene vlam,
Op bey de vleugelen der Cherubinnen neder,
Die kaetſten vaſt dien glans en weêrglans heen en weder.
D'Aertspriefter tſidderende, ontfing in 't aengezicht
En ſchittrend borſtjuweel het weerlicht van Gods licht.
Hy zagh'er 't ſchoon geſteente en zijne letters zwellen
Van helderheid, en kon hier uit 't Orakel ſpellen.
Dit's al wat hy ons melde, in 't uitgaen van het koor,
Maer hiel Gods raed by zich. de Koning ging vaſt voor.
Wy letten op 't gebaer, om yet hier uit te raemen.

GABAONNERS.

Hoe droegen zich die beide, als zy te voorſchijn quamen?

REY.

De Vorſt der Prieſtren ſcheen nu ruim zoo wel gemoed,
De Koning heel verbaeſt. het zij dan dat het doet
Gods antwoord, of 't ontzagh der Godheid, daer verſcheenen;
Hoe 't zij of niet, men heeft hem deerlijck hooren ſteenen.
Zy gingen beide, ſchuw van ons, aen d'eene zy,
Bewandlen, heen en weer, de lange galery,
En hielden zomtijds ſtand, in 't midden van hun rede,
Een yeder om het druckſt. my docht d'Aertspriefter dede
Zijn uiterſte, om den Vorſt t'ontvouwen 's hemels zin,
En ſtampt'et hem al vaſt met duim en vingren in.

228 *Door 't ſmarten uwer roede* voor „door het ſmartelijk voelen uwer roede." 't Woord *ſmarten* heeft hier de beteekenis die *to ſmart* nog in 't Eng. heeft.

230 *Onvervalſchten*: later: *ongevalſchten*.

247 *'t Schoon geſteente*: later: *'t borſtgeſteente*.

262 Verta: „En bekrachtigde zijn woorden met handgebaar."

De Koning fchudde 't hoofd, als oneens met malkanderen.
Hoe dickwils wenfchte ick wel in marmor te veranderen,
Of ftom, als een pylaer, by dit gefpreck te ftaen:
Want hoe het zij, daer is wat wightighs omgegaen.
D' Aertspriefter wenckte in 't end. de Koning fcheen te fchroomen.
Gaet, fprack hy, ziet eens of ons Gabaonners komen.
Daer is de Koning zelf. daer koomt hy. ick ga heen.
Hy ziet naer u. ick ga. nu fpreeckt hem zelf alleen.

DAVID. GABAONNERS.

DAVID.

Gods gramfchap houd tot noch den hemel dicht gefloten,
Om Sauls moordgeflacht, en 't bloed van hem vergoten,
Te Gabaon, zoo luid 't Orakel in Gods fpraeck.
Dat lang vergoten bloed klaeght noch, en fchreit om wraeck.
Nu wenfchte ick, datwe die, waer 't mogelijck, verzoetten,
En vraegh u, wat ghy eifcht, om 't gruwelftuck te boeten,
't Welck Saul heeft begaen aen 't Gabaonfch geflacht.
Wat eifchtghe tot een' zoen? op dat, uw hart verzacht,
Ghy 's hemels erfdeel gunt een' ongeveinfden zegen,
En God al 't land verquick met een' gewenfchten regen.

GABAONNERS.

O Rechter van de Goôn, die niemants Recht verkort,
Maer Recht fpreeckt daer om hoogh, als t' hier geweigert word;
Die niet verblind door haet, noch omgekocht door giften,
Als aerdfche rechters hier, eenzydigh gaet in 't fchiften;
Noch, na vier eeuwen tijds, het fchenden van den eed
En 't fchendigh ongelijck des vreemdelings vergeet;
Wy dancken u, ô God, ghy geeft ons ftof te zingen,
Dat ghy de vierfchaer fpant, tot trooft der vreemdelingen.

DAVID.

Laet hooren wat ghy eifcht, tot boete van die fchuld.

GABAONNERS.

De Koning hoore ons klaght, en neem zoo lang geduld.

DAVID.

Ick zal u, klaeght vry uit, niet weigeren te hooren.

GABAONNERS.

Zoo ras te Gabaon onze oudren quam ter ooren,
Hoe Jofua Gods heir voerde over ons Jordaen,
Die als een glazen muur bleef voor de Bondkift ftaen;

263 *Als oneens met malkanderen:* onduidelijk; men verfta: „als waren zy het oneens met elkander."
275 *Datwe:* later: *dat wy*. En aldus meermalen verwisfeld.
285 *Na vier eeuwen tijds:* men weet uit de H. Schrift (*Jozua* IX.), dat Jozua aan de Gabaonners eeuwige befcherming had toegezegd, welke belofte door Saul te hunnen opzichte gefchonden was. Vergelijk hier den Inhoud, en de volgende vaerzen 292—355.
294 *Als een glazen muur:* „als een doorfchijnende muur." Zie *Jozua* III: 16.

Hoe 't fiere Jericho, met zijne onwinbre wallen,
Verſchrickt van 't veldgeſchrey, zoo plotſeling gevallen,
De ſtad van Ai in d'aſch, de Koning met de koord
Geworght, in 't gloeiend puin der omgeplofte poort
Geſtopt lagh, en al 't land en d'aengegrenſde heeren
Zich wapenden om ſtrijd, om dit geweld te keeren;
Toen vonden in der yl onze ouders dezen vond,
Tot noodweer voor den ſlagh, die hun te vreezen ſtond:
Zy laedden ezelen met halfgeſcheurde packen,
Verſchimmelt meel, en wijn, in oude leere zacken:
De boden achter hen, met teenen door den ſchoen,
En kleedren dicht gelapt, om arghwaen te verhoên,
Ontmoetten zoo Gods Held, en zochten hem te zoenen,
Daer hy te Gilgal lagh, met al zijn paveljoenen.
Doorluchtſte, ſpraecken zy, die Moſes ampt bewaert,
Wy vallen u te voet, wy kuſſen 't grimmigh zwaerd,
Van d' allerſterckſte hand u in de vuiſt gegeven,
Tot ſchrick der koningen, die voor uw' aentoght beven.
Wy weten van den Nyl, en van het roode meer,
En Sihon, lang geſtort in 't zegenrijck geweer,
En komen u van verre ontmoeten, als uw ſlaeven.
Wy bidden u, verſma toch niet dees ſlechte gaeven,
Verzuurden dranck, en koſt, beſchimmelt, en geſleurt.
De langkheid van de reis heeft zack en pack geſcheurt.
Aenvaerd ons in 't verbond, en wil ons niet verſtooten.
Men zwoer hier op. men nam hen aen voor bondgenooten.
En of dit ſtuck terſtond wel klaer quam aen den dagh,
Noch dorſt Gods Held dien eed niet breecken, uit ontzagh
En vreeze, dat dit leed en ongeval moght baeren;
Maer doemde hen alleen ten dienſt van Gods autaeren.
't Gerucht noch nauwelix geloopen, en verſpreit,
Ons koningsſtad, van vijf gekroonden hard beleit,
Zocht hulp by Joſua, die hun op 't lijf gekomen
Verjoegh, en ving dees vijf, en hingze aen zoo veel boomen,
Na eenen zwaeren ſlagh, toen God dien hagel zond,
En 't licht van zon en maen een daghreis ſtille ſtond.
Zy pooghden zedert zich gewillighlijck te quyten,
Gehoorzaem volck, en Vorſt, gedienſtigh den Levyten,
En droegen water aen, en kloofden offerhout;

301 *Toen vonden.... dezen vond:* min gelukkige herhaling.
304 *Oude leere zacken:* later: *afgeſlete zacken.*
306 *En kleedren dicht gelapt:* later: *en oude kleederen.*
308 *Paveljoenen:* „tenten;" 't woord wordt echter gewoonlijk meer bepaald gebruikt voor die van vorſten en legerhoofden. 't Is van 't Ital. overgenomen, dat weder van 't Lat. *papilio* afkomt. 't Fr *papillon* (kapel) en *pavillon* (vlag) zijn in den grond hetzelfde woord en zinſpelen beide op *kleur.*
305-308 *Schoen, verhoên, zoenen, paviljoenen:* een bezigen van gelijke eindklanken, gelijk ſomtijds onwillekeurig geſchiedt, doch dat zooveel mogelijk vermeden behoort te worden in op elkander volgende regels.

Tot dat de ſcepter werd, ter quader uur, vertrouwt
Den dollen zoon van Kis, die godloos en verwaten
Hen overgaf ten buit zijn' woedende ſoldaeten,
En Doëg, wiens geweer noch roockte van dien moord
Der Prieſtren, en van Nobe, erbarmelijck verſtoort,
Alleen om luttel ſpijze, en 't Reuzezwaerd, gegeven
Zijn eige dochters trooſt, tot redding van zijn leven.
Dit had noch ſchijn, maer laes! wat ley men ons te laſt?
De Gabaonners zijn aen Levys kindren vaſt.
Zoo heer, zoo knecht. een aerd. alle eenerley gezellen,
Die 'sKonings vyand ſpijze en wapenen beſtellen.
Wie draeght het overſchot der Heidenen ontzagh?
O dagh, dien Gabaon met recht vervloecken magh!
Als 't moordgety verjaert, zoo menigh jaer verſtreecken,
Dan zoudghe, o Vorſt, ons hart van hartewee zien breecken:
Hoe elck zijn kleeders ſcheurt, en God ter vierſchaer daeght,
Op der vooroudren graf; zoo dat al 't landſchap waeght,
En alle vier ons ſteên, en heuvels klippen kuilen
Met naeren wedergalm nabaeuwen op dit huilen,
En kermen, en miſbaer, dat ziel en lichaem krenckt.
Gelooft zij 't hemelſch Recht, 't welck 't onrecht dus gedenckt.
Och och! dit hartewee zal 't hart noch overſtulpen.

DAVID.

Mijn kinders, zijtghe dan met 's lands bederf behulpen,
Dat ghy den hemel dus met bittre traenen terght,
En haelt dit ſlechte volck, dat noodigh dient geberght,
Meer plaegen op den hals, en ſpant Gods boogh noch ſtyver.

GABAONNERS.

Dat ſchelmſtuck dorſt hy noch verbloemen met Gods yver,
Voor Juda, Iſraël, en wat men wyders zoeckt.
Het waren Amoreen, in Moſes wet vervloeckt.
Zy hadden Joſua met ſchalckheid onderkropen.
Men moght niet ſlechs, men moſt dien band des eeds ontknoopen,
Of houwen door en door met Gods gerechte kling.
Het was een zaeck, daer Gods en 's vorſten kroon aen hing.
Zoo ſtorte men ons bloed. zoo viel men in ons have.
Zoo trappeldenze op 't hart den onderdruckten ſlave.
Kariathiarim, Kaphira, Beëroth,
En Gabaon, ſchept moed, uw moordklaght klimt voor God.

DAVID.

Waerdeert het ongelijck, en uw gelede ſchade,
Doch zulx, dat ghy die ſtraf noch mengelt met genade.

349 *En God ter vierſchaer daeght:* dit wil niet zeggen, dat God gedaagd (of gedagvaard) wordt om voor de vierſchaar te verſchijnen, maar dat Hy aangeroepen wordt om vierſchaar te komen ſpannen, om recht te ſpreken.

Beſpreeckt u onderling, gaet ginder aen een zy.
Och Saul Saul, hoe veel quaeds berockent ghy!
Hoe heeft dit bloed zoo lang op uwen kop gedropen!
Al koomt de wraeck ter ſluick en ſluipende aengekropen,
Zy koomt in 't end gewis, om hoofdſom, en verloop
Al t'effens. wat tyran had oit aen moordkoſt koop?
Hoe wroçkt dit op uw graf, na'et rotten van 't gebeente!
Al wat de Vorſt verbeurt, betaelt de goe gemeente.

GABAONNERS.

Wy hebben ons beraên.

DAVID.

Wat eiſchtghe tot een' zoen?

GABAONNERS.

't En is, o Vorſt, om goud noch zilver niet te doen.
Dits bloed-en halskrackeel. ſta vaſt, het koſt hier koppen.
Dees bloedwel is met goud noch zilver niet te ſtoppen.

DAVID.

Ick zal van mijnen troon afſtijgen tot gebeên,
Voor 't uitgemergelt volck. wat heeft dit niet geleên,
Drie jaeren achter een? wat hebt ghy 't niet zien knaegen ?
Wat onſpijs heeft het niet al raeuw in 't lijf geſlaegen?
De kaecken vallen in. 't geraemte ſteeckt door 't vel.
Erbarmt u over 't flaeuwe en quynende Iſraël,
Noch tapt, ay tapt niet af van hun, die naulix leven,
Dit luttel bloed, dat noch in d'adren is gebleven.

GABAONNERS.

Het volck beklaegh zich niet, 't was met dien moord verkuiſt,
En loegh, om ons bederf en ſchennis, in zijn vuiſt:
Noch willen wy dees ſtraf beſnoeien, en beſnyden.
Geen menſch in Iſraël zal om dees bloedſchuld lyden,
Maer Sauls godloos huis, en zijn vervloeckt geſlacht.

DAVID.

Ick hoopte of u zijn val een weinigh had verzacht,
Die zulx is, datze wel dees ſtrafheid hoort te minderen.
Verhaeltghe 's vaders ſchuld aen kindren, en kinds kinderen?

GABAONNERS.

Aen kinderen en krooſt den vader heel gelijck,
Handhavers van dit ſtuck, aen peſten in uw Rijck.

376-377 Vergelijk deze regels met die der aankondiging van het ſtuk op blz. 648.
377 *Verloop:* „intereſſen."
378 *Wat tyran had oit aen moordkoſt koop?* met andere woorden: „welke dwingeland heeft zijn moordlust niet duur betaald?"
382 *'t En is:* later: *Het is;* en dus meermalen.
388 *Onſpijs:* „ſpijzen, ſtoffen, die niet tot menſchenvoedſel beſtemd zijn."
393 *'t Was met dien moord verkuiſt:* „het ſchepte er genoegen in." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.* De ware beteekenis van *verkuiſcht* is „opgehelderd van voorkomen, want *kuisch* is in den grond „rein, zuiver, helder, fraai." Zie TEN KATE. D. II.
399 *Die zulx is:* „die van zoodanigen aart is."

DAVID.

Hoe wafch ick dan beft af dees fchandelijcke fmette?

GABAONNERS.

Wy willen 't hoofd, 't welck ons vermorfelde, en verplette,
Al t'onrechtvaerdighlijck, zoo kneuzen, dat'er niet
Van dezen boom, ja tack noch wortel, overfchiet,
En 't Rijck van Saul vraegh (indienze noch gelooven,
Dat hy'er eertijds was) waer Saul zij geftoven.
Wy willen Sauls afch gaen ziften 't fijn, en 't grof,
En lachen, als de wind noch guichelt met zijn ftof.
De Koning levere ons nu daetlijck zeven gaften,
Zijn zoonen, datwe hen, geworght aen zoo veel baften,
In Sauls vaderland, voor Gabaä, eer 't licht
Noch dael, voor 't heilighdom, en in Gods aengezicht,
De Bondkift, in de lucht, ten toon voor yeder hangen.
Zoo paeit men God en ons, zoo gaet het Recht zijn gangen.

DAVID.

Vertreckt een poos, en denckt uw' eifch een luttel na,
Terwijl ick my hier op met Abjathar bera.
Hy koomt van pas. ziet toe.weeft niet te ftraf in 't wreecken,
Noch wet geen mes, waer meê ghy namaels word doorfteken.
De luft van wraeck is kort, al is die zooze zou.
Een heete wraeck gaet ftaegh verzelt met naberouw.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS. 1)

ABJATHAR.

Mijn Vorft, hoe luid den eifch?

DAVID.

Alleens gelijck ghy 't fpelde.

ABJATHAR.

Ick wift wel, dat dit bloed hun by den krop opwelde,

404 De voorftelling van „een *hoofd*, dat een volksftam vermorfelde en verplette," is alles behalve natuurlijk, en gefteld dat zy er Saul mede bedoelden, dan wilden zy het door hem misdrevene toch op hem niet verhalen. Over het geheel is deze periode een ongelukkige navolging van een van Davids krijgskreten in zijn Pfalmen.

405 *Niet* voor „niets"

410 *Guichelt:* „fpeelt, dartelt, zich vermaakt", als de wind met de afgevallen bladeren, of de kat met de muis.

412 *Datwe* later: *dat wy.*
Baften: „ftroppen." Zie de aant. blz. 247.

417 *Een luttel:* later: *zoolang eens.*

418 *Terwijl ick my hierop met Abjathar bera*: later *Als ick met Abjathar en Joab my berá.*

419 *Hy koomt van pas. ziet toe:* later: *Zy komen hier van pas.*

421 *Al is die zooze zou:* de alliteratie is niet fraai en de zin niet duidelijk: de meening fchijnt te wezen: „al is die rechtmatig."

1) In dit tooneel is in de latere editie de rol, die Benajas hier vervult, aan Joab overgedragen; fchoon het bevel vs. 529, 30 toch aan Benajas gegeven wordt. Men zoû kunnen denken, dat Benajas hier by zetfout voor Joab gekomen was. Denkelijk echter dat V., na den druk en by de opvoering, om de eene of andere reden 't dus veranderd hebbe, en daarom ook Joab, die op de lijst der Perfonagiën niet voorkwam, daar in zijn Exemplaar hebbe bygefchreven. Joab komt buiten hier nog maar eens voor, in het laatfte tooneel van het 3e Bedrijf, waar dezelfde overdracht heeft plaats gehad.

423 *Hoe luid den eifch:* in de latere uitgaven ftaat, meer korrekt: *haer eifch.*

En zy een ope wonde in hunnen boezem voên.
Ghy moet al 't overſchot van Sauls huis verdoen.

DAVID.

Die ſtam is lang verdort, nu quynen luttel telgen.

ABJATHAR.

Die moetghe met een' ſlagh voort knotten en verdelgen.

DAVID.

Verdelgen met een' ſlagh? dat vonnis luit te ſtraf.
O edel bloed, hoe waſch ick hier mijn handen af?

ABJATHAR.

D' uitvoerder van het Recht magh 't Recht niet wederſpreecken,
Maer voer het vonnis uit, zoo vlack als 't leid geſtreecken.

DAVID.

Zoo blindeling, of hy dit vatten kan of niet?

ABJATHAR.

Ja blindeling, daer God zelf oordeelt, en gebied.

DAVID.

God heeft dit niet geboôn, noch zulck een' eiſch geprezen.

ABJATHAR.

God zelf heeft u de bron der landplaege aengewezen,
Om 't eeuwigh klaegend bloed te paeien met dit bloed.
Zy eiſchen redelijck. 't is Saul die 't ons doet.

DAVID.

Toen ick eens Saul zelf, mijn' vyand, die, in klippen,
Woeſtyne, en wildernis, my najoegh, by de ſlippen
Hadde in een hol gevat, en werd geperſt zoo ſtijf;
Begon my 't hart van ſchrick te kloppen in mijn lijf.
Ick deiſde een poos, en ſprack in 't end, tot 's mans verſchooning:
't Zij verre, dat ick my aen Gods gezalfden Koning
Vergrype, uit bittre wraecke, en zoo mijn handen ſchen.
Ick ſtiet mijn volck te rugh, en broght hem tot beken.
Oock in den wagenburgh, van 's vyands leven zeker,
Verſchoonde ick hem, vernoeght met 's Konings ſpiets, en beker.
'k Beweende zelf zijn dood, gelijck mijn eige ziel,
Toen hy op Gilboa, op zijn drie zonen, viel.
Ick yverde van wraeck, na Sauls nederlaegen,
Verſloegh hem, die de hand hadde aen den vorſt geſlaegen,

433 *Hy:* namel. *de uitvoerder van het Recht*, „de koning."
439 volgg. 1 *Sam.* XXIV.
446 *Beken* voor *bekentenis.*
447 volgg. 1 *Sam.* XXVI.
Wagenburgh: de ouden plachten hunne legerplaats met de heir- en vrachtwagens te verſchanſen; van hier de uitdrukking *wagenburg* voor „verſterkt kamp."
449 *Gelijck mijn eige ziel:* David kon natuurlijk zijn eigen ziel niet beweenen: de uitdrukking beteekent eenvoudig: „als gold het my zelven." Zie *Davids lijkklaght op Saul en zijne zonen*, D. II. blz. 131. Verg. 2 *Sam.* 1: 19—27.
452 Namelijk dengene die valſchelijk voorgaf dat gedaan te hebben. 2 *Sam.* I: 2-16.

En ſtrafte twee verraêrs, tot wraeck van Iſboſeth.
Zoo luttel heeft mijn hand zich door dit bloed beſmet.
Zal ick nu 't overſchot met koelen bloede ſmooren?

BENAJAS.

't Is beter zes of acht dan duizenden verloren.

DAVID.

Rampzaligh huis, wat leed ghy niet al ongevals?

BENAJAS.

Zie toe, zie toe, eer ghy al 't volck krijght aen den hals.

DAVID.

Het volck is niet zoo dom, of 't zal naer reden hooren.

BENAJAS.

Wanneer 't van honger raeſt? de buick en heeft geen ooren.

DAVID.

Dit ſtuck luid haetelijck, en maeckt mijn kroon verdacht.

BENAJAS.

Om een verworpen huis?

DAVID.

Een koningklijck geſlacht.

ABJATHAR.

Weerſpannigh tegens God?

DAVID.

Die maght heeft zelf te ſtraffen.

ABJATHAR.

God vordert dit van u. God heeft met u te ſchaffen.

DAVID.

Zal ick beſtaen een ſtuck, daer Benjamin om treur?

ABJATHAR.

Heel Iſraël om juiche, en Juda 't hoofd opbeur.

DAVID.

O Benjamin, hoe noo zou ick uw' ſtam verneeren.

ABJATHAR.

De ſtaf koomt Juda toe, die zal en moet regeeren.

DAVID.

Regeeren op een' troon, geſticht op 's anders graf?

ABJATHAR.

God zet den eenen op, en ruckt den andren af.

DAVID.

Die opkoomt denck, hoe licht hy met het rad kan daelen.

ABJATHAR.

Geen tijd kan Judaes Rijck en heerſchappy bepaelen.

DAVID.

Genade en zedigheid beveſtigh 't nieuwe Rijck.

453 Zie 2 *Sam.* IV.
472 *En:* later: *noch.*
473 *Zedigheid* heeft hier den zin van *moderatie.*

BENAJAS.

Een onderdruckte ſtam vergeet geen ongelijck.

DAVID.

Wie zich vergrijpt zal dan met recht zijn miſdaed boeten.

BENAJAS.

Dat altijd wrockend huis zal heimlijck leggen wroeten.

DAVID.

Zoo heimlijck niet, het berſt of hier of ginder uit.

BENAJAS.

Een ingeborſte zee word nimmermeer geſtuit.

DAVID.

Men heeft dat bloed geſtuit, toen 't maghtigh aen quam bruizen.

ABJATHAR.

Na zoo veel jaeren krijghs, gevoert van bey dees huizen.

DAVID.

Dat huis leid nu te vlack om weder op te ſtaen.
Zy zien, hoe Abſolon het muiten is vergaen,
Met al die van mijn heir ter zijden uit durf ſpatten.

BENAJAS.

Noch vreeſde Seba niet het oproer te hervatten,
Niet ſteelwijs, noch met liſt, maer ſteeckende trompet.
Had ghy op Simei, als 't billijck was, gelet,
't En waer met Seba noit op oproer uitgekomen.
Die Benjaminner voelde uw ſlapheid, in 't betoomen
Van wederſpannigheid. Hy daelde van dien ſtam,
Waer uit dit koningklijck geſlacht zijn' oirſprong nam.
Hy zagh hoe veel gemoên vaſt bitterheden broedden,
Om tegens Davids hof en Judaes ſtam te woeden;
Wat voncken onder d' aſch noch ſmeulden meer en meer,
Uit zucht, die 't volleck droegh tot zijnen eerſten heer.
's Mans ſtoutheid quam' er by, die zoo met ſtijve kaecken
In doove koolen blies, dat ſtrax, uit alle daecken,
De lichte vlamme ſloegh van d' eene in d' andre ſtad;
Een brand, waer aen uw kroon genoegh te leſſchen had.

DAVID.

Ick hoorde 't wrevligh hoofd van Abels muuren ploffen.

BENAJAS.

Zoo wacht uw hoofd, en kroon. ghy mooght 'er niet op ſloffen.
De hemel kaetſt u toe: dies neem dien ſlagh nu waer.
God geeft gelegenheid, men grijp haer voort by 't hair.
God, om een' vaſten ſtoel te ſtichten voor uwe erven,

487 *'t En:* later: *Het.*
495 *Met ſtijve kaecken:* „met bolle wangen," als van iemand, die uit al zijn macht vuur aanblaast.
500 *Ghy mooght'er niet op ſloffen:* d. i.: „gy moogt er niet op inſlapen, gy moogt niets verzuimen."
501 *De hemel kaetſt u toe* voor „de Hemel biedt u een geſchikte gelegenheid aan." De uitdrukking heeft dezelfde kracht als het gezegde in vs. 502.

Zwoer zelf den val van 't hof, het welck hen moght bederven.
Hy voert zijn opzet nu door Gabaonners uit,
En wreeckt zich door hun wraeck: en fchut ghy Gods befluit?
God kent den aerd des volx, dees wifpeltuure zielen,
Die, als een eb, en vloed, van 't een op 't ander vielen.
God roept: men dreight u op te komen onverhoeds.
Men blufcht een' grooten brand met eenen emmer bloeds.

DAVID.

Ick treck met wil geen eere uit fchoonvaers fmaed, en fchande.

BENAJAS.

Der Goddeloozen ftraf verftreckt een offerhande
Voor God. of deze u fchoon door huwelijck beftaen,
Maeck van de nood een deughd. men ziet geen maeghfchap aen,
Daer 't koningkrijcken koft. God zelf heeft u verheven
Tot een verdaediger van veeler menfchen leven.

DAVID.

De band van maeghfchap breeckt met fchrickelijcke pijn.

ABJATHAR.

Zult ghy medoogender dan d'eigen vader zijn,
Die Jonathan, de braeffte uit zijnen ftruick geboren,
Om 's vaders zotten eed, lichtvaerdighlijck gezworen,
Hem onbewuft, en om wat honighs opgeflickt,
Toen hy met fchildknaeps hulpe een heir hadde opgefchickt,
En na dien dappren flagh, zoo triomfant geflaegen,
Veroordeelde ter dood? wat recht heeft hy te klaegen,
Die zelf zijn' lieven zoon, dien held, om 't leven braght,
't En waer hem 't krijghsvolck dien ontweldighde met kracht?

DAVID.

O God, 't en werde ons niet tot bloedfchuld aengefchreven,
Zoo wy, op uw gebod, hen moften overgeven.
Ga heenen, Benajas, nu langer niet gewacht,
Verzeker my terftond al 't koningklijck geflacht.

504 *'t Hof* voor „het hofgezin."

510 *Men blufcht een' grooten brand met eenen emmer bloeds:* krachtige en kernige regel, juist omdat de naaktheid der uitdrukking de grenzen der platheid nadert. In den mond des Priesters ware zy min voegzaam geweest; doch in dien des ruwen krijgsmans treft zy door haar juistheid.
Emmer: de latere uitgave heeft het thands wederom min gebruikelijke *eemer*. Een en ander beteekent, als men weet, „Waterhaler." Zie BILD. *Gefl. in v.*

511 *Ick treck met wil geen eere* voor „ik begeer geen eer te trekken."

512-516 In de latere editie worden deze vaerzen aan den Hoogepriester Abjathar in den mond gelegd, terwijl, omgekeerd,

518-526 door Joab (hier Benajas) worden gezegd.

519 Zie het verhaal van 't hier bedoelde 1 *Sam* XIV.

522 *Opgefchickt:* „uit den weg geruimd, aan kant *gefchikt*," volgends de grondbeteekenis van 't woord *fchikken*.

525 *Braght* zoû hier, naar de eifchen der fpraakkunst, moeten zijn: „gebracht had," gelijk in den volgenden regel: *ontweldigde:* „ontweldigd had."

527 *'t En:* later: *het.*

529 In dezen regel is Benajas, even als in het laatfte tooneel van 't 3e Bedrijf, ook in de latere editie gebleven, hoewel anders diens fprekende rol op Joab is overgelegd, en men moet onderftellen dat Benajas dus hier niettemin als ftomme perfonaadje tegenwoordig bleef.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Jordaen, die door een dubbele ader
Vloeit uit den voet van Liban, vader
Van bronnen, beecken, vyvers, zeen,
En ſtroomen; wat maeckt u zoo kleen?
Die d'oevers lieflijck plaght te lecken,
Voor Paleſtyne een graft te ſtrecken,
Te weigeren den overtoght
Gods heir, dat nergens over moght,
Als door de Bondkiſt der verkoornen;
Hoe duicktghe met gekrompen hoornen
In uw verzande en dunne kil?
Hoe vloeit uw vloed zoo traegh, en ſtil?
Hoe hoort ghy onmedoogend 't morren
Van kruid en bloemen, aen 't verdorren,
Op bey de zoomen, eertijds jong
En blozende, van uwe tong
En altijd evenverſche lippen
Gekuſt, gekoeſtert, om de tippen
Van wortelen, en ſtruick, en ſteel?
Hoe hyghtghe met een ſchorre keel?
Hoe is uw koelte, om 't land te plaegen,
Tot zulck een' brand en koorts geſlaegen?

TEGENZANG.

Helaes! mijn kriſtalijnen vat
Telt zelf by druppelen het nat,
't Welck luy van Liban komt gekropen.
Mijn emmer, eerſt aen 't overloopen,
Verſchonck met blanck en bruizend ſchuim
Het klaere water weêr zoo ruim,
Als 't van den bergh hem werd geſchoncken,
Ja maeckte d'ackerlanden droncken.
En ſmeeck ick Liban met geklagh;
Hy antwoord: 'k geef wat ick vermagh.
De hemel weigert my zijn' zegen,
Drie winters ſneeuw, drie zomers regen.
Ick kan mijn burgers naulix voên.
De wildzang, die, in 't weeligh groen
Der rechte en hemelhooge cederen
Quam quinckeleeren, op zijn vederen,
Verlaet, als 't wild, het dorre woud.
Het vee zich in geen' beemd vertrouwt.
Al vlught het, by gebreck van weide
En water. ick verzucht, en beide,
En zie met ſmart om regen uit,
En ſchreeuw, dat God den hemel ſluit.

537 *Te weigeren:* later: *En weigerde.*
540,543,550 *Hoe:* later: *Wat.*
542 *En ſtil:* later: *zoo ſtil.*
553 *Helaes mijn kriſtalijnen vat:* hier wordt de Jordaan voorgeſteld, als antwoordende op de vorige ſtrofe.
556 *Emmer:* later veranderd in *eemer.*

TOEZANG.

O levende oirſprong aller gaeven,
Die 't al kunt koeſteren, en laeven,
En in woeſtynen droogh en naer
Ons noodruft ſchafte veertigh jaer;
Hier water uit de hardſte ſteenen;
Daer Manne, om hut en tenten henen,
In 't kriecken van den dageraed,
Geſpreit, als korianderzaed;
Als dauw, en rijp, verzaemt in kruicken,
Tot trooſt der hongerige buicken:
O grondelooze waterwel,
Ontſluit uw wateraders ſnel.
Verquick ons met een zee van boven,
Op dat u vee en menſchen loven.

582 *Als korianderzaed.* Zie *Exod.* XVI: 31. *Num.* XI: 7.

HET DERDE BEDRIJF.

RISPE. MICHOL. BENAJAS.

RISPE.

Nu Dochters, koomt, leid Rifpe voort.
Koomt leid haer buiten deze poort.
Verftreckt een ftut voor 't zwacke lijf,
En ftuurt dit traegh dit laftigh wijf
(Weleertijds Sauls bedgenoot,
Nu yeders fpot) noch voor haer dood.
Hoe buight mijn ftock? hoe beeft mijn hand?

589 *Nu Dochters* enz.: Vondel gevoelde hier, als op andere plaatfen, dat de klachten, welke Rispe hier uitftort, een verandering van maat vereischten. Jammer, dat zijn voorbeeld door onze latere treurfpeldichters zoo zelden is gevolgd, die meenden, dat als zy, op 't fpoor van Corneille, een of hoogftens twee lierzangen in een treurfpel vlochten, zulks al fraai genoeg was.

595 *Mijn ftock;* d. i.: „mijn oud, vervallen lichaam." *Stock* ftaat hier, en overal, waar van een afgeleefd mensch fprake is, in de beteekenis van „romp," *truncus*, namel. *truncus corporis*. Een mensch, dat tot niets behoorlijks in ftaat is, werd door de Lat. fchrijvers dikwerf met den naam van *truncus* beftempeld.

Ick trede, als tot den hals, in 't zand.
Hoe laſtigh valt my tred voor tred.
Wat droom heeft my in 't koude bed
Zoo hard, zoo onzacht opgeweckt?
O droom, die my een voorſpoock ſtreckt
Van 't leed, dat ick voorhanden zie;
Wie zal ick 't klaegen? ay, zeght, wie?
Een valck vervolghde een doffersvlught,
Een zevental, dat uit de lucht
Quam plotſling ſtorten, om, uit nood,
Het lijf te bergen in mijn' ſchoot.
Ick deê mijn beſt, toen ick 't vernam.
Maer al vergeefs. d'erfvyand quam
En pickte my mijn handen door,
En roofde vaſt, den eenen voor,
Den andren na, met beck en klaeuw,
Verbeetze, en zoogh hun bloed al laeuw.
De veeren vlogen om mijn hoofd.
Daer koomt de valck, die ons berooft
Van onze doffers: dat is hy,
Die zoet is op dees leckerny,
En toeleid op een' verſchen moord.
Nu Michol, 't paſt u; doe het woord,
O koningklijcke vrouw en ſpruit.
Ick zal u volgen. ſtap vooruit.

MICHOL.

De hemel ſchijnt beluſt zich tegens ons te kanten.
Och Benajas, ghy hoofd van 's Konings lijftrawanten,
Wat wanckt 'er wederom? wie geeft u dit verlof,
Dat ghy ons erfpaleis, en Vaders oude hof
Met wacht bezetten durft, en dus in alle hoecken
De Prinſſen vangt en ſpant, en overal loopt zoecken?
Ghy jaeght ons kinders na, zoo bitter, zoo verwoed,
Gelijck de jaeger 't wild en ſchuwe harten doet,
Die haegh, noch hol, noch ſtruick, noch boſch t'afgrijſlijk vinden,

597 *Valt my:* later: *valtme.*

608 *d'Erfvyand:* de „valk, erfvyand der duiven," overgebragt op „David" als, volgens Rispe, „erfvyand van Sauls huis," ſchoon de vergelijking niet in allen deele doorgaat, daar Saul wel geen *duifjen* was.

623 *Wat wanckt' er: wanken* is eigenlijk „dreigen te vallen," in welken zin ook het frequentativum *wankelen* gebezigd wordt. Hiervan wordt het ook voor „dreigen" alleen genomen. Zie L. BAKE, *Bybelſche Geſangen*, bl. 133.

De plaage dreigt alom het wederſpannig land,
De ſcherpe roede wankt *in de opgeheven hand.*
HOOFT, *Baeto*, IV. Bedr. 4e toon.
O groote goden, ghy ziet alles uit den hoogen,
En neemt op alles acht, en kunt ghy dit gedoogen?
En wankt *uw blikſem niet?*

Ned. Hist. XIX. bl. 835. *Terwijl de ſchrik des oorlogs* wankte. VONDEL, *Joſeph in Egypte*, V. Bedr. *Wat* wanckt *er voeſter?* — Zie verder HUYDECOPER, *Proeve*, II. 59, volgg.

Om 't ſnufflen, en gebit van brack en haezewinden
t' Ontglippen, en 't gevaer des jaghtſpriets, dick bemorſt
Van 't al t' onnozel bloed der ademlooze borſt.
Magh dan een vreedzaem hart, 't welck niemant zoeckt te ſteuren,
Noch quetſen, nimmermeer een weinigh ruſt gebeuren?
En dompelt men al weêr, tot d' ooren toe, in rouw
Mijn vaders grijze weeuw, en my, verſchove vrouw?
Dat werde God geklaeght. maer och! hy heeft geene ooren,
Noch hart tot Michol. och! ick ben tot ramp geboren.

BENAJAS.

Mevrouwen, ghy hebt reên te klaegen van verdriet,
En ick te volgen 't geen de Koning my gebied;
Hoewel dit laſtigh valt. 'k had liever 't hoofd te kneuzen
Van Moabs felſte leeuw, of 't brein van Memphis reuzen,
Dan uit te voeren yet, 't geen tegens d' eere ſtrijd
Van wylen onzen Vorſt, van wien ghy weeſkind zijt,
En zy verlaete weeuw, en dees gevangens zoonen,
En Neven; alle waerd te draegen koningskroonen,
En ſcepters van een Rijck, niet min vermaert als dit:
Maer God, een eigenaer van 't weereldlijck bezit,
Begeeft de ſtaeten ſlechs te leen, en zet elck paelen.
De zon weet op haer tijd te ryzen en te daelen,
En koomt en gaet by beurt; zoo doet oock d' aerdſche maght,
Die 't altemet eens luſt te wiſſlen van geſlacht,
Om reden, voor den menſch en zijn vernuft verholen;
Dies buight u onder hem, dien 't heerſchen is bevolen.

RISPE.

Wat 's d' oirzaeck, dat men dus ons zoonen vangt, en ſpant?
Is 't oproer? of verraed? of hebben zy de hand
Geſlaegen aen den Vorſt, of yemant van den zijnen,
Of willen ſlaen? of is 't om d' ackers, die nu quynen
Aen zulck een heete koorts, te koelen met hun bloed?
Dit mompelt men in ſtad. en zoeckt ghy zoo den voet
Te zetten op den neck van Sauls overbleven,
By dees gelegenheid, om 't ſtuck een' glimp te geven?

BENAJAS.

Het nypen van de ſmart, het tegenwoordigh leed
Veroirzaeckt, datghe my dus ſcheld met onbeſcheed,
Uit moederlijcke zucht tot henlien, dienghe baerde;
Maer 'k wenſchte, dat ghy niet zoo reuckeloos bezwaerde
De banden van uw zoons, en hun gevangenis,
Door ongeduld, en 't geen ter zaecke ondienſtigh is.
Vertrouwt mijn' heer dit ſtuck. hy zal met vonnisſtrijcken

660 *Zoeckt ghy:* later: *zoecktghe.*
663 *Dat ghy:* later: *datghe.*

Geen ſchoonvaers weeuw, veel min zijn bed, verongelijcken.
Vertrouwt vry, dat hy 't minſt hier in niet handlen dar,
't En zij met rijpen raed van God, en Abjathar.

MICHOL.

Ja Abjathar. helaes! hoe ſmoor ick mijn gedachten?
Wat goed ſtond Sauls huis van Abjathar te wachten,
Van dat Ahimelech, zijn vader, hem den troon
Van Arons prieſterdom had ingeruimt? de zoon
Kreegh toen het zwaerd, om zich en zijn geſlacht te wreecken
Aen Saul, die hen had met Edoms zwaerd doorſteecken.
Och Vader, toen ghy u aen Prieſtren had miſgaen,
Aen dien gewyden rock, kon 't Rijck niet langer ſtaen.
Een dolle vaders bui kan, op een' ſprong, verbeuren,
Het geen, daer, jaeren lang, zijn kinders omme treuren.

BENAJAS.

Wie Gods gezalfden raeckt, raeckt Gods ooghappel aen.

MICHOL.

Zoo Abjathar dit ſtemt, zoo is 't met ons gedaen.

RISPE.

't En paſt niet yemants wraeck in Godes zaeck te mengen.

BENAJAS.

Als David dit gehengt zal God dit eerſt gehengen.

MICHOL.

Ja wat gehengt God niet? wat was hem vader waerd,
Nadat hy 't vee voor God, en Agag had geſpaert,
Uit mededoogentheid? kan deughd de kroon berooven?

BENAJAS.

Een deughd, gehoorzaemheid, gaet offer veer te boven.
't Vernuft buigh zijnen hals gewilligh voor Gods laſt.

RISPE.

Zoo hebtghe op Gods bevel dees Broeders aengetaſt?

BENAJAS.

Die zijn uit 's Konings laſt verzekert.

MICHOL.

Zegh gevangen.

BENAJAS.

De Koning heeft dien laſt van Abjathar ontfangen,
En Abjathar van God, of 't goddelijck beſluit.

678 *Edoms zwaerd:* 't zwaard van Doëg den Edomieter. 1 *Sam.* XXII: 6-23.
679,680 Wederom de toeſpeling op Oldenbarneveld. De *Prieſtren* zijn hier weder de Kontra-Remonſtranten.
685 *'t En:* later: *Het.*
690 Omzetting van het gezegde: „Gehoorzaamheid is meer dan offerande."
691 *'t Vernuft:* „'t verſtand," als nog in 't H. D. Tegenwoordig heet dit een germanisme. De regel geeft zooveel te kennen als: „de rede moet zich gevangen geven onder 't geloof."
693 *Verzekert* voor „in verzekerde bewaring genomen."
693,694 *Gevangen, ontfangen.* Vondel moge hier het rijmwoord met een *f* ſpellen, het rijm blijft altijd *vangen* op *vangen*, en alzoo af te keuren.

MICHOL.
Of 't goddelijck beſluit, of zoo 't de gunſt beduid.
BENAJAS.
Dit ſtaet ons hier niet vry te ſtraffen, of bedillen.
Dit duid men naer Gods wil.
RISPE.
Zoo 't onze haeters willen.
MCHOL.
En zoo 't de wraeckzucht luſt.
BENAJAS.
Ick bidde u, ô Vorſtin,
Ick bidde u, toom uw' moed en gramſchap toch wat in.
Men oordeelt allerbeſt na uitſpraeck van de zaecken.
Die hen verzekert houd vermagh hen weêr te ſlaecken.
RISPE.
Men vangt geen Prinſſen om weêr los te laeten gaen.
Aen 't vangen van dit bloed is ree te veel miſdaen.
BENAJAS.
Indien men reuckeloos hen aentaſt zonder reden.
MICHOL.
Men kan een quade zaeck met ſchijn van Recht bekleeden.
BENAJAS.
Men maeckte een quade zaeck met ſchijn van Recht noit goed.
RISPE.
Dat acht men niet, wanneer 't ons haeters voordeel doet.
BENAJAS.
Rechtvaerdigheid trock noit uit anders ſchade voordeel.
MICHOL.
Noit daer Rechtvaerdigheid ten troon ging, en ten oordeel.
BENAJAS.
Zy gaet 'er nu, indien oit Recht op aerde was.
RISPE.
Op dat zy ons verdruck?
BENAJAS.
Wie maeckt het elck te pas?
MICHOL.
Die, yeder even na, niet krom gaet, noch eenzydigh.
BENAJAS.
Princes, ick zey noch ſtrax, ghy oordeelt veel t' ontijdigh.
RISPE.
De zon ziet niemant aen: zy ſchijnt voor yegelijck.

696 *Beduid* ſtaat hier in den zin van „wil uitleggen."
697 *Te ſtraffen, of bedillen* zou behooren te zijn *te ſtraffen of te bedillen.* Zoo zegt VONDEL, *Herſchepp.* V. B. vs. 28. *Opborlende om mijn kint* te zwelgen en verſlinden. Zie ald. HUYDECOPER, *Pr.* II. 62.
698 *Dit duid men:* later: *Men duidt dit.*

BENAJAS.

Een zon verſmelt het was, verhard de klay, en 't ſlijck.

MICHOL.

Een zon verblijd elx hart, alle oogen gaen haer tegen.

BENAJAS.

Behalven nu ter tijd, nu yeder roept om regen.

RISPE.

Behalven wy alleen. het regent ons genoegh.

BENAJAS.

Ghy Koninginnen ſchreit, maer zeker wat te vroegh.

MICHOL.

Ghy noemt ons met dien naem. wy zijn geen Koninginnen.

BENAJAS.

Hoe zijtghe Sauls noch oock Davids gemaelinnen?

RISPE.

Geweeſt, maer nu een weeuw, en een verlaete vrouw.

BENAJAS.

Zegh niet verlaeten, maer verknocht aen Davids trouw.

MICHOL.

O averechtſe trouw, waer is die trouw gebleven?

BENAJAS.

De naem van Michol ſtaet in's Konings hart geſchreven.

MICHOL.

Dat Merob, in haer krooſt, een vangenis bereit?

RISPE.

Dees Merob Jeſſes krooſt belooft en weêr ontzeit.

BENAJAS.

Ghy werd hem noit ontzeit, zult ghy 't dan meê betaelen?

RISPE.

Zoo ghy op Sauls weeuw wilt Sauls ſchuld verhaelen.

BENAJAS.

Wat Saul heeft miſdaen, dat heeft hy zelf geboet.

MICHOL.

Waeromme ſchend ghy dan uw handen aen zijn bloed?

BENAJAS.

Verſteur u niet te vroegh. de zaeck leit noch te duiſter.

RISPE.

Benijdghe noch mijn zoons den overigen luiſter?

BENAJAS.

Die luiſter doet het niet. wat kan een ydle naem?

MICHOL.

De naem maeckt zonder daed den lompſte wel bequaem.

719 *Het regent ons genoegh* voor „wy ſtorten tranen genoeg," als uit den volgenden regel blijkt.
728 Zie *Sam.* XVIII: 17, 19.
732 *Waeromme ſchend ghy*: de latere uitgave: *Wel waerom ſchentghe.*

BENAJAS.

De heerſchappy vereiſcht geen kinderen, maer mannen.

RISPE.

Zy draeght de wyze, en zotte, en vromen, en tyrannen.

BENAJAS.

Maer d' eerſte wel het langſt, de leſte een korte tijd.

MICHOL.

Zy ſchold het zaed van Kis met luttel jaeren quyt.

BENAJAS.

Zoo gaet het, die 't gebod des opperſten verachten.

RISPE.

Och kan men 't ſteenen hart met traenen niet verzachten.

BENAJAS.

Daer koomt de Koning zelf. treed toe, en ſpreeckt hem aen.

MICHOL.

Koom Riſpe, ick hoop hy zal ons klaghten niet verſmaên.

DAVID. RISPE. MICHOL.

DAVID.

Daer koomt mijn gemaelin, en Riſpe, met de traenen
In d' oogen, om my 't hoofd te breecken met vermaenen.
Een uitgelaeten rouw van moedren houd geen ſpoor.
Wat doe ick beſt? wat raed? beſt geef ik haer gehoor.
Beſt niet: maer neen, dat zou al 't onbarmhartigh luien.
Beſt ſta ick haer te woorde, en laet deze eerſte buien
Des drucks wat overgaen, en zet haer dan wat neêr.
Het vrouwelijck geſlacht is byſter weeck, en teer:
En d'allerſtoutſte man moet zwichten, als zy ſchreien.
't Zal kunſt zijn, kan ick haer met goede woorden paeien.

RISPE.

Lang leef zijn Majeſteit.

MICHOL.

Lang leef zijn Majeſteit.

DAVID.

En die hem 't leven gunt.

RISPE.

Dat in der eeuwigheid
Zijn heerſchappye duure, en elck zijn kroon bedancke.

MICHOL.

Dat in der eeuwigheid zijn zetel zijgh, noch wancke,
En niemant onder hem met reden klagen magh.

753,754 *Schreien, paeien:* dit ſchijnt met den eerſten opſlag niet te rijmen; doch men leze niet *paaien,* maar *payen,* en ſpreke de *ay* uit als in 't Fr. *payer,* wat hetzelfde woord is.

756 *En die hem 't leven gunt:* verſta: „En dat Riſpe en Michol leven, die hem een lang leven gunnen of wenſchen."

DAVID.

God weet, dat waer my lief, ja liever dan de dagh.

RISPE.

Zou 't oock geoorlooft zijn ons klaghten uit te ſtorten?

DAVID.

Wie meer, als u? zou 't niet? ick zou mijn kroon verkorten,
Indien ick 't u ontzey. ſtort vry uw klaghten uit.

RISPE.

Genadighſte, men denck, of ons het harte ſluit,
Om 't vangen van ons bloed, en overbleve zoonen,
Altzaemen hoogh en dier verbonden aen uw kroonen,
Op hoop, dat zy voortaen, in onderdaenigheid
Volhardende, onder uw voorzichtighſte beleid,
Deelachtigh moghten zijn aen d'eer, voortaen bevochten
Tot Gods en 's Konings eere, op zegenrijcke toghten,
In aenſlagh, of belegh, en allerley gevaer.
Maer dat heeft ons gemiſt. helaes, wat valt dit zwaer!
Die hoop bezwijckt, nu wy, van 's Konings gunſt verlaeten,
Zien hof en kinderen bezetten met ſoldaeten;
Als of 'er oproer ſchool, of yet wat diergelijx,
Gebrouwen tot bederf en ondergang des Rijcks.
Wy vraegen vaſt vergeefs. men zeit ons ſlechs in 't honderd,
Dat Gods Orakel zelf op Sauls afkomſt dondert,
En zulck een offer eiſcht. wat hier nu ſchuile, of niet,
Dat weet de Vorſt, en hy, wien dit ten dienſt geſchied:
Derhalven bidden wy, gebogen voor uw voeten,
Ontdeck ons wat'er ſchuile, of wat'er ſta te boeten.
Verhoor, gelijckghe plaght, ons vriendelijcke be.
't Geen Riſpe hier verzoeckt, verzoeckt uw Michol meê.

DAVID.

De ſchennis en 't geweld, begaen, in Ammons kamer,
Aen d' allerkuiſchte ziel, mijn eige dochter, Thamer,
En Ammons bloedigh einde, en dat van Abſolon,
Een jongeling, zoo ſchoon gelijck de morgenzon,
Bedroefden my noit meer, dan dat ick laſt moet geven
Tot het verzekeren van zwageren, en neven,
En al wat manlijck zij van 't koningklijck geſlacht.
Wy zijn niet reuckeloos tot zulck een ſtuck gebraght.
De hemel wijt de plaegh van deze diere tijden,
(Waer by al 't land en vee en menſchen kommer lijden)
Het leed, dat Gabaon weleer geleden heeft.
De wraeck, die eeuwigh klaeght, en nergens omme geeft,
Eiſcht uit verbittering tot boete 't puick der mannen,

769 *Voortaen:* later, om het in vs. 767 voorkomende zelfde woord, veranderd in: *met kracht.*
777 *In 't honderd:* „onbepaald, los weg."
791 *Zij:* later: *is;* doorgaande zoo veranderd.

Om Sauls zaed, als kaf, uit Iſraël te wannen.
'k Heb vaſt beleefdelijck gearbeid om den zoen;
En zoo het hun om goud of zilver waer te doen,
Ick zou 'er al mijn' ſchat ja ſchier mijn kroon aen hangen,
Veel liever dan mijn' ſtaf bezoedelen met vangen
Van ſchoonvaers overſchot, tot onruſt van zijn graf:
Dan 't Gabaonſch geſlacht, niet zonder reden ſtraf,
Om dat meineedigh ſtuck, laet met geen' ſchat zich ſuſſen,
Maer dringt op 's hemels eiſch; en ick ſta ondertuſſchen
Vaſt tuſſchen twee, geperſt van hunliên, en de zucht,
Die ick uw' kindren draegh, doch meeſt voor God beducht.
Weet ghy by God en hen verzoening te verwerven;
Gaet heen. 'k verzeker u ghy zult mijn gunſt niet derven.

MICHOL.

Mijn uitverkoren heer, of ſchoon Bathſeba nu
Onze echte plaets verwarmt, en meer vermagh by u
Dan Michol; laet nochtans u niet zoo veer verrucken,
Dat heilooze Amoreen, door uw gezagh, verdrucken
Dit bloed, waer over ick zelf moey ja moeder ſta,
In Zuſter Merobs plaets; dit gaetme veel te na.
'k Heb Zuſter, toen de dood haer bed begon te dreigen,
Gezworen, deze vijf te koeſtren, als mijn eigen,
En houze oock voor de mijne, indien dit baeten kan;
En zoo ick moeder ben, weeſt ghy 'er vader van.
Gedenck wat Michol heeft om uwent wil geleden;
Gedraegen vaders toorne: u menighmael verbeden:
Geborgen in haer' ſchoot, met eigen lijfsgevaer:
Haer lief, in ballingſchap, gemiſt, zoo menigh jaer,
In 't bloeienſt van haer jeughd. Wat ſmaed moſt zy niet draegen,
Zy die noit kinders droegh? geperſt werd te behaegen
Een' andren man, dien zy op uw bevel verſtiet,
En ſmelten zagh van rouw, om datze hem verliet?
'k Heb Vaders val beleeft, en 't ſneuvlen van mijn broeders;
Oock tuſſchen man en broêrs (wie hoorde oit yet verwoeders?)
Dien kryglen krijgh bezuurt: en had nu al mijn' trooſt
Geſtelt in dees vijf zoons, mijn ouder zuſters krooſt,
Twee broêrs, en eenen neef; en hier geruſt gezeten,
Docht al 't verleden leed en hartzeer te vergeten;
Tot dat mijn tijd vol ramp verdweenen, als een roock,
Noch een van al, voor 't leſt, mijn duiſtere oogen loock.
Nu krabt men vinnigh dus al d'oude wonden open,
En neemtme al 't overſchot van 't geen my ſtond te hopen.

799 *Beleefdelijck:* „met zacht, welwillend, verzoekend woord."
805 *Laet met geen' ſchat zich:* later: *zich met geen' ſchat laet.*
821 volgg. Zie 1 *Sam.* XIX: 11 volgg.
826-828 1 *Sam.* XXV: 44; 2 *Sam.* III: 14-16.
831 *Dien kryglen krijgh:* woordherhaling, hoedanige by Vondel zeer geliefd zijn.

Magh David dit van 't hart? vergeld hy zoo mijn trouw?
Doch of zijn treck, als blijckt, tot d'eene of d'andre vrouw,
Veel meer by hem vermoght, dan al het goed, genoten
Door Michols ommegang, en 't hart waer toegeſloten
Voor bed- en halsvriendin; noch zou ten minſte dan
De liefde van mijn' Broêr, zijn' halsvriend, Jonathan,
Wiens liefde (magh men zelf zijn eigen woord gelooven)
Alle andre vrouweliefde en vriendſchap ging te boven,
Hem roeren, en die eed, en 't heilige verbond,
Tot driemael toe, zoo dier bezegelt met zijn' mond.
Ick rep niet van my zelve, een ander leit u nader.
Heeft Jonathan u niet, veel meer als zijnen Vader,
Ja als zich zelf bemint, en met zijn hart omarmt?
Hoe dickwils u in nood gewaerſchuwt, en beſcharmt,
En vaders haet geſchut, oock met gevaer van 't leven,
Ontwijckende dien ſchicht, hem fel naer 't lijf gedreven?
Is zijn gedachtenis met zijn gebeent verrot?
Zoo klaegen wy vergeefs ons lyden u, en God:
En paſt men op verbond, noch diergezworene eeden;
Zoo klaegenwe met recht, en met die zelve reden
Daer dit gebroed om klaeght; en ghy, die ſlaeven paeit,
Word in meineedigheid gewickelt, en bedraeit;
Ja zult gehouden zijn, tot weêrwraeck dezer zielen,
't Moordaedigh zaed van Cham te trapplen met ons hielen.
't En is geen heelzaem arts, noch die zijn kunſt verſtaet,
Die eene wonde heelt, en zeven andre ſlaet.

DAVID.

Die u dees wonden ſlaet moet bloed en wonden ſtelpen.
Klaeght God, klaeght Gabaon. men kan u hier niet helpen.

RISPE.

De Gabaonners ſtaen alleen tot uw gebod.

DAVID.

Zy ſtaen wel onder ons, maer wy ſtaen onder God.

845,846 Zie 2 *Sam.* I: 26*b*. — De latere editie ſluit vs. 845, 846 geheel in ( ).

850 volgg. Zie 1 *Sam.* XIX, XX, XXI.

859 *Slaeven:* Michol noemt de Gabaonners met dien naam, omdat zy — zie boven — tot ſlavendienſten veroordeeld waren. Zie vs. 875.

860 *Bedraeit* voor „vastgedraaid, ingewikkeld."

861-864 vinden verklaring in de onder Israël beſtaande bloedwraak, recht en plicht, en de Mozaïſche wetten deswege. Zie vs. 1061 volgg.

863 *Heelzaem:* „die macht heeft om te *heelen.*" Zoo in de *Herſchepp.* II. vs. 355.

Om haer door artſeny te redden in dien ſtaet
En neemt vergeefs zijn kunſt een heelzaem *kruit te baet.*

en *Joannes de Boetgezant*, III, bl. 47.

Gy als een heelzaem *Arts*, *weet elx natuur te handelen.*

en HUYGENS *Sneldicht* XI. 693.

*'t Aller*heelſaemſt *in den mond*
Maekt de bors wel ongeſond.

Het woord is even goed van vorm als „voedzaam, leerzaam." Zie voorts HUYDECOPER. *Proeve*, I. 355 volgg.

MICHOL.

Men ſtel dit vonnis uit. de tijd zal d' onruſt ſmooren.

DAVID.

Terwyle gaet het Rijck met mijn gemeent verloren.

RISPE.

Het weêr kan lichtelijck verandren, zoo God wil.

DAVID.

God ſtemt hun toe, en eiſcht een ſlot van 't moordgeſchil.

MICHOL.

Verdruckt God Iſax zaed, om ſchuim van vreemdelingen?

DAVID.

Die ons voorvaders zelfs in hun verbond ontfingen.

RISPE.

Als ſlaeven, om het juck te dragen by gebreck.

DAVID.

God wil niet, dat men vreemde een' voet zet op den neck.

MICHOL.

Is Cham dan waerdiger als 's hemels bondgenooten?

DAVID.

Van 't zelve klay gemaeckt, van eenen ſtruick geſproten.

RISPE.

Wat voordeel hebben dan de ſtammen in het Recht?

DAVID.

Geen voordeel boven hen. Gods Recht kent heer noch knecht.

MICHOL.

Spreeck zoo, en leer hen zoo de ſtammen zelfs verbaſſen.

DAVID.

Zy moeten op hun' dienſt en Levys dienſten paſſen.

RISPE.

Wat marrenze dan hier? men laet hen liever gaen.

DAVID.

Zy ſtaen gereed, zoo ras hun zaeck zij afgedaen.

MICHOL.

Het is des Konings zaeck, hy kan dit voort beſchicken.

DAVID.

Hy kan met zijn gebeên onze ackers niet verquicken.

RISPE.

Zoo wachten d'ackers dan alleen naar hun gebeên?

DAVID.

Was God en zy gepaeit de regen viel beneên.

MICHOL.

Zoo is aen hun gebed al Iſrels heil gelegen?

DAVID.

De hemel wacht alleen op der verſteurden zegen.

RISPE.

Zoo hangt 's lands zegen nu aen Sauls vloeck en ſmaed?

DAVID.

Aen 't ſtoppen van die bron, en oirſprong van dit quaed.

MICHOL.

Heeft dit rampzaligh huis niet ſtraf genoegh gedragen?

DAVID.

Genoegh voor u en my, die 't liever anders zagen.

RISPE.

Die 't liever anders zagh gaet andre wegen in.

DAVID.

Indien hy volgen magh zijn' eigen wil, en zin.

MICHOL.

Die 't wil en wenſcht kan 't werck naer zijnen wil beleien.

DAVID.

Hoe paey ick God? hoe 't volck, dat ree begint te ſchreien?

RISPE.

Beloften maecken 't volck tot alle dingen graegh.

DAVID.

Aen graegheid ſchort het minſt hun hongerige maegh.

MICHOL.

Men breng het voorbeeld by van andre dorre tijden.

DAVID.

Dit deckt geen' diſch. men kan van dit gerecht niet ſnijden.

RISPE.

Zoo berght men 't leven dan in der Gebroedren dood?

DAVID.

Uit goddelijck bevel, uit dierte, uit hongers nood.

MICHOL.

Het wilde woud verſlond noch at noit zijns gelijken.

DAVID.

Wanneer de hemel ſpreeckt moet alle reden wijcken.

RISPE.

Men zende om graen by d'een of d'andren nagebuur.

DAVID.

Die heeft geen overſchot, noch opent nu geen ſchuur.

MICHOL.

D'Aertsvader heeft zijn zoons wel naer den Nijl gezonden.

DAVID.

Voor een geſlacht alleen, en daerze Joſeph vonden.

RISPE.

Ontzeit ons yemant graen, men vergh het hem met kracht.

DAVID.

Wat raed, zoo op dien toght het volck van dorſt verſmacht?

898 *Schreien* voor „ſchreeuwen, krijten, misbaar maken." (vergel. vs. 1041), als nog in 't H. D. Thands wordt het woord alleen voor *weenen* gebezigd; doch de oude beteekenis is nog overig in *veldgeſchrei*, *vreugdgeſchrei*, *moordgeſchrei*, enz. Vergel. HUYDEC *Proeve*. I. 147.

908 *Noch:* later: *die*.

RISPE.

O mijn gevange zoons, o neven, o Gebroeders.

DAVID.

'k Beken wel, dit valt hard voor moeien, en voor moeders.

MICHOL.

Omhelſtghe Jonathan met dees barmhartigheid?

DAVID.

Mijn hart is noch als 't plagh. ick draegh geen onderſcheid.

MICHOL.

Ick vind hier heul noch trooſt, en klaegh mijn' rouw mijne oogen.

DAVID.

Ghy waert gered, ſtond dit alleen in mijn vermogen.

RISPE.

Een ander hebtghe wel op haer verzoeck gered.

DAVID.

Ick zie geen middelen, zoo God dit niet belet.

MICHOL.

God geve, dat ick u vermurwe met een' ſpiegel
Van lijfsgenade en gunſt bewezen uwe Abigel.
Die rijcke Karmelijt, haer man, hadde uwen knecht,
Op zijn beleeft verzoeck, ondanckbaer afgerecht;
Ghy Nabal en zijn huis hierop den dood gezworen;
En trockt gewapent heen, en brullende van toren.
Die ſchrandre vrouw, die ree dat onweêr zagh te moet,
Bejegende u by tijds voorzichtigh, aen den voet
Van Karmel, daer de bergh, het naeuwſte om op te rijden,
Beſchaduwt word met ruighte en boſch van wederzyden.
Zy ſtuurt haer ezelen met vygekorven voor,
Rozynen, meel, en wijn; en krygende gehoor,
Verzacht zoo 't grimmigh hart, door bidden, en door ſmeecken,
Dat ghy alleen niet ſtrax uw' eed beſtaet te breecken,
Maer legert haer in 't hart, en kuſtze in Michols ſte.
Ick eiſch het tegendeel, en poogh door mijne be,
Niet dat ghy ſchend, maer houd geheel en ongeſchonden
Dien halsvriend Jonathan uwe eeden, en verbonden;
Gelijck een' Vorſt betaemt, dat meer is Gods Propheet:
Dat ghy, met boeten van dien overtreden eed,
Vier honderd jaeren oud, niet ſchend uw hooge woorden,
Een ſtercker band, om 't hart, dan diamante koorden.
Zijn anderen door 't bloed der ſlaeven meê beſmet;
Wat raeckt dit Jonathans geſlacht, Mephiboſeth?
Een wees, een teeder kind, in 's voeſters arm gedraegen,

919 Dit vs. vindt zijn verklaring in vs. 922 volgg. Zie I *Sam.* XXV.
924 *Afgerecht:* „met norsch weigerend beſcheid heengezonden."
927 *Die ſchrandre:* later: *de.*
940 *Dien overtreden eed:* den eed, door Jozua aan de Gabaonners gezworen, en door Saul geſchonden.

En door de vlught verleemt, toen Grootvaer lagh verſlaegen,
En d'eigen Vader meê. van zijn onmondigh kind,
Van Micha rep ick niet. Hoe oordeelt men zoo blind
Van Gods orakel? neen, dit eiſcht meer licht en klaerheid,
Of laet de logentael meer gelden dan de waerheid.

RISPE.

Ghy zwoert dien hoogen eed alleen niet Sauls zoon,
Maer oock den vader zelf, voor 't vallen van zijn kroon,
Ja zwoert voor God zijn zaed, na hem, niet uit te roien.
Verdelgh nu dit, en breng die eeden in haer ploien.
Heeft Davids eed min kracht als d' eed van Joſua?
Neen zeker, dat gerucht waer Davids kroon te na.

DAVID.

Van Saul, zal mijn kroon wel blyven onbeſproken.
Hy zelf heeft dit verbond lichtvaerdigh eerſt gebroken,
En, ſtaende naer mijn' hals, my als voorheen beloont;
En noch heeft deze hand zijn leven ſtaegh verſchoond.

MICHOL.

De Grootvaer van mijn zoons, Barſillai, die ſtockoude,
Bezorghde u op de vlught, toen ghy den dolck miſtrouwde
Des ſtouten Abſolons, die naer uw' ſcepter ſtond.
Barſillai broght van zelf u voorraed in den mond,
En ſpijſde vorſt, en volck, gemat van moeilijck trecken,
Door woeſte wildernis, en onbewoonde plecken.
Hy ſchonck, na d'overhand, den Koning zelf 't geley,
Aan dees zy der Jordaen. Zal dees nu 't moordgeſchrey
Der vijf Gebroederen, uit Adriël geboren,
Verneemen, daer hy zit, en nauwelix kan hooren,
Noch zien van ouderdom? zal dees, met ſtom miſbaer,
Dien grijzen kaelen kop van 't overige hair
Berooven, zonder traen te laeten, of te weenen?
Zoo dit uw hart niet raeckt, het raeckt de hardſte ſteenen.

RISPE.

Ghy ſtopte uwe ooren noit voor vreemde wees, of weeuw,
Veel min voor uw geſlacht. Kunt ghy nu dit geſchreeuw
Van uwe gemaelinne, een weeuw, doch onbeſtorven;
Van Riſpe, die tweemael ellendigh zat bedorven,
En tweemael ſtack in rouw, verſmaden zonder pijn?
En deze kinderen, die alle weezen zijn,
Of moer of vaderloos? waer word ick heen gedreven?
Mijn Abner werd vermoort. mijn Saul is gebleven,
Ontharnaſt, en onthoofd, mijn ſchoone ſtrijdbre man.

946 *Verleemt* voor „verlamd."
954 *Haer:* later: *hun.*
961 *De Grootvaer van mijn zoons:* later veranderd in: *Barſillai ſmeeckt voor ons.* Zie 2 *Sam.* XVII: 27 volgg. en XIX: 31 volgg.
982 2 *Sam.* III: 7, 27. 1 *Sam.* XXXI.

De romp, tot een triomf, gehangen te Bethſan,
't Geweer voor Aſtaroth: om welck een' buit te deelen,
De Philiſtijn eerſt moſt in alle ſteên krackeelen:
En of 't rampzaligh graf 't beſchimpte lijck bedeckt,
Noch ſchijnt het, dat deze aſch ons ramp op ramp verweckt,
En, na zijn droeve dood, ons lot volhard in 't wrocken,
En niet verzaed kan zijn, dan met de leſte brocken,
Ja d' allerjongſte kruim. o endeloos verdriet!
Maer denck om Abner toch, verdient het Saul niet.
Mijn Abner viel u toe, en maeckte een end van ſtryen;
Toen Sauls heir met hem in Davids ſchoot quam glyen,
En ley de wapens vlack voor deze voeten neêr.
Zoo veel vermoght mijn gunſt, by mijnen tweeden heer;
Van wien uw Joab my zoo goddeloos beroofde,
Toen onze oprechtigheid dien ſchelm te licht geloofde.
Berooftghe my nu bey mijn zoonen, al mijn ſteun,
Twee krucken, daer ick, oud, en koud, en loom, op leun,
Zoo ſtort ick voort ter neêr. ja ſtort, ſtockoude vrouwe,
Op uwe mans, en zoons. 't is uit met liefde, en trouwe.

DAVID.

Hoe zal ick my 't gekarm der vrouwen beſt ontſlaen?
Zy zullen zonder hoop noch trooſt niet willen gaen.
Belooft men haer, het geen onmooglijck zij te houden;
Dat 's noch een erger ſchuld, die minſt word quytgeſchouden.
Hier waer verſtand van doen. wie geeftme wyzen raed?
Hoe kies ick beſt van twee het allerminſte quaed?
Zal ick my onbeſchaemt, met zuchten en met traenen,
Om veel genote deughd, om eeden laeten maenen?
Of ſtellen met gevaer van 't Rijck dees halsſtraf uit,
Tot wederwil van Gods orakel, en beſluit?
Hoe redde ick my hier door? ghy Moeders, ſtaeckt dit ſmeecken,
Tot dat wy op dit ſtuck malkandren nader ſpreecken.
Dit hof ſtaet altijd op voor uw verzoeck, en klaght.
De tijd verloopt. wy gaen, daer Abjathar ons wacht.

MICHOL.

'k Ontſla u niet, 't en zij ghy Michol ſtelt te vrede.

RISPE.

Noch ick benaeuwde weeuw, 't en zij ghy hoort mijn bede.

MICHOL.

Verhoor de Zuſter toch van uwen Jonathan.

RISPE.

Verhoor dees dubble weeuw, nu tweemael zonder man.

992-994 2 *Sam.* III: 17-21.
1006 *Quytgeſchouden* voor *kwijtgeſcholden*, als meermalen.
1007 *Geeftme:* later: *geeft ons.*
1012 *Tot wederwil:* heden ten dage is „*in* weêrwil" meer in gebruik.
1015 *Dit hof ſtaet altijd op* voor „ſtaat altijd *open.*" Zie HUYDEC. *Pr.* III. 258 en volgg.

DAVID.
Laet los, laet los. hoe dus? ghy houd ons by de kleeren.
MICHOL.
Om Jonathan, uw' vriend, uw' eed, om zijn begeeren.
RISPE.
Om Abner, die om u onſchuldigh 't leven liet.
DAVID.
Mijn geeſt is nu ter dood bedroeft, om uw verdriet.
Ghy ziet de traenen vaſt langs bey mijn wangen leecken.
'k Beloof u, dat 's mijn hand, ick zal mijn' eed niet breecken.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS. 1)

ABJATHAR.
Hoe maeckte zich de Vorſt 't gehuil der vrouwen quyt?
DAVID.
Met haſpelings genoegh, met geenen kleinen ſtrijd.
BENAJAS.
't Zal noodigh zijn, eer zy u t'elckens 't hart bezwaeren,
Met dees gevangenen zoo daetlijck voort te vaeren.
De Gabaonners ſtaen en vlammen op dien buit.
Men lever hun 't getal. men zie niet langer uit.
DAVID.
'k Beloofde haer mijn' eed te houden ongeſchonden.
Ick ſta aen Jonathan, mijn' halsvriend, noch verbonden.
Mijn halsvriend Jonathan bedroeft my boven al.
ABJATHAR.
Met recht: maer 't overſchot begrijpt een negental,
En d'eiſch een zevental: zoo kuntghe, met te ſpaeren
Mephiboſeth, den lamme, en 't zoontje, uw' eed bewaeren.
Dat 's God en Gabaon en Jonathan voldaen.
DAVID.
Och ſtond het vry, om my wat ryper te beraên.
BENAJAS.
Zie toe, zie toe, het volck begint alree te kryten.
De Gabaonners ſtaen in 't hart van ons Levyten,
Dat prieſterlijck geſlacht. ghy weet wat dit vermagh.
Dees hebben over volck en Vaders groot gezagh,
En meer dan ſeſtigh ſteên, verſpreit door alle uw landen.
Dees diere tijd beſnoeit hun tienden, offerhanden,
En eerſtelingen meeſt; en ſcha baert ongeduld.
Koom Levi niet te na, ten minſte by uw ſchuld;

1) Ook in dit tooneel is later de rol van Benajas op Joab overgelegd, even als in 't laatſte tooneel van 't 2e Bedrijf, terwijl vs. 1063 zijn naam mede bleef, even als vs. 529.
1028 *Haſpelings:* later: *zwaricheit.*

Dat bloed houd maet noch ſtreeck, en kent noch vriend, noch mage,
Als 't op een woeden gaet. waer trof oit feller plaege?
De hemel vecht met hem. zijn yver brand, gelijck
Een loopend vier, en vlieght terſtond door 't ganſche Rijck,
Van Dan tot Berſeba. ghy hoeft geen wyder kennis
Van Levijs aerd, indienghe 't oogh ſlaet op de ſchennis
En wraeck der lichte vrouwe, om wie men, ſlagh op ſlagh,
Zoo menigh duizend man in 't harnas ſterven zagh,
En Benjamin zijn' ſtam beſchreide op al de dooden;
Toen deze ſtad in d'aſch, zoo luttel 't zwaerd ontvloden.
Dit zij den Vorſt een les. hy treck niet aen die koord.
De Gabaonner roept, God roept: vaer voort, vaer voort.

DAVID.

O God, 't en werde ons niet tot bloedſchuld aengeſchreven,
Nu wy op uw bevel hen moeten overgeven.
Ga heenen, Benajas, als 't ymmers wezen zal,
Ga lever Gabaon terſtond dit zevental.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Hier ſtaen wy op die zelve gronden,
Daer d'uitgedreve Vorſten ſtonden,
Eer 't zwaerd Gods Veldheer werd vertrouwt:
En och! wat maeckt ons trots, en ſtout,
Om, tegens 's hemels zuivre wetten,
Zoo eigenzinnigh te beſmetten
Door tegenſtreven ons gemoed,
Eer 't nieuwe Rijck een' vaſten voet
Genomen, en wel dicht geſloten,
Zijn wortels heb zoo diep geſchoten,
Gelijck een cederboom, die, vaſt
Aen Liban, op geen winters paſt:
Noch komen cedren te bezwijcken;
Noch eer, dan cedren, groote Rijcken:
En ſpieglen zich de Grooten niet
Aen 't geen men meer dan daeghlix ziet?
O blinde en dolle reuckeloosheid!
O al t' ondanckbre en trotſe booſheid!
Wat is 't, dat u den breidel ſlaeckt,
Zoo ras als niet tot yet geraeckt?

1053 volgg. *Ghy hoeft — ontvloden.* Benajas (of Joab) doelt hier op het verhaalde in *Richteren* XIX en XX, van welke gruwelijkheden en geduchte wraakoefening Gabaä of Gibea Benjamins ook het tooneel was geweest.

1061 Zie vs. 861—886.

1076 *Op geen winters paſt: op pasſen* ſtaat hier niet in den zin van: „zorg dragen, niet verzuimen," maar van „tellen, opletten." V. wil zeggen, dat de cederboom „op geen winters let, er niet om geeft."

TEGENZANG.

Verwaentheid, weelde en ledige uuren
Verweldigen de ſteilſte muuren.
De hooghmoed en de leckre tand
In 't lachende beloofde land

Terſtond het eerſte hof bedorven.
De roozegeur der honighkorven,
De verſche room der dertle geit,
Die in de beſte kruiden weit,
De muſcadel, die d'ouders zaegen
Twee mans op eenen handboom draegen,
De hartverquickende granaet,
De boom, die puick van dadels laed,
De vygh, als vuiſten uitgedegen,
De vette olyf, al 't veld vol zegen,
Verzelt met dat gezegent zwaerd,
Zijn oirzaeck, dat de ſpruit veraerd
Van God, haer' ſtam, te mild in 't geven.
Men valt aen 't woên, van 't wederſtreven.
Men houd met alle maght den ſtaf,
Dien d'eigenaer met recht vergaf.

TOEZANG.

Een ſchip op zand verſtreckt een baecken.
De Voorzaet leert den Nazaet waecken,
Die let op roer, en ſtar, en peil,
En houd geſtadigh oogh in 't zeil,
Om recht de haven in te vaeren:
Terwijl d'alziende ooghappels ſtaeren
Op 't hoofd, gekroont met diamant,
'tWelck in Gods hart de kroone ſpant,
En, in 't paleis van louter marmer
En cedren, klaeght dat zijn beſchermer,
De Bondkiſt, met onzekren voet
Zich aen een hut vernoegen moet:
Doch God belooft zijn oir te wecken;
Dat zal de Cherubinnen decken
Met bogen hemelhoogh gebouwt,
En overkleed met klinckklaer goud.
Daer zal hem Aron wieroock branden,
En zien de heilige offerhanden,
(Zijn aenzicht naer de zon gekeert)
Van hemelſch vier tot aſch verteert.

1093,1094 *Numeri* XIII: 23.

HET VIERDE BEDRIJF.

REY VAN PRIESTEREN. RISPE. MICHOL.

REY.

Mevrouwen, die, voor 't hof, met jammerlijck miſbaer,
Geſcheurde kleederen, en uitgetrocken hair,
Gezeten, kermt, om 't lot uw zoons te beurt gevallen;
Ick wenſchte, kon 't geſchiên, dat yemant van ons allen,
Naer tijds gelegenheid, dees bittre ontſteltenis,
En rouw, die zekerlijck niet onnatuurlijck is,
Zoo maetighde, dat hier d'ellende ſtand moght houden,
En wyder ongeval het Rijck werd quytgeſchouden.
Doch trooſten valt hem licht, die liever raed dan geld;
Noch levend voelt, hoe 't hart der moedren zij geſtelt;
Het welck geen ſcherper vlim van weedom kan doorſnijden,
Dan 't geen zy in haer vrucht, en bloed, en afkomſt lijden.

1133 *Die liever raed dan geld* beteekent: „die liever raad geeft dan zelf in de zaak betrokken is.'

Dit lijden word geterght, indien men 't plotſling ſtuit,
En ſchreien ſtilt de pijn; dies ſchrey uw' krop vry uit,
Indien ghy ſchreien kunt. laet vry de traenen zypen,
Eer t hart verdrenck. maeckt los dees banden, die u nypen,
En geeft den lijckrouw nu den vryen toom. ach ach!
Wy klaegen neffens u, zoo klaegen helpen magh.

RISPE.

Is dit dan al de trooſt, dien wy van u verwerven?

REY.

Wy wenſchten, moght het zijn, voor uwe zoons te ſterven.

RISPE.

Zoo ſpreeckt ghy, en drijft zelfs met maght het wraeckrecht voort.

REY.

Wat eiſchtghe?

RISPE.

Straft den Vorſt, en maent hem om zijn woord.

REY.

De Vorſt heeft noit zijn woord, veel min zijn' eed gebroken.

MICHOL.

Wat heeft noch ſtrax zijn mond dan tegens ons geſproken,
En op een nieuw belooft van zijn' gezwooren eed?
O Vader, o mijn Broêrs. ick klaegh uw graf mijn leed.
Och was'er ruſt voor ons, gelijck voor u, geſchapen.

REY.

Weck Vaders geeſt niet op. laet vry uw Broeders ſlaepen.
Uw goedertieren heer heeft zijn gena betoont,
Van twee Mephiboſeths den jongſte 't lijf verſchoont,
Oock Micha zijnen zoon; en in hun beider leven
Dien hoogen eed geberght. getrooſt u d'andre zeven.

MICHOL.

Wee my verſtoote vrouw, is dat zijn rechte hand,
Die hy my noch terſtond gaf tot een zeker pand
Van 't koninghlijcke woord? o reuckeloos betrouwen!

RISPE.

Och deiſt de zon noch niet? hoe kanze dit aenſchouwen?

MICHOL.

Och heb ick my gehoed voor dezen harden ſlagh?

REY.

Die koomt van God. de Vorſt houd al wat hy vermagh,
En ziet geen' andren raed om Gabaon te ſtillen.

RISPE.

Och zal men zoo verwoed die bloem der mannen ſpillen?

REY.

Niet ſpillen, maer beſteên ten oorbaer van het Rijck,

1146 *Straft den Vorſt:* ſtaat hier voor „*beſtraft* den Vorst." De Prieſters waren wel tot dit laatſte, niet tot het eerſte gerechtigd of gemachtigd.

Tot ſlechting van 't geſchil, en 't wrockende ongelijck.

MICHOL.

De neefs om grootvaers ſchuld miſhandlen ongenaedigh?

REY.

De neefs aen 't zelve ſtuck me ſchuldigh, en handdaedigh.
De vader gaf den laſt. de zoonen voerden 't uit.
Getrooſt u toch in Gods rechtvaerdighſte beſluit.
Gedenckt, hoe heerlijck 't zij, dat zy den ganſchen lande
Verſtrecken tot een' zoen, en heilige offerhande,
En zoo veel duizenden, op d' oevers van de dood,
Beſchutten met hun' hals voor 't zwaerd van hongers nood.
Zy moſten toch vergaen in 't algemeen bederven.
Nu zullenze, tot heil des volx, als helden ſterven,
En 't hongrigh Kanaän gedyen tot een ſpijs.
Wy ſterven altemael; het ſcheelt ſlechs in de wijs.
Wie heen ſterft, naer 't beloop, word zonder naem begraeven.
Men drijft, behouden of met ſchipbreuck, in dees haven,
Daer 't al te zaemen vloeit. de tijd loopt ſnel en kort.
De bloem moet af, 't zij die gemaeit werde, of verdort
Na eene poos van zelf. 't gaet al der oudren gangen.
Indien 't niet ſchorte aen brein, men zou naer 't end verlangen,
Om lieſſt by tijds t'ontgaen al's weerelds moeilijckheên.
Geen ſteenrots word in zee van baeren meer beſtreên,
Als lijf, en ziel, aen een, voor luttel tijds, verbonden.
Wie hier op ſtaeten bouwt, die bouwt op weecke gronden,
En zackende, eer 't gevaert ten halve raeckt om hoogh.
Hoe hooger opgehaelt, hoe meer in 't nydigh oogh,
Hoe min van windvang vry. wie 't jaerboeck van het leven
Des Konings op wil ſlaen, dat zal hem reden geven,
En 't zekerſte beſcheid. De Vorſt quam tot zijn wit
(Gods werck) met moeite, en houd zich naulix in 't bezit.
Wat in en uitheemſch ley niet toe, om hem te hinderen?
Wat rampen moſt hy niet beleven aen zijn kinderen,
Stofferende een tooneel? en wat beleeft hy nu?
Of waentghe wel, dat hem dit lichter valt dan u?
Neen zekerlijck, dat blijckt noch niet aen 't minſte teecken.
Noch meer, het tegendeel is klaer genoegh gebleecken.
'k Heb zijn verbaeſtheid en verlegenheid geſpoort,
De traenen zelfs gezien, de droeve ſtem gehoort.
Dees ſtorrem waeit te ſterck. hem helpt geen tegenſtreven.
Zijns ondanx word hy dus aen laeger wal gedreven:

1179 *Wie heen ſterft, naer 't beloop, word zonder naem begraeven:* d. i. „wie volgends den gewonen loop der natuur ſterft, van diens dood ſpreekt niemand."
1180 *In dees haven:* „van de dood" namelijk.
1197 *Stofferende een tooneel:* d. i. „bekwaam, of geſchikt om ſtof te leveren tot een tooneelſpel."

Dies bidden wy, omhelſt dit lijden met geduld,
En geeft dien vromen heer, 't godvruchtigh hoofd, geen ſchuld,
Wiens deughd veel zwaerder weeght dan 't goud van 's weerelds kroonen.

RISPE.

Een deughd, barmhartigheid verciert der vorſten troonen,
En ſcepters meer dan goud, ja maeckt het hoofd van 't Rijck,
Terwyl het ſterflijck is, een Godheid zelf gelijck.
Een Vorſt magh met zijn kroon vol diamanten praelen,
En glinſtren in de zon; maer alle zichtbre ſtraelen
Verdooven, by den glans der koningklijcke deughd,
Barmhartigheid, die 't al gelijck de zon verheughd.
Indien ghy moed had dit den Koning in te ſcherpen,
Hy zou zoo veel gebeên noch klaghten niet verwerpen,
Maer wercken op de ſtof, die nu voorhanden is,
En reed, en rijp, ſlechs wacht, om een gelijckenis,
Die naer yet hemelſch zweemt, van hooger hand t' ontfangen.
Hy zalft dees ſlaeven wel met dooden, en met vangen,
Maer quetſt zijn bedgenoot, en edelſte vriendin,
Al 't aengehuwde bloed, ja 't ganſche Benjamin,
Terwyl hy Juda ſtreelt. Het volck, dat hy verdaedight
Voor dierte, zoo men 't noemt, zal nauwelix verzaedight
Met andere oogen 't ſtuck van achter eens bezien;
En zoo 't op hollen raeckt, al lagh hy op de knien,
En bad al ſcepterloos, en met gevouwe handen,
Dat zou zijn nieuw gebied niet bergen voor het ſtranden,
In 't onweêr der gemeente, ontſtelt om 't gruwlijck ſtuck,
Dat dus een Heidenſch ſchuim het wettigh zaed verdruck,
Ja aller ſtammen Recht, in 't ſterven onzer zoonen.
Wat reden kan dit ſtuck verbloemen, of verſchoonen,
Zoo 't volck dit koomt te zien door eenen andren bril?
Gaet paeit het dan hier meê: 't was Amors wraeck, Gods wil:
Dies let, eer ghy verzeilt in zorgelijcker baeren,
Waer meê men minſt miſdoet, met dooden, of met ſpaeren.

REY.

Een matelooze druck zeer avrechts redeneert;
En met haer onklaer oogh geen zaecken recht waerdeert.
De ſpinnekop zuight gift, de bie heur honighraten
Uit eene zelve bloem. Betoont u toch gelaeten,
Nu menſchelijck vernuft Gods vonnis, ree gevelt,
Niet krachtloos maecken kan. al dee men hun geweld,

1219,1220 *'t Ontfangen. Vangen.* Zie de aant. op vs. 693, 694.
1220 Dit vs. is by de eerſte lezing verre van duidelijk; men verſta: „hy zalft (ſtilt) deze ſlaven wel met (het) dooden en vangen (van Sauls zonen)." De redekunstige opvolging is hier ook g ens-zins in acht genomen, naardien het vangen toch het hangen voorafgaat.
1234 *Amors:* „der Amoreën, Gabaonners."

Dat verre zij, noch waer 't voorzichtigheid te wijcken,
En leeren 't zeil by tijds, voor zulck een onweer, ſtrijcken.

RISPE.

Helaes! zy pleit vergeefs, die voor een' doove pleit.
Zoo bidde ick noch, om uwe en 's Helds godvruchtigheid,
En mijnen ouderdom, gaet heen uit mededoogen,
Nadien de prieſters veel by koningen vermogen,
Gaet perſt hem, zoo ghy kunt, noch t' onzen voordeele af,
Genade, of uitſtel, of vermindering van ſtraf.
Zoo moet uw wieroockvat veel aengenaemer branden.
Zoo zegen God het land door uw geheve handen.
Zoo ſtrecke uw over ons medoogende gemoed
Een betere offerhande, als koe, of kalverbloed.

REY.

Wy gaen zoo daedelijck verwerven watwe kunnen.

MICHOL.

Hy zal, zy gaen vergeefs, hun geen gehoor vergunnen.
Helaes, wat gaet ons aen? wat hoor ick voor dees poort?
Och ſtortenwe een gebed. zy vaeren'er meê voort.

O bron der hemelſche genade,
Sla uw genadige oogen neêr
Op weeuwen, zonder hoofd, en heer,
Bedompelt in den rouwgewade;
Om zeven kinderen begaen,
Die al om's vaders miſdaed lyden,
In deze onvruchtbre en dorre tijden.
Och help, verwoede wolven ſlaen
De klaeuwen aen d'onnooſle ſchapen,
En dreigen hen met muil, en tand.
De herder bied geen wederſtand.
Dees grimmige Heviten gaepen,
En ſnicken naer onſchuldigh bloed:
En wy ter dood bedruckte moeders,
Ontbloot van helpers, en behoeders,
U vallen met gebeên te voet.
Verlos het land van hongers plaegen.
Verlos hen, die, in droeven ſchijn,
Alree ter dood verwezen zijn;
Of ſterck ons, om dit kruis te draegen.
Verlicht dit al te laſtigh pack.
Dit valt te zwaer, of wy te zwack.

1262 *Bedompelt:* later: *gedompelt.*
1271 *Snicken:* later: *ſnacken.*
1278 *Om dit kruis te draegen:* een anakronisme in den mond dezer koningin.

RISPE.

Zy komen, dochters, koomt, en vat my onder d'armen.
Koomt recht dit oude wijf, gemat van vruchtloos karmen,
Een luttel overend. ick hoor van veer 't gerucht.
Ick hygh naer mijnen aêm, en ſchep een bange lucht,
Het veurſpoock van hun dood. och dochters, och zy komen.

MICHOL.

Waer laet ick mijn verdriet? hoe kan ick my betoomen?
Hen ziende tam en mack in zulcker voglen klem.
Ick hoor het rammelen der keten, en hun ſtem.

GABAONNERS. GEBROEDERS. MICHOL. RISPE.

GABAONNERS.

Voort, voort. dit vonnis lijd geen ſammelen, noch marren.
De dood byt fel genoegh, men hoeftze niet te ſarren
Met uitſtel, uur op uur. voort, voort. wy gaen u voor.
Wel wat gebalck koomt hier? men geef haer geen gehoor.

GEBROEDERS.

Ghy Amoreen, daer is noch tijd om u te wreecken.
Wy willen, voor het leſt, noch eens ons moeders ſpreecken.

GABAONNERS.

Voort, voort. de tijd verloopt. dit willen koomt te ſpa.
Al quam de Koning zelf, hier is geen lijfsgena.

GEBROEDERS.

Wy achten ons te vroom van ſlaeven 't lijf t' ontſangen.
Wy zijn 'er t' eerlijck toe.

GABAONNERS.

Zoo zult ghy eerlijck hangen.

GEBROEDERS.

Ja eerelijck voor ons, maer ſchandelijck voor u.

GABAONNERS.

Wat zeit dit baſterdbloed? hoe zal 't hier lucken? nu
Gaet voort. wy keeren ons aen geen gejanck van wyven.
Wy weten raed, om u die traegheid uit te dryven.
Zoo mannen, touwt 'er op, die moedwil moet 'er uit.
De bolpees maeck hen vlugh. men touw hun vry de huid.

MICHOL.

Is 't moederlijck, dat wy hen noch niet aen en randen?

GABAONNERS.

Ghy moeders van dit aes, ziet toe, dat ghy geen handen
Aen 't heilige gerecht en Gods bedienaers ſchend,
Noch 't vonnis meer verzwaert door eenigh dreigement.

1301 *Wy keeren ons:* „wy ſtoren ons"

Wat dreightge met de vuiſt? wat ziet ghy om naer ſteenen?
Dit dreigen ſchut geen ſtraf.

RISPE.

Och laet ons ſlechs beweenen
Der kindren ongeval. hoe ſteecktghe zoo vol nijds?
Och gunt, och gunt den rouw der moedren zoo veel tijds.
Verzacht met zoo veel trooſts heur ſmart geleên in 't baeren.
Om deze rimpelen, om deze grijze hairen,
Dit mergeloos gebeente, en al wat helpen kan.
Hoe brultghe zoo verwoed?

GABAONNERS.

Hoe brulde die tyran,
Dien, laeuw en vuil van 't bloed der omgebroghte ſlaeven,
Ghy in uw' ſchoot ontfingt? hy heeft dien kuil gegraeven,
Waer in zijn eige zoons nu ſtorten over 't hoofd.

MICHOL.

Och heeft de tijd noch niet dat ſmeulend vier gedooft.
Gedooght, dat wy dien brand met onze hartaêr bluſſen.
De moeder ly voor 't kind, wy zullen 't wraeckrecht kuſſen.

GABAONNERS.

Geen moeder lyd voor 't kind. waer is men zulx gewoon?

RISPE.

En lyd om Grootvaers wil nakomeling, en zoon?

GABAONNERS.

Zy lyden min om hem als hunne ſchelmeryen.

MICHOL.

Een ander wette 't mes.

GABAONNERS.

Zy proefden hoe 't kon ſnyen.

RISPE.

't Was reuckelooſheid eer dan booſheid in hun jeughd.

GABAONNERS.

Verbloem het, zoo ghy wilt, het was een booze deughd.

MICHOL.

't Was vaders dolligheid, waer van hy was bezeten.

GABAONNERS.

Zoo temt men beſt zijn zoons by tijds met deze keten.

RISPE.

Hy viel door dolligheid in zijn bebloede zwaerd.

GABAONNERS.

Waerom heeft 't naeſte bloed den dolle niet bewaert?

MICHOL.

Indien een ſtier u ſtiet, wie zou die ſmart betaelen?

GABAONNERS.

Men zou het op den ſtier en eigenaer verhaelen.

RISPE.
Wat eiſchtghe, op dat die ſcha geboet werd zevenvoud?
GABAONNERS.
Men weeght, neen neen, men weeght geen bloed op tegens goud.
MICHOL.
De wraeck blies 't leven noit in dooden lang begraeven.
GABAONNERS.
De wraeck betoomt den ſtoute, en leert hem zachter draeven.
RISPE.
't Gebeent der ouderen is menigh jaer vergaen.
GABAONNERS.
Vergaen? my dunckt ick zie hun geeſten om ons ſtaen.
MICHOL.
Wie noch voor dooden ſchrickt moet levendigen ſpaeren.
GABAONNERS.
Geen levenden, om wien de geeſten blyven waeren.
RISPE.
't Is ydle en enkle wraeck die zulcke droomen dicht.
GABAONNERS.
't Magh wezen wat het wil, wanneer 't ons hart verlicht.
MICHOL.
Verlicht men het gemoed met helden te vernielen.
GABAONNERS.
Zegh ſchelmen, dick verdaeght van onzer oudren zielen.
RISPE.
De rekening van wraeck ſtaet nimmermeer gelijck.
GABAONNERS
Z'is effen, als dees peſt gevaeght zij uit het Rijck.
MICHOL.
Bereidghe ſlechs geen plaets voor tienmael ſlimmer plaegen.
GABAONNERS.
Het ga, zoo 't kan, zoo 't moet, wy zullen 't u niet klaegen.
RISPE.
Men ſchelde om Benjamin hun deze halsſtraf quijt.
GABAONNERS.
Om alle ſtammen niet. dees ſtraf koomt op haer tijd.
MICHOL.
Wat bitterheden heeft die ſtam niet moeten ſmaecken?
GABAONNERS.
Kon dan die bitterheid hen niet wat zoeter maecken?
RISPE.
't Is menſchelijck, indien men ſneuvelt dus of zoo.
GABAONNERS.
't Is Godlijck, zoo men 't boet, al boet men 't byſter noo.

1346 *Dick verdaeght:* „menigmaal gedagvaard."

MICHOL.
Wat kan uw' kindren zelfs miſſchien noch overkomen?
GABAONNERS.
Zoo moet men hen by tijds met zulck een voorbeeld toomen.
RISPE.
Dat werckt wel averechts. het ſtraffen terght het quaed.
GABAONNERS.
't Leert omzien, niets beſtaen, 't en zij met rijpen raed.
MICHOL.
Neemt d'overtreders wegh, het zal aen menſchen ſchorten.
GABAONNERS.
Neemt wegh de ſtraf, het land zal met zijn muuren ſtorten.
RISPE.
Hebt mededoogen met een trooſtelooze weeuw.
GABAONNERS.
Van dien tyran, die loegh om 't Gabaonſch geſchreeuw?
MICHOL.
Erbarm u over dees van elck verſmaede vrouwe.
GABAONNERS.
Een dochter des tyrans, vermaeckt met onzen rouwe?
RISPE.
Verſchoont de kinders toch hun moedren te geval.
GABAONNERS.
Onze eige moeders eerſt, dit raeckt ons boven al.
GEBROEDERS.
Nu Moeders, luiſtert toch naer onze leſte rede.
RISPE.
O bey mijn zoons!
MICHOL.
Mijn vijf!
GEBROEDERS.
Wy bidden eene bede.
Is 't mogelijck, ontzeght dees jongſte bede niet.
En gunt ons noch dien trooſt.
RISPE.
Ja bid niet maer gebied,
Indien uw eiſch beſtaet in 't moederlijck vermogen.
GEBROEDERS.
Bedaert dan eene poos, bedaert, en wiſcht uw oogen.
De Moeders zien, waer toe het nu gekomen is
Met d' afkomſt van 't weleer verheven huis van Kis,
Het welck des morgens rees met zulcke ſchoone ſtraelen,
Als 't voor zijn' middagh weêr quam ſchandelijck te daelen.
't Ging Grootvaer eerſt voorwind. hy meeſterde 't geluck.
't Ontzet van Jabes was zijn eerſte heldenſtuck,
En intre van het Rijck, zijn vroomheid opgedraegen,

Te Gilgal van al 't volck, na Nahas nederlaegen.
Hy trad de koningen van Zobal op den neck,
Oock Edom, Ammons maght, het heir van Amaleck,
En Moab, en 't geweld der trotſe Philiſtijnen.
De zon quam, dagh op dagh, in Vaders zege ſchijnen;
Tot datze, voor zijn' troon, ter aerde leggen zagh
Al wat op Iſrel roem en roof te haelen plagh.
Zoo ras als Samuël den Herder had gegoten
Den balſſem over 't hoofd, dat voor zich vond ontſloten
De poorten van ons hof; vervloeide Sauls eer,
En vorige geluck allengſkens, min noch meer
Gelijck een beeck, die van een' laegen heuvel ſteigert,
Verdrooght, zoo ras de lucht het aerdrijck regen weigert.
Een damp holp 's Konings brein aen 't woên, en uit zijn ſtel,
Zoo dat men 't ſmeecken moſt met 's herders ſnaereſpel.
Indien de wapens yet, dat loflijck klonck, bedreven,
't Werd al de dapperheid des herders toegeſchreven.
Al 't volck begon terſtond naer David om te zien.
't Was: Saul ſloegh 'er een, maer David ſloegh 'er tien.
Ghy zelf ontzaeght u niet dien ouden heer te tergen
Met 's ballings leven, tot ons harteleed, te bergen.
De ſtapel van zijn ramp werd met zijn hand voltoit,
Toen hy 't geberght met doôn en wapens zagh beſtroit.
De ſchoonzoon werd daer op voor Koning uitgeroepen
Van Juda; Iſboſeth van Abner, en zijn troepen:
Dees zwaeide te vergeefs den zegenloozen ſtaf,
Want Davids maght nam toe, en Sauls afkomſt af.
Wy vonden ons alom geſlagen, of verraeden.
Wat wil men, uwen druck opwroetende, u beladen?
Wy raeckten van den ſtoel. de herder ſteegh'er op.
Een yeder bad hem aen, en gaf ons huis de ſchop.
Wy, yegelijck ten ſpot, dus uit den troon gebeten,
Die ſchier een halleve eeuw van d'onzen werd bezeten,
Verlaeten vrolijck 't licht; om langer niet verſmaed
Te duicken, onder hem, wiens ſtarre boven ſtaet;
En die ons nimmer deel aen Vaders erf zou gunnen,
Om niet door 's anders eer zijn eere te verdunnen.
Oock ſtaet een edel hart, gedreven uit het ſpoor
Van 's weerelds heerſchappy, de dood veel ſchooner voor
Dan 't leven, zonder hoop van ymmer te regeeren,
En eenen ſchildknaep dus zijn huis te zien braveeren.

1392 *En vorige geluck:* later: *En vorigh rijp geluck.*
1396 *Zoo dat men 't ſmeecken moſt: ſmeecken* is hier „verzoeten. verzachten, weder op zijn ſtreek brengen."
1401,1402 Dit is tegen Michol gericht. Zie 1 *Sam.* XIX.
1404 *Beſtroit:* later: *verſtroit.*

Dies bidden wy, magh 't zijn, en is uw gunſt zoo groot,
Verbid uw zoonen niet, noch quelt u in hun dood.

MICHOL.

Och waertghe in 't harrenas als helden omgekomen,
Daer grootvaer 't leven liet, en ſneuvelde op uw oomen,
't Waer eerelijck en met een lijckklaght doorgegaen.
Mijn druck, aen 't ſluimeren geraeckt, vangt weder aen,
En ſchiet als uit den droom, ontſtelder dan te voren,
Om dees vervloeckte dood en ſtraf, uw hoofd beſchoren.

RISPE.

Mijn kinders, heb ick u tot zulck een' ſmaed gebaert,
En zoo zorghvuldighlijck gekoeſtert, en bewaert
Tot d'allerhardſte ſtraf, die yemants hoofd kan treffen?
Ick ſtort, ick ſtort. oud wijf, wie zal u weder heffen?
Wie ſtutten met zijn hand? ick zwijm. ick ſterf van rouw.
Ick ben een levend lijck. waer leeft bedruckter vrouw?

GABAONNERS.

Zy tergen ons geduld met al dit ydel treuren.

MICHOL.

Ghy zult een moeder eer van haere kindren ſcheuren,
Dan ſcheiden. 't veil omhelſt den ollem niet zoo hecht,
Als zy zich om hun' hals en armen wind, en vlecht.

RISPE.

Mijn zoonen, 'k laet my niet van uwen boezem rucken.
Zoo zal ick mond aen mond, en borſt aen boezem drucken.

GABAONNERS.

Ghy worſtelt te vergeefs, o weereloos geſlacht!
Wijckt af, uw hof heeft uit. hier koomt een ſtercker maght:
Dies duickt voor haer van zelf, eer zy u ſtrax leer duicken.

GEBROEDERS.

Ghy mooght d'ontfange maght gebruicken, niet miſbruicken,
En tegens vrouwen minſt, noch minder tegens haer,
Die u wel eer geboôn.

GABAONNERS.

Wat vordert dit miſbaer?

MICHOL.

Och zuſter Merob, zie, hoe handelt men uw kinderen.

RISPE.

Och koning Saul, help my dit geweld verhinderen.

GEBROEDERS.

Nu moeders, weeſt getrooſt, en zet uw hart wat neêr.
Nu kuſt ons noch voor 't leſt, noch eens, en dan niet meer.
Verreuckelooſt u niet vergeefs. Laet Cham betyen,
En gunt de wraeck haer wil. hier baet geen tegenſtryen.
Dit onweer ſleept ons wegh, dies ſtaeckt uw droef geklagh.
Geen ancker hecht zoo vaſt dat tegenhouden magh.

MICHOL.

O mijn verweze zoonen,
Zijn dit de goude kroonen
En fcepters, aen uw hoofd
En rechte hand belooft?
Zijn dit d' yvoire trappen,
Om op den troon te ftappen,
En wyd en zyd ontzien
De ftammen te gebiên?
Heeft my mijn hoop bedrogen?
En zijt ghy opgetogen
In mijnen zachten fchoot
Tot zulck een harde dood?
En moet och moet ick lyden,
Dat flaeven zich verblyden
In hunner heeren leed?
Hoe valt u 't lot zoo wreed?

RISPE.

Och och! dit's balfem in mijn wonden.
Ick heb mijn' Saul weergevonden,
En Abner. 'k zie met vreughd althans
Hier voor my ftaen mijn beide mans.
Daer ftaen die helden voor mijn oogen.
Ick heb, ick hou hen, 'k hou hen vaft.
Nu vrees ick langer leed, noch laft,
Noch zwaerden, noch gefpanne bogen.
Mijn eerfte en lefte bruidegom,
Ick kus, ick heet u wellekom.
Waer waertghe toch zoo lang gebleven?
Hoe lietghe my zoo lang alleen?
Ick zat en treurde op dezen fteen,
En fchiep niet langer luft in 't leven.
Och blijft my nu getrouwer by.
In deze dicke duifterniffen.
Ick magh de zon, maer u niet miffen.
Of is dit fpoock, of raezerny?

GABAONNERS.

Ja wel is 't raezerny. men ley haer ftrax naer binnen.
Zy raeft van rouw, ghy ziet het gaet haer aen de zinnen.
Voort voort, de dagh verloopt. al lang genoegh gefchreit.

GEBROEDERS.

Nu moeders, weeft getrooft tot in der eeuwigheid.

1466 *Opgetogen*: „opgevoed."
1494 Achter dezen regel ftaat in mijn exemplaar, van Vondels hand gefchreven:
„de vertooning daer de gebroeders hangen. en wort vande Gabaoners gefprooken.
't Gerecht des enz."

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Wat was dat een vervloeckte dagh,
Toen, midden onder vier en tachtigh,
Ahimelech doorſteecken lagh.
Die dagh is Levi noch indachtigh,
Toen dit Aertsprieſterlijcke licht,
Met zesmael veertien bleecke ſtraelen
Gedoodverft om zijn aengezicht,
In eene zee van bloed ging daelen,
Van bloed, 't welck uit hun boezems liep,
En, verwende het ſneeuwit linnen,
Vaſt wraeck, als 't bloed van Abel, riep
Tot God, en alle Seraphinnen.
O bloed, wat hebtghe God geklaeght?
'k Heb wetende niet quaeds bedreven,
Alleen 't orakel raed gevraeght,
Den held geweer en ſpijs gegeven.
'k Heb Sauls ſcepter noit miſdaen;
En ziet God koel dien gruwel aen?

TEGENZANG.

't En bleef niet by dit bloedigh bad:
Die dolle kon zich niet verzaeden,
Hy moſt in Nobe, Aärons ſtad,
Tot d'enklen toe in bloed gaen waeden.
Daer werd noch arm noch rijck geſpaert,
Noch man noch vrouw, noch zuigelingen,
Noch maeghden; toen dat droncken zwaerd,
Gevolght van zoo veel bloote klingen,
Het al vernielde, oock 't ſtomme vee;
Ja zelf de ſtad, die d'eere ſtutte
Des hemels, als een kind van vreê,
Haer ſchool, oock d'Ephod, en Gods hutte,
Wat heiligh en onheiligh was,
Moſt voort, in 't algemeen verdelgen.
De moord ſloegh voort, deur dezen plas,

de vier regels, die op het aanplakbiljet ſtonden. Zie blz. 648. „En daerna door een van de ſtaat Juffers dit andere: (wat hier volgt, en waarvan het fac-ſimile hier tegen over ſtaat).

Hef op. hef op. met naar geſchreeuw.
Aanſchouwers treurt met Sauwels weeuw,
Die hier al 't koninglijk geſlacht
Soo deerlijk ſiet om hals gebraght,
Maar denkt hoe 't moederlijke hart
Ontſtelt ſij midden in dees ſmart,
Die ſij om hare vruchten lijt
Geen mes noch vlim dat ſcharper ſnijt,
Als dit dat haar gemoet doorvlimt,
De ſon daalt neer, den avond klimt
En valt met drup'len en met douw,
Maer niet een traan ontſijgt dees vrouw,
De moeder lijd de grootſte ſtraf
Nu mach' er niet een traantjen af.

J. v. V.

1499 *Dit*: later: *dat*.

geef op, geef op, mijn naar geschreeuw.
aanschouwers treurt mijn handewringen
die sijn al 't koninkrijk geslacht
soo deerlijk sijn om hals gebracht,
maar denkt hoe 't moederlijke hart
ontsteet sij midden in deese smart!
die sij om haar vruchten lijt
geen mes noch sweerd dat scharper snijt,
als dit dat haar gemoet doorwondt,
de son daalt neer, den avond komt,
en valt met dropp'len en met dauw.
maar niet een traan ontsijgt deer vrouw,
de moeder lijd de grootste straf
nu mag'er niet een traantjen af,

G. V. B.

En trof (zy moſten 't meê verzwelgen)
Ons Gabaonners op den kop:
Dees dronken meê van 't zelve ſop.

TOEZANG.

Eerwaerdſte Vader, Abjathar,
Ter goeder uur zijt ghy 't ontdoken,
Gelijck een ondergaende ſtar,
Om ryzende, eens te zien gewroken
Rechtvaerdigh, buiten uwe ſchuld,
Uw Vaders onrecht, en uw magen.
Toen waren 't tijden van geduld:
Maer ſedert druppelden Gods plaegen
Op 't moordhof van dien ſchelmſchen Vorſt,
En alle zijn nakomelingen,
Van 't prieſterlijcke bloed bemorſt.
Aldus verkeert de beurt der dingen.
Gods tulband lyd noch ſchimp, noch hoon.
Wie God ontwyd, ontwyd zijn kroon.

1535 *Buiten uwe ſchuld:* voor „buiten uw toedoen."

HET VIJFDE BEDRIJF.

LEVYTEN. DAVID.

LEVYTEN.

Zoo moet het allen gaen, die Davids ſcepter haeten.

DAVID.

In welck een' ſchijn hebt ghy d'ellendigen gelaeten?
Hoe koelde Gabaon zijn wreeckluſt met dit bloed?

LEVYTEN.

Zy ſtapten onverſaeght de wiſſe dood te moet,
Ter poorte uit, door een ſtraet van menſchen dichtgedrongen,
Een mengſel van Hebreen, en allerhande tongen,
En, al den wegh in 't lang, bewonden met een' ring
En drommel volx, 't welck voor, ter zyde, en achter ging.
De Gabaonners, die, van heilge wraeck bezeten,
De zeven halzen, hecht geſloten aen een keten,

1546 *Schijn:* hier in de beteekenis van „ſtaat, geſteldheid."

Vaſt ſleepten, toonden hun het wraeckautaer van veer,
Uit woeſte dartelheid, en woedden min noch meer
Als 't boſchzwijn, tegens moede en afgejaeghde honden,
Wanneer 't ſchuimbeckende, om het ſmarten van zijn wonden,
Ten einde van geduld, kranckzinnigh gild en balckt,
Een' muil vol kiezen en twee blicken openſpalckt,
En zijn vervolgers vat; die, uit den aêm geloopen,
Hun heete zwynejaght nu met den hals bekoopen.
Wy hebben nu, riep d'een, gelicht het wolveneſt,
Het leger rood van moord, en deze lamrepeſt,
Die toeley met den tand op byten, ryten, ſtroopen;
't Gebroed van 't welck niet goeds voor herders ſtond te hopen,
Zoo vet een' buit, als oit een jaeger opdoen kon.
Hoe willenze te pronck, gebraeden in de zon,
De luiperds noôn te gaſt, en arenden, en kraeien,
En hen met ſpieren, mergh, en brein, en oogen paeïen?
Een ander riep: hoe paſt die keten, om den hals
Van 't koningklijck geſlacht? maer dit metael is valſch,
Of ſlechter als het goud. dat Saul plagh te kroonen.
Hoe word de vader nu verheerlijckt in zijn zoonen?
Een ander: vaert niet voort. ziet toe, en wacht u, dat,
Ghy met doorluchtigh bloed uw handen niet beklad,
En u Mephiboſeth flus opkoom al verbolgen,
Die naer zijn' ezel toeft, om 't onrecht te vervolgen.
Een ander: neen 't is beſt dit koſtlijk bloed geſpaert.
Men maecke een' zack van 't lijf, en knoop het toe, zoo vaert
De damp der ſtaetzucht niet in 't brein, gelijk voorhenen.
Hoe weeligh treênze nu op huppelende beenen?
Dus endlijck af en opgeſtegen met veel ſpots,
Geſchopt, geſleurt, vervloeckt, genaeckenze de rots,
Waer op de ziel, door ſtorm vervallen, dreight te ſtranden.
Het hangen van 't geberght met allerleie ſtanden
Van menſchen, zoo wel oud als jong, en arm en rijck,
Behangen, en gepropt, een' ſchouwburgh was gelijck,
Recht over Gabaä, daer d' eerſte der drie bergen
(Wier platte kruinen elck de lucht en hooghte tergen)
Allengſkens afloopt aen de grens van Ephraim,
Die van den ſtroom naer zee zoo ſlangwijs kruipt, en ſlim,

1560 *Blicken:* „oogen."

1575—1578 De woorden, hier aan een der Gabaonners in den mond gelegd, zijn ironisch geſproken: hy veinst de anderen bang te willen maken voor den zwakken Meſiboſeth, die maar op zijn ezel wacht, om dien te beſtijgen en hen te komen aanvallen.

1586-1588 *Het hangen — behangen.* De woordſpeling is wel wat gezocht. *Het hangen* ſtaat hier voor „de helling."

1592 *Slim:* 't zelfde als „ſchuinsch," van waar het ook in de beteekenis van „ſcheel" genomen wordt, als by HUYGENS, *Spaenſche wijsheit* 899.

Trooſt u met uw kind
Beter ſlimm *als blind.*

Van dit *ſlim*, ſcheel, tot *ſlim*, listig, is de overgang begrijpelijk.

En hier dees heirbaen kruiſt, die, als een lijn geſchoren,
Schiet van Jeruſalem recht toe op Sichems toren.
Hier valt de reis en toght van overal voorby.
De ſtaecken ſtonden reed, en zeven op een ry.
Gods wraeck glom Gabaon en Levi uit zijne oogen.
De Benjaminner hiel zich ſtil, en ingetogen,
Ontveinzende met kracht den rouw, die 't hart beving,
Vermits zijn Zevenſtar zoo druckigh onderging,
Voor d' aengebede zon van Juda, hoogh aen 't ryzen.
Het was 'er drock te doen met roepen, wencken, wyzen.
De Broeders ſtelden zich met 't aenzicht herwaert aen.
Armoni zagh men daer getrooſt in 't midden ſtaen,
En wencken met der hand, om tegens 't volck te ſpreecken.
De hoofden werden ſtrax met ſtilte als overſtreecken,
De monden zwegen kort. 't gerucht had uitgeraeſt:
Gelijck, wanneer de wind met ſtijve kaecken blaeſt
By buien in 't gewas, de wuſte korenairen
Na 'et ruiſſchen eene poos geraecken te bedaeren.

DAVID.

Wat ſprack die braeve borſt? wat lagh hem toch op 't hart?
Mijn geeſt bezwijckt. ick ben beladen met zijn ſmart.

LEVYTEN.

Aenſchouwers, ſprack hy, nu dit lot ons ſchijnt beſchoren,
Wy neemen 't willigh aen, als ſterfelijck geboren.
Zoo dit u uit den muil van dieren hongers nood
Kan rucken; offert ons, en leeſt door Sauls dood:
Maer leert u midlerwyl aen niemants lot vergaepen.
Ghy ziet wien vader eer verloſte van de ſchaepen,
En ophief uit het ſtof en voetzand, als een' zoon,
Zoo hoogh, en die nu trots gezegent met zijn kroon,
En 't maghtige bezit van dertigh koningkrijcken,
Schoon 't wettige geſlacht de vlagh voor hem ging ſtrijcken,
Dien helſchen wrock van Cham in ſlaep wil wiegen, met
Den voet op 't overſchot van vaders kiſt gezet;
Al is 't geen nood, dat wy, och wemelende wormen
Van 't lang verrotte lijck, hem uit den zetel ſtormen.
Maer d' opperſte, wien alle ons rampen zijn bewuſt,
Zij wreecker, en vergun zijne afkomſt vre, noch ruſt.
Dat zich de broeder met des broeders bloed verzade,
En Abjathar vervalle in 's nazaets ongenade.
Dat Levi en de kracht der ſtammen het gebit
Verwerpe, eer 's Herders ſtaf bereick het derde lid,
En, onder eenen vorſt, den vorſt van Juda dage

1611 *Borſt:* later: *heldt.*
1618 *Wien:* hy bedoelt David.

Te velde, daer het roockt van moord, en nederlage;
In 't bloedigh worſtelen van Rijcken tegens een,
Van heirkracht tegens heir, van ſteden tegens ſteên,
Autaeren tegens koor, en tempel, en autaeren,
En Aron met den ſtaf in Arons ſchild gevaeren.
Dat 's Herders eigen krooſt, of 't grootſte deel hier na,
Geweldigh aengerand, om hals raecke, of verga
En quyne in vangenis, en vreemde ſlavernye;
En Iſai affterf van den ſtaf en heerſchappye.
Dat zich d' Aertspriefter zette in 's rechters hoogen troon,
Oock zelf met Ieſſes kroon Aärons tulband kroon',
Ja blindling wroet naer roeſt van rijckdommen en gaven,
Uit holle gierigheid, in 's Herders aſſche, en graeven.
Zoo dit ons waerende aſch en geeſt noch niet vernoegh;
Dat Juda ſcepterloos en Levi, wien dit wroegh,
Voorvlughtigh, zonder kerck, en outer ommezwerve,
En, onder 't Heidendom, verſtroit en heiloos ſterve;
Op dat, al d' aerdboôm deur, geen zoo verſchoven hoeck
Te vinden zij. die niet getuigh van Sauls vloeck.

DAVID.

'k Verdroegh dien laſt des vloex van Simei geduldigh,
'k Verdraegh dit oock van hun. God oordeelt my onſchuldigh,
Die zijn gerecht voldoe. Des volx behoudenis
Waermeê, 't en zij men 't bergh, het omgekomen is,
Beweeghtme meer dan 't leed van zulcke lieve magen;
God geef wat opſpraeck oock mijn faem hierom zal dragen
By den nakomeling. mijn glori valle in 't ſlijck.
Ick ſchel hun 't ſchelden quyt, ten dienſt van God, en 't Rijck.
Wat zegen heeftme 't volck voor zulck een' vloeck gegeven?

LEVYTEN.

Het volck ſtack driemael op: God ſpaer den Koning 't leven.
God demp d' erfvyanden, die naer zijn' ſcepter ſtaen.
Toen greepen hen terſtond onze outerknechten aen,
En wringende om den hals de taeie en gladde koorden,
Verboôn de keel de lucht, den mond die laſterwoorden.
Zy ſtortten op het gras, als zeven pylers, neêr,
Als hun de grond ontzackt. men trock de lijcken weêr
Met touwen op, en hingze aen ſtaecken, elck byzonder,
De handen boven vaſt. en bey de voeten onder.

1637 *Autaeren:* later geſpeld *altaren.*
1655,1656 *Des volx behoudenis* enz. Verſta: „het behoud van 't volk, waarmeê het gedaan is, wanneer men het niet behoedt."
1657 *Zulcke lieve magen:* na de voorgaande vloekprofecy, waarin 't latere lot van Israëls Rijk en Davids Huis wordt voorzegd, klinkt dit *lieve magen* in Davids mond toch al te zoetſappig, zoo niet ironisch.
1658 *God geef* heeft hier zeker geen anderen zin dan: „ik laat het aan God over."
1668 *Ontzackt:* om 't metrum voor *ontzakte*, doch niet goed te keuren.

Niet een van al, dien 't hoofd niet ſlap voor over hing
Op 't hart, gelijck of hun de zachte ſlaep beving.
Dat raeckte menigh hart met avrechts medelyden:
Terwyl een rouwkarros door al den drang quam ryden
Den berregh op. elck weeck met groote eerbiedigheid
Men twyfelde eerſt wie 't was, en twiſte om klaer beſcheid,
Tot dat, voor 't nieuw gerecht, de paerden ſtaende bleven,
En Riſpe hallef dood, en van dit lot gedreven,
Met handen in het hair uit heuren wagen zeegh,
En, onder d'oxels voortgeleit, de ſtaecken kreegh,
En vatte 't heiloos hout, waer aen de zoons gebonden,
Hun ſtomme moeder vaſt met ſpraeckelooze monden
Noch antwoordden, zy zelve een marmerbeeld geleeck,
Behalven alsze zweem, zoo dickwils 't hart bezweeck;
En, zonder datwe een traen langs 't aenſchijn rollen zagen,
Van 't zuchten aen 't geſteen, van ſtenen quam aen 't klaegen.

DAVID.

De jammerklaght verlicht den moederlijcken druck,
Gevat door 't naer gezicht van 't deerlijck ongeluck
Der zoonen, op wier hoofd zy al haer hope bouwde.
Hoe klaeghde d'arme weeuw, toen zy 't gerecht aenſchouwde?

LEVYTEN.

Helaes! wat zie ick hier met drooge wangen aen?
Kan dit een moeder zien, en op haer beenen ſtaen?
Och kinders, kuſtghe my met neergeſlage troni?
Zijt ghy 't, Mephiboſeth? zijt ghy 't, mijn trooſt, Armoni?
Wien van dit lieve paer omhelze ick allereerſt?
Zijt ghy dat edel krooſt, waer door uw vader heerſcht,
Gelijck zijn mond beloofde? als hy my kuſte, en ſtreelde;
En, ſmeltende in mijn' ſchoot, genoot volop van weelde,
Daer ick dit eertijds ſchoone en welgeſchapen lijf
(Doch nu een grijns, een beſt, een oud verſchoven wijf)
Hem opdroegh met de roos, die opging voor zijn ſtraelen,
Gewoon den morgendauw uit haere jeughd te haelen.
Heb ick u, waerde zoons, tot zulck een end gebaert,
Op dat ghy een grijphoen, een' tiger, wreed van aerd,
Zoud vallen in den beck, en gruwelijcke kaecken?
Maer neen, ick wil om u mijn leger ſlaen, en waecken,
En, nacht en dagh, geen weer ontziende, op ſchildwacht ſtaen,
Noch ruſten, eer men u ter aerde heb gedaen.
Zoo klagend, raecktze in 't end van klaegen aen het ſchreien,
En doet haer jofferen een' zack op d' aerde ſpreien.
Daer zetze zich, en huilt, en balckt, en houd geen maet.
Het licht valt haer te ſterck, hoewel het onder gaet.

1704 *Grijphoen:* een kluchtige wijze van 't woord *griffoen* te ſpellen en er hierdoor een etymologie en beteekenis aan te geven, waarvan de ouden nooit gedroomd hadden.

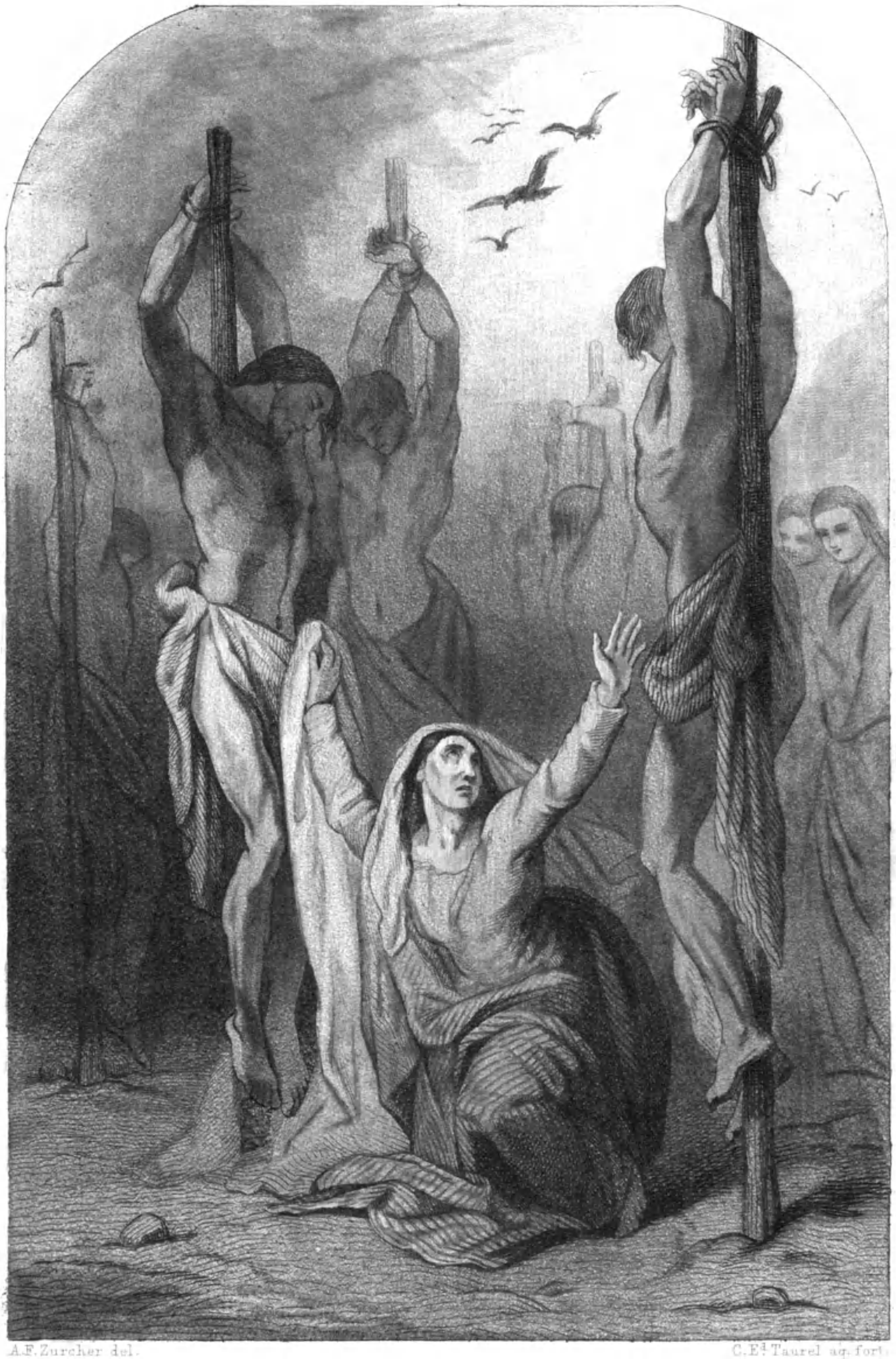

GEBROEDERS.

Ve Bedrijf.

Nu zal u Sauls aſch noch wroetende afkomſt hinderen.
Hy heeft geprophetеert, maer niet van zijne kinderen.

DAVID.

Och Ajas dochter, hoe betoontghe met der daed,
Dat geene moeder 't kind in 't uiterſte verlaet,
Oock niet wanneer de ziel van 't lichaem zij geſcheien.
Daer koomt Mephiboſeth: my dunckt ick zie hem ſchreien
Van blyſchap; overmits de geeſten [door de ſmart
Van dees gedreighde ſtraf, getrocken eerſt in 't hart,
En daer beſloten, en beklemt van alle zyden]
Uit hun gevangkenis geſlaeckt van 't naeckend lyden,
Opvliegen naer het brein, en dryven naer beneên
Door d' oogen de verdunde en zilte vochtigheên.
O heftige ommezwaey van heftige gedachten,
In wederlevenden, die ſtrax de dood verwachtten!

MEPHIBOSETH. DAVID.

MEPHIBOSETH.

Gezalfde Koning, ick val met mijn zoontje neêr,
Voor uwe knien, en kan uw weldaên nimmermeer
Verdienen, nademael ghy my, nu nieuws herboren,
Verloſte van het lot, dit kind en my beſchoren,
Gelijck mijn ooms, en neefs, en al mijn grootvaers huis,
Vermorſelt voor uw' troon tot pulver, en tot gruis.
Ick zit aen 's Konings diſch, als andre diſchgenooten.
Ghy hebtme met genade en zegen overgoten,
Uit liefde, die ghy draeght mijn' vader Jonathan.
Een weldaed ſchort 'er noch, indien 't geſchieden kan,
En wy, vergeef het ons, u wijder vergen dorven.
Dit ſchuldigh zevental, vervloeckter dood geſtorven,
Blijft hangen, ſchoon de zon alree in 't water duickt.
Het klaeght, dat Moſes wet uit afgunſt word miſbruickt,
't Gezegent land beſmet, en bid om eene gave,
Magh 't wezen, dat men hen, eer d' avond val, begraeve,
Naer 't oud gebruick. Ghy preeſt wel eer de burgery,
En Jeughd van Jabes door gezanten; om dat zy
Mijn grootvaers dooden romp, waermeê de poorten praelden
En veſten van Bethſan, by nacht, gewapent haelden,
Met ſtaci brandden, en met vaſten en geſteen
Den vader en drie zoons in 't woud ter aerde deên.
Ghy ſtaet, vertrouwen wy, niet min als toen, in reden.
Dees hebben ſtrafs genoegh, hoewel met Recht, geleden.
Zy hangen op de grens, heel Benjamin te ſpijt,
In 't oogh van al, wat langs 't geberghte reiſt, en ryd;
In 't oogh van Sauls hof, en ſtad, op zijn geboorte

Eer trots, en riecken al ten neus in van dees poorte,
Waer door de beſtevaer al triomfeerend toogh,
Ten roem zijns vaderlands. zy hangen in het oogh
Der Cherubinnen zelfs, die hier de Bondkiſt decken,
En draeien 't aenſchijn, ſchuw van zulcke doodſe vlecken.
Ghy hoort wel aen 't miſbaer, hoe Riſpe ſmeeckt, en bid,
Gelijck een ſtockbeeld zit, en mymert, daerze zit,
En zomtijds opſchiet, op geruiſch van klaeuw, en vlogel;
Op datze 't wild by daegh, te nacht den naeren vogel
Van 't ſtinckende aes verjaegh. Dat zitten valt te bang,
In zulck een eenzaemheid; d' aenſtaende nacht te lang,
Een oud en koud geraemt, alreede heeſch van kryten.
Dat vaſten, dat gekerm, dat waecken moet haer ſlyten,
't En zij men 't hart verquick. Beweeght u 's moeders trouw
Tot haere vruchten niet; zoo laet u 's Konings vrouw,
Een uitgeleefde weeuw, het hair om 't hoofd beweegen,
En 't lichaem, in wiens arm uw voorzaet heeft gelegen.
Bezwalck toch niet in haer den glans der majeſteit,
Die noch in d' oogen ſpeelt, waer in d' aenminnigheid
Des Konings, eer haer vel noch was geploeght vol voren,
Zich ſpiegelde, noit zat van kuſſen, en bekoren.
Zoo zegen d' oppervorſt van boven uwen ſtaf.
Zoo ruſte uw afgeheerſcht gebeente in 't eerlijck graf.
Zoo roeme uw nazaet ſtaegh op uw gedachteniſſe,
Als 't nimmer Davids kroon aen wettige afkomſt miſſe.

DAVID.

Sta op, mijn Neef, ſta op: al haeſt genoegh gezeid.
't Is meer dan billijck, dat, na 's Rechts geſtrengigheid
Gena heur beurt bewaer. nu droogh en wiſch uwe oogen.
Wy gunnen u al 't geen God ſtelde in ons vermogen.
Het waer nu tijd de zein te ſlaen in 't garſtenveld,
Maer 't ziet'er veel te dor en mager toe geſtelt.
Zoo ras de wolcken 't land bevochtigen met regen,
Tot teecken van Gods zoen, door 't zevental verkregen,
Zal ick dees lijcken ſtrax doen ſlaecken van het hout,
En hen in 't graf van Kis, te Sela trots herbouwt,
Met uw grootvaderlijck en vaderlijck gebeente,
Van Jabes hier gevoert, met ſtaci van gemeente
En Grooten, koningklijck begraeven, naer hun' ſtaet.
Nu volgh my na in 't hof. ick blijf uw toeverlaet.

Aan het ſlot van het Treurſpel ſtaat het volgende door Vondels hand geſchreven:

„Voor de E magiſtraat is dit volgende geſproken tot een dankſegging,"

en daar tegen over ingevoegd het „Danckoffer aen de E. Magiſtraat;" terwijl twee van de drie blanco overblijvende bladzijden zijn gevuld met „Davids Lijkklaght over Saul en zijn zoonen," die in deze Uitgave reeds voorkomt, Deel II. blz. 131, en achter het exemplaar is bygebonden: „de Koningklijcke Harp, aen Kornelis van Kampen."

DANCKOFFER[1])

AEN

DEN MAGISTRAET VAN AMSTERDAM,

NA HET SPELEN

VAN

DE GEBROEDERS

IN

DEN SCHOUWBURGH.

REGEERDERS van de goude toomen
Der Stad, gebouwt op bey de ſtroomen,
Geſcheiden door den Dam en ſluis;
O glori van ons oud ſtadhuis;
Wat voelden hier de treurtooneelen
Al gunſt van Goden, onder 't ſpelen,
Op 't luiſtren van den Magiſtraet;
Op d'aendacht van dien wijzen Raed.
De Schouwburgh, galmende op zijn vaerzen,
En trotzer tredende in de laerzen,

1) Dit „Danckoffer" is niet in de oude uitgave zelve gedrukt, maar op een los klein folio blad (waarnaar 't hier gevolgd is) afzonderlijk uitgegeven.

Heeft nu al 't Koningklijck geſlacht
Met betren zwier ten val gebraght.
Volhardt ghy zoo in kunſt te queecken;
Zoo hopen wy allengs te ſteecken
Het grijze Athenen naer de kroon:
En ſneuvlen wy, noch ſtaet het ſchoon
Te ſneuvelen voor uwe voeten,
Waer voor vier winden knielen moeten.

18 *Knielen:* in de latere editie: *zwichten.*

YVER.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE GEBROEDERS.

OFSCHOON in vele opzichten de „Gebroeders" aanmerkende als een van Vondels treffelijkſte tooneelgewrochten, kan ik echter niet beſluiten het, als treurſpel, op eene lijn te ſtellen met den „Lucifer," den „Gysbrecht," den „Adam in Ballingſchap" of den „Jozef in Dothan." De ſchuld hiervan ligt echter minder aan den dichter, dan aan het onderwerp, dat hy gekozen heeft. Sedert het Evangelie van Jezus Kristus God als een lankmoedigen, liefderijken en vergevenden Vader heeft leeren kennen, eeren en liefhebben, kunnen wy er ons niet dan moeilijk toe laten vinden, in Hem uitſluitend den Jehova van het oude Israël te zien, den „ſterken en yverzuchtigen God, die de misdaden der vaderen aan de kinderen bezoekt." En mogen wy ook in de ſchrikkelijke verdelging van zoo vele volkſtammen, in de uitroeiing van Sauls geſlacht, daden van vergelding en van noodzakelijkheid zien, en moeten wy met het Schriftverhaal aannemen, dat zy op Gods uitdrukkelijken last zijn gepleegd, toch willen wy liever, wanneer zy ter ſprake gebracht worden, eerbiedig zwijgen, en God danken, dat wy niet leven onder de Wet, maar onder het Evangelie, dan lang by zulke onderwerpen ſtil ſtaan, veel min ons in de aanſchouwelijke voorſtelling daarvan verlustigen. En hoezeer Vondels denkbeelden en die van zijnen tijd omtrent dat punt anders mogen geweest zijn, toch laten de „Gebroeders" op den aandachtigen lezer den indruk na, als hadde in Vondels gemoed de overtuiging van de hardheid van het geſlagen vonnis kamp gevoerd tegen zijn eerbied voor Gods geöpenbaarden wil. Vergeefs ziet hy in het voltrokken doodvonnis een billijke daad der Goddelijke rechtvaardigheid: vergeefs in Davids gehoorzaamheid een grootheid van karakter, alleen geëvenaard door die van Abraham in het offer zijns zoons: Vondels zedelijk gevoel komt telkens op tegen die beſchouwingswijze, en onwillekeurig kiest hy zelf en dwingt den lezer met hem party te kiezen voor de ter dood verwezen Vorſten en de beklagenswaarde vrouwen, tegen den uitvoerder van het Godsbeſluit.

Kan de keuze van het onderwerp ons niet geheel bevredigen, hetgeen daaraan falen mocht, wordt in groote mate opgewogen door de byzondere ſchoonheden, welke het dichtſtuk oplevert, en waarop ik thands de aandacht des lezers ga vestigen.

Onder die ſchoonheden noem ik in de eerſte plaats den levendigen gang, die in dit treurſpel meer dan in vele andere van Vondel wordt beſpeurd. Reeds in de

expozitie doet zich die voor: het is hier niet, als in „Palamedes", of in „Gysbrecht," een lange voorrede, waarmede het ftuk geöpend wordt, maar een tooneel vol gloed en leven. De Hoogepriester vertoont zich met zijn gewijde broederen op den berg, en in de weinige woorden, welke hy zegt, is er niet een, dat niet ter zake dienende is. In fraaie vaerzen worden wy bekend gemaakt met: 1) den tijd van den dag — den vroegen morgen: 2) de plaats, waar de handeling voorvalt — voor de poorten van Gabaä, en 3) de reden waarom zich Abjathar daarheen begeeft — om een famenkomst met den Koning te hebben; terwijl 4) reeds dadelijk in 't voorbygaan melding wordt gemaakt van de droogte, die Israël teistert. Uit het volgende korte en fchilderachtige tooneel, waarin David en de Levieten optreden, wordt terftond by den toefchouwer het vermoeden opgewekt, dat die droogte de oorzaak is van 's Konings reis, en den knoop van het ftuk zal vormen. Dit vermoeden ontfangt ftraks bevestiging uit het onderhoud tusfchen Abjathar en David, waarin de eerstgemelde den bitteren nood van het uitgehongerde volk befchrijft. Die fchildering, door Abjathar gegeven, is een der fchoonfte en verhevenfte brokken van Nederduitfche poëzy, en daarmede overeenkomftig in waardigheid van toon en vorm is het antwoord van David. De Rei der Priesters, die het Eerfte Bedrijf fluit, bereidt ons, door op Sauls ongehoorzaamheid te zinfpelen, al aanftonds voor op hetgeen volgen zal. Nu verfchijnen de Gahaonners, en wel, als blijkt uit de eerfte woorden, welke de Priesters hun toevoegen, op 't koninklijk ontbod. Te recht mag men vragen, waarom dat ontbod had plaats gehad, daar de Koning toch eerst na zijn komst te Gabaä vernomen had, dat de droogte alleen zoû ophouden door hen te verzoenen. Men zoû hierop kunnen antwoorden, dat David dit wellicht reeds vermoedde, en daarom juist den Hoogepriester te Gabaä befcheiden had — voor zoo verre zich deze daar niet reeds bevond —; dat er verder ook niets vreemds in gelegen was, dat de Hoofden van een naburige ftad hem, daar hy zich in de buurt bevond, kwamen begroeten: doch de hoofdreden is eenvoudig, dat Vondel, flaafs aan den regel van eenheid van plaats en tijd gebonden, al zijn perfonaadjen hier ter zelfder gelegenheid te famen wilde brengen. Keurig is de fchildering, door de Priesteren gegeven van hetgeen in het gewelf der Levieten ter gelegenheid van het raadplegen des Goddelijken Orakels heeft plaats gehad: en met oordeel wordt hier de nieuwsgierigheid der Gabaonners, en by gevolg der lezers, geprikkeld, offchoon nog niet bevredigd. Dit laatfte gefchiedt eerst in het volgende tooneel. David treedt op en meldt onmiddelijk aan de Gabaonners, hoe Gods toorn zich alleen verzoenen laat. Juist dat onmiddelijk mededeelen, hetwelk aan den onnadenkende eenigzins overijld zoû fchijnen, is overeenkomftig met de menfchelijke natuur. David is verheugd, dat er een weg geöpend is tot verzoening van den Goddelijken toorn: hy weet nog niet, welken eisch de Gabaonners zullen doen: hy vleit zich nog fteeds, dat die zich zullen laten paaien met goud of gefchenken, die hy willig tot 's Lands welzijn zal ten beste geven, en nu, by het uitkomen van 't heiligdom, terftond de Gabaonners ontmoetende, kan hy wat hem op 't hart ligt niet verzwijgen, en haast zich, hun te zeggen, wat de Godfpraak eifcht, en hun naar hun eisch te vragen. Dat hy niet onmiddelijk antwoord op die vraag bekomt, dat de Gabaonners eerst, door hun langgerekt, doch hier volftrekt noodig ophalen van de geheele gefchiedenis des verbonds, door Jozua met hun voorouders aangegaan, en door Saul verbroken, zijn ongeduld tergen, ongerustheid, angstvalligheid en vrees voor het gewicht van hun eisch by hem verwekken, om eindelijk, wanneer zy dien noemen, diepe neêrflachtigheid by hem te doen ont-

ſtaan, is echt dramatisch; en niet minder lof verdient de wijze, waarop de Koning dien eisch opneemt. Zonder zich nog uit te laten, of hy daaraan al dan niet zal voldoen, vergenoegt hy zich, hen tot menschlievende gedachten aan te ſporen, en hun te beloven, dat hy zich op de zaak beraden zal; een handelwijs, volkomen overeenkomſtig met de koninklijke waardigheid. In zijn vertrouwelijk geſprek met Abjathar en Benajas geeft David echter aan zijn boezem lucht, en aandoenlijk is de wijze, waarop hy naar redenen en uitvluchten zoekt, om zich te ontſlaan van de harde taak, die hem is opgelegd. Op treffende wijze komen, tegen het karakter van den diepgevoeligen Koning, de karakters van den geſtrengen Priester en van den ruwen Krijgsman Benajas uit. Uit de wijze, waarop Vondel Abjathar geſchilderd heeft, herkennen wy wederom den man, die den innigſten eerbied had voor het Opperwezen, en voor de van Hem geſtelde geestelijke en wareldlijke machten. „Ware deze ſtof in handen van Coster gevallen," zegt ergends een ſchrander beöordeelaar van Vondel 1), „Abjathar en zijn rei waren voorzeker als listige, heerschzuchtige priesters afgebeeld, die den zwakken David als ſpeelbal misbruikten, om hunnen eigenen bloeddorst over hunne vijanden te koelen. Geheel anders Vondel." By hem dringt zeker Abjathar aan op het geven der gevraagde voldoening aan de Gabaonners; doch het is niet zoo zeer uit haat tegen Saul en zijn Huis, uit onmenschlievendheid, als om dat hy, de verkondiger van Gods wil, krachtens zijn ambt moet yveren en waken voor de uitvoering van Gods beſluit. De gronden, welke hy dan ook aanvoert, zijn by uitſluiting getrokken uit de verplichting om God onder alle omſtandigheden, en tegen eigen belang en genegenheid aan, volſtrekt gehoorzaam te zijn. De Krijgsman, daar en tegen, voert louter gronden van ſtaatkunde aan, en hy zoekt den Koning te overreden, dat de eisch der Gabaonners, verre van hem verdriet te moeten veroorzaken, hem de ſchoonst mogelijke gelegenheid aanbiedt, om, door het verdelgen van alle Pretendenten, de heerſchappy voor goed in zijn Huis te vestigen, en voor 't minst laat het een aangenamen indruk na, dat niet deze gronden, maar alleen die, welke de Hoogepriester aanvoert, indruk maken op 's Konings gemoed. Deze geeft nu last, om al de leden van Sauls geſlacht te vangen, een last, die terſtond wordt uitgevoerd, te lichter, daar het hof van Saul, waar zy woonden, zich binnen Gabaä bevond.

Na een liefelijk gebed om regen, door de Priesters gezongen, treden Rispe en Michol op, om zich tegen Benajas te beklagen over het gevangen nemen der Prinſen. De Overſte der trawanten., die tegenover David de noodzakelijkheid van het overleveren der Gebroeders op 't krachtigst betoogd heeft, toont zich hier vol eerbied jegends de bedrukte vrouwen, en vol medelijden met de gevangen jongelingen, en bewijst alzoo dat hy naar gelang der omſtandigheden volſlagen hoveling weet te zijn. Wellicht heeft de bedenking, dat hy Benajas in een eenigzins dubbelzinnig, zoo al niet valsch licht voorſtelde, Vondel, buiten de reden op blz. 643 opgegeven, er toe geleid, om het eerſte gedeelte van diens rol later op Joab over te brengen. Het onderhoud, dat vervolgends de beide Vorstinnen met David hebben, is meesterlijk bewerkt; doch ongelukkig zijn het hier alleen de vrouwen die belang inboezemen, en wordt zelfs David in een vrij valſche ſtelling gebracht, waaruit hy zich niet kan redden, dan door een ſoort van woordſpeling, hoedanig men wel eens „jezuïetisch" of ook „mennist" heeft genoemd. Een ondeugende ſpotter zoû er al ligt byvoegen, dat Vondel het laatſte geweest was en het eerſte worden moest. Zeker is 't, dat hy niet inzag, hoe de belofte, waarmede David de

1) De Heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, in het Tijdſchrift *de Gids*, 1837, blz. 207.

vrouwen paait, niet ſtrekt om zijn karakter te verheffen: immers, hy laat door Abjathar aan David het middel aan de hand doen, om, ook met voldoening aan den eisch der Gabaonners, de belofte, en zoo doende tevens den eed, vroeger aan Jonathan gedaan, te houden. Op een fraaien reizang volgt nu een tooneel. waarin de Priesters aan de Vorſtinnen mededeelen, hoe zeven der Prinſen aan de Gabaonners opgeöfferd, Mefibozet en Micha geſpaard zullen worden. Aandoenlijk waar zijn hierop de klachten der vrouwen; flaauw daar tegenover de redeneringen der Priesters, die eigenlijk hierop nederkomen, „dat de koning niet wel anders kon.” Nog droeviger rijst de treurgalm van Rispe en Michol bij het opkomen der Gebroeders, die door de Gabaonners naar de ſtrafplaats worden uitgedreven: in het driftig en levendig onderhoud tusſchen deze laatſten en Rispe, toont zich Vondel weder den onovertrefbaren meester in den dialoog: en deftig ſteekt daar tegen wederom de waardige toeſpraak af, welke een der Gebroeders tot zijn moeder houdt. De rei, waarin de moord te Nobe begaan, wordt herinnerd, ſluit zich op gepaste wijze aan het verhaal, dat de Levieten aan David doen over den dood der zeven Vorſten, en 't welk in diktie en vorm even voortreffelijk is als de rest, hoewel het voor 't tooneel-effekt te betreuren is, dat de vloek, over David en zijn Huis uitgeſproken, niet uit den mond van Armoni zelven, maar uit dien van een verſlaggever vernomen wordt. Het laatſte tooneel, waarin Mefibozet David danken komt voor de hem en zijn kind bewezen verſchooning, is waarſchijnlijk door Vondel aan het treurſpel toegevoegd, om te toonen, dat, gelijk in vs. 1780 en 1781 gezegd wordt, na de „rechtsgeſtrengigheid” ook „gena haar beurt verkrijgt,” en om zoo doe de den geſchokten geest der toeſchouwers in een meer kalme ſtemming te brengen; toch is het niet geſchikt om de belangſtelling gaande te houden: men weet eenmaal, dat Mefibozet niet in het lot der overigen deelt: en zelfs hinderen ons die vleiende betuigingen van dankbaarheid jegends den Koning, die zoo even zeven leden van zijn geſlacht heeft ter dood laten brengen. Te meer is het jammer dat het ſtuk met dit min beduidend tooneel uitſcheidt, omdat men reden kon hebben zich op een ander ſlot te verwachten. Immers, wat is eigentlijk het onderwerp van het treurſpel, wat de aanleiding tot het ombrengen der Gebroeders? Is het niet, gelijk ik er in den aanvang reeds op wees, de driejarige droogte? En wat was dan natuurlijker, dan dat, ten blijke, dat de Goddelijke gerechtigheid wezenlijk voldaan was, de ontknooping van het ſtuk daarin beſtond, dat de droogte ophield. Nu integendeel maakt vs. 1784

Maer 't ziet er veel te dor en mager toe geſtelt —

een pijnlijken indruk, als den lezer in de onzekerheid latende, of er nu eindelijk al of niet regen komen zal, met andere woorden, of de Gebroeders al of niet vruchteloos zijn ter dood gegaan. Gewis ware niemand anders dan Vondel in ſtaat geweest het treurſpel op een den overigen tooneelen waardige wijze te beſluiten, door er een treffende beſchrijving aan toe te voegen van het langzaam opkomen der eerſte wolk, die zich, na drie jaren, aan den gezichteinder vertoont, en met gejuich door de ſmachtende volksſcharen, van overal toegevloeid, wordt begroet: die voorts, in omvang toenemende, door andere wolken gevolgd, allengs den hemel bedekt, terwijl het ratelen van den donder eindelijk de bui voorſpelt, die zich in zware regenplasſen ontlast.

Toen de Groot het voorſtaande Treurſpel had ontfangen, zond hy den maker dezen brief:

„Mijn Heer!

„Ik heb met verwonderinge [1]) gelezen uwer E. Treurſpel van Sauls kinderen, waar in ik niet wel en kan zeggen wat my meer heeft behaegt, de koninklijke invallen en leeringe, of de levendige uitdrukking van de beweging, of de rechtmaatigheit in yder perſoon het zijne te geven, of de Hebreeuſche manier tot een ſtip nagevolgt, of yder welgeordende vervolg van het werk. My dunkt ook niet dat het beginſel van dit Treurſpel behoeft te wijken aan een gelijk beginſel van Oedipus den Konink by Sophokles, of den vloek van Armoni aan die van Dido by Virgilius, van Hypſipile by Ovidius, of van Oedipus by Papinius. Ik bidde UE. dikmaal ſulke ſtukken by de handt te nemen, zonder dat groote ſtuk van den grooten Konſtantijn [2]) te vergeten. Ik blijve borge dat het zelve hoog aangenaam zal zijn aan alle die des verſtaan: en bidde UE. de afwezende vrienden te willen gedenken. Tot Parys den 10 November 1640.

„UE. gantſch dienſtbereide
„H. de Groot."

Korter nog drukte Vosſius zijn tevredenheid uit en voegde na de lezing Vondel toe: *ſcribis aeternitati.*

Achter mijn exemplaar van de „Gebroeders" ſtaan twee gedichten van Vondel, beiden op Koning David betrekking hebbende: het eene is zijn „Lijckklaght op Saul," die reeds vroeger door my gegeven is: [3]) het andere een keurig lierdicht ter eere van den Koninklijken Zanger, opgedragen aan den reeds door my genoemden Kornelis van Kampen [4]), een bloedverwant, om dit in 't voorbygaan te melden, van den bouwmeester van den ſchouwburg en van dien van 't ſtadhuis. Deze, tot wien zich Hooft — gelijk dit blijkt uit een brief van hem in d⁰. 20 Mei 1635 [5]) — zich wilde wenden om narichten over „'t geus worden van Amſterdam," 't geen Van Kampen had bygewoond, was dus reeds een man op hooge jaren. Hy ſchijnt zich met een proeve van Pſalmberijming onledig te hebben gehouden en van daar de toewijding aan hem van Vondels meesterlijken lierzang.

1) Men herinnere zich, dat men toen nog *verwondering, zich verwonderen* ſchreef, waar wy thands „bewondering, bewonderen" ſchrijven.
2) Zie blz. 212.
3) Deel II. blz. 131.
4) Deel II. blz. 145, 196.
5) Hooft. Br. 451.

DE

KONINGKLIJCKE HARP.

AEN

KORNELIS VAN KAMPEN.

WIE Davids Harp wil fteecken naer de kroon,
Die terght, als Lucifer, den hooghften troon,
En word gefchopt uit dat oneindigh fchoon
Des grooten Vaders.
Gods goude tong, van hemelfch mann' bedout,
Gaet weiden, als een pen gedoopt in goud,
Die treckend haer geleert vernuft ontvouwt,
Op zuivre bladers.
Ghy, Kampen, mocht dit t' elckemael bevroên,
Wanneer uw geeft in Nederduitfchen fchoen
Naftapte dien Hebreeufchen kampioen,
En dappren zinger,
Die levende uitdruckt al wat hy befeft,
En zoo verzinckt, en zoo de maet verheft,
Dat zy op 't allerhardfte voorhoofd treft
Gelijck zijn flinger.
't Zij hy zijn ftem verfijnt, of die vergrooft,
De wrongkroon voeght dat vet gebalfemt hoofd

1,2 Vergelijk den aanvang van *de Roomfche Lier*, blz. 198.

3 *Gefchopt:* meermalen bezigt Vondel het woord *fchoppen* in den zin van „met geweld uitftooten." Zie *Lijckoffer*, blz. 126, vs. 12. *Jaergetyde van Oldenb.* blz. 117, vs. 13.

7 *Treckend:* „trekken vormende;" het is de *pen*, van welke gefproken wordt.

10,11 Met andere woorden: „wanneer gy Davids pfalmen in 't Neerduitsch vertaaldet." — Dat het woord *fchoen* hier niets onedels heeft, maar in klasfieke tael veelvuldig gebezigd wordt als zinnebeeld van hoogen dichterlijken vorm, is ieder bekend en reeds meer gezegd.

12 *Zinger:* dat *zinger* even goed is als *fpringer* en *dwinger*, voelt een iegelijk; en toch is 't woord geheel verdrongen door dat van *zanger*. Te vreemder, en te meer te betreuren, omdat wy nu maar één woord hebben om 't Fr. *chantre* en *chanteur* uit te drukken.

14 *En zoo verzinckt:* verfta: „*de maat.*" „De maat verzinken" is 't zelfde als „haar doen zinken, doen dalen." 't Woord *zinken* wordt by V. meer active gebezigd.

17 *Vergrooft:* volkomen juist; want *grof* heeft niet *groffer*, maar *grover*, en 't w. w. luidt niet *vergroffen*, maar *vergroven*.

18 *De wrongkroon:* de „tulband of fluierkroon," gelijk de Oosterlingen die uit in een gedraaide ftof dragen.

Vet gebalfemt hoofd: in onze kieskeurige ooren klinkt de uitdrukking min aangenaam; het beeld zal echter voor Kornelis van Kampen wel niets aanftootelijks gehad hebben, en is bovendien Bybeltaal.

Des mans, naer 't hart des hemels, en gelooft
In 't eeuwigh leven.
Zijn rijck gedicht, geen droom, geen ydle vond,
Begrijpt den ſchat van 't oud en nieuw Verbond,
Vertelt, en leert, en bid, en heelt en wond,
Met kunſt doorweven.
De zangerige mond is altijd vol
Van Jakobs harder, geen verzierde Apol,
Die d' uitgeleze ſchaer, gedoſt met wol,
Aen verſche beecken,
Zorghvuldigh drenckt, en in het groene weid,
En onverdwaelt op 't rechte ſpoor geleid,
En haer beſchermt door zijn getrouwigheid
Voor wolventreecken.
Hier duickt voor 't licht des Scheppers d' eerſte nacht,
En 't werreckſtuck der weereld toont met pracht
Des werckers wijſheid goedigheid en maght
In alle deelen:
't Gewelf des hemels ſtraelen van zich geeft,
De lucht doorluchtigh vol gevogelt zweeft,
De woeſte zee die bruiſcht, en 't aerdrijck leeft
Door ſtadigh teelen.
Wie beeft niet als de hemel Abrams zaeck
Rechtvaerdigh handhaeft, toegeruſt met wraeck,
En ſchept in bloedvergieten zijn vermaeck,
En groeit in 't ſmoocken?
Verbolgen onweêr voert hem grimmigh heen.
Om hoogh is vier, en duiſternis beneên.
De donder morſelt, blixem brand de ſteên,
De bergen roocken.
De ſtroom verdrooght, 't geberghte ſmelt als was.
't Getroffen vee beſpreid 't gezengde gras.
De glans der hoven leid gedooft in aſch,
En gloende voncken.
't Afgodiſch volck, een handvol overſchots,
Noch onlangs al te wreveligh en trots,
Gedoodverft kruipt in d' allernaerſte rots,
Vol moordſpeloncken.
't Geloovigh hart ſchiet vleugels aen, en ſtelt

19,20 *Gelooft In 't eeuwigh leven:* deze zin fluit niet, tenzij men *gelooft* als partic. van *loven* neme, en dan leze: „geprezen in eeuwigheid."
26 *Jakobs harder:* zinſpeling op Pſalm XXIII.
31 *Getrouwigheid* voor *getrouwheid*, als meermalen.
33 *Hier duickt*, enz.: toeſpeling op Psalm CIV.
38 *Doorluchtigh:* voor: „doorſchijnend."
41-44 Zie Pſ. XVIII en LXXVII.
55 *Gedoodverft* voor „met de doodverw op 't gelaat." Vergel. *Lijckoffer*, vs. 9.
57-64 Toeſpeling op Pſalm LXXXIX.

Zich toe ter vlught naer 't licht beſtarnde veld,
Op 't zingen, 't welck genote deughd vergeld
Met lof te ſtrengelen
Door ſchelle cymbel, trommel en ſchalmey,
In 't midden van den Maeghdelijcken rey,
En na te volgen met een lief gevley
Het koor der Engelen.
Het vrolijck hof ten dans gaet op 't geluid,
Het welck begroet de vorſtelijcke bruid,
Die met borduurſel haren boezem ſluit,
En teere lenden:
Die Schoone ziet naer bloed noch maeghſchap om:
Zy volght den lieſelijcken bruidegom,
Der allerſchoonſte jongelingen blom,
En 't hoofd der benden.
O grijze Amphion! eer van Bethlehem,
Uw welgeſtelde harp, en helle ſtem
Die bouwen 't onvermaert Hieruzalem
Tot aen de wolcken.
Te Salem blinckt de tempel, en't pallais.
Hier zeid men oorlogh aen; hier ſluit men pais;
En herwaert ſtreckt, van ooſt en weſt, de reis
Zoo veeler volcken.
Hier kittelt hy den kerckelijcken galm,
En rotſen weêrklanck met een' nieuwen pſalm,
In ſchaduw van een' ceder of een' palm
Of vette olijven.
De berregh Sion is zijn Helikon:
De klaere cederbeeck zijn hengſtebron:
Gods wijſheid en zijn wet de kuiſche Non,
Die hem leert ſchrijven.
Op 't draven van dien Goddelijcken ſtijl
Gevoelt de ceder Babels ſcherpe bijl;
Treckt Moſes op van den geplaeghden Nijl;
Ontſpringen aders
Uit ſteile rotſen; ſtremmen zee en vliet;
Verrijſt de ſtad uit puin, na lang verdriet;
Bekent de zoon al wat 'er is geſchied
By d'oude vaders.

65-72 Toeſpeling op Pſalm XLV. De hier bedoelde *Vorſtelijke bruid* is de „Kerk."
73 *Amphion:* Amfion ſtaat hier voor „voortreffelijk zanger," gelijk lager *Orfeus*.
77-80 Toeſpeling op Pſalm XLVIII, LXVIII, LXXII, LXXXVII en ſoortgelijke.
81 *Kittelt: kittelen* heeft hier den zin van „ſtreelen, opwekken.
87 *De kuiſche Non: non* ſtaat hier, als meermalen, voor „muze of zanggodin."
89-94 Vondel geeft hier te kennen, dat David, in verheven ſtijl, van Babel, van den uittocht der Kinderen Israëls uit Egypte, van hun tocht door de Roode Zee, van Mozes' wonderen in de woestijn enz. gezongen heeft. Vergel. Pſalm LXXVIII, CV, CVI, CXXXVII en andere.
95,96 Met andere woorden: „leert het nageſlacht de geſchiedenis zijner vaderen kennen."

Mijn Zanger zit in Gods verholen raed,
En fpelt Meffias, dat beloofde zaed,
Zijn Koningklijcke en Priefterlijcken ftaet,
En wonderwercken.
Wie blaeckt niet wanneer David David kuft?
En 't voorbeeld 't nabeeld tegentreed met luft,
Den dieren hoeckfteen, daer 't gebouw op ruft
Van bey de kercken?
Hy ftreckt een fpiegel van oprechte boet,
En valt zijn God voor 't hoogh autaer te voet,
En wafcht vermagert het bevleckt gemoed
In droevigh zuchten.
Gods pijlen, een onlijdelijcke fmart,
Die zitten diep in zijn doorfchoten hart,
Van mifdaên en van vyanden benart:
Waer zal het vlughten?
Barmhartigheid neight derrewaert het oor,
En breeckt gelijck een heldre zonne door
Dien damp, en wifcht van het genadekoor
Des fchreiers oogen:
Dees vind zich dan gezalft van alle wee,
En fpringt en huppelt, als een dartel ree,
En offert danck, en flaght 't gewijde vee,
Tot vreughd bewogen.
Dees Zanggoddin ontfluit Gods heerlijckheid,
En toont u d' onbepaelde Majefteit,
In 't weeldigh leven, 't welck geen tranen fchreit,
Noch weet van treuren:
Hier praelt dat onverdraeghlijck aengezicht,
In 't driemael heiligh ongenaeckbre licht:
Ontelbare Englen paffen op hun' plicht
Aen 's hemels deuren.
Hoe zuiver klimt hy op des heeren bergh,

98 *Spelt Meffias:* dit ziet op Pfalm II en meer andere.

101 *David David kuft:* deze uitdrukking wordt verklaard in den volgenden regel. David, koning van Israël is, volgends de typifche opvatting der Schriftuur, een voorbeeld of affchaduwing van den waren David, den Koning der Eeuwigheid:— het woord *kusfen* heeft dan ook hier alleen de beteekenis van „begroeten."

105-120 Toefpeling op Pfalm LI en de overige Boetpfalmen. Vergelijk hier ook Pfalm XXXVIII, LIX, XCV, CXVI, CXVIII en dergelijke, 't zij Rouw-, 't zij Vreugdepfalmen.

121-128 Zie Pfalm XCV en eenige volgende Lof- en Jubelpfalmen.

123 *Weeldigh:* Zie Deel II. vs. 121.

125 *Dat onverdraeghlijck aengezicht* voor „dat aangezicht, welks glans niemand kan verdragen." Beter had hier echter gevoegd: *onverdraagbaar* *Onverdragelijk* is: „wat iemand noode, met ergernis verdraagt;" *onverdraagbaar:* „wat iemand niet in ftaat is te verdragen." 't Eerfte ziet op den moreelen, 't laatfte op den fyzieken indruk, dien men ondervindt. Zoo was b. v. van den aanvang de Spaanfche heerfchappy den Nederlanders *onverdragelijk*, doch werd hun later *onverdraagbaar*. Men vergelijke hier voor 't overige Pfalm CIV en XCIX.

Met beenen zwanger van godſdienſtigh mergh,
Onnozel, zonder gal, en zonder ergh.
Geene offerhanden,
Geen bockenbloed, geen ram op 't offerfeeſt
Behagen hem, och neen! maer allermeeſt
Rechtvaerdigheid, en een verſlegen geeſt,
De waerdſte panden.
Ghy reuckelooze, roept hy van om hoogh,
Hoe mickt ghe dus met uw' geſpannen boogh,
En quetſt den appel van het alziende oogh,
d' Oprechte ſchare,
Wiens uitgeſtorte bloed, een koſtlijck nat,
En tranen God verzamelt in een vat,
Op dat zijn zorge dien verquiſten ſchat
Tot wraeck beware?
Het vier des yvers ſchier de ziel verſlind,
Wanneer ze veel te vierighlijck bemint
Gods wijze wet, in tafelen geprint,
En Arons zede:
Geen goud zoo koſtlijck is als Gods bevel:
Geen honigh zoeter in bedruckt gequel:
Dit ſterckt de hoop: dit 's daeglijcks ſnareſpel
En 's nachts haer rede.
Dees deftigheid houd d' ydelheid in toom,
Die heenedrijft gelijck een ſnelle ſtroom,
Verſtuift als ſtof, verdwijnt gelijck een droom,
Verwelckt als bloemen,
En als een vlugge wieck door 't ydel ſchiet.
De menſch weeght lighter in dees ſchael als niet.
O dwazen, roeptze, wat 's uw leven? ziet
Wat is uw roemen?
Der Goden God ontwaeckt hier, als een leeuw,
En gaet, als Rechter, door het luid geſchreeuw
Der arme weeze en onderdruckte weeuw
De vierſchaer ſpannen:
Hy ſpreeckt de Goddelooze Rechters aen,

130 *Met beenen zwanger van godſdienſtigh mergh: beenen* wordt hier genomen voor de perſoon zelve; doch om in het beeld te blijven, bezigt Vondel het woord *merg* en noemt dat *godſdienſtig*. Te recht maakt LULOFS te dezer plaatſe zijn lezers opmerkzaam op Vondels „ongemeene koenheid van ſtijl." — Men vergelijke hier voorts Pſalm XV en XXIV.

133 *Geen bockenbloed:* vergelijk Pſalm L en LI.

135 *Verſlegen* voor *verſlagen*, „nedergeſlagen" maar in den zin van „ootmoedig."

137-144 Vergelijk Pſalm X, XI, XXXVII en dergelijke.

145-148 Vergelijk Pſalm CXIX.

148 *Arons zede: zede* is hier: „prieſterlijke inſtellingen, kerkgebruik."

151 *Daeglijcks* voor „by dag, 's daags," in tegenſtelling van het volgende: *'s nachts.*

152 *Rede* voor „taal."

153-160 Toeſpelingen op Pſalm XXXIX, LXII, XC, CIII, CXLIV enz.

161-168 Vergelijk Pſalm LXVIII, LXXII, XCIV.

Die minſt naer Recht en meeſt naer giften ſtaen:
Al zijtghe Goden, denckt ghy zult vergaen,
Als wreê tyrannen.
Met vijf paer ſnaren ſleept hy onvermoeit
De Koningen geketent, en geboeit,
Wier troonen in den grond zijn uitgeroeit,
Naer Sions muren.
De ſtammen juichen in die zegeprael:
Zy zien verwondert, hoe 't geſloopt metael
Der Reuzepoorten Iſrels blixemſtrael
Niet kon verduren.
Hier rieckt de broederlijcke vreê, zoo waerd
Als balſſemgeuren in 's Aertsprieſters baerd,
En dauw op Hermons heuvelen vergaerd.
Hier word de zegen
Gezongen over d' onbevleckte bruid,
Die breid zich als een vruchtbre wijnſtock uit.
Elck vruchtje bloeit rondom haer, als een ſpruit,
Beſprengt van regen.
Hy want de booſheid, als het lighte kaf,
Of morſelt haer met 's Heilands yſren ſtaf:
Z' is muurgras, niemants ſchuur gedyt 'er af:
Maer 's Hooghſten veder
En dichte ſchaduw deckt het vroom gemoed;
Dat groent, gelijck een palm op Liban doet,
Die 't ſteecken van de zon verdragen moet,
En winterweder.
Mijn Orpheus draeit 't onmeetbaer ſtarrendack.
Zijn hand die vlijt de holle golven vlack.
De leeuw zit tandeloos, 't gevogelt mack:
Het woud krijght ooren.
Geen addertonge braeckt vergiftigh ſpogh:
't Vrypoſtigh hart vreeſt lagen noch bedrogh:
De woeſte Tiger zuight onnozel zogh,
En word herboren.
't Geſpeende wichtje vlught naer moeders ſchoot
Zoo niet om hulp, als dees in bittren nood,

169-176 Zie Pſalm CXXXV, CXXXVI, CXLIX enz. Stout, en gelijk ze by Vondel ſchier alleen te vinden zijn, is wederom de ſpeling met het woord *ſnaren*, die hem ſtrekken tot *ſpeeltuig* en tevens tot *banden*, waarmede hy de geketende koningen naar Sion ſleept.

177-184 Zie Pſalm CXXXIII, CXXVIII, enz.

185-187 Vergelijk Pſalm II.

188-192 Zie Pſalm I, XCII, CXII.

195-200 Toeſpelingen op den vredetijd, in 't O. T. door de Profeten voorſpeld. Zie Pſalm XCI.

198 *'t Vrypoſtigh hart:* als meermalen, ſtaat *vrypoſtigh* hier niet in de thands daaraan toegekende, min gunſtige beteekenis van „onbeſcheiden;" maar in die van „oprecht:" 't is alzoo: „een hart dat vrij voor zijn gevoelen uitkomt."

201-204 Men leze ter toelichting Pſalm CXXXI.

202 Leg, ter verduidelijking van den zin, den klemtoon op *Zoo*.

Tot 's levens burgh, voor 't brullen van de Dood,
En hare tanden.
De vierige Englen, wacker op de wacht,
Zich legren om 't rechtvaerdige geſlacht;
Of dragen het op hun bedauwde ſchacht,
En 't ſneeuw der handen.
Mijn Harpe draeght de goude Bondkiſt om,
Die zwanger is van Arons heilighdom,
Vereert met zilvere bazuin en bom.
De nieuwe manen
Verlichten met meer luiſters 's Dichters geeſt.
Met lachend loof beſteeckt hy 't loverfeeſt,
't Welck 't overleefde hartewee geneeſt,
En ſtelpt de tranen.
Dit 's Kanaan, daer melck en honigh vloeit,
Het Paradijs, daer 't hout des levens bloeit,
De Bron des heils, die 't dorſtigh hart beſproeit,
De ſtille haven,
Het licht der blinden, 's kranken artzeny,
Der armen ſchat, de bergh der Poëzy.
Hier zuight 't Geloof op Tabor, als een by,
Haer zoetſte gaven.
Mijn kracht bezwijckt, en hijght voor yder deel,
Terwijl ick ſmede een keten, een juweel
Van tienmael tien en effen half zoo veel
Vergulde ſchakelen,
En hangze op feeſten om 's Gezalfden hals.
Hier is 't al louter; niets en klinckt hier valſch,

205-208 Vergelijk by dit keurig koeplet Pſalm XCI.

209 *Mijn harpe draeght de goude Bondkiſt om:* echt dichterlijk, voor „mijn harpgeluid vergezelſchapt den optocht der Bondkist." Voorzeker bedoelt de dichter de Pſalmen, welke gezongen werden by het *overbrengen* der Bondkiſt van de eene plaats naar de andere, gelijk zulks b. v. plaats had by de verlosſing van Israël uit de Babyloniſche gevangenſchap, toen door twee honderd zangers en zangeresſen „het Babyloniſche Hallel" gezongen werd. Zie EZRA II, 65.

211 *Bom* voor „rinkelbom," welk echt Neêrduitsch woord in de geſproken taal voor het uitheemſche „tamboerijn" heeft plaats gemaakt.

211 In een latere editie (1657):
Vereert met zang, en ſnaer, *bazuin en bom.*

212 *De nieuwe manen:* het door David bezongen feest der Nieuwe Maan, en het Loofhuttenfeest, waarby Israël de rampen herdacht, in de woestijn geleden. Zie Pſalm LXXXI.

224 *Haer:* later: *zijn.*

225-228 Vondel wil zeggen: „terwijl ik, de 150 Pſalmen van David te ſamen nemende, daaruit als 't ware een keten poog te vormen tot diens konings eer." Duidelijk ſtraalt ook hierin het voornemen door, waaraan hy later gevolg gaf, om een geheele navolging der Pſalmen te leveren. In vs. 225 doet de dichter de onoverkomelijke zwarigheid gevoelen, welke hy ondervindt by het teruggeven van de onnavolgbare ſchoonheid en kracht van uitdrukking in de Pſalmen.

225 Het woordtjen *effen* ſchijnt aan te duiden, dat Vondel ook van oordeel was dat het ſtrikt genomen ſlechts 147 Pſalmen geeft.

229 Hiermede ſchijnt de dichter te kennen te geven, dat zijn Pſalmberijming beſtemd was om op feesten in de kerken gezongen te worden.

230 *Niets en klinckt hier valſch:* welk een lieflijke uitwerking maakt hier dat tusſchengevoegde *en*, en waarom is en blijft het uit de poëzy verbannen?

Hier hoort het oor geen andre klancken, als
Verbaelde Orakelen.
O onnavolgelijcke Harpenaer,
Die 't lierspel dooft van Flaccus en Pindaer,
En alle Vorsten prickelt met uw snaer;
Uw koud gebeente
En asch is lang verstoven en verrot,
Uw purper lang verslonden van de mot,
Maer uw muzijck, vol ziels, leeft noch by God,
En zijn gemeente.

Niet minder dan de „Gebroeders" voldeed de „Jozef in Dothan," die kort daarna in 't licht verscheen. Waarschijnlijk had zich Vondel, na het vertalen van den „Sofompaneas" van de Groot [1]), opgewekt gevoeld, om ook de overige hoofdtijdperken in Jozefs geschiedenis, voor zoo verre die althands daarvoor vatbaar waren, dramatisch te behandelen, en alzoo uit de op elkander slaande deelen een geheel samen te stellen. Hy droeg dit Treurspel op aan Joachim van Wickevort of Wicquefort, Ridder, Raad en Rezident hier ter stede van de Landgravinne van Hesfen. Deze staatsdienaar schijnt zich te Amsterdam veelal te hebben opgehouden, en zoo wel hy als zijn gade waren zeer bevriend met den Drossaart en met van Baerle, aan welke beiden Mevrouw van Wickevort in maagschap bestond. Onder de brieven van Hooft is er een aantal aan den Rezident gericht, waarin hy dezen altijd als „mijn Heer en Neve" aanspreekt, en zich met hem onderhoudt, niet alleen over de politiek van Europa, maar ook nu en dan over letterkunde, en hem by zoodanige gelegenheden meer dan eens uitnoodigt, met Barlaeus, de gedichten van dezen of genen eens te komen napluizen. Het was op raad van den Rezident, dat hy op den 17 Maart van 't jaar 1639, door tusschenkomst van Abraham van Wickevort, des Rezidents broeder, die te Parijs een dergelijke betrekking bekleedde, een drietal exemplaren van zijn „Henrik de Groote" had opgezonden ten geschenke, aan de Boekery des Konings, aan den Kanselier van Frankrijk en aan den Opper-rentmeester (*Surintendant*). Reeds den 26 dierzelfde maand waren hem, tot erkentenis daarvan, van 's Konings wege brieven van adeldom verstrekt, benevens de ridderorde van St. Michiel [2]). Ook Vondel had Wickevort ten huize van Hooft leeren kennen en hem, zoo wel als zijn vrouw en dochter, by meer dan eene gelegenheid met dichten vereerd. Het eerste onder degene, welke ons daarvan zijn overgebleven, is een geboorte-dicht voor de dochter van den Rezident.

1) Zie D. III. blz. 215.
2) Hooft. *Br*. 600, 601.

GEBOORTEKRANS

VOOR

JONGKVROUWE

CATRINE VAN WICKEVORT.

O KRANSKEN, uw geluck weeght over;
Geenſins om dat de goude lover
En zijde bloem u cieraed ſtreckt;
Maer om dat ghy het hair bedeckt
Van d'eelſte bloem der lentebloemen,
Om wie van haer geluck zou roemen
Dees hand, zoo 't Venus daer toe broght,
Dat zy dees bloem eens plucken moght,
Waer op een drom van vryers loncken.
Wat baet de bloem, dat zy blijf proncken
Vergeefs op haren groenen ſtruick?
Men looft de dingen om 't gebruick.
Gepluckte roos kan 't hart verquicken,
Dat in zijn flaeuwte ſcheen te ſticken.
Wat 's aengenamer dan de lent?
Doch eer men 't merckt loopt zy ten end.
Wat baet de bloem den dauw te ſlorpen?
Zy is 't verwelcken onderworpen.
Bedocht dit ſchoone Catharijn,
Die, boven zon en zonneſchijn,
Verblijd alle oogen, die haer minnen;
Zy zou haer al te ſchuwe zinnen,
Als een gezeggelijcke Maeghd,
Op hem, die trouwe liefde draeght,
Eens zetten, en met gunſtige ooren
Naer zijn gebeên en klaghten hooren;
Eer haer de lentetijd ontſchoot.
Wat eenzaem leeft is levend dood.

6,7,8 Uit deze regels, in verband met vs. 24, zoû men opmaken, dat V. dit gedicht voor een aanbidder van Catrine maakte en dezen ſprekend invoerde.

Het tweede is een toeſpeling op een vriendelijken ſtrijd tusſchen den Drost en Mevrouw van Wickevort, uit het oorſpronkelijke Latijn van Barlaeus vertaald [1]).

1) Barlaei *Poëm.* II.

OP

HET KRACKEEL

DES

DROSSAERTS VAN MUIDEN

MET

MEVROUWE VAN WICKEVORT,

WIE VAN BEIDE DE KAERS ZOU DRAEGEN.

UIT C. VAN BAERLES LATIJN VERTAELT.

EEN vriendelijcke twiſt begoſt
Zich tuſſchen Anna en den Droſt
Te mengen: of het Hooft van Muiden,
Dat, voor al Neêrlands Dichters, huiden
De fackel draeght, vooruit zou treên,
En draegen 't licht, daer 't licht af ſcheen;
Of dat de ſchoone huiswaerdinne,
De torts van kuiſche en eerbre minne,
Beleeftheid, trouwe, en goede zeên,
En 't licht der Joffren, 't licht voorheen
Zou voeren, en den nacht verdrijven.
Apollo ſcheen om 't Recht te kijven,
En met zijn zuſter in de war;
Of d' avond- met de morgenſtar;
Heleen met Caſtor; Mars met Veſte.
Hy wil, zy niet. elck doet zijn beſte,
En geen van beide als d' ander wil.
Elck heeft zijn zin in dit geſchil.

10,11 *Voorheen Zou voeren:* „*vooruit* zoû dragen."

Twee, die elckanderen gelijcken
In deughden, weigeren te wijcken,
Door ongelijckheid van verſtand.
De Droſt drijft, dat Apolloos brand
De zee en 't aerdrijk toe- en aenlicht,
En dat de maen hem naer zijn aenzicht
(Waer uit zy leven ſchept) moet zien.
Maer Anna wil, dat zy hem dien',
En dat die groote gaſt gehouwen
Is 't licht zijn diſchvrouw te vertrouwen.
Terwijl men dus om 't licht krackeelt,
En elck zijn end houd, en verſcheelt;
Slaet Hooft zijn armen om haer leden,
En beurt zijn diſchvrouw van beneden
Om hoogh, en maeckt een nieuw geſtarnt,
En vrouwebaeck, die heerlijck barnt.
Vrouw Wickevort, om 't ſcheel te flechten,
Gewint de kaersſtrijd, na al 't vechten,
De Droſt, die haer op d' armen draeght,
Wiens dienſtbre heuſheid hum miſhaeght,
Vermaeckt zich, dat hy triomfeere.
Hier blijckt geen onderſcheid van eere;
Want ſlae men gaſt en diſchvrouw gaê,
Hier is geen orde, voor nocht nae.
Hy, die om Goeiland te beſcharmen
De rechtsroê draeght, draeght op zijn armen
Dees vrouw, die menigh licht verdooft;
En torts en vrouw gehoorzaemt Hooft.
Wy zien met luſt en onverbolgen
Hier niemant voorgaen, niemant volgen,
Daer niemant heer noch paedje kent,
En elck zijn kroon houd ongeſchent;
Terwijl zy elck den kaersprijs ſtrijcken,
Daer geen den andren komt te wijcken;
Elck deel aen dezen zege heeft,
In 't veld, daer 't Hooft nocht Anna geeft.

21 *Verſtand:* „begrip, meening."
22 *Drijft:* in den zin van: „tracht door te drijven."
35 't ſcheel: „'t geſchil"

Een ander, aan den Rezident zelven toegezongen, gedicht zal later volgen. Wy moeten na deze uitweiding terug keeren tot „Jozef in Dothan."

JOSEPH

IN

DOTHAN.

TREURSPEL.

1640.

Infidos agitans Diſcordia Fratres.

[De Tweedracht hitst de ontrouwe broeders aan.]

Zie VIRG. *Georgic.* II. 496.

DEN HEERE

Joachim van Wickevort,

RIDDER,

RAEDT VAN HAERE HOOGHEIT VAN HESSEN.

PLUTARCHUS, handelende van de broederlijcke vrientschap, zeit, datze in zijnen tijdt zoo dun gezaeit was, als in den voorleden tijdt de haet der gebroederen; welcker weinige voorbeelden, van outs her, met een algemeene bestemminge der wijzen, als ongeloofwaerdige en verzierde dingen, verzonden werden naer de treurspelen en schouwburgen. Hier van zijn ons, uit dien geweldigen brant, en beklaeghlijcke neerlage van der aelouden tooneelwijsheit, alleen overgebleven die bloedige en onmenschelijcke stucken van Oedipus en Pelops rampzalige kinderen, Polynices en Eteokles, en Atreus en Thyestes; malkanderen met geheele heiren, en lijf om lijf, om de heerschappye, uitdaegende; of het gebraden zoontje, voor leckernye, den broeder, tot wraeck van zijn geschoffeerde

gemaelinne, opdiſſchende. Het eerſte heeft de heer Huigh de Groot, zoo geluckigh als kunſtigh, uit het Griex in Latijn overgegoten; Henrick Laurens Spiegel het andere, van 't Roomſche ontblootende, begonnen in een Nederduitſch kleet te ſteecken, 't welck, naer dien tijts gelegenheit, bevalligh ſtaet. Wy, om, in de ſchaduwe der aeloude Tooneeldichteren, van verre te volgen, kozen uit de zwaerigheit, gevallen onder de zonen van den Aertsvader Iakob, de gebroeders in Dothan; en wonden liever ſtof uit Moſes onfeilbare, als uit Weereltſche hiſtorie, of eenige Heidenſche verzieringe, nemen: overmits de heilige, boven andere geſchiedeniſſen, altijt voor zich brengen een zekere goddelijcke majeſteit en aenbiddelijcke eerwaerdigheit, die nergens zoo zeer dan in treurſpelen vereiſcht worden. Ioſephs verkoopinge ſchoot ons in den zin, door het tafereel van Ian Pinas [2]), hangende, neffens meer kunſtige ſtucken van Peter Laſtman [3]), ten huiſe van den hooghgeleerden en ervaren Dokter Robbert Verhoeven [4]); daer de bloedige rock den Vader vertoont wort: gelijck wy in 't ſluiten van dit werck, ten naeſten by, met woorden des ſchilders verwen, teickeningen, en hartstoghten, pooghden na te volgen. Indien dit treurſpel, onder 't ſpelen of lezen, yemants gemoedt raeckt; wy willen gaerne bekennen, dat deze bewegelijcke hiſtorie zelf den tooneeldichter geholpen, en menighmael aen 't harte geraeckt heeft: want wat valt maghtiger, om yemants gemoedt, al waer het een ſteenrots, te vermurwen, en te verzetten, als het on-

2) *Jan Pinas:* deze was een Haarlemſche beeld- en landſchapſchilder, die in den aanvang der 17e eeuw verſcheiden jaren met Lastman in Italiën had doorgebracht, en mede in het voortbrengen van treffende licht-effekten, een der voorgangers was van Rembrandt.

3) *Peter Laſtman*, leerling van Cornelis van Haarlem en leermeester van Rembrandt. Hy was de getrouwe kunstbroeder van Pinas, en werd, als wy later zien zullen, by zijn overlijden door Vondel herdacht.

4) De latere editie noemt dezen VAN DER HOEVEN: hy was geneesheer te Leyden en wy zullen hem later wel terug vinden.

gelijck en gewelt, dat 't eene bloet het andere doet; en de misverstanden en huisgebreken, gevoedt door nayver van kinderen en gebroederen, aen d' eene, en d' onvoorzichtigheit en eenzijdigheit der ouderen aen d' andere zijde; waer uit dickwils groote ongelucken geboren worden. Wy zien hier oock, als in eenen klaeren spiegel, hoe Godts voorzienigheit zich hier van wel weet te dienen, tot uitvoeringe van zijn verborgen besluit, ten beste van 't menschelijck, inzonderheit van Abrahams geslacht; 't welck hy belooft hadde te zegenen, en te vermenighvuldigen, als de starren aen den hemel, en waer uit de Messias zou geboren worden. Iosephs historie is t' allen tijden, zoo in 't kleen als in 't groot, herspeelt onder allerhande geslachten en volcken: gelijck noch hedensdaeghs onder de Christenen, die, gebroeders en leden eens lichaems zijnde, en zich luttel aen Iosephs verdriet keerende, den onnoozelen dagelix vangen verkoopen en leveren aen hunne allerbitterste en gezwore erfvyanden; wanneerze, d' een den anderen verradende en vernielende, liever de poorten van Christenrijck[5]) voor den Ismaëlleren open zetten, dan malkanderen toegeven en ondergaen. Zoo haest de hemel yemant schijnt te willen verheffen op den troon van eere, en men de genaeckende heerschappye te gemoet ziet; arbeit elck [recht als of sterfelijcke en zwacke menschen het raetslot des alleropperstten konden breecken] met alle maght dien t' onderdrucken; 't welck of het Iosephs broederen ten beste verging, oock dickwils met eigen bederf en schade geboet wort. Zoo hebben eertijts de Gotten Alanen Wandalen Hunnen, en andere norsse Noormannen gedient

5) *De poorten van Christenrijck* enz. Deze geheele zinsnede ziet op de oorlogen, te dier tijd door het Keizerrijk tegen de Turken gevoerd, toen machtiger dan thands: - een onderwerp, waarop Vondel, ook later, herhaaldelijk is teruggekomen.

tot roeden en zweepen, om der genaemde Chriſtenen baldadigheit overdaet hooghmoedt tweedraght wrevelmoedigheit en baet- en ſtaetzucht te ſtraffen. Zoo hebben d' eige ſchepen der meineedige Chriſtenen Mahomet [6]), uit Aſien en Africa, in Europe overgevoert; na dat de Griecken, van haere gebreken overweldight, niet langer maghtigh waren overendt te ſtaen. Zoo beginnen nu de Hercyniſche wilderniſſen [7]) wouden en boſſchagien het verwoeſte Germanje weder boven 't hooft te waſſen; en de wreede Thrax, maghtiger door onze onmaght, hoopt met de horens van zijn halve maene te ſtooten tegens de zon der gerechtigheit, en den ſtandert van 't kruis: en leggende op zijn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eerſten zijn gruwelijcke klaeuwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te ſlaen. O helſche razerny van burgerlijcke tweedraght, wat al quaets hebt ghy gebrouwen!

Tu potes unanimos armare in prœlia fratres. [8])

Ghy kunt het eensgezinde en broederlijcke bloet
In 't harnas tegens een ophitzen als verwoet.

Liet Ioſeph ſich wat luider hooren, in ſtede dat men onverzoenelijck met ſtijve kaecken de moorttrompetten blaeſt, wat zoud'er menighmael al onheils verhoedt worden. Hoe haeſt zouden de broeders, die nu aen alle kanten, te water en te lande, in 't blancke harnas, tegens een gekant ſtaen, dien vervloeckten degen afleggen, en malkanderen omhelzende, liever,

6) *Mahomet* ſtaat hier voor „de Mahometanen" of „Turken." Immers Mahomet II, die Konſtantinopel veroverde, was reeds te Adrianopel gevestigd, en behoefde dus niet uit Aziën en Afrika te komen om het Griekſche Rijk ten onder te brengen.

7) *De Hercyniſche wilderniſſen* ſtaan hier, even als de *wreede Thrax*, voor „de Turken," die het Duitſche Rijk bedreigden. Zie het deswegens reeds vermelde blz. 625.

8) *Tu potes*, enz. Zie VIRG. *Aeneid.* VII. vs. 335.

als Godts eere onze wapens vorderde, dien algemeenen erfvyant zijnen onrechtvaerdigen roof doen ſlaecken, dan hem, en hunne plaegen noch verder inroepende, Godts rechtvaerdige zaeck in 't uiterſte gevaer ſtellen. Maer deze beternis magh men eer wenſchen dan hopen, in een uitgeteert en uitgemergelt lichaem, 't welck, ademloos op zijn verſcheiden leggende, alle oogenblicken ſchijnt den geeſt te geven; ten zij d' almaghtige wonderlijcker wijze zijn genadige hant daer aen ſla. Ondertuſſchen zullen wy hier d' oirzaeck van het groote jammer in 't kleen ontwerpende, ons gemackelijck leeren ſpiegelen aen deze gebroeders en Aertsvaders, welcker ſchande Moſes niet heeft willen bedecken, om ons t' ontdecken, wat ſchelmeryen zoo vroegh onder Godts bontgenooten neſtelden; en hoe deught en onnozelheit van outs her van haet en nijt verpickt en verbeten werden; op dat vrome nakomelingen, zich aen geene ſchandaelen nocht ergerniſſen keerende, even mannelijck zouden houden de rechte en koningklijcke heirbaen, die tot den hemel de godtvruchtigheit en de deught leit: waer toe ons wijſt het uitnemende voorbeelt des onbeſproken, eerst verdruckten, en namaels verheerlijckten Aertsvaders, Ioſeph; naeſt Moſes mede een van de treffelijckſte Heiligen des ouden Verbonts, en derhalven van koning David gezongen en geſpeelt; van den ſchryver tot den Hebreen, onder de geloovige helden, op den triomfwagen des geloofs, als een' profeet, omgevoert. Wy voeren vrypoſtigh dezen Iongelingk, zoodanigh hy is, t' huis uwe beleeftheit, gewoon zijnde t' onthaelen al wat eerlijck en loflijck geacht wort; en die de poëzy gaerne plaets gunt, onder andere ſchatten van uitgeleze boecken, brieven, beelden, ſchilderyen, penningen, printen, teeckeningen, en diergelijc-

ken zinnelijcken [9]) huisraet [10]); waer mede uw huis zoo rijckelijck geſtoffeert is, als het lieftalligh open ſtaet, voor alle braeve zielen. De heer Profeſſor Kaſper van Baerle, die uwe E., als een rappier van Philoſophie, dagelix voegelijck op de zijde hangt, zal helpen oordeelen (zijn wy des waerdigh) wat hier wel, wat qualijck geſtelt zij, en de miſſlagen beterende, oirzaeck geven, die in den naeſten druck te verbeteren. Ondertuſſchen wenſchen wy, alreede in uwe beleeftheit gehouden, te blijven,

Mijn Heer,

Uwe E. ootmoedighſte dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

t' Amſterdam, CIↃ IↃ C XL.

den 11 *van Wijnmaent.*

9) *Zinnelijcken:* d. i.: „zoodanigen (huisraad), die aan de behoeften van den geest, van het hart, van den ſmaak voldoet," in tegenſtelling van: „*ſtoffelijken* huisraad," die alleen ſtrekt ter voldoening aan ſtoffelijke behoeften.

10) *Huisraet:* hier, niet als tegenwoordig, onz., maar mannelijk genomen, even als „voorraad."

INHOUDT.

JOSEPH, des aertsvaders Jakobs en Rachels zoon, van zijnen vader gezonden, uit den daele Hebron, naer Sichem, om te zien hoe het al ſtont met zijnen broederen, en het vee; ontmoete op wegh, daer hy vaſt omdwaelde, eenen man, miſſchien een' Engel, die hem te recht holp, en wees naer Dothan: van waer de gebroeders, den uitgeſtuurden ziende genaecken, raetſloegen [uit haet en vyantſchap, om zijn aenbrengen, en nayver, over zijn droomen, oock om de groote liefde, die de vader dezen, boven andere zoonen, toedroegh] om hem te dooden, en 't lijck in eenen kuil te worpen; waer tegens zich Ruben, d' outſte broeder, zettende, by hen aenhielt de handen met zijn bloet niet te beſmetten, om alzoo den gehaeten uit doots gevaer te redden. Joſeph, ondertuſſchen aenkomende [1]), wert den veelverwigen rock uitgetrocken, en [2]) in eenen droogen put gelaten. Dit beſchickt zijnde, zagen zy, onder het eeten, de Iſmaëllers en Madianners, van Galaad komende, met hunne kameelen, geladen met balſem, myrrhe en kruiden, voorby trecken naer Egypten: by welcke gelegenheit Judas riedt Joſephs leven te verſchoonen, en hem aen deze vreemdelingen te verkoopen, gelijck geſchiede. Ruben, hier niet tegenwoordigh zijnde, quam daer na by den put, en, den broeder miſſende, ſcheurde van weemoedigheit zijn kleet, en beklaeghde zich hier over by d' andere broeders; die, om dit ſtuck te bedecken, eenen bock ſlaghtende, en den rock met bloet beſtrijckende, hunnen ouden vader gingen vroet maecken, dat een wildt gedierte Joſeph verſlonden had.

Het treurſpel begint met den dagh, en eindight na den middagh. De Rey van Engelen ſpreeckt de voorrede. Het tooneel is in Dothan, een zeker lantſchap in Kanaan.

1) *Joſeph ondertuſſchen aenkomende: Joſeph* ſtaat hier in den 3en n. v. De vorm van deze zinſnede is geheel Latijnsch: wel zondigt zy niet tegen de regelen onzer ſpraakkunst, doch over 't geheel is zy min verkieslijk; omdat onze ſubſtantiven niet, gelijk in 't Latijn, by den 3en n. v. verbogen worden, en de zin alzoo ſomwijlen onduidelijk wordt.

2) *En in:* hier had noodzakelijk moeten worden tusſchengevoegd: *hy*.

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

SIMEON.

LEVI.

IUDAS.

RUBEN.

VRACHTMEESTER.

ZWIJGENDE.

D' ANDERE ZES BROEDERS.

JOSEPH IN DOTHAN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN. JOSEPH.

REY VAN ENGELEN.

Ziet Jofeph, Rachels zoon, en Jakobs ftaf en ftut,
Hier flaepen in de hey, by dien bemofchten put;
Waer langs de heirbaen loopt naar Dothan, en die weien,
Daer hy zijn broeders zoeckt: terwijl wy hemelreien,
Door laft des hemelvooghts, hem naerftigh gade flaen,
Die zich, te nacht heel fpa, toen d' ondergaende maen
In 't gras viel, hier, vermoeit van reizen, neêr ging leggen,
In 't woeft en eenzaem veldt, begroeit met ruighte en heggen;

Als of hy d' Engelen en Godt, die overal
Met zoo veel ftarren waeckt, alleen de wacht beval,
En onbekommert was voor onraet, en voor dieren,
Die, in dees wildernis, van dorft of honger tieren.
O hemelkint, ô zorgh der Englen, flaep vry heen,
En wandel dan geruft: wy tellen alle uw treên.
Wy baenen u den wegh, door fteenrots, ruighte en doren,
Naer 's werelts heerfchappy, en hoogheit, u befchoren
Tot wafdom van 't geflacht, het welck zijn' oirfprong nam
Uit uw' ftantvaftigen outgrootvaêr Abraham;
Wiens hoop een keten fmeedt van endelooze fchakelen,
Der neven, hem belooft door onverzierde Orakelen;
Waer van ghy, eedle fpruit, het wercktuigh ftrecken moet,
En leggen d'eerften fteen en grontfteen, aen den voet
Van 't ftamhuis, 't welck, eerft laegh van top en naeuw befloten,
Ten lefte met zijn hooft, de ftarren komt te ftooten,
En reickende voorby den op-en ondergangk,
Het aerdrijck en den doot en afgront houdt in dwangk:
Dies of u in den flaep yet naers zij voorgekomen
Van 't naeckende ongeval, dat doe uw' geeft niet fchroomen.
Maer ziet, hy reckt zijn leên, en geeuwt, om met het licht
Te heffen in de lucht dat jeughdigh aengezicht.
Hy rijft, de zon met hem. Daer ftaet hy op zijn voeten.
Laet hooren, hoe hy Godt en 't morgenlicht zal groeten.

IOSEPH.

De zon verlaet de kim, veel fchooner danze plagh.
Zy weckt my uit den droom met een' gewenfchten dagh,
En fchittert in den dauw en bloemen, nat van droppen.
Daer doet zich 't lantfchap op, en Dothans fteile toppen,
Met bey zijn heuvelen, van klaver dicht begroeit,
Beplant met vijgh, olijf en wijngaert, en befproeit
Van bronnen om end' om, waer uit de beecken fpruiten.
De harders, op voor zon, gaen koy en ftal ontfluiten,
En trecken beemdewaert. my dunckt, ick hoor alree
Het loeien en 't geblaet van 't broederlijcke vee.
Hoe ftrijckt my dat geloey van 't hart dees zwaerigheden,
Waer van mijn geeft te nacht benart fcheen, en beftreden.
Wat droomt men zomtijts niet, dat luttel nadruck heeft;
En 't moet een bloohart zijn, die veel om droomen geeft.
My docht ick wert omringt van negen wreede flangen,
Zich ftellende in 't gelit en fchrap, om my te vangen.
Zy geeffelden in 't eerft malkandren met den ftart,
En farden haeren wrock door ftramen, en door fmert.

29 Later: *Maer ziet eens, hy ontwaeckt, om vrolijck met het licht.*
42 *'t Broederlijcke vee:* dit zoû eigenlijk zijn, niet „het *vee* der *broeders*;" maar: „het *vee* dat *broederlijk* te famen omgaat" — wat hier echter de bedoeling niet is.

De gramſchap ſteegh allengs in 't hooft, en quam gevlogen
En ſloegh, gelijck een brant en lichte vlam, ten oogen,
Als door twee venſters, uit in 't ende, en dreef en drong
De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tong;
Geſlepen als een pijl, toeleggende om te micken,
En drillende in de keel, verhit om bloet te ſlicken.
Dat gaf een naer gezicht. de duiſternis verdween,
En wert geklooft, waer 't vier door d' ope blicken ſcheen.
'k Zagh blaeuw en ſcheemrend gout den rugh vol ſchubben ſpickelen,
En 't lange lijf zich uit en in met krullen wickelen.
Ick hoorde 't ſiſſen van haer becken, geel van zucht;
Als moeders geeſt (zoo 't ſcheen) het hooft in onze lucht
Opſteeckende uit den put, met nagelen en handen
Heur ſlordigh hair de borſt en 't aenzicht aen quam randen,
En ſtooren mijnen ſlaep met heeſch en droef miſbaer:
Op zoon, op op, vlie wegh, uw leven loopt gevaer.
'k Vloogh op verbaeſt. ick zagh verbaeſt, rontom my heenen,
Maer zagh noch hoorde niets, als driemael deerlijck ſteenen
Uit dezen put, toen ick my weer te ruſte ley.
Daer na ſcheen 't of'er een al fluiſterende zey:
Schep moedt, ô jongelingk, Godt zal uw reize zegenen.
'k Wil dan, getrooſt in Godt, mijn' broedren gaen bejegenen,
En groeten hen van verre, ootmoedigh en beleeft,
Uit vaders naem, die my tot hen gezonden heeft.
Een heuſche groetenis kan onluſt en krackeelen
En huistwiſt, tuſſchen bloet en broeders zomtijts heelen,
En harten ſtrengelen door onderlingen vreê
En vrientſchap; en miſſchien waer in ick hun miſdeê
Door onbedachtzaemheit, waer uit yet quaets moght waſſen.
Zulck een bejegening wil my den jongſte paſſen.
Mijn Vader maeckte my wel eer dat vredeſpoor,
Won zoo zijn broeders hart, en ging zijn zonen voor.
Doch 'k wil mijn trouwe broêrs niet by mijn' oom gelijcken,
Die, wildt van aert, zijn' broer veel jaren dwong te wijcken
Naer Laban onzen oom; wiens vee hy dreef te wedt
En wey, tot dat de tijt dien wrock had neergezet.
Indien 't mijn lippen aen bevalligheit moght faelen;
Zoo wil die milde Godt, wien zoo veel nachtegaelen
Nu, met hun nuchtre keel vol orgelen, om ſtrijt
Vaſt groeten, mijnen mont, zijne eere toegewijt,
Met paradijsdaeuw toch beſprengen, om te ſpreecken
't Geen d' ooren lecker ſmaecke, en eendraght op kan queecken:
Godts Engel, die weleer mijn' Vader heeft geleit,
Geley my eerſt naer ſtat, om 't zekerſte beſcheit.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

O Bronaer der alziende zorgen,
Wat leit uw oirſprong diep verborgen
En duiſter, niet alleen voor 't oogh
Der menſchen, maer oock zelf voor Engelen,
Eer zy zich onder menſchen mengelen;
En nederdaelen, van om hoogh;
Daer d' allerhooghſte zit geſtegen,
Om, naer zijn wijſheit, t' overwegen,
Wat na ter werelt zal geſchiên;
Het welck hy zomtijts ſpelt door droomen,
Opdat zijn wit, in 't licht gekomen,
Hem tot een grooter glori dien.
Laet haeters flincke hant vry zaeien.
Godts rechte weet de vrucht te maeien.
't Gaet boven menſchelijck vermoên,
Dat wy met Joſeph herwaert reizen
Naer Dothan, en van Memphis deizen,
Om derwaert grooter ſprong te doen.

TEGENZANG.

Ja Vader, laet de menſchen ruicken,
Hoe ghy de quaden kunt gebruicken,
Ten goede van het aertſch geſlacht;
Als ghy violen onder doornen
Gaet plucken, en uwe uitverkoornen
Door uw beleit zet in hun kracht.
De deughden en de huisgebreken
Dus by malkanderen geleken
Vertoonen klaerder elck heur aert.
Niet ruwe, maer geſlepe ſteenen
Een' koſtelijcker glans verleenen.
Een puickſteen is wel ſlypens waert.
De puickſteen heldert op door 't ſchuuren,
En kan de proef en 't oogh verduuren.
Zoo zal oock Joſephs braeve jeught
Dan d' allerdomſten op doen mercken,
Als zy verſtrecke, om op te wercken,
De puick-en proefſtof van de deught.

TOEZANG.

Zoo verre en uitheemſch van zijne ouders,
Verwacht het dienſtbre juck dees ſchouders,
Die, onvolwaſſen en noch zwack,
Geſchapen zijn een Rijck te ſchraegen;
Een' Koning zelf te helpen draegen
Dat onverdraegelijcke pack,
En weelige oeghſten op te laden,
Om magre jáeren te verzaden.

103 *Na* voor „namaals, hierna, naderhand."

127-130 By de eerſte lezing is de zin dezer regels niet goed te vatten; men verſta: „zoo zal dan ook Jozefs brave jeugd de allerdomſten opmerkzaam doen worden, wanneer zy ſtrekt om de puik- en proefſtof van de deugd ſchitterend te doen uitkomen."

HET TWEEDE BEDRYF.

SIMEON. LEVI. IUDAS.

SIMEON.

Ter goeder uure wy, om 't vee volop te geven
Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert dreven.
Hier lacht de groene beemt de graege kudden aen,
Die, om den heuvel, tot den buick in klaver gaen.
Maer broeders, 'k bid u, ziet. wie ylt daer ftewaert heenen?
'k Zie 't hooft, nu 't halve lijf, nu knien, nu bey de beenen.
Daer ftijght een op den top des heuvels, langs dien kant.

LEVI.

Zoo doet hy, Simeon, en heeft in d' eene hant
Den ftaf. wie magh dat zijn?

IUDAS.

Hy fpoet met luchte fprongen.
Ay Levi, zie eens toe, wien lijckt dat, man of jongen?

139-140 De konftruktie is eenigzins gewrongen: de zin is echter duidelijk: „ter goeder ure dreven wy het vee van Sichem herwaarts, opdat het volop gras en klaver zoû hebben."

LEVI.

Het hupplen, Judas, paſt een' wuften jongen eer,
Als een' volwaſſen man. hy draeit zich heen en weêr,
Recht of hy yemant zocht van harders en van hoeders.

IUDAS.

Bedrieght het oogh my niet, 't is een van onze broeders.

LEVI.

Zou 't wel de droomer zijn, die naer ons ommeziet?

SIMEON.

't Gelijckt den droomer wel.

LEVI.

                              ô Peſt, ô huisverdriet!
Gewis de droomer komt. wat jaeght hem naer dees hoecken?

SIMEON.

Ick gis, hy wort geſtuurt, om ons en 't vee te zoecken,
Om te doorſnuffelen, hoe 't hier ontrent al ſta.

LEVI.

Op dat hy ons verklick? dat hem de hagel ſla.
De donder ſla dat hooft, 't welck altijt maelt van droomen.

SIMEON.

Verſteur u niet te vroegh. hy is van pas gekomen,
Om loon naer zijn verdienſt t' ontfangen. zet u wat,
Of ſlaet een' ronden ringk. hy neemt den weg naer ſtat.
Wy hebben tijts genoegh, om van zijn ſtraf te ſpreecken.
Hier valt gelegenheit om al ons leet te wreecken.

IUDAS.

En als 't gewroken zij, verantwoort dan die wraeck.

SIMEON.

Wie kennis draeght van 't ſtuck, geef reden van zijn zaeck.
Ontkennen is ons 't reetſte, en wiſſer dan 't verweeren.

IUDAS.

't Is beter zonder ſcha dan met zijn ſcha te leeren,
Wie gelden moet in 't ſtuck, moet oock ter zaecke raên.
Men ſtel de miſdaet voor. wat heeft dat kint miſdaen?

SIMEON.

Wat heeft dat kint miſdaen? ay, ſchaem u zoo te vraegen.
Hoe dickwils heeft hy ons gehekelt, en bedraegen,
En liſtigh aengebraght, om plaſdanck te begaen,
En als een troetelkint in vaders hart te ſtaen.
Dan zagh men d' oude man zich over ons verſteuren,
En Joſeph kreegh een' rock van veelerhande kleuren,
Als een' verdienden loon, voor zulck een' kinderplicht.
Wy hadden al 't geknor, het graeuwen, 't zuur gezicht.
O onruſt van 't geſlacht, zoo lang hy, als een doren,

162 *Slaet een' ronden ringk:* „formeert den kring", als thands het kommando luidt.

Ons in de teenen ſteeckt, zie ick geen ruſt geboren.

IUDAS.

De jongen is noch dom en wulpſch, en vader ſuft.

LEVI.

Neen domheit is het niet, dat blijckt aen zijn vernuft.

IUDAS.

De jaeren zullen hem noch leeren en betoomen.

SIMEON.

Als hy zich meeſter maecke, en waer maecke al dees droomen,
Waermeê zijn tong al 't huis ja zelfs zijne ouders ſart?

IUDAS.

Hy raeſkalt.

LEVI.

Of ontdeckt al 't geen hy broet in 't hart,
Arghliſtigh poogende zijn broeders te verpletten.

IUDAS.

Waer 't zoo, men zou 'er zich eendraghtigh tegen zetten.

LEVI.

Zoo is het meer dan tijt.

IUDAS.

Dat opzet blijckt niet klaer.

SIMEON.

Zoo klaer, gelijck de dagh. hoe, is 't niet openbaer?
Let op die droomen eens, die hy noch leſt vertelde.
Hem docht, wy bonden vaſt de ſchooven in den velde:
Zijn ſchoof rees overendt. was Judas oor toen doof?
Ons ſchooven neighden 't hooft eerbiedigh voor zijn ſchoof.
Wy ſchudden vaſt den kop en d' ooren, die 't zich belghden,
En zulck een' bittren dranck des booswichts noo verzwelghden.
Wy riepen: ghy alleen zoudt onzer aller hooft
En koningk zijn?

IUDAS.

Ghy zijt te zot, die dat gelooft.

LEVI.

En hy loegh in zijn vuiſt, en terreghde ons noch echter,
Zijn ouders, en al 't huis, en maeckte 't zoo veel ſlechter.
Ick droomde, ſprack hy, 'k zagh te nacht de zon en maen,
En ellef ſtarren, met geboge hoofden, ſtaen
Om my, en voor mijn' glans haer heldre ſtraelen ſtrijcken.
Wat dunckt u, Broeder? zegh, zijn dat noch donkre blijcken
Van heerſchzucht, die hem drijft? wy hoorden euvel toe,
En klaeghden 't Vader zelf: die keef quanſuis: wel hoe,
Wat droom is dat? zult ghy, gelijck een vorſt in 't midden,

195 *Den kop:* later: *het hooft.*
198 *Te zot:* later: *te dwaes.*
199 *Echter* voor „*achter*, daarna, later."

Uw moeder, broêrs, en my uw' hoogheit aen zien bidden?
Zwijgh ſtil van zulck een kout. berocken my geen' ſtrijt.
't Is kinderwerck. gaet heen. meer volghde 'r niet. ô ſpijt!
O ſpijt! hy heult met hem, die noch zijn ſchult verdaedight.

IUDAS.

Ick wenſch alleen, dat ghy uw zinnen wat bezaedight,
En reden plaets vergunt. Dit is het jongſte kint,
Naeſt Benjamin. wanneer ſteeckt jongkheit naer bewint?
Wat broêr verkloeckt zijn broêr?

SIMEON.

Ay broeder, loop niet verre,
Dees aerdt naer vader, die hem voorlicht, als een ſtarre.
De looſte en gaeuwſte maeckt den domſten tot zijn knecht,
Gaet met den zegen deur, en het geboorterecht;
En Eſau boet te ſpa dat groot verlies met traenen.

LEVI.

Ick had dat op mijn tong, en docht u op te maenen
Met vader, uitgeleert in dees doortrapte kunſt;
Die wiſt zijn moeders, dees weet nu zijn vaders gunſt,
Tot ſmaet der broederen, behendigh te miſbruicken:
En ſchut men 't niet, 't gaet vaſt, wy zullen moeten duicken,
En buigen onder hem. wie dat niet ziet, is blint.
Wie anders ſlaef wil zijn; ick ben zoo niet gezint.
Ick laet my langer met geen droomen ringelooren.
Wy zijn zoo goet als hy, en van een' ſtam geboren.

SIMEON.

Met reden. trapt hem, eer hy ons op 't harte trap.
Lacht al die droomen uit: beſchimpt zijn wetenſchap.

IUDAS.

Dit ſtuck wil over 't lant uit alle torens kraeien.

LEVI.

Hier is geen haen ontrent.

IUDAS.

Hoe zal men vader paeien?

LEVI.

Met logens en bedrogh. zijt hier voor onbevreeſt.
Wie niet ſtoffeeren kan, ontbreeckt of brein of geeſt.
Men ſtroy dat eenigh wildt hem levend heb verſlonden.

IUDAS.

En komt dit aen den dagh; en wort dit valſch bevonden?

SIMEON.

Dan wyder raet geleeft. nu nergens in gedut.

213 *Plaets vergunt:* later: *plaetſe gunt.*

231-232 *Kraeien, haen:* men zoû uit deze regels kunnen afleiden, dat Vondel zich een dorp in Jozefs tijd voorſtelde, even als in den zijnen, met een *kerktoren* en een *haan* op de ſpits.

232 *Hier is geen haen ontrent:* hy wil zeggen: „hier is niemand, die 't uit kan kraaien."

Men breeck hem ſtrax den neck, en offer 't lijf een' put,
Veel jaeren noit gebruickt, daer niemant koome, of zelden.
Wie melt dat ſtuck, indien wy zelfs het ſlechs niet melden?
Al lang genoegh beraên. een yeder geef zijn ſtem.

IUDAS.

Zoo 't Ruben niet beſtemt, heeft al dit werck geen klem.
Het moeſt eenpaerigh gaen, of deze koort zou breecken.
Men vraegh den outſten raet. hy komt, ick ga hem ſpreecken.

SIMEON.

Ga heen, maer zie wel toe, noch maeck het niet te lang:
Want wie ons tegenſtemt, gaet licht den zelven gang.

IUDAS. RUBEN.

IUDAS.

Ghy komt nu recht van pas, om meê uw ſtem te geven.

RUBEN.

Waer toe toch?

IUDAS.

Joſeph komt. men raetſlaeght om hem 't leven
Te nemen, en een' poel te dempen met zijn lijf.

RUBEN.

Mijn hairen ſtaen te berge, en al mijn leden ſtijf.
O gruwelijcke daet! ſta van my. tre niet nader.
Wy broeders voortgeteelt van eenen zelven vader,
Wy tacken van een' ſtam, de klaeuwen zoo verwoet
Aen onzen broeder ſlaen; te plaſſen in dat bloet;
Het vaderlijcke hart in broeders borſt doorſtooten;
Dien ouden kouden man van 't waertſte pant ontblooten.
My gruwelt dat ick 't hoor. om Godts wil, zwijgh toch ſtil.

IUDAS.

En of ick zwijgh of ſpreeck, 't is aller broedren wil.
Het vonnis wort gevelt. men zal 'er recht meê doorgaen.

RUBEN.

Meê doorgaen? laet eens zien. ick zal dien jongen voorſtaen,
En eerſt verdaedigen, zoo lang ick adem ſchep;
Zoo lang ick hart in 't lijf, en bloet in d' adren heb.
Vervloeckter ſtuck wert noit van menſchen voorgenomen.

IUDAS.

Zy roepen vaſt: ſlaet acht op zijn verwaende droomen.
Hy arbeit elck den voet te zetten op den ſtrot.
Die blinde vader eert, gelijck een aerdſchen Godt,
Dat troetelkint, 't welck ons zoo eerlijck af kan maelen,
En luſt ſchept, om 't gezin en yeder te behaelen.

257 *My gruwelt:* min gebruikelijke, doch zeer gewettigde vorm, van *gruwen*.

Wat Jofeph doet, dat's wel. wy hebben 't ftrax verkerft.

RUBEN.

Wat fchelmftuck recht men aen, dat niet en wort geverft,
En met een' glimp verciert? maer of men 't cier met woorden,
Hoe fchoon men dit vergult; men leit met broedermoorden
Geen eere in, alzoo lang men ergens menfchen vint,
Die noch in reden ftaen. De droomen van een kint
Beftellen die nu ftof, om dus, als woefte dieren,
Als wolven op een lam, te huilen en te tieren?
Misgunt men 't gryze hooft, dat het met Rachels krooft
Wat fpelende, voor 't endt zijn' ouderdom vertrooft,
Met zulck een wintervrucht? wat hindert dat ons allen?
't Is vaders zinlijckheit, die is op 't kint gevallen.
Natuur heeft dezen knaep wat meer dan ons gegunt.
't Gewas valt niet aleens: en acht men dit een punt
Wel waerdigh, om zoo zwaer te wegen en te wicken?
Om 't hart tot woên, de vuift tot moorden aen te pricken?
Heeft hy den vader yet gulhartigh aengebraght;
Zijn meening was noit quaet, of niet, gelijck men 't acht,
En opneemt, om terftont zoo grimmigh op te ftuiven.
Dat kint is zonder gal, gelijck de fimple duiven.
Een bloem, van zeftien jaer, of naulix zeventien,
Te trappen op het veldt, daer 't Godt en d' Englen zien?
Ay broeder, hoor naer my. laet die gedachten vaeren.
Al had hy fchult, verfchoon den jongen, om zijn jaeren,
Om zijn onnozelheit, om vaders halven, of
Om Godt, die 't leven gaf, en adem blies in 't ftof.
En (heb ick yet verdient) verfchoon hem mijnent halven,
En help my, naer uw maght, dien wrock die wonden zalven.

IUDAS.

Zal ick, om Jofephs wil, my fteecken in gevaer
Van 't leven? neen, dat pack valt mijnen hals te zwaer.
Luft u een proef te doen, tot redding van zijn leven;
Begin vry. ick zal u daer in niet tegenftreven,
Noch 't vonnis hinderen; maer aenzien met gedult
Het algemeen befluit, zoo draegh ick fcha noch fchult.

RUBEN.

Biet ghy my niet de hant, die vlack zal op u kleven.

IUDAS.

Laet kleven, eer men my met Jofeph helpe om 't leven.

269 *Verkerft:* zoo ook in de *Herfcheppingen* VIII vs. 452.
Een dicht gewaffen bofch, noch noit met byl gekerft.
't Woord wordt echter meer gewoonlijk ongelijkvloeiend genomen; zie voorbeelden van beide vormen in HUYDECOPERS *Proeve* II, blz. 394.

274 *In reden ftaen* is „rede verftaan, naar rede luisteren." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT op *Reeden.*

277 *Het met* klinkt niet gelukkig.

280 *Zinlijckheit:* „genegenheid," *affectio.* Zie over de onderfcheidene beteekenisfen, waarin dit woord by HOOFT voorkomt, het *Uitl. Woordenb. in v.*

RUBEN.

Zult ghy dien broedermoort met drooge wangen zien?

IUDAS.

'k Moet zien, al 't geen ick niet kan hindren noch verbiên.

RUBEN.

Ghy hebt u zelven niet, gelijck 't betaemt, gequeten.

IUDAS.

Ghy weet wel, hoeze zijn van outs op hem gebeten.

RUBEN.

Maer niet tot moordens toe. wat grover onbeſcheit!

IUDAS.

'k Heb al zijn feilen in de beſte ploy geleit.

RUBEN.

Kunt ghy de harten niet tot mededogen neigen?

IUDAS.

Zy borſten echter uit met u en my te dreigen.

RUBEN.

Het koſte oock wat het koſte, ick zal 'er tegens woên.

IUDAS.

Ghy zult u zelven leet, den knaep geen voordeel doen.
Daer komenze. zie toe. bedenck uw onvermogen.
Zy dreigen u den doot, en moorden met hun oogen.

RUBEN. SIMEON. LEVI.

RUBEN.

Wat hoor ick, broeders, hoe? 'k geloof 't is ſchimp en ſpot.

SIMEON.

Geen ſchimp, maer louter ernſt.

RUBEN.

Dat keer die goede Godt.

LEVI.

Het vonnis leit gevelt. hier helpt geen tegenſtreven.

RUBEN.

Ick heb tot dat beſluit mijn ſtem noch niet gegeven.

SIMEON.

't En hangt niet aen uw ſtem.

RUBEN.

Zoudt ghy u zulck een daet
Vermeten, buiten mijn', uw outſten broeders, raet?

LEVI.

Is 't u om d' eer te doen, zoo ſluit het geen wy ſluiten.

312 Verſta hier, *per ellipſin:* „ik heb wel mijn best daartoe gedaan; maar *zy* enz."
321 *'t En:* later *het.*
322 *Uw outſten broeders, raet:* thands zoû men ſchrijven en verkeerd ſchrijven: „*uws* oudſten broeders."
323 *Sluiten* voor *beſluiten,* als meermalen.

RUBEN.

De ſtem is dwangeloos.

SIMEON.

Een ſtem kan dit niet ſtuiten.
De meeſten draegen 't wech. wy ſtemmen 't, hooft voor hooft.

RUBEN.

Indien ick, in dit recht, zoo veel magh zijn gelooft,
Laet redens ſchael zijn ſchult, met zinnen overwegen.
Noit rechter rouwde 't raet en overlegh te plegen
In halsrecht. vint ghy dit dan evenwel geraên,
Zoo neemt zijn bloet op u: ick wil 'er niet voor ſtaen.

LEVI.

Vertrouw het vonnis ons: 't is buiten u geſtreecken.

RUBEN.

Laet ick in vaders naem dan eerſt mijn hart uitſpreecken.

SIMEON.

Wel ſpreeck uw hart vry uit, en zwijgh dan lang genoegh.

RUBEN.

Wat liefde vader ſtaegh dien loozen jongen droegh,
Tot ſmaet van ons, die eer en ouder zijn geboren,
Verdroot my meer, dan u. oock ſpelde ick lang te voren,
Eer 't noch dus verre quam, dat liefde zonder maet,
En ongelijcke gunſt tot zulck een' bittren haet
In 't endt gedyen moeſt, en enkel jammer baeren.
Ick badt hem menighmael, by zijne gryze hairen,
Hy zou zich maetigen. 'k vermaende menighwerf
Hem tot onzydigheit en vre; het zekerſte erf,
En d' allerbeſte ſchat in zoo een huis vol kinderen.
Ick riedt, hy zou 't een kint om 't ander niet verminderen:
Dat dit genegentheit en liefde bluſchte en brack,
En allen broederen vaſt tegens 't harte ſtack:
Maer 'k ging ten achteren, met vader aen te porren.
Hy ſloegh my t' elckens af met graeuwen en met knorren;
En, toonende openbaer, waer hart en zin naer trock,
Beſtont, ô blintheit, noch met dien ſchakeerden rock
Te tergen ons gedult, in plaets van zich te toomen.
Toen quam de kleinſte noch braveeren met zijn droomen,
Wel tweemael achter een, zijn dick verklickte broêrs,
Ja zelfs zijn ouderen: al 't huis was vol rumoers.

SIMEON.

Zoo Ruben, vaer zoo voort, gelijck ghy hebt begonnen.

324 *De ſtem is dwangeloos:* met andere woorden: „men kan niemand dwingen zijn ſtem te geven."

328 *Noit rechter rouwde 't raet* enz. Uit dezen regel moet men opmaken, dat Vondel de R met zeer veel gemak en zwier hebbe uitgeſproken: 't ware anders onverklaarbaar, dat hy die letter hier op deze wijze zoû verdriedubbeld hebben, zonder dat 't hem zelven hinderde.

350 *Schakeerden rock* voor „geſchakeerden," een uitlating, die meer by Vondel plaats heeft.

352 *De kleinſte* voor „de jongſte." 't Is 't Lat. *minor*, en wordt in gelijken zin herhaaldelijk gebezigd door onze Bybelvertalers.

LEVI.

Dat is hem recht op 't hooft. nu zie ick 't ſpel gewonnen.

SIMEON.

Wel twyfelt Ruben noch te ſtemmen in zijn doot?

LEVI.

Hy brengt zijn vonnis meê. de nucken leggen bloot.

RUBEN.

'k Zagh vaders miſgreep wel: het moght mijn harte moeien:
Wat zou ick doen? 'k en kon zijn vryheit niet beſnoeien,
Waer door, vaſt d' een wat meer en d' ander min bezint,
Hy meer verdienſten zagh in 't een dan 't ander kint.
Ick kon den kleinſte, die de grootſten ſcheen te grieven,
Niet afraên, dat hy zocht zijn' vader te believen;
Die ongelijck meer hoops uit hem te ſcheppen ſcheen,
Aen wien natuur beſtede al haer bevalligheên
En gaven, nut voor een, die 't al gebruickt met oordeel,
En vordert 's anders nut, gelijck zijn eigen voordeel;
Dies wert ick ziende blint, en hiel my ſtil en ſtom;
En weet dit Joſephs jeught, en vaders ouderdom.
D' een ſchort wat tijts, om van zijn wulpsheit te bedaeren,
En d' ander neemt vaſt af, door aenwas van de jaeren.
Laet loopen, docht ick: maeck het huis geen ongemack.
De kreuple hoeft een' ſtock: zijn beenen worden zwack.
Wat ſchaet ons, dat hy zich wat houde aen Joſephs ſchouders.
Men vont noit huis, of 't ſchorte aen kinders, of aen ouders.

SIMEON.

My dunckt ghy ſlacht den kreeft, en kruipt al achterwaert.

LEVI.

Hy ſlacht het ſcorpioen: 't vergift leit in den ſtaert.

RUBEN.

Ay, broeders, geeft gehoor, en elck twee lijdzaeme ooren:
Mijn ſpraeck luit niet zoo vreemt, of ze is noch waert te hooren.
'k Sloegh dickwils d' oirzaeck ga, waerom der oudren zin
Meer op den jongſten valt, en op den outſten min.
Zou 't wezen, dat de ſpade en leſte vrucht van allen
Gemeenelijck wat teer en zwacker wil bevallen;
Als ſpruitende uit een raeuw en ongekoockter bloet;
En dat dees teerheit treckt der ouderen gemoedt
Tot d' onvermogenſte en onnozelſte der erven;
In wien zylieden, nu op d' oevers van hun ſterven,
Verryzen uit den grave? of zou 't wel zijn uit vrees,
Dat moeder Lea niet die moederlooze wees,
Na vaders doot, wat ruw moght op zijn ſtiefmoers handelen?

360 *'k En:* later *Ick.*
372 *Van de:* later *zijner.*
384 *Bevallen:* „uitvallen," zouden wy zeggen.

Of Bilha al te haets, of Zilpa hem deê wandelen,
En Agar Saraes zoon eens wees zijn broeders baen?
Hoe 't zij, eenzydigheit broght altijd onluſt aen
In huisgezinnen; en 'ten ging 'er noit zoo even,
Of Eſaus liefde ſtont in Iſax hart geſchreven,
En Jakob had de gunſt der moeder op zijn hant.
De weeghſchael helt aen dien of aen den andren kant.

SIMEON.

Indien u 't preecken luſt, zoo preeck voor deze boomen.

LEVI.

Komt mannen, ziet eens uit: de Droomer zal ſtrax komen.

RUBEN.

Hoort broeders, ick beken 't, zijn droomen zien wat veer:
Maer droomen in der daet zijn droomen, en niet meer.
De droomen grenzen dicht aen d' ydelheit en logen.
Wie 's nachts van ſchatten droomt, vint 's morgens zich bedrogen.
Al wat op zulck een' gront gebouwt wort, zackt terſtont.
Bedenckt oock, hoe wy ſtaen op een' uitheemſchen gront,
Die naeuw, om Sichems moort, verdraeght de vreemdelingen.
Spliſt tweedraght 't huis, 't gaet vaſt, dit volck zal 't huis beſpringen.
't Vergoten bloet roept wraeck, en roockt noch over 't landt.

SIMEON.

Verwijt ghy ons dat ſtuck? ô aller ſchanden ſchandt!

LEVI.

O bloetſchandt van 't geſlacht, wat bedt durſt ghy beklimmen!

SIMEON.

Die moederſchender! ziet zijn aenzicht nu eens glimmen.

LEVI.

Wijt ghy ons, dat wy zien van Hemors bloet bekladt.

SIMEON.

Hy zelf heeft van dien buit het beſte deel gehadt.

LEVI.

Wy hebben Dienaes ſmaet en ſchennis recht gewroken.

RUBEN.

Och, broeders, 'k heb u niet een woort te na geſproken.

SIMEON.

Hy draeght vergif in 't hart, den honigh op zijn tong.

LEVI.

Het heught ons noch, hoe kleen hy leſt by vader zong.

392 *Al te haets* voor „te hatelijk, door te grooten haat geperst." *Haets* is hier een adj. en zoû thands *haatſch* worden geſchreven.
Hem deê wandelen voor „hem wegzond, wegdreef," als Abraham, op Saraas aanſporing, Ismaël gedaan had.

407 *Sichems moort:* verſta: „de uitmoording van Sichem," door Simeon en Levi gepleegd. Zie *Genesis* XXXIV: 25, volgg.

411,412 Zie *Genesis* XXXV: 22. en XLIX: 4.

413 *Dat wy zien van Hemors bloet bekladt:* „dat het bloed van Hemor (Sichems vader, hier voor zijn geheelen ſtam genomen) nog aan onze handen zichtbaar is."

SIMEON.

Wat wroet ghy op de wraeck van ons verkrachte zuſter?

LEVI.

Wy leefden na die ſtraf veel vryer en geruſter.

RUBEN.

Dit loopt recht averechts. Toen ſtrafte ghy gewelt,
Tot voorſtant van uw bloet: nu raeſt ghy al t' onſtelt
Op dezen armen hals, die uitziet zoo verlegen,
Naer u en 't vee, en brengt zijn vaders groet en zegen.

SIMEON.

Hy hou dien zegen zelf, en ſchut hier meê den vloeck.

LEVI.

Wy zullen hem terſtont gaen helpen om een' hoeck.

RUBEN.

Zal dan dit heiligh huis vermoorden zijnen broeder?

SIMEON.

Zal dan dit heiligh huis onteeren zijne moeder?

RUBEN.

Ay broeders, waerom toch zoo bitter gekrackeelt,
En wonden opgekrabt, die naulix zijn geheelt?
Ick waerſchuw u. ziet toe, 't plagh hier ontrent te ſchuilen.
Hebt ghy dat wreet gedroght, dat dier, niet hooren huilen?

LEVI.

Loop heen met uw gedroght.

SIMEON.

Wy weten van geen dier.

RUBEN.

Een ſchrickelijck gedroght. het broet, niet veer van hier,
In 's grondelooze hol een heiloos ſlagh van jongen:
Het knaeght zijn eigen hart, van ſpijt ſchier toegewrongen.
Het aengezicht ziet dootſch: het keert de blicken dwars
Van yeder af, van 't licht van lach en blyſchap wars.
Het blaeuwe ſchuim begroeit de ſcherpe en holle kiezen.
De tong hangt zwart van gift. de beck doet niet dan biezen.
De kaecken vallen in, begruiſt met eene korſt
Van ſchimmel. groene gal verſtopt de raeuwe borſt.
Het ſlorrept menſchenbloet, en plaſt 'er in tot d'enckelen.
Het lijf ſchijnt een geraemt, geſtut van magre ſchenckelen,
Ganſch dor en mergeloos. het ſchept alleen vermaeck
In 'ſ anders ongenoeght. het oogh krijght nimmer vaeck.
Een ſcherreprechter, in zijn ingewant gewickelt,
Met ſtaele prickelen zijn borſt en nieren prickelt.

426 *Helpen om een' hoeck* voor „van kant maken, ombrengen." Zoo in „Gysbrecht" vs. 44.
Veel min het hooft des lants te helpen aan een kant.
Men zegt nog in gemeenzame ſpreekwijze: „hy is *'t hoekjen* om," voor: „hy is dood."
440 *Biezen* is de eigenaardige uitdrukking voor het geluid, dat de ſlang maakt, wanneer zy blaaſt.

Dan balckt het overluidt, tot razens toe verftoort.
Een gruwelijck gedroght: heeft niemant dat gehoort?

SIMEON.

'k Geloof ghy fchimpt, en waent de broeders in te luien.

LEVI.

Hoe heet dit dier? zegh op, wat wil dit dier beduien?

RUBEN.

Dat dier heet Haet en Nijt, het welck niet zonder fmart
Vervloeckte jongen worpt in 't hol van 's menfchen hart.
Ay mannen, geeft gehoor. ay laet dat dier niet binnen
Ons huis: want waer het komt, daer floopt het huisgezinnen
En huizen in den gront, en fcheit met fchande en ftanck.
Dat keer die goede Godt. ghy weet my luttel danck,
Nu ick de waerheit fpreeck, die dickwils wort verfchoven:
Maer 'k weet men zal mijn' raedt ten hooghfte namaels loven,
Het ga zoo 't wil. mijn broêrs, ziet toe. waer loopt dit heen?
Verantwoort eens 't gewelt van negen broêrs op een'.

SIMEON.

Verantwoort ghy 't, die dus den droomer komt befchutten.

LEVI.

Wy zien den val van 't huis, en zoecken 't huis te ftutten.

RUBEN.

Zoo wrickt niet aen de ftut van vaders ouderdom.
Verwrickt ghy die, zoo valt de vader met haer om,
En ftort op Jofephs borft. zoo ftorten wy met vader,
In 't algemeen bederf. ziet toe, 't en dient niet nader.

SIMEON.

Daer komt hy van de ftadt, naer dezen heuvel toe.

LEVI.

Nu Ruben, hou uw ruft. wy zijn dit tergen moe.

RUBEN.

Verbeelt u, dat dit kind, het welck zijn broêrs komt groeten,
Met traenen op de wang, voor uwer aller voeten
Vergiffenis verzocht; zoudt ghy, gelijck ontzint,
De handen durven flaen aen dat onmondigh kint?
Wie hitfte oit tigers aen, om weerelooze zielen,
Een onderbraghte fchaer, met klaeuwen te vernielen?

451 *In te luien* voor „iets wijs maken." Zoo zegt men ook: „hy liet zich verluien, dat" enz. voor „hy liet het zich wijs maken." „Hy heeft de klok hooren *luien*" voor „hy heeft wat gehoord, maar 't rechte niet."

453 *Haet en Nijt:* hoewel *haat* en *nijd* twee verfcheidene gemoedsbewegingen zijn, worden zy, als gemeenlijk gepaard gaande, hier als eene en dezelfde hartstocht en onder de gedaante van een enkel monfter voorgefteld. Deze wijze van voorftelling plach by de fchrijvers van voor Vondels tijd zeer gewoon te wezen: ten gevolge waarvan de drie woorden aan elkander, en als een woord *Haetenijt* plachten gefchreven te worden: waarvan ik talrijke voorbeelden zoû kunnen aanhalen.

457 *Scheit:* dat de *ei* en *y*, althands in Vondels tijd, duidelijk in de uitfpraak onderfcheiden werden, blijkt uit dezen regel, die anders vrij dubbelzinnig zoû geklonken hebben.

462 *Negen broêrs op een':* vergelijk vs. 47.

476 *Onderbraghte* voor „ondergebragte."

Zoudt ghy beſtaen een ſtuck, dat leeuwen zich ontzien?
Geen leeuw verſlint een' man, die neerleit op de knien,
Noch min de kinderen, die ouder zijn, of jonger
Dan dit, 't en waer uit noodt, en ſchrickelijcken honger.
Och, Joſeph is geen ſtraf maer eer erbarmens waert.
Ick wil hem tegen gaen, eer yemant verder vaert.

SIMEON.

Hou ſtant, en ga niet voort.

LEVI.

Sta vaſt, of 't gelt u 't leven.

RUBEN.

Laet los, of 'k zal een kreet op dezen heuvel geven,
Daer Syrien van waegh, en dat het Mambre hoor.
Laet los. help Judas, help. wat hebt ghy met my voor?

SIMEON.

Zwijgh kort, of 'tgeldt dien hals.

LEVI.

Wil ick hem 't hart affteecken?

RUBEN.

Hoort broeders. houdt gemack: vergunt my tijt te ſpreecken.

LEVI.

Nu Judas, laet my los. ick zal hem niet miſdoen.

RUBEN.

Nadien 't onmooghlijck ſchijnt, dat ick den knaep verzoen
Met u, zijn broedren, al t' onmenſchelijck gebeten,
Zoo gunt my dan een beê.

SIMEON.

Dat is maer tijdt verſleten.

LEVI.

Laet hooren, wat ghy bidt, nu ſpreeck, en rep u, dra.

RUBEN.

Ick bid u, dat de zon noch eerſt eens onder ga,
Eer yemant zich vergrype aen dien verwezen jongen.

SIMEON.

Ja ſtraf hem morgen, pas wanneer hy is ontſprongen.

RUBEN.

'k Beloof u niet een woort te reppen van dien raet.
De harſſens zijn te heet, om nu, op heeter daet,
Te ſtraffen, zoo 't betaemt. ghy moet met billijcke oogen
Dit inzien. blinde wraeck heeft menigh man bedrogen,
Die met haer ging te ra. wat ſchaet een luttel tijdt?
Uw recht blijft even ſchoon. men ſcheldt hem 't ſterven quijt,

487 *Zwijgh kort* voor „zwijg terſtond."
489 *Nu Judas, laet my los:* men moet zich hier voorſtellen, dat Judas, toegeſchoten op 't hulpgeſchrei van Ruben, die door Simeon werd vastgehouden en door Levi met den dood gedreigd, dezen laatſte op zijn beurt heeft vastgegrepen.

Niet meer dan eenen dagh, en gaet dan vry uw gangen.
Daer ftaet een drooge put. men zet den knecht gevangen;
Of hy verga daer in, van honger en van dorft,
Eer ghy u met zijn bloet zoo lafterlijck bemorft.
't Luidt fchandelijck een wees aen 't leven te verkorten;
Noch allerfchandelijckft zijn broeders bloet te ftorten.
Verfchoont uw' naem en faem, en zet hem in dien poel,
Op dat hy ftervende zijn ftraf te langer voel.

SIMEON.

Had ghy dit eerft geraên, wy waren lang verdraegen.

LEVI.

Hy heeft den beften raet van allen voorgeflaegen.

SIMEON.

Wie 't ftemt, die knickt my toe.

LEVI.

De broeders zijn te vreên.

SIMEON.

Daer komt de Droomer aen.

RUBEN.

Wel broeders, ick ga heen.
't Zal noodigh zijn mijn vee al weder te verweien:
'k Vertrouw uw woort.

LEVI.

Ga voort.

RUBEN.

Wy zullen zoo niet fcheien.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Hy komt, hy komt, die jonge borft,
Als 't hygent hart, 't welck zijnen dorft
Wil leffen aen de verfche fprongen
Der zilver zuivre koele bron;
Terwijl de jaegers, fchuw van zon,
(Op hoop, of zy het wildt eens vongen)
In donkre en naere fchaduw vaft,
Daer looze brack noch winthont baft,
Met zwijnfpriet en gefpanne boogen
Beloeren het onnozel bloet;
't Welck niemant leedt noch letfel doet,
En, al te jammerlijck bedrogen,
Zich vint op 't onverzienft bezet
Van jaeger jaghtfpriet hont en net.

515 *Te verweien:* „van *weide* te doen veranderen."
516 *Wy zullen zoo niet fcheien:* deze woorden zegt Ruben waarfchijnlijk tot zich zelven, als wilde hy daarmede te kennen geven: „dat zal zoo niet afloopen."

TEGENZANG.

Hy komt, getrooſt op 'ſ hemels hulp.
Gelijck de perlen in haer ſchulp,
Der perlen moeder, zullen hangen
De laeuwe traenen, zilt van ſmaeck,
Van wederzyden op de kaeck,
Op 't perlemoer der lieve wangen.
Och ſtremdenze op dit perlemoer:
Dat wy die reegen aen een ſnoer
Van gout om onzen hals te cieren;
Wanneer wy, tot de keel vervult
Van blyſchap, 's jongelings gedult
En onverbloemde deughden vieren!
Zijn eer wil bloeien op zijn graf.
Het lof der deught valt nimmer af.

TOEZANG.

't Moet ſchoon zijn, 'tgeen een ſchets moet ſtrecken
Van yet volmaeckts, en zonder vlecken.
Wie of de zon uitdaegen dar?
Dat hooftlicht, bron van alle klaerheit,
Een zichtbre Godtheit, 't oogh der waerheit?
Wie anders, als de morgenſtar?

544 *Het lof:* „het loof, het lover," meteen een ſpeling met het woord *lof*, „prijs."
547 *Dar:* van *darren*, „durven." Zie HUYDECOPERS *Proeve* I. 503. Aant. (m.)

HET DERDE BEDRYF.

IOSEPH. SIMEON. LEVI.

IOSEPH.

Mijn Broeders, zijt gegroet, van mijn heer Vaders wegen,
Die, hartelijck begaen, my, onder zijnen zegen,
Naer Sichem heenen ſtuurde, op dat hy weeten moght,
Hoe 't u en 't vee al ging. wat hoeck bleef onbezocht?
Wat herder ongevraeght, om Sichem, en zijn weide
En lantſtreeck? 'k hou gewis mijn Vaders Engel leide
My herwaert aen: want toen ick, moede en afgezucht,
Ging dwalen, hopeloos en jammerlijck beducht,
Wat raetzaemſt was van beide: of langer daer te toeven,
Op eenigh klaer beſcheit; of Vader te bedroeven,
Met evenwijs naer huis, naer Hebron, en ons dal,
Van waer ick quam, te ſpoên; ontmoete by geval

(Of liever zoo 't Godt gaf) my yemant, die juiſt vraeghde:
Wien zoeckt ghy dus met ſmert? toen ick mijn hart uitklaeghde,
En badt om naeckt bericht, wees hy my herwaert aen?
En hadt uit u gehoort: laet ons naer Dothan gaen.
Spil, ſprack hy, hier geen tijt. zy zijn al voortgetogen.
Zoo ſpreeckende, geleeck de vrientſchap in zijn oogen
Aen 't ſlonckeren een' geeſt, zoodanigh als voorheen
(Na dat men hen beſchrijft) onze oudren wel verſcheen.
Zijn oogen ſtemden met d'aenminnigheit der lippen,
Geverſt, als met een' geur van roozen, op de tippen.
In 't ſcheiden danckte ick hem, en roock een friſſer lucht,
Een lange ſtreeck langs 't padt, en ſchepte mijn genught
Veel reizen ſtil te ſtaen, en t'elckens om te kijcken;
Verbaeſt om zijnen gangk, en hoe hy heen ging ſtrijcken,
Niet als een ſterflijck menſch, maer een van 't hemelſch koor,
Ons tot een licht geſtiert, op 't onbekende ſpoor.
Het zij wie 't wil, Godt lof, hy heeft my recht gewezen.
Ick vinde u hier gezont. nu is mijn hart genezen
Van die quetſuur. ô hoe verquickt uw aengezicht,
Zoo welgedaen, my meer, dan 't alverquickend licht!
Mijn broeders, och ick weet, de Vader zal verlangen
Om tyding, uit mijn' mond, van u, zijn zoons t'ontfangen,
De Grootvaêr desgelijx, en onze Moeders meê.
Hoe gaet het toch, mijn Broêrs? hoe ſtaet het met ons vee?
Helaes, wat magh dit zijn? wat magh de helden deeren,
Dat zy dus overdwars het aenzicht elders keeren?
My aenzien met den neck, en ſtom als beelden ſtaen?
Och Broeders, heb ick u met mijne komſt miſdaen,
Of niet gegroet als 't hoort? ontſchuldight mijn gebreecken.
Verſchoont mijn dommigheit. hoe krijgh ick hen aen 't ſpreecken?
Ick ben geen antwoort waert. helaes, het is mijn ſchult.

SIMEON.

Ay ziet dien huichelaer. hoe terght hy uw gedult,
En ſpreeckt ghy niet een woort?

LEVI.

Wel heerſchap over moeders
En vader, en al 't huis.

SIMEON.

Bezoeckt ghy weêr de Broeders?
Komt ghy ons weer beſpiên? verklicker, wellekoom.

LEVI.

Wat of de Droomer nu weêr voorquam in den droom?
Vertel ons uw gezicht, uw' droom. zing op, laet hooren.

587 *De helden*: 't woord *helden* wordt hier gebezigd, niet in den zin, dien wy thands er aan zouden hechten, maar in zijne oorſpronkelijke beteekenis van „*heroës*, doorluchtige, voorname perſonaadjen," 't Is een tytel van eerbied, dien Jozef zijn broederen geeft.

SIMEON.

Wat of hem ſchort? hy zwijgt, en heeft zijn tong verlooren.

IOSEPH.

Mijn Broeders, och ick val voor uwe voeten neêr.
Vergeeftme mijn vergrijp, noch eens, en dan niet meer.

LEVI.

Rijs op, het is geen wijs, dat Koningklijcke zielen,
Zich buigende in het ſtof, voor onderdaenen knielen.

SIMEON.

Was vader niet de zon? was moeder niet de maen?
Wy ſtarren, ſchooven? he!

IOSEPH.

Och broeders, laet my gaen.
Och broeders, laet my gaen: 'k wil gaerne voor u bucken,
Gelijck den jongſte paſt.

SIMEON.

Rijs op. hoe zal 't hier lucken?

LEVI.

Nu Koningk Joſeph, zegh, wie zal uw ſtalknecht zijn?
Wie ſchryver? wie poortier? wie ſchencker, om met wijn
Te kroonen 's koningks diſch? wie kamerlingk verſtrecken?
Wie muilpaert? wie kameel? wie uw karoſſen trecken?
Kom herwaert Napthali. kom herwaert Zabulon.
Komt Aſſer, Iſaſchar, Gad, Judas, Simeon,
En Dan: dit is de ſchoof: vernedert uwe ſchooven.
Duickt ſtarren, zon en maen, dit licht zal 't al verdooven.

SIMEON.

Ontweldight hem dien ſtaf, en drijft hem naer den put.

IOSEPH.

Och broeders.

LEVI.

Voort, ga voort: dit jancken is onnut.

RUBEN.

Dit 's d' oude en drooge put. 'k wil hier ontrent vertoeven.
Maer 't zou wel noodigh zijn met eenen ſteen te proeven,
Of oock de duiſtre gront met water ſta bedeckt,
't Welck van dees heuvelen by wylen herwaert leckt.
Hier leit een kay, zoo zwaer als eenigh man kan heffen,
Nu mannekracht, hef op: die ſteen wil lydigh treffen.
Laet vallen, dat het kraeck. laet rollen zonder ſchrick.
Hy plompt niet eens, maer ploft. droogh is 't er: klaer ben ick.

624 *Lijdigh:* dit woord beteekent, volgends KILIAEN, *tolerabilis.* 't Zal hier gelijk van beteekenis moeten zijn met „vrij wel."

626 Schilderachtige regel, van hoedanige Vondel meer dan iemand het geheim bezat.

Weeſt wellekoom, ô put. weeſt wellekoom behoeder
Van Jakobs waertſten zoon, van mijn' verlegen broeder.
Verdien een naem, wanneer ghy, voor een wiſſe doot,
Dien heldren jongen berght, in uwen naeren ſchoot;
Zoo veel barmhartiger dan negen broêrs te gader,
Al broederſlaghtigen. ô put, 'k zal u by Vader,
Dien afgeleefden ſtock, haeſt loven voor dees deught:
Terwijl hy Joſeph kuſt al bevende, en van vreught
De traenen biggelen langs 't aengezicht vol rimpelen.
Hoe komtghe my te pas! hoe helptghe my bewimpelen
Mijn' heimelijcken raet, tot redding van die ſpruit,
Waer in de dorre boom en ſchorre ſchors beſluit
Zoo luttel ſaps, als die noch hoeft om wat te leven.
Hoe zal de verſche mont aen ſchraele lippen kleven!
Met welck een hartlijckheit de vader welgezint
Zijn ſiddrende armen ſlaen om zijn herboren kint,
Om dien beſchutten hals! met welcke danckbre klancken,
Met hoe veel zegens wil hy Ruben dan bedancken,
Voor broer- en vaderplicht, voor zijn godtvruchtigheit!
Dan zweef ick op zijn tong zoo hoogh, als 't onbeſcheit
Der Broedren, root van ſchaemt, het hooft moet onder haelen,
Noch dieper dan de put, daer Joſeph in moet daelen.
Maer zwijgh, och zwijgh, my dunck zy komen ginder aen,
't Verwezen kint voor uit, och broeders, laêt hem gaen.
O d'arme jongen wiſcht zijn uitgekreten oogen.
O tigers, hebt ghy nu de menſcheit uitgetogen,
En voert ghy van den menſch ſlechs uiterlijcken ſchijn,
Zoo veel gevaerlijcker als woeſte dieren zijn?
Die kent men aen gebit, aen gruwelijcke klaeuwen.
Helaes, wat gaet mij aen? de jongen zal verflaeuwen.
Waer beſt mijn lijf geberght, hier ergens in een hegh?
Zy naecken. och 't is tijt, dat ick my nederlegh:
Want hoorenze mijn ſtem of 't ritſlen van de doren,
Zoo is 't met ons gedaen, zoo gaenwe bey verloren.

629 *Verdien een naem:* echt bybelsch gedacht. Men herinnere zich dat de aartsvaders de plaatſen, alwaar hun iets merkwaardigs gebeurde, met een byzonderen naam onderſcheidden.

630 *Dien heldren jongen* voor „dien *reinen*, dien *ſchuldeloozen* jongen." In tegenſtelling van *naeren* in het tweede hemiſtiſche.

631 *Zoo veel barmhartiger*: „de put" namelijk.

637 *Mijn heimelijcken raet:* verſta: „de heimelijke bedoeling van mijn raad."

657 *Geberght:* thands zoû men zeggen *geborgen*. Vondel gebruikt de beide vormen in zijn *Herſcheppingen*, vs. 67, 68.

En weete ik niet wat gaſt door my geborgen *wort*
En door mijn hulp geberght.

Zie hierop vooral HUYDECOPER. *Proeve* II. 301 en volgg. Vreemd is 't intusſchen, dat de ſchrandere taalvorſcher niet heeft opgemerkt, dat in de beide hier aangehaalde en in meest al de overige vaerzen, welke hy van Vondel en van anderen bybrengt, *borg*, *geborgen* de beteekenis heeft van „verſchuilen," *bergde*, *gebergd* van „behouden, redden."

SIMEON. LEVI. IOSEPH.

SIMEON.
Nu grijn hier na. treck uit dien kakelbonten rock.
Treck uit, eer ick 't u leer.

LEVI.
Ja leer hem met dien ſtock.

IOSEPH.
Och broeders, kan ick u vermurwen met mijn karmen?
Och heb ick 't zoo gemaeckt? och is 'er geen ontfarmen?

SIMEON.
Schud uit de py, ſchud uit.

IOSEPH.
Hoe heb ick 't zoo gemaeckt?

LEVI.
Hy ſammelt noch.

IOSEPH.
Helaes! waer ben ick nu geraeckt?

LEVI.
Daer ghy zult d' uitkomſt zien van uwe neſke droomen,
In eenen donkren put.

IOSEPH.
Waer ben ick nu gekomen,
Daer Godt woont noch goedt menſch, die my voor 't leſt beſchut!
Helaes, wat hebt ghy voor?

SIMEON.
Ghy moet in dezen put.

IOSEPH.
Verdrincken in dien put?

LEVI.
Om van geen dranck te ſterven,
Zult ghy van dorſt vergaen, en wijn en water derven.

IOSEPH.
Van honger en van dorſt in dezen put vergaen?
O put, ick zie geen' gront: hier ſchijnt noch zon noch maen.

SIMEON.
Die zult ghy in uw' droom zien ſchijnen, oock die ſtarren.

IOSEPH.
't Was mijn gulhartigheit: noit docht ick u te ſarren.

LEVI.
't Was uw gulhartigheit, nu 't zoo te paſſe koomt.

661 *Grijn:* van *grynen:* men ſchrijft nu *grienen:* een bewijs ook in dit woord, 't welk altijd tot de gemeenzame volkstaal is blijven behooren, dat de *y* als *ie* werd uitgeſproken.

667 *Neſke droomen: nesk* is „dwaas, onverſtandig." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in. v.* Zoo zegt onze dichter elders:

Een neſke *koeckkoeck broedt een anders eiers uit.*

IOSEPH.

Wie kan gebeteren, dat hy van ſtarren droomt?

LEVI.

Hoe ghy het betren kunt, dat zal die put u leeren,
Een rechte ſchool van tucht, men moet zijne oudere eeren,
De broeders allermeeſt, en d' ouders boven al.
Wie zich te plomp verheft, raeckt plotſeling ten val.

IOSEPH.

'k Roep zelfs de hemelen en Englen tot getuigen,
Hoe mijn gehoorzaem hart genegen was te buigen
Voor vader, moedren, u en al het huisgezin.
Miſduit mijn droomen niet: daer ſteeckt niet arreghs in.
Och zaeght ghy in mijn hart. Och lagh mijn boezem open:
Daer is noit liſt bedrogh noch arghwaen ingeſlopen.

SIMEON.

Hoe zingt hy nu zoo kleen? wat was dat voor een nuck,
Toen ghy by Vader ons betighte met dat ſtuck?
Wat was dat, ſimpelheit? of waren 't groene padden?
Moſt ghy de broeders noch zoo ſchendigh gaen bekladden,
Tot ſchande van 't geſlacht, en rockenen dien twiſt?

IOSEPH.

Wat menſch leeft zoo volmaeckt, die zich niet eens vergiſt?

LEVI.

't En komt op eens niet aen.

IOSEPH.

Och ziet dit door de vingeren.

SIMEON.

Ja zoo. hoe zou hy ons hier meê om d' ooren ſlingeren.

LEVI.

Het ſlimſt quam achteraen. het grontſop drinckt men leſt.

SIMEON.

Neen, beter 't huis geveeght van deze lucht en peſt.

LEVI.

Treck uit die rock, treck uit.

IOSEPH.

Magh ick mijn' rock niet houden?

SIMEON.

Die rock is u niet nut.

LEVI.

Hy moght te nacht verkouden.

IOSEPH.

Och moght ick Benjamin eens kuſſen voor mijn endt.

691 *Waren 't groene padden* voor „was het nijd, en lasterzucht." De *pad* heeft ſteeds tot zinnebeeld voor beiden geſtrekt.

SIMEON.

Een jaerigh kint? het heeft zijn' broeder noit gekent.

IOSEPH.

Ick moſt, voor mijn vertreck, hem noch een' kus afſprachen.

LEVI.

Wel kende u 't kint?

IOSEPH

Mijn broêr, ghy hebt my aengelachen.
Maer och voor 't allerleſt. Hoe luttel docht ick toen.
Daer is mijn rock. helaes.

SIMEON.

Wy dienen werck te ſpoên.
Eer yemant onvoorziens ons koom op 't ſtuck betrappen.

IOSEPH.

Ay broeders, laet my gaen. 'k en zal u niet beklappen.

LEVI.

Wy hebben in dat ſtuck met zinnen al verzien.

SIMEON.

Kom, lang het laddertouw.

IOSEPH.

Nu kan ick niet ontvliên.

LEVI

Twee vleugels ſchorten u: ghy zyt een lichte veugel.

SIMEON.

Sta vaſt, ick zal het touw gaen knoopen aen den beugel,
Of 't halfgebroken radt.

LEVI.

Zie voor u, eer ghy ſtort,
Of uitglijt. valt het touw een vaêm of drie te kort,
Zoo blijft hy in den put licht hangen, als een bengel.

SIMEON.

Zoo ſpring hy voort om laegh.

LEVI.

Maer neen, hy heeft den Engel
Van vader op zijn hant, die draegh hem in den dreck.

SIMEON.

En feilt en miſt hem dat?

LEVI.

Zoo breeck hy voort den neck.
Hoe harder ſmack, hoe nutſt: 't ſatſoen is maer verloren.
Nu wacker, ſtijgh te paert: de lijn is al geſchoren.

SIMEON.

Zoo doet het. op, klim op, en ſtijgh gewilligh neêr.

702 *Een jaerigh kint* voor „een kind dat een jaar oud is." Thands bezigt men *jarig* voor „verjaard," kwalijk; doch 't gebruik wil het zoo.
715 *Een bengel:* een „klok of bel."

IOSEPH.

O God, vergeef hun dit.

SIMEON.

Voort voort, geen woorden meer.

IOSEPH.

Verveelt het u, dat wy voor 't leſt ons hart uitſpreecken?

LEVI.

Ghy mooght in dezen put vry zeven dagen preecken.

IOSEPH.

Och ſchenckt my eens voor 'tleſt: mijn hart verſtickt van dorſt.

LEVI.

Schep water met uw hant, al ziet het wat bemorſt,
Het kan den dorſt verſlaen: de ſlijm is meeſt gezoncken.

IOSEPH.

O Godt, dat laeft mijn hart: noch eens voor 't leſt gedroncken.

SIMEON.

Nu klim, daer is mijn knie. nu zet den voet in 't touw.

LEVI.

Stijgh af.

IOSEPH.

Leeft lang mijn broêrs. trooſt vader in zijn rouw.

SIMEON.

Die rouw is al gemaeckt.

LEVI.

Hy daelt met ſlaeuwe treden.

SIMEON.

Zijt ghy om laegh?

IOSEPH.

Noch niet.

LEVI.

Hael op, hy is beneden.
Maeck los het laddertouw: 't wil tijt zijn dat wy gaen.

SIMEON.

Ons werck is nu beſchickt. hier moet een dronck op ſtaen,
Met een ontbijt: de zon begint alree te ſteecken.

LEVI.

Komt gaenwe, daer ons loof noch ſchaduwen ontbreecken.
Hy heft een klaeghliedt aen: hoe galmt die naere klanck.

SIMEON.

Ay, luiſtert wat hy zingt.

LEVI.

De tijt valt my te langk.

SIMEON.

Hoort yemant dat geluidt, zijn ſtem magh ons verraeden.

LEVI.

't Geluidt reickt niet zoo wijdt: oock loopen hier geen paden.

De heirbaen leit te veer: het kreupelboſch zwijght ſtil:
En wie genaeckt dien put, als die 'er wezen wil?

IOSEPH.

Mijn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenſchijn voor my ſchuil,
Voor my, helaes, van u en elck verlaeten,
In dees ſpelonck, en onverlichten kuil?
Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht;
Al ſchijnt de zon, zy ſchroomt zoo diep te zincken.
Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kermen na, mijn ſmeecken,
En kaetſt terugh den allerleſten tarm.
De ſteenen zelfs uit medelyden ſpreecken.
Ick roep ocharm: de putgalm roept ocharm.
Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
Mijn ziel vertrooſt, hy danckt my wederom.
En ſchrey ick: wee mijn oogen; hy ſchreit, oogen.
Zit Joſeph ſtom, de putgalm zit oock ſtom.
Och haetooft, och, hoe bitter zijn uw korlen,
In mijne keel, ſchier ſtickende van ſmart:
Maer nu ontbey, daer komt wat zoets op borlen.
Wat magh dit zijn? wat trooſt verfriſcht mijn hart?

RUBEN. IOSEPH.

RUBEN.

Zijn dat gebroeders? och, zy hebben 't lam gedolven.
Daer gaenze heen, in ſchijn van harders, ô die wolven.
Zy lieten allerleſt hun wreede ſtappen hier.
't Was goet dat ick my kon verbyten. 'k hadme ſchier
(Mijn krop wert vol) ontdeckt met bulderen en kryten.
Ja hadt ghy 't maer gedaen: zy moghten u vry ſmyten
In eenen zelven poel; zoo waert ghy door dien raet
Niet ſchuldiger als zy, aen zoo vervloeckt een daet;
Om wie de vader nu miſſchien al leit te bedde.
Maer neen, 't was beter dus. 'k wil zien of ick hem redde.

IOSEPH.

Och, help my, wie ghy zijt. och, help my uit den noot.

RUBEN.

Hy roept, Godt lof, dat 's noch geen teecken van zijn doot.

752 *Tarm* of *term*, 't Fr. *terme:* van 't Lat. *terminus*, dat eigenlijk „eind- of grenspaal" beteekent; maar daarvan ook „ſluitrede", en in dezen zin ſtaat het hier. — 't Woord wordt thands zelden anders meer gebruikt, dan in de ſtelkunst, waar „*termen* van vergelijking" een geijkte uitdrukking is gebleven.

761 *Ontbey: ontbeiden* is „toeven, wachten," en van daar „geduld hebben," in welke beteekenis het hier genomen wordt.

Hoe is het, Joſephbroêr? ick kom uw wonden ſtelpen.

IOSEPH.

Och Ruben, help my uit.

RUBEN.

Ick kom, om u te helpen.
Mijn kint, mijn hart, mijn zoon, bedaer wat. ſchrey niet meer.

IOSEPH.

Och, help my uit.

RUBEN.

Mijn broêr, hier is geen touw, noch leer:
Noch wiſt ick raet om touw; ick zou mijn kleeren ſcheuren,
En ſtrengelen een koort: maer maetigh u in 't treuren:
't Is om een korte wijl, een korte ſtoot, gedaen.
'k Beloof u, eer de zon op 't hoofdpunt koom te ſtaen,
Te redden met dees hant: de tijt kan 't nu niet draegen.
Zy zien noch t' elckens om, uit achterdocht voor laegen.
'k Ontſchuil hun vaſt. mijn trouw heeft Joſeph niet verzaeckt.
Ghy zijt door mijn beſtel in dit verdriet geraeckt.
'k Beſtemde 't quaet, op dat 'er goet uit wert geboren.
Vergeef my toch dien treck, die anders waert verloren.
't Gevaer jaeght my van hier. leer harden. ick moet voort.

IOSEPH.

Och, Ruben Ruben, hoor. ay, broeder, noch een woort.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Het luſt ons om dees duiſterniſſen
Des puts al 't hemelſch licht te miſſen:
  Want zulcke duiſterniſſen zijn
  Ons ſchooner dan de zonneſchijn.
Wy willen hier een' hemel ſtichten,
Verzien met aengenamer lichten
  Dan aen dat blaeuw gewelffel ſtaen.
  Zijn mont verſtrecke een nieuwe maen:
Zijn oogen, op den gront gezoncken,
Twee ſtarren, die den nacht ontvoncken:
  Het voorhooft, daer de lock om zweit,
  Een zon, gekrult met majeſteit
Van zyzacht hair en blonde ſtraelen.
Wat ſchemering kan 't hier by haelen,
  Des morgens vroegh, of 's avonts laet?
  Wat avontſtont, wat dageraet
Beſchaemt die winckbraeuw, en die wangen,
Nu met een' dunnen miſt behangen?

779 *Noch wiſt ik raet om touw:* verſta; „nog zou ik wel raad weten om my aan touw te helpen."
781 *Een korte ſtoot:* oneigenlijk voor „een korte inſpanning."
783 *De tijt kan 't nu niet draegen: draegen* voor *lijden:* „het is nu een ongeſchikte tijd daarvoor."

Als met een' ſluier, fijn van draet,
En bruin van verf, daer vier door ſlaet,
En ſpeelt, en ſchijnt op 't zwart te zweven,
Te zoet gedommelt en verdreven.
Laet d' oogen weiden in die kunſt:
Dees ſchaduw geeft dit licht een gunſt.

TEGENZANG.

Het zal ſtrax ryzen, om te reizen,
Om koningklijcke en aertspalleizen,
Daer aller wyzen wijſheit zuft,
Met zijn van Godt verlicht vernuft
Te proppen: maer in 't eerſt zijn banden
En noch een droeven dagh voorhanden;
Eer 't, begenadight van een kroon,
In 't wit beſchijn den gouden troon,
Tot heil en trooſt van veele volcken.
Het moet, vermomt met donckre wolcken
Van ballingſchap, veel jaeren langk,
Na een' bedruckten ondergangk,
In arbeit gaende, aen 't baeren raecken.
Dees langkzaemheit paſt groote zaecken.
Een eick, die met zijn hooft vol blaen
En bladige armen zal beſlaen
Veel gronts, veel luchts en winterbuien
Van ooſten weſten noorden zuien,
En blixemſtrael en donderkloot
Verduuren, wort allengſkens groot;
Om tegens dat gewelt te ſportelen,
Verzekert hy zijn voet met wortelen;
Zijn rugh met pit, en hout, en baſt:
Gelijck zoo ſtout een' boſchreus paſt.

TOEZANG.

'k Zie Jakobs kinderen en knaepen
Te weide gaen, en koey en ſchaepen
In ſchaduw van dien hoogen boom,
By eenen wijdt vermaerden ſtroom,
Vaſt bloemen gras en klaver ſcheeren.
'k Hoor beemden harderlieden leeren,
De fluit, aen 'sharders dartlen mont.
'k Zie huppelen den vetten gront,
Op het getrippel dezer vingeren,
Die toonen door malkandren ſlingeren,
Tot roem van Abrams Godt, wiens hant
Hen voerde in zulck een gaſtvry lant.

814 *Dees ſchaduw geeft dit licht een gunſt:* verſta: „Deze ſchaduw doet dit licht gunſtiger, voordeeliger uitkomen."

844 *Harderlieden:* „herderliederen."

HET VIERDE BEDRYF.

LEVI. IUDAS. SIMEON.

LEVI.

Nu op den heuveltop eendraghtigh neergezeten,
En al 't geleden leedt met eenen dronck vergeten.
Komt broeders, zet u aen. hier ſtaet de diſch gereet,
Langs dit vervallen ſlot, met klimop groen bekleet,
En met een veldtapijt natuurelijck behangen.
De breede lindeboom (de zon ga vry haer gangen,
In 't Ooſten) noodight u in 't grazige geſtoelt,
Met bruine ſchaduwen, en aengenaeme koelt,
En koelt den leckren wijn, om 't hart eens te verquicken.

IUDAS.

Verquick uw hart met wijn, en laet uw' broeder ſticken.

SIMEON.

Wat zeght ghy, Judas?

IUDAS.

Niet: ick fpreeck geen enckel woort.

LEVI.

Ghy zit niet zacht?

IUDAS.

My dunckt ick zit niet zoo 't behoort.

SIMEON.

Kom, zet u hier: gemack is nimmer te verfmaden.

LEVI.

't Is meer dan 't halve mael.

IUDAS.

Dat hebt ghy net geraden.

SIMEON.

Nu, zit ghy wel?

IUDAS.

Ja ja, ick zit nu wel, of fchaers.

LEVI.

Neen, zegh vry wat u deert. wat wringt uw' voet?

IUDAS.

De laers.

LEVI.

Waer is 't?

IUDAS.

Aen 't flincke been: of 't zijn miffchien mijn wefpen.

LEVI.

Wel ken u zelf.

IUDAS.

Ick moet mijn boezem wat ontgefpen,
't Benaeuwt my wat om 't hart. Nu fchep ick weder lucht.

SIMEON.

Taft toe: elck toef zich zelf.

IUDAS.

Wat 's dat? ick hoor gerucht.

LEVI.

Ick niet.

IUDAS.

Is 't Jofeph oock? my dunckt ick hoor hem klagen.

SIMEON.

Die windt kan dat geluidt zoo veer niet overdragen.

865 *Schaers* voor „omtrent." Judas wil zeggen: „ik zit zeer goed, of 't fcheelt niet veel.
867 *Mijn wefpen: wesp* is 't zelfde als „gesp" eigenl. „ftekel" en de wesp, het infekt zoowel als de *gesp* de riembeugel, hebben beide hun naam tropisch verkregen van den „ftekel", waarmede zy voorzien zijn.
870 *Elck toe zich zelf:* d. i: „elk bediene zich zelf."

LEVI.

En of hy klaeght en kermt, het blijft toch na als veur.

SIMEON.

Wat kan het ſchaên, dat hy zijn miſdaet wat betreur?

LEVI.

't Was hem geen erenſt, dat hy op het touw moſt ryen.

IUDAS.

Ick wert weemoedigh.

SIMEON.

Zoo, hadt ghy noch medelyen?

IUDAS.

Hy ſloegh zijn aenſchijn zoo barmhartigh weſt en ooſt.

SIMEON.

Hy zagh naer Hebron toe, naer vaders huis, om trooſt.

LEVI.

Hy riep zijn' Engel aen, den trooſter aller vromen.

SIMEON.

Die hem naer Dothan wees, om zoo te maet te komen?

LEVI.

Hy dronck noch hartelijck, en laefde zijne borſt.

IUDAS.

Een hart ter doot bedroeft is altijt droogh van dorſt.

SIMEON.

Wel Judas zat ſtrax ſtom, nu kan hy weder ſpreecken.

LEVI.

Wel wat of Judas ſchort? zijn oogh begint te leecken.

IUDAS.

Ay, broeders, houdt uw ruſt, het luſt my niet te wel.

SIMEON.

Leit Joſeph u om 't hart?

LEVI.

Hoe nu, is 't kinderſpel?

Verbly u: want wy zijn nu t'ende van ons lyden.

IUDAS.

't En paſt den broeder niet zich zelven te verblyden
In 's broeders doot of ſtraf. ô ſchrickelijck beſtaen!

LEVI.

Wat ſpreeckt ghy binnens monts.

IUDAS.

Ick zorgh wy zijn verraên.

SIMEON.

Ick heb den put in 't oogh, geen menſch kan dit verraden.

IUDAS.

En Godt heeft ons in 't oogh, die ziet door lindebladen,

880 *Te maet te komen:* wy zeggen nu meer: „te *pas* te komen;" doch de uitdrukkingen zijn van eenerlei beteekenis, gelijk *paſſen* en *meten* ook door elkander gebruikt worden.

Door mergh en nieren heen. wat ſchuilt 'er voor Godts oogh?
SIMEON.
Laet vaeren alle zorgh: uw zorgen zien te hoogh.
LEVI.
Ay, ziet eens om dien hoeck.
IUDAS.
Wie of hier aen komt trecken?
SIMEON.
Zy kruipen langzaem voort. hoe langh of dit magh ſtrecken?
IUDAS.
Wat ryſt 'er in de lucht een ſtofwolck. ziet dat volck.
SIMEON.
Ick zie geen klaer beſcheit: zy trecken in een wolck.
LEVI.
Voor wien ziet ghy hen aen?
SIMEON.
't Waer kunſt dit juiſt te raeden.
IUDAS.
Ick zie kameelen.
LEVI.
En ick ezels, zwaer gelaeden.
SIMEON.
Ick zie gewapenden. zy naecken meer en meer.
IUDAS.
Hoe ſchittert daer de zon in 't blinckende geweer.
LEVI.
My dunckt 'k zou met der tijt wel giſſing kunnen maecken.
SIMEON.
Wie zijn 't dan?
LEVI.
Arabiers.
IUDAS.
'k Wil noch mijn giſſing ſtaecken,
Tot datze ons naderen.
LEVI.
't Zijn Arabiers, 't gaet vaſt.
't Is nu de tijt van 't jaer.
SIMEON.
Hoe gaet het vee vermaſt.
Zy zijn alree voorby de willige boſſchagie.
De ruggen buigen in, door 't wight van hun packagie.
Hoe plaeght de menſch het dier.

907 *Willige boſſchagie* voor „bosſchaadje van wilgen". *Wilg* is 't zelfde als *willig*, of daaruit ſamengetrokken.

IUDAS.

Hoe plaeght het bloet zijn bloet?

LEVI.

Wat zeght ghy, Judas? wat ontſtelt u het gemoedt?

IUDAS.

Och Joſeph.

SIMEON.

Leit die noch zoo diep in 't hart begraven?

IUDAS.

Ick zie hoe 't hygent vee tot 's menſchen dienſt moet ſlaven,
En Ioſeph ſteent nu vaſt ellendiger dan 't vee,
Dat noch zijn voedſel krijght; maer Joſeph magh alree
Van honger en van dorſt verteeren en verſmachten.

LEVI.

Hy heeft zijn vonnis wegh: laet vaeren die gedachten.
Ghy quelt u te vergeefs.

IUDAS.

Vergun my eene gaef.

SIMEON.

Wat 's dat?

IUDAS.

Maer dat ick hem nu opveil, om voor ſlaef
Den vrecken Arabier te dienen al zijn leven;
Nadien een mager lijck toch niemant nut kan geven,
Al bleef het ſchoon bedeckt. beraet u in 't gemeen.
Waer ſpanden oit om ſtrijt de leden tegens leên.
Godts diepe wijſheit ſchiep, tot onderlinge hoeders,
De nutſte leên aen 't lijf, als tweelingen en broeders.
Men zet alleen, uit noodt geperſt, een lit van 't lijf.
Verſchoont men dit, bedenckt, wat laſt wat ongerijf
Ghy hier door kunt ontgaen: 't zal eerſt uw' geeſt vernoegen,
En vryen het gemoedt van 't eeuwigh knaegend wroegen.
'tZij verre dat ick u of my by Kain zet,
Die zich met Abels bloet zoo gruwelijck beſmet.
Hoe dootſch zagh hy 'er uit. hoe wert zijn hart gegeten
Van binnen: och zijn hair (zoo pynight het geweten
Den broederſlaghtigen) hing altijt nat van zweet.
Hy vloodt, en waer hy vloodt, hem docht dat Abel kreet,
En Godts gerechte wraeck den moort zat op de hielen.
Dan zagh hy geeſten, dan een neſt vol ſlangen krielen.
De dampen ſtegen dan van angſt naer 't beckeneel.
Zijn zaet draeght noch dien vloeck. nu oordeel het verſcheel

918 *Maer* heeft hier de beteekenis van: „niets meer dan, slechts."
921 *Al bleef het ſchoon bedeckt:* d. i.: „ offchoon 't ook bedekt bleef."
929 *'t Zij verre dat ick u of my by Kain zet:* de zin is niet: „ik vergelijk u of my niet by Kaïn;" maar: „laat ik niet genoodzaakt zijn, u of my by Kaïn te vergelijken."

Van broedermoorden, of van ſpaeren en verkoopen.
De miſdaet en de ſtraf moet altijt t' zaemen loopen,
En blyven in beſteck van billickheit. de haet
Op zijnen hals gelaen hou dan in 't ſtraffen maet,
En loope eer wat te laegh. ghy doet die deught uw' broeder.
Een wees verdient gena: de jongen heeft geen moeder.
En Rachel was ons moey en moeder. treckt uw hant
Dit ſnoer te ſtijf; hoe 't zij, ghy breeckt een' dubblen bant;
En breeckt dit uit, hoe 't ga, uw onſchult wort gevonden.
Een redelijcke ſtraf ſtopt alle laſtermonden.

SIMEON.

Waerachtigh mannen, dat 's niet qualijck overleit.

LEVI.

Het ſchijnt dat Godt ons raet op dees gelegenheit
Te letten. zoo ghy 't ſtemt, ick heb 'er gantſch niet tegen.

SIMEON.

Ick merck ghy zijt 'er al eendraghtigh toe genegen.
Wie neemt den laſt op zich?

IUDAS.

Vertrouwt ghy my dien laſt?

LEVI.

Wel Judas, ga voort heen, want zy genaecken vaſt.

IUDAS.

Zoo zet hem eerſt op prijs.

SIMEON.

Dat volck valt ſcharp in 't dingen.

LEVI.

Het eerſte bodt is 't beſt.

SIMEON.

Ja laet den Droomer ſpringen.

IOSEPH.

Och, Ruben, gaet uw aenſchijn voor my ſchuil?
Magh mijn gekerm tot Godt en u niet baeten?
En worde ick dus, in dezen naeren kuil,
Van Godt en u en yeder een verlaeten?
Ick ſtick in ſlijm, en hijgh vaſt naer de lucht,
En zie van veer den heldren hemel blincken,

947 *En breeckt dit uit:* leg ter verduidelijking den klemtoon op *dit.*

957-976 Men merke op, dat in dezen klaagzang van Jozef al dezelfde eindrijmen voorkomen als in den vorigen vs. 743—762; alleen met dit verſchil, dat zy omgezet zijn, door dat de eene zang met een ſlependen, de andere met een ſtaanden regel begint. Waarſchijnlijk heeft Vondel hiermede zijn gemakkelijkheid in 't dichten willen bewijzen; doch, daar niet alleen de rijmen dezelfde zijn, maar ook dezelfde denkbeelden in beide zangen voorkomen, is er zekere eentoonigheid door ontſtaan, welke wy liever vermeden hadden gezien.

Die ſpeelt moy weêr, en hoort naer geen gezucht:
Hy drijft om hoogh, maer Joſeph magh verzincken.
De putgalm volght op rijm mijn leſten tarm,
En ſchijnt beweeght mijn klaghten naer te ſmeecken:
Dat 's al mijn trooſt en tijtverdrijf, ocharm.
Mijn keel wort heeſch, en naulix kan ick ſpreecken.
'k Bedanck den galm, de galm my wederom.
Ick klaegh' mijn' noodt: hy antwoort vol medoogen.
Maer Ruben zwijght, als ſpraeckeloos en ſtom,
Hy blijft vaſt uit, ick klaegh mijn' rouw mijne oogen.
Och, Ruben, koom, en zalf mijn diepe ſmart.
Ick kaeuw een vrucht vol doodelijcke korlen.
Och, Ruben, koom, verlicht mijn angſtigh hart.
Ick hoor gerucht: wat of hier op komt borlen?

VRACHTMEESTER.

Hier ruſt ick uit het ſtof, van zon en hitte vry,
In deze hegh, tot dat de voortoght raeck voorby.
Gaet knaepen, zeght dat zy een weinigh harder dryven.
Men zal een mijl van hier te middagh leggen blyven,
Tot dat de dagh verkoele, en dan tot middernacht
Weêr ſpoeden onze reis, met d'aengenome vracht.
Dees wilde woeſte hey kent dieren nochte menſchen.
Men zou, om ſchaduw, zelf 't gewenſchte licht verwenſchen:
Maer wie genaeckt dien put? dit ſchijnt een ander man:
't Gelijckt een' vreemdeling, en geen' uit Kanaän.
Indien hy water put, om zich of 't vee te drencken,
My luſt een verſche dronck: ick wil den harder wencken.

IUDAS. VRACHTMEESTER.

IUDAS.

Geluck mijn heer, geluck, op uwen verren toght.

VRACHTMEESTER.

Wy jaegen 't vaſt: gaf Godt of 't ons gebeuren moght.
Maer 't beurde meer dan eens, dat my die haes ontglipte.

IUDAS.

Waer leit de reis, mijn heer?

VRACHTMEESTER.

Wy trecken naer Egypte
Van Galaad recht door, met ezel en kameel,

990 *Wy jaegen 't vaſt:* „'t geluk" namelijk: *jagen* wordt hier actief gebruikt, hoedanig anders 't woord niet genomen wordt, ten zij in de beteekenis van „drijven, haasten," b. v. „hoe jaagt gy my zoo!" — De vrachtmeester vergelijkt hier het geluk met een *haas* (zie vs. 991); doch men zegt wel: „*op* een haas *jagen;* een haas *najagen;* een haas *in* een ſtrik *jagen*," maar niet zonder byvoeging: „een haas *jagen*."

Gelaên met balſſem, myrrhe en kruiden en kanneel,
Wat zoeckt ghy by dien put? wy zijn wat moe geronnen.
My luſte wel een dronck.

IUDAS.

Aen geen zy ſpringen bronnen,
Indien de dorſt u quelt: dees groene put is droogh.

VRACHTMEESTER.

Ick ruſt een poos, en heb van hier mijn volck in 't oogh.
Mijn dorſt lijdt nog geen' laſt. men zal den laſt haeſt breecken,
Eer noch de middaghzon op 't hooft begint te ſteecken.
Maer luiſter naer dien put. wat wil dat droef gezucht?

IUDAS.

Daer leit een jonge ſlaef, die huilt, en maeckt gerucht.
Hy heeft het wat verkerft, en zich wat wulpſch verloopen.

VRACHTMEESTER.

Is hy u veil?

IUDAS.

O ja.

VRACHTMEESTER.

Laet zien, ick wil hem koopen.

IUDAS.

Ick zal hem by dit touw doen ſtygen uit den put.
Een ander heerſchap waer den jongen wel zoo nut.
Daer hangt de koort. nu ſtijgh, nu jongen, ſtijgh naar boven.
Hy klimt, hy klimt. men magh het paſſelijck gelooven:
De pols is niet als 't hart: zijn gront wort niet getaſt.

VRACHTMEESTER.

Aen veinzen is zomwijl gewin en voordeel vaſt.

IUDAS.

Daer komt de knaep. ſpring af. hy dient wat onderwezen.
Ick zal hem eerſt alleen een luttel gaen belezen.

IOSEPH. IUDAS. VRACHTMEESTER.

IOSEPH.

Och Judas, zijt ghy daer? erbarm u over my.

IUDAS.

Kom herwaert, ga met my een luttel aen d'een zy.
Wat billijcke oirzaeck ghy uw' broed'ren hebt gegeven,
Valt nu te lang: in 't kort, danck my, die u het leven
Verbiddende, dat ſchencke en aenbie tot een gaef,
Mits dat men u terſtont verkoope en veil voor ſlaef,
Aen dezen Arabier; dies draegh uw ſtraf geduldigh.

995 *Geronnen:* van „runnen:" 't ſtaat hier voor „gereden."
1003 *Verkerft:* zie vs. 269.

IOSEPH.

Mijn broeder, ick ben u, naeſt Godt, mijn leven ſchuldigh:
Maer dienſtbaerheit valt hardt. wat gaet my leider aen!

IUDAS.

Noch harder valt de doot, die kunt ghy dus ontgaen.
Dit 's 't eenigh middel. zie de broeders ons beſpieden
Van dezen heuveltop: ghy kunt het niet ontvlieden;
Dies hou u ſtil en vroom. noch melt de broeders niet.

IOSEPH.

Och Ruben, Ruben, och. ô Godt, die alles ziet.

IUDAS.

Ick veil u dezen ſlaef, maer wil dit eerſt beſpreecken;
Ick ſtoot hem met den voet.

VRACHTMEESTER.

Zoo dient hy naeuw doorkeecken.

IUDAS.

Kom herwaert.

VRACHTMEESTER.

Wilt ghy wel veranderen van heer?

IOSEPH.

Mijn heer, ick heb geen' wil.

VRACHTMEESTER.

Bedaer wat. ſchrey niet meer.
Steeck uit den rechten arm. nu buigh dien aen de ſchouder.
Nu met den ſlincken arm. hoe out zijt ghy?

IOSEPH.

Niet ouder
Dan zeſtien jaer.

VRACHTMEESTER.

Nu gaep. ick zie noch jongk gebit.
De tanden ſtaen zeer net, en melck is niet zoo wit.
Ga loop eens eens heen en weêr.

IUDAS.

Nu wacker zonder weigeren.

VRACHTMEESTER.

Nu ſpring eens in de lucht. hy kan noch luchtigh ſteigeren.
Al ſpels genoegh. kom hier, lang my uw rechte hant.

IUDAS.

Ghy Arabiers hebt meeſt van hantbezien verſtant,
En ziet al 's menſchen heil en ramp van verre komen.

VRACHTMEESTER.

Wat kunſten kan hy toch?

1028 *Ick ſtoot hem met den voet* voor „ik zie er van af." Men weet, dat „een zaak, b. v. een boedel of erfenis met den voet ſtooten" de gebruikelijke formule plach te zijn, uit een aeloude gewoonte ontſtaan.

1038 *Meeſt* voor „meer dan andere menſchen."

IUDAS.

Die knaep kan geeſtigh droomen.

VRACHTMEESTER.

Dat kan niet yeder een: dit komt al meê te ſta.

IUDAS.

De vrachtheer zie te deegh, dat doet den koop geen ſcha.

VRACHTMEESTER.

Nu zet den knaep op prijs, my luſt niet lang te dingen.

IUDAS.

Waervoor gevalt hy u?

VRACHTMEESTER.

Voor tien paer zilverlingen.

IUDAS.

't Is koop.

VRACHTMEESTER.

Zoo dra? ghy vreeſt of ick my weêr bedocht.

IUDAS.

Hy dient u meer dan ons.

IOSEPH.

Helaes! ick ben verkocht.

IUDAS.

Loop ginder aen een zy. wat dunckt u van dien jongen?

VRACHTMEESTER.

Recht uit, hy ſtaet my aen. hadt ghy wat hardt gedrongen,
En hem vry dier gelooft, die knaep waer echter mijn.
Indien ick ſpreecken zou, naer uiterlijcken ſchijn,
Dat zwinxel heeft niet ſlaefs, maer meldt een' welgeboren.
Zoo ick de hant geloof, hem ſchijnt wat groots beſchoren.
Die winckbraeuw voeght geen' ſlaef, maer eer een' man van ſtaet.
'k Verzwijgh al 't overigh: 't is miſlijck hoe 't beſlaet.
De Godtheit ziet het hart, de menſch den ſchijn van buiten.
Men kan uit giſſingen niet vaſt nóch zeker ſluiten.

IUDAS.

Ick zal 't bekennen. nu het zoo te paſſe koomt.
't Is al van heerſchappy dat deze jongen droomt:
Dit baert afkeerigheit. hy magh noch beter leeren,
En beter onder vreemde, als binnelantſche heeren.
Al had ick ſchoon berouw, ik wenſch u veel geluck.

VRACHTMEESTER.

Koom herwaert.

1049 *Vry dier gelooſt:* „op vrij hoogen prijs geſteld." *Loven* is „prijzen." van waar nog de ſpreekwijze *loven en bieden.*

1051 *Zwinxel heeft:* later *Zweemſel melt. Zwinxel* en *zweemſel* is 't zelfde, als beiden, oorſpronkelijk, „valling, drajing" beteekenende, en met *zwaaien*, *zwenken*, *zwieren*, *zwijmen*, *zwak*, enz. verwant. KILIAEN heeft noch 't een noch 't ander woord, maar (in dezelfde overdrachtelijke beteekenis van *phantasma*) *ſwymelinghe.*

1054 *'t Is miſlijck hoe 't beſlaet* voor „'t is onzeker, hoe 't uitvalt." Zie vs. 1409. Zoo zegt men: „daar *ſla* geluk toe," voor „dat valle gelukkig uit."

A. P. Zürcher del. C. Ed. Taurel sc. fec.

JOSEPH IN DOTHAN.

4e. Bedrijf.

IUDAS.

Nu gedult, en buigh u onder 't juck.
Gehoorzaem dezen heer, en luiſter vry wat ſneller.

VRACHTMEESTER.

Ja reken dat ghy dient een' rechten Iſmaëller.

IOSEPH.

Och Iſmaëller, nu mijn lot
My onder 't laſtigh juck leert zuchten
Om trooſt en hulp tot Abrams Godt;
Gedenck hoe Iſmaël moſt vlughten
Met Agar, dwars door 't gloeient zant,
Zoo wijdt uit aller menſchen oogen,
Daar kint en moeder waer door brant
Verſmacht, indien het mededoogen
Des Engels, in die zwoele zon
Haer bey niet had te recht gewezen,
En met een koele en verſche bron
Het moeders hart en 't kint genezen
Van dorſt, veel feller dan de doot:
Weeſt zoo een Engel en behoeder
Van my, die, op mijn moeders ſchoot,
En aen de borſt der lieve moeder,
Verſtreckte een lieve waerde vrucht;
Niet min als Iſmaël de zijne,
Toen zy, vermoeit en afgezucht,
In dorre dorſtige woeſtyne,
Hem leide in ſchaduw van de blaên,
En riep, een booghſcheut afgeweecken,
Godt zelf al heeſch om byſtant aen,
En kreet: wie kan dat hart zien breecken?
Waer op een trooſter neergedaelt
Beloofde hare ſpruit te zegenen,
Die nu zoo breet den adem haelt.
Zoo moet u heil op wegh bejegenen.
Zoo zegen Godt uw' langen toght,
Als ghy voortaen een' vrygeboren,
Onſchuldighlijck voor ſlaef verkocht,
Zult handlen, zonder wraeck of toren.
Och Iſmaëller, druck my zacht,
Gelijck een telgh van uw geſlacht.

VRACHTMEESTER.

Naer uw geboorte ſtaet my wyders niet te vraegen,
Ghy zijt dan vry of ſlaef: voortaen moet ghy u draegen,
Gelijck een' eigen ſlaef en een verkochten paſt.
Komt knaepen, vleugelt hem, en bint zijn armen vaſt.
Ghy kunt uw lyden veel vermindren of vermeeren:

Waer goede ſlaeven zijn, daer vint men goede heeren:
Zoo knecht zoo meeſter, dies ſtel u gewilligh in.

IUDAS.

Leef lang, en hou u vroom.

IOSEPH.

Och, vader, Benjamin.
Och, Ruben, Ruben, och.

IUDAS.

Nu leer u wat bedwingen.
Geluck met dezen knaep.

VRACHTMEESTER.

Ghy met dees zilverlingen.

IUDAS.

Geluck op uwen toght.

VRACHTMEESTER.

Dat neem ick altijt an.

IUDAS.

Helaes, hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan.
Hoe deerlijck ziet hy om, zoo nat en root bekreten.
Ick doe 't om beters wil, 't en wert my niet geweten.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Arabië, ghy ſtoft zoo hoogh
Op uw geluck, gelijck uw boogh
Van onder, dat het ſnort en kraeckt,
Den arent in de veeren raeckt,
Op 't allerveilighſt van zijn vlught,
In uw met geur doortrocke lucht;
Waer door uw fiere Phenix zweeft;
Om wien ghy in feſtoenen weeft:
Mijn Vogel zagh noit wederga.
Ghy roemt: God ſchonck u dees gena,
Om dat uw volck zijn oirſprong nam
Uit dien befaemden Abraham,
Die ooſtwaert ſtuurde naer de zon
Zijn zonen die hy teelde en won
By Agar, en by Kethura;
Wier bloet noch groeit in Iſax ſcha,
En lachende in 's Hebreeuws verdriet,
Heeft gading in al 't geen het ziet.
Zwijgh, Iſmaël, zwijgh, Madian,
Van roem, die luttel baten kan.
Zwijgh, Arabier, dit 's 't oude liedt.
Den rechten Phenix kent ghy niet.
Hy is het niet, die neſten bouwt
In uw gezegent myrtewout,

1112 *'t En wert my niet:* „het worde my niet."

Daer ghy kanneele vieren ſtoockt,
En alle leckernyen koockt.

TEGENZANG.

Ick hael mijn Vogels roem in top.
Hy voert op zijn gekruifden kop
(Om wien een glans zijn ſtraelen ſpreit)
Een heldre ſtar: de majeſteit
Ziet hem ten klaren oogen uit.
De goude halſbant hanght en ſluit
Om zijnen geſchakeerden hals;
Een rechten zonneſpiegel, als
De. zon zich blint ziet in dien gloet.
Natuur heeft met haer eigen bloet
Zijn wiecken koſtelijck bekladt;
Trots purper, trots ſchaerlaken, dat
Den Koning of Aertsprieſter kleet.
De blaeuwe ſtaert. zoo lang, zoo breet,
Hangt geborduurt met roos by roos.
Robynen ſchittren op turkois.
Aldus, gevoedt van hemelſch vier,
En zon en daeuw, bereickt mijn dier
Zoo menige eeuw van hondert jaer,
Tot dat het ſmelt op 't zonaltaer,
En uit zijn aſch een jonge zwelt,
Die 't vaderlijcke lijck beſtelt
Ten grave, met een ſtaci van
Meer voglen, als ick ſchildren kan.
Waer vint men vogel in een Rijck,
Die mijnen Vogel zij gelijck?

TOEZANG.

O blinde Arabers, waert ghy wijs,
Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
Den Phenix, 't puick van uw geſlacht,
Terſtont gekregen in uw maght;
Den rechten Phenix, die gewis
Veel ſchooner dan uw vogel is,
Een Phenix, dien de Haet en Nijdt
Met ſporen ſtoot, verpickt en bijt.
Ghy voert dien onbekenden ſchat
Naer Memphis, en naer Zonneſtat,
Door eene wolck van zant en ſtof:
Daer zal men, in dat prachtigh hof,
Wiens naeldepunt Godts hof beſchiet,
Zien, hoe de Nijl, de groote vliet,
(Die leven uit zijn pennen zuight)
De kroon met zeven tacken buight
Voor zijne Godtheit, voor zijn hooft,
't Welck aller wijzen glans verdooft.

1139 *Ick.* Hier wordt kwanswijs Arabiën ſprekende ingevoerd.
1172 *Verpickt* voor „wegpikt." Zie Deel I. blz. 649.

Daer zal hy fterven, droef beweent;
Zijn dubbele afkomft, 't vroom gebeent
(Met myrrhe en ftercken balfemgeur
Gebalfemt deur en weder deur),
Geleit met een ontelbaer heir
Vervoeren droogh door ftroom en meir;
Op dat het rufte in 't eerlijck graf,
Op 't lant, dat hem zijn vader gaf.

1183 *Zijn dubbele afkomft:* namel. „Manasfe en Efraïm."
1187 *Geleit:* „begeleid."
1190 *Op 't lant* en niet „in 't lant;" want *land* ftaat hier voor „erf." Jozef werd begraven te Sichem, dat den afftammelingen van Jozef ten erfdeel was toegelegd. Zie JOZUA XXIV, 32.

HET VIJFDE BEDRYF.

RUBEN.

De Madianners ſlaen, in d' omgelege vlecken,
Hun leger. och, hoe lang viel my dat langſaem trecken.
De middaghzon, die uit het toppunt nu recht neêr
Op 't hooft ſteeckt, gloeit als vier en lijdt geen ſchaduw meer.
Nu hoop ick ruſt, dees heg beſchut voor alle kommer.
Elck wijckt de hitte, of ſlaept, gedeckt van koele lommer.
'k Verneem de broeders niet, noch menſch, noch menſchgelijck,
Waer ick mijn oogen draey. ô Godt, der vromen wijck,
Sterck Ruben, zegen hem, laet dezen toght gelucken;
Dat hy zijn' broeder magh den muil des doots ontrucken,
Met deze koorde. ô Godt, neem Joſeph in uw ſchut.
Van blyſchap ſpringt mijn hart, in Godts naem, naer den put.
Maer Ruben, zie wel toe, en ſpreeck bedeeſt, en zachter.
Doorſnuffel dit geweſt: miſſchien ſchuilt yemant achter
Dit kreupelboſch: zie toe. hoe vrees ick voor gevaer.

'k Verneem 'er niets, Godt lof. 'tgaet wel, de baen is klaer.
Daer hangt het touw wel vaſt. laet ſchieten naer beneden.
Op Joſeph, klim, 't is tijt. hoe ſiddren al mijn leden.
'k En hoor geen ſtem. wat raet? of ick wat luider riep?
Hy viel miſſchien in ſlaep van 't ſchreien, en 't is diep.
Nu broeder, klim, 't wort tijt. zy moghten ons betrapen.
Op broeder, op 't wort tijt. Godt hoede ons voor zulck ſlaepen.
Mijn broeder, broeder, hoor. hy ſlaept zoo zwaer als loot.
Mijn lieffte broeder hoor. och, Joſeph is al doot:
Hy ſlaept den langen ſlaep: ick geef den moedt verloren:
Want niemant ſlaept zoo vaſt, of moſt dat roepen hooren;
En ſchreeuw ick hemelhoogh. mijn ſtem magh my verraên.
Helaes, waer bergh ick my? och wat gaet Ruben aen?
Ick heb dat kint verzuimt: het zat te lang gevangen.
Wie weet, of niet vergif van padden of van ſlangen
Den jongen heb verſtickt, in ſlijm en boozen ſtanck.
Och, wroeght u 't hart niet? ja het moet mijn leven langk
My wroegen. zal ick gaen dien ouden man bedroeven,
Met zulck een leide mare? ick wil van alles proeven,
En daelen in dien kuil, en gruwelijcken ſchoot;
Op dat ick Joſeph viſch, 't zij levendigh of doot.
Mijn Godt, waer leit mijn broêr? mijn Godt, ick ſcheur mijn kleeren.
Mijn Godt, waer dwaelt mijn broêr? komt wolven leeuwen beeren,
Spalckt op, ſpalckt op uw keel, en vreeſſelijcken mont.
Verſlint den broeder vry, die eerſt zijn' broêr verſlont.
Verzaet u met dit lijf, in holen en ſpeloncken.
Drinckt Rubens bloet: hy heeft zijn broeders bloet gedroncken.
Maer och, ghy dieren, och, ghy hoort niet eens naer my.
De wilderniſſen zijn medoogener als wy:
Zy ſparen menſchen: zy verſchoonen zelf het leven
Der menſchen, die 't gediert den naem van dieren geven,
En die zelfs dieren zijn, en tigers in den aert.
Komt broeders, dempt den put: ick ben de zon niet waert.
De zon magh zulck een' vloeck noch ondier niet beſchynen.
Het gras en loof verdort, de blyde bloemen quynen,
Waer ick mijn' adem hael: of legh ick in den kuil?
Of heeft een luipert my gegrepen in zijn' muil?
O tiger, bijt niet toe: ick ben niet waert te ſterven,
Noch tot een graf uw' buick uw ingewanden t' erven.
Waer ben ick? ſchijnt de zon? of ſchijnt de bleecke maen?
Nu ſterf. neen. ſterf noch niet: ghy moet noch dwaelen gaen,
Gaen zien, waer Joſeph dwael, waer Joſeph zij gebleven:
Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven.

1224 *Een leide mare: leide* of *leede* is van *leed*, „ſmart,' en beteekent 't zelfde als „bedroefd."
1239 *Vloeck* voor „vloekwaardig mensch," als dikwijls.
1248 *Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven:* d. i.: „of zy dan wel de Kanaäniet of Amoriet hem om het leven bracht."

't Hebreeuwſch geſlacht heeft toch hun' haet met recht verdient,
En naulix, in al 't lant, een eenigh menſch te vrient.
Wat toef ick hier? 't is tijt, ick moet naer boven ſteigeren.
O zon, ghy deiſt met recht, en ſchijnt my 't licht te weigeren:
Ja weiger my uw' glans: keer van my 't heiligh licht,
Eer ick uw' zuiverheit bevleck met mijn gezicht.
Mijn oogen ſchemeren: ick taſt gelijck de blinden.
Nu Ruben, ſla dat op, of ghy den wegh koſt vinden.
Och broeders, hebtghe u oock, na mijn vertreck, bedocht,
Hem uit den put gehaelt, en ſtil om hals gebroght?

SIMEON. IUDAS.

SIMEON.
Al dier genoegh verkocht. hier zal geen haen na kraeien.
IUDAS.
Indien 't gelucken wil, dat wy den huisvooght paeien.
SIMEON.
Vertrouw dat Levi toe: hy is doortrapt en kloeck.
IUDAS.
De logen hoeft veel ſchijns: hy lydt geen onderzoeck.
SIMEON.
Men ſpreecke uit eenen mont, zoo zal het elck gelooven.
IUDAS.
Behalven een, die 't ziet, het alziende oogh, daer boven.
SIMEON.
Die zeit het niemant voort: Godt zwijght, indien ghy zwijght.
IUDAS.
Van binnen zit'er een, die het gemoedt betijght.
SIMEON.
Hier is geen bloet geſtort, hoe zou 't gemoedt ons wroegen?
IUDAS.
't Verkoopen van zijn bloet baert ſmart, en ongenoegen.
SIMEON.
Hy wert voor ſlaef verkocht, die ons voor ſlaven ſcheldt.
IUDAS.
Wy ſtonden onder hem, noch onder zijn gewelt.
SIMEON.
Te grooter dwaeſheit was 't, van heerſchappy te droomen.
IUDAS.
't Is bloode ſuffers werck, voor yemants droom te ſchroomen.
SIMEON.
Zijn 't ſuffers, die den ſlagh van verre komen zien?

1260 *Den huisvooght*: hier: „vader Jakob."
1266 *Betijght*: van *betijgen*, waarvan het nu meer gebruikelijke *betichten* de freq. vorm is.

IUDAS.
’t Is hachelijck te raên, wat namaels zal gefchien.
SIMEON.
Het allerzekerfte is ’t gevreefde quaet te keeren.
IUDAS.
Ervarentheit eu tijt den menfch veel dingen leeren.
SIMEON.
’t Is wel geleert, wanneer men ’t juck hebbe aen den hals.
IUDAS.
Zegh wat van droomen na: nu ziet ghy ’t, zy zijn valfch.
SIMEON.
Danck hebbe ons wackerheit, die ’t fchut daer voor kon fchieten.
IUDAS.
Leedt vader flechs geen laft, het zou my min verdrieten.
SIMEON.
Dat ’s voor een dagh of tien: het flimfte is in ’t begin.
IUDAS.
Die jongeu ftont te diep geprent in vaders zin.
SIMEON.
Dat bleeck maer al te klaer, dat heeft den knecht bedurven.
IUDAS.
Hy heeft het tegens ons, wy tegens Godt verkurven.
SIMEON.
Wat fcheelt het, hoe men leef, het zij als knecht of heer?
IUDAS.
Treck Jofephs fchoenen aen, en roep den jongen weêr.
SIMEON.
De jongften allerlichtft tot dat gebit gewennen.
IUDAS.
Men leert met ongemack aldus den breidel kennen.
SIMEON.
En oock zijn eige kracht: zoo gaet men aen de hant.
IUDAS.
Zoo wijdt van vaders huis, en in een ander lant?
SIMEON.
Hy kon met ruft en vrede in vaders huis niet duuren.
IUDAS.
Men had hem beft beftelt by yemant van ons buuren.
SIMEON.
Het maeghfchap buurt van veer veel beter dan naby.
IUDAS.
Een yeder had zijn huis en zijn verkeering vry.

1279 ***Wackerheit:*** later: *dapperheit.*
1286 Verfta: „is dat uwe meening, waarom ruilt gy dan niet met hem?’
1289 ***Zoo gaet men aen de hant:*** d. i.: „zoo leert men zich voegen naar de omftandigheden.”

SIMEON.
Die dartle droomer reet zijn' vader op de ſchouders.
IUDAS.
Is 't vreemt? het hart van 't kint heeft treck tot huis en ouders.
SIMEON.
Hy hou dien treck, en blijf veel mylen van den haert.
IUDAS.
Zoo dit verkoopen niet veel mylen onruſt baert.
SIMEON.
D'onnooſle Benjamin magh nu den ouden ſtreelen.
IUDAS.
Dees wonde in d'oude borſt wil traegh of nimmer heelen.
SIMEON.
Of hy met Joſeph ſpeele, of Benjamin, dat 's een.
IUDAS.
Zijn' broêr gelijck, als uit zijn aengezicht geſneên.
SIMEON.
Hy zij hem ongelijck in aert natuur en zeden.
IUDAS.
Onwetend heeft dat wicht een groot verlies geleden.
SIMEON.
Het groeie in deughden op, en vrees geen ongelijck.
IUDAS.
Zijn volle broeder was hem d'allerwiſte wijck.
SIMEON.
Hy vint noch heuls genoegh aen zoo veel trouwe broeders.
IUDAS.
Uit eenen vader wel, maer uit verſcheide moeders.
SIMEON.
Wel Judas, wie komt hier? ick hoor een droeve ſtem.
IUDAS.
Dat 's Ruben. och, hy komt, en drie paer broêrs met hem.
Wat raet? nu vrees ick 't al, oock zelfs ons ſtomme kudden.
SIMEON.
Het ſchijnt hy heeft berouw, en komt zijn' krop uitſchudden.

RUBEN. SIMEON. IUDAS.

RUBEN.
Och, Broeders, ſpreeckt toch: leeft het kint, of is het heen?
Ten minſte toont my 't lijck, op dat ick 't noch beween,
En weenende verzacht het ſnerpen van den rouwe.
Gunt Ruben dezen trooſt, dat hy het kint aenſchouwe,
't Zij levendigh of doot. de doot verſmoor den haet:

Het lijck blyve onbenijt. of heeft die ſpruit den ſmaet
Des doots noch niet bezuurt, waer is zy dan gevaeren?
Ontziet men my dit ſtuck, zoo 't leit, noch t' openbaeren?
Och, Broeders, ſpreeckt recht uit, en helpt my uit den dut.
Och, zeght, waer Joſeph bleef.

SIMEON.

Hy droomt vaſt in den put.

RUBEN.

'k Heb overal gezocht, maer nergens hem gevonden.

SIMEON.

Hebt ghy uw handen zelf dan aen den knecht geſchonden?

RUBEN.

'k Vernam den jongen niet, in dien vervloeckten kuil.

SIMEON.

Zijt ghy daer in gedaelt?

RUBEN.

Ghy ziet, ick ben noch vuil.

SIMEON.

Zoo leght ghy toe, om al den handel te bederven.

RUBEN.

'k Verhoopte 't kint noch eens te trooſten voor zijn ſterven.

SIMEON.

Zegh liever heimelijck te redden in den noot.

RUBEN.

Och toont my Joſeph toch, 't zij levendigh of doot.

SIMEON.

Verraeder van uw broêrs, dat zou u 't leven gelden.

RUBEN.

Het gelde oock wat het wil, men moet my Joſeph melden.

SIMEON.

Al wie van Joſeph rept, zal Joſephs gangen gaen.

RUBEN.

Het ga zoo 't wil. dit komt op d' eerſtgeboren aen.

SIMEON.

Ghy hebt zijn doot beſtemt. waar toe dit ydel kermen?

RUBEN.

Ick ſtemde tot den put, om 't leven te beſchermen.

SIMEON.

Beſchermer van uw broêr, nu ſchijnt ghy bijſter vroom.

RUBEN.

Och, Broeders, ſpreeckt recht uit, en helpt my uit den droom.

IUDAS.

Nu, Ruben, zijt geruſt: ick zweer, hy is in 't leven.

1318,1319 *Of heeft die ſpruit den ſmaet Des doots noch niet bezuurt:* verſta „of is dat kind nog op geen ſchendige, bittere wijze om het leven gekomen?”

RUBEN.

Leeft Joſeph? Godt zij lof. waer is dan 't kint gebleven?

IUDAS.

Getrooſt u, dat hy leef, met eens genoegh gezeit.

RUBEN.

Zal ick my trooſten, geef my kort en klaer beſcheit.

IUDAS.

'k Verkocht hem Iſmaël, om twintigh zilverlingen.

RUBEN.

O bloetgelt, zoo vervloeckt als handen oit ontfingen.
Rampzalige, wat vloeck heeft u zoo veer gebroght?
Uw' vromen broêr voor ſlaef erfvyanden verkocht,
En wilden, die, om roof, een roovers oorlogh voeren?
Maer 'k zey beſt tammen: want zy vangen en beloeren
Uitheemſchen; wy ons bloet en huisgenoot en maegh:
Op dat heel Syrien, en yeder een, gewaegh
Van zulck een koopmanſchap, indien 't kome uit te breecken.
De wyde werelt, die zoo loflijck weet te ſpreecken
Van onzer vaderen godvruchtigheit, wil haeſt
Dit gruwlijck ſchellemſtuck der zonen al verbaeſt
Vervloecken; als de druck des jongens hart doorſnyde:
Wanneer hy Hebron laet aen zijne ſlincke zyde,
In 't reizen, langs die droeve en harde en ſlaefſche baen,
En koom zijn aengezicht naer vaders huis te ſlaen.
Och Ruben, vlie, en koom niet onder vaders oogen,
Dat ghy zijn tranen ziet: maer niemant zalze droogen,
Als d' afgeleefde dorre en aengevochten man
Die tyding hoorende, van druck niet ſchreien kan.
Och, vaders vloeck wil my eerſt ſpringen voor de ſchenen.
Zal hy ons wreetheit of zijn ſlaverny beſtenen,
Of alle beide, en welck van bey dan allereerſt?
Wie naeckt hem allerdichtſt? wie houdt zich allerveerſt?
Och, Judas, kon ick u een' broedermoort betrouwen?
Waer zal ick heên? ô wrock, wat quaet hebt ghy gebrouwen!

SIMEON.

Heeft Judas in uw oogh zoo grootelix miſdaen?
Ghy zelf hebt tot dien put om beters wil geraên,
En hy tot dezen koop. het wulpſche bloet moet leeren.
Die t'huis niet harden kan, gehoorzaem vreemde heeren.

RUBEN.

Och Rachels zoon, ô vrucht van dat godvruchtigh bedt,
Eens in den put gedaelt, en eens op prijs gezet,
Op eenen zelven dagh, van zoo veel broedren t' zamen;
Waer bergh ick 't hooft van ſchaemte? ick moet my eeuwigh ſchamen.

SIMEON.

Ja ſchaem u, om uw moêr, als 't uitvalt zoo bekaeit;

Als ghy zoo ſchaemteloos op vaders acker zaeit,
En ploeght, en eerloos menght het krooſt van zoon en vader.

IUDAS.

Ick bid u, houdt gemack; dit dient vooral niet nader.

SIMEON.

Een eerelijck gezel, hy wort van ſchaemte root,
Met zijn godtvruchtigh bedde, en in zijn Bilhaes ſchoot.

RUBEN.

Kan Dan en Napthali dat laſteren verdraegen?

IUDAS.

Mijn broeders, houdt gemack: hier wil al 't lant af waegen.
Hoe ſtil ick dit gevecht? om Godts wil, zwijght toch ſtil.

SIMEON.

Die 't al wil zeggen, hoor dat hy niet hooren wil.

IUDAS.

Dit veldtkrackeel zou licht 't verborgen ſtuck ontdecken.

RUBEN.

Ick ty naer d' Arabiers, die in de naeſte vlecken
Zich neerſlaen: mogelijck verlos ick Joſeph weêr.

SIMEON.

Bloetſchender, hou uw ruſt, of anderſins ick zweer.

RUBEN.

Waer ben ick, onder broêrs, of broedermoordenaeren?

IUDAS.

Ick bidde u, Ruben, ruſt, en laet dit ſchelden vaeren.

RUBEN.

Ick heb mijn broêr belooft te trooſten: laet my gaen.

IUDAS.

Hy riep u by uw' naem, en zagh vaſt ſtewaert aen.

RUBEN.

O Joſeph, zaeght ghy noch naer Ruben, om t' ontvlieden?

IUDAS.

Ick kon niet dencken, wat dat roepen wou bedieden.

RUBEN.

Hy bouwde te vergeefs op Rubens looze trouw.

IUDAS.

Mijn waerde broeder, ruſt, en maetigh uwen rouw,
En ſchick u naer den tijt: ghy ziet hoe 't ſtaet geſchoren.
Ick geef den moedt, zoo lang hy leeft, noch niet verloren.
De jonge ſlyte een wijl zijn jeught in ſlaverny.
Een ſlaef raeckt licht, door 't een of 't ander middel, vry:
Indien hy 't juck ontloope, en eens te lande uit raecke:
Of treffe een goede luim, dat hem de meeſter ſlaecke:
En menigh ſlaef, gezet in heerelijck bewint,

1397 *Looze: loos* is „ijdel." Zoo: „een *looze* deur, een *loos* touw," enz. Zie mijn *Zeemans Woordenb. in v.*

Verdoofde zelf 't geluck van 't welgeboren kint.
Wie weet waer Joſephs heil en welvaert zij gelegen.
Het hangt veel aen 't geluck: dies zet u hier niet tegen,
Noch wick het niet te zwaer, dat beter kan beſlaen.
Het radt draeit wonderlijck. maer Levi komt hier aen.

LEVI. RUBEN. IUDAS.

LEVI.

Ick heb een' Bock geſlacht, om 't ſtuck een verf te geven.
Nu met dit laeuwe bloet dien rock met kunſt bewreven,
En hier en daer beſprengt, en dan door 't ſtof geſleurt,
En met de hant en tant gereten en geſcheurt;
Gelijck of eenigh wildt den jongen had verbeten.

RUBEN.

Wat zie ick, Joſephs rock?

LEVI.

Nu, niet te luidt gekreten.

RUBEN.

Och Levi, gun my, dat ick mijn verlangen bluſch,
Dien lieven rock omhelze, en noch voor 't leſte een kus;
Nadien my Joſephs mont noch aenſchijn magh gebeuren.

IUDAS.

Nu broeder, geef hem 't kleet, en vry zijn hart van treuren.

RUBEN.

O pluim, waer in het duifken ſtack,
't Welck wreede havicken vervoerden,
Terwijl het my aen hart ontbrack,
En Haet en Nijt hun aes beloerden.
O rock, ô vaderlijck geſchenck,
U zal ick nacht en dagh omarmen,
Als 't hart in droeve traenen drenck.
U zal ick in mijn bed verwarmen.
'k Zal afgezucht, door al 't geklagh,
Met u al mymerende ſpreecken,
Gelijck of Ioſeph by my lagh:
En t' elckens, als mijn oogen leecken,
Zal ick haer wiſſchen met uw wol.
O wol, ô vacht, die 't lam bedeckte,
Het welck ick blaeten hoorde in 't hol,
Dat zijne onnooſle traenen leckte:
Dat op zijn blaeten antwoort gaf,

1409 *Beſlaen:* in den zin van „uitvallen", als vroeger vs. 1045.
1427 *Als 't hart in droeve traenen drenck:* de konſtruktie van dezen zin is niet zuiver: er moest ſtaan, of: „als mijn hart zich drenkt in droeve tranen," of: „als ik mijn hart in droeve tranen drenk."

Toen Godt en alle harders zwegen.
Och Ruben, ghy verdient een ſtraf,
Die 't grootſte ſchelmſtuck op kan wegen.
't Onſchuldigh kint hebt ghy verdaen,
En in dien jammerpoel geſtooten;
Dien ouden man gingt ghy verraên,
En van zijn beſte pant ontblooten.
O heiligh, ô onſchuldigh kleet!
Men recke en pynige al mijn leden.
Geen ſlagh van ſterven zij te wreet,
Voor my, een ondier zonder reden.
Och Vader, Ruben is dat wildt,
Van 't welck uw Joſeph wert verſlonden.
Hy heeft uw hartebloet geſpilt.
Uw eige zonen zijn de honden,
Die 't hart, in 't wilde woeſte veldt,
Vervolghden, met hun bitſe becken.
Geloof niet wat men u vertelt;
Hoe wy 't verbloemen, of bedecken.
Onnoozel kleet, onnooſle rock,
Och wat al jammers broet een wrock.

LEVI.

Geef hier dat kleet: ick zal 't bekladden, ſtuckswijs boorden,
Beſprengkelen met kunſt.

IUDAS.

Nu geef het zonder woorden.

LEVI.

Dit bloet verſtreck ſchoon root, mijn vinger een penſeel.
Zoo tart ick zelf Natuur, en 't geeſtighſte panneel.
Hier moet ick 't ſprengkelen, daer dick, daer dunner ſmetten;
Hier ſcheuren, ſleepen; daer mijn ſcherpe tanden zetten;
Zoo ſlingeren door 't ſlijck, en trappen met den voet;
Zoo 't zant vermengelen en ſlijck door een, en 't bloet.
Wien zou men met dien rock aldus in ſlaep niet wiegen?

RUBEN.

Eerſt broedermoorden, dan den vader noch bedriegen.
Welck een afgrijſlijckheit! ontzien wy ſchant noch ſtraf?
Och, eerſt onſchuldigh kleet, nu lijckkleet, over graf
En lijck des ouden mans, ghy wort nu mede ſchuldigh,
Ja ſchuldiger dan wy.

IUDAS.

Nu broeder, zijt geduldigh.

LEVI.

Indien ghy zwijght, als wy, men kan niet quaets vermoên.

RUBEN.

Wat al blancketſel heeft een ſchellemſtuck van doen?

Men hoeft veel logens, om een logen te bewimpelen.
Bedriegers, gaet bedrieght de harffelooze fimpelen,
En kleene kinders, maer geen' man, die harffens heeft.
't Verraet ons al wat leeft, en al wat niet en leeft.
De putgalm baeuwt ons na. de heggen krygen tongen,
De neften ooren. hoort, hoe piepen oude en jongen.
Het veldt heeft oogen. het geboomte fla dit ga.

LEVI.

Ghy zorght en vreeft te vroegh.

RUBEN.

Te vroegh niet, maer te fpa.
Men paeit zoo licht geen' man, die pit heeft achter d'ooren.
Dat mooght ghy zien, wanneer men 't fchelmftuck naer zal fporen;
De broeders, hooft voor hooft, byzonder ondervraegh;
Op uw gebaeren let; hoe zich een yeder draegh;
Doorfnuffle plaets en tijt; befpiede, of wy verfchelen.
Het moorden is geen kunft, maer kunft een' moort te heelen;
Uit eenen mont gelijck te ftemmen overeen.
Oock kan men bockenbloet van 's menfchen onderfcheên,
Door reuck, of kleur, of fmaeck, en wat wy nu niet droomen;
Of oock het kint de rock van yemant zij ontnomen;
Of eenigh wildt ontrent die wilderniffen waert.
Ick raes van ongedult.

LEVI.

Het kleet is nu geklaert.
Kom Judas, lang my 't geldt.

RUBEN.

O fchrickelijcke dingen!

LEVI.

Ick tel 'er twintigh, dat 's voor elck twee zilverlingen.
Daer broeders, elck een paer.

RUBEN.

Wat zie ick met gedult?

LEVI.

Nu Ruben, neem uw deel: het zilver heeft geen fchult.

IUDAS.

Nu Ruben, neem het geldt?

RUBEN.

Zou ick mijn handen fchenden
Aen dat vervloeckte geldt?

LEVI.

Hoe zal dit fpel noch enden?

1483 *Die pit heeft achter d'ooren:* een in dien tijd zeer gebruikelijke fpreekwijze voor „die een verftandigen kop heeft."
1497 *Wat zie ick met gedult:* „wat moet ik nu geduldig toezien."

Hou vaſt: aenvaert uw deel. wy deelen in 't gelijck.

RUBEN.

O bloetgeldt, het zij veer, dat ick noch winning ſtrijck
Uit broederlijck verlies: geen geldt zal my bevlecken.

LEVI.

Zie toe, en wacht u wel 't verborgen ſtuck t' ontdecken,
Met dees beteutertheit: ghy zijt 'er mede aen vaſt:
Dies draegh, als billijck is, met ons gelijcke laſt.

RUBEN.

Hy draege alleen dien laſt, die raet gaf tot verkoopen.

LEVI.

Ghy doemde hem ten put: hebt ghy u niet verloopen?

RUBEN.

Helaes, om beters wil.

LEVI.

'T Zij put, 't zij koop, taſt aen.
Wy zijn al even ſchoon: elck heeft zijn beſt gedaen.

RUBEN.

Mijn handen ſidderen. waer toe worde ick gedrongen?
Och, moortgeldt, och, ghy maeckt my ſchuldigh aen dien jongen,
Mijn' broêr.

LEVI.

Een' halven broêr, en ſlechs van vaders zy.
Gebroeders, zet u hier op eene lange ry,
En reick my elck uw hant; dat niemants mont zal roeren
Noch reppen van dit werck, maer helpen 't voort volvoeren,
Op halsſtraf, wie zich hier een ſtip te buiten ga.
Zoo onderworp ick my der broedren ongena.
Nu lang my elck de hant.

IUDAS.

Nu, Ruben, zonder ſuffen.
Taſt toe.

LEVI.

Lang hier de hant.

RUBEN.

Hoe laet ick my verbluffen.

LEVI.

Zoo krijght de handel klem. voor 't uiterſte beſluit,
Met maght naer Mambre toe, een knaep en 't kleet vooruit,
Wy achter aen. De knaep mag tegens vader zeggen:
Wy vonden dezen rock, geſlingert in de heggen,
Op 't wilde woeſte veldt, zoo bloedigh en beſlijckt.
Is 't Joſephs rock, of niet? bezie, wat dit gelijckt.
Dat zien zal hem terſtont van hart en zin berooven,

1502 *Winning:* deze vorm is nog behouden in „broodwinning" en dergelijke koppelingen.

En 's droomers liefde doen het ongeluck gelooven.
Houdt ghy u in 't begin zoo koel zoo droogh als ick,
Dan ſteent en trapt den vloer, tot dat men hem verquick.
Ick weet den ouden knecht, van d' eerſte vrees verrezen,
Oock grootvaêr en 't gezin zoo geeſtigh te belezen,
Dat elck haeſt roepen zal, verwondert in zijn' geeſt:
Hoe ſtil is 't huis, als was'er Joſeph noit geweeſt!
Nu, Ruben, zijt geruſt: ick wil vrypoſtigh voorgaen.
Was 't anders, Joſeph zou met uw geboortrecht doorgaen.
Komt volght my algelijck, en ſpreeckt uit eenen mont.
Dat gelt naer Hebron toe.

RUBEN.

Gaet voor: ick volgh terſtont.

RUBEN.

Mijn Godt, ick ſchrick. och wat een huis wil ginder leggen,
Wanneer die logenbo den vader aen koom zeggen,
Hoe 't kleet gevonden zij op 't veldt, en toon hem dat,
Geſcheurt, geſleurt, geſleept, van ſtof en bloet bekladt.
Met wat voor ooren zal hy 't hooren? hoe zich houwen?
Met wat voor oogen 's kints bebloeden rock aenſchouwen?
My dunck ick zie met wat een jammerlijck geſtalt
Hy d' armen ſmijt van een, en achterover valt,
Met zijnen blooten kop: al 't aengezicht geſchapen
Natuurlijck als een lijck: de maeghden, kinders, knaepen,
Ons vrouwen, moeders, en 't geheele huisgezin
Toeſchieten op 't miſbaer: den kleenen Benjamin,
Aen zijne voeten ſtaende, op 't ſchreien van de moeders,
Beſchreien onbewuſt 't verlies zijns trouwen broeders.
Ia, ſchrey vry, arrem kint, want ghy verlieſt wel 't meeſt.
Hy riep op 't leſt om u, met een' beangſten geeſt.
Zijn blinde grootvaêr komt al bevende, op dat ſchreien,
De huisdeure uit, en laet zich onder d' oxels leien,
Met kommerlijcken gang: ô ſtyve ſtramme ſtock,
O blindeman, bedanck uw blintheit: want de rock
Dees allerzoetſten neefs kan u geen droefheit baeren;
Maer hou de hant van 't kleet. ô ſchors van hondert jaeren
En zeventigh min drie, waert ghy zoo doof, als blint,

1538 *Dat gelt naer Hebron toe* voor „dat gaat er op los naar Hebron." Dezelfde beteekenis van *gelden* ligt opgeſloten in de uitdrukking „dat *geldt* u."
1557 *O ſtyve ſtramme ſtock:* Zie blz. 670, vs. 595.
1561 *En zeventigh min drie:* van dergelijke gewoonte om de getallen niet te noemen, maar ze den lezer door middel van een der vier regels der cyferkunst te doen vinden, beſtaan by onze dichters tallooze voorbeelden. Zie b. v. in V. „Jaergetijde van Agnes Blok":

Nu een toon van zang en ſnaeren
Op 't gezegende verjaeren
Dat dry twaelf jaren *telt*
En noch dry.

Of ſlecht van ouderdom, als 't jongſtgeboren kint,
Zoo zoudt ghy tandeloos dat leedt niet moeten kaeuwen.
Mijn broêrs, niet meer mijn broêrs, hoe zie ick zonder flaeuwen
Den vader zwymen? hoe kan Ruben 's harten gront
Bedecken, dat 'er niet een woort berſte uit zijn' mont?
Wy moorders ſtaen beducht, waer vader zij gebleven,
En Levi druckt mijn hant: zwijgh ſtil, of 't geldt u 't leven.
Zoo blaeſt hy my in 't oor. was ick een zoutpylaer,
Zoo ſtom, gelijck moey Lots, zoo liep ghy geen gevaer,
Dat Ruben 't melden zou, met wencken of met woorden.
Ghy broederſlagers dwingt my meê tot broedermoorden.
Zoo morre ick binnens monts, half doot van ſchrick en ſchroomt,
En wort terwijl gewaer, hoe vader weêr bekoomt,
Als uit een naeren droom: hoe op de dorre wangen
Van wederzyde een traen blijft aen de rimpels hangen.
Hy ſcheurt in 't endt zijn kleet, zijn borſt, zijn baert, zijn hair,
Als een kranckzinnigh menſch, en huilt met groot miſbaer:
Dit 's Joſephs eigen rock: het wildt heeft hem verbeten;
Een ongenadigh dier mijn' trooſt mijn hart gegeten.
Och, vrouwen, laet my gaen. och, kinders, laet my los.
Gaet roept een winterbeer en tiger uit het boſch,
Dat zy den vader oock, gelijck den zoon, verſlinden.
Wegh trooſt van kinderen, van vrouwen, maegen, vrinden.
Mijn zoon, wat tiger draeght u in zijn ingewant?
Op, Vader, zoeck uw kint: begraef het met uw hant.
Ghy vint miſſchien in 't wout, in woeſte wilderniſſen,
Een lit, zoo zult ghy niet den heelen Joſeph miſſen.
Ja vondt ick voet of hant, of hooft of been, of yet,
Tot trooſt in mijnen rouw: nu heb ick anders niet

Zoo, in een ander op het „Jaergetijde van Anna van Hoorn:"

Nu, nu twee paer dertien jaren
Van haer leven.

in een op dat van Jacoba Bicker:

Elf paer jaeren *is 't geleden.*

in een op dat van Michiel le Blon:

de ring
Van uw viermael ſeſtien jaeren.

Dergelijke omſchrijving is echter niet. of althands niet dan met de grootſte omzichtigheid na te volgen. Uitdrukkingen als „twee dozijn, drie kruisjens, vijf paar, drie mael zeven" enz. hoort men ook in 't gewone geſprek, en zy zijn alzoo ook den dichter geöorloofd; doch zoo de omſchrijving het getal niet terſtond duidelijk voorſtelt, maar een meer omſlachtige verrichting van het brein vereiſcht, is zy afkeurenswaard, omdat zy dan niet duidelijk is, en dat het den dichter nimmer geöorloofd is, onduidelijk te zijn. Vooral te dezer plaatſe is de uitdrukking afkeurenswaard; want het laat zich van Ruben, by de gemoedsgeſteldheid, waarin hy verkeert, niet onderſtellen, dat hy liefhebbery kon hebben om het getal jaren zijns grootvaders door middel eener ſubſtractie te noemen. 't Is waar, 't getal honderd-zeven-en-zestig kon in geen vaers worden uitgedrukt, en Vondel was te naauwgezet om hier een ander dan het juiste cijfer te geven: doch hy was tevens dichter genoeg om zich uit die zwarigheid te redden, door b. v. te ſpreken *hondert jaren en byna zeventig*, of iets dergelijks.

1562 *Slecht:* „eenvoudig, onnoozel."

1567 *Waar vader zij gebleven* voor „waar de adem, de levensgeesten van vader gebleven zijn;" met andere woorden: „of hy wel weêr uit zijn flaauwte zal opkomen."

Dan 't kleet, met bloet beſprengt. ick kus die roode ſnette,
Dees reten van den rock, daer 't wildt den tant in zette.
Och hadt een heete koorts dat jeugdigh vier gebluſt
In d' oogen, ick die zelf geloken en gekuſt,
En 't ſtervende aengezicht met traenen overgoten,
En na den dootſnick noch dien bleecken mont geſloten;
't Hadt my aen trooſt, noch u aen uitvaert niet gefaelt.
'k Zou dencken: 't kint heeft zijn natuurſchult vroegh betaelt.
Of zoo ghy ſneuvlen moſt, noch lieſt door menſchenhanden,
Dan op het eenzaem veldt, door leeuws of luiperts tanden:
Want 's menſchen hart altijt tot zijns gelijcken treckt.
Uw vyant had noch 't lijck met aerde wat bedeckt,
Of yemant, langs den wegh, den doode noch begraven,
En 't lecker aes miſgunt de kraeien en de raven.
O ramp, voltoit ghy zoo in 't endt 't rampzaligh jaer,
Het welck mijn Rachel ley van 't kraembedde op de baer;
Mijn bedt ſchofferen zagh, van mijnen oudſtgeboren;
Mijn dochterken verkracht; mijn zoonen, dol van toren
En wraeck, dien moort begaen, aen Hemor en zijn ſtadt;
En al 't Hebreeuwſch geſlacht verlaſtert en bekladt,
Met merckelijck gevaer van goet, en bloet, en leven.
Waer laet ick my van rouw? waer wort mijn geeſt gedreven?
O hondert zeven jaer, wat ſtapelt ghy op een?
'k Heb in mijn jeught verdriet en dienſtbaerheit geleên:
Mijn broeders wrock bezuurt, veel jaeren moeten zwerven;
Maer 't leſte valt my 't zwaerſte. ick ga met Joſeph ſterven.
Gaet kinders, graeft een graf: mijn beenen worden ſtijf.
Zoo dunckt my dat hy kermt, en gordt een' zack om 't lijf,
En jammert nacht en dagh; het zij de zon in 't ooſten
Verryze, of daele in 't weſt; geen menſch kan Vader trooſten.
Och d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met ſmart:
Het kleene treedt op 't kleet; de groote treên op 't hart.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

JOSEPH IN DOTHAN.

In 't afgetrokkene befchouwd, fchijnt het voor flaaf verkoopen van den onfchuldigen Jozef geene gefchikte ftof voor een Treurfpel. De onnoozelheid wordt verdrukt, geweld en boosheid zegevieren, en zonder dat de ftraf op 't misdrijf volgt. Doch men moet in de eerfte plaats in aanmerking nemen, dat de gefchiedenis van Jozef eene van die weinige is, welke ook aan de onkundigften bekend zijn, en dat dus de toefchouwer, die Jozef in flaverny vertrekken ziet, by zich zelven bewust is, dat hy een glansrijke toekomst te gemoet gaat; ten anderen mag men dat kunstgewrocht befchouwen als het eerfte deel eener zoogenaamde Trilogie, waarvan „Jozef in Egypte" het tweede en „Jozef aan 't Hof" het derde deel uitmaken, en tot welker vervaardiging de Dichter gekomen is ten gevolge van de overzetting, welke hy van 't laatstgenoemde ftuk vervaardigd had. Doch eindelijk, in de derde plaats, al beftond er geen van de drie ftukken dan „Jozef in Dothan" alleen, dan nog zouden wy des te meer onze verwondering moeten aan den dag leggen, hoe Vondel van een fchijnbaar ondankbaar onderwerp op zulk een meesterlijke wijze had weten party te trekken, en het zoodanig te behandelen, dat aan de eifchen der Tooneelwetten, ook zelfs waar dit een onmogelijkheid fcheen, is voldaan geworden.

Het hulpmiddel, door hem te dien einde te baat genomen, was even eenvoudig als gepast. Dit ftuk, even als alle andere, welke hy vervaardigde, moest met reien doorvlochten zijn, en in ftede van nu — als een gewoon poëet wellicht gedaan had — die reien te doen vervullen door herdersknapen of Sichemitifche maagden, die de genoegens van 't landleven bezongen, heeft hy aan de perfonaadjen, welke de ftoffe hem aan de hand deed, er andere toegevoegd uit een hooger ffeer, de Wachtengelen namelijk, die Jozef ook in zijn druk befchermen, en, door het uitzicht op een gelukkiger verfchiet te openen, den lezer de troostrijke verzekering fchenken, dat 's jongelings lijden maar voorbygaand wezen zal. Het zijn dan ook die Engelen en hunne reien, die een glans van majesteit en verhevenheid werpen over een ftuk, dat voor 't overige in den toon der idylle gefchreven is, ja waarvan de ftijl veelal tot dien van 't blijfpel afdaalt. Men befchouwe dit laatfte gezegde niet als een berisping: integendeel ftrekt het tot hoogen lof van Vondel, dat hy herders als zoodanig fpreken laat, en hun geen hoogdravende gezwollen tiraden in den mond legt, maar de na-

tuurlijke, ongedwongen, vrije taal, die landlieden, en nog wel broeders, tegen elkander voeren. Hierdoor heerſcht, 't gandſche ſtuk door, een frischheid, een bevalligheid, een waarheid vooral, die in weinige werken van deze ſoort geëvenaard, in geene overtroffen is. — Een nadere ontleding der ſchoonheden, welke het dichtſtuk biedt, zal dan ook voor my een aangename taak, en mijnen lezers, vlei ik my, niet ongevallig zijn.

Reeds de wijze, waarop het ſtuk een aanvang neemt, is gelukkig te noemen. In een landſchap, „woest en eenzaam, begroeid met ruigte en heggen," maar waardoor toch „de heirbaan naar Dothan" kronkelt en zich „een bemoschte put" bevindt, en van waar men het uitzicht heeft op „Dothans ſteile toppen en begroeide heuvelen," ligt de jeugdige reiziger te ſlapen, terwijl de Engelen, „aan wie hy de wacht bevolen heeft," om hem waken. Die juiste en naauwkeurige aanwijzing van dat landſchap, door de Engelen gegeven, en hun verwijzen op de grootſche toekomst, die den jongeling, door hen bewaakt, te wachten ſtaat, vormen de inleiding. Verkwikt door den ſlaap, rijst Jozef op en verheugt zich, nu de rijzende morgenzon hem reeds het doeleinde van zijn reis doet beſpeuren. Wel heeft een bange droom hem gekweld — en wat was natuurlijker dan dat Jozef droomde? — maar hy ſchudt de gedachte aan dien droom, welken hy toch niet na kan laten te beſchrijven, en die een voorſpelling geeft van het hem naderend gevaar — met jeugdige luchthartigheid van zich af, en houdt zich alleen aan het ſlot daarvan, dat meer opbeurend was. Op gelijke wijze drijft hy ook van zich zekere licht verklaarbare kleinmoedigheid, die hem overvalt, by den twijfel, of het onthaal zijner broederen wel zoo heusch zal wezen als hy 't wenſcht: hy gevoelt, dat zy misſchien eenige reden hebben om op hem verſtoord te zijn; maar de gedachte troost en ſterkt hem, dat hy voor hen niets dan liefde gevoelt, en dat God hem woorden in den mond zal leggen, geſchikt om hun ooren en harten tot hem te neigen: — en nu, bemoedigd en te vrede, vervolgt hy zijn weg; terwijl de Engelen, in een ſtatigen beurtzang, herinneren, hoe Gods wegen niet des menſchen wegen zijn, hoe hetgeen deze ten kwade denken, ten goede gewend kan worden, en hoe de deugd niet dan door beproevingen den zege behalen kan.

Het tweede Bedrijf verplaatst ons op een heuvel in Dothan, waar de Broeders hun vee doen weiden. Ook nu weêr is er geen afzonderlijke aanwijzing noodig van den dekorateur: de eerſte woorden, die Simeon ſpreekt, ſchilderen de plek reeds af: — een wijze voorzorg, en welke Vondel zelden verzuimt te nemen, zoo vaak een tooneelverandering plaats heeft. Van de hoogte af zien de Broeders Jozef komen, en nu ſtellen Simeon en Levi, mannen „wier handelingen werktuigen van geweld zijn", gelijk hun ſtervende vader getuigde aan de overigen voor, hem te dooden. Juda verdedigt den onſchuldigen knaap; doch zorg voor eigen veiligheid is oorzaak, dat zijn verzet maar zwak is, en dat hy ſpoedig toegeeft niet alleen, maar zelfs aan Ruben, die inmiddels is opgekomen, poogt te beduiden, zich te ſchikken naar het algemeen verlangen. Ruben echter is niet zoo licht om te zetten: hy waagt alles tot zelfs zijn leven, om Jozef te redden; doch ziende dat hem zulks toch niet gelukken zal, neemt hy zijn toevlucht tot list en ſtelt voor, dat men hem niet doode, maar in een put werpe. Deze tooneelen zijn vol geest en leven, en het karakter der vier broeders, zoo hier als door het geheele ſtuk, meesterlijk volgehouden. Simeon en Levi zijn beiden ruw en wreed; doch Simeon is meer woest en heerschzuchtig; Levi toont zich meer fijn en listig: Simeon bruiſcht en vliegt op by elke tegenſpraak; Levi blijft altijd koud en ſarkastisch; Juda is de man van transaktie en halve maatregelen, tot het

goede gezind, zoo lang anderen met hem den zelfden weg opgaan; niet moedig genoeg om zijn plicht ten koste van zijn leven te volbrengen en wanende, zich al wonder wel gekweten te hebben, wanneer hy te weeg brengt, dat de misdaad maar ten deele gepleegd wordt. Ruben fteekt door de wakkere wijze, waarop hy voor Jozef in de hres fpringt. gunftig by de overigen af; en toch oefent hy op hen dien invloed niet uit, welken zijn eerstgeboorterecht en de deugdzaamheid zijner zaak hem anders zouden hebben moeten fchenken: — en dit is juist daaraan toe te fchrijven, dat hy zelf alles behalve onbefproken van gedrag is, en dus niet met het gezach kan fpreken, dat een onbevlekte wandel geeft. Vooral kan hy dit niet tegenover zijn broeders; want even zeldzaam als voor zijn kamerdienaar, is iemand een held voor zijn naafte betrekkingen, en zeer van pas vindt zich Ruben dan ook juist, nu hy het goede wil en voorftaat, daarin belemmerd door de herinnering van eigen wandaden.

De aanmerking zoû kunnen gemaakt worden, dat reeds met den aanvang van het Tweede Bedrijf Jozef door de Broeders gezien is. en dat dit geheele, vrij lange Bedrijf afloopt zonder dat hy nog by hen is gekomen. Die aanmerking moet echter vervallen by de gedachte, dat hier een bergachtig landfchap wordt voorgefteld, waar men zeer gemakkelijk, van de hoogte ftarende, iemand, die zich, al is 't op een uur afftands, in het dal bevindt, aan zijn gang en houding onderkennen kan: en dat een weg of pad tegen de bergen niet in een rechte lijn, maar met kronkelingen loopende, den afftand nog vergroot. Jozef kon alzoo, fchoon op den afftand van een uur gaans reeds gezien, nog twee uren noodig hebben eer hy boven kwam hy zijn Broeders.

Hy komt nu, aangekondigd door een hevalligen, aandoenlijken Engelenzang, en begroet zijn Broeders. Treffend is de tegenftelling tusfchen de hartelijkheid, die in zijn toefpraak ligt, en de wreedheid, waarmede zy hem ontfangen: eerst een ftrak en ftug zwijgen bewarende, vervolgends in fchimp en fpotterny uitbarftende en hem daarna, zonder hem te melden wat zy met hem voorhebben, aangrijpende en medevoerende. — Het tooneel wordt nu onderfteld te veranderen, en men ziet den put, waarin Ruben geraden heeft dat men den jongeling zoû inwerpen, met het geheime doel om hem naderhand te verlosfen. Ruben treedt op, zich reeds in dat voornitgezicht verheugende; doch het is niet voor hem, dat de eer is weggelegd, zijn broeder te befchermen. Weldra komen de anderen met den knaap aan, en onder verwijtingen en fmaadredenen, waarby zich de affchuwelijke Levi wederom door echt fatanifche kwinkflagen onderfcheidt, wordt Jozef van zijn rok ontdaan en in den put neêrgelaten, waar hy nu zijn hartverfcheurend klaaglied zingt. In een kort en haastig tooneel zegt nu Ruhen, die na 't vertrek zijner Broeders is terug gekomen, aan Jozef hulp toe, waardoor de in een drama onmisbare afwisfeling tusfchen hoop en vrees wordt gaande gehouden.

De opvolgende zang der Engelen is eene van Vondels fraaifte reien: de eerfte ftrofe, waarin Jozefs uiterlijke gedaaute wordt gefchilderd, is een toonbeeld van bevalligheid: de tweede, waarin aangewezen wordt, wat hy nog te verduren zal hebhen eer hy tot hoogen ftaat geraakt, en het noodzakelijke van die langzame ontwikkeling wordt aangetoond met het voorbeeld van een boscheik, die zich tegen onweer en luchtgefteldheid harden en verfterken moet, eer hy zijn breede kruin kan uitbreiden, munt uit door verhevenheid van voorftelling en diktie; en de Toezang, het genoegelijke herdersleven voorfpellende, dat Jakobs kroost in Gozen verbeidt, is wederom lieflijk en welluidend, en vormt als 't ware een overgang tot het volgende tooneel.

Dat volgende tooneel ftelt de Broeders voor, op een heuveltop gezeten, waarvan Levi de befchrijving geeft, en de ftem van hun geweten fmoorende in den wijn. Met

Juda echter wil dit niet gelukken, en de wroeging, die hem kwelt, het denkbeeld, dat hy mede heeft gewerkt tot den broedermoord, geven een natuurlijken overgang tot het voorſtel, dat hy aan de overigen doet, om Jozef voor ſlaaf te verkoopen, en alzoo hun wrok te voldoen zonder zich met een moord te bezwaren.

Wy worden nu wederom in de nabyheid van den put geplaatst, waarin Jozef zijn klaagtoonen doet hooren en angſtig naar Ruben uitziet. De Vrachtmeester verſchijnt: ook deze is uitmuntend geteekend, als koopman en reiziger: kortaf, koel beleefd, pasſend op zijn gewin, en toegerust met die ſcherpzinnigheid en menſchenkennis, welke lieden, die een gezond oordeel bezitten, door reizen en trekken verkrijgen. Het tooneel, waarin Jozef geveild, bekeken en verkocht wordt, is een ware ſchildery.

Heerlijk wederom is de Engelenzang, waarin Jozef by den Fenix vergeleken, en het Vierde Bedrijf geſloten wordt.

De handeling van 't ſtuk ſchijnt nu met den verkoop van Jozef afgeloopen; en toch zoû de toeſchouwer onvoldaan vertrekken, indien hy niet vooraf wist, hoe Ruben dien verkoop opnemen, en hoe zijn broeders hem te vrede zouden ſtellen. Hy verſchijnt nu, met het doel om Jozef te verlosſen, 't geen hy niet heeft durven beproeven, zoo lang de kuil nog door de reizende kooplieden omzet was. De kust is thands vrij en het middaguur gekomen: de tijd, te recht door hem bepaald, omdat zich in de warme landen de lieden dan niet in 't open veld wagen, maar zich liever tot ſlapen leggen. Hartverſcheurend is het tooneel, waarin hy, na Jozef vergeefs te hebben geroepen, zelf in den kuil daalt en hem niet vindt. De wanhoopskreten, die hy ſlaakt, de verwenſchingen, die hy uit, zijn uit de natuur zelve genomen, en maken de alleenſpraak een der ſchoonſte brokken van Nederduitſche poëzy.

In het volgende tooneel, tusſchen Simeon en Juda, begint de wroeging al krachtiger in het gemoed van dezen te werken, en bereidt hem zoo doende voor tot de rol, welke hy later, aan Faroos Hof, als beſchermer van zijn broeder Benjamin en de voorſpraak voor de overigen, by Sofompaneas zal vervullen. Des niet te min blijft hem zijn vrees voor de ontdekking van 't gepleegde ſchelmſtuk by en wendt hy, in den daarop volgenden twist tusſchen Simeon en Ruben, al het mogelijke aan om dezen laatſte te bevredigen en een uitbarsting te voorkomen. Echt menschkundig is het ook, dat dievelfde Ruben, ſterk tegen de bedreigingen van Simeon, gelijk tegen de vertoogen van Juda, eindigt met zich te laten overbluffen door de drogredenen en ſcherts van Levi, en zich, door het aanvaarden van zijn aandeel in 't bloedgeld, aan den verkoop medeplichtrg maakt. Het bedrog, dat zy nu aan hun ouden vader plegen, en diens rouw over Jozefs vermeenden dood, kon niet zonder een nieuwe tooneelverplaatſing en de invoering van nieuwe perſonaadjen worden voorgeſteld, en het is daarom een welgevonden denkbeeld, dit door Ruben te laten afſchilderen in zijn laatſte uitboezeming. De twee ſlotregels, eindelijk, zijn zoo waar, zoo aandoenlijk, zoo uit het hart gegrepen, dat zy met hun beiden een geheel treurſpel gelden. Een vader alleen kon ze ſchrijven; — een ongelukkige vader alleen — gelijk Vondel was met opzicht tot zijn zoon — ze recht gevoelen.

Op „Jozef in Dothan" liet Vondel in 't zelfde jaar „Jozef in Egypte" volgen, waarmede hy, op de wijze der oude Griekſche treurſpeldichters, zijn trilogie voltooide, en welk treurſpel hy opdroeg aan zijn geleerden vriend en raadgever Vechters.

Meer dan een dichter van die dagen vereerde Vondels treurſpel met een lofdicht: het beste is dat van Reinier Anſlo, 't welk aldus luidt:

o Kuyſche jongelingh, ey wyck niet van de deugd
Om 't vleyen van een vrou, om 't vleyen van uw jeugd.
Blijft Potiphar getrou, heeft zy haar trou vergeten.
Wat baat verboden luſt? Een onluſt in 't geweten.

JOSEPH

IN

EGYPTEN.

TREURSPEL.

1640.

Nuſquam tuta Fides.

[Nergends Trouw, waarop men ſtaat kan maken.]

Zie VIRG. *Aen.* IV. 373.

DEN HEERE

Joan Vechters of Victorijn,

RECHTSGELEERDE.

De Schouburgen, t' Athenen en Rome[1]), zaten van outs als voor 't hooft geſlagen, en opgetogen van verwonderinge, over Hippolytus, die de vleieryen en aenlockingen van Phædre, Theſeus gemalin, zijn ſtiefmoeder, ruſtigh en onbeteutert afkaetſte; en lieten tranen, langs hunne kaecken, biggelen, over den rampzaligen val des onſchuldigen jongelings, ſneuvelende[2]) van den wagen, langs het ſtrant, daer 't zeegedroght, opgeweckt door 's vaders vloeck en bede, opborrelende, en opbruizende, de paerden aen 't hollen broght: zeker een deerlijck onnozel erbarmenswaerdigh ongeluck[3]), indien men 't gelooven magh: maer wie dit ſtuck wat naeder inziet, zal lichtelijck bevinden, dat, in 't afſlaen der onkuiſche, d'

1) *De Schouburgen t' Athenen en Rome*: voor welke de „Hippolytus' van Euripides en die van Seneka waren vertoond geworden.

2) *Sneuvelende* voor, „vallende", gelijk meermalen; doch hier met de intenſieve kracht van „deerlijk vallende."

3) *Onnozel . . . ongeluck*: *onnozel* ſtaat hier niet in de beteekenis van „onſchuldig," gelijk het thands doorgaands gebruikt wordt; maar in dien van „onverwacht en onvoorſpoedig;" 't is wat de Engelſchen noemen *an untoward teven.*

Amazoner niet zonderlinghs nocht lofwaerdighs uitrechte, waerom hy den titel van Gekroonden Hippolytus verdiende: eensdeels, overmits de ſtiefzoon, niet zonder bloetſchande, zijn ſtiefmoeder kon miſbruicken; anderdeels, om dat hy uit den aert Μισογάμος en Μισογύνης, een huwelixhater ja vrouwenhater was [4]; gelijck Venus by den poeët [5] zeit:

Hy ſchelt my d'allerſnootſte ſmet
  Van alle de Godinnen,
  En ſchuwt, vervaert voor 't minnen,
Het huwelijck, en 't bruiloftsbedt:

en hy zelf:

'k Vervloeck verwenſch en vluchtze altzamen,
  't Zy reên, natuur, of razerny;
  Ick haet met luſt haer vleiery.

Anders is 't met mijn' godtvruchtigen en allerkuiſchten Ioſeph gelegen, die, van Godt en de natuur niet miſdeelt, nae 't uitharden van dien ſchrickelijcken ſtorm der bekooringen [6], in de bloem en hitte zijner jaeren, na zijn onverdiende tweejarige gevangenis, op den troon van eere geraeckt, in huwelijck trat met Aſnath, des Aertspriefters dochter; waer by hy Manaſſe en Ephraim winnende, wel dede blijcken, dat hy ſtock nochte block was [7], gelijck Xenokraet, de philozooph, van

4) *Om dat hy . . . een vrouwenhater was:* dit heeft Racine ook gevoeld, en daarom Hippolytus verliefd gemaakt: intusſchen had hy er by moeten bedenken, hoe juist de omſtandigheid, dat Hippolytus op een andere verliefd was, het minder verdienſtelijk in hem maakte, dat hy Fedraas aanzoek afſloeg. Wie door eene bepaalde hartstocht gedreven wordt, is altijd doof voor andere, althands zoo lang hy by nuchtere zinnen is.

5) *Den poëet:* Euripides, en Seneka beiden: immers de vier eerſte der hier volgende dichtregelen zijn naar Euripides, de drie andere naar Seneka vertaald.

6) *Dien ſchrickelijcken ſtorm der bekooringen:* waaruit blijkt, of er werkelijk *bekooring* (verzoeking) geweest zij?

7) *Wel dede blijcken, dat hy ſtock nochte block was:* waaruit bleek dat? en wat heeft hier die geſchiedenis van Fryne en Xenokrates te doen? Dat Jozef kinderen by zijn vrouw verwekte, zoû hoogſtens

wien d' overgoelijcke en dartele Phryne [die Venus kerck beſchonck uit heur lijfrent met een autaerbeelt en Venus van loutergout] gingk uitroepen, datze, al den nacht, by een kout en zieloos ſtockbeelt gelegen hadde: na datze by hem ondergekropen, 'ſ morgens, ongekuſt en ongerept, van zijn bevroze zyde opſtont: want zy beſloot, het moeſt een Godt of ſteen wezen, die geenen treck tot Ioffers gevoelde, daer zoo ſchoon een gelegentheit hem terghde om zijne menſchelijckheit te betoonen. Het beliefde de heilige Geeſt onzen degelijcken Iofeph, als een' zuiveren ſpiegel van onverzettelijcke kuiſcheit, op te hangen, in de ſlaepkamer der jongelingen, die, van moeders lichaem aen, met ſchoonheit en bevalligheit overgoten, menighmael, in de lente van hun leven, door den toverzang dezer meerminnen, ſchipbreuck lyden, naer gelegentheit van landen en plaetſen, maer meeſt in der Koningen hoven, daer godtvruchtigheit[8]), kuiſcheit, temluſt, zedigheit en matigheit wiltbraet, en dickwils qualijck te vinden, d' ongebondenheit volghluſt en reuckeloosheit [9]) wellekom zijn.

Wat al gevaer en zorgh is aen de ſchoonheit vaſt!
Een lichaem, overlaên van ſchoonheit, ſtreckt een laſt
Ondraeghlijck voor de ziel, die onder 't pack gaet ſtenen,
En hoeft een ſtercken ſtaf van deught, om op te lenen,
Indien zy 't ongeſchent, en zonder ongeval,

kunnen bewijzen, dat hy ſtamhouders verlangde; zie bovendien vs. 610. Het is met argumenten als deze: „wie te veel bewijst, bewijst niets." De vraag is niet en mag niet zijn, of Jozef koud of warm van natuur was; maar alleen: uit welk beginſel hy de vrouw van Potifar afſloeg: en dat beginſel was „dat hy geen zonde tegen den Heere wilde doen." Daarin, en daarin alleen ligt de verdienſte der onthouding.

8) *Daer godtvruchtigheit, enz. . . . . Wiltbraet . . . zijn:* d. i.: „daar men jacht op maakt, er op uit is, om hen, die godvruchtig, enz. zijn, te verleiden en te doen vallen."

9) *Reuckelooſheit:* 't zelfde als *roekeloosheid*, met een dialekt-verſchil, als *genoegte* en *geneuchte*, *proeve* en *preuve*.

Langs 't glibberige pat des levens, torffen zal:
Want fchoonheit ftreckt een wit van elx bekoorlijckheden:
Een yeder vlamt' er op: men vleit haer met gebeden,
Bezit van eere en ftaet, genot van weelde en vreught:
De fchoonheit, die dan treet in 't bloeienft van haer jeught,
Is reuckeloos en teer, en laet zich licht verleien
Van 't lockaes, daer bedrogh haer loos meê weet te vleien;
Verkieft het fchijnbre goet, met eenen dommen zin,
En flaet, al wulpfch en blint, den ruimen doolwegh in;
Wiens ingang lieflijck fchijnt in 't eerft, maer in het ende
Hoe langer enger wort, met doornen van ellende
En zwarigheên begroeit, wanneer men, met beklagh
En tranen voortgefleurt, niet weêr te rugge magh. [10])

De bybelfche en weereltfche hiftorien waerfchuwen de jongkheit, als met vierbakens, door d' ongelucken en rampen, waer in zy vervielen, die de wulpfche luften den vollen toon gaven: en of men van Herkules verziert [11]), dat Deught en Welluft hem tot ongelijcke wegen noodighden, nochtans ftreckte hy zelf, dickwils in welluften verzopen, en endelijck daer door deerlijck om hals geraeckt, een onftichtelijck voorbeelt voor anderen, die dien verliefden vrouwenheldt, als een Heiligh, op 't altaer zagen ftaen. Oock kunnen min tot ftichtinge dienen de ftuure en zuure Melanion [12]), die, in wilderniffen en woeftynen, het fchuwe wildt op de hielen zittende, van alle vrouwenaen-

10) Dit gedicht is in de 4e uitgaaf van Vondels werken, Poëzy II. 583, afzonderlijk gedrukt, met het opfchrift OP DE SCHOONHEIT.

11) *En of men van Herkules verziert . . . . . nochtans* enz. *Qui bene distinguit bene docet.* De Herkules der oude mythologie was op 't ftuk der vrouwen geen hair beter dan alle andere Goden of halve Goden der fabel, of liever zy moesten alleen op dat punt de vlag voor hem ftrijken; en de vertelling der ontmoeting, welke hy aan een tweefprong zoû gehad hebben met Deugd en Ondeugd, is een verziering van lateren tijd, toen men in zijn overwinningen allegorifche beteekenisfen is gaan zoeken, en in de door hem gedoode monfters typen van zoovele ondeugden.

12) *De ftuure en zuure Melanion:* deze is my onbekend. Ik heb nog nooit van een anderen Melanion gehoord dan van Atalantes minnaar, fomtijds ook Hippomenes genoemd.

zichten, als van gruwelijcke grijnzen en ondieren, al bevende en doots van ſchrick, voortliep; oock zommige Heidenen, die, de weelde van hun natuur met vergiftige drancken uitbluſſende, of met ſteene meſſen beſnoeiende, al ſchaemroot moeten aenzien, dat dees Hebreeuwſche propheet en heldt, in 't worſtelperck en de loopbaen der kuiſcheit, met den prijs ſtrijcken ga; nadien zylieden door uiterlijcke middelen, dees alleen uit kracht van zijn geloof en godtvruchtigheit, vrywilligh, midden in een koninglijck hof, midden onder een ledigh lecker en jofferachtigh volck (dat in de roozen en violetten der vleiende wellusten tuimelde) de zoetprickelende luſten temde; niet gelijck een opgevoede by Pittheus,[13]) of in Pythagoriſche, maer in de volmaeckte leeringen en ſchole des allerheilighſten Meeſters, van wien hy, zo veele eeuwen te voren, door zijnen onbeſproken wandel vernederinge en verheffinge, een ſchets en ſchaduwe verſtreckte. Stichtelijcker zal dan mijn onverzierde Hippolytus, op 't gewyde toneel tredende, uwe E. en anderen laten oordeelen, of mijn tooneelyver hem naer 't leven uitbeelt; en of zijn ſchoone ziel ten ſchoonen lichaem oogen en aenſchijn uitſtraelende, en mijne tooneelbeelden eenen luiſter byzettende, zoo de gunſt der aenſchouweren verdient, dat men dan van hem magh zeggen:

Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratio & pulchro veniens e corpore virtus. [14])

De lieve tranen op de wangen,
De deught, aenvalliger en kuiſch,

13) PITHEUS: een zoon van Pelops, en koning van Troezen, die 't eerst lesſen van redekunſt zou gegeven hebben.
14) *Tutatur favor* enz. AENEID *Lib.* V. vs, 343.

In 't overſchoone lichaem t'huis,
Aen Joſeph hier den loopprijs langen.

Mijn Ioſeph verblijt zich en lacht alreê, om dat hy valt uwe handen, die hem zo groot eene gunſt toedroeght, gelijck bleeck in 't vertalen van Sophompaneas; toen uwe boeckkamer, gelijck voorhenen en ſedert menighmael, ons voor een' Parnas diende: want uwe bezigheit, t'elckens het heur beroep toelaet, gaerne met de Zanggodinnen uitſpannende, zelf Apollo vaerzen offert, of gedienſtigh een ſlaghveêr ſtreckt, aen de wiecken der zwanen, die, gryze en afgezonge vogels van verre naſtrevende, den hemel ter eere zingen; waer van eeuwigh getuigenis zal geven hy, die eeuwigh wenſcht te blyven

Uwe E. dienſtwillige dienaer,
JOOST VAN DEN VONDEL.

't Amſterdam, 1640. *den* 23en *van Wijnmaent.*

INHOUDT.

IOSEPH, van Madianners en Ismaëllers in Egypte gevoert, en verkocht aen Potiphar, Koningk Pharoos kamerlingk en hofmeefter, wort door zijns heeren gunft vry gemaeckt, in kunften en wetenfchappen opgetrocken, en ten lefte gezet in 't opperfte bewint van 't huis, door Godt merckelijck gezegent. onder 't opzicht dezes jongelings, wiens wijfheit en deught in een fchoon en welgefchapen lichaem uitmuntende, de Hofmeeftres 1) zoo verleckerden, datze menighmael die godtvruchtige en allerkuifchte ziel tot onkuifcheit zocht te bekooren; maer t'elckens, zoo ftantvaftelijck als godtvruchtelijck, afgeflagen zijnde, en gelegentheit befpiedende, op zekeren feeftdagh, op hare fchandelijcke begeerte drong en aenhiel, jae hem by zijn kleet greep: waer over hy ten huize uitvliedende, het kleet ten befte gaf aen haer, die, al 't huisgezin te zamen roepende, den Hebreeuw gewelt en fchennis te laft ley, 't welck by haren gemael zulx gelooft wert 2), dat hy den befchuldighden in 't Koningks gevangeniffe fmeet.

Het Treurfpel begint en endight met den dagh. Potiphars huis is het Tooneel. De Rey van Engelen fpreeckt de voorrede.

1) *De Hofmeeftres:* het was toen, gelijk nog in Duitschland, de gewoonte, de vrouwen naar de betrekking of 't beroep van haar mans te noemen. Tegenwoordig heeft dit hier alleen nog maar plaats, behalve waar 't vorstelijke of adelijke tytels (als „Koningin, Princes, Barones" geldt, in de woorden *Pastoorfche* (voor Predikantsvrouw) en dat nog maar zeldzaam, en *bakkerin*. Niemand zegt: *flagerin, timmervrouw* of *metfter*. Wel fpreekt men van *molenaarfter*, *kapfter*, *modemaakfter*, enz., maar alleen, wanneer de bedoelde vrouwen die beroepen op haar eigen hand drijven.

2) *Zulx gelooft wert* voor „zoodanig geloof vond."

PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

VOESTER.

STAETJOFFERS

JEMPSAR.

POTIPHAR.

JOSEPH IN EGYPTEN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN.

DAER ſchijnt de zon op 't hof, en zijn vergulde tinnen,
En weckt heel Memphis op, en ſchiet heur ſtralen binnen
Dit hoffelijcke huis, en alle zalen van
Den grooten Potiphar, dien koningklijcken man;
Wien Joſeph, Jakobs zoon, als een gewenſchte zegen,

3 *Dit hoffelijcke huis* voor „dit huis, dat tot de hofgebouwen —" even als in den volgenden regel: *dien koningklijcken man*, voor „dien man, die tot de hofhouding des konings — behoort."
5 *Als een gewenſchte zegen:* dit ſlaat op Potifar, en de dichter wil zeggen: „dat Potifar lang gewenſcht, lang er naar uitgezien had, iemand van Jozefs bekwaamheden ter beſtiering van zijn zaken te bezitten."

Weleer lijfeigen wert; toen hy van verre wegen
(In Kanaän van zijn gebroederen verkocht,
Aen Arabiers, en over Nijl te merckt gebroght,
En weder opgeveilt) te hoof in dienſt geraeckte,
By Pharoos amptenaer, die hem goetwilligh ſlaeckte,
En zette dien Hebreeuw, geleert, van elck bezint,
En zijnen meeſter trouw, in top van 't huisbewint.
De heer, door 's dienaers trouw, ontlaſt van alle zorgen,
Hecht, nacht en dagh geruſt, den avont aen den morgen;
Maer niet zijn gemaelin, vrouw Jempſar, die, ontroert
In haren geilen geeſt, zoo ſchendigh wort vervoert,
Om, buiten ſpoor van eere en van betaemlijckheden,
Het vier van deze peſt (die ziel en lijf en leden
Zoo dootelijck beſmet) te koelen met een' kus
Van Joſephs ſchoonen mont, en kuiſche lippen: dus
Verſlingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden,
Heeft zy nu, dagh op dagh, den jongelingk beſtreden;
Die noit op haer geboôn noch lockaes acht wou ſlaen,
En nu den jongſten ſtorm groothartigh uit moet ſtaen.
Het huis van Potiphar wil een tooneel verſtrecken
Van 's helts godtvruchtigheit, die wy om ſtrijt bedecken,
Met deze vleugelen, waer meê wy zijn gedaelt
Op d' aerde, uit 't eeuwigh licht, dat van Godts aenſchijn ſtraelt,
In Joſephs aengezicht, en elck ontvonckende oogen,
Waer uit dees Hofmeeſtres haer koortſen heeft gezogen.
Heel Memphis recht van daegh een afgodts ſtaetſi aen,
En al de ſtat reedt toe op 't prachtighſte uit te gaen;
Maer Joſeph (binnen 'ſhuis gezint Godts troon te naderen,
En zich vaſt kleedende) reedt toe den trooſt der vaderen,
Den eenen waeren Godt te groeten met gebeên,
En biddende met hem als in geſpreck te treên;
Uit goddelijcke zorgh, voor geen onnutte droomen,
En 't geen hem in den ſlaep te nacht is voorgekomen:

8 *En over Nijl:* hier deelt de snede van 't os. het woord *over* in twee deelen, en toch zonder hinder, omdat men lezen kan: *Aen Arabiers (en over Nijl) ter merckt gebrocht.*

10 *Slaeckte:* dit wil hier niet zeggen: „vrij liet;" maar: „van *ſlaafſche*, ondergeſchikte dienſten vrij ſtelde."

11 *Bezint:* 't mag vreemd ſchijnen, dat „*bezinnen*," 't welk een graad lager ſtaat dan *beminnen*, en volkomen 't Fr. *agréer* uitdrukt, waarvoor wy anders geen vertaling hebben, zoo uit de mode is geraakt. 't Woord is toch volkomen Neêrduitsch, en ſomtijds onmisbaar.

21 *Verſlingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden.* „*Verſlingerd* op zijn *deugd* en *zuivre zeden*," de uitdrukking klinkt vreemd; en toch al wie een weinig menſchenkennis en ondervinding van t vrouwelijke hart bezit, zal moeten erkennen, dat zy waarheid behelst. Ook de meest wulpſche vrouw zal voor een man, die enkel op lichaamsſchoonheid bogen mag, niet meer dan een voorbygaande neiging hebben, een *caprice*, gelijk men 't noemt Doch vat zy een wezenlijke hartstocht op, dan zal 't wezen voor iemand, die uitmunt door voortreffelijkheid van geest, van verſtand of van karakter: of wel, bezit hy die gaven niet in hooge mate, dan nog zal zy hem die toeſchrijven, en in elk geval de verſchoning voor haar liefde in zyne volmaaktheid vinden.

31 *Van daegh:* een uitdrukking, die elk onzer misſchien nog *van daag* gebruikt heeft of nog gebruiken zal, die volkomen wettig is, en toch – ik weet niet waarom — uit den deftigen ſtijl gebannen ſchijnt.

33 *Reedt toe* voor „bereidt zich, maakt reêſchap." Zie HUYDECOPER, *Proeve* II, 267, 268.

Op dat hy het gemoedt met zulck een voetſel ſtijf,
't Welck aen het lichaem niet, maer aen den geeſt beklijf:
Want eene ziel tot Godt en 't goddelijck gedreven,
Behoeft, als 't lichaem, ſpijs en voedſel om te leven;
Om, onder 't juck van 't vleeſch, het welck den geeſt vermaſt,
Niet eens te ſtruickelen, maer boven haren laſt
Te ſtreven naer om hoogh, naer 't eenigh wit der vromen,
Van waer alleen de ziel beginſel heeft genomen;
Dies zy, in 't ſlijck geſpat van 's levens oirſprongk af,
Vaſt woelt, en hijght naer hem, die 't al zijn wezen gaf.
Maer ziet die Jongelingk daer uit zijn kamer ſtappen.
Hoe zweemt hy naer de deught en al haer eigenſchappen!
Nu luiſtert wat die wyze en heldre mont ons zeit,
En hoe voorzichtigh 't hart zich tot den ſtrijt bereit.

IOSEPH.

Zijt wellekom, herbore ſtraelen,
  Die ſchemering en duiſternis
Het hooft beſchaemt doet onderhaelen;
  Vertoont ons al wat zichtbaer is,
Palaizen, naelden, lanen, ſtroomen;
  En weckt het al wat adem ſchept.
O zon, die, met uw goude toomen,
  Den hemel tot een renbaen hebt;
Van waer ghy al des weerelts oogen
  Bekoort, met dat bekoorlijck licht,
Welx ondergang wy noo gedoogen:
  O alverquickende aengezicht,
Wanneer zal uwe fackel baeren
  Den dagh, dien langgewenſchten dagh,
Dien ick geheele twalef jaeren,
  Verdaghvaert heb met mijn geklagh;
Den dagh, die mijn verdriet koom ſlaecken,
  En vaders vrolijck aenſchijn toon;
My kuſſen doe der broedren kaecken,
  Oock Benjamins onnooſle koon,
En och den gront van mijn geboorte;
  En zet my op mijn grootvaêrs erf,
Vernoeght voor Mambre en Hebrons poorte,
  Eer d'oude man van hartzeer ſterf:
Terwijl ick hier worde aengevochten
  Van Jempſar, 't heete en dartle dier;

50 *Hoe zweemt hy* voor „hoe gelijkt hy." Anders bezigt V. ook zwijmt. b. v. *Herſchepp.* XIV Boek vs. 42. *Dit kerkbeelt* zwijmt *naar hem.*

57 *Naelden:* „Pyramiden of obelisken,"

78 *Dier* voor „vrouw," en meer bepaald voor „verliefde vrouw"; als meermalen.

't Welck, raezende van minnetoghten,
Niet bluffen kan dat heiloos vier,
't En zij in mijn bederf en schennis.
O blinde ô breidelooze vrouw!
Hoe breng ick uw gemoedt tot kennis,
Voor dat vergrijp, vol naberouw?
Wat zwarigheden of' er naecken?
Wat of die nare droom beduit?
't En zij Godts Englen my bewaecken,
'k Raeck zonder schipbreuck hier niet uit.
'k Was, docht my, in een schip getreden,
En stack van lant! een storm stack op,
Een kille schrick beving mijn leden,
En gaf de vrolijckheit de schop:
Dan scheen my d'afgront te verslinden:
Dan zwichten wolcken voor den mast,
Gesolt geslingert van de winden:
De kiel raeckte op een zantplaet vast:
Daer zat ick eenzaem en verlaten,
En klaeghde vast mijn' noodt de zee:
Maer klaght noch kermen moght hier baten:
De zee voelt niemants hartewee.
O hemel, zoo die norsse buien,
Waermede ick droomende overvoer,
Al weder strijt en ramp beduien;
'k Beveel, ô stuurman, u het roer
Van mijn gemoedt: ghy kunt my stuuren
Behouden aen een stille kust;
En of ghy 't onweêr lang liet duuren,
Noch slaep ick in uw' schoot gerust.
Mijn Godt, mijn toevlught, uw geboden
Gaen my ter harte in dit geschil:
U eere ick, maer geen valsche Goden,
Noch os, noch hont, noch krokodil,
Gelijck dees domme Egyptenaren:
Behoe mijn ziel in deze baren.

VOESTER. STAETJOFFERS.

VOESTER.

Wie klopt hier aen de kamerdeur?

STAETJOFFERS.

Doe op, de joffers staen' er veur.

94 *Dan zwichten wolcken voor den mast:* hoog dichterlijk voor: „dan werd het schip zoo hoog opgenomen door de golven: dat de mast de wolken doorboorde."

VOESTER.

Och raeckt aen grendels noch aen ſloten,
Ick koom u by.

STAETJOFFERS.

Hoe, ſlaept mevrouw?

VOESTER.

Haer oogen, effen wat beſchoten
Van vaeck, my, vol van angſt en rouw,
Vaſt houden waeckende, en verlegen.
Zy heeft te nacht een koorts gekregen,
En niet een oogenblick geruſt.
De brant in 't beckeneel geſtegen,
Neemt af, maer is noch niet gebluſcht.

STAETJOFFERS.

Wy quamen om het hair te poeren,
Te krullen, en met goudt te ſnoeren,
En haer op 't cierelijckſt te kleên.

VOESTER.

Vercier u zelfs, en gaet vry heen:
Z' is niet geſtelt om uit te komen.

STAETJOFFERS.

En of dit qualijck wiert genomen,
Dat wy, haer latende in dien ſtaet,
Ons durven geven op de ſtraet.

VOESTER.

'k Blijf borgh, laet my alleen betyen:
'k Weet u van opſpraeck te bevryen,
En ken haer luimen al te wel.

STAETJOFFERS.

Zoo durven wy, op uw bevel,
't Gezicht van deze feeſt genieten?

VOESTER.

Gaet heen, het zal haer niet verdrieten.

STAETJOFFERS.

Och, Iſis loone u deze deught,
O oude voeſter, die ons jeught
Vergunt met andren te vergaeren.

VOESTER.

'k Bedanck als noch mijn jonge jaeren,
Met luſt en weelde doorgebroght,
En gun u gaerne dezen toght.
De roozen blozen om te pluicken.

126 *Te poeren* voor „poederen, poeieren." Hairpoeder was ook in Vondels dagen in gebruik; doch ze was niet wit, gelijk in 't laatſt der vorige en in 't begin van deze eeuw; — maar van een ſtof, geëigend aan de kleur van 't hair. Zoo poederden zich de lichtblonde met zilverſtof, de rosachtige met goudſtof, de zwarthairige met ſpiesglas of andere vonkelende ſtof.

Wie tijdt heeft moet haer tijdt gebruicken.
Ick draegh de joffren haet noch nijt.
Gaet hene, bezight uwen tijdt;
Daer tranen lijckzang en gebeden
Zich mengelen met vrolijckheden.

REY VAN ENGELEN.

ZANGK.

Sluit voor Begeerte uw graegh gezicht;
Zy loert, zy loert om in te vaeren.
Sluit d'oogen, venfters van het licht,
Indien ghy wilt uw hart bewaren:
Want zoo Begeerte eens binnen fluipt,
Zy zal bederf en jammer baren,
Dat eeuwigh fmert, en eeuwigh druipt.
De dingen zijn niet als zy fchynen:
De worm zit binnen lecker ooft,
En levent kleur bedeckt venynen.
Hy doolt zeer licht, die licht gelooft:
In paradyzen neftlen flangen:
De flangen hangen boven 't hooft,
Daer goude en blozende appels hangen:
Dies wacht uw vingers, wacht uw hant,
Noch vat de Doot niet met uw' tant.

TEGENZANGK.

't Godtvruchtige geflacht van Seth
Lijt fchipbreuck op korale klippen,
Op een albafte een ftreelend bedt;
En ftrant op 't zachte ftrant der lippen,
Die vleien kunnen, als weleer
Haer moeder, die met Adams flippen
Den ganfchen aertkloot ruckte om veêr.
De voorgangk in 't welluftigh Eden
Wort nagevolght van tijdt tot tijdt:
Men fchept vermaeck in 't overtreden
D'oprechtigheit verfmelt en flijt.
De hemel, opgeweckt door 't farren
Van zulck een' opgehoopten fpijt,
Verheft tot boven aen de ftarren
Een zee, van geen geberght geftuit:
Een zee wifcht alle vlecken uit.

TOEZANGK.

Wat ziet men fchoone naeckten zwemmen,
En dryven op den weereltvloet.

151 *Zy loert, zy loert:* fraaie herhaling.
159-161 Vergel. *Adonias* vs. 1197.
De goude kelck fchenckt moortvenijnen.
De dinghen zijn niet als zy fchijnen,
168-171 Dit ziet op het gebeurde voor den zondvloed.

Al 't water bluſt en temt dien gloet,
Niet maghtigh om zich zelf te temmen.
Of vrouweluſten veel beloven,
Men ziet hoe dier die luſten ſtaen:
Men ziet de weerelt onder gaen;
En komt verbode luſt noch boven?

HET TWEEDE BEDRYF.

VOESTER. IEMPSAR.

VOESTER.

Zy ſlaept, doch ongeruſt: 'k wil zachtjes nader treên.
Hier leit het hooft: zy ſmijt haer armen ſtaegh van een,
En naulix halfgedeckt kan 't bedt de leden houden.
Beſt deck ick 't naeckte lijf, dat anders moght verkouden.
My dunckt zy droomt: 'k wil ſtil by 't hoofdeint blyven ſtaen.
Hoe raeſkalt ze in den ſlaep: nu laet haer eens begaen.

IEMPSAR.

Al gaf my het geluck te dragen
Den ſcepter met den tullebandt,
En d' eige kroon, die Pharo ſpant;
Al zat ick op des konings wagen,
Ge-eert als koningin van 't lant;
'k Had tienmael liever te behagen
Uwe oogen, bruin als diamant,

Dan 's konings oogen, en de zielen,
Die voor deze aertſche Goden knielen,
En hen verheffen hoogh in top.
Ick nam de kroon van mijnen kop,
En kroonde uw hooft met puick van ſtralen.
Een kus zou 't altemael betalen.
't Genot van eenen kus is meer
Dan al 't genot van ſtaet en eer.

VOESTER.

Helaes! voor 't minnent hart is ruſt noch vre geſchapen;
Want Min houdt ſcherpe wacht, als al de zinnen ſlapen.

IEMPSAR.

Duur lang, ô liefelijcke pijn
Van minneſchichten, diep geſchoten.
Smelt Venus vier uw hart in 't mijn?
Heeft zy uw hart in 't mijn gegoten,
En bey de harten, eens geaert,
Ononderſcheidelijck gepaert?

VOESTER.

Genoegelijcke droom, kunt ghy dees vlammen bluſſen;
Ick wil, in Joſephs plaets, haer mont en wangen kuſſen.

IEMPSAR.

Dat 's artſeny van yemants mont.
Wie kuſt mijn quynent hart gezont?
Verzoet ghy zoo dit bitter lyen?
Och Joſeph, duick mijn morgenſtar:
Och vlught: daer dreight u Potiphar.
Hy komt ons deze vreught benyen.
Daer moort hy u in mijnen ſchoot.
Waer heen gevloden voor de doot?
Och voeſter, help, hy moort, hy woet, om my te krygen.

VOESTER.

Wat razerny is dit? dus uit den bedt te ſtygen?
En langs de kamer naeckt te vliegen in het hemt,
De vlechten om het hooft, als dol en ongetemt?
Wat razerny is dit?

IEMPSAR.

Helaes, waer zijn mijn zinnen?

VOESTER.

Die zijn van huis, mevrouw.

IEMPSAR.

Och hael ze weder binnen.

217 *Smelt* heeft hier wederom de active beteekenis in tegenoverſtelling van *ſmilt*.
232 *Uit den bedt:* met de ſterke buiging maar om 't metrum voor „uit den bedde." Zie vs. 272.
236 Deze regel is kurieus van naïviteit.

VOESTER.

Hoe hijghtghe dus ontſtelt? bedaer wat, en bekoel.
Nu koom, en zet u hier wat neder in dien ſtoel,
Nadien ghy op de koets niet langer kunt geduuren.
Koom ſchiet dien tabbert aen.

IEMPSAR.

Waer ben ick? in wat muuren?

VOESTER.

Mevrouw, ghy zijt in huis. hoe zietghe zoo beroert?
Hoe hangt dit hair om 't hooft, zoo wildt en ongeſnoert?
Nu koom, laet my begaen: ick zal 't een luttel ſchicken.
Wat quam u over? kan een droom u zoo verſchricken?
Daer is de ſpiegel: zie, en ſpiegel dit gelaet.
Aenſchouw eens, hoe die brant van 't hart in d' oogen ſlaet;
Hoe mager 't aenzicht quijnt, en d' ingevalle kaecken;
Hoe Min het ſchoon miſverft, en hoe zijn boogh kan raecken
Een ongewapend hart. hoe heel ick dees quetſuur?
Blus uit, blus uit by tijdts dit zorghlijck ſmeulend vuur.
Blus uit den brant, eer die in 't dack van 't hof koom ſteigeren.

IEMPSAR.

Zoo lang die Jongeling my zijnen mont zal weigeren,
Ziet Iempſar hulp noch trooſt voor haer bedroefde quael.
Helaes, waer was ick ſtrax? wat vriendelijcke ſtrael
Verſcheen my in den droom? hoe ſlonckerden die oogen?

VOESTER.

Vertel dan uwen droom.

IEMPSAR.

My docht 'k wert opgetogen
Met Joſeph, mont aen mont, in Venus heilgen troon,
In Venus ledekant, omheint van minnegoôn:
Die ſchutters deden niets dan naer ons harten doelen;
Wy niets dan minnebrant en kus met kus te koelen.
O welck een' lieven gloet gevoelde ick, ſchicht op ſchicht!
Wat luſt is dat, die 't brein als uit zijn leger licht?
Laet andre zinnen vry om weelde en welluſt woelen,
Ick noem den grootſten luſt, verbeelding van gevoelen
Der onderlinge vlam, die door al d' adren rijdt.
Maer zulck een zaligheit nut niemant onbenijt:
Want midden onder 't ſpel quam mijn gemael gevaren
Met eenen blooten dolck; ſtrax rezen al mijn hairen.
Hy bluſchte in mijnen ſchoot dit leſchvier van mijn' gloet,
Beſpattende mijn borſt en aenzicht met dat bloet,
Om 't welck mijn bloet dus ziedt en ſchuimt, en 't hart moet zuchten.
Dat dreef my uit den bedde, om lijfsgevaer t' ontvlughten,

241 *Beroert:* in den zin van „hevig ontſteld van ontroering."

En dezen tweeden ſteeck, die naer mijn' boezem ging.
Och, Joſeph, Joſeph, och! och, ſchoone Iongeling!

VOESTER.

Zwijgh ſtil, het gelt uw hals. hoe nu dus ongebonden?
Ick heb uw jofferen alree van kant gezonden.
Ay, bindt, om ſlaven en gezin, uw toghten in.
Ick ſchrick voor uwen heer: wat ſchaem u voor 't gezin.

IEMPSAR.

Ick pas op eer noch ſchant, noch op mijn eigen leven.
De Min vervooght het al.

VOESTER.

Waer wort mijn kint gedreven
Van dolle razerny?

IEMPSAR.

Ay, moeder, ſpreeck zoo niet,
Noch ſcheldt geen razerny mijn redelijck verdriet.
Uit rype reden wort mijn hartewee geboren.
Gemeene ſchoonheit magh gemeen vernuft bekoren,
Dat reuckeloos ſlechs ziet de dingen over 't hooft,
Of licht beſtemt, 't geen 't oogh al blindeling gelooft:
Maer wie met oordeel mint, zal zich alleen vergapen
Aen eenigh puickſchoon, tot verwondering geſchapen:
Gelijck dit uitheemſch licht, dat leider al te kuiſch
Vergult gewelf en zael van ons gezegent huis:
En dunckt het u, dat ick noch revel zonder reden?
Bezie den Jongeling, van boven tot beneden,
Hoe vrouw Natuur aen hem te koſt leide al haer' ſchat.
Wat wraeckt uw oordeel hier? wat wenſcht ghy anders, dat
Niet ſtrax tot misſtal ſtreckt? wat rots wort niet bewogen?
Noit zagh een valck in 't hof zoo wacker uit zijn oogen;
Die oogen, daer de Min, gezeten op zijn ſtoel,
Het alles brant en blaeckt, en blijft zelf koudt en koel,
Het hooge voorhooft ſchijnt een' glans van zich te ſpreien.
Men ziet het blonde hair zijn locken aertigh zweien,
En zwieren over neck en over ſchouders heên.
In 't aenzicht gloeit de verf. wie zagh ter weerelt leên
Van maeckſel zoo volmaeckt, zoo net, zoo evenmatigh?
De mont (die 't zeggen dorſt) te ſtemmigh, en te ſtatigh,
Zou yet vrypoſtigers vereiſchen, 't geen een' menſch
Van zulcke jaeren voeght, zoo had ick al mijn' wenſch;
Zoo zwom ick in een zee van allerhande volheit.
Ay, moeder, noemt ghy noch uw dochters liefde dolheit?
Och, Joſeph, Joſeph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al ſchijnt het razerny.

300 *Zweien* voor *zwaaien*, als meermalen.

VOESTER.

Dit queeckt uw koorts: is 't vreemt dat ghy zoo lang blijft quynen?

IEMPSAR.

Gelijck langs eene beeck de bloemen ſchooner ſchynen,
Daer 't water over drijft; zoo ſchijnt zijn eedle geeſt
Zijn ziel wel ruim zoo ſchoon, door 't lichaem, ſchoon van leeſt,
Waer in met overlegh dees kieſche geeſt quam daelen,
En flickren, eveneens gelijck verdroncke ſtraelen,
In mynen, en gelaet, en voeghlijckheit, en al
Wat yegelijck bekoort en treckt, met zulck een' val,
Dat hy zich meeſter maeckt van vrouwen en van heeren,
En waert is niet een huis, maer Rijcken te regeeren.
Och, Joſeph, Joſeph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al ſchijnt het razerny.

VOESTER.

Ghy zijt te krachtigh en hardneckigh in 't verbeelden.

IEMPSAR.

De hemel overgoot met overmaet van weelden
Dit huis, geduurende 't voorzichtige beleit
Van dat lieftalligh kint. het weeligh veldt ontzeit
Ons vruchten noch gewas. de dienaers en de knaepen
En ſlaven ſpoên hun werck. mijn heer magh veiligh ſlaepen,
Op Joſephs wackerheit. de Koning en al 't hof
Onthalen Potiphar met ongemeenen lof.
Hier hapert niets, dan dat wy hem vergeefs beminnen,
En hy te krygel valt, en al te ſtijf van zinnen,
In 't weigren van mijn bede, en dagelix verzoeck.

VOESTER.

Zoo keer uw' ſlaef den neck met een verdienden vloeck.

IEMPSAR.

Och, Joſeph, laet mijn vloeck veel eer my zelve treffen,
Dan uw alwaerdigh hooft, het welck ick wenſch te heffen
Tot aen de ſtarren toe; te kranſſen met een' krans
Gevlochten van mijn hair, met uitgelezen glans.
Wie haet zijn eigen hart, of wort er op verbolgen?
Wanneer de zonnebloem vergeet de zon te volgen
Met loncken; wanneer haer verdriet 't geliefde licht
T' aenſchouwen, met een zoet en minnelijck gezicht;
Dan zal ick dien Hebreeuw, mijn lief, den neck toekeeren.

312,313 Schoone vergelijking De dichter wil zeggen dat „de ſchittering der bloemen langs een beek door de weêrkaatſing van de ſpiegeling van 't water verhoogd wordt."

317 *Mynen:* t Fr. *mine*, „voorkomen."

318 *Yegelijck* voor „iedereen," wy zeggen thands „een iegelijk "
Val: „ welſtand." Zoo zegt men nog: „dat heeft geen *val*;" voor „dat ſtaat, past niet." Zie ook 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

320 Vernuftig gedacht van den dichter, om zelfs de van hartstocht vervoerde vrouw Jozefs toekomſtige grootheid te doen voorzien. Zie ook vs. 336.

Een aengewende min valt laſtigh te verleeren.

VOESTER.

't Valt licht te haten, die ons gunſt en vrientſchap haet.
Hy blijft toch even ſchuw, en vliedt u, waer ghy gaet.

IEMPSAR.

Te feller wort mijn vier door 't weigren aengeſteecken.

VOESTER.

Gelijcke liefde kan gelijcke liefde queecken.

IEMPSAR.

Geloofme in 't geen ick voel: de liefde in haer bejagh
Is heetſt op 't wildt, 't welck zy niet achterhalen magh,
En heeft min treck tot yet, dat macklijck wort gevangen.
Begeerte groeit te meer, door 't vierige verlangen.
De min is haer geen ernſt, die om het afſlaen ſuft.
Rechtſchape dapperheit wort niet zoo licht verbluft.

VOESTER.

Ghy kocht dien knecht voor ſlaef: wat lief hebt ghy verkoren?

IEMPSAR.

Zwijgh ſtil. verkleen hem niet: ghy moort mijn ziel deur d' ooren.
Wat zwerft'er menigh heldt, dien 't aen geluck ontbreeckt,
Maer niet aen ſtam noch deught. al wat in Joſeph ſteeckt
Gelijckt niet ſlaefs, maer heers: dat zwinxel en die gaven
Getuigen, hoe hy nam zijn' oirſprong uit de braven:
Doch 't zij zoo 't wil; ick wenſch voor zijn ſlavin te gaen.
Geluckigh waer de vrouw, die onder hem moght ſtaen.

VOESTER.

Het minnende oogh vergroot die dingen zonder oordeel,
Acht alle droomen waer, en rekent ſchade voordeel.
Mevrouw, 't is valſche waen, die uw verſtant miſleit.
Verkies een veiligh padt: geloof niet watze zeit.
Al gaf hy ſchoon gehoor, zoo leert uw ſtaet u duicken.
Ghy mooght dien Jongeling niet openbaer gebruicken,
Maer ſteelwijs, en ter ſluick, en ergens in een' hoeck,
En met een hart vol ſchrix.

IEMPSAR.

Dat is al 't geen ick zoeck.
Geſloke min ſmaeckt zoetſt, in duiſtre en diepe holen:
Daer leeft men by den nacht: daer glimmen Venus kolen
Met levendiger gloet, dan by den lichten dagh.

VOESTER.

Zwijgh ſtil, ick hoor mijn' heer: my dunckt ick hoor gewagh.
Daer klopt hy aen de deur: ick beef voor mijn gepeinzen.

355 *Ghy kocht dien knecht voor ſlaef:* men vergete niet, dat *knecht* hier in den zin van „jongeling" ſtaat.
367 *Al gaf hy ſchoon gehoor* voor „offchoon hy gehoor gaf."
368 *Openbaer:* „zoo, dat het ieder bekend zij, vrijelijk, op wettige wijze."
374 *Gewagh:* van het oude praet. van *wegen* (*wag*) voor, „beweging." Men zie daarvan by TEN KATE, D. II, 1e pr. blz. 503.

Verbijt u toch een poos: wat raedt om dit t' ontveinzen?

POTIPHAR. VOESTER. IEMPSAR.

POTIPHAR.

Doe open, Voeſter. hou: wat onruſt hoor ick hier?
Hoe vaert mevrouw?

VOESTER.

Een vrouw is een rampzaligh dier.
Daer zit zy voor de ſponde, en heeft maer pas geſlapen.

POTIPHAR.

Hoe is het toch, mijn trooſt? hoe is 't met u geſchapen?

IEMPSAR.

Gelijck ghy daeghlix ziet: het luſt my maer van pas.

POTIPHAR.

Zoo leunt een quynend beeld, gebootſt van maeghdewas,
Op eenen ebben ſtoel, en laet het hooft vaſt hangen.
Is dit die lieve mont? zijn dit dees zachte wangen,
Die ghy my eerſtmael boodt, met onverzaden luſt?
Heeft Potiphar zoo vroegh den bloeſem afgekuſt,
En al dat blozent ſchoon van 't aenſchijn afgeſtreecken?
Uw roozen gaen eerſt op, voor 't licht, dat door wil breecken,
En op den drempel ſtaet, den valen nacht te ſpijt.
De Goden hoeden het, dat niet een buy van nijt,
Van norſſe zwarte nijt ons koom zoo vroegh berooven
Van zoo veel helderheên, als uwe jeught beloven
De luſten van uw lief en trouwen bedgenoot,
Die nergens zachter ruſt, dan in dien warmen ſchoot.
'k Moſt, overwonnen door uw zuchten, door uw tranen,
My, zeven nachten lang, van dit ſchoon lichaem ſpanen;
En twyfel waer ick hebbe in mijnen plicht gefaelt,
Om dat ghy, als voorheên, niet uw gemael onthaelt,
Ja ſchier afkeerigh ſchijnt van hem, en van het leven.
Zegh op, waer is u ſtof tot ongenoeght gegeven?
Wat maeckt u wars van 't licht, en mijne oprechte min?
Mijn lief, of hapert het aen yemant van 't gezin?
Ghy zucht, en antwoort niet, wie zijnze? ick zal hen ſtraffen.
Ontdeck het uwen Heer: hy kan 'er raedt in ſchaffen.
'k Wil dat een yegelijck u viere, en eere, en dien:
Datze altezaemen u, als my, naer d' oogen zien.
Ghy ſteent, en kropt het in: hoe kan ick dit gedoogen?
Wat hartewee ſchuilt hier? de traenen ſtaen in d' oogen.
Wat ſchreit ghy? ſpreeck vry uit, en melt my, waer het ſchort.
De krancke, die haer leet den arts verberght, verkort
Zich zelve, maer wie 't klaeght en melt, die kan men helpen.
Zegh op: is 't in mijn maght, ick zal dees wonde ſtelpen.

IEMPSAR.

Vertrouwt ghy, dat wy wars van uwe liefde zijn,
Ons liever, dan voorheen de dagh en zonneſchijn,
Die nu verquicken komt al wat begon te flaeuwen?
O ſmert! ô hartewee! wat valt dit hardt te kaeuwen!
Maer laes noch harder te verduwen, voor een vrouw,
Die, teder van gemoedt, niet opmagh tegens rouw,
En onmin. Heiligh oogh des hemels, die beneden
Op d' aerde met uw' ſtrael de minſte onzuiverheden
Ontdeckt, en altijt zelf zoo rein en zuiver zijt,
Ghy ziet en kent mijn gront. ô Goden, helpt, hoe ſnijt
Dat woort ons in het hart.

POTIPHAR.

Nu ſus, niet t' ongeduldigh.

VOESTER.

Mevrouw blijft eeuwigh dienſt en trouw en liefde ſchuldigh
Den genen, die haer trouw aen zijne trouw verknocht,
En zoud er blijck van doen, indienze meer vermoght:
Maer vrouwen zijn gelijck het weêr der zomerdagen,
En onderhevigh meeſt aen luimen, en aen vlagen.
Laet deze droeve buy van onluſt overgaen.
De zon getrooſt zich wel, dat d' afgeſchene maen
Verflaeuwt, en niet een lit meer ſchijnt te kunnen reppen:
Terſtont verrijſtze, en lacht en komt weêr luiſter ſcheppen
Uit hare wederga, dien koeſterenden ſtrael.
De ſluimerende Min is ſlechs op een verhael
En om meer voorraet uit, en zal eerlang al t' evens
Opborrelen vol ſaps, doortintelen vol levens
De leden van u beide, en zetten, met meer blijck
Van gunſt en gloet dan oit, al 't achterſtel gelijck.

POTIPHAR.

Wat oordeelt d' arts van haer, en van dit langſaem quynen?

VOESTER.

Zy heeft te groot een moedt, en ſchaemt zich zieck te ſchynen,
By artſen of gezin.

POTIPHAR.

'k Had hoop, dat zy haer' geeſt
Verquicken zoude, op 't hooge en heerelijcke feeſt,
Het welck de joffers zelfs bekleeden, en vereeren.

VOESTER.

Miſſchien help ick mevrouw voor middagh in de kleeren.

POTIPHAR.

Bekoort u 't hoogtijt niet? het woelt alree op ſtraet.

IEMPSAR.

Dit feeſt bekoort my min dan d' eenzaemheit, ay, laet
My heden in de ſtilte, en achter af bedaren:

't Wort beter. 't gekrioel der uitgelate ſcharen
Moght ſteurnis geven aen de zinnen. al mijn luſt
(Indien 'er luſt is) ſtreckt tot afgeſcheide ruſt.

VOESTER.

Zwaermoedigheit, van haer gedachten overladen,
Zoeckt altijt eenzaemheit, en wandelt dootſe paden.

POTIPHAR.

Zwaermoedigheit wort zoo door eenzaemheit gevoedt.
Gezelſchap baert vermaeck.

IEMPSAR.

De barning van 't gemoedt
Blijft duuren, daer het ruiſcht van ſtrijdige gezinden.

POTIPHAR.

Vergader zonder ſtrijt.

IEMPSAR.

Waer is die plaets te vinden?

VOESTER.

Belieft het u, mijn Heer, beveel den Huisvooght vry,
Dat hy mevrouw in alls van daegh te wille zij,
't Gezin vertrecken doe, en ſteurnis zoeck te myden.

IEMPSAR.

O ja, dat waer mijn wenſch: dat zou mijn' geeſt verblyden.

POTIPHAR.

Het zal geſchiên, mijn trooſt. daer noodt my ons karros
Op 't hooge feeſt: grijp moedt.

IEMPSAR.

Mijn hart.

POTIPHAR.

Nu laet my los.
Ick hoop na 't hooghtijt u in betren ſtaet t'ontmoeten:
Laet Joſeph midlerwijl mijn ſchult gedienſtigh boeten.

IEMPSAR.

Och Voeſter, vat dit woort: hy zelf geeft ons verlof.

VOESTER.

Zwijgh ſtil.

IEMPSAR.

Spreeck Joſeph aen: nu hebt ghy ſpreeckens ſtof.

VOESTER.

Och zwijgh, mevrouw, zwijgh ſtil, eer hy u hoor geluit ſlaen.
'k Zal luiſtren wat mijn heer den Huisvooght zeit in 't uitgaen.
De Ioffers gaen vaſt heên: de Ioffers nooden hem:
Hy weigert haer 't geley: daer hoor ick Iofephs ſtem.

455 *Gezinden* hier genomen voor 't m v. van *gezindte;* doch met verzachten uitgang
457 *Den Huisvooght*: „Jozef."

POTIPHAR. IOSEPH.

POTIPHAR.

Wel Ioſeph, gaet ghy nu de Ioffers niet geleiden
Naer 't vrouwetimmer, om het oogh te laeten weiden
In zulck een' ſchoonen rouw, die lijck en uitvaert ciert
Van Apis? ſuft ghy t' huis, nu al de weerelt viert?

IOSEPH.

Mijn heer, ick kan de tijdt wel eenzaem overbrengen.
Hoe verder van dat vier, hoe minder zorgh voor zengen.
De Ioffers tieren beſt in 't midden van 't gewoel.
Hy blaecke om haer, wie wil; mijn aert is ſtil, en koel.

POTIPHAR.

Kan zoó een Iongling zich van zoo veel zonnen ſpanen,
Van 't vier t welck ſchooner ſpeelt door teere joffretranen,
Dan 't licht door eene wolck; wanneer de regenboogh
Geſpannen, regens ſpelt, en verft de lucht om hoogh.
Dit beurt om vier jaer eens. hoe blijft ghy zoo afkeerigh
Van feeſten?

IOSEPH.

Ick was noit nieusgierigh noch begeerigh
Om d' uitvaert te bezien.

POTIPHAR.

De toeſtel wijſt wel aen
Met wat een heerlijckheit dees ſtaci toe zal gaen,
Ja heerlijcker dan oit in menigh jaer te voren.
Wien zouze heden niet, wien morgen niet, bekooren?
Van daegh de Ridderſchap, en ſchutterlijcke kracht.
Met ſleepende geweêr: een dubble ry en pracht
Van Iſis prieſteren, gedoſt met hartevellen:
Dan 't aengebeden lijck, en die dat lijck verzellen;
De koning, en al 't hof: de heeren, en de Raet:
De koningin in rouw: haer ſleep, en heele ſtaet,
Met ſluiers om het hooft, met tranen op de wangen:
De borſten opgekrabt, de lucht met lijckgezangen,
Met prieſterlijck geloey, tamboer, en ſiſterklanck,
En cymbelgalm gepropt: de ſpietſen taey en langk
Bewonden met een' myrt, geſlingert heên en weder.

478 *Mijn aert is ſtil, en koel:* of de dichter vergeet hier, wat hy tot lof van Jozef in de opdracht gezegd heeft, of hy legt hem hier een leugen in den mond.

489 *De Ridderſchap, en ſchutterlijcke kracht:* een echt Amſterdamſche optocht, die hier den dichter voor de oogen zweefde.

490 *Met ſleepende geweêr:* ten teeken van rouw. Men vergelijke de uitſlaande prenten der begrafenisſen van Prins Willem I, van de Ruyter enz.

491 *Gedoſt met hartevellen:* waar Vondel dit koſtuum van daan haalt om Iſis Priesteren mede te tooien, is niet zeer duidelijk: waarſchijnlijk had hy op de eene of andere prent Germaanſche priesters in zoodanig lederen pak gezien.

Aldus geleit men 't lijck, de ſtraten op en neder,
Tot daer het eeuwigh wort de grafnaelt toebetrout.
Maer morgen, effen als de zon, gehult met gout,
Het hooft heffe uit de kim, om 't aertrijck meê te deelen
Dien goddelijcken glans; ſteeckt Memphis zijne keelen
Al t' effens op, van vreught, en juicht uit eenen mont:
Gezegent zij den dagh, die Apis weder vondt.
Men haelt dan 't gouden vat uit het Godtheiligh koffer,
Mengt water aerde en geur door een, en giet den offer
Op 't voorhooft van dien Godt, die gulde horens draeght,
En met een halve maen de maen tart, eer het daeght.
De ſtadt komt naer den Nijl met maght hem tegenloopen.
De kopre poorten gaen voor zijn geloey ſtrax open.
Zoo wort hy op het koor gezet, voor 't hoogh autaer.
Hy ſtont te voren hier vier etmael droef en naer,
Uitbeeldende Iſis druck, behangen met zwart linnen.
Men leit hem 's nachts ſtil uit, by daegh met ſtaci binnen:
Dan offert elck voor 't koor, 't zij ouderdom, of jeught.
Wie heden ſmelt van rouw, ſpringt morgen op van vreught.

IOSEPH.

Men viere Oſiers geboorte- of ſterfdagh, of de granen
Van Iſis, of geſtarnte, of zon, of nieuwe manen,
Of 't zevendaeghſche feeſt des Nijls, of wat men wil;
Men bidt den Viergodt aen, of koe, of krokodil,
Anubis, Ammon, of wat wyders wort geboden;
Ick volgh 't Hebreeuwſch gebruik, en geene uitheemſche Goden.
Eert Koptus Zonneſtadt en Memphis een getal
En menighte van Goôn; wy eeren overal
Een Godtheit met gebeên en zuivere offerhanden.

POTIPHAR.

't Ontbrack Æġypten noit aen hemelſche verſtanden:
Dat weet ghy, die, volleert in wijſheit, quaemt zoo knap
Te ſteigren op den troon van alle wetenſchap.

IOSEPH.

Ontlaſt my van dien lof: want heb ick yet bedreven,
't Welck lof verdient, dat zij den hemel toe geſchreven,
En u, die aen uw' ſlaef niet luttel leit te koſt.
Wanneer men heet volleert, is d' eerſte les begoſt.

500 *'t Lijck:* van Apis namelijk. Men weet, dat deze godheid door de Egyptenaren gediend werd onder de gedaante van een zwarten ſtier, met een wit kolletjen op 't voorhoofd, de gedaante van een arend op den rug, en op de rechterzijde een maanvormige witte vlek. Het dier mocht maar zekeren bepaalden leeftijd bereiken, na welken het gedood werd en een ander gezocht, dat op die zelfde wijze geteekend was. Zoo lang dit niet gevonden was, heerschte er rouw door geheel Egypte, die by het opſporen van het verlangde in vreugdefeesten verkeerde

512 Later: *de kopre poorte ſpringt.*

529 *Knap* voor „ſnel, vlug." Zoo is *knaphandig* „vlughandig."

534 *Begoſt* voor *begonnen*, als meermalen

POTIPHAR.

Men wacht van over zee vernuften, met veel ſmeeckens
Aenhoudende om te raên, wat onze naeldeteeckens,
Gebeelde wetenſchap en wijſheit zonder ent,
Verbloemde ſpraeck, alleen 't ſcherpluiſtrende oor bekent,
En heilighdommen, al verborgentheên verbloemen.
D' uitheemſche zal dit Rijck der wyzen moeder noemen,
En zuigende haer borſt godtvruchtigh voetſel af,
Den Godtsdienſt voeren t'huis, dien zy den vreemdling gaf.
De vreemden zullen hier [ten zij d' orakels falen]
Den Godtsdienſt niet alleen, maer oock hun wetten halen;
En d' aertboôm omgezet, naer Memphis gouden ſtijl,
Wil zijn verandering danck weten onzen Nijl.

IOSEPH.

'k Beken dees ſchool vermagh de weerelt te ſtofferen
Met koppen, die natuur op 't ſpitſt hier kennen leeren;
Maer 'k wenſchte, datze eens klaer uit het natuurboeck zagh,
Wat wondere oirzaeck eerſt het licht broght aen den dagh:
Zy zou met ons Hebreen ſtrax 't eenigh Wezen vieren,
In plaets van hemelſch heir, of voglen, viſſchen, dieren,
Of hooftſtof, of een' heldt, of een die 's vollex gunſt
Verdiende, door een' vondt van volleck-nutte kunſt.

POTIPHAR.

Wat oort des lants komt naeſt door godtsdienſt aen uw zeden?

IOSEPH.

Daer 't Kreeftvier gloeit op 't hooft, en Kneph wort aengebeden;
Die, barende het ey door zijnen zwangren mont,
Wel aenwijſt, dat dit groote onmetelijcke ront
Van eenen Godt, die noit beginſel heeft genomen,
En nimmer ſterven kan, alleen zij voortgekomen.

POTIPHAR.

Ontdeck my op wat gront ghy uwen Godtsdienſt plant.

IOSEPH.

Op overlevering, gereickt van hant tot hant,
En openbaringen aen opgetoge vaderen,
Doch meeſt aen Abraham; in wiens Godtvruchtige aderen
Die Godtheit zweefde en dreef. wat zal ick zeggen van
Dat hooghverlicht vernuft? waer zagh de zon oit man
Zoo onbeſproken vroom, zoo vreedzaem, zoo rechtvaerdigh,
Zoo onderdaen, zoo braef, en zulck een' zegen waerdigh
Als Abraham? was 't vreemt dat 's hemels eigen mont
Zich eeuwigh aen dien heldt en aen zijn krooſt verbondt?

556 *Kneph:* een godheid, aan welke de Egyptenaren de ſchepping der waereld toeſchreven. Euſebius verhaalt uit Porfyrus, dat Kneph werd afgebeeld met een ei, dat uit zijn mond voortkwam. Het *ei* was van ouds het zinnebeeld der aarde.

POTIPHAR.

Dien vader, die zijn' zoon ja eenigh kint wou ſlaghten?

IOSEPH.

En branden op 't autaer.

POTIPHAR.

Hoe vallen die gedachten
In 't redelijcke brein? wijdt 't vaderlijck gemoedt
De Godtheit een autaer, door 't kinderlijcke bloet?

IOSEPH.

Uit dwang, noch lantsgewoont, noch eerzucht, noch yet menſchelijx:
Maer om te toonen, dat hy niet bezat yet wenſchelijx,
't Geen ſtont te weigeren den rechten Eigenaer,
Die 's mans gehoorzaemheit beproefde op dat autaer:
Den wil voor 't werck, den ram ontfing in Iſax ſtede;
En zwoer hem zulck een gunſt met nimmer ſchenbren eede.
De Godtsdienſt van dien heldt ſlacht d' ongerijmtheit niet
Van 't geen door Typhons wraeck geſmackt wert in den vliet;
Het welck uw prieſterdom, met ongeverfde wangen,
Noch ſtatigh voert ten toon, in jaerlyxe ommegangen.

POTIPHAR.

't Geen, onder deze ſchors, voor 't volck verborgen leit
Dat 's een natuurgeheim; hoe zich de vruchtbaerheit
Der dingen in 't begin beholp met vochtigheden;
Hoe een het alles teelt. 't luidt vreemt, dat een beſneden
Durf reppen 't geen hy zelf aen Godt te wyden plagh,
Zoo dick 't onnozel bloet beſchreit den achtſten dagh.

IOSEPH.

Noit joegh, 't geen Godt het oogh der mannen ging vertrouwen,
Roo wangen aen of ſchaemt de maeghden noch de vrouwen;
Gelijck uw feeſt, quanſuis verciert met ydlen glimp.
Godts wijſheit zweeft te hoogh, en boven alle ſchimp.
Zy gaf haer eigendom dit teecken, tot een' zegel
Van 't opgerecht verbont, en ſchreef het voor een' regel
Van kuiſcheit; leerende beſnoeien hart en zin
Van dartlen wellust, en van wulpſe en woeſte min.
Behalven dat dit ſchut onheelbre en andre ſmetten,
En 't menſchelijck geſlacht door teelen voort kan zetten.

POTIPHAR.

Nu rieck ick, waerom ghy de Joffers zent voorheên.

IOSEPH.

Vertrouw, belieft het u, mijn heer, dat wy Hebreen,
Veel meer dan eenigh volck, de bloem der jaeren wyden
De kuiſcheit; om wiens wil wy heilighlijck vermyden
Gelegentheit en plaets, die ons verrucken zou,

583 *Met ongeverfde wangen* voor „met ſchaamtelooze kaken, zonder te blozen."
601 *Zent voorheên:* d. i.: „vooruit zendt."

Door 't loncken op een maeght, of een gehuwde vrouw.
Ja zonder halsſtraf magh by d' onzen nergens duuren,
Een die haer weeligh vleeſch aen boelen durf verhuuren.
Wy huwen onbevleckt den maeghdom aen een maeght,
Uit teelluſt, niet uit luſt, die 't geil gezicht behaeght.

POTIPHAR.

Zoo ſtraft ghy overſpel, gewelt, en maeghdeſchennis?

IOSEPH.

Wel degelijck. helaes! gaf Godt dat ick geen kennis
Moſt dragen van die wraeck, noch zulck een ſchendigh ſtuck.

POTIPHAR.

Ghy zucht'er om, als raeckte u eenigh ongeluck.
Ick ga, 't wort tijt. mevrou heeft luſt, noch 't magh haer beuren
Te feeſt te gaen: ick wil dat niemant haer koom ſteuren
In d' eenzaemheit, en elck de zwacke viere en dien,
Indien zy yet verzoeckt.

IOSEPH.

Mijn heer, het zal geſchiên.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Ægypten, wout ghy leeren,
Waer in uw zegen leit;
Ghy ſtofte op phoenixveeren,
Noch vette vruchtbaerheit
Des Nijlſtrooms, die uw landen
Bevochtight, jaer op jaer;
Noch ydele offerhanden,
Noch Viergodts blint autaer;
Maer op des weerelts Vader,
Geroemt van Abraham,
Toen hy dees grenzen nader,
Ja hier ten hove quam
U met die vonck verbazen;
Gelijck zijn naneef oock
Die kool zoeckt aen te blazen:
Op dat uit vonck en roock
Godts vlam het Hof koom blaecken,
En ſla in alle daecken.

TEGENZANG.

Door vloecken noch door zegen
Zal d' onverzierde Godt
Dees valſche Goôn uitveegen;
Maer eer zijn eigen rot,
Verzwerende de glanſſen
Van 't eeuwigh ſchynend licht,

612,613 Hier zinſpeelt Jozef op de wraak, in der tijd door Simeon en Levi, wegens het ſchenden van Dina, op die van Sichem genomen. Zie *Geneſis* XXXIV.
638 *D'onverzierde Godt:* „de Godt die niet verdicht is."

Om koe of kalf zien danſſen,
Met eenigh laf gedicht;
Daer zy van kroezen zypen,
Op 't zatte en droncken feeſt:
Terwyle ſnaer en pypen
Verdartlen lijf en geeſt
Van jongen, en van ouwen.
Godts tolck, op dat gekrijt,
Dien afval zal aenſchouwen,
En bryzelen van ſpijt
In ſteen geſnede wetten.
Wie kan dit lant verzetten?

TOEZANG.

Dat kan ten leſte 't hemelſch wicht,
't Welck, dien onnooſlen moort ontvloden,
Naer Memphis, met zijn klaer gezicht,
Ter neder ſtort de duiſtre Goden;
Doet Ammon kloppen op zijn' mont,
En, ſtaende op een' geſternden gront,
Laet gloênde tongen nederdaelen
Op viſſchers kruinen, die zoo knap
Verſtommen Iſis prieſterſchap,
En eeren in verſcheide talen,
Recht uit, klaer uit, en onverbloemt,
Dien Godt, daer Joſeph hier van roemt.

640-649 Voorſtelling van de kalverendienst der Israeliten.
645 *Zypen* voor „zuipen;" anders wordt *zypen* doorgaands gebezigd voor : „droppelswijze vloeien."
655 *'t Hemelſch wicht:* „Kristus."
656 *Dien onnooſlen moort:* dat *dien* ſtaat hier verkeerd: er is nog van geen *moord* geſproken, waar 't op ſlaan kan, en wie de geſchiedenis van den moord te Bethlehem niet kende, zoû ze hier niet uit leeren.
662 *Die:* de *visſchers* namelijk.
Knap: „vlug, handig." Zie vs. 529.

HET DERDE BEDRYF.

VOESTER. IOSEPH.

VOESTER.

Daer komt hy: hoe zal ick mijn woorden beſt beleggen?
Die jongman is te kuiſch, en liet zich noit gezeggen,
Hoe minnelijck mevrouw hem ondergingk, en badt:
Zijn voeten ſtaen niet ſtil: wou 't ſlechts gelucken, dat
Hy 't een oor boodt, en ſtont, terwijl ick het doorboorde
Met mijn geſlepe tong; 'k zagh hoop geboren voor de
Bedruckte en bleecke ſchim; die naulix half geciert,
En half gekleet, my ſmeeckt en bidt, en herwaert ſtiert,
Of zy door mijn beleit hem aen haer ſnoer kon krygen.
Hy wort mijn tret gewaer, en leert my dit verzwygen,
En deiſt op elcken tret. helaes! nu krimpt mijn moedt.
Ick wenſch, tot heil van 't huis, u allerhande ſpoet,

Begaeſde Jongeling, te vroegh verwart in zorgen.
Ick wenſch u goeden dagh.

IOSEPH.

Ick u een' kuiſchen morgen.

VOESTER.

Kan nu dat heerelijcke en langgewenſchte feeſt
Niet locken buitens huis uw' ſtaegh geſpannen geeſt,
En doncker voorhooft; om die winckbraeuw wat t' ontwarren,
In zulck een heldre lucht, vol puick van joffreſtarren?
Uw aengezochte jeught verdient met recht, dat zy
Door zulck een ope ruimte en hemel ſpelen ry;
Daer noit godtvruchtigheit zoo ſtip ging op haer orden,
Of zy quam om te zien, of om gezien te worden.
Verſlenſt ghy zoo de bloem en 't eelſte van uw tijdt?
Al wat men op zijn' tijdt niet pluckt, dat gaet men quijt.

IOSEPH.

Laet die om Joffrenpracht zijn tijdt vry gaen vergiſſen,
Die zoo veel over heeft, dat hy 'er van kan miſſen:
Wat my belangt, mijn tijdt valt kort en ſchaers genoegh;
Indien ick dagelix met ernſt mijn meeſters ploegh
Zal dryven, zoo 't betaemt, en op mijn huisampt paſſen,
Aleer daer diſtelen en doornen over waſſen:
Of gunt mijn dienſtbaerheit my eenigh overſchot
Van tijdt, dat draegh ich op, met al mijn hart, aen Godt,
Den toevlught der Hebreen, mijn hoop, en vaſt betrouwen.
Ick ſpreeck met Godt alleen, dies rep my van geen vrouwen.

VOESTER.

Verſmaet ghy dat geſlacht van zulck een' zoeten aert?
Een vrouw wàs 't die u droegh, een vrouw heeft u gebaert:
Uw lippen, van geen ſlang noch tigers opgetogen,
Die hebben melck en bloet een vrouw van 't hart gezogen.
Ay, Joſeph, matigh u in 't ſpreecken: ſpreeck geen woort,
Het welck uw moeders eer niet ophou, zoo 't behoort.

IOSEPH.

Zoo lang mijn aders ſlaen, op 't bloet mijn geeſten teeren,
Zal ick mijn moeders naem en haer geheughnis eeren,
En, om mijn moeders wil, wat vrouw ter weerelt leeft.
Het vrouwenaenſchijn is de print, daer Godt in zweeft,
En Godts gelijckenis. al wie Godts ſchepſel laſtert,
Verlaſtert Godt in 't beelt, en is van reên verbaſtert.

VOESTER.

Wat zoo dat brave woort paſt zoo een' Jongeling,
Die t' effens zoo veel gunſt van 's hemels gunſt ontfing.

688 Vertaling van het Ovidiaanſche:
Spectatum veniunt, veniunt ſpectentur ut ipſae.

691 *Vergiſſen* is hier voor *vergiesſen*, *vergieten*, „weggooien."

De vrouwen komt die eer, al zwegen al de mannen.
Men zagh noit liever paer in een verbont gefpannen
Dan man en vrouw, miffchien wie d' uwe wezen zal;
Dies buigh uw zinnen wat de vrouwen te geval.
Gedienftigheit wint gunft. wie toeleit eens te huwen,
Leer heur naer d' oogen zien: de min verflaeüt door 't fchuwen.

IOSEPH.

Hy legge op huwen toe, die luft heeft tot dat juck,
En ftelle in zulck een' laft zijn opperfte geluck;
Mijn toelegh is noch wijdt, mijn min noch ongeboren:
Doch zoo my zulck een lot daer boven wert befchoren,
Dat rolt te zijner tijdt van zelf wel in mijn' fchoot.
Raeckt Godt mijn hart met min, ick geef den boezem bloot.
'k Heb andre zorgen, die my 't minnen wel beletten.
Wie minnen wil, moet hart en zinnen daer naer zetten.
De min eifcht niemant half, maer den geheelen menfch.

VOESTER.

Helaes! hoe raeck ick dan eens t' ende van mijn wenfch?

IOSEPH.

Wat wenfcht ghy met dien zucht? wat of de Voefter mompelt?

VOESTER.

Dus over 't hooft in druck en zwaerigheit gedompelt.

IOSEPH.

Wat zwarigheit is dat? wat fchort'er? fpreeck klaer uit.

VOESTER.

Och zaeght ghy, hoe mevrouw het hart van hartzeer fluit.

IOSEPH.

Wat nu? kan ick haer fmart en hartewee genezen?

VOESTER.

Dat ftaet miffchien aen u: och, liet ghy u belezen.

IOSEPH.

Belees my niet: 'k heb laft ontfangen van mijn' heer
Mevrouw ten dienft te ftaen. wat ick behoudens eer
En ampt vermagh, dat wort haer willigh opgedragen:
Maer komt ghy om mijn kroon mijn kuifcheit te belagen,
Zoo wijck, en rep my niet, dat naer yet fchendighs fmaeck,
Of 'k zal voor Potiphar ontvouwen al de zaeck,
En zoo gelijckze leit: Ick pas niet op dit kryten.
Wat u dan overkomt, mooght ghy u zelve wyten.

VOESTER.

Hebreeuwfche fpruit, 't zy veer dat ick u lagen legh.
Betrouw wat beters: jaegh al die gedachten wech.
Verlegen met mevrouw, van hoogen noot gedreven,
Verftout ick my dus verre om raet met u te leven,
In 't uiterfte gevaer: wort hier in yet mifdaen,
't Gefchiedt om beters wil. och, blijf een luttel ftaen:

Ghy weigerde noit menſch zijn klaghten aen te hooren.

IOSEPH.

O ſchennis! ô verdriet! ô had ick nu geen ooren!

VOESTER.

Verwenſch uw ooren niet zoo reuckeloos en licht,
Noch dreigh dus, met een wars en overdwars gezicht,
Een dienſtbo, die u niet oneerelix komt vergen;
Maer zich van angſt en ſchrick niet langer weet te bergen.
Ghy weet niet wat al leets ick over heb gebraght
Dus lang, maer noit zoo bang als nu den ganſchen nacht.
Dat kermen neemt geen endt, dat zuchten, ſteenen, weenen.
Wat noodt waer 't, borſt mijn hart: nu berſten zelfs de ſteenen
Van mededoogen. in haer oogen komt geen vaeck:
Of ſluimertze een poos, zy raeſkalt, en de ſpraeck
Verraet al watze droomt. een torts verbrant heur aren,
En 't ſlapen ſchijnt de quael en zieckte te verzwaeren;
Zoo 't ſlapen heeten magh, dat 's lichaems krachten mat.
Zy vloogh noch heden op, de kamer langs; zoo dat
Het op kranckhoofdigheit geſchapen uit te komen,
Men haer met ſloten boey en keten dient te toomen.
'k Ontveins vaſt voor mijn heer, en ſtuur vaſt van der hant,
Al wat ick ſtuuren magh, maer al vergeefs: de brant
Stijght hooger. och, wat raedt? wat raedtſman helpt my ſtuuren?
Ick ben mijn raed ten ende.

IOSEPH.

En blijft die koorts noch duuren?
Rampzaligh dier, ghy geeft uw lyden lydigh toe.
Wat maeckt, wat maeckt ghy 't my, maer meeſt u zelve moe!
't Heeft weeck op weeck geduurt, en endtlijck zoo veel dagen.
Hoe heb ick, dagh op dagh, uw ſtormen afgeſlagen,
Met zulck een eerlijck hart, als zoo een' jongman voeght,
Die als vergift vermijt, al 't geen daer 't hart af wroeght.
Ick wenſch haer eerbaerheit, en onbeſproke zeden.

VOESTER.

'k Vertoon u haren noodt, en koom niet ongebeden.
Ay Voeſter, badtze, ga, en ſpreeck dien heldt toch aen.
Hy weiger niet, voor 't leſt, my eens te woort te ſtaen.
'k Ben wel getrooſt zijn minne, als 't wezen moet, te derven,
Magh my een trooſtlijck woort gebeuren voor mijn ſterven.
Mijn vleeſch verſmelt als ſneeuw, in dezen zoeten brant,
Hy hoor mijn jongſte klaght, en hou een luttel ſtant.
Hy val, die hem bemint, zoo ſtraf niet als te voren.
Zoo badtze, en dreef my voort.

773 *Lydigh:* d. i : „tamelijk, nog al." Zie *Jozef in Dothan*, vs. 624.
774 Eenvoudige taal, en toch door de kunſtige aanbrenging dier herhaalde *m* van treffende uitwerking.

IOSEPH.

Zy dreef u, maer verloren.
Ga heene, Voeſter: ga vry heen, van waer ghy quaemt.
De dienſtmaeght ſlacht de vrouw: was 't wonder dat de ſchaemt
U niet belette dus mijn kuiſch gehoor te tergen,
En dat oneerlijck ſtuck zoo ſchendigh af te vergen?

VOESTER.

Ick vergh u niets, maer koom mevrouwe te geval.

IOSEPH.

O ſchant! ghy verght my dat ick haer believen zal.

VOESTER.

Ick volgh alleen mijn' laſt: en maeckt u dit verbolgen?
De voorſlagh ſtaet aen haer, aen u de keur van volgen,
Of weigren, zoo zy yet verzoeckt, 't geen qualijck paſt.

IOSEPH.

Wie om het lockaes zwiert en hangelt raeckt wel vaſt.
Al wie gevaer bemint vervalt daer door in lyden.
Men moet alleen geen quaet maer d' opſpraeck zelf vermyden.
Hoe verder van dien ſtrick, hoe vryer van gevaer.
Hier ſchuilt een ſlang in 't gras.

VOESTER.

Waer ſchuilt die? wijſme, waer?

IOSEPH.

Men boet met zware ſchade een al te licht betrouwen.

VOESTER.

Men vindt gebreck in Mans: men vint gebreck in Vrouwen.

IOSEPH.

In Vrouw, of Man, hoe 't zij, dat geldt al even veel,
Wanneer ons 't ongeluck gevat heb by de keel.

VOESTER.

'k Vertrou nochtans, ghy zoeckt 't bouwvalligh huis te ſtutten,
En 't ongeval des zelfs met alle maght te ſchutten,
Zoo wel als ick. ghy hoort, het onheil dreight naby,
Het onheil van een doot, of ſnoode razerny:
En zoudt ghy dezen ſlagh by tijts niet helpen breecken?

IOSEPH.

Waer meê? met dat gebreck te koeſtren en te queecken?
Haer lieflijck t' ondergaen, met een' gemaeckten ſchijn,
Als of men waer gezint haer' luſt te wil te zijn?
En waer hier meê die ſlagh, waer voor ghy vreeſt, gebroken?
Dat leſcht geen' brant: dat dient veel eer om 't vier te ſtoocken.

VOESTER.

Moet ick u leeren, 't geen uw harſſens niet ontbreeckt:

798 *Hangelt:* 't zelfde als *hengelt.*
813 *Ondergaen:* in den zin van „voorkomen, *praevenire.*" Zie Deel II, blz. 42.

Hoe een voorzichtigh arts met al zijn wijfheit fmeeckt
Gebreecken, die geen menfch noch kunft vermagh te heelen.
Al wat geen heelen kan verdragen, moet men ftreelen,
Noodtzaeckelijck. men geef dees razerny wat bots:
Zy lijt geen tegenfpraeck, en ftaet gelijck een rots;
Of loopt, als 't fchuim der zee, zich op een rots te berften.
Och, zaeght ghy, hoe haer left die blinde buien perften
Tot wanhoop. waer ick 't hooft eens henen wende of keer;
'k Zie hartzeer aen mevrouw, en fidder voor mijn heer.
Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven.
Zy magh haer zelf verdoen, een' wiffen dootfteeck geven,
Of fpringen in een put, of van een galery.
Wie 't onheil treft of niet, het treft voorzeker my,
Wiens zorgh zy wert vertrouwt: och, ofze een ander koze.

IOSEPH.

Nu weet ick nauwelix, hoe deze zinnelooze
Dus aengeprickelt my wil rucken buiten fpoor
Van mijn vertrouden plicht: de hemel fchiet' er voor.
Is dit de kracht van Min, die [bobbelende in d' aren,
Uit een genegenheit en heete treck tot paeren,
Wanneer zy al te diep haer taeie wortels fchiet,
Door 't ftaroogen, op 't geen zy 't allerliefffte ziet]
't Verwonnen hart alzoo vermeeftert met gedachten
Op 't ingedruckte beelt, dat geenerleie krachten
't Verzetten kunnen, van 't gewenfchte minnewit,
Dan door verbeeldingen noch maghtiger als dit?
Want Min heeft, uit heur' aert, een' nafleep van gebreecken,
En zorgh, en moeilijckheên, die 't miltebloet ontfteecken,
Waer uit een donckre damp allengfkens opwaert zweeft
Naer 't brein, daer het verftant zijn' ftoel en woonplaets heeft;
Zoo wort het beckeneel benevelt, en de zinnen:
Het hooft draeit om end om, en ruft niet van te fpinnen
't Geen d' overpeinzingen in hare bezigheên
Op 't ingeprente wit vaft rockenen op een.
Dit malen zonder endt, wat zou het anders kunnen,
Dan al de zwarte gal verbittren en verdunnen,
Tot datze zette in vier en vlam al 't ingewant,
En vliegende in het brein verweldigh het verftant.
't Waer allerraetzaemft dan haer uit den huize brengende,
En met een deughdelijck gezelfchap daer vermengende,

818 *Smeeckt:* „lenigt, verzacht," als meermalen.
821 *Men geef dees razerny wat bots.* Zie Deel I, bl. 330.
827 *Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven: driftig* en *driftiger* ftaan hier niet in den zin, welken men nu aan die woorden geven zoû, van „prikkelbaar, tot toorn geneigd"; maar voor „drijvend, vlot, onbeftendig." Zie Deel II, bl. 173.
834 *De hemel fchiet' er voor:* d. i.: „de Hemel zette er een fchut voor, fchutte het, kome tusfchen beide."

't Gemoedt te voeren veer van dien vervloeckten luſt;
Als binnens huis aldus, met opzet, zonder ruſt,
By dees gelegenheit die geilheit aes te geven.

VOESTER.

Och, Joſeph, geef my raedt: dit geldt mevrouw haer leven.

IOSEPH.

Ghy hebt mijn' raedt gehoort: ick ben dit tergen moe.
Weet yemant beter raedt, zoo hou my dit te goe.

VOESTER, IEMPSAR.

VOESTER.

Wat antwoort zal ick nu 't verlangend harte brengen?
't Waer groote kunſt een' dranck zoo op zijn pas te mengen
Met yet wat liefelijx, en yet wat wrangs en ſtuurs,
Dat zy, wiens dorſtigh hart een' gloet van zoo veel vuurs
Naer zich getrocken heeft, niet feller quaem t' ontſteecken;
Of voelde, op eenen ſprong, den brant van 't lijf geſtreecken,
Door 't walgen van zijn min; nu hy haer bede ontzeit,
Daer zy dootkranck en flaeuw, als op doots oever leit
En zieltooght; en geterght, door ſpijt op ſpijt te laden,
In top ſtaet, om te ſlaen tot reuckelooze raden.
In zware kranckheên is geen zorgelicker ding,
Als ſchichtige ommezwaey: want die verandering
Baert menighmael de doot. Hoe raeck ick uit dit lijden:
't Gevaer is voor de hant, en dreight van wederzijden.
Och, Iſis, Iſis, help my raden: maer blijf ſtaen,
Daer komt Mevrouw al zelf.

IEMPSAR.

Hoe is die toght vergaen?
Geeft Ioſeph u gehoor? zegh op, ick wil dat weten.

VOESTER.

Mevrouw, hoe dus om 't hooft gezwollen, en bekreten?

IEMPSAR.

Geeft Ioſeph u gehoor? niet lang geſammelt, nu.

VOESTER.

Die gaſt hiel zich, in 't eerſt, noch even koel, en ſchuw,
Ja borſt met dreigen uit, als of hy 't ſtuck wou melden,
En my, by zijnen Heer, die ſtoutheit doen ontgelden.

IEMPSAR.

Zoo keert ghy zonder trooſt en leſſing van mijn vlam?

VOESTER.

Ick broght hem, dat hy ſtont, en tot bedaren quam,
En luiſterde eene poos, getroffen van meedoogen,
Beklagende uwen ſtaet, met tranen in zijn oogen.
'k Zagh liefde en ſchrick om ſtrijt malkandren gaen te keer.

Aen d'een zy ſtont Mevrouw, aen d' ander zy mijn Heer.
De zinnen neighden wel om Jempſar te believen,
Maer deiſden uit ontzagh van Potiphar te grieven.
Mijn geeſt hing midlerwijl vaſt tuſſchen vrees en hoop.
Men had' er mogen zien, hoe 't bloet al heimlijck kroop,
Daer 't niet kon gaen. het ſcheen of overlegh van reden
Zich zonder zyde droegh, in zulcke ſtrydigheden.
Ten leſte bleef de ſchael recht in den evenaer:
Hy danckte u voor die gunſt, gingk heen, en zuchte zwaer.

IEMPSAR.

Hy zuchte, en ging zijns weegs, en laet my deerlijck zuchten,
En vliedt my als een ſlang? zijn dit dan al de vruchten,
Die ick van mijne min zal maeien? neen, ô neen,
Een middel weet ick noch, al was 'er anders geen,
En dat is my genoegh, om eens hier uit te raken.

VOESTER.

Wat raet? Mevrouw beſterft zoo wit gelijck een laken
In 't aenzicht: durf ick wel geluit ſlaen? o mijn ſchroom!
Zy zyght: beſt zwygh ick ſtil, tot datze wat bekoom.

IEMPSAR.

Och, voeſter.

VOESTER.

Och, Mevrouw.

IEMPSAR.

Ick heb een jongſte bede.

VOESTER.

Bidt vry, en ſpreeck vry uit, en zet uw hart te vrede.

IEMPSAR.

Ga naer den huisman toe, die by ons lanthuis woont,
En zegh hem, die zich ſtaegh gedienſtigh heeft getoont
Aen zijne vrouw, dat hy, niet ſpader als op morgen,
My een paer adders breng, doch ſteelwys, en verborgen,
En in een' korf met blaên en vygen toegedeckt.

VOESTER.

Wat zouden d' adders doen? waer heenen of dit ſtreckt?
Ick hoop niet, dat ghy u wilt dooden met die ſlangen.

IEMPSAR.

O allerſchoonſte doot! wiens hart zou niet verlangen
Te kuſſen uwen mont, in een gewiſſe ruſt,
Wanneer men 't vrolijck licht, en 's levens hooghſten luſt
Verwenſcht van ongenoeght? hoe vrolijck zou ick grypen
In elcke vuiſt een ſlang, en ſarren haer, en knypen,
Op datze, al krullende, rontom dien blooten arm,
My d' aders met den beck afbeten, en al warm

911 *Aen zijne vrouw:* namel. „aan zijn meestres."

Afzogen 't koortzigh bloet met mijne ziel, en zwollen
Van brant om 't hooft, en zoo geraeckten aen het hollen,
Als ick: wat kon dat ſchaên?

VOESTER.

Wat roept ghy om de doot?

IEMPSAR.

Waer blyft de doot, zy koom: daer leit mijn boezem bloot:
Zy byt ſlechs toe, ô doot ghy zult mijn toghten toomen.

VOESTER.

Naerdien ghy zulck een quaet hebt enckel voorgenomen,
Zal ick u van zijn min, door eene zoete wraeck,
Verloſſen. die uw gunſt zoo trots verſmade, ſmaeck
Het geen hy wel verdient, en wat verbitteringen
Verſteurde min al koockt: op dat de jongelingen,
Die onverbiddelijck der vrouwen gunſt verſmaên,
Gewaerſchuwt zijn by tijts haer aen de hant te gaen.
Men zal dien gaſt voor 't leſt het vier wat nader leggen.
Wee hem, indien hy dan uw bede durve ontzeggen.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

O ſchoone Rachels ſchoonſte zoon,
Hoe laſtigh valt u al dit ſchoon,
  Uw jongkheit aengeboren.
Wat geeſt dit in een weeligh hof,
De dartele oogen niet al ſtof,
  Om d' uwe te bekooren,
En af te leiden van de Deught;
In 't allerblakenſt van uw jeught,
  In 't luſtighſt van uw leven,
By dees verwijfde Ægyptenaers.
Wat loopt uw ſchoonheit veel gevaers!
  Uw ſchaemroot moet 'er kleven
Aen d' onbeſchaemtheit van dit wijf,
't En zij Godts kracht u ſtercke en ſtijf.
  Men wenſch dan ſlechs om erven
Gezont van lijf, en vroom van aert:
Want ſchoonheit lijf en ziel bezwaert,
  En kanze bey bederven.
Die bloem heeft min genot dan laſt.
Aen ſchoonheit zijn veel zorgen vaſt.

TEGENZANG.

Dit tuight ons Joſeph niet alleen,
Maer oock zijn Zuſter, die voorheen
  De maeghdelijcke reien

958 *Zijn Zuſter:* Dina. Zie *Geneſis* XXXIV.

Ging zien, met een verheughde ziel;
Daer 't oogh van Sichem op haer viel,
  Die, zich aen klaght noch fchreien
Noch worftlen keerende, de Maeght
Benam den maeghdom ongevraeght.
  Het lichaem bleef gefchonden,
Doch niet het onbevleckt gemoet;
Dat ongebluiftert in dien gloet
  Een zelve wert bevonden,
Ja dubble maeght (het fchijn niet vremt)
Naerdien haer wil niet had geftemt
  In d' onbefchaemde fchennis
Van dien geweldenaer, die na
Door 't overwegen quam te fpa
  Tot naberouw en kennis
Hoe hy 't met Jakobs huis verkurf;
Dat hem en al zijn huis bedurf.

TOEZANG.

Hoe veele rampen u benarren,
  O Vader Jakob, fuf toch niet;
Naerdien ghy twee zoo kuifche ftarren
  Uit uwen bloede blickren ziet
In 't midden van de duifterniffen.
  Getrooft u over Dinaes kreet,
En Jofephs aengezicht te miffen.
  Het lief zal groeien door het leet.
Wy helpen hem de ftormen doorftaen.
De prijs komt na, de ftrijt moet voorgaen.

967 *Ongebluiftert:* „ongeblakerd." *Bluifteren* omfchrijft BILDERDYK in zijn *Gefl. in v.* met „verzeeren door branding," en haalt daarby vs. 967-968 aan.

972 *Na:* wederom voor , naderhand."

976 *Bedurf:* naar 't Amfterdamsch dialekt voor *bedorf* of *bedierf*.

HET VIERDE BEDRYF.

IOSEPH. VOESTER.

IOSEPH.

Al is de Voeſter wech, noch blijft mijn geeſt belaên,
Hoe 't met dit razend wijf ten leſten wil vergaen.
Mijn hart getuight niet goets. Ick zorgh zy zal niet ruſten,
Maer aengeprickelt van haer ongebonde luſten,
My brouwen eenigh leet, tot wraeck van al dit leet,
't Welck zy my leit te laſt. Die geile toght is heet,
Ja ziedt, gelijck een pot, alree aen 't overloopen:
Doch 't ga zoo 't wil: moet ick haer dolligheit bekoopen,
't Gedy tot 's hemels eere, en buiten mijne ſchult.
'k Verhoop de hemel zal my ſtercken met gedult.
Daer komt de Voeſter weêr: hier is wat vreemts beſteecken.

VOESTER.

Koom, Jofeph, by mevrouw: zy moet en wil u fpreecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

IOSEPH.

Wat eifcht mevrouw van my?

VOESTER.

Ick zegh u niet een woort.

IOSEPH.

Wel kom wat nader by.

VOESTER.

Mevrouw begeert u zelf yet mondeling t' ontdecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

IOSEPH.

Zoo durf ick 't niet vertrecken.

VOESTER.

Ick ga.

IOSEPH.

Hier hapert yet, en 't loopt gewis op 't endt.
O hartekenner, die al mijn gedachten kent,
Beftierze, datze rechts noch flinx zich van u neigen,
Noch 't minft yet wancklen, door beloften noch door dreigen,
Op d' eerelijcke baen, de heirbaen van de deught.
Verhoor nu Jofephs beê: hy offert u zijn jeught.

IEMPSAR. IOSEPH.

IEMPSAR.

Ondanckbre Jongelingk, hoe lang zult ghy gaen pratten
Op dat vergangklijck fchoon, en zoo veel rijcke fchatten,
Als vrouw Natuur aen u te dartel ley te koft.
Natuur had beter zulck een werckftuck noit begoft,
Of het begonnen beelt verwaerlooft op te maecken;
Naerdien 't niet anders doet dan pijnigen, en blaecken
De harten, die het vangt door 'd' oogen. 'k vloeck dien dagh,
En uur, en oogenblick, dat ick u eerftmael zagh.

IOSEPH.

O Schepper, is 'er yet behaeghelijx gefchapen

1002 *Vertrecken* voor „uitftellen."

1009 *Pratten* voor „zich fier te verheffen.' Zoo by SIX VAN CHANDELIER, *Poëzy.* bl. 159.

Het melkwit, langs uw wang gefprenght
Met roosjens van de Maai vermenght,
Is al te teer om zoo pruts op te pratten.

In dienzelfden zin wordt ook *prat* gebezigd, zoo by onzen dichter, als by anderen. COSTER bezigt echter *pratten* voor „pruilen," in zijn *Polyxena*, bl. 107.

Neen zo niet Troya, neen, dat ick des Griecken pratten
En pruylen
Nu foude om uwent wil met nadeel op my laan.

dus ook BREDERO *Moortje*, bl. 31. HOOFT aan het begin van *Baeto.* Zie voorts over *prat* HUYDEC. Pr. II. blz. 143.

In my, waer aen een vrouw haer glori zou vergapen,
En leef ick eenigh menſch tot weerwil en verdriet,
En tegens 't hart; men wijt het den onnooſlen niet:
Uw ſchepſel draegh geen ſchult: 'k ben van u afgegoten
Op zulck een' vorm, gelijck uw wijſheit had beſloten.

IEMPSAR.

Ghy zorght vaſt voor mijn eere, en weigert my mijn' luſt.
De luſt ga boven d' eer, zoo d' eer oit wert verkuſt.

IOSEPH.

De hitte van de luſt gaet effen voor 't gevoelen,
Hoe korte weelde ſmert; maer eer die luſt aen 't koelen
Geraeckt, waerdeert men, wat verlies van naem en eer
Zou gelden, kreegh men d' eer om gout of traenen weêr.

IEMPSAR.

Ick heb mijn tranen, ja mijn oogen al verkreten,
Verkreten, maer vergeefs.

IOSEPH.

Het werd my niet geweten.

IEMPSAR.

Met reden: ghy alleen zijt oirzaeck van mijn quael.

IOSEPH.

Wat hoor ick dagh op dagh, niet eens, maer hondertmael.

IEMPSAR.

Getrooſt u, 't heeft een endt: 'k berey my om te ſterven,
O onmedoogent gaſt.

IOSEPH.

Hoe kan ick u bederven
Met my, om 't ſnoot genot van.

IEMPSAR.

Hoe, wat noemt ghy ſnoot?
Dat ick u waerdigh acht t' omhelzen in mijn' ſchoot?
Te biên dien verſchen mont? die vriendelijcke wangen?
Deze oogen, die zoo zeer niet naer den dagh verlangen,
Als om uw aengezicht t' aenſchouwen 's morgens vroegh?
Noemt ghy dit ſnoot genot? en heeft hy breins genoegh,
Die aengebode min zoo ſchimpigh gaet verſmaden?

IOSEPH.

De Min, beroit van hooft, laet zich van niemant raden.
Al 't voordeel dat men treckt uit welluſt is gering,
En meer niet dan een dolle en vuile prickeling
Van 't lijf, terwijl 't gemoedt vaſt wroeght door 't overwegen.
Dat 's al het voordeel: zet hier nu al 't nadeel tegen.
Het overſpel begaet terſtont een dubble ſmet,

1024 De zin is: „de eer kan toch niet verkust (weggekust) worden, maar wel de lust: zoo ga deze boven gene."
1035 *Van:* hier achter moesten .... ſtaan; doch die gebruikte men in die dagen nog niet.

Beſmet 'er twee: 't ontwijdt en ſcheurt het heiligh bedt,
Vol onruſt, vol krackeel: de weerga haet heur gade,
Behaeght den boel alleen, en gaet met hem te rade:
D' onwettige erfgenaem geraeckt in 't wettigh goet:
De vader miſt zijn krooſt, en twijffelt aen het bloet:
Het achterdencken groeit: de twiſt doorkruipt de leden
Van 't maeghſchap: in het kort, het huwelijck bouwt ſteden,
Gelijck het overſpel ['t welck Godt en menſch zich belght,
Al ſlaet men 't in den windt] die in den gront verdelght,
Door moort en vyandtſchap, al razende en bezeten;
En ſleept de rampen na, gelijck een lange keten
Haer ſchakels: is 't dan vreemt, dat allerhande liên
En tongen, in dit ſtuck, met wetten zich voorzien?

IEMPSAR.

Wat wetten de Syriers, Hebreen, Arabers hebben,
Of wy, ick achtze als ragh, en dunne ſpinnewebben,
Daer ruiſcht de groote door, de kleene kleeft'er vaſt.
Mijn welluſt zij mijn wet. wat niemant anders paſt,
Pas my, die zich van wet noch Recht laet overkraeien:
Men leeft hier op zijn hooſſch

IOSEPH.

Zoud ghy uw' heer zoo paeien?

IEMPSAR.

Men velt geen vonniſſen op ongegront vermoên.
En moſt mijn heer op 't naeuwſte eens rekeninge doen,
Het ſtont dan t' overzien, hoe hy zich had gedragen.
Wat doen de mannen niet, dat zy geen vrouwen vragen?
De rechter zuivre zich van 't zelleve gebreck,
Verdient het zulck een' naem. wie leeft 'er zonder vleck?

IOSEPH.

Ghy waert om hals, quam hy op 't ſtuck u overvallen.

IEMPSAR.

Zoo ſtorf ick om de min, de zoetſte doot van allen.
Mijn zinlijckheit waer my die ſuickre doot wel waert.
En waer heeft oit de doot rechtſchape min vervaert?
Wat vreeſſelijcke doot kan ware liefde ſcheiden?
Al blijft het lichaem hier, de zielen zelfs geleiden
Malkanderen beneên, in 't onderaerdtſche veldt,
In 't vrolijck myrteboſch: daer kuſt men, daer vertelt
D' een d' ander zijn fortuin, en eerſte ſluickeryen:
Daer wort men weder maeght: daer leert men weder vryen,
Als waer het noit geſchiedt: daer lacht een zaligh dal.
Men treckbeckt onbenijt, als duiven zonder gal.
Men brantmerckt niemant daer met laſterlijcke naemen;
Noch 't heet 'er overſpel, zoo twee uit min verzaemen.
Al wiſſelt men zomtijts uit zinlijckheit van lief,

Dat draeght alleen den naem van vrientſchap en gerief.
Het beurt 'er dagh op dagh: men volght daer in de wijze.
't Is een verandering en luſt naer verſche ſpijze;
Naerdien een zelve koſt de gaſten walgen doet:
Ja 't groffte laſterſtuck wort met een' kus geboet.
De wetten worden nu de vrouwen voorgeſchreven
Van mannen, die toch zelfs om wet noch regel geven.

IOSEPH.

Mevrouw men quetſt en ſchent, door 't ſchenden van zijn echt,
Alleen geen menſchelijck, maer zelf het godlijck Recht;
Dat toome uw' luſt, kan 't Recht der menſchen u niet toomen.

IEMPSAR.

Van ſluickluſt? Jupiter is zelf ter ſluick gekomen,
By Iſis: Iſis zelf ontfing ter ſluick Oſier,
Haer broêr: ons Godtheên gaen ten hemel door dit vier.

IOSEPH.

Het koſte Oſier zijn' hals, gekapt in zoo veel ſtucken,
Als 't Rijck hem graven bouwt: 't zou hier niet beter lucken,
Indien uw Typhon my betrapte op zulck een daet.

IEMPSAR.

De ſlaven van der hant, de Joffers op de ſtraet,
En Potiphar verlet, door 't hooghtijt van dien Heiligh,
Beſpiên ons weelde niet: al 't huis is vry en veiligh.

IOSEPH.

Gewelf noch dack noch muur bedeckt die ſchande niet
Voor 't aldoordringende oogh, 't welck ons gedachten ziet,
En ſtraft het opzet, 'k zwijgh de ſchandelijcke daden.
De Godtheit ziet het al.

IEMPSAR.

Die zal ons niet verraden.

IOSEPH.

De Godtheit ſloegh en plaeghde, om een Hebreeuwſche vrouw,
Den Nijlvorſt, onbewuſt van haer gegeve trouw.
D' Abimelechen zijn gewaerſchuwt, voor de ſchennis
Noch onbegaen, hoewel onnozel, zonder kennis.
Het hemelſch vier verbrande om ſchennis heele ſteên,
Tot pulver en tot aſch.

IEMPSAR.

Dat 's jaeren lang geleên.

IOSEPH.

Het overſpel wort zelf geſtraft van ſtomme dieren.

IEMPSAR.

Die vryen blindeling: wat durft ghy niet verzieren.

1103 *Typhon:* de broeder en moordenaar van Oziris: — hier is het „Potifar", wien Jozef bedoelt
1111-1112 Zie *Geneſis* XII: 11—20 en XX.

IOSEPH.

'T Zij veer dat ick uw bedt door overſpel ontwy.

IEMPSAR.

Wat 's overſpel? een kus den echten mont voorby.

IOSEPH.

Ick bidt verbeelt u eens, ghy waert op 't ſtuck gegrepen;
Zou Memphis en al 't hof niet zien uw' neus genepen
Van 't aenſchijn, en u naeckt en bloot gevoert ten toon?
En hoe ick, na veel ſmaets, en wel verdienden hoon,
De huit van 't lijf geſtroopt, met duizent wreede ſlagen,
Op eenen ezels rugh de ſtadt werde omgedragen,
En eeuwighlijck voor ſlaef verwezen naer de Myn?
Wat dunckt u? zou dit lief dat leet wel waerdigh zijn?
Indien wy beide niet op heeter daet doorſteecken,
Men 't goddelooze bloet al ſchuimende zagh leecken
Van 't overſpeligh bedt; daer ick, uw boel, al warm
Den geeſt gaf, in den ſtrick van dien vervloeckten arm;
En leerde een ander zich van ſchelmſche luſten ſpaenen,
En hoeden voor bedrogh van krokodilletraenen.

IEMPSAR.

Vertrouwt ghy dan dat ick naer uw bederf zou ſtaen?
Al 't huis is ſtom en zwyght: geen menſch kan ons verraên.

IOSEPH.

Schoon huis en kamer zweegh, en alle pylers zwegen,
't Geweten zwyght niet ſtil: 't hart met zich zelf verlegen,
Beſchuldight nacht en dagh zich zelven, waer men gaet,
Oock daer men d' oogen luickt: die gruwelijcke daet,
Die ſchennis borrelt op, hoe diep zy wort gedompelt.
Men rekent zich verraên, waer yemant ſpreeckt, of mompelt.
Ontmoete ick Potiphar, my viel ſtrax in: dat 's hy,
Die my heeft opgevoedt, gebeurt uit ſlaverny,
In top van 't huisbewint, en duizentmael verbonden:
Maer als een danckbaer knecht heb ick zijn bedt geſchonden.
Vlie, booswicht, vlie: loopt ſtrax ten huize uit al verſaeght,
Zoo veer, daer 't ſchellemſtuck het hart niet langer knaeght,
Gelijck een worm het ooft: maer, och, 't is al verloren,
Al liept ghy, daer de Nyl zijn kil begint te booren;
Of daer de zon haer' glans ter middernacht verſchuilt;
Daer 't ondier, afgevalt in ſneeuw, van honger huilt;
Ghy kunt de donderſtem van Godts gerecht niet ſmooren:
Die vierſchaer doemt alſins: die rechter laet zich hooren.
Mevrouw, wat houdtghe my? 'k ruck zoo noch niet mijn' heer,
En u en my, en al 't gezegent huis om veer:
Dat hoede Godt, hoe klonck die val door volgende eeuwen,
Tot endeloozen ſmaet en ſchande der Hebreeuwen.
Zou Joſeph zulck een ſtuck in Godts gezicht beſtaen?

'k Heb veel te veel gehoort. wien houdt ghy? laet my gaen.

IEMPSAR.

Ick val voor uwe knien, en offer aen dees voeten
Dit lichaem, en dees ziel bereit haer ſchult te boeten,
Door zulck een doot, als een wanhopende betaemt.
Wat draeit ghy 't aengezicht, zoo ſchuw, en zoo beſchaemt,
Van mijn gezicht? ay, zet de ſchaemte een poos ter zyden.
Wat ſchaemte niet vermagh, vermoge 't medelyden
Met een die ſterven moet en kan, om uwent wil.
Ay, wiſch mijn tranen af.

IOSEPH.

Doortrapte krokodil,
Laet los, laet los: ghy moort met dit bedrieghlijck ſteenen.

IEMPSAR.

Hardtneckige, o wat hoon! hardtneckige, ga henen,
Ga henen met dien roem van zulck een morgenſtar,
Voor wie ghy d' oogen ſluit. ga melt nu Potiphar,
Hoe mannelijck, hoe kuiſch zich Joſeph heb gequeten;
Op dat het eeuwigh my in aenzicht werd verweten,
Van hem; hoe Jempſar, veronwaerdight van haer' ſlaef,
Zich hebbe, voor al 't hof, ten toon geſtelt zoo braef:
Maer neen, ghy zult noch zoo uw' moedt aen my niet koelen.
Ghy hebt mijn min verſmaet, ghy zult mijn wraeck gevoelen.
Ick weet dit ſchantvleck wel te decken met een' ſchijn
Van eerbaerheit: ick zelf zal in de voorhael zijn.
Och, voeſter, ſlaven helpt: o wie verhoort mijn klaghten.
Helpt, ſlaven, voeſter, helpt: een ſlaef wil my verkrachten.
Och, Potiphar, ſta by. och, voeſter, help uw vrouw.
Waer blijft nu al 't gezin? is niemant my getrouw?
Daer vliedt hy: och hy vliedt. wat moght mijn kermen baten?
Dat is die koele knecht: hy heeft my 't kleet gelaten,
Tot een getuigenis. ghy ſlaven jaeght hem na.
Och, leiſ my aen een zy, tot dat dit over ga.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Als op den top van 't lyden
Ontzeide minne eens over ſlaet
Met volle kracht, dan brant de haet
Zoo fel aen alle zyden,
Als 't vier dat Sodoms ſteên verſlont,
En welt met ſmoock op, uit den gront
Der grondelooze poelen.
Wat wraeck leſcht een' onleſchbren gloed?

1180 *In de voorhael:* thands zegt men, minder krachtig en juist wellicht: *in de voorbaat.*
1190 *Ontzeide minne:* „geweigerde min."

Wat ſmaeckt haer zoeter dan haer bloet
Al razende te koelen,
In 't bloet, dat nu zoo lang geverght
Door 't weigren zoo veel adders terght,
Als zy laet hairen krullen,
En vlechten onder 't hullen?
Waer ſchuimbeckte oit een tygerin,
Door 't plondren van haer jongen,
Van ſpijt om 't hart gewrongen,
Zoo wreet, als afgekaetſte Min?

TEGENZANG.

Wat weiden kuiſche vrouwen
Geruſter in den echten beemt;
Daer zy, om lief noch leet vervreemt,
Haer egade onderhouwen,
Met kuſſen, zonder valſchen ſchijn:
Daer twee paer lonckende oogen zijn
Getuigen van die loncken,
Waer door het een en eenigh paer
Zijn krooſt ziet lachen jaer op jaer,
Met vriendelijcke voncken;
Die 't ongeveinſde vierſlagh ſlaet.
Hier ſtelt de zedigheit hun maet.
Hier neſtlen geen krackeelen.
Hier bloeit, door eerlijck teelen,
De ſpruit, die ſtutten zal hierna,
Met haere ſtercke ſchouderen,
De veege en afgaende ouderen.
'k Wenſch Joſeph zulck een wederga.

TOEZANG.

Zy wort vaſt van de zon
Gebaeckert binnen On,
In des Aertspriеſters huis en hoven,
Die Joſeph, 's Konings rechte hant,
Zal trouwen, en met zuivren brant
In haeren ſchoot en boezem ſtoven,
En koeſtren, wat men aen haer ziet,
Is melck en bloet, en anders niet.
Princeſſen zullen 't bruitsbedt ſpreien:
Wy hen met zang te bedde leien,
En huwen heilighlijck en kuiſch
't Aertspriеſterlijcke aen Abrams huis.

1200-1203 Deze vergelijking is wel fraai, doch eenigzins gekunsteld van vorm. Men versta: „Door het weigeren zoo veel adders tergt als zy (Jempfar) hairen (op 't hoofd heeft, die zy) laat krullen en vlechten wanneer zy haar toilet maakt."

1223 *Afgaende* voor „in kracht verminderende, afnemende."

HET VIJFDE BEDRYF.

STAETJOFFERS. VOESTER.

STAETJOFFERS.
Wy zagen Apis noit met ſchooner rouw begraven.
Wat ſchort de Voeſter? wel, hoe dus? wat ſchort de ſlaven,
Die in een' ring zoo drock verbaeſt en bezigh ſtaen?
Wat wanckt'er, Voeſter? zegh.

VOESTER.
Het geen ghy niet zoudt raên.

STAETJOFFERS.
Heeft eenigh ſlaef zich nu op 't hooge feeſt verloopen?

VOESTER.
Wie miſt ghy hier in huis?

STAETJOFFERS.
Hoe komt de poort wijd open?
Is yemant uitgegaen?

1240 *Wat wanckt'er?* „wat is er overſtuur?" zouden wy zeggen.

VOESTER.

De Huisvooght is 't ontvlught.

STAETJOFFERS.

Waerom?

VOESTER.

Wy ſchoten toe, op 't jammerlijck gerucht,
Naer 't binnenſte vertreck: daer lagh mevrouw verlegen,
En Joſeph liep zijns weegs: maer dit waer beſt gezwegen.

STAETJOFFERS.

Behoe ons, Iſis: och, zwijgh ſtil: och, rep dit niet.
Wat hooren wy? zwijgh ſtil.

VOESTER.

Ghy hoort dat my verdriet
Te melden: maer wat raedt? hoe zal men dit verbloemen?
't Is al 't gezin bekent. ick durf het u niet noemen.

STAETJOFFERS.

Nu zegh ons dan recht uit, hoe is't er meê geſtelt?

VOESTER.

De Huisvooght wou mevrouw ſchofferen met gewelt.
Zy ſchreit vaſt daerze zit, hoe zal men dit bedecken?
Al 't water van den Nyl kan deze gruwelvlecken
Niet waſſchen uit zijn faem, noch flus zoo wit als ſneeuw.

STAETJOFFERS.

Nu zegh wat na van dien Godtvruchtigen Hebreeuw.
Hoe koel geliet hy zich, toen wy hem flus zoo trocken,
En noodden op het feeſt. hoe ſchuw was hy van jocken
En boerten, als een die noit ſmaeck in vrouwen vondt.

VOESTER.

Het ſtille water heeft gewis een' diepen gront.
Wat raedt? mijn meeſter komt. wie kan haer krijten ſuſſen,
Voor zijn oploopentheit? hy zal zijn gramſchap bluſſen
In dat baldaedigh bloet. hy komt, my dunckt ick zie 't.

STAETJOFFERS.

't Zal noodigh zijn, dat elck met maght hier tuſſchen ſchiet,
En 't ongeluck verhoe, wanneer hy ſta in 't midden
Van al het hofgezin. wy willen hem verbidden.
't Vergrijp is menſchlijck en gebeurlijck. men verdoem
Hem tot een zachter ſtraf: 't waer ſcha, dat zoo een bloem
In 't bloeienſt van haer tijdt gemaeit wert, en bedurven.

VOESTER.

Het waer zijn rechte loon: hy heeft het grof verkurven.

1259 Het rythmus van 't eerſte hemiſtiche loopt geheel mank: *een* vorderde hier den nadruk, en heeft dien niet.

STAETJOFFERS. POTIPHAR. VOESTER.

STAETJOFFERS.

Mijn heer, is dit een feeſt en hooghtijt van gena,
Zoo koom met uw gena uw hofgezin te ſta.

POTIPHAR.

Wat 's dat gezeit? hoe dus? wat bidt ghy met u allen?
Wat quaet is hier begaen?

STAETJOFFERS.

Wie ſtaen kan, die kan vallen:
't Vergrijp is menſchelijck.

POTIPHAR.

Hoe zal ick dit verſtaen?
Nu Voeſter, ſpreeck, klaer uit: wie heeft hier yet miſdaen?
Nu Voeſter, ſpreeck, zegh op: wat houdt ghy u zoo achter?

VOESTER.

Een Koningk onderhiel in 't hof een' trouwen wachter,
Die voor zijn kamerdeur de wacht hiel nacht en dagh;
Een hont zoo ſchoon en braef als menſchen oogh oit zagh.
Hy liet zich nimmermeer van yemants handen ſtreelen,
Dan van den Koningk zelf, die was gewoon te ſpelen
Met dien Trauwant, in 't hof zorghvuldigh opgevoedt.
Hy at van 's Koningks diſch: men gaf hem overvloet
Van alles. 't licht had luſt zijn' halsbant te beſchijnen,
Beſlagen met fijn gout, en blaeckende robijnen.
Geen onhooſch aengezicht dorſt dencken, min beſtaen,
De kamer, daer zijn heer ging ſlapen, in te gaen,
Als met bekende wacht: ja zelfs de hovelingen
Ontzagen 's wachters oogh, als zy de poort ingingen.
Maer 't ſcheen als of dit Dier zich zelf vergeten had,
Toen eens de Koningin ter kamer innetrat:
Het quam haer ſchrickelijck van achter aengevlogen,
En greep haer by den hals, met gloënde en brandende oogen;
En zonder datze wert geredt van 't hofgezin,
't Welck toeſchoot op haer' kreet, 't was met de Koningin
Gedaen: het Dier had al 't genoten goet vergeten,
En kreegh voor 't halscieraet een' kneppel en een keten.

POTIPHAR.

Wat hoor ick daer? my ſchrickt. wie wanckelt in zijn trouw?
Raeckt Joſeph dit, of niet?

VOESTER.

Helaes! daer komt mevrouw.

POTIPHAR. IEMPSAR.

POTIPHAR.

Mijn lief, wat hoor ick hier? Hoe laet ghy 't hooft zoo hangen?

De tranen biggelen langs d' opgekrabde wangen:
De vlechten hangen los. wat 's d' oirzaeck dat ghy treurt?
Hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploy geſleurt?
Dit ſtaet my zeltzaem voor.

IEMPSAR.

Och, och, laet my betyen.

POTIPHAR.

Zegh op, verzwygh my niets. wat 's d' oirzaeck van dit lyen?
'k Wil weten wat hier ſchuilt: wat ſlaef u heb miſdaen.
Zegh op, 't zal hem gewis niet ongeſtraft vergaen,
Al waer 't de Huisvooght zelf. komt noch uw hart niet boven?
Wie is 't?

IEMPSAR.

'tWaer hachelijck of ghy dit zoudt gelooven.

POTIPHAR.

'k Wil weten wat hier ſchuilt.

IEMPSAR.

Waer laet ick mijn verdriet?
Och, och, och, och.

POTIPHAR.

Zegh op: dit huilen vordert niet.
'k Wil weten wat hier ſchuilt, wat huis hier nu magh leggen.
Ghy weigert het, welaen, dees Voeſter zal 't my zeggen,
Dit grijs gerimpelt wijf. zegh op, eer ick 't u leer.

VOESTER.

Gena, mijn heer, gena.

POTIPHAR.

Zegh op, geen woorden meer.

VOESTER.

Naerdien ick 't melden moet, zoo bidde ick dan te voren,
Dat ghy wilt matigen de buy van uwen toren,
Op dat de ſtrengheit niet de maet te buiten ga,
Maer lieflijck werd gemengt met goetheit en gena.
Ick had mevrouw alleen in haer vertreck gelaten,
Op hoop of d' eenzaemheit en ſtilte wat moght baten,
En ſuſſen het gemoedt in zijn zwaermoedigheit.
De ſlaven van der hant, door Joſephs loos beleit,
Onthielen zich geruſt op 't voorhof, zonder ſpreecken;
Toen ſnel en onvoorziens een keel wert opgeſteecken,
Als van een menſch ter doodt verlegen, 'k weet niet hoe.
Ick ſchoot naer het vertreck: dees ſlaeven ſchoten toe.

1305 *Dit ſtaet my zeldzaem voor:* wy zouden thands zeggen: „dit komt my zeldzaam, vreemd voor." *Voorſtaan* komt o. a. dikwijls in dezen zin van „dunken, meenen" voor, gelijk by HOOFT:

Niet dat u een ſtaf van gouwe
Zoeter voorſtaat *dan een bloem.*

Zie 't *Uitl. Woordenb. in v.*

Daer lagh mevrouw benaeut, als een die angſtigh baerde,
Zoo lang gelijckze was, en uitgeſtreckt ter aerde,
Het lichaem naeckt ten deel, de ganſche boezem bloot.
De ſlaven vlogen uit: de Huisvooght vluchte en vloodt,
Veel ſneller dan een hart voor uit, en ging vaſt ſtrijcken,
In 't ſchenkers huis, en wiſt van ſtaen noch om te kijcken.

POTIPHAR.

Ghy ſlaven, zaeght ghy zelfs dien booswicht achter na,
Zoo knickt my toe: die vloeck, dat hem de Viergodt ſla.
Men ſleep hem daetlijck hier. gaet leert hem voor u buigen.
Wy hebben maer te veel bewijs aen zoo veel tuigen.

IEMPSAR.

En of ghy twijfelde, zie daer, bezie dat kleet.

POTIPHAR.

Wat zie ick? Joſephs rock?

IEMPSAR.

Hy greep my aen, ick kreet,
En riep al 't huisgezin: de booſwicht ſtrax aen 't rennen,
En liet my 't kleet ten buit, op dat men klaer kon kennen
Den koelen kuiſchen aert van dit beſneên geſlacht.
Ghy hebt my dien Hebreeuw, dien ſlaef, in huis gebraght,
Op dat uw bedde en huis al t' effens werd geſchonden.
Wie kan dit lochenen? hy is op 't ſtuck bevonden.
O ſchennis, ô mijn eer, mijn zuiverheit leedt laſt.
Och, och, och, och, och, och. daer komt die fraie gaſt.

POTIPHAR. IOSEPH.

POTIPHAR.

Wat houdt ghy Potiphar. laet my mijn ſchande wreecken.
Wech, Joffers, laet my los. ô goddelooze treecken.
Laet los, laet los: wat ſchaet dat ick dees handen ſmet,
En ſchende aen zulck een' vloeck, dien ſchenner van mijn bedt.
Wat moght ick, trouwelooze, aen u mijn huis betrouwen?
En ſtraft men t' uwent zoo 't gewelt aen echte vrouwen
Bedreven? huichelaer, verft ſchaemte uw wangen niet?
Maer 't aengezicht beſterft, om dat hy voor zich ziet
Zoo veel getuigen. wie heeft my mijn' dolck ontnomen?
Wat houdtghe my? laet los, dat ick hem op magh komen,
En ruckende uit zijn borſt het onbeſneden hart,
Dat ſmacken, al bebloet en lillende, ô mijn ſmart!

1337 Men moet tot goed verſtand van de bedoeling des dichters zich voorſtellen dat tusſchen: *zoo knickt my toe:* en *die vloeck* enz., de ſlaven bevestigend geknikt hebben. *Vloeck*, als meermalen, voor „vloekwaardig mensch.“

1358 *Dat ick hem op magh komen: iemand opkomen* is „iemand op 't lijf komen, aanvallen.“ In den zin van „tegen den vyand optrekken“ komt het voor by HOOFT. Zie t *Uitl. Woordenb. in v.*

In 't eerloos aengezicht. ô al t' ondanckbre ſnoodtheit!
Dees half geſchende vrouw was oirzaeck van uw grootheit.
Hoe dickwils badtze my, zoo minnelijck en kuiſch,
Dat ick u vijſlen zou in top van hof en huis.
Beloont ghy zoo haer deught? bewaert ghy zoo de Rechten
Der vadren? leeft ghy zoo ten ſpiegel van mijn knechten,
En ſlaven? hebbe ick in mijn' boezem opgequeeckt
Een half vervroze ſlang, die my het hart afſteeckt,
Zoo ras zy wat bekomt? hoe vinde ick my bedrogen?
Ghy, ſlaven, vleugelt hem, ras ruckt hem uit mijn oogen.

IOSEPH.

Wat leit men my te laſt het geen ick nimmer docht!

POTIPHAR.

Ja lochen vry, 't geen ghy niet kunt ontkennen, nocht
Verlochenen: wy ſtaen om geen bewys verlegen.
Al zweegh al 't huisgezin, die mantel ſpreeckt u tegen;
Die mantel, die noch ſtrax dien huichelaer bedeckt,
Verraet nu 't eerloos hart. wat toeft men langer? treckt
En ſleept den booſwicht voort in 's kerckers duiſterniſſe,
Daer hy de klare zon en heldren middagh miſſe;
Naerdien zijn miſdaet blijckt, zoo klaer gelijck de dagh.
Mijn lieſte, ſchrey niet meer: laet varen dit geklagh.
'k Zal hem dat ſchellemſtuck verleerende, haeſt ſtellen
Ten ſpiegel en ten ſchrick van zulcke gezellen.
Ghy, Joffers, leit mevrouw naer binnen. Voeſter, ſla
Zorghvuldigh dees bedruckte en aengevochte ga.
De Joffers ſchorten haer. ſchep moed, ſchep moed, mijn leven.
Hoe laſtigh valt de gangk: ay, ziet de beenen beven.
Zy kan noch nauwelix bedaeren van dien ſchrick.
't Is noodigh dat men 't hart door aenſpraeck wat verquick.
Maer wat een grooten ſtrijt gevoelt mijn hart van binnen.
'k Moet haten, dien ick niet kan laten te beminnen.
O Joſeph, 'k had mijn hoop en hart op u gezet.
Hoe braef hadt ghy mijn huis en al mijn' ſtaet geredt,
Mijn ſchriften, ſchatten, knechts en ſlaven, ſchuuren, ſtallen,
En ackers. wat een ſtut is my zoo kort ontvallen,
In 't zekerſt van mijn ruſt. waer toe verbode ſtof
Van welluſten gezocht? de ſchoonſte bloem van 't hof,
In 't bloeienſt van haer lent, ſtont lachende opgeloken

1362 *Dees half geſchende vrouw: geſchende* voor „geſchonden." HUYDECOPER ſtaat deze gelijkvloeiende tijdvoeging van 't w. w. *ſchenden* voor, en beroept zich op „een werreld van getuigen", welke hy alle in geregelde volgorde laat optreden. LELYVELT is 't echter niet met hem eens en voor de ongelijkvl. tijdvoeging. Men houde zich evenwel, ofschoon HUYDECOPER het wraakt, by al zulke woorden aan 't algemeen gebruik van later tijd. Zie HUYDECOPER, *Proeve.* Uitg. v. v. LELYVELT. D. I. blz. 175, volgg.
1385 *De Joffers ſchorten haer:* voor „onderſchoren, onderſchragen haar."

En reet voor u, had ick die lucht ſlechs eens geroken.
Nu leght ghy levend doot, door 't ſterven van uw eer.
Nu ſmyt een oogenblick veel jaren dienſt om veer.
Hoe kan zoo ſchoon een lijf, een geeſt begaeft met reden,
Vermommen zulck een quaet, en die wanſchapenheden
Verbergen voor het oogh der menſchen, 't welck toch niet
Kan oordeelen, dan naer het geen 't uitwendigh ziet.
Bedeckt een fraey geſtalt die leelijcke gebreecken?
Moet ghy op 't hooge feeſt my juiſt naer 't harte ſteecken,
Door 't ſchenden van het pant, dat in mijn armen leit?
Mijn hoop had my van u wat anders toegezeit:
Maer anders ſchickt de menſch, en anders is 't beſchoren.
Wanneer men droomt van ruſt wort d' onruſt eerſt geboren.

REY VAN ENGELEN.

Hoe menighmael bedrieght de ſchijn.
De trouw kan nergens veiligh zijn.
De nare kercker, yſre keten,
En laſteringe op 't alderbooſt
Verwacht te Hoof de Deught; wiens trooſt
Beſtaet in Godt en 't goet geweten.
Z' omhelſt haer lijden met gedult,
Terwylze boet een anders ſchult.

1398 *Had ick die lucht ſlechs eens geroken:* „had ik er maar even erg in gehad, dat gy die verlangdet."

KRITISCH OVERZICHT

VAN

JOSEPH IN EGYPTEN.

Indien het Vondel, by de bewerking van zijn „Jozef in Dothan", gelukte, uit een fchijnbaar ondankbare ftof een meesterftuk te vervaardigen, zoo heeft hy hierin ten opzichte van den „Jozef in Egypten" ten eenemale gefaald. Wy willen dit niet aan zijn talent wijten, dat ook hier wederom, waar het er gelegenheid toe vond, gefchitterd heeft, maar veeleer aan eenig gebrek aan nadenken. Immers, had hy alles overwogen, dan had hy in tijds kunnen begrijpen, dat, zoo het gebeurde te Dothan aanleiding gaf tot fchildering van veelzijdige karakters en afwisfelende, echt dramatifche toeftanden, de mislukte minnary van Potifars huisvrouw ftof gaf tot niet meer dan een of hoogftens twee tooneelen. De gelijkenis der gefchiedenis van Jozef met die van Hippolytus had hem, gelijk uit de opdracht blijkt, misleid; doch de anders zoo helderziende man zag deze reis voorby, dat, zoo beiden Jozef en Hippolytus jongelingen waren, zoo beiden de lust eener overfpelige vrouw weigerden te voldoen, en beiden daarvan het onfchuldige flachtoffer werden, hiermede ook alle verdere gelijkenis ophoudt: en dat voor 't overige de bykomende omftandigheden in het eene geval de meest gefchikte, en in het andere hoegenaamd geene ftof tot een treurfpel opleveren. Immers wat wekt de belangftelling in den afloop der minnary van Fedra? niet bloot de hartstocht, dien zy heeft opgevat, maar juist wat er bykomt, dat zy zijn ftiefmoeder is, en dus zich te meer voor haar liefde fchamen moet: dat zy met die liefde kamp voert: dat haar gemaal afwezig is: dat zy op de onderftelling van zijn dood haar hope bouwt: dat zy, na het deerlijk omkomen van haar minnaar, berouw gevoelt en zich zelve voor haar misdaad ftraft. En voeg daar nu by, dat de echtgenoot, die zich gehoond acht, tevens de vader is van den beleediger: dat ook by hem een ftrijd heerfcht tusfchen liefde voor den fchuldig gewaanden zoon en gramfchap over het gebeurde: en dat ook hy geftraft wordt voor zijn te lichtvaardig geloof flaan aan valfche betichtingen en zijn te roekelooze wraakneming. Van dat alles, dat hoogst treffend en echt tragisch is, vinden wy niets in de gefchiedenis van Jozef. De vrouw van Potifar, Jempfar, gelijk zy hier genoemd wordt [1], is een vrouw, zoo als er . . .

[1] Volgends de Joodfche overlevering en de Oosterfche verhalen, was de naam van Potifars huisvrouw *Suleika*, welke naam dan ook is gebezigd door den bekenden Franfchen fchrijver Bitaubé, in zijn dichterlijk tafereel van Jozefs gefchiedenis. Hoe V. aan dien van *Jempfar* gekomen is, heb ik vruchteloos zoeken na te fporen. De vorm is, naar 't Oostersch, niet die van een vrouwenaam en de beteekenis zelfs aan kundige Oosterlingen, onbekend.

meer zijn, die trek heeft in verboden vrucht, en volſtrekt niet de minſte poging aanwendt om dien te weêrſtaan: en Potifar insgelijks een man, zoo als er meer zijn, wiens eer deze reis alleen door een gelukkig toeval geſpaard wordt, en die, als hy Jozef heenzendt, geen anderen ſpijt daarby gevoelt, dan dat hy een anders oppasſenden bediende mist. De ſituatie is hier dus zoo alledaagsch, zoo banaal, als er maar iets kan uitgedacht worden. Voeg er nog by, dat, terwijl de onſchuld van Hippolytus in 't licht komt, dit niet het geval met Jozef is, zoo dat zelfs de moraal van 't ſtuk verloren zoû gaan, indien er geen Engelen kwamen om op een betere toekomst te wijzen.

De uitkomst is dan ook geweest wat zy wezen moest: Vondel heeft zich met de aangevangen taak verlegen gevoeld en niet dan met moeite en met het aanbrengen van wel vernuftig uitgedachte, maar toch den toehoorder of lezer niet genoeg boeiende byzaken, zijn vijf bedrijven kunnen vullen. Men is doorgaands by 't lezen van dit ſtuk als of men door een zwaren zandweg heenkruit: en toch zijn er op dien zandweg *juweelen*, en vooral een *koſtelijke ſteen* te vinden, die de genomen moeite wederom vergoedt. Moedig dus den tocht aangevangen.

Het ſtuk opent, even als „Jozef in Dothan" met een alleenſpraak van de Engelenrei (men vergeve my de vreemde ſamenvoeging dier woorden: de zaak blijft waar) en met een alleenſpraak van Jozef; — doch wy vinden hier noch het plechtige, noch het ſchilderachtige der inleiding van het ſtraks genoemde ſtuk terug. Hetgeen de Engelen vertellen is eigenlijk niet veel meer dan aankondiging van hetgeen men zal komen te zien: en Jozef begroet, even als in 't andere ſtuk, de rijzende zon, en vertelt, even als in 't andere ſtuk, een droom dien hy gehad heeft, terwijl hy zich beklaagt over den last, dien hy van Potifars huisvrouw lijdt. De wederzijdſche pozitie is dus reeds afgeteekend van den aanvang van 't ſtuk, en dit ſtrekt niet tot vermeerdering der belangſtelling. Met reden mag men vragen, waarom Vondel Jozef niet heeft voorgeſteld als in den aanvang nog onkundig van de liefde van Jempfar: hy had dan gelegenheid gehad, hem reeds in een der eerſte bedrijven met haar in gezelſchap te brengen: hem, niets kwaads vermoedende, zich jegends haar gedragende met dien eerbied en die gehechtheid, welke hy zijner meesteresſe ſchuldig was, en daardoor haar hartstocht nog ſterker aanvurende: haar, om het byzijn harer jofferen zich nog geweld aandoende, en enkel door toeſpelingen en in bedekte termen pogingen aanwendende om hem haar geheime begeerte te doen verſtaan. Zoo ware er aanleiding geweest om de hoofdſituatie trapsgewijze voor te bereiden, die nu eigenlijk van 't begin tot het ſlot dezelfde blijft.

De ſtaatjoffers — echte kamerkatjens, naar 't leven geteekend — komen nu naar de gezondheid van Jempfar vernemen, worden weêr weg gezonden, omdat Mevrouw onpasſelijk is, en zijn dol blij, dat zy zich op ſtraat mogen gaan vermaken: dit alles is volkomen naar de natuur; doch geheel in den ſtijl van 't blijſpel, en tot niets dienende dan om 't bedrijf te vullen, 't welk nu door een reizang beſloten wordt, die, zoo als ſchier alle reien van Vondel, weder vol overheerlijke regels is.

In het Tweede Bedrijf ligt Jempfar te ſlapen en van Jozef te droomen, wat zy in viervoetige vaerzen doet; terwijl de Voedſter in gewone Alexandrijnen ſpreekt: de eentoonigheid is hierdoor een weinig gebroken; doch ongelukkig wordt Jempfar wat ſpoedig wakker en vertelt nu in de gewone vaersmaat aan de Voedſter haar droom en — wat de andere reeds honderdmaal gehoord heeft — hoe zy van liefde kwijnt. Dit tooneel is — als te denken viel — grootendeels gevolgd na dergelijke uit Euri-

pides en Seneka: en wat niet gevolgd is, is er niet te beter om, en vrij onkiesch.

Nog onkiefcher is het volgende tooneel. waarin Potifar zich komt beklagen, dat hy zoo weinig aan zijn vrouw heeft, en zich als een ware Casfander by den neus laat leiden. Ook dit tooneel ware, als de twee vorigen, volkomen op zijn plaats in een vertelling van Boccacio.

Men komt Potifar zijn rijtuig aandienen; doch in ftede van daar in te gaan blijft hy als een oude leuteraar met Jozef praten, zoo niet over koetjens en kalfjens, dan toch over den God Apis, wat weinig verfcheelt. Het denkbeeld, om die lijkftaatfie van Apis te doen plaats vinden, en daardoor aanleiding te geven tot de verwijdering van Potifar en de Hofjoffers, was, als ik reeds met een woord gezegd heb, op zich zelf niet kwaad gevonden, en de befchrijving van 't feest is fraai; doch zoowel die befchrijving als de daaruit voortvloeiende redeneeringen tusfchen Potifar en zijn huisvoogd over het verfchil hunner godsdienst, over de befnijdenis, herinneren ons een foortgelijke polemiek tusfchen Attila en Urful in „de Maeghden" en dienen tot niets dan aanvulfels, die hoofd en hart even koud laten.

Aan alles komt een eind en dus ook aan dat lange onderhoud: Potifar begint waarfchijnlijk te begrijpen dat zijn blesfen koud worden, en rijdt weg; terwijl de Engelen een zang zingen, die een der minften is van Vondel.

In het Derde Bedrijf komt de Voedfter, die in alle opzichten gelijkt op eene dier koppelaresfen, hoedanige wy by Boccacio zoo menigvuldig aantreffen, by Jozef beproeven, of zy hem kan overhalen aan de begeerten van hare meesteresfe te voldoen. Dit tooneel, waarin ook de navolgingen naar Euripides niet ontbreken, is met veel zorg behandeld en een van de besten van het ftuk: ja de eenige aanmerking, welke men er met grond op maken kan, is, dat het wat heel lang is, en dat Jozef wel wat al te geduldig de vermaningen der Voedfter, waaraan hy toch niet wil toegeven, blijft aanhooren en wederleggen. Ook het volgende tooneel, waarin de Voedfter aan Jempfar den flechten uitflag van hare zending komt berichten, is meesterlijk gefchreven. Even als Seneka zijn Fedra, ftelt hier Vondel Jempfar voor, als zich zelve om 't leven willende brengen; doch hy vergeet niet, dat het tooneel in Egypten is en laat haar daarom het middel uitkiezen, waarvan Kleopatra zich bediende. De Voedfter brengt haar echter van haar opzet terug en befluit het uiterfte te wagen om haar te voldoen. Een reizang, waarin de nadeelen der fchoonheid worden aangetoond, befluit dit Bedrijf.

Ik heb hierboven gezegd, dat wy op onzen zandweg een fteen van 't eerfte water zouden aantreffen: en dien treffen wy nu aan, in het tooneel, 't welk Jozef met Jempfar heeft, die hem door de Voedfter heeft laten ontbieden. Dit onderhoud, waar het gandfche ftuk eigentlijk voor gefchreven is, ftaat tot de rest gelijk het doier tot het ei, gelijk de kern der noot tot hare omkleedfelen. Diepe menfchenkennis legt de fchrijver aan den dag, waar hy de verleidfter al de drogredenen, welke een verdorven hart en een luchtige filozofie kunnen uitdenken, laat bybrengen, om Jozef te overreden: en even waardig als krachtig is de wijze, waarop hy haar wederftaat en wederfpreekt. Hier ontleent Vondel niets aan Euripides, niets aan Seneka; maar put alles uit zijn eigen gezond oordeel en godvruchtig hart. Daarom, en ook vooral om dat de weêrftand, dien Jozef biedt, uit een hooger beginfel voortfpruit dan by Hippolytus, overtreft dit tooneel dan ook de gelijkfoortige by den Griekfchen, by den Romeinfchen en zelfs by den Franfchen treurfpeldichter. Bevallig fluit zich aan dit tooneel de Rei, waarin de genoegens van de kuifche liefde bezongen worden.

In het Vijfde Bedrijf vervallen wy weder in den Boccacio-ſtijl; doch wy danken daaraan een alleraardigst geſprek tusſchen de Voedſter en de Joffers. Deze laatſten, die zelve wel zin in den Hebreeuwſchen knaap hadden, vernemen van de Voedſter, dat hy, de zoo koel ſchijnende jongeling, een aanſlag heeft gedaan op haar meeſteres. Haar eerſte gevoel is verontwaardiging — niet over het gebeurde; maar daarover, dat hy op Jempſar heeft durven verlieven, terwijl hy de *avances*, welke zy hem deden, nimmer heeft willen beantwoorden. Maar toch zegeviert ſterk het vrouwelijk medelijden boven den ſpijt, en zy vinden het vergrijp zoo menſchelijk, en Jozef toch zoo lief, dat zy aanſtonds beſluiten voor hem in de bres te ſpringen, 't geen dan ook geſchiedt. Dit alles is uit de natuur gegrepen, en het verklaart dan ook de geringheid der ſtraf, die Jozef ondergaat. De tooneelen, waarin de Voedſter eerst door een beeldſpraak Potifar voorbereidt op hetgeen hy hooren zal en Jempfar hem vervolgends haar beklag doet, dat waarin hy op waardige wijze aan Jozef zijn ontrouw en ondankbaarheid verwijt, zijn treffelijk geſchreven. en het is mede goed gezien, om aan den onſchuldigen jongeling niet meer dan eenen regel in den mond te leggen, die noch een verdediging, noch een beſchuldiging behelst.

Ik heb op bladz. 319 melding gemaakt van de vereeniging tusſchen de zoogenaamde „Oude Kamer" en Coſters „Akademie". Ik had van deze omſtandigheid echter vroeger, en wel op 't jaar zelf, melding moeten maken, omdat zy in verband ſtaat met een gedicht van Vondel, 't welk ik eerst tot een later tijdvak had teruggebracht, doch by meer aandachtige beſchouwing thands beſpeur, dat tot dat jaar 1632 gebracht moet worden. Ik geef eerst het gedicht, en zal daarna mijn gronden voor de tijdsbepaling aan den lezer mededeelen:

INWYING

VAN

'T GELAURIERDE

PRINCEBEELT.

OP DEN

SCHOUWBURG.

TOONEEL, zoo wijd berucht
Door 't ſchatten der gemeente op boertery en klucht;
Door 't huilend harteſcheuren
Om bloet en tranen, die beſprengklen hooge deuren:
Met wat een fieren moedt
Zult ghy voortaen getrapt zijn met gelaerſden voet,
Van dees vermomde borſten,
Die ſpelen in 't gezicht van 't licht der Kriſte Vorſten!

3 *t' Huilend harteſcheuren:* ſtout figuurlijke uitdrukking: voor „'t gehuil verwekkend ſcheuren der harten", of: „'t hartverſcheurend gehuil "
6 *Getrapt zijn* voor „betreden worden."
Met gelaerſden voet: reeds vroeger is opgemerkt, dat de *laars* het zinnebeeld was van het treurſpel.
7 *Vermomde borſten:* of: „verkleede gasten" — de tooneelſpelers.
8 *In 't gezicht van 't licht der Kriſte vorſten:* voor: „in tegenwoordigheid van 's Prinſen beeltenis."

Wat vlecht men hem om 't hooft
Den heiligen laurier, die toch zijn' glans verdooft!
Zijn hair dat draegh' de tranſſen,
Den toren van Sint Jan, in ſte van eicke kranſſen.
Bevlecht hem met den Boſch:
De lauwerhoeden zijn verwelckelijck en bros.
Dees hooge ſpeelſtellaedje
Zie 't Heldenhooft gehult met 's Hertogen Boſſchaedje.
Dat 's Fredericks cieraet,
't Welck aen de ſtarren reickt, daer hy op 't aertrijck gaet.
Hy wandelt langs den vijver,
En de Rhodaen die roockt van zijn gerechtige yver.
Daer kneuſt hy, als een Godt,
't Weêrſpannigh beckeneel van zijn doorluchtigh ſlot.
Heel Vranckrijck yſt van 't kraecken.
Zoo doet een arentsbeck den valck zijn diefte ſlaecken.
Jupijn, in 't heilighdom
Te Rome, zagh verbaeſt naer zijnen zetel om,
En kruiſte met den vinger,
Om vryen Avignon voor Henricks blixemſlinger.
De Myterdrager zei:
Ten minſte neemme niet dees Sleutels allebey,
Den trooſt van mijn genooten:
Nu ghy de ſleutels hebt van ſteden en van ſloten
Het weerlicht van die ſtrael
Doorſne den jaspis van 't gewijde Eskuriael.
Toen wiſt men eerſt in Spanje,
Dat Hollants Herkules was meeſter van Oranje.
Leef lang op uwen troon,
En ſteiger eeuwigh met uw Vorſtelijcke kroon
In deze duiſterniſſe.
Weeſt leidſtar uwes volx. en ſchermheer van 't gewiſſe.

12 *Den toren van St. Jan:* „de toren der hoofdkerk van 's Hertogenbosch."
16 *'s Hertogen Boſſchaedje:* voor „'s Hertogen Bosch."
19 *Hy wandelt langs den vijver:* „hy bevindt zich in den Haag."
20 *De Rhodaen:* of *Rhône*, aan welks oever 's Prinſen ſtad Oranje gelegen was.
24 *Diefte:* voor: „dievery."
28 *Om vryen:* voor: „om te bevrijden."
Avignon: deze ſtad, niet verre van Oranje gelegen, behoorde toen nog aan den Paus en had vroeger gedurende jaren tot zetel van zijn voorgangers geſtrekt.
34 *Den jaspis van 't gewijde Eskuriael:* het hoofdaltaar der St. Laurens kerk op 't Eskuriaal is met vier reien kolommen van jaspis omringd.

Ik herhaal, dat, toen ik by den aanvang van dezen mijnen arbeid, Vondels gedichten naar de tijdorde poogde te ſchikken, ik, door den tytel misleid, meende dat hier ſprake was van een beeld, in den nieuwen ſchouwburg geplaatst, en het vaers alzoo op het jaar 1637 leî. Toen ik echter, tot dat jaar gevorderd, het nogmaals meer aandachtig by de hand nam, vond ik, nu meer dan vroeger door vergelijking zoo van Vondels dichttrant als van de gebeurtenisſen en tijdvakken onderling, dat het van ouder dagteekening wezen moest. De laatſte 15 regels toch, en vooral de ſlotregel, wijzen op een tijdvak, toen Vondel nog geen de minſte overhelling had tot Rome, gelijk in 1637 reeds het geval begon te zijn. Maar bovendien van vs. 10—24 wijst het gedicht kennelijk op gebeurtenisſen, die kort te voren hadden plaats gehad. Dat hier met zoo veel ophef gewach wordt gemaakt van de vermeestering van den Bosch, is een bewijs, dat het gedicht vervaardigd werd vóór de vermeestering van Maaſtricht, waarvan hy anders wel zoû geſproken hebben; — terwijl het andere voorval, waarop gezinſpeeld wordt, vs. 19—24, mede nog versch in 't geheugen lag. In 1623 was namelijk tot Gouverneur van 't Prinsdom Oranje aangeſteld geworden de Heer van Valkenburg, die echter, misbruik makende van den verren afſtand, waarop zich de wettige Souverein bevond, zich gedroeg als Heer en Meester, den Prins bloot den tytel latende: in welke eigendunkelijke handelwijze hy door Richelieu werd geſterkt. Na vruchtelooze pogingen om hem door overreding tot zijn plicht te brengen, zond Frederik Hendrik zijn Raad, Joan de Knuit, naar 't Prinsdom, met last, om, zoo geen zachtheid hielp, geweld te baat te nemen. De Knuit, te Oranje gekomen, wist eenige hoplieden der bezetting op zijn hand te krijgen, met wier hulp hy Valkenburg, in 't huis van den Griffier La Pize, overviel en, wederſtand ontmoetende, liet doodſchieten, waarna 't kaſteel by verdrag overging, en de Prins rustig bezitter van zijn erfgoed werd

Uit dit een en ander blijkt, dat het borstbeeld, waarvan hier gewach wordt gemaakt, niet geſteld werd in den ſchouwburg, die in 1637 opgericht werd, maar in het zaaltjen, waarin de tooneelisten na de vereeniging van de „Oude Kamer" met de „Akademie" hunne kunst beoefenden.

Op hetzelfde jaar 1632 is verzuimd te brengen zeker *quaſi* uit Maagdenburg geſchreven grafſchrift op een Graaf, wiens naam niet

is uitgedrukt, doch die blijkbaar niemand anders wezen kan dan Pappenheim, over wiens gruwelen men het Lijckoffer, blz. 116 en volgende, kan herlezen. Hy overleed den 7 November 1632, ten gevolge der wonden, in den ſlag by Lutzen bekomen, in acht-en-dertigjarigen ouderdom. Hy liet den roem na, Duitschlands dapperſte veldoverſte geweest te zijn, een roem, welken hy echter door zijn wreedheden bezoedeld had.

GRAFSCHRIFT

VOOR

DEN GRAEF VAN ....

HIER rot een kreng, het hooft van moordenaers en fielen:
Gedaeght voor 't Vierſchaer Godts, van zoo veel duizent zielen:
Aertsvyant, peſt en vloeck van 't menſchelijck geſlacht:
Die welluſt ſchept in moord, gewelt en vrouwekracht:
Die eêl noch oneêl viert; noch heiligh, noch 't onheiligh:
En geeft de boosheit ruimt; en acht het ſchenden veiligh:
Die knevelaer, die ſchelm, die ſtadt en lant verwoeſt,
En die zijn hengſten jaeght in 's lantsmans zuuren oegſt:
Die bloethont en tyran, verbaſtert van meedoogen;
Die bloet uit d'aders drinckt, en tranen parſt uit d'oogen;
Kerckroover, klokkedief, menſchviller, groote beul,
Die Godt verſwooren heeft, en zoekt aan d'afgront heul:
Die zijn geweeten ſchroeit, en aerzelt van berouwen;
Die zuigelingen ſmoort, en trapt op zwangre vrouwen.

2 *'t Vierſchaer:* gewoonlijk wordt dit woord vr. gebezigd, als *ſchaar*, waar 't van afkomt. Zie BILD. *Geſl.* op *ſchaar*. V. neemt het hier echter onzijdig, misſchien als collectivum, offchoon het hier niet als zoodanig genomen kan worden.
5 *Viert* voor „verſchoont, ſpaart."
6 *Veiligh* voor „geoorloofd."

Hoe waeit het hoerenaes, en went zijn rugh naer 't licht?
  Vervloeckt hem daer hy ſtinckt, en ſpout hem in 't gezicht.
De krayen vliên de pry, niet eetbaer voor de Raeven;
De hemel hier ontzeit, met bloet het velt te laeven.
  Wat ſchimmen waeren hier? men hoort'er een geloy.
De ziel ſpoockt om haer bloet, en 't vee taelt naer zijn hoy.

18 *De hemel hier ontzeit, met bloet het velt te laeven:* d. i.: „de Hemel verbiedt, dat het bloed, 't welk uit de wonden ſtroomt, het veld vruchtbaar make."
19 *Geloy* voor *geloei.*
20 *De ziel ſpoockt om haer bloet:* d. i.: „waart rond ter plaatſe, waar het bloed nederſtroomt."
't Vee taelt na zijn hoy: d. i.: „eet liever *hooi,* omdat het gras, uit 's Graven bloed geſproten, (Zie vs. 18) oneetbaar is."

NALEZING

EN

AANTEEKENINGEN

OP HET

DERDE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

Blz. 5. ZEGESANG TER EERE VAN FREDERICK HENRICK, BOSCHDWINGER, WEZELWINNER, enz. — De druk van dit dichtftuk is bezorgd naar de afzonderlijke uitgaaf in kl. fo. by Willem Blaeuw, Amft. 1629. Deze uitgaaf vormt een bundel met de navolgende gedichten van anderen, ter vereeuwiging van dezelfde zegepraal vervaardigd: 1o. *De Hollandfche Groet aen den Prince van Oranien over de zeghe vanden Jaere* 1629. Door P. C. Hooft. Amft. Voor Mannel Colijn, Boeck-verkooper woonende op de Beurs, in 't Stede-Boeck — 1630. — 2o. *Send-Brief Ingeftelt op de naem van Me-Vrouwe de Princeffe Amelia, als fchrijvende aen haeren Man Frederick Henrick Prince van Orangien, etc. te dier tijdt als hy hem voor 's Hertogen-Bofch al te feer waeghde. Eerft in 't Latijn Befchreven door den vermaerden Poeet* CASPAR BARLAEUS, *ende nu in 't Nederlantfch uitgegeven (door* P. SCRIVERIUS) — Leyden. By Govert Baffon, 1630. — 3o. W. VAN VELDES *Baznyne over Heynderick Frederick, Schrickelick en' lieffelick, Prince van Oraingen, etc. Mitfgaders Antwoordt Ingeftelt op den Name van zijne Hooggemelte Doorluchtigheydt over den Send-Brief Wtgegeven op den Name vande Doorluchtige Vrouwe Amelia Princesse van Oraingen, etc.* 's Gravenhaghe. By Anthony Jansz. Tongerlo, Boeckverkooper woonende inde Veen'-ftraet in de Wet Moyfis. 1630.

Blz. 9. ZEGESANG. — De latere drukken hebben flechts weinig verandering ondergaan; men vindt flechts de navolgende varianten:

Ald. vs. 5. — *Keert weer van vyands nederlaegen?* veranderd in: *Nu keert van 's vyants nederlagen?*

Ald. vs. 7. — *Die hupplende het triomflied fingen.* — Ter vermijding van de ftomme *h* en de beklemtooning van *het*, veranderd in: *En hupplende een triomflied zingen.*

Blz. 10, vs. 17. — *Of is 't der weereld wonderding:* ter verbetering van een zoogenaamd Germanisme, veranderd in: *of is het 's weerelts wonderding.*

Ald. vs. 21. — *Soo veel ftofs en puyn:* verbeterd in: *zooveel ftof en puin.*

Ald. vs. 26. — *'t Is Fredrick Henrick, die den nijd:* later: *Maer Fredrick Henrick, die de nijt.*

A l d. vs. 28. — *Door moedigh worſtlen heeft verwonnen:* naderhand: *Al worſtelende heeft verwonnen.*

A l d. vs. 45. — *Staegh knabbelde heldenbeen:* om de ſtomme *h* veranderd in: *Staegh knabbelt heldenbeen.*

B l z. 11, vs. 55. — *Gewent:* later en beter: *gewoon.*

A l d. vs. 69. — *'t Was billijck dat weer een Baron:* veranderd in: *Het was dan recht dat een Baron.*

B l z. 12, vs. 91. — *Terwijl hy dacht aen deſe dingen,*
Gevoelde hy ſcharpe prickelingen.
veranderd in:
Terwijl hy denckt aen deze dingen
Gevoelt hy ſcherpe prickelingen.

A l d. vs. 110. — *Denck of het als een donder klonck*
In d' onverwachtheyd ſijner ooren.
wel verbeterd in:
Men magh eens dencken hoe dit klonck
Gelijck een donder in zijn ooren.

A l d. vs. 118. — *Lachte ons' legers wt:* later, misſchien om de welluidendheid: *loegh ons legers uit.*

A l d. vs. 123. — *D'eer der heeren Staeten:* later: *'t hooft der Heeren Staten.*

B l z. 13, vs. 132. — *Door 't derven:* om het ſtootende veranderd in: *over 't derven.*

A l d. vs. 147. — *Overdroncken:* later: *onverdroncken,* hetgeen ook ſamenſtemt met den zin.

A l d. vs. 149. — *En binnen andren oeverboord:* gewijzigd in: *En binnen eenen andren boord.*

A l d. vs. 155—158. — *Dat heet voorby treen Cyrus ſtappen;*
Die, met d' Eufraetſtroom af te tappen,
Vermeeſtert 't pratte Babylon.
aldus veranderd:
Dat heet zoo breet als Cyrus weiden,
Die met d' Eufraetſtroom te verleiden
Bedwong het pratte Babilon.

A l d. vs. 168. — *Dat met ſoo rijcken legergordel.*
later: *Dat met zoo rijck een' legergordel.*

B l z. 14, vs. 191. — *Dies ſluytmen:* later: *men ſluit dan.*

A l d. vs. 192. — *Met 't rijck van Denemarcken:* later: *En eiſch met Denemarcken.*

B l z. 15, vs. 215. — *En dart:* later: *En durf.*

A l d. vs. 247. — *Langs hoe traeger:* veranderd in: *zoo veel trager.*

Ald. vs. 252—254. — *Die 't groot gevaer der gaelderyen*
Waer door mijn held ten hemel gaet,
Aenhooren als een ſotte praet.
veranderd in:
Wien 't groot gevaer der galeryen,
Waer door mijn helt den hemel naeckt,
Gelijck een klucht in d'ooren ſmaeckt.

Ald. vs. 256. — *De Naſſauſche rancken:*
verbeterd in: *Ons Naſſauſche rancken.*

Blz. 16, vs. 266. — *Van ſoo vuylen moord:* later: *van zoo vuil een moort.*

Ald. vs. 267. — *Een ope wond, die lange ſmarten*
Sal Vrankrijcx eedle en ſtrijdbaere harten.
veranderd in:
Een' ope wond, die lang wil ſmarten
Der Vrancken eedle en ſtrijtbre harten.

Ald. vs. 274. — *Hulpe ſchick:* later: *hulp beſchick.*

Blz. 17, vs. 299, 300. — *Ah Aernhem ſijtghe in ſlaep betovert!*
Alreede is d'Yſſelſtroom verovert.
later: *Och Yſſel, zijtge in ſlaep betovert!*
Alreede is uwen ſtroom verovert.

Ald. vs. 304. — *'t Moet billijck onſen Prince ſpijten.*
later: *Het moet met recht den Prince ſpijten.*

Ald. vs. 312. — *Handhaeven Vechts en Yſſels vrydoom.*
later: *Hanthaven vlytijh Yſſels vrydoom.*

Ald. vs. 314. — *De ſteên, en levert wt geſchut.*
later: *Verbaeſde ſteden met geſchut.*

Ald. vs. 323. — *De vyand ſelf die kan getuygen.*
later: *De vyand kan het zelf getuigen.*

Blz. 18, vs. 370. — *'t Ontſteecken d'overwinningvlam.*
later: *Te vieren met de zegevlam.*

Blz. 20, vs. 429, 430. — *Ten dienſt' ſtaen 't Naſſauſch geſlacht,*
En 't water loſen wt de gracht.
later: *'t Naſſauſch geſlacht ten dienſte ſtaen,*
De graft uitmalen aen en aen.

Ald. vs. 454. — *Door ſijn' legerzee:* later: *door ons legerzee:*

Blz. 21, vs. 481, 482. — *Dies roepe een yeder, dien dit raeckt:*
Een god heeft ons dees' ruſt gemaeckt.
later: *Dies roepe een yeder nu met luſt:*
Een Godtheit holp ons aen dees ruſt.

Blz. 22, vs 499. — *Maer dees' verwinning ſtoot de wolcken.*
later: *Dees overwinning raeckt de wolcken.*

Ald. vs. 501. — *Dat ander overſt vry braveer.*
later: *Dat ander overſte braveer.*

Ald. vs. 515. — *Vind lichter dan Oranjens degen.*
later: *Noch lichter vint dan 's Princen degen.*

Ald. vs. 519. — *God wil Prins Fredrick Henrick ſpaeren.*
later: *Godt wil den grooten Henrick ſparen.*

Ald. vs. 525. — *Op de hacken:* veranderd in: *op de hielen.*

Blz. 23, vs. 554. — *Hadde wtgeplondert en beſtreen.*
later: *Geplondert had en afgeſtreên.*

Ald. vs. 557. — *Die bruyſen:* later: *aen 't bruizen.*

Blz. 24, vs. 578. — *En ſielenroof:* later: *en ſnooder roof.*

Ald. vs. 582. — *Uw vader ſtorte hierom ſijn bloed.*
later: *Uw vader kocht dit met zijn bloedt.*

Ald. vs. 599. — *Stam die in ſtanderds aernen ſwaeyde.*
later: *En Adelaers in ſtanders zwaeide.*

Behalve in verſchillende uitgaven *in plano*, verſcheen dit gedicht van Vondel ook in een bundel ten tytel voerende: „Lofdichten ter eeren den Doorluchtigſten Vorſt Frederic Henric, Prince van Orange &c. over de twee voortreffelijcke victoryen der ſtercke ſteden Weſel ende het on-winbaer geachte 's Hertogen-Boſch, vervatende een verhael van 't gepasſeerde zedert 't optrecken der Prince van Orange, tottet veroveren van 's Hertogen-Boſch. Tot Amſterdam, voor Jacob Pietersz Wachter, Boeck-Verkooper woonende op den Dam, anno 1629." In de Voorrede geeſt de Uitgever te kennen, dat hy, alzoo de onderſcheiden gedichten op 's Prinſen overwinningen „eenige boeks-wijs, andere in platte forme," gedrukt zijn en dus niet byeen konden worden gebonden, te rade is geworden, de voornaamſte daarvan, en nog eenige andere, die niet gedrukt waren, in éen formaat te doen verſchijnen. De opgenomen gedichten, die een ſprekend bewijs leveren, dat het toen even min als thands ontbrak aan gelegenheidszangers, zijn de navolgende:

1. Aenſpraecke aen de ſteden 's Hertogen-Boſch ende Weſel. *V. Ryckelsma.*
2. Lofdicht op 't veroveren van Weſel ende 's Hertogenboſch. *Coleveld.*
3. Triumph-dicht tot lof des Prince van Orangien, op de heerlijcke overwinning van 's Hertogen-Boſch. *C. Kittenſteyn.*
4. Op de belegheringe van 's Hertogenboſch. *Van der Does.*
5. De gelegentheydt, ghetrouwen raedt ende vriendelijcke vermaninghe aen de belegherde. *Van der Does.*
6. Lof-dicht over 't belegh der ſelve. *Stuurt Recht.*
7. Aendachtigh Ghebed tot Godt, om ſyn ghenadighe byſtandt in ons Legher. *Jacobus Plancius.*
8. Victory-Liedt, gerijmt tot triumphe over de heerlijcke ende wonderlijcke veroveringe der Stadt Weſel. *Bemint Ruſt.*
9. Danck-ſegginge aen den Alderhooghſten op de ſelve. Door D. B.
10. *Olipodrigo. I. van Veen, Stuurt Recht.*
11. Geſangh over het veroveren van Weſel.
12. Lof-dicht ofte Danck-ſegginghe, over de twee heerlijcke victoryen der

ſtadt Weſel ende 's Hertogen-Boſch. *H. v. Kannenburch.*
13. Danck-liedt. *H. v. Kannenburch.*
14. Lof-ſangh op de ſelvighe.
15. Trouw-dicht.
16. *Philippus Dolens*, ofte beclagh des Coninghs over 't verlies van 's Hertogen-Boſch ende Weſel.
17. Treur-klachtigh lied, op de ſelve.
18. 't Geuſe geſangh, op de ſelve.
19. Z. Heynſii Vreughden-gheſangh. ter eeren den Prince van Orangien, etc.
20. Klingh-dichten, over de veroveringhen van Weſel en 's Hertogen-Boſch, met eenighe jaer-tallen op den inhoud deſer klingh-dichten. P. R. B.
21. Spaenſche triumphe over de beginſelen haerder victory. *W. Wynants.*
22. 's Hertogen-boſch overweldigt. *F. Geestdorp, S. S Theolog Candid.*
23. Orangiens overwinningh van 's Hertogen-Boſch. G. J. Q.
24. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen den Prince van Orangien. G. J. Q.
25. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen de Princeſſe van Orangien. G. J. Q.
26. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen de H. M. Heeren Staten-Generael. G. J. Q.
27. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen de Edelen ende de Heeren Staten van Hollandt en West-Frieslandt. G. J. Q.
28. Zeghe-ſangh ter eeren den Prince van Oranje, door I. van Vondelen.
29. Triump-liedt op de blijde veroveringhe, der tot nog toe onwinbare ſtadt 's Hertogen-Boſch, *Jacobi Revii.*
30. Trompets-geklangh op het ſelfde. *D v. Hoorenbeeck.*
31. Paſtorel op het ſelfde. *D. v. Hoorenbeeck.*
32. Mey-krans van verſcheyden kruyden, op het ſelfde. *I van Veen.*
33. *P. Nootmans.* Verthooningen op het ſelfde.
34. *E Voskuyls* Liefde tottet Vaderlandt op het ſelfde.
35. Klachte der Geeſtelijckheyd van 's Hertogen-Boſch.
36. Lof-ſang over het ſelfde. *L. S. de Vries.*
37. Geſangh op de victory van den Boſch.
38. Miraculeus huwelijck.
39. Geſangh op 't belegh ende veroveringe van 's Hertogen-Boſch.
40. Gedicht van de Boſſche Non. *I. van Veen.*
41. Rey der Hollandtſche ofte Batavicische Maeghden.
42. May plantinghe ende noodinghe tot den rey, van den Doorluchtigſten ende Victorieuſen Prince van Orangien etc. P. R. B.
43. Een doſijn-ghedicht, uytdruckende de heerlijcke Victoryen, die Godt de Heere deſe Landen ſoo genadelijck verleent heeft. P. R. B.

Blz. 30, vs. 75. *Vertuyt* is — gelijk de Hr. Alberdingk Thijm te recht heeft opgemerkt — niet: „bekranst," maar „bindt, vastbindt, omhindt," van *vertuien*: hoewel van dit *tuien*, *tuit* (of *toet*), voor de famgebonden hairwrong der Romeinſche vrouwen, zij gemaakt, dat ſamenvalt met *tutulus* (in 't Fr. *touffe*). VAN HASSELT zegt, op KILIAEN, dat hy *vertuyten* uit Vondel zal aanhalen, maar hy komt niet verder dan *vertuyt*, dat van *vertuien* kan zijn. — Vergel. mijn *Zeemans Woordeboek*, op *vertuien*.

Blz. 31, vs. 111. *De heldre en ſtarrelichte vliet.* — Volgens de Ouden was de Eridaan of Po in den hemel als melkweg geplaatst

Blz. 32, vs. 134. *Uwe ſilvre horens.* — Hier kan ook aan een perſoonsverbeelding gedacht worden. De Stroomgoden worden veelal met horens afgebeeld.

Blz. 53. ANTWOORT. — Het oorſpronkelijk — zoo *betuttelt* als het is — beſtaat nog

en berust aan de Boekery der Leydfche Akademie. Het is gefchreven op den rug van het tytelblad van een „plakkaat, by de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende Weft-Vrieflandt geëmaneert jegens de Bedelaers, Vagabunden ende Bedeleryen" — en een foort van *date certaine* zou, indien die *in cafu* nog noodig kon gerekend worden, worden gegeven op de aanwijzing, die onder den omtuinden leeuw ftaat: „In 's Gravenhaghe, by de Weduwe, ende Erffgenamen van wijlen Hillebrant Jacobffz. van Wouw, ordinaris Druckers van de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieflandt. Anno 1630. Met Privilegie." —

Gaarne zoude ik ook van dit origineel, even als van zoovele anderen, den belangftellenden lezer een fac-fimile hebben aangeboden; — doch juist op de plaatfen waar de meefte doorhalingen en verbeteringen hebben plaats gehad, is het ftuk gevouwen en daardoor gefcheurd, bovendien erg gevlakt en van de motten doorvreten. De voornaamfte verbeteringen, waarvan fommige door de dichteresfe zelve, andere door Hooft — als uit het verfchil van 't fchrift blijkt — zijn aangebracht, laat ik hier volgen:

A l d. vs. 2. — Stond vermoedelijk: Dee *Gode lof.* Welk *Dee* door Hooft in *Zong* is veranderd.

A l d. vs. 3. — Stond: *Die ficygent meeft* deughde *betoont*, wat Tesfelfchade verbeterd heeft in: *Die fwygent meeft* haer deught *betoont.*

A l d. vs. 4. — *Was* door Hooft veranderd in: *is.*

A l d. vs. 5, 6 7 — zijn herhaaldelijk doorgehaald en veranderd, en eindelijk de regels, zoo als zy nu gelezen worden, door T. zelve tusfchen het doorgehaalde — dat geheel onleesbaar is — ingevoegd.

A l d. vs 15. — Is *geheel het blad*, wat er eerst ftond, door de fchrijffter verbeterd in: *het fmekent blad.*

A l d. vs. 21. — Stond: *Verkraght:* door Hooft veranderd in *Beftormt.*

A l d. vs. 25. — Stond: *De Leeraers die dien bant:* wat Tesfeltjen zelve verbeterd heeft met: *Wat leeraers ook dien bant.*

B l z. 63. vs. 52. — *Barelijcke beeren.* — *Barelijk* kan ook, even als in *baarlijke duivel*, voor „geweld makend" ftaan, van *baren*, „fchreeuwen, gebaren maken."

B l z. 77. *Druck-faut.* — *Het kant-fchrift bij de* h *gefteld.* — In de oude uitgave waren de aantt. met a b c aangehaald. 't Ziet op de noot op vs. 74 van 't *Papieren Geld,* bladz. 75.

B l z. 90, vs. 166. *Daer Iefus, als een duyf, van boven daelt, in 't midden.* — De Hr. Alb. Thijm oordeelt, dat dit niet op de nederdaling des H. Geestes by den Doop van Jezus, maar op die by het Pinxterfeest doelt. In dat geval ftaat hier *Jezus* voor „de Geest van Jezus." Ik geloof, by nadere overweging, dat hier noch aan de eene noch aan de andere nederdaling te denken valt. By den *doop* daalde Jezus niet neder, en, op het feest, geen *duif*, maar vurige tongen. Er is hier dus waarfchijnlijk gedoeld op de aanwezigheid des Heeren, niet „*onder de gedaante* van een duif"; maar „*als* een duif." En dan geldt het hier een uitdrukking, waarvoor geen byzondere fchriftuurtext behoeft te worden opgezocht.

B l z. 96. DE WAERDIGHEYD VAN DEN BROECK. — De hier gemaakte gisfing is minder juist. Er ftaat in het rijmpjen niet, dat de zeven vrouwen om *zijn* broek zullen kijven; maar de „zeven wijven, die om een mans broek vech-

ten," behooren t'huis in het voormalig Doolhof op de Rozegracht. Zie de uitvoerige befchrijving der vertooningen in dat Tweede Doolhof, in DOMSELAER, *Befchr. van Amft.*, IV Boek, p. 309 en 310, en M. FOKKENS, p. 302—305. Zy fchijnen tot die aardigheden behoord te hebben, welke 't meest algemeen bevielen. Wanneer dat Tweede Doolhof gefticht werd, heb ik niet kunnen opfporen; doch zeker is dit lang vóór 't midden der zeventiende eeuw, vermoedelijk omtrent 1629 geweest. Nu zoû men kunnen aannemen, dat Vondel met zijn vriend Broekhuyzen een bezoek in dat Doolhof afgelegd, en uit de grappige vertooning dier zeven wijven aanleiding genomen heeft, om tot dezen te zeggen: „hoû nu je broek op geld" enz. Zoo kan door Mopfus de man zijn bedoeld geweest, die de uitlegging in de vertoonzaal gaf.

Blz. 184. reg. 20. — Het gedicht luidt als volgt:

OP DE KOMSTE

VAN DEN HEER

MICHIEL LE BLON

VIT SWEEDEN.

't Was nu twee jaer en langer noch geleên,
Dat Margareet, by dagh en nacht alleen,
Verlanght had naer d' afwefenden Michiel,
Haer ziel.
Als op het end sy fuchtende afgemat,
Dus klaeghde tot haer uytverkooren fchat:
Hoe langh fal ick nae u verlangen noch?
Och! och!
Ick hoop vergeefs, dat ick met d' eerfte poft
Van Hamborgh, fal van waehten fijn verloft,
En dat ghy felfs fult fijn, ô waerde lief,
De brief.
Ick bid dat ghy haeft hebben mooght verlof
Van vrouw Christine en haer gezegent Hof,
En my, uw vrouw, bedroeft, dan maken blij
Aen 't Y.
Maer och! de zee, die foo verbolgen raeft,
Wanneer de windt daer tusfchen ruyft en blaeft,
Belet dat ghy mijn flaeuwe ftem in 't Noordt
Niet hoort.
Ghy blijft wel by uw Leydtftar, wydt beroemt,
By Oxenftern, die ghy uw grootvaer noemt,
Maer 't valt voor my, als vreefende gevaer,
te fwaer.
Ick fie hier wel uw fchoone fchildery,
Maer vinde u niet, en wat is toch voor my
Te vinden in een fchaduw, die wat meer
Begeer?

Mijn lieve ziel, ick ben niet en vernoeght
Voor d' eene helft tot d' ander wordt gevoeght:
Van 't hier voor my, als ick mijn Ega mis,
Niet is.
Ick neem somtijdts, ja ben het wel gewoon,
Ons beyder soon Cornelis jonge soon,
En sie oft ick kan vinden in sijn krooft
Mijn trooft.
Maer ghy mijn man (dit spreeckende benam
De slaep, die haer in 't klagen overquam,
Haer spraeck, daer sy van vaeck verwonnen lagh
By dagh).
Sy hadt een wijl gesluymert, vrij verbaeft,
Tot dat daer quam dees tydingh in der haeft:
Op Margareet, op, op, uw man is veur
De deur.
Gelijck wanneer een stercke sonneschijn
Een Morgestrael schiet tusschen de gordijn,
Men schiet dan uyt sijn slaep, voor 't flauw gemoet
Soo soet.
Soo was 't met haer, die schielijck by haer hadt
Haar lieve Blon, waerom sy suchtte en badt:
S' ontwaeckte van het licht dat haer voorheen
Bescheen.
Maer even als de droefheydt ons verstomt,
Wanneerse een mensch heel haeftigh overkomt:
Soo oock de vreught vermagh in 't tegendeel
Soo veel.
Sy sweegh een wyl, tot dat sy op het endt
Sprack, met een spraeck gelieven maer bekent,
Sijt wellekom, mijn hart, mijn ziel, le Blon
Mijn son.
R. ANSLOO.

Blz 187. *Apollonia van Veen.* — Deze kan ook de by Tesselschade en Huygens bekende dochter van den schilder Pieter van Veen zijn. Zie HUYGENS *Korenbloemen* 1658, blz. 623.

Blz. 208, vs. 6. *Kavejaer.* — Dit is eigenlijk geen „visch, "maar de sterk traanachtig smakende en groenachtig ziende kuit van zekeren Russischen visch.

Blz. 210. In de eerste noot. *Zekere Disman* — Hy heette *Digman.* De XVIe eeuwsche naamletters, in het glas gebrand, laten daaromtrent geen twijfel over. „Vreemd is het," voegt de Hr. Alb. Thijm, aan wien ik deze opmerking verschuldigd ben, er by, „dat Dapper, en nu nog weêr de Heer Kramm, die glazen aan Pater Aertsens toeschrijven, van wien het niet blijkt, dat hy ooit glasschilder is geweest."

Blz 212, vs. 17 v. o. — Dat de Groot niet ophield Vondel tot het voltooien van zijn „Konstantijn" op te wekken, bewijst zijn brief uit Parijs van 15 Junij 1635, aan Vondel gericht en door dezen gekopieerd, waarvan het fac-simile tegenover blz. 212 voorkomt. 't Blijkt echter uit dit antwoord van de Groot, dat Vondel niet zoo terstond na den dood van zijn huisvrouw zijn „Konstantijn" heeft gestaakt, of hy moest reeds vóór haar overlijden zijn vriend om de gegevene inlichtingen hebben verzocht. — Eerst vier jaar later

(4 Sept. 1639) fchrijft hy aan de Groot, dat hy van zijn Heldendicht af moet zien.

Blz. 215. SOPHOMPANEAS. — De druk van dit Treurfpel is bezorgd naar de 4o. uitgaaf, by Abr. de Wees. 1640.

Blz. 260, vs. 1341. *Van uwen onderfaeten.* — De *n* behoeft hier, volgends den Heer Alb. Thijm, niet ingefchoven te zijn om de maat, maar kan den zesden naamval te kennen geven, gelijk als in: „het kind *van den* huize", „hy komt *van den* autaar," „dit gewordt hem *van der* ftede," „*van goeder* hand enz.", en de eigen namen „*van der* Drift, *van der* Vliet, *van der* Velde, *van der* Hove."

Blz. 268, vs. 2. *Storifchrijver.* — 't Woord *ftori* wordt reeds vroeg in onze taal gevonden. De Romantifche heldendichten, als „de vier Heemskinderen, de Ridder met de zwaan, de zeven wijzen van Rome," enz. worden op de boekelijsten der 17e eeuw doorgaands *ftoryboeken* genoemd. Offchoon V. hier met *ftorifchrijver* bepaald „*historie*-fchrijver" bedoelt, beftaat er in 't gebruik tusfchen *ftori* en *historie* echter een wezenlijk onderfcheid. *Stori* beteekent meer „een verdichtfel, een verdicht verhaal," *une histoire, a ftory;* terwijl *historie* „het gefchiedverhaal," *l'histoire, the history* is.

Blz. 271. *Mufch van Sufanna Bartelot.* — Christina Hooft had een parkietjen, 't welk door Jan Vos fprekend wordt ingevoerd, om zich te beklagen, dat zy naar den Haag ging om haar hondtjen Diaan te halen.

Blz. 292, *noot.* — Voeg by het hier geplaatfte gedicht van Vos op Mevrouw Schaep het volgende van denzelfden dichter op haar echtgenoot:

Dus ziet men Kortenhoef, een mondt der onderzaaten,
Wie voor zijn burgers fpreekt verdient geen andre lof.
Zoo droeg hy zich, toen hy, tot heil der vrije Staaten,
Voor Hooftgezant verfcheen in 't Duitfche en Zweedtfche hof.
Wie d' eer van 't Landt bewaart behaalt gewenfte zeegen.
Nooit klimt men fteiler dan door 't zorgen voor de Staat.
Zijn faam, dit is het loon, is dus ten top gefteegen.
Hy wordt vergeefs van verf, die door de nijt vergaat,
Voor 't volk ten toon geftelt: hy leeft op alle tongen.
Een loflijk Borgerhooft wordt eeuwig opgezongen.

Ook vervaardigde Vos een graffchrift op Marie Spiegel.

Blz. 299. — Op de afbeeldingen van Jan van de Poll en zijn vrouw, door van der Helst, vervaardigde Vos de nevensgaande byfchriften:

OP J. V. DE POLL.

Dus ziet men Pol, die burg der trouwe burgeryen,
Die raadt geeft op zijn tijdt en ftandt houdt in gevaar.
Zoo plag zijn vader voor het burgerrecht te ftryen,
Want deugdt ontziet noch nijdt, noch gal van lafteraar.
Hadt Roomen, by August, de Pollen tot een waapen,
Het Y durft op de zorg der Pollen veiligh flaapen.

OP DUIFJE VAN GERWEN.

Dus pronckt Van Gervens glans als 't lichaem zal verdwijnen,
Maar zoo de verf verdwijnt behoudt haar deugdt noch ftandt.

De deugden blinken als de zon geen meer zal schijnen.
Zoo wist zy 't hart van Pol, schoon hy de huwlijksbandt
Altoos ontworstelt was, tot liefde te verplichten.
De deugdt en schoonheidt zijn twee scherpe minneschichten.

Blz 301. — Wellicht zal den lezer, die, als ik, Reael heeft leeren hoogschatten, een proeve van 's mans briefstijl hier niet onbelangrijk voorkomen. Een woord echter tot inleiding en opheldering vooraf. Men herinnert zich, dat, in Mei 1611, Reael als kommandeur van de schepen naar de Molukken was vertrokken, waar hy met goed gevolg de Spanjaarts bestookte en aan de betrekkingen der O. I. Maatschappy een belangrijke uitbreiding gaf. Gelijk men weet, werd hy vervolgends, als opvolger van Reynst, in 1616 Gouverneur-Generaal, en keerde twee jaar later naar het vaderland terug. Thands, in den tijd toen hy den onderstaanden brief naar Holland richtte, was hy nog zoo ver niet. Zoo in den oorlog als in de handelszaken yverig werkzaam, beklaagt hy het tevens, dat de groote last, hem „op den hals" gelegd, maar „weynich profyten" afwerpt, „den staet" vooral in aanmerking genomen, dien hy zich gedwongen zag te voeren. Maar verleenen wy hem zelven het woord, om ons zijn persoonlijke bevindingen in Indiën te schetsen. Ook als bydrage tot de kennis van zijn ronden en kloeken aart is het niet onbelangrijk. Geheel de zin spreekt er uit, dien wy uit de even krachtige als blijmoedige trekken van zijn open gelaat hem zouden toeschrijven, ware ons niet van elders zijn — in den besten zin — echt Hollandsch karakter bekend. Zijn schrijven is gericht aan zijn neef Augustijn Uyt-ten-bogaert te Amsterdam:

„Beminde Cousijn. Alhoewel myne lasten nauwlijcks thoe en laeten, de vrunden naer mijn wil met brieven te visiteeren, soo en kan ick nochtans niet laeten, UE met dese jeghenwoordighe te besoecken, wel wetende, dat het UE. aengenaem sal syn van mijne gesontheyt, die alsnogh God lof redelijck is, te moghen verstaen. Voorts sult ghy de dinghen, die de gewone saeck betreffen, uyt anderen genouchsaem verstaen. Ick hebbe alhier een groote last met weynich profyten op den hals, een staet, die soo ickse ter eren wil uytvoeren, veele sal kosten te onderhouden principaelijcken in dese landen, daer alles duyr ende costelijck is, sonderlinghe van weghe de cledinghe. Ick lache dickmaels in myselven, dat ick soo solemnelijcken mijn testament gingh maecken, als ick op mijn vertreck stond, verhopende nevens het geen my resteerde, iets daer en boven te conquesteren, doch vrese nu, dat het op een Jan Splinters Testament sal uytloopen; zoo dat ick voor dese reyse voor ere sal moeten vaeren. Ick mach hiernae thoesien beter conditie ende voorwaerden te bespreecken ende dan oock meer profijt sien; doch sal daerom niet naalaaten, mijne Mrs. op het aller getrouwste te dienen, daerthoe ick, God weet het, mijn eyghen leven niet en wil ontsien, ende reeckenen voor ghenoechsaem loon, de danckbaerheyt dergenen, voor wie het geschiet, soo ick soo gheluckich ben, dat my die slechts gebeuren mach. Wy staen alhier mette Spanjaerts in hete oorloch. God geve met eene goede uytkomst tot welstant des Vaderlants.

„Waermede, beminde Cousyn, zyt met uw geheel gezin in des Almogendes beschermínghe bevolen, ende groet nog alle de vrunden. Uyt 't schip *de Maen* voor Lune dezen 29 July 1613.

UE. dienstw. neve
LAURENS REAEL."

„Laat uwe Cousijn Joh. Uyt ten bogaert nevens andere vrunden oock myne groetenisse genieten."

Jan Splinter, waarop Reael in dezen brief zinspeelt, is die losse kwant,

die, ziende dat men hem in zijn armoê niet onthalen wilde, zich een „Coffer met drie floten" aanfchafte, waar hy eenige „legpenningen" in borg. Twee kloosters, die op zijn nalatenfchap aasden, onthaalden hem om ftrijd; doch vonden zich niet weinig te-leur-gefteld, toen hun na zijn dood flechts eenige legpenningen, tot loon van hunne niet zeer belanglooze dienften, uit zijn nalatenfchap werden ter hand gefteld.

Blz. 313. Uytvaert van Jacqb Baeck. — Alvorens wy voor goed affcheid nemen van den geleerden en vroeg geftorven vriend van Vondel, voeg ik hier zijne vertaling in van een lofdicht, door Barlaeus in 't Latijn op *Scheybeeck* vervaardigd:

AEN DE HOFSTEÊ

VAN DEN VOORTREFLIJCKEN EN BELEEFDEN

LAURENS JOOSTEN BAECK

gelegen in Kennemerlandt, by de Beverwijck.

Hof in Hollanfe lucht, lyftfaelyhe Baecken *hoff,*
Roemwaerdich fult ghy voor mijn veirfen ftrekken ftoff,
Des ik uw Huysgoôn groet en Goôn, lijftochts beforgers,
Die woont op 't landt en die natuur, als lieffte borgers,
Haer rijcke gaeven fchenckt met overvloênde hand.
Deez' plaets is heyligh, 't is der Gooden huys: dit land
Napeen en Faunus, met zijn dartle Phillis, minnen,
En hier vrijt Coridon; en Galate van binnen
Gevoelt de brant en is de laft des maegdooms moe;
De moeder Ceres hier rontom brengt gaeven toe,
Blinkt met gezwollen ajr, onheynt met groene randen,
Triptolemus vol weeld' vult de beboude landen,
En Pales zelf, die fchaft den lamren melk en kruyt.
De ram, ale leytsman van de kudde, treet vooruyt
En leyd 't groot heyr te veld aen voedt van hooge duynen.
De fwang're Ooftgodin groent in de weelge tuynen,
En bloeyend cierts' haer hooft als met fneewitte veêr.
Flora, die blinckt bebloemt en op haar blaân noch teêr
Schrijft zy de liefd' en weet van anders niet te feggen.
En Venus heil'gen bloet men op de roos fiet leggen,
Als tuyghe van haer min en heugnis van haer fmart,
Die om Adonis zy als noch gevoelt in 't hart.
Een gladde vloet comt uyt de duynen fachies daelen
En ruyfchend ftroomt de Beeck *met klare waterftraelen,*
De Beeck, Naiadenwerck en voedfter van de vaeck
Daerin Diana zelf, verlieft op 't hof van Baeck,
Zou wenfchen naeckt te fien haer fuyvre en kuyfe leeden.
Niet ver de Noortfe Thetys bruyft, met fachte zeeden,
Kuft Nereus en omhelft en ftooft hem in haer fchoot.
Het Ty gaet uyt een mejr, dat met fijn golven ftoot
De ftadt, die van de Bayren heeft haer naem gekreegen.
Eerwaerde, oude man! terwijl ghy, vol van feegen,
By deefe Goôn ter ruft uw oude daegen geeft;

Terwyl ghy huys en hof den Kymren foo beleeft
Meedeelt; lief lang, en dat, foolang u Beeck fal vloyen
En, toegewyt den Sanggodinnen zeewaert fpoyen;
Want feecker, 't is geen reên, dat iemant 't leeve laet,
Wiens hof de gunft van fooveel Gooden heeft te baet.

Aen mijn Heer C. BARLAEUS.

Soo veel van 't leeven fcheelt het geen is afgegooten;
Soo ver als ooverlreft een boom fijn minfte looten;
Soo veel de Son, mijn Heer! heeft als een ftar meer licht.
Soo veel is beeter uw, als dit vertaelde dicht.

J. BAACK.

Op de hoffteê by de Beverwyk
den XIIII May MDCXXXVI.

Blz 324. — By het hier vermelde aangaande den opgang, dien Vondels „Gysbreght" maakte, mag nog gevoegd worden, dat reeds dadelijk by de opvoering onderfcheidene drukken daarvan verfchenen, waarvan er drie in mijn bezit zijn. De eene, die de oudfte en oorfpronkelijke fchijnt, voert tot tytel:

I. V. VONDELS

GYSBREGHT

VAN

AEMSTEL,

D'ONDERGANG VAN ZIJN STAD EN ZIJN BALLINGSCHAP

TREVRSPEL.

Vrbs antiqua ruit.

Gefpeelt op de Amfterdamfche Kamer den 4 Januarij 1638.

(Volgt het ftads-wapen).

T'AMSTERDAM

voor *Jooft Hartgertfen*, Boeckverkoper,
woonende in de Gafthuysfteech by 't Stadthuys 1638.

Het ftuk is met Romeinfche, vrij kleine, doch nette letters gedrukt.

De tweede uitgave heeft denzelfden tytel; doch, in plaats van de woorden: *gefpeelt* enz., lezen wy daarop: *Door hem zelf verbetert en vermeert.* Voorts, onder het devys van Blaeu:

T'AMSTERDAM

BY WILHELM BLAEU

CIƆ IƆ CXXXVIII.

Het treurſpel is met een fraaie, groote en duidelijke letter gedrukt, de pers van Blaeu en het ſtuk zelf waardig. De *verbetering* is van luttel gewicht: de *vermeerdering* beſtaat, voor zoo verre ik heb kunnen ontdekken, voornamelijk in het plaatſen achter den tytel van de vaerzen *Tooneelſpel quam in 't licht* enz. — op blz. 320 — *De byen ſtorten* enz. *Het ſpel heeft oock zijn tijd* enz. op blz. 322, en *De weereld is* enz., op blz., 319 vermeld. De derde der bedoelde uitgaven heeft een gelijkluidenden tytel met die van Blaeu, doch in plaats van diens devys vinden wy wederom het ſtadswapen, en daaronder:

T'AMSTERDAM

Gedruckt by *Otto Barentsz. Smient,* Boeck-drucker en Boeckverkoper op de Reguliers Bree-ſtraet, in de nieuwe Druckery.

Deze uitgave is met oud-Duitſche letters zeer kompres gedrukt, en waarſchijnlijk beſtemd om door haar minderen prijs ook minvermogenden in ſtaat te ſtellen Vondels meesterſtuk te genieten.

Van de latere, mede onder my berustende uitgaven is die van 1650, by Tymen Houthaeck gedrukt, uitgegeven door Dirck Cornelisz. Houthaeck, *Boeckverkoper op de Nieuwe-Zijds Kolck in 't Boergoens Kruys,* en met het bekende *putjen* tot devys voorzien, gelijk mede die, welke in 1655 gedrukt werd en 't licht zag by Jan Jacobsz. Bouman, *op 't Water in de Lelye onder de Doornen,* en met zijn blazoen voorzien, — volkomen gelijk aan de uitgave van Blaeu. Eerst die van de Weduwe van Abraham de Wees, op den Middeldam, mede een *putjen* voerende tot devys, en welke het jaartal 1659 benevens de woorden: *de leſte druck, vermeert, en verbetert,* op den tytel voert, draagt de bewijzen, door den dichter zelven met zorg te zijn nagezien, en bevat de talrijke varianten, door my onder den text aangewezen. De ſchouwburgvaerzen achter den tytel zijn wederom by dien druk weg gelaten; 't zelfde is het geval met een uitgave, die, zonder jaartal by Pieter van der Veer te Utrecht verſcheen.

Blz. 325. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. — In eene Editie waarvan de tytel luidt als volgt: „J. v. Vondels Gysbreeht van Aemſtel. Gelyk het op den Amſterdamſchen Schouwburg vertoond word. — Amſterdam by Jan Helden, in de Nes 1781. Met Privilegie". 63 pag. kl 8o. vindt men het navolgende „*Bericht Aan den Lezer:*

„Dit voortreffelyk Treurſpel, waarmede in den jaare 1638 de Nieuwe Schouwburg allereerst zyne Gordynen ontſloot, dat nu byna een eeuw zyn ſtand heeft gehouden, ſchoon het in dien tusſchentyd eenige honderd reizen ten tooneele gevoerd en herhaald is: verſchynt nu voor het oog der Leezeren in eene gedaante, overeenkomende met die, waarin het zich zo voor het oog als voor 't oor der Aanſchouwers vertoont. 't Is allen bekend, dat dit ſtuk nu niet kan geſpeeld worden, zo gelijk de dichter 't geſchreeven heeft. Sedert veele jaaren heeft men er, onder 't vertoonen, hier en daar vaarzen, en geheele brokken, uitgelaaten; en als 't op 't veranderen van een woord aankwam, zoo deedt yder Speeler zulks naar zyn eigen verkiezing: doch de een met meer oordeel dan de ander. Om dan eenemaal alles, hetwelk noodzaakelyk diende veranderd te worden, op een' vasten voet te brengen, om te beletten, dat de Aanſchouwende Leezer niet zie, het geen men hem niet wil laaten hooren; in 't kort om overal het geſprokene en het gedrukte te doen overeenkomen, zo heeft men goedgevonden de meergemelde veranderingen in een nieuwen druk aan allen gemeen te maken; zynde deezen nieuwen druk niet aangeleid, om gevoegd te worden by de andere Werken

van Vondel, maar alleen om te ftrekken ten dienfte des Schouwburgs en dergenen die denzelven bezoeken. Men zal hier ook de verdeeling der Bedryven anders ge naakt vinden dan in de voorige uitgaaven, daar het Derde en Vierde, als ook het Vierde en Vyfde Bedryf in een loopen, en men niet onderftellen kan hetwelk tusfchen beide zoude gebeurd zyn. In tegendeel kunnen noch het Vierde noch het Vyfde Bedryf achtereen affpeelen, met een open gordyn. Daarom is het eerfte Tooneel van 't Vierde Bedryf getrokken aan het Derde; en aldus de verwoesting van 't Klarisfen klooster, voor een groot gedeelte, geplaatst tusfchen deeze twee Bedryven. Van gelyken is het Eerfte Tooneel van 't Vyfde Bedryf aan het Vierde getrokken: waardoor men een' genoegfaamen tyd uitwint tot het beginnen en volbrengen van dien uitval, waarin Gysbrecht van Aemftel met een kei even aan zyn borst getroffen, en deszelfs broeder Arent doodelyk gekwetst wordt: 't welck nu tusfchen de twee laatfte Bedryven gefteld wordt. Deeze verdeeling is al voor veele jaaren gemaakt in het vertoonen, zo dat de verandering niet nieuw is, dan alleen in de uitgaave.

Vaarwel."

Blz. 325. — Het hier voorkomende wapen van Aemftel is gevolgd naar dat op de tytelplaat van 't *Verhaal van 't leven en dappere krijgsdaden der Oude en Doorluchtige Heeren van Aemftel en Aemftellandt, door* T. VAN DOMSELAER, doch volgends anderen geheel fautief. 1o. Beftaat het fchild uit *negen* ftukken, terwijl er maar *acht* moesten zijn, gelijk uit de zegels blijkt: 2o. is de kroon te veel, en niet naar behooren. De oudfte zegels vertoonen het wapen van Aemftel op een eenvoudig driehoekig fchild, zonder kroon of helm: in de latere is het fchild met een helm gedekt, op de gewone wijze vercierd met helmdekken en een helmteeken; maar een kroon komt niet te pas en zoû in geen geval een andere dan die eens Barons kunnen zijn. — Men zie voorts VAN DOMSELAER, blz. 262, volgg.

Blz. 334, vs. 62. *In d' ijfzee drijft en dwaelt.* — Vondel heeft later dezen regel aldus veranderd:

Door 't ys naer Indus dwaelt,

waardoor duidelijker uitkomt, welke zeetochten hy op 't oog had. En 't is opmerkenswaardig, dat, terwijl WAGENAAR (*Vad. Hift.*, IX. blz. 142) verzekert dat de gevaren, verknocht aan het beproeven van een doortocht over 't Noorden naar Sina en Indiën, onze landslieden federt 1597 fterk daarvan hadden afgefchrikt, men hier het bewijs vindt, dat in het midden der zeventiende eeuw het zoeken van zoodanigen doortocht nog niet geheel was opgegeven. Men vergelijke hierby de *Warande*, XXI. vs. 13. (Deel 1. blz. 441.)

„*Gelijck dat zotte volck dat met een ydel hoop*
„*Een vaert langs 't* Noorden *zoeckt, fpijt der natueren loop:*
„*Dat met een eycken planck, o ftoute zee-gezellen!*
„*Drijft door 't berghachtigh ijs gelijck als nae der hellen,*
„*En blijfter al een fchip in 't* Noorden *voor den tol*
„*Gelijck een toren ftaen, zy varen even dol.*

Blz. 337, reg. 3, 4. — *Sijn fufters dochter.* — Uit deze woorden blijkt, dat Vondel de Huizen van Aemftel en Woerden door een dubbel huwelijk verbindt, niet alleen: Gysbrecht, gehuwd met Badeloch van Woerden; maar ook Woerden, gehuwd met Badeloch van Aemftel.

Blz. 340, reg. 13 v. o. — *Amftelredam:* lees: *Aemftelredam*, of liever, *Ameftelledamme*, zooals de Handvesten van Floris V., van 1275 en 1291, luiden.

A l d. reg. 5 v. o. — *Die van de gefchiedenis onkundig is:* lees: *zelfs hem, die van de gefchiedenis niet geheel onkundig is.* De triomf van 's dichters kunstvermogen ware anders vrij onbeduidend.

B l z. 342. *Aant.* op WILLEBORD — Het klooster is geſticht in 1393 (zie WAGENAAR), en dus toen Aelbrecht Graaf was.

A l d. *Aant.* op AREND VAN AEMSTEL. — Deze aanteekening is my later gebleken eenige onjuistheden te bevatten.

1o. Niet Arent, maar zijn zoon, was met de Jonkvrouw van Heuckelom getrouwd.

2o. Hy voerde niet het wapen eener Heerlijkheid, en de Heerlijkheid (of liever de *Heerſchap*) had hy niet by huwelijk beërfd. Vóór hem is er noch Heerlijkheid noch wapen van Ysſelſtein bekend; zijn goederen aan den Ysſel waren deels vaderlijk erfgoed, deels verworven leengoederen, en Ysſelſtein was een nieuwe naam, zekerlijk ontleend aan het ſlot, door hem te Eyteren aan den Ysſel gebouwd. Zijn wapen was het gewone kruis van Aemſtel; maar hy voerde daaronder, als briſure, ſlechts eene fasce in plaats van vier. (Vergel. VAN SPAEN, *Hiſtorie der Heeren van Aemſtel,* § 13, en *Ysſelſtein,* § 1.)

3o. De Heeren van Mijnden ſtamden niet af van Arent. GOUTHOEVEN ſchrijft dit wel; maar reeds zijn tijdgenoot BUCHELIUS had hem daaromtrent beter kunnen onderrichten. De Mijndens ſtamden af van Aegidius. Zy voerden ook beſtendig vier fasces van ſabel; terwijl de liniën, die uit Arent geſproten zijn, er maar eene voerden. (Vergelijk v. SPAEN, *Hist. der Heeren van Mynden,* § 1.)

B l z. 345 *Aant. Mijn benaeude veſten.* — By het hier opgeteekende aangaande de plaats waar het ſlot kan geſtaan hebben, diene nog het volgende:

Men kan de meeningen aangaande de plaats, aan dat ſlot toe te kennen, tot vijfderlei brengen, t. w. 1o. aan den Schreiershoek, 2o. aan de Munt, 3o. aan het Vredenburgſteegjen, 4o. aan den Nieuwendijk, 5o. te Ouderkerk.

1o De Schreiershoek werd in de zeventiende eeuw door velen gehouden voor de plaats van 't oude ſlot. Waarſchijnlijk was die meening ontſtaan uit de herinnering der zware fortifikatiën, waarmede die uithoek der ſtad in de zestiende en in 't begin der zeventiende eeuw was voorzien geweest, en zelfs liep er een ſprookjen rond, dat de Schreiershoek zijn naam had bekomen van 't droevig ſchreien der Amſterdammers by Gysbrechts vertrek.

Zeker zal op dit punt vóór 1300 wel geen ſlot hebben kunnen ſtaan, daar het toen nog tot den bodem van 't Y behoorde, welks golven destijds door den „Zeedijk" gekeerd werden.

2o. ROMEIN DE HOOGHE ſchreef in 1706 *(Spiegel van ſtaet,* 1. blz. 171). „'t Slot werd in een geſchreven boekjen van Jan Reekalf, een overgrootvader van mijn moeder zaliger, gezet daar nu de Regulierstoren ſtaat, met vijf torens." — Jan Reekalf heeft echter dat ſlot met vijf torens daar nimmer gezien; want toen hy leefde ſtond er ſedert lang de oude Regulierspoort. En daar hy geene bewijzen voor zijn ſtelling bybrengt, verdient zijn „geſchreven boekjen" verder geen aandacht.

3o. De Heer G. van Enst Koning vermoedt, dat het ſlot van Aemſtel geweest is by het Vredenburgſteegjen, aan het einde der Oudezijds Burgwallen, waar nu het huis Vredenburg ſtaat, als gelegen zijnde aan die zijde van Amſterdam, welke het eerst bewoond werd. Het kasteel of verſterkte huis van Perſijn zoû, naar zijne gisſing, opgericht zijn aan het Damrak of Water, toen Amſterdam zich ook aan de overzijde van hetzelve begon uit te breiden, zoo dat de fondamenten, aldaar ontdekt, niet zijn die van het ſlot van

Gysbrecht van Aemftel, maar van het kasteel van Jan Perfijn. Zoo drukt zich mijn geleerde vriend P. SCHELTEMA uit, in zijn *Verh. over de Yzeren Kapel*, 1848, blz. 32, noot 23. — Intusfchen wordt hier alleen van *vermoeden* en *gisfen* gefproken, en het bewijs wordt niet geleverd, dat er op de plaats van 't Huis Vredenburg ooit een flot geftaan hebbe; welk laatfte echter behoorde uitgemaakt te zijn, eer men de quaestie behandelen kon, of het Gysbrechts flot geweest zij. — Het beweeren, dat Amfterdam daar ter plaatfe het eerst zoû bewoond geweest zijn, is bovendien een dwaling, vroeger niet zeldzaam, waarfchijnlijk omdat men daar van ouds Wijk I had. En de gisfing aangaande Jan Perfijn berust alleen op het gevoelen van WAGENAAR, dat Perfijn Heer van Amfterdam is geweest, welk gevoelen door hem van vroegere fchrijvers is overgenomen (Men vindt in de Bylagen achter A. PARS, *Katwijkfche oudheden*, 1745, op blz. 540, Jan Dirkze Perfijn reeds in 1203 Heer van Amfterdam genoemd!), doch door VAN SPAEN (*Hist. der Heeren van A.*, § 22) voldoende is wederlegd.

4o. Het fchijnt aan geen redelijken twijfel onderhevig, dat het flot van Aemftel geftaan heeft aan den Nieuwendijk by de Dirk-van-Hasselt-fteeg. Behalve het vinden van grondflagen, oud muurwerk, trappen, enz. zijn er nog verfchillende bykomende omftandigheden, die dit gevoelen zeer aannemelijk maken, als:

a. Het beftaan van een vrij oude kapel daar dicht by — de Lieve-Vrouwe-Kapel, — die wellicht de flotkapel geweest, en by de verwoesting van het kasteel gefpaard is.

b. De byzonderheid, dat het vroegst bewoonde gedeelte van Amfterdam is geweest de Warmoesftraat van de Oude Kerk tot den Vijgendam, en de oudfte brug de Oude Brug is, die juist gelegen is tegenover de plek, waar wy het flot plaatfen; aan de Noordzijde van de gracht van dat kasteel (toen nader by het Y dan thands) werd dan ook de eerfte brug aangelegd, hetgeen aan de Zuidzijde niet te pas kwam, omdat men aldaar niet ver was van den „Damme." of „Middeldam", als die later heette.

c. Een brief van Graaf Willem III, van 1 Mei 1333, nopens de uitgifte van grond terzelfder plaatfe, die wy voor het flot ftellen. De brief is aangehaald by WAGENAAR, *Amft.* Bovendien is het gevoelen niet nieuw: men vindt het niet alleen by PONTANUS en PLEMP in 't begin der zeventiende, maar reeds by HAEMRODE in de zestiende eeuw.

5o. Verfcheidene vroegere en latere fchrijvers meenen ook, dat het flot van Aemftel eerst te Ouderkerk heeft geftaan, en later, na de verwoesting van 1204, is geftiсht waar nu de Nieuwendijk is En deze meening verdient wel eenige aandacht.

Vooreerst: de Stichter van het *eerfte* flot van Aemftel (want zeker zijn er twee geweest, het eene vóór, het andere na 1204), Egbert of Engelbert, vader van Gysbrecht I, leefde, volgends echte ftukken, in geftadige onmin met den Bisfchop. Het is dus eer gelooflijk, dat hy zijne fterkte zal gebouwd hebben aan den Stichtfchen kant, en dus in of by Ouderkerk, dan wel vlak tegen de grens van Holland, met welks Graaf het niet blijkt, dat de Heer van Aemftel destijds iets te doen heeft gehad. Maar toen de gebeurtenisfen van 1203 en 1204 den Aemfteler van de Hollandfche zijde overlast deden lijden, veranderde de zaak, en zoo wordt het zeer begrijpelijk, dat hy, by de herbouwing van zijn flot, een plaats koos, die meer gefchikt was, om zijne frontieren tegen de Kennemers te dekken. En zoo kan dan omftreeks 1205 het flot gebouwd zijn, waarvan men de fundamenten op den Nieuwendijk gevonden heeft.

Ten andere: de benamingen van Ouder-Amftel en Nieuwer-Amftel zijn zeer oud, en hebben niets gemeens met de namen van Oude- en Nieuwe Zijde binnen de ftad. Ook de Oude Zijde is gebouwd op den grond van

„Nyer Aemſtel." Mag men niet aannemen, dat deze benamingen terugwijzen op twee kasteelen, waarvan het oude te Ouder-Aemſtel, het nieuwe te Amſterdam ſtond?

Eindelijk, er beſtaat ook tweederlei overlevering aangaande den ſtichter van het ſlot van Aemſtel; de eene noemt Egbert, de andere eenen Gysbrecht als bouwheer. Zijn er nu twee ſloten geweest, dan zijn beide overleveringen te gelijk mogelijk, ja waarſchijnlijk.

Blz. 353, vs. 137 *Aant.* — Reg. 8 ſtaat 15e *eeuw:* moet zijn: 13e *eeuw.*

Blz. 363, vs. 435. *En om haer muur ſijn' armen ſlaen.* — Hoe vervaarlijk men zich den Reus ook denke, zoû het toch wat al te hyperbolisch zijn, hem voor te ſtellen als de ſtad willende *omarmen.* En toch wordt die zotte zin doorgaands aan dit vaers gegeven, en dragen de tooneelſpeelſters, aan wie het opzeggen van den Rei wordt toevertrouwd, en die, by het uitſpreken van dezen regel de armen eerst wijd uitſlaan, vervolgends om- en toebuigen, er niet weinig toe by, om dit belachlijk misverſtand voort te planten. Het kan daarom noodig ſchijnen, hierby te voegen, dat *om haer muur* zooveel wil zeggen, als: „boven over den rand van den muur heen, ten einde dien met zijn forſche armen omver te halen."

Blz. 365, vs. 480 *Aant.* — Dat, gelijk hier gezegd wordt, het ſlot te Abkoude aan de Heeren van Aemſtel behoorde, is eene vergisſing. Dit ſlot had zijn eigen Heer. — Dat Vondel hier voorts „Vianen, Abcou en Ryſenborg" by elkander ſtelt, is, ja, een anakronismus, maar voor 't overige zeer juist. Deze drie Heeren behooren tot de geſchiedenis van 1268. Gysbrecht, toen aanvoerder van de Kennemers, Westfriezen en Waterlanders, vernielde uit byzondere veete de ſloten van Gysbrecht van Abkoude, Willem van Ryzenburg en Huybert van Vianen. Vondel mocht hen dus vrij in de reeks van Aemſtels vyanden optellen.

Ald. vs. 481. *Kuylenburg.* — Deze kan zijn Jan van Beuſichem II, Heer van Kuylenburg, die, volgends ſommigen. in 1304 Jan van Reneſſe aan de Lek zoû hebben overvallen, waardoor deze met vele anderen verdronk. Hy behoorde dus mede tot de tegenparty van Gysbrecht, en is alzoo hier goed geplaatst.

Borſſlen. — Floris van Borsſelen was de zoon van een anderen Wolfert, (uit de hoofdlinie van dit Huis), niet van den vermoorden Wolfert, die tot de zijlinie Borsſelen van ter Veer behoorde. Zie *Geſl.* by KOK, *Vad. Woordenb.*

Ald. vs. 482. *'s Graven ſoonen* — Haemſtede kon in 1304 niet meer een van 's Graven zonen genoemd worden. De beide zonen van den toen regeerenden Graaf (Jan II.) waren Jonker Willem en Jan van Beaumont.

Blz. 381, vs. 877 *Aant.* — De hier genoemde *binnen-grafte* moet zijn *beghine-graft,* — nu de *bagijnenſloot* genoemd.

Blz. 382, vs. 887 *Aant.* — *Heemskerck* ſtaat hier ter eere van Hugo de Groot. Zie de Opdraght.

Ald. vs. 888, 889. — Dat Oudshooren en Swieten hier genoemd worden, is waarſchijnlijk ter eere van de Heeren de Vlaming en Bicker, die de namen dezer Heerlijkheden droegen.

Ald. vs. 889 *Aant.* — By *Waermond* ſtaat verkeerdelijk 1269 voor 1296.

A l d. vs. 890. — *Gerard van Kraayenhorst* heb ik gevonden by AREND. *Alg. Gefch. des Vaderl.* II. D. V. ft. blz. 396 en 384. Ook in DOMSELAER, *Leven en Daden der Heeren van Aemftel*, 6e hoofdft. Maar hy kon in 1304 niet te Amfterdam zijn; overmits hy reeds in 1296 door Voorne gedood was.

B l z. 387, vs. 992. *Set my den mijter op.* — De tooneelfpeler, die de rol van Gozewijn vervulde, was zekere Willem Ruyter. By gelegenheid, dat hy op de repetitie of, zoo als het fakramenteele woord in tooneelftijl luidt, de „probeering" aan den hierboven aangehaalden regel kwam, veroorloofde hy zich een weinig kiefche variant, 't welk TENGNAGEL in zijn meermalen aangehaald werkjen aldus vermeldt:

Willem Ruyter, die Presbyter 1),
Die in Amftels proef 2) *in top*
Van zijn outheit, zei, voor myter,
Zet my nu de ftrontpot op,
Want hy zal niet qualyck voegen,
Volgd' hy, op 't gezalfde hooft.
Dat dit Vondel kon genoegen,
Die het hoord', is nooit geloofd.

B l z. 391, vs. 1098 *Aant.* — Reg. 6 ftaat *tweebrugge:* lees: *inre-brugge.*

B l z. 402, vs. 1367 *Aant.* reg. 9. — Lees, in plaats van 1454, 1414.

B l z. 413, vs. 1670 *Aant.* — Het hier vermelde is niet volkomen naauwkeurig. 1o. Perfijn heeft Waterland enz. aan Floris V. in 1282 *verkocht* voor een fom gelds. Men vindt den Latijnfchen brief van dien verkoop, met een oude gebrekkige vertaling er by, in VAN MIERIS *Charterb.* I. p. 423. 2o. Dat de Bisfchop hem niet met Amfterdam, maar met eigendommen *te* Amfterdam begiftigde, toont VAN SPAEN aan op blz. 50. 3o. Hy ftierf niet in 1291, maar in 1283, volgends de doodenlijst der Egmondfche Abdy, aangehaald by WAGENAAR, *Amft.* 4o. Perfijn heeft de Heerlijkheid van Amftelland niet kunnen *derven*, omdat hy die nooit heeft *bezeten*. Zelfs zy die Perfijn tot Heer van Amfterdam verheffen, maken hem toch geen Heer van Amftelland. Vergel. WAGENAAR, *Amft.* I D. AREND, *Alg. Gefch. des Vad.*, II. D. II. St. blz. 42.

B l z. 418, vs. 1727 *Aant.* — Het is een zeggen van oude fchrijvers (SIMON VAN LEEUWEN en GOUTHOEVEN) dat Gysbrechts moeder Bertrande van Yffelftein was; — maar een zeggen zonder bewijs. Meer waarfchijnlijk is het, dat zy een jonkvrouw uit den Huize van Oestgeest zij geweest Vergl. VAN SPAEN, blz. 29 en 30.

B l z. 422, vs. 1843 *Aant.* — *Anhalt* moet zijn *Anholt.* Beide plaatfen worden op de kaart van Duitschland gevonden; doch het hier bedoelde is de Heerlijkheid *Anholt*, die uit het Huis van Bronkhorst in dat van Salm overging.

B l z. 422, vs. 1850. *Gefeten op uw' fchild, van kruyffen overlaeden.* — Vondel fchijnt hier van gevoelen te zijn, dat het wapen van Amfterdam is ontftaan uit het oude wapen van Aemftel door vermeerdering van het aantal kruifen. De oorfprong van dat driekruifig wapenfchild ligt geheel in het duister, en geen wonder, dat daarover federt lang verfchillende meeningen zijn te berde gebracht. Sommigen hebben zelfs de kruifen tot molenwieken willen maken; waarvan

1) *Ouderling:* toefpeling op de rol, welke hy vervulde.
2) *In Amftels proef* ftaat voor: „by de probeering van Gysbrecht van Aemftel."

het verkeerde reeds door TOBIAS VAN DOMSELAER is aangetoond. — Terwijl de een verhaalde, dat de Amfterdammers van de boeren van Amftelveen drie molenwieken met hun wapen voor een fom gelds gekocht zouden hebben (PHIL. VAN ZETEN, *in duod.*, pag. 55, 56), meende een ander, dat de kruifen den Amfterdammeren om hun Godsdienftigheid zouden gefchonken zijn (PONTANUS, p. 34; DOMSELAER, III, B. p. 208): een derde, dat de Amfterdammers de kruifen hadden verworven door hun yver voor kruistochten en bedevaarten naar het Heilige Land (LE LONG, p. 148). Gisfingen, die flechts kunnen gelden als bewijzen van volflagen onkunde aangaande de herkomst van het wapen.

Meer aandacht verdienen drie andere meeningen.

1o. Dat het Amfterdamfche wapen afkomftig is van het oude Huis van Aemftel. — Dit gevoelen fchijnt wel het oudfte te zijn, doch door geen ftellige bewijzen geftaafd te kunnen worden.

2o. Dat Graaf Willem IV in 1342 het wapen aan Amfterdam zoû gefchonken hebben. — Deze meening is waarfchijnlijk daaruit ontftaan, dat men in de zegels van Amfterdam fteeds het Henegouwfche wapen nevens de drie kruifen zag, en er in gemeld jaar door dezen Graaf privilegiën aan Amfterdam gefchonken zijn; maar geen wapen wordt daarin genoemd. Er is voor deze meening geen ander bewijs by te brengen. Dat men in het midden der zeventiende eeuw de vermeende fchenkaadje op een glas in de Nieuwe Kerk heeft doen fchilderen, dat P. van Mule wat later deswege een gedenkpenning, en P. Dubbels eenige vaerzen heeft vervaardigd, moge vroeger menigeen misleid hebben, het zal wel by niemand meer voor bewijs kunnen gelden.

3o. Dat het wapen van Amfterdam zoû ontleend zijn uit het wapen van Jan Perfijn, Heer van Waterland.

Deze gisfing werd in het midden der achttiende eeuw voorgefteld door VAN DER WILP in een aanteekening op VAN WINTERS *Amftelftroom*, en door WAGENAAR overgenomen, die haar door een zestal aanmerkingen poogde te bevestigen (*Amft.*, V. D. 1 B.). Daar evenwel de geheele redeneering uitgaat van de veronderftelling, dat Jan Perfijn voor 1282 Heer van Amfterdam is geweest, en de onjuistheid hiervan door VAN SPAEN (*Hift. der H. v. A.*, § 22), is bewezen, zoo moet dit gevoelen van zelf vervallen.

Er blijft alzoo niets anders over, dan terug te keeren tot het eerfte en wellicht het oudfte gevoelen, dat het Amfterdamfche wapen afkomftig is van het oude Huis van Aemftel: ten ware er nog een andere meening kon aangevoerd worden, die hoogeren graad van waarfchijnlijkheid had; want in de daad heeft die paal van fabel met drie zilveren kruifen geen byzonder in 't oog vallende gelijkenis met het wapen van Gysbrecht.

De oudfte afbeelding van het driekruifig wapenfchild, die tot ons gekomen is, is van het jaar 1423. Terwijl de zegels van 1357, 1371, 1389 en 1406 een koggefchip met het Hollandfche wapen vertoonen, ziet men, in de zegels van 1423 en later, het Amfterdamfche wapen en het Henegouwfche. Die plaatfing van het Henegouwfche wapen in het zegel is beftendig en opmerkelijk: zy kan niet toegefchreven worden aan het heerfchende Stamhuis; immers het Huis van Henegouwen was reeds zeventig jaren door het Beyerfche opgevolgd, en de wapens der opgevolgde Stamhuizen zijn nimmer in de Amfterdamfche zegels opgenomen; dit Henegouwfche wapen moet hier dus een historifche beteekenis hebben, en die is ook niet moeilijk te raden, vermits het Gwy van Henegouwen is geweest, die, als Heer van Aemftel en Aemftelredamme, in 1300 of 1301, de plaats het eerst met ftads-rechten befchonken heeft, als blijkt uit het handvest, 't welk WAGENAAR niet gekend heeft, dat ons het eerst is bekend gemaakt in 1782 door M^r^. DANIËL DEUTS, en waarover M^r^. H. VAN WIJN een verhande-

ling geleverd heeft in de Werken der Tweede Kl. van het Kon. Ned. Inftituut. En nu zoû het mogelijk geene onaanneemlijke gisfing zijn, dat het driekruifig wapen, 't welk, volgends de zegels, een naauwe betrekking fchijnt te hebben tot Henegouwen, ook door gemelden Gwy aan Amfterdam zij gefchonken; terwijl de geestelijke ftaat van dien Heer tevens ter verklaring kan ftrekken, waarom hy den paal op het wapen — welke *paal* niet anders is dan de voorftelling van een vaart, rak, kanaal of ftroom, gelijk zulks uit honderd ftedewapens blijkt — juist met *kruifen* belaadde. Dit gevoelen zoû my zeer toelachen, deed zich niet al aanftonds een bedenking daartegen op, welke ik niet uit den weg weet te ruimen. Waarom, indien het driekruifig fchild afkomftig was van Gwy van Henegouwen, heeft de Stad het wapen gedurende de veertiende eeuw verdonkerd, en alleen den Hollandfchen leeuw in hare zegels geplaatst? Inderdaad is daarvoor geen geldende raden te vinden: terwijl, indien men aanneemt, dat het wapen van Aemftelfchen oorfprong is, de reden voor de hand ligt: de gebeurtenisfen van 1296 tot 1304 geven dan een voldoende verklaring van het niet gebruiken van dat wapen gedurende een geruimen tijd.

En dit voert ons andermaal terug tot het gevoelen van onzen dichter, dat wy hebben Gysbrechts *fchild, van kruyffen overlaeden.*

Men vindt het niet flechts by hem, maar ook by anderen (DOMSELAER, III 1. p. 208. LE LONG, p. 212), en zelfs WAGENAAR (t. a. p.) erkent, dat het aannemelijker is dan de fchenkaadje van Willem IV. En moge nu al het Stadswapen geene treffende gelijkenis met dat van Gysbrecht hebben, indien men ook de andere Amftellandfche wapens in de vergelijking opneemt, wordt er wellicht een weinig meer overeenkomst opgemerkt. Immers deze voeren geene palen, maar fasces van fabel, gelijk het wapen van Aemftel, en wanneer men het gouden veld van Aemftel uitzondert, komen de kleuren volkomen overeen, keel, fabel en zilver; maar zy hebben een verplaatfing ondergaan, en het eene kruis van Aemftel is tot 2, 3, 4, 5, vermeerderd. Zeker geene redenen om daarom dit gevoelen geheel te verwerpen, te minder daar de kruifen van dezelfde fooit zijn; en zich hetzelfde verfchijnfel — de verandering namelijk der kleuren — beftendig voordoet, waar een geflachtswapen door een zijtak wordt overgenomen.

Doch er is meer. De Amftellandfche wapens vertoonen onderling eene opmerkelijke overeenkomst. Waverveen voert een fasce van fabel met twee zilveren kruifen, Amfterdam een paal van fabel met drie zilveren kruifen, Nieuwer-Amftel en Ouder-Amftel ieder twee fasces van fabel met vier en vijf zilveren kruifen, en allen op een veld van keel. Deze overeenkomst fchijnt duidelijk op een gemeenfchappelijken oorfprong te wijzen, die het natuurlijkst in het oude Huis van Aemftel gevonden wordt.

In die ftreken, waar de andere takken van het Huis van Aemftel, Mijnden en Ysfelftein, weleer heerfchappy hebben gevoerd, worden ook in de wapens van Stad en Dorpen nog tegenwoordig de wapens dier oude Heeren geheel of gedeeltelijk terug gevonden.

De Loosdrechten, Mijnden en Loenrefloot hebben vroeger onder den tak van Mijnden geftaan. En nu is het wapen van Loosdrecht nog het volle wapen van Aemftel (zie V. D. AA, *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*); Mijnden: een goud veld met vier fasces van fabel en een St. Andrieskruis van keel daarover (V. OLLEFEN, *Ned. Stad- en Dorpbefchrijver*); Loenrefloot: een gouden veld met een St. Andries-kruis van keel (V. D. AA, t. a. p.)

In het land van Ysfelftein vindt men: Ysfelftein, het volle wapen van Arent van Ysfelftein (V. D. AA); Benfchop: het gouden veld met de fasce van fabel, doch alleen het halve kruis van Aemftel (V. D. AA); Noord-Polsbroek: het gouden veld met het halve kruis, zonder de fasce (V. D. AA.)

Het is dus te eerder te gelooven. dat ook hier, waar de hoofdſtam gezeteld was. de wapens van het zijne zijn afgeleid.

Eindelijk, wat WAGENAAR aanvoert in zijn aanmerkingen ter bevestiging van den Perſijnſchen oorſprong, kan, met kleine wijziging, ook vrij wel dienen om het gevoelen aangaande den Aemſtelſchen oorſprong tot hooger waarſchijnlijkheid te brengen.

En nu, eer wy van Gysbrecht en zijn wapen affrappen, tot toegift, een Schets der Genealogie van zijn Huis, welke ik, zoo wel als de meeste historiſche en oudheidkundige onderzoekingen, die betreffende Vondels treurſpel in het lichaam van het werk of in deze Nalezing voorkomen, verſchuldigd ben aan de welwillende mededeeling van den Heer J. TER GOUW alhier, die met ſtalen vlijt en welwikkend oordeel de geſchiedenis van de wording en opkomst van de Stad en van hare Heeren nageſpoord, en my vergund heeft party te trekken van de vruchten zijner ſtudie, voor zoo verre zy by de beſchouwing van Vondels meesterſtuk te pas kwamen. —

SCHETS DER GENEALOGIE

VAN HET

HUIS VAN AEMSTEL.

De Stamboom van Aemſtel verdeelde zich in de 13e eeuw in *vijf* takken, waarvan eenige verſcheidene zijtakken gevormd hebben.

I. *AEMSTEL*, de hoofdſtam. — Van 1105 tot 1296 zes Heeren van Aemſtel: *Wolfger*, *Egbert*. *Gysbreght* I, II, III, IV. Daarna *Jan* (in Gelre), *Willem* (in Cleve) De laatſte van den naam van AEMSTEL, in Cleve, is *Aleid*, Willems dochter, † 1446.

II. *YSSELSTEIN.* — Uit *Arent*, broeder van Gysbrecht IV. — Uitgeſtorven vóór 1377, en de bezittingen op Egmond overgegaan.

Twee zijtakken:

1. BOSSCHE. Uit *Herbaren*, broeder van Arent II. Uitgeſtorven in 't begin der zestiende eeuw, en de bezittingen op Duvenvoorde overgegaan.

Weder met twee zijliniën:

a. BOMMENEDE. Uitgeſtorven 1436.

b. WERDENSTEIN. Uitgeſtorven 1602.

2. BENSKOOP, jonger zoon van Arent, den broeder van Gysbrecht IV. — Hy verbeurde zijn goed, en verdronk in 1304, maar het geſlacht *Snellenburg* wordt gezegd uit hem geſproten te zijn, en het wapen, dat die Heeren voerden, maakt dit zeer waarſchijnlijk. De gemeente Benſchop voert nog heden hetzelfde wapen.

III. *MIJNDEN.* Uit *Egidius*, broeder van Gysbrecht II. — Uitgeſtorven in 1584.

Drie zijtakken:

1. LOENRESLOOT. Uit *Jacob*, broeder van Amelis V. — Uitgeſtorven in het laatst der zeventiende eeuw, en de bezittingen overgegaan op Stepraed tot Doddendael.

Eene zijlinie.

a. DOORNENBURG. Uitgeftorven in de zeventiende eeuw.

2. RUWIEL. Uit *Wouter*, broeder van Anton I — Uitgeftorven in 't begin der zeventiende eeuw

3. PLOOS VAN AMSTEL. By brieven van Prins Frederik Hendrik. van 1634 en 1641 (uitgegeven door COMMELIN achter het *Geflachtregifter* van GOUTHOEVEN). verklaard te zijn gefproten uit den Huize van Mijnden; maar de wijze van afftamming is onzeker.

IV. Een tak van AEMSTEL in *Holland* en *'t Sticht*, bloeiende tot in het midden der vijftiende eeuw, waarfchijnlijk afftammende van *Egbert*, broeder van Gysbrecht II.

V. Een tak van AEMSTEL in *Brabant*, bloeiende tot in de zeventiende eeuw. Uit *Otto*, kleinzoon van laatstgenoemden Egbert, en gebannen in 1296.

Blz. 423, vs. 1857 *Aant.* — Reg. 4 *ander* moet zijn · *ouder*.

Blz. 430, reg. 11, 12. Vul achter de woorden: *wie zoû die keurige alleenfpraak*, de weggebleven woorden in: *willen misſen.*

Blz. 458, vs. 5. *aant. Vergeef het dan Sandrart, dat hy haer maelt van fteen* — Ik heb, federt het fchrijven van deze aant., de fchildery zelve op de Rariteitskamer alhier gezien, en toen de beteekenis van den regel begrepen. Op die fchildery ftaat namelijk het marmeren borstbeeld der koningin in het midden van kapitein van Swietens fchuttersvendel, op een tafel, waarvan de papieren rol afhangt, die met Vondels dichtregels befchreven is.

Blz. 458. W. BLAEU — Door de welwillendheid van den boekhandelaar Frederik Muller, kwam ik de zeer fraaie afbeelding van Blaeu te zien, waarop het hier voorkomende gedicht betrekking heeft. De plaat is een proefdruk, groot folio formaat, en meesterlijk van uitvoering. Het portret is in een ovaal medaljon vervat, en Blaeu doet er zich op voor als een kloeke grijsaart, met fchrale hairen en bakkebaarden, doch een welgevulden knevel *à la henri-quatre*, half grijs, half blond. Hy draagt een geplooiden kraag, wat de Franfchen een *fraiſe* noemden, en een buis, op de borst met een dichte ry knoopen voorzien, en met pasfement over den fchouder; een kostuum, dat, toen de afbeelding vervaardigd werd, reeds uit de mode moet zijn geweest. Om 't medaljon heen is de grond muurswijze bewerkt, en van onderen ligt daarop een verfrommelde ftrook papier, waarop Vondels gedicht gefchreven ftaat, wel met zijne onderteekening voorzien, doch kennelijk niet van zijne hand, als blijkt 1o. uit de fpelling, die geheel van de zijne afwijkt, en 2o. uit de handteekening zelve, daar hy wel I. v. V., maar nooit voluit *I. van Vondel* teekende. Onder aan de plaat is een fmalle ftrook wit papier gelaten, waarop *gefchreven ftaat* met dezelfde hand als die 't gedicht fchreef: *Willem Janſen Blaeu, drucker van de Atlas.* Op den rechtfchen benedenhoek der plaat leest men: *J. Falck*, welken graveur ik in NAGLER *Neues allgem. Künftler-lexicon* aldus vermeld vind: „JEREMIAS FALCK, teekenaar en plaatfnijder, geboren te Dantzich in 1629 en aldaar geftorven in 1709. Hy werkte te Parijs by Chauveau, tot hy naar Holland ging en aldaar voor het kabinet van Reinst verfcheidene kunstwerken vervaardigde. Ook aan de Hoven van Denemarken en Zweden onthield hy zich, doch bracht zijn leste levensdagen in zijn vaderftad door.” Een talrijke lijst van door hem vervaardigde portretten (welke echter zeer zeldzaam voorkomen) volgt.

Blz 474, reg 17, 18. *Meer eenvoudig dan voorzichtig* — Zoo heb ik de zaak voorgefteld, op 't voetfpoor van Brandt. Intusfchen is later, by het meer en meer binnendringen in de geheime toefpelingen op politieke of godsdienftige zaken, welke vele van Vondels treurfpelen bevatten, de vraag by my opgekomen, of onze dichter wel zoo in zijn eenvoud gefproken hebbe: met andere woorden, of hy, by het fchrijven zijner „Mesfalina", wel zoo geheel vrij geweest zij van een bykomftige gedachte aan doorluchte perfonen uit zijn eeuw. Het gebeurde tusfchen Anna van Saxen en den vader van P. P. Rubbens, en de ontbinding dien ten gevolge van haren echt met Prins Willem I, lag nog by menigeen als een verfche gebeurtenis in 't geheugen. — Intusfchen, ik waag hier zelfs geen gisfing, en de zaak laat zich by geen mogelijkheid uitmaken.

Blz. 482. — Men merke op, dat het hier voorkomende motto tot Tesfelfchade gericht is.

Blz. 491, vs. 72. — *Heiland* is, als reeds meer is aangemerkt. „de *heelende*." d i. „gezond makende." In het *Ryenboeck* leest men, D. II, kap. XIVIII in het 6e exempel, van „*Chriftus Ihefus dye* gefontmaker *der werlt ende die gebenedyde here*."